

Україна ДИПЛОМАТИЧНА

DIPLOMATIC UKRAINE

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск шістнадцятий

SCIENTIFIC YEAR-BOOK

The sixteenth issue

Упорядники

Леонід Губерський,
Павло Кривонос,
Анатолій Денисенко,
Василь Туркевич,
Микола Кулінич

Compilers

Leonid Huberskyi,
Pavlo Kryvonos,
Anatolii Denysenko,
Vasyl Turkevych,
Mykola Kulynych

Київ Kyiv

2015

ББК 66.49(4УКР)я5+63.3(4УКР)Оя5

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Видається з листопада 2000 року

ВИПУСК ШІСТНАДЦЯТИЙ

Засновники

Міністерство закордонних справ України

Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України

Генеральна дирекція
з обслуговування іноземних представництв
Історичний клуб «Планета»

*Видання рекомендоване до друку Вченою радою Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України.
Протокол № 1 від 30 вересня 2015 року*

Видавець

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв

Головний редактор

Анатолій Денисенко, кандидат історичних наук

Заступники головного редактора

Володимир Денисенко, доктор історичних наук
Василь Туркевич, заслужений діяч мистецтв України
Леонід Шкляр, доктор політичних наук

Відповідальний секретар

Інна Хоменська,
аспірантка Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова

Книгу зареєстровано Міністерством освіти і науки України як фахове видання
за спеціальністю "Історичні науки" (Наказ № 642 від 26.05.2014)

ISBN 966-7522-07-5

UKRAINA DYPLOMATYCHNA (Diplomatic Ukraine)

SCIENTIFIC YEAR-BOOK

Issued since November 2000

THE SIXTEENTH ISSUE

Founders

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine

Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions

Historical Club *Planeta*

*The issue is recommended for publishing by the Scientific Council
of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine, Protocol № 1, September 30, 2015*

Publisher

Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions

Editor-in-Chief

Anatolii Denysenko, PhD in Historical Sciences

Deputy Chief Editors

Volodymyr Denysenko, Doctor of Historical Sciences

Vasyl' Turkevych, Honoured Art Worker of Ukraine

Leonid Shkliar, Doctor of Political Sciences

Executive Editor

Inna Khomenska,

post-graduate student of the Institute of Ukrainian Philology
of the Dragomanov National Pedagogical University

The year-book is registered by the Ministry of Education and Science of Ukraine as a professional edition specializing in Historical Sciences (Decree No 642 of 26.05.2014)

ISBN 966-7522-07-5

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Павло Клімкін, Міністр закордонних справ України

Микола Кулінич, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австралії, кандидат історичних наук

Павло Кривонос, генеральний директор Державного підприємства «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв», почесний професор Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», видавець

Анатолій Денисенко, головний редактор, голова Історичного клубу «Планета», заслужений журналіст України, кандидат історичних наук

Юрій Стець, Міністр інформаційної політики України, заслужений журналіст України

Володимир Хандогій, Надзвичайний і Повноважний Посол України, президент Української асоціації зовнішньої політики

Віктор Андрущенко, ректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, президент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук

Петро Таланчук, президент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», академік Національної академії педагогічних наук України

Мирослав Романюк, директор Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Микола Железняк, директор Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, доктор філологічних наук

Василь Кремень, президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН України, доктор філософських наук

Віктор Бондаренко, академік Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук, професор

Володимир Попик, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, доктор історичних наук

Борис Гуменюк, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр, доктор історичних наук

Сергій Пирожков, Надзвичайний і Повноважний Посол України, академік НАН України, доктор економічних наук, віце-президент НАН України

Леонід Губерський, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України, доктор філософських наук

Володимир Головченко, професор, викладач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор політичних наук

Павло Гай-Нижник, Зав.відділом Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, доктор історичних наук

Олександр Савенко, генеральний директор Київської державної регіональної телерадіокомпанії, заслужений журналіст України

Олексій Кийков, Директор дирекції «Дипсервіс» ДП «ГДІП»

Микола Держалюк, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Ірина Войцехівська, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Степан Віднянський, Член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Сергій Брага, головний редактор газети «Урядовий кур'єр», заслужений журналіст України

Валерій Солдатенко, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Леонід Шкляр, заступник головного редактора, доктор політичних наук, професор

Ігор Алексєєнко, генеральний директор Науково-виробничого підприємства «Видавництво «Наукова думка», заслужений працівник культури України, кандидат біологічних наук

Ірина Матяш, доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України

Інна Хоменська, Начальник рекламно-видавничого відділу ГДП, відповідальний секретар

Михайло Шматов, генеральний директор Всесвітньої служби «Українське телебачення і радіомовлення», заслужений журналіст України

Ростислав Сосса, директор Державного науково-виробничого підприємства «Картографія», доктор географічних наук

Григорій Перепелиця, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук

Василь Туркевич, заступник головного редактора, заслужений діяч мистецтв України

Олександр Харченко, генеральний директор «Укрінформу»

Михайло Сорока, голова Київської організації Національної спілки журналістів України, заступник генерального директора «Укрінформу»

Ярослав Яцків, директор Головної астрономічної обсерваторії України, академік НАН України

Володимир Лавриненко, проректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, професор

Віктор Даниленко, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Ольга Таукач, головний редактор журналу «Зовнішні справи»

Олег Наливайко, голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, голова Національної спілки журналістів України

Ігор Жалоба, завідувач кафедри дипломатичної і консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор історичних наук

Валерій Копійка, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор політичних наук, професор

Костянтин Балабанов, ректор Маріупольського державного університету, Почесний консул Республіки Кіпр в Маріуполі, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор політичних наук

Володимир Денисенко, заступник головного редактора, завідувач кафедри журналістики Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», доктор історичних наук

Вячеслав Ціватий, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС України, кандидат історичних наук

Наталія Татаренко, проректор Дипломатичної академії України при МЗС України, кандидат економічних наук, професор

Людмила Чекаленко, професор Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук

Сергій Здіорук, завідувач відділу гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень, доцент, заслужений діяч науки і техніки України, кандидат філософських наук

Сергій Шергін, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук, професор

Андрій Вітренко, заступник Міністра культури України

Андрій Юраш, директор Департаменту з питань релігій Міністерства культури України, кандидат політичних наук

Ігор Турянський, Надзвичайний і Повноважний Посол України

Юрій Богаєвський, Надзвичайний і Повноважний Посол України

Михайло Ільїн, голова Федерації всесвітнього миру

EDITORIAL BOARD

Pavlo Klimkin, Minister of Foreign Affairs of Ukraine

Mykola Kulnych, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to Australia, PhD in Historical Sciences

Pavlo Kryvonos, Director General of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions, Honorary Professor of the Open International University of Human Development «Ukraina», Publisher

Anatolii Denysenko, Editor-in-Chief, Chairman of the Historical Club «Planeta», Honoured Journalist of Ukraine, PhD in Historical Sciences

Yurii Stets, Minister of Information Policy of Ukraine, Honoured Journalist of Ukraine

Volodymyr Khandohii, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, President of Ukrainian Foreign Policy Association

Viktor Andruschenko, Rector of the National Pedagogical Dragomanov University, President of the Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Philosophical Sciences

Petro Talanchuk, President of the Open International University of Human Development «Ukraina», Member of the NAPS of Ukraine

Myroslav Romaniuk, Director of the Lviv V. Stefanyk National Academic Library, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Mykola Zhelezniak, Director of the Institute of Encyclopaedic Research of the NAS of Ukraine, Doctor of Philological Sciences

Vasyl Kremen, President of the NAPS of Ukraine, Member of the NAS of Ukraine, Doctor of Philosophical Sciences

Viktor Bondarenko, Member of the NAPS of Ukraine, Doctor of Philosophical Sciences, Professor

Volodymyr Popyk, Director General of the Vernadsky National Library of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Borys Humeniuk, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Cyprus Republic, Doctor of Historical Sciences

Serhii Pyrozhkov, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, Member of the NAS of Ukraine, Doctor of Economical Sciences, Vice-President of the NAS of Ukraine

Leonid Huberskyi, Rector of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Member of the NAS of Ukraine, Doctor of Philosophical Sciences

Volodymyr Holovchenko, Professor, lecturer of the Institute of International Relations of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Political Sciences

Pavlo Hai-Nyzhnyk, Head of the Department of the National Research Institute of Ukrainian Studies of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Oleksandr Savenko, Director General of the Kyiv Regional State Television and Radio Company, Honoured Journalist of Ukraine

Oleksii Kyikov, Director of the Directorate «Diplomatic Service» of SE «GDIP»

Mykola Derzhaliuk, Senior Researcher of the Institute of History of the NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Iryna Voitsehivska, Professor of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Historical Sciences

Stepan Vidnianskyi, Head of the Department of the Institute of History of the NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Serhii Braha, Editor-in-Chief of the newspaper «Uriadovyi Kurier», Honoured Journalist of Ukraine

Valerii Soldatenko, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences,

Leonid Schklyar, Deputy Editor-in-Chief, Doctor of Political Sciences, Professor

Ihor Alieksieienko, Director General of the Publishing house «Naukova Dumka», Honoured Art Worker of Ukraine, PhD in Biological Sciences

Iryna Matiash, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Diplomatic Academy of Ukraine

Inna Khomenska, Head of the Advertising and Publishing Department of SE «GDIP», Executive Editor

Mykhailo Shmatov, Director General of the World service «Ukrainian television and broadcasting», Honoured Journalist of Ukraine

Rostyslav Sossa, Director of the State Scientific and Production Enterprise «Kartographia», Doctor of Geographical Sciences

Hryhorii Perepelytsia, Director of the Foreign Policy Institute of the Diplomatic Academy under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Doctor of Political Sciences

Vasyl Turkevych, Deputy Editor-in-Chief, Honoured Art Worker of Ukraine

Oleksandr Kharchenko, Director General of «Ukrinform»

Mykhailo Soroka, Head of the Kyiv Organization of the National Union of Journalists of Ukraine, Deputy Director General of «Ukrinform»

Yaroslav Yatskiv, Director of the Main Astronomical Observatory of Ukraine, Member of the NAS of Ukraine

Volodymyr Lavrynenko, Pro-rector of the National Pedagogical Dragomanov University, Professor

Viktor Danylenko, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Head of the Department at the Institute of History of the NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Olha Taukach, Editor-in-Chief of the magazine «Zovnishni Spravy»

Oleh Nalyvaiko, Head of the State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Head of the National Union of Journalists of Ukraine

Ihor Zhaloba, Head of the Department of Diplomatic and Consular Service of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine

Valerii Kopiika, Director of the Institute of International Relations of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Political Sciences, Professor

Kostiantyn Balabanov, Rector of the Mariupol State University, Honorary Consul of the Republic of Cyprus in Mariupol, Corresponding Member of the NAPS of Ukraine, Doctor of Political Sciences

Volodymyr Denysenko, Deputy Editor-in-Chief, Head of the Department of Journalism of the Open International University of Human Development «Ukraina», Doctor of Historical Sciences

Viacheslav Tsivatyi, First Pro-rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, PhD in Historical Sciences

Nataliia Tatarenko, Pro-rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, PhD in Economical Sciences

Liudmyla Chekalenko, Professor of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, Doctor of Political Sciences

Serhii Zdioruk, Head of the Humanitarian Policy Department at the National Institute for Strategic Studies, Associate Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, PhD in Philosophical Sciences

Serhii Sherhin, Head of the Department of Regional Systems and European Integration of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, Doctor of Political Sciences, Professor

Andrii Vitrenko, Deputy Minister of Culture of Ukraine

Andrii Yurash, Director of Religious Affairs and Nationalities Department of the Ministry of Culture of Ukraine, PhD in Political Sciences

Ihor Turianskyi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine

Yurii Bohaevskyi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine

Mychailo Ilin, Chairman of the Universal Peace Federation

Петро ПОРОШЕНКО,

Президент України

ВИСТУП ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ НА ЗАГАЛЬНИХ ДЕБАТАХ 70-Ї СЕСІЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Шановний пане Голово, шановні колеги, пані та панове. Від імені України я щиро вітаю вельмишановного пана Могенса Люккетфта з обранням на посаду Голови 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Я бажаю Вам, пане Голово, успіхів у вашій діяльності в цей важливий історичний момент. Наше майбутнє значною мірою залежатиме від результатів нинішньої сесії та наших колективних рішень — або ми оберемо шлях миру, безпеки й прав людини, або поринемо в метушню нових гібридних воєн, хаосу та страждань.

Пане Голово, у момент ювілею Організації я пишаюся тим, що говорю від імені одного із членів-засновників ООН. Держави, яка в 1945 році брала активну участь у конференції в Сан-Франциско, зробила внесок у заснування ООН і заклала основи для її діяльності. Держави, яка додала багато чого в Сан-Франциско та сформувала серце Статуту ООН — Цілі та Принципи Організації. На жаль, я також виступаю від імені держави-члена ООН, яка нині потерпає від жорстокого приниження основних цілей і принципів Статуту ООН. У заяві про приєднання України до Організації Об'єднаних Націй як одного із членів-засновників, проголошеній на конференції в Сан-Франциско, було зазначено: «Україна неодноразово була об'єктом кривавих навал загарбників, що протягом століть прагнули захопити її територію...». Минуло багато часу з цієї історичної події, але сьогодні я повинен нагадати, що моя держава стала об'єктом зовнішньої агресії. Цього разу агресором є Росія — наша сусідня країна, колишній стратегічний партнер, який юридично зобов'язувався поважати суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність кордонів України. Ця країна була гарантом безпеки України згідно з Будапештським ме-

морандумом, у результаті якого нашій країні надали гарантії безпеки в обмін на добровільну відмову від третього ядерного арсеналу у світі. Понад те, ця держава є постійним членом Ради Безпеки ООН, якому доручено підтримувати міжнародний мир і безпеку відповідно до Статуту ООН. У лютому 2014 року Росія здійснила відкриту й нічим не спровоковану агресію проти нашої держави, окупувавши й анексувавши Крим. Відкрито та грубо порушивши міжнародне право, Статут ООН та шокувавши всю світову спільноту. Я глибоко вдячний делегаціям більшості держав-членів нашої Організації, які минулого року підтримали резолюцію Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Територіальна цілісність України», що засудила російську незаконну анексію Криму. Шкода, що після цього чіткого вироку міжнародного співтовариства Росія не лише не повернулася в рамки цивілізованого міжнародно-правового поля, а й почала нову бездумну військову авантюру — цього разу на Донбасі. Попри те що Росія досі відмовляється офіційно визнати своє безпосереднє військове вторгнення, сьогодні немає сумнівів у тому, що це агресивна війна проти моєї країни. Для того щоб увести в оману міжнародну спільноту, російська влада наказує знімати шеврони своїх військовослужбовців і розпізнавальні знаки військової техніки, зрікається власних солдат, захоплених на полі бою, цинічно використовує мобільні крематорії, щоб усунути сліди своїх злочинів на українській землі. Я хотів би зауважити: це не громадянська війна й не внутрішній конфлікт. Українські території, окуповані Росією в Криму та на Донбасі, сягають 44 тисяч квадратних кілометрів. Мільйони українців опинилися в умовах окупації. Мета цієї війни — змусити український народ відмовитися від свого суверенного вибору щодо побудови вільної, демократичної та процвітаючої європейської держави. Усе це відбувається на тлі зрадницької риторики про братні народи, спільну історію, пов'язані мови та «приречене» спільне майбутнє. Насправді ми маємо справу з бажанням повернутися до імперських часів зі сферами впливу, відчайдушною спробою самоствердитися за рахунок інших. Російська агресія проти моєї країни триває вже більше 20 місяців через фінансування терористів і найманців, постачання зброї та технічного обладнання незаконним збройним формуванням на Донбасі. За останні кілька днів ми чули примирливі заяви з російського боку, в яких, зокрема, був заклик до створення антитерористичної коаліції та попередження про небезпеку загравання з терористами. Гарна історія, але їй важко повірити! Як можна закликати до формування антитерористичної коаліції, якщо ви заохочуєте тероризм прямо перед своїми дверима? Як ви можете говорити про мир і законність, якщо ваша політика — війна за допомогою маріонеткових урядів? Як ви можете говорити про свободу для народів, якщо ви караєте свого сусіда за його вибір? Як ви можете вимагати поваги для всіх, якщо ви не поважаєте нікого?

Євангеліє від Іоанна вчить нас: «Спочатку було слово». Але яке Євангеліє ви надаєте миру, якщо всі ваші слова брехливі? Повертаючись до ситуації на Донбасі, маю сказати, що ми тут вимушені боротися з до зубів озброєними військовими частинами Збройних сил Російської Федерації. Важку зброю та військову техніку зосереджено на окупованих територіях Донбасу в такій кількості, про яку армії більшості держав-членів ООН можуть лише мріяти.

Зокрема, це новітні зразки військової техніки російського виробництва, які навряд чи, відповідно до відомого припущення Президента РФ, можуть бути придбані в будь-якому військовому магазині. Якщо, звісно, такий оптовий магазин із безкоштовною доставкою не з Російської Федерації. Протягом цього періоду більш ніж 8 тисяч українців, із яких близько 6 тисяч мирних мешканців, загинули від рук терористів і окупантів на Донбасі. Більше 1,5 мільйона жителів Донбасу були змушені покинути свої домівки та переїхати в безпечні регіони України. Я хотів би скористатися цією можливістю, щоб висловити свою подяку міжнародній спільноті за значні зусилля в наданні необхідної допомоги нужденним. Водночас я закликаю Організацію Об'єднаних Націй та всіх інших суб'єктів міжнародних відносин продовжувати приділяти особливу увагу цьому дуже важливому питанню. Я хотів би звернути вашу увагу, що це не вперше, коли постійний член Ради Безпеки ООН підриває мир і безпеку на регіональному та міжнародному рівнях. За 24 роки, що минули з часу

сумнівної процедури передачі постійного членства в Раді Безпеки колишнього Радянського Союзу Російській Федерації, це не єдина «гібридна» війна, яку розв'язала Росія. Насправді, щоби зберегти свій вплив у сусідніх країнах, Росія протягом багатьох десятиліть свідомо створювала навколо себе пояс нестабільності. Це Нагірний Карабах, Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія, Крим, Донбас. Це затяжні конфлікти, які підтримуються або безпосередньо пов'язані з Росією. Кремль іде далі, і в ці дні російські «зелені чоловічки» ступають на сирійські землі. Що чи хто наступний?

Пане Голово, у кожній демократичній країні, якщо хтось украв ваше майно, незалежний суд повинен відновити справедливість для того, щоб захистити права та покарати порушника. Тим не менш, ми мусимо визнати, що в ХХІ столітті нашої Організації бракує ефективних інструментів, аби притягнути країну-агресора, яка вкрала територію іншої суверенної держави, до відповідальності. Це правда, що 70 років тому творці Статуту ООН передбачали механізм санкцій Ради Безпеки ООН як один зі стримуючих інструментів, що застосовують у відповідь на дії порушників миру й акти агресії. Тим не менш, вони не могли навіть уявити собі, що цей інструмент буде необхідно використовувати проти держави-агресора, яка є постійним членом Ради Безпеки ООН. Із початку агресії Росія двічі використовувала право вето під час розгляду українського питання Радою Безпеки ООН. Спочатку Росія заблокувала проект резолюції, яка засуджує «фейковий референдум» щодо анексії Криму в березні 2014 року. Вдруге Росія наклала ганебне вето на проект резолюції про створення Міжнародного трибуналу для розслідування та притягнення до відповідальності всіх винних у збитті малайзійського літака МН-17. Наклавши це ганебне вето на проект резолюції, Росія чітко продемонструвала всьому світові свою зневагу до встановлення істини. Не лише істини про винних у цьому теракті та зброю, з якої збили цей літак. Найбільш важливою є істина про тих, хто організував цей злочин і з якої країни згадану зброю було привезено. Я вважаю, що кожен у цьому залі добре розуміє реальні мотиви вето Росії щодо трибуналу по МН-17. Попри це, створення міжнародної миротворчої операції, яка могла би привести до стабілізації ситуації в Україні та зупинити кровопролиття, також блокують через потенційну загрозу вето Росії. Зловживання правом вето, його використання як «ліцензії на вбивство» є неприйнятним. Колективний голос нашої Організації повинен бути чітким. Україна виступає за поступове обмеження права вето з подальшим його скасуванням. Сила вето не має стати актом благодаті та помилуванням за злочин, що може бути використаний у будь-який час і «витягнутий з рукава» для того, щоб уникнути справедливого покарання. У цьому контексті я вітаю ініціативу мого французького колеги Президента Олланда, яку підтримав Президент Мексики

Пенья Ньето, щодо Політичної декларації утримання від права вето постійних членів РБ у випадках масових убивств. Основну увагу має бути приділено модернізації Ради Безпеки ООН, зокрема й розширенню складу та вдосконаленню методів її роботи. Склад членства в РБ ООН має відображати реалії XXI століття, представляючи більшу кількість країн Африки, Азії та Латинської Америки. Додаткове місце непостійного члена в Раді має бути надано Групі східноєвропейських країн — кількість їх збільшилася вдвічі протягом останніх двох десятиліть. Україна також вважає поліпшення миротворчої архітектури Організації важливим елементом реформи ООН. Я пишаюся тим, що Україна має міжнародну репутацію активного й відданого співучасника миротворчих операцій ООН. Попри зовнішні виклики, ми залишаємося надійним партнером Організації в цій благородній справі. Внесок України в підтримання міжнародного миру та безпеки дає нам моральні підстави розраховувати на таку саму підтримку й допомогу з боку Організації в життєво важливий момент для нас. Спеціальна миротворча операція під егідою ООН може стати дуже корисним інструментом для сприяння здійсненню Мінських угод. Україна прагне дотримуватися букви й духу Мінських угод. Ми вимагаємо такого ж підходу від інших підписантів, які останнім часом вдалися до мови шантажу. В іншому випадку немає ніякої альтернативи санкціям і навіть їх зміцненню. Як і немає альтернативи мирному врегулюванню кризи. Повний доступ спостерігачів ОБСЄ до всіх окупованих територій, виведення іноземних військ, військової техніки, а також найманців із території України, відновлення повного контролю України над державним кордоном із Росією має бути забезпечено. Свобода, мир, повага до суверенітету й територіальної цілісності — Україна не вимагає більшого. Проте Україна не задовольниться меншим.

Пане Голово, на жаль, не з власної волі Україна сьогодні є однією із зон боротьби з терористичною загрозою. Ми рішуче засуджуємо тероризм у всіх його формах і проявах. Діяльність ІДІЛ, Аль-Каїди, Боко Харам, Аш-Шабаб тощо є глобальною проблемою. Єдиний можливий спосіб її вирішення — об'єднатись у спільній і нескомпрометованій боротьбі з цим злом. Міжнародний тероризм виявився гнучкішим за політичну волю держав і нині він набув нових гібридних форм. Державні та недержавні суб'єкти стали нерозривно пов'язані. Боротьба за свої права підміняється безжалюсним терором. Ми переконані, що необхідність всеосяжного міжнародного документа, здатного протидіяти цьому жахливому явищу, є не лише актуальною, а й давно назрілою. З цієї причини завершення підготовчої роботи щодо проекту Конвенції ООН про запобігання тероризму та боротьби з ним має стати одним із головних пріоритетів 70-ї сесії. Особливу роль у боротьбі з міжнародним тероризмом слід надати найавторитетнішим юридичним інституціям — Міжнародному суду та Міжнародному кримінальному суду.

Універсальна юрисдикція цих інституцій є головним елементом подолання безкарності фактичних порушників, а також їхніх покровителів — режимів, чия національна політика стала масовим виробництвом терору. Я твердо вірю, що одним із найважливіших аспектів боротьби з тероризмом є збереження та поширення пам'яті про жертви. У цьому контексті я пропоную, щоб на 70-ій сесії Генеральної Асамблеї розглянули питання про запровадження Міжнародного дня пам'яті жертв терористичних актів.

Пане Голово, почуття приниження, ігнорування волі народу й порушення основних прав змусило українців вийти на вулиці у 2013 році та розпочати Революцію Гідності. Україна заплатила й продовжує платити надзвичайно високу ціну за свою свободу та право жити у вільній країні — ціну людського життя. Саме тому інтереси кожної окремої людини та захист прав людей заклали фундамент для моєї програми великомасштабних реформ, упровадження якої було почато рік тому. Вперше за 24 роки незалежності Україна прийняла Національну стратегію з прав людини. Вона врахувала найкращі міжнародні практики з прав людини, зокрема й Стратегічні рамки ЄС з прав людини та демократії. Російська агресія загострила проблему забезпечення прав людини у Криму та деяких районах Донецької та Луганської областей. Провідні міжнародні правозахисні організації попереджають світ про радикальне погіршення ситуації з правами людини, що безпосередньо стосується українців і кримських татар в окупованому Криму. Я маю на увазі практику, яку використовує окупаційна влада Криму, щоб силою змусити людей прийняти громадянство Російського Федеративного Союзу, систематичні переслідування, арешти, викрадення та вбивства проукраїнських жителів півострова, а також майже повну ліквідацію незалежних ЗМІ. Україна підтверджує свою прихильність Декларації ООН про права корінних народів. Усіма законними засобами ми продовжимо захищати права кримських татар — корінного народу України — і українців, які страждають від репресивної політики окупаційної влади на Кримському півострові. Я вважаю, що проблема недопустимих порушень прав людини в Криму заслуговує на окремий розгляд у рамках Генеральної Асамблеї ООН. Я сподіваюся, що рішення розглянути це питання буде прийнято в ході поточної сесії. Я також відчуваю себе зобов'язаним згадати імена Надії Савченко, Олега Сенцова, Олександра Кольченка й багатьох інших українців, політичних в'язнів російського режиму, незаконно затриманих і засуджених. Наприклад, Олега Сенцова, шановного режисера, засудили до 20 років позбавлення волі лише за те, що він був патріотом України. Я закликаю ООН та її держав-членів почати всесвітню кампанію чинення тиску на російську владу для того, щоб негайно звільнити всіх українських громадян, яких вони тримають у заручниках. Ми зможемо досягти мети лиш тоді, якщо наші дії будуть глобальними. Україна найбільше потребує солідарності та допомоги, яка

насправді є потужним інструментом проти несправедливості. Я впевнений, що ми переможемо, бо істина на нашому боці. Але ми зробимо це набагато швидше, якщо будемо відчувати підтримку й солідарність усієї міжнародної спільноти.

Гібридна війна Росії проти України показала, що міжнародне співтовариство стикається з ще однією проблемою, яка вимагає консолідації наших зусиль. Повномасштабна інформаційна війна й пропагандистська кампанія стали особливо руйнівною формою невійськової агресії. Фейкові новини, відверта брехня, яку поширюють для виправдання агресії, пропаганда нетерпимості та насильства є явищами, що підривають принципи свободи вираження думок і отруюють людську душу й розум. Саме тому завдання зміцнення ролі інформації в підтриманні миру та безпеки є важливим як ніколи. Я звертаюся до Генеральної Асамблеї з проханням рішуче засудити ці ганебні явища та обговорити способи протидії їм.

Пане Голово, незважаючи на вищезазначені зовнішні виклики, Україна повністю віддана реалізації цілей сталого розвитку. Ми готові розділити спільну відповідальність за вирішення конкретних нагальних проблем і пріоритетів найуразливіших груп країн, таких як малі острівні держави. Україна як член Групи «Друзів клімату» сподівається досягти консенсусу щодо всесвітньої угоди в галузі зміни клімату якнайскоріше. Ми сподіваємося, що держави-члени ООН досягнуть потрібного результату в грудні цього року в Парижі. Ми маємо розуміти, що ціна цього питання — безпека майбутніх поколінь і сталого розвитку людства. Шлях до реалізації цілей сталого розвитку не буде успішним без подолання та запобігання наслідків екологічних і техногенних катастроф. У результаті російської агресії Україна стикається з ще однією проблемою — захистом довкілля на Донбасі. Безвідповідальне й злочинне затоплення шахт терористами призвело до отруєння питної води, ґрунту, флори й фауни регіону; атмосфера забруднюють через вибухи й обстріли чутливої виробничої інфраструктури. Насправді ми можемо говорити про ризик екологічної катастрофи. Я переконаний, що питання охорони довкілля в умовах конфлікту потребує особливої уваги Асамблеї ООН з навколишнього середовища. Говорячи про техногенні катастрофи, я не можу не згадати одну з найжахливіших із них. Наступного року ми відзначатимемо сумну річницю — 30 років від дня трагедії на Чорнобильській АЕС. Я хотів би попросити Вас, пане Голово, провести спеціальне засідання Генеральної Асамблеї, присвячене тридцятій річниці Чорнобильської катастрофи у квітні 2016 року.

Пане Голово, у зверненні моєї країни з приводу вступу до ООН, на яке я сьогодні посилався кілька разів, було зазначено: «Завдяки своїм величезним людським та матеріальним ресурсам Україна зможе зробити значний внесок у підтримання миру та глобальної без-

пеки». Так само, як і сімдесят років тому, я підтверджую непохитне зобов'язання України й надалі докладати максимум зусиль, аби «позбавити прийдешні покоління від лиха війни», що закріплено в Статуті ООН. Досягнення цієї благородної мети буде наріжним каменем непостійного членства України в Раді Безпеки ООН на період 2016–2017 років. Україна залишиться надійним і послідовним партнером, що керується не власним, а глобальним порядком денним, і наполегливо дотримується духу й букви Статуту. Я твердо переконаний, що Організація з гідністю пройде вкрай складні випробування та посилить свою роль гаранта світового порядку, миру й процвітання.

Нехай Господь допоможе нам.

Дякую за увагу.

Слава Україні!

Petro POROSHENKO,

President of Ukraine

**STATEMENT BY THE PRESIDENT
AT THE GENERAL DEBATE OF THE 70TH SESSION
OF THE UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY**

Distinguished Mr. President,
Dear Colleagues,
Ladies and Gentlemen,

On behalf of Ukraine, I sincerely congratulate distinguished Mr. Mogens Lykketof on election as President of the 70th session of the UN General Assembly. I wish you, Mr. President, every success in your activity in this crucial historic moment. Our future will largely depend on the outcomes of this session and our collective decisions – whether we will choose to follow the path of peace, security and human rights, or will plunge into the turmoil of new hybrid wars, chaos and sufferings.

Mr. President,

At the moment of the Organization's anniversary I'm proud to speak on behalf of one of the UN founding members. The State, which back in 1945 took an active part in the San Francisco conference, contributed to the establishment of the Organization and laid down the foundations for its activities. The State, which added a lot in San Francisco to shape the heart of the UN Charter – its Purposes and Principles. Regrettably, I am also speaking on behalf of the UN Member State, which is now suffering from a brutal violation of the fundamental norms and principles of the UN Charter. The statement on Ukraine's joining to the United Nations as one of the founding members, which was delivered at the San Francisco conference, emphasized, I quote «Ukraine has repeatedly been the subject of bloody invasions by aggressors that for centuries have sought to capture its territory...». End of quote. It has been a long time since that landmark event.

But, today, I have to recall that my country has become the object of external aggression. This time, the aggressor is Russia – neighboring country, former strategic partner that legally pledged to respect the sovereignty, territorial integrity and inviolability of the borders of Ukraine. This country used to be a guarantor of Ukraine's security under the Budapest Memorandum, whereby security guarantees were provided to my country in exchange for a voluntary renunciation of the world's third nuclear arsenal. Moreover, this state is a permanent member of the UN Security Council, which is entrusted by the UN Charter with maintaining international peace and security. In February 2014, Russia conducted

an open and unprovoked aggression against my country, having occupied and annexed the Crimea. Bluntly and brutally violating the international law and shocking the whole world community. I am deeply grateful to the delegations of the majority of our Organization's Member States, that last year supported the resolution of the UN General Assembly entitled «Territorial integrity of Ukraine», which condemned the Russian illegal annexation of the Crimea. It is regrettable that after this clear verdict of the international community, Russia did not return to the civilized international legal field. Moreover, Moscow started a new military reckless gamble — this time, in Ukrainian Donbas region. Despite the fact that until now Russia refuses to officially admit its direct military invasion, today there is no doubt that this is an aggressive war against my country. To mislead the world community, Russian leadership orders to takes off insignias of its military servicemen and identification marks of its military equipment, to abandon its soldiers captured on the battlefield; to cynically use mobile crematoriums to eliminate traces of its crimes in Ukrainian soil. I would like to stress: it is neither a civil war not an internal conflict. Ukrainian territories occupied by Russia in the Crimea and Donbas region constitute approximately 44 thousand square kilometers. Millions of Ukrainians have found themselves under occupation. The goal of this war is to force the Ukrainian people to give up its sovereign choice to build a free, democratic, prosperous European state. All this takes place against the backdrop of traitorous rhetoric about brotherly peoples, common history, related languages and «predestined» common future. In fact,

we are dealing here with a desire to return to the imperial times with spheres of influence, a desperate attempt to obtain self-affirmation at others' expense. For over 20 months, Russia's aggression against my country has been continuing through financing of terrorists and mercenaries, and supplies of arms and military equipment to the illegal armed groups in Donbas. Over the last few days we have heard conciliatory statements from the Russian side in which, in particular, it called for the establishment of anti-terrorist coalition, or warned of fire danger to flirt with terrorists. Cool story, but really hardly to believe! How can you urge an anti-terrorist coalition — if you inspire terrorism right in front of your door? How can you talk about peace and legitimacy — if your policy is war via puppet governments? How can you speak of freedom for nations — if you punish your neighbor for his choice? How can you demand respect for all — if you don't have respect for anyone? The Gospel of John teaches us: «In the beginning was the word». But what kind of a gospel do you bring to the world, if all your words are double-tongued like that? Back to the situation in Donbas I have to state that here we are forced to fight proper, fully armed regular troops of the Armed Forces of the Russian Federation. Heavy weaponry and military equipment are concentrated in the occupied territories in such quantities that armies of the majority of UN Member States can only dream about. These are, in particular, the state of art samples of military equipment of Russian production, which are unlikely, according to the well-known assumption of the Russian President might be purchased in an ordinary army store. Unless, of course, such a wholesale store, with free shipping, is from the Russian Federation. During this period, more than 8.000 Ukrainians, of whom about 6.000 civilians, died at the hands of the Russian backed terrorists and occupiers in Donbas. More than 1.5 million residents of Donbas were forced to flee their homes and became internally displaced persons moving to other safer region in Ukraine. I would like to take this opportunity to express my gratitude to the international community for the considerable efforts in providing necessary assistance to the people in need. At the same time I call upon the United Nations and all other international actors to continue to pay special attention to this very important issue. I would like to draw your attention that it is not for the first time that the permanent member of the UN Security Council is undermining peace and security at both regional and international levels. For over 24 years that have passed since the questionable procedure of transfer of the permanent Security Council membership of the former Soviet Union to the Russian Federation, it is not the only «hybrid» war that Russia has unleashed. In fact, in order to preserve its influence in neighboring countries, Russia for decades has deliberately created around itself the belt of instability. These are: Nagorny Karabakh, Transnistria, Abkhazia, South Ossetia, Crimea and Donbas. All of these are protracted conflicts, which supported by, or directly related to Russia. But the Kremlin goes further on. These days the Russian «men in green» tread on Syrian land. What or who is next?

Mr. President,

In every democratic country, if someone stole your property, the independent court would restore justice, in order to protect the rights, and punish the offender.

However, we must recognize that in the 21st century our Organization lacks an effective instrument to bring the aggressor-country to justice, which has stolen the territory of another sovereign state. 70 years ago the creators of the UN Charter have envisaged the mechanism of the UN Security Council sanctions to be one of the restraining tools applied in response to the breaches of peace and acts of aggression. However, they couldn't even imagine that this tool will be needed against the Aggressor State that is a Permanent member of the UN Security Council. Since the beginning of the aggression, Russia used its veto right twice, while the UN Security Council was considering questions related to Ukraine. At the outset, Russia blocked a draft resolution condemning «fake referendum» on Crimea's annexation in March 2014. The second time Russia put its shameful veto on the draft resolution on establishment of the International Tribunal to investigate and bring to justice all responsible for Malaysian MH-17 plane crash. By imposing its disgraceful veto on this draft resolution, Russia clearly demonstrated to the whole world its defiance in establishing the truth. Not just the truth about perpetrators of this terrorist attack and arms, used to shot down that plane. What is most important is the truth about those, who organized this crime and from which country the mentioned arms have been transported. I think everyone in this Hall clearly understands real motives of Russia's veto on MH-17 Tribunal. Moreover, the establishment of an international peacekeeping operation which could lead to the stabilization of the situation in Ukraine and stop the bloodshed has been also blocked because of the potential threat of Russia's veto. Abuse of the veto right, its usage as a «license to kill» is unacceptable. Collective voice of our Organization should be clear. Ukraine stands for the gradual limitation of the veto right with its further cancellation. Veto power should not become an act of grace and pardon for the crime, which could be used anytime and «pulled off from the sleeve» in order to avoid fair punishment. In this context I welcome the initiative of my French colleague President Hollande, supported by President Peca Nieto of Mexico, on the Political Declaration to restrain from the veto right among the P5 Members in case of mass atrocities. Primary attention should be given to the modernization of the UN Security Council – including enlargement of its membership and improvement of methods of its work. The membership of the UN Security Council should reflect realities of the 21st century by representing larger quantity of African, Asian and Latin American States. Additional non-permanent seat in the Council should be given to the Eastern European Group of countries – its composition doubled during the last two decades. Ukraine also considers improvement of peacekeeping and peace building architecture of the Organization as an important element of the UN reform. I am proud of Ukraine's international

reputation as an active and devoted contributor to the UN Peacekeeping Operations. Despite external challenges, we remain a reliable partner of the Organization in this noble matter. The contribution of Ukraine to the maintenance of international peace and security provides us with moral grounds to count on the same assistance from the Organization in time of vital importance of this issue for my country. The special peacekeeping mission in Donbas under the UN auspices could become a very useful instrument contributing to implementation of the Minsk Agreements. Ukraine is committed to follow the letter and the spirit of the Minsk deal. We demand the same approach from other signatories that have lately resorted to the language of blackmail. Otherwise, there is no alternative to sanctions, and even their strengthening. As well as there is no alternative to the peaceful resolution of the crisis. Full access of OSCE monitors to all occupied territories, withdrawal of the Russian military forces, military equipment as well as mercenaries from the territory of Ukraine, restoration of full control by Ukraine over the state border with Russia must be secured. Freedom, peace, respect for the sovereignty and territorial integrity — Ukraine doesn't demand more. However, it will not settle for less.

Mr. President,

Unfortunately, not by its own free will today Ukraine is one of the areas of fight against terrorist threat. We strongly condemn terrorism in all its forms and manifestations. The activity of ISIL, Al Qaeda, Boko Haram, Al Shabaab and others is the global challenge. The only possible way to address it, is to unite in common and non-compromised fight against this evil. International terrorism has proved to be more flexible than the political will of nations, and today it has taken new hybrid forms. State and non-state actors have become interlinked. The struggle for one's rights is substituted for ruthless terror. We are convinced that the need for the universal international instrument able to counteract this crime is not only urgent but long overdue. For this reason, the conclusion of preparatory work on the draft of the UN Convention on the Prevention and Combating of Terrorism should become one of the top priorities for this 70th Session. A special role in the fight against international terrorism should be given to the most reputable legal institutions — the International Court of Justice and the International Criminal Court. Making the jurisdiction of these institutions universal is a core element of overcoming the impunity of actual violators as well as their patrons — the regimes whose national policy has become the mass-production of terror. I strongly believe that one of the most important aspects of fighting against terrorism is keeping and sharing the memory of the victims. In this context, I propose that 70th Session of the General Assembly consider the establishment of the International Day of Commemoration of Memory of the Victims of Terrorist Acts.

Mr. President,

It was the feeling of humiliation, disregard of people's will and the violation of their fundamental rights that prompted Ukrainians leave their homes for protests in 2013, which was the beginning of the Revolution of Dignity.

Ukraine has paid and continues to pay an extremely high price for its freedom, and the right to live in a free country — the price of human lives. This is why, the interests of every single individual, and the protection of people's rights laid the foundation for my large-scale reform program launched a year ago. For the first time in 24 years of its independence, Ukraine adopted a National Human Rights Strategy. It took into account best international practices from the human rights perspective, including the EU Strategic Framework on Human Rights and Democracy. Russian aggression exposed the problem of securing the human rights in the Crimea and certain areas of Donetsk and Luhansk regions. Leading international human rights organizations are alerting about the radical deterioration of the human rights situation, which directly applies to Ukrainians and Crimean Tatars in the occupied Crimea. I am referring specifically to the practice used by the occupation authorities of the Crimea to enlist forcefully into Russian citizenship, as well as to systematic persecution, arrests, abductions and killings of pro-Ukrainian residents of the peninsula, and complete elimination of independent media. Ukraine reaffirms its commitment to the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. By all legal means, we will continue to defend the rights of the Crimean Tatars — the indigenous people of Ukraine — and the Ukrainians, who are suffering from the repressive policy of the occupation authorities in the Crimea. I believe that the problem of blatant violations of human rights in the Crimea deserves a particular consideration within the UN General Assembly. I hope that the decision to address this issue will be taken during the current session. I also feel obliged to mention the names of Nadiya Savchenko, Oleg Sentsov, Oleksandr Kolchenko and many other Ukrainians, political prisoners of the Kremlin, illegally detained and sentenced. For example, Oleg Sentsov, a respected filmmaker, was sentenced to 20 years in prison only for being Ukrainian patriot. I call upon the UN and its Member States to launch a worldwide campaign to pressure Russian authorities to immediately release all Ukrainian citizens, which they hold hostage. We will be able to achieve our goal only if our action is global. Most of all, Ukraine needs solidarity and assistance, which is really a powerful instrument against aggression and injustice. Ukraine will win for sure because truth is on its side. But we will do it much faster if we feel support and solidarity of the whole international community. The ongoing hybrid war of Russia against Ukraine has demonstrated that the international community is facing another challenge, which requires consolidation of our efforts. The full-scale information war and propaganda campaign have become a particular destructive form of non-military aggression. Fake news, blatant lies spread to justify aggression, propaganda of intolerance and violence are phenomena of the same range, which undermine the principles of freedom of expression and poison human souls and minds. That is why the task of strengthening the role of information in the maintenance of peace and security is more important than ever. I call upon the General Assembly to strongly condemn these shameful phenomena and to discuss the ways to confront them.

Mr. President,

Despite the above-mentioned external challenges, Ukraine is fully committed to the implementation of the Sustainable Development Goals. We are ready to share joint responsibility for solving specific vital problems and priorities of the most vulnerable groups of countries, such as small island states. Ukraine as a member of «Friends of Climate» Group is looking forward to reach consensus on the universal agreement in the area of climate change as soon as possible. We hope that this result will be achieved by the UN Member States in December this year in Paris.

We have to understand that the price of this issue is the safety of future generations and sustainable development of mankind. The path towards the achievement of the Sustainable Development Goals will not be successful without overcoming and preventing the consequences of environmental and technological disasters. As a result of the Russian aggression, Ukraine faces another challenge — the protection of the environment in Donbas. Irresponsible and criminal flooding of mines by terrorists led to the poisoning of drinking water, soil, flora and fauna of the region. The atmosphere is polluted due to explosions and shelling of sensitive industrial infrastructure. In fact, we can speak about the risk of environmental disaster. I am convinced that the issue of environment protection under the conditions of conflict needs special attention of the United Nations Environment Assembly. Speaking about technological disasters, I cannot but recall one of the most horrific of them. Next year we will mark the sad anniversary — 30 years since the tragedy at the Chernobyl Nuclear Power Station. I would like to request you, Mr. President, to hold a special meeting of the General Assembly, dedicated to the thirtieth anniversary of the Chornobyl disaster in April 2016.

Mr. President,

In my country's address on the occasion of joining the United Nations it is said, I quote: «Ukraine... with its vast human strength and material resources will be able to make a significant contribution to maintaining peace and global security», end of quote. Just like it was seventy years ago, I reiterate Ukraine's unwavering commitment to further undertake maximum efforts to «save succeeding generations from the scourge of war», enshrined in the UN Charter. Achievement of this noble goal will be the cornerstone of Ukraine's non-permanent membership in the UN Security Council for the period of 2016–2017, if elected. In this capacity Ukraine will remain the reliable and consistent partner, guided not by own, but global agenda, and resolutely following the spirit and letter of the Charter. I am firmly convinced, that the Organization will pass with dignity the extremely complex tests, and strengthen its role as a guarantor of world order, peace and prosperity.

Let God be with us.

Thank you for your attention.

Glory to Ukraine!

ВИСТУП МІНІСТРА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ ПАВЛА КЛІМКІНА В ХОДІ ВІДКРИТИХ ДЕБАТІВ В ООН НА ТЕМУ: «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО МИРУ І БЕЗПЕКИ»

Пане Голово, дякую Вам за своєчасну ініціативу проведення відкритих дебатів.

Україна приєднається до заяви ЄС, яка буде зроблена дещо пізніше. Водночас, я хотів би виступити як представник своєї держави.

Пане Голово, цього року ми відзначаємо 70-річчя припинення Другої світової війни, коли держави-засновники (Організації) підписали Статут ООН у своєму прагненні «врятувати майбутні покоління від лих війни».

Вони заклали чіткі цілі та принципи, які протягом 70 років були наріжним каменем міжнародних відносин. Знаменно, що саме представник України очолював комітет для створення цієї надважливої частини Статуту ООН у далекому 1945 році.

І 70 років потому сучасний світовий порядок, заснований на благородних цілях і загальних принципах Статуту ООН, опинився під загрозою.

Пане Голово, Російська Федерація відверто порушує суверенітет, незалежність і територіальну цілісність України, вона використовує всі можливі засоби: від втручання в міжнародні відносини України до прямої військової агресії і часткової окупації суверенної української території, від політичного та економічного примусу до широкомасштабного пропагандистського наступу. Без перебільшення можна сказати, що Росія розв'язала повномасштабну гібридну війну проти України.

Жахливо, що це порушення скоїв постійний член Ради Безпеки ООН, яка несе особливу відповідальність за дотримання миру.

Росія ігнорує положення статуту ООН і не дотримується своїх юридичних та політичних зобов'язань, зокрема передбачених Будапештським меморандумом про гарантії безпеки України. Щоб виправдати свої дії, вона прикривається неправильним тлумаченням цих документів і зобов'язань.

Пане Голово, нині, коли ми готуємося відзначати ювілей заснування ООН, необхідно домогтися того, щоб ООН залишалася головною стороною у справі підтримання світового миру та безпеки.

Необхідно зробити три важливих кроки.

По-перше, всіма силами домагатися відстоювання цілей та принципів Статуту ООН. Дуже важливо знову підтвердити їх універсальну і безумовну цінність як основи мирних відносин.

По-друге, відпрацювати механізм, який забезпечить перевірку дотримання принципів ООН за чіткими параметрами. Неприпустимо, щоби грубі порушення залишались без уваги, коли їх майстерно викривляють, замовчують або просто відкидають. Історично так склалося, що багато надій було покладено на сумлінне виконання державами-членами своїх зобов'язань. Однак, як сказано у старому дипломатичному прислів'ї: «Довіряй але перевіряй», — настав час вчиняти саме так.

По-третє, забезпечити, щоб держави, які порушують засади ООН, відповідали би за це в суді. Концепція міжнародної відповідальності повинна бути посилена чітким комплексом санкцій щодо до порушників.

Лише так ми зможемо відновити довіру і порядок у світі.

Очевидно, що реформа ООН абсолютно необхідна для того, щоби розв'язати проблему з рамками, у яких перебуває організація. У разі реформування Організації Україні не довелося б сплачувати таку кровопролитну ціну.

Так, процес реформ займе певний час.

Однак критичне становище східних регіонів України, які Росія з життєдайних полів перетворила на випалені землі, вимагає негайної реакції.

Пане Голово, нині, коли ми готуємося святкувати перемогу у Другій світовій війні, необхідно зробити усе можливе, щоб стримати мілітаризм і експансіонізм Росії та не допустити порушення нею міжнародного права.

Російська сторона ігнорує нещодавно прийняті в Мінську угоди, які передбачають комплексні заходи, спрямовані на політичне врегулювання. Зокрема, Росія і підконтрольні їй сили не лише нехтують режимом припинення вогню на Сході України, введеним у рамках виконання Мінських домовленостей, а й пішли у наступ на Дебальцеве, продовжуючи захоплювати інші міста і села України.

Бойовики та їх російські покровителі блокують дії спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, покликаної здійснювати контроль за припиненням вогню і відведенням важких озброєнь від лінії зіткнення.

Ми не можемо допустити ще більших втрат військовослужбовців, яких вже загинуло 1500, та миритися з тим, що мирні жителі продовжують гинути від постійних обстрілів зі сторони терористів і російських регулярних військ. Ми не можемо допустити, щоб українські громадяни на окупованих територіях були позбавлені найелементарніших умов життя, щоб їх права було порушено.

Ми не можемо спостерігати за тим, як Росія передає найсучасніші наступальні озброєння і перетворює Україну на стрільбище, надалі порушуючи Мінські угоди, та допустити, щоб вона перетворила Крим на ізольований військовий табір, а його жителів — на в'язнів.

Врешті, ми не можемо миритися з тим, що дехто робить вигляд, ніби нічого не відбувається і не існує жодних червоних ліній для агресії.

Тому ми звертаємось до ООН з проханням розгорнути на території України миротворчу операцію. Ця ініціатива не суперечить Мінським домовленостям, а навпаки є тим необхідним інструментом, який сприятиме виконанню угод та відновленню миру.

Розраховуємо на те, що держави-члени ООН, насамперед — члени Ради безпеки, підтримають такий запит про надання допомоги.

На наш погляд, це буде справжнім креш-тестом того, наскільки ООН готова підтримувати міжнародний мир і стабільність.

**STATEMENT BY THE MINISTER FOR FOREIGN AFFAIRS
OF UKRAINE PAVLO KLIMKIN
AT THE UN SC OPEN DEBATE ON MAINTENANCE
OF INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY**

Mr. President,

Thank you for a very timely initiative to hold this Open Debate.

Ukraine aligns itself with the statement which will be made by the European Union later today. At the same time I would like to make a statement in my national capacity.

Mr. President,

This year we are marking the 70th anniversary since the end of World War II and since the founding member states signed the Charter of the United Nations seeking to «save succeeding generations from the scourge of war».

To these ends, the member states set out clear Purposes and Principles which for 70 years remain to be a cornerstone of the international relations. Remarkably, it was the Ukrainian representative who led the committee which worked out this crucial part of the UN Charter in remote 1945.

70 years later the world order based upon the noble Purposes and comprehensive Principles of the UN Charter is under a major attack.

Mr. President,

The Russian Federation has blatantly violated sovereignty, independence and territorial integrity of Ukraine. It used all means from interference into Ukraine's internal affairs to direct military aggression and partial occupation of the Ukrainian sovereign territory, from political and economic coercion to a massive propaganda assault. Without exaggeration, Russia unleashed a hybrid war on Ukraine.

It is horrifying that these flagrant violations have been committed by a permanent member of the United Nations Security Council that bears a special responsibility for maintaining international peace and security.

Russia ignores the provisions of the UN Charter and does not respect its political and legal obligations emanating from other international agreements, including the Budapest Memorandum on Security Assurances to Ukraine. To justify its brutal actions, it hides behind barefaced misinterpretation of the relevant documents and its related commitments.

Mr. President,

As we prepare to mark the anniversary of the founding of the United Nations and its Principles, we must do everything possible to ensure that this organization remains a key player in maintaining international peace and security.

To this end, three things should be done.

First, we must apply all efforts to uphold the Purposes and Principles of the UN Charter. It is essential to reaffirm their universal and unconditional validity as a basis for peaceful relations.

Second, we must elaborate on mechanisms to ensure verification of compliance with the UN Principles against clear benchmarks. It is unacceptable that gross violations go disregarded as they are masterfully misinterpreted, concealed or merely denied. Historically, many hopes were placed on bona fide adherence of the member states to the rules. Yet, an old diplomatic adage, which says «Trust, but verify», at times turns out to be especially fitting.

Third, we must ensure that the states which violate the UN Principles are brought to justice. The concept of international responsibility should be reinforced with a clear set of sanctions on the infringers.

Only in this way trust and order in the world will be restored.

It is clear that the reform of the United Nations is absolutely needed to address its limitations. Should the organization have been upgraded, Ukraine would not have to pay a blood tribute now.

Yet, the reform process will still take time.

However, the drastic situation in the eastern parts of Ukraine, which Russia has turned from fertile fields into scorched land, requires an immediate response.

Mr. President,

As we are about to commemorate the victory in the Second World War, we must do everything possible to curtail Russia's growing militarism and expansionism and avert its defiance of the international law.

The Russian side ignores the recent Minsk agreements that outline comprehensive measures towards the political settlement. In particular, Russia and its proxies in eastern parts of Ukraine not only disregard the cease-fire, which is designed to trigger the entire Minsk package, but also undertook an offensive on the town of Debaltseve and continues attaching other Ukrainian towns and villages.

Militants and their Russian masters have blocked the activities of the OSCE Special Monitoring Mission which was vested with a special authority to monitor the cease-fire and withdrawal of heavy weapons from the contact line.

We cannot afford losing more servicemen whose death toll has already exceeded 1,500. We cannot tolerate that our innocent civilians continue to die under constant shelling by terrorists and Russian regular forces. We cannot stand that Ukrainian citizens in the occupied areas are deprived of basic conditions for a normal life and their rights are abused.

We cannot watch the Minsk agreements being continuously violated while Russia keeps transferring most sophisticated offensive weapons into the east of Ukraine and turning Ukraine into a shooting range. We can-

not accept that Russia has turned Crimea into an isolated military camp and its residents into recluses.

Lastly, we cannot accept that some still behave as if nothing is happening and as if there are no red lines for the aggression.

In this regard, we consider requesting the United Nations to deploy a peacekeeping operation in Ukraine. This initiative does not strike off the Minsk agreements. To the contrary, we view this operation as an indispensable instrument to ultimately help implement these agreements and bring peace back.

We expect that the member states of the United Nations and, in the first place, of the UN Security Council will support such request for assistance.

In our view, this will be a «crush test» for the United Nations' ability to maintain international peace and security.

Юрій СТЕЦЬ,

Міністр інформаційної політики України

НАШІ ІНФОРМАЦІЙНІ ПЕРЕМОГИ

Світ навколо України давно вступив у постінформаційну фазу. Інформація стала не просто продуктом, а самостійним об'єктом, що визначає напрям державної політики. Україна не може залишатися осторонь цих процесів, особливо з урахуванням непростого геополітичної ситуації, яка склалася в нашому регіоні. Тож логічно, що один з викликів сучасної міжнародної політики — гібридна війна, яку веде проти України Російська Федерація — створив умови для появи ефективного Міністерства інформаційної політики.

Маючи найменший штат у Кабінеті Міністрів України (29 осіб), сьогодні нам вже є про що говорити. Колектив МІП — молода, амбітна команда, яка прийшла в структуру з реального, а не теоретичного «інформаційного суспільства». Багато хто цікавиться, як з такою невеликою кількістю людей можна робити інформаційну політику в Україні. Відповідь проста — наполегливість і професіоналізм є важливішими за кількість задіяних людей. Головне — знати середовище, в якому працюєш, процеси та механізми, а також не боятися нестандартних рішень.

Слід пам'ятати, що ефективна робота в комунікаційному полі дозволяє формувати нові соціальні навички, плекати нову еліту, сприяти прозорості влади, наближаючи її до населення. Європейський Союз вже давно ухвалив велику кількість документів з переходом до інформаційного суспільства. Під час зустрічей з представниками різних держав, послами провідних країн світу я бачу їхню зацікавленість до наших планів реформи державних комунікацій. Вони хочуть знати, які кроки країна здійснюватиме в напрямі більшої прозорості, відповідальності та водночас — комунікаційних стратегій нашої держави в боротьбі з інформаційною агресією країни-сусіда. Це додає ще більшого запалу нашій молодій команді, перетворює нас на творців нової постіндустріальної України.

Міністерство інформаційної політики України після введення в дію положення розпочало роботу над фундаментальними документами в інформаційному правовому полі: Концепцією інформаційної безпеки України, Доктриною інформаційної політики України, Державною програмою розвитку інформаційного простору України. На цій основі розробляється головний нормативний акт — закон «Про інформаційну безпеку України».

Для максимальної ефективності цих нормативних та основоположних документів, без яких про інформаційну безпеку держави не може йтися, ми залучили найкращих експертів з громадських організацій у сфері інформації, представників профільних комітетів Верховної Ради України та медіа-юристів, міжнародні організації, створивши Експертну раду при МІП. Рада є дорадчим органом та займається розробкою і публічним обговоренням фундаментальних документів у сфері інформаційної політики (вищеперелічених).

За півроку існування ми завершуємо реформу іномовлення України, здійснивши запуск Мультимедійної платформи іномовлення України (МПУ) і тим самим виконавши завдання Коаліційної угоди та Програми уряду. Реформа іномовлення України — це ще один з головних аспектів, який забезпечує інформаційну безпеку. МПУ — це канал іномовлення, національне інформаційне агентство України, Медіадім та міжнародна кореспондентська мережа; фактично це піар-агенство України у світі.

Необхідно відзначити вагомий внесок у сучасну інформаційну політику України, зокрема й у формування позитивного іміджу нашої держави у світі наукового щорічника «Україна дипломатична», який впродовж шістнадцяти років доносить вітчизняній і зарубіжній спільноті історію української дипломатії, висвітлює діяльність іноземного дипломатичного корпусу на ниві подальшого розвитку дружніх відносин між нашими країнами.

Так, Україна сьогодні переживає нелегкі часи. Бюджет, закладений на реалізацію реформ, — мінімальний, однак увесь світ дивиться на наші успіхи і це додає сил. Сьогодні зроблено вагомий крок до відродження та процвітання країни. Головне — бути разом, єдиними, а також — знайти спільну мову між владою і суспільством, і це ще одне завдання, яке МІП ставить перед собою. Здійснювати це будемо за допомогою найкращої державної пропаганди — правди. Це слоган Міністерства, визначений від самого початку. Цієї позиції дотримуватимемося і надалі!

Якби той фундамент, який вже є сьогодні, із напрацьованих Міністерством інформаційної політики України правових документів у сфері інформаційної безпеки, був від початку нашої незалежності — інформаційна війна не мала б таких страшних наслідків.

OUR INFORMATION VICTORIES

«If the basis we have today, gained from the accumulated by the Ministry of information policy of Ukraine documents on information security, had existed since our independence was declared, an information war wouldn't have had that disturbing consequences», said Yuriy Stets.

Neighboring with Ukraine nations have already reached a post information phase long ago. Information has now become not only a product, but a separate object, that determines state policies. Ukraine cannot remain uninvolved in this process, given its current complicated geopolitical position. Therefore, it is not surprisingly that one of the challenges a present-day international politics faces – hybrid war, which the Russian Federation wages against Ukraine – has created all conditions for the Ministry of information policy (MIP) to be established.

An effective work in the field of communication makes it possible to build up new social skills, raise new elite and promote transparency of the government, bringing it thus closer to people. MIP staff is a young and ambitious team, having joined the institution out of the real rather than theoretical «information society».

The Ministry of Information Policy of Ukraine has begun processing the fundamental documents in information legal field, namely the Concept of information security of Ukraine, Doctrine of Information Policy of Ukraine and the State Program of information space development in Ukraine. Based upon this material the main statutory document has been developing – the Law on Information Security of Ukraine.

To be totally efficient, we have created the Expert Council under MIP, having engaged the best experts from non-governmental organizations in the field of information, representatives of special-purpose committees of Verkhovna Rada of Ukraine, media lawyers and international organizations.

After half a year of functioning, we are now accomplishing the foreign broadcasting reform of Ukraine, launching in such a way a Multimedia platform of broadcasting in Ukraine (MPBU) – a national news agency of Ukraine, a media house and international correspondent network. In fact, it will serve as Ukraine's PR agency in the world.

Ukraine, indeed, is currently experiencing hard times. The whole world though sees our achievements and this cannot but invigorate. Our major task today is to make the communication between the government and society effective. The way MIP will perform it would be using the best government propaganda – truth.

ПЛАНЕТАРНИЙ ВІДГОМІН УКРАЇНИ

Нині так склалося, що Україна опинилась у центрі уваги світової спільноти. Хоча будемо відверті, наша країна впродовж тисячолітнього часового відтинку не полишала європейського простору, була невід'ємною частиною міжнародних відносин із державами цього континенту. До речі, Прадавню Русь, із якої витоки власне Української держави, знали й поважали не тільки в Європі, але й у всьому світі. Цьому сприяла насамперед дипломатія.

Людство постійно змінюється: удосконалюється інформаційний простір, збільшуються та розвиваються виробничі технології, настав час глобалізації. Єдина трагедія, якої ніяк не навчиться уникати людство — це війна.

Минулого століття країни були свідками жорстоких за кількістю втрат двох світових війн. Нині на порозі нове страхітливе випробування, що може призвести до жахливих наслідків. Постає запитання до ініціаторів цих страшних задумів: навіщо чинити зло проти найвищого творіння природи — людини. Адже «ти порох — і до пороку вернешся» (книга Буття 3:19). А предтеча будь-якої війни — це агресія. Раптово світ став свідком агресивних дій кремлівської верхівки Росії проти держави сусіднього братнього народу, що супроводжується анексією Криму та бойових дій на території Донеччини та Луганщини.

Світ (зокрема США, Європа, країни Азії) рішуче виступив проти агресивної політики російського керівництва, запровадивши як початок протидії низку економічних санкцій. Тривають дипломатичні перемовини щодо виконання мінських домовленостей на міжнародному рівні. Та «гібридна» війна триває. Поки що кремлівський агресор не збирається залишати свої позиції.

Висвітленню цієї нестандартної у світовій практиці ситуації, власне, відповідає змістовне наповнення XVI випуску наукового щорічника «Україна дипломатична».

«Споконвіку було слово». Ці рядки Св. Євангелія від Іоанна є особливо актуальними зараз, коли словом, як переконливим засобом спілкування, дипломати роблять усе від них залежне, а інколи й неможливе, щоб «об'єднатися, як закликав іще в часи Давнього Риму Цицерон, із братами-людьми й усім родом людським».

Редакційна колегія щорічника вдячна іноземному дипломатичному корпусу в Україні за виступи на сторінках нашого видання в таку скрутну годину для нашої Вітчизни зі словами підтримки й засудження агресивної політики російської верхівки.

Уміщено в щорічнику також дослідження науковців про зародження російського монархізму, що століттями нищив будь-які намагання українства до проявів незалежності. Звичайно (і в цьому наше тверде переконання), російський народ загалом не поділяє агресивних поглядів керівної верхівки. Сподіваємося, що здоровий глузд переможе, а виважена світова громадська думка знайде відгук в етнічних росіян.

Людство створено для життя. У світі між народами має панувати мир та злагода. А це – мовою дипломатів – *inter alia* (понад усе). Людина завжди має бути вільною!

Редакційна колегія

WORLDWIDE ECHO OF UKRAINE

As it happens, these days Ukraine has become a prime focus of the world public attention. However, let us face it – our country has been an inevitable part of European society, as well as of foreign relations between its nations for thousand years. Not to mention that the Ancient Rus, from which Ukraine as such originated, was known and respected not only in Europe, but all over the world. What has primarily contributed to this was diplomacy.

Population constantly changes: the information space improves, manufacturing technologies grow and develop, we have entered the age of globalization. War is the only tragedy that population has not managed to avoid yet.

During the last century many countries witnessed a dreadful number of casualties of two world wars. Today a new horrible challenge is coming, which may lead to hideous consequences. This brings up a question to the creators of such terrible scenarios: what is the purpose of doing evil against the highest creation of nature – human being, for «you are dust, and to dust you shall return» (Genesis 3:19). And the precursor of every war is aggression. Rapidly has world become a witness of the aggressive actions done by Kremlin leaders against its neighbour country and fraternal people, followed by the annexation of Crimea and warfare on the territory of Donetsk and Luhansk regions.

The world (the USA, Europe, Asian countries) has opposed resolutely against the aggressive policy of Russian leadership, having brought into force a range of economic sanctions as a counteraction measure. Diplomatic negotiations over the fulfilment of Minsk agreements at the international level are still underway. However, the «hybrid» war continues. The Kremlin aggressor so far has no intention to abandon his positions.

The XVI issue of the scientific year-book «Diplomatic Ukraine» gives insight to this abnormal for global practices situation.

«In the beginning was the word». These lines from the Gospel of John are especially topical now, since it is word that diplomats use as a tool for convincing communication to do all possible and sometimes impossible in order to «unite with our fellow men, and to join in community with the human race», as Cicero once said in the age of Ancient Rome.

Editorial team of the year-book is grateful to foreign diplomatic corps in Ukraine for giving our issue, in such a difficult time for our Motherland, speeches full of support and disapproval of Russian aggressive policy.

Included in the year-book are also scientists' researches on formation of Russian monarchism, which for centuries has annihilated every attempt of Ukrainian nation to gain independence. Certainly (and we are strongly convinced), Russian people in general do not share such aggressive attitude of the state authorities. We hope that a common sense will eventually take over and sensible world public opinion will strike a chord in hearts of ethnic Russians.

Humankind is born for living. What the world needs now is peace and harmony among people. That is in professional language of diplomats called «inter alia» (above all). Human being should always be free!

Editorial Board

Візит Віце-президента США Джозефа Байдена до Києва, 21 листопада 2014 року
The visit of the Vice President of the United States Joseph Biden to Kyiv, November 21, 2014

Віце-президент США Джо Байден покладає квіти на місці загибелі Героїв Небесної сотні;
Київ, 21 листопада 2014 року
The Vice President of the United States Joseph Biden lays flowers to the place where Heroes of
the Heavenly Hundred were killed, Kyiv, November 21, 2014

Візит Президента Литви Далі Грібаускайте до Києва, 24 листопада 2014 року
The visit of the President of the Republic of Lithuania Dalia Grybauskaitė to Kyiv, November 24, 2014

Підписання Дорожньої карти розвитку стратегічного партнерства України та Литви на 2015-2016 роки;
Київ, 24 листопада 2014 року
The signing of the *Road Map* of strategic partnership between Ukraine and Lithuania for 2015-2016 in Kyiv;
November 24, 2014

Президент України Петро Порошенко і Прем'єр Австралії Тоні Ебботт, 11 грудня 2014 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Australia Tony Abbott, December 11, 2014

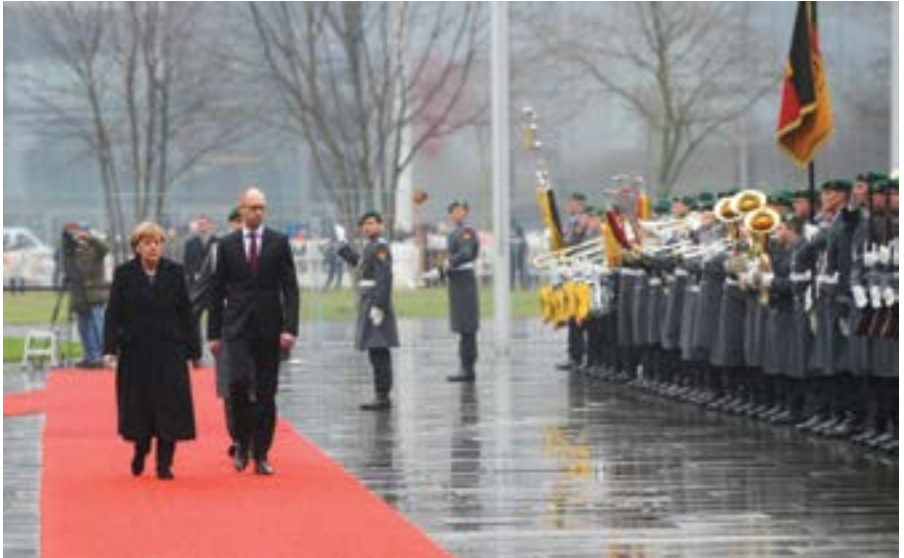
Державний візит Президента України до Австралії, 11-13 грудня 2014 року
The state visit of the President of Ukraine to Australia, December 11-13, 2014

Державний візит Президента України до Польщі, 17-18 грудня 2014 року
The state visit of the President of Ukraine to Poland, December 17-18, 2014

Президент України Петро Порошенко під час візиту до Польщі виступив у Сеймі, 17 грудня 2014 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko delivered a speech at the Sejm during the visit to Poland, December 17, 2014

Зустріч Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка із Анжелою Меркель, 8 січня 2015 року
The meeting of the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk with Angela Merkel, January 8, 2015

Марш єдності в Парижі, 11 січня 2015 року
The Unity March in Paris, January 11, 2015

Зустріч Президента України з Канцлером Німеччини та Президентом Франції; Київ, 5 лютого 2015 року
The meeting of the President of Ukraine with the Chancellor of Germany and the President of France in Kyiv,
February 5, 2015

Зустріч Президента України із Державним секретарем США; Київ, 5 лютого 2015 року
The meeting of the President of Ukraine with the Secretary of State of the United States in Kyiv,
February 5, 2015

Президент України Петро Порошенко та Президент Білорусі Олександр Лукашенко;
Мінськ, 11 лютого 2015 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the President of Belarus Alexander Lukashenko
in Minsk, February 11, 2015

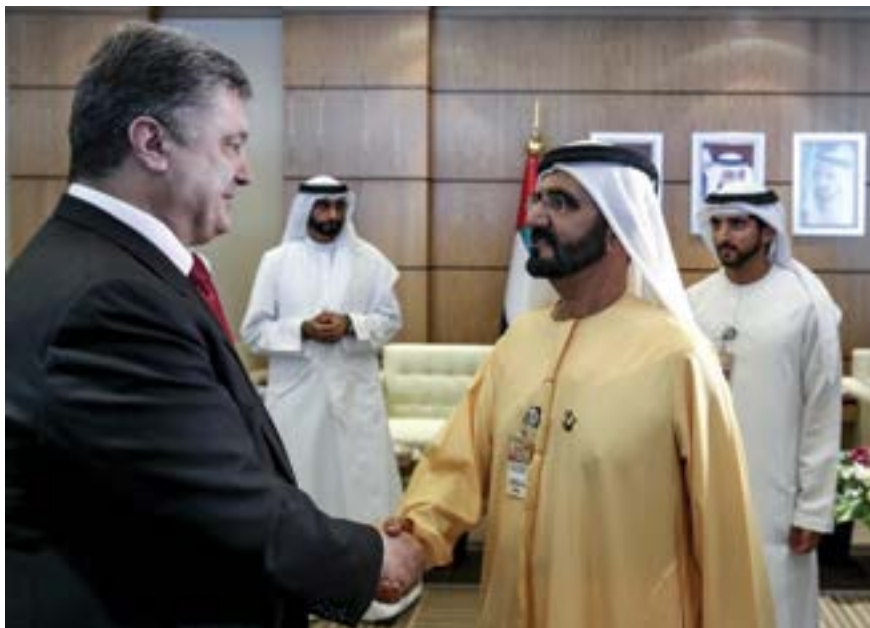
Зустріч «нормандської четвірки» у Мінську, 11–12 лютого 2015 року
The Normandy Four meeting in Minsk, February 11-12, 2015

22 лютого 2015 року у Києві у марші Гідності взяли участь делегації Німеччини, Литви, Грузії, Польщі, Молдови, Словаччини

The delegations of Germany, Lithuania, Georgia, Moldova, Poland, and Slovakia took part in the March of Dignity in Kyiv, February 22, 2015

Президент України Петро Порошенко та Прем'єр-міністр Об'єднаних Арабських Еміратів Мухамед бін Рашид Аль-Мактум, 24 лютого 2015 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of the United Arab Emirates Mohammed bin Rashid Al Maktoum, February 24, 2015

Президент України Петро Порошенко та Прем'єр-міністр Швеції Стефан Левен; Київ, 11 березня 2015
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Sweden Stefan Leuven in Kyiv, March 11, 2015

Візит Президента Турецької Республіки Реджепа Таїпа Ердогана до Києва, 20 березня 2015 року
The visit of the President of the Republic of Turkey Recep Tayyip Erdogan to Kyiv, March 20, 2015

Виступ Президент Польщі Броніслава Коморовського у Верховній раді України, 9 квітня 2015 року
The speech by the President of Poland Bronislaw Komorowski in the Verkhovna Rada of Ukraine, April 9, 2015

Президент України Петро Порошенко та Президент Франції Франсуа Олланд, 22 квітня 2015 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the President of the French Republic Francois Hollande, April 22, 2015

Офіційний візит Президента України до Французької Республіки, 22 квітня 2015 року
The official visit of the President of Ukraine to the French Republic, April 22, 2015

17-й саміт Україна – ЄС; Київ, 27 квітня 2015 року
The 17th EU–Ukraine Summit in Kyiv, April 27, 2015

Саміт Східного партнерства; Рига, 21–22 травня 2015 року
The Eastern Partnership Summit in Riga, May 21-22, 2015

Візит Посла США при ООН Саманти Пауер до Києва, 11 червня 2015 року
The visit of United States Ambassador to the United Nations Samantha Power to Kyiv, June 11, 2015

Концерт класичної музики під відкритим небом «Нічні серенади», присвячений українцям, які незаконно утримуються в Російській Федерації, 19 червня 2015 року
The classical music open air concert «Night Serenades» dedicated to Ukrainian prisoners illegally detained by the Russian Federation, June 19, 2015

Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Джеффри Пайєтт, сенатор США від штату Вайомінг Джон Барассо, сенатор США від штату Арканзас Том Коттон, Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та сенатор від Республіканської партії США, голова Комітету з питань збройних сил Сенату США Джон Маккейн позують для фото під час зустрічі, Київ, 20 червня 2015 року

The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the United States to Ukraine Geoffrey Pyatt, the United States Senator for Wyoming John Barrasso, the United States Senator for Arkansas Tom Cotton, the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk and the Republican United States Senator, Chairman of the Senate Armed Services Committee John McCain pose for a photo at the meeting in Kyiv, 20 June 2015

Директор Першого київського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги Леся Бурчак, Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк, Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні Роман Ващук і Міністр юстиції України Павло Петренко (зліва направо) відповідають на запитання журналістів під час відкриття Першого київського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, Київ, 1 липня 2015 року

The Director of the first Kyiv local center of free secondary legal aid Lesia Burchak, the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk, the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Canada to Ukraine Roman Vashchuk and the Minister of Justice of Ukraine Pavlo Petrenko (L to R) answer journalists' questions at the opening of the first Kyiv local center of free secondary legal aid in Kyiv, July 1, 2015

Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков, Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні Роман Ващук, Глава уряду Арсеній Яценюк і Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Джеффрі Пайєтт біля столичних патрульних під час урочистої церемонії складення ними присяги на вірність українському народові на Софійській площі, Київ, 4 липня 2015 року
The Minister of Internal Affairs of Ukraine Arsenii Yatseniuk, the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Canada to Ukraine Roman Waschuk, the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk and the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the United States to Ukraine Geoffrey Pyatt are surrounded by patrol police officers at the ceremony of taking the oath of allegiance to the Ukrainian people in Sofiiska Square, Kyiv, July 4, 2015

Президент України Петро Порошенко та Президент Болгарії Росен Плевнелієв; Київ, 7 липня 2015 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the President of the Republic of Bulgaria Rosen Plevneliev in Kyiv, July 7, 2015

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк із урядовою делегацією під час Першої інвестиційної конференції Україна—США, 13 липня 2015 року
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk with the government delegation at the First Ukraine—USA investment conference, July 13, 2015

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк, Міністр фінансів України Наталія Ярецько (зліва направо), Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Джеффері Пайетт, Президент США Барак Обама, Віце-президент США Джоозеф Байден (справа наліво на другому плані) під час зустрічі, Вашингтон, США, 14 липня 2015 року
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk, the Minister of Finance of Ukraine Natalia Yaresko (L to R), the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the United States to Ukraine Geoffrey Pyatt and the Vice President of the United States Joe Biden (R to L, back) at the meeting in Washington, the United States, July 14, 2015

Підписання документа про завершення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ). Від імені уряду України документ підписала торговий представник України Наталія Микольська, від імені уряду Канади - представник Міністерства закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади - директор департаменту доступу до ринків Марвін Хільдебранд. 14 липня 2015

The signing of the document on completion of negotiations regarding the establishment of Free Trade Area (FTA). The Trade Representative of Ukraine Nataliia Mykolska signed the document on behalf of the Ukrainian Government, while the Director General for Market Access from the Canada's Department of Foreign Affairs and International Trade Marvyn Hildebrand signed it on behalf of his country, July 14, 2015

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та Прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон, Лондон, 15 липня 2015 року

The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk and the Prime Minister of the United Kingdom of Great Britain David Cameron in London, July 15, 2015

Президент України Петро Порошенко, Генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг (справа наліво), Міністр оборони України Степан Полторак і Міністр закордонних справ України Павло Клімкін (зліва направо) під час зустрічі, Львів, 21 вересня 2015 року

The President of Ukraine Petro Poroshenko, the NATO Secretary General Jens Stoltenberg (R to L), the Defence Minister of Ukraine Stepan Poltorak and The Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin (L to R) at the meeting in Lviv, September 21, 2015

Генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг (ліворуч) та секретар РНБО Олександр Турчинов під час підписання Дорожньої карти Партнерства у сфері стратегічних комунікацій, Київ, 22 вересня 2015 року

The NATO Secretary General Jens Stoltenberg (L) and the NSDC Secretary Oleksandr Turchynov during the signing of the roadmap of partnership in the sphere of strategic communications in Kyiv, September 22, 2015

Президент України Петро Порошенко (ліворуч) і Президент Австрії Ганц Фішер під час зустрічі, Нью-Йорк, США, 28 вересня 2015 року

The President of Ukraine Petro Poroshenko (L) at the meeting with the Federal President of the Republic of Austria Heinz Fischer in New York, the USA, September 28, 2015

Президент України Петро Порошенко (ліворуч) і Прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе потискають одне одному руки під час зустрічі, Нью-Йорк, США, 28 вересня 2015 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko (L) shakes hands with the Prime Minister of Japan Shinzo Abe at the meeting in New York, the USA, September 28, 2015

Міністр закордонних справ Малайзії Аніфе Аман, Прем'єр-міністр Бельгії Шарль Мішель, Прем'єр-міністр Малайзії Наджіб Тун Разак, Прем'єр-міністр Нідерландів Марк Рютте, Президент України Петро Порошенко, Міністр закордонних справ Австралії Джулія Бішоп, Міністр закордонних справ Королівства Нідерланди Берт Кундерс, Міністр закордонних справ України Павло Клімкін (праворуч) під час зустрічі, Нью-Йорк, США, 29 вересня 2015 року
The Minister of Foreign Affairs of Malaysia Anifah Aman, the Prime Minister of Belgium Charles Michel, the Prime Minister of Malaysia Najib Tun Razak, the Prime Minister of the Netherlands Mark Rutte, the President of Ukraine Petro Poroshenko, the Minister of Foreign Affairs of Australia Julie Bishop, the Minister of Foreign Affairs of the Netherlands Bert Koenders, the Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin (R) at the meeting in New York, the USA, September 29, 2015

Обрання України непостійним членом Ради Безпеки ООН на 2016-2017 роки; Нью-Йорк, 15 жовтня 2015 року
The election of Ukraine as non-permanent member of the United Nations Security Council for 2016–2017 years in New York, October 15, 2015

Перебуваючи у Вашингтоні, Міністр закордонних справ України Павло Клімкін відвідав меморіал жертвам Голодомору 1932-1933 років в Україні, 17 жовтня 2015 року
The Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin visited the Washington's memorial to the victims of Holodomor of 1932-1933 in Ukraine, October 17, 2015

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та Федеральний канцлер Німеччини Ангела Меркель відкрили масштабний Українсько-Німецький економічний форум в Берліні, 23 жовтня 2015 року
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk and the Chancellor of the Federal Republic of Germany Angela Merkel opened the large-scale Ukrainian-German Economic Forum in Berlin, October 23, 2015

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк (у центрі), Голова Сейму Латвії Інара Мурнієце (четверта праворуч), Надзвичайний і Повноважний Посол України в Латвійській Республіці Євген Перебийніс та інші учасники зустрічі фотографуються у приміщенні Сейму, Рига, Латвія, 6 листопада 2015 року
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatsenyuk (C), the Speaker of the Saeima of the Republic of Latvia Inara Murniece (4th R), the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Republic of Latvia Yevhen Perebyinis and other attendees pose for a photo in the Saeima building in Riga, Latvia, November 6, 2015

Президент України Петро Порошенко (праворуч) та Президент Словенії Борут Пахор на трибунах під час першого матчу плей-офф кваліфікації Євро-2016 між збірними України та Словенії на «Арені Львів», який завершився з рахунком 2:0 на користь українців, Львів, 14 листопада 2015 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko (R) and the President of the Republic of Slovenia Borut Pahor hold national flags during the UEFA EURO 2016 play-off first leg match between Ukraine and Slovenia at Arena Lviv, which ended with the score 2:0 in favour of Ukrainian national team, in Lviv, November 14, 2015

Міністр закордонних справ Швеції Маргот Вальстрьом, Міністр закордонних справ України Павло Клімкін і глава МЗС Литовської Республіки Лінас Лінкявічюс (зліва направо) під час церемонії підписання меморандуму про співпрацю між МЗС Литви і Швеції стосовно підтримки освіти в Україні, Київ, 17 листопада 2015 року
The Minister of Foreign Affairs of the Kingdom of Sweden Margot Wallstrom, the Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin and the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania Linas Linkevičius (L to R) during the signing of the Joint Memorandum on Education in Ukraine, Kyiv, November 17, 2015

Президент України Петро Порошенко та Прем'єр-міністр Італії Маттео Ренці, 19 листопада 2015
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Italy Matteo Renzi, November 19, 2015

Папа Римський Франциск та Президент України Петро Порошенко, 20 листопада 2015 року
Pope Francis and the President of Ukraine Petro Poroshenko, November 20, 2015

Візит Президента України до Ватикану, 20 листопада 2015 року
The visit of the President of Ukraine to the Vatican, November 20, 2015

Міністр закордонних справ Люксембургу Жан Ассельборн, Нідерландів Берт Кундерс, Бельгії Дідьє Рейндерс та України Павло Клімкін у Києві, 23 листопада 2015 року
The Minister of Foreign Affairs of Luxembourg Jean Asselborn, the Minister of Foreign Affairs of the Netherlands Bert Koenders, the Minister of Foreign Affairs of Belgium Didier Reinders and the Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin in Kyiv, November 23, 2015

Президент України Петро Порошенко зустрівся з Прем'єр-міністром Канади Джастіном Трюдо в Парижі, 29 листопада, 2015
The President of Ukraine Petro Poroshenko met with The Prime Minister of Canada Justin Trudeau in Paris, November 29, 2015

Саймон СМІТ,

Надзвичайний і Повноважний Посол Великої Британії в Україні

УКРАЇНЦІ – ЛЮДИ, У ЯКИХ Є МАЙБУТНЄ

Посол Сполученого Королівства та Північної Ірландії в Україні Саймон Сміт завершує роботу в нашій країні. Він є одним із небагатьох західних дипломатів, які вільно розмовляють українською мовою. Великобританія весь час підтримує євроатлантичні прагнення України, членство в ЄС і НАТО. Крім того, ця країна не лише засудила анексію Росією Криму та російську агресію на Донбасі, а й стала чачати військову техніку й інструкторів для навчання українських військових.

На початку розмови пан Сміт розповів про деякі деталі переговорів у Лондоні прем'єр-міністрів України та Великобританії Арсенія Яценюка та Девіда Кемерона, що відбулися напередодні, 15 липня.

– Під час цієї зустрічі відбувся дуже ґрунтовний обмін щодо багатьох питань, які нині є важливими для Великобританії та України. Обговорювали позицію Сполученого Королівства щодо твердої підтримки санкцій проти Росії. Крім того, як я розумію, Прем'єр-міністр Яценюк висловив вдячність за військову допомогу, яку надає Великобританія. Водночас він чітко сказав, що в цій сфері Україна шукає друзів, які робитимуть іще більше.

Йшлося про перспективи економіки. Глава Уряду України Арсеній Яценюк скористався можливістю, щоби розповісти про досягнутий прогрес і про те, як відбувалися переговори з кредиторами України щодо боргу. Крім того, два прем'єр-міністри згадали й проаналізували різні способи, якими британська допомога долучається до реформаторських зусиль в Україні. Прем'єр-міністр Яценюк також зазначив деякі галузі, у яких він хотів би бачити збільшення цієї підтримки.

– *Великобританія надала Україні 75 броневих автомобілів *Saxon*, призначених для безпечного перевезення українських вояків. Чи обговорюється питання про постачання зброї українській армії, аби протистояти російській агресії?*

— Нині у Великобританії немає планів постачання зброї Україні. Але, як заявив наш Міністр закордонних справ, це питання відкрите, і ми продовжуватимемо його розглядати. Наша увага й досі зосереджена на тому, щоби допомогти Україні підвищити її обороноздатність і стримувальний потенціал. Ідеться, зокрема, про постачання обладнання для підвищення стійкості української армії на полі бою, а також програму військової підготовки, яка триває упродовж кількох місяців у різних місцях по всій Україні. І, як повідомив наш Міністр оборони кілька тижнів тому, ми продовжуватимемо її. Понад те, ми надаватимемо більше ресурсів, аби наша програма охоплювала якнайбільше людей.

— *А які існують причини для того, щоб не надавати протитанкові та інші оборонні озброєння, дуже потрібні в Україні?*

— Як я вже згадував, наш Міністр закордонних справ сказав, що ми нічого не виключаємо; ми продовжуватимемо розглядати це питання. Наша увага нині зосереджена на тому, що ми можемо зробити зараз, аби допомогти збільшити здатність України захищати себе та стримувати агресію.

— *Ваш Глава Уряду нещодавно заявив про необхідність довгострокової стратегії щодо Росії. Чи могли б Ви нам пояснити, про що саме йдеться?*

— Судячи з того, як наш Прем'єр-міністр та уряд розглядають це питання, ми дуже хочемо досягти точки, у якій могли би співпрацювати з Росією. У нас немає стратегії проти Росії. Наша стратегія полягає в тому, щоби продемонструвати Росії, якою є плата за її нинішню політику, рішення та дії, учинені протягом останнього року. І з цієї точки зору, на мою думку, наш уряд дуже рішуче налаштований продовжувати чинити санкційний тиск на Росію. Ми були доволі твердими прихильниками ухваленого Європейською радою рішення щодо збереження санкцій, принаймні до повного виконання Мінських угод. А це чітко означає їхню чинність, щонайменше до кінця цього року.

Ми хотіли би бачити набагато стисліший термін перегляду Росією своїх регіональних і стратегічних інтересів. А також визнання нею незаконної анексії Криму, підтримки сепаратистів на Донбасі та своєї безпосередньої участі в цьому конфлікті, про що в нас немає жодних сумнівів. Ми хочемо, щоб у Росії якнайшвидше усвідомили всі ці речі та зрозуміли, що це було не тільки порушенням міжнародного права, а й самого духу співпраці, який ми хочемо мати в нашому Європейському регіоні з метою зміцнення миру та стабільності.

Але ми маємо передбачати, що це, можливо, станеться не найближчим часом. І якщо цього не відбудеться, якщо в Росії немає бажання переосмислити все це, то ми готові дотримуватися власної по-

зиції впродовж довшого терміну, продовжувати захищати, як ми це робили дуже рішуче в ЄС, логіку збереження санкцій.

— Під час недавньої передвиборної кампанії у Великобританії ми чули заяви Кемерона про необхідність ефективніших заходів ЄС щодо Росії. Британський експерт Ян Бонд в інтерв'ю для газети «День» сказав, що Великобританія може зробити більше, аби припинити відмивання російських грошей у лондонському Сіті. Що Ви думаєте з цього приводу?

— Зрозуміло, що подекуди з цілями цих санкцій є оператори в російському бізнесі. Але, гадаю, ми маємо бути дуже обережними. На мій погляд, є багато балаканини про відмивання грошей, про так звані фонди російських олігархів у Лондоні. Я чую такі гасла набагато частіше, ніж розмови людей про конкретні випадки, у яких стверджується, що відбувається відмивання грошей і це пов'язано з конкретною особою і таке інше. У нас є кілька ефективних і ґрунтовних інструкцій, які захищають наш сектор фінансових послуг від відмивання грошей, стежать і виявляють ризики нелегальних грошових потоків у Лондоні чи будь-де у Великобританії, щоби переконатися, що наші правила й закони діють і це робота наших регуляторних та правоохоронних органів. У цьому сенсі, звичайно, ми не виключаємо ризиків того, що гроші з Росії чи з будь-якого іншого джерела відмивають у Лондоні або в британському фінансовому секторі.

— Пане Посол, Ви бачите, що Росія та проросійські сепаратисти не дотримуються Мінських угод. Якими мають бути наступні кроки, щоби змусити їх імплементувати ці домовленості?

— Прогрес і його відсутність в імплементації Мінських угод також обговорювали прем'єр-міністри Кемерон і Яценюк на цій зустрічі. Перша половина моєї відповіді на Ваше запитання стосується української сторони. Як я розумію, обидва прем'єри цілком погодилися, що немає сенсу для української сторони уповільнюватися чи сумніватися під час виконання своїх зобов'язань у Мінських домовленостях.

Наш Прем'єр-міністр дуже чітко висловився щодо нашої сильної підтримки та солідарності з Україною, але сказав, що для України має значення те, що вона зразково виконує Мінські домовленості. Якщо ці угоди не реалізуються, то, як прихильники України, ми хочемо бачити, що ця провина й відповідальність не є українською, а іншої сторони.

Ніхто з учасників обговорення Мінських угод не сказав мені, що «це чудові домовленості, вони нам подобаються». Звичайно, всі ми знаємо, що вони мають свої недоліки та неясності. Але ми виходимо з того, що це прогрес і що домовленості зробили свій внесок у значне зниження температури протистояння та конфлікту в регіоні. А ми якраз маємо дотримуватися прогресу. Ми дуже хотіли б, аби якомога більше з положень Мінських домовленостей реалізовували без будь-

яких виправдовувань і без аргументів, щоби сказати: «ця частина домовленостей має виконуватись після цієї» тощо.

У цьому контексті ми дуже уважно й ретельно спостерігаємо, що відбувається в плані реалізації конституційних поправок. Як сказав, що конституційні зміни та загалом питання децентралізації не є тим, що насамперед обумовлено Мінським процесом або необхідністю врегулювання конфлікту на Донбасі. Ми бачимо, якщо це буде виконано як слід, то це може бути насправді в інтересах демократії та підзвітності, в інтересах зближення з народом у процесі прийняття рішень, які впливають на його життя. Ми розглядаємо це як корисну річ для України загалом. У цьому сенсі ми вітаємо прогрес щодо конституційних поправок і децентралізації. Але, звичайно, це має свою актуальність у контексті Мінських домовленостей, і ми схвалюємо всі зусилля, позбавлені педантизму чи обструкції.

Ми кажемо: добре, ось основні елементи, які викладено в Мінському процесі як шлях до вирішення цієї проблеми, тому вітаємо всі заходи, які вживають у цьому напрямі. Також погоджуємося з позицією українського уряду, який каже, що контроль українсько-російського кордону має життєво важливе значення для нас. А те, що ми спостерігаємо з великою тривогою та занепокоєнням, є способом, у якому конфлікт продовжує підживлюватися постачанням російського обладнання, матеріалів і російських військ через цей кордон.

— *Чи згодні Ви із заголовком «Minsk ist caput?», який з'явився 10 липня в німецькому виданні «Die Zeit»?*

— Ні, не згоден. Як я вже сказав, згоден із твердженням, що Мінські домовленості є недосконалими. Проте не зустрів жодного, хто був би не згодний із цим твердженням. Домовленості містять багато цінних ініціатив. На мою думку, контроль над кордоном — дуже важливий момент. Це — особлива складність Мінської угоди. Адже це положення реалізується наприкінці процесу, що не допомагає справі. Шкода, що воно припадає на завершення процесу. Тому що, за логікою, якби існував контроль над кордоном, це був би дуже суттєвий внесок у виключення можливостей конфліктної ситуації щодо подальшого підживлення конфлікту. Однак я, звісно, не думаю, що «Minsk ist caput».

— *Пане Посол, чи не вважаєте ви, якби було виконано Будапештський меморандум або якби він давав справжні, правдиві гарантії замість порожніх запевнень, то ситуації, яка склалася в Україні, можна було б уникнути?*

— Погляньмо на Будапештський меморандум. «Сторони зобов'язуються поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України» — ми зробили це. «Вони беруть на себе зобов'язання, що жодна з них ніколи не буде використовувати зброю проти України, крім випадків самооборони тощо» — ми зробили це. «Вони беруть на

себе зобов'язання утримуватися від економічного тиску» — ми зробили це. «Вони беруть на себе зобов'язання надавати допомогу Україні, якщо Україна стане жертвою агресії, у якій використовується ядерна зброя» — ми зробили це. «Вони беруть на себе зобов'язання не застосовувати ядерну зброю і т.д. і т.п.» — ми й це виконали.

У розмовах зі мною багато людей порушували це питання. На їхню думку, Великобританія не виконує своїх зобов'язань. Я нагадую ці положення й можу сказати, що ми зробили все. Яку частину Меморандуму ми не виконали? Останнє питання, коли ми підходимо до пункту 6, у якому говориться, що «Україна, Росія, Великобританія та США будуть консультиватися в разі виникнення ситуації, у якій буде порушено питання про консультації щодо виконання цих зобов'язань». Ми сказали, що готові вести ці консультації — росіяни відмовилися.

Людам дуже важливо зрозуміти, що є в Будапештському меморандумі й чого там немає щодо гарантій. У вашому запитанні був сенс, зокрема щодо цього: «...якби в Будапештському меморандумі було передбачено справжні гарантії безпеки», але на жаль, цього немає в зазначеному документі.

У ньому викладено низку зобов'язань — я можу говорити тільки від імені британського уряду, але можу з упевненістю сказати, що уряд Сполучених Штатів виконав свої зобов'язання щодо цього документа. Обидві наші країни чітко заявили із самого початку, що ми готові до консультацій, як ми зобов'язалися це робити. Тому Будапештський меморандум став іще одним міжнародним зобов'язанням, яке порушила Росія. І це повертає нас туди, де ми були раніше; це — ще одна причина, чому ми переконані, що для нас має сенс підтримувати цю політику, демонструючи Росії, якою є плата за порушення міжнародного права й порушення міжнародних зобов'язань, як-от Будапештського меморандуму.

— Можливо, після провалу цього Меморандуму вашому урядові варто піти далі й укласти з Україною договір про оборону з вимогою до Росії вивести свої війська з України, інакше тій доведеться воювати з ними? Хіба це будуть міцніші зобов'язання?

— Я можу з упевненістю сказати вам, що не відбулося ще жодного обговорення подібного документа. Наша відповідь тут є чіткою: ми не хочемо розглядати цю ескалацію як конфронтацію. Ми не збираємося бути втягнутими в якесь зовсім непотрібне протистояння між Росією і НАТО, Росією та США чи Росією та Сполученим Королівством. Я не можу повірити в те, що хтось у Росії, керуючись здоровим глуздом, під час розглядання своєї стратегії та політики може побачити якийсь сенс у заохоченні подібного протистояння. Ми не шукаємо конфронтації, а шукаємо шляхи досягнення ситуації, у якій люди можуть заспокоїтися, і тоді ми зможемо говорити прагматично та ро-

зумно, дивлячись уперед і виявляючи взаємну користь для нас. Це — спосіб, у який ми хочемо співпрацювати в залагодженні та сприянні європейському миру й стабільності в майбутньому. Отже, ми не шукаємо можливостей для ескалації цього конфлікту.

Я чув деякі нісенітниці, про які зовсім нещодавно говорив у пресі секретар Ради безпеки Російської Федерації; я читав це інтерв'ю пана Патрушева, котрий, здається, одержимий ідеєю, що існує якась керована США стратегія, мета якої — знищити Росію. Це повний абсурд, ми не збираємося бути причетними до таких дурниць і не хочемо бути втягнутими в абсолютно безглузду й непотрібну конфронтацію з Росією. Ми лише маємо намір сигналізувати, що нинішня ситуація є абсолютно незадовільною, але вона не є підставою, через яку ми можемо обірвати нитки співробітництва, котрі мали з Росією в минулому. Це ситуація, у якій ми й надалі демонструватимемо, що існує логіка рішень і стратегій, які Росія вже прийняла. І позиція, яку вона обрала й відстоює нині, полягає в тому, що в багатьох відношеннях вона ізолювала себе від механізмів співпраці з більшою частиною міжнародного співтовариства.

Тому логічно було заявити, що в майбутньому ми не готові сидіти з Росією за столом G8. Частково це є підтримкою застосування санкцій. Сигнал полягав у тому, щоб не просто сказати, що це якийсь різновид покарання, а наголосити на тому, що внаслідок вашої політики та дій ви будете позбавлені доступу до певних видів міжнародного співробітництва. Наприклад, ціла низка економічної спільної діяльності нині є недоступною для Росії, допоки продовжуватиметься її політика. І ми сповнені рішучості й надалі демонструвати, що політика санкцій є чималою платою для Росії.

— *Мені здається, що загалом Захід пропустив поворотний момент Росії. Якщо ви дозволите, процитую Сталіна, коли СРСР не вдалося вдруге здолати Фінляндію під час зимової війни 1944 року: «Державу з непридатною армією всі зневажають, водночас держава із сильною армією заслуговує на повагу кожного». Можливо, Росія дотримується цієї парадигми зараз і налаштована на те, щоби показати свою силу, свою здатність, маючи сильну армію, чого якраз бракує Заходу?*

— Наше переконання полягає в силі міжнародних механізмів співпраці, які сприяють нарощуванню економічної могутності країн, що беруть участь у цій міжнародній кооперації. І для нас є очевидним те, що Росія вже зазнає досить серйозних утрат унаслідок свого вибору демонструвати власну позицію за допомогою порушення міжнародного права. І ми бачимо цю силу. Якщо санкції залишаються чинними, це означає, що їхній вплив зростатиме протягом довгого часу. Нам не треба зустрічатися щодня й ухвалювати рішення про нові санкції задля збільшення їхнього впливу.

— Ви згадали, що для зняття санкцій Росія повинна виконати Мінські домовленості. Але як щодо повернення Криму?

— Згадаймо про терміни, у яких було ухвалено рішення щодо запровадження санкцій. Тоді в ньому не йшлося про те, що після повного виконання Мінських домовленостей санкції буде знято. Там не було сказано, що реалізація Мінських домовленостей — єдиний критерій, згідно з яким розглядали санкції.

Я знаю, що в Євросоюзі є країни, які після реалізації Мінських домовленостей можуть сказати: «Це гарна новина, ми повинні відсвяткувати її, знову обійнявши наших російських партнерів і полегшивши режим санкцій». Але це не так. Звісно, з точки зору британського уряду, ми хотіли б запитати себе, чи було достатньо зроблено. І повернімося до того моменту, з якого ми почали вводити санкції, коли Європейська Рада згадала такі слова, як «дестабілізація» та «деескалація», і заявила, що треба побачити деескалацію з боку Росії та зупинити її зусилля дестабілізувати ситуацію в Україні.

Тепер щодо незаконної окупації Криму. Мені це не здається деескалацією. На інших фронтах ми також бачимо підтримку незаконного, недемократичного та неподпорного сепаратистського руху на Донбасі. Ми бачимо, що Росія намагається дестабілізувати ситуацію в Україні й іншими способами та розглядатимемо це питання масштабніше, коли дійдемо до моменту обговорення наступного кроку щодо санкцій.

— Чи приєднається Великобританія до міжнародного трибуналу щодо притягнення до відповідальності Росії за збиття рейсу МН-17 над Донбасом?

— Ми бачимо, що уряди Нідерландів, Малайзії, Австралії порушили питання трибуналу щодо МН-17. Кількісно вони найбільше постраждали від катастрофи МН-17. Ми втратили 10 наших громадян, і це велика трагедія.

Тому для нас є природним те, що вони мають відігравати головну роль у цьому питанні. Ми дуже підтримуємо ініціативу порушення цієї справи в міжнародному суді та, звичайно ж, хотіли би бути корисними й, наскільки це можливо, допомогти нашим досвідом і знаннями, необхідними для притягнення до суду людей, які скоїли цей жахливий злочин.

— Ви, напевно, помітили чимало змін у структурах українського уряду, пов'язаних із залученням іноземців. А нещодавно стало відомо, що британець може очолити компанію «Укрнафта». Що Ви скажете з цього приводу?

— Я особисто не знайомий із цим британцем, який візьме на себе керівництво в «Укрнафті». Знаю, що він має дуже великий досвід роботи в нафтовій і газовій галузях. Не можу прокоментувати специфіку цього

призначення, але можу тільки сказати: якщо українці потребують британського досвіду для реалізації власної програми реформ, це чудово.

Я згадую одну конкретну розмову з новим главою української податкової служби. І знаю, що цей орган створювали, беручи за основу британський досвід і вивчаючи, як саме в майбутньому покращуватиметься фіскальна служба та яка низка технічних удосконалень є необхідною для її роботи.

Це один із прикладів застосування британського досвіду. Але в більш загальному плані один із найуспішніших проектів, фінансованих через нашу програму технічної допомоги, полягав у тому, щоби залучити високоякісну експертизу PwC до цілої низки програм із надання технічної експертизи різним державним і громадським органам в Україні. Тому український уряд добре уявляє те, як просувати свою програму реформ уперед.

Я дуже радий бачити використання британського досвіду українським урядом. Згадаю ще сферу стратегічних комунікацій, як уряд висвітлює свої цілі, стратегію, як він спілкується з клієнтами та зацікавленими сторонами тощо. Сфера комунікацій є ще однією областю, у якій ми відчуваємо, що в нас є багато рецептів успіху, аби поділитися з українськими колегами, а також експертами, яких ми могли б надати в розпорядження уряду України. Тому, я думаю, є різні сфери, у яких ми залишатимемося дуже зацікавленими, щоби підтримати ідею британського досвіду як чинника, який допомагає українським реформам.

— *А якщо згадати British Petroleum, чи є в цієї компанії прагнення розпочати бізнес в Україні?*

— Як мені відомо, наразі — ні. Гадаю, що для будь-якої великої компанії з розвідки та видобутку нафти й газу Україна ніколи не переставала бути об'єктом потенційного інтересу. Але вони будуть дуже уважно з'ясовувати, якими є доступні ресурси нині. Як уже сказав, я не в курсі нових великих планів з боку британських інвесторів у цій галузі. Але знаю напевно, що деякі з невеликих розвідувальних і виробничих компаній зацікавлені в цьому, а таких є багато й вони мають досить серйозні представництва у британській столиці, тому ми охоче співпрацюємо з ними. Я знаю про витoki їхньої діяльності, а також про те, як одна чи дві з них насправді ухвалили рішення, щоби зменшити або закрити виробництво через режим оподаткування нафтового роялті, який торік застосував до них український уряд. Бували випадки, коли українська влада ухвалювала несприятливі рішення для залучення інвестицій у нафтову й газовидобувну галузі. Сподіваюся, що нині в цьому секторі немає подібних проблем. Хоча я ще не знаю деталей, лише чув повідомлення про поліпшення ситуації щодо оподаткування цих компаній, що, можливо, було погоджено

в контексті недавнього візиту Арсенія Яценюка до США. Це цікаво і я з нетерпінням хочу побачити деталі.

— *Як Ви знаєте, Україна прагне вступити до Європейського Союзу. Але ми бачимо, що в 2017 році Великобританія збирається провести референдум щодо того, чи залишатися в ЄС. Що саме не влаштовує британців?*

— Передусім існує три такі чинники. Перший загалом можна охарактеризувати як питання про суверенітет. Багато британців не переконані в тому, що є сенс підписатися під проектом, який має одним зі своїх гасел «більш тісний союз». Наш Прем'єр-міністр збирається запропонувати своїм колегам у Європі зробити ЄС більш гнучким. На його думку, Євросоюз утратить довіру громадськості не тільки у Великобританії, а й у всій Європі, якщо ставитиме перед собою такі грандіозні цілі. Тому це один момент. Ми розглядатимемо цей «ще більш тісний союз» і говоритимемо, чи є правильним це формулювання.

Інший чинник полягає в тому, що наш Прем'єр-міністр називає «принципом справедливості». Ми визнаємо: існує зона євро, є країни ЄС, які входять до неї, і є ті, що не входять. Зрозуміло, що є сенс в існуванні багатьох механізмів ухвалення рішень, пов'язаних із членами зони євро, які перш за все їх і визначають. А також існує певне мірило, яким країни, що відмовилися від членства в зоні євро, можуть на це впливати. Очевидно, багато в чому справедливий принцип: якщо ви відмовилися від чогось, то не можете чекати права вето на політику, і це досить розумна позиція. Але ми дуже стурбовані розвитком де-факто механізму, внаслідок якого здебільшого саме члени зони євро ухвалюють рішення, які потім є обов'язковими для виконання всіма іншими членами Європейського Союзу.

А зона євро — не єдина установа в Євросоюзі. Усіх членів Європейського Союзу зобов'язано забезпечувати функціонування єдиного ринку. І ми хочемо знати, чи підтримують механізми, які забезпечують справедливість у прийнятті рішень. Країни зони євро мають великий вплив на їх ухвалення, на те, як працює єдиний ринок, і ми хочемо переконатися в тому, що інтереси тих країн, які перебувають за межами зони євро, але стовідсотково підтримують єдиний ринок, не є якимись засланнями, а, навпаки, повністю залучені до всіх рішень, які впливають на роботу цього ринку. Ось суть принципу справедливості.

І, нарешті, існує певний набір проблем у сфері міграції, які Прем'єр-міністр хоче дуже уважно розглянути. Він стурбований тим, як нині визначають практику та правила Європейського Союзу. Це означає, що Великобританія потерпає від непропорційної проблеми, викликаній такими речами, як доступність соціальної допомоги, що є магнітом для приїжджих. Отже, він прагне розглянути ці питання знову та сказати, чи правильно ми діємо.

І знову ж таки, існує особлива проблема міграції, але вона вміщує в себе питання щодо справедливості — чи чинимо ми правильно, аби переконатися в існуванні вірного балансу вигод і зобов'язань у Союзі. Загалом кажучи, ці питання збирається порушити наш Прем'єр-міністр.

— *Як Ви вважаєте, він зможе знайти якийсь компроміс і розуміння з боку Ангели Меркель і Франсуа Олланда?*

— Про це занадто рано говорити, бо його уряд щойно розпочав свою діяльність (на початку травня), але я знаю, що Прем'єр-міністр Девід Кемерон був надзвичайно енергійним у переговорах із лідерами інших європейських країн. Він знає — це буде важкий тривалий процес, аби переконати цілу низку інших держав. Також має відбутися перегляд умов, за яких Європейський Союз було створено і як він функціонує. Мені здається, що нині він дуже підбадьорений тим, що почув.

Поки що рано робити висновки, але очевидним є те, що партнери по всьому Євросоюзу готові слухати аргументи щодо перегляду умов його створення та діяльності, що ЄС повинен бути сильнішим й ефективнішим у майбутньому, щоби гарантувати збереження довіри серед громадян Європи. Звичайно, у цих переговорах повної одностайності досягнуто не було — ми добре розуміємо, що на шляху з перегляду умов будуть деякі жорсткі розмови. Проте думаю, що вся його праця спрямована не тільки на отримання спеціальної угоди для Сполученого Королівства, а й на прагнення бачити в майбутньому сильний Європейський Союз, що заслуговує на довіру.

— *Які уроки дістала Великобританія з вирішення боргової кризи в Греції? Хіба все це не вказує на необхідність створення сильнішого союзу?*

— Я думаю, що висновки, які ми повинні зробити з цієї кризи, полягають у тому, що від самого початку ми маємо вкрай ретельно розглядати структури й правила, які створюємо. Я буду досить стриманим у відповіді на ваше запитання, яке є найпершою проблемою для членів зони євро. Саме вони у своєму форматі прийняли рішення, що Греція є адекватною та відповідає умовам вступу в зону євро. І, як я вже сказав, ми повинні дуже уважно розглядати критерії членства, норм і правил, що регулюють європейські механізми, і, дивлячись уперед, запитувати себе: «Чи реалістично ми зважили на всі можливі наслідки, які можуть впливати з побудови нових механізмів і нових інститутів у Європі? Чи знаємо ми про всі наслідки рішень, які ухвалили? Невже ми маємо бути більш відповідальними, якщо домовилися про існування економічного механізму? Чи усвідомлювали ми, що деякі члени приєднуються до цього механізму не обов'язково з економічних причин, а з політичних? Чи усвідомлювали, яким широким є діапазон відмінностей економік у межах Європейського Союзу?»

Ви не можете виставити винахід євро як реверсної валюти. Абсолютно правильно те, що зробили країни — це спробувати й запитати: «Як це виправити без інститутів, що розвалюються?». Повертаючись до вашого запитання про уроки, які ми винесли, я би сказав: дивіться дуже уважно на установи, які ми створюємо, на правила, які ними керують. Чи були ми реалістами, коли це робили? Чи не були занадто амбіційними? Чи очікуємо ми результатів, які практично навряд чи здійсняться? Давайте не будемо нереалістичними щодо того, як розвиватиметься євро в майбутньому. Ми всі підтримуємо створення багатьох спільних інститутів, які існують у Європейському Союзі. Ми всі за те, щоб використовувати ЄС як інструмент зміцнення, процвітання, миру, стабільності й інших безперечних благ. Але не варто обманювати себе надто амбітними проектами.

— *Пане Посол, які враження Ви візьмете із собою, коли залишите восени Україну?*

— Коли я поїду, мене супроводжуватиме незабутнє враження про Україну. І я думаю, що не покину назавжди Україну, коли від'їжджатиму 1 вересня цього року.

По завершенні дипломатичної місії дуже легко сказати (це майже кліше), що це були три незабутніх роки. Але щодо України — це щира правда.

Послідовність подій, які розгорталися з листопада 2013 року, не були такими, як я очікував. Я думав, що приїхав сюди з неабияким досвідом роботи в регіоні, але те, що сталося... Знаю одну чи дві людини, яких я дуже поважаю, котрі в середині 2013 року, готуючись до Вільнюського саміту, сказали, що існує набір можливих наслідків виходу із ситуації, що тоді склалася. Але більшість із нас не могли на тому етапі передбачити те, що згодом сталося.

Останні півтора року були особливим періодом, сповненим сюрпрізів, багато з яких були неприємними. Але я думаю, що цей проміжок часу дав нам реальне відчуття мети українців. Чесно кажучи, я не міг побачити цього, коли прибув до України у вересні 2012 року. Це відчуття мети через певну невизначеність, яка характеризувала Україну впродовж більшої частини перших 20 років своєї незалежності, було вилучено з бачення більшості українців щодо того, у якому напрямку вони хочуть прямувати в майбутнє.

— *Що Ви будете рекомендувати своєму наступникові?*

— Одна з речей, яку я вже сказав своєму наступникові (як ви знаєте, вона — колишній британський посол у Грузії), така: їй доведеться зустрітися з одним зі своїх старих друзів, коли вона прибуде в Україну, тому що нині чимало грузинів зайняті підтримкою зусиль із реформування України.

А якщо говорити про серйознішу пораду, то, звичайно, я буду заохочувати її знаходити час, аби виїжджати з Києва та подорожувати Україною, подивитися, що змушує людей діяти в інших частинах держави, про що думають українці, якими є їхні побоювання, порядок денний. Я думаю, що треба розуміти, що Україна завжди була дуже різною: не обов'язково те, що люди думають у Львові, ототожнюється з тим, про що українці думають у Запоріжжі чи Харкові. Хоча моя наступниця в минулому була в Україні кілька разів, вона не мала часу відвідати всю державу, тому, думаю, у цьому їй полягатиме одна з моїх порад.

Ще одна порада, яку я дам, полягає ось у чому. Я скажу, що Україна — своєрідна держава, у якій ви повинні очікувати несподіванок.

Їй доведеться звикнути до України як держави, де різні речі можуть відбуватися досить швидко. Тому вона має бути морально готовою до важливої зустрічі завтра об 11.00, отримавши запрошення лише об 11.00 вечора! Так, треба мати в запасі деякий час і певне розуміння того, що вам часто доведеться бути зосередженим на одному, а потім раптово ви будете змушені відірватися, щоби зробити щось інше.

— *Пане Посол, на одній із конференцій Ви розмовляли українською мовою довше п'яти хвилин. Як Вам удалося так опанувати мову й чи будете Ви радити наступниці також використовувати українську мову?*

— Так, я про це також говорив зі своєю наступницею, дуже заохочуючи її домогтися прогресу. Я знаю, що вона з ентузіазмом вивчає українську. І в певному сенсі вона має схожу зі мною історію. Адже під час призначення на цю посаду вона багато років вивчала російську мову й використовувала її в роботі. Тому я знаю, що це може бути точкою опори у вивченні української мови, і вона вже досягла певного прогресу.

Я завжди був зачарований зв'язками між різними мовами у слов'янській групі, і я знаю, що починати вивчати українську, маючи за основу іншу слов'янську мову, набагато легше, аніж починати з нуля. Але я дійсно широко рекомендував їй докласти багато зусиль до навчання, щоби реально могли спілкуватися українською та бути в змозі говорити з українцями державною мовою. І я думаю, що вона, як і я, починає дуже добре усвідомлювати те, як обидві мови використовують у всій країні в різних ситуаціях.

І знову, згадуючи про свої враження, зазначу, що більшість людей в Україні не мають комплексів із приводу мови. Мені здається, що українці перебувають у дуже вигідному становищі, якщо вони володіють щонайменше двома мовами — українською та російською — і нерідко ще англійською мовою, а також, можливо, якоюсь іншою. Це справді велике благо. Я згадаю такий досвід, який останнім часом здобув у регіонах України, де я думав: «О, у цьому регіоні мені ліпше розпочати свою зустріч українською мовою», — і в цей момент люди-

на, з якою я говорив — а ми розмовляли українською майже протягом десяти хвилин, — раптом звернулася до іншої, яка стояла собі осторонь, і запитала російською: «Як ви скажете це слово українською?». І я сказав: «Це нормально, якщо нам обом зручніше розмовляти російською мовою — продовжимо російською, без проблем». Я дам пораду своїй наступниці, що під час якихось контактів можна досягти значно більшого впливу, якщо говорити українською, але важливо й те, наскільки гнучкими та розслабленими ви можете бути.

Я справді вважаю корисним у моєму досвіді вивчення української мови, бо це дуже допомагає. Я досі шкодую, що не зробив більшого прогресу в опануванні української. Хотілося б, аби моя українська досягла принаймні рівня моєї російської, однак, можливо, трьох років усе ж не вистачило для цього. Але, використовуючи у своїй діяльності ці три мови, здобув досвід, який був корисним для мене в роботі. Сподіваюся передати це своїй наступниці.

— *І насамкінець, що Ви побажали б українцям?*

— Я бажаю їм великої сили та стійкості в наступні роки. Буду відвертим: я бачу, що багато проблем, зокрема в економіці, проблем територіальної цілісності, боротьби з корупцією, зміцнення та імплементації нової судової системи, не будуть вирішені найближчим часом. Але ось що я побажаю всім українцям, які, я впевнений, багато в чому проявили власну рішучість, працюючи для змін в Україні. Я бажаю їм справжньої сили й витривалості в продовженні цієї боротьби за зміни. І я бажаю, щоб українські громадяни — незалежно від того, де вони живуть і ким працюють — поступово почали користуватися перевагами життя у вашій державі, яка використовує та реалізовує свій потенціал, як дійсно сильна та потужна країна Європейського регіону.

*Інтерв'ю підготував **Микола СІРУК**, «День»*

Simon SMITH,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Great Britain to Ukraine

UKRAINIANS ARE PEOPLE WITH FUTURE

– *Mr. Ambassador, the UK has delivered 75 armored «Saxon» vehicles to Ukraine, designed for the safe transportation of Ukrainian soldiers. Is the issue of arms procurement for the Ukrainian army to counter Russian aggression being discussed?*

– At this time, the UK has no plans to supply Ukraine with weapons. But as stated by our Minister for Foreign Affairs, the question remains open and we will continue to contemplate it. Our attention is still focused on helping Ukraine with improving its defensive and deterrent potential. This includes equipment supply to improve the stability of the Ukrainian army on battlefield, and a program of military training, which has been going on for months throughout Ukraine. And as our Minister of Defense announced a few weeks ago, we will continue doing this. Moreover, we will provide more resources for our program to include an increasing number of people.

– *And what are the reasons for not supplying Ukraine with anti-tank and other defensive military equipment?*

– As I have mentioned, our Minister for Foreign Affairs said that we will continue addressing this issue. At the moment we are focused on what we can do now to help increase the defensive ability of Ukraine and to help it deter aggression.

– *Your Prime Minister had recently said about the need for a long-term strategy regarding Russia. Can you explain what is it about, exactly?*

– Judging by the way our Prime Minister and the Government are contemplating this issue, we really want to reach the point where we could cooperate with Russia. We do not have a strategy against Russia. Our strategy is to demonstrate Russia a fee for its current policy, decisions and actions during the past year. And from this point of view, in my opinion, our Government is very determined to continue imposing sanctions against Russia. We were a very strong supporters of the decision taken by the European Council at the end of last month on the preservation of the sanctions, at least until the full implementation of the Minsk Agreements. This clearly indicates their action, at least until the end of this year.

Ideally, we would like to see a much shorter period of Russia's review of its own regional and strategic interests. And we would like to see it recognizing the illegal annexation of the Crimea, separatists' support, and their direct involvement in the conflict, which we do have no doubts about. We want Russia to realize all of these things in a short period of

time, and realize that it is not only a violation of international law, but also violation of the spirit of cooperation which we want to see in our European region in order to strengthen peace and stability.

But we should anticipate that it may not happen in the near future. And if it does not happen, if Russia does not have the desire to rethink all this, we are ready to maintain this position for a long time. We are ready to continue defending the logic of maintaining sanctions.

– *During the recent election campaign in the UK, we have heard statements of Cameron on the need for strong measures of the EU on Russia. British expert Ian Bond in an interview with «The Day» said that Britain could do more to stop the white washing of Russian money in the City of London. What do you think about this?*

– Of course, some of the sanctions objectives are operators in the Russian business. But I think we have to be very careful. In my opinion, there is much talk of white washing, the so-called «funds of Russian oligarchs» in London. I hear such titles more often than talks about specific cases. We have some pretty effective and thorough instructions that protect our financial services sector from white washing, watch and identify the risks of illegal money flows in London or anywhere in the UK. And this is the work of our regulatory and law enforcement agencies to ensure that our rules and our laws act. In this sense, of course, we do not rule out the risk that the money be they from Russia or from any other source is laundered in London or the British financial sector.

– *Your Excellency, you see that the Minsk Agreements are not fulfilled by Russia and pro-russian separatists. What should the next steps be to get them to implement these agreements?*

– Progress and its lack in implementation of the Minsk Agreements was also discussed between Prime Ministers Cameron and Yatsenyuk at this meeting. The first half of my answer to your question is about the Ukrainian side. As I understand it, both Prime Ministers fully agreed that it makes no sense for the Ukrainian side to slow down or falter concerning the implementation of their obligations in the Minsk Agreements.

Our Prime Minister sent a clear message about our strong support and solidarity concerning Ukraine, but said that it matters that Ukraine exemplarily honours the Minsk Agreements. If these agreements are not followed through as the supporters of Ukraine, we want to see the blame and the responsibility not on Ukraine but on the other side.

No one involved in the discussion and negotiation of the Minsk Agreements said that «it these are remarkable agreements, we like them». Of course, we all know that they have their shortcomings and ambiguities. But we believe that this is a progress and that the agreements have contributed to a significant confrontation and conflict reduction in the region. We just have to stick to the progress. We very much would like to see as many as possible guidelines of the Minsk Agreements implemented

without any justification and without arguments, so we could say: «This part of the agreements must be carried out after that one» and so on.

In this context, we closely and carefully observe what is happening in terms of the implementation of the constitutional amendments. I would say that the constitutional amendments and questions of decentralization are directly related to the Minsk process and the need to settle the conflict in Donbas. We see this as a useful thing for Ukraine. In this sense, we very much welcome the progress concerning the constitutional amendments and decentralization. But, of course, it has its relevance in the context of the Minsk Agreements, and we welcome all efforts devoid of pedantry or obstruction.

We say: well, here are the basic elements stated in the Minsk process as a way to solve this problem so that is why we welcome all measures taken in this regard. We agree with the position of the Ukrainian Government, which says that the control of the Ukrainian-Russian border is of vital importance to us. That is why with a great dismay we watch as Russia delivers equipment, materials and Russian troops across the border.

– *Do you agree with the title that appeared on July 10 in the German edition of Die Zeit, – «Minsk ist caput»?*

– No, I do not agree with it. As I have already said, I agree with the statement that the Minsk Agreements are imperfect. But I have not met anyone who would disagree with this statement. The agreements contain a lot of valuable initiatives. I think that the control over the border is a very important point. To a certain extent, this is a special complexity of the Minsk Agreements. It looks like the provision is implemented at the end of the process, which does not help the cause. It is a pity, actually. After all, logically, if there was a control over the border, it would eliminate the possibility of a conflict. But I certainly do not think that Minsk ist caput.

– *Mr. Ambassador, do you think that if the Budapest Memorandum was carried out or if it gave real guarantees instead of empty reassurances the situation that occurred with Ukraine could be avoided?*

– Let us look at the Budapest Memorandum. «The parties are obliged to respect Ukrainian independence and sovereignty and the existing borders» – we did it. «Refrain from the threat or use of force against Ukraine except in self-defense, and so on» – we did it. «Refrain from using economic pressure on Ukraine in order to influence its politics» – we did it. «Seek immediate United Nations Security Council action to provide assistance to Ukraine, «if Ukraine should become a victim of an act of aggression or an object of a threat of aggression in which nuclear weapons are used «we did it.» Refrain from the use of nuclear arms against Ukraine and so on and so forth» – and we did that as well.

In conversations with me, a lot of people have raised this issue. In their opinion, the United Kingdom failed to fulfill its obligations. I remind of these provisions and I can say that we did everything. What part

of the memorandum have we failed to fulfill? The last question, when we come to point 6, which states that «Ukraine, Russia, the United Kingdom and the United States will consult with one another if questions arise regarding these commitments». We have said that we are ready to enter these consultations but Russians refused.

It is very important for people to understand what there is in the Budapest Memorandum and what is not. It outlines a series of commitments — I can only speak on behalf of the British Government, but I can firmly say that the United States repaid their obligations in accordance with this document. Both of our countries have made it clear from the start that we are ready for consultations, as we were required to be. Therefore, the Budapest Memorandum became another international obligation that was violated by Russia. And that is another reason why we believe that it makes sense for us to support this policy by demonstrating Russia what is the fee for the violation of international law and of international obligations, such as the Budapest Memorandum.

— *Perhaps, after the failure of this memorandum your Government should go ahead and conclude some treaty on defense with Ukraine, demanding for Russia to withdraw its troops from Ukraine, or the latter will fight them? Will those obligations be stronger?*

— I can tell you that, at the moment, there is no discussion of this kind of document. I think that a very strong part of our response to this situation is that we do not want to consider this escalation as a confrontation. We are not going to be drawn into some unnecessary confrontation between Russia and NATO, or Russia and the United States, or Russia and the United Kingdom. I can not believe that someone with a common sense in Russia could see some sense in encouraging this kind of confrontation while considering its strategy and policies. We are not looking for confrontation. We are looking for ways to achieve a situation where people can calm down, and then we can talk sensibly and pragmatically. We are looking forward to mutual benefits — it is the way which will help us achieve peace and stability in the future. Thus, we are not looking for opportunities to escalate the conflict.

I have heard some nonsense from the press secretary of the Security Council of the Russian Federation. I have read the interview of Mr. Patrushev, who seems to be obsessed with the idea that there is some kind of US strategy to destroy Russia. This is absurd, we are not going to be involved in this kind of stupidity and we are not going to be drawn into the absolutely senseless and unnecessary confrontation with Russia. We are just going to show that the current situation is absolutely unsatisfactory, but it is not the basis for us to cut any of the cooperation ties that we have had with Russia in the past. This is a situation where we will continue to demonstrate that there are logical solutions and strategies accepted by Russia, and the position she has chosen and occupies at the mo-

ment is that in many ways it has isolated itself from the mechanisms of cooperation with most of the international community's parts.

Of course it was logical to state that we are not ready to sit at the G8 table with Russia in the near future. The intention was not only to show that this is some kind of punishment, but to say that «as a result of your policy and actions you will not have access to certain types of international cooperation». For example, a number of joint economic activity will not be available for Russia while it continues its policy. And we are resolute to continue demonstrating that the policy of sanctions is a serious enough charge for Russia.

– *I think that the West missed a change of Russia's geopolitical course. If you let me quote: «everyone despises a state with an incapable army, whereas a country with a strong army deserves everyone's respect». These were the words of Stalin, when the Soviet Union for the second time failed to prevail over Finland during the Winter War in 1944. Perhaps Russia adheres to this paradigm and currently and having a strong army is ready to show its strength and its ability, which the West is lacking?*

– We believe in the mechanisms' of international cooperation strength. They operate in a way that is ministerial to the countries' economic power build up. Countries that participate in this international cooperation. And it is clear for us that Russia has suffered quite serious losses as a result of the choice to show its position by violating international law. And we see this considerable force. If these sanctions remain in effect, it means that their influence is going to continue growing. We do not need to meet on a daily basis and make decisions about new sanctions to ensure that the impact of these sanctions increases the longer they remain in force.

– *You mentioned that to lift sanctions, Russia must fulfill the Minsk Agreements. But what about the return of the Crimea?*

– Let's just remind ourselves of the terms when the decision regarding the implementation of sanctions was made. It did not say that sanctions will be lifted after the fulfillment of treaty obligations. It did not say that the implementation of the Minsk Agreements is the only criterion according that made to consider sanctions.

I know that there are countries in the European Union, which after the implementation of the Minsk Agreements may say: «This is good news, and we should celebrate it by facilitating the sanctions regime and embracing our Russian partners again». But that is not so. Of course, from the point of view of the British Government we would like to ask ourselves whether enough was done. And let us return to where the sanctions were started, when the European Council recalled such words as «destabilization» and «de-escalation» and said that it is necessary to see de-escalation on the part of Russia and stop Russian efforts to destabilize Ukraine.

Now, with regard to illegal annexation of Crimea. It does not seem to me as de-escalation. There are evidences on other fronts of supporting the illegal, undemocratic and unrepresentative separatist movement in Donbas. We see that Russia is trying to destabilize Ukraine using other methods. And we will consider the broad picture before deciding the next step towards imposing sanctions.

– *Will the United Kingdom join an international tribunal to prosecute Russia for bringing down flight MH-17 over Donbass?*

– We see that the governments of the Netherlands, Malaysia, Australia raised MH-17 tribunal issue. These countries are worst affected by the MH-17 air disaster. We lost 10 our citizens, and it is also a great tragedy for us.

Therefore, it has always been taken for granted that they should play a leading role in this issue. We encourage the initiation of proceedings before International Court of Justice, and, of course, we would like to be helpful and, as far as practicable, provide our experience and knowledge whatever steps are required to put people who committed this horrible crime to justice.

– *You will have noticed a lot of changes in structure of the Ukrainian government related to involvement of foreigners. And recently it has transpired that the British can lead the company «Ukrnafta». What do you say to that?*

– I do not know that British personally. I know that he is highly experienced in oil and gas industries. I cannot comment on specifics of this nomination, the only thing I can say, as far as I can see, is when the Ukrainian administration applies for British experience to get help in the reform program it is encouraged.

I can recall one particular conversation – I talked to a newish chairman of State Tax Service of Ukraine, and I know that this agency was established taking the British experience and investigating how rapidly the fiscal service will improve in the future, and what technical improvements are required for its operation, as a basis.

It exemplifies the application of the British experience. But generally, one of the most successful projects we have funded through our program of technical assistance was to attract high-quality PWC expertise to a variety of programs for providing technical expertise to various state and public agencies in Ukraine. Therefore, the Ukrainian government feels strongly about advancing its reform program.

I am glad to see that the Ukrainian government uses the British experience. The notice should be given to strategic communications, how government highlights its objectives, its strategy, how it communicates with clients and parties concerned etc. Sphere of communication is another area in which we have a lot of recipes for success and experts to share with the Ukrainian colleagues. Therefore, I think there are various areas in which

we will be very interested to support the idea of using the British experience as a trigger for Ukrainian reforms.

– *Going back to British Petroleum, is this company interested in starting business in Ukraine?*

– As far as I am concerned, they are not. I think that Ukraine has always been the object of potential interest for any large oil and gas exploration and production company. But they will investigate currently available resources very carefully. As I noted before, I am not aware of the new extensive plans of British investors in this field. But I know that many smaller companies have such interest, and we work closely as they have lobby in London. I know that their fears are warranted by the fact that their work has been complicated, and that a couple of them actually made the decision to reduce or shut down production because of the taxation scheme of oil royalty, applied by the Ukrainian government last year. The Ukrainian administration sometimes made wrong decisions for attracting solid investment in oil and gas industry. Although I have not seen the details, I have heard reports of some improvements in the taxation situation of these companies that may have been agreed as a result of a recent visit of Prime Minister of Ukraine Arseniy Yatsenyuk to the United States. This is an interesting development, and I am looking forward to seeing the details.

– *As you know, Ukraine aspires to join the European Union. But we see that the United Kingdom is going to hold a referendum in 2017 to decide whether to stay in the EU or leave. What are the British unsatisfied with?*

– First of all, there are three such points. The first can be characterized as a sovereignty issue. Many British are not sure that it is reasonable to endorse a project with its slogan «a more perfect Union». Our Prime Minister is going to suggest making the EU more flexible to his colleagues in Europe. According to him, if the European Union sets such ambitious goals, it will lose public confidence in Great Britain as well as throughout Europe. Therefore, this is the first point. We will consider «a more perfect Union» and decide whether this wording is correct.

The second point is what our Prime Minister calls «the principle of justice». Said otherwise, we admit that there is euro area and there are countries of the EU who form part of the euro area and who don't. It is clear that there is a sense in the existence of many decision-making mechanisms related to the members of the euro area, who determine them initially. There is also certain degree of impact for countries that rejected membership in the euro area. Apparently, it is fair that when you back down from something, you cannot expect to have a veto over policies, and this position is reasonable. But we are deeply concerned about de facto ongoing development of a mechanism resulting in a situation where

primarily members of the euro area make decisions that are later become compulsory for other members of the European Union to follow.

But the euro area is not the only institution in the European Union. All members of the European Union are obliged to ensure the functioning of the Single Market. And we want to know whether the mechanisms that ensure fairness in decision making are observed.

Eurozone countries have massive impact on decision making, on work of the Single Market, and we want to make sure that any interests of countries outside the euro area but that are 100% loyal to the Single Market suffer no prejudice to. On the contrary, we want these countries to be fully involved in all decisions affecting the operation of this market. This is the core of principle of justness.

Lastly, there are problems with migration that the Prime Minister wants to examine closely. He is unnerved about actual determining of practice and rules of the European Union. It means that the UK suffers from disproportionate problem caused by the availability of social care, which attracts people coming to the UK like a magnet. Therefore, he wants to consider these issues again and say whether we act in the right way.

Once again, there is a special problem of migration, but it raises the fairness issue to some extent – whether we act rightly, to verify that there is a balance of benefits and obligations in the European Union. In general, these issues are going to be touched on by our Prime Minister.

– *Will he be able to enlist support of Merkel and Hollande, what do you think?*

– It is too early to say, because he took office in early May, but I know that Prime Minister Cameron had been vigorously negotiating with leaders of all other European countries. He knows that it is going to be hard and lengthy process of convincing other countries. There must also be a review of the European Union terms of establishment and its functioning. To my mind, now he is encouraged by what he heard.

It is early days yet, but in my opinion, it is apparent that partners throughout the Union are ready to listen to the arguments on revision of the European Union terms of establishment and its functioning, as the EU should be stronger and more effective in the future to keep European citizens' trust. Of course, not all conferences led to agreement – we clearly understand that there will be difficult conversations on the way to revision. Aside from reaching a special agreement for the UK, all his actions are directed to seeing strong and authoritative European Union.

– *What the UK had learned from Greek debt crisis? Does not it point out the necessity to create a stronger union?*

– To my mind, we should learn that it is necessary from the very beginning to investigate structure and rules we create. My response will be restrained. This question is primarily a problem for members of the euro area, as they decided that Greece satisfied the conditions for euro

zone membership. As I noted before, we should consider membership criteria, norms and rules governing European mechanisms very carefully, and looking ahead, we should ask ourselves these questions: «Have we considered all implications of creating new mechanisms and institutions in Europe realistically? Do we know all the consequences of our decisions? Should we be more responsible after agreement on the existence of economic mechanism? Have we realized that some members join this mechanism not necessary for economic but for political reasons? Have we realized how wide the range of differences between economies within the European Union is?».

You cannot represent the creation of euro as a reverse currency. It is perfectly true for counties to try and ask: «How to reform it without institutions that are collapsing?» Apropos your question about lessons we learned, I would say that you should pay special attention to the institutions we create and rules they walk after. Were we realistic when we were doing this? Were not we too ambitious? Or are we waiting for results that can hardly be realized? Let us be realistic about future euro development. We all support creation of common institutions of the European Union. And we are all in favour of using the EU as a tool to promote peace and stability. But let us stop kidding ourselves about too ambitious projects.

– *Mr. Ambassador, you leave Ukraine in the fall, what are your impressions?*

– I have had unforgettable experience. And I do not think I will leave Ukraine for good even after September 1, 2015.

After legation it is easy to say (almost cliché) that I had three unforgettable years. But in the case of Ukraine – it is absolutely true.

The chain of events that broke out in November 2013 was not what I expected. I thought I came here with a rich experience in the region, but things that happened... Several people I know and respect, preparing for the Vilnius Summit in the middle of 2013, said that there was a set of probable consequences of the situation at hand. But at that stage most of us who were involved in these issues could not foresee what happened.

The last a year and a half has been full of surprises, including unpleasant. But to my mind, this period gave us a real sense of Ukrainians' purpose. To be honest, I could not see that when I arrived in Ukraine in September 2012. Through peculiar for Ukraine during its 20 years of independence uncertainty, most Ukrainians lacked this sense of purpose – in reference to their future directions.

– *What will you recommend to your successor?*

– I have already said to my successor (as you know, she is the former British Ambassador to Georgia) that after arrival to Ukraine she will have to meet one of her old friends, because a large number of Georgians are engaged in supporting Ukraine's reforms at the moment.

As to more serious recommendations, I will certainly ask her to find time to leave Kyiv and travel all over Ukraine, learn what prompts people into action in other parts of the country, what Ukrainians think about, their fears and prospects. To my mind, it is necessary to understand that Ukraine has always been very diverse, and it is not necessarily that thoughts of Lviv citizens coincide with thoughts of Zaporizhia and Kharkiv citizens. Although my successor has visited Ukraine several times, she had not had a time to travel all over the country, for this reason it will be one of my recommendations.

And the last one lies in the fact that Ukraine is kind of country where you should be alert for surprises.

She will have to get used that Ukraine is country where everything happens within a short time. Therefore, she should expect to be invited to important meeting tomorrow at 11:00 am, but receive the invitation only at 11:00 pm! Yes, it needs to have a leeway and understanding that you will often have to focus on one thing and then suddenly leave it for doing something else.

— *Mr. Ambassador, I saw you at the conference speaking Ukrainian for more than five minutes. How have you learned language and will you recommend your successor to speak Ukrainian?*

— Yes, we talked about it and I urged her to make progress. I know that she learns Ukrainian enthusiastically. And in some sense our stories are similar. After her appointment, she learned Russian and practiced it in work for many years. Therefore, I know that it is a good starting point for learning Ukrainian, and she has already made some progress.

I have always admired close relationship of the Slavic languages and I know that it is much easier to start learning Ukrainian drawing on another Slavic language. But I sincerely recommended her making an effort to learn language in order to communicate with Ukrainians in their native tongue fully. And I think that, as well as me, she starts to the efficiency of both languages in different situations throughout the country.

Once again, recalling my experiences, it must be noted that most Ukrainians do not have complexes about language. To my mind they do well speaking at least two languages — Ukrainian and Russian, and often English or another language in addition. And it is good for them. I had fun experience working lately in regions of Ukraine. I thought: «In this region I would better start this meeting in Ukrainian» and after that the man I talked to (we talked in Ukrainian for nearly ten minutes) suddenly turned to the man beside him and asked in Russian: «How to say this word in Ukrainian?». And I said, «Let us speak Russian if it is more convenient for you, no problem». I will recommend my successor to speak Ukrainian in order to have a greater impact, but be conscious of the need to be flexible.

I find speaking Ukrainian really useful for my experience, because it actually helps. And I still regret that I haven't reached higher level of Ukrainian. I wish I spoke Ukrainian at least as well as Russian, but perhaps three years are not enough for this. Indeed, using these three languages I gained great working experience. And I hope to share this experience with my successor.

– *Finally, what would you wish our people?*

– I wish Ukrainian citizens immense strength and endurance in the following years. I will be honest. To my mind, the problems of economy, of territorial integrity, of war on corruption, of strengthening and implementation of a new judicial system will not be resolved in the immediate future.

But my message is addressed to all readers, which, I am sure, in many ways showed their determination working for changes in Ukraine. And I wish them – no matter in which region they live and what they do – to start enjoying benefits of Ukraine, which unlocks and realizes its potential as strong and powerful European country.

*Interview prepared by **Mykola Siruk, The Day***

Володимир ХАНДОГІЙ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
президент Української асоціації зовнішньої політики*

ПОРЯДНІСТЬ, ПАТРІОТИЗМ І ПРОФЕСІОНАЛІЗМ!

— *На Вашу думку, чи багато зробили представники Великої Британії для врегулювання конфлікту на Сході України?*

— По-перше, Велика Британія є членом Європейського Союзу, який, власне, бере участь у врегулюванні конфлікту. І хоча вона відіграє провідну роль у цій організації разом з іншими великими державами (Франція, Німеччина), говорити про її особливу місію, як окремої держави, мабуть, не варто. Постає питання, чи зусилля ЄС взагалі були достатніми? Відповідь — звичайно, ні. Ми маємо продовження протистояння, хоча воно перейшло у латентну стадію. Значно зменшилася кількість обстрілів. Зрештою, було підписано угоду про відведення важких озброєнь і навіть з калібром менше 100 мм, створення буферної зони 30 км. Отже є певні позитивні зрушення. Але у кращому випадку — це лише перемир'я, припинення вогню і певним чином дотримання режиму тиші. Говорити про врегулювання конфлікту, на жаль, ще рано, бо не вирішено багато питань, передбачених Мінськими домовленостями. Тобто конкретна роль Великої Британії є помітною, значною, але чи є вона достатньою? Звичайно, ні, бо я вважаю недостатніми зусилля міжнародної співдружності загалом.

— *Посол Саймон Сміт у своєму інтерв'ю газеті «День» зазначив, що Велика Британія робить усе можливе, щоб підвищити українську обороноздатність. Як Ви прокоментуєте ситуацію з «наданням безкоштовно 75 броневих автомобілів «Сахон» Україні», за які, насправді, наша держава заплатила?*

— Я не ознайомлений з умовами контракту. Але думаю, що відповідна двостороння угода чітко визначає умови поставки Україні автомобілів «Сахон». Безкоштовні вони чи ні, старі чи нові. Навколо цього питання, на мій погляд, були певні спекуляції. Я знаю, що Велика Британія є надійним партнером, це держава, яка дотримується всіх

правових норм. «Саксони» призначені для виконання відповідних завдань, це поліцейські машини, не розраховані на функціонування у зоні АТО. Про ці питання краще поговорити з британською стороною та українським реципієнтом, який їх отримував.

— *Чи виконала Велика Британія усі свої зобов'язання перед Україною згідно з Будапештським меморандумом?*

— Хоча Саймон Сміт у своєму інтерв'ю зазначив, що Велика Британія зі свого боку виконала усі зобов'язання, тут можна посперечатися. По-перше, ці зобов'язання є колективними, і говорити, що Велика Британія свої зобов'язання виконала — не можна. Адже Будапештський меморандум не спрацював як гарантія безпеки України. Це був документ, який мусив би гарантувати Україні, що в разі виникнення такої ситуації, яку ми зараз спостерігаємо, усі підписанти вживатимуть усіх можливих засобів, щоб припинити агресію проти України. Порушена територіальна цілісність України, кордони. Тому я вважаю, що такого не сталося б, якби держави-учасниці виконали свої зобов'язання. Серед учасників меморандуму є ще Сполучені Штати Америки, Китай, Франція, тому не варто виділяти когось одного. Цей меморандум передбачає, що в разі загрози територіальній цілісності України всі сторони проводять консультації між собою і з Україною для того, щоб знайти шляхи вирішення проблеми. Консультацій щодо ситуації на Сході України я не пам'ятаю, і не пам'ятаю, щоб Велика Британія наполягала на ініціюванні таких зустрічей, тобто цю частину меморандуму не було виконано. Знову ж таки говорити про окрему роль Великої Британії я б не став. Меморандум виявився недовірливим, неефективним і відповідальність за це несуть усі його підписанти. З цього приводу в суспільстві точиться дискусія: чи є меморандум політично зобов'язуючим документом, чи це політична декларація. Тут ми спостерігаємо різні тлумачення. Наша асоціація наразі вивчає це питання, і ми маємо намір виступити зі своїми рекомендаціями. Ми вважаємо, що юристи-міжнародники можуть дискутувати і сперечатися, мати свою думку, але на державному рівні ми повинні дотримуватися позиції, що це обов'язковий для виконання документ і на це є серйозна аргументація. Положення меморандуму порушено. Якщо порушується міжнародний договір, то постає питання про відповідальність за такі порушення, вживаються так звані «репресалії». Росія свого часу визнавала Будапештський меморандум як міжнародно-правовий документ, але зараз вона не вважає, що порушила його. На жаль, Будапештський меморандум не спрацював, і нам треба думати, як підсилити міжнародні гарантії безпеки України в умовах агресії Росії і тих загроз, які існують сьогодні.

— *На Вашу думку, країни, які підписували меморандум, хочуть «перепідписати» документ не як політичний, а як юридичний і нести відповідальність за його дотримання?*

— Це питання виникало, і не раз. Давайте «модернізуємо» цей меморандум і надамо йому форму чіткого міжнародно-правового документа зобов'язуючого характеру, щоб він був ратифікований національним парламентом, тоді він стає частиною внутрішнього законодавства і т.п. На мій погляд, «двічі в одну воду не увійти». Цей меморандум є таким, яким є. Я не думаю, що підписанти захочуть повернутися до розгляду цього питання, хоча воно і є предметом обговорення на експертному рівні. Мені здається, що найбільш ефективним рішенням буде інший договір, який би гарантував безпеку України. До речі, в оригіналі Будапештського меморандуму не йдеться про гарантії, так як ми звикли перекладати, а йдеться про запевнення — «assurances», це трохи інше. Сьогодні найефективнішою гарантією нашої безпеки є членство в НАТО. І на це повинна бути спрямована вся наша зовнішньополітична стратегія. Саме у Вашингтонському договорі, який ніхто не ставить під сумнів, чітко прописані норми, які гарантують незалежність та територіальну цілісність членів НАТО. Тобто стратегія є не в поновленні субрегіональних документів, наданні їм нового дихання, а у членстві в НАТО. Це буде найбільш ефективною формою створення умов безпеки для нашої держави. Але це не швидкий процес — є безліч нюансів; для цього кроку також необхідна і політична воля з боку членів НАТО. Можливо, тимчасово треба шукати інші шляхи до моменту вступу до НАТО, домовленості за участю США, які б нам надавали додаткові гарантії.

— *Чи запроцює в Україні механізм децентралізації влади, чи вплинули на цей процес Мінські домовленості?*

— Це швидше питання внутрішньополітичного характеру, це залежить від волі наших політичних сил. Питання децентралізації, тобто надання більших повноважень регіону, обговорюються вже багато років. Чи надали цьому процесу імпульс Мінські домовленості? Я думаю, що так. Однак краще, аби цей процес проходив, керуючись своєю власною внутрішньою логікою, без того, щоб воєнна агресія на Сході України стимулювала вирішення наших проблем. Прикро, що ми раніше цього не зробили і виникла така ситуація. З мого досвіду, навіть в унітарних європейських державах усі головні питання життєдіяльності регіональних громад вирішують власне представники громади. Там надзвичайно високий рівень децентралізації влади. Питання, які стосуються тих чи інших пересічних людей, які проживають на цій території, вирішуються саме цими громадами. Роль центру обмежується питаннями, які стосуються горизонтальних зв'язків з регіонами і т.д. Тобто децентралізація потрібна, але це не є федералізація. Це треба дуже добре розуміти. Це не відокремленість тих чи інших регіонів. Децентралізація регіонів має бути однаковою для всіх, і обсяг повноважень на місцях повинен бути однаковим у всіх регіонах: що в Донецьку, що у Львові, інакше це буде елементом спекуляції

і елементом дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні. А Мінські домовленості «стимулювали» цей процес, бо виникла проблема особливого статусу Донбасу. Але вектор правильний. Все залежить від політичної волі, від спроможності політичних сил досягти консенсусу у вирішенні цього питання.

— *Ви багато часу пропрацювали за кордоном, більше «розумієте іноземців». Як Ви прокоментуєте призначення їх на керівні посади в Україні?*

— Я не можу собі уявити, що на державні посади у Великій Британії були б призначені французи. Не можу сказати, що ставлюся до цього негативно, бо країна перебуває у нестандартній ситуації, і тут можуть бути прийняті й нестандартні рішення. Призначення іноземців і є одним із нестандартних рішень. Краще б такі рішення не приймали, але мотивація, чому пішли таким шляхом, є. Країна виявилася неспроможною своїми власними кадровими силами побороти корупцію. Це фактично був основний чинник, який змусив піти на цей крок. Але я думаю, можна було б добре пошукати і знайти серед своїх громадян і патріотів, і фахівців, і професіоналів. У нас на дипломатичній службі є принцип трьох «п», які впровадив Геннадій Йосипович Удовенко: порядність, патріотизм і професіоналізм. Ними свого часу керувалася і, я сподіваюсь, керується й нині дипломатична служба України.

— *У чому українці могли б узяти приклад з британців, що було б корисно запозичити в досвіді розбудови країни?*

— Це дуже невдячна справа брати приклад з когось. Напевно, у Великій Британії мене вразила законслухняність. У нас дотримання закону не вважають за норму права. У Великій Британії, якщо це закон, то вже чи він хороший, чи ні — всі його дотримуються. Якщо він не влаштовує громадян, то для його зміни існує демократична процедура. Дотримання правил чи законів — це святе. Нам треба цьому повчитися. По-перше, приймати адекватні закони, і якщо їх уже прийнято, то цих законів повинні дотримуватися всі без винятку, незалежно від свого статусу, соціального положення і ієрархії. Бюрократизм є скрізь, зокрема і у Великій Британії. Бюрократизмом можна назвати скрупульозність у виконанні завдань. Але в основі всього має бути здоровий глузд, це основний критерій законів, які приймаються. Закони мають бути зрозумілі для народу. В нас іноді дуже важко зрозуміти, чому саме так, а не інакше.

— *Для України шлях у Європейський Союз є безумовним? На Вашу думку, чи має країна шукати свій шлях розвитку?*

— Вектор зовнішньої політики визначається запитом суспільства, він пропонується владними структурами, якщо є підтримка. Сьогодні курс на інтеграцію до ЄС, запропонований і урядом і Президентом, отримує дедалі більшу підтримку народу. І я не думаю, що нам вар-

то шукати якісь альтернативні шляхи. Крім того, я особисто переконаний, що це правильний вибір. Саме в тому напрямі і є майбутнє нашої держави. Вона віками більшою мірою була орієнтована на Європу, я вже не хочу згадувати історичні приклади, коли доньки Ярослава Мудрого були одружені з монархами європейських держав. Належність України до цієї цивілізації є історичною долею, тому мені здається, що цей вектор правильний. В Україні знаходиться географічний центр Європи. Шукати інші формати, мені здається, недоцільно, тим більше, що це не відповідає запити суспільства.

— *Які напрями в українсько-британських відносинах можна назвати пріоритетними?*

— Передусім це інвестиційна співпраця і торгівля. Велика Британія готова вкладати кошти, і за обсягами інвестицій вона входила в п'ятірку європейських країн-інвесторів в економіку України. Лондон, зокрема, — це фінансовий центр Європи. Нам тільки треба створювати інвестиційний клімат для того, щоб британський капітал надходив в українську економіку і почував себе впевнено і комфортно. На превеликий жаль, в нас зараз такого не відбувається і спостерігається відтік іноземних капіталів з України, що негативно впливає на економіку. Можна сказати, що інвестиції — це двигун економіки. А взагалі, маємо широкий спектр торговельних відносин.

— *Скажіть, як виникла ідея створити УАЗП?*

— Ця ідея «висіла в повітрі», і деякі мої колеги-дипломати час від часу обговорювали її. Ідею мені підказала історія. Колись, по закінченні Першої світової війни, в США відставні дипломати Державного департаменту створили організацію, яка пояснювала народу політику Президента Теодора Рузвельта. Потім порядок денний став ширшим. Foreign Policy Association стала майданчиком між політиками і громадянським суспільством. Ми створили свою організацію з тією ж метою: бути ланцюжком між громадянським суспільством і владою у питаннях визначення зовнішньополітичних пріоритетів держави. Ця «ніша» в Україні не заповнена. Влада сама по собі, а люди самі по собі. Часто буває: один іншого не розуміє, чому саме такі прийняті рішення і чи вони відповідають інтересам народу. Тут важлива взаємодія. Форми роботи можуть бути різними, ті ж традиційні — ми не вигадуємо велосипед: розробка досліджень, спілкування з громадськістю через засоби масової інформації, проведення конференцій, сприяння підготовці дипломатичних кадрів.

— *Скільки у Вас сьогодні однодумців?*

— Нас, правду кажучи, сьогодні небагато. Ми ще в стадії становлення. Я думаю, потенційних однодумців у нас багато. Організація абсолютно незалежна в усіх сенсах, зокрема й фінансово, ми працюємо на базі членських внесків. Сьогодні нашу основу становить рада директорів і ревізійна комісія, це такі статутні органи. Є п'ятнадцять

людей, які цим і займаються. Але асоціація відкрита для членства. Ми не хочемо проводити якусь штучну кампанію з «рекрутування», хочемо трохи про себе заявити і працюємо над розширенням цієї бази.

— *Яку особисто Ви перед собою поставили мету?*

— Стати майданчиком для взаємодії громадянського суспільства і влади. Щоб голос дипломатів-фахівців почули. Рівень зовнішньополітичних дискусій у державі дуже низький. Є велика кількість коментарів, які, м'яко кажучи, некомпетентні. Нам хочеться підвищити цей рівень дискусій. Ми зараз сконцентрувалися на тому, щоб фахово доносити інформацію про події як відбуваються у світі, зокрема про сесію Генасамблеї ООН. Ми також намагалися звернути увагу на ті недоліки, які, на наш погляд, існували при підготовці до сесії. Мета — щоб асоціація стала впливовим механізмом нашої зовнішньополітичної дискусії. Ми не є філією МЗС, але також не в опозиції до Міністерства закордонних справ. Ми підраховали у раді директорів, що наш сукупний досвід роботи на дипломатичній службі 246 років. Я вважаю, що наш досвід стане у пригоді. Ми готові до співпраці.

Інтерв'ю підготувала Вероніка Хрипунова

PROFESSIONALISM, PATRIOTISM, PROPRIETY!

– *In your opinion, how much have the representatives of the United Kingdom done to resolve the conflict in eastern Ukraine?*

– Firstly, Great Britain is a member of the European Union, which, in fact, is engaged in the conflict resolution. Although Great Britain along with other powerful nations (France, Germany) plays a leading role in this organization, we should not probably talk about special mission of Great Britain as a separate state. The question really is: «Did the EU make a sufficient effort?». The answer is clear: «Of course not». The conflict continues, although it entered the stage of latency. The number of attacks significantly reduced. Finally, an agreement on withdrawal of heavy weapons of caliber less than 100 mm and creation of a 30-kilometer buffer zone was signed. Therefore, there are some positive developments. But in the best case scenario it is only a truce, a ceasefire. Unfortunately, it is too early to talk about resolution of the conflict, because many issues envisaged in the Minsk agreements remain unresolved. In other words, the particular role of Great Britain is considerable, but is it sufficient? Of course not, because in my view mind efforts of the international community as a whole are inadequate.

– *Simon Smith in his interview to the newspaper «Day» said that Great Britain did everything it could to strengthen Ukraine's defense capabilities. What do you think of the situation with «75 Saxon armored vehicles gifted to Ukraine», which in fact were bought?*

– I am not aware of the terms of the contract. However, I think that the agreement between Great Britain and Ukraine clearly defines the terms of the delivery of Saxon vehicles to Ukraine: whether they are paid or unpaid, old or new. In my opinion, there were some speculations around this issue. I know that Great Britain is a reliable partner, state that complies with the legal rules. Saxon vehicles were designed to carry on specific tasks. Those are police vehicles and there was no intention to use them in the ATO. These issues should be discussed with the British side and the Ukrainian recipient, who received the vehicles.

– *Did Great Britain fulfill its obligations to Ukraine in accordance with the Budapest Memorandum?*

– Although Simon Smith said in his interview that Great Britain had fulfilled all obligations, it is an arguable statement. Firstly, these obligations are collective and it is incorrect to say that Great Britain fulfilled

its obligations because Budapest Memorandum did not ensure security of Ukraine. This document was signed to guarantee that the signatories will take every measure to stop the aggression against Ukraine if it becomes necessary. The territorial integrity of Ukraine has been violated. Therefore, I think that it could have been prevented if the States Parties had fulfilled their obligations. Among the States Parties to the agreement are the United States, China, France, and we should not single out any country. The Memorandum states that in case of threat to Ukraine's territorial integrity all the parties consult together and with Ukraine in order to find solutions to the problems. I do not remember any consultations on the situation in the east of Ukraine, and I do not remember Great Britain initiating such meetings — this part of the Memorandum was not fulfilled. Once again, we should not talk about the particular role of Great Britain. The Memorandum had not proved to be effective, and all its signatories are responsible for it. This caused a dispute: whether the Memorandum is politically binding document or political declaration. There are different interpretations. Our Association is addressing the issue, and we are going to make recommendations. We believe that international lawyers may debate and have a personal opinion, but at the level of the Government we must hold the opinion that it is a binding document, and there are arguments to substantiate this position. The provisions of the Memorandum are violated. When the international treaty is violated, it raises the question of responsibility for the violations and applying the so-called «reprisals». Russia used to recognize the Budapest Memorandum as an international-legal instrument, but now Russia does not recognize that it violated its terms. Unfortunately, the Budapest Memorandum has not worked and we have to think how to strengthen international guarantees of Ukraine's security under Russian aggression and current threats.

— *In your opinion, will the former signatories of the Memorandum want to «re-sign» the document as a legal and not political, and to be responsible for its abiding?*

— This question has been raised several times. Lets «modernize» this Memorandum and give it the form of an internationally legally binding instrument ratified by the national parliament, and then it will become part of domestic legislation. In my opinion, «you cannot step in the same river twice». The Memorandum is what it is. I do not think that signatories will want to revisit this issue, although it is a matter of discussions at the expert level. To my mind, the most effective solution is another treaty that would guarantee the security of Ukraine. Besides, the «assurances» in the Budapest Memorandum were incorrectly translated as guarantees, but there is a distinction. Nowadays, NATO membership is the most effective guarantee of our security. And we should focus our foreign policy strategy on it. It is the Washington Treaty, which no one questions, that

explicitly guarantees the independence and territorial integrity of NATO member states. That is to say, the strategy involves becoming a NATO member and not renewing sub-regional documents. It will be the most effective format to ensure the country's security. However, it is a lengthy process and there are many nuances, this step also requires the political will of NATO members. Probably, we should also find another ways before joining NATO, in particular the agreements involving the US, which would provide us additional assurances.

– *Will the mechanism of decentralization of power work in Ukraine, and have the Minsk Agreement had influence over the process?*

– This is the question of domestic policy; it depends on the will of our political forces. The issue of decentralization – the empowerment of the region – has been discussed for many years. Did the Minsk Agreement get this process underway? I think so. However, the process should run following its internal logic, and it should not be stimulated by military aggression in Eastern Ukraine. I wish we had done that before to prevent the situation. In my experience, even in unitary European states all the major issues of the regional communities are resolved by the community's representatives. There is an extremely high level of decentralization. The issues related to the people living in the area are resolved by these communities. The role of the center is limited to the issues concerning the horizontal relations with the regions, etc. Therefore, decentralization is needed, but it is not a federalization. It must be well understood. It is not a separation of certain regions. Decentralization of the regions and the scope of authority at the local level must be the same for all: in Donetsk as well as in Lviv; otherwise it will become a reason for speculations and destabilizing of the political situation in Ukraine. The Minsk Agreement «stimulated» the process because there was a problem of special status for Donbas. But the vector is correct. Everything depends on the political will and the ability of political parties to reach consensus on this issue.

– *You worked abroad for extended periods and better «understand the foreigners». What do you make of their appointment to senior positions in Ukraine?*

– I cannot imagine the French to be appointed to the public posts in the UK. Nevertheless, I cannot say that my attitude is totally negative, as the country is in nonstandard situation, and there may be nonstandard solutions. And the appointment of foreigners is one of the nonstandard solutions. Its better that such decisions should have been avoided, however, there were urgent reasons. Ukrainians were not able to defeat corruption in the country. In fact, it was the key factor for choosing such approach. Nevertheless, I think that it was possible to find patriots and professionals among our citizens. Hennadii Udovenko layed down the principle of three «P» to be followed in our diplomatic service: professionalism, patriotism,

propriety. Diplomatic service of Ukraine used to follow this principle in the past and I hope it follows it nowadays.

– *What should Ukrainians learn from British, which experience should they adopt in developing the country?*

– In the UK I was impressed by the law-obedience. In Ukraine keeping the law is not considered as a legal rule. In the UK the law is respected regardless of whether it is good or not. If it is unacceptable for citizens, it can be changed through the democratic procedure. Keeping the rules or laws is the sacred duty. We should learn it. We must enact adequate laws first, and then keep them regardless of our status, social standing and hierarchy. Bureaucracy is everywhere, including in the UK. Meticulousness in the task performance can be also regarded as the bureaucracy. However, the common sense must be the basis for all; it must be the key factor of all the laws to be enacted. The laws must be understandable to people.

– *Is the way to the European Union definitive for Ukraine? In your opinion, should the country look for its own way of development?*

– Foreign policy vector is determined by the demand of the society and it is formulated by the government. Today the course of European integration, pursued by the president and the government, becomes increasingly supported by the people. To my mind, we should not look for alternatives. Besides, I personally believe that this is the right choice. Country's future is in that the direction. For centuries, historically Ukraine has been focused on Europe, let alone the examples from history, when daughters of Yaroslav the Wise were married to the European monarchs. The belonging of Ukraine to this civilization is a historical destiny; therefore, this vector is correct, in my opinion. Moreover, even the geographical center of Europe is located in Ukraine. And it seems inappropriate to look for other formats, especially that it does not meet the demand of the society.

– *What aspects of Ukrainian-British relations can be described as preferred?*

– The investment cooperation and trade are on top of the list. The UK is ready to invest. According to the volume of investments, it was among five European countries investing into Ukraine's economy. London, in particular, is the financial center of Europe. All we need to do is to create an investment climate for the inflow of the British capital into the economy of Ukraine which make investors feel confident and comfortable. Unfortunately, this is not the case now. We witness an outflow of foreign capital from Ukraine, which negatively effects the economy. It can be said that investments is the engine of the economy. In general, we have a wide range of trade relations.

– *How did the idea to set up Ukrainian Foreign Policy Association emerged?*

– The idea was «hanging in the air», and some of my fellow diplomats occasionally discussed it. It was inspired by the history. After the First World War, in the US retired diplomats of the State Department founded an organization, which was aimed at explaining to the American people the foreign policy of President Theodore Roosevelt. Then the agenda became broader. Foreign Policy Association became a platform for interactive cooperation between government and civil society. We founded our organization with the same purpose: to be a connecting link between civil society and government in determining foreign policy objectives. This «niche» is vacant in Ukraine. Both government and people are on their own. The decisions are often unclear for people. The cooperation is very important, and its forms can be different, including traditional: carrying out the researches, communication with the public through mass media, hosting the events, participation in facilitating the training of diplomatic personnel.

– *How many adherents there are in Association?*

– To tell the truth, there are not too many of us for the moment. The Association is still in a formative stage. However, I think there are many like-minded people. The Association is fully independent, financially it is a membership based organization. Today, the board of directors and the audit committee form the core of the Association. Those are the statutory bodies, which involve fifteen people. However, the Association is open to membership. We do not want to hold an artificial recruitment campaign; we want to make ourselves known first and then concentrate at expanding our base.

– *What is your personal goal?*

– My goal is to turn Association into a platform for cooperation between the civil society and the government. The voice of the professionals in diplomacy must be heard. The level of foreign policy debate is low in the country. There are many, mildly speaking, incompetent comments. We want to raise the level of debate. We are focused on the professional comments regarding the world events, including the session of the United Nations General Assembly. We also tried to draw attention to the weaknesses, which in our opinion were in preparation for the session. The Association is aimed at becoming an influential mechanism of our foreign policy debate. We are not a branch of Ministry of Foreign Affairs, neither are we in opposition. We in the board of directors once calculated, that our cumulative experience in the diplomatic service exceeds 200 years. I believe that that is an experience money cannot buy. We are ready for cooperation.

Interview prepared by Veronika Khrypunova

Генрик ЛІТВІН,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Польща в Україні*

МИ БУДУЄМО ДРУЖНІ ВІДНОСИНИ

— Пане Посол, скажіть, будь ласка, чим, на вашу думку, можуть пишатися наші країни за 25 років дипломатичних відносин?

— Аналіз трагічної історії Східної і Південної Європи у ХХ сторіччі, відносин між сусідськими слов'янськими народами свідчить, що пройдений шлях є дуже драматичним. Апогей цієї історії був у часи Другої світової війни, після якої відносини між нашими країнами, можна сказати, були «заморожені». Після десятиліть радянського, більшовицького режиму, який не вирішив жодного болючого питання, що накопичувалися віками, ситуація не поліпшилася. Треба було стверджувати, що все гаразд. А між тим польсько-український конфлікт є специфічним, гострим і дуже кривавим. Він не охоплював усіх поляків чи українців, тільки частину одних та інших. Його не вирішив прихід Червоної армії, яка не змогла взяти ситуацію під контроль, а тільки змусила дезактивізуватися українське і польське підпілля. Таким чином ми увійшли у повоєнний період.

Схожа ситуація була в Югославії між сербами і хорватами. Після падіння радянської імперії конфлікт «розморозився» та спалахнув з новою силою. Я вважаю великим успіхом у польсько-українських відносинах, що ми змогли розпочати нормальний, конструктивний, сусідський діалог про співпрацю і спільне життя у цьому регіоні Європи. Варто проаналізувати історію наших південних побратимів. Ми бачимо війни, які були між ними. Добре, що ми змогли уникнути потенційні конфлікти і розпочати відкрити розмову, яка триває майже 25 років.

Хочу наголосити, що йдеться про дуже складну історію, тому що контакти між нашими країнами були надто обмежені. До 1989 року поляки практично не могли поїхати до України. В Москву, Санкт-Петербург — будь ласка, а от до Львова — ні, до Києва теж дуже складно. Людям, яким відкривали транзитні візи через Україну до Румунії та Туреччини (деякий час такі тури були дуже поширені), не могли потрапити до Львова. На в'їзді до міста був пост ДАІ. А укра-

інцям взагалі було дуже важко виїхати за кордон, до Польщі в'їзд був також обмежений. У нас практично не було контактів і їх треба було швидко розбудувати.

З 1989 року, після послаблення режиму, ми почали активно займатися цим питанням. Треба зазначити, що Польща була першою країною, яка визнала незалежність України і почала розвивати дипломатичні відносини з вашою країною. Так стартували перші інтенсивні контакти не тільки між урядами, а передусім ще й між людьми. Вважаю, що це і є найважливіший історичний успіх.

— *Український народ може з упевненістю стверджувати, що в нас дружні і сусідські відносини. Польща є однією з тих країн, яка підтримує євроінтеграційні прагнення України.*

— Мені важко оцінювати таке твердження, але, думаю, це більш об'єктивно зроблять наші українські партнери. У Польщі переважна більшість політичних сил і громадян вважає, що європейська інтеграція не буде успішно закінчена до того часу, коли всі європейські країни не увійдуть до Європейського Союзу. До цього треба прагнути, і ми підтримуємо наших українських партнерів, які хотіли б інтегруватися в ЄС.

Ми вважаємо, що для країн Європейського регіону це найкращий вибір з огляду на загальноєвропейську стабілізацію та модернізацію. Ми пройшли частину того шляху, вже стали членами ЄС, але ще не досягли середнього рівня життя Євросоюзу. Однак це правильний шлях і він дає позитивний результат у країнах Центрально-Східної Європи. Звісно, ЄС не є ідеальною структурою, і час від часу ми маємо різні проблеми, але історичним успіхом ЄС є те, що континент, який століттями вирішував свої проблеми у боротьбі, зараз розв'язує питання мирним шляхом, шляхом діалогу. Це великі зміни в історії Європи і це треба пам'ятати. Сьогодні ми дивимося на ЄС з економічного погляду та знаходимо багато елементів, які можна критикувати. Але це ще й можливість невеликим державам бути учасником процесу. Вплив великих європейських держав є дуже сильним, але багато процедур уможливають висловити свій підхід, свої аргументи, бути проти і навіть призупинити процес прийняття рішення в деяких випадках. Це також великий успіх Європи. Ми зараз бачимо, як складно вирішуються в Європі проблеми біженців і емігрантів, які серед тисяч людей перетинають кордон та прямують до ЄС. І навіть у такі нелегкі часи ми маємо пам'ятати про історичні зміни і, власне, у зв'язку з такою оцінкою ми вважаємо, що треба підтримувати тих наших партнерів, що знаходяться поза межами ЄС, але хотіли б у майбутньому бути його членом. Це праця, результати якої для нас усіх матимуть позитивні наслідки. Тільки коли цілий континент буде формувати ЄС, ми будемо мати спокій, тому що це — довгострокові стабільність і розвиток. Європейський ринок розвивається краще в часи стабільності. Це потужний ринок — центр світової економіки.

— *Як вплинув стан неоголошеної війни на Сході України на відносини між нашими країнами?*

— Здається, що ця складна ситуація була перевіркою наших відносин і підтвердила, що вони вже вийшли на інший, дуже високий рівень. Співпраця стала навіть інтенсивнішою за рахунок нових проєктів. Ці проєкти пов'язані з допомогою Україні у питаннях з внутрішніми переселенцями, з підготовки проєктів, пов'язаних з проведенням реформ. До програм співпраці, які плідно функціонували до того часу, додалися нові елементи: допомога потерпілим, дітям учасників АТО і, взагалі, нам вдалося вийти на новий рівень завдяки контактам між регіонами, організаціями місцевого самоврядування. Польські експерти працюють у спільних проєктах з підготовки реформ в Україні. Майже щотижня я беру участь у заходах, пов'язаних з реформами в Україні, які мають відчутну польську підтримку. Як і повинно бути між дружніми сусідськими країнами, наша співпраця триває між міністерствами, громадськими організаціями, університетами. Не хочеться говорити про такий сумний факт, як війна. Але ці події відкрили «нові канали контактів», які зараз використовуються для поліпшення ситуації. Є певна інтенсифікація. Мені здається, що ставлення українців до Польщі поліпшилося після Майдану і тих тривалих місяців війни, про що свідчать соціологічні опитування. Моє враження, що після цих кривавих подій ми ще більше наблизилися один до одного. У поляків була складна історія — ми багато разів боролися за свою незалежність, втрачали і знову повертали її. Тому ми високо цінуємо тих, хто готовий виборювати своє право бути незалежним.

— *Як вплине на дипломатичні відносини зміна влади у Польщі?*

— Якщо йдеться про принципові справи, то ні. Якщо мова йде про зміну політичного стилю, то це можливо. Насамперед ми не знаємо, якими будуть результати осінніх парламентських виборів. По-друге, у Польщі це завжди складно передбачити. Але давайте зачекаємо. Міністр Канцелярії Президента Польщі пан Кшиштоф Щерський, новий представник нашого Президента, який відповідає за міжнародні відносини, вже був з візитом у Києві. Він зустрічався зі своїм колегою — заступником глави Адміністрації Президента України паном Костянтином Єлісеєвим. Також він був прийнятий і розмовляв з Президентом, Прем'єр-міністром і Міністром закордонних справ України.

Пан Анджей Дуда налаштований на підтримку зміцнення стратегічного партнерства з Україною. Є домовленість про низку безпосередніх контактів між президентами і, можливо, три з них відбудуться цього році. Це все говорить про неабияку інтенсивність польсько-українського діалогу на найвищому рівні. Деякі елементи можуть мати інший вигляд, але загальний принцип залишиться незмінним. Ми хочемо зберігати, зміцнювати і підтримувати стратегічне партнерство з Україною.

— Скажіть будь ласка, після свого призначення Послом Польщі в Україні ви поставили перед собою особисті дипломатичні цілі і, можливо, вам вже вдалося їх досягти?

— Ні. Щиро кажучи, перед від'їздом посол у Польщі повинен скласти «іспит» перед Комісією закордонних справ Сейму, а потім і Сенату. Коли під час моєї зустрічі з сенаторами вони мене запитали, якою я бачу свою місію, я відповів так: якщо порівняти справи польсько-українських відносин з оркестром, то посол ніяк не є диригентом. Він є тією людиною, яка в оперному театрі дбає про інструменти, щоб вони були у доброму стані і завжди готові для виступу. Важко поставити свої особисті цілі. Треба підтримувати всі ці «інструменти», які працювали раніше, у хорошому стані і, можливо, додавати нові, якщо є така можливість. Але посольство не може створювати ці «інструменти», воно може лише використовувати ініціативи з двох сторін і об'єднувати їх. Іноді таку ініціативу можна запропонувати від себе польським і українським партнерам. Але як це оцінити? Ми робимо максимально чи мінімально з можливого? Вважаю, що наша робота, і моя особисто, полягає в утворенні якомога більшої кількості «інструментів» співпраці.

— Чи співпрацює Посольство з ГДП?

— Звісно. Ми використовуємо всі можливості, які надає ГДП, організовуючи багато різних цікавих заходів. Я, можливо, не так часто, як хотілося б, беру в них участь. Що поробиш, адже в посла завжди обмаль вільного часу. Маю багато конкретних справ, які потребують моєї особистої участі, і заходів, які вимагають моєї присутності. Заходи, які пропонує нам ГДП, завжди пов'язані з приємним відпочинком. На все просто бракує часу, але відпочивати треба. Приємно згадую свою першу подорож з ГДП в Одесу з групою дипломатів і послів. Я щойно приїхав і розпочав виконувати обов'язки посла, а чи не наступного дня вже брав участь у цьому заході. Крім того, є різні щоденні справи, які ми вирішуємо завдяки співпраці з ГДП. У нас добрі взаємини.

Інтерв'ю підготувала Інна Хоменська

Henryk LITWIN,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Poland to Ukraine*

WE BUILD FRIENDLY RELATIONS

– *Mr. Ambassador, in your opinion, what can our countries be proud of in 25 years of diplomatic relations?*

– Analysis of the tragical history of Eastern and Southern Europe in the twentieth century revealed that the process of building relations between neighboring Slavic nations was very dramatic. The apogee of this history took place in World War II, when the relations between our countries, so to say, were «frozen». The situation did not improve after decades of the Soviet, Bolshevik regime, which did not solve accumulated over the centuries thorny issues. We had to maintain that everything was all right. Meanwhile, the Polish-Ukrainian conflict is specific, heated and very bloody. It involved not all Poles or Ukrainians, but only part of them. The conflict also was not solved after arrival of the Red Army, which deactivated Ukrainian and Polish underground rather than brought the situation under control. Thus we entered the post-war period. A similar situation was in Yugoslavia between Serbs and Croats. The conflict was «unfrozen» and renewed after collapse of the Soviet Union. I find it a great success of Polish-Ukrainian relations to have started normal, constructive, neighborly dialogue on cooperation and coexistence in this region of Europe. A glance at the history of our southern brothers and wars between us will suffice to understand that we were able to avoid possible conflicts and start an open dialog, which has lasted for almost 25 years. It should be noted that the history was extremely complicated, as the contacts between our countries were very limited. By 1989, it had been difficult for Poles to arrive in Ukraine. They could go to Moscow or St. Petersburg, but it was very difficult to arrive in Lviv and Kyiv. People travelling with transit visas to Romania and Turkey through Ukraine (such tours were very popular for some time) could not get to Lviv. At the entrance to the city there was a traffic police checkpoint. Actually, it was difficult for Ukrainians to go abroad, the entrance to Poland was also limited. There were virtually no contacts and we had to develop them quickly. Since 1989, after weakening of the regime we have started to address this issue actively. It should be noted that Poland was the first country to recognize the independence of Ukraine and establish our diplomatic relations. Thus were established the first intensive contacts between governments and, above all, between people. In my opinion, this is the most important historical success.

– *Can Ukrainian people confidently say that we have friendly and neighborly relations, and Poland is one of the countries that support the European aspirations of Ukraine?*

– It is difficult to estimate, but, in my opinion, our Ukrainian partners will do it better. The vast majority of political forces and people in Poland believe that European integration will be successfully completed only when all European countries enter the European Union. We should strive for it, and we support our Ukrainian partners in their aspiration to integrate into the EU. We believe this choice to be the best for the European region countries given pan-European stabilization as well as modernization. We have already gone part of that way and become members of the EU, but we have not yet reached the average EU standard of living. However, this is the right way and it produces good results in Central and Eastern Europe countries. Of course, the EU is not a perfect structure, and we occasionally experience various problems, but the historic success of the EU is that the continent that used to solve the problems through fight for centuries now solves it peacefully through dialogue. This is a big change in the history of Europe that should be remembered. Today we consider the EU from the economic point of view and find many aspects to criticize. However, this is also an opportunity for small states to become the parties to the process. The influence of the major European powers is very strong, but many procedures enable to express their own approaches, arguments and even oppose decisions or suspend the decision-making process in some cases. It is also a great success of Europe. Now we see how difficult it is to solve the problem of thousands of refugees and immigrants in Europe, which come to the EU crossing the border. And even when times are tough, we should remember the historical changes and, in this regard, we believe that we should support our partners outside the EU, which aspire to become its member. This work will produce beneficial results for all of us. We will only have peace when the European Union covers the entire continent, because it will provide the long-term stability and development. The development of the European market is better in times of stability. This is the powerful market, economic center of the world.

– *What has been the impact of state of undeclared war on relations between our countries?*

– It seems that this difficult situation was a test of our relations, which proved that they have raised to a new very high level and the cooperation has become even more intense due to new projects. These projects are connected with assistance to Ukraine in internal migration and reform projects preparation. The assistance to victims and children of ATO participants was also added to the cooperation programs, which had effectively functioned, and we managed to raise a new level through the contacts between regions, local government organizations. Polish experts

work in joint reform projects in Ukraine. Almost every week I participate in activities aimed at reforms in Ukraine significantly supported by Poles. As friendly neighboring countries we also cooperate between ministries, non-governmental organizations and universities. I would not like to speak of war now. But these events opened the «new contact channels», which are being used in improving the situation, and there is an intensification. In my opinion, the attitude of Ukrainians toward Poland improved after Maidan and long months of war, as evidenced by surveys. The impression is that we became closer after these bloody events. The history of Polish people is very complicated – we fought time and again to preserve our sovereignty, therefore we appreciate those who are willing to fight for their right to independence.

– *What will be the impact of Power Shift in Poland on diplomatic relations?*

– It will not have any impact on the key affairs, however there may be a change of political style. Firstly, it remains to be seen what the results of the autumn parliamentary elections will be. Secondly, it is always difficult to foresee the outcome of the elections in Poland. But let us wait. Presidential Minister in charge of foreign affairs and Special Envoy of the President of Poland Krzysztof Szczerski has already paid a visit to Kiev. He met his counterpart Deputy Head of the Presidential Administration of Ukraine Kostiantyn Yelisieiev and had talks with the President, Prime Minister and Minister for Foreign Affairs of Ukraine. Andrzej Duda is committed to strengthening the strategic partnership with Ukraine. There is an agreement on a number of direct contacts between the Presidents, and three meetings will probably be held this year. This indicates that there is an intensity of the Polish-Ukrainian dialogue at the highest level. Some features may look different, whilst the general principle remains unchanged. We want to preserve, strengthen and maintain strategic partnership with Ukraine.

– *Tell us please, have you set any personal diplomatic goals after being appointed as Ambassador of Poland to Ukraine? And which of them have already been reached?*

– No, I have not. Honestly speaking, in Poland ambassador is required to pass «exam» conducted by the Committee on Foreign Affairs of the Seimas and then by the Senate before going on a mission. And when at the meeting with senators I was asked how I saw my mission, I replied that if we compared the Polish-Ukrainian business relations with orchestra, the ambassador would not be a director. He is the person who cares for the instruments in opera to keep them in good condition and always ready to perform. Therefore, it is difficult to set personal goals. We must keep all the «instruments» that worked before in good condition and, whenever possible, add new ones. But the embassy cannot make these «instruments», it can only use and combine the initiatives from both sides.

Sometimes you can propose your own initiative to Polish and Ukrainian partners. But how to assess it? Do we make maximum or minimum efforts? Do we make sufficient efforts? In my opinion, our work involves making as many «instruments» of cooperation as possible.

– *Does the Embassy cooperate with GDIP?*

– Of course it does. We use all the opportunities that GDIP provides organizing various interesting events. Unfortunately, I participate in them less frequently than desired. Because of my position I have very little free time. Many specific issues and events require my personal involvement. Offered by the GDIP events are always associated with recreation. There is not enough time for everything, but it is important to have a rest. With great pleasure I recall my first trip to Odessa with group of diplomats and ambassadors organized by the GDIP. I had just arrived, assumed my duties, and almost the next day I participated in this event. Besides, we manage various everyday affairs in cooperation with GDIP. We have good relations.

Interview prepared by Inna Khomenska

Андрій ДЕЩИЦЯ,

Надзвичайний і Повноважний Посол України

в Республіці Польща

ВІРЮ В МУДРІСТЬ НАШИХ НАРОДІВ

Для мене особисто Польща — це як близька серцю «нова стара історія». Стара історія почалася у 1996 році — саме Польща була країною мого першого закордонного дипломатичного відрядження. На очах будувалася і зміцнювалася нова країна — країна духу «Солідарності». Пощастило перебувати у Варшаві під час доле-носних для Польщі подій — вступу до НАТО у 1999 році та до ЄС у 2004-му. Одним словом — дуже динамічні, переповнені подіями і враженнями відрядження.

А нова історія розпочалася восени 2014 року і так само захопила. Але цього разу — тими змінами, що відбулися у Польщі за останні десять років. Це справді неймовірно цікаво і захопливо — бути свідком «рішень на папері», а згодом — побачити результати їх втілення. І саме це надихає мене найбільше у моїй сьогоднішній роботі — я хочу, щоб моя країна теж пройшла цей нелегкий, але вартий зусиль шлях. Бо на власні очі бачу його переваги тут, у Польщі.

Наведу кілька цифр: за десять років членства в ЄС ВВП Польщі збільшився на 50%, сьогоднішній рівень достатку поляків становить понад дві третини від середнього показника у країнах ЄС, приплив іноземних інвестицій у Польщу перевищив 130 млрд євро, завдяки інвестиціям та структурним фондам ЄС у країні створено понад півмільйона нових робочих місць, кількість поляків, що перебувають за межею бідності, скоротилася на 7 млн осіб. Ці цифри насправді вражають.

Хочу наголосити, що виклики, які постали перед Україною — відмова від зближення з ЄС, яка спричинила Революцію Гідності та згодом російську агресію, значним чином зблизили наші народи та зміцнили українсько-польські двосторонні відносини на офіційному рівні.

Я пам'ятаю мого хорошого колегу — Посла Польщі в Україні Генрика Літвіна серед сотень українців на Михайлівській площі у Києві 1 грудня 2013 року, які демонстрували своє обурення брутальним розгоном студентів.

Завжди згадуватиму польські прапори на Майдані, спільні акції на підтримку боротьби українців у польських медіа, підсвітлений жовто-блакитними прожекторами один з символів Варшави — Палац культури і науки, палкі виступи польських парламентаріїв на сцені Майдану. Це все йшло від серця, це було дуже щиро.

Від початку російсько-українського протистояння, Польща одностайно засудила дії РФ, кваліфікувавши їх як акт агресії проти суверенітету та територіальної цілісності України. За ініціативою Президента Польщі Броніслава Коморовського 3 і 4 березня 2014 року відбулися позачергові засідання Ради ЄС та Північноатлантичної Ради у зв'язку із загарбницькими діями РФ у Криму. Польща послідовно відстоювала і відстоює необхідність збереження єдності ЄС і НАТО в питанні застосування санкцій проти РФ за окупацію Криму та розпалювання конфлікту на Донбасі. Польща неодноразово — не словом, а ділом демонструвала свою солідарну позицію з Україною.

Поруч з важливою політичною підтримкою Польща надає Україні масштабну гуманітарну допомогу. З 2014 року уряд Польщі виділив майже 5 мільйонів доларів США на гуманітарні проекти в Україні. Це в основному матеріальна та психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам. Крім того, у Польщі пройшли лікування і реабілітацію більше 500 постраждалих під час подій на Майдані та військовослужбовців — учасників АТО. На оздоровлення та відпочинок до різних вєводств Польщі завітало майже 2000 дітей переселенців та учасників АТО.

Ми вдячні польському урядові за надання кредиту 100 млн єро, який буде спрямовано на розбудову прикордонної інфраструктури на території України.

Хотів би підкреслити, що польські громадські організації активно допомагають Україні. Завдяки діяльності сотень волонтерів з Польщі, рівень симпатії до поляків постійно зростає в українському суспільстві, і це — надійний фундамент для розвитку стратегічного партнерства між нашими державами в усіх галузях.

Приємно відзначити, що, попри зміни у внутрішньополітичній ситуації в Україні чи в Польщі, між нашими країнами завжди підтримувався динамічний політичний діалог на найвищому та високому рівнях. Так, наприклад, у 2014 році відбулося 27 двосторонніх візитів або зустрічей, з початку цього року — вже близько 20.

Між країнами укладено Програму співробітництва, в якій визначено пріоритетні завдання двосторонніх відносин: зміцнення політичного діалогу між нашими країнами, співпраця у сфері євроінтеграції України, безпеки і оборони, співробітництво у сфері економіки, сільського господарства, енергетичної безпеки, прикордонне та міжрегіональне співробітництво та співпраця у сфері культури, освіти та міжлюдських контактів. Важливим доповненням до цієї Програми ста-

ло підписання у серпні 2015 року міждержавної угоди про створення Українсько-польської Ради обміну молоддю.

Послідовному розвитку двосторонніх відносин між нашими країнами сприяють десять інституційних механізмів на рівні президентів, парламентів та окремих міністерств. У січні цього року в Києві створено нову формулу співпраці — міждержавні консультації. Цей формат, що існує у двосторонніх відносинах Польщі з Німеччиною, Францією, Іспанією, доводить свою ефективність.

Польща є найбільшим торговельним партнером України у Центрально-Східній Європі та четвертим найбільшим торговельним партнером України у світі. У 2014 році товарообіг між нашими країнами склав 5,7 млрд доларів США.

Водночас за останні два роки, на жаль, маємо констатувати скорочення обсягів торгівлі між нашими країнами. Так само скоротилися обсяги взаємних інвестицій. Причини очевидні: війна на Сході України, загальне падіння національного промислового виробництва, низькі ціни на традиційні товарні групи українського експорту на світових ринках.

Аби допомогти виправити цю ситуацію сприяємо просуванню української продукції на польському ринку, контактам між потенційними партнерами, шукаємо найбільш перспективні сфери співпраці, допомагаємо представити у Польщі українські інвестиційні проекти. За нашою оцінкою, перспективною може бути взаємодія в енергетиці, машинобудуванні, транспортній галузі, АПК, літакобудуванні та в інформаційно-комунікаційній сфері.

Водночас не слід забувати, що вихід української продукції на ринок Польщі вимагає від наших експортерів урахування специфіки споживання місцевого ринку. Наше Посольство готове консультувати українські компанії з цих чутливих питань.

Нині акцентуємо увагу на просуванні на польський ринок української високотехнологічної продукції. Так, наприклад, розробляються спільні проекти за участю ДП «Антонов», а також проекти у космічній галузі.

Хотів би наголосити, що продовження до кінця цього року дії автономних торговельних преференцій ЄС для України мало б спонукати наш бізнес до збільшення експорту до Польщі, а також створення спільних підприємств з метою роботи на польському та інших європейських ринках.

Можу позитивно оцінити нашу двосторонню взаємодію в енергетичній сфері. Насамперед хотів би висловити вдячність польським партнерам за забезпечення реверсного постачання газу в Україну у кризові місяці 2014 та 2015 років. Вважаю, що це ще один з проявів солідарності з Україною.

Наразі основним масштабним проектом в енергетичній сфері є будівництво газопроводу-інтерконектора, який з'єднає ГТС України та Польщі. Проект сприятиме реалізації однієї з цілей енергетичної без-

пеки України — диверсифікації постачань газу. Інтерконектор уможливить отримувати газ з Німеччини, а також зріджений газ з LNG-терміналу в польському місті Свіноуйсьцьє на Балтійському морі. Також за допомогою інтерконектора ми зможемо закачувати газ до підземних сховищ в Україні та постачати його назад в Європу в періоди пікового споживання.

Нашу співпрацю в оборонній галузі зосереджено насамперед на питаннях взаємодії з НАТО, навчанні українських військовослужбовців у польських військових академіях, започаткуванню практичної діяльності спільної військової частини ЛИТПОЛУКРБРИГ та внеску України до Бойової тактичної групи ЄС за участю країн Вишеградської групи. Особливо хотів би зазначити важливість створення спільної литовсько-польсько-української бригади. Сприймаємо цей підрозділ як ефективний інструмент підготовки наших військових за стандартами НАТО та підвищення взаємної довіри між країнами. У бригаді служитиме 545 українських військових (це друга за чисельністю група).

На окрему увагу заслуговує співробітництво між регіонами України і Польщі. Слід сказати, що саме з Польщею Україна має найрозвинутішу мережу міжрегіональної співпраці. Практично всі області України та воєводства Польщі уклали угоди про співпраці. Координацією міжрегіональної взаємодії займається спеціально створений орган — Міжурядова рада з питань міжрегіонального співробітництва. У рамках домовленостей органів місцевої влади та самоврядування України

та Польщі проводиться багато спільних культурних заходів, молодіжні обміни, різноманітні стажування, зокрема з питань реформи самоврядування. Вважаю, що такі інтенсивні міжлюдські контакти мають головне значення для розуміння особливостей культури та менталітету наших народів та, зрештою, сприяють зближенню українців і поляків.

Ми повинні «боротися» зі штучно створеними між нами кордонами, відкривати нинішні «двері» між нашими країнами. До прийняття рішення про скасування візового режиму між Україною та ЄС актуальним залишається питання розширення зони місцевого прикордонного руху (МПР) між Україною та Польщею за формулою «50+ км». Це спільний інтерес української та польської сторін. Водночас, як відомо, це питання вирішується у Брюсселі.

Однак, не чекаючи на остаточне рішення Єврокомісії, обидві сторони докладають зусиль з метою подальшого спрощення режиму МПР. Так, у грудні 2014 року між Україною та Польщею було підписано Другий протокол про зміни до міждержавної Угоди про правила МПР між Україною і Польщею. Зміни, серед іншого, розширюють зону МПР на чотири населених пункти у Волинській та Львівській областях та збільшують термін безперервного перебування громадян у зоні МПР.

Істотну роль у зближенні та єднанні українського та польського народів відіграють двосторонні культурні зв'язки. Необхідно показувати, що українці — це талановитий, освічений народ з багатою, більш ніж тисячолітньою історією. Хочемо, щоб Україна асоціювалася у поляків не лише із заробітчанами, Чорнобилем чи війною. Тож намагаємося бути активними та сприяємо в організації різноманітних заходів, які популяризують культурну спадщину та сучасне українське мистецтво. Серед найяскравіших — Дні Параджанова у Польщі, виставки українських художників Івана Марчука та Матвія Вайсберга, фестиваль «Міст». Не можу не висловити вдячність українцям у Польщі, які активно пропагують наші культурні надбання і традиції. «Лемківська ватра», «Еколомія» — це їхній потужний внесок у збереження української ідентичності у Польщі.

Говорячи про культуру та ідентичність України, на думку одразу спадає, яким потужним носієм та популяризатором нашої культури є молоде покоління. Сьогодні в університетах Польщі навчається понад 24 тисячі молодих українців. Я часто спілкуюся з ними. Це дуже перспективні молоді люди. Тішуся, що вони своєю сумлінністю і завзяттям створюють у поляків позитивні асоціації з Україною. Важливо, що вони отримують європейську освіту, на практиці бачать переваги європейської інтеграції, налагоджують численні контакти та знаходять друзів у Польщі. Саме так, на особистому рівні, зміцнюються дружні відносини між народами.

Польща залишається нашим надійним партнером на міжнародній арені. Популяричним став вираз «Польща — адвокат України в ЄС».

Але й надалі активно Польща підтримує нас і в інших міжнародних організаціях. Втім, звичайно, головна увага польських партнерів у контексті підтримки інтересів України приділяється роботі з європейськими столицями.

Польща завжди підтримувала наші євроінтеграційні прагнення. Разом зі Швецією Польща виступила ініціатором «Східного партнерства», яке дозволило сфокусувати окрему увагу Європейської політики сусідства на східноєвропейському напрямку, зокрема й Україні. Польські колеги доклали значних зусиль, аби переконати інші країни-члени ЄС у необхідності підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у листопаді 2013 року у Вільнюсі. Польська сторона активно виступала за підписання політичної частини Угоди в березні 2014 року на знак солідарності з Україною в умовах російської агресії.

Позиція Польщі на підтримку України залишається послідовною і сьогодні. Польська сторона поділяє і відстоює всередині ЄС основні очікування України від Брюсселя: фінансова допомога ЄС в імplementації Угоди про асоціацію, скасування візового режиму, надання Україні перспективи членства в ЄС.

Водночас, вдалиий трансформаційний досвід Польщі є, напевно, найціннішою допомогою для України сьогодні. Враховуючи подібність економічного потенціалу, території, чисельності населення двох країн, а також схожої ментальності українців і поляків, вбачаємо у Польщі модель для успішного майбутнього України.

У цьому напрямі вже є певні важливі напрацювання. Зокрема, польський досвід антикорупційної політики взятий за основу у підготовці відповідної законодавчої бази в Україні. Знаючи про успішно проведену Польщею у 1990 та 1998 роках реформу децентралізації, ми звернулися до польських колег з проханням поділитися своїм досвідом. З березня 2014 року польські експерти почали надавати консультативну допомогу, а в січні 2015 року було офіційно створено Українсько-польську консультативну групу з питань реформи місцевого самоврядування в Україні. Одним з результатів роботи групи став проект змін до Конституції, що стосуються децентралізації влади. Крім того, на початку 2015 року польський уряд призначив свого Уповноваженого для координації підтримки реформ в Україні.

На мою думку, головним елементом українсько-польської співпраці мають стати подальші зусилля, спрямовані на історичне примирення та поєднання між нашими народами. Історія не повинна розділяти наші народи. Не можна також допустити, щоб історичні питання ставали предметом політичних маніпуляцій, зокрема й давали «поживу» третім сторонам, незацікавленим у міцному українсько-польському партнерстві.

Уряди двох країн мають зробити все залежне від них, щоб успішно перегорнути ці болючі сторінки за принципом «пробачаємо і просимо вибачення» і впевнено розбудовувати спільне європейське демо-

кратичне майбутнє, без взаємних докорів і звинувачень. До речі, до цього неодноразово закликали президенти наших країн.

У цьому зв'язку приємно відзначити активізацію взаємодії між Інститутами національної пам'яті України та Польщі, які у травні цього року домовилися про співпрацю на рівні істориків. Очікуємо також на якнайшвидше відновлення роботи Українсько-польського форуму партнерства, однією з цілей якого є обговорення на експертному рівні чутливих питань двосторонньої співпраці.

Я вірю у мудрість наших народів. Вірю, що через власний гіркий історичний досвід, а також сучасні спільні безпекові загрози українці і поляки усвідомлюють справжню цінність взаємної дружби і партнерства та готові до взаємного прощення і примирення.

Як один з таких мудрих кроків назустріч оцінюю прийняту 22 червня цього року заяву Міжпарламентської асамблеї «Україна – Польща», в якій висловлено готовність до подальшого конструктивного історичного діалогу «без гніву і упередження». Українські та польські депутати також прийняли рішення створити спільну робочу групу для опрацювання декларації поєднання з історичних питань.

Також хотів би згадати підписану українськими та польськими парламентаріями (у тому числі главами парламентів України та Польщі) петицію «Не дамо посварити нас», яка закликає обидві сторони протидіяти спробам розпалювання ворожнечі між українцями і поляками. Цей документ став ініціативою неурядової організації «Громадянський комітет солідарності з Україною» та зібрав вже майже тисячу підписів.

Переконаний, що на основі незмінної політичної волі та спільних християнських цінностей ми зможемо пройти такий же шлях до примирення, який свого часу успішно пройшли Польща і Німеччина, або Німеччина і Франція.

Отже, підіб'ємо підсумки. Сучасні двосторонні відносини між Україною та Польщею, напевно, найбільш точно характеризують такі поняття, як спільні інтереси, взаєморозуміння, солідарність і підтримка. Це саме той набір необхідних якостей, що перетворює звичайні добросусідські відносини на відносини стратегічних партнерів, або навіть – стратегічних друзів.

Проте сьогодні я все більше пересвідчуюся у найважливішому – у тому, що український та польський народи сповідують однакові моральні цінності – цінності свободи. А спільні цінності є найміцнішим фундаментом для дружніх та щирих відносин між двома країнами.

Andrii DESHCHYTSIA,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Republic of Poland

I BELIEVE IN WISDOM OF OUR PEOPLES

For me personally Poland is the «old new history», which is close to my heart. The old history began in 1996, when Poland became the country of my first diplomatic mission abroad. I witnessed the development and strengthening of a new country – a country of «Solidarność» spirit. I was lucky to be in Warsaw at the time of really watershed developments for Poland – accession to NATO in 1999 and to the European Union in 2004. In short – it was a very dynamic mission, full of events and impressions.

The new history began in autumn 2014 and was no less exciting. But this time it thrilled me with transformations, which took place in Poland over the last ten years. It is extremely interesting and impressive to wit-

ness «decisions on paper» and then to see the outcome of their implementation. This is exactly what inspires me today in my work – I want my country to follow this difficult yet worth the efforts path. This is because I see myself its benefits here in Poland.

Just a couple of statistics: ten years of Poland's membership in the EU brought about the 50% GDP growth, current household income in Poland is above two – thirds of the average EU index, foreign investments in Poland exceeded Euro 130 bln, investments and allocation of the EU resources resulted in over half a million of new jobs, number of Poles below the poverty line fell by 7 mln. These numbers are really impressive.

I would like to emphasize that resignation from the rapprochement with the EU, which caused the Revolution of Dignity and later the Russian aggression against Ukraine, brought our Ukrainian and Polish people together and strengthened the Ukrainian-Polish bilateral relations at the official level.

I well remember my good colleague Ambassador of Poland to Ukraine Henryk Litwin among hundreds of Ukrainians at Mykhailivska

Посол А. Дещиця у перший день роботи зустрівся з українською громадою Польщі
The Ambassador A. Deshchytia met with Ukrainian community in Poland on the first working day

Square in Kyiv on 1 December 2013 who wanted to show their resentment with the brutal break-up of the students' protest the night before.

I will always remember Polish flags on Maidan, campaigns to support Ukrainians' fight in Polish media, blue and yellow illuminated Palace of Culture and Science, one of the symbols of Warsaw. I will always remember passionate speeches of Polish parliamentarians on the Maidan scene. All this came from the heart, all this was very sincere.

From the very beginning of the Russian aggression against Ukraine Poland expressly condemned the actions of the Russian Federation, qualifying them as the act of aggression against the sovereignty and territorial integrity of Ukraine. Upon the initiative of President of Poland Bronislaw Komorowski Council of the EU and the North Atlantic Council convened their extraordinary meetings on 3 and 4 March 2014 to discuss the invasion of Russia into Crimea. Poland has consistently stood for the unity of the EU and NATO on the issue of imposing sanctions upon Russia in response of its annexation of Crimea and fueling conflict in the Donbas region. Time and again Poland has by deed, not by word showed solidarity with Ukraine.

Along with crucial political support, Poland is rendering substantial humanitarian assistance to Ukraine. Since 2014 the Polish Government has allocated about USD 5 mln for humanitarian projects in Ukraine. Projects mainly cover material and psychological aid to internally displaced persons. More than 500 Ukrainians injured during Maidan clashes and Anti-terrorist operation (ATO) in Donbas underwent treatment and rehabilitation

in Poland. Almost 2,000 children of internally displaced persons and ATO service members visited different provinces of Poland for rest and recreation.

We are grateful to the Government of Poland for its decision to provide a loan of Euro 100 mln. The loan will be disbursed for border infrastructure development.

I would like to emphasize that Polish non-governmental organizations are doing really a lot to assist Ukraine. Thanks to hundreds of volunteers from Poland, the level of sympathy towards Poles within the Ukrainian public is steadily growing. And this is truly a solid basis for the development of the strategic partnership between our countries in all possible areas.

I am happy to note that regardless of changes in the political landscape either in Ukraine or in Poland we always managed to maintain dynamic political dialogue between our two countries has been always maintained a dynamic political dialogue on high level. The year 2014 saw 27 bilateral visits and meetings, this year – already about 20.

Program of the Ukrainian-Polish Cooperation is in force between the two states. The document sets out priority tasks: enhancing political dialogue, cooperation in the area of Ukraine's European integration, in the field of security and defence, border and interregional cooperation, development of cultural and educational ties and of people-to-people contacts. Signing in August 2015 of the Intergovernmental Agreement on the Ukrainian-Polish Youth Exchange Council has become an important part of this bilateral Program.

To streamline the key bilateral issues we have created ten institutional mechanisms at the level of presidents, parliaments and individual ministries. In January 2015 a new formula of cooperation – the intergovernmental consultations – was established. This efficient format is in place in Poland's dialogue with Germany, France and Spain.

Poland is now Ukraine's leading trade partner in Central and Eastern Europe and Ukraine's fourth largest trade partner in the world. In 2014, the trade turnover between our countries amounted to USD 5.7 bln.

The last two years, however, saw a slowdown in our bilateral trade. The mutual investments have also contracted. The reasons are obvious: war in the East of Ukraine, overall decline in the national industrial production, low prices for traditional commodity groups of the Ukrainian exports on the world markets.

To remedy this situation, we are promoting Ukrainian products on the Polish market, arranging contacts between potential partners, searching for the most promising areas of cooperation and assisting in presenting Ukrainian investment projects in Poland. As we see it, there are really good perspectives for bilateral cooperation in the areas of energy, machine building, transport, agriculture, aircraft industry, information and communication field.

However, one should keep in mind that entering the Polish market requires taking into account specifics of the local consumption. Our Embassy is ready to advise Ukrainian companies on this.

Today we are focusing our efforts on promoting the Ukrainian high-tech products on the Polish market. For instance, currently we see the development of a number of joint space industry projects, as well as joint projects involving the «Antonov» State Company.

I would like to emphasize that the extension of the EU autonomous trade preferences for Ukraine until the end of 2015 might encourage our businesses to increase exports to Poland and create joint ventures to work on the Polish and other European markets.

I positively assess our bilateral cooperation in the energy sector. First of all, I would like to express my gratitude to our Polish partners for providing reverse deliveries of gas to Ukraine during the critical months of 2014 and 2015. I believe that this is another manifestation of solidarity with Ukraine.

At this stage, our key large-scale project in the energy sector is the construction of the interconnector gas pipeline, which will bridge the Ukrainian and Polish gas transportation systems. This project will contribute to the diversification of gas supplies, which is one of the ways to strengthen Ukraine's energy security. The interconnector will allow us to receive gas from Germany, as well as liquefied gas from the LNG-terminal in the Polish port of Świnoujście. We will also be able to pump gas into the underground storage facilities in Ukraine and deliver it back to Europe in periods of peak demand.

Our cooperation in the area of defence is primarily focused on the issues of cooperation with NATO, training of Ukrainian officers in the Polish military academies, launching the LITPOLUKRBRIG joint military brigade, as well as on Ukraine's contribution to the V4 EU Battle Group. I would like to emphasize the importance of establishing the joint Lithuanian-Polish-Ukrainian brigade. We regard this unit as an efficient tool for training our military men according to NATO standards, and also as a perfect way to strengthen mutual trust between the countries involved. 545 Ukrainian soldiers are expected to serve in the brigade (it is the second largest group).

Especially noteworthy is cooperation between the regions of Ukraine and Poland. It should be mentioned that it is exactly with Poland that Ukraine has the most extensive network of interregional cooperation. Almost all regions of Ukraine and provinces of Poland have entered into cooperation agreements. A special body – the Intergovernmental Council for Interregional Cooperation – was set up to coordinate links between the regions. A lot of joint cultural events, youth exchanges, trainings, namely on self-government reform, are taking place in pursuance of agreements between Ukrainian and Polish local authorities. I believe that such intensive people-to-people contacts

are crucial to understand the cultural patterns and the mentality of our nations and in the end bring Ukrainians and Poles closer together.

We have to «fight» against artificially created boundaries to open already existing «doors» between our countries. While the visa regime between Ukraine and the EU is still in place, expanding the area of local border traffic (LBT) between Ukraine and Poland by formula «50+ km» is of essential meaning. This is a common interest of both Ukraine and Poland. Although, as we know, this issue is a prerogative of Brussels.

However, without having the final decision of the European Commission, both sides keep working to further simplify the LBT regime. In December 2014, Ukraine and Poland signed the Second Protocol on Amending the Intergovernmental Agreement on LBT rules between the countries. These amendments, in particular, extend the LBT area to four additional areas in Volynska and Lvivska regions and increase the term of citizens' uninterrupted stay in the LBT area.

Cultural relations play an important role in binding together and unifying the Ukrainian and Polish people. We are to show that Ukrainians are talented and educated people with a reach history extending back over a thousand of years. We do want Polish people to associate Ukraine not only with guest workers, Chornobyl or war. So we try to be active and help arranging different events that promote cultural heritage and modern Ukrainian art. Among the most spectacular I would mention the Days of Parajanov in Poland, the exhibition of the Ukrainian artists Ivan Marchuk and Matvii Vaisberg, the «Mist» festival. Also, I would like to express my gratitude to the Ukrainians in Poland, who actively promote our cultural heritage and traditions. «Lemkowska Watra», «Ekolomyja» are their significant contribution to the preservation of the Ukrainian identity in Poland.

Talking about the Ukrainian culture and identity, it strikes me how powerful is the younger generation in promoting the national culture. As of today, more than 24,000 young Ukrainians are studying in the Polish universities. I often have a chance to communicate with them. These are very promising young people. I am happy to note that by their diligence they are creating a positive image of Ukraine in Poland. It is important that these young people are acquiring the European education, that they see the benefits of the European integration in practice, establish numerous contacts and find new friends in Poland. It is exactly on such personal level that friendly relations are continuously strengthening between the nations.

Poland remains our reliable partner on the international arena. «Poland is Ukraine's advocate in the EU» has become a well-known expression. But apart of the EU, Poland actively supports us within other international organizations. Although in promoting Ukraine's interests our Polish partners focus their work mainly on the European capitals.

Poland has always supported our European aspirations. Together with Sweden Poland was the co-author of the Eastern Partnership project, which allowed paying particular attention of the European Neighbourhood Policy to the East of Europe, including Ukraine. Our Polish colleagues made every effort to convince other EU Member States that it was crucial to sign the EU-Ukraine Association Agreement in Vilnius in November 2013. The Polish side advocated signing of the political part of the Association Agreement in March 2014 as an expression of solidarity with Ukraine amidst the Russian aggression.

Today Poland's support of Ukraine continues to be strong and consequent. Within the EU the Polish side shares and defends Ukraine's key expectations of Brussels: the EU financial assistance in the implementation of the Association Agreement, lifting visa regime and granting Ukraine the prospect of the EU membership.

At the same time, Poland's successful experience of transformation is perhaps the most valuable assistance to Ukraine. Given the similarity of economic potential, territory, population of the two countries, as well as the mentality of Ukrainians and Poles, Poland is rightly considered to be a model for the successful development of Ukraine.

And here one can note some important practical achievements. For example, Poland's experience of anti-corruption policy was taken aboard while drafting relevant legislation in Ukraine. Being aware of Poland's successfully implemented decentralization reform in 1990 and 1998, we asked the Polish colleagues to share their valuable experience. The Polish experts started their advisory mission since March 2014. January 2015 saw the official establishment of the Polish-Ukrainian Advisory Group on Local Self-Government Reform in Ukraine. The experts contributed to drafting the amendments to the Constitution on decentralization of power. In early 2015 the Polish Government appointed its Commissioner to coordinate support for reforms in Ukraine.

In my opinion, further historical reconciliation between our nations should become a key element of the Ukrainian-Polish cooperation. History should not divide us. We as well cannot allow historical issues to become a subject of political manipulations. We cannot allow them to «feed» the third parties, not interested in a strong Ukrainian-Polish partnership.

Our Governments need to bend every effort to turn these painful pages of our history according to «we forgive and we beg forgiveness» principle and develop our common European democratic future without reciprocal reproaches and accusations. By the way, Ukrainian and Polish Presidents have repeatedly called for that.

I am confident that having in place the steady political will and common Christian values we will be able to successfully navigate the road of reconciliation. Just as it was the case with Poland and Germany, or Germany and France.

To sum up, the current bilateral relations between Ukraine and Poland could be most explicitly described by such notions as common interests, mutual understanding, solidarity and support. This is a set of essential criteria for turning good-neighbourly relations into relations of strategic partnership, or even of strategic friendship.

Today I become increasingly convinced that both Ukrainian and Polish nations share the same moral values – values of freedom. And it is my belief that shared values are the strongest foundation for friendly and sincere relations between the two countries.

Валентин ВЕЛИЧКО,

*Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Білорусь в Україні,
дуєн дипломатичного корпусу*

УКРАЇНА ДЛЯ НАС – НАДІЙНИЙ ПАРТНЕР

– *Ваше високоповажносте, як Ви оцінюєте динаміку торговельно-економічних відносин між Україною та Республікою Білорусь у 2015 році? Які вагомні спільні заходи було проведено за цей період в економіці?*

– Хотів би одразу зазначити, що торговельно-економічні відносини між Білоруссю і Україною традиційно характеризуються високою інтенсивністю. Незважаючи на відомі складнощі в економічній сфері, нам вдалося зберегти високий рівень взаємин у цьому напрямі. Наприклад, Білорусь займає четверте місце за імпортом своїх товарів на український ринок після Росії, Німеччини та Китаю з часткою 6,4%.

Частка України в білоруському імпорті також вагома, адже виробництво продукції білоруського машинобудування залежить від постачання українського металу та кооперації з українськими виробниками запчастин. Думаю, усе це переконливо свідчить про користь актуальної та активної взаємодії наших країн в економічній сфері.

Навіть у непростих умовах 2015 року наш взаємний товарообіг за 7 місяців цього року практично дорівнює 2 млрд доларів США. Так, є зниження товарообігу, але це об'єктивна реальність.

Центральною подією в економічному діалозі між Республікою Білорусь і Україною в 2015 році можна вважати відновлення роботи Міжурядової Білорусько-Української комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. Після майже дворічної перерви ми провели у липні поточного року в Чернігові 23-тє засідання Комісії.

Комісію від кожної зі сторін очолюють віце-прем'єри Геннадій Зубко і Володимир Семашко. Є всі підстави вважати, що відновлення роботи Комісії позитивно вплине на рівень нашої співпраці в тор-

говельно-економічній та інвестиційній сферах. Принаймні підсумки Чернігівських домовленостей свідчать про це.

Напередодні засідання Комісії було проведено 7 галузевих зустрічей на рівні керівництва міністерств і відомств. Зараз сторони реалізують комплекс заходів, зафіксований у протоколі Комісії. Важливо не зупинятися на досягнутому і рухатися вперед. Ви знаєте, у нас справді величезний потенціал, наприклад, у виробничій взаємодії.

Тому запланованого відновлення з 1 січня 2016 року постачання продукції відповідно до положень міжурядової Угоди про виробничу і науково-технічну кооперацію від 29 травня 2002 року дуже чекають як наші промисловці, так і український бізнес.

І це тільки один приклад, де ми можемо «додати» у співпраці. Транспорт і транзитна складова, використання інфраструктури українських портів для перевезення білоруських вантажів, агропромисловий комплекс у всіх його аспектах, науково-технічна сфера, фінансовий і банківський сектори — це не весь перелік напрямів двосторонньої взаємодії.

— *На Вашу думку, чи є успішним розвиток двосторонніх контактів на регіональному рівні, в банківській сфері, в галузі логістики, промислової взаємодії, інвестиційна співпраця тощо. Не могли б Ви навести успішні приклади такої співпраці?*

Так склалося історично, що перелічені Вами напрями співпраці є традиційними для двосторонньої взаємодії наших країн і активно поглиблюються. У всіх сферах є позитивні приклади і результати.

Ми завжди надавали великого значення розвитку міжрегіональної співпраці. Сьогодні Білорусь здійснює товарообмін з усіма без винятку областями України. Делегації регіонів Білорусі й України на взаємній основі беруть участь в економічних та інвестиційних форумах, що традиційно проводяться на регіональному рівні. Один із заходів такого типу було проведено 21–22 жовтня 2015 року у м. Гомелі в рамках XII Республіканської універсальної виставки-ярмарку «Бізнес у регіонах». Наразі готують до підписання Угоди про побратимство між містами Жлобин (Білорусь) та Суми (Україна).

Свій внесок у розвиток двосторонньої взаємодії та активізації ділового співробітництва роблять торгово-промислові палати двох країн, а також їхні регіональні відділення.

Взаємодія в галузі промислової кооперації вже дозволила нам вийти на кращу форму співпраці — спільне виробництво продукції. В Україні збирають трактори, комбайни, ліфти; в Білорусі — пасажирські вагони, доільне обладнання, зварювальні електроди. Білорусь зацікавлена в розвитку цього напрямку спільної роботи, тому головне — обмін технологіями і збереження робочих місць.

За результатами двадцять третього засідання Міжурядової комісії з торговельно-економічних питань досягнуто домовленість про відновлення коопераційної співпраці. Зокрема, планується формування і підписання переліків продукції, яку постачають за виробничою кооперацією в рамках міжурядової Угоди про виробничу і науково-технічну кооперацію від 2003 року. Досягнуто також домовленості про розробку на період до 2020 року нової Дорожньої карти розвитку білорусько-українського співробітництва в галузі промисловості і виробничої кооперації та Дорожньої карти розвитку двостороннього співробітництва в галузі енергозбереження та енергоефективності.

У частині інвестиційної взаємодії хотів би зазначити, що в Білорусі працюють понад 200 підприємств з українським капіталом з різних сфер, в Україні їх майже 40.

Найбільша кількість промислових проектів реалізується в прикордонній Гомельській області, включно з ВЕЗ «Гомель-Ратон»: виробництво вагонів на ЗАТ «Гомельський вагонобудівний завод» за участю українського ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод»; виробництво обміданого зварювального дроту на Світлогірському заводі зварювальних електродів за участю ТОВ «Плазма Тек» (м. Вінниця); виробництво картонної упаковки на базі Світлогорського заводу картонної упаковки спільно з ТОВ «Укрграф» (м. Славутич); виробництво гумотехнічних виробів на базі ТОВ «Гомель-Резинотехніка» за участю ТОВ «Альфагума» (м. Мернітополь). Зі згаданих вище три компанії з українським капіталом були зареєстровані у ВЕЗ в 2014 році.

Набирають обертів створені в 2014 році складальні виробництва автомобілів МАЗ з ТОВ «Будшляхспецмаш» в м. Бровари і збирання

техніки для комунальних служб України та ТОВ «Пожспецмаш» у м. Прилуки і збирання пожежної техніки.

Торік найбільший у Білорусі виробник сільгосптехніки – ВАТ «Гомсельмаш» відкрив у Києві своє офіційне представництво, аналогічну роботу проводить ВАТ «БМЗ» (металопродукція).

Територією Білорусі та України проходить транспортний коридор Балтійське море – Чорне море, у зв'язку з цим наша співпраця у транспортній та логістичній сферах характеризується мультимодальністю, охоплює такі напрями, як авіасполучення, залізничні та автомобільні перевезення, водний транспорт, включно з використанням Чорноморських морських портів (білоруська частка вантажів у загальному обсязі перевищує 12% за підсумками 2014 р.) і доставкою вантажів річковими маршрутами.

Нині сторони реалізують спільну програму розвитку цього коридору на період 2014–2015 рр., зокрема й такі проекти, як контейнерні комбіновані перевезення вантажів поїздами «Вікінг» і «Зубр» зі Скандинавії до Туреччини та Середземномор'я. Здійснюється модернізація залізничної та автомобільної транспортної інфраструктури в рамках ІХ Транспортного коридору.

Значний інтерес для білоруської сторони становить перевезення окремих білоруських імпорتنих вантажів річковим транспортом для реалізації в Білорусі великих інвестиційних проектів. Вивчаються можливості використання суден класу «море–річка» для перевезення білоруських вантажів.

З урахуванням об'єктивної ситуації в економіках наших країн головним питанням є доступність фінансових ресурсів для бізнесу. Білорусь активно розвиває фінансові інструменти підтримки зовнішньої торгівлі – пільгове кредитування і лізинг дозволяють частково вирішити питання джерел фінансування зовнішньоторговельних операцій для українських партнерів.

Урядом Білорусі в червні 2015 року переукладено Договір з державним банком України ПАТ «Укргазбанк», відповідно до якого кредитування кінцевих українських споживачів білоруської продукції здійснюється за пільговими ставками.

На завершальній стадії узгодження підписання аналогічного Договору з ПАТ «Укрексімбанк». Дедалі більшої актуальності набуває тема розширення двосторонніх фінансових операцій та розрахунків у національних валютах, у зв'язку з цим активізовано діалог на рівні регуляторів наших країн для вирішення цього питання.

На закінчення хотів би наголосити, що економіки Білорусі та України багато в чому доповнюють одна одну і немає таких напрямів та сфер діяльності, де б ми не співпрацювали, де б не знайшлися позитивні приклади взаємодії.

– У серпні 2015 року з робочим візитом Україну відвідав Міністр закордонних справ Республіки Білорусь В.В. Макей. Можете розповісти про результати цього візиту: які домовленості досягнуті і що заплановано?

– Візит відбувся в рамках конструктивного діалогу, який встановився між керівництвом Білорусі та України. Не випадково Петро Олексійович Порошенко в ході зустрічі з Володимиром Володимировичем Макеєм відзначив, що українсько-білоруські відносини «переживають хороші часи» багато в чому завдяки дружнім відносинам президентів України та Білорусі.

Сторони детально обговорили можливості партнерства в енергетичній, агропромисловій, машинобудівній та авіаційній галузях. Окрему увагу приділили співпраці в транспортно-логістичній сфері. Відбувся обмін поглядами щодо перспектив розвитку взаємодії України та Білорусі в контексті співпраці з Євросоюзом та участі двох країн у регіональних інтеграційних процесах, зокрема в ініціативі «Східне партнерство». При цьому сторони вважають, що зближення України з Європейським Союзом і членство Республіки Білорусь в Євразійському економічному союзі необхідно не протиставляти, а прагматично використовувати для розвитку торговельно-економічного співробітництва у конкретних сферах.

Загалом візит В. Макея дозволив фундаментально обговорити весь спектр взаємодії в політичній, торговельно-економічній сферах, в рам-

ках міжнародних організацій. Я брав участь практично в усіх переговорах і можу заявити: ми позитивно співпрацюємо у багатьох цікавих для обох сторін проектах.

Міцну основу для спільної роботи сформували конструктивні підходи, які Володимир Володимирович відзначив у ході своїх зустрічей з Петром Олексійовичем, Міністром закордонних справ Павлом Клімкіним, губернатором Одеської області Міхаїла Саакашвілі, а також тристоронньої зустрічі глав МЗС за участю Лінаса Лінкявічуса.

На результати цих зустрічей хотів би звернути окрему увагу.

Перше. Білорусь твердо й послідовно підтримує територіальну цілісність України. Кращий спосіб мирного врегулювання ситуації — дотримання Мінських домовленостей. Республіка Білорусь готова сприяти нормалізації ситуації відповідно до своїх можливостей.

Ми практичними кроками доводимо дотримання такого підходу. Столиця Білорусі залишається майданчиком для переговорів по Донбасу. Мінськ має намір підтримати створення технічного офісу ОБСЄ для сприяння роботі Тристоронньої контактної групи по Донбасу і готовий взяти на себе функції Секретаріату за потреби.

Володимир Макей під час зустрічей з керівництвом України чітко підтвердив, що з білоруської території не буде загрози для України: «Україна — наш сусід, з яким ми маємо великий завдовжки кордон. Ми хочемо, щоб це був кордон миру і злагоди, а не межа розбрату і ненависті».

Друге. Мінськ продовжує демонструвати відповідальний підхід до демаркації білорусько-українського державного кордону. З нашого боку роботи виконуються в узгоджені терміни. Всі необхідні кошти з нашого бюджету в 2014–2015 рр. були виділені в повному обсязі.

Українська сторона не передала всі кошти, але це пов'язано, на нашу думку, з непростю соціально-економічною ситуацією в країні. Все ж ми домовилися з українськими колегами про активізацію зусиль з цього напрямку (в рамках виконання прийнятого раніше плану демаркації на 2014–2015 рр. необхідно завершити облаштування 580 км кордону). Розраховуємо на допомогу Європейського Союзу в процесі демаркації, а білоруська, і українська сторони об'єктивно зацікавлені в доведенні питання до логічного кінця.

Третє. Конкретні домовленості досягнуто в частині відновлення колишнього рівня товарообігу між країнами. У зв'язку з цим сторони предметно обговорили з керівництвом України виконання протоколу, підписаного на 23-му засіданні Міжурядової комісії. За підсумками візиту В. Макея прийнято рішення про підготовку «дорожніх карт» розвитку партнерства у сфері промисловості, виробничої кооперації, енергозбереження, енергоефективності, в транспортно-логістичній сфері тощо.

Четверте. В рамках державної політики диверсифікації експорту Білорусь зацікавлена в інтенсифікації співробітництва в транспортно-

логістичний сфері. Зокрема, у збільшенні обсягів перевезення вантажів через південні порти України.

За підсумками переговорів із Президентом Петром Порошенком, Кабінету Міністрів України було доручення щодо спрощення транзиту вантажів з Білорусі в морські порти України.

Відповідний спектр питань предметно обговорено в ході візиту В. Макея до Одеси. Ми домовилися з губернатором М. Саакашвілі проаналізувати питання двосторонньої взаємодії у сфері транспортно-логістичної інфраструктури, оцінити залізничні тарифи, портові збори, від яких залежить обсяг вантажів.

В Одеській ОДА також відбулися переговори з керівництвом адміністрації Одеського морського порту в частині створення привабливих економічних умов для нарощування обсягів перевезення білоруських і транзитних вантажів.

Прискоренню реалізації проектів на регіональному рівні сприятиме встановлення партнерських відносин Гродненської і Могильовської областей Білорусі з Одеською областю.

І, нарешті, останнє за списком, але не останнє за значенням. Білорусь вважає доцільною диверсифікацію підходів ЄС до країн-учасниць «Східного партнерства» залежно від пріоритетів їхньої зовнішньої політики, синхронізацію інтеграційних процесів у Європі. Про це, зокрема, йшлося в ході зустрічі глав зовнішньополітичних відомств Білорусі, України та Литви. Обговорено також можливі кроки щодо активізації взаємодії трьох країн у політичній, економічній і транспортній сферах.

Досягнуті домовленості, безумовно, будуть перспективними в контексті вибудовування діалогу в головних аспектах взаємодії Білорусі та України.

— *Валентине Володимировичу, Республіка Білорусь надала в Мінську майданчик для переговорів щодо врегулювання конфлікту на Сході України. Як Ви вважаєте, що необхідно зробити для вирішення цієї ситуації?*

— Якщо Ви маєте на увазі сторони конфлікту на Донбасі, то те, що було й раніше: відповідально підійти до виконання Мінських угод як визнаної основи дипломатичного врегулювання.

Для стабілізації ситуації потрібна тверда воля сторін, які перебувають у стані конфлікту. Без неї досягти національного примирення неможливо. Силового вирішення цього завдання немає. Будь-які спроби замінити, переглянути, «модернізувати» Мінські угоди не прискорять стабілізацію ситуації на Донбасі, а навпаки, впливатимуть негативно. Треба дотримуватися того, про що домовилися.

Якщо Ви говорите про роль Білорусі у мирному врегулюванні, то нагадаю: вибір Мінська як переговорного майданчика не випадковий. По-перше, Білорусь проводить зрозумілу, прозору політику, яка не

тільки враховує національні інтереси, але і є джерелом стабільності в Європейському регіоні. Це розуміють і учасники, і посередники переговорного процесу, включно й представники Європейського Союзу.

По-друге, у нас традиційно дружні, партнерські відносини і з Російською Федерацією, і з Україною. Українці, росіяни, білоруси — слов'янська сім'я, так склалося історично. Тому й елемент довіри до Білорусі в цій сім'ї народів високий.

В нашій країні немає людей, яких залишили байдужими події на Донбасі. Білоруси гостро переживають біль українців, оскільки пов'язані тисячами родинних, дружніх зв'язків. Так само, як і з Росією. І найстрашніше, що зараз відбувається, — небезпека погіршити відносини між нашими народами. Цього допустити не можна.

Тому наша позиція щодо конфлікту на Сході України, яку спочатку зайняло і якої послідовно дотримується політичне керівництво Республіки Білорусь полягає у тому, що ми не втручаємося у внутрішні справи України. Поважаємо право українців вирішувати, як їм жити на своїй землі.

Як я вже говорив, ми спокійно ставимося до європейського вибору України, адже вибудовування конструктивної, недискримінаційної взаємодії з Євросоюзом, насамперед у торговельно-економічній сфері, — один з наших пріоритетів. А Європейський Союз торговий партнер Білорусі.

Ми не хочемо, щоб протистояння на Донбасі торкнулося Білорусі, тим більше у вигляді потреби реагувати на зростання військово-політичної напруженості біля наших кордонів. І відверто говоримо про це на різних рівнях.

Ми зацікавлені в сильній, самодостатній Україні, з якою вигідно співпрацювати, реалізовувати довгострокові проекти, торгувати. Адже південний сусід залишається нашим найважливішим економічним партнером на пострадянському просторі.

Ми не просто співчуваємо переселенцям з Донбасу (згідно з даними ООН, станом на липень 2015 року їх у Білорусі близько 126 000 осіб, з яких 1222 людини звернулися за отриманням статусу біженця). Білоруська держава надає їм реальну практичну допомогу у працевлаштуванні, медичному обслуговуванні, навчанні в школах тощо.

Указом Президента Білорусі від 30 серпня 2014 року № 420 «Про перебування громадян України в Республіці Білорусь» роботодавці, що беруть на працю громадян України з Донецької та Луганської областей для роботи, звільнені від сплати державного мита за видавання дозволів на право заняття трудовою діяльністю. Неповнолітні українці можуть відвідувати дитячі садки, школи, коледжі нарівні з дітьми громадян Білорусі. Указ звільнив їхніх батьків від обов'язкового надання документів при зарахуванні, спростив призначення державних допомог. Фактично Указ наблизив становище тих, хто приїхав з України, до пільг, якими користуються юридичні біженці.

Сьогодні Мінськ залишається міжнародно визнаним майданчиком з врегулювання конфлікту на сході України. Його унікальна роль у цьому плані підтверджена Києвом, Москвою, Вашингтоном, Брюсселем, ключовими європейськими столицями, керівництвом авторитетних міжнародних організацій.

При цьому Білорусь не є учасницею переговорів по Донбасу ні в рамках Тристоронньої контактної групи «Україна–Росія–ОБСЄ», ні в «нормандському» форматі. Це важливо розуміти при оцінці ролі нашої держави у мирному врегулюванні.

Гуманітарна та екологічна ситуація в зоні АТО катастрофічна. Інфраструктура зруйнована. Велика частина соціально вразливих груп – жінки, діти, старі – змушені фактично виживати, сподіваючись на гуманітарну допомогу. До 1,3 млн осіб в Донецькій і Луганській областях відчувають гостру нестачу чистої питної води. Ситуація залишається дуже важкою.

Як і в будь-якій війні, де гинуть люди, немає правих і винуватих. Якщо ситуація дійшла до такої риси, треба всі сили спрямовувати на припинення протистояння і вихід з нього, а не на пошук «крайніх».

Таким чином, проблема полягає у відповідальному виконанні досягнутих у Мінську домовленостей, а не в оцінці їхніх сильних або слабких сторін.

Що стосується Республіки Білорусь, то ми робимо і робитимемо все можливе для того, щоб уникнути продовження війни на сході України. Мінськ залишається відкритим майданчиком для міжнародних переговорів по Донбасу. Це не один раз чітко дав зрозуміти Президент Республіки Білорусь О.Г. Лукашенко.

– Республіка Білорусь і Україна підтримують тісні контакти в галузі культури, туризму, а також з питань збереження спільної історико-культурної спадщини. Що нового в цих областях, як вони розвиватимуться надалі?

– Основу двосторонньої білорусько-української взаємодії в галузі культури становлять три важливі документи:

Протокол між Міністерством культури Республіки Білорусь і Міністерством культури і мистецтв України про співробітництво в галузі культури і мистецтва від 16 червня 2003 р.;

Угода між Урядом Республіки Білорусь і Кабінетом Міністрів України про співробітництво в галузі охорони історико-культурної спадщини від 29 квітня 2010 р.;

Програма співробітництва між Міністерством культури Республіки Білорусь і Міністерством культури і туризму України на 2010–2013 роки від 29 квітня 2010р.

Відповідно до Програми здійснюється двосторонній обмін музичними та самодіяльними колективами, розвиваються прями контакти між

будинками народної творчості, театральними спілками та колективами, музеями, бібліотеками, налагоджено співпрацю в галузі кінематографії.

Наприклад, з великим успіхом проходили Дні культури Республіки Білорусь в Україні і Дні культури України в Республіці Білорусь, які викликали великий суспільний інтерес.

Пріоритетним спільним проектом є щорічний Міжнародний фестиваль мистецтв «Слов'янський базар» у Вітебську. У заходах фестивалю беруть участь відомі майстри мистецтв і художні колективи України, запрошуються офіційні особи.

Представники України є традиційними учасниками ряду фестивалів, що проводяться на території Білорусі (Мінський міжнародний кінофестиваль «Лістапад», Міжнародний фестиваль хореографічного мистецтва «Сожській хоровод», Міжнародний фестиваль мистецтв «Білоруська музична осінь» та ін.). Білоруські творчі колективи та виконавці також беруть участь у заходах на території України.

Налагоджено ефективну співпрацю, здійснюється книгообмін і формуються загальні інформаційні ресурси в галузі бібліотечної справи між Національною бібліотекою Республіки Білорусь та Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського та Національною парламентською бібліотекою.

— *Шановний Валентине Володимировичу, як відомо, в Україні проживає багато білорусів. Скажіть, будь ласка, чи існують які-небудь організаційні структури білорусів у Києві, Харкові, Львові та інших містах? Як Посольство підтримує білоруську діаспору в Україні?*

— Тут хотілося б відзначити, що наші основні зусилля щодо розвитку та зміцнення зв'язків зі співвітчизниками за кордоном були зосереджені на взаємодії з організаціями білорусів, окремими представниками діаспори для сприяння в задоволенні їхніх культурних, інформаційних та освітніх потреб.

Тільки протягом 2015 року мною проведено значну кількість зустрічей зі співвітчизниками, на яких ми обговорювали питання з усіх аспектів життя наших білорусів в Україні. Крім того, дипломати Посольства Білорусі в Україні регулярно в ході відряджень і ділових заходів проводять зустрічі з представниками білоруської діаспори в Києві, Вінниці, Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Львові та інших містах.

Значну підмогу в цій діяльності надають наші Почесні консули Республіки Білорусь у Львові та Харкові. Слід зазначити, що Почесне консульство в Харкові відкрито лише 2014 року, але воно вже органічно влилося в роботу білоруських зарубіжних установ.

Активну роботу з етнічними білорусами проводить також Генеральне консульство Республіки Білорусь в Одесі, представники якого беруть участь практично в усіх заходах одеської громади, а також надають інформаційне, організаційне та інше необхідне сприяння.

Valentin VELICHKO,

Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Belarus to Ukraine,

Dean of the Diplomatic Corps

UKRAINE IS OUR RELIABLE NEIGHBOR

– *Your Excellency, what is the dynamics of trade and economic relations between Belarus and Ukraine in 2015? What important cooperative activities have been held in the economic sphere during this period?*

– First of all I would like to note that trade and economic relations between Belarus and Ukraine are traditionally characterized by high intensity. We managed to maintain high level of trade and economic relations in spite of the difficulties in economic field. For example, Belarus is the fourth largest importer of its goods to the Ukrainian market after Russia, Germany and China with a share of 6.4%.

The share of Ukraine in Belarus's imports is also sizable – the production of Belarusian mechanical engineering products depends heavily on Ukrainian metal supply and cooperation with Ukrainian manufacturers of automotive components. In my opinion, it is a convincing evidence in favor of relevance and demand for the active cooperation between our countries in economic field.

Despite the difficulties, our bilateral trade turnover has reached almost 2 billion US dollars in seven months of this year. Indeed, compared to the same period last year the reciprocal goods deliveries have decreased by 46.3%, but to some extent it corresponds to reality.

The centerpiece of economic dialogue between Belarus and Ukraine in 2015 has been a resumption of the work of the Intergovernmental Ukrainian–Belarusian Joint Commission on Trade and Economic Cooperation. After a nearly two-year break, we held the twenty-third Committee meeting in Chernigov in July this year.

The Commission is headed by Deputy Prime Minister of Ukraine Hennadii Zubko and Deputy Prime Minister of Belarus Vladimir Semashko. There is every reason to believe that the resumption of its work will have a positive impact on the level of our cooperation in trade, economic and investment fields. At least, the results of the Chernigov agreements implementation indicate it.

The Committee meeting had been preceded by seven sectoral meetings of the heads of ministries and departments. Now the parties are implementing a set of measures, recorded in the Commission's report. It is important to move forward and not to be satisfied with what has already been achieved. We have a high potential indeed, particularly in the industrial cooperation.

Therefore, our industrialists as well as Ukrainian business eagerly await the planned resumption of goods deliveries as of January 1, 2016 within cooperation in accordance with provisions of the Intergovernmental Agreement on Production, Scientific and Technical Cooperation of May 29, 2002.

And this is not the only area where we can deepen our cooperation. The transport domain, including transit, the usage of the Ukrainian ports infrastructure for transshipment of Belarusian cargo, the agro-industrial complex in all its aspects, the scientific and technical sphere, the banking and finance sector — this is not an exhaustive list of the areas of our bilateral cooperation.

— *In your opinion, is development of the bilateral contacts at regional level, in banking sector, logistics, industrial and investment cooperation effective? Could you provide successful examples of such cooperation?*

— For historical reasons, being traditional for bilateral cooperation between our countries, all the areas listed above are actively developing. And, of course, there are positive examples and results in all of them.

We have always highlighted development of the interregional cooperation. Today, Belarus is involved in trade with all regions of Ukraine without exception. The delegations from Belarusian and Ukrainian regions mutually participate in the economic and investment forums traditionally held at regional level. One of such events «Business days in Gomel» was held on October 21–22, 2015 within the 12th Republican Multipurpose Exhibition-Fair «Business in Region». Currently the Twinning Agreement between cities Zhlobin (Belarus) and Sumy (Ukraine) is being prepared for signing.

The Chambers of Commerce and Industry of the countries and their regional offices also contribute to development of the bilateral cooperation and intensification of the business collaboration.

The industrial cooperation has enabled us to reach a deeper cooperation form – a joint production turnout. The tractors, combines, elevators are assembled in Ukraine, while the passenger carriages, milking equipment, welding electrodes – in Belarus. Belarus is interested in development of the cooperation area, as it provides the technological exchange and preservation of jobs.

As a result of the 23rd meeting of the Intergovernmental Commission on Trade and Economic Issues it was agreed to resume a full-scale collaboration. In particular, it is planned to form and sign the lists of products delivered for industrial cooperation within the Intergovernmental Agreement on Industrial, Scientific and Technical Cooperation of 2003. An agreement was also reached on development of the roadmap for Belarusian-Ukrainian industrial cooperation and the roadmap for bilateral cooperation in the field of energy conservation and energy efficiency for the period until 2020.

As part of the investment cooperation, I would like to note that more than 200 enterprises with Ukrainian capital operate in various fields in Belarus and about 40 – in Ukraine.

The largest number of the industrial projects are implemented in border Gomel region, including FEZ «Gomel-Raton»: the cars production at JSC «Gomel Carriage Works» with the involvement of Ukrainian PJSC «Kryukov Carriage Works»; the copper-plated welding wire production at Svetlogorsk Plant of Welding Electrodes with the involvement of LLC «Plasma Tech» (Vinnytsia); the cardboard packaging production on the basis of Svetlogorsk Pulp and Board Plant jointly with LLC «Ukrgraf» (Slavutych); the rubber goods production on the basis of LLC «Gomel-Rezinotekhnika» with the involvement of LLC «Alfaguma» (Mernitopol). Moreover, three of these companies with Ukrainian capital were registered in Free Economic Zone in 2014.

Created in 2014 the assembly plants for MAZ trucks with the assembly plant for equipment of Ukraine's communal services LLC «Budshliahspetsmash» (Brovary) and the assembly plant for fire-fighting equipment LLC «Pozhspetsmash» (Pryluky) are also currently gaining momentum.

Last year, the largest agricultural equipment manufacturer in Belarus JSC «Gomselmash» opened its representative office in Kyiv, the similar work is being done by JSC «BMZ» (metal products).

The «Baltic–Black Sea» transport corridor passes through the territory of Belarus and Ukraine, in this regard our transport and logistics cooperation is multimodal, covering the areas of air transportation, rail and road transportation, water transportation, including the Black Sea ports usage (the share of Belarusian cargo in the total volume of transit via Ukrainian ports amounted more than 12% in 2014) and river transportation.

The parties are currently implementing the joint corridor development program for the period 2014–2015, including the projects such as the combined container transportation of cargo by trains «Viking» and «Zubr» from Scandinavia to Turkey and Mediterranean. The rail and road transport infrastructure is being modernized within the framework of the 9th transport corridor.

Of considerable interest to the Belarusian side is shipping certain Belarusian imported goods for large investment projects in Belarus by river transport, which is a single option taking into account a large-size of transported equipment. The possibility of using the «sea-river» class vessels for transportation of Belarusian cargo is also being explored.

In view of the countries' objective economic situation, availability of financial resources for business is a key issue. The need for its resolution gave impetus to the financial and banking cooperation.

Belarus is actively developing the financial assistance tools for foreign trade – the concessional lending and leasing allow to partially resolve for Ukrainian partners the issue of sourcing the foreign trade transactions.

The Government of Belarus renewed a contract with the State Bank of Ukraine JSB «Ukrgasbank» in June 2015, which provides the preferential credits for Ukrainian ultimate consumers of Belarusian products.

The preparations for signing the similar agreement with PJSC «Ukreksimbank» are at the final stage.

There is also a growing trend toward expansion of bilateral financial transactions and payments in national currencies, in this regard we got a regulators' dialogue under way to address the issues of mutual interest.

In conclusion I would like to emphasize that the economies of Belarus and Ukraine are largely mutually supportive, and in principle we cooperate in all activity areas and have positive examples.

– *This August the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Belarus Vladimir Makei went to Ukraine on a working visit. Please tell us about the outcome of this visit: which agreements have been reached and what has been taken as the basis for the future?*

– The visit run in line with the constructive dialog, which was established between the Belarusian and Ukrainian governments. It is not accidentally that Petro Poroshenko in the course of meeting with Vladimir Makei mentioned that Ukraine-Belarus relations were «undergoing good

times», which had been chiefly achieved due to good personal relationship between Presidents of Belarus and Ukraine.

Both sides had a comprehensive conversation about the possible partnership in energy, agro-industrial, machine-building and aviation industries. Particularly they focused on cooperation in developing transport and logistics fields. They exchanged views on prospects of Ukraine–Belarus interaction in the context of cooperation with the EU and participation in regional integration processes, particularly the Eastern Partnership initiative. At that point the sides agreed that Ukrainian approaching towards the EU and membership of the Republic of Belarus in the Eurasian Economic Union do not have to be opposed to one another, but to be used for the benefit of trade and economic cooperation development in the above mentioned fields.

In general the visit of Vladimir Makei made it possible to discuss fundamentally the whole range of ways of cooperation in political, trade and economic fields within the framework of international organizations, including both the focal points and potential «growing points». I have participated in practically all negotiations and may state: we have moved forward in terms of certain directions of mutual interest.

Established a firm ground for this kind of collaborative work have constructive approaches, which Vladimir Makei specified in the course of his meetings with Petro Poroshenko, Pavlo Klimkin, the Minister for Foreign Affairs of Ukraine, Mikheil Saakashvili, the governor of Odessa Oblast, and trilateral meeting of Foreign Ministry leaders with the participation of Linas Linkevičius.

I want to draw special attention to the outcome of these meetings.

The first. Belarus maintains territorial integrity of Ukraine in steady and consistent manner. The best way for a peaceful settlement of the situation is to stick the Minsk Agreements, and the Republic of Belarus is ready to assist in regulating the situation within the framework of existing possibilities.

By following practical steps we are proving the adherence to this approach. Belarus capital remains a neutral ground for negotiations concerning the issue of Donbas. Minsk intends to support the opening of the OSCE technical office in order to promote work of the Trilateral Contact Group upon the situation in Donbas, and is prepared to undertake, if necessary, the functions of the Secretariat in case this option is acceptable for all members of the TCG.

During the meetings with Ukrainian state authorities Vladimir Makei confirmed very clearly that Belarus territory presents no threat for Ukraine: «Ukraine is our good neighbor and the length of our common borders is huge. We want it to be the border of peace and understanding, rather than discord and hatred».

The second. Minsk keeps displaying its commitment to demarcation of Belarus-Ukraine state boundary. The preparations from our side are being

done within the agreed time limits. In the years 2014–2015 all necessary funds from our budget have been allocated to the full extent.

Ukrainian side is now slightly falling behind, but it has happened, in our opinion, because of a difficult social and economic situation in the country. Nevertheless, we have agreed with our Ukrainian colleagues to put our best efforts in respect of this course of actions (within the framework of the fulfillment of the earlier adopted demarcation plan for the years 2014–2015 it is necessary to complete an arrangement of 580 km of boundary). Regarding the process of demarcation we are expecting aid from the EU. This process does not have to get retarded: both Belarusian and Ukrainian sides are interested in its bringing to the logical end.

The third. There have been reached specific agreements in relation to the renewal of the former level of goods turnover between the countries.

For that matter the sides had a meaningful discussion with the Ukrainian government about the fulfillment of the protocol, signed at the 23rd session of the Intergovernmental Commission. As a result of the visit of V. Makei there has been made a decision about creation of «road maps» for partnership development in the field of industry, manufacturing cooperation, energy preservation, energy efficiency, transport, logistics etc.

The fourth. Within the framework of state policy of export diversification, Belarus is interested in intensifying cooperation in transport and logistics field. Particularly, in increasing a scale of cargo transshipment across Southern sea ports of Ukraine.

Reference: according to the figures of 2014, the share of Belarusian cargo, shipped across Southern ports of Ukraine made up in total more than 12%.

At the end of negotiations held by Ukraine's President P. Poroshenko, the Cabinet of Ministers of Ukraine has been given an instruction to facilitate cargo transit from Belarus to Ukrainian sea ports.

The relevant set of questions was also put forward for a discussion in the course of the visit of V. Makei to Odesa. We and the governor M. Saakashvili agreed to take a close look at the issues of bilateral collaboration in transport and logistics fields – assess railroad rates, port dues and charges, which determine the cargo size.

In Odesa Oblast State Administration were held negotiations with the management of Odesa sea port regarding the creation of beneficial economic conditions for building up the scale of transshipment of Belarusian and transit cargos.

For the projects to be implemented at a regional level there will be established a partnership relations between Grodnenskaya and Mogilevskaya Oblast of Belarus and Odesa Oblast of Ukraine.

And finally the last in the list, but not the least by significance. Belarus finds diversification of approaches of the EU to member states of the «Western Partnership» to be reasonable depending on priorities of their foreign policies, as well as synchronization of integration processes in Europe. Among other, this was the question on the agenda of the meeting between heads of foreign services of Belarus, Ukraine and Lithuania. There have been discussed the possible ways to promote cooperation between three counties in political, economic and transport areas, and elaborate regional projects.

The applicable agreements achieved will undoubtedly show its worth in the long run in the context of building dialogue based on mutual respect as to key aspects of cooperation between Belarus and Ukraine.

– *Your Excellency, the Republic of Belarus provided in Minsk a ground for negotiations of the conflict settlement in the South of Ukraine. What else should be done from your point of view to resolve this situation?*

– If you mean parties to the conflict in Donbas, then the solution would be apparently the same as it had been before: to take a responsible approach in fulfilling the Minsk Agreements as a recognized foundation for a diplomatic settlement.

For the situation to be stabilized it is important that the conflicting parties have a firm political will. There is no solution by force of this task. Any attempts to substitute, review or «modernize» the Minsk Agreements will not speed up stabilization of the situation but conversely will drive it into a corner. It is necessary that we adhere to what had been agreed.

If to talk about what role Belarus plays in the peaceful settlement of this conflict, I would like to remind that Minsk as a ground for negotiations has been chosen not accidentally.

First of all, Belarus carries out a clear, transparent and responsible policy, which meets not only national interests, but serves also as a source

of stability in Europe. It is understandable for both the parties and the negotiators, including representatives of the European Union.

Secondly, we traditionally have friendly partnership relations with the Russian Federation as well as with Ukraine. Ukrainians, Russians and Belarusians historically belong altogether to a Slavic family. It is the reason why Belarus has high level of credibility in this family of nations.

And finally, there is no person in our country, who turns a blind eye to what is happening in Donbas. Belarusian people feel deeply for Ukrainians' pain since they are related to them by thousands of family, friendly, neighbor and economic ties. As it is the case with Russia. The most terrible thing we now observing is the attempt to drive a wedge between three Slavic nations. By no means must we let this happen.

That is how our attitude towards Ukraine and the conflict in the South has been formed. This is a stand that political leaders of the Republic of Belarus has taken and consistently keep adhering to.

We are not interfering into domestic affairs of Ukraine. We respect the right of Ukrainians to decide how to live on their land on their own.

As I have already said, we support Ukraine in its choice of European integration, because it is one of our key priorities to build a constructive, non-discriminatory cooperation with the European Union, primarily in trade and economic areas. The EU for Belarus is as important trade partner as Russia.

We do not want the confrontation in Donbas region to affect Belarus, all the more — to make us respond to the escalation of the political-military tension on borders of our countries. We speak about it openly at all levels.

We are interested in Ukraine to be strong and self-sufficient country, which would be beneficial to cooperate with, implement long-term project and engage in trade. After all, the South neighbor remains for us a key economic partner on the former Soviet Union territory.

We do not just sympathize with emigrants from Donbas (according to data given by the UN, there are 126 000 of such emigrants in Belarus, among whom 1 222 have applied for refugee status as of July 2015). The government of Belarus provides them a real hands-on assistance regarding employment, medical services, education in schools etc.

Under the Belarus President Decree No. 420 of 30 August 2014 «On the stay of citizens of Ukraine in the Republic of Belarus» employers, who hire Ukrainian citizens from Donetsk and Luhansk regions, are exempt from paying state fee for labour permits. Minor Ukrainians have right to go to nursery schools, secondary schools, colleges and vocational schools on an equal footing with citizens of the Republic of Belarus. The Decree allows parents not to submit all the necessary documents when enrolling their children to educational institutions. It facilitates the process of granting government allowances. As a matter of fact, on a number of points the Decree has brought Ukrainian emigrants closer to the benefits, which often enjoy legal refugees.

Today Minsk remains an internationally recognized ground for the conflict settlement in the South of Ukraine. Its unique role in this area of activity has been acknowledged by Kyiv, Moscow, Washington, Brussels, the largest European capitals and the management of respected international organizations.

Moreover, Belarus is not a party to negotiations of Donbas conflict, neither within the framework of the «Ukraine–Russia–OSCE» Trilateral Contact Group, nor in the Norman format. It is wise to bear this in mind when estimating the role of our state in a peaceful settlement.

Humanitarian and ecological situation in the ATO zone is catastrophic. The infrastructure is destroyed. The best part of socially vulnerable groups – women, children, seniors – is virtually forced to survive, fully relying on humanitarian help. There are up to 1,3 million people in Donetsk and Luhansk regions having an acute need in clear drinking water. The situation remains desperately difficult.

As with any war, where people are dying, there are no innocent or the guilty. In case a situation reached this margin, all efforts must be thrown to put an end of the confrontation, but not to seek whom to accuse.

The problem thus lies in responsible fulfillment of the Minsk Agreements, rather than in assessment its strong and weak points.

As for the Republic of Belarus, we do and keep doing everything possible to prevent the war in the South of Ukraine from going further. Minsk remains an open ground for international negotiations of Donbas issue. President of Belarus Alexander Lukashenko has proved this position on more than one occasion.

– *The Republic of Belarus and Ukraine maintain close relationships in the field of culture, tourism and as well as in the matters of preserving common historical and cultural heritage. Are there any recent achievements in this course of actions? And what progress will they make in future?*

– Forming the basis for Belarus–Ukraine cooperation in the field of culture are the following three pivotal documents:

The Protocol between the Ministry of Culture of the Republic of Belarus and the Ministry of Culture and Arts of Ukraine on cooperation in the field of culture and art as of June 16, 2003;

The Agreement between the government of the Republic of Belarus and the Cabinet of Ministers of Ukraine on cooperation in the field of historical and cultural heritage conservation as of April 29, 2010;

The Program of Cooperation between the Ministry of Culture of the Republic of Belarus and the Ministry of Culture and Tourism of Ukraine for the years 2010–2013 as of April 29, 2010.

In accordance with the Program there has been made a bilateral interchange of musical and amateur ensembles, developed close contacts among arts and crafts centers, theatre unions and groups, museums, libraries, established cooperation in the field of cinematography.

As the prove of a successful collaboration serve the Days of Culture of the Republic of Belarus in Ukraine and the Days of Culture of Ukraine in the Republic of Belarus, which usually spark public interest.

Another common project of high priority appears to be the annual International Festival of Arts «Slavic Bazaar in Vitebsk». Participating in the festival are famous Ukrainian masters of the arts and performance ensembles, as well as public figures.

Representatives from Ukraine traditionally take part in a series of festivals held in Belarus (the Minsk International Film Festival «Listapad», the International Festival of Choreography «Sozhskiy Khorovod», the International Festival of Arts «Belarusian Musical Autumn» etc.). Belarusian performance ensembles and artists in their turn engage in festivals and fairs that are held in Ukraine.

There has been established an effective cooperation, made an exchange of books and built certain common information resources in the field of librarianship between the National Library of the Republic of Belarus and the Vernadsky National Library of Ukraine along with the National Parliamentary Library of Ukraine.

– *Your Excellency, as you know a great number of Belarusians live in Ukraine. Would you kindly tell are there any organizational institutions for citizens of Belarus in Kyiv, Kharkiv, Lviv, and other cities? In what way does the Embassy support Belarusian diaspora in Ukraine?*

– Therein I would like to specify that our major efforts on developing and tightening relations with our own nationals in foreign countries have been focused on cooperation with Belarusian establishments and different diaspora representatives in order to meet their cultural, informational, and educational needs.

During the year 2015 I have arranged a considerable number of meetings with our nationals, where we have discussed various issues as for all aspects of Belarusians' way of living in Ukraine. Besides, the diplomats from the Embassy of the Republic of Belarus in Ukraine as part of their business trips and events regularly carry out meetings with the representatives of Belarusian diaspora in Kyiv, Vinnytsia, Kharkiv, Dnipropetrovsk, Zaporizhia, Lviv and other cities.

A great deal of assistance in this area of activity is provided by our Honorary Consuls of the Republic of Belarus in Lviv and Kharkiv. It is necessary to mention that in spite of the Honorary Consulate of the Republic of Belarus in Kharkiv being established only in 2014, it has already been keeping up successfully with the functioning of Belarus foreign establishment.

An efficient work with ethnic Belarusian is also done by the Consulate General of the Republic of Belarus, which representatives take part almost in every event that Odessa community holds, they provide informational, organizational and any other necessary assistance.

Ейнулла МАДАТЛІ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Азербайджанської Республіки в Україні*

ВІДНОСИНИ МІЖ АЗЕРБАЙДЖАНОМ І УКРАЇНОЮ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Зважаючи на спільну позицію істориків Азербайджану і України щодо зв'язків між нашими країнами та народами, можна стверджувати, що відносини 1918–1920 років (у період функціонування першої Азербайджанської Демократичної Республіки) досі належним чином не досліджені. З ініціативи Посольства Азербайджанської Республіки в Україні бажання знайти відповіді тепер на не з'ясовані питання в рамках спільного дослідження взаємовідносин Азербайджанської Демократичної Республіки та Української Народної Республіки створило слухну нагоду краще зрозуміти політичні зв'язки між нашими державами того періоду. В результаті ми отримали цінні наукові праці відомих істориків з обох країн: професора Муса Гасимлі, доцента Олега Купчика і журналіста Алі Дамірлі. Вперше вичерпні відомості про ранні дипломатичні представництва та їхню діяльність було представлено для наукових товариств.

В матеріалах урядових інституцій України, що зберігаються в Центральному державному архіві, зазначено, що перші дипломатичні контакти між нашими країнами відбулися влітку 1918 року. 20 липня цього ж року уряд України призначив генерального консула в Тифлісі, а також Грузії, Азербайджані та Вірменії. Та генеральний консул Олексій Кулінський, польського походження, не виправдав сподівань. З цієї причини Міністерство закордонних справ відкрило консульство в Батумі та планувало це зробити в Баку. Однак зміна влади зупинила цей процес, і лише 26 січня 1919 року новий уряд — Директорія Української Народної Республіки на Кавказ направила позачергові дипломатичні місії, очолювані Іваном Краковським. 8 лютого 1919 року він вручив Вірчі грамоти Міністру закордонних справ Азербайджану Фаталі Хан Хойському. Після цього уряд Української

Народної Республіки призначив Лева Лісняка новим Генеральним консулом у Тифлісі. 5 серпня 1919 року — уряд Азербайджану разом з Грузією і Вірменією визнав повноваження Генерального консула.

У зв'язку з дефіцитом фінансів, з метою створення окремого консульства або віце-консульства в Баку, рішенням уряду УНР було призначено лідера української громади в Баку А. Голову на посаду Генерального консула. Згодом його замінив Ага Хан. Але така практика себе не виправдала. Голова української надзвичайної місії на Кавказі виїхав до Баку і вирішив цю проблему, попросивши дозволу Міністерства закордонних справ Азербайджану призначити українця, члена азербайджанського парламенту Василя Кужима, якого він дуже добре знав, заступником Генерального консула України. Дозвіл було видано 1 січня 1920 року і віце-консульство відчинило двері свого офісу на вулиці Істиглаліят у Баку. Новий віце-консул зайнявся вирішенням проблем української громади в Баку і відродив відносини. Але перебуваючи у короткій подорожі в Україну, В. Кужима заарештували більшовики, тож його повноваження тимчасово виконував секретар консульства Монтег. Установа офіційно існувала навіть після окупації Азербайджану більшовицькою Росією, до січня 1921-го.

Спочатку уряд Азербайджану вважав доцільним залучення співвітчизників, які мають освіту і мешкають у Києві, для налагодження відносин з Україною. 10 жовтня 1918 року для представлення Азербайджану та захисту інтересів його громадян, що проживають в Україні, було організовано установче засідання і створено комісаріат Азербайджану в Україні. Джаліль Садигов, який раніше працював у консульстві Ірану, був обраний головою новоутвореної організації. 23 жовтня 1918 року комісаріат звернувся з листом до Міністерства закордонних справ України з проханням про визнання урядом його повноважень у захисті прав співвітчизників до встановлення відносин з урядом Азербайджану. Отримавши дозвіл від української сторони, комісаріат за короткий час видав 110 сертифікатів громадянина, серед осіб які отримали документ, був Мустафа Топчібашів, студент медичного факультету університету Святого Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка), майбутній видатний хірург.

Азербайджанська Демократична Республіка (АДР) призначила випускника юридичного факультету київського університету Мирюсифа Везірова (Юсиф Везір Чеченземинлі) послом в Україні. М. Везіров, мав представляти нашу країну та Польщу в Криму, що отримав незалежність, проте, зазнав невдачі, виїхавши з півострова до Києва, в якому змінився уряд.

Тому посол Везіров повернувся до Баку, а в березні 1919 року його призначено консулом Азербайджанської Народної Республіки (АНР) у Стамбулі. Зважаючи на такі події, уряд АНР знову наділив комісаріат повноваженнями, які були офіційно визнані в Україні.

Спільна позиція делегацій Азербайджану та України на Паризькій мирній конференції у червні 1919 року, була високо оцінена, хоча ідеальних дипломатичних відносин встановлено не було. А в наслідок окупації радянською Росією, і вони були зруйновані.

Відносини між Азербайджаном і Україною в економіці, торгівлі, науці, освіті, охороні здоров'я, спорті та інших галузях продовжували існувати також і в радянський період, протягом якого десятки фахівців з Азербайджану навчалися в Україні, а часом і поєднували з нею своє життя та діяльність.

Розпад Радянського Союзу в 1991 році спричинив ріст і формування нових якісних відносин між членами колишнього союзу. Була відновлена співпраця, заснована на історичних коренях і зв'язках народів. Республікою Азербайджану, яка знову отримала свою незалежність 18 жовтня 1991 року, 6 грудня того ж року визнано незалежність України, а 31 січня 1992-го між нашими країнами було встановлено дипломатичні відносини.

9 грудня 1991 року в Києві відбулася перша міждержавна зустріч високого рівня Президента Азербайджану Абульфазз Ельчибей з Президентом України Леонідом Кравчуком, під час якої було підписано угоду про дружбу і співробітництво між Республікою Азербайджан та Україною. Однак через різні об'єктивні і суб'єктивні причини відносини між державами розвивалися повільно.

Хоча питання щодо заснування Посольства Азербайджану в Україні було прийнято 28 жовтня 1991 року потрібної роботи щодо його реалізації виконано не було. Після того, як до влади прийшов загально визнаний азербайджанський лідер Гейдар Алієв, почали розвиватися відносини між країнами в усіх сферах життя і згодом Україна стала надійним партнером Азербайджану. Президент України Леонід Кучма 27 липня 1995 року відвідав Азербайджан, де обговорювалися внутрішні та міжнародні питання, що становлять спільний інтерес для обох країн. Гейдар Алієв і Леонід Кучма ухвалювали рішення, які визначали майбутнє відносин на майбутні роки. Лідери, усвідомлюючи територіальну цілісність і загальноприйняті кордони свої країн, визнали всі форми сепаратизму недоречними. Глави держав заявили, що вірменсько-азербайджанський конфлікт етнічного характеру в Нагірному Карабасі має бути вирішений на основі норм міжнародного права, суверенітету і територіальної цілісності держав. На зустрічі посольство таке рішення було прийнятне з обох боків. Таким чином було покладено початок створенню дипломатичних установ — Посольства України в Азербайджані у 1996 році, а Посольство Азербайджану в Україні на рік пізніше.

Основою розвитку і поліпшення відносин між Азербайджаном і Україною став офіційний візит Президента Гейдара Алієва в Україну 24 березня 1997 року. Були прийняті політичні рішення зі взаємних

державних інтересів, і укладені важливі угоди у сферах транспорту, енергетики, нафтогазової та транспортної галузей.

17 липня 1997 року створено спільну міждержавну комісію України та Азербайджану. Засідання комісії проводилися в обох країнах по черзі. Зустрічі, на яких обговорюються важливі питання з економіки, торгівлі, науки, освіти, культури, виробництва продукції військового призначення тощо, продовжують проводитися і зараз. Наступне, одинадцять, засідання планують провести цього року в Баку.

Черговий візит Президента Азербайджану відбувся 30 листопада 1999 року. Леонід Кучма, своєю чергою відвідав Азербайджан 16 березня 2000 року. У результаті зустрічі було підписано угоду про дружбу, співробітництво та партнерство між країнами.

Зустрічі Прем'єр-міністра Азербайджану Ільхама Алієва з високопосадовцями України, а також участь у засіданні прем'єр-міністрів країн СНД в Ялті 18 вересня 2003 року стали основою для зв'язків вищого рівня, які стали інтенсивнішими згодом. Того ж року після обрання на пост Президента Азербайджану Ільхама Алієва між країнами розпочався новий етап відносин. А в результаті візитів президентів Ільхама Алієва в Україну 3 червня 2004 року і Віктора Ющенка в Азербайджан 7 вересня 2006 року відносини між нашими країнами досягли рівня стратегічного партнерства, а також активізувалася співпраця між такими країнами, як Грузія, Україна, Азербайджан та Молдова (ГУАМ). Неабиякий поштовх стався у відносинах після візиту Ільхама Алієва до України 21 травня 2008 року та візиту Віктора Ющенка Азербайджану у червні і листопаді цього ж року. Встановлення пам'ятника народному поету України Тарасу Шевченку в Баку було ще однією ознакою культурних зв'язків між нашими країнами.

Під час візиту Президента України Віктора Ющенка до Азербайджану 9 квітня 2009 року було створено новий формат високих двосторонніх відносин — Рада Президентів. «План дій», прийнятий Радою на першому етапі, відкрив нові можливості для розвитку відносин та визначення пріоритетів співробітництва. 21 жовтня 2010 року, на першій зустрічі азербайджансько-української комісії, створеної напередодні, було визначено напрям подальшого співробітництва у військово-технічній сфері.

28 жовтня 2010 року Президент Азербайджану Ільхам Алієв прибув з офіційним візитом до України, де відбулося Друге засідання Ради Президентів України та Азербайджанської Республіки. Під час візиту Президента України до Азербайджану у квітні 2011 року відбулося Третє засідання Ради Президентів України та Азербайджану, на якому заявлено про важливість посилення стратегічної співпраці. Було наголошено, що Азербайджан є другим найбільшим торговим партнером України після Російської Федерації в межах Співдружності Незалежних Держав, а також підкреслено важливу

роль України у зовнішній торгівлі Азербайджанської Республіки. Але протягом 2011–2013 рр. виникли конкретні суб'єктивні перешкоди в ході стратегічного партнерства двох країн. Незважаючи на це, Азербайджанська Республіка продемонструвала прихильність до політичного курсу стратегічного партнерства, за підтримки нового уряду України. Участь Голови Парламенту Азербайджанської Республіки Октая Асадова в церемонії інавгурації новообраного Президента Петра Порошенка — яскраве підтвердження цього факту.

Уряди Азербайджану та України проводять консультації в рамках ООН та органів, що пов'язані з нею: Ради Європи, Організації Чорноморського економічного співробітництва, ГУАМ, СНД, Парламентської асамблеї ЄВРОНЕСТ та інших міжнародних та регіональних організацій. Водночас ці дві держави активно об'єднуються у боротьбі проти тероризму, організованої злочинності, незаконного обігу наркотиків та інших форм небезпечних злочинів.

Для забезпечення правової основи економічної співпраці України та Азербайджанської Республіки були підписані Договори у галузях економіки, торгівлі, митного оподаткування, стандартизації та сертифікації, туризму, фінансування, сільського господарства тощо.

І хоча у політичній та гуманітарній сферах українсько-азербайджанська співпраця є тісною, торгово-економічні відносини залишають бажати кращого. Коефіцієнт товарообігу у 2010–2011 рр. був наближений до 1 мільярда доларів США, але через технічні складнощі в імпортуванні Україною нафти з Азербайджану цей показник знизився. У 2014 році товарообіг між двома країнами становив 470 мільйонів доларів.

Завдяки сприятливій інвестиційній політиці України Азербайджанська державна нафтова компанія досягла значного успіху в організації своєї діяльності на території України. Нині компанія пропонує широкий спектр послуг — від заправних станцій до нафтопереробних заводів. Зокрема, азербайджанські компанії «Akkord» та «Azerkorpu» займаються реалізацією своїх проектів на території України. Малі та середні за розміром підприємства за інвестиційної підтримки Азербайджану також беруть участь в економічному житті України.

Азербайджанська громада України відіграє активну роль у розвитку відносин між країнами на основі дружби і взаємодовіри. Загальнонаціональний лідер Гейдар Алієв посідає особливе місце у формуванні азербайджанської діаспори в Україні та перетворенні її на соціальну рушійну силу. Саме завдяки вказівкам та підвищеній увазі з боку Алієва реорганізована азербайджанська діаспора розпочала новий курс розвитку. У рамках свого візиту в Україну Гейдар Алієв на зустрічі з представниками азербайджанської діаспори висловився таким чином: «Незалежно від місця проживання жоден азербайджанець не має забувати про свою Батьківщину, предків та мову. Де б ви не мешкали, ваші серця мають битися в ритмі із серцем

Батьківщини. Кожен з нас, а також азербайджанці, які проживають в Україні, повинні берегти патріотизм в душі».

Президент Азербайджану Ільхам Алієв назвав азербайджанську діаспору в Україні та українську діаспору в Азербайджані природним трампліном між нашими країнами та народами. Він висловив задоволення з приводу комфортного проживання азербайджанців в Україні та українців в Азербайджані та їхніх зусиль у розвитку взаємозв'язків між двома державами.

Варто зазначити, що відносини між урядами наших країн також мають рівну лінію розвитку. Взаємні візити спікерів парламентів, міжпарламентські робочі групи, консультації між міністерствами закордонних справ, співпраця в рамках міжнародних і регіональних організацій, взаємна підтримка мають плідні результати.

У 1995 році було створено робочу групу між парламентами Азербайджану та України. Очолив її у Парламенті Азербайджану один із депутатів, голова аграрного комітету Ельдар Ібрагімов. Очільником групи з української сторони став голова Митного комітету Роман Насіров. Але у зв'язку з його призначенням на посаду голови Державної фіскальної служби України плануються вибори нового керівника групи. Після парламентських виборів в Україні у жовтні 2014 року робочу групу було реформовано, і 27 членів з усіх політичних партій, фракцій та депутатських груп українського парламенту, а також незалежні депутати увійшли до складу групи за власним бажанням. Очікується, що кількість учасників групи перевищить позначку у 30 осіб. У період з 30 березня до 1 квітня 2015 року представники комісії здійснили візит до Азербайджану, де зустрілися з головою парламенту Октаєм Асадовим, Міністром закордонних справ Ельмаром Мамедьяровим та іншими офіційними особами.

Взаємодія української та азербайджанської культури швидко розвивається. Взаємні візити глав держав відіграють велику роль у розвитку цих відносин. 1997 року головну нагороду України — орден Ярослава Мудрого було презентовано всенародному азербайджанському лідеру Гейдару Алієву. Того ж року, під час його візиту, було підписано угоду про співпрацю у сфері культури та мистецтва між азербайджанським та українським Міністерствами культури. З 1998 року українську мову викладають в Бакінському слов'янському університеті.

А 17 жовтня 2001 року при ньому був заснований Український освітньо-культурний центр. В результаті поглиблення відносин між Азербайджаном та Україною у 2000 році в Києві в Міжрегіональній академії управління персоналом був заснований Інститут політичних та соціальних наук на честь Гейдара Алієва. З нагоди 100-ї річниці від дня народження видатного азербайджанського поета Самеда Вургуну проводили урочистості в Києві: бібліотеку названу на його честь, було відремонтовано й відкрито для відвідувачів. В 2004 ро-

ці встановлено пам'ятник національному лідерові Гейдару Алієву. Церемонія з нагоди встановлення пам'ятника українському поетові Тарасу Шевченку була проведена 30 червня 2008 року під час візиту Президента Віктора Ющенка до Азербайджану.

Дні культури та літератури, театральні виступи, спортивні змагання, туристичні виставки та інші заходи проводяться на постійній основі. Дипломатичні місії відіграють активну роль у посиленні гуманітарних відносин. Посольство Азербайджану в Україні провело низку заходів у Києві, присвячених 200-й річниці від дня народження Тараса Шевченка в 2014 році. Великий Кобзар був шанований під час святкування ювілею поета в Інституті літератури НАНА ім. Нізамі, Бакінському слов'янському університеті та Спільці азербайджанських письменників.

На знак вдячності за популяризацію культурної спадщини, історичних та політичних реалій Азербайджану в українському суспільстві Посольство Азербайджану переклало та видало українською мовою близько 20 книжок. Презентація видань відбулась у Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського та Азербайджанській національній бібліотеці ім. Мірзи Фаталі Ахундова в грудні 2014 року. Видавництво журналу зарубіжної літератури «Всесвіт» було розпочато в січні 2015 року. Цей випуск був першою масштабною антологією азербайджанської літератури, яка вийшла друком в Україні. Презентація спеціалізованого випуску «Dünya ədəbiyyatı» (Світова література) азербайджанського журналу, присвяченого українській літературі відбулася в тих же числах. Цей випуск містив художній переклад творів 30 українських літераторів як класичних, так і сучасних, зроблений Спількою азербайджанських письменників.

Беручи до уваги інтерес українських читачів до творів народного письменника, голови Спільки азербайджанських письменників Анара, вони були опубліковані під назвою «Біла вівця чорна вівця» українською мовою. У зв'язку з 77-ю річницею від дня народження письменника в Києві була проведена радіопрезентація книги. Відбулося її обговорення на радіо «Культура», а обмін думок читачів, які телефонували в студію, був проведений в інтерактивному режимі.

Варто зауважити, що книги «Переможний хід ідей Гейдара Алієва» професора Ягуба Махмудова, «Портрет Президента Азербайджану» добре відомого письменника Гусейнбала Мірумалова, «Нагірний Карабах: історія, прочитана за джерелами» академіка Раміза Мехтієва, вибрані праці Міра Джалала, Мірзи Фаталі Ахундова, які перед цим були опубліковані посольством, викликали інтерес широкого кола читачів. На цей момент заплановано масштабну публікацію збірки творів великого літератора Джаліл Мамедкулізаде.

Важливою частиною культурної взаємодії між Азербайджаном та Україною є парк у Києві, названий на честь національного лідера Азербайджану Гейдара Алієва. Парк, що був зроблений Державною

нафтовою компанією Азербайджанської Республіки в 2013 році, багатий на атрибути, що відображають історію, мистецтво, красиву природу Азербайджану. З-поміж них пам'ятник національному лідеру, стіни фортеці Баку, мозаїчна копія килима Шейх Сафі 17 століття, який і нині зберігається в Музеї Лондона, а також дерева, квіти та інші рослини. Парк став одним із найулюбленіших місць у Києві, де сотні молодят на згадку фіксують свій найщасливіший день за допомогою фотосесій.

Іншим зразком азербайджансько-українських культурних зв'язків є дарунок українцям від азербайджанського народу — парк Заріфи Алієвої в Ірпені. Цей парк, названий на честь видатного азербайджанського офтальмолога, академіка Заріфи Алієвої, повністю розпланований представництвом Державної нафтової компанії Азербайджанської Республіки. Нині це одне з найпопулярніших місць відпочинку мешканців міста. Будівництво ще одного парку в Одесі триває.

З початком сепаратистських рухів у березні 2014-го Україна зіткнулася зі складною внутрішньою політичною кризою. З огляду на таку складну геополітичну ситуацію і конфронтацію Азербайджан залишився вірний принципам стратегічного партнерства та незмінно підтримує територіальну цілісність України під час голосувань Генеральної Асамблеї ООН. На прес-конференції з Федеральним канцлером Ангелою Меркель під час візиту до Німеччини в січні 2015 року Президент Ільхам Алієв ще раз заявив про підтримку суверенітету України. Відповідаючи на запитання про територіальну цілісність України, він сказав: «Ми визнаємо територіальну цілісність усіх країн. Звичайно, ми хочемо, щоб усі країни визнавали територіальну цілісність Азербайджану. Тому що територіальна цілісність Азербайджану була порушена Вірменією понад 20 років тому.

Ми відкрито підтримали територіальну цілісність України при голосуванні Генеральної Асамблеї ООН. Ми вважаємо, що це принцип міжнародного права. Територіальна цілісність країни не може бути змінена без її власної згоди. Якщо вона порушена, то має бути відновлено.

Така політична підтримка України на найвищому рівні у важкий історичний момент, напевно, ще раз продемонструвала послідовний і основний зміст зовнішньої політики Президента Азербайджанської Республіки Ільхама Алієва, що базується на основах міжнародного права та традиціях стратегічного партнерства.

Eynulla MADATLI,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Azerbaijan to Ukraine*

AZERBAIJAN–UKRAINE RELATIONS: HISTORY AND CURRENT SITUATION

According to the common view of the Azerbaijani and Ukrainian historians, relations between our countries and nations during the first republican period in 1918–1920 have not been properly researched yet. Initiative of the Embassy of the Republic of Azerbaijan in Ukraine to ascertain the still unclear issues through joint researches of the relations between Azerbaijan Democratic Republic and People's Republic of Ukraine has created an opportunity for better understanding of the political relations between our states in that period.

As a result, we got a valuable research work of the well-known historians of Azerbaijan and Ukraine: professor Musa Qasimli, docent Oleg Kupchyk and journalist Ali Damirli. Comprehensive information about the first diplomatic representations and their activity was presented to the scientific society for the first time. In the materials of the governmental bodies of Ukraine in the Central State Archive it is indicated, that the first diplomatic contacts between our countries happened in the summer of 1918. The same year on July 20, the government of Ukraine appointed the Consul General to Tiflis, covering Georgia, Azerbaijan and Armenia. But the Consul General of Polish origin Oleksiy Kulinskyi could not become very successful. For this reason, the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic established consulate in Batumi and planned to open a consulate in Baku as well. But the change of the government stopped this process, and only on January 26, 1919 the new government – Directory of the Ukrainian People's Republic sent extraordinary diplomatic mission to Caucasus under the leadership of Ivan Krakovskyi. Ivan Krakovsky presented his credentials to the Minister of Foreign Affairs of Azerbaijan Fatali Khan Khoyski on February 8, 1919. After this the Ukrainian People's Republic appointed Lev Lisniak as the new Consul General to Tiflis. On August 5, 1919 the government of Azerbaijan, together with Georgia and Armenia, recognized the authority of the Consul General.

Because of the financial shortage, to establish a separate consulate or vice-consulate in Baku, the government of Ukraine authorized A. Golova, the leader of the Ukrainian community in Baku as a Consul General. A bit later he was replaced by Ukrainian Aga Khan. But this

practice did not justify itself. The head of Ukraine's extraordinary mission in Caucasus went to Baku and solved this issue, requesting the permission of the Ministry of Foreign Affairs of Azerbaijan to appoint the Ukrainian member of Azerbaijan Parliament Vasyl Kuzhim, whom he knew very well, as the Vice-Consul General of Ukraine. The permission was issued on January 1, 1920 and the Vice-Consulate started functioning on Istiglaliyyat street of Baku. V. Kuzhim started dealing with the problems of the Ukrainian community in Baku and revived the relations. But on a short trip to Ukraine, he was arrested by Bolsheviks, so functions of the Vice-Consul were being temporarily executed by Montag, the secretary of the consulate. The Vice-Consulate officially existed even after the occupation of Azerbaijan by Bolshevik Russia, till January, 1921.

Initially the government of Azerbaijan considered it proper to call upon compatriots, who got their education and were living in Kyiv, to establish relations with Ukraine. On October 10, 1918 in order to represent Azerbaijan and protect the interests of Azerbaijanis living in Ukraine, a meeting of on the establishment was organized and as the result the Commissariat of Azerbaijan in Ukraine was formed. Jalil Sadikhov, who used to work at the consulate of Iran, was elected as the head of the commissariat. On October 23, 1918 the commissariat addressed the letter to the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine on recognition of his authority by the government. This was done so he could protect the rights of compatriots until the establishment of the relations with the government of Azerbaijan. Getting the permission from the Ukrainian side, Commissariat did a lot of work during the short time. Among the 110 people, who were issued the citizenship certificate by the Commissariat, was Mustafa Topchubashov, student of the medical faculty of the Saint Vladimir University (current Taras Shevchenko National University of Kyiv), future prominent surgeon.

Azerbaijan Democratic Republic (ADR) appointed the graduate of the law faculty of the Saint Vladimir University Mir Yusif Vazirov (Yusif Vazir Chamanzaminli) as the ambassador to Ukraine.

M. Vazirov, who was supposed to represent our country and Poland in independent Crimea, went to the peninsula, but failed in reaching Kyiv, due to the change of government in Kyiv.

Because of this M. Vazirov returned to Baku and was appointed as the consul of ADR to Istanbul in March, 1919. In this regard, the Commissariat of Azerbaijan was again issued with the authority by ADR government, which was officially recognized in Ukraine.

Common position of Azerbaijani and Ukrainian delegations in Paris Peace Conference in June, 1919, was of high appreciation, even though the high level of diplomatic relations was not established. But the diplomatic relations between Azerbaijan and Ukraine were broken as a result of occupation by the Soviet Russia.

Relations between Azerbaijan and Ukraine in the spheres of economy, trade, science, education, healthcare, sport etc. continued during the Soviet Union period as well. During those years dozens of Azerbaijani specialists were studying at the educational facilities of Ukraine, appeared compatriots who bound their lives and professions to this country. The fall of the Soviet Union in 1991 gave an increase and formation of newer quality relations between members of the former union.

Was re-established a cooperation based on the historical roots and relations between peoples as well as interests development of both Azerbaijan and Ukraine. Republic of Azerbaijan, regaining its independence on October 18, 1991, recognized the independence of Ukraine on the 6th of December in the same year and in January 31, 1992 diplomatic relations between our countries were established.

First state-to-state high-level meeting was held in Kyiv on December 9, 1991. Presidents of Azerbaijan and Ukraine, Abulfaz Elchibey and Leonid Kravchuk, signed the agreement on friendship and cooperation between the Republic of Azerbaijan and Ukraine. But the relations between countries developed slowly because of different objective and subjective reasons. Though the establishment of the Embassy of Azerbaijan in Ukraine was decided on October 28, 1992, required works for the implementation of this decision were not done.

After the national leader of Azerbaijan Heydar Aliyev came to the leadership of Azerbaijan, relations between Azerbaijan and Ukraine were developed in all spheres. After a short period Ukraine became the reliable partner of Azerbaijan. President of Ukraine Leonid Kuchma visited Azerbaijan on July 27, 1995. At the meetings, where the national and international matters of common interest were discussed, Presidents of states made decisions that defined the direction of the relations for many years. The leaders, recognizing the territorial integrity and internationally accepted borders of each other, condemned all forms of separatism. Heads of states declared, that the Nagorno-Karabakh conflict between Armenia- and Azerbaijan has to be solved on the basis of the norms of the international law, sovereignty and territorial integrity of the states. Mutual establishment of the embassies was also agreed at the meeting. So the Embassy of Ukraine in Azerbaijan was established in 1996, and the Embassy of Azerbaijan in Ukraine in 1997.

Development basis of better relations between Azerbaijan and Ukraine was formed after the official visit of the President Heydar Aliyev to Ukraine on March 24, 1997. Political decisions, and important agreements in the spheres of transportation, energy, oil-gas transport were reached as a result.

Joint inter-governmental commission between Azerbaijan and Ukraine was established on July 17, 1997. Meetings of the commission were held in both countries in turn. The meetings, where the important matters of economy, trade, science, education, culture, defense production and other

spheres were discussed, are continuing to be held now. The next eleventh meeting is planned to be organized in Baku this year.

The second visit of President Heydar Aliyev was realized on November 30, 1999. President Leonid Kuchma visited Azerbaijan on March 16, 2000. The agreement on friendship, cooperation and partnership was signed as a result of the meeting.

Meetings of Prime Minister of Azerbaijan Ilham Aliyev with the high officials of Ukraine, with the participation at the CIS Prime minister's meeting in Yalta on September 18–19, 2003 laid the basis of the high level contacts, which later became more intensified. With the election of Ilham Aliyev as the President of the Republic of Azerbaijan in the October of the same year, new period of the Azerbaijan-Ukraine relations has started. With the visits of President Ilham Aliyev to Ukraine on June 3, 2004 and President Victor Yushchenko to Azerbaijan on September 7, 2006, relations between our countries have reached the level of strategic partnership, and cooperation between GUAM became more active.

Visits by President Ilham Aliyev to Ukraine on May 21, 2008 and President Victor Yushchenko to Azerbaijan on June and November of 2008 gave an impetus to the development of the relations. Erection of the monument to the national poet of Ukraine Taras Shevchenko in Baku was another fact of the cultural relations between our countries.

A new format of the high bilateral relations called the Council of Presidents was established and its first meeting was held during the visit of President Victor Yushchenko to Azerbaijan on April 9, 2009. «Plan of actions», adopted by the Council, opened up the new horizons for the development of the relations and definition of the priorities of cooperation. Azerbaijan-Ukraine Commission on military-technical cooperation, that was formed shortly after, defined the directions of cooperation at its first meeting, held on October 21, 2010 in Kyiv.

The President of Azerbaijan Ilham Aliyev paid an official visit to Ukraine on October 28, 2010 where the second meeting of the Council of Presidents was held. During the visit of the President Victor Yanukovych to Azerbaijan in April 2011 was held the third meeting of the Council where the importance of strengthening of the strategic partnership was stated. It was stressed, that Azerbaijan is the second largest trade partner of Ukraine, after Russia, within CIS, that Ukraine plays a significant role in the foreign trade of Azerbaijan. But during 2011–2013 definite subjective obstacles have occurred in the strategic partnership relations of our countries. Despite this, the Republic of Azerbaijan demonstrated adherence to the political course of the strategic partnership, supported the new government of Ukraine. Participation of the Chairman of Parliament of the Republic of Azerbaijan Ogtay Asadov at the inaugural ceremony of the newly elected President Petro Poroshenko was the clear sign of this.

Azerbaijan and Ukraine carry consultations within the UN and related bodies: Council of Europe, Black Sea Economic Cooperation Organization, GUAM, CIS, Euronest and other international and regional organizations and they traditionally support each other. At the same time two countries actively cooperate for fighting terrorism, organized crime, drug-trafficking and other forms of dangerous crimes.

Agreements in the spheres of economy, trade, customs, taxes, standardization and certification, tourism, finance, agriculture, etc. were signed for ensuring the legal basis of economic cooperation between Azerbaijan and Ukraine.

Though there are close relations between Azerbaijan and Ukraine in the political and humanitarian spheres, the economic and trade relations leave much to be desired. The trade turnover was close to 1 billion US dollars in 2010–2011, but this figure went down because of the technical difficulties of Ukraine in importing the oil from Azerbaijan. Trade turnover between our countries made 470 million dollars in 2014.

Azerbaijan investment is widely represented in Ukraine. State Oil Company of the Republic of Azerbaijan succeeded in substantially organizing its activity in Ukraine. Today the company offers wide range of services through its chain of refilling stations and refineries. Besides, Azerbaijani companies «Akkord» and «Azerkorpu» carry out projects in Ukraine. Small and medium size entrepreneurship units with Azerbaijani investment also play a role in the economic life of Ukraine.

Azerbaijani community of Ukraine plays an active role in the development of the relations between Azerbaijan and Ukraine on the basis of friendship and mutual reliance. Nationwide leader Heydar Aliyev had a particular role in formation of our Diaspora in Ukraine and its turning to a social power. Namely due to the instruction and special attention of Heydar Aliyev, Azerbaijani Diaspora in Ukraine was organized and started a course of development. Heydar Aliyev, meeting with the Azerbaijanis during his visit to Ukraine, said: «No Azerbaijani must forget their Motherland, ancestors, language despite the place of living. Anywhere you live, good or bad, your heart must beat together with the pulse of Motherland. Each of us, as well as Azerbaijanis living in Ukraine must have this patriotism».

The President of Azerbaijan Ilham Aliyev named the Azerbaijani Diaspora in Ukraine and Ukrainian Diaspora in Azerbaijan the natural bridge between our countries and nations. He expressed pleasure of comfortable life of Azerbaijanis in Ukraine and Ukrainians in Azerbaijan, their efforts for development of the ties between two countries.

It should be noted, that the relations between parliaments of our countries also has a sustainable development line. Mutual visits of the speakers of parliaments, inter-parliamentary working groups, consultations between the ministries of foreign affairs, cooperation within the international and regional organizations and mutual support give fruitful results.

The working group between the parliaments of Azerbaijan and Ukraine was established in 1995. Member of Parliament, chairman of the agrarian policy committee Eldar Ibrahimov is the Head of the working group in the Parliament of Azerbaijan. The chairman of the group from Ukrainian side was the people's deputy, chairman of the Customs and Taxes Committee, Azerbaijani national Roman Nasirov. But with his appointment as the chairman of the State Fiscal Service of Ukraine, new chairman is planned to be elected. After the parliamentary elections in Ukraine in October 2014, the working group was reformed and 27 members of Ukrainian Parliament, representing all political parties, fractions and deputy groups, as well as independent deputies became members of the group by their own wish. This figure is expected to exceed 30. Members of the group paid a visit to Azerbaijan on March 30 – April 1, 2015, where they met Ogtay Asadov, Chairman of the Parliament of Azerbaijan, Elmar Mammadyarov, Minister of Foreign Affairs and other officials. These meetings led to the new prospects of the bilateral relations.

Cultural relations between Azerbaijan and Ukraine develop more rapidly. Mutual visits of the heads of states had an immense role in the development of these relations. Still in 1997 the most significant award of Ukraine – Order of Prince Yaroslav the Wise was presented to the nationwide leader of the nation of Azerbaijan Heydar Aliyev. During his visit in the same year, was signed the agreement on cooperation in the spheres of culture and art between the Ministries of Culture of Azerbaijan and Ukraine. Since 1998 Ukrainian language is being taught at the Baku Slavic University. Ukrainian educational-cultural center was established at this university on October 17, 2001.

As a result of the widening of the relations between Azerbaijan and Ukraine, Institute of the Political and Social Sciences after Heydar Aliyev was established at the Academy of the Inter-regional Administration in Kyiv in 2000. Event, dedicated to the 100th birth anniversary of the prominent poet of Azerbaijan Samad Vurgun was held in Kyiv and the library named after him was repaired and opened for the public in 1978. Monument to the national leader Heydar Aliyev was raised in 2004. Inaugural ceremony of the monument of prominent Ukrainian poet Taras Shevchenko was held on June 30, 2008, during the visit of the President Victor Yushchenko to Azerbaijan.

Days of culture and literature, theatre performances, sports tournaments, tourism exhibitions and other events are held on a regular basis. Diplomatic missions play an active role in the strengthening of the humanitarian relations. Embassy of Azerbaijan in Ukraine held number of events, dedicated to the 200th birth anniversary of Taras Shevchenko in Kyiv in 2014. He was immortalized at the events held at the Nizami Institute of Literature of Azerbaijan National Academy of Sciences, Baku Slavic University, Azerbaijan Writers' Union.

For delivering the cultural heritage, historical and political realities of Azerbaijan to the Ukrainian society, Embassy of Azerbaijan translated

and published about 20 books in Ukrainian language. These books were supplied to the libraries and educational units, gifted to the members of the Ukrainian society. Presentation of these books took place at the Kyiv National Library after V.Vernadski and Azerbaijan National Library after Mirza Fatali Akhundov in December 2014. Issue of the «Vsesvit» foreign literature magazine in Ukraine was published in January 2015. This issue was the first big-scale anthology of the Azerbaijani literature, published in Ukraine. Presentation of the special issue of the «Dünya ədəbiyyatı»(World literature) magazine of Azerbaijan, dedicated to the Ukrainian literature was organized on the same dates. This issue included literary translation of works of 30 litterateurs of Ukraine, both classic and modern ones done by the Azerbaijan Writers' Union.

Taking into consideration the interest of the Ukrainian readers to works of people's writer, chairman of the Azerbaijan Writers' Union Anar, they were published in Ukrainian under the title «White ram, black ram». Due to the 77th birth anniversary of the writer, radio presentation of this book was held in Kyiv. Book was discussed at the «Culture» radio, interactive share of views was carried out with readers calling to the studio.

It should be noted, that the books «Victory march of the Heydar Aliyev ideas» by professor Yagub Mahmudov, «Portrait of the President of Azerbaijan» by well-known writer Huseynbala Miralamov, «Mountainous Karabakh: history read from the sources» by academician Ramiz Mehdiyev, chosen works of Mir Jalal, Mirza Fatali Akhundov that were previously published by the Embassy caused the interest of the wide readers' circle. For the time being big-scale publication of the works compilation of great litterateur Jalil Mammadguluzadeh is planned.

Important sample of the cultural relations between Azerbaijan and Ukraine is the park in Kyiv, named after national leader of Azerbaijan Heydar Aliyev. Park, constructed by the State Oil Company of the Republic of Azerbaijan in 2013, is rich with attributes reflecting the history, art, beautiful nature of Azerbaijan, such as the monument in favor of the national leader, Baku fortress walls, mosaic copy of the Sheikh Safi carpet of XVI century, which is currently being preserved at the London museum, as well as trees, flowers and other plantings. Park has become one of the most loved places in Kyiv, where hundreds of newly married couples memorize their happiest day with photo sessions.

Another sample of Azerbaijan-Ukraine cultural relations, that is a gift of Azerbaijani to Ukrainians, is the Zarifa Aliyeva park in Irpen. This park is named after the prominent Azerbaijani ophthalmologist, academician of the National Academy of Sciences Zarifa Aliyeva. It was completely constructed by the representative office of the State Oil Company of the Republic of Azerbaijan and became one of the most popular places for recreation among the city inhabitants. Construction of another park in Odesa is under construction.

With the start of the separatist movement in March 2014, Ukraine faced difficult internal political crisis. In terms of such complicated geopolitical situation and confrontation, Azerbaijan remained faithful to the principles of the strategic partnership and firmly supported territorial integrity of Ukraine at the UN General Assembly voting. At the press conference with Federal Chancellor Angela Merkel during his visit to Germany in January 2015 President Ilham Aliyev once again stated his support for the sovereignty of Ukraine. Answering the question about the territorial integrity of Ukraine he said: «We recognize territorial integrity of all countries. Of course, we wish all countries would recognize territorial integrity of Azerbaijan. Because territorial integrity of Azerbaijan was violated by Armenia more than 20 years ago. We openly supported the territorial integrity of Ukraine at the UN General Assembly voting. We consider that this is the principle of the international law. Territorial integrity of a country cannot be changed without its own agreement. If it is violated, it should be restored».

Such high-level political support to Ukraine in difficult historical period for sure once more demonstrated the consequent and principal content of the foreign policy of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, based on the international law and tradition of the strategic partnership.

Чжан СЮНЬ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Китайської Народної Республіки в Україні*

КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ

Китай високо цінує двосторонні відносини з Україною як із надійним стратегічним партнером. Розвиток наших дружніх зв'язків є політикою китайського уряду. Водночас Китай високо ставить бажання та кроки для продовження розвитку дружніх китайсько-українських відносин і готовий примножувати зусилля до подальшої практичної співпраці з Україною в різних сферах.

Китайський уряд поважає суверенітет, незалежність, територіальну цілісність України та вибір українського народу. Сподіваємося, що збройний конфлікт в Україні якомога швидше закінчиться. Кожна держава гідна йти шляхом стабільного розвитку суспільства й економіки. Китайська сторона підтримує Україну та докладає максимальних зусиль, аби відіграти позитивну та конструктивну роль у цьому питанні.

Співпраця в різних сферах між Китаєм і Україною, проминувши торішній період застою, нині швидко відновлюється та шукає нові аспекти. Китай продовжує залишатися другим за величиною торговим партнером України. Двостороння торговельно-економічна співпраця переходить від звичаєної торгівлі до спільних розробок і виробничих проектів у таких сферах, як фінанси, енергоресурси, сільське господарство та високотехнологічні галузі. Особливо хочу наголосити на тому, що в найважчий для українського народу час китайські підприємства не полишили Україну, а продовжили свою роботу. Вони мають тверду впевненість у потенціалі української економіки та взаємодії між Китаєм і Україною. Упевнений, що з поліпшенням ділового клімату України й підвищенням

інтересу до пізнання відповідної співпраці двох країн економічні зв'язки між Китаєм і Україною матимуть ліпші результати.

На сучасному етапі китайська економіка зазнає величезних змін, зробивши перехід від екстенсивного способу економічного розвитку до інтенсивного зростання якості й ефективності. У згаданій сфері відбуваються наразі трансформації від елементів інвестицій до інновацій. У 2014 році зростання китайської економіки становило 7,4%. Вступивши в новий етап, китайська економіка продовжує надавати більше шансів ринкам, економічному зростанню, залученню інвестицій та співпраці всіх держав, зокрема й України. У найближчі 5 років імпорт Китаю перевищить 10 трильйонів доларів США, його інвестиції за кордон сягнуть 500 мільярдів доларів США. Сподіваємося, що виїзний туризм також розвиватиметься, а кількість туристів перевищуватиме 500 мільйонів осіб. Тому китайсько-українська торгово-економічна співпраця має величезний потенціал.

У 2013 році Голова КНР Сі Цзіньпін запропонував ініціативу розбудови Економічного поясу Шовкового шляху й морського Шовкового шляху XXI століття. «Спільний пояс і спільний шлях» мають охопити весь континент Євразії. Ці ініціативи є шляхом для спільного розвитку й процвітання, стимулюють взаємовигідну співпрацю. У травні я вручив урядові України документи «щодо перспективи та практичних дій створення “Спільного поясу і спільного шляху”», підґрунтям якого будуть принципи колективних консультацій, розбудови та використання наявного потенціалу взаємодії. Голова КНР також представив головний зміст зближення стратегій і додаткових переваг кожної з країн, які братимуть участь у проекті «Спільний пояс і спільний шлях», а також презентував конкретні проекти взаємодії з п'яти позицій: політична координація, взаємозв'язок інфраструктур, безперервна торгівля, вільне пересування капіталу та зближення між народами.

Україна є важливою країною в центрі Європи, коридором між Сходом і Заходом. Вона має потужності промислового та сільськогосподарського виробництва, а також досить розвинутий науково-технічний потенціал. Китай є другою економікою світу, країною, яка розвивається в усіх сферах. Упевнений, що китайсько-українські зв'язки та співпраця обов'язково принесуть взаємну користь для народів обох країн.

Zhang XIYUN,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the People's Republic of China to Ukraine*

MODERN STATE OF CHINA–UKRAINE RELATIONS

China highly appreciates two-way relations with Ukraine as a reliable strategic partner. Development of friendly ties with politics of Chinese Government. At the same time, China highly appreciates readiness and efforts for continuation of friendly Chinese and Ukrainian ties, and is ready to accumulate efforts for further development of practical cooperation with Ukraine in different spheres.

Chinese government respects sovereignty, independence, territorial integrity of Ukraine, and choice of Ukrainian nation. We hope that military conflict in Ukraine will end as soon as possible. Each country deserves a stable development of society and economy. China supports Ukraine and makes maximum efforts to play a positive and functional part in this problem.

Cooperation in different spheres between China and Ukraine, having passed through stagnation period last year acquires tendency of a quick renovation and looks for new aspects of cooperation. China continues to stay the second largest trade partner of Ukraine. Two-way trading and economical cooperation transforms from common trade to collaborating development and manufacturing projects in financial, energy source, agricultural and high technology spheres. I especially wish to note, that during the hardest time for Ukrainian nation, Chinese facilities did not leave Ukraine, and continued their work. They have confidence in the potential of Ukrainian economy and interrelation between China and Ukraine. I am sure that with improvement of business climate in Ukraine and increase of interest to knowledge of business community of two countries, economical ties between China and Ukraine will bring better results.

At the modern stage, Chinese economy undergoes great changes, making transition from extensive way of economical development to intensive increase of quality and effectiveness. Transformations from investment elements to innovations now happen in the mentioned sphere. In 2014, Chinese economy increased by 7,4%. Having entered the new stage, Chinese economy continues to give bigger chances to markets, economical growth, fund-raising and cooperation of all countries, including Ukraine. In the next five years Chinese import will be bigger than 10 trillion US dollars, its investments abroad will be more than 500 billion US dollars. We hope that outbound tourism will also develop and we will count more

than 500 million tourists. That is why Chinese and Ukrainian trade and economical cooperation has big potential.

In 2013 Xi Jinping, head of PRC offered initiative for development of Silk Road Economic Belt and 21st century Maritime Silk Road. «Public Belt and Public Road» may cover the entire Eurasian continent. These initiatives are the way for general development and prosperity, they stimulate mutually beneficial cooperation. In May I gave Ukrainian government documents about «perspectives and practical actions for creation of “Public Belt and Public Road”», which will be based on the principles of cooperation and mutual consultations, development and usage of available cooperation potential. Head of PRC also presented main content of approaching strategies and additional advantages of each country, which will be included in the «Public Belt and Public Road» project. He also presented detailed projects of cooperation in five positions: political coordination, infrastructure interrelation, trouble-free trade, free capital movements and rapprochement between nations.

Ukraine is an important country in the middle of Europe, link between East and West. It has capacities of industrial and agricultural manufacturing, and rather developed scientific and technical potential. China is the second economically developed country, which is advancing in all spheres. I am certain that nations of both countries will greatly benefit from Ukrainian links and cooperation.

Улукбек ЧИНАЛІЄВ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Киргизької Республіки в Україні*

КИРГИЗСТАН–УКРАЇНА: КУРС НА СПІВПРАЦЮ

Киргизько-українські відносини розвиваються в трьох традиційних напрямках, які завжди будувалися на принципах добросусідства, дружби і взаємної допомоги. Уряди наших країн і надалі планують розширювати співпрацю в торговельно-економічній сфері, зміцнювати культурно-гуманітарні зв'язки. Протягом останніх років досить динамічно розвивається політичний діалог, зокрема співпраця в рамках ООН та інших міжнародних організацій. Варто згадати, що в квітні минулого року Україна підтримала Киргизстан у наданні статусу «Партнер з демократії» Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ).

У січні 2014 року в адресу киргизької сторони надійшла подячна Нота МЗС України за підтримку на сесії Міжурядового комітету конвенції ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини щодо включення української номінації «Петриківський розпис — українське декоративно-орнаментальне малярство ХІХ–ХХІ ст.» в репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства.

В жовтні 2015 року наша республіка проголосувала за обрання України непостійним членом Ради Безпеки ООН на 2016–2017 рр.

Киргизька сторона може навести також підтримку України у включенні до Ради Міжнародного союзу електровз'язку. Ми розраховуємо на підтримку української сторони при обранні КР до складу Ради ООН з прав людини на період 2016–2018 рр. Сподіваюсь, в перспективі політичний діалог між нашими країнами буде ще більш інтенсивним.

Підписання Україною угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а Киргизстаном про вступ в Євразійський економічний союз відкривають нові перспективи для розвитку взаємодії наших країн і в

двосторонньому плані, зокрема в торгово-економічній сфері. Ми зацікавлені в проведенні більш енергійних кроків щодо збільшення торгового обігу між нашими країнами. Зацікавленість у вільній торгівлі з ЄАЕС виявили 40 країн, і це підтверджує вигідність укладення угоди між ЄС і ЄАЕС. На Астанинському економічному форумі було обговорене питання про створення Об'єднаного євразійського економічного простору з єдиними правилами, які б стирали бар'єри між країнами, але при цьому враховували б їх національні інтереси.

Україна до закінчення року займала помітне місце серед зовнішньоекономічних партнерів, і ми зацікавлені в подальшому зміцненні взаємодії в торгово-економічній сфері. На жаль, після досягнення в 2013 році рекордного обсягу двостороннього зовнішньоторговельного обігу в 168 500 000 дол. США, розпочався спад. Сподіваюся, що йдеться про тимчасові складнощі, і найближчим часом ситуація стане більш сприятливою для поживлення торгівлі та збільшення взаємних інвестицій. У Киргизстані користуються популярністю українська харчова продукція, вироби енергомашинобудування, а в Україні добре відомі електричні машини і устаткування, необроблені шкури і бобова продукція, понад 50 українських підприємств зареєстровані та працюють в нашій країні.

Киргизька сторона визначила не менш важливим процес зміцнення та розширення міжрегіональних зв'язків. Позитивним кроком було, наприклад, участь киргизької делегації у Міжнародному інвестиційному форумі «Таврійські горизонти» у м. Херсоні. На форумі було укладено договір між киргизької компанією «Фалкон груп» і українською компанією «Агробіотех», основним видом діяльності якої є біостимулятори рослин природного походження. У першій декаді червня представник української компанії Володимир Мельник побував у Киргизстані і провів випробування в різних регіонах республіки. Підсумки будуть підведені в кінці серпня за участю киргизьких фермерів і керівника компанії, професора Ніколая Козака. Враховуючи наше прагнення у виробництві екологічно чистого продукту, проведена робота має перспективу.

Поглибленню регіональної співпраці було присвячене перебування киргизької делегації у червні 2015 року у Вінницькій області, де застосовують передові технології у сільськогосподарській сфері. Переговори з губернатором області Валерієм Коровієм, відвідування підприємств, можлива довгострокова співпраця з одним із регіонів південних областей Киргизстану принесуть очікувані результати партнерам.

Цього року заплановано здійснити візити киргизької делегації у Житомирську та Черкаську області України, метою яких є розвиток взаємовигідної торгово-економічної взаємодії, особливо в агропромисловому секторі.

Спочатку червня в посольство звернулося керівництво відкрито-го акціонерного товариства «Турбоатом» з пропозицією продовжити традиційні зв'язки з енергетиками Киргизстану, які вже мають 30-річну історію успіху і пов'язані з постачанням на Курпсайську й Ташкумирську ГЕСи радикально-осьових гідротурбін. Пропозиції було направлено українському уряду для оцінки їх перспективності. Не менш вагомий інтерес до нашої країни проявляє український агропромисловий холдинг «Астрата», який працює в сфері цукрового та сільськогосподарського виробництва та пропонує створення спільного підприємства на основі кращого Савинського цукрового заводу, що знаходиться в Харківській області. Пропозицію передано киргизькій стороні для всебічної оцінки і можливої спільної роботи.

Українська сторона готова до співпраці з киргизькими бізнесменами і це здебільшою мірою пов'язано зі сприятливим інвестиційним кліматом в Киргизстані. Насамперед це ліберальне законодавство, вільні економічні зони, захист від ризику подвійного оподаткування, захист і заохочення іноземних інвестицій. У країні всього 8 видів податків, низькі витрати на електроенергію (2 центи 1 квт / год.), низька заробітна плата — 235 дол. США на місяць. Поряд з цим у наших країн безвізовий режим, ми можемо спілкуватися без перекладача. На батьківщині Манаса проживає більше 20 тис. етнічних українців, а в Україні понад 6 тис. киргизів, які беруть активну участь у громадському житті країни перебування.

Посольство, спільно з активом киргизької діаспори, здійснило низку вагомих проєктів. Наближається до завершення дослідна робота зі встановлення виселення киргизів в 30-ті роки минулого століття, їх компактного проживання та місць поховань, одне з них в селі Хрестівка Чаплинського району Херсонської області, друге — у селі Виноградово Цюрупинського району. Докладний матеріал про виконану роботу викладено у виданій посольством книзі, з якою можна ознайомитися на офіційному сайті посольства в розділі «Виселення киргизів у Таврію» / Публікації.

Не менш важливі зусилля докладали до організації помітної події в культурному житті регіонів, в яких експонували Всеукраїнську художню виставку, присвячену киргизькому письменнику Чингізу Айтматову. В Херсонській, Чернігівській, областях, містах Києві та Дніпропетровській численні відвідувачі виставки відкрили для себе гірську країну, її людей, стародавні традиції та культуру нашої країни, великого письменника.

Встановлена традиція спільних дій посольства та активістів діаспори знайшла продовження у новорічних ярмарках, щорічному фестивалі культур народів світу.

Посольство активно підтримує торговий представник Асоціації молодих підприємців республіки, особливо у разі непорозумінь у комер-

ційній роботі, так сталося з киргизької компанією ПП «Мусаєв», після нашого втручання товар надійшов замовникові. Інша компанія «Вітал Віста» товар не отримала, але повернення 15 295 дол. США було забезпечено. Зараз працюємо над усуненням витрат компанії «Трейд-Інвест».

Буваючи в регіонах України, вивчаючи перспективи економічного співробітництва, не можу не сказати про свої враження про людей, кожен регіон своєрідний і неповторний, має свої традиції, особливості, менталітет. Ужгород не схожий на Херсон, Вінниця вражає своїм порядком, відсутністю наметів і тимчасових торгових точок на вулицях, доглянутістю, двічі відвідував Івано-Франківську область, надзвичайно дивно красивий край, з добрими та щирими людьми. Невипадково ця земля народила таких талановитих письменників і поетів як Івана Франка, Василя Стефаника, Марка Черемшину.

Твори великого Кобзаря, Лесі Українки, Павла Тичини, Олеса Гончара, Михайла Стельмаха переведені киргизькою мовою, а 13 рукописів Чингіза Айтматова перекладено українською мовою.

У минулому півріччі в мене були зустрічі з головами національних спілок художників, кінематографістів, письменників, президентом Академії мистецтв, головою Фонду культури України, обговорювалося одне питання — надання одній з вулиць столиці України ім'я Чингіза Айтматова. Консолідовану думку творчих спілок у червні було передано меру міста Києва Віталію Кличку, під час нашої зустрічі. За підсумками нашої бесіди керівник столиці твердо запевнив про підтримку позитивного рішення при розгляді на найближчій сесії міської ради

Якось в одному з інтерв'ю кореспондент запитав мене, чим пишуться Киргизи? Я відповів: найважливіше те, що ми змогли зберегти мир у своїй країні і відродити гордість за свою Батьківщину. Ми пишаємося священним Іссик-Кулем, піднебесними горами Ала-Тоо, Чингізом Айтматовим. Не помилюся, якщо скажу, киргизи, як і українці, пишуться своєю благодатною землею, однією з незгасаючих святинь в серці кожної людини, самобутньою культурою, своїми звичаями і традиціями, щедрою гостинністю.

KYRGYZSTAN–UKRAINE: COURSE ON COOPERATION

Kyrgyz-Ukrainian relations develop in the three traditional directions that have always been built on the principles of good-neighborly relations, friendship and mutual assistance. Our governments plan to continue expanding cooperation in trade and economic spheres and strengthening cultural and humanitarian ties. Political dialogue, in particular, cooperation within the UN and other international organizations has been developing quite dynamically in recent years. Suffice it to recall that in April of the last year, Ukraine has supported Kyrgyzstan on giving the status of «Partner for Democracy» to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE).

In January 2014 Kyrgyz side received a certificate of gratitude from the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine for their support at the session of the Intergovernmental Committee of the UNESCO convention on the protection of intangible cultural heritage about including Ukrainian nomination «Petrikov painting — Ukrainian decorative and ornamental painting of XIX–XXI centuries.» In the Representative List of the Intangible Cultural heritage of Humanity.

The Kyrgyz side can mention Ukraine's support on the inclusion in the Council of the International Telecommunication Union. We count on the support of the Ukrainian side in the election of the Kyrgyz Republic in the UN Council on Human Rights for the period of 2016–2018.

Hopefully, political dialogue between our countries will be even more intense in the future.

The signing of the Association Agreement with the European Union by Ukraine and signing of the Association to join the Eurasian Economic Union by Kyrgyzstan open new perspectives for the development of cooperation between our countries on a bilateral basis, particularly in trade and economic sphere. We are interested in more vigorous steps to increase the trading volume between our countries. 40 countries showed interest in free trade with the EAEU, and it confirms the profitability of the agreement between the EU and the EAEU. The question about the establishment of the Joint Eurasian economic space with common rules which would erase barriers between countries, but would also take into account their national interests was discussed at the recent Astana Economic Forum.

In the past year, Ukraine occupied a prominent place among the foreign trade partners, and we are interested in strengthening the expansion of cooperation in trade and economic sphere further. Unfortunately, af-

ter reaching the 2013 record capacity of bilateral foreign trade volume of 168.5 million US dollars, came a decline. I hope that these are only temporary difficulties and in the near future the situation for the revival of trade and mutual investment increase will be more favorable. Ukrainian food products, products of power engineering are popular in Kyrgyzstan and electrical machinery and equipment, raw hides and bean products are well known in Ukraine. More than 50 Ukrainian companies are registered and operate in our country.

The Kyrgyz side has begun strengthening and expanding inter-regional relations. It started with the participation of Kyrgyz delegation in the International Investment Forum «Tavria horizons» in Kherson. A contract between the Kyrgyz company «Falcon Group» and the Ukrainian company «Agrobiotech», which main activity is the manufacture of biostimulants of naturally occurring plants was executed there. In the first decade of June, the representative of the Ukrainian company Volodymyr Melnyk has visited Kyrgyzstan and conducted tests in its various regions. The results will be announced in late August with the participation of Kyrgyz farmers and company's CEO, Professor Mykola Kozak. Given our commitment to the production of environmentally friendly products, this work has the perspective.

Deepening of the regional cooperation was dedicated to the stay of the Kyrgyz delegation in June 2015 in the Vinnytsya region, where the advanced technology is used in the agricultural sector. Discussions with the region's Governor Valeriy Koroviy, visits to the companies and possible long-term cooperation with one of the Kyrgyzstan southern regions will bring the expected results to the partners.

Working visit of the Kyrgyz delegation to Zhytomyr and Cherkasy region of Ukraine is scheduled on September. Its goal is the development of mutually beneficial economic and trade cooperation, especially in the agricultural sector.

In early June, the management of the public company «Turboatom» has addressed the Kyrgyz Republic Embassy with a request to continue traditional ties with the energy sector of Kyrgyzstan, which has begun over 30 years ago and are related to deliveries of Francis turbines to Kurpsai and Tash-Kumyr HPS'. Proposals were sent to the Government for assessment of their prospects. Ukrainian agricultural holding «Astrata» which works in the field of sugar and agricultural production shows no less significant interest to our country. It proposes the creation of a joint venture on the basis of the best Savynskyi Sugar Factory, located in the Kharkiv region. The proposal was sent to the Kyrgyz side for an overall assessment and possible collaboration.

The Ukrainian side is ready to cooperate with Kyrgyz businessmen and it is in no small part due to the favorable investment climate in Kyrgyzstan. First of all, it is a liberal legislation, free economic zones, protection against risk of double taxation, protection and promotion of

foreign investments. The country has a total number of 8 types of taxes, low energy costs (2 cents per 1 kW/h), low wages – 235 US dollars per month. Along with this, our countries have a visa-free regime, we can communicate without an interpreter. Manas' Motherland is home to over 20 thousand of Ethnic Ukrainians and in Ukraine live over 6 thousand of Kyrgyz, who actively participate in the public life of the host country.

Embassy together with a core group of Kyrgyz Diaspora realized a number of significant projects on the basis of the system cooperation. A research work on the recognition of the Kyrgyz exile in the 30's of the last century, their compact settlements and burial sites (first one is in the village of Krestovka of Chaplynskyi district, Kherson region, second - in the village of Vynohradovo of Tsyurupynsk district) is nearing completion. A detailed article on the work performed is described in the book published by the Embassy, which can be found on the official website of the Embassy in section «Kyrgyz Exile to the Tavria» / Publications.

Efforts have been made and crowned with a remarkable event in the cultural life of the regions, which had an All Ukrainian art exhibition, dedicated to the Kyrgyz writer Chyngyz Aitmatov, going. In the regional centers of Kherson, Chernihiv, Kyiv and Dneprodzerzhynsk numerous visitors discovered the mountain country, its people, ancient traditions and culture of our country and a great writer.

The established tradition of joint actions of the Embassy and Diaspora activists found its continuation in the participation in Christmas fairs and in the annual festival of world cultures.

Active support to the Embassy is showed by a sales representative of the Association of Young Entrepreneurs of the republic, especially in terms of misapprehension in the commercial work. This happened with a Kyrgyz company PE Musaiev and after we intervened, the declarant got his merchandise. Another company «Vital Vista» did not receive their merchandise, but still got the refund of 15295 US dollars. We are now working on the expenses elimination of the «Trade-Invest» company.

When I go to the various regions of Ukraine, study the prospects for economic cooperation, I can not but mention my impressions of people. Each region is original and unique, has its own traditions, peculiarities, mentality. Uzhhorod is not like Kherson, Vinnytsia impresses with its order, with the lack of tents and temporary shops on the streets and tidiness. I have visited Ivano-Frankivsk region twice and it is a very beautiful region, with good and sincere people. It is no accident that this land gave birth to such talented writers and poets such as Ivan Franko, Vasyl Stefanyk, Marko Cheremshyna.

Works of the great Kobzar, Lesia Ukrainka, Pavlo Tychyna, Oles Honchar, Mykhailo Stelmakh were translated into the Kyrgyz language and 13 manuscripts of Chyngyz Aitmatov were translated into Ukrainian.

In the past six months I have had a meetings with Chairmen of National Union of artists, filmmakers, writers, with the president of the Ukrainian Academy of Arts, Chairman of the Foundation of Culture of Ukraine... And were discussing one issue — giving the name of Chyngyz Aitmatov to a street in the capital of Ukraine. Consolidated view of the creative unions was given to the mayor of Kyiv Vitalii Klychko in June, during my meeting with him. Following the results of our conversation, the head of the capital firmly assured me of his support in getting a positive outcome when considering this topic at the next session of the city council.

Once in an interview the reporter asked me, what the Kyrgyz are proud of? I said: the most important thing is that we were able to keep the peace in our country and restore pride in our Motherland. We are proud of the holy Issyk Kul, of the celestial mountains Ala-Too, of Chyngyz Aitmatov. I am not going to be mistaken if I say that Kyrgyz, as well as Ukrainians, are proud of their fertile land, original culture, their customs and traditions and lavish hospitality.

Юсеф Хусейн АЛЬ-КАБАНДІ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Держави Кувейт в Україні*

ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ МІЖ КУВЕЙТОМ ТА УКРАЇНОЮ

Для мене велика честь представляти Державу Кувейт в Україні. Маю надію, що наведена нижче інформація викличе у Вас інтерес до Кувейту.

Держава Кувейт розташована в північно-східній частині Аравійського півострова на узбережжі Перської затоки між Іраком і Саудівською Аравією. Населення Кувейту становить близько 4 млн осіб, із яких лише приблизно 1,2 млн є корінними мешканцями, решта — емігранти, зокрема з арабських та азійських країн. Хоча Кувейт географічно невелика держава (17,82 км²), вона може похвалитися багатого, відносно відкритою економікою, адже Кувейт володіє понад 6% світових запасів сирої нафти (близько 102 млрд барелів). Майже половина ВВП припадає на частку нафтової промисловості. Нафта становить 95% експортних і 95% державних прибутків. Зовнішня політика країни визначається її вірою у взаємну повагу, рівність і невтручання у внутрішні справи інших держав. Кувейт — непохитний прибічник врегулювання міжнародних конфліктів мирним шляхом відповідно до принципів та норм міжнародного права. Кувейт достеменно вірить у збереження своєї незалежності, державного суверенітету, природних багатств та народу й виявляє таку ж повагу до інших суверенних держав. Як член Організації Об'єднаних Націй Кувейт підтримує роль ООН у збереженні міжнародного миру і безпеки. У березні 2014 року Держава Кувейт підтримала резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 68/262 «Територіальна цілісність України». Таким чином, Кувейт підтвердив свою давню та принципову позицію щодо дотримання фундаментальних принципів незалежності держави, її суверенітету, єдності та територіальної цілісності, закріплених у Статуті ООН.

Говорячи про двосторонню кувейтсько-українську співпрацю, ми маємо згадати зусилля Кувейтського фонду арабського економічного розвитку, який надає кредити на пільгових умовах для фінансування проєктів в арабських та інших країнах, що розвиваються. Фондом було досягнуто попередньої домовленості із урядом України щодо ін-

вестування проекту спорудження Національного медичного комплексу InterMedicalEcoCity у Арабатській стрілці в Херсонській області. Я пишаюся міцними відносинами між нашими країнами та взаємною готовністю допомогти один одному у скрутні часи. У березні 2003 року парламент України ухвалив Указ Президента «Про направлення окремого батальйону радіаційного, хімічного та біологічного захисту Збройних сил України до Кувейту для надання допомоги в захисті цивільного населення у разі можливого застосування зброї масового ураження». Своєю чергою, Кувейт був однією з країн, які першими надали допомогу Україні в подоланні наслідків чорнобильської трагедії, випередивши навіть європейські держави. Загальна сума фінансової допомоги, яку Кувейт надав Україні на проекти з ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, сягнула 11,2 млн дол. США, яких 5,2 млн — у квітні 2011 року під час конференції країн-донорів, яка проходила в м. Києві з нагоди 25-ї річниці чорнобильської трагедії. Окрім цього, під час останньої конференції країн-донорів, яку було проведено в Лондоні у квітні 2015 року, Кувейт виділив на виконання проекту «Укриття» в рамках чорнобильської програми 3,8 млн дол. США.

Уряд Кувейту розробив план економічного розвитку, який передбачає чималий бюджет на найближчі 5 років, з метою диверсифікації економіки, залучення якомога більшої кількості інвестицій та активізації участі приватного сектора в економіці. Користуючись нагодою, я заохочую українські компанії відкрити для себе кувейтський ринок, який наразі переживає новий етап піднесення у зв'язку із запуском ве-

ликомасштабних інфраструктурних та будівельних проєктів, зокрема будівництва метро. Поступово Кувейт перетворюється на фінансовий та торговельний центр Перської затоки.

Підтримка, яку надає Кувейт гуманітарним проєктам, сприяє зміцненню статусу країни в міжнародному співтоваристві. Нещодавно Організація Об'єднаних Націй нагородила Його Високість Еміра Держави Кувейт Шейха Сабаха Аль-Джабера Аль-Сабаха статусом «Гуманітарний лідер світу» і назвала Кувейт «Міжнародним гуманітарним центром».

Історія двосторонніх відносин між Україною та Державою Кувейт сягає 18 квітня 1993 року, а саме підписання відповідного протоколу під час перебування в Кувейті урядової делегації України на чолі з Прем'єр-міністром Л. Кучмою. Розвитку співробітництва між Україною та Кувейтом сприяла низка двосторонніх візитів на різних рівнях та відкриття посольств. До основних етапів розбудови відносин слід віднести: візит в Україну в жовтні 1995 року заступника Голови Національної Асамблеї Кувейту С. Аль-Фадала, під час якого було започатковано двосторонній міжпарламентський діалог; робочий візит до Кувейту у травні 2001 року української делегації на чолі із заступником Міністра закордонних справ України В. Єльченком та офіційний візит до Кувейту у січні 2002 року Міністра закордонних справ України А. Зленка, під час яких, зокрема, обговорювали питання поглиблення двостороннього співробітництва у різних сферах та підписано Міжурядову торговельну угоду.

Визначальною подією для переведення всього комплексу двосторонніх відносин між Україною та Кувейтом на якісно новий рівень став перший офіційний візит до Держави Кувейт Президента України Л. Кучми, який відбувся 19–21 січня 2003 року. Головним підсумком цього візиту стало започаткування двостороннього політичного діалогу на найвищому рівні; визначення перспективних напрямків взаємовигідного співробітництва між Україною та Кувейтом у політичній і торговельно-економічній сферах; підтвердження кувейтською стороною готовності поглиблювати співпрацю з Україною як на двосторонній основі, так і в рамках міжнародних організацій. Зміцненню двосторонніх відносин сприяв офіційний візит в Україну в червні 2004 року Міністра закордонних справ Кувейту, а також візити до Кувейту Міністра транспорту та зв'язку України (листопад 2007 р.), Міністра економіки України (травень 2009 р.), делегації Національної Асамблеї Держави Кувейт (жовтень 2010 р.). У відповідь на запрошення віцепрем'єр-міністра, Міністра закордонних справ Держави Кувейт шейха Мухаммада Сабаха Аль-Саліма Аль-Сабаха у січні 2011 року Кувейт з офіційним візитом відвідав Міністр закордонних справ України К. Грищенко, що надало нового імпульсу розвитку двостороннім відносинам у політичній та економічній сферах.

У науковій сфері доволі перспективною залишається співпраця з Кувейтським університетом. У вересні 2013 року делегація цього закладу на чолі з ректором проф. Абдуллатиф Аль-Бадр відвідала Україну, за результатами візиту було укладено меморандуми про

взаєморозуміння щодо академічної співпраці з КНУ імені Тараса Шевченка та НМУ ім. О.О. Богомольця. У грудні 2013 року в рамках роботи другого засідання Міжурядової українсько-кувейтської комісії з питань економічного, технічного та торговельного співробітництва Державу Кувейт відвідав віце-прем'єр-міністр України К. Грищенко.

У квітні 2015 року на запрошення Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка Регіональний директор з питань країн Центральної Азії та Європи Кувейтського фонду арабського економічного розвитку Юсеф Аль-Бадр узяв участь у Міжнародній конференції на підтримку України. У рамках конференції Юсеф Аль-Бадр провів низку зустрічей з українськими високопосадовцями — Міністром охорони здоров'я, заступником Міністра аграрної політики та продовольства та заступником мера міста Києва, у ході яких підтвердив готовність Держави Кувейт розглянути соціальні та будівельні проекти української сторони, що потребують фінансування. З метою популяризації надбань культурної історичної спадщини кувейтського народу серед української громадськості та з нагоди відзначення 20-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Кувейтом та Україною у червні 2013 року було проведено Дні кувейтської культури в місті Києві. Під час зазначеної акції презентовано художні полотна кувейтських митців та виконано музичні твори на традиційні арабські мотиви. Окрім цього, у травні 2015 року Кувейтська національна рада з пи-

тань культури, мистецтв та літератури брала участь у кінематографічному фестивалі «Дні арабського кіно в Україні», під час якого було продемонстровано кувейтську кінострічку «Він був моїм другом».

Торговельно-економічна співпраця між Державою Кувейт та Україною характеризується незначними обсягами товарообігу. Протягом останніх років основу українського експорту до Кувейту становили в основному сільськогосподарські культури (ячмінь), ставелі вироби та продукти харчування. З початку 2010 року відчутно позжавилися контакти представників ділових кіл, що визначає перспективність співпраці між двома країнами, передусім у будівельній сфері, закупівлі високотехнологічної та сільськогосподарської продукції українського виробництва. Маю відзначити, що товарообіг між Державою Кувейт та Україною не відповідає їхньому потенціалу та взаємним сподіванням.

Ми маємо надію на розширення структури товарообігу, тому закликаємо представників приватного та державного секторів скористатися значними можливостями, що відкриваються на ринках обох країн. Значного імпульсу для розвитку економічних відносин, зміцнення торгівлі та інвестиційної діяльності між двома країнами може бути надано завдяки активізації взаємних візитів представників державних та ділових кіл, укладенню договорів та участі у виставкових заходах. Сподіваємося, що реформи, які наразі проводяться в Україні, зокрема у сфері іноземних інвестицій, будуть достатньо прозорими та ефективними, аби залучити якомога більше кувейтських інвесторів до створення спільних проектів із українськими партнерами.

Yousef Hussain AL-QABANDI,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the State of Kuwait to Ukraine*

BILATERAL RELATIONS BETWEEN THE STATE OF KUWAIT AND UKRAINE

It is a great honor and pleasure for me to present my country Kuwait here in Ukraine. Hoping that the information about my country which is provided below will arise your interest in Kuwait.

Kuwait is located at the head of the Arabian Gulf, with Iraq to the north and west, and Saudi Arabia to the southwest.

Kuwait's population is about 4 million people, of which approximately only 1,2 million people are Kuwaitis and others are expatriates mainly from Arab and Asian countries.

Although Kuwait is geographically small (17,82 sq. m.) it boasts of wealthy, relatively open economy with crude oil reserves of about 102 billion barrels – more than 6% of world reserves. Petroleum accounts for nearly half of GDP, 95% of export revenues, and 95% of government income.

Kuwait's foreign policy is governed by its belief in mutual respect, equality and non-interference in internal affairs of other nations. Kuwait is a strong advocate of resolving international disputes by peaceful means and in compliance of principles enshrined in international treaties and laws.

It strongly believes in maintaining Kuwait's independence and sovereignty of its lands, wealth and its people and accords the same respect to other sovereign nations. As a member of the United Nations, Kuwait is a strong supporter of the role of the UN in preserving international peace and security. In March 2014 the State of Kuwait voted in favour of the United Nations General Assembly Resolution 68/262 «Territorial integrity of Ukraine». Thus Kuwait has reaffirmed its long-standing principled position of observing the fundamental principles of the independence of the state, its sovereignty, unity and territorial integrity as recognized in the UN Charter.

While speaking about bilateral Kuwaiti-Ukrainian cooperation we should mention efforts of the Kuwait Fund for Arab Economic Development. The Fund extends loans on concessionary term to finance development projects in Arab and other developing countries. Kuwait Fund for Arab Economic Development reached the preliminary agreement with Ukrainian Government concerning investment in the development of national medical project to be called InterMedicalEcoCity in the Arbat Spit (Kherson Oblast), although due to hard situation in Ukraine the fulfillment of this project has been suspended.

I am proud of strong relations which so happily exist between our countries and our mutual willingness to help each other in crucial times. In March 2003 the Ukrainian Parliament endorsed the Presidential Decree on sending Ukrainian battalion of radiation, chemical and biological protection of the Armed Forces of Ukraine to the State of Kuwait to assist in defending civilians against the possible use of weapons of mass destruction. In its turn, Kuwait was among the first countries (even out-started the European states) which rushed to support Ukraine in challenging the nuclear disaster of Chernobyl. Kuwait has always been a donor for financing the Chernobyl projects and the total amount of financial aid of Kuwait for rectification of the consequences of this disaster has reached 11,5 million dollars. Mentioning, that in April 2011 during the donor conference on the occasion of the 25th anniversary of the Chernobyl catastrophe which was held in Kyiv for raising funds, Kuwait allocated to Chernobyl projects 5.2 million dollars. Besides, during the last conference of foreign donors in London in April 2015 Kuwait contributed 3,8 million dollars for a new cover for the disused Chernobyl nuclear power plant.

Kuwaiti Government passed an economic development plan that pledges to spend huge budget over next five years to diversify the economy, attract more investment, and boost private sector participation in the economy. I avail myself of this opportunity to encourage Ukrainian companies to enter Kuwaiti market which has witnessed a new dawn with launch of large-scale infrastructure and construction projects including building of Kuwait Metro, noting that Kuwait progressively is transforming into financial and trade center of the Gulf.

Finally Kuwait's supportive role of humanitarian and developmental work has contributed in bolstering its status in the international community. The UN has recently honored His Highness the Amir Sheikh Sabah Al-Ahmad Al-Jaber Al-Sabah with a title of «world's humanitarian leader» and named Kuwait «an international humanitarian center».

Diplomatic relations between Ukraine and the State of Kuwait were established on April 18, 1993 by signing a protocol during the visit of Ukraine's government delegation to the State of Kuwait headed by Prime Minister Leonid Kuchma.

A number of mutual visits on various levels and the opening of embassies contributed to development of cooperation between Ukraine and Kuwait.

The main stages of development of relations are: a visit of Deputy Chairman of the Kuwait's National Assembly S.Al-Fadala to Ukraine in October 1995, during which bilateral inter-parliamentary dialogue was launched; a visit of Ukrainian delegation led by Deputy Foreign Minister of Ukraine V. Yelchenko to Kuwait in May 2001; an official state visit of Foreign Minister of Ukraine Anatolii Zlenko in January 2002, during which the issues of deepening bilateral cooperation in various fields were discussed and an intergovernmental trade agreement was signed.

An important event for the transfer of the whole complex of bilateral relations between Ukraine and Kuwait to a new level was the first official visit of President of Ukraine Leonid Kuchma to State of Kuwait on January 19-21 2003. The main result of this visit was the establishment of bilateral political dialogue on the highest level; identifying of promising areas of cooperation between Ukraine and the State of Kuwait in the political, trade and economic spheres; Kuwait's confirmation of its readiness to intensify cooperation with Ukraine on the bilateral basis and within international organizations.

Further deepening of bilateral relations was promoted by official visit of Minister for Foreign Affairs of Kuwait to Ukraine in June 2004, as well as visits of Minister of Transport and Communications of Ukraine (November 2007), Minister of Economy of Ukraine (May 2009) and delegation of National Assembly of Kuwait (October 2010).

In response to the invitation of Deputy Prime Minister, Foreign Minister of Kuwait Sheikh Mohammad Al-Sabah there was in January 2011 an official visit of Ukraine's Foreign Minister K. Hryshchenko to Kuwait, which gave a new impetus to developing bilateral relations in political and economic spheres.

Besides, there is a promising potential for cooperation with Kuwait University, which delegation headed by the director prof. Abdullatif Al-Badr visited Ukraine in September 2013. As a result of conducted meetings, bilateral agreements on further cooperation with Taras Shevchenko National University of Kyiv and O.O. Bohomolets National Medical University were signed.

In December 2013 within the framework of the second session of the Intergovernmental Ukrainian-Kuwaiti joint commission on economic, technical and trade cooperation Vice Prime Minister of Ukraine K. Hryshchenko paid a visit to Kuwait.

In April 2015 upon the invitation of the Prime-Minister of Ukraine A. Yatseniuk the Regional Manager for Central Asia and European Countries of Kuwait Fund Yousef Al-Badr participated in International support for Ukraine conference. On the margins of conference Mr. Al-Badr held several meetings with Ukrainian officials – Minister of Health, Deputy Minister of Agriculture and Mayor of Kyiv City – and confirmed the commitment of the State of Kuwait to study development or social projects of the Ukrainian side which are to be the subject of financing.

In order to promote achievements of cultural and historical heritage of the Kuwaiti people among Ukrainian community and on the occasion of the 20th anniversary of diplomatic relations between the two countries in June 2013 the «Days of Kuwaiti culture in Kyiv» were organized. During the event the art canvas of Kuwaiti artists were presented as well as musical works on traditional Arab motifs were performed. Besides in May 2015 the Kuwaiti National Council for Culture, Arts and Letters took part in the «Days of Arab cinema in Ukraine» with Kuwaiti film «He was my friend».

Relations of trades and economic between Ukraine and State Kuwait characterized the insignificant volumes of commodity turnover.

During the last year basis of the Ukrainian export was made mainly by crop cultures (barley), steel products and foodstuff.

Since the beginning of 2010 the contacts of business communities were substantially heated, which determines the prospects of cooperation between the two countries, especially in the construction sector and purchase of high-tech and agricultural products of Ukrainian origin.

I should admit that the trade turnover between the State of Kuwait and Ukraine does not correspond to the possibilities of two countries and does not meet the mutual aspirations. We do hope that there will be wider trade turnover, thus we encourage both private and governmental entities to exploit powerful opportunities of both countries.

Considerable impulse for development economic relations, strengthening trade and investment between the two countries could be given by the mutual visits of governmental officials and businessmen, concluding contracts and participating in exhibitions.

We wish that the reforms which are currently undertaken in Ukraine, especially in the field of foreign investment would have the required transparency and efficiency in order to attract more Kuwaiti investors to launch mutual businesses with Ukrainian partners.

Чуа Теонг БАН,
*Надзвичайний і Повноважний
Посол Малайзії в Україні*

РЕЙС МН-17: РІК ПОТОМУ. МОЇ РОЗДУМИ

Трагічне падіння літака «Малайзійських авіаліній» рейсу МН-17, що сталося 17 липня 2014 року на Сході України та забрало 298 душ, є чорним днем в історії компанії. До того ж не можна забувати про втрату 239 життів, зокрема й двох громадян України, які перебували на борту літака рейсу МН-370, що прямував з Куала-Лумпура до Пекіна та зник з радарів на початку березня 2014 року. Це справді стало подвійним ударом для національного перевізника Малайзії минулого року. Ці дві авіаційні катастрофи — важке випробування для уряду та народу Малайзії.

Емоції зашкалюють у родин загиблих

Рік потому Малайзія та дев'ять інших країн, чії громадяни перебували на борту рейсу МН-17, досі не оговталися від тяжкої та жахливої трагедії. Багато сімей, близькі загиблих пасажирів та членів екіпажу ще переживають емоційне потрясіння, рани та біль утрат. Страждання, горе не лишають їх. Немає слів, якими б їх можна розрадити, втішити чи заспокоїти. Їхні серця ніколи не перестають плакати.

Багато сімей ще не спроможні повернутися до нормального життя. Для них складно впоратися з цим та прийняти свою втрату як долю. Рідні не займають особисті речі своїх близьких, як і рік тому. Їхнє життя ніколи не буде таким, як колись. Деякі повільно, але болісно продовжують жити. Маленькі діти невпинно ставлять питання: «Коли мама або тато повернеться?»; «Чому мама або тато не приходять додому?»

Сім'ї та близькі наполегливо та з нетерпінням чекають результатів розслідування, що попередньо заплановано на 1 жовтня 2015 року. Вони чекають моменту, коли справедливість запанує та винні будуть притягнуті до міжнародного суду. Так само вони розчаровані та розлючені тим, що справа ще й досі не завершена. Процес розслідування триває дуже довго. Винні у цьому невинуватому злочині донині на волі й не притягнуті до відповідальності.

Минув один тяжкий рік, і все, що ми знаємо, — це те, що літак був збитий «високоенергетичними об'єктами ззовні». Це було зазначено в попередньому звіті, опублікованому Радою безпеки Нідерландів у вересні 2014 року. Винуватців не було названо. Зброю, яку було використано, ще не встановлено. Який мотив цього безжального злочину? Тіла двох постраждалих ще не ідентифіковано серед людських решток, зібраних з місця катастрофи під час фази пошуку, що тривала майже рік. Можна було б легко уникнути такої зatoryжної операції, якби усі сторони військового конфлікту погодилися оголосити місце катастрофи нейтральною і зоною припинення вогню від самого моменту трагедії 17 липня 2014 року.

Мої роздуми

Я знаю біль та розчарування міжнародної рятувально-пошукової групи, яка змагалася із часом, щоб втрапити на місце падіння для проведення своєї роботи. Я був залучений до цієї діяльності на етапі її впровадження одразу після падіння літака в другій половині четверга, 17 липня 2014 року. Краще пізно, ніж ніколи: нам нарешті вдалося зібрати всі рештки тіл з місця катастрофи (на найкращому можливому рівні врахувавши питання безпеки). Було зібрано тонни особистого майна, близько 100 тонн уламків Боїнгу 777–200. В ідеальному випадку міжнародна група мала б скрупульозно дослідити всю територію аварії та прилеглі околиці для виявлення доказів і свідчень без будь-якого втручання та пошкодження, аби допомогти процесу розслідування.

Мені було важко на серці, коли я перебував у міжнародному аеропорту Харкова, щоб засвідчити просту, але почесну церемонію прощання із загиблими на їхньому шляху до Нідерландів. Домовини та контейнери з уламками літака переправляли в Нідерланди численними партіями, від літа 2014 року до зими 2015-го. Щоразу, перебуваючи на зльотній смугі у Харкові, я мав честь віддавати останню шану загиблим.

Разом із послом Нідерландів Й.В. Кейсом Кломпенхаувером та послом Австралії Й.В. Дагласом Робертом Траппеттом ми планували та організували Першу церемонію вшанування пам'яті загиблих 17 липня 2015 року, що проходила у Києві в Національному будинку органної музики. Президент України Петро Порошенко знайшов час у своєму напруженому графіку, щоб узяти участь у церемонії разом із Прем'єр-міністром України Арсенієм Яценюком та багатьма членами Кабінету Міністрів. Присутність Президента Порошенка говорить про непохитну підтримку українського уряду Малайзії на шляху встановлення правди про катастрофу. У своєму виступі він підтвердив, що розслідування МН-17 є одним із головних пріоритетів України, а також, що ця трагедія завжди в його серці. Я був дуже зворушений його словами.

У своєму виступі на церемонії вшанування пам'яті я поділився з аудиторією сумними настроями та важкою атмосферою під час панахиди в Малайзії 11 липня 2015 року. Повітря в меморіальному залі було переповнене сумними емоціями, скорботою, болем та гнівом. Коли імена всіх 298 загиблих з'являлися на екрані, в залі не було жодного сухого ока, сльози просто котилися по щоках. Ніякі слова розради не могли заспокоїти невпинну печаль і несамовитий біль, що вони мали витримати протягом минулого року. Чулися ридання та плач. Я також зауважив у своїй промові, що у відповідь на почуття найближчих родичів і близьких, Прем'єр-міністр Малайзії Дато Сері Наджиб Разак у своєму виступі під час церемонії підтвердив намір уряду Малайзії не залишити жодної нез'ясованої деталі, аби розкрити правду разом із міжнародним співтовариством, щоб винні були притягнуті до відповідальності.

Хотів би висловити глибоке розчарування і тривогу з приводу сумної новини 29 липня 2015 року, коли Російська Федерація наклала вето на ініціативу встановити правосуддя, яка була внесена Малайзією на засідання № 7429 Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй щодо створення міжнародного кримінального трибуналу. Ця ініціатива була подана відповідно до розділу VII Статуту Організації Об'єднаних Націй та спрямована на притягнення до відповідальності осіб, винних у падінні літака рейсу МН-17. Російське вето надсилатиме небезпечний сигнал безкарності відповідальних за цей жахливий злочин, а також поставить під загрозу безпеку цивільної авіації у конфліктних зонах у майбутньому. Ні безкарності у випадку траге-

дії МН-17! Малайзія залишиться непохитною у своїй рішучості щодо відповідальності для злочинців та забезпечення справедливості для всіх невинних жертв, що перебували на борту рейсу МН-17. Інші життєздатні варіанти та механізми судового переслідування активно вивчаються, щоб притягнути винних до відповідальності за свої дії. Не вживати заходів — не варіант!

Немає лиха без добра

Трагедія МН-17 зблизила Малайзію та Україну протягом цих важких часів скорботи. Двосторонні відносини ще більше зміцнилися у тісній співпраці та наданні один одному цілковитої підтримки, зокрема й у формі щоденного діалогу та консультацій у прагненні докопатися до істини і справедливості заради жертв та їхніх родин. Я справді дуже пишаюся тим, що мав змогу відігравати вагому роль та зробити свій внесок у поліпшення дипломатичної історії наших двох країн, Малайзії та України.

Як посол в Україні я, звичайно, не маю змоги потрапити в зону конфлікту, навіть на місце катастрофи — у Грабове Донецької області, з погляду безпеки та зрозумілих політичних міркувань та наслідків. У зв'язку з цим я шкодую, що не зміг віддати шану 298 душам, а також усім тим, хто загинув у внутрішній боротьбі там, тим не менше я переконаний, що одного дня, коли ситуація на Донбасі поліпшиться та запанує мир, я відвідаю місце аварії як приватна особа з гуманною метою.

Насамкінець, нехай усі 298 душ покояться з миром. Боже, благослови.

MY REFLECTIONS ON MH-17: A YEAR AFTER

The tragic downing of the Malaysia Airlines flight MH-17 on 17 July 2014 in eastern Ukraine that claimed 298 souls on board was indeed the darkest day in the history of Malaysia Airlines. Let's not forget the loss of 239 lives, including two Ukrainian citizens onboard the MH370 flight from Kuala Lumpur, Malaysia to Beijing that mysteriously disappeared from the radar earlier in March 2014. In fact, it was a double jeopardy for Malaysia's national carrier in that year. Those two aviation accidents posed a grimmest moment for the Government and the people of Malaysia.

Emotions run high among bereaved families

One year on, today, Malaysia and 9 other grieving nations, whose citizens were on board the ill-fated MH-17, are still reeling from the painful and cruel tragedy. Many families and loved ones of the perished passengers and crews are still living with emotional scars, wounds and broken wrenching hearts. The pain, unabated grief, sadness and agony are constantly haunting them. No words of comfort could console and sooth their emotional well beings. Their hearts have never stopped crying.

Many families are yet to settle down to normalcy. It has been very difficult for them to cope and accept their loss as being fated. They have left the personal stuff of their loved ones untouched as it was one year ago. Their life can never be the same again. Some are slowly but painfully moving on with their lives. Small young children left behind by the victims are constantly asking innocent questions like «When is mummy or daddy coming back?» «Why is mummy or daddy not coming home?»

Deep in their hearts, the families and loved ones are still desperately and anxiously waiting for the results of the investigation tentatively scheduled for release on 1 October 2015 and also for the moment when justice will be served to bring the perpetrators to face the court of international law. Equally, they are angry, frustrated and impatient that there is still no early closure. The investigation process took so long. The perpetrators of this unforgivable crime are still on the loose and are yet to be brought to justice.

After one long year, all we know is that it was shot down by 'high energy objects from outside' as it was stated in the preliminary report issued by the Dutch Safety Board in September 2014. No culprits were named. The actual weapon used was not revealed yet. What is the motive of such cold ruthless crime? Two more victims are yet to be identi-

fied from the loads of human remains collected from the crash site during an almost one year long search and recovery phase. The long protracted search and recovery could have been easily avoided should all parties concerned in the war conflicts just agreed readily to declare the crash site a neutral ceasefire zone from the very onset of the tragedy on 17 July 2014.

My reflections

I know the pains and frustrations of the international search and rescue/recovery team who were racing against time to get into the crash site to carry out their work for humanitarian cause. I was involved with their operations at the policy level right immediately after the MH-17 plane came down in the late afternoon of Thursday, 17 July 2014. Anyway, it is better late than never that we finally managed to collect all the human remains (at best as could be), tons of personal belongings, some 100 tons of the Boeing 777-200 wreckage and other fragments given the security concern at the crash site. Ideally, the international teams should be able to comb the crash site and all the close vicinities systematically and forensically for clues and evidences without any contamination and untampered with at in situ to aid in the investigation process.

I feel very heavy hearted whenever I am at the Kharkiv International Airport to witness the simple and dignified official sending off ceremony of the coffins of human remains of MH-17 to the Netherlands. The human remains were flown to the Netherlands in many batches from summer 2014 to the winter in 2015 as and when the remains were found. Each time, I felt privileged to be able to pay my last respect and due dignity to those fallen souls as I was standing in the tarmac even during the frigid winter plummeting to minus 15 degree Celsius in Kharkiv.

At last, I was able to contribute and play a direct role in the MH-17 crisis. Ambassador of the Netherlands H.E. Kees Klompenhouwer, Australian Ambassador H.E. Doug Treppett and I, together we planned and co-organized the First Commemorative Memorial in Kyiv on 17 July 2015 at the National Organ Hall. Ukraine President Petro Poroshenko took time off his busy schedule to participate in the memorial together with Ukraine Prime Minister Arseniy Yatsenyuk and many senior cabinet ministers. The presence of President Poroshenko signified the strong and unwavering support of the Ukrainian government to Malaysia in the pursuit of uncovering the truth of the disaster. In his speech, he reaffirmed that the MH-17 investigation is one of the top priorities for Ukraine and that the tragedy is always in his heart. I was very touched by his words and his commitment.

In my speech at the memorial, I shared with the audience the sad mood and heavy heartedness atmosphere of the memorial service in Malaysia on 11 July 2015. The air in the memorial hall was overwhelmingly heavy with emotions, grieves, pains, sorrows, angers and agonies. When the names of

all 298 victims were scrolled on the overhead screen, there was not a single dry eye in the hall, tears just roll down on their cheeks. No words of comfort could sooth their unabated grieves and the heart wrenching pains that they had to endure over the past one year. There were occasional sobs and soft weeps. I also mentioned that in response to the sentiments and feelings of the next of kin and loved ones, Prime Minister of Malaysia Dato Seri Najib Tun Razak, in his speech at the memorial, reaffirmed the commitment of the Malaysian Government to leave no stone unturned in the quest to uncover the truth together with the international community so that the perpetrators could be brought to face justice.

I wish to express deep disappointment and dismay to hear the sad news on 29 July 2015 that Russian Federation vetoed a justice initiative tabled by Malaysia at the United Nations Security Council meeting No. 7429 to establish an international criminal tribunal under Chapter VII of the Charter of the United Nations to hold to account those perpetrators responsible for the downing of flight MH-17. The Russian veto will be sending a dangerous message of impunity to the perpetrators of the heinous crime, as well as jeopardizing the safety of civil aviation over conflict zones in the future. There shall not be impunity for MH-17. Malaysia will remain steadfast in our determination to pursue accountability for the perpetrators and to ensure justice for all the innocent victims on board MH-17. Other viable options and prosecuting mechanisms are actively being pursued to hold the perpetrators accountable for their actions. Doing nothing is not an option!!!

Every dark cloud has a silver lining

The MH-17 crisis has brought Malaysia and Ukraine closer in forging greater understanding during those trying times and tribulations. The bilateral relations further strengthened when both countries continue to provide full and close cooperation, including daily inclusive dialogues and consultations with each other in the quest to get to the bottom of the truth and battle for justice for the sake of the victims and families. I am indeed very honoured to be able to play a meaningful role in contributing towards the betterment of the diplomatic history of our both countries, Malaysia and Ukraine.

As a serving Ambassador in Ukraine, it is obvious that I cannot go to the conflict zone, even to the crash site in Grabove, Donetsk region, for security reasons and also for obvious political ramifications and concerns. In this connection, I regret that I was not able to pay my due personal respects to the 298 souls and also to all those souls perished in the internal strife there. However, I am determined that one day when the situation improves in Donetsk and peace prevails then I will make a trip to the crash site in my personal capacity for that humanitarian cause.

Lastly, May all the 298 souls continue to rest in eternal peace. God bless.

Ваджахат АЛІ МУФТІ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Ісламської Республіки Пакистан в Україні*

ПАКИСТАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

Пакистан був серед перших країн, що визнали незалежність України. Процес встановлення офіційних дипломатичних відносин було розпочато в 1992 р. У 1996 обидві сторони підписали остаточну угоду про взаємне відкриття посольств, і в результаті цього в 1997 році було відкрито Посольство Пакистану в Києві та Посольство України в Ісламабаді.

Зараз Пакистан і Україна розвивають дружні відносини й активно співпрацюють. Тим не менш, я вважаю, що існує величезний потенціал, який має бути використаний для подальшого зміцнення двосторонньої співпраці у політичній та економічній сферах. У зв'язку з цим, обидві країни підписали низку угод. Нещодавно було підписано домовленості про торговельно-економічне співробітництво, про уникнення подвійного оподаткування і створення спільних Міжурядових комісії між Пакистаном та Україною. Нині ведуться переговори щодо підписання інших угод, які забезпечать необхідну основу для зміцнення двосторонніх відносин, тоді як ми докладемо зусиль для розширення взаємовигідної взаємодії в різних сферах.

Я бачу величезні перспективи у зміцненні двосторонньої економічної співпраці. Як посол Пакистану в Україні, я працюю для зближення людей наших країн у всіх сферах, зокрема у торгівлі та бізнесі. У рамках зусиль щодо розвитку двосторонньої торгівлі та комерційних відносин, було створено Українсько-Пакистанську ділову раду при Федерації Пакистану торгово-промислової палати та промисловості (ТПП Пакистану). Створена рада значно полегшила взаємодію між бізнес-спільнотами обох країн. Зараз посольство готується до проведення спільного засідання за участі представників ради з України та Пакистану. Бізнес-делегатії наших країн вже активно співпрацюють і Україна почала брати участь у «Експо Пакистан» — найбільшій виставці країни, що проходить у місті Карачі кожного року.

Основні продукти, що експортуються з Пакистану в Україну — це текстильні вибори, рис та свіжі фрукти (переважно мандарини). З України Пакистан імпортує соняшникове насіння, залізо, сталь, пшеницю та добрива. В останні роки рівень торгівлі значно підвищився. Протягом 2014 року обсяг двосторонньої торгівлі між Пакистаном та Україною зріс на 50 відсотків у порівнянні з 2013 роком. Зараз річний торговельний обіг складає близько 500 мільйонів доларів, але досі є величезний потенціал, що залишається невикористаним. Я хотів би підкреслити, що Пакистан виробляє низку продуктів високої якості, які можуть вийти на ринок України. Аналогічно, українські продукти мають потенціал, щоб знайти свій ринок збуту в Пакистані.

Щодо інвестиційної сторони, я хотів би запросити українські компанії до нашої країни та скористатися можливостями і потенціалом, які пропонує економіка Пакистану, особливо в енергетичному секторі, в нафтогазовій сфері, в інфраструктурі, в сфері житла, охорони здоров'я, освіти, інформаційних технологій і в сфері технології поновлюваних джерел енергії та навколишнього середовища. Раді Пакистана з інвестицій було доручено надавати допомогу та сприяти іноземним інвесторам.

Ми продовжуємо докладати зусиль до розширення двостороннього академічного обміну та співробітництва в сфері досліджень, науки та технологій. Для цього посольство сприяє якшвидшому втіленню в життя угоди про співробітництво у галузі освіти та угоди про еквівалентність вчених ступенів, щоб полегшити обмін студентами між двома країнами.

Пакистан і Україна знаходяться в процесі переговорів щодо культурної угоди про співпрацю, що послужить основою для розширення культурної діяльності між двома країнами. Також Посольство продовжує працювати над залученням українського народу до культурної спадщини Пакистану, беручи участь у різних культурних заходах таких, як фестиваль азіатської їжі та культури, щорічний благодійний ярмарок тощо. Ми сподіваємося на більшу кількість культурних заходів у країнах один одного після того, як обома сторонами буде підписана угода про культурне співробітництво.

Для співпраці на рівні народних мас, обидві сторони також працюють над пропозиціями створення міст-побратимів України та Пакистану (наприклад, Карачі та Одеса, Гвадар та Херсон, Київ та Ісламабад).

В Україні проживає близько 2000 пакистанців. І вони роблять свій внесок у добробут українського суспільства. Природно, що живучи в Україні, вони намагаються допомогти тому, щоб країна вийшла з нинішньої складної ситуації якомога швидше.

Багато студентів з Пакистану приїжджають навчатися в Україну. Хоча в останні роки їх кількість зменшилася через суворий візовий режим, введений українською владою. Зараз майже 150 пакистанських студентів вивчають переважно медицину, інженерію та бізнес у великих містах України (Києві, Харкові, Львові, Вінниці та ін.). Нині не

існує прямого авіарейсу між Україною та Пакистаном. Але ми ведемо переговори щодо підписання угоди про повітряне сполучення. Є транзитні рейси до Пакистану через регіон Перської затоки та Стамбул.

2014 рік був надзвичайно важким для України, тому українська влада мала фокусуватися переважно на внутрішній ситуації у країні. Але з утворенням нового уряду в Києві, обидві сторони почали нарощувати зусилля для зміцнення двосторонніх відносин.

Я хотів би побажати виданню «Україна Дипломатична» і всім її читачам міцного здоров'я і щастя, а також, щоб Україна вийшла з важкого часу якомога швидше. Водночас, я хотів би запросити читачів, які є представниками ділової та інвестиційної спільноти, скористатися привабливими торговельними та інвестиційними можливостями, які пропонує економіка Пакистану. Читацькій аудиторії я хотів би сказати, що їм слід відвідати мою країну. Пакистан має багато визначних туристичних пам'яток, включно з культурними, історичними, археологічними, а також надзвичайно красиву природу та незабутні пейзажі. Деякі українці відвідують Пакистан у туристичних цілях, але я хотів би приймати більше таких гостей. Посольство надаватиме всебічну підтримку для реалізації таких візитів.

Wajahat ALI MUFTEE,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Islamic Republic of Pakistan to Ukraine*

PAKISTAN-UKRAINE RELATIONS: PECULIARITIES OF DEVELOPMENT

Pakistan was among the first countries to recognize independence of Ukraine. The process of establishing formal diplomatic relations was initiated in 1992. In 1996, both sides signed the final agreement for reciprocal opening of the embassies in the respective capitals and resultantly Embassy of Pakistan in Kyiv and Embassy of Ukraine in Islamabad were established in 1997.

Pakistan and Ukraine enjoy friendly and cooperative relations. However, I believe there is a huge potential that needs to be tapped to further strengthen our bilateral cooperation in both political as well as economic areas. In this context, our two countries have signed a number of agreements. Agreements on Trade and Economic Cooperation, Avoidance of Double Taxation, and Establishment of Joint Inter-Governmental Commission have been signed recently. Many more agreements are being negotiated to provide the basic framework required for deepening our relationship as we continue efforts to expand a mutually beneficial cooperation in diverse fields.

I see huge prospects for enhancing our bilateral economic cooperation and, as Ambassador of Pakistan in Ukraine, I have been working to bring people of our two countries closer on all fronts including particularly trade and business. As part of efforts to promote bilateral trade and commercial relationship, Pakistan-Ukraine Business Council (PUBC) under Federation of Pakistan Chamber of Commerce and Industry (FPCCI) has been established. The PUBC has been a useful platform facilitating interaction among business community in both countries. Now Embassy is working with the PUBC to hold a joint meeting of both Pakistani and Ukrainian chapters of the Council in the near future. Meanwhile, business delegations have been exchanged and Ukrainian business delegations have started participating in Expo Pakistan which is the biggest trade exhibition in Pakistan held in Karachi every year.

Pakistan's major export items to Ukraine include textile goods, rice and fresh fruits mainly mandarin. The imports from Ukraine range from oil seeds like sun flower, iron and steel including scrap, wheat and its by-products and fertilizer. The trade in recent years has been on the increase. During 2014, the volume of bilateral trade between Pakistan and Ukraine increased by over 50 percent as compared to 2013. Currently the annual

trade turnover stands at around US\$ 500 million but there is huge potential that remains untapped. I would like to emphasize that Pakistan produces a range of high quality products that can be marketed in Ukraine. Similarly Ukrainian products have the potential to find a market in Pakistan.

On the investment side, Pakistan would like Ukrainian companies to come and benefit from the opportunities and potential which Pakistan's growing economy offers particularly in power sector, oil & gas, infrastructure, housing, healthcare, education, information technologies and renewable energy and environmental technologies. Pakistan Board of Investment has been mandated to facilitate and assist foreign investors. Board of Investment will hold investors' hand to fast track projects under one window.

We continue efforts to broaden bilateral academic exchange and collaboration in the field of research, science and technology. In this context, Embassy is pursuing early finalization of Agreement on Cooperation in the Field of Education and Agreement on Equivalence of Degrees to facilitate student and academic exchange between the two countries.

Pakistan and Ukraine are also in the process of negotiating a cultural cooperation agreement that would provide a framework for enhanced cultural activities between the two countries. Meanwhile, Embassy continues to work to introduce Ukrainian people to Pakistan's cultural heritage by participating in various cultural events e.g. Asia Food & Cultural Festival, Annual IWCK bazar etc. Ukrainian people have appreciated these cultural events very much. We hope to have more cultural activities in each other's country once the agreement on cultural cooperation is signed by both sides.

For cooperation at the grass root level, both sides are also working on proposals for twinning of Pakistani and Ukrainian cities (Karachi with Odessa, Gwadar with Kherson, and Kyiv with Islamabad).

We have around 2000 Pakistanis living in Ukraine. They are contributing to the wellbeing of Ukrainian society. While living in Ukraine, naturally these Pakistanis have a desire that the country comes out of present difficult situation as soon as possible.

Many Pakistani students come to Ukraine to study. Although in recent years the number has declined due to strict visa regime imposed by Ukrainian government. At present we have some 150 students in Ukraine mainly in various medical, engineering and business institutions in major cities of Ukraine like Kiev, Kharkov, Lviv, Vinnytsia etc. Generally speaking Pakistani students do not face any major difficulty in adjusting in Ukraine. At present there are no direct flights between Ukraine and Pakistan. However, we are negotiating an Air Services Agreement that would provide a framework for airlines of both countries to start operating direct flights. For the moment, airlines that transit through Gulf region and Istanbul provide convenient flight options to visit Pakistan.

The year 2014 was a difficult year for Ukraine and Ukrainian government mostly had to focus on internal situation. But with formation of a new government in Kyiv, both sides have started focusing on stepping up efforts to strengthen bilateral relations.

In the end, I would like to wish «Diplomatic Ukraine» and all its readers health and happiness. At the same time, I would like to invite the readers who belong to business and investment community take advantage of attractive trade and investment opportunities offered by Pakistan's economy. To the general readers, I would like to say that they should visit my country. Pakistan has so many tourist attractions including cultural, historical, archeological and those relating to natural beauty and landscapes. Already some Ukrainian do visit Pakistan for tourism purpose but I would like to host more of them. The Embassy will extend full support in facilitating such visits.

ІСТОРІЯ НАШИХ НАРОДІВ — ЦЕ ДРУЖНІ ЗВ'ЯЗКИ І ВЗАЄМОПІДТРИМКА

15 квітня 2015 року виповнився двадцять один рік з дня встановлення дипломатичних відносин між Республікою Сербія та Україною. Ювілеї — це гарний привід згадати минуле, адже долі сербського та українського народів пов'язані з давніх часів. Про це свідчать дружба, близькість та любов, які зміцнені нашим походженням, вірою та історією.

На простори України серби прийшли у XVIII ст., щоб допомогти захистити та зберегти кордони православних народів. Тут вони знайшли свою нову домівку, створивши Слов'яносербію і Нову Сербію. Представники ж українського народу знайшли притулок у Сербії після 1917 року.

Сьогодні в країні проживає близько 5000 представників української національної громади, яка зберегла свою національну ідентичність, культуру, мову і церкву. У початкових школах вивчають українську мову, нею ж кілька радіостанцій транслюють свої програми.

Республіка Сербія та Україна приєдналися до процесів євроінтеграції, відкривши можливості для обміну досвідом. Враховуючи географічну й культурну близькість народів, двостороння співпраця між нашими країнами могла би бути ще ширшою та ефективнішою.

Великий потенціал має економічне співробітництво, зокрема в сільському господарстві, харчовій промисловості, машинобудуванні, легкій промисловості, деревообробному комплексі, енергетиці, міднорудній, хімічній і нафтохімічній промисловості, в галузі туризму і послуг.

У Республіці Сербія зареєстровано близько 130 суб'єктів української підприємницької діяльності — від самостійних компаній до філій підприємств. Найвідомішою компанією є «Метінвест-СМЦ», яка працює у металургійній галузі.

В Україні працюють дві інвестиційні фірми з Сербії: «Синтелон-Таркет» і «МК Груп». Компанія «Таркет» в Україні з 2007 року — це один з світових лідерів з виготовлення та продажу підлогових покриттів. «Агро Інвест Україна» належить сербській «МК Груп» і працює в Україні з 2006 року. Її головні напрямки діяльності — землеробство та овочівництво.

Незважаючи на складну фінансову ситуацію та нестабільний курс, які ускладнюють планування бюджету підприємств, сербські компанії в Україні відчують себе у безпеці та навіть планують розширювати свій бізнес.

Окремо хочу відзначити співпрацю в культурній, освітній і науковій сферах, яка врегульована відповідними програмами та Угодою. Вже кілька років поспіль сербські письменники беруть участь у важливих культурних заходах і книжкових фестивалях (наприклад, Львівський міжнародний книжковий форум), де вони презентують українські переклади своїх творів. У жовтні 2014 року за підтримки Міністерства культури та інформації Республіки Сербія у Белграді пройшов «Гиждень української літератури», в рамках якого відбулася зустріч на тему: «Українська література в Сербії і сербська література в Україні».

Одним із видів успішної співпраці, яка спрямована на зміцнення та укріплення сербсько-українських зав'язків, є налагодження регулярного обміну студентів Філологічного факультету у Белграді та Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

З 1991 року українську мову і літературу викладають на Славистичній кафедрі Філологічного факультету Белградського університету як другу слов'янську мову, а з 2002 року в межах Славистичного відділення була сформована окрема спеціальність з вивчення української мови і літератури.

Сьогодні громадяни Сербії зі співчуттям і занепокоєнням слідкують за подіями в Україні та бажають братській державі якнайшвидше знайти рішення й продовжити свій шлях розвитку. А ми будемо сприяти всесторонній співпраці між Республікою Сербія та Україною задля добробуту наших країн.

Rade BULATOVIC,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Serbia to Ukraine*

HISTORY OF OUR NATIONS IS BASED ON FRIENDSHIP AND MUTUAL SUPPORT

On April 15, 2015 it was the 21st anniversary of the establishment of diplomatic relations between the Republic of Serbia and Ukraine. Having on mind that anniversaries are reason to look back at the time passed, it is easy to conclude that destinies of Serbian and Ukrainian nation have been connected from olden times.

Friendship, closeness and love testify to this. They are rooted by our origins, religion and history. Serbs came to Ukraine in 18th century to help with protection and keep borders of the Orthodox nations. Here they found a new home creating Slavianserbia and Novaia Serbia. Friendly relationships and support are further shown through the common history.

After 1917, members of Ukrainian nation found shelter in Serbia, where even today numerous and successful Ukrainian community still lives and keeps its identity, culture, language and church.

There are about 5000 members of Ukrainian national community in Serbia. Ukrainian language is taught in elementary schools and programs in Ukrainian language are broadcasted by few radio stations.

Bilateral cooperation between the Republic of Serbia and Ukraine, considering geographical and cultural closeness, could be even deeper and broader then it already is at the moment.

Current economical cooperation is not on the level of its potential and capabilities. There are capabilities for cooperation in the fields of agriculture and food industry, mechanical engineering, light industry, wood processing industry, energetics, copper ore, chemical and petrochemical industry, tourism and services.

There are 130 subjects of Ukrainian entrepreneurial activity registered in the Republic of Serbia, from independent companies to branch companies. The most known company is «Matinvest SMC» which works in metal industry.

There are two company investors from the Republic of Serbia that work in Ukraine – «Sintelon-Tarkett» and «MK Group».

«Tarkett» is one of the world leaders in producing and selling floor covering, and it exists in Ukraine since 2007.

«Agro Invest Ukraine» belongs to Serbian «MK Group» and exists in Ukraine since 2006. Crop and truck farming are its main areas of activity.

Despite complex financial situation and «unstable» currency course, which makes it hard for the companies to plan their budget, Serbian companies still feel secure in Ukraine and plan on expanding.

I would like to especially point out our cooperation in culture, education and science, which is regulated by the Agreement on cooperation in this field and with corresponding programs.

Cultural cooperation, especially in the field of publishing and film production, has been very intensive these last years.

A few years in a row, Serbian writers take part in the most important cultural manifestations and book festivals (e.g. Lviv International Book Festival), where they present Ukrainian translation of their opuses. At the same time, in October 2014 with a support of Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia was organized the «Week of Ukrainian literature», where the meeting «Ukrainian literature in Serbia and Serbian literature in Ukraine» was held.

I am particularly pleased to mention that there is regular students exchange program established between Philology Faculty in Belgrade and Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, which is one more way of strengthening and affirming Serbian and Ukrainian relations.

Ukrainian language and literature are taught at the Department for Ukrainian language on the Philology Faculty of University of Belgrade as a second Slavic language from 1991. In 2002 as a part of Department for Slavic studies was formed a separate speciality for Ukrainian language and literature.

The Republic of Serbia and Ukraine are both devoted to the European integration process which opens the possibility of experience exchange in this area.

Serbia and its citizens with sympathies and concern follow the events in Ukraine and wish for the kin Ukraine to find the solution to its problems and continue on the path of progressing as soon as possible.

Embassy of the Republic of Serbia dedicates itself to the further development and deepening of overall relations between the Republic of Serbia and Ukraine for the well-being of both our countries and citizens.

Юрай СІВАЧЕК,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Словацької Республіки в Україні*

МИ МАЄМО ДОПОМАГАТИ ОДИН ОДНОМУ

Словаччина — друг і сусід України. Підтвердження наших добросусідських відносин є обширна договірно-правова база, висока інтенсивність політичних, дипломатичних та торговельних контактів. Словаччина вважає Україну своїм пріоритетним партнером, важливим для стабільності всього регіону. Ми маємо близькі, а багато в чому навіть однакові політичні й економічні інтереси, пов'язані зі стабільним розвитком наших держав. Маю нагадати, що Словаччина своїми кроками постійно підтримує європейське спрямування України на її шляху політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС. Свою підтримку

ми висловлюємо на міжнародних форумах та насамперед в усіх органах та на всіх форумах Євросоюзу, зокрема й на найвищому рівні.

Хочу підкреслити, що Посольство Словацької Республіки в Україні виконує свою дипломатичну місію в країні, де відбувається військовий конфлікт. Ми підтримуємо незалежність і територіальну цілісність України та її прагнення до мирного вирішення конфлікту на Донбасі. Процес мирного врегулювання має відбуватися одночасно з процесом реформ.

Перед Україною стоїть важливе завдання — створити умови для стабілізації економіки, забезпечення її зростання та надходження нових іноземних інвестицій. Лише реформована країна зможе забезпечити підвищення життєвих стандартів та стабільні умови життя для своїх громадян. Реформи — це правильний шлях модернізації країни та її наближення до стандартів ЄС.

Україна — багата країна, яка має жити, використовуючи власні природні запаси, покладаючись на знання та працю своїх освічених, інформованих і досвідчених людей. Успіх України в реформаційних процесах є нашим спільним інтересом. Однак робити конкретні кроки та приймати рішення має сама країна.

Словаччина була і є готовою допомогти та передати свій досвід інтеграційного процесу. Ми знаходилися у подібній ситуації, ми маємо необхідні вміння та знання. Ми беремо активну участь у розбудові спільноти країн та експертів, ми готові асистувати Україні в реформаційному процесі, у стабілізації ситуації в Україні, що дозволить прискорити імплементацію європейських прагнень України.

Словаччина як держава, яка є членом Європейського Союзу, реалізує свою допомогу Україні багатьма шляхами, які має у своєму розпорядженні. Насамперед через програму Східного партнерства, яку підтримують також багато держав-членів ЄС. Крім цього, Словацька Республіка надає гуманітарну допомогу та допомогу для розвитку, загальна сума яких в 2014 році становила 900 тисяч євро. У 2015 році загальна сума словацької гуманітарної допомоги становитиме 1 млн 78 тисяч євро. Словаччина, як і країни Євросоюзу, брала участь у лікуванні поранених військовослужбовців з АТО. Та найбільш красномовним прикладом допомоги з боку Словацької Республіки за останній період я вважаю запуск реверсного потоку природного газу, що є надзвичайно важливим для України.

Ми зацікавлені в стабілізації ситуації в Україні, що уможливить прискорення реалізації та забезпечення змістовного наповнення європейського спрямування України. Перед Україною стоїть важливе завдання — створити умови для відновлення економіки, для її зростання та надходження нових іноземних інвестицій.

Громадяни України обрали для своєї країни курс, який ми повністю підтримуємо. Нашим великим бажанням є те, щоб Словаччину й Україну єднало спільне бачення майбутнього, тісна співпраця та взаємоповага в колі європейських країн, які процвітають.

Juraj SIVACEK,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Slovakia to Ukraine*

WE MUST HELP EACH OTHER

Slovakia is a neighbor and friend of Ukraine. Our good neighborly relations are proved by solid bilateral agreement basis, high intensity of the political, diplomatic and trade relations. Slovakia considers Ukraine as a priority partner, important for regional stability. In many ways we have close political and economic interests, related to the stable development of our countries. Let me remind you that Slovakia by its actions has consistently supported the European orientation of Ukraine on its way of political association and economic integration with the EU. We express our support in international forums, especially within all EU institutions and forums, including at very high level.

The Slovak Embassy in Ukraine conducted a diplomatic mission in a country, where military conflict is taking place. We support the independence and territorial integrity of Ukraine, its desire for a peaceful resolution of the Donbas conflict. Peace process should be parallel with the process of reforms.

Ukraine is facing an important task – to create conditions for the stabilization of the economy, for the beginning of economic growth and for providing new infusions of foreign investment. Only reformed country will be able to provide higher standards of living and stability for its citizens. Reforms – this is the right way to modernization of the country and approximation to EU standards. Ukraine is a rich country that has to live with its own rich natural resources, relying on the mind and work of its own educated, knowledgeable, skilled people. Ukraine's success in reformation process is in our common interests. But concrete steps and decisions, sometimes difficult, should be done by the country itself.

Slovakia was and is ready to help and share its experience of integration processes. We were in a similar situation and have the experience, skills and knowledge. We are actively participating in building a community of countries and experts, ready to participate and to assist Ukraine in the reformation process, in the stabilization of the situation in Ukraine, which will make possible to accelerate the implementation of the European aspirations of Ukraine.

Slovakia as a member state of the European Union helps Ukraine through multiple channels at its disposal. First of all, it's Eastern Partnership program, which is used by a number of EU Member States. In addition, the Slovak Republic provides Ukraine humanitarian and development assistance.

Slovakia along with the other countries of the European Union participated in treating wounded soldiers from the ATO. The significant form of the assistance by the Slovak Republic in the last period is the construction of the reverse flow of gas, which is so important for Ukraine.

Our interest is clear; it is a stabilization of the situation in Ukraine, which will enable rapid implementation and fulfillment of the European course of Ukraine. There is a major challenge for Ukraine; creating conditions to stabilize the economy, starting its growth and ensure the inflow of new foreign investments

Ukraine and its citizens have chosen the direction of their country, which we fully support. Our great desire is that the common view of the future unites the Slovak Republic and Ukraine. This is the vision of a prosperous Europe countries, among which there is close cooperation and mutual respect.

Алішер АБДУАЛІЄВ,

Надзвичайний і Повноважний Посол

Республіки Узбекистан в Україні

УЗБЕКИСТАН–УКРАЇНА: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Узбекистан знаходиться в Центральній Азії, на Великому шовковому шляху, будучи свого роду воротами між Сходом і Заходом. Природні ресурси республіки великі, різноманітні та створюють сприятливі умови для розвитку економіки.

Однією з найважливіших політичних подій 2015 року є вибори Президента Республіки Узбекистан, які проходили 29 березня 2015 року. Вони відбулися в один тур, Президентом Узбекистану обрано Іслама Карімова з результатом 90,39% голосів. Вибори продемонстрували високий рівень правової культури та політичної активності громадян, які своєю участю в голосуванні знову висловили підтримку курсу послідовних реформ.

Ми з гордістю можемо стверджувати: результати, досягнуті в ході поетапно і еволюційно проведених реформ, знову і знову підтверджують той факт, що демократичні процеси, які відбуваються нині в країні, піднялися на якісно новий рівень. На моє переконання, в сьогоденному нестабільному світі особливу роль повинні зіграти незалежні, самостійні лідери нації і тільки вони здатні забезпечити мир та спокій, а також розвиток своїх держав.

Сьогодні Узбекистан встановив дипломатичні відносини з більш ніж 120 країнами світу. У столиці республіки функціонують 42 посольства зарубіжних держав, 1 генеральне консульство, 9 почесних консулів, 10 представництв міжнародних організацій, 5 міжнародних фінансових організацій, 3 торгових представництва з дипломатичним статусом. Сучасний Узбекистан — це провідна індустріальна держава в Центральній Азії, що забезпечує стабільність та економічний розвиток усього регіону.

З перших днів незалежності в Узбекистані послідовно здійснює трансформація економіки, зусилля уряду спрямовуються зокрема на створення дієвих та ефективних інституційних основ ринкової економіки, системне реформування та лібералізацію економіки, подальшу модернізацію галузей промисловості, розвиток торгово-економічних зв'язків з різними країнами світу.

За час незалежного розвитку в економіку нашої країни було залучено понад 120 млрд дол. США інвестиції, з них прямих іноземних інвестицій — більше 50%. Сьогодні узбецька модель розвитку довела свою ефективність — економіка країни вже майже 10 років показує позитивну динаміку зростання (не нижче 7%). За підсумками розвитку країн, що входять до СНД, у першому півріччі 2014 року Узбекистан посів 1-ше місце з виробництва промислової продукції, друге — зі зростання ВВП і роздрібного товарообігу, третє — за обсягами інвестицій в перевезення вантажів.

За 2014 рік загальний обсяг інвестування зріс на 10,9%, перевищивши \$14,6 млрд. При цьому понад 21,2% всіх капітальних вкладень (понад \$3 млрд) склали іноземні інвестиції (3/4 — прями іноземні) та кредити.

В Узбекистані кожен рік має певну назву, що визначає прийняття пріоритетних заходів для розвитку в певному напрямі. 2015-й оголошено роком «Уваги і турботи про старше покоління». Кажуть, що дізнатися більше про народ і визначити його майбутнє можна за відношенням цього народу до дітей та старих. Як зазначає багато хто із гостей, особливо зарубіжних, одне з найскравіших вражень про нашу країну залишають турбота про дітей і повага до літніх людей.

Україна — це держава, з якою ми хочемо мати довгострокові та ґрунтовні відносини і хочемо, щоб наші домовленості, добрі наміри завжди реалізовувалися.

Сьогодні узбецько-українські відносини мають солідну договірно-правову базу, що складається зі 142 двосторонніх документів, з яких 40 – торгово-економічного характеру. Це свідчить про прагнення сторін тісно і плідно взаємодіяти в цій сфері, активно сприяти входженню бізнес-кіл двох країн на ринки одна одної.

У 2013 році двосторонній товарообіг склав \$1016,0 млн (94,1% до 2012 року), зокрема експорт склав \$525 200 000 (128,1%), імпорт – \$490 млн (73,2%). Нинішній рівень торгово-економічного співробітництва не відповідає потенціалу Узбекистану та України. А до кінця 2014 року, з огляду на те, що відбувалося, товарообіг знизився до позначки близько 600 млн дол.США Я впевнений, є реальна можливість, а головне – політична воля в обох наших державах для розширення двосторонньої торгівлі та збільшення обсягів взаємного товарообігу в найближчі роки до 2–3 млрд доларів США. У цьому зв'язку якнайшвидша ратифікація Верховною Радою України Договору про зону вільної торгівлі з Республікою Узбекистан дозволила б нам підняти торговельні відносини на вищий рівень.

Сьогодні на нашій території діють 48 підприємств за участю українського капіталу, зокрема 43 спільних та 5 – зі 100% представництвом бізнесу України. Діяльність цих підприємств зосереджена на сфері торгівлі, деревообробної, харчової та хімічної промисловості, будівництві та у сфері послуг.

34 спільних підприємства за участю узбецького капіталу функціонує в Україні. Основними сферами їхньої діяльності є виробництво товарів народного споживання, здійснення поставок на український ринок широкої номенклатури експортної продукції, надання послуг тощо.

Упевнений, що існує величезний потенціал для подальшого розширення двосторонньої торгівлі та збільшення галузей для взаємних інвестицій. Думаю, що ми зробимо все від нас залежне, щоб торгово-економічні зв'язки між нашими країнами розвивалися і далі.

З помітним поживаленням розбудовується наше міжрегіональне співробітництво, зокрема між Самаркандською та Львівською областями. У 2004 році підписані угоди про співпрацю, але до позаминулого року вони залишалися непоміченими. Хочу наголосити, ми не обмежуємося лише зв'язками цих областей. Є контакти між Сумською і Кашкадар'їнською, Навоїйською і Запорізькою областями. Ми маємо намір у майбутньому реалізувати низку заходів між представниками бізнесу цих регіонів. Після проведеного у вересні 2013 року бізнес-форуму підприємців Самаркандської та Львівської областей, окремі львівські підприємства провели індивідуальні зустрічі в Самарканді і Бухарі, уклали

договори для постачання будматеріалів, сухофруктів. Сподіваюся, що в 2015–2016 роках взаємодія наших бізнесменів поживається.

Також актуальним є двостороннє співробітництво в сфері транспортних комунікацій. Ми зацікавлені у використанні транспортної інфраструктури України для експорту-імпорту узбецьких вантажів. Сьогодні за маршрутом Київ–Ташкент рейси виконуються 4 рази на тиждень.

Особливе місце в наших взаєминах посідає туризм. В узбецько-українських відносинах у сфері туристичного обміну постійно відбувається пошук нових форм співпраці, здійснюється моніторинг раніше підписаних домовленостей. Історичні міста Узбекистану, такі як Самарканд, Бухара, Ташкент, Каканд, Маргілан, Хіва, Шахрісабз, є ровесниками Риму та Вавилону, у розвитку міжнародного туризму відіграють особливо велику роль відповідно розташування на перехресті караванних торгових шляхів, культур і цивілізацій Центральної Азії.

Розвиток культурно-гуманітарної співпраці між Узбекистаном і Україною однаково відповідає інтересам двох країн. Вагомим чинником такої співпраці є наявність української та узбецької діаспор відповідно в Узбекистані та Україні. Одним з важливих аспектів цієї взаємодії є те, що понад 100 тис. етнічних українців, які проживають у нашій країні, 45 тис. узбекистанців, які живуть і працюють в Україні, роблять гідний внесок у справу зближення культур узбецького та українського народів. Представники двох країн на регулярній основі

Alisher ABDUALIEV,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Uzbekistan to Ukraine*

UZBEKISTAN–UKRAINE: ASPECTS OF INTERACTION

Uzbekistan is situated in Central Asia, on the Great Silk way, as a kind of gateway between East and West. Natural resources of the Republic are in great variety and create favorable conditions for economic development of Uzbekistan.

One of the most important political events in 2015 is election of the President of the Republic of Uzbekistan. March 29, 2015 in Uzbekistan was elected President. Elections were held in one round, the President of Uzbekistan Islam Karimov was elected to the result in 90.39%. Elections have demonstrated a high level of legal culture and political activity of citizens, whose participation once again expressed support of consistently rate of implemented reforms in the country.

We can proudly say: results, achieved during the stages and evolution of the reforms, again and again confirm the fact that the democratic processes in the country today, rose to a new level and are constantly evolving. I believe that in today's unstable world a special role should play independent leaders of the nation and only they can ensure peace and order, and the development of their countries.

Today Uzbekistan established diplomatic relations with more than 120 countries. In the capital of the Republic carry out their activities 42 embassies of foreign countries, 1 consulate general, 9 honorary consuls, 10 international organizations, 5 international financial institutions, 3 trade missions with diplomatic status.

Modern Uzbekistan – a leading industrial state in Central Asia, which provides stability and economic development across the region.

From the first days of independence in Uzbekistan is held a consistent transformation of the economy, including the government's efforts, which are directed primarily at creating efficient and effective institutional framework of a market economy, systemic reform and liberalization of the economy, further modernization of industries, the development of trade and economic relations around the world.

During the years of independent development in the economy of our country were attracted investments of more than \$ 120 billion, in which more than 50% – foreign direct investment. Today Uzbek model of development proved its effectiveness. It is allowed the economy has nearly 10 years showed a positive growth not less than 7%. Following the development of

the countries of the CIS in the first half in 2014 Uzbekistan won I place in industrial production, and the second – in GDP growth and retail sales, the third – in terms of investment in fixed assets and transportation.

By 2014 the total volume of investment increased in 10.9%, exceeding \$ 14.6 billion. Over 21.2% of all capital investments (over \$ 3 billion) were foreign investments and loans, in which 3/4 – foreign direct investment.

In Uzbekistan, each year has a name that identifies the adoption of priority of actions for the development in this area. 2015 year in Uzbekistan is the year of «attention and care for older generation.» They say that if you want to know more about the people and determine its future, it can be done seeing attention this people to children and the elderly. And, as noted by many, especially of foreign visitors, one of the most vivid impressions of our country is the fact in which way we are caring for children and which respect – to the elderly.

Ukraine is a country with which we want to have a long and solid relationship and we want that our understanding and good intentions are always implemented.

Today Uzbek-Ukrainian relations have a solid legal basis, consisting of 142 bilateral agreements, in which 40 – trade and economic issues. This demonstrates the desire of the parties to cooperate closely and effectively in trade and economic cooperation, actively promote the entry of business circles of two countries to the markets of each other.

In 2013 bilateral trade amounted to \$ 1016.0 million (94.1% to 2012), including export of \$ 525.2 million (128.1%), import – \$ 490 million (73.2%). The current level of economic cooperation does not meet the potential of Uzbekistan and Ukraine. Especially against the background of what happened by the end of 2014, turnover dropped to a mark of 600 mln. USD. I'm sure there is a real possibility, and most importantly - political will in both our countries to expand the reciprocal trade and increasing bilateral trade in the coming years to 2 to 3 billion USD dollars. In this regard, the speedy ratification of the Ukraine Agreement on Free Trade for the Republic of Uzbekistan has allowed us to raise trade relations to a higher level.

Currently we have 48 enterprises with Ukrainian capital, including 43 joint ventures and 5 companies with 100% representation business in Ukraine in our area. The activity of existing enterprises focused mainly on trade, woodworking, food and chemical industry, construction, and services.

34 joint ventures with Uzbek capital are operating in Ukraine. The main areas of activity is the production of consumer goods, supplies to the Ukrainian market a wide range of export products, services and etc.

I am sure that there is a huge potential for further expansion of bilateral trade and increasing of areas for mutual investment. I think we will do our best to develop trade and economic relations between two countries in the future.

Our interregional cooperation is developing with an apparent revival, particularly between Samarkand and Lviv region. In 2004, cooperation agreements were signed, but the year before, they remained undetected. I want to emphasize we are not limited only links in these areas. There are contacts between Sumy and Kashkadarya, Navoi and Zaporozhye region. We intend to carry out a number of activities between businesses in these regions in the future. After business forum, which was held in September 2013 between entrepreneurs of Samarkand and Lviv regions, some enterprises in Lviv organized individual meetings in Samarkand and Bukhara, entered into contracts for the supply of building materials and dried fruits. I hope that in 2015–16 interaction between our entrepreneurs will quicken.

Also the bilateral cooperation in the field of transport communications is important. We are interested in the use of transport infrastructure of Ukraine for Uzbek export and import of goods. Today flights on the route Kyiv-Tashkent are performed 4 times a week.

A special place in our relationship takes tourism development. In Uzbek-Ukrainian relations in the field of tourism exchange, which is constantly looking for new forms of cooperation, we monitored previously signed agreements in this field. Historical cities of Uzbekistan, such as Samarkand, Bukhara, Tashkent, Kakand, Margilan, Khiva, Shakhrisabz are peers of Rome and Babylon, the region of Central Asia has played an important role in the development of international tourism, which is particularly important because of its location at the crossroads of caravan trade routes, cultures and civilization.

The development of cultural and humanitarian cooperation between Uzbekistan and Ukraine is equally in the interests of both countries.

A significant factor of cultural cooperation is the presence of Ukrainian and Uzbek diaspora, accordingly, in Uzbekistan and Ukraine. One important aspect of this interaction is that more than 100 thousand of ethnic Ukrainians are living in our country, and 45 thousand of Uzbek people who live and work on the territory of Ukraine, made a decent contribution in cultures of Uzbek and Ukrainian people. Representatives of two countries regularly participate in festivals and exhibitions, conferences, symposia and seminars, which held in Uzbekistan and Ukraine.

In Tashkent is now acting republican Ukrainian Cultural Center «Slavutich» and Ukrainian city and cultural center «Motherland». Ukraine has a Kyiv – Uzbek cultural and economic partnership «Dustlyk», which was established in January 2002 as well as the Kyiv Regional Association of Uzbek culture.

In December 2002, in the capital of Uzbekistan was the opening of the monument to the great son of Ukraine – poet Taras Shevchenko. In the city of Zarafshan was also established a monument to Taras Shevchenko. To the celebration of the 200 th anniversary of Taras Shevchenko, the Uzbek side were handed work of Taras Shevchenko in Uzbek language. For Uzbek reader, Shevchenko works are well known and are very popular. In particular, the immortal work of Ukrainian author «Kobzar», and many of his other collections of poems have been translated into Uzbek language by Uzbek poets.

At the same time Uzbek side together with Ukrainian colleagues is actively exploring the possibility of exaltation in the capital of Ukraine the monument of Uzbek poet, thinker and statesman Alisher Navoi. It certainly will be another symbol of unassailable friendship of our countries and people, which will serve as the removal of bilateral Uzbek-Ukrainian relations to a higher and qualitatively new level.

Євген МИКИТЕНКО,

Надзвичайний і Повноважний Посол України у Державі Катар

КАТАРСЬКА МОЗАІКА

На березі Затоки у центрі столиці Держави Катар м. Доха, сім років тому почалося зведення культурно-історичного комплексу «Катар», у якому розташовані музеї, картинні галереї, ресторани, спортивні майданчики, кілька театрів, амфітеатр, а також одна з найкрасивіших сучасних мечетей міста. Саме її мозаїчні полотна і підказали автору назву цього репортажу та його структуру...

* * *

Доха — столиця та найбільше місто Держави Катар (у ній проживає 1,2 млн осіб — 70% населення країни), розташована на узбережжі Затоки.

У місті зосереджені державні установи, міністерства, фінансові, торговельні та комерційні заклади, готелі, морський порт, міжнародний аеропорт, освітні заклади, численні мечеті, а також храми інших віросповідань, що свідчить про толерантне ставлення катарців до інших релігій.

Доха — економічний центр Катару, осередок нафтогазової та рибної галузей промисловості. Тут розміщені штаб-квартири найбільших компаній країни, таких як: «Катар Петролеум», «Катаргаз», «Катарська Інвестиційна Адміністрація» (статутний фонд понад 200 млрд дол. США), «Расгаз», а також центральний офіс відомого міжнародного супутникового телеканалу «Аль-Джазіра», який вважається одним із найпотужніших світових ЗМІ.

Останнім часом Доха позиціюється як туристичний центр. Найпопулярнішими місцями вважаються реконструйований ринок Сук Вакіф, Музей ісламського мистецтва, Катарський національний музей.

Доха активно розбудовується. Велика увага приділяється спорудженню сучасних доріг, мостів, дорожніх розв'язок, морського та повітряного портів тощо. Значні кошти інвестуються у реалізацію про-

екту «Катарська перлина» — намівного острова, на якому будуються житлові, комерційні та туристичні об'єкти.

* * *

Корінні катарці становлять меншість населення країни (10%). Найбільша група емігрантів — з країн Південної Азії, багато вихідців з арабських держав (є також громадяни США, Франції, Великобританії, Норвегії, Південної Африки, інших країн). Щороку кількість мігрантів зростає, підвищуючи попит на житло, якого не вистачає. У м. Доха розміщено штаб-квартиру Форуму країн — експортерів газу (неофіційна назва — «газова ОПЕК»).

У 2001 році у Досі було розпочато дев'ятий раунд багатосторонніх торговельних переговорів Світової організації торгівлі, відомий як раунд «Доха — Розвиток». У 2006 році у місті проходили Азійські Ігри, регулярно проводиться Дохійський форум з питань демократії.

У м. Доха знаходиться перший у світі Музей ісламського мистецтва.

* * *

Держава Катар є одним з шести членів Ради співробітництва арабських держав Затоки (РСАДЗ). Дипломатичні відносини з Україною були встановлені у квітні 1993 року під час візиту до Дохи українського прем'єра Леоніда Кучми. Через двадцять років, у лютому 2013-го у Досі було започатковано українську дипмісію. У верес-

ні того ж року катарці заснували своє посольство в Києві, у готелі «Інтерконтиненталь», де воно знаходиться і нині.

Для уявлення читача: площа Держави Катар є трохи меншою за територію Закарпатської області України. Катар є другою країною в світі з найменшим рівнем безробіття (0,4% від загальної кількості населення).

У світовому рейтингу конкурентоспроможності за 2014 рік, підготовленим Всесвітнім економічним форумом, Катар є одним із лідерів — 16-те місце серед 144 країн (другий серед арабських країн після ОАЕ). Катар став першою арабською країною, яка виборола право проводити на своїй території Чемпіонат світу з футболу (відбудеться у листопаді-грудні 2022 року). У Катарі спостерігається надзвичайно велика статева диспропорція: чоловіки — 75,7%, жінки — 24,3%.

* * *

Слід зазначити, що 2014 рік характеризувався у Катарі стабільною економічною та фінансовою ситуацією, незважаючи на серйозну мінливість світових цін на нафту. Цього вдалось досягти завдяки насамперед низькій (65 дол. США) розрахунковій вартості бареля нафти, яка була закладена у 2013 р. урядом Катару в бюджет країни на наступний фінансовий рік. За даними Національного банку Катару, темпи зростання реального ВВП у 2014-му склали 6,8%, що на 0,3% вище за показник 2013 року (6,5%). Профіцит бюджету у 2014 році досяг 26,5 млрд

дол. США, тобто 12,6% від ВВП Катару, тоді як рівень інфляції у країні зріс усього на 0,3% з 3,1% (2013 р.) до 3,4% (2014 р.). Найвищим у світі залишався річний ВВП на душу населення, який у 2013 році склав 102,1 тис. дол. США. З кожних 1000 катарських сімей — 175 у 2014 році вважались доларовими мільйонерами.

Активно тривають роботи з розбудови спортивної, туристичної, транспортної та соціальної інфраструктури у рамках підготовки Катару до проведення 2022 року. Чемпіонату світу з футболу та реалізації національного плану розвитку «Катар-2030». Загальна вартість проектів муніципалітету становитиме близько 220 млрд дол. США.

* * *

Надзвичайно високими у 2014 році залишалися показники використання катарською молоддю соціальних мереж, а також темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Згідно з останніми даними 87% катарців щоденно використовували соціальні мережі для спілкування, що обумовлюється, зокрема, високим відсотком молоді у загальній демографічній структурі місцевого населення. Так, за останніми даними, середній вік катарських чоловіків становить 33,6 років, а жінок — 28 років, що перетворює катарське суспільство на одне з наймолодших за середнім віком населення суспільств у світі. Такий статус постійно вимагає від уряду емірату реалізації практичних захо-

дів для задоволення потреб катарської молоді у здобутті вищої освіти, працевлаштуванні, гарантуванні гендерної рівності тощо.

Не дивлячись на прогресивність місцевого населення, доволі чітко продовжує простежуватись його консервативна природа та відданість традиціям. Підтвердженням цього є опитування, проведене у червні 2014 року, яке засвідчило, що 88% катарської молоді воліють, наприклад, вступити до шлюбу лише з співвітчизником/співвітчизницею, 66% наголошують на важливості збереження арабської мови як єдиної офіційної, а 72% населення наполягають на необхідності збереження традиції повсякденного використання національного одягу. Суттєвою проблемою для катарського суспільства залишається серйозна гендерна диспропорція, а також недостатньо реалізований доступ представниць жіночої статі до здобуття вищої освіти за кордоном через діючі соціально-релігійні обмеження щодо жінок.

У 2014 році Інститутом економіки та миру було опубліковано «Глобальний Індекс миру», в якому Держава Катар посіла високу 22-гу позицію, випередивши решту членів РСАДЗ. За останніми даними, видатки на безпеку в Катарі у 2013 році становили 6,1 млрд дол. США, тобто 3,1% від річного ВВП, або 2,995 дол. США на особу.

* * *

З метою забезпечення потреб катарців у фінансах, які щораз зростають, бо викликані інфляцією та індексацією цін на споживчі товари, левова частка яких є імпортованими, урядом Катару у вересні 2014 року було прийнято постанову про підвищення мінімального рівня щомісячного соціального забезпечення до 1,65 тис. дол. США. Підвищення щомісячних соціальних виплат торкнулося також таких груп населення, як інваліди (1,1 тис. дол. США), сироти (900 дол. США), непрацездатні пенсіонери (1,6 тис. дол. США), вдови та вдівці (1,6 тис. дол. США), розлучені жінки (1,6 тис. дол. США). Родинам з низьким рівнем прибутку з 2014 року доплачуватиме 412 дол. США на місяць для утримання прислуги. Указом еміра Катару було визначено розміри грошової допомоги для надання медичних послуг хворим, лікування яких є неможливим у Катарі. Так, катарці, які проходять курс лікування у клініках РСАДЗ, отримуватимуть щодня 210 дол. США, а хто лікується в країнах ЄС — 188 євро на день.

* * *

Серйозним викликом для Катару є безпрецедентні темпи зростання населення, які поставили місцеву владу перед викликом створення не лише додаткових робочих місць, а й розширення житлово-комунальної, освітньої, медичної та культурно-розважальної інфраструктури. За даними міжнародних агентств, Катар у 2014 році посів 5-те місце у світі (і перше серед усіх країн регіону Близького Сходу та

Півночі Африки) за темпами приросту населення (3,58%). Натомість, Національний банк Катару у щорічному фінансовому звіті за 2014 рік опублікував дані про найвищі у світі темпи приросту населення на рівні 10,1% насамперед за рахунок притоку іноземних трудових мігрантів, кількість яких щороку зростає. На кінець 2014-го у Катарі проживало 2,2 млн осіб, з яких катарці становили лише 10%.

* * *

При цьому Катар сьогодні — найбільший у світі експортер скрапленого природного газу (з 2011 року обсягом 77 млн тонн на рік). Це становить, приблизно, 105 млрд м³, звичних для нас, газу. Для порівняння: у 2013 році російський «Газпром» поставив до європейських країн 161 млрд м³.

Катар посідає третє місце у світі за обсягами запасів природного газу після Росії та Ірану (підтверджені запаси оцінюються у 25 трлн м³, або 14% світових).

Хоча останніми роками потреби газу у Європі зменшуються, у 2014 році Катар експортував до країн Європейського континенту приблизно 9% усього газу, що там споживався. Попереду серед експортерів лише Росія, Норвегія та Алжир.

З початку 2016 року функціонуватиме новозбудований газовий термінал для постачання палива за довгостроковими контрактами до Великобританії, Франції, Бельгії, Італії та Польщі.

У 2011 році Катар поставив до Європи рекордні для себе 43 млрд м³ газу. Сьогодні головними споживачами катарського скрапленого «блакитного палива» є азійські країни — Японія, Південна Корея, Китай, Індія, Пакистан.

* * *

Стабільним зростанням відзначилась економіка Катару у 2014 році, що забезпечувалось передусім швидкими темпами реалізації інфраструктурних проектів із розбудови транспортної (дороги, мости, швидкісні магістралі, метрополітен, аеропорт, морський термінал), спортивної (стадіони, тренувальні бази, майданчики), туристичної (готелі) та соціально-побутової (торговельні центри, лікарні, школи тощо) інфраструктури. Наймасштабнішими проектами, реалізація яких тривала у 2014 році є: місто Лусейл (сателіт Дохи, вартість проекту 45 млрд дол. США), мережа залізниць та ліній метрополітену (36 млрд дол. США), новий морський порт м. Доха (7,4 млрд дол. США), другий етап розширення міжнародного аеропорту «Хамад» (17,5 млрд дол. США), будівництво автобанів (8,1 млрд дол. США), спорудження стадіонів (4 млрд дол. США).

Вартий уваги той факт, що у березні 2014 року емір Катару затвердив рекордний в історії країни бюджет на 2014–2015 фінансові роки

у розмірі 122 млрд дол. США з видатковою частиною 60 млрд дол. США та профіцитом 2 млрд дол. США. Наразі Катар є третьою економікою РСАДЗ після Королівства Саудівська Аравія та ОАЕ. Проте, за прогнозами МВФ, протягом ближчих 5 років Катар має усі шанси стати другою найбільшою після КСА економікою держав Затоки. За даними міжнародної юридичної компанії «PriceWaterhouseCoopers», Катар посів у 2014 році перше місце у світі за критерієм «легкості податкового тягаря».

* * *

Динаміка розвитку українсько-катарських стосунків свідчить, що на нинішньому етапі закладено необхідні передумови для розвитку ефективного співробітництва між Україною та Катаром у торговельно-економічній, промисловій та інвестиційній сферах. Певне зменшення двостороннього товарообігу за результатами I півріччя 2015 року відбувається, в основному, через загальне скорочення протягом цього періоду зовнішньої торгівлі України товарами, зокрема, характерними для двосторонньої торгівлі з Катаром.

За даними Державної служби статистики України, у 2013 році обсяг торгівлі товарами та послугами між Україною та Катаром склав 23 млн дол. США. Експорт становив 8,4 млн дол. США, імпорт — 14,6 млн дол. США. Від'ємне сальдо — 6,2 млн дол. США.

Експорт до Катару в 2013 році складався з чорних металів та виробів з них (71,4%), продукції машинобудування (16,6%), деревини та виробів з неї (5%). Основу катарського імпорту товарів в Україну у 2013 році становили полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (75,8%), а також інертні гази, водень, ациклічні та гетероциклічні вуглеводні (23%).

* * *

За результатами 2014 року загальний обсяг двосторонньої торгівлі між Україною та Державою Катар збільшився порівняно з 2013 роком на 21% і склав 30 млн дол. США. Український експорт становив 18,7 млн дол. США (чорні метали та вироби з них, молочні продукти, олія, котли та машини), що на 242,2% вище за показник 2013 року, тоді як імпорт з Катару склав 11,3 млн дол. США (органічні хімічні сполуки, пластмаси, полімерні матеріали), що на 19% менше аналогічного періоду 2013 року. Позитивне сальдо — 7,42 млн дол. США.

Зростання товарообігу відбулося внаслідок збільшення обсягів постачання в Катар продукції української металургії (переважно чорних металів та виробів з них). Слід також відзначити появу в 2014 році у структурі товарообігу олії (280,1 тис. дол. США) та деревини і виробів з неї на суму 157 тис. доларів.

За I півріччя 2015 року експорт товарів становив 3,88 млн дол. США, імпорт — 3,84 млн дол. Порівняно із I півріччям 2014 року експорт скоротився на 26,7%, імпорт — на 46,5%. Позитивне сальдо становило 49,5 тис. дол.

Головною товарною позицією українського експорту в Катар стала продукція вітчизняного агрокомплексу (молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед), частка якої склала 49,3% при вартості 1 млн 239 тис. дол. США. Водночас експорт виробів з чорних металів (основна експортна позиція у попередні періоди) становив лише 28,4% від минулорічних показників.

Імпорт з Катару у першому кварталі 2015 року представлений переважно двома товарними позиціями — пластмаси, полімерні матеріали вартістю 1,65 млн дол. США (59,1% загального обсягу) та органічні хімічні сполуки на суму понад 1 млн дол. США (38%).

Аналіз структури зовнішньої торгівлі між країнами у 2013–2015 роках свідчить про перспективи виведення двостороннього співробітництва на якісно новий рівень. З цією метою підвищену увагу українська сторона приділяє диверсифікації експорту, збільшенню постачань сільськогосподарської та металургійної продукції до Катару, експорту послуг, а також інвестиційному співробітництву.

Однією з пріоритетних сфер українсько-катарської економічної взаємодії є сільськогосподарська галузь. Катарська сторона зацікавлена в оренді українських сільськогосподарських угідь для вирощу-

вання необхідної для неї сільськогосподарської продукції, а також у будівництві на своїй території терміналу для постачання та зберігання зернових з України з подальшим реекспортом до інших країн регіону Перської затоки та Південної Азії.

Виходячи з кількості масштабних інфраструктурних проєктів, які реалізовуватимуться Катаром у найближчі роки в контексті підготовки країни до проведення Чемпіонату світу з футболу 2022 року, перспективними напрямками розширення українського експорту до Катару є налагодження поставок будівельних матеріалів та експорт послуг (виконання українськими компаніями робіт з будівництва доріг, готелів, спортивних об'єктів на правах субпідрядників, а також їх оснащення). Проте у цій галузі українським товаровиробникам слід бути готовими до серйозної конкуренції з боку китайських та турецьких компаній. Важливим чинником для становлення на місцевому ринку має стати діяльність створеної у 2014 році українсько-катарської Ділової ради та призначення у 2015 році постійного представника ТПП України в Катарі.

* * *

У контексті забезпечення енергетичної безпеки України та диверсифікації джерел постачання енергоносіїв перспективним вбачається співробітництво між країнами в енергетичній сфері, особливо з урахуванням ідеї створення в Україні терміналу з прийому скрапленого природного газу та значного катарського досвіду з його експорту.

Ст. 6 Меморандуму про взаєморозуміння у галузі енергетики між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України та

Міністерством енергетики та промисловості Держави Катар, укладеного у травні 2012 року, передбачає налагодження співпраці у сфері постачання катарського скрапленого газу та будівництва в Україні регазифікаційного терміналу.

Водночас результати численних зустрічей та переговорів українських делегацій, посла та дипломатів Посольства України в Державі Катар з керівниками та відповідальними особами Міністерства енергетики і промисловості Катару щодо перспектив українсько-катарської співпраці в енергетичній сфері свідчать, що Катар у принциповому плані згоден експортувати СПГ в Україну та розпочати відповідні переговори за умови надходження офіційних пропозицій з українського боку. Інвестиційна або фінансова складові співпраці на цьому етапі катарською стороною не розглядаються через переважно негативний (економічно не виправданий) досвід спільного будівництва нею LNG-терміналів за кордоном.

Чинником, який наразі стримує українсько-катарську співпрацю у питанні постачання СПГ, є позиція Туреччини — турецька сторона заперечує можливість надання дозволу на проходження катарських танкерів через Босфорську протоку у напрямку України та інших держав Чорноморського басейну «з безпекових міркувань». Втім катар-

ською стороною висловлюється готовність постачати СПГ для України з доставкою до одного з LNG-терміналів, які функціонують у Європі, з подальшим використанням механізму взаємозаміщення газових обсягів із партнерськими європейськими країнами. Наразі ініціатива щодо проведення тих чи тих спільних заходів у енергетичній сфері належить українській стороні.

Нині найдоцільнішим подальшим кроком убачається відновлення діяльності тристоронньої робочої групи на рівні міністрів енергетики України, Катару і Туреччини для проведення наступного раунду тристоронніх експертних консультацій із залученням фахівців Міністерства енергетики та вугільної промисловості України і НАК «Нафтогаз України».

* * *

Одним із пріоритетних завдань на нинішньому етапі двосторонніх відносин залишається питання організації прямого авіасполучення між Україною та Катаром. Налаштованість катарської сторони до започаткування прямого авіаційного сполучення за маршрутом Доха–Київ–Доха на підставі діючої між Україною та Катаром міждержавної угоди про повітряне сполучення була підтверджена Прем'єр-міністром, Міністром внутрішніх справ Катару шейхом А. Аль Тані під час зустрічі з делегацією народних депутатів України у квітні 2015 року.

Станом на жовтень цього року катарські інвестиції в українську економіку зафіксовані у вигляді участі катарського капіталу у проекті будівництва готелю «Фермонт» у Києві (у 2010 р. суверенний інвестиційний фонд Катару «QIA» придбав 40% акцій групи «Фермонт» вартістю 847 млн дол. США).

* * *

У січні 2013 року Доху з робочим візитом відвідав президент Національного олімпійського комітету України, віце-президент Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій С. Бубка. У рамках регіональної поїздки С. Бубка провів переговори з Головою НОК, членом правлячої родини Катару шейхом С. Аль Тані, під час яких було досягнуто домовленості про підписання меморандуму про співпрацю між НОК України та Катару. Другий візит С. Бубки до м. Доха відбувся на початку травня 2013 року.

Для участі у фінальній частині Чемпіонату світу з легкої атлетики серед молоді в Україні (м. Донецьк) з 10 до 14 липня 2013 року перебувала команда з понад 30 юних катарських спортсменів і тренерів.

У період з 26 до 28 червня 2013 року у м. Вишгород пройшов черговий етап чемпіонату світу зі швидкісних перегонів на воді Всесвітнього чемпіонату водно-моторної «Формули-1», в якому срібну та бронзову медалі здобула катарська збірна.

У жовтні 2013 року у м. Доха відбувся п'ятий етап Кубка світу з плавання на короткій воді, в якому взяли участь представники жіночої та чоловічої збірних України. У перші два дні змагань українська плавчиха Д. Зевіна здобула дві золоті медалі.

На початку травня 2014 року у м. Доха пройшли чергові щорічні кубкові змагання «Діамантової ліги» з легкої атлетики. Одним з почесних гостей турніру знову став відомий український спортсмен, багаторазовий світовий рекордсмен та олімпійський чемпіон у стрибках з жердиною Сергій Бубка. У турнірі взяли участь декілька українських легкоатлетів. Для багатьох катарських спортсменів Сергій Бубка, боксери Клички правлять за взірць.

15 жовтня ц.р. для участі в офіційній церемонії закриття Чемпіонату світу з боксу серед аматорів за версією АІВА у м. Доха як почесні гості перебували голова Київської міської державної адміністрації, інтерконтинентальний чемпіон, чемпіон світу з боксу в суперважкій ваговій категорії Віталій Кличко та чемпіон світу з боксу у важкій ваговій категорії за версіями WBO (2000–2003 р., з 2008 р. дотепер), IBF (з 2006 р. дотепер), IBO (з 2006 р. дотепер), The Ring (з 2009 р. дотепер), WBA (з 2011 р. дотепер) Володимир Кличко.

Брати Клички взяли також участь у церемонії нагородження призерів чемпіонату, дали низку інтерв'ю катарським та міжнародним ЗМІ.

У рамках перебування відбулися зустрічі та переговори братів Кличків з президентом Міжнародної асоціації аматорського боксу АІВА Ву Чінг-Куо та головою Федерації боксу Катару Юсефом Аль-Каземом, який запросив їх відвідати Катар знову.

Катарські спортивні функціонери обговорили з українськими легендарними боксерами можливість проведення у Досі «Вечора професійного боксу» за участю братів Кличків та інших нинішніх та колишніх чемпіонів світу з цього виду спорту.

У Катарі успішно працюють українські тренери з різних видів спорту. У цьому контексті слід зазначити, що рівень підготовки українських тренерів, за свідченнями катарської сторони, є надзвичайно високим.

Одним з найвищих досягнень українських тренерів є здобуття катарським стрільком Н. Аль-Атийєю першої в історії його країни бронзової медалі на літній Олімпіаді — 2012 у Лондоні у стендовій стрільбі під керівництвом українця, львів'янина Віктора Карасьова, який вже 10 років працює у Досі.

* * *

У 2013 році, за сприяння Посольства України в Катарі, розпочато переговорний процес щодо підписання міждержавної Угоди про співробітництво між Україною та Державою Катар у галузі культури.

27 травня 2014 року в Національному театрі м. Доха (Держава Катар) відбувся концерт українсько-польського фортепіанного дуету за участі молодих віртуозів Дениса Боднара (Україна) та Фредерика Валчжака (Польща). Під час концерту прозвучали відомі композиції Й. Баха, Ф. Шопена, Ф. Ліста.

У період з 17 до 20 червня 2014 року у м. Доха з візитом перебувала офіційна делегація України на чолі з першим заступником Міністра культури України, що взяла участь у засіданні 38-ї сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, у ході якого відбулись, зокрема, дебати довкола питання щодо збереження об'єкта всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Київ: Собор Св. Софії та прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська Лавра».

З 16 до 23 червня 2014 року в м. Доха пройшли гастролі Донецького національного академічного театру опери і балету імені Анатолія Солов'яненка.

* * *

Науково-технічна співпраця.

З моменту започаткування діяльності Посольством України забезпечено участь делегації українського Міжнародного освітнього проекту «Вавілов сад» (м. Севастополь, АР Крим) у П'ятому Всесвітньому інноваційному саміті з освіти (WISE, 29–31 жовтня 2013 р.), який щороку відбувається у м. Доха під патронатом матері Еміра, шейхи М.Аль-Міснад. Українські фахівці взяли участь у дебатах та дискусійних панелях у рамках WISE з питань міжцивілізаційного та міжкультурного діалогу в контексті реалізації спільних міжнародних молодіжних проектів.

Крім цього, у 2013 році Посольством надано сприяння НТУУ «Київський політехнічний інститут» у налагодженні робочих контактів з катарськими науково-дослідницькими та освітніми закладами у питаннях опріснення морської води та кібернетичної безпеки.

За ініціативи Посольства України в Катарі розпочато переговорний процес щодо укладення Меморандуму про взаєморозуміння між Дипломатичною академією України та Дипломатичним інститутом Катару.

У Катарі кілька разів з робочими візитами перебував генеральний директор Міжнародної клініки відновного лікування (м. Трускавець), Герой України, проф. Володимир Козьявкін для налагодження співробітництва з державними медичними установами Катару у питаннях, пов'язаних із наданням реабілітаційної допомоги дітям, хворим на церебральний параліч та інші розлади центральної нервової системи.

Під час візитів проведено конструктивні переговори, зокрема з першим заступником голови Вищої Ради охорони здоров'я Катару Салехом Аль-Меррі та групою катарських реабілітологів, за результатами яких сторони домовились направляти в Україну місцевих лікарів для проходження підготовчого тренінгу. Було досягнуто також домовленості щодо прийняття Міжнародною клінікою відновного лікування

у м. Трускавець хворих на церебральний параліч катарських дітей для їх обстеження та надання кваліфікованої медичної допомоги.

У квітні 2014 року Державу Катар з робочим візитом відвідала українська наукова делегація, до складу якої увійшли члени Наглядової ради технопарку «Київська політехніка», проректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» проф. Олексій Новіков, а також керівник компанії GSMSoft, яка входить до складу технопарку «Київська політехніка». Було організовано низку зустрічей української делегації з керівництвом, професорсько-викладацьким складом та студентами «Університету Катару», який є найбільшим у державі вищим навчальним закладом. Сторони обговорили можливості налагодження співпраці між ВНЗ у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, програмування, спільної розробки сучасних наукових рішень і програм.

За результатами візиту домовлено продовжити контакти з найбільш перспективних напрямів співпраці. Керівництво катарського університету було офіційно запрошено відвідати Україну.

20 жовтня 2014 року у м. Доха пройшла 31-ша Міжнародна конференція наукових парків та інноваційних майданчиків, яка відбулась під патронатом Міжнародної асоціації наукових парків за сприяння Катарського парку науки і технології. Такий захід уперше в історії проведено на теренах Близького Сходу.

На церемонії відкриття були присутні почесний президент катарської науково-дослідницької організації «Катар Фаундейшн», мати чинного еміра шейха Моза Аль-Міснад, президент Міжнародної асоціації наукових парків IASP Рік Ведлі, один із розробників системи онлайн відео «Youtube» Чад Херлі, а також інші відомі діячі світової науки і техніки.

У роботі конференції, яка тривала до 22 жовтня 2014 року, взяли участь делегації з понад 40 країн світу. Делегацію України на цьому заході представляв Віталій Чернюк — голова корпорації «Науковий парк “Київський національний університет імені Тараса Шевченка”».

* * *

Організованої української діаспори у Катарі по суті немає. Загальна чисельність українців, за даними МВС Катару, становить близько 500 осіб. Основні сфери працевлаштування — підприємства нафтогазової промисловості, спортивні, освітні, торговельні та культурні заклади, готельний бізнес. Українці активно спілкуються між собою в інтернеті, регулярно організовують зустрічі та збори громади, відвідують Посольство.

Yevhen MYKYTENKO,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine to the State of Qatar*

MOSAIC OF QATAR

Seven years ago, in the centre of Doha (the capital of the State of Qatar), on the Persian Gulf coast it was the beginning of the construction of «Qatar» culture-historical complex, which included museums, art galleries, restaurants, playgrounds, several theatres, amphitheater and one of the most beautiful modern mosques of our time. It was the mosaic that suggested author the name and structure of this report.

Doha is the largest city of the State of Qatar and its capital, located on the coast of the Persian Gulf. It is an economical and touristic centre of Qatar. The city is being actively built. A great attention is given to the building of modern roads, towers, multi-level junctions, seaport and airport.

Qatar is one of six members of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (GCC). Its land area is a bit less than the territory of Zakarpattia Oblast in Ukraine.

Qatar is a country with the world's second-lowest unemployment rate. In global competitiveness, Qatar's economy ranked 16th out of 144 countries in the 2014–15 World Economic Forum Global Competitiveness Index. It will be the first Arab country to host the 2022 FIFA World Cup. The 2014 Global Peace Index ranked Qatar 22nd out of 162 states. Qatar has the third-largest proved reserves of natural gas in the world after Russia and Iran.

The diplomatic relations with Ukraine were established after a visit of Leonid Kuchma to Doha in April 1993. Twenty years later, in February 2013 a diplomatic mission was established in Doha.

The dynamics of Ukrainian-Qatari relations shows that at this stage the necessary preconditions for establishing effective cooperation between Ukraine and Qatar have been laid in economic, investment, industrial and tourism sectors. Countries cooperate actively in the scientific, cultural and sports fields. The intention to launch the direct flights between Ukraine and Qatar is one of main priorities at this stage in our bilateral relations.

In fact, there is no organized Ukrainian Diaspora in Qatar. The total number of Ukrainian nationals, according to the Ministry of Interior of Qatar, is about 500 people. The main areas of employment – companies of oil and gas industry, sports facilities, hotels. Ukrainians actively communicate with each other, organize meetings and visit the Embassy.

Міхеїл УКЛЕБА,

Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні

ГРУЗІЯ ЗАВЖДИ СОЛІДАРНА З УКРАЇНОЮ

— Пане Посол, розкажіть, будь ласка, про культурну співпрацю між нашими країнами, які заходи вже проведено, а які ще плануєте реалізувати?

— Незважаючи на скрутні часи в Україні, ми доволі плідно співпрацюємо в культурно-гуманітарному напрямку. Хотів би відзначити кілька важливих заходів та подій, які відбулися протягом нинішнього року та будуть проведені в найближчому майбутньому.

По-перше, це офіційний візит Міністра культури та охорони пам'яток Грузії пана Міхеїла Гіоргадзе, який відвідав Київ в червні цього року. В рамках його візиту був підписаний План спільних заходів між Міністерством культури України та Міністерством культури та охорони пам'яток Грузії. Згідно із зазначеним документом, 2017 рік оголошується роком України в Грузії, а 2018 — роком Грузії в Україні.

Цей рік був надзвичайно вдалим для грузинського кінематографа, адже вперше в історії спільна естонсько-грузинська стрічка «Мандарини» увійшла до шорт-листа з-поміж п'яти найкращих зарубіжних фільмів кінопремії Оскар. З цієї нагоди 17 лютого цього року разом з Послом Естонії Й.В. паном Сулевою Канніке та Віцепрем'єр-міністром — Міністром культури України паном В'ячеславом Кириленком у кінотеатрі «Київ» ми влаштували спільний показ стрічки та почастили гостей грузинськими мандаринами та вином.

Хотілося б відзначити також святкування Дня Європи 14 травня 2015 року. Об'єднаними зусиллями разом з Послами Бельгії та Латвії, а також при підтримці Міністерства культури України ми провели в Національній філармонії чудовий концерт з виконанням творів всесвітньо відомого грузинського композитора маестро Гі Канчелі, який особисто вшанував своєю присутністю. До речі, в цьому році маестро святкує свій 80-річний ювілей.

Ми дуже активно співпрацюємо з регіонами, зокрема з Миргородською адміністрацією та керівництвом літературно-меморіального Музею імені видатного грузинського поета Давида Гурамішвілі. В серпні цього року, з нагоди 310-річчя з дня народження митця, ми разом з делегацією його рідного міста Мцхета брали участь у святкуваннях в рамках візиту було підписано Меморандум про взаємне співробітництво між Миргородом та Мцхетою.

Нинішній рік відрізняється кількістю концертів за участі грузинських піаністів, зокрема Хатії Буніатішвілі, яка влаштувала благодійний захід у Жовтневому палаці в Києві, а нещодавно, 18 жовтня, у Львові відбувся концерт переможців міжнародного престижного конкурсу імені Ференца Ліста, де виступала молода грузинська піаністка Маріам Бацашвілі.

Щороку ми проводимо свято «Тбілісоба на Андріївському узвозі». Цьогоріч святкували вчетверте. У ньому брали участь грузинські танцювальні ансамблі, зокрема із Тбілісі приїжджав відомий ансамблю співаків «Театральний квартет», також активну участь брала наша діаспора. Ви вже знаєте про Всеукраїнське об'єднання грузин «Георгія», що має свої танцювальні ансамблі, серед них і в Києві. Крім цього була широко представлена грузинська кухня (близько 20 ресторанів), ми долучили наші компанії з виробництва вина і мінеральної води. Захід відбувся 3-4 жовтня. А 27 вересня компанія «Боржомі» у зв'язку зі 125-річчям заснування, за підтримки Посольства Грузії в Україні, провела у Ботанічному саду велику культурну подію – «Велике грузинське застілля», яка зібрала багато охочих. Таким чином, у нас вийшов тиждень грузинської культури, який зібрав десятки тисяч киян та гостей столиці. Під час проведення Днів грузинської культури погода також була теплою, сонячною, «грузинською». Все пройшло легко, весело, як і повинні проходити свята.

А в листопаді традиційно проводимо фестиваль грузинського кіно. З 21 до 28 листопада 2015 року він пройде у різних містах: Києві, Одесі, Львові, Рівному, Тернополі, Дніпропетровську, Запоріжжі. Грузинські фільми, представлені на різних міжнародних фестивалях останніми роками, часто отримують призи та схвальні відгуки критики. Українському глядачеві буде цікаво ознайомитися як з новими грузинськими стрічками, так і переглянути не дуже відомі.

Ми також беремо участь у благодійних акціях. У грудні буде проведено благодійний ярмарок, організатором якого є Міжнародний жіночий клуб. Також Грузія допомагала українським дітям із зони АТО пройти курс оздоровлення. Кілька груп дітей впродовж року їздили відпочивати у Грузію. Наша країна надає допомогу пораненим. Вся Грузія завжди солідарна з Україною, ми підтримуємо вас і намагаємося бути поруч.

– Скажіть, будь ласка, яке питання у нинішніх дипломатичних відносинах між нашими країнами є головним?

– Наші країни опинилися у досить складних умовах. У нас окуповано 20% території, в 40 км від столиці Грузії знаходиться росій-

ська воєнна база. Стратегічна ціль Грузії — повна інтеграція у європейські і євроатлантичні структури. Ми об'єднали наші зусилля з Україною і підписали Угоду про асоціацію з ЄС, і це дуже важливо, що ми просуваємося до цієї мети. Крім того що ми країни-партнери і маємо дружні зв'язки, Україна для нас є дуже важливим економічним партнером. Звісно, у зв'язку з останніми подіями в Україні ми можемо побачити певний спад, але за останні 9 місяців наш товарообіг становить 374,2 млн доларів. За цим показником Україна посідає п'яте місце серед найважливіших торгових партнерів Грузії.

— *Часто наші читачі цікавляться, як дипломат стає на професійний шлях. Що спонукало Вас обрати кар'єру дипломата?*

— Знаєте, я сам із портового міста Батумі, і в дитинстві в мене була нагода майже щодня спостерігати за тисячами іноземних туристів, зокрема і європейських, які припливали на туристичних лайнерах. Ми мешкали навпроти морського вокзалу, тож я з цікавістю роздивлявся і порівнював їх з тодішніми пересічними радянськими громадянами, адже світ був закритий для нас. Коли ще був у школі, то читав журналі «За рубежом», «Международная жизнь», дуже любив географію. Моя перша освіта — біолог. Друга — диплом академії зовнішньої торгівлі. Я отримав дуже ґрунтовну радянську освіту, яка допомогла мені згодом. До речі, за моєї безпосередньої участі Грузія у 2000 році, всього за чотири роки, стала членом Всесвітньої торгової організації.

— *Яку мету Ви поставили перед собою, коли дізналися про своє призначення Надзвичайним і Повноважним Послом в Україну?*

— Це не перше моє призначення Послом. До цього я був Послом в Болгарії, я також був першим Послом Грузії в Китаї, де мені довелося відкривати Посольство. В Україну я вже приїхав не на «порожнє» місце. Я не починав з нуля. До мене було багато зроблено моїми попередниками, мені треба було лише професійно виконувати свої обов'язки, розширити та розвинути двосторонні відносини між нашими країнами. Потім в Україні почалися складні часи. У період після Майдану і мені, і представникам дипломатичного корпусу було складно. Життя внесло свої корективи. Але я й надалі намагаюся якісно і професійно поліпшувати та розширювати напрацьовані досягнення.

— *З огляду на Вашу професію, Ви базато подорожували. Які з країн, де Ви побували, запам'яталися Вам більше і чому?*

— Я був у багатьох країнах і багато країн мені подобається. Працював у Китаї та Болгарії. Китай — дивовижна країна, в якій надзвичайно цікаво спостерігати за трансформаціями суспільства. Цей перехідний період був складним, але Китай його пережив не так боляче, порівняно з Радянським Союзом. З 2005 до 2008 року я обіймав посаду Посла і мені було дуже цікаво, я спостерігав за різними процесами у цій величезній країні, вивчав її древню культуру. Також мені дуже сподобалася Болгарія. Це красива країна з м'яким кліматом і гарною природою. У 2004 році Болгарія стала членом НАТО, а у 2007-му —

членом ЄС. Для мене, як для Посла країни, основною метою якої є повна інтеграція в європейські та євроатлантичні структури, такий досвід був дуже цікавим. Також важливим моментом є дослідження позитивних і негативних наслідків. Досвід Болгарії є важливим для Грузії. Зараз, я вважаю, настав час «економічної дипломатії». Політика — політикою, але економіка диктує політиці майбутнє.

— *Українці дуже люблять відпочивати у Грузію. Що насамперед мають відвідати наші співгромадяни у Грузії?*

Якщо звертатися до статистики, цікаво, що якщо Грузію відвідали у 2012 році 76 000 українських туристів, то вже у 2014 — 143 000 осіб. За останні 10 місяців 2015 нас відвідали більше ніж 123 тисячі українців. Ми проводимо досить «агресивну» рекламну презентацію нашої країни і заохочуємо українських туристів відвідувати нашу країну. Український споживач може без жодних складнощів придбати квитки, тому що авіасполучення досить активне, літаки з України літають до Тбілісі, Батумі, Кутаїсі.

Грузія — дуже красива країна. Я можу сказати, що на невеликому клаптику землі (площа Грузії — 69,7 тис. км²), ви можете побачити різні види природної краси: море, гори, пустелі, альпійські та субальпійські зони. Наша країна також розмішена у субтропічному поясі, завдяки ньому ми можемо вирощувати цитруси. Гарна гірська Аджарія заслуговує на увагу, так само як і історичні місця. Грузинська земля може пишатися великою кількістю монастирів та фортець. Грузія древня християнська країна, а грузинський алфавіт входить до 14 алфавітів світу. Але ця маленька країна і народ все витримали, вистраждали, відстояли свою країну і культуру, не втратили свої традиції та мову. Ми маємо живописні гірські річки, озера. Також в моїй країні є зимові курорти. Наприклад, Гудаурі, Бакуріані, Местіа. Українці також приїжджають покататися на наших сучасних зимових трасах, і все це приваблює у поєднанні з національною кухнею, музикою. Попереднього року більше 5 млн туристів з різних куточків світу відвідали Грузію. Для порівняння все населення самої Грузії — 3,72 млн осіб.

— *Чи співпрацює посольство з ГДІП?*

— Ми плідно співпрацюємо з вашою організацією. Ми беремо участь у багатьох заходах, які проводить і організовує ГДІП. Все, що ви робите — завжди професійно. Ці заходи відбуваються у дружній, неформальній атмосфері. Відчувається, що ви вкладаєте у них свою душу. Завжди відчуваєш, що ви хочете розповісти і показати про найгарніше та найліпше у вашій країні.

Ось нещодавно було організовано чудовий турнір з великого тенісу серед працівників дипкорпусу, де наш II Секретар Олександр Гоголадзе посів почесне друге місце, а переможцем став Генеральний Секретар Організації за демократію та економічний розвиток — ГУАМ пан Валерій Чечелашвілі, до речі, теж грузин.

GEORGIA ASSOCIATES ITSELF WITH UKRAINE

– *Mr. Ambassador, would you mind to tell a few words about cultural cooperation between our countries, which of the events have already been held and which are to be done in future?*

– Despite the difficult times that Ukraine is going through, we have quite a fruitful collaboration in cultural and humanitarian area. I would like to mention some significant events and occasions, which have taken place throughout the present year and will be arranged in the near future.

First of all, an official visit of Minister of Culture and Monuments Protection of Georgia Mr. Mikheil Giorgadze, who stayed in Kyiv in June. In the framework of his visit there was signed the Action Plan between the Ministry of Culture of Ukraine and the Ministry of Culture and Monuments Protection of Georgia. As stated in this document, the year of 2017 was announced to be the year of Ukraine in Georgia, while the year of 2018 – the year of Georgia in Ukraine.

This year appeared to be increasingly successful for Georgian cinema, since it was the first time in history when the Estonia-Georgia movie «Tangerines» was put on the list of the best five foreign movies nominated for the Oscar award. On this occasion we have prepared together with Ambassador of Estonia Mr. Sulev Kannike and Vice Prime Minister – Minister of Culture of Ukraine Vyacheslav Kyrylenko in «Kyiv» cinema a joint movie screening, and treated guests to Georgian mandarins and wine.

I would also like to mark a celebration of Europe Day on May 14, 2015. Through joint efforts of Ambassadors of Belgium and Latvia, as well as with the support of the Ministry of Culture of Ukraine, we held a great concert at the National Philharmonic, performing works of the world-famous Georgian composer – maestro Giya Kancheli, who personally graced the event with his presence. As it happens, he celebrates this year his 80th anniversary.

We are widely collaborating with regions, in particular – Myrhorod district administration and management of the Literary-memorial museum named after David Guramishvili, a prominent Georgian poet. In this August on the occasion of the 310th anniversary of artist's birthday, we and the delegation from his native town Mtskheta participated in the festivity, and as part of the visit there was signed a Memorandum on mutual cooperation between Myrhorod and Mtskheta.

This year stands out by the amount of concerts, involving Georgian pianists, particularly Khatia Buniatishvili, who organized a charity concert in Kyiv at October's Palace, while recently on the 18th of October

in Lviv there was held a concert of the winners of an international prestigious competition named after Ferenc List with the participation of a young Georgian pianist Mariam Bezhiashvili.

We annually host a «Tbilisoba at Andriyivsky» festival. This year it was celebrated for the fourth time. Participating at the event were numerous Georgian dance ensembles with a famous singers ensemble called «Theatre Quartet» from Tbilisi, as well as our local community. You must have heard of «Georgia», the All-Ukrainian Union of Georgian people, which have their dance ensembles, some of which perform in Kyiv. Besides, there was a large-scale presentation of Georgian cuisine (approximately 20 restaurants), where we engaged our companies, producing wine and mineral water. The fair took place on the 3–4 of October. There was another event: «Borjomi» company in relation to its 125th anniversary of foundation held on the 27th of September in the Botanical Garden with the assistance of the Embassy of Georgia in Ukraine a large cultural festival called «Big Georgian feast», which brought together masses of visitors. As a result, we had got a week of Georgian culture, having gathered thousands of Kyiv citizens and guests of the city. During all days of Georgian culture, the weather was also warm, sunny and «Georgian». Everything went easily, joyfully – the way festivals should be held.

By the end of the year, in November, we will have held a traditional Georgian Film Festival. It will take place from 21st till 28th of November in different cities: Kyiv, Odesa, Lviv, Rivne, Ternopol, Dnipropetrovsk, Zaporizhia. Georgian movies lately have been presented at various international festivals, frequently win awards and receive favourable reviews from critics. It will be interesting for a Ukrainian viewer to become familiar with both new well-known Georgian movies and to watch less notable ones.

We also participate in charitable actions. In December we plan to carry out a charity fair, organized by the International Women's Club. Furthermore, Georgia helped Ukrainian children from ATO zone to take a course of health improvement. Several groups of children travelled for a holiday to Georgia throughout the year. Our country provides aid for casualties. Our country associates itself with Ukraine, we support you and try to stay close.

– *Tell me please which issue is the most critical in the present-day diplomatic relations between our countries?*

– The position our countries in is rather difficult. We have 20 % of our territory occupied, while the Russian military base is located at 40 km distance from Georgia's capital. Strategical aim of Georgia is a complete integration in the European Union and Euro-Atlantic structures. We have joined our efforts with Ukraine and signed a European Union Association Agreement, which is very important as we are making our way towards this aim. Apart from being partners and having friendly relations, for us Ukraine is an increasingly important economic partner.

Surely, taking into account the recent events Ukraine experienced, we can notice a certain recession, but for the last 9 months our goods turnover has made up for 374, 2 million dollars. Given this figures, Ukraine ranks the fifth place among the major trade partners for Georgia.

— *Very often our readers and students of Diplomatic Academy ask how a diplomat starts his professional path and what made you to choose a diplomat career?*

— You know, I was born in a port city Batumi, and being a child I had an opportunity to observe almost every day thousands of tourists with the Europeans among them, who were sailing there on tourist liners. We used to live right across the sea station, so I studied those people with big curiosity and compared them with average Soviet citizens, since the world was closed for us at that time. When I was at school, I would read such magazines as «Za rubezhom» («Life Abroad») and «Mezhdunarodnaya Zhizn» («International Life»), I was fond of Geography. My first education was biological. The second — a degree at the Foreign Trade Academy. I have obtained a solid Soviet education background that helped me in future. By the way, due to my direct assistance, it took Georgia only 4 years to become a member of the World Trade Organization in 2000.

— *Which objective have you set, when you got to know about the designation to become an Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary in Ukraine?*

— Actually it wasn't the first my designation as an Ambassador. Earlier I was an Ambassador in Bulgaria and the first Ambassador of Georgia in China, where I had to open an Embassy. I didn't come to Ukraine without any bedrock. I didn't start from scratch. A bulk of work has been already done by my predecessors. The only thing I had to do was to perform my duties in professional manner, expand and develop bilateral relations between our countries. Then Ukraine suffered hard times. After Maidan I and other representatives of the diplomatic corps were affected by the consequences. Life has made adjustments. But in spite of that I strive to continue improving and enlarging the accomplished earlier achievements effectively and skillfully.

— *Considering your profession, you travel a lot. Which of the countries you've been to were the most memorable and why?*

— I have been to many countries and many of them I like. I worked in China and Bulgaria. China is a fascinating country, where it is extremely interesting to follow transformations of the society. This transitional period was challenging, but China managed to undergo it much easier than the Soviet Union. From year 2005 till 2008 I held a position of an Ambassador and was truly keen on it. I contemplated the processes in different focus areas of this huge country and studied its culture. I liked Bulgaria too. It is a beautiful country with mild climate and wonderful nature. In 2004 it became a member state of the NATO and in 2007 —

member state of the EU. For me as an Ambassador of the country, which key aim was a complete integration in European and Euro-Atlantic structures, such kind of experience was very valuable. Another important point is analyzing positive and negative consequences. Bulgaria's experience is important for Georgia. I believe it is now high time for an «economic diplomacy». Politics itself is one thing, but the fact that economy determines the future for the politics is another.

– *Ukrainian people love to go on vacation to Georgia. What are the must-see places of interest there?*

– If to take a look at the statistics, you'll discover an interesting fact – in 2012 as many as 76 thousand tourists came to Georgia, while in 2014 this number increased to 143 thousands. We conduct rather «aggressive» advertising presentation of our country and encourage Ukrainian tourists to go to see Georgia. Ukrainian consumer may easily buy tickets, because the flight connection is very dynamic: planes fly from Ukraine to Tbilisi, Batumi, Kutaisi. Georgia is an incredibly beautiful country. I am certain that on a small piece of territory (total area – 69, 7 thousand square kilometers) you will be able to see all kinds of natural beauty: sea, mountains, and deserts, Alpine and Subalpine areas. Our country is located in subtropical climate zone, which give us an opportunity to cultivate citrus. Marvellous mountains of Adjara are worth noticing as well as historical sites. Georgian land can boast of its vast number of monasteries and fortresses. Georgian is an ancient Christian country and its alphabet is included to 14 world alphabets. Despite being small, this country and people have gone through everything, fought their motherland and culture, and didn't lose traditions and language. We are proud of our picturesque mountain rivers and lakes. My country has also ski resorts. For instance, Gudauri, Bakuriani, Mestia. Ukrainians usually come to our country to enjoy its up-to-date ski runs, complemented by national cuisine and music. More than 5 million tourists from all over the world have visited Georgia last year. To compare, the entire population of Georgia is 3, 72 million people.

– *In what ways does your Embassy collaborate with GDIP?*

– We work in close and fruitful cooperation with your organization. We take part in many events that GDIP holds and organizes. All you do is inevitably done very professionally. The events are often running in amicable, unformal atmosphere. You cannot but notice that you to put your heart into them. One always feels that you want to deliver and show the best in your country.

Quite recently there was held a great lawn tennis tournament, where participated staff of dipcorps, among whom the honourable second place took Oleksandr Gogoladze, Second Secretary, while the winner was Valeriy Chechelashvili, Secretary General of the Organization for Democracy and Economic Development (GUAM) – Georgian by the way.

Йон Елведаль ФРЕДРІКСЕН,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Королівства Норвегія в Україні*

НАШІ ПРІОРИТЕТИ: ДЕМОКРАТИЧНІ ПРИНЦИПИ І ВІЛЬНА ТОРГІВЛЯ

— *Шановний пане Посол, Норвегія матеріально допомагає Україні, щороку така допомога збільшується. Розкажіть, будьте ласкаві, про плани на цей рік, яка сфера буде пріоритетною.*

— Цьогоріч уряд Норвегії запланував виділити Україні 40 млн євро на двосторонню співпрацю задля реалізації проектів у різних сферах. Окремо близько 6 млн євро — на гуманітарну допомогу.

Що стосується співпраці, то в листопаді 2014 року в Україну приїздила Прем'єр-міністр Норвегії Ерна Солберг. Під час цього візиту було зафіксовано деякі пріоритети співпраці між нашими державами. Наприклад, досвід Норвегії може бути корисним для України не тільки в галузі енергетики. Ерна Солберг говорила про розширення доступу товарів із Норвегії на український ринок, насамперед це відноситься до морепродуктів, а також було переглянуто варіанти виходу українських товарів на ринок Норвегії. Крім того, було підписано ряд домовленостей про надання технічної та експертної допомоги Україні в проведенні євроінтеграційних реформ. Але ми не будемо конкурувати з Європейським Союзом у цьому плані. Ми просто готові ділитися нашим унікальним досвідом із позиції учасника Шенгенської угоди та внутрішнього європейського ринку, хоч ми і не входимо до Євросоюзу. У нас є особливий досвід інтегрування законодавства ЄС у законодавчу базу своєї країни. Зокрема, щодо того, як автоматизувати деякі процеси, безпосередньо пов'язані із зовнішньою торгівлею з ЄС. Ми вважаємо, що є особливі моменти для української сторони.

Також ми плануємо співпрацювати з українськими партнерами для реформування правоохоронної системи. У цій сфері дуже багато гравців, які можуть порадити, передати свій досвід, але, знову-таки, у нас є власний унікальний досвід. У травні Україну відвідала делегація з Міністерства юстиції Норвегії. Наразі норвезькі фахівці

створюють алгоритм і концепцію взаємодії для реформування вищезгаданої сфери за результатами робочої поїздки. Наприклад, ми могли б поділитися своїм досвідом із підготовки та призначення на головні посади в поліції.

Зараз ми співпрацюємо у сфері рибальства, і наше Міністерство перебуває в активному діалозі з Державним комітетом рибного господарства України. Сфера сільського господарства теж має потенціал для розвитку, і ми вже почали залучати в неї бізнес. Подивимося, чи можливо внести зміни до договору про співпрацю між нашими країнами, якому вже багато років, аби представники сільського господарства України могли відчувати себе вільніше на норвезькому ринку. Для нас головне – це комплексний підхід до співпраці. Є також проекти, які наразі перебувають на затвердженні в Міністерстві Норвегії. Це й електронний уряд, і розробки у сфері інновацій. Також це пропозиції з гуманітарної сфери від різних вишів. Невдовзі мають прийняти рішення щодо цих заявок.

– *Як Ви контролюєте використання виділених коштів, адже головним болем України в економічній сфері є корупція?*

— У нас існує жорстка система контролю грошового обігу. Ми не виділятимемо кошти, не знаючи їхнього призначення. Це точно не будуть державні установи. Гроші виділятимуть насамперед норвезьким і міжнародним організаціям, які співпрацюватимуть з українськими партнерами. Рахункова палата контролює витрати дуже ретельно, ми враховуємо можливі корупційні чинники.

— *Розкажіть, будьте ласкаві, трохи більше про гуманітарну допомогу.*

— Гуманітарну допомогу передбачено в першу чергу для біженців зі Сходу України. Ми долучили до цієї справи Норвезьку раду у справах біженців, яка співпрацює з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Ще ми фінансуємо проекти Міжнародної організації з міграції (ІОМ) і організації «Врятуй дітей».

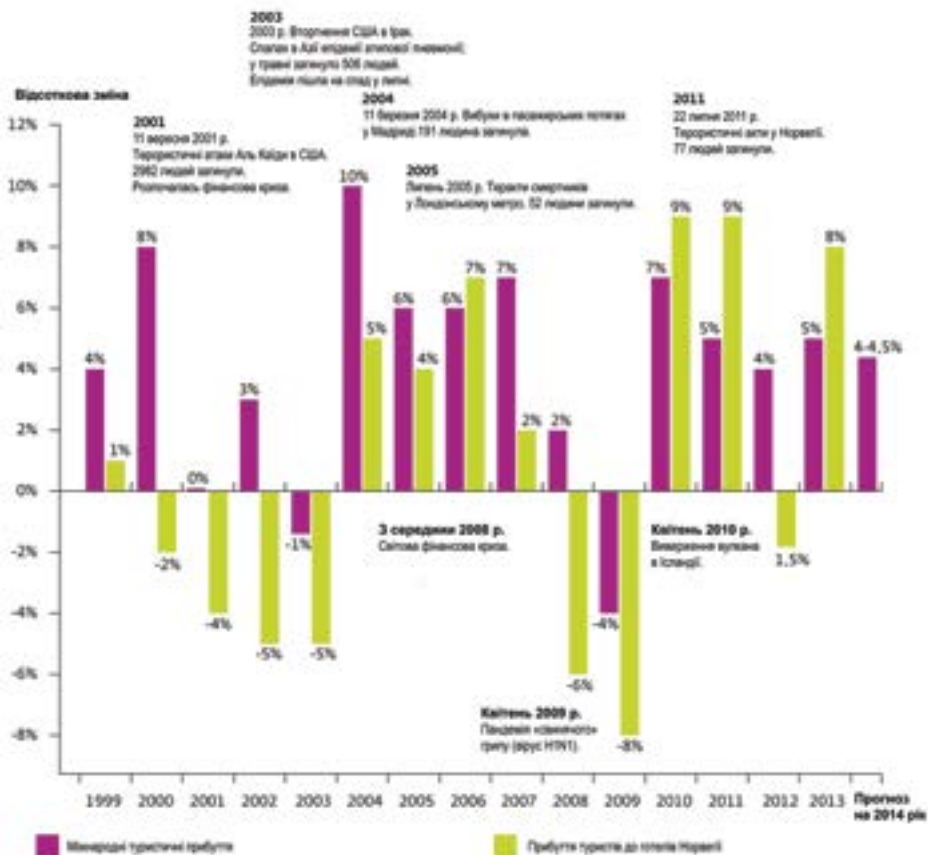
У світі існує чимало країн, де є проблеми з біженцями, і наша група вже розпочала свою роботу в Сіверськодононецьку. Тому частину гуманітарних коштів буде виділено на вирішення згаданих проблем. Особливий акцент ми робимо на допомозі дітям. Ми також працювали з Усесвітньою організацією охорони здоров'я, але нині у фокусі нашої уваги люди, які залишили все своє майно, будинки й роботу на Сході, щоби зберегти свої життя в інших містах країни. Я сподіваюся, що ми зможемо допомагати громадам, які приймають біженців, адже це велике навантаження. Українські політики часто маніпулюють питанням державної мови у зв'язку з тим, що люди розмовляють українською, російською, на діалектах.

— *А в Норвегії існують подібні проблеми?*

— Норвегія — гірська країна, у побуті якої використовують дуже багато діалектів. І всі вони різні. Водночас норвежці один одного розуміють, але в нас немає такого поняття, як стандартна розмовна мова. Кожен громадянин розмовляє на своєму діалекті як на телебаченні, так і в парламенті, у школі. У письмовому вигляді норвезька мова існує у двох формах: одна базується на західних діалектах — це найстаровинніший варіант, але його почали розвивати в 19 столітті. Друга форма домінує в столиці, вона базується на розвиненій данській писемній мові, адаптованій під норвезькі потреби. Це може бути не зовсім зрозумілим. Норвегія 500 років перебувала під владою Данії, тому наша письмова мова була данською. Розвивати й адаптовувати данську мову під норвезькі потреби почали тільки наприкінці 19 століття. Активісти пристосували данську письмову до норвезької усної, тому в нас є два варіанти писемної мови.

— *Чи виникало питання з уніфікацією та об'єднанням двох форм в одну державну?*

Міжнародні туристичні прибуття та прибуття до готелів Норвегії

Туристичні прибуття до готелів світу та Норвегії на вибірку одну рік.

Джерело: Всесвітня туристична організація (ЮНВТО) та Норвезьке бюро статистики (SSB).

— Воно існувало завжди. Споконвіку були ті, хто проти двох варіантів. Але досі жоден уряд протягом 100 років так і не зміг прийняти закон або програму про одну писемну мову. Варіант, який базується на данській, із часом ставав дедалі більш норвезьким. А той, що базувався на діалектах, оновлювався, ставав сучаснішим. Тому в наших школах вчать два варіанти. Книжки, газети та журнали так само видають у двох варіантах.

— *На якому рівні розвитку перебуває туристична сфера в Норвегії?*

— Як туристична країна Норвегія дуже популярна. Але не варто забувати, що вона є дорогою. До нас приїжджають багато європейців, а в минулі роки чимало туристів із Німеччини, Росії, України (із двох останніх держав їх дещо поменшало). Приїжджають на риболовлю, на фіорди. Узимку приїжджають, аби покататися на лижах. У нас є дуже популярний морський маршрут від Бергена до Киркенеса. Береговий пароплав протягом усього тижня пливе від порту до порту. Такий тип подорожі є популярним серед туристів. Туризм для регіонів дуже важливий. Наше сільське господарство своєрідне — є багато маленьких ферм, і велика кількість людей комбінує сільське господарство й туризм: приймають на нічліг, годують туристів. Тобто для маленьких портів туризм відіграє певну роль, але не головну, як у деяких країнах, що теж треба розуміти.

— *В одному з інтерв'ю Ви сказали, що, можливо, буде організовано програму, за якою запросять представників сільськогосподарської галузі України, щоб вони отримали можливість постачати свою продукцію на норвезький ринок. Чи вдалося розпочати реалізацію задуманого?*

— Так, початок реалізації програми покладено. Представники Міністерства аграрної політики та продовольства України відвідали Норвегію. У цій зустрічі також брала участь Норвезько-українська торгова палата, яка розробляє зміни до законодавчої бази двосторонніх дипломатичних відносин наших країн у напрямку сільського господарства. Наші фахівці розглянули ніші, які можуть зайняти представники сільського господарства України. Це тривалий процес, над ним ще працюють.

— *Коли Ви дізналися про те, що Вас направляють в Україну, яким було перше враження?*

— Я був задоволений, що мене призначили на посаду Посла в Україні. До цього ніколи у вашій країні не був, але знав, що це велика держава в серці Європи. Перед тим я служив у Росії. Я розумів, що це вже інша країна, проте, звичайно, не очікував тих драматичних подій, які трапилися в Україні через півтора року після того, як я став Послом. Та все одно це, напевно, одна з найцікавіших служб за мій дипломатичний досвід. У Норвегії дуже мало знали про Україну, нині, звісно, трохи більше, але все-таки не на достатньому рівні. Тому коли я сюди приїхав, то вирішив обов'язково поінформувати своїх співгромадян, як ми можемо співпрацювати. Трагічні події у вашій державі привернули до неї багато уваги та відкрили нові можливості, головне — використовувати їх правильно.

— *Яку мету Ви перед собою поставили, коли прибули на пост Посла в Україні?*

— Як дипломат я поставив собі таке запитання: яким чином я можу сприяти двостороннім відносинам, розвитку взаємодії? Маю на увазі не тільки норвезькі інтереси (торговельні, у сфері політики безпеки, політичні інтереси в широкому сенсі), а й України теж. Адже Норвегія має деякі пріоритети: демократичні принципи, можливість вільної торгівлі. Ми готові допомагати розвивати такі самі принципи в Україні.

— *Як Ви ставитеся до неоголошеної війни між Україною та Росією?*

— Між Україною та Норвегією є історичні паралелі. Жодна держава світу не має права вирішувати, який шлях обирати іншій країні. У будь-якому процесі відділення території від країни має бути врегульовано за міжнародним правом і без збройного конфлікту. Для всіх маленьких держав, зокрема й для Норвегії, це дуже важливо. Ми не можемо дивитися просто в інший бік, ніби не бачимо цих порушень міжнародного права. У нас були завжди добрі відносини з Росією. Ми співпрацювали з російськими регіонами після розпаду Радянського Союзу. Попри це, анексія території чужої країни з боку Росії — це грубе порушення міжнародних норм.

Інтерв'ю підготувала Інна Хоменська

Jon Elvedal FREDRIKSEN,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Kingdom of Norway to Ukraine*

DEMOCRATIC PRINCIPLES AND FREE TRADE ARE OUR PRIORITIES

– *Mr. Ambassador, Norway financially helps Ukraine and every year the financial assistance increases. Tell us, what are your plans for this year, which industry or sphere is going to be a priority?*

– This year, the Norwegian government planned to provide Ukraine with 40 million euros for bilateral cooperation for the implementation of projects in various fields. Separately, about 6 million euros – for humanitarian aid.

Regarding cooperation, Erna Solberg, Prime Minister of Norway, came to Ukraine in November 2014. During this visit, some priorities for cooperation between our countries were fixed. For example, not only in the energy sector Norway's experience can be useful for Ukraine. Erna Solberg was talking about the expansion of access of goods from Norway to the Ukrainian market, which, first of all, concerns the seafood. In addition, options for Ukrainian goods entry into a market in Norway were reviewed. A number of agreements on the provision of technical and expert assistance to Ukraine in implementing the European integration reforms were signed. But we will not compete with the European Union in this regard. We are just ready to share our unique experience as a member of the internal European market, as a member of the Schengen Area, even though we are not in the EU. We have a special experience about how to integrate the EU legislation in the legal framework of the country. How to automate some of the processes that are directly related to foreign trade with the EU. We believe that there are special moments for the Ukrainian side.

We also plan to cooperate with the Ukrainian partners to reform the law enforcement sphere. In this area, there are a lot of players who can advise, share their experience, but again, we have our own unique experience. In May, Ukraine was visited by a delegation from the Ministry of Justice of Norway. Now Norwegian experts provide algorithm and the concept of cooperation to reform the above-mentioned sphere based on the results of the working trip. For example, we might share our experience in preparation and appointment to key positions in the police.

Now we cooperate in the Fishing field, and our Ministry is in active dialogue with the Fishing Committee of Ukraine. Sphere of agriculture

also has the potential to develop, and we have already begun inviting businessmen to engage in it. We will see whether it is possible to modify an old treaty on cooperation between our two countries, for representatives of agriculture of Ukraine to feel at ease on the Norwegian market. The main thing for us is a complex approach to cooperation. There are also projects awaiting approval of the Ministry of Norway. This includes e-government and development in the field of innovation. There are also offers from the humanitarian sphere from different universities. Decisions on these applications will be made in the near future.

– *As you know, corruption is the main problem in the economic sphere of Ukraine. How do you control the usage of the allocated funds?*

– We have a rigid control system. We will not allocate money without controlling where they go. They definitely will not be given to government facilities. The funds will be allocated primarily to Norwegian and international organizations that are going to work together with our Ukrainian partners. Audit Chamber carefully controls the waste, we take into account possible corruption factors.

– *Tell us a little more about humanitarian aid.*

– Humanitarian aid is primarily provided to refugees from the East of Ukraine. Norwegian Refugee Council, which cooperates with the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), joined this case. We also finance projects of the International Organization for Migration (IOM) and the organization «Save the Children».

There are a number of countries in the world with the refugees problem, and our group has already started its work in Sievierodonetsk. Therefore, part of the humanitarian funds will assist in solving these problems. We are doing particular emphasis on the help to children. We also worked with the World Health Organization. However, today we focus on the people who left their whole lives, houses and work in the East and now live in various cities of the country. I hope that we can help communities which are hosting refugees, because it is a heavy load. Ukrainian politicians often manipulate with the question of state language due to the fact that people speak Ukrainian, Russian, dialects.

– *Are there similar problems in Norway?*

– Norway is a mountainous country, we use many dialects in everyday life and all of them are different. All Norwegians understand each other, but nevertheless. We have no such thing as a standard spoken language. Every citizen speaks his dialect on television and in parliament, in school. Written Norwegian exists in two forms: one is based on western dialects – this is the oldest version, but it started to develop in the 19th century. The second option is dominant in the capital, it is based on the written Danish adapted to the needs of Norwegians. It may not be entirely clear. Norway was under the rule of Denmark for 500 years, so our

written language was Danish. Norwegians began to develop and adapt Danish language only in the late 19th century. Activists have adapted written Danish to Norwegian, so we have two versions of the written language.

— *Has there been a question raised about unification and combination of two variants in a single, state form?*

— It has always existed. There have always been those who are against having two variants. For 100 years no government has been able to pass a law or program about the single written language. Variant, which is based on the Danish language, became more and more Norwegian in time. Variant, which was based on dialects, was updating and becoming more and more modern. Yet two variants are still taught at schools. Books and newspapers also published in two versions.

— *What is the level of tourism sphere development in Norway?*

— As a tourist country, Norway is very popular. But do not forget that it is also an expensive country. A lot of Europeans visit us. In recent years, we have a lot of tourists from Germany, Russia and Ukraine (in the last two years, we have less representatives of the two latter countries). People come on fishing trips, on fjords. At winter they come to ski. We have a very popular sea route from Bergen to Kirkenes. During the week coastal steamboat sails from port to port. This type of travelling is popular among tourists. Tourism is very important for the regions. Our agriculture is peculiar — there are many small farms, and many people combine agriculture and tourism: take people overnight, feed tourists. So tourism plays a certain role for little ports, but not dominant, like in some countries, which we should also understand.

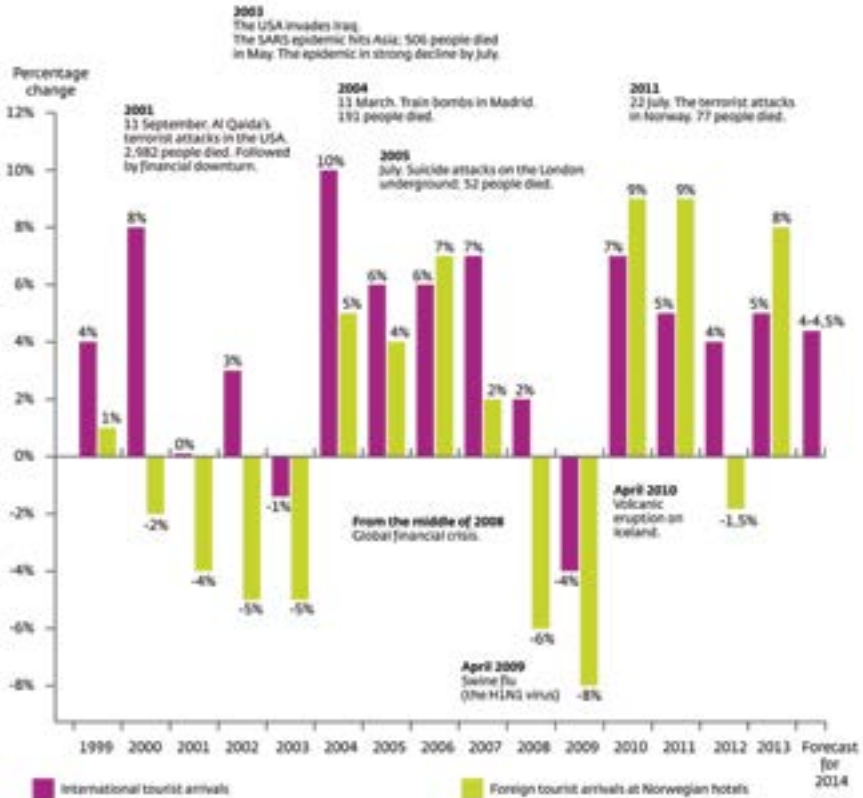
— *In one interview you said that a program, which will invite representatives of the agricultural sector of Ukraine so that they are able to deliver their products to the Norwegian market, might be organized. Were you able to start implementing these plans?*

— We have begun to actualize the program. Representatives of the Ministry of Agriculture of Ukraine have visited Norway. Norwegian and Ukrainian Chamber of Commerce, which makes changes in the legal basis of bilateral diplomatic relations between our countries in the direction of agriculture, also participated in this trip and meeting. Our experts have considered niches that the representatives of Ukrainian agriculture can take. It is a long process, people still work on it.

— *When you found out about your assignment to Ukraine, what was your first impression?*

— I was glad to be designated as the Ambassador to Ukraine. I have never been in to your country before, but I knew that it is a big state in the very heart of Europe. Before coming here, I served in Russia and I had already understood it is a different country. Of course, I did not ex-

International tourist arrivals and arrivals at Norwegian hotels

Tourist arrivals with at least one overnight stay, worldwide and at Norwegian hotels.

Source: World Tourism Organization (UNWTO) and Statistics Norway (SIS).

pect all those dramatic events that happened in a year and a half after I have become an Ambassador. But anyway, it probably was one of the most interesting services in my diplomatic experience. In our country, little is known about Ukraine. Now we know a bit more, but still not enough. That is why when I came here, I decided to inform my nationals about ways of cooperation. It was like a white canvas. Tragic occurrences in your country attracted a lot of attention and opened new possibilities; the main thing is to use them correctly.

— *What goal have you set, when you arrived to Ukraine as the Ambassador?*

– As a diplomat I asked myself: how can I promote bilateral relationship to further the development of cooperation. And I mean not only Norwegian interests (commercial, in the sphere of the security policy, political interests in a wide sense) but also Ukrainian ones. After all, Norway has some priorities: democratic principles, the possibility of a free trade. We are ready to help the development of the same principles in Ukraine.

– *What do you think about an undeclared war between Ukraine and Russia?*

– There are some historical parallels (переставила) between Ukraine and Norway. No country in the world whatsoever has any right to decide which way another state should choose. In any process of any territory separation from a country there must be a harmonization with an international law and no armed conflict. This is very important for all small countries, including Norway. We cannot just look the other way, as if we do not see these offences against an international law. We always had a nice relationship with Russia. We cooperated with Russian regions after the collapse of the Soviet Union, but still. Annexation of a foreign country's territory by Russia – it is a major violation of international norms.

Interview prepared by Inna Khomenska

Джеффри ПАЙЕТТ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Сполучених Штатів Америки в Україні

УКРАЇНА Є ЛІНІЄЮ ФРОНТУ БОРОТЬБИ ЗА СВОБОДУ В ЄВРОПІ

— У яких сферах нині сфокусовано співпрацю між нашими країнами? Чи є вона ефективною?

— У нас налагоджено чудову співпрацю з урядом України, і ми, як і раніше, вражені завзятістю українського народу рухатись уперед шляхом реформ, навіть в умовах російської агресії на Сході. Ми намагаємося всіляко підтримувати зусилля України, спрямовані на зміцнення демократичних інститутів, викорінення корупції, побудову європейського майбутнього, якого українські люди прагнуть і на яке заслуговують. Ми шукаємо способи поліпшити умови тут, щоб американські та інші іноземні інвестори могли впевнено

приходити сюди зі своїм бізнесом. Ми були одним із найважливіших партнерів у впровадженні нової патрульної поліції. Крім того, нині ми продовжуємо заохочувати реформування Генеральної прокуратури та судоустрою України. Ще ми надали майже 250 млн дол. на допомогу у сфері безпеки (зокрема й на навчання в Яворові), аби підвищити здатність України захищати свою суверенну територію.

— Як органи державної влади США — гаранта української безпеки в рамках Будапештського меморандуму 1994 р. — допомагають відновити територіальну цілісність і мир в Україні?

— Ми працюємо за кількома напрямками, щоб допомогти Україні боронити власний суверенітет і територіальну цілісність. Передусім продовжуємо наполягати разом із нашими партнерами та союзниками на повній реалізації Мінських угод. Маршрут до рішення, що припинило б цю страшну війну, пролягає саме через повну реалізацію Мінських угод. Україна виконує Мінські домовленості. Російська Федерація та її маріонетки — ні. Ми ввели далекосяжні санкції про-

ти Росії та підконтрольних їй сил, і дали зрозуміти: якщо РФ не виконає Мінські угоди, її втрати наростатимуть.

Ми не вважаємо, що існує військове рішення цього конфлікту, але переконані в тому, що Україна має суверенне право захищати власну територію, і такою є логіка нашої допомоги у сфері безпеки. Від початку конфлікту ми надали близько 245 млн дол., зокрема й для підготовки Національної гвардії та сил Міністерства оборони, більше 100 джипів, мобільний військовопольовий госпіталь вартістю 7,6 млн дол., розвідувальні безпілотні літальні апарати, устаткування для захищених комунікацій, бронезилети, окуляри нічного бачення та продовольство.

Однак, що ще важливіше, ми досі непохитно підтримуємо Україну в її наполегливому розвитку шляхом реформ та виконанні прагнень Майдану — тоді як Путін хоче, щоб український реформаторський проект зазнав краху. І, зрештою, успіх України буде поразкою Кремля.

— *Висловіть, будьте ласкаві, слова підтримки України, яка наразі захищає свою незалежність і виборює літше майбутнє в цивілізованій Європі.*

— Україна є лінією фронту боротьби за свободу в Європі. Ми хочемо бачити її вільною державою, територіальна цілісність якої зали-

шається непорушною. Хочемо бачити Україну, яка рухається в напрямі тіснішої узгодженості з європейськими цінностями й інститутами.

Український народ має право визначати власне майбутнє, він чітко дав зрозуміти — і на Майдані, і за допомогою виборних бюлетенів, — що обрав новий шлях для своєї країни. Шлях, який наближає до Європи. Шлях, який відкидає корупцію та 25 років поганого управління. Це бачення об'єднує людей по всій Україні, від Львова до Луганська.

І це не просто слова. Реальний прогрес є помітним для кожного. Ідеться про чистку фінансового сектору, реалізацію нового закону «Про Національну поліцію» та створення нових поліцейських сил, запровадження реформ щодо боротьби з корупцією, реформи прокуратури й оздоровлення енергетичного сектору шляхом зменшення субсидій «Нафтогазу», які коштують Україні неприйнятних 7% ВВП. Це складні питання, і ми розуміємо, що українському урядові потрібна була неабияка сміливість, аби перейти в наступ на всіх фронтах водночас.

Міжнародне співтовариство вражене тим, що вже зроблено в Україні. Ми закликаємо Україну продовжувати рухатися вперед. І ми вважаємо, що ця формула реформ є правильною для побудови такої сучасної демократичної держави, на яку український народ заслуговує та за яку він одноставно висловився на кількох виборах.

— *Якими будуть Ваші подальші кроки на дипломатичному шляху покращення двосторонніх відносин між нашими країнами?*

— Думаю, що ми повинні й надалі розвивати наші значні досягнення у співробітництві. У міру того, як Україна продовжує реформування, Сполучені Штати будуть продовжувати її підтримувати.

— *Із яких питань Посольство Сполучених Штатів Америки звичай звертається до Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв? Чи задоволена Ваша дипломатична місія рівнем обслуговування?*

— Ми дуже вдячні за всю допомогу, що надає нам ГДП. Надзвичайно корисними були її послуги в питанні придбання нашим посольством ділянки для нової будівлі кілька років тому. ГДП також постійно сприяє організації зустрічей з іншими представниками української влади, щоб допомогти вирішувати практичні питання забезпечення нашого функціонування в міру їх виникнення. Ми розраховуємо на продовження міцних відносин посольства з ГДП у майбутньому.

Інтерв'ю підготував Павло Хоменський

Geoffrey PYATT,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the United States of America to Ukraine*

UKRAINE IS THE FRONTLINE FOR FREEDOM IN EUROPE

– *In what areas nowadays the cooperation between our countries is focused? Is it effective?*

– We have outstanding cooperation with the Government of Ukraine, and continue to be impressed by the Ukrainian people’s resolve to press forward on reforms even as they continue to face Russian aggression in the east. We are working closely together on Ukraine’s efforts to strengthen democratic institutions, root out corruption, and build the modern, European future the Ukrainian people want and deserve. We are looking at ways that we can improve conditions so that U.S. and other foreign investors can have confidence in the choice to do business here. We have been a key partner in launching the new patrol police, and continue to press for reforms in the Prosecutor General’s Office, as well as broader judicial reform. And we have provided nearly \$250 million in security assistance — including our on-going training at Yavoriv — to help enhance Ukraine’s ability to protect and defend its sovereign territory.

– *In what way public authorities of the USA — guarantor of Ukrainian security within the Budapest Memorandum on Security Assurances signed in 1994 — help restoring the territorial integrity and peace in Ukraine?*

– We are working to help Ukraine protect and defend its sovereignty and territorial integrity in a number of ways. First and foremost, with our partners and Allies, we continue to press for full implementation of the Minsk Agreements. The road map to a solution of this terrible war lies in full implementation of the Minsk Agreement. Ukraine is implementing Minsk. Russia and its proxies are not. We have imposed broad reaching sanctions on Russia and its proxies, and have made clear that if Russia fails to comply with Minsk, the costs will continue to increase.

We do not believe there is a military solution to this conflict, but we do believe that Ukraine has a sovereign right to defend its own territory and that is the logic of our security sector assistance. We have provided some \$245 million dollars since the outbreak of the conflict, including training for National Guard and Ministry of Defense forces. We have provided more than 100 Humvees, a \$7.6 million field medical hospital facility, surveillance drones, secure communications equipment, body armor, night vision goggles, and MREs.

But even more importantly, we remain steadfast in our support for Ukraine as it presses forward on the path toward reform — making good on the promise of the Maidan — because Putin wants to see Ukraine’s reform project fail. And, ultimately, Ukraine’s success is the Kremlin’s defeat.

— *Please tell us a few words of support for Ukraine, which is currently defending its independence and struggles for a better future in civilized Europe.*

— Ukraine is the frontline for freedom in Europe. We want to see a Ukraine that is free, whose territorial integrity is upheld — a Ukraine moving towards closer alignment with European values and European institutions.

The Ukrainian people have the right to determine their own future and they have made clear — on the Maidan and at the ballot box — that they have chosen a new path for their country. A path that brings them closer to Europe. A path that rejects corruption and 25 years of poor governance. That vision unites people across Ukraine from Lviv to Luhansk.

And it is not just talk. There is real progress being made. Whether it is cleaning up the financial sector, implementing a new police law and standing up new police forces, advancing reform on the area of anti-corruption, prosecutorial reform, cleaning up the energy sector, reducing the unsustainable seven percent of GDP that Ukraine was investing in subsidies to Naftogaz. These are all challenging issues, and we understand that it is taken great political courage by the Ukrainian government to move on these multiple fronts simultaneously.

We in the international community are impressed by what Ukraine has done so far. We encourage Ukraine to continue moving forward. And we believe that this formula of reform is the right one to build the kind of modern democratic state that the Ukrainian people deserve and which the Ukrainian people have unequivocally chosen through multiple elections.

— *What are your next steps on the diplomatic way to improve bilateral relations between our countries?*

— I think we need to stay the course and continue to build on our strong record of cooperation. And as Ukraine keeps reforming, the United States will keep supporting.

— *With what issues the United States Embassy usually applies to the Directorate-General of Rendering Services to Diplomatic Missions? Is your Diplomatic Mission pleased with the service level?*

— We have been very appreciative of GDIP’s assistance. They were extremely helpful during the acquisition of our new Embassy site a few years ago. They have also consistently facilitated meetings with other government interlocutors to help resolve our logistical issues as they arise. We look forward to continuing the Embassy’s strong relationship with GDIP in the future.

*Interview prepared by **Pavlo Khomenskyi***

ПЕРСПЕКТИВА УКРАЇНИ – В ЇЇ ПОТЕНЦІАЛІ

– У 1991 році Японія визнала незалежність України, а в січні 1993 року було відкрито її Посольство в Києві. За 22 роки в нашій державі відбулося багато змін. Які напрями співробітництва між Україною та Японією Ви вважаєте пріоритетними?

– Між Японією та Україною завжди були гарні відносини. Я дуже радий, що українці цікавляться Японією, і хочу розвивати цей інтерес надалі.

Ми активно співпрацюємо в різних сферах, особливо після подій на майдані Незалежності, незаконної анексії Криму Росією та її агресії на Донбасі. Японія займає непохитну позицію щодо підтримки територіальної цілісності України. Зокрема, за останні півтора року Японія надала економічну допомогу в розмірі 1.84 млрд доларів США.

Не треба забувати й про бізнес-відносини. Японські компанії «Yazaki», «Fujioka» і «Japan Tabaco» вже мають інвестиції в Україні, і я сподіваюся на подальше поглиблення співпраці у цій сфері.

Крім того, обрання Японії та України непостійними членами Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй на 2016–2017 роки відкрило нам можливості для співпраці в Радбезі ООН.

– Згідно з дев'ятою статтею Конституції Японії їй заборонено мати власну армію. Як Ви вважаєте, нині можна покладатися тільки на заповнення та декларації щодо захисту територіальної цілісності країни?

– Конституція Японії дозволяє мати Сили Самооборони, які можна використовувати лиш у випадках самооборони. Ми не такі наївні, аби вірити в спроможність заповнень і декларацій захистити державу. Незаконне приєднання Росією Криму та її дестабілізаційна діяльність на Сході України є цьому підтвердженням. Адже є Будапештський меморандум, який має забезпечувати територіальну цілісність і безпеку України, однак Росія порушила його. Тож я не думаю, що папірця достатньо, щоби захистити будь-яку країну взагалі.

– Ми знаємо, що Японія постійно допомагає нашій державі. У 2015 році Україна та Японія уклали угоду про кредит на суму 1.1 млрд доларів, який буде витрачено на реконструкцію Бортницької станції аерації біля Києва. У які ще проекти Японія планує інвестувати гроші?

Підписання протоколу із залучення 108 мільярдів єн до реконструкції Бортницької станції аерації
The signing of the protocol for rising 108 billion yen for the reconstruction of Bortnychi aeration station

— Перш за все треба розрізняти японську державну допомогу й приватні інвестиції. Японська допомога Україні за останні півтора року склала 1.84 млрд доларів США, включно з проектом реконструкції Бортницької станції аерації. Японія також виділила додаткову допомогу в розмірі 400 млн доларів США на підтримку бюджету України, подарувала 1500 поліцейських екоавтомобілів і 120 вагонів для Київського метрополітену.

Крім того, Японія надає гуманітарну допомогу постраждалим від конфлікту на Сході України, зокрема виділяє кошти на забезпечення їх житлом, продовольством і медикаментами. Донбас також потребує відновлення інфраструктури, тому за підтримки Японії ремонтують школи, лікарні, диспансери й електростанції.

Щодо приватних інвестицій слід зазначити, що Японія та Україна підписали Угоду про заохочення та захист інвестицій, яка набуває чинності найближчим часом. Я сподіваюся, це допоможе Україні залучати значні японські приватні інвестиції в майбутньому.

— *Як відомо, японці дуже багато працюють. Чи є у Вас можливість подорожувати? Які цікаві місця Ви вже встигли відвідати в Україні? Які українські страви Ви вже куштували та що сподобалося? Зазвичай після подорожей японці дарують своїм рідним і друзям подарунки. Яким подарунком Ви віддаєте перевагу?*

Дружина Прем'єр-міністра Японії Акіе Абе під час візиту до Українсько-Японського Центру НТУУ «КПІ»
The visit of Akie Abe, wife of the Prime Minister of Japan to the Ukrainian-Japan Center NTUU «KPI»

— Я посол Японії, і знайомитися з Україною — це моя робота. Тому, незважаючи на щільний графік, я намагаюся відвідати якомога більше місць. Я вже був у Львові, Одесі, Харкові та Краматорську. Але найбільше мені сподобався парк «Софіївка» в Умані, я вже відвідав його тричі. Туди далеко їхати — дві з половиною години, однак парк того вартий, він надзвичайно красивий.

Звичайно, я куштував багато українських страв, і борщ — моя улюблена. Він смачний і влітку, і взимку. Я дуже люблю український борщ. Це рецепт, яким Україна має пишатися.

В Україні також красива вишивка, вона відрізняється в кожному регіоні. Моя дружина любить купувати вишиті скатертини. Коли ми повертаємося до Японії, то привозимо їх як подарунки з України — усі в захваті від них.

— У ХХ столітті відносини між нашими країнами було вкрай обмежено, адже вони здійснювалися тільки через призму радянсько-російських. Після проголошення незалежності України співробітництво між нашими державами поживало. Яскравим прикладом цього є міста-побратими Одеса та Йокогама. Що ще Ви можете розповісти про такі контакти?

— По-перше, слід зазначити, що відносини між Японією та Україною було розпочато більше 100 років тому. У той час із Йокогама

в Одесу, де було розміщено найбільший у всій Європі порт, експортували основний японський продукт — шовк. Саме тому побратимські стосунки Йокогами й Одеси тривають уже 50 років. До речі, протягом майже 30 років (із 1903 до 1929) в Одесі існувало Генеральне консульство Японії. Тож японсько-українські відносини було встановлено ще задовго до проголошення незалежності України.

Киото й Київ також міста-побратими. У Києві є навіть парк Киото, розташований між станціями метро «Чернігівська» та «Лісова».

— *Наші країни об'єднала одна трагедія. Це вибух на Чорнобильській АЕС і трагедія на Фукусімській. Чи був досвід України в подоланні цього лиха корисним для Японії?*

— Український досвід може бути корисним для нас у багатьох сферах, зокрема й у галузі наукових досліджень і суспільних відносин. Після аварії на АЕС «Фукусіма-1» японці переконалися в тому, що з Чорнобильської катастрофи можна почерпнути багато уроків, наприклад, як вимірювати радіацію, як допомагати людям після евакуації чи як зробити безпечними продукти, вироблені на забруднених територіях.

Місія з Японії постійно підтримує зв'язок з евакуйованими українцями в 1986 році внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС. І ми високо цінуємо їхнє розуміння, співчуття та солідарність із народом Японії, який постраждав від аварії на «Фукусімі».

— *На вашу думку, чого мають навчитися українці в японського народу?*

— Японія — одна з економічно найпотужніших держав світу. Існує багато причин нашого успіху, і сумлінність мого народу — одна з них. Важливо виконувати обіцяне: якщо ви сказали, що доставите вантаж на завод у вівторок, треба дотримувати свого слова. На жаль, українці можуть зателефонувати у вівторок вранці та через відсутність достатньої кількості співробітників попросити зачекати ще п'ять днів. У Японії такі ситуації є неприйнятними. Для нас бізнес — це довготривалі стосунки, а довіра між клієнтом і постачальником є важливою складовою цього процесу. Ось чого українцям слід у нас повчитися.

Україна має велику територію, на якій живуть добрі, терплячі, працьовиті й освічені люди. І я дуже сподіваюся, що, запозичивши японську бізнес-мораль, вона стане провідною країною в регіоні.

Інтерв'ю підготувала Оксана Ракоїд

Shigeki SUMI,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Japan to Ukraine

POTENTIAL OF UKRAINE IS ITS PERSPECTIVE

– *In 1991, Japan recognized the independence of Ukraine and in January 1993 opened its Embassy in Kyiv. For 22 years, our country has seen many changes. What areas of cooperation between Ukraine and Japan do you consider as preferred?*

– The relations between Japan and Ukraine have always been good. I am very glad to find that many Ukrainians are interested in Japan. And I would like to develop this interest of Ukrainian people yet further.

Japan and Ukraine actively cooperate in various fields, especially after Maidan, Russia's illegal annexation of Crimea and destabilizing actions in the east of Ukraine. Japan maintains a firm position for the territorial integrity, should be guaranteed. Japan also provided economic assistance in the amount of 1.84 billion US dollars for the last year and half.

We should not forget business relations. There are several Japanese companies such as Yazaki, Fujikura, and Japan Tabaco which already have investments and I would like to see more continue the cooperation in this business area.

On top of that, Japan and Ukraine will sit on the Security Council of the United Nations as the non-permanent members for 2016–2017. We should work together in the area of Security Council.

– *According to the ninth article of the Constitution, Japan is forbidden to have an army. In your opinion, are the assurances and declarations sufficient to protect the territorial integrity of your country?*

– The Japan Constitution allows Japan to have Self-Defense Forces, which can be used only in cases of self-defense and to protect Japan. We are not naive to believe that just assurances and declarations are sufficient to protect the country. Russia's illegal annexation of Crimea and destabilizing actions in the east of Ukraine are clear proof of it.

There is the Budapest agreement among the permanent members of the Security Council, which clearly ensure the territorial integrity and security of Ukraine, but Russia violated it. Thus, I do not think that a piece of paper is good enough to protect any country at all.

Президент України Петро Порошенко і Прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе під час церемонії передачі автомобілів Toyota Prius українському Міністерству внутрішніх справ
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Japan Shinzo Abe at the ceremony of conveying over Toyota Prius cars to the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

– *It is known, that Japan has always helped our country. In 2015, Ukraine and Japan signed a 1.1 billion US dollars loan agreement to reconstruct the Bortnytska aeration station near Kyiv. In what other projects does Japan plan to invest money?*

– First of all, we should separate the Japanese assistance and the private investment. The Japanese assistance to Ukraine for the last year and the half has amounted to 1.84 billion US dollars, including the Bortnytska project. Japan also allocated additional aid in the amount of 400 million US dollars for the budgetary support and donated 1500 e-cars for Ukraine's police force and 120 train cars for Kyiv metro.

On top of that, Japan provides humanitarian assistance, in particular in the supply of food, shelter and medicines to the conflict-affected areas of Ukraine. The east of Ukraine needs the restoration of its infrastructure, therefore Japan also conducts reconstruction operations in the region, which involve repairing of schools, hospitals, dispensaries and sometimes even electric generating stations.

In regards to the private investment, it should be pointed out that Japan and Ukraine signed the Agreement for the Promotion and Protection of Investments, which will soon go into effect. I hope that it will help Ukraine to raise Japanese private investments in the future.

— *As is well-known, Japanese are hardworking people. Do you have time for travels? What interesting places have you already visited in Ukraine? What Ukrainian dishes have you already tasted? Japanese usually give to their relatives and friends gifts from travels. What gifts do you prefer?*

— Being the Ambassador of Japan it is my job to see Ukraine. Therefore, in spite of a busy schedule, I try to visit as many places as possible. I have already been in Lviv, Odesa, Kharkiv, and Kramatorsk. But what I liked the most is Sophia Park in Uman. I have already visited it three times. It is a bit far — 2 hours and 30 minutes to drive. However, it is worth it, because the park is very attractive.

Of course, I have tasted many Ukrainian dishes, and borsch is my favourite one. It is good in summer as well as in winter. I really love Ukrainian borsch. That is the recipe Ukraine should be proud of.

There is also beautiful embroidery in Ukraine, it is different in each region. My wife likes to buy various tablecloths with broderie. When we go back to Japan we give it as a present from Ukraine, and people love it.

— *In the twentieth century, the relations between our countries were limited, as Ukraine was a part of the Soviet Union. The cooperation increased after declaration of independence of Ukraine. Sister-cities Odesa and Yokohama exemplify it. What can you tell about these relations?*

— First of all, it should be noted that relations between Japan and Ukraine go back more than 100 years. At that time, more than hundred years ago, when silk was the main Japanese product, it was exported from Yokohama to Odesa, where the major port of all Europe was located. With that background, Yokohama and Odesa have 50 years of sister-city relations. In fact, for nearly 30 years (from 1903 to 1929) there was a Japanese Consul General in Odesa. Thus, the Japanese-Ukrainian relations started long before the declaration of independence of Ukraine.

Kyoto and Kyiv are also sister-cities. For that reason, there is Kyoto Park in Kyiv, located between metro stations «Chernihivska» and «Lisova».

— *The Fukushima and Chornobyl nuclear accidents united our countries. Was the experience of Ukraine in overcoming the consequences of accident useful to Japan?*

There are many areas, in which Ukrainian experience can be very useful, including the area of scientific research and the area of community relations. After the Fukushima nuclear accident, Japanese people believe that we can learn a lot of lessons from the Chernobyl tragedy, for example how to measure radiation, how to help evacuated people or how to make the products produced in or around the affected area safe.

Mission from Japan often communicates with Ukraine, for Ukrainians evacuated in 1986 due to the Chernobyl disaster. And we highly appreciate their understanding, sympathy and solidarity with people of Japan, who suffered from the Fukushima tragedy.

– *In your opinion, what should Ukrainians learn from Japanese?*

– Japan is a big economic power in the modern world. There are many reasons for our success, and efficiency of our people is one of them. It is important to have respect for promises. For example, if you promised to deliver goods to the factory by Tuesday, you must keep your word. Unfortunately, Ukrainians can call on Tuesday morning and ask to wait for five more days because of a lack of workers. Such situations are unacceptable in Japan, as trust between customers and suppliers is an essential component of business. For Japanese people business is a long-standing and long-term relationship. This is what Ukrainians should learn.

Ukraine is a big country with kind, hard-working, highly literate and patient people. And I really hope that by combining the Japanese business moral with Ukrainian moral it will become a leading country in this region.

*Interview prepared by **Oksana Rakoid***

Микола КУЛІНИЧ,

ректор Дипломатичної академії України при МЗС України,

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австралії

20 РОКІВ ДИПЛОМАТИЧНІЙ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ ПРИ МІНІСТЕРСТВІ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ

Цього року Дипломатична академія України відзначає своє 20-річчя. Створення цього закладу у 1995 році було вимогою часу, адже молода незалежна країна потребувала власних кваліфікованих фахівців у сфері міжнародних відносин.

Автором ідеї створення профільного навчального закладу з підготовки українських дипломатів став перший Міністр закордонних справ України Анатолій Максимович Зленко, а втілював її в життя його наступник Геннадій Йосипович Удовенко. Окрім того, значний внесок у розвиток та становлення академії зробили також міністри закордонних справ України Борис Іванович Тарасюк, Костянтин Іванович Грищенко та Володимир Станіславович Огрізко. З вересня 2006 року академія функціонує у новому відреставрованому приміщенні на вулиці Велика Житомирська, 2, поряд з головною будівлею Міністерства закордонних справ України.

Першим ректором Дипломатичної академії було призначено професора Бориса Івановича Гуменюка. Упродовж 20 років навчальний заклад проводив роботу з удосконалення своєї діяльності з метою підвищення його авторитету як в Україні, так і за кордоном.

Академія є головним державним вищим навчальним закладом у системі підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби та державних службовців інших органів державної влади, що займаються питаннями зовнішніх відносин України.

Навчально-методичний процес в академії забезпечують п'ять кафедр: кафедра дипломатичної та консульської служби, кафедра зовнішньої політики і дипломатії, кафедра міжнародної економіки та економічної дипломатії, кафедра регіональних систем та європейської інтеграції, а також профільна кафедра іноземних мов.

Важливою складовою підготовки дипломата європейського рівня є впровадження сучасного світового інноваційного досвіду дипломатичної освіти в сучасні навчальні програми. Для вдосконалення та урізноманітнення навчального процесу в академії широко застосову-

ють такі методи навчання, як дискусії різного типу (дискусії в групі, «круглі столи», «мозкова атака» тощо); ситуаційні методи (тренінги, інциденти, аналіз конкретних ситуацій, техніка ведення переговорів); імітаційні методи (інсценування, ролеві та ділові ігри); відеоконференції; практичні методи (розробка конкретних завдань — підготовка довідки або доповіді, імпровізація ситуації, стажування).

Досвід 24 років незалежності України засвідчив, що дипломатія є невід'ємним чинником державотворення. Це особливо актуально сьогодні — в час протистояння України військовому втручання сусідньої держави. Запорукою забезпечення зовнішнього суверенітету країни, гідного представництва її на міжнародній арені, успішного захисту національних інтересів у світі є професіоналізм спеціалістів у сфері зовнішніх зносин. Це підтверджено часом, тому Дипломатична академія з усією відповідальністю ставиться до підготовки висококваліфікованих спеціалістів для дипломатичної та консульської служби Міністерства закордонних справ України та інших органів державної влади України, що займаються питаннями вітчизняної зовнішньої політики.

Випускники академії успішно працюють на різних посадах в міністерствах, зокрема у центральному апараті Міністерства закордонних справ, у численних представництвах України за кордоном: від Вашингтона до Токію, від Осло до Преторії. Крім того, найталановитіші випускники мають можливість продовжити свою наукову діяльність в Дипломатичній академії як аспіранти, докторанти, а також розпочати викладацьку кар'єру.

За 20 років своєї діяльності академія підготувала понад 1000 слухачів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю «Зовнішня політика», забезпечила підвищення кваліфікації 7000 працівників дипломатичної служби та інших органів державної влади, задіяних у сфері зовнішніх відносин.

Одним із важливих завдань діяльності академії є підготовка для дипломатичних служб фахівців зарубіжних країн, зокрема Грузії, Туркменістану, Вірменії, Азербайджану, Індонезії, Болгарії, Перу та інших.

Професорсько-викладацький склад академії — це висококваліфіковані фахівці: академіки, професори, доценти, досвідчені дипломати, економісти, юристи-практики, філологи-перекладачі.

Головними напрямками діяльності академії є: навчальна та навчально-методична робота, науково-дослідна робота, діяльність аспірантури та підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для роботи у сфері міжнародних відносин, міжнародна діяльність, видавнича діяльність, профорієнтаційна та іміджева робота. А пріоритетними напрямками розвитку міжнародних зв'язків — встановлення робочих контактів з авторитетними освітніми центрами, участь в міжнародних науково-освітніх програмах, залучення до викладання в академії відомих зарубіжних учених, політиків та державних діячів, послів іноземних держав тощо.

Сьогодні вже оформлено нормативно-правову базу співробітництва з 45 профільними навчально-освітніми закладами і науково-дослідними установами, а також Угоди про підготовку дипломатичних працівників із міністерствами закордонних справ Грузії та Азербайджану.

Постійними партнерами академії є профільні освітні заклади Австрії, Азербайджану, Болгарії, Великобританії, Грузії, Естонії, Казахстану, Німеччини, Польщі, Румунії, Словаччини, США, Туркменістану, Франції та Хорватії.

Основна увага Дипломатичної академії України у сфері міжнародної співпраці зосереджена на започаткуванні та реалізації спільних міжнародних проєктів.

Зокрема, спільний з Офісом Британської ради проєкт «Англійська для державних службовців, задіяних у процесі інтеграції в ЄС». Його курс англійської розрахований на працівників МЗС України, які займаються питаннями євроінтеграції, а також слухачів, аспірантів та викладачів академії.

Спільно з Офісом зв'язку НАТО в Україні у листопаді 2012 року розроблено освітній проєкт під назвою «Розвиток професійної компетентності працівників органів державної влади у сфері зовнішньої політики та безпеки». З 2014/15 навчального року академія впроваджує експериментальний освітній проєкт «Англомовна магістерська програма підготовки фахівців у сфері зовнішньої політики і безпеки в рамках імплементації Програми професійної підготовки Офісу зв'язку НАТО в Україні».

У значних обсягах ведеться робота із забезпечення навчального процесу англійською літературою. Зокрема, 29 жовтня 2014 року бібліотечний фонд академії було поповнено провідною фаховою англомовною літературою завдяки Програмі Професійної підготовки Офісу зв'язку НАТО в Україні. Постійно підтримуємо контакти із закордонними викладачами. Так, у рамках проєкту лекційні і практичні заняття для слухачів Академії зі спецкурсу «Від міжнародного до глобального» впродовж 2014/15 навчального року проводив доктор Деніел Ворнер, помічник директора з міжнародних зв'язків Женевського центру демократичного контролю над збройними силами.

Спільно з представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні у червні 2013 року в академії було організовано літню школу «Безпека в небезпеці» для студентів, слухачів, аспірантів, представників професорсько-викладацького складу провідних вищих навчальних закладів України, а також молодих фахівців регіональних державних організацій у галузі міжнародних відносин та безпеки. Згідно з Навчальним планом академія організовує проходження слухачами практики та стажування в посольствах України.

Співробітники МЗС України та ДАУ, а також слухачі й аспіранти академії щороку беруть участь у програмах Польського інституту

дипломатії імені Ігнатія Яна Падеревського «Стажування для українських дипломатів» (м. Варшава, Республіка Польща), спільному проєкту Інституту Політичної Освіти та Інституту Роберта Шумана «Європа на власні очі» (Угорщина, Словачька та Австрійська Республіки), навчальному курсі Естонської школи дипломатії «Дипломатія, міжнародні відносини та співпраця» (м. Таллінн, Естонська Республіка).

В академії постійно проходять «Виступи з лекціями», до яких залучають провідних закордонних політичних діячів, послів, дипломатів, викладачів, вчених та експертів. Так, у 2014/15 навчальному році відбулися виступи Богдана Гаврилишина, Тіни Інтелманн, Дарії Скюднік, Хакана Киримли та інших.

Науковий потенціал академії становлять 15 докторів наук і професорів та 33 кандидатів наук і доцентів. Підготовка науково-педагогічних кадрів здійснюється за двома напрямками: «Історичні науки» — спеціальність «Всесвітня історія», «Політичні науки» — спеціальність «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку». Станом на 1 червня 2015 року в аспірантурі навчається 57 осіб.

Перший набір за спеціальністю «Всесвітня історія» було здійснено у 2008 році, а за спеціальністю «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» — у 2013 році.

У 2014 році на базі академії вперше створено екзаменаційну комісію з прийому кандидатського іспиту з іноземної мови. В 2015 році створено ще чотири: з всесвітньої історії, філософії та іноземних мов (англійської та німецької).

З 2008 року в Академії на постійній основі працює спеціалізована вчена рада з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) історичних наук за спеціальністю «Всесвітня історія». За цей період захищено 28 наукових праць — 3 докторських та 25 кандидатських дисертацій.

А в 2015 році створено спеціалізовану вчену раду з правом проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку».

Практичне значення цих дисертацій полягає у використанні запропонованих рекомендацій у підготовці загальних наукових видань, навчальних посібників і спецкурсів з історії міжнародних відносин, зовнішньої політики України, ФРН, Іспанії, Великої Британії, а також у практичній діяльності МЗС України. Матеріали і висновки праць також можуть бути використані при написанні курсових і магістерських робіт як слухачами Дипломатичної академії України, так і студентами інших вузів країни.

Вчені академії роблять суттєвий внесок у розвиток вітчизняної науки. Зокрема, у 2014/15 навчальному році вони взяли участь у написанні близько 12 монографій та 9 навчальних посібників і підручників,

опублікували понад 100 наукових статей, з них 10% — у зарубіжних виданнях. Під грифом ДАУ видано 3 колективні монографії, 2 з яких — міжнародні (спільно з французькими і турецькими науковцями).

Академія видає журнали «Науковий вісник Дипломатичної академії України» та «Зовнішні справи», які в 2014/15 навчальному році пройшли переереєстрацію і підтвердили свою фаховість.

Викладачі також беруть активну участь у підготовці щорічника «Україна дипломатична» та серії цього видання — спільного наукового проекту академії та ГДІП англійською та українською мовами.

Залучення слухачів і аспірантів до наукової творчості здійснюється завдяки організації міжнародних науково-практичних та студентських наукових конференцій, молодіжних форумів та круглих столів, літніх шкіл, міжкафедральних семінарів тощо. Результати наукових досліджень слухачів та аспірантів публікуються у збірниках тез конференцій та наукових журналах.

Систематично проводяться наукові заходи з проблем міжнародних відносин, всесвітньої історії та дипломатії, мовознавства. Зокрема, традиційним для академії стало проведення щорічного Міжнародного молодіжного форуму «Удовенківські дипломатичні читання» та Міжнародної науково-практичної конференції «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики».

Викладачі, науковці, аспіранти, магістри та слухачі лише за підсумками 2014/15 навчального року взяли участь у понад 200 всеукраїнських і міжнародних конференціях, круглих столах, форумах та інших наукових заходах.

Професорсько-викладацький склад академії проводить ґрунтовну роботу з дослідження теоретичних і практичних проблем міжнародних відносин та зовнішньої політики України, дипломатичної та консульської служби, європейської інтеграції, міжнародних економічних відносин, міжнародного права, мовознавства.

До структури академії входять Інститут зовнішньої політики, Центр підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби та Вищі курси іноземних мов.

Одним із основних напрямів діяльності Дипломатичної академії України при МЗС є підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби та працівників органів державної влади у сфері зовнішніх відносин. Із цією метою 22 січня 2001 року було створено Курси підвищення кваліфікації працівників МЗС України, які у 2006 році реорганізовано у Центр підвищення кваліфікації працівників дипломатичної служби. Сьогодні Центр здійснює підвищення рівня професійної компетентності як працівників дипломатичної служби, так і державних службовців інших органів державної влади, які займаються питаннями зовнішніх зносин України.

Щороку за різними навчальними програмами в Дипломатичній академії удосконалюють свою професійну компетентність близько 600 державних службовців. Підвищення їх кваліфікації забезпечується кращими викладачами та провідними науковими співробітниками, фахівцями науково-дослідних інститутів та аналітичних центрів, працівниками МЗС України та інших органів державної влади.

З 2006 року у складі Дипломатичної академії України функціонує Інститут зовнішньої політики. Основним напрямом його діяльності є виконання науково-дослідних робіт на замовлення Міністерства закордонних справ.

Інститут видає щорічник «Зовнішня політика України: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети», що публікує результати комплексного аналізу фахівців-міжнародників академії зовнішньої політики України, міжнародних подій, проблем реалізації зовнішньополітичного курсу країни.

Також при Дипломатичній академії України діють Вищі курси, які пропонують співробітникам МЗС та академії вивчення 11 іноземних мов, зокрема англійської, іспанської, італійської, китайської, німецької, польської, румунської, французької, чеської тощо.

Сьогодні академія не може стояти осторонь світових політичних процесів. Змінюється життя, зовнішня політика, дипломатія, а тому і ми повинні змінюватися, і відповідно — наші навчальні програми. Ми намагаємось оперативного реагувати на виклики та загрози часу, адже дипломатія — це живий організм, сукупність методів, знань, набір дипломатичного інструментарію, який постійно вимагає якісного оновлення. Дипломатія — це віддзеркалення життя, вона повинна не лише враховувати, а й керуватися такими категоріями, як професіоналізм, порядність, патріотизм.

Існують усі об'єктивні передумови для того, щоб Дипломатична академія України, перетнувши двадцятирічний рубіж свого існування, взявши на озброєння свій значний досвід та існуючі у світі високі освітні стандарти, і надалі впевнено залишалась авторитетним лідером у підготовці висококваліфікованих кадрів дипломатичної служби та фахівців у сфері зовнішніх відносин для справді незалежної, демократичної, європейської України.

Mykola KULINYCH,

*Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to Australia*

THE 20TH ANNIVERSARY OF THE DIPLOMATIC ACADEMY OF UKRAINE UNDER THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF UKRAINE

This article is about the history of foundation, development and achievements of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine — the main public higher education institution, which provides professional training, retraining and advanced training of diplomats and officials of other government bodies dealing with external relations of Ukraine.

The Academy was founded in 1995, when the newly independent state required its own qualified international relations experts; and Professor Borys Humeniuk was appointed as the first rector.

Structure of the Academy includes the Foreign Policy Research Institute, the Professional Development Center for Diplomats and the Courses of Foreign Languages.

The study programme and research at the Academy are implemented by five departments: Diplomatic and Consular Service Department, Foreign Policy and Diplomacy Department, Department of International Economics and Economic Diplomacy, Department of Regional Systems and European Integration and Foreign Languages Department.

The main activity areas of the Academy are educational and educational-methodical activity, research activity, postgraduate activity and advanced training of academics for work in the sphere of foreign relations, international activity, publishing activity, career guidance and image-building.

The main aim of the Diplomatic Academy in the sphere of international relations is the establishment and development of mutual projects. Among its long-standing partners are leading higher educational institutions of Austria, Azerbaijan, Bulgaria, Great Britain, Georgia, Estonia, Kazakhstan, Germany, Poland, Romania, the Slovak Republic, the USA, Turkmenistan, France and Croatia.

Academic teaching staff is highly qualified. It carries out researches in the fields of foreign affairs and external policy of Ukraine, diplomatic and consular service, European integration, international economic relationship, international law and linguistics.

In order to engage students and postgrads in research work the Academy organizes different international applied research and student academic conferences, youth forums and round tables, summer schools, interdepartmental seminars etc.

The Academy publishes the journals «Scientific Journal of the Diplomatic Academy of Ukraine», «Foreign Affairs» and is fully engaged in publishing the scientific year-book «Diplomatic Ukraine».

Its graduates successfully work in the ministries, including the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, and the foreign embassies of Ukraine: from Washington to Tokyo, from Oslo to Pretoria.

Today the Academy is involved in the global political processes; it tries to respond quickly to the challenges and threats of the time. And there are all objective conditions to Diplomatic Academy of Ukraine after two decades of its existence, armed with the great experience and world standards of higher education, remain the leader in training of highly qualified staff.

Вячеслав ЦІВАТИЙ,

*перший проректор з науково-педагогічної
та навчальної роботи Дипломатичної академії України
при Міністерстві закордонних справ України,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри дипломатичної та консульської служби,
заслужений працівник освіти України*

США—ЄВРОПА: ІНСТИТУТИ ДИПЛОМАТІЇ ТА ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ ДІАЛОГ У XVIII–XXI СТОЛІТТЯХ (ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА І ПЕРСПЕКТИВА)

Одним із головних завдань США та їх інститутів дипломатії XVIII–XXI століть стало ідеологічне обґрунтування своєї пріоритетності в міждержавних відносинах і кореляція їх зовнішньополітичного курсу відносно політико-дипломатичних систем провідних держав Європи.

Поняття «інституціоналізація» активно використовується в сучасному науково-дослідницькому інструментарії, але історики, враховуючи специфіку та концептуально-теоретичну складність терміна, не поспішають залучати його до методологічного арсеналу історичного пізнання. Така постановка проблеми має засвідчити, яким чином відбувалося виникнення, формування інституціональних основ і розвиток дипломатичних служб європейських держав у контексті формування суспільно-політичної думки та її ідеологем як у Європі, так і в США.

У добу раннього Нового та Нового часу (XVI–XIX ст.) поряд з виникненням і еволюцією європейської системи держав відбувається об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення американської політико-дипломатичної системи та закономірний процес її впливу на становлення та трансформації, відповідний розвиток теорії зовнішньої політики і дипломатії держав Європи і США [1, с. 236–266; 2, 196–199]. Саме в цей період у США відбувається процес перебудови політичної та дипломатичної систем у контексті формування нової європейської системи держав. Дипломатія США в новому статусі спрямувала свої зусилля на вихід на міжнародний плацдарм як міжнародний суб'єкт, здатний впливати на баланс сил на Європейському та Американському континентах, а не лише як рівноправний учасник блоків, коаліцій та угод [3, с. 96].

Досліджуючи інституціональні процеси в європейській та американській зовнішній політиці й дипломатії Нового часу (XVIII–XIX ст.), автор дослідження прагне показати не лише історію розвитку зовнішньої політики, дипломатії та дипломатичної служби США в міждержавному діалозі США–Європа, яка ще не була предметом окремого компаративного дослідження науковців, а також виокремити її функціональний аспект саме в контексті впливу суспільно-політичної думки на процес інституціоналізації дипломатичних служб у державах Європи та США у часо-просторовому вимірі, та формуванні зовнішньополітичних та дипломатичних ідеологем у політико-психологічній конструкції ідей щодо формування та трансформації європейської та американської політико-дипломатичних систем держав у XVIII–XXI століттях.

У сучасній українській історіографії проблеми міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії доби раннього Нового та Нового часу в контексті їх актуалізації та комплексного розуміння досліджувалися такими вітчизняними науковцями, як Б.М. Гончар, О.Б. Дьомін, В.О. Дятлов, А.І. Кудряченко, С.В. Віднянський, В.А. Смолій, Н.Г. Подаляк, Б.О. Ачкаїзі, В.В. Ададуров, О.П. Машевський, С.Б. Сорочан, В.І. Яровий, С.В. Пронь, М.С. Бурьян, В.Г. Космина, О.Г. Цветков, С.С. Троян, Ю.О. Каганов, А.Б. Кліш.

Характерною рисою російської історіографії другої половини ХХ–початку ХХІ століття щодо дослідження проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії раннього Нового часу і Нового часу, стало створення як узагальнюючих праць, так і наукових розробок регіонального та країнознавчого спрямування. Окремо необхідно виділити праці російських істориків-дослідників, таких як С.Д. Сказкін, Б.Ф. Поршнев, О.Д. Люблінська, Ю.Є. Івонін, С.П. Карпов, Н.О. Хачатурян, С.К. Цатурова, Н.І. Басовська, П.Ю. Уваров, В.Л. Керов, Н.І. Девятайкіна, В.О. Ведюшкін, М.А. Юсім, І.Я. Ельфонд, І.О. Краснова, О.Ф. Кудрявцев, В.М. Матвеев, А.А. Розанов, В.О. Печатнов, О.С. Манікін, В.В. Согрін, Б.А. Ширяев та інші.

Суттєву увагу до проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії раннього Нового, Нового і Новітнього часу у своїх наукових розробках приділяють представники французької, іспанської, німецької, італійської та англо-американської історіографічних шкіл.

Загалом аналіз науково-теоретичних розробок щодо генезису та розвитку системи європейських держав, політико-дипломатичної системи США та їх системних елементів свідчить про традицію фактологічного відтворення процесів за принципом історизму, що визначає неможливість за таких умов уникнути схематизації відтворення історичних подій. Для її вивчення необхідно використовувати нові методики пізнання, однією з яких є теорія інституцій та інституціональних змін.

На підставі порушеної проблеми маємо вивчати не лише схему хронологічних подій дипломатичної діяльності держав, спираючись на дже-

рельну базу, а показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища під впливом суспільно-політичної думки, певних ідеологем на організовану системну інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, відповідні зовнішньополітичні та дипломатичні ідеологеми, виявити критерії ефективності зовнішньої політики з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи і США [4, 196–203].

Нині Сполучені Штати Америки є одним з найважливіших глобальних акторів, здатних здійснювати значний вплив на розвиток світових геополітичних, політико-дипломатичних, зовнішньополітичних та економічних процесів. Просування цієї державою до однієї із провідних позицій на світовій арені відбувалося під впливом низки факторів протягом кількох століть (XVIII–XXI), в основу традиційної внутрішньої та зовнішньої політики США було покладено три головних чинники американської цивілізації — лібералізм, демократію та імперію [5]. Саме комплексне, неупереджене вивчення історичних традицій, дипломатичних ідеологем, зовнішньополітичних трендів, еволюції та сучасного стану зовнішньополітичного курсу США актуалізує та дає можливість зрозуміти їх сучасні пріоритети в поліцентричному світі: від історичних трендів до новацій сьогодення [6].

Як зазначив Генрі Кіссінджер: «У кожному столітті, ніби слідує певному закону природи, з'являється країна, що володіє могутністю, волею, а також інтелектуальними та моральними стимулами, що допомагають їй привести всю систему міжнародних відносин у відповідність до власних цінностей» [7, с. 235]. Розпад Радянського Союзу залишив Сполучені Штати Америки в унікальній ситуації. Вони стали єдиною та справді глобальною силою, яка претендувала на домінування у визначенні шляхів розвитку світового суспільства наприкінці XX — напочатку XXI століття.

Зовнішня політика і дипломатія США в системі міжнародних відносин і світових політико-дипломатичних системах перетворюються на «чинник номер один» для будь-якої держави-актора та для всієї міжнародно-політичної системи загалом. Тому в цьому аспекті неминує постає питання відносин США з навколишнім світом та усвідомлення Сполученими Штатами Америки себе і своєї ролі у побудові сучасних міжнародних відносин і сучасних політико-дипломатичних систем. Для цього слід чітко уявляти найважливіші зовнішньополітичні цілі, дипломатичний інструментарій, дипломатичні ідеологеми та завдання цієї держави [8].

У Сполучених Штатах Америки перші дипломатичні інститути створювалися безпосередньо представницькими органами, що радикально відрізняє модель їх створення від Великої Британії та більшості країн Західної Європи. Більше того, протягом кількох років вони навіть безпосередньо підпорядковувалися законодавчим, а не виконавчим владним структурам. Історія дипломатичної служби США

починається зі створення 29 листопада 1775 року Американським Континентальним Конгресом Комітету Кореспонденції з метою спілкування з колоніальними агентами у Великій Британії та в інших частинах світу. До складу комітету входили: Бенджамін Франклін, Бенджамін Харісон, Томас Джонсон, Джон Дікінсон і Джон Джей. Конгрес надав комітетові широкі повноваження здійснювати міжнародну дипломатію, включно проводити переговори щодо таємних відвантажень зброї та інших подібних дій. Враховуючи специфіку діяльності учасники почали додавати слово «таємниця» до назви комітету, і незабаром він був відомий уже як Комітет Секретної Кореспонденції. Оскільки його дипломатичні обов'язки зростали, то Конгрес 17 квітня 1777 року перейменував його на Комітет закордонних справ.

Комітет продовжував координувати комунікацію між Конгресом і дипломатами в Європі та надсилав все більше представників до різних європейських країн. Проте вже в 1780 році Джеймс Ловел, з огляду на переважаність Конгресу та нехтування членами Комітету своїми обов'язками, звернувся до Артура Лі та Джона Джея із пропозицією винести на розгляд Конгресу питання про створення Департаменту закордонних справ, який опікувався б повсякденною дипломатичною діяльністю. Члени комітету подали цю пропозицію до Конгресу, який був відповідальний за вирішення таких питань, та створили Комітет щодо формування виконавчих департаментів. Континентальний Конгрес 10 січня 1781 року проголосував за створення Департаменту закордонних справ. Саме ця дата є днем народження центрального дипломатичного відомства. 10 серпня того ж року Конгрес обрав Роберта Лівінгстона Секретарем закордонних справ [9].

У 1789 році відповідно до прийнятої 1787 року Конституції США департамент став державним та був перепідпорядкований президентові країни. Конституція, забезпечивши службу зовнішніх зносин загальною правовою базою, говорить про її організацію у вельми туманній формі: визначаються межі компетенції виконавчої та законодавчої влади та роль Держдепартаменту в системі зовнішньополітичних відомств. Держсекретар має керувати справами Департаменту так, як указуватиме президент. Низка записаних у Конституції прерогатив президента була витлумачена згодом у розширеному плані. Так, зафіксоване в тексті право президента призначати послів (за рекомендацією та згоди Конгресу), посланників і консулів трансформувалося у право здійснювати призначення в будь-яких зовнішньополітичних установах, створювати нові посади і структури, а також контролювати роботу апарату. У Конституції не йдеться про професійну дипломатичну службу, що в майбутньому негативно відобразиться на діяльності американських дипломатичних установ (інституцій) у XX столітті, коли така служба буде створена.

У роки становлення нової держави (з 1775 року до 30-х років XIX ст.) зусиллями талановитих політиків Б. Франкліна, Т. Джефферсона, Дж. Адамса та багатьох інших у Сполучених Штатах Америки — за відсутності в її розпорядженні спеціально навчених дипломатичних кадрів — вдалося вирішити міжнародні, зовнішньополітичні та дипломатичні завдання. Але на зміну талантам прийшли пересічні особистості, проте американські політики, як і раніше, не вважали за потрібне створювати власну кар'єрну дипломатичну службу. Свою позицію вони мотивували тим, що для республіканських Сполучених Штатів неприйнятні дипломатичні інститути та традиції Старого Світу. Іншим аргументом проти професіоналізації стало відоме з 30-х років судження Президента Э. Джексона: «Обов'язки державних службовців настільки прості, що виконувати їх під силу будь-якій розумній людині» [10, с. 18].

Ідея знайшла своє конкретне втілення у впровадженні порядку призначень, зокрема й дипломатичні посади, за принципом «винагорода переможцям». Президент, який здобував перемогу на виборах, призначав на впливові посади своїх союзників і друзів, «нагороджуючи» їх цим за підтримку. При цьому їхня професійна придатність могла і не враховуватися. За такої системи призначень справа подеколи межувала з безглуздя — у 1869 році Президент У. Грант призначив свого друга Е. Уошберпа держсекретарем на 12-денний термін, щоб він міг ненадовго «насолодитися престижем перебування» на посту глави дипломатичного відомства [10, с. 69]. Внаслідок подібних дій у державному апараті, включно з його дипломатичною ланкою, розцвіли корупція, різко знизилася ефективність роботи, що не змогло не вплинути негативно на авторитет США в усьому світі.

Перетворення США на потужну державу, претензії фінансових і політичних кіл країни та повноправна участь у вирішенні міжнародних проблем на межі XIX–XX століть потребували зміни ставлення до дипломатії та до її головного інструменту — дипломатичної служби. Це й було зроблено. Політичні лідери країни, активно підтримані діловими колами та університетами, що існували коштом перших, з готовністю відкинули «демократичну риторичку» і декларували своє бажання звернутися до дипломатичного досвіду країн Західної Європи (європейських інститутів дипломатії). У 1905–1916 роках серією виконавчих наказів президентів Т. Рузвельта і У. Тафта, а також законами Конгресу вводився конкурсний критерій прийому на дипломатичну та консульську службу, проголошувався принцип кар'єрного просування на основі знань, кваліфікації та досвіду.

Проте, незважаючи на реформи, проведені в США, консульська і дипломатична служби, виконуючи ідентичні завдання з багатьох питань, існували окремо. Перехід із консульської служби на дипломатичну здійснювався досить рідко, а призначення консулів главами дипломатичних

місії взагалі було виключенням. Призначення на керівні посади загалом залишалися прерогативою державного секретаря і президента, тому звичайний дипломат, не маючи достатніх коштів і «зв'язків», практично не мав шансів досягти вершини своєї кар'єри — посади посла чи посланника. Кількість охочих вступити на дипломатичну службу, оскільки молоді дипломати отримували мізерну заробітну плату, була невеликою. Незначні шанси на успішне кар'єрне зростання навряд чи могли стимулювати потік у зовнішньополітичне відомство здібних людей з малозабезпечених сімей. Встановлений жорсткий класовий контроль над відбором дипломатичних кадрів зачиняв двері в американські дипломатичні установи представникам не тільки робітничого, а й середнього класу та інтелігенції. До 1914 року дипломатична служба залишалася майже виключно прерогативою синів та найближчих родичів багатих американців, залучених на службу її соціальним престижем.

Фінансова олігархія сприяла деякою мірою організаційній раціоналізації дипломатичної служби, створенню в дипломатичних установах нових підрозділів. У 1915 році Конгрес, відповідно до побажань ділових кіл, санкціонував призначення кадрових дипломатів на посади, пов'язані не тільки з політичною діяльністю, а й з виконанням функціональних обов'язків у сфері торговельно-економічної, інформаційно-пропагандистської та конференційної діяльності.

У роки Першої світової війни (1914–1918 рр.) тенденція до бюрократизації дипломатичного механізму стає ледь не головною. Водночас участь США у війні зробила очевидішою невідповідність дипломатичної служби та інститутів дипломатії США загалом до міжнародної діяльності в нових умовах. Спрямованість дипломатичного апарату, особливо закордонного, на двосторонні зв'язки і спеціалізацію щодо окремих країн, зокрема й європейських, уже не відповідала міжнародним інтересам державно-монополістичного капіталу, які набули різнобічного характеру. Разом з тим під час виконання зовнішньополітичних завдань зросла роль військового міністерства і спеціально створеного управління військової промисловості. На відповідальних ділянках зовнішньополітичної боротьби у воєнний період Держдепартамент опинився в тіні, а посольства взагалі не були задіяні. У дипломатичних представництвах відчувалася відсутність кадрів, підготовлених до виконання нових завдань. Чисельність персоналу представництв у 1914–1918 роках зросла майже в півтора рази, але здебільшого внаслідок повернення дипломатів «старої школи».

Після Першої світової війни постало питання щодо завершення формування кадрової дипломатичної служби. Вона була створена під назвою «Закордонна служба США» згідно із законом Роджерса, яким передбачалося об'єднання кадрів дипломатичної та консульської служби в єдину систему, а прийом на службу в молодші ранги здійснювати виключно через конкурсні іспити тощо. Проте інтеграція ка-

дрів Держдепартаменту Закордонної служби (перші входили до складу Цивільної служби) була відкладена і сталася лише у 50-ті роки ХХ століття. У 20–30-ті роки сформувався «кістяк» професійної дипломатичної служби, який визначав її політичний вигляд до закінчення Другої світової війни. Попри те що чисельність кадрового дипломатичного персоналу впродовж цього періоду не перевищувала тисячі осіб, він здійснював значний вплив на низку важливих напрямів американської зовнішньої політики і дипломатії.

Професійним працівникам Закордонної служби вдалося отримати головні посади в Держдепартаменті і закордонних представництвах, забезпечити собі вирішальний голос при доборі та розстановці кадрів. У багатьох випадках вплив кадрової дипломатії може пояснюватися їхньою класовою єдністю, однорідним соціальним походженням і освітою, спільними морально-етичними нормами. Професійних дипломатів відрізняли антикомуністичні, антидемократичні погляди, що відображали офіційний курс Вашингтона. Приблизно половину професійних дипломатів, які розпочали кар'єру у 20-ті роки ХХ століття, становили чоловіки-вихідці із сімей відомих адвокатів, військових та адміністративних керівників університетів і коледжів, третину — з родин президентів промислових і банківських компаній. Для їхнього середовища найбільш характерною була мораль протестантизму з її акцентом на «впорядкованість, церемоніальність і віру в призначення долі» [11, р. 13].

Соціально-класові та політичні позиції працівників Закордонної служби, які працювали як за кордоном, так і у Вашингтоні, відповідали антирадянському напрямові зовнішньої політики всіх американських адміністрацій аж до 1933 року. Керівні кола країни не були задоволені тим, що дипломатичні кадри орієнтуються здебільшого на політичні форми роботи, ігноруючи інші напрями діяльності, значення яких для американських монополій на визначених етапах було суттєвим. Саме з цих причин у 1927–1935 роках були створені ще три американські закордонні служби, які проіснували до 1939 року, тобто до приєднання їх Президентом Ф. Рузвельтом до дипломатичної Закордонної служби. Так, у 1927 році Міністром торгівлі Г. Гувером було створено закордонну комерційну службу, яка підпорядковувалася Міністерству торгівлі. Гувер відкрив понад 60 самостійних торгових бюро за кордоном, працівники яких активно просували американські товари на іноземні ринки.

У передвоєнні роки особливого значення набувала діяльність американських послів у головних європейських державах. Президент США Ф. Рузвельт та його адміністрація продумували нову інституціонально-дипломатичну систему відносин з європейськими державами. Величезне значення надавали зміцненню особистих контактів президента з їх зовнішньополітичними відомствами. Напередодні Другої світової війни Держдепартамент США мав висококваліфіковані ка-

дри. Дипломатичний корпус Сполучених Штатів Америки в ці роки був представлений У. Доддом, У. Булітом, Б. Лонгом, Дж. Кеннеді, Х. Вільсоном, Дж. Грю, К. Бауерсом, М. Тейлором, Г. Пеллом та іншими [12, р. 69]. Вони займали головні дипломатичні посади, будучи послами у провідних державах Європи та Азії. Саме вони в критичні передвоєнні роки відіграли важливу роль у виробленні зовнішньополітичної стратегії США, знаходили баланс серед зовнішньополітичних дилем США та формували позитивний імідж США через політико-дипломатичні ідеологеми. Обставини, що змінилися внаслідок гітлерівської агресії в Європі, покладали особливу відповідальність на діяльність американських дипломатів. Положення посла Сполучених Штатів Америки в будь-якій столиці мало величезне значення. Посол мав діяти обдумано, приймати рішення тільки після консультацій з Держдепартаментом. Водночас, він був офіційним представником США, і його слова, навіть сказані випадково, мали велику вагу. Він зобов'язувався бути добре інформованим з усіх зовнішньополітичних і дипломатичних питань [13, р. 653].

У передвоєнне десятиліття основу кадрового складу Держдепартаменту становили так звані кар'єрні дипломати — професіонали найвищої якості. Це були дипломатичні чиновники, що постійно перебували на службі в Держдепартаменті. Як правило, кар'єрні дипломати, відповідно до традиції, політично нейтральні щодо адміністрації, що перебуває при владі. Іншу групу представляли особисті призначенці Президента Ф. Рузвельта — некар'єрні дипломати, які, не будучи професіоналами, прийшли у велику міжнародну політику внаслідок змін другої половини 30-х років минулого століття, геополітичної та інституціональної ситуації у світі та переосмислення ролі США в ньому. До таких президентських призначенців належали У. Додд, К. Бауерс, Дж. Кеннеді та ін. Президент Рузвельт залучав до дипломатичної служби освічених людей, що володіли широким креативним мисленням і життєвим досвідом. Так, Вільям Едвард Додд і Клод Бернард Бауерс були відомими істориками.

За роки Другої світової війни (1939–1945) загальна чисельність працівників держапарату збільшилася більше ніж у тричі, вдвічі збільшився бюджет. Зростання було забезпечене за рахунок спеціалістів із інших установ та організацій, оскільки зарахування на кадрову дипломатичну службу шляхом іспитів було призупинено. Актуальною стала реорганізація дипломатичного апарату з урахуванням змін міжнародних зв'язків, у т.ч. — європейського напрямку, та ролі США.

На початку холодної війни дипломатична служба в особі Держдепартаменту та Закордонної служби почала втрачати набуте нею в міжвоєнний період значення. Створені згідно із законом «Про Національну безпеку» Міністерство оборони США, Центральне розвідувальне управління, Рада національної безпеки стали серйозни-

ми конкурентами традиційним дипломатичним установам у питаннях здійснення зовнішньої політики. Крім того, у справі дипломатичні почав активно втручатися Конгрес. Як наслідок, підкреслюють сучасні дослідники, «Держдепартамент стає бюрократичним пігмеєм у середовищі гігантів» як з погляду свого фінансового положення, так і впливу на зовнішньополітичний процес і дипломатію [14; 15; 16]. У посольствах представники військових відомств і розвідники відтіснили кадрових дипломатів на задній план, діючи подеколи навіть в обхід послів. Також необхідно зазначити, що в першій половині 50-х років з подачі ультрареакційного сенатора Дж. Маккарті почалося відверте цькування професійних дипкадрів, що підірвало на багаті роки їхнє і без того вже послаблене положення в державному апараті.

При Президентові Дж. Кеннеді авторитет Держдепартаменту та американських дипломатичних співробітників за кордоном зріс. Але міне лише один рік, і Президент Рональд Рейган, ігноруючи цю рекомендацію, призначить майже половину (44%) послів із кола своїх особистих знайомих. Кілька досвідчених дипломатичних професіоналів, кар'єрне просування котрих виявилось блокованим президентськими «призначенцями», були вимушені піти зі служби. У ті роки Асоціація Закордонної служби, що захищала інтереси професійних дипломатів, у спеціальному листі Р. Рейгану зазначала, що через безвідповідальні призначення з політичних, а не ділових мотивів «знижується пошана до США у світі». Зрозуміло, чимало президентів США схильні більшою мірою, ніж Р. Рейган, спиратися на професійних дипломатів. Проте загалом статус останніх залишається перманентно нестійким.

У середині 1990-х років американська політична еліта почала усвідомлювати необхідність реформування системи зовнішньополітичних інститутів і дипломатичної служби США. Кілька поважних комісій і дослідницьких центрів у своїх доповідях прийшли до єдиного висновку про системну кризу, що вразила американську дипломатію. Було визнано, що механізм, створений у роки холодної війни, у нових реаліях, в умовах нових інституціональних викликів і загроз, вимагає серйозної реорганізації. Наприкінці 2000 року, вже після обрання Дж. Буша-молодшого, була опублікована доповідь комісії Ф. Карлуччі, що претендує на узагальнення висновків усіх попередніх комісій і на вироблення практичних рекомендацій для нової адміністрації [17, р. 35]. Саме доповідь комісії Ф. Карлуччі було взято за основу під час програми дій на посту держсекретаря новим главою Держдепартаменту К. Пауеллом. Він знайшов спільну мову з Конгресом, домогся помітного збільшення фінансування зовнішньополітичних установ (щороку в середньому на 5 млрд доларів), розпочав реалізацію програми «Дипломатична готовність» (збільшення чисельності дипломатичної служби на 1200 осіб до 2005 року), спрямував значні ресурси на вдосконалення систем безпеки та оснащення закордонних представництв

сучасною технікою. Пауеллу вдалося налагодити особистий контакт зі співробітниками Держдепартаменту. Він демонстрував турботу про звичайних співробітників, активно взявся за вирішення їхніх побутових проблем. У цьому сенсі він радикально відрізнявся від багатьох своїх попередників. М. Олбрайт, наприклад, взагалі обмежувала коло свого спілкування у Держдепартаменті кількома найближчими помічниками, у край рідко виступала перед співробітниками, була цілком зайнята питаннями великої політики. Батьківська турбота Пауелла про дипломатів, безсумнівно, сприяла поліпшенню загальної атмосфери в дипломатичній корпорації. Однак справа не обмежилася емоціями. У квітні 2001 року Асоціація дипломатичної служби США (дипломатична профспілка) організувала дискусію щодо внесення змін у формальні вимоги для просування по службі [18, с. 21].

Події 11 вересня 2001 року спочатку лише підсилили ці настрої. Різко збільшилася кількість бажаючих бути зарахованими на дипломатичну службу. На іспитах у 2002–2003 роках спостерігався небачений конкурс, заяви надійшли від 80 тис. претендентів, прийнято було ледве більше 1000. Однак незабаром з'ясувалося, що в'їзні візи були видані терористам з порушенням існуючих вимог, та й самі вимоги надто м'які та ліберальні. Апогей критики припав на літо 2002 року, коли Конгрес розглядав президентський законопроект про створення Департаменту внутрішньої безпеки (Department of Homeland Security – DHS). Радикальні критики пропонували повністю передати DHS функції видачі віз, хоча в проекті мова йшла лише про нагляд. Ціною серйозних зусиль, використавши найпотужніші засоби, у тому числі феноменальну популярність (рейтинг Пауелла перевищував президентський та сягав 80%), держсекретар відстояв позиції свого відомства. Щоправда, довелося пожертвувати главою консульського відділу – Мері Ріан (кар'єрний посол) була відправлена у відставку в липні 2002 року. У жовтні 2002 року їй було присуджено премію Держдепартаменту «за видатні досягнення». Тим самим Пауелл продемонстрував критикам очолюваного ним відомства, що, ідучи на тактичні поступки, він не визнає огульних обвинувачень, які за своєю сутністю все більше нагадували знаменитий маккартизм 1950-х років. З кінця 2002 року ситуація навколо Іраку справляла визначальний вплив практично на всі аспекти політики Сполучених Штатів Америки. Уже під час підготовки американського вторгнення Держдепартамент і Пентагон вступили в жорстке протистояння з питань про цілі та методи американської політики (хоча зовні глави цих відомств К. Пауелл і Д. Рамсфелд прагнули показати, що між ними існують рівні ділові відносини та спільні політико-дипломатичні ідеологеми).

Навесні 2003 року, вже після завершення першої фази воєнної операції, натхненником нового наступу на Держдепартамент став Н. Гінгрич. У квітні того ж року він виступив у стінах консервативного

American Enterprise Institute, а потім опублікував у літньому випуску журналу Foreign Policy статтю «Непідконтрольний держдепартамент» [19, р. 36]. Майже в душі сенатора Дж. Маккарті Гінгрич звинуватив американських дипломатів у нелояльності президентові, у тому, що вони цілеспрямовано руйнують своїми діями здобути блискучих перемог армії США в Іраку. Гінгрич закликав до негайних радикальних перетворень зовнішньополітичного відомства з метою усунення можливості корпоративної опозиції дипломатів курсу Білого дому. Всі зусилля Пауелла щодо реформи Держдепартаменту не зробили дипломатичну службу менш уразливою для критики. Системна криза нікуди не зникла, а навпаки, у новій непростій ситуації окреслилася чіткіше і конструктивніше.

Новий держсекретар Кондоліза Райз, виступаючи у Школі закордонної служби Джорджтаунського університету 18 січня 2006 року, запропонувала радикальну концепцію «трансформаційної дипломатії», одним із важливих напрямів якої було сприяння поліпшенню іміджу США в інших країнах світу. У зв'язку з цим дипломати мали працювати не лише у столицях країн перебування, а й у провінціях та «регіональних центрах, що утворювалися». Держдепартамент сформулював концепцію посольств США та постійної американської присутності, коли кваліфікований дипломат проживає та представляє інтереси США не в американському посольстві, а за межами столиці, у тих місцях, де планували значні перетворення. При цьому американські дипломати мали тісно взаємодіяти з представниками інших федеральних відомств, особливо з Пентагоном.

Хіларі Клінтон обрала модель керівництва Держдепартаментом, виконуючи настанови Президента-демократа Барака Обами з відновлення дипломатії як головного засобу реалізації зовнішньої політики. Від «експорту демократії» демократи відмовились. Посилилася роль законодавчої влади, тобто Конгресу, в реалізації зовнішньої політики країни. Особливу увагу американські дипломати приділяють тому, як зовнішня політика держави представлятиме американський народ, а також тому, як переконати колег здійснювати зовнішню політику і дипломатію США.

У XXI столітті особливий інтерес для держав пострадянського простору в контексті використання практичного досвіду є саме досвід США, що мають усталені традиції та оперативно й адекватно реагують на нові виклики та загрози глобалізованого світу [20, с. 16]. Дипломатична служба США, її інститути у нових ситуаціях відповідно реформуються [21; 22], із метою своєчасної адаптації до цих умов, зокрема екстремальних, відбувається вдосконалення дипломатичного механізму США у контексті перспективних напрямів дипломатичних ініціатив. Теракти 11 вересня 2001 року вплинули на впровадження й посилення безпекової складової в підготовці відповідних дипломатичних кадрів. Обов'язковими стали спеціальні тренінгові курси щодо моделей поведінки дипломатів у надзвичайних або кризо-

вих ситуаціях. Для моделювання умов, наближених до реалій, використовуються спеціальні методики, технічне та мультимедійне обладнання. Спеціальна Система ротації Держдепартаменту США увібрала в себе багатий досвід американської дипломатії, довела на практиці свою функціональність і відповідність реаліям дипломатичної служби США та американського суспільства загалом.

Отже, зовнішньополітичні та дипломатичні ідеологеми як психологічна конструкція нових ідей, нової суспільно-політичної думки XVIII–XX століть, а також соціальна і політико-дипломатична доктрина XXI століття, яка виражала інтереси панівного класу, апелювали до морального обов'язку людини і вимагала від неї бути справедливою як заради досягнення головної мети життя рятунку душі, так і заради встановлення суспільного порядку і збереження його в постійності [23; 24]. Проблеми зовнішньої політики й дипломатії хвилювали уми непересічних сучасників у США. Вони перебували в пошуку відповідей на ті питання, які ставила перед ними об'єктивна реальність. Адже цей період європейської історії, зокрема в історії США, не міг залишити будь-кого байдужим, оскільки мир і злагода – необхідні речі передусім для королів і держав.

Доба раннього Нового та Нового часу (XVI–XIX ст.) – це період трансформації та інституціоналізації принципово нового суспільно-політичного порядку в Європі та США, утвореного територіальними державами, та формування нової інституціонально-дипломатичної практики. Як підтверджує історичний досвід, значення ідеологем змінюється відповідно до політичної прагматики, а цілеспрямоване їх використання є ефективним засобом управління масовою свідомістю – ідеологема легко запам'ятовується і створює ілюзію розуміння в об'єкта маніпуляції. Практично всі вищезгадані підходи тією чи іншою мірою наближають нас до розкриття й розуміння своєрідності поглядів на владу, право, ідеологію, державу, дипломатію, внутрішню й зовнішню політику держави, процеси їх інституціоналізації і, відповідно, допомагають також скласти уявлення про людей тогочасної епохи, їхній світогляд, ідеологеми та ментальні установки.

Розуміти ідеологеми – означає розуміти цілу ідеологію, зокрема нову зовнішньополітичну ідеологію Європи і США в контексті формування світової політико-дипломатичної системи та системи світового та європейського лідерства, флуктуаційні зміни та поетапні трансформації систем міждержавних відносин XVI–XXI століть в історичній ретроспективі й перспективі. Ідеологічне обґрунтування зовнішньополітичних та дипломатичних ідеологем нової європейської системи міждержавних відносин, пояснення подій і фактів у контексті розвитку суспільно-політичної думки та світорозуміння минулих поколінь відкриває нові шляхи до пізнання суспільства епохи доби Нової та Новітньої історії й розуміння протистояння політичної теорії та полі-

тичної практики провідних держав-гравців у політичній грі тогочасної Європи і США. Спроба побудувати узагальнену модель політико-дипломатичної думки (ідеологем, концептів, теорій тощо) початку особливої, трансформаційної епохи, звичайно, не є вичерпною і остаточною.

1. *Barbiche B.* Les institutions de la monarchie française à l'époque moderne. XVI–e — XVIII–e siècle. — Paris: Presses Universitaires de France, 2012. — 369 p.
2. *Black J. A History of Diplomacy.* — Reaktion Books, 2010. — 312 p.
3. *Livet G.* L'équilibre européen de la fin du XVe à la fin du XVIII e siècle. — Paris: PUF, 1976. — 231 p.
4. *Mowat Robert Balmain.* A History of European Diplomacy (1451–1789). — London: Hamden-Connecticut, 1971. — 311 p.
5. *Созрин В.В.* США в XX–XXI веках. Либерализм. Демократия. Империя: монография. — Москва: Весь мир, 2015. — 592 с.
6. *Печатнов В.О., Манькин А.С.* История внешней политики США—Москва: Международные отношения, 2012. — 692 с.
7. *Киссинджер Г.* Дипломатия / пер. с англ. В.В. Львова. — Москва: «Ладомир», 1997. — 848 с.
8. *Демин А.А.* Государственная служба. — 6–е изд. — Москва: Книгодел, 2013. — 182 с.
9. Сайт Библиотеки Конгресу США [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.loc.gov> — Назва з екрана.
10. *Матвеев В.М.* Дипломатическая служба США: монография. — Москва: Международные отношения, 1987. — 192 с.
11. *Santis H.* The Diplomacy of Silence. The American Foreign Service. The Soviet Union and the Gold War. 1933–1947. — Chicago. — L., 1980. — 336 p.
12. *Christopher W.* Department of State Reorganization plan // U.S. Department of State Dispatch. — February 1993. — P. 66–69.
13. *The Diplomats 1919–1939.* Ed. by J.A. Craig and F. Jilbert. — N.Y., 1963. — Vol. II. — 903 p.
14. *Циватий В.Г.* Підвищення професійної майстерності, модель ротатії та кар'єрне зростання дипломатів США: досвід для України // Зовнішні справи. — 2014. — № 7. — С. 24–27.
15. *Pigman G. A.* Contemporary Diplomacy. — Washington, 2010. — 288 p.
16. *Кузнецов Д.В.* Взаимодействие внешней политики и общественного мнения в США: некоторые актуальные вопросы: монография. — Москва: КомКнига, 2014. — 496 с.
17. *State Department Reform / Independent Task Force Report Cosponsored by the Council on Foreign Relations and the Center for Strategic and International Studies.* New York, 2000. — 396 p.
18. *Кубышкин А.И., Цветкова Н.А.* Публичная дипломатия США. — Москва: Аспект Пресс, 2013. — 270 с.
19. *Gingrich N.* Rogue State Department // Foreign Policy. — July/August. — 2003. — P. 30–39.
20. *Цветков И.А.* Дипломатическая служба США после 11 сентября // Современные США: тенденции внутренней и внешней политики. — СПб., 2004. — С. 11–16.
21. *Саломатин А.Ю.* Президентская власть в США и её представители (сравнительные политологические и конституционно–правовые очерки): монография. — Москва: Норма, 2015. — 239 с.
22. *Розанов А.А.* Внешняя политика США: актуальные аспекты. — Минск: Тэхналогія, 2008. — 103 с.
23. *Захаров П.В.* Экономическая политика США (2009–2013 гг.): кризис, реформы и экономический рост. — Москва: РИСИ, 2015. — 375 с.
24. *Стоун О., Кузник П.* Нерассказанная история США. — Москва: КоЛибри, Азбука–Аттикус, 2015. — 924 с.

Viacheslav TSIVATYI,

*First Vice-Rector in Charge of Research and Study Programmes
of the Diplomatic Academy of Ukraine, MFA of Ukraine,*

PhD in History

**US–EUROPE: INSTITUTIONS OF DIPLOMACY
AND POLITICAL–DIPLOMATIC DIALOGUE
IN XVIII–XXI CENTURIES
(HISTORICAL RETROSPECTIVE AND PERSPECTIVE)**

The article is devoted to the formation, historical development and contemporary institutions of diplomacy and the diplomatic service of the United States. The US experience in many ways is a valuable and useful for modern states in the context of practical experience in the US, which have well-established, historical traditions, promptly and adequately respond to new threats and challenges of the globalized world. Particular attention is paid to the peculiarities of foreign policy and diplomatic aspects of institutional cooperation and institutional and diplomatic dialogue the United States – European states during the XVIII–XXI centuries.

The term «Institutionalization» is widely used in modern scientific research tools, but historians, given the specificity of the term and its conceptual and theoretical complexity, in no hurry to engage the term «institutionalization» to methodological complex of historical knowledge. This kind of problem is to show how was the origin, formation and development of the institutional foundations of the diplomatic services of European countries in the context of social and political thought and its ideology in the Europe and in the United States.

In the earlier of Modern Period and Modern Period (XVI–XIX centuries), along with the emergence and evolution of the European system of states are objectively due process of institutional design of the American System of political-diplomatic natural process and its impact on the formation and transformation corresponding development theory of foreign policy and diplomacy the European countries and the USA.

Today the United States of America (USA) is one of the most important global actors able to exercise a significant influence on the development of global geopolitical, political diplomatic, foreign policy and economic processes. Promotion to one of the leading positions on the world stage for the State was under the influence of several factors, and for several centuries (XVIII–XXI centuries), the foundation of traditional domestic and foreign policy of the USA were the three main factors of American civilization – liberalism, democracy and empire. It is a comprehensive, im-

partial study of historical traditions, diplomatic ideology, foreign policy trends, evolution and current state of foreign policy of the United States actualizes and gives the opportunity to understand their priorities in modern polycentric world: the historical trends of the innovations of today.

The US role in international relations and international political and diplomatic systems convert foreign policy and diplomacy of the State in the «number one factor» for any state-actor and for all the international political system as a whole. Therefore, in this aspect inevitably raises the question of US relations with surrounding world and how most of the United States perceives themselves and their role in the construction of modern international relations and modern political and diplomatic systems. This should clearly represent the most important foreign policy goals, diplomatic tools, diplomatic and ideological objectives of the State.

In the United States first established diplomatic institutions directly representative bodies that radically distinguishes their model of creation of Great Britain and most Western European countries. Moreover, for several years they even directly subordinate legislation and not executive power structures. History of American Foreign Service begins with a November 29, 1775 American Continental Congress Committee correspondence, to communicate with colonial agents in the UK and elsewhere.

It is transformed of the US on a powerful state, financial claims and political circles of the country and a full participation in solving international problems in the XIX–XX centuries with all perseverance required to change the attitude to diplomacy and its main instrument – the diplomatic service. This was done. The political leaders of the country, actively supported by the business community and universities that existed in the means the first readily rejected the «democratic rhetoric» and declared his desire to appeal to the diplomatic experience of Western Europe (the European institutions diplomacy).

In the mid 1990s the American political elite started to realize the need to reform the system of foreign political institutions and the diplomatic service of the United States. Several good commissions and research centers in their reports came to the same conclusion about a systemic crisis that hit American diplomacy. It was considered that the mechanism created during the «cold war», in the new reality, in terms of new institutional challenges and threats requires serious reorganization.

The events of September 11, 2001 initially only reinforced these sentiments. Dramatically increased the persons of those wishing are admitted to the diplomatic service. The new Secretary of State Condoleezza Rice, acting at the School of Foreign Service at Georgetown University January 18, 2006, proposed a radical concept of «transformational diplomacy.» One of the important directions of «transformational diplomacy» is promoting the US image in other countries. In this regard, diplomats have to work not only in the capitals of the host countries but also in the

provinces and «emerging regional centers.» State Department formulated the concept of US embassies and permanent American presence when skilled diplomat living and represents the interests of the US is not in the US Embassy, but in outside the capital, in areas where significant planned conversion. However, US diplomats should work closely with other federal agencies, especially the Pentagon.

Hillary Clinton's State Department has chosen the model of leadership by performing instructions of President Democrat Barack Obama of the restore diplomacy as the principal means of implementing foreign policy. From the «export of democracy» Democrats refused. Strengthened the role of the legislature, the Congress is in implementing foreign policy. Particular attention is paid to the US diplomats as foreign policies will represent the American people, and how to convince colleagues to carry out foreign policy and diplomacy of the United States.

In the twentieth century of special interest for the post-Soviet states in the context of practical experience – is the experience of the United States that have established traditions and promptly and adequately respond to new threats and challenges of the globalized world. US Diplomatic Service, its foreign policy and diplomatic ideology as a psychological construction of new ideas, new political thought XVIII–XX centuries, as well as social and political and diplomatic doctrine XXI century, which expressed the interests of the ruling class, appealed to the moral duty of man and demanded that it be fair as to achieve the main goal of life – saving souls and for the establishment of public order and safety in permanence. Issues of foreign policy and diplomacy troubled the minds of outstanding contemporaries in the US. They were in search of answers to the questions that are put before them an objective reality. After this period of European history, in particular – in US history – could not leave anyone indifferent, since peace and harmony – primarily necessary things for kings and states.

The ideological justification for foreign policy and diplomatic ideology of the new European system of international relations, an explanation of events and facts in the context of social and political thought and worldview of past generations opened new paths to knowledge society era New era of history and understanding of the opposition political theory and political practice of the leading players in political game then the Europe and the US.

Understand of the ideologeme means to understand the ideology of a particular new foreign ideology in Europe and the US in the context of world political and diplomatic system and world and European leadership, change and fluctuation incremental transformation of international relations XVI–XXI centuries and in historical perspective.

Keywords: foreign policy, diplomacy, model of diplomats' training, institutions of diplomacy, institutionalization, the USA, the Europe.

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,

професор, завідувач кафедри зовнішньої політики

і дипломатії ДАУ при МЗС України;

Марія ВАСИЛЬЄВА,

доктор філософії

ЄВРОПА. БЕЗПЕКА. УКРАЇНА. ДИПЛОМАТІЯ

Безпекову систему міжнародних відносин, систему протистоянь і взаємовпливів сформували країни-переможниці за результатами Другої світової війни. Така система впроваджувала біполярне існування і, на думку її створювачів, була чіткою та логічною. Нині ми бачимо виразні прояви нового переформатування політичних сил: схема однополярності поступово змінюється багатополарністю. Однак говорити про остаточно сформований кінцевий продукт багатополарної схеми взаємовідносин зарано. На чолі безпекової схеми світу й нині перебувають країни, що є водночас постійними членами Ради Безпеки ООН і ядерними державами, отже, вони визначають подальший розвиток світу через механізм як своєї участі в цій універсальній організації, використовуючи право вето, так і за допомогою власного безпосереднього втручання у світові процеси, міждержавні відносини й у внутрішні справи суверенних держав.

Як і раніше, Організація Об'єднаних Націй — універсальна безпекова структура — має забезпечувати мирне існування всьому людству, про що записано в її Статуті. ООН відповідає за її стабільність, має розв'язувати конфлікти та сприяти міжнародному співробітництву. Провідний орган — Рада Безпеки, до якої зараз входять п'ять ядерних держав, що вирішують долю людства. Урешті вдалося розширити склад Ради Безпеки, проте кількісне збільшення цієї установи без права вето рішень не принесло бажаного результату. Тобто кількість не поліпшила її якість.

Наступну позицію у світовій безпековій схемі посідають створені в усіх регіонах світу структури, відповідальні за збереження миру й недопущення збройних конфліктів у них. До цієї групи організацій належать: ОБСЄ (Європейський простір); Організація американських держав (ОАД; Американський континент); Асоціація країн Південно-Східної Азії, (АСЕАН; Азійський регіон); Ліга арабських держав (ЛАД), Організація ісламська конференція (ОІК), Рада спів-

робітництва арабських держав Перської Затоки (організація арабських країн); Організація африканської єдності (ОАЄ), що перетворилася на Африканський союз (африканський ареал); Співдружність Незалежних Держав (СНД) (об'єднує не всі країни пострадянського простору). Існують також профільні безпекові об'єднання, такі як трансрегіональна безпекова й військова організація Північноатлантичний Альянс (НАТО) і регіональна європейська, що делегувала свої функції Євросоюзу, – Західноєвропейський союз (ЗЕС) тощо. Нижню позицію обіймають субрегіональні міжнародні організації (Рада держав Балтійського моря, Північна Рада міністрів, Арктична рада, Вишеградська група, Центральноевропейська ініціатива, Організація Чорноморського економічного співробітництва, ГУАМ тощо), які в цій ієрархії підпорядкованості мають узгоджувати свої дії як із регіональними організаціями безпеки, так і зі світовою структурою, тобто з ООН.

Правила взаємодії міжнародної організації ООН із регіональними структурами безпеки було закріплено в Статуті ООН (розділ VIII, статті 51–54). Так, відповідно до ст. 51, реалізуючи право на самооборону, члени регіональних організацій можуть застосовувати силу, хоча про це зобов'язані поінформувати ООН. Згадані статті містять низку інших правових положень, однак вимагають узгодження з вимогами, правами й обов'язками, які вміщено в Статуті ООН. Така схема світової безпеки на перших етапах розвитку ялтинсько-потсдамського устрою міжнародних відносин із 1945 року влаштувала всіх: за її існування було дещо скорочено зброю масового знищення, прийнято низку документів із захисту миру не тільки на Землі, а й на інших планетах (космічні конвенції), не допущено третьої світової війни, підтримано своєрідний баланс сил, надано допомогу відсталим країнам, розв'язано низку криз. І, будемо відвертими, ця система була більш-менш ефективною в умовах ХХ століття.

Чи вичерпала себе існуюча система безпеки у ХХІ столітті, складовою якої є європейська схема захисту? Так, можна погодитися з тим, що цю систему треба переформатувати, зміцнити, можливо, за рахунок розширення Ради Безпеки ООН, якщо до РБ буде включено ще Німеччину, ЄС, Японію, Бразилію, Індію, ПАР та ін.

Європейська система безпеки, як регіональна, є складовою світової системи, адже це єдиний інструмент, єдине ціле, в якому все тісно взаємопов'язано. Критерії світової системи є критеріями європейської, складові європейської безпеки є супутніми світовим критеріям тощо. Схематично світова система безпеки має такий вигляд ООН + НАТО + регіональні та субрегіональні безпекові утворення. Європейська система безпеки, відповідно: НАТО + регіональна ОБСЄ + субрегіональна В-4.

Можна констатувати, що нині саме регіоналізм вийшов на порядок денний міжнародного буття. Саме він диктує глобалізму правила гри. Зміна світових координат, формування нової геополітичної та гео економічної системи заявили про себе не тільки колапсом уста-

леного порядку, а й зумовили появу нових соціальних, політичних, економічних, інформаційних і воєнних загроз. «Холодне протистояння» було замінено хиткою рівновагою постбіполярного світу з якісно новими викликами, загрозами й конфліктогенним середовищем.

Півелювання попередньої системи безпеки призвело до некерованого хаосу, до руйнації людських життів, економічного потенціалу, до катастрофи цивілізацій. І що найнебезпечніше, запровадило реалізацію небезпеки в наше повсякденне життя, реалізацію війни в стінах нашого, українського, дому. На порядок денний вийшов російський фактор впливу, який розпочав новий виток переділу світу. Зазначимо, що Росія вчасно скористалася ситуацією: з одного боку — послаблення європейського чинника безпеки, глибока залежність європейської інтеграції від сировинних російських ресурсів; з іншого — поступове відсторонення американського чинника від європейських процесів, закріпленого в державній стратегії США на найближчу перспективу, американський вузол нереалізованих геостратегічних інтересів в Африці та на Близькому Сході, в якому США, м'яко кажучи, застрягли.

Така конфігурація зміни геополітичної матриці надала змогу Російській Федерації використати шанс — увійти у відкрите вікно можливостей, що і зробила Росія стосовно України. Водночас використати технології ведення асиметричної війни, випробувати оновлену військову техніку, запровадити нову тактику військового протистояння. Зазначимо також, що на наших очах реалізовано саме асиметричну війну з неоднаковими за потужністю силами України та Росії, війну «стратегічного партнера» Росії проти свого союзника України. Таку війну складно характеризувати як гібридну, оскільки гібридна війна передбачає та містить розгортання партизанської війни, а також цивільної чи громадянської війни, що ми не бачимо в українському варіанті подій на Донбасі та в Криму.

Цей набутий гіркий досвід руйнації українського суверенітету свідчить про глибоку помилку, якщо не назвати це відвертою зрадою українських інтересів, як тодішнього українського керівництва, так і аналітичного бомонду, які, керуючись попередніми президентськими настановами, дійсність підмінювали бажаним. Називали й доводили співпрацю Росії з Україною стратегічною, відповідальною один за одного, дружньою та братерською. **Для Росії союз з Україною, хоч яким би його називали, був тимчасовим, тактичним для досягнення конкретної мети — втягування України в російську орбіту впливу, залежності, геостратегії.** Росії потрібна не рівноправна держава Україна, а васал, щось подібне до білоруського сценарію, тобто сценарію союзної держави Росії — Білорусі. Тимчасовий союз або тимчасова схема інтеграції не є підкріпленими глибокими природними важелями єдиного етнічного походження, не зцементовані єдиними людськими цінностями та спільними проблемами. Природні союзи передбачають історично спільні витoki та взаємозалежність, відповідальність одне за одного,

як відносини матері з дитиною. Яскравим прикладом такого природного союзу є відносини США та Великої Британії. Ці дві держави є об'єктивно стратегічними партнерами, бо мають спільні витоки й коріння. У разі відсутності спільних витоків і, підкреслимо, спільного коріння, можна пояснити і ставлення Росії до України. Фактично чужинець намагається посилитися за рахунок приєднання інших територій. Якщо звернутися до історії, то побачимо, що Російська імперія завжди виживала шляхом силового приєднання нових територій, нещадно експлуатуючи як сировинні багатства загарбаних земель, так і людський потенціал. Отже, виникає закономірне запитання: а чи були Україна і Росія спільно породжені історією? Чи мають єдине коріння? Якби це відповідало дійсності, нині не постала би загроза нищення українського суверенітету, війни Росії проти України. Чим же є Росія, її етнос? Чи є російський народ зі своїми можновладцями слов'янським? Чи є носієм гуманних цінностей, які сповідує Біблія?

Україна була потрібна Росії як трамплін до досягнення геостратегічних цілей — посилитися та розширитися, водночас і зміцнити, поглинувши територіальні, сировинні, людські багатства. **Історія вчить: органічні (тобто природні) союзи є надійними й довготривалими. Тактичні та тимчасові союзи часто стають явними ворогами, оскільки тимчасовість виконала покладене на неї завдання — завдяки їй досягнуто стратегічної мети.**

Складність нашої ситуації, складність України полягає в тім, що українське суспільство, маючи глибоко переплетене коріння з росіянами через насильницько сформований за століття панування царської державності менталітет, сімдесятирічний спільний політичний, економічний, ідеологічний комплекс «Країни Рад», через міграційні процеси та відкриті кордони, а також і через українських автохтонів, які споконвічно проживали на загарбаних царською та радянською імперіями землях, і до сьогодні повністю не усвідомлює катастрофічне спрацювання ідеологічної вибухівки, закладеної міни сліпої віри в порядність «старшого брата». Так званого брата, який, не досягнувши бажаного результату, не гребуючи нічим, застосовуючи антигуманні засоби, знищує матеріально, морально, культурно свого давнього партнера, друга й сусіда, зробивши з нього ворога, намагаючись поставити його на коліна.

Мабуть, не одне покоління українців має перетравити наше сьогодення та зрозуміти хто є хто й що відбулося, повернутися до власних витоків, докладно перелопатити документи, більшість із яких, на жаль, знищено ще за петровських і екатерининських часів, написати об'єктивну історію та політику нашого народу й держави.

Постає логічне запитання: куди ж приведе людську модель існування й усе живе на планеті Земля цей некерований процес? До якого рівня взаємодії чи до краху всієї системи? Ми глибоко переконані, що попри небезпеку, зовнішньополітична реалізація України здійсниться, опираючись на триєдність інтересів людини, суспільства

й держави. Без могутності країни неможливий захист суверенітету, прав громадянина та суспільства загалом. Для цього потрібно і багато, і мало: сучасні збройні сили, сильна армія, українська ідеологія, достойна вітчизняна економіка, українська школа патріотів.

Зважаючи на ставлення світової спільноти та, зокрема, європейського суспільства до українських подій і політики Росії, нову концепцію європейської безпеки необхідно вибудовувати, починаючи з України. Саме вона є центром світової стабілізації. І від неї відповідними напрямками — векторами стабільності — безпека має розповсюджуватися на Європейський континент. Оскільки, саме від України залежить майбутнє Європи й континенту загалом. Як вибудувати оновлену модель безпеки, де осередком стабілізації є Україна? Тобто схема безпеки XXI століття починається не згори, а здолу — від активних учасників стабілізаційного процесу — саме з України. У зв'язку із зазначеним виникає можливість вироблення особливого статусу для нашої держави як стабілізаційного чинника в безпекових міжнародних структурах. Наприклад, Україна — фактор центральної стабілізації або **статус Партнера стратегічної відповідальності** (англ.: **Strategic Responsibility Partner**). Саме наша держава є тим центральним елементом, який формує безпековий простір Європи, від якого залежить майбутнє всього світу. Адже його вплив розповсюджується на Схід до Тихого океану й на Захід — до Адріатики.

Процес формування нової системи міжнародних відносин змінив складові цієї системи й саму формулу механізму їх взаємодії. Цей механізм включає і дипломатію, що покликана реалізовувати зовнішньополітичні завдання.

Що спостерігаємо нині в геостратегічному й політичному вимірах?

Змінилася сама формула захисту безпекових інтересів за вектором: ЛЮДИНА—СУСПІЛЬСТВО—ДЕРЖАВА¹. Що стало головним, а що другорядним?

На перший план вийшов захист інтересів країни, розбудови державного механізму, утвердження суверенітету, тобто фактичного існування суб'єкта міжнародного права — України. Людина відійшла на другий план. Майдан повернув увагу держави до Людини.

Світ крокує до формули обмеженого кола полюсів сили, оскільки процеси поглинання є непереборними. Якою буде нова конфігурація системи міждержавних відносин: чи вилетиться в єдину мегадержаву з кількома союзами чи одним союзом держав?

Економічна (енергетична) безпека посіла першу позицію серед зовнішніх пріоритетів держави, випередивши тероризм, торгівлю зброєю, боротьбу зі злочинністю, наркоторгівлею, торгівлею людьми тощо. Сировинні держави використовують економічну складову як зброю

1 Див.: Людмила Чекаленко. Зовнішня політика і безпека України: Людина — Суспільство — Держава — Міжнародні структури: наук. монографія. — К.: ДУС, РНБО України, 2005. — 352 с.

проти інших, що виправдовується захистом державних інтересів. Енергетична складова стала засобом шантажу для реалізації інтересів привілейованих верств населення.

На зміну попереднім, «старим», засобам дипломатії йдуть нові, а саме: спостерігається поєднання політичної дипломатії з безпековою й економічною, яка включає подолання викликів і загроз широкого спектра дії. Оскільки кінець холодної війни розморозив стримування потенційних факторів нового протистояння — цивілізаційно-релігійного та націоналізму, бо змінилися задачі та характер діяльності самої дипломатії.

Дипломатія має бути випереджальним засобом для просування та реалізації ідеї в практичну площину. Спостерігається формування владної вертикалі. Посилюється право одноосібного прийняття рішень, що в подальшому може виключити дипломатію з дієвих чинників і механізмів прийняття рішень.

Дипломатія має бути впливовим засобом. На різних рівнях приймають багато доленосних рішень, підписують важливі документи, однак мало бажаних опікуватися механізмом реалізації цих рішень і документів. Треба ініціювати запровадження механізмів реалізації рішень у практику.

Дипломатія має бути поінформованою. Відсутність інформації робить дипломатію непереджальною, неактивною та не впливовою і, як наслідок, неініціативною, яка віддає свої важелі на відкуп іншим складовим влади.

Дипломатія має стати потрібною. Дипломатія стає чітким орієнтиром щодо затребуваності чи незатребуваності дій різних гілок влади, а отже, дій вищих ешелонів влади. Саме від дипломатії залежить створення умов для вилучення війн, як засобу розв'язання проблем, із практики міжнародного спілкування.

Дипломатія має відповідати своєму покликанию: на новому витку розвитку світу повернутися до цивілізаційних засад людства. Сприяти знаходженню точок дотику між цивілізаціями, тобто в міжцивілізаційному вимірі.

Дипломатія України, на наше переконання, виконала покладені на неї завдання на сьогодні. Попереду — складне завтра.

Liudmyla CHEKALENKO,

*Professor, Head of the Foreign Policy
and Diplomacy Department of the Diplomatic Academy
of Ukraine under the MFA of Ukraine*

Mariia VASYLIEVA,

Doctor of Philosophy

EUROPE. SECURITY. UKRAINE. DIPLOMACY

Security system of international relations – system of confrontation and peaceful interaction was formed by the winner states as a result of the World War II. This system introduced a model of bipolar coexistence and, according to its creators, was straightforward and logical. Nowadays, we witness reformation of the international force balance: framework of unipolarity is gradually replaced by multipolarity. However, it is yet too early to speak about completion of the formation of the multipolar world system. It is still headed by world superpowers that are members of the UN Security Council who have nuclear weapon and influence international developments through mechanisms of their participation in this universal organization through veto power, as well as through direct interventions into the world processes, interstate relations and internal affairs of sovereign states.

Same as before, the United Nations – universal security organization is to provide for peaceful coexistence of the whole humanity, as it is stated in its Charter. The UN is responsible for stability; it must resolve conflicts and facilitate international cooperation. The main institution of the UN – Security Council still includes five leading nuclear powers that decide on the faith of world. Although enlargement of the number of the Security Council member states was achieved, this quantitative enlargement with countries that do not have veto power did not lead to the expected positive result – enlargement in quantity did not improved the quality.

Next level in the world security framework is occupied by regional organizations responsible for peace maintenance and conflict prevention in their respective regions. This group includes Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) in Europe, Organization of American States (OAS) in Americas; the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) in Asia; the Arab League, Organization of the Islamic Conference (OIC) and the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf as Arab states cooperation mechanisms; African Union in Africa, as well as the Commonwealth of Independent States (CIS) that unites most of post-Soviet states. There are also specialized security organizations, such as NATO and security structures of the European Union. The lowest level is occupied by sub-regional orga-

nizations (Council of the Baltic Sea States, Northern Council of Ministers, Arctic Council, Visegrád Group, Central European Initiative, Organization of the Black Sea Economic Cooperation, the GUAM Organization for Democracy and Economic Development, etc.). These sub-regional organizations are to agree their activities with regional security organizations, as well as universal structure – the United Nations.

The rules of cooperation between the world organization – the UN with regional security structures was fixed in the UN Charter (Chapter VIII, Art. 51–54). Thus, according to the Article 51, members of regional organizations exercising their right to self-defense may use force under condition of obligatory informing the UN. Such mechanism of world security formed after 1945 satisfied everyone at that time: it provided for reduction in weapons of mass destruction, averted World War III, preserved power balance, provided assistance to developing countries, helped with crises resolution, etc. However, frankly speaking, this system was more or less effective only under conditions of the XX century.

Did the existing security system that included as its part also the European security mechanisms exhaust itself in the XXI century? Yes, we can agree that this system must be reformatted and strengthened, possibly through the UN Security Council enlargement if Germany, the EU, Japan, Brazil, India and South Africa, etc. are included into it.

European security system as a regional mechanism makes part of the world system, as far as one and the other is a single unit, closely interconnected. If simplified, the world security system consists of UN+NATO+ regional and sub-regional security organizations, while European security system – NATO+ regional OSCE and sub-regional organizations.

It is to state that nowadays regional factor is on the international agenda. It is the regional factor that dictates game rules to globalism. Change in the world coordinates, as well as formation of a new geopolitical and geo-economic system was caused by the collapse of the post-World War II international order that led to origination of new social, political, economic, information and military threats. «Cold confrontation» was replaced by a shaky balance of the post-bipolar world characterized by new challenges, threats and conflict-conducive conditions.

Leveling of the post-World War II security system lead to disintegration and destruction of human and economic potentials. Most dangerous is that it brought insecurity to our everyday life; it brought war to Ukraine. Russian factor of influence was introduced into agenda and started a new round of redivision of the world. It is to agree that Russia timely took advantage of the current situation characterized, on the one hand, by weakening of the European security factor, deep dependence of European integration on the Russian resources, and on the other, by gradual withdrawal of the United States from the European processes, as well as the US unsatisfied geostrategic interests in the Middle East.

Such modification of the geopolitical matrix gave a chance to Russian Federation to enter the open window of possibilities, and this is exactly what it did in Ukraine. At the same time, it provided an opportunity to Russia to use technologies of **asymmetric war**, test new military ammunition and introduce innovative tactics of military confrontation. It is to mention that what we face right now is asymmetric war — war between unequal powers of Ukraine and Russia, war of «strategic partner» — Russia against its ally — Ukraine. This war is difficult to characterize as hybrid war since hybrid war presupposes waging of guerilla war, as well as of civil war, which is not the fact in Donbas and Crimea.

This bitter experience of annihilation of Ukrainian sovereignty indicates a serious mistake, if not to call it «treason of Ukrainian interests» by the former Ukrainian government and analytical think-tanks who, guided by instructions of the previous president, indulged in wishful thinking and kept calling cooperation between Russia and Ukraine «strategic», «mutually responsible», «friendly» and «brotherly». **For Russia, union with Ukraine, whatever it was called, was temporary tactics needed for achieving specific purpose — retraction of Ukraine into the sphere of its influence and geostrategy.** Russia does not need Ukraine as an equal state, but as a vassal, similar to Belarus within Belarus-Russia Union State. Temporary unions or temporary frameworks of integration between Russian and Ukraine were not supported by vital natural reasons of common ethnic origins, common human values and shared problem resolution. Natural unions presuppose common historical roots, interdependence, mutual responsibility similar to relations between a mother and a child. Prominent example of such a union is set by the United States and the United Kingdom. These two states are objectively strategic partners because they have common origins and common roots.

Absence of common roots explains attitude of Russia towards Ukraine. In fact, an alien tries to strengthen itself at the expense of joining other territories. Looking at the historical examples, one can see that Russian Empire always survived by means of conquering new territories and merciless exploitation of their natural resources and human potential. Thus, a justified question arises: whether Ukraine and Russia are products of the common history, whether they have common roots? If it was so, we would not face the threat of annihilation of Ukrainian sovereignty today, and we would not witness the war of Russia against Ukraine. Then, what is Russia? What are its people? Do Russian nation and its rulers have Slavic origins? Do they share human values professed in the Bible?

Russia needed Ukraine as a springboard for achieving geostrategic goals of strengthening and enlargement by means of swallowing new territories, resources and human riches. **History teaches: organic, id est natural, unions are reliable and lasting while tactical and temporary allies often turn into open enemies as soon as temporality fulfills its task — leads to achievement of strategic purposes.**

Difficulty of Ukraine's situation is conditioned by a multiplicity of factors, among which deep intertwined roots with Russians due to the forcefully imposed common national mentality in times of the Russian Tsar Empire, as well as 70-year long common political, economic and ideological complex of the Soviet Union; due to migration processes and open borders, as well as Ukrainian autochthons who, from primordial times, inhabited the lands conquered by Tsar and Soviet empires. Due to all this, Ukrainians are still unaware of the catastrophic power of the ideological explosive — mine of blind faith in moral integrity of the «elder brother», the so called «brother» who in order to achieve the desired goal is not ashamed to use any anti-human means and destroys materially, morally and culturally its long-standing partner, friend and neighbor turning it into enemy and trying to subdue it.

Probably, more than one generation of Ukrainians would be needed in order to digest that what is going on now and understand who is who and what exactly happened; in order to return to their origins, thoroughly explore historical documents most part of which was, unfortunately, destroyed as long ago as in Tsar Empire times, and to write objective history of Ukrainian people and their state.

Then another logical question arises: where this unguided process will lead the Ukrainian nation? We are deeply convinced that, despite current threats, realization of the foreign policy of Ukraine will be achieved basing on the union of triple interests of person, society and state. Without fully potent state, it is impossible to defend sovereignty, society values and individual human rights. In order to achieve it, neither more nor less is needed: modern Ukrainian military forces, Ukrainian national values, Ukrainian strong economy and Ukrainian patriotic people.

Taking in consideration treatment of Ukrainian events and Russian aggression by the world and, in particular, by the European community, a new concept of European security must be built starting from Ukraine. Nowadays Ukraine is the center of European stability because, obviously, future of Europe depends on Ukraine. How a new security model that has Ukraine as a central stability element is to be built? It is to be built starting from below — from active participants of stabilization process, the key element of which is Ukraine. In relation to this, a special status for Ukraine as a stabilizing factor of international security structures should be developed. **For example, it may be called «Ukraine as a factor of central stabilization» or «Ukraine as a partner of strategic responsibility».** Ukraine is a key element that creates security space of Europe. Its influence is spread as far as the Pacific on the East and the Adriatic on the West. And the future of Europe and the whole World depends on it.

Наталія ТАТАРЕНКО,

*проректор з наукової роботи і міжнародних зв'язків
Дипломатичної академії України при МЗС України,
кандидат економічних наук, професор*

ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ: УРОКИ ІСТОРІЇ

Надзвичайно складна економічна ситуація, у якій сьогодні опинилася Україна, здавалося б, не залишає надії на її відродження та процвітання. Країна поступово втрачає свій потенціал як базу майбутнього розвитку в усіх сферах — матеріальній, фінансовій, інвестиційній, та, найголовніше, науковій і освітній, що є неодмінною умовою інноваційності та ознакою приналежності до цивілізації пост-модерну. Проте історія знає приклади, коли країни поставали буквально з попелу, демонстрували неймовірні економічні успіхи, яких від них не очікував світ. Серед низки держав, що у різні часи спромоглися здійснити економічний прорив — Франція, нині країна з високим потенціалом розвитку, що визначає світові економічні тенденції.

Із Другої світової війни Франція також вийшла з показниками падіння виробництва у 70% в промисловості та 50% у сільському господарстві, зі зруйнованою інфраструктурою та майже повністю знищеним транспортним парком [1, с. 212].

Перший повоєнний варіант економічної модернізації, в основу якого було покладено основні ліберальні принципи — саморозвиток, саморегулювання, відкритість і конкуренція, не давали бажаних результатів і лише доводили, що формування ринкових інститутів, лібералізація економіки, ліквідація базисних інститутів суспільства і держави, реалізація принципу «менше держави в економіці», перекладання на приватні структури соціальних проблем суспільства є передчасними доти, доки в економіці не сформовані засади стійкості та самодостатності.

До 1948 року країна лише частково відновила довоєнний рівень виробництва, причому у традиційних галузях, і залишалася на найнижчих аграрно-індустріальних позиціях у Європі. Тоді застарілі галузі становили 40% французької промисловості, а сільськогосподарське виробництво залишалося парцелярним, орієнтованим на задоволення потреб виробника і не могло бути базою економічної самодостатності. Упродовж повоєнного десятиліття провідні позиції в національній економічній структурі традиційно були за великими фінансовими група-

ми, які неохоче інвестували капітали у французьку економіку, віддаючи перевагу економікам інших країн, де гарантованою була висока прибутковість. Проект наздоганяльної модернізації, нав'язаний Франції ззовні, виявився безвихідним — французька економіка швидко втрачала позиції навіть на традиційних зовнішніх ринках.

Тому постало питання відновлення втручання держави в економіку як основної умови економічного відродження. Його разом зі своїми однодумцями чітко сформулював Ф. Перру, засновник і директор Інституту економічного та соціального розвитку, який обстоював необхідність розбудови етатистської системи суспільного контролю за розвитком національної економіки через прямий вплив на процеси формування її структури та через планування напрямків її розвитку. Він виходив з того, що з погляду доцільності держава зацікавлена у загальному суспільно-економічному розвитку, керується необхідністю формування параметрів національної економіки, за яких була б забезпечена економічна рівновага, сталість розвитку і економічна експансія на зовнішній ринки, тоді як приватний бізнес керується міркуванням прибутковості.

Ф. Перру аргументував потребу управління державою суспільно-економічними процесами [2], посилаючись на те, що в соціально-економічній системі сучасного ринкового суспільства не існує внутрішніх стимулів, які підштовхували б її до автоматичного урівноваження, оскільки поведінка економічних агентів визначається співвідношенням сил, що проявляється у їхньому розшаруванні на домінуючих та аутсайдерів, а це, як наслідок впливає на виникнення диспропорцій в економіці і нерівноважність ринків. Економічна нерівновага спричиняє деформацію економічного простору країни, що проявляється у нерівних можливостях одиниць господарства, призводить до втрати галузей і виробництв, необхідних країні, перетворюючи її економіку на нестійку, залежну або гірше — монокультурну, супутню, обслуговувальну. Тому держава має стати справжнім диригентом економічної гри, посилюючи свій вплив на економіку.

Спираючись на теорію домінування (нерівних можливостей), Ф. Перру формулює концепцію «полюсів зростання» — фірм, галузей, комплексів галузей і країн у цілому, які утворюють «зони розвитку», «осі розвитку» в країні, регіоні або світі. Він звертає увагу на те, що такі динамічні на той час галузі, як хімічна, машинобудівна, нафтопереробна, а також інноваційні галузі — електроніка, атомна енергетика, як домінуючі одиниці володіють потужним «ефектом локомотивів», підвищують масштаби і темпи економічної експансії, модифікуючи структуру всієї національної економіки. Такі самі наслідки спричиняють домінуючі економічні одиниці, зокрема великі фірми і монополії. Виходячи з цього, він формулює основний засадний принцип дирижизму — таргетування. Останнє не зводилося у його трактуванні до директивної планової економіки, навпаки, він пропонував запровадити систему «суспільного договору» в економіці — індикатив-

ний характер планування кумулятивних, структуроутворювальних виробництв. Фактично він надихався практикою планового регулювання ринкової економіки та її основоположними принципами (зокрема щодо формування опорних точок економічного планування), які використовував Ф. Рузвельт за часів його «Нового курсу»: державі немає потреби впливати на діяльність усіх підприємств — досить задати необхідні параметри розвитку економіки і стимулювати його у визначених напрямках, працюючи з домінуючими економічними агентами. Проте поза увагою не може залишатись і приватний бізнес — на етапі розбудови нової раціональної економічної структури він має бути охоплений системою індикативного планування. Державі на стадії прийняття рішень мають бути відомі плани національних економічних суб'єктів, і вона має, володіючи достатньою економічною силою та через систему стимулів, впливати на них, забезпечуючи високу ефективність розвитку національної економіки. Держава не повинна позбавляти фірми автономії, але має обмежувати її через механізми індикативного планування. Політика зростання, на його думку, — структурна політика, має бути спрямована не на пристосування до наявних структур, а на активне формування нових структур, що забезпечуватимуть розвиток суспільства у бажаному напрямі. Ф. Перру вважав, що найважливішим завданням економічної політики держави є створення «полюсів зростання» та свідоме управління середовищем поширення їхнього ефекту.

Водночас на державу має покладатися відповідальність за максимальну ефективність, за темпи росту і структури національного виробництва, за основні принципи організації економіки і суспільства, що відбивається у формуванні відповідних правових інститутів, «правилах гри», соціальних режимах. Держава відповідальна за дотримання загального інтересу, що стимулює приватну ініціативу. Тоді суспільство буде зацікавлене у реалізації такої моделі, яка враховуватиме насамперед інтереси усіх членів суспільства без винятку, а не окремих осіб чи соціальних груп, тому підтримає таку стратегію, вважав Перру. Він наполягав на необхідності реалізації саме національноорієнтованої стратегії економічного розвитку, принципу «економічного націоналізму».

Ідеї дирижизму, сформульовані Ф. Перру і його послідовниками, знайшли підтримку в політичних колах Франції. Власне ще у серпні 1945 року французький підприємець і дипломат Ж. Монне у розмові з Де Голлем наголошував: «Ви кажете про добробут, проте французам зараз зовсім не до цього. Добробут настане тільки тоді, коли французи доб'ються статусу, який забезпечує його... Виробництво повинне збільшуватися, має зростати продуктивність праці; ми повинні змінити країну з матеріальної точки зору» [3, с. 99]. І держава має взяти на себе цей тягар змін. Такий погляд поділяв і Де Голль, який також вважав, що провідна роль у формуванні економіки нового типу має відігравати держава. Саме вона на першому етапі розбудови на-

ціональної економіки має взяти під контроль усі процеси, сформулювавши прозору і зрозумілу стратегію національного економічного розвитку, яка б передбачала мобілізацію усього наявного економічного, інституційного, ідеологічного суспільного потенціалу.

Ідея реалізації мобілізаційної моделі економічного розвитку, покликаній вивести країну зі стану наздоганяючої економіки, набула надзвичайної популярності. У 1956 році, коли у Франції виникла чергова політична криза, правлячі кола звернулися до Де Голля із пропозицією очолити владу. Він погодився за умови, що отримає надзвичайні повноваження, і вже з 1958 року у систему державного управління було внесено кардинальні зміни: влада президента і уряду значно розширювалась, парламенту — урізалась. У 1958 році був проведений національний референдум і схвалена нова Конституція, розроблена Де Голем, за якою Франція стала президентською республікою. Де Голль проголосив курс на створення сильної, економічно незалежної держави.

Уряд Де Голля розпочав із розбудови стійкої національної економічної структури, покликаній забезпечити країні конкурентоздатність на світових ринках, розвиток внутрішнього ринку, високу доходність національної економіки як бази соціального і гуманітарного розвитку країни. Він виходив з тези Перру як з аксіоми: конкурентоздатною може стати лише країна, що має у своєму розпорядженні стійку економічну структуру, науковий і кадровий потенціал, міцну ідеологічну базу, міцну державу, яка є потужним власником і реально впливає на перерозподіл суспільного багатства, стоїть на сторожі загальносуспільних, а не лише приватних інтересів.

Одним із найважливіших теоретичних постулатів Де Голля, як і Ф. Перру, що був згодом ефективно апробований (покладений в основу розробки і реалізації індикативних планів), став принцип селективності державної політики — визначення «привілейованих точок застосування сили». Сучасні, новітні галузі — це мотори, рушійні сили прогресу. Вони або вдосконалюють інші галузі (наприклад, електроніка), або готують масові нововведення в майбутньому (така роль атомної енергетики) [4, с. 78], бо вони збільшують масштаби і темпи економічної експансії нації, модифікують структуру всієї національної економіки. Саме розвиток цих галузей-моторів і має бути метою селективної політики уряду.

У повоєнний період розвиток світової економіки рухався в напрямі розбудови на той час інноваційної сфери — валютно-фінансової системи як бази космополітизму (нині — глобалізації). Суть модернізаційного проекту у Франції часів Де Голля полягала у реструктуризації економіки у зворотному напрямі: на зміну наявній історично лихварській, грошозалежній і тому вразливій до зовнішніх шоків економіці мала бути побудована матеріальна економіка «полюсів розвитку», де провідними

галузями стали машинобудування, інфраструктура, енергетика (ядерна зокрема) та низка інших високотехнологічних виробництв. Розвиток цих галузей мав дати поштовх розвитку супутніх галузей, зокрема науковій і освітній, що (навіть за сучасним визначенням — «даймондом конкурентоспроможності» М. Портера) свідчило б про становлення стійкої, самодостатньої, конкурентоспроможної національної економіки [5].

Таким чином, державною доктриною розвитку голлістської Франції стало формування стійкої самодостатньої економічної структури, що базувалась на високотехнологічному матеріальному виробництві, а не хисткій, зовнішньозалежній фінансовій економіці. У цьому контексті національна, державна власність розглядалася як гарант формування необхідної національної економічної структури і її розбудови в заданому напрямі. Приватній власності відводилася роль стабілізатора економічного та соціального розвитку, а також супутня роль щодо «полосів розвитку». Конкурентоздатність розглядалась у контексті міжнародних економічних відносин як основна умова паритетного існування на світових ринках. В основу її розбудови було покладено ідею Ф. Ліста про те, що на світових ринках насправді конкурують держави, а не індивідууми [6].

Цікаво, що процеси урівноваження економіки та дія чинників економічного зростання голлістським урядом пов'язувались із ефективністю державно-монополістичного капіталізму [7]: монополії розглядалися як об'єкт і ефективний канал впливу держави на процеси формування наперед заданої національної економічної структури. Цей процес був плановий, і стимулювати та контролювати діяльність монополій було простіше, ніж діяльність багатьох приватних підприємців. Водночас розбудова раціональної структури прямо пов'язувалася зі створенням монополій, яким була відведена роль «полосів росту і розвитку». «Вирощування» монополій було свідомою дією і мало кінцевою метою їхню транснаціоналізацію, експансію на зовнішні ринки.

Французька держава повністю використовувала ментальність народу, і це дозволяло їй мобілізувати та об'єднати зусилля суспільства довкола спільної мети, підпорядкувати приватні інтереси загальносуспільним. Справді, реформувати французьку економіку, як і в інших країнах світу, можна було лише за умови врахування цивілізаційної, комунітарної за суттю, суспільної парадигми, характерної для цієї країни, яка завдячувала сприйнятливості до мобілізаційної ідеології традиційним глибинним цінностям, історично притаманним країні позаекономічним поняттям, таким як солідаризм, етатизм, прагнення справедливості і рівності*. Стратегія формування системи солідаризму, яку декларував уряд, передбачала водночас утвердження основ

* У випадку з Францією саме соціологічна (до неї належали і Ф. Перру, і Ж. Монне), а не економічна школа розробляла стратегію національного економічного розвитку.

патріотизму: гасла солідаризму і соціальної справедливості виконували важливе завдання — консолідували суспільство. Сприйнятливість мобілізаційної ідеології у Франції також підтримувалась активною соціальною політикою держави. У контексті моделі економічного прориву солідаризм трактувався як форма взаємодії членів суспільства — важлива умова соціальної і політичної рівноваги та необхідна умова для формування матеріальної бази («заощадження — інвестиції») ефективного економічного розвитку. При цьому поняття «дотримання прав людини», «соціальна відповідальність людини» і «соціальні обов'язки людини»** урівнювались і розглядалися як основоположні принципи солідаризму. Права окремого громадянина трактувалися через призму можливостей суспільства — їхнє змістовне наповнення прямо пов'язувалося з економічними можливостями країни і вимогами забезпечення рівного доступу до соціальних благ: освіти, медичних послуг та послуг сфери культури. Тобто солідарна система базувалася на пріоритетності загальносуспільних інтересів щодо приватних, а тому і відповідальність за формування системи солідаризму, її інститутів, за контроль та координацію її функціонування повністю покладалася на державу як виразника цих інтересів [8].

Завдяки цьому розбудова ефективного, сучасного, соціально-справедливого суспільства, яке базується на стійкій, самодостатній і суверенній національній економіці є національною ідеєю.

Стратегія національного економічного прориву була прозорою і зрозумілою. У економічному контексті основним аргументом на користь її впровадження було суспільне очікування, пов'язане із стрімким розвитком інноваційної економіки і ринку праці.

Виходячи з поставлених завдань, держава об'єктивно не могла декларувати пріоритетність приватних інтересів щодо суспільних. Водночас задоволення приватних інтересів розглядалось як необхідна умова забезпечення суспільного добробуту. Координація суспільних (солідарних) і приватних інтересів та забезпечення умов для ефективної реалізації приватних інтересів покладалися на державу, але вона не мала права втручатися у діяльність приватного сектору.

Важливою складовою національної стратегії економічного і соціального відродження Франції була економічна програма розвитку, яка за парадигмою була солідаристською. Причому солідарна соціальна сфера також розглядалася в економічному контексті. Зокрема, трактування ефективності соціальної сфери як однієї з передумов економічної рівноваги в суспільстві та складової побудови ефективної економіки зводилося до того, що соціальна сфера розглядалась як одне з джерел прибут-

** Йшлося про обов'язки кожного громадянина перед суспільством, а не лише про захист їхніх прав, хоча відповідна Декларація прав людини вже набирав великої ваги у Європі.

ків, основа споживчого попиту, а отже — стимул розвитку, джерело заощаджень та внутрішніх інвестицій, як галузь економічної діяльності.

Відповідно і скорочення розриву в прибутках економісти й соціологи оцінювали як важіль економічного відродження, основу формування збалансованого внутрішнього попиту та передумову формування раціональної економічної структури, що забезпечує стійкість і самодостатність національної економіки, невразливість до зовнішніх викликів і шоків. Причому таке скорочення мало забезпечуватися за рахунок створення нових робочих місць, розбудови нової архітектури соціальної сфери і, звичайно, прогресивної системи оподаткування. Голлісти виступали за скорочення соціальних трансфертів (соціальних дотацій) як корумпованої, збиткової і неефективної системи соціального вирівнювання.

Франції вдалося досягти поставленої мети завдяки свідомому застосуванню всіх важелів етатизму. Впродовж 60-х років тривала модернізація французької економіки, істотно змінилася її структура. Проведено реконструкцію традиційних галузей і швидкими темпами почали розвиватися інноваційні галузі. Завершено модернізацію сільського господарства. Уже наприкінці 60-х років у розпорядженні держави знаходилось 87% банківського капіталу, 97% вуглевидобутку, 80% виробництва електроенергії, 95% видобутку газу, 100% залізничного і 95% повітряного транспорту. На націоналізованих підприємствах, на які припадало 38% капіталовкладень, працювало 25% державних службовців і 16% самодіяльного населення, що створювали 14% доданої вартості. Франція також посіла позиції лідера за рівнем продуктивності праці.

Економіка країни успішно розвивалася. За 15 років використання цієї моделі ВВП Франції подвоївся, уже в перше десятиліття, у 1956–1966 роки, обсяг промислового виробництва зріс більш ніж на 60%, зростаючи у середньому на 6% щорічно.

Економіка легко витримувала тиск міжнародної конкуренції. Франція перетворилася на великого експортера промислової та сільськогосподарської продукції. Якщо в 1950 році на колоніально залежні країни Франції припадало 42% експорту, то на початку 70-х років він стабілізувався на рівні 19,6%, тоді як частка Європи зросла з 38% до 69%. Структура торгівлі Франції стала ефективнішою: змінилося співвідношення на користь експорту високотехнологічної продукції, змінилась і структура експортно-імпортних операцій — ввозилась переважно сировина, а вивозились готові товари, що стимулювало розвиток власних виробництв і сільського господарства [9].

Під впливом цих змін трансформувалась соціальна структура французького суспільства, покращувався добробут громадян. Розвиток економіки позитивно позначився на рівні життя населення. Якщо у 50-х роках рівень життя у Франції, за даними Світового банку, був удвічі нижчим, ніж у США, та на чверть ніж у Великобританії, то у 1975 році він був нижчим лише на чверть від рівня США та на чверть ви-

переджав рівень Великобританії, а рівень споживання населення зріс майже у чотири рази. Рівень зайнятості населення становив до 1973 року майже 100%, що свідчило про високі можливості і перспективи національної економіки. Країна стала світовим лідером у таких провідних галузях, як атомна енергетика, авіакосмічна і військова промисловість, швидкісний залізничний транспорт, будівельна галузь, сільське господарство, висока мода і туризм. Більш рівномірним стало розміщення галузей, оскільки, реалізуючи програми стимулювання росту великих і середніх міст, високої зайнятості населення, уряд спонукав розвиток галузей у напрямі географічної диверсифікації [10, с. 89, 91, 93, 107].

Відбулися зміни у зовнішній політиці країни. Франція створила власну ядерну зброю, припинила членство в НАТО, активізувала діяльність у напрямі створення інтеграційного об'єднання ЄЕС і значно розширила на паритетних умовах всебічні зв'язки з країнами світу.

Період активного впровадження мобілізаційної моделі з 1945 по 1975 роки французький економіст Ж. Фурастьє назвав «славним тридцятиліттям». Нині економіка Франції, підвалини якої закладались у 60-х роках, є однією із провідних у світі.

Уроки історії становлення французької економічної могутності повчальні бо всупереч потужному тиску світової спільноти, країна наважилась обрати власний шлях розвитку. Його суттєвою відмінністю було (є і досі) заперечення популярної нині ідеї ефективності індивідуального економічного егоїзму та відданість принципу «економічного націоналізму». Чим не урок для України?

1. Конотопов М.В., Сметанин С.И. История экономики. — М., 2000. — 364 с.
2. Peggux F. L'économie du XX siècle (Ф. Перру. Економіка 20 століття). Р., 1961.
3. Гранвиль Б. Политические проблемы экономических реформ во Франции // Мировая экономика и международные отношения. — 2007. — № 3.
4. Кушлин В.И. Государственное регулирование рыночной экономики. — М., 2005. — 828 с.
5. Портер М. Конкуренция / Пер. с англ. О.Л. Пелявского [и др.]. — М., 2005. — 602 с.
6. Лист Ф. Национальная система политической экономии. — М., 1997. — 367 с.
7. Ж.-Л. Рюеф і Л. Арман та ін. Про перешкоди економічній експансії. — М., 1960.
8. Laroque M. Politiques sociales dans la France contemporaine. — Р., 1984.
9. Adams W.J. Restructuring the French Economy. Government and the Rise of Market Competition since the World War II. — Washington, 1989.
10. Франция. В поисках новых путей / Под ред. Ю. И. Рубинского. — М., 2007. — 624 с.
11. Барр Р. Политическая экономия: В 2-х томах: Т. 1. Пер. с фр. — М., 1995. — 752 с.

Nataliia TATARENKO,

*Vice-Rector on Research and International Relations,
Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine,
PhD in Economical Sciences, Professor*

BASIC PRINCIPLES OF ECONOMIC BREAKTHROUGH: LESSONS OF HISTORY

The current difficult economic situation of Ukraine seemingly leaves no hope for its revival and prosperity. The country is gradually losing its potential as a base for the future development in all the spheres – material, financial, investment, and, above all, scientific and educational, which are fundamental for innovativeness and signify belonging to postmodern civilization. However, history knows examples when the countries literally raised from the ashes and demonstrated unrespectable total economic success. France, nowadays the country with high potential for development, which sets the global economic trends, is one of the countries, which were able to make an economic breakthrough at different times.

The lessons of the history of French economic establishment are instructive not least because the country dared to choose its own path of development in spite of strong pressure from international community. The radical departure of this path was (and still is) the denial of the popular idea of the individual's economic self-interest effectiveness and commitment to the principle of «economic nationalism». The lesson for Ukraine, is not it?

Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

професор, доктор політичних наук

ВІРА У ФЕТИШ ДИПЛОМАТІЇ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Тренди глобальної системи міжнародних відносин до багатоплярності відкрили Росії вікно можливостей повернути свій статус світової держави, без якого росіяни не уявляють майбутнього своєї країни. Першим етапом у відновленні такого статусу мала бути реінтеграція пострадянського простору і повне поглинання його Росією. Без України вирішення такого стратегічного завдання не мало сенсу. В умовах, коли Україна відмовилася від реінтеграційних проєктів і висловила намір підписати Угоду про асоціацію з ЄС, силовий сценарій став єдиним шляхом реалізації такого стратегічного завдання. Воєнна окупація України і ліквідація її державності розв'язувала Росії руки для поглинання всього пострадянського простору.

Основним сценарієм у протидії російській воєнній агресії проти України з боку міжнародної спільноти ЄС, США та НАТО є досягнення компромісу з Росією та «замороження» конфлікту на Донбасі. Проте згадану складну ситуацію ні Україна, ні ЄС не можуть припинити. **По-перше**, такий сценарій не задовольняє ні Росію, ні Україну, оскільки жодна із сторін не в змозі реалізувати свої інтереси. У такому випадку Україна втрачає свою територіальну цілісність, суверенітет Криму та Донбасу, значну частину промислово-економічного потенціалу (майже 20%), 12% території та 7 млн населення. Вона втрачає понад 400 км свого державного сухопутного кордону, та частину морського кордону і замість цього отримує внутрішню нестабільність і постійну зовнішню загрозу. Така ситуація змусить Україну залишитися в «сірій зоні» та в сфері російського домінування і постійної воєнної загрози з боку Росії. В подальшому така ситуація призведе до фактичної руйнації української державності.

Росії такий сценарій замороженого конфлікту на Донбасі дозволяє реалізувати локальні інтереси, але не сприяє досягненню цілей гібридної війни на регіональному (східноєвропейському) і глобальному рівнях. А це означатиме програш Росії в глобальному протистоянні із Заходом, повторення дезінтеграційних процесів часів розпаду СРСР та деградацію політичного режиму в Росії.

Для ЄС та США «замороження» конфлікту видається єдиним можливим способом уникнути конфронтації з Росією і повернутися до старої формули стратегічного партнерства з нею. Проте уникнення розв'язання ситуації на Донбасі не знімає глобального міжцивілізаційного геополітичного протиріччя між Росією і Заходом. Якщо навіть конфлікт на Донбасі на певний час вдасться «заморозити», він виникне в іншій частині на лінії протистояння між Росією і Заходом. Таким місцем може бути Молдова, країни Балтії чи навіть Греція. Конфронтація неминуче виникне на інших стратегічних напрямках.

По-друге, гібридна війна як особлива форма асиметричного конфлікту, до якого вдалася Росія, має дещо іншу природу, ніж типові конвенційні конфлікти, які були характерними для кінця ХХ чи початку ХХІ століття. Гібридна війна не має чітких меж свого як початку, так і кінця, оскільки вона є комбінацією зовнішнього (міждержавного) та внутрішнього конфлікту. В такій ситуації вона може перетікати в гібридний мир і навпаки, коли мир є нетривким, а війна мінливою. Стабільною в такій комбінації війни і миру є тільки ситуація хаосу. Гібридна війна може бути в різних сферах. Це означає, що встановлення миру чи досягнення консенсусу в одній сфері призведе до конфронтації в іншій сфері, що також унеможливує остаточне розв'язання конфлікту. Головним об'єктом російської гібридної війни є цінності, щодо яких досягти компромісу практично неможливо, отож такі конфлікти неможливо врегулювати. Традиційні стратегії миротворчої діяльності, до яких вдаються ООН, НАТО, ЄС та ОБСЄ в умовах гібридної війни, є неефективними.

Чи усвідомила Україна цю нову геополітичну ситуацію у світі, опинившись у 2014 році жертвою російської агресії? На жаль, Україна продовжувала дотримуватися такої поведінки, як і Європа, повіривши у фетиш дипломатії, міжнародної підтримки та міжнародного права, яке втратило свою силу, оскільки Росія продемонструвала прецедент його порушення та безкарності за такі дії. Прикладом неусвідомлення цієї нової ситуації є віра України в силу гарантій Будапештського (1994 р.) меморандуму для її національної безпеки.

Україна ж розглядала обіцяні в Будапештському меморандумі гарантії як найбільш дієвий міжнародно-правовий інструмент забезпечення своєї національної безпеки. Фетишизація дипломатії як основного засобу створення умов національної безпеки і оборони простежувалася не тільки щодо Меморандуму, а й в інших нормативно-правових документах. Так, у новій редакції Воєнної доктрини України, прийнятій за часів президентства В. Януковича, центральний змістовий елемент — війна, підміняється воєнним конфліктом. Відтак, зі змісту доктрини випадає завдання оборони країни, натомість приписується завдання запобігання та ліквідації чи нейтралізації воєнного конфлікту. Оскільки конфлікт можна врегулювати різни-

ми засобами, то зі Збройних сил фактично знімаються завдання організації оборони країни, а застосування воєнної сили стає другорядним завданням, тоді як пріоритет надано політико-дипломатичним та іншим невійськовим засобам. Інші положення цього розділу практично усувають Збройні сили від заходів із запобігання виникнення воєнного конфлікту. Пріоритет на цьому етапі воєнного конфлікту віддається виключно політико-дипломатичним засобам. Так, до основоположних принципів воєнної політики України із запобігання виникненню воєнних конфліктів відносяться: забезпечення обґрунтованості воєнної політики; дотримання позаблокового та без'ядерного статусу; координація та узгодженість дій на міждержавному рівні.

Отже, висновок, що випливає з таких суперечливих положень Доктрини, в тому, що політично-дипломатичні інструменти без підкріплення їх чинником воєнної сили не можуть бути ефективними. У воєнному конфлікті, на всіх етапах його розвитку, вони мають бути тільки допоміжними, тоді як Україна вважала їх основними, виключивши при цьому будь-які можливості прямого застосування воєнної сили.

Такими ж неефективними і непродуктивними виявилися шляхи запобігання воєнного конфлікту, які були визначені ст. 17 Воєнної доктрини України. Головним із них, як зазначено в цій статті, є «юридично-правове оформлення міжнародних гарантій Будапештського меморандуму, наданих Україні у зв'язку з відмовою від ядерної зброї». Такі шляхи, як «розширення міжнародної співпраці з питань розвитку адміністративно-територіальних одиниць, території яких прилягають до державного кордону України», навпаки, сприяли розвитку сепаратизму та колабораціоністських настроїв щодо російського агресора в прилеглих до Росії східних регіонах, що власне зміцнювало переконання Росії в її легкій і повній перемозі у війні з Україною. Інші з перелічених шляхів, наприклад «забезпечення інформаційної безпеки», взагалі було проігноровано або не взято до уваги.

Зрештою, до яких дій Україна згідно з ст. 20 Воєнної доктрини має вдатися, щоб стримати воєнного агресора. Дій, які передбачаються Доктриною, небагато. Головне необхідно: активізувати дії в міжнародному інформаційному просторі та звернутися до Ради Безпеки ООН, інших міжнародних та регіональних організацій, впливових держав, держав-гарантів безпеки України відповідно до Будапештського меморандуму щодо здійснення заходів з недопущення застосування воєнної сили проти України.

Сподіваючись на виняткову дієвість гарантій Будапештського меморандуму, з початком воєнної агресії Росії проти України Верховна Рада України 28 лютого 2014 року прийняла Постанову «Звернення Верховної Ради України до держав-гарантів відповідно до Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї», в якій вона ви-

магає від усіх держав-гарантів відповідно до Будапештського меморандуму практичними діями підтвердити закріплені в Меморандумі зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності, політичної незалежності України, і що будь-яку зброю ніколи не буде використано проти України.

Згідно з п. 6 та п. 7 Будапештського меморандуму Верховна Рада закликала сторони-підписанти Меморандуму провести негайні консультації з Україною для зняття напруги і відновлення атмосфери взаємної довіри та підтримати здійснення Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй моніторингу ситуації в окремих регіонах України, зокрема в Автономній Республіці Крим. У разі її ескалації вимагає від держав-гарантів домогатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН для надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, зокрема з урахуванням попереднього розгляду цього питання, за результатами якого була прийнята заява Голови Ради Безпеки ООН від 20 липня 1993 року¹.

Одночасно Верховна Рада України звернулася до Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй із пропозицією скликати засідання для розгляду зазначених проблем та до парламентів держав-гарантів безпеки України і міжнародних організацій із закликом направити спеціальні моніторингові місії для ознайомлення з реальним станом справ в Україні. Зокрема, вона запросила ООН, ОБСЄ, Раду Європи, Європейський Союз, НАТО, СНД та інші зацікавлені міжнародні структури організувати виїзні засідання своїх органів в Україні².

11 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла нову Постанову «Про Звернення Верховної Ради України до держав-гарантів безпеки», у якій вона звернулася до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучених Штатів Америки як країн-учасниць Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї з проханням виконати свої зобов'язання щодо його положень та застосувати усі можливі дипломатичні, політичні, економічні та військові заходи для негайного припинення агресії, збереження незалежності, суверенітету, сучасних кордонів України. Окремо Верховна Рада України звернулася до Російської Федерації згідно з положеннями Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї із вимогою негайного виведення військ з території України та припинення агресії проти Української держави та гарантування її територіальної цілісності та незалежності³.

Якою ж виявилася реакція міжнародних організацій та країн-гарантів на звернення українського парламенту щодо порушення гарантій Будапештського меморандуму? Звернення до Ради Безпеки ООН не дало ніяких дієвих результатів, окрім обговорення та прийняття

розлогих заяв рекомендаційного характеру Генеральною Асамблеєю ООН. Жодних виїзних засідань ООН, ОБСЄ, Ради Європи, Європейського Союзу, НАТО, тим більше СНД в Україні так і не відбулося. Що ж до моніторингу, то місія ООН та ОБСЄ так і не змогла потрапити до Криму, оскільки її не пустили туди представники окупаційних російських військ, а на Донбасі спостерігачі ОБСЄ були захоплені сепаратистами та російським спецназом як заручники.

Що ж до країн — гарантів безпеки України, підписантів Будапештського меморандуму, то вони навіть не спромоглися на спільну зустріч. Більше того, одна з них (Росія) виявилася агресором, а Китай утримався від будь-яких рішень та заяв на підтримку України.

Відповідно до п. 6 Будапештського меморандуму, тільки з ініціативи американської сторони 5 березня 2014 року в Парижі відбулася зустріч державного секретаря США Джона Керрі, державного секретаря Великої Британії у закордонних справах і справах Співдружності Вільяма Хейга та виконуючого обов'язки Міністра закордонних справ України Андрія Дешиці. Сполучені Штати надсилали запрошення Російській Федерації на цю зустріч, проте Російська Федерація відмовилася взяти у ній участь. Китай також її проігнорував. Міністр закордонних справ Франції Лоранс Фабіус зустрівся з керівником українського зовнішньополітичного відомства окремо. Глава МЗС Франції під час зустрічі висловив безумовну підтримку українському народу та наголосив, що Франція й надалі рішуче підтримуватиме суверенітет, територіальну цілісність України. Свою позицію Франція, як і Китай, обґрунтовують тим, що окремо вони дотримуються таких гарантій, а положення про те, що вони зобов'язані змушувати інших країн-підписантів виконувати свої зобов'язання, Будапештський меморандум не містить.

Більш відповідальну позицію обрали США та Велика Британія. Так, Міністр закордонних справ Великої Британії В. Хейг запевнив українську сторону у беззаперечній підтримці Великою Британією як країною-підписантом Будапештського меморандуму суверенітету та територіальної цілісності нашої держави. Державний секретар США Джон Керрі зазначив: «Хочу, щоб ви знали: ми надзвичайно серйозно ставимось до своїх зобов'язань перед Україною, які взяли на себе ще в 1994 році, виступивши гарантом суверенітету та територіальної цілісності вашої країни»⁴. Посол США Джеффри Пайетт заявив, що Будапештський меморандум, підписаний США, Великобританією та РФ, не надавав гарантій безпеки Україні: «Будапештський меморандум не був договором про надання гарантій безпеки»⁵.

США, Велика Британія та Україна погодилися, що прямі переговори між Україною та Росією за сприяння членів міжнародного співтовариства, є вирішальними для врегулювання поточної ситуації. Вони також погодилися, що міжнародні спостерігачі мають бути не-

гайно направлені до України, зокрема до Східної України та Криму. Три уряди підтвердили важливість захисту прав усіх українських громадян та висловили впевненість у тому, що міжнародні спостерігачі допоможуть зняти будь-які занепокоєння щодо нерегулярних сил, військової активності та ставлення до всіх українців безвідносно до їхньої етнічної належності або мови, якою вони розмовляють⁶.

Реакція Росії на порушення своїх гарантій перед Україною згідно з Будапештським меморандумом виявилася надзвичайно брутальною. В. Путін у своєму інтерв'ю журналістам заявив, якщо в Україні революція, то це означає, що на її території виникла нова держава, так як це було після катастрофи Російської імперії, після революції 1917 року. З новою державою і що до неї ми жодних зобов'язальних документів не підписували⁷. За такою логікою Росію не можна вважати правонаступницею СРСР, а відтак вона не може бути членом ООН та бути стороною переважної більшості міжнародних договорів та угод, підписаних Радянським Союзом.

25 березня 2014 року, російська делегація на саміті з фізичної ядерної безпеки в Гаазі, посилаючись на сфабрикований референдум у Криму та ігноруючи свою воєнну окупацію півострова, цинічно заявила: «Ми в Будапешті не брали на себе зобов'язання примушувати частини України залишатися в її складі проти волі їхнього населення. Після оголошення своєї незалежності Республіка Крим провела демократичний референдум, у ході якого майже 97% народу Криму висловилися за входження своєї країни до Російської Федерації. Але це вже інша історія, що не має відношення ні до Будапештського меморандуму, ні до України. Таким чином, із правового погляду посилання на Будапештський меморандум є безпредметними, а з політичної — протизаконними».⁸

Прем'єр-міністр РФ Д. Медведєв в інтерв'ю телеканалу «Росія», незважаючи на свою юридичну освіту, теж повторив недолугу та цинічну путінську інтерпретацію того, що в порушенні своєї територіальної цілісності винна сама Україна, і що російська військова агресія проти України не порушує зобов'язань Росії за Будапештським меморандумом. Виявляється, що російська сторона вважає, що взяті нею зобов'язання чинні тільки, коли інші країни-гаранти порушують свої гарантії за Будапештським меморандумом, загрожуючи суверенітету України, а не коли сама Росія буде складати таку загрозу. Тобто Д. Медведєв тлумачить гарантії, надані Росією, як зобов'язання захищати Україну від ядерних країн-гарантів або інших держав: «Гарантії Російської Федерації, ще раз повторюю, поширювались на ситуацію загрози суверенітету України, якщо хто-небудь буде їй загрожувати. Все, що стосується Криму — це історія абсолютно іншого порядку. Тому ці докори є безпідставними. Російська Федерація свої зобов'язання виконує. Але жодна держава у світі не може гарантува-

ти територіальну цілісність іншої держави — це юридичний абсурд. Нехай ті, хто про це говорить, уважно читають Будапештський меморандум»⁹. Таке цинічне перекичування «юристом» сенсу гарантії Будапештського меморандуму виглядає справді абсурдним. Коли відверта анексія території країни шляхом воєнної операції називається «типовим процесом, яких у світі досить багато» і при цьому агресор знімає з себе будь-яку відповідальність за порушення територіальної цілісності країни, то це говорить про те, що прем'єр-міністр РФ Дмитро Медведєв або некваліфікований юрист з юридичною освітою, або він зовсім не читав Будапештського меморандуму.

Адже вочевидь, що Росія цинічно порушила всі положення Будапештського меморандуму. Замість поваги до незалежності та суверенітету, кордонів України (п. 1 Меморандуму) Росія вдалася до анексії території України та застосування воєнної сили в поваленні державного суверенітету, політичної незалежності країни та знищення її державних кордонів. Замість зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України (п. 2) Росія скоїла відверту воєнну агресію та окупувала Крим. Зобов'язавшись утримуватися від економічного тиску (п. 3), Росія розв'язала серію «газових», «сирних», «м'ясних» та інших видів економічної війни, а також запровадила економічну блокаду України.

Всупереч п. 4 Меморандуму, згідно з яким Росія мала б домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН, якщо Україна стане жертвою агресії, вона сама є воєнним агресором, а її офіційний представник В. Чуркін заблокував будь-які рішення РБ ООН на виконання цього пункту Будапештського меморандуму. Росія також проігнорувала п. 6 Меморандуму, відмовившись від участі в проведенні консультацій країн-гарантів Будапештського меморандуму, пов'язаних із ситуацією воєнної агресії з боку Росії та порушенням нею своїх зобов'язань перед Україною.

Отже, з ситуації війни в Україні необхідно винести урок, який полягає у тому, що, незважаючи на відчайдушні зусилля української дипломатії, ставка на політико-дипломатичні засоби створення умов національної безпеки виявилася перебільшеною. В умовах силової політики провідних держав світу, коли Україна опинилася на перетині геополітичних інтересів світових центрів сили, можливості політики компромісів без силової підтримки вкрай обмежені. В такій ситуації необхідна контрсилова політика, яка може базуватися на використанні впливу одного з центрів сили, а також на власних силових механізмах.

⁹ Звернення Верховної Ради України до держав-гарантів відповідно до Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4306&skl=8

- ² Верховна Рада України прийняла Постанову «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів держав-гарантів безпеки України та міжнародних організацій». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/88843.html>
- ³ Верховна Рада України прийняла Постанову «Про Звернення Верховної Ради України до держав-гарантів безпеки України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/89190.html>
- ⁴ Турчинов, Яценюк та Керрі обговорили ситуацію в Криму/ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/turchinov_yatsenyuk_ta_kerri_obgovorili_situatsiyu_v_krimu_1914676
- ⁵ Посол США: Будапештський меморандум не був договором про гарантії безпеки. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/posol-ssha-budapeshtskiy-memorandum-ne-buv-dogovorom-pro-garantiyi-bezpeki-144263_.html
- ⁶ Заява для преси США, Великої Британії та України за підсумками зустрічі стосовно Будапештського меморандуму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/18939-zajava-dlya-presi-ssha-velikoji-britaniji-ta-ukrajini-za-pidsumkami-zustrichi-stosovno-budapeshtsykogo-memorandumu>
- ⁷ Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kremlin.ru/news/20366>
- ⁸ Заявление российской делегации в связи с выступлением украинского представителя на саммите по физической ядерной безопасности, Гага, 25 марта 2014 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/newsline/09AFA7C4298D6E2944257CA6003D91C
- ⁹ Интервью Дмитрия Медведева телеканалу «Россия» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://government.ru/news/12590>

BELIEF IN FETISH OF DIPLOMACY AS A CHALLENGE TO NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Trends of multipolarity in the global system of international relations opened a window of opportunities for Russia to return its status of a world power. The reintegration and total absorption of post-Soviet space by Russia should have become the first step. There was no sense in solving the strategic task without Ukraine. When Ukraine had rejected the reintegration projects and expressed an intention to sign the EU–Ukraine Association Agreement, the military power scenario appeared to be the only way to implement this strategic task. The military occupation of Ukraine and elimination of its statehood gave Russia a free hand in absorption of the post-Soviet space.

The main scenario in resistance of the EU, USA and NATO to Russia's military aggression towards Ukraine is achieving a compromise with Russia and freezing a conflict in Donbas. However, neither Ukraine nor EU can freeze the conflict.

Firstly, this scenario does not satisfy either Russia or Ukraine, as neither party is able to implement its interests.

Secondly, hybrid war, as a special form of asymmetric warfare, which Russia has resorted to, has a different nature than typical for the end of 20th and the beginning of 21st century conventional warfare. Being a combination of external (interstate) and internal conflict, hybrid warfare has no exact beginning or end.

Has Ukraine realized the new geopolitical situation in the world after becoming a victim of Russia's aggression in 2014? Unfortunately, Ukraine, the same as Europe, continued to believe in the fetish of diplomacy, international support and international law, which has already lost its power, because Russia showed a precedent of its infraction and impunity for such actions. Ukraine's belief in guarantees of the Budapest Memorandum on Security Assurances (1994) exemplifies its incomprehension of the situation.

Therefore, we must learn a lesson from the situation in which Ukraine found itself: despite the desperate efforts of Ukrainian diplomacy, the reliance on political and diplomatic means in providing national security appeared to be exaggerated. In conditions when Ukraine became an intersection of geopolitical interests of world power centers, the compromise policy without power support is ineffective. In this situation we need a counter-force policy based on using the impact of one of the power centers as well as own power mechanisms.

Леонід ШКЛЯР,

доктор політичних наук,

професор

СЦЕНАРІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ У «НОРМАНДСЬКОМУ ФОРМАТІ»

Головною подією 2015 року на дипломатичному фронті без сумніву була 70-та сесія Генеральної Асамблеї ООН. Підставою для цього стала не так кругла дата створення міжнародної організації, як той вузол проблем, що виник упродовж останніх років. Ідеться передусім про агресивну політику Росії щодо України – від анексії Криму та збройного конфлікту на Донбасі до ескалації військових дій у Сирії. Ці обставини стали серйозним викликом світовому порядку, який було сформовано після Другої світової війни, насамперед у його європейській частині, а також створили реальну загрозу хисткого балансу сил у вкрай нестабільному регіоні світу – на Близькому Сході. Зазначені обставини підсилювали градус очікувань не лише з боку безпосередніх учасників подій, а й тих, хто прямо не причетний до конфліктних зон. Адже в сучасному глобалізованому світі, де перетинаються мільйони й мільярди інтересів, сторонніх спостерігачів немає.

Ці очікування, зокрема для України, було виправдано тим, що «українська тематика» не відійшла на периферію свідомості світових гравців, як того хотіла насамперед Росія, переключивши увагу міжнародних ЗМІ й учасників сесії ГА ООН виключно на сирійську проблематику. Ідеться перш за все про такі країни, як США, Німеччина, Франція та інші впливові держави сучасного світу. Зокрема, про українську ситуацію говорив Президент США Барак Обама, виступ якого на ГА ООН Президент України П. Порошенко охарактеризував як «сильний».

Своєрідну естафету від сесії ГА ООН, де йшлося про Україну в загальному контексті світових проблем, прийняла «Нормандська четвірка» – спеціально створений переговорний майданчик для політико-дипломатичного врегулювання ситуації на Донбасі. Учасниками цього формату є Україна, Німеччина, Франція та Росія. Зустріч зазначеної «четвірки» відбулася 2 жовтня 2015 року в Парижі. Як слушно зауважив один із вітчизняних експертів, ця зустріч не покінчила з війною на Донбасі, але вона зупинила гарячу фазу конфлікту, що розгорався [1]. І в цьому нехай невеликий, але позитив у напрямі до нормалізації становища. Про більш конкретний аналіз проблеми, яким

опікується «Нормандський формат», ітиметься далі, а зараз варто зупинитися на інших важливих питаннях, а саме: хто стоїть за лаштунками «донбаської кризи»; чи є шанси й можливості уникнути подальшої ескалації війни в цьому регіоні України; які сценарії очікують Україну внаслідок реалізації Мінських угод («Мінськ-2») та паризьких домовленостей від 2 жовтня 2015 року в «Нормандському форматі»?

«Дипломатія» бруталної сили

Вітчизняний політичний філософ та експерт із конфліктології С. Дацюк слушно зауважив: «Росія ввійшла у схему імперського мілітаризму: одна війна завершується, одна війна в активній фазі, ще одна війна в Україні» [2]. Від себе додамо, що стан «імперського мілітаризму» є характерною рисою російських імперій незалежно від політичного режиму та його ідеологічного наповнення [3]. На жаль, і після самоліквідації Радянського Союзу як «червоної» імперії в 1991 році ця сумна традиція не щезла.

Підтвердження цього знаходимо насамперед у тій політиці, яку останніми роками проводить Російська Федерація як самостійна держава. Попри задекларовану прихильність демократичним принципам, насправді реалії життя її спростовують. Це засвідчує курс на згортання демократії як усередині країни, так і на міжнародній арені. Вибірка щодо участі Росії у війнах та збройних конфліктах в останніх понад сто років показує, що майже кожні п'ять років ця країна постійно конфліктує зі своїми сусідами, і не лише сусідами, про що свідчить сирійська ситуація.

Проте, якщо війни царського режиму можна пояснити геополітичними інтересами за сфери впливу, а більшовицького — ідеєю «світової революції», то яка причина спонукає нинішню російську владу наслідувати експансіоністську політику своїх попередників? На наш погляд, природа цього явища полягає в тому, що внаслідок реформ 90-х років минулого століття Росія так і не стала по-справжньому демократичною. Задекларовані ліберальні цінності досить швидко дискредитувала атака консервативних сил, а роль «духовних скрепів» стали відігравати найреакційніші ідеологеми та міфологеми, які неодноразово заводили Росію в історичну прірву. Консолідуючою національною ідеєю як для сучасних російських еліт, так і значної частини суспільства стала ідея відновлення імперії, а головною ланкою в її реалізації — зберегти Україну в орбіті свого контролю та впливу. Варто було тільки дочекатися слушного моменту — політичної кризи, викликаной політикою В. Януковича, — щоб на неї було здійснено військово-інформаційний наступ у вигляді «гібридної війни» з відторгненням територій та збройними заколотами в окремих регіонах держави. На думку кремлівських стратегів, така мить настала під час Євромайдану 2013–2014 років, коли активна частина суспільства підтримала європейський, а не євразійський вибір. Водночас колишня «еліта», зрадивши

свій народ, замість того щоб постати перед судом, утекла до Росії — свого спонсора та ляльководи. По собі залишивши зруйновану корупцією економіку, недієздатну армію, паралізовану службу безпеки, розчароване й дезорієнтоване суспільство. Цим і скористалася нинішня російська влада, зробивши ставку на військову силу як інструмент реалізації своїх політичних планів із відродження імперії.

Слід зазначити, що під час сесії ГА ООН загострилася ситуація на Близькому Сході, насамперед у Сирії, пов'язана з планами Росії зі зброєю втрутитися в сирійський конфлікт під виглядом боротьби з так званою Ісламською державою (ІДІЛ) на боці режиму Б. Асада. Окрім планів закріпитися в цьому регіоні, Росія, як було зазначено, хотіла перемкнутися увагу світу з України на Сирію.

Звісно, процеси в Україні та Сирії різнопланові, проте не можна не відзначити деякі паралелі. Як відомо, кілька років тому в країнах арабського сходу прокотилася «арабська весна», мета якої — скинути авторитарні режими, демократизувати політичне життя, розпочати модернізацію економіки та суспільства. Докотившись до Сирії, цей процес на штовхнувся на силовий опір із боку авторитарного режиму Б. Асада.

Торкаючись паралелей між подіями в Україні та Сирії, канцлер Німеччини А. Меркель зазначила: «У відносинах із РФ Україна та Сирія є двома окремими темами... Єдиним спільним знаменником певною мірою є той факт, що російський Президент В. Путін грає роль і в сирійському, і в українському конфліктах» [3].

Із самого початку «арабської весни» по-сирійськи офіційний Кремль став на бік влади, яку він вважає «легітимною». Що таке «легітимність влади», де проживає 80% сунітів, а країною безстроково править персонаж, який представляє алавітську меншину, що становить близько 10% населення, знає, мабуть, лише кремлівська юриспруденція. Та хоч би як там не було, факт залишається фактом: і у випадку з Україною, і у випадку із сирійськими повстанцями симпатії Кремля опинилися на боці сил реакції, а не демократії. У нашому випадку — Януковича та його оточення, у сирійському — Асада з його спільниками — шиїтами й алавітами. Виникає питання, чому Кремль опиняється на боці реакції, а не прогресу? Відповідь очевидна — авторитарний кремлівський режим боїться реальної, а не «керованої» демократії, бо в ній він убачає загрозу не лише владі самого Путіна, а й імперському проекту сучасної правлячої російської еліти, загалом демократія та імперія — речі несумісні!

Війна для Кремля необхідна іще з однієї причини: відновити статус великої держави, з якою рахуються як із рівним партнером сильні світу цього. Тут ідеться про особливе кремлівське розуміння «величчя», яку вбачають не в досягненнях гуманітарних прав людини, економічних свободах, науково-технологічних інноваціях тощо, а насамперед у наявності ядерного арсеналу тощо. Отже, ідеться про архаїчне

розуміння «величі держави», під якою в Росії розуміють не сучасні технологічні прориви та демократичні свободи, а здатність анексувати чужі території, опираючись на чинник військової сили.

Технологію політики, у центрі якої є військова складова, формують так: спочатку силовий тиск, шантаж, залякування або й пряме військове втручання, як це, наприклад, мало місце під час грузинсько-російської війни 2008 року, а вже потім переговори з позиції сили. Згадаймо унікальний «винахід» російської дипломатії, застосований свого часу як привід до війни з Грузією, – «присилування до миру»! Народна ж мудрість гласить: «На милування нема силування». Отож і примушувати до миру хоч би кого через силу не випадає. Таку дипломатію ми називаємо брутальною, тому що тут рівноправний діалог, пошук компромісів підмінено диктатом сили та погрозами її застосування. Як апофеоз ставки саме на «силову» дипломатію слід трактувати й дозвіл Ради Федерації Росії – вищої палати російського парламенту – на застосування військ за межами території країни, ухваленого одноставним голосуванням 30 вересня 2015 року.

І, нарешті, ще один чинник, який відіграє важливу роль у силовій «дипломатії» російських можновладців – це прагнення змусити західних лідерів повернутися до «ялтинсько-потсдамської картини світу», що утворилася внаслідок Другої світової війни. Нагадаємо, що в цій «картині» йдеться про розподіл сфер впливу великих держав, а отже, – про фактичну ревізію результатів програної Радянським Союзом холодної війни, яку інколи ще називають Третью світовою. Зокрема, такої трактовки поведінки Путіна на міжнародній арені дотримується російський експерт В. Белковський [4].

Чи вдасться Путіну нав'язати людству свій порядок денний у питанні нинішнього світового устрою – є великі сумніви. Адже це суперечить фундаментальним принципам демократичного світогляду, в основі якого покладено цінності, а не лише інтереси. Натомість В. Путін і його команда дотримуються іншої філософії: інтереси понад усе, а цінності за «залишковим принципом». Ця філософія успішно працювала в добу біполярного світу, сьогодні ж світ кардинально змінився і змінюється. Ця еволюція вказує на вектор багатополярності, а не реанімацію біполярності з його протистоянням двох наддержав. Тому ідеологічним підґрунтям світопорядку, що формується, є ціннісні імперативи, а не прагматичні інтереси, що передбачає діалог культур і цивілізацій, а не конфронтацію і війну.

Таким чином, можна констатувати, що у путінській Росії зроблено ставку на «дипломатію» брутальної сили, мета якої – імперський проект та «ялтинсько-потсдамська картина» світу. Чи є шанси в Україні вистояти і реалізувати свій проект європейської інтеграції? Як і що для цього потрібно зробити?

Нормандський формат: мета й підсумки

Те, що нині називають «Нормандським форматом», або «Нормандською четвіркою», було започатковано в червні 2014 року під час зустрічі глав європейських держав із нагоди 70-ї річниці відкриття Другого фронту в роки Другої світової війни. Його утворили Україна та Росія як сторони конфлікту на Донбасі та Німеччина й Франція як посередники. Метою роботи «Нормандської четвірки» став пошук можливостей дипломатичним, а не воєнним шляхом розв'язати донбаську кризу. Цей формат включає як зустрічі на рівні глав держав та конференції в телефонному режимі, так і контакти міністрів закордонних справ чи уповноважених на те осіб країнами-учасниками. За більш ніж рік роботи «четвірки» було три зустрічі та декілька телефонних конференцій на рівні глав держав, де йшлося про припинення вогню та майбутнє Донбасу в складі України. Так, на зустрічі 16–17 жовтня 2014 року в Мілані йшлося, зокрема, про статус тимчасово неконтрольованих українською владою територій у майбутньому. Саме тоді виникла тема про так званий особливий статус цих територій.

Зрозуміло, що інтереси учасників зазначеного «формату» не збігалися від самого початку, адже за столом переговорів опинилися агресор (Росія з її сателітами) та жертва (Україна). Якщо наша країна від початку ставила питання про деескалацію конфлікту через припинення вогню та виведення російських бойових підрозділів, відновлення суверенітету держави в міжнародно визнаних кордонах на своїй території, то інтерес Росії полягав у легалізації та легітимації сепаратистів, які підняли збройний заколот за військової, технічної та «гуманітарної» допомоги кремлівської сторони.

На жаль, «четвірка» не стала одразу чинником деескалації конфлікту, більше того, саме в період її утворення та перших кроків діяльності сталися такі резонансні події, як збиття над Донбасом літака з цивільними пасажирами — Боїнг МН-17 та трагедія під Іловайськом. На тлі цих подій у вересні 2014 року під впливом «Нормандської четвірки» було ухвалено план припинення вогню та нормалізації ситуації в регіоні, відомий як «Мінськ-1».

Як засвідчив подальший перебіг подій, ворог використав ухвалений план для нарощування сили й підготовки до нових операцій, які призвели до втрати українською армією контролю над Донецьким аеропортом та стратегічно важливим залізничним вузлом — містом Дебальцевим. Усі учасники переговорів у Мінську зрозуміли, що досягнуті домовленості не буде виконано, а збройний конфлікт поглиблюється. Так виникла необхідність у «Мінську-2», який відбувся 11–12 лютого 2015 року, де було прийнято низку принципових положень з урегулювання ситуації.

На цій зустрічі було ухвалено Декларацію «Нормандської четвірки» та розроблено покроковий план імплементації Мінських угод, прийнятих іще у вересні 2014 року («Мінськ-1»). Зокрема, у цих докумен-

тах ішлося про необхідність проведення виборів на неконтрольованих українською владою територіях Донецької та Луганської областей, ухвалення окремого закону щодо цього, а також відновлення Україною контролю над державним кордоном. Щоправда, остання вимога в переліку пунктів плану опинилася майже на останньому місці, що викликало чимало нарікань із боку вітчизняних політиків та експертів. Одрозуміти реалізацію плану, відомого як «Мінськ-2», також не вдавалося. І хоча активних наступальних бойових дій із боку сторін не було, проте постійно точилася позиційна перестрілка, що могло взагалі перекреслити результати досягнутих домовленостей. Виникла ситуація хисткого замирення. Бойовики заявили про намір провести вибори на підконтрольних їм територіях за «власним», а не українським законодавством. Росія активно підтримувала ці наміри, здійснюючи тиск на українську сторону, щоби та погодилася фактично визнати статус-кво у вигляді ДНР/ЛНР. Відтак усе очевиднішою поставала альтернатива: або війна, або хоч якийсь мир. Саме за таких обставин 2 жовтня 2015 року в Парижі зібралася «Нормандська четвірка».

У тактичному та психологічному аспектах ця зустріч стала знаковою. Після паризької зустрічі, за словами заступника держсекретаря США В. Нуланд, Москва та підконтрольні їй бойовики почали виконувати положення, зафіксовані в «Мінську-2» [5]. Головним підсумком паризької зустрічі стало визначення всіма учасниками безальтернативності Мінських угод, які крім припинення вогню та відведення озброєнь по лінії розмежування передбачають проведення демократичних виборів на тимчасово окупованих територіях за українським законодавством. Щоправда, умовою проведення таких виборів передбачено надання бойовикам імунітету або й амністії та спеціального режиму окремим районам Донбасу. Лише після цього настає третя фаза з відновлення суверенітету держави – повне виведення з України зброї та встановлення контролю над кордоном. Виступаючи 7 жовтня 2015 року у Верховній Раді, Міністр закордонних справ України П. Клімкін зазначив, що ні про яку «списочну амністію» не йдеться, а ідея імунітету під час виборів для всіх учасників процесу – окрема думка Президента Франції [6].

Сам факт амністії бойовиків та вибори ще до того, як Україна відновить контроль над кордоном, викликав неоднозначну реакцію і з боку бойовиків-терористів, і з боку, скажімо так, радикально налаштованої патріотичної опозиції всередині України. Що стосується бойовиків, то вони замість того, щоб оголосити про скасування «своїх» виборів, заявили про їх перенесення, що суперечить паризьким домовленостям. Щодо позиції опозиційних речників із патріотичного табору, то вони звинуватили владу в капітуляції. Зокрема, лідер партії «Свобода» О. Тягнибок заявив: «...паризькі перемовини стали черговим кроком на шляху до повної здачі Донбасу агресору» [7].

Експертне середовище сприйняло паризькі домовленості з обережним оптимізмом. Політичний експерт В. Горбач, зокрема, зазначив, що «паризькі домовленості — це і не зрада, і не перемога. Це перемищення. Для всіх» [8]. Позицію тих, хто критикує владу за підсумки паризької зустрічі «Нормандської четвірки» можна зрозуміти, але не виправдати. Тим більше, такі висловлювання, як «зрада» й «капітуляція», тут просто недоречні. Доводиться нагадувати політичним романтикам прописні істини, що політика взагалі, а зовнішня тим паче, — це танго, в якому танцюють як мінімум двоє. А це означає, що позицію «партнера» хоч-не-хоч, а треба якось враховувати, інакше танок не відбудеться, а він у край потрібен. Окрім того, у політиці частогусто доводиться діяти за принципом: роби не те, що хочеш, а те, що можеш. Резюмуючи, можна сказати, що в Парижі Президент України та його партнери зробили максимум можливого, хоча ж, звичайно, усім хотілося більшого. Та хіба й В. Путін не хотів більшого, чи досяг він усього, чого бажав? Очевидно, що ні. Отже, жовтневий Париж 2015 року слід сприймати й оцінювати як компроміс, який відкриває шлях до відновлення суверенітету України по всьому периметру її кордонів, за винятком Криму, проблема якого потребує окремого аналізу та виходить за рамки цієї статті.

Сценарії

Отже, «Нормандський формат» у складі чотирьох країн домігся певних успіхів на шляху імплементації Мінських домовленостей від 12 лютого 2015 року. Після припинення вогню ймовірність виконання наступних двох позицій, що впливають із «Мінська-2», а саме проведення виборів на тимчасово окупованих територіях за українським законодавством та встановлення контролю над державним кордоном, ми оцінюємо як цілком реалістичну, хоча й не гарантовану. Адже прогнозувати поведінку лідерів терористів та їхніх спонсорів, як засвідчує практика, не доводиться. Тому говорити про поступове й послідовне виконання всіх пунктів Мінських домовленостей без ексцесів передбачено. Але вже зараз ми можемо спробувати окреслити можливі сценарії майбутнього, яке очікує на Україну внаслідок інспірованої «донбаської кризи». Кризи, що після виконання паризьких домовленостей дещо змінила форми прояву, — замість прямого військового протистояння продовжується інформаційна війна, шантаж і тиск на українську владу й суспільство.

Отже, сценарій перший, про який уже пишуть політичні експерти. Умовно його можна назвати «боснійським», оскільки в ситуації, яка мала місце в Боснії на початку — у середині 90-х років минулого століття, є прямі аналогії з українським Донбасом. Як зазначає політичний експерт П. Казарін, «уся історія про Донбас — це дискусія про те, який сценарій очікує на Україну: боснійський чи ірландський» [9].

Про «ірландський» говорити не будемо, оскільки його генезис, природа й наслідки суттєво відрізняються від тих обставин, що є в Україні.

Що ж до «боснійського» сценарію, то він пов'язаний із розпадом Югославії на початку 1990-х років і має типологічно подібні ознаки того, що коїться на Південному Сході нашої країни. Тільки роль Сербії як метрополії в нашому випадку відіграє Росія. Так само як і остання, Сербія в 1990-х роках під час югославської кризи активно використовувала етнічну карту, у цьому випадку – сербську громаду, що проживала на території Боснії та Герцеговини. Ця карта розігрувалася з метою дестабілізації ситуації у щойно проголошеній державі. Там ішлося про «Республіку сербську». Боснійські серби, за задумом Белграда, мали б відігравати роль такого собі «троянського коня», який утримує Боснію в політичній орбіті Белграда. Збройні конфлікти, що виникли в низці балканських країн між сербськими громадами та народами, серед яких вони опинилися в меншості, призвели до появи такого варварського явища наприкінці ХХ століття, як «етнічні чистки». Лише зусиллями міжнародної спільноти вдалося загасити етнополітичний конфлікт на Балканах.

Другий сценарій – «хорватський». Він багато в чому перегукується з попереднім, тільки на відміну від «Республіки сербської» на території Хорватії було утворено «Сербську країну». За підтримки міжнародної спільноти хорватам удалося успішніше впоратись із проблемою сербської меншини, нейтралізувавши сербський сепаратизм. Нині Хорватія – успішна європейська країна, повноправний член Європейського Союзу, де немає конфліктів на етнічному чи релігійному ґрунті.

Саме «хорватський сценарій» для вітчизняних експертів та політиків є оптимальним, оскільки він повністю нейтралізує чинники політичної дестабілізації в державі та декларує унітарний принцип її організації. Проте навряд чи він влаштовує донецьких сепаратистів та їхніх покровителів із Москви. Воно й зрозуміло, адже офіційний Кремль неодноразово, безцеремонно втручаючись в українські справи, заявляв про необхідність «федералізації» України та внесення відповідних змін до її Конституції, проект якого Верховною Радою ухвалено в першому читанні. У його тексті, як відомо, збережено принцип унітарності як засадничого принципу української державності. Саме тому кремлівським бойовикам на Донбасі до вподоби якраз «боснійський», а не «хорватський» сценарій.

Нагадаємо, що ситуація в Боснії та Герцеговині на сьогодні, порівняно з Хорватією, є значно складнішою. Згідно з Дейтонськими угодами, які ознаменували закінчення війни на Балканах, на території Боснії та Герцеговини було збережено «Республіку сербську». Таке рішення було ухвалено за наполяганням західних країн, які відіграли вирішальну роль у припиненні війни на Балканах. Отож «Республіка сербська» – своєрідний аналог «Новоросії» на Донбасі –

існує як окреме автономне утворення з фіксованим представництвом у боснійському парламенті (квота – 30%) та правом вето на загальні рішення центральної влади. Зрозуміло, що такий сценарій ніяк не може влаштувати українську владу, оскільки в разі його реалізації ні про яку європейську перспективу України не йтиметься. Адже ідеологія «руського мира» як політичної основи донбаського сепаратизму суперечить самій ідеї інтеграції України в європейський світ, натомість декларує євразійську альтернативу, політичним центром якого, безперечно, має стати авторитарна путінська Росія.

Отже, два сценарії – «боснійський» чи «хорватський», – які відмінні між собою, бо перший є федералістським, а другий унітарним, на сьогодні є двома конкуруючими концепціями виходу з кризи та розвитку України в повоєнний період. Але чи вичерпується цими двома сценаріями спектр можливих шляхів розвитку ситуації на Донбасі та в країні в цілому? Очевидно, що ні, бо на це є декілька причин. Але головна з них та, що Росія – не Сербія та її можливості впливати на ситуацію в сусідніх країнах є набагато більшими. І в цьому криється причина того, що «боснійським» чи «хорватським» сценаріями ситуація не вичерпується. Вимальовується перспектива щонайменше ще двох сценаріїв. Насамперед ідеться про так званий придністровський сценарій. Суть його полягає в «заморожуванні» конфлікту, коли активних військових дій немає, але й відновити повністю суверенітет держави не вдається, оскільки виникає ризик поновлення повномасштабної війни. Вірогідність такого сценарію є досить високою тоді, якщо: а) бойовики не скасують ідею проведення виборів за власним, а не українським законодавством; б) російська участь у сирійській операції проти Ісламської держави буде успішною та світ визнає її такою; в) можливо, тоді Кремль ризикне торпедувати й Мінські угоди та результати паризьких домовленостей, звинувативши Україну в тому, що саме вона їх не виконує.

Такий сценарій хоч і є небажаним, проте повністю виключати його вірогідність не можна. Щоби запобігти його реалізації, необхідна консолідація міжнародних зусиль зі збереження та можливого посилення санкцій проти Росії. У цьому контексті досить актуальними є слова канцлера Німеччини А. Меркель, яка, виступаючи 7 жовтня 2015 року в Європейському парламенті, заявила про те, «що ми маємо вводити санкції разом і ми не можемо дозволити, щоби наші принципи були переписані Росією» [10]. Здійсненню цього сценарію, на наш погляд, можуть завадити дві обставини: перша – це невдала спроба путінського «бліцкригу» на сирійському театрі воєнних дій, унаслідок яких Ісламська держава не припиняє свого існування, а режим Б. Асада ослаблюється чи взагалі зникає; друга – перспектива не лише продовження режиму санкцій, а і його посилення. Нині говорити про те, як спрацюють ці чинники, зарано, а відтак і можливість «за-

морозування» конфлікту на Донбасі за «придністровським» сценарієм залишається досить вірогідною.

Четвертий сценарій, про який майже ніхто не говорить, – «абхазо-осетинський». Концептуально він виглядає приблизно так: сепаратисти, ігноруючи Мінські угоди та паризькі домовленості, усе-таки проводять вибори на підконтрольних їм територіях за власною ініціативою. Результати цих виборів майже ніхто у світі не визнає, за винятком Росії, Абхазії, Південної Осетії та ще декількох подібних утворень. Представницька «влада» ЛНР/ДНР звертається до Росії з проханням про включення їх до складу Російської Федерації. Тут можливі два варіанти розвитку подій: а) прискорений, коли як і в ситуації з Кримом реакція швидше за все буде миттєво-позитивною; б) уповільнений, коли запит надійшов, а остаточної відповіді немає. Ситуація опиняється в підвішеному стані – улюблена тактика В. Путіна, на яку звернув увагу П. Порошенко під час виступу на сесії ГА ООН: «Росія, щоби зберегти свій вплив у сусідніх країнах, упродовж десятиліть навмисно створила навколо себе пояс нестабільності». [11]. Тут розрахунок робиться на те, що сам факт запиту є формою тиску на українську владу з метою змусити її, щоби та за власною ініціативою, а не з чужої волі визнала «особливий» статус окупованих територій Донбасу. Такий сценарій хоч і видається малоімовірним, але його можливість не варто залишати без уваги.

Що може завадити його реалізації? Насамперед різка реакція Заходу на дії сепаратистів та Росії. Можливість не лише продовження, а й посилення санкцій щодо останньої. Загострення міжнародної ситуації, яка може виразитися в посиленні ізоляції Росії, у чому та аж ніяк не зацікавлена.

Отже, ми розглянули чотири можливих сценарії розвитку подій залежно від того, наскільки готовими до конструктивного діалогу в «Нормандському форматі» є Росія та підконтрольні їй сателіти. «Мінськ-2» створює надійну політико-правову основу для розблокування ситуації на Донбасі, а успішність реалізації домовленостей залежить лише від доброї волі тих, хто розпалив конфлікт до температури «гарячої точки». Кажучи мовою спорту, сьогодні м'яч на боці сепаратистів, вони зобов'язані виконати умови й вимоги Мінських угод і паризьких домовленостей, досягнутих у «Нормандському форматі».

Висновки

Зроблений аналіз політичної ситуації, викликаній кризою насамперед на Донбасі та ролі «Нормандського формату» з її врегулювання, спонукає до наступних висновків:

2) попри намагання Росії, їй так і не вдалося «розміняти» Україну на Сирію. Адже ставку в геополітичний грі на Близькому Сході було зроблено на створення «антидільської коаліції» на зразок антигітле-

рівської під час Другої світової війни. Це означає морально-політичну поразку Путіна в цій грі;

2) «Нормандська четвірка» досі відіграє головну роль переговорного майданчика щодо припинення ескалації війни та нормалізації ситуації на Південному Сході України;

3) критика «Нормандського формату», що лунає насамперед із боку вітчизняних радикально налаштованих політиків, є швидше емоційною реакцією на неквапливий і компромісний характер щодо відновлення повного суверенітету держави на своїй території, а не продуманою стратегією вирішення проблеми;

4) виходячи з чотирьох можливих сценаріїв розвитку подій на Донбасі, реалізація кожного з них залежить від виконання Мінських угод. Необхідно брати до уваги те, що будь-який з окреслених сценаріїв є вірогідним. Сподіваючись на кращий із них, треба готуватися до гіршого з можливих;

5) віддаючи належне дипломатичній роботі в «Нормандському форматі», якому на сьогодні альтернативи, вочевидь, немає, доцільно подумати й про ширший формат у майбутньому, який носив би глобальний характер із європейської безпеки, щось на зразок «Гельсінкі-2», за участю широкого кола учасників, зокрема й громадських активістів, а не лише політиків. Адже мир – це справа передусім народів, а не виключно політичних менеджерів, які, опинившись при владі, часто-густо ігнорують волю останніх. Україна могла би стати ініціатором такого форуму як альтернативи «ялтинсько-потсдамській» перспективі.

1 Уколов В. Париж не закінчив війну на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: blogs.pravda.com.ua/authors/ukolov/3/10/15/.

2 Дацюк С. Війна в Сирії не замінить війну в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/11/10/15/.

3 Шкляр Л. Війна як спосіб існування Російських імперій XX – початку XXI століть (геополітичний аналіз) // Україна дипломатична. – К., 2014. – С. 418–433.

4 Меркель А. Путін – спільний знаменник у конфліктах Сирії та України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravda.com.ua/news/2015/10/4/.

5 Белковский В. Особое мнение. Передачи Радио Эхо Москвы. – 2. 10. 15.

6 Нуланд В. побачила ознаки імплементації Мінських угод з Москвою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravda.com.ua/news/2015/10/7/.

7 Клімкін П. Про домовленості «Нормандської четвірки» і переговори в Мінську. Виступ у Верховній Раді України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 7days-ua.com/news/7/10/2015/.

8 Тягнибок О. Нормандський формат: українська влада капітулює перед Путіним [Електронний ресурс] // blogs.pravda.com.ua – 3.10.15.

9 Горбач В. Обережно про паризькі домовленості «Нормандської четвірки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: blogs.pravda.com.ua/horbach/.

10 Казарін П. Донбас: між Боснією і Хорватією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravda.com.ua/articles/2015/10/2/.

11 Меркель А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/7/.

12 Порошенко П. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.segodnya/29/09/15/.

SCENARIOS FOR UKRAINE IN «NORMANDY FORMAT»

The main event on the diplomatic front in 2015 was the 70th session of the UN General Assembly. The reason for convening the regular session was the round anniversary of the international organization as well as the last years' problems, especially aggressive Russian policy towards Ukraine.

A special negotiating platform for political and diplomatic resolving the situation in Donbas «Normandy Four», namely Ukraine, Germany, France and Russia, took up the baton from the UN. The meeting of the heads of the four states was held on October 2, 2015 in Paris.

The Normandy format has already achieved some progress towards the implementation of the Minsk Agreements, adopted on February 12, 2015. However, as practice shows, it is difficult to foresee the behavior of the leaders of terrorists and their sponsors. Nevertheless, we can already outline four possible scenarios for the future of Ukraine.

The first scenario, «Bosnian», is associated with the breakup of Yugoslavia in the early 90's of the last century, in the result of which the «Republic of Serbia» was formed — an analogue of «Novorossia» in Donbas. It is a separate autonomous entity with fixed representation in the Bosnian parliament and veto power over the central government decisions.

The «Croatian» scenario is similar to the previous one, but with support of international community Croats successfully coped with the Serbian minority problem and neutralized Serbian separatism.

The «Transdniestrian» scenario involves freezing a conflict — the situation when active military operations are not conducted, but at the same time it is impossible to restore sovereignty of the state because of the risk of full-scale war.

According to the fourth — «Abkhazian–Ossetian» scenario, after elections in the separatist-controlled areas, the results of which will not be recognized internationally, with the exception of Russia, Abkhazia, South Ossetia and few other entities, separatists will apply to Russia for inclusion of the Donetsk People's Republic (DPR) and Luhansk People's Republic (LPR) into the Russian Federation. The situation will remain uncertain. But the fact of the request will become a form of pressure on the Ukrainian government to make it recognize «special» status of the occupied territories of Donbas.

All the outlined scenarios are equally probable, and their realization depends on the implementation of the Minsk Agreements. Therefore, hoping for the best scenario, we should prepare for the worst.

Василь КИРИЛИЧ,

кандидат політичних наук,

доцент

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ, «TRACK TWO» ДИПЛОМАТІЯ, ПАРАДИПЛОМАТІЯ: ПРИРОДА Й ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ

Публічну дипломатію традиційно сприймають як комунікативну функцію, спрямовану на мобілізацію підтримки серед громадськості за кордоном ідеї, цінностей і політики країни. У цьому сенсі її розглядають як ресурс м'якої сили, який засобами переконання досягає позитивного сприйняття та ставлення до культури й цінностей певної держави [1].

Головними суб'єктами публічної дипломатії є неурядові організації, представники культури й мистецтва, науки та спорту, визнані за межами країни. Громадськість виявляє вищий рівень довіри до представників громадянського суспільства, ніж до представників влади.

Швидкі динамічні зміни в міжнародних відносинах зумовлюють зміни в публічній дипломатії: громадськість уже не є легко податливою на пропагандистські впливи – поточна інформація про події у світі є доступною завжди й усюди, і кожен може її проаналізувати та сформулювати свої погляди. Дедалі складніше схилити аудиторію прийняти чиїсь переконання, позаяк їхню істинність можна перевірити на основі порівняльного аналізу різних джерел інформації.

З іншого боку, міжнародні відносини дедалі ускладнюються. Зростає кількість недержавних суб'єктів міжнародних відносин, роль яких посилюється, а деякі можуть бути загрозою для миру та стабільності в багатьох її вимірах.

У цьому контексті зростає значення «track two» дипломатії.

«Track two» дипломатія стосується взаємодії між індивідами чи групами, що протікає поза офіційним переговорним процесом [2]. Позаяк «track one» дипломатія як ціле є офіційною, урядовою дипломатією (дво- чи багатосторонньою). Натомість «track two» – це діяльність, яку здійснюють поза офіційними каналами.

Нерідко розуміння «track two» дипломатії прирівнюють до «неформальних, неурядових контактів і діяльності між представниками громадськості чи їхніми групами, які кваліфікують як недержавні суб'єкти» [3].

Такий підхід до розуміння «track two» дипломатії охоплює всі види неурядової діяльності – бізнес-контакти, обмін науковцями, студентами, представниками громад, правові послуги, релігійні контакти.

Деякі з видів неофіційної діяльності включають професійні контакти між елітами-конкурентами, спрямовані на аналіз проблем і політики з метою участі в розв'язанні міжнародних конфліктів. Саме громадянське суспільство в різних організаційних формах бере участь у діалозі щодо здійснення політики й вирішення проблем – попередження та розв'язання конфліктів, торговельно-економічних спорів тощо [4].

Отже, «track two» дипломатія безпосередньо пов'язана з політичною діяльністю та реалізовує важливі міжнародні завдання. Діалоги, особливо у сфері регіональної безпеки, не є «hard track two» дипломатією, спрямованою на сприяння урядам у проведенні переговорів і досягнення цілей, а радше – практикою, орієнтованою на обмін думками, розуміння власних позицій і політики й обмін інформацією [5].

Водночас регіональні діалоги типу «track two» дипломатії виходять за межі факультативних форумів чи доповнень, бо досягають суттєвих змін у політичному середовищі, в якому тривають переговорні процеси [6].

Учасники «track two» дипломатії підтримують контакти з урядами, а отже, ідеї, які обговорюють в неофіційних колах, мають перспективу бути включеними в мислення офіційних політичних середовищ. Інколи учасники track two діалогів займають урядові позиції та мають можливість, опираючись на набутий досвід, впливати на офіційну політику. Під таким кутом зору академічні конференції, обмін представниками громад або зустрічі протидіючих сторін не можна розглядати як «track two» дипломатія. За умов, що учасники мають значний доступ до офіційних політичних процесів через контакти з важливими політичними колами, «track two» діалог наближається до формули, яку нерідко називають «track one and a half» [7].

Отже, «track two» дипломатія є неофіційним політичним діалогом, зосередженим на розв'язанні проблем, під час якого учасники мають певний доступ до офіційних політичних кіл.

Традиційна дипломатія визначає держави головними суб'єктами міжнародних відносин, покладаючись на виключну компетенцію уряду у формуванні та здійсненні зовнішньої політики. Однак в умовах високого рівня взаємозв'язку міжнародного та внутрішнього середовищ регіональні органи влади держави постають перед необхідністю активних зовнішніх контактів і самостійного захисту своїх економічних і культурних інтересів у міжнародних відносинах. За таких обставин набуває актуальності питання щодо можливостей впливу на дипломатичну практику в розв'язанні проблемних питань.

Перші хвилі глобалізаційних процесів і стрімке збільшення суб'єктів міжнародних відносин зумовили їхній поділ на державні та недержавні, як і відображення довготривалого розуміння, що державні суб'єкти є го-

ловними, а інші – не мають достатнього впливу чи виступають продуктами державної діяльності та інтересів. Об'єднання в одну групу всіх недержавних суб'єктів розкрило відмінності в їхній природі, передумовах виникнення, інструментах і стратегії, які застосовують, попри те, що всі вони – соціальні, національні й етнічні рухи, ТНК – не використовують традиційні дипломатичні методи й канали комунікації.

Міжнародна активність нецентральных органів влади в рамках держави не суттєво відрізняється від державної. Як і держави, вони є інституційно-територіальними об'єднаннями, орієнтованими на державно-центричні мережі та механізми традиційної дипломатії, доступ до яких залишається обмеженим у зв'язку зі сприйняттям центральними органами влади їхньої міжнародної діяльності як втручання в традиційно приналежну їм сферу. Застосовуючи дипломатичні методи й практики, недержавні суб'єкти видозмінюють їх, послаблюючи в такий спосіб примат держави у формуванні зовнішньої політики. Недержавні субнаціональні (нецентральні) об'єднання є територіально організованими суб'єктами, які мають обмежені засоби й перебувають на «підурядовому» рівні. Політичні завдання, які вони виконують у міжнародних відносинах, можуть бути споріднені з державними чи доповнювати їх і в окремих випадках суперечити зовнішньополітичному курсу держави.

Із погляду геополітичних вимірів, прийнято виділяти чотири узагальнені види зовнішньополітичної активності нецентральных у рамках держави суб'єктів міжнародних відносин:

- а) транскордонна (взаємодія зі суб'єктами сусідніх держав);
- б) трансрегіональна (інституційні контакти з географічно віддаленими суб'єктами);
- в) глобальна (безпосередні контакти між нецентральними органами влади несусідніх віддалених держав, між нецентральним суб'єктом однієї та неурядовим іншої держав);
- г) участь у роботі та програмах міжнародних організацій [8].

Фактори, що сприяють поширенню та розвитку практики зовнішньої, дипломатичної активності субнаціональних суб'єктів чи нецентральной влади, є такі:

обмеження та зменшення можливостей держави в контролі та регулюванні національної економіки;

інтернаціоналізація внутрішньої політики та навпаки. Питання, що належать до компетенції субнаціональних регіонів, – екологія, охорона здоров'я, освіта, комунікації, соціальна діяльність, транспорт, самобутня культура – дедалі частіше стають об'єктом міжнародної уваги, регулювання, співробітництва та конкуренції – на національному й міжнародному рівнях. Переконливим аргументом цієї тези є регіони та регіональні політики Європейського Союзу. Зовнішньополітична активність регіонів яскраво проявлена у федеральних чи квазіфедеральних державах: Бельгії, ФРН, Іспанії; Австралії, Бразилії,

Канаді, США. Комбінація цих факторів дає підстави залучати як приклад Італію, Великобританію, Румунію, Угорщину.

Міжнародне середовище щоразу стає сприятливішим для парадипломатичної діяльності регіональних суб'єктів, однак окремі з них є ефективними, незважаючи на доступ до урядових ресурсів. Передумовою успіху згаданих суб'єктів є наявність націоналістичних настроїв і рухів, особливо при наявності територіально об'єднаних національних чи етнічних меншин. Як правило, важливим є пошук зовнішньої підтримки, що означає активну самостійну зовнішню діяльність [9].

Глобалізація, взаємозалежність, інноваційні інформаційно-технологічні трансформації поступово зумовлюють зміни традиційних – державних і централізованих механізмів формування національних інтересів і політики їх реалізації. Зовнішню активність особових і безособових складових держави розглядають як засіб самостійної реалізації завдань, що не включені в національні інтереси, і водночас як спосіб повноцінної участі в національному політичному діалозі з формування національних інтересів, зокрема й вплив на прийняття рішень і розподіл одержаних результатів. Ідеться про інтервенцію у сфері, яку традиційно вважали винятковою компетенцією уряду. Тому різні держави в неоднаковий спосіб реагують на це нове явище – від адаптації правових та інституційних механізмів і включення в урядову дипломатію до його ігнорування.

Парадипломатичні практики є процесом стандартизації, побудови мережі трансрегіонального співробітництва й комунікацій, присутність на порядку денному міжнародних організацій. Примирення чи згода держав, що утримують статус територій «великої політики», сприяють розширенню присутності субнаціональних суб'єктів у міжнародних відносинах.

Усталена думка, що традиційна дипломатія має два способи в інструментарії дій – компроміс і переконання, дедалі послаблюється, і виникає ще один спосіб – сила. Не в безпосередньому її застосуванні, а переносному. Питання про силу як спосіб постає тоді, коли необхідно нагадати, що дипломатія є засобом зовнішньої політики, але не єдиним.

Розумна та вміла зовнішня політика досягає цілей, які ставить, діючи паралельно за багатьма напрямками, залучаючи водночас різноманітні засоби парадипломатії.

Парадипломатія як термін було утворено за допомогою грецького проклітика «пара», що означає щось зовнішнє та застосовується з метою позначення засобів, які використовують паралельно з дипломатичними, але які перебувають поза дипломатією. Найчастіше розуміння парадипломатії пов'язують із впливом на зовнішньополітичних партнерів через економічний тиск, культурну експансію, загрози силою чи посягання на важливі інтереси. Відомо, що такі засоби широко використовували окремі держави у своїй політиці. Використовують їх і нині.

Засоби парадипломатії виявляють спільне з традиційною дипломатією в меті та інтересах, в обставинах, які застосовує один і той самий суб'єкт зовнішньої політики. Стихія дипломатії переговорів, досягнення цілей шляхом узгодження інтересів потребує взаємодії зі способами й засобами, які не обмежують дипломатію, не заміщують і не повторюють її, а лише підсилюють її ефект, полегшують досягнення цілей за допомогою мирних засобів, переговорів і домовленостей.

Парадипломатія сприяє успішним переговорам. Вона не є заміщенням діалогу. Насильство, в якій би формі воно не було, не межує з парадипломатією. Парадипломатичну активність здійснюють за двома напрямками:

1) створення сприятливої політичної та психологічної ситуації для запланованих дипломатичних акцій. Дипломатичні переговори й компроміси не проводять у порожньому просторі. Помітно впливають середовище, загальна атмосфера відносин між сторонами переговорів, їхні зв'язки та відносини з третіми сторонами. Суспільний інтерес і активність мас-медіа також є впливовим фактором. Часто важливо позбавитися чи послабити негативний імідж, що склався в минулому, або культивувати більш сприятливий образ миролюбного та доброзичливого партнера. Несприятливі обставини можуть стати причиною напруги й конфліктності чи виразним проявом нерозв'язаних проблем, які інша сторона може непередбачувано пов'язати з предметом переговорів із метою досягнення додаткових поступок. Важливим елементом створення сприятливої атмосфери є встановлення особистих контактів з особами, від яких залежить результат майбутніх переговорів, або формування сприятливого лобі серед офіційних і неурядових кіл;

2) запевнення майбутнього партнера в одержанні «дивідендів», що відповідають його інтересам, у разі досягнення домовленостей пропонуваним шляхом. Це один із найефективніших способів мотивації партнера переговорів задля досягнення взаємного компромісу.

Досвідчена й мудра дипломатія системно відстежує та докладає зусиль задля спрямування переговорів у сприятливе русло, що дає можливість корегувати довоготрокову стратегію.

Мудрість у дипломатії криється не лише в системному проведенні переговорів, але й у проведенні їх за найсприятливіших обставин. Парадипломатія в цьому контексті окреслюється як багатовимірна та широка сфера можливостей.

Однією з важливих передумов використання економічних інструментів як парадипломатичних засобів є стабільна й процвітаюча економіка, а отже, можливості надання економічної допомоги, преференційні умови експорту-імпорту, надання кредитів, відтермінування чи прискорення платежів, сприятливі для стратегічних галузей інвестиції, послаблення транспортних обмежень. Вигідні економічні контакти

й наявність впливових економічних інструментів є важливим парадипломатичним засобом.

Культурна сфера також має можливості для парадипломатичної активності. Значення для парадипломатичної активності можуть мати етнічна та мовна близькість, підтримання спільних історичних традицій або історично сформовані культурні впливи.

Уміння у сфері парадипломатії полягає у створенні та підтримуванні таких зовнішніх ситуацій, які тривалий час сприятимуть зовнішньополітичній і дипломатичній діяльності. Якщо для здійснення успішної дипломатичної діяльності вирішальне значення має професіоналізм і набутий досвід, то при використанні парадипломатичних засобів головними є загальна організація міжнародних контактів, взаємоузгоджена дія зовнішньополітичного й економічного механізмів і координаційна функція зовнішньополітичного відомства.

Новітня практика розв'язання суперечностей між державами засвідчує чимало прикладів досягнення цілей засобами міжнародної дипломатії та парадипломатії.

Summary. The aim of the article is to analyze the effectiveness of public diplomacy. Those interested in public diplomacy often describe public opinion polls as an index of how well people throughout the world regard a country. But people in the public diplomacy community rarely meet with those who conduct such polls in an effort to determine how people are developing their views, in what countries, and why. Nor do they use polls as a way of understanding how public diplomacy or national decision making might be differently framed and/or conducted in light of what pollsters can or do know.

Key words: public diplomacy, track two diplomacy, paradiplomacy

1. Manojlovic, Marija, and Celia Helen Thorheim. Crossroads of Diplomacy: New Challenges, New Solutions. Clingendael Diplomacy Papers No. 13, The Hague, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, October 2007, p. 29. Вж. Gonesh, Ashvin and Jan Melissen, Public Diplomacy: Improving Practice, December 2005, 22 p.; Melissen, Jan, Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy, May 2005, 30 p.; d'Orfeuill, Henri Rouillé and Jorge Eduardo Durão, «The Role of NGOs in the public debate and international relations: Elements for a Definition of a «Non Governmental Diplomacy», September 2003, (provisional draft), Coordination SUD, October 11 2007, 15 p.
2. Funk, Nathan. Theory and Practice of Track II Diplomacy: Impact and Dynamics of the Search for Common Ground in the Middle East Initiative, Ph.D. dissertation, SAIS, American University: Washington, D.C., 2000, p. 26.
3. Louise Diamond and John McDonald, Multi-Track Diplomacy: A Systems Approach to Peace, Third Edition. W. Hartford, CT: Kumarian Press, 1996; McDonald, John W. Introduction, in McDonald, J. W., & Bendahmane, D. R. Conflict Resolution: «track two» Diplomacy. Washington, DC: US Government Printing Office 1987, p. 1.

4. Herbert C. Kelman, 'Interactive Problem Solving: The Uses and Limits of a Therapeutic Model for the Resolution of International Conflicts, in Volkan, Montville, Julius, *The Psychodynamics of International Relationships*.
5. Agha, Hussein, Shai Feldman, Ahmed Khalidi and Ze'ev Schiff, *Track-II Diplomacy: Lessons from the Middle East* (Cambridge: MIT Press, 2003), p. 3.
6. Saunders, Prenegotiation and Circum-negotiation. On prenegotiation, see Janice Gross Stein, ed., *Getting to the Table: The Process of International Prenegotiation* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989).
7. Smock, David, ed., *Private Peacemaking: USIP-assisted peacemaking projects of nonprofit organizations* (Washington, DC: United States Institute of Peace, 1998).
8. Duchacek, Ivo. Op. cit.; Soldatos, Panayotis, Op. cit. Manojlovic, Marija, and Celia Helen Thorheim. *Crossroads of Diplomacy: New Challenges, New Solutions*. Clingendael Diplomacy Papers No. 13, The Hague, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, October 2007, pp. 20-21.
9. Manojlovic, Marija, and Celia Helen Thorheim. *Crossroads of Diplomacy: New Challenges, New Solutions*. Clingendael Diplomacy Papers No. 13, The Hague, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, October 2007, pp. 23-26. *City Diplomacy: The Expanding Role of Cities in International Politics* by Rogier van der Pluijm, April 2007, p. 45, ISBN-13 9789050311168.
10. Henry Kissinger, *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century* (New York: Simon and Schuster, 2001), pp. 25, 110.
11. «The Role of Diplomats in the Modern World», 697th WP, Wilton Park Conference, Wiston House, Steyning, West Sussex, U.K., 13-16 January 2003- www.wiltonpark.org.uk/conferences/reportwrapper (WP697.8)
12. Grant, Richard. *The Democratisation of Diplomacy: Negotiating with the Internet*. The Oxford Internet Institute: Oxford (www.oii.ox.ac.uk)
13. Merlingen, Michael, and Zenet Mujic, «Public Diplomacy and the OSCE in the Age of Post-International Politics: The Case of the Field Mission in Croatia», *Security Dialogue*, vol. 34, no. 3, pp. 269-283.
14. McClellan, M. «Public Diplomacy in the Context of Traditional Diplomacy» in Reiweger, Gerhard (ed.) *Public Diplomacy*. *Favorita Papers*, 01, 2004. Vienna: Diplomatische Akademie, 2004, p. 23-24.
15. Agha, Hussein, Shai Feldman, Ahmed Khalidi and Ze'ev Schiff, *Track-II Diplomacy: Lessons from the Middle East* (Cambridge: MIT Press, 2003), p. 3.
16. Sharp, Paul *Revolutionary States, Outlaw Regimes and the Techniques of Public Diplomacy*, Jan Melissen ed., *The New Public Diplomacy* (forthcoming). Rethinking «track two» Diplomacy: *The Middle East and South Asia*, by Dalia Dassa Kaye, June 2005, 31 p. ISBN 9050311016.
17. Robert Kagan, «Power and Weakness», *Policy Review*, No. 113, June/July 2002, pp. 3-28.
18. Melissen J. 2005. *Wielding Soft Power: The New Public diplomacy*. Clingendael. Available at: http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/Clingendael_20050500_cdsp_paper_diplomacy_2_melissen.pdf [Accessed 11 November 2013]

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,

*доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України*

УКРАЇНА У ТРАНСКОРДОННІЙ СПІВПРАЦІ: ІСТОРИОГРАФІЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ

З виникненням спільного кордону України з Європейським Союзом після «великого» розширення ЄС у 2004–2007 рр. були відкриті нові можливості для України на міжнародній арені, що сприяло, зокрема, активізації її зусиль в реалізації євроінтеграційної стратегії. На цьому шляху одними з головних і найближчих стратегічних партнерів України є країни Центральної Європи — нові члени ЄС. Вони надають Україні предметну підтримку в реалізації її євроінтеграційних планів, часто виступають «адвокатами» українських інтересів у керівних загальноєвропейських структурах. Між країнами Центральної Європи й Україною склалася досить ефективна цілісна система міждержавної співпраці, що охоплює різноманітні напрями, сфери, види і рівні взаємодії. Особливе місце в цій системі міжнародних відносин України із сусідніми державами Центральної Європи посідає транскордонне співробітництво, яке є більш масовим, незаформалізованим і багатогранним, ніж співпраця центральних державних структур.

Транскордонне співробітництво є не лише важливою складовою добросусідських відносин і стратегічного партнерства України та центральноєвропейських держав, а й ефективним засобом прискорення європейської інтеграції України, практичним механізмом застосування європейських стандартів на рівні прикордонних регіонів сусідніх держав. «Східне» розширення Європейського Союзу суттєво змінило систему міжрегіонального й транскордонного співробітництва в регіоні Центрально-Східної Європи: відбулися радикальні зміни його сутнісних характеристик, механізмів, принципів. А після підписання у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом, в якій транскордонній співпраці присвячений окремий 27 розділ, відкриваються нові можливості для поглиблення діалогу Україна–ЄС на регіональному рівні. Про це йшлося, зокрема, 13 травня 2015 року на слуханнях у Комітеті з питань європейської інтеграції Верховної Ради України на тему «Посилення ролі єврорегіонів у здійсненні

транскордонної співпраці України». Цілком очевидно, що всебічне висвітлення сьогоденних взаємин України і країн Центральної Європи неможливе без належного осмислення цього вкрай важливого аспекту.

Концептуальний науковий аналіз теорії та практики участі регіонів у транскордонному співробітництві має велике значення для розробки і реалізації стратегії зовнішньої, внутрішньої політики України на сучасному етапі. Як зазначали одні з перших дослідників транскордонного співробітництва України ужгородські науковці Г. Динис, В. Дербак та І. Сюсько, «комплексне дослідження цієї проблеми вельми актуальне, позаяк у динамічних транскордонних відносинах проявляються нові тенденції взаємозв'язків і взаємовпливів інтеграційних процесів різного рівня й значення — глобальних, субрегіональних, міжрегіональних відносин, взаємин між центром і регіонами в окремих країнах, децентралізації влади та розширення компетенцій владних і самоврядних структур на регіональному й локальному рівнях»¹. Тому цілком закономірно, що становлення і розвиток системи транскордонної співпраці України і країн Центральної Європи, зокрема в Карпатському регіоні, досить інтенсивно вивчається вченими України, Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії та інших держав. Широка презентація проблеми у конкретно-історичних, теоретичних і практичних дослідженнях українських та зарубіжних науковців диктує необхідність історіографічного осмислення їхніх напрацювань, тим більше, що питає вага власне історіографічних студій залишається незначною. **Метою цієї статті** є історіографічний аналіз основних результатів дослідження участі України в транскордонному співробітництві, виявлення прогалин у вивченні проблеми та обґрунтування перспективних напрямів подальших наукових студій. При цьому головна увага приділена історіографічним інтерпретаціям досвіду діяльності Карпатського євrorегіону.

Насамперед слід зазначити, що аналіз численних публікацій українських та зарубіжних авторів свідчить: початок європейських традицій транскордонної взаємодії науковці пов'язують з усвідомленням керівництвом держав необхідності ліквідувати кордонні бар'єри як лінії розподілу та поєднати зусилля для розвитку традиційно депресивних прикордонних територій із недостатньо розвинутою інфраструктурою, високим рівнем безробіття, складним екологічним становищем і датують їх серединою ХХ ст. Відлік відносин такого формату, зазвичай, починають з утворення у 1948 році Бельгією, Нідерландами та Люксембургом економічного союзу «Бенілюкс». У 1958 році на німецько-нідерландському кордоні було створено євrorегіональну структуру «Еурегіо», а 1963-го сусідні прикордонні райони Німеччини, Франції та Швейцарії були об'єднані у перший в історії євrorегіон «Регіо Басілієнсіс», який, окрім усього іншого, символізував кінець багатовікових франко-німецьких суперечок

навколо «спірних територій». «Із того часу, — як цілком слушно зауважив відомий фахівець у галузі регіональної співпраці І. Студенников, — транскордонне співробітництво перетворилося на один із найпотужніших чинників процесу європейської інтеграції та інструментів розвитку прикордонних територій країн Європи²».

З розпадом світової соціалістичної системи до традицій творення єврорегіонів почали долучатися країни Центрально-Східної Європи, а згодом і держави, що постали на теренах колишнього Радянського Союзу. Сьогодні дослідники налічують від 120 до 183 єврорегіонів, співучасниками яких є понад 30 держав³. У функціонуванні семи із них задіяна Україна («Карпати», «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Дніпро», «Дністер», «Слобожанщина»).

Історіографічний аналіз показав, що проблема транскордонного співробітництва України, зокрема із західними країнами-сусідами, не є новою для наукової думки: перші роботи були опубліковані в останній декаді ХХ ст., а з початком нового століття наукові пошуки набули особливо значних масштабів. Так, з друку вийшла чимала кількість ґрунтовних праць, присвячених політичним, економічним, географічним, екологічним та соціокультурним складовим транскордонної співпраці держав Центрально-Східної Європи. Безумовним підтвердженням актуальності проблеми є численні міжнародні наукові семінари, симпозіуми, конференції, круглі столи, організовані та проведені за участю представників держав-сусідів. Серед великої кількості заходів на особливу увагу заслуговують, наприклад, міжнародні науково-практичні конференції «Транскордонне співробітництво у контексті європейської інтеграції України» (Острого, 2010 р.), «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів» (Ужгород, 2011 р.), «Шляхи підвищення ефективності транскордонного співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу» (Словаччина, Високі Татри, 2012 р.), «Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва: досвід Карпатського єврорегіону» (Берегове, 2015 р.) та ін. У рекомендаціях парламентських слухань «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів та перспективи транскордонного співробітництва» від 27 червня 2007 року зокрема зазначалося, що посилення ролі єврорегіонів у процесі транскордонного співробітництва полягає в тому, що вони можуть і повинні стати головною ланкою у підтриманні контактів між органами державної влади, виробленні стратегії спільних дій, ініціюванні проектів, реалізація яких відповідає інтересам прикордонних регіонів України.

На нашу думку, сьогодні є всі підстави стверджувати про формування в Україні наукових шкіл з питань регіоналістики та транс-

кордонної співпраці. Особливо значним внеском у наукову розробку проблеми транскордонного співробітництва України, безперечно, відзначаються фахівці Львівського Інституту регіональних досліджень НАН України, Ужгородського відділу Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень Ужгородського національного університету, Центру теоретико-методологічних проблем історичної регіоналістики Інституту історії України НАН України. Окрім того, чимало ґрунтовних науково-практичних розвідок створено професорсько-викладацьким складом і науковцями Львівського, Чернівецького, Ужгородського, Волинського, Прикарпатського, Тернопільського національних університетів, а також у ході виконання різних міжнародних проектів неурядовими громадськими організаціями й науково-дослідницькими інституціями, серед яких на особливу увагу заслуговує діяльність створеного 2005 року в м. Ужгороді Інституту транскордонного співробітництва.

Насамперед слід зазначити, що європейська, зокрема євроінтеграційна парадигма є провідною в історіографії незалежної України, про що свідчить значний науковий доробок вітчизняних гуманітаріїв, який включає колективні праці, монографічні дослідження, дисертаційні роботи, навчальні посібники та публікації статей у фахових виданнях і збірниках, матеріалів різних конференцій. Сучасні здобутки в історіографії українсько-європейських взаємовідносин досить повно представлено в колективній монографії «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього», яка, на думку авторів, може прислужитися в подальших дослідницьких кроках, підвищуючи ефективність напрацювань — аби вони були витребувані та сприяли успішнішому входженню України до європейської сім'ї держав і народів⁴.

Щодо участі України у транскордонному співробітництві, то основні теоретико-методологічні та методичні засади проблеми у своїх працях обґрунтували українські дослідники І. Артёмов, А. Баян, І. Бураковський, С. Гакман, В. Гарагонич, І. Журба, Є. Кіш, Н. Мікула, С. Мітряєва, О. Передрій, В. Різник, Н. Ротар, Л. Стрільчук, І. Студенников, С. Устич, Ю. Шолох та деякі інші науковці. Зокрема, вони з'ясували сутність понять та методологію системного дослідження, кризь призму яких розкривається зміст аналізованої проблеми, вивчили загальні критерії, принципи і аспекти транскордонного співробітництва України та його нормативно-правове забезпечення, визначили його основні етапи розвитку, місце у розбудові нашою державою зв'язків із сусідніми державами Європи та роль у її долученні до процесів європейської інтеграції.

Більшість дослідників пов'язують налагодження Україною транскордонних зв'язків зі здобуттям нею незалежності та відновленням політичної незалежності країнами Центрально-Східної Європи.

Водночас існують й інші підходи, автори яких датують становлення такої форми співпраці 1970–1980 роками, коли цей регіон Європи перебував під контролем Кремля, а самі так звані «прикордонні інтернаціональні зв'язки» соціалістичних країн мали політизований та здебільшого ідеологічний характер. Наприклад, В. Борщевський у публікації «Українсько-польське транскордонне співробітництво в контексті європейської інтеграції України» обґрунтовує доцільність відліку такого співробітництва взаємодії з періоду «розвиненого соціалізму», стверджуючи, що перші елементи організованої співпраці між мешканцями західних регіонів України та східних теренів Польщі почали формуватися в умовах «залізної завіси». Він зауважив, що визначальною ознакою співпраці двох держав був його периферійний характер, що воно «радіше виконувало бутафорну роль “місцевого антуражу”, аніж виступало самостійною ланкою міжнародної діяльності регіону»⁵. А Я. Ошуркевич, у дисертаційному дослідженні якої Україна та Польща були названі «піонерами транскордонного співробітництва», що зародилося у 70-ті роки ХХ ст. у рамках соціалістичної співпраці, основними формами взаємодії сторін вважає прикордонну торгівлю, будівництво в прикордонних зонах спільних промислових комплексів та об'єктів, прикордонну міграцію робочої сили⁶.

До речі, мабуть не випадково саме транскордонному співробітництву України та Польщі присвячено найбільше публікацій, зокрема, економічній складовій українсько-польської транскордонної взаємодії у різний час (В. Борщевський, О. Гребельник, К. Куцаб-Бонк); політико-правовому та інституційному аспектам проблеми (В. Волошко, В. Колодяжна, Л. Стрільчук, В. Сухенко); соціокультурним зв'язкам прикордонних територій двох сусідніх держав, а також проблемам комплексного характеру (О. Бабак, Н. Буглай, С. Кулина, Н. Роїк, Т. Терешенко, Р. Федан, О. Харчинська, Н. Чорна та ін.). Щодо соціокультурних зв'язків, то, наприклад, оригінальні судження про їх значення знаходимо в колективній праці «Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами», автори якої справедливо зазначають: «Для польсько-українського прикордоння транскордонне співробітництво є, насамперед, засобом подолання негативних стереотипів історичної пам'яті поляків та українців, ефекту примусового переселення народів комуністичною владою після закінчення Другої світової війни, волонтаристського проведення лінії державного кордону, а отже, засобом формування нових взірців співпраці польського та українського суспільств»⁷. А подією, з якої дослідники розпочали відлік зближення регіонів двох держав, стала організована з ініціативи польської сторони регіональна нарада представників прикордонних областей України та воєводств Польщі, що відбулася 18 грудня 1991 року в Замості. Обговоривши широке коло питань економічного та культурного співробітництва між

прикордонними регіонами, сторони заявили про необхідність поєднати зусилля для його поглиблення та активізації і підписали Протокол намірів про співпрацю. Отже, дослідники проблеми практично одностайні в тому, що з початком трансформації постсоціалістичного простору, зумовленим крахом комуністичних режимів у країнах Центрально-Східної Європи і розпадом СРСР, співробітництво держав регіону знало активізації та набуло європейського контексту.

Водночас вони зазначають, що в Україні протягом перших років незалежності існували певні побоювання щодо посилення відцентрових тенденцій — регіоналізаціонізму, автономізму чи й сепаратизму. «За таких умов, — пишуть у вже згаданій праці Г. Динис, В. Дербак і І. Сюсько, — з початку 1990-х років новій суверенній країні було надзвичайно складно знижувати бар'єрний характер кордонів і поступово усувати перешкоди для розширення співпраці прикордонних українських регіонів із зарубіжними партнерами». І все ж розвиток транскордонних відносин України впродовж 1990-х років спричинив формування цивілізованої системи добросусідських міждержавних взаємин та зростання геополітичної ролі й авторитету нашої держави на міжнародній арені, а державний кордон із гальмівного чинника розвитку регіонів почав перетворюватися на фактор соціально-економічного зростання прикордонних територій держав регіону та налагодження транскордонної взаємодії між ними. Тому, мабуть, не випадково більшість дослідників розглядають співпрацю прикордонних регіонів країн-сусідів як інструмент їхнього розвитку: зважаючи на те, що прикордонні райони, як правило, є відсталішими та за показниками розвитку поступаються районам, віддаленим од державних кордонів, поєднання зусиль держав-сусідів покликане виправити ситуацію. При цьому вони наголошують, що транскордонне співробітництво України із суміжними регіонами сусідніх держав на західному кордоні є, крім того, вкрай важливим з огляду на набуття ними членства у Євросоюзі та прагнення України брати активну участь у процесах європейської інтеграції.

Ознакою більшості новітніх праць є розгляд транскордонного співробітництва у світлі європейських інтеграційних процесів. Для України, яка рухається шляхом європейської інтеграції, воно трактується як чинник прискорення її вступу до ЄС, а починаючи з 1998 року, коли Україна заявила про своє прагнення набути асоційованого членства в Євросоюзі і Президент затвердив Стратегію інтеграції України до ЄС — складова частина євроінтеграційного курсу держави.

Іншим важливим питанням для загальної оцінки перспектив транскордонної співпраці України науковці вважають стан національного законодавства і міжнародної нормативно-правової бази цього процесу. До головних документів, які легалізували транскордонні відносини, а також сприяли децентралізації прийняття рішень на рівні регіонів та

громад, дослідники відносять Європейську Рамкову Конвенцію транскордонного співробітництва між територіальними общинами або властями, прийняту Радою Європи 21 травня 1980 року в Мадриді, а також два додаткових протоколи до неї (Протокол № 1 від 9 листопада 1995 р. і Протокол № 2 від 5 травня 1998 р.), що надавали більших прав і повноважень регіонам у розвитку співробітництва «через кордони». Зокрема, відповідно до Статті 2 Рамкової Конвенції, «транскордонне співробітництво» означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох Договірних Сторін, та на укладання з цією метою необхідних угод або досягнення домовленостей. Транскордонна співпраця здійснюється в межах компетенції територіальних общин або властей, визначених внутрішнім законодавством. Серед стратегічних завдань транскордонного співробітництва в Європі були визначені: сприяння економічному і соціальному розвитку прикордонних територій; спільна робота над вирішенням таких важливих проблем, як охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я і боротьба з організованою злочинністю; сприяння розвитку ефективних і безпечних кордонів, боротьба з нелегальною міграцією; сприяння людським контактам. Науковці зазначають, що ці поняття, положення й завдання, що містяться в Мадридській Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, закладені і в рамкові правові акти країн Центрально-Східної Європи, в тому числі й України, яка приєдналася до Конвенції в 1993 році. Розвиток транскордонної співпраці України ґрунтується також на положеннях широкомасштабних базових договорів про дружбу, співробітництво і добросусідські відносини України з європейськими країнами і двосторонніх міжурядових угод зі всіма сусідніми державами про міжрегіональне й транскордонне співробітництво, підписаних у першій половині 90-х років ХХ століття. Дослідники відзначають важливе значення для розширення прав місцевих органів виконавчої влади України у розвитку транскордонного співробітництва і підвищення ефективності діяльності єврорегіонів (такими правами вони вперше були наділені у 1992 р. Законом України «Про місцеві органи влади») ухвалення 24 червня 2004 року Закону України «Про транскордонне співробітництво», хоча вважають, що його треба було прийняти значно раніше.

Основними інституційними формами транскордонної взаємодії України та країн Центральної Європи фахівці вважають транскордонні угоди, двосторонні угоди між областями та воєводствами, партнерські угоди між міськими та сільськими радами, урядові комісії, проблемні групи, а також прикордонну торгівлю. Утім, найбільш ефективним механізмом вироблення та реалізації транскордонних проектів зазвичай називають залучення держав-сусідів до діяльності єврорегіо-

нів. Прихильниками такої ідеї зокрема є Н. Буглай, Є. Кіш, В. Ковач, С. Кулина, Є. Рябінін, С. Устич, О. Філіповська, Г. Щерба, Г. Чубай. Наприклад, у виданому Інститутом історії України НАН України енциклопедичному словнику-довіднику «Україна в міжнародних відносинах» зазначається, що «єврорегіони — одна з найвищих організаційних, юридично закріплених форм транскордонного співробітництва суміжних самоврядних територіальних спільнот та місцевих органів державної влади прикордонних регіонів європейських держав, які є міжнародними об'єднаннями у складі кількох адміністративно-територіальних одиниць держав-сусідів. Метою створення єврорегіонів є активізація транскордонного діалогу держав-сусідів, зокрема розгортання діяльності, яка допомагала б зближенню локальних спільнот та органів влади прикордонних регіонів, поглибленню економічної й гуманітарної співпраці, розвитку комунікацій та інших інфраструктур, культурно-освітньої праці, туризму, захисту довкілля тощо. Єврорегіони відіграють роль своєрідних мостів європейської інтеграції і своєю діяльністю сприяють її політичному прискоренню»⁸.

Як свідчить аналіз досліджень, ця складова транскордонного співробітництва країн Центрально-Східної Європи найбільше привертає увагу дослідників. У процес творення єврорегіонів Україна включилася 1993 року і сьогодні є задіяною, як згадувалося вище, у розбудові семи об'єднань такого формату. Згідно з О. Харчинською, становлення співпраці країн регіону з розбудови єврорегіонів розпочалося у 1991 році з підписання у м. Томатів-Любельський першої угоди про співробітництво, яка дала поштовх утворенню Урядової комісії з питань українсько-польської транскордонної співпраці та заклала підвалини для формування єврорегіонів «Карпатський» і «Буг». Поєднавши зусилля з Угорщиною, Словаччиною та Румунією у форматі регіону «Карпатський», а також із Білоруссю у розбудові об'єднання «Буг», Україна й Польща заявили про наміри сприяти економічному, культурному, науковому та освітньому співробітництву між суміжними територіями, розвитку інфраструктури та муніципального туризму, економічній діяльності місцевих компаній, збереженню пам'яток культури та історії⁹.

Питання організаційного та інституційного забезпечення діяльності єврорегіонів у своїх працях розглянули І. Артьомов, К. Васівська, В. Волошко, І. Ілько, О. Каплинський, Г. Кушнірук, О. Малиновська, С. Мітряєва, О. Передрій, І. Сюсько та ін.

«Карпатський єврорегіон» — перший єврорегіон на території України, утворений 14 лютого 1993 року, тож цілком закономірно, що історіографія досвіду його діяльності є найбагатшою. У монографії львівських дослідників К. Кіндрата та С. Трохимчука, наприклад, його появу було названо «історичною віхою на шляху розбудови нової архітектури безпеки і співробітництва в Центральній і Східній

Європі»¹⁰. Втім, вивчаючи інституційну та організаційну структуру євро регіону, пріоритетні напрями діяльності, проблеми та перспективи його розвитку, дослідники рідко демонструють однозначність оцінок. Особлива роль євро регіону в розвитку транс кордонних зв'язків, на нашу думку, є очевидною і зайвих доказів не потребує. Разом з тим, дехто з дослідників, М. Лендъел зокрема, апелюючи до спільного історичного минулого його територій, які протягом тривалого часу входили до складу монархії Габсбургів, вважають євро регіон формою вираження традиційних взаємозв'язків та доводять доцільність його створення¹¹. К. Васківська та Г. Кушнірук обґрунтовують водночас інший погляд: зважаючи на різний рівень економічного розвитку, різнорідну етнічну, релігійну та культурну структуру п'яти постсоціалістичних держав, прикордонні території яких виявилися об'єднаними у рамках євро регіону, вчені вказують на притаманну йому складність формування системи спільних інтересів та співробітництва¹².

Не на користь об'єднання висловився також Г. Шманько. Порівнявши потенціал та успіхи, яких вдалося досягти у розбудові євро регіону, вчений вказав на гальмування його розвитку. Причиною такої ситуації стала, за його словами, неконструктивна діяльність економічних служб органів державного управління та місцевої влади українського прикордоння, які «дуже мало перейняли в реформі господарства у своїх польських колег»¹³. Більш слушними, на нашу думку, є зауваження, що містяться у статті Н. Роїк. У ній, зокрема, зазначається, що на момент утворення євро регіону країни-учасники об'єднання не належали до Євросоюзу, а тому не могли скористатися його фінансовою допомогою. Окрім того, давалася взнаки відсутність досвіду такої взаємодії¹⁴. Зі вступом у 2004 році Польщі, Угорщини та Словаччини до ЄС проблему фінансування Карпатського євро регіону певною мірою вдалося вирішити.

Підбиваючи підсумок першого десятиліття діяльності Карпатського євро регіону, дослідники демонструють вже трохи більше оптимізму. Так, наприклад, В. Волошко, Г. Щерба вказують на те, що на середину першої декади ХХІ століття країнам-учасникам об'єднання вдалося досягти успіхів у реалізації проектів спільного вирішення екологічних, соціальних та інфраструктурних проблем, налагодженні контактів між підприємствами та бізнес-колами регіону, а також розвитку туризму, охорони здоров'я, освіти та культури, наукової діяльності, проведення різноманітних міжрегіональних ярмарків. Разом з тим, у їхніх працях функціонування євро регіону й надалі продовжує розглядатися обтяженим низкою проблем, спричинених недостатньою зацікавленістю сторін-учасників (насамперед України) у взаємодії¹⁵.

Зі вступом країн-сусідів України до ЄС територія євро регіону опинилася розділеною на дві частини. Одна з них складається з регіонів, що належать державам-членам Євросоюзу, інша — з областей України,

яка має статус держави-сусіда ЄС. Геополітичні трансформації, як наслідок, спричинили «переорієнтацію» завдань, вирішувати які покликаний єврорегіон. «До питань економічної та гуманітарної взаємодії, які були ключовими десять років тому, додалися питання регіональної безпеки та стабільності», — зауважує Н. Роїк¹⁶. Комплексно проаналізувавши діяльність єврорегіону, авторка з'ясувала, що, попри очікування, зі вступом держав-партнерів до євроспільноти співробітництво у рамках єврорегіону суттєво сповільнилося. З такими міркуваннями погоджуються О. Передрій та В. П'ясецька-Устич, які, зокрема, переконані, що «транскордонне співробітництво в економічній сфері на західних кордонах України має здебільшого хаотично-випадковий характер»¹⁷. А пояснюючи зниження активності держав-сусідів з розбудови єврорегіону, науковці апелюють до ущільнення кордону між ними, а також зміщення пріоритетів нових членів Європейського Союзу на користь взаємодії у його межах.

Значний інтерес у світлі досліджуваної проблеми викликає дисертаційна робота Н. Буглай «Польща в реалізації євроінтеграційного курсу України: міжрегіональне співробітництво (1999–2008 рр.)» та видана на її основі монографія. Зокрема, авторка ґрунтовно розглянула організаційну структуру, напрями діяльності та еволюцію розвитку єврорегіонів «Карпатський» і «Буг». Проаналізувавши реальні успіхи взаємодії, серед яких — соціально-економічні зрушення, включення малих міст і селищ локального рівня у систему єврорегіональної співпраці, а також оздоровлення сприйняття українським та польським народом один одного, подолання негативних історичних стереотипів, дослідниця, разом з тим, виявила, що досягти європейського рівня розвитку регіонам не вдалося і досі. Відсутність серйозних успіхів авторка пояснює, передусім українським чинником. «Українські регіони не є повністю рівноправними партнерами і самодостатніми суб'єктами міжнародних відносин: вони неспроможні, як, наприклад, польські партнери, здійснювати ефективну єврорегіональну політику на місцевому, регіональному та міжрегіональному рівнях, не є достатньо підготовленими до нових можливостей і викликів співпраці», — зауважила вона¹⁸. В окремому розділі досліджено зміни у транскордонній взаємодії двох держав, спричинені вступом Польщі до ЄС. Важливим здобутком авторки, на нашу думку, є розгляд українсько-польської транскордонної взаємодії у контексті реалізації євроінтеграційних намірів України, звернення до проблем, що існують у взаєминах між прикордонними регіонами та їх ґрунтовний аналіз. Найактуальніші з них дослідниця розглянула у статті «Республіка Польща і Україна: міждержавне співробітництво нового формату»¹⁹. У праці зокрема йдеться про проблеми нелегальної трудової міграції українців до Польщі, складнощі прикордонного менеджменту та візового режиму.

У дисертаційному дослідженні С. Кулини предметом наукового пізнання стала економічна складова транскордонного співробітництва України та Польщі. У поле дослідницького пошуку потрапили економіко-правові аспекти співпраці держав, їхня участь у розбудові єврорегіонів «Карпатський» та «Буг». На виняткову увагу заслуговують авторські інтерпретації основних програм ЄС, спрямованих на підтримку українсько-польського транскордонного співробітництва. Констатуючи суперечливі наслідки вступу Польщі до ЄС у 2004 році для продовження співпраці з Україною, автор запропонував низку заходів, покликаних подолати наявні складнощі²⁰.

Вагоме місце в історіографічному доробку посідає проблема нормативно-правового забезпечення транскордонного співробітництва. Найбільш глибоко осмислена вона у працях В. Колодяжної, Л. Стрільчук, І. Студеннікова, В. Сухенка, Г. Чубай-Федоренко. Однією з характерних ознак публікацій є звернення до європейського правового підґрунтя регіональної інтеграції та транскордонної взаємодії. Так, розглядаючи нормативно-правову основу співпраці, дослідники апелюють до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (травень 1980 р.) та Декларації про транскордонне співробітництво в Європі (листопад 1989 р.)²¹. Належним чином у працях охарактеризовані документи, схвалені європейськими інституціями впродовж наступних років. Вони, у поєднанні з уже згаданими, становлять підвалини національного законодавства щодо регулювання сьогоденних транскордонних взаємин.

Грунтовним аналізом означеного аспекту проблеми відзначаються, наприклад, праці В. Колодяжної. Авторка, зокрема переконана, що правові підстави, необхідні для транскордонного співробітництва, керівництво України й Польщі заклало у 1990 році, підписавши Декларацію про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин. Упродовж 1991–1993 рр. сторони схвалили ще близько 50 міждержавних документів, що регламентують різні аспекти регіональної, транскордонної та галузевої співпраці. Винятково важливими серед них виявилися Угода про співробітництво прикордонних воеводств-областей Польщі й України (грудень 1992 р.) та Угода про міжрегіональне співробітництво (травень 1993 р.). Положеннями останньої, зокрема, було визначено орієнтири майбутнього співробітництва прикордонних областей двох держав у рамках Карпатського та Бузького єврорегіонів²².

В іншій своїй праці В. Колодяжна охарактеризувала правове регулювання торговельно-економічної складової транскордонної співпраці між двома державами. Розглядаючи взаємодію на рівні прикордонних регіонів як шлях долучення України до європейської інтеграції та відображення її євроінтеграційних намірів, авторка наголосила

на необхідності уніфікувати нормативно-правову базу співробітництва, а також створити цілісну систему управління транскордонним розвитком, яка б функціонувала у рамках єдиного правового поля. Обґрунтовуючи доцільність формування у порубіжних регіонах вільних економічних зон, покликаних стимулювати торговельні зв'язки між державами, дослідниця наполягає на необхідності регулювання їхньої діяльності правовими нормами, що відповідають стандартам ЄС. Окрім того, переконана В. Колодяжна, Україна й Польща мають забезпечити вдосконалення правових засад інвестиційної взаємодії. Контрабанда, нелегальна міграція та нелегальне працевлаштування — далеко не повний перелік проблем, спричинених недоліками у правовому регулюванні. З огляду на те що транскордонні взаємини регулюються не лише загальнодержавними та міжнародними нормативно-правовими актами, а й нормотворчою ініціативою органів місцевого самоврядування, останні не повинні залишатися осторонь від їх розв'язання²³.

Слушні зауваження щодо правового регулювання транскордонного співробітництва є в публікації В. Сухенка. У ній, зокрема, наголошується, що для більшості держав Європи та СНД до сьогодні притаманна відсутність законодавчих актів, безпосередньо спрямованих на регулювання транскордонної взаємодії. У центральноєвропейських державах такий формат співробітництва розглядається як складова політики регіонального розвитку, зазначив дослідник. В Україні у той же час поняття регіонального та транскордонного співробітництва є законодавчо розмежованими. Крім схваленого у червні 2004 року ВРУ Закону «Про транскордонне співробітництво» співпраця прикордонних регіонів України з територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав регулюється низкою міжнародних угод, конвенцій та хартій, ратифікованих Україною, а також дво- та багатосторонніми угодами. Проаналізувавши їх, дослідник дійшов висновку про їхню недосконалість. Непослідовність та суперечливість законодавства, його невідповідність європейським правовим нормам він назвав чинником, що гальмує розбудову прикордонних регіонів²⁴.

Його думку розділяє В. Борщевський. Так, відмінності у законодавчих та нормативно-правових актах учений називає проблемою, що суттєво сповільнює транскордонну взаємодію України та сусідніх з нею держав Європи. Окрім того, одним зі знакових недоліків співробітництва він назвав достатньо високий, а подекуди навіть визначальний рівень централізованого впливу на всі його параметри та елементи. Зважаючи на те що більшість проектів транскордонного розвитку реалізуються за ініціативи та фінансової підтримки європейських структур і фондів, кожен з яких по-своєму бачить проблеми регіону та шляхи їх вирішення, не завжди вдається досягти відповідного рівня їх кореляції. Одночасно програми розвитку майже не враховують реальні

інтереси місцевих громад. Вартим уваги, на нашу думку, є також обґрунтування обумовленості ефективності функціонування євро регіону його розмірами. Пояснюючи малоефективну діяльність «Карпатського» та «Бугу», В. Борщевський вказує на їхню масштабність та доводить, як наслідок, доцільність перетворення їх у своєрідний транскордонний холдинг, «до якого входитимуть дрібніші міжрегіональні об'єднання, що виконуватимуть конкретні завдання»²⁵.

Великими розмірами євро регіонів неефективність їх функціонування пояснюють також інші фахівці. Л. Поліщук, зокрема, зосередившись на аналізі діяльності «Карпатського», зауважила: «Велика територія створює проблеми в керуванні й призводить до постійної реорганізації структури євро регіону». Масштаб території, окрім того, зумовлює значні труднощі у фінансуванні: отримані суми здебільшого йдуть на «підтримку загальної ідеї»²⁶. Надто великий розмір євро регіонів, а також відсутність необхідних повноважень у місцевій владі — чинники, які, за О. Каплинським, спричинили складнощі в транскордонній взаємодії. Серед нових викликів, що постали перед партнерством країн регіону, дослідник називає нелегальну міграцію, торгівлю людьми, контрабанду наркотиків та зброї²⁷.

Недосконалість функціонування євро регіонів «Карпатський» та «Буг» С. Кулина, своєю чергою, пояснює власне порядком їх створення. Так, на відміну від польсько-німецьких, які були сформовані «знизу» відповідно до економічних інтересів кожної гміни чи громади, українсько-польські євро регіони, на думку автора, були створені «згори», ґрунтуючись на домовленостях місцевого керівництва. Вказуючи на великі розміри євро регіону «Карпатський», запорукою підвищення ефективності його функціонування дослідник вважає роздроблення євро регіону на низку під'євро регіонів²⁸.

У розвідці О. Обухової та Л. Стрільчук чинники, що гальмують розвиток транскордонного співробітництва, поділено на три групи: економічні, політичні й суспільні. До першої належать відмінні темпи, напрями та характер трансформації суспільства, брак фінансових можливостей, оборотних капіталів та банківської інфраструктури, недостатнє інвестиційне забезпечення проектів. Другу групу становлять неузгодженість правничо-юридичних систем держав регіону, нестабільність економічного законодавства та правового поля для транскордонної співпраці. Третю — негативні стереотипи громадської свідомості, психологічна неготовність громадян до співпраці, низький рівень зацікавленості широкого загалу в результатах прикордонного та міждержавного співробітництва²⁹.

Зауважимо, що зі вступом країн Центральної Європи до Євросоюзу 2004 року вчені констатують суттєві зміни у транскордонній співпраці в регіоні. З перетворенням державного кордону України і країн Центральної Європи на складову частину нового східного кордону ЄС

взаємини між ними почали зазнавати безпосереднього впливу євроспільноти. Одним з украї важливих наслідків розширення Євросоюзу стали зміни у фінансовому забезпеченні транскордонної взаємодії. О. Філіповська у своїй розвідці зокрема проаналізувала інструменти фінансування взаємодії прикордонних регіонів у трикутнику Польща–Білорусь–Україна та визначила етапи його надання. Розглянувши співробітництво між Україною та Польщею у 1993–2007 рр., дослідниця виокремила три етапи фінансування. У праці зазначається, що з моменту створення першого єврорегіону «Карпатський» та до вступу Польщі у ЄС офіційна Варшава отримувала допомогу на розбудову транскордонних зв'язків зі східними сусідами у рамках програми PHARE «Східний кордон Польщі». Фінансування України, розпочате у 1996 року, здійснювалося у рамках програми TACIS CBS³⁰. Відлік нового етапу фінансування дослідники датують 2004 роком та пов'язують його зі схваленням Єврокомісією Програми сусідства «Польща–Білорусь–Україна у рамках реалізації програм INTERREG III A / TACIS CBS на 2004–2006 рр.». Програма, метою реалізації якої згідно з О. Філіповською було поліпшення координації між програмами INTERREG та TACIS CBS, стала свого роду підготовкою до реалізації Програм сусідства на зовнішніх кордонах ЄС. Її пріоритетами було зростання конкурентоздатності прикордонних регіонів через модернізацію і розбудову транскордонної інфраструктури, розвиток людського потенціалу та інституційних форм співпраці, а також зміцнення безпеки на кордоні ЄС. За підрахунками Н. Буглай, на забезпечення участі Польщі у розбудові взаємин з прикордонними Львівською, Закарпатською та Волинською областями України ЄС виділив близько 9 млн євро³¹. Погоджуючись із очевидною своєчасністю програми, авторка вказала на притаманні їй недоліки, насамперед недостатню продуманість організації та механізму фінансування.

На бюджетний період 2007–2013 рр. Євросоюзом було розроблено 13 нових Програм сусідства. Відповідно до затверджених Європейською Комісією Стратегії прикордонного співробітництва на 2007–2013 роки та Індикативної програми з прикордонного співробітництва на 2007–2010 роки Європейського Інструменту Сусідства та Партнерства Україна брала участь у чотирьох програмах: «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна» (індикативний бюджет програми – 68,638 млн євро); «Польща–Білорусь–Україна» (202,9 млн євро); «Румунія–Республіка Молдова–Україна» (126,718 млн євро); «Басейн Чорного моря» (25 697 млн євро). Процес реалізації цих програм теж став предметом дослідження науковців. Наприклад, після детального ознайомлення із програмою «Польща–Білорусь–Україна» Н. Буглай дійшла до неоднозначних висновків. Так, очевидно, на користі проекту позначається розширення змісту основних пріоритетів та збільшення фінансування. Водночас, з огляду на неготовність українських

регіонів абсорбувати адресовані їм великі фінансові вливання, відсутність цілісної багаторівневої системи управління співробітництвом та належного досвіду розробки і просування Україною у структури ЄС конкретних проектів транскордонного співробітництва, очікувані успіхи авторка назвала сумнівними³².

Варто зазначити, що загальною ознакою багатьох праць, у яких автори звертаються до розгляду реальних здобутків транскордонного співробітництва, є констатація неповного використання потенціалу єврорегіонів. Так, ознайомившись із діяльністю єврорегіонів, К. Васьківська та Г. Кушнірук, зокрема, дійшли висновку, що «на сьогодні згадані транскордонні утворення є більшою мірою паперовими угодами, а не реальним зняттям транскордонної співпраці»³³. Схожі міркування знаходимо у дослідженнях Н. Роїк. Аналізуючи реальні надбання України й Польщі у розбудові єврорегіонів «Карпатський» та «Буг», найбільш переконливими з них авторка вважає тривалі культурні та звичайні товариські контакти. Названі здобутки, можливо, є серйозними кроками на шляху подолання «щрамів історії», проте, зважаючи на потенціал українсько-польського прикордоння, їх, очевидно, замало³⁴.

Обґрунтування невідповідності наявного потенціалу транскордонного співробітництва України з державами-сусідами із регіону ЦСЄ «червоною ниткою» проходить крізь роботу відомої ужгородської дослідниці Є. Кіш. У ситуації, що склалася, науковець відзначає нагальну потребу швидкого та ефективного включення України у систему транскордонного співробітництва. Цілком очевидно, що зв'язки між прикордонними регіонами України та державами-членами євроспільноти є важливими з огляду на євроінтеграційні наміри офіційного Києва. Окрім того, дослідниця наголошує на необхідності створення передумов для залучення фінансових ресурсів ЄС для розв'язання проблем українсько-єсівського прикордоння³⁵. Є. Рябінін, дослідивши усі напрями співробітництва держав-сусідів з розбудови єврорегіонів, виявив, що останні, попри щедрі проектні субсидії, у досягненні своїх амбітних цілей залишаються далекими від успіху. «Існує припущення, — підсумував дослідник, — що реальна цінність єврорегіонів може полягати швидше в стимульованні діалогу й інституційних інновацій і менше в досягненні амбітних цілей регіонального розвитку»³⁶.

Одним з украї важливих аспектів транскордонних взаємин України та центральноєвропейських держав, що й сьогодні продовжує зберігати свою актуальність та потребує врегулювання, є режим та порядок перетину державного кордону. Як зазначається в публікації Л. Стрільчук, вперше про необхідність вирішення проблеми повноважні представники почали говорити наприкінці 1991 року. Одним із головних завдань було визначено формування нормативно-правової бази регулювання процедури перетину кордону. Першим здобутком

на означеному шляху дослідниця назвала Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Польща про пункти пропуску через державний кордон, підписану у Варшаві 18 травня 1992 року. Упродовж 1992–1996 рр. вчена констатувала наявність позитивних зрушень у врегулюванні питання. Так, сторонами було підписано низку договорів та угод, відбулося відкриття нових міждержавних переходів. Значним здобутком, на думку авторки, виявилось підписання у травні 1996 року Угоди про безвізовий туризм. У жовтні 2003-го, готуючись до вступу в Євросоюз, Польща в односторонньому порядку запровадила для громадян України візовий режим³⁷.

Нормотворча діяльність сторін супроводжувалася реальними практичними зрушеннями. Найбільш показовими у цьому плані виявилися досягнення у розбудові прикордонної інфраструктури. Так, якщо на початку 1990-х дослідники констатували наявність лише двох пунктів перетину кордону – залізничний «Мостиська–Медика» та автомобільний «Шегині–Медика», то вже у другій половині 1990-х їх було п'ять (три залізничні та два автомобільні), а у 2004-му – дванадцять. Окрім того, що наслідком розширення пропускних можливостей кордону є активізація загальнодержавної взаємодії, воно корисне й для прикордонних регіонів. Ця думка знайшла відображення у роботі К. Кондратюка, який зокрема зазначив, що «відкриття нових пунктів перепуску через кордон призвело до значної активізації життєдіяльності населення у прикордонних територіях, підвищення його життєвого рівня»³⁸.

Однак, попри очевидні успіхи, проблеми кордону між Україною та країнами Центральної Європи збереглися й після вступу останніх до ЄС. Так, наприкінці 2008 року О. Моцик вказував на проблему величезних черг на кордоні двох держав. Шляхом їхнього подолання дипломат назвав створення нових та реконструкцію пунктів пропуску, які вже функціонують, а також спрощення процедури перетину кордону шляхом запровадження механізму спільного контролю. Проблемою, що потребує свого нагального вирішення, О. Моцик назвав візовий режим для українських громадян³⁹.

Візову проблему детально висвітлено також у публікаціях І. Артёмова, О. Вайнарух, С. Мітряєвої, Н. Роїк. Наприклад, розглянувши статистичні дані щодо видачі українським громадянам шенгенських віз та дозволів на місцевий прикордонний рух, С. Мітряєва дійшла висновку про зумовленість їх специфікою сучасних домовленостей. Зважаючи на те що з моменту започаткування видачі дозволів на місцевий прикордонний рух і до 1 липня 2010 року консульствами Угорщини в Закарпатській області було видано 62 029 таких дозволів, а консульствами Польщі у Львівській та Волинській областях – 39 316, дослідниця вказує на ліберальність українсько-угорської домовленості, її прогресивність і дієвість та, як наслідок,

обґрунтовує доцільність поширення практики її використання на інші суміжні з Україною країни ЄС⁴⁰.

Вагомий внесок у дослідження згаданої проблеми зробили науковці країн Центральної Європи. Серед польських дослідників назовемо С. Ребіца, П. Гелігські, Г. Громадзкі. Словацька транскордонна школа представлена іменами А. Дулеби, В. Бенча, М. Гайдоша, А. Клайзнер, С. Конечні, П. Вагнера, В. Пулішової, М. Самсона. Помітний внесок у дослідження згаданої тематики зробили угорські вчені І. Шулі-Закар, М. Томорі, О. Мілован, А. Папп, Ч. Фединець. Румунську історіографію проблеми представляють праці Л. Горват, К. Град, К. Василе Цока, І. Хорга, О. Ілієш та багато інших⁴¹.

Таким чином, навіть неповний історіографічний огляд засвідчив існування значного наукового інтересу до проблеми транскордонної взаємодії України і держав Центральної Європи. Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, а також труднощі, що виникають на цьому шляху, в активізації транскордонного співробітництва дослідники вбачають передумову «наближення» нашої держави до Європи. Але для реалізації амбітних євроінтеграційних намірів України потрібна якісніша регіональна політика транскордонного співробітництва. Як наголошувала нещодавно голова підкомітету з питань регіонального і транскордонного співробітництва Комітету з питань європейської інтеграції Верховної Ради України О. Юринець, «сьогодні є низка проблем: відсутність центрального органу виконавчої влади, відповідального за координацію процесів транскордонного співробітництва, недосконалість законодавства, відсутність фінансової підтримки єврорегіонів з боку місцевих органів влади. Ми втрачаємо можливість використовувати той потенційний ресурс, який готовий нам надати Європейський Союз»⁴².

І все ж, якщо теперішній рівень такої взаємодії держав Центрально-Східної Європи вчені, політики та державні мужі оцінюють доволі неоднозначно, щодо її перспективності наукова й громадська думка є винятково позитивно злагодженою. Різні аспекти транскордонної взаємодії держав регіону продовжують викликати стійкий науковий і практичний інтерес, незмінно перебуваючи в полі зору дедалі ширшого кола дослідників, а також політиків і державних діячів.

¹ Динис Г.Г. Транскордонне співробітництво України / Г.Г. Динис, В.І. Дербак, І.М. Сюсько // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — Вип. 10. — К., 2001. — С. 110.

² Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його роль в процесі європейської інтеграції України // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — Вип. 15. — К., 2006. — С. 309.

³ Див.: Чорна Н. Україна і Польща: історіографія відносин (кін. XX — поч. XXI ст.) — Вінниця, 2014. — С. 219.

⁴ Див.: Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / за редакцією докт. іст. наук, проф. А.І. Кудряченка. — К., 2009. — С. 23–81.

- ⁵ *Борщевський В.В.* Українсько-польське транскордонне співробітництво в контексті європейської інтеграції України // *Економічні науки: зб. наук. пр. Серія: Економічна теорія та економічна історія / за ред. З.В. Герасимчук.* — Луцьк, 2009. — Вип. 6 (23). — Ч. 1. — С. 68.
- ⁶ *Ошуркевич Я.М.* Українсько-польські економічні відносини в процесі загальноєвропейської інтеграції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук. — К., 2002. — С. 15.
- ⁷ Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами. — К., 2004. — С. 100.
- ⁸ Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 2. Предметно-тематична частина: Д-Й / відп. ред. М.М. Варварцев. — К., 2010. — С. 124.
- ⁹ Харчинська О. Транскордонна співпраця України та Польщі в європейському контексті (на прикладі євро регіону «Буг») // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, соціологія, філософія.* — Ужгород, 2009. — Вип. 11. — С. 243.
- ¹⁰ *Кіндрат К.* Українсько-польські стосунки на зламі тисячоліть: монографія / К. Кіндрат, С. Трохимчук. — Л., 2002. — С. 88.
- ¹¹ Лендьел М. Досвід Карпатського євро регіону: поштовх до переосмислення моделі транскордонного співробітництва // *На шляху до Європи: Український досвід євро регіонів / за ред. С. Максименка, І. Студеннікова.* — К., 2000. — С. 51–52.
- ¹² Васьківська К.В. Транскордонне співробітництво України в умовах євроінтеграції / К.В. Васьківська, Г.В. Кушнірук // *Вісник Львівської державної фінансової академії / за ред. П.Ю. Буряка.* — Л., 2010. — № 18. — С. 35–36.
- ¹³ *Шманько Г.* ...І кордони не в заваді. Міжнародне співробітництво органів державного управління та місцевого самоврядування в Карпатському євро регіоні // *Політика і час.* — 1995. — № 11. — С. 52.
- ¹⁴ *Роїк Н.Г.* Інституційна транскордонна співпраця в контексті розширення ЄС: проблеми та перспективи Карпатського євро регіону // *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: зб. наук. пр.* — К., 2011. — Вип. 43. — С. 688–689.
- ¹⁵ Див.: *Волошко В.* Реалії та перспективи транскордонного співробітництва України // *Регіональна економіка.* — 2005. — № 4. — С. 123–131; *Щерба Г.І.* Шляхи активізації транскордонного співробітництва в умовах європейської інтеграції // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Науковий журнал. Серія: Міжнародні відносини.* — 2009. — № 4. — С. 39–43.
- ¹⁶ *Роїк Н.Г.* Українсько-польське міжрегіональне й транскордонне співробітництво // *Вісник Прикарпатського університету. Науковий журнал. Серія: Політологія.* — 2011. — № 4–5. — С. 189.
- ¹⁷ *Передрій О.С.* Економічна сфера — базова у транскордонному співробітництві / О.С. Передрій, В.С. П'ясецька-Устич // *Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 8–9 квітня 2011 р.).* — Ужгород, 2011. — С. 79–92.
- ¹⁸ *Буглай Н.М.* Польща в реалізації євроінтеграційного курсу України: міжрегіональне співробітництво (1999–2008 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». — К., 2009. — С. 15.
- ¹⁹ *Буглай Н.М.* Республіка Польща і Україна: міждержавне співробітництво нового формату // *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: зб. наук. пр.* — К., 2012. — Вип. 58. — С. 188–194.
- ²⁰ *Кулина С.Я.* Державне регулювання транскордонного економічного співробітництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка і управління національним господарством». — Л., 2008. — 24 с.

- ²¹ Чубай-Федоренко Г. Проблеми транскордонного співробітництва України в умовах розширеного Європейського Союзу // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — Вип. 21: Міжвід. зб. наук. пр. — К., 2012. — С. 229–243.
- ²² Колодяжна В. Правові аспекти українсько-польського транскордонного співробітництва // Підприємництво, господарство і право. — 2007. — № 10. — С. 6–10.
- ²³ Колодяжна В. Українсько-польське транскордонне співробітництво: правова регламентація торговельно-економічних проектів співпраці // Юридична Україна. — 2008. - № 5. — С. 13–17.
- ²⁴ Сухенко В.В. Правове регулювання транскордонного співробітництва // Економіка та держава. — 2008. — № 12. — С. 102–105.
- ²⁵ Борщевський В.В. Українсько-польське транскордонне співробітництво в контексті європейської інтеграції України // Економічні науки: зб. наук. пр. Серія: Економічна теорія та економічна історія. — Луцьк, 2009. — Вип. 6 (23). — Ч. 1. — С. 66–80.
- ²⁶ Поліщук Л. Основні пріоритети співпраці українських і польських регіонів: реалії та перспективи // Економічний часопис — XXI. — 2008. — № 3-4. — С.30–37.
- ²⁷ Каплинський О.В. Роль Вишеградської четвірки в контексті національної безпеки України // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 2 (11). — С. 47–54.
- ²⁸ Кулина С.Я. Зазнач. праця. — С. 14.
- ²⁹ Обухова О.Ю. Українсько-польське транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних намірів України / О.Ю. Обухова, Л.В. Стрільчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Науковий журнал. Серія: Історичні науки. — 2007. — № 1. — С. 128.
- ³⁰ Філіповська О. Транскордонне співробітництво: Україна — Польща — Білорусь (інструменти фінансового забезпечення) // Регіональна економіка. — 2007. — № 1. — С. 45–46.
- ³¹ Буглай Н.М. Польща та Україна в Європейській політиці сусідства ЄС // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: зб. наук. пр. — К., 2010. — Вип. 42. — С. 114.
- ³² Там само. — С. 117.
- ³³ Васьківська К.В. Зазнач. праця. — С. 38.
- ³⁴ Роїк Н. Зазнач. праця. — С. 189.
- ³⁵ Кіш Є. За програмою сусідства. Транскордонне співробітництво України після східного розширення ЄС // Політика і час. — 2004. — № 12. — С. 27–34.
- ³⁶ Рябінін Є.В. Транскордонне співробітництво в системі процесів регіональної інтеграції України (політологічний аналіз): монографія. — Маріуполь, 2011. — С. 77.
- ³⁷ Стрільчук Л.В. Правове забезпечення транскордонного співробітництва України та Республіки Польща // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Науковий журнал. Серія: Історичні науки. — 2008. — № 11. — С. 163–165.
- ³⁸ Кондратюк К. Українсько-польське транскордонне співробітництво (1992–2010) // Україна—Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. — Л., 2012. — Вип. 5. — С. 244.
- ³⁹ Моцик О. Україна і Польща — стратегічні партнери // Політика і час. — 2006. — № 5. — С. 3–8.
- ⁴⁰ Мітрянєва С.І. Транскордонне співробітництво: візовий аспект // Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 8–9 квітня 2011 р.). — Ужгород, 2011. — С. 98.
- ⁴¹ Див.: Чорна Н. Зазнач. праця — С. 240; Гарагонич В.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України 1991–2011 рр. — Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук. — К., 2012. — С. 10.
- ⁴² Комітет ВРУ з питань європейської інтеграції провів комітетське слухання // Голос України. — 2015. — 15 травня.

Stepan VIDNIANSKYI,

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine*

UKRAINE IN CROSS-BORDER COOPERATION: HISTORIOGRAPHICAL INTERPRETATIONS ON EXAMPLE OF LEARNING EXPERIENCE OF CARPATHIAN EUROREGION

The emergence of a common border with the European Union after the «big» EU enlargement in 2004–2007 opened new opportunities for Ukraine on the international arena and contributed to intensification of Ukrainian efforts in the implementation of European integration. The new EU members, countries of Central Europe are the most important and closest strategic partners of Ukraine on this way. These countries provide substantive support for Ukraine to implement its European plans; they often act as «lawyers» of Ukrainian interests in the all-European governing institutions. It was formed the effectively operating system of interstate cooperation between Central Europe and Ukraine, which covers various fields, types and levels of cooperation. The cross-border cooperation takes a special place in the system of international relations, because it is more massive, informalized and multifaceted than cooperation of central government institutions.

The cross-border cooperation is an important part of good neighborly relations, strategic partnership between Ukraine and Central European countries as well as effective means for accelerating the European integration of Ukraine, practical mechanism for applying European standards at the level of border regions of neighboring countries. «Eastern» enlargement of the European Union has significantly changed the system of inter-regional and cross-border cooperation in Central and Eastern Europe: there have been radical changes of its essential characteristics, mechanisms, principles. The new opportunities for deepening the EU–Ukraine dialogue at the regional level were opened after signing the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2014, in which the separate section was dedicated to cross-border cooperation.

Ігор ГАВРИЛОВ,

здобувач Дипломатичної академії України при МЗС України;

Ігор ЖАЛОБА,

завідувач кафедри дипломатичної та консульської служби

Дипломатичної академії України при МЗС України,

доктор історичних наук, професор

«ФІНЛЯНДИЗАЦІЯ» ЯК ВИКЛИК ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ: ПАН'ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ «НАВ'ЯЗАНОВОГО» НЕЙТРАЛІТЕТУ (70-ТІ РР. ХХ СТ.)

На прикладі аналізу робіт Франца Йозефа Штрауса та Отто фон Габсбурга зроблено спробу визначити погляди пан'європейців на концепцію «фінляндизації», дискусія навколо якої відновилась в 2014 році в контексті подій в Україні.

Ключові слова: Пан'європейський рух, Отто фон Габсбург, Франц Йозеф Штраус, фінляндизація.

Події та наслідки Євромайдану, а також реакція російського політикуму на них викликали повернення дискусії західних політологів до концепції «фінляндизації», цього разу — щодо України.

а) походження терміна та його трактування

Беручи до уваги фактори, про які йтиметься нижче, наразі не існує універсального визначення терміна «фінляндизація». Він виник у 1950-ті роки та був уведений в європейський політичний дискурс наприкінці 1960-х відомим німецьким політиком, членом Пан'європейського руху Францем Йозефом Штраусом. Застосований спочатку для позначення наслідків «Східної політики» (Ostpolitik) канцлера ФРН Віллі Брандта, термін змінився за рахунок розширення сфери його використання. Для розуміння контексту відновленої дискусії можна використати визначення, наведене в академічному довіднику 2008 року: «фінляндизація» — це негативний за модальністю термін, що відсилає до політики або поведінки держави, яка, перебуваючи формально в радянському блоці, бажала підтримувати тісні відносини з СРСР та, роблячи так, дистанціювала себе від традиційних союзників та друзів¹. Вже з самого визначення терміна зрозуміла його неоднозначність, політизованість, на яку неодноразово вказували дослідники².

Початок дискусії щодо «фінляндизації» України розпочав у лютому 2014 року Збігнев Бжезинський. У коментарях німецькій та британській пресі³, не застосовуючи власне самого терміна, він зазначив, що «фінська модель є ідеальною для України, ЄС та Росії в будь-якій моделі відносин Захід-Схід»⁴. Відповідно до позиції З. Бжезинського під цим маються на увазі «сусіди із взаємною повагою один до одного, із широкими економічними стосунками з Росією та ЄС, без участі в будь-якому альянсі, який розглядався б Москвою як спрямований проти неї, але з наміром розширення свого зв'язку з Європою»⁵.

У березні 2014 року інший видатний американський дипломат, Генрі Кіссінджер, аналізуючи можливі сценарії розвитку подій в Україні, також висловився за те, щоб українська влада зайняла позицію в міжнародній сфері, «подібну до позиції Фінляндії», яка «не залишає сумніву щодо власної незалежності та співпрацює з Заходом у багатьох питаннях, але уникає інституційної ворожнечі з Росією»⁶.

Така підтримка «фінської моделі» з боку двох грандів американської школи політичного реалізму викликала жваву реакцію експертного співтовариства, наслідком чого стали десятки статей щодо можливості «фінляндизації» України. Однією з основних проблем, які при цьому розглядаються експертами, є значення цього терміна.

Деякі автори (Кліффорд Гедді⁷, Девід Ігнатіус⁸) використовують вказане поняття під час аналізу подій в Україні як синонім набуття країною нейтрального статусу або взагалі не пояснюючи його (Вільям Пфафф⁹).

Інші автори (Філіп Зеліков¹⁰, Вілл Морланд, Марк П.Лейгон¹¹), вступаючи в дискусію з політичними реалістами щодо України, ґрунтують свій аналіз на тому ж розумінні терміна, що й останні, але роблять протилежні висновки щодо наслідків «фінляндизації»: подібна нейтральність України є або недосяжною через специфіку зовнішньої політики сучасної Росії, або ж буде неефективною та призведе у майбутньому до невпинного зростання російського впливу на українську внутрішню політику.

Окремі автори завважають неточність, неоднозначність використання терміна «фінляндизація» політичними реалістами, зазначаючи, що таке використання ґрунтується на помилковому аналізі фінського історичного досвіду та обставин, за яких вона була можлива, залишає поза увагою негативні наслідки, які мала відповідна політика для фінського суспільства, а також повністю ігнорує сучасну архітектуру міжнародних відносин.

Таким чином, дискусія щодо «фінляндизації» України супроводжується відсутністю єдиного підходу до розуміння терміна. Така неоднозначність викликає необхідність дослідження його генези та історії контексту з метою наступного використання в наукових та експертних колах.

Відновлення дискусії навколо «фінляндизації» позначило початок нового періоду використання терміна (з лютого 2014 р.). Як зазначалося вище, термін був уведений в публічний обіг наприкінці 1960-х років у процесі обговорення зовнішньої політики ФРН. З початку 1970-х та до середини 1980-х термін «фінляндизація» використовувався експертами, дипломатами та політиками не тільки щодо Фінляндії чи Німеччини, а й у значно ширшому контексті загальноєвропейської безпеки. Саме в цей період його використовують для позначення наслідків політики розрядки, негативних та небезпечних для європейських держав.

Після нетривалого відновлення інтересу до питання наприкінці 1980-х років (під час вирішення питання проблеми статусу Центральної та Східної Європи в умовах формального відступу СРСР від «доктрини Брежнєва»)¹², протягом 1991–2005 років використання терміна стало прерогативою академічної спільноти при аналізі конфігурації міжнародних відносин часів «холодної війни». У тогочасному європейському та американському політичному дискурсі він використовувався лише в поодиноких випадках.

Чергова активізація використання терміна мала місце в період 2008–2010 років у зв'язку з протидією російського керівництва можливому розвитку відносин України та Грузії з НАТО (Бухарестський саміт), та, більшою мірою — у зв'язку з російсько-грузинським збройним конфліктом (серпень 2008 р.)¹³. У цей період термін здебільшого використовувався без глибокого аналізу його змісту, в контексті стратегічних намірів керівництва Російської Федерації щодо Грузії (Ч. Краутхамер, М. ван Херпен), України (Т. Грехем), інших сусідів Росії (Л. Арон) та навіть Західної Європи (Е. Лукас, Р. Асмус).

Активне обговорення «фінляндизації» у європейських та американських академічних, експертних та політичних колах спричинилося до появи доволі значної джерельної бази з цього питання. Не зупиняючись детально на історіографії зазначимо, що змістовний опис основних джерел та авторів, які займалися питанням «фінляндизації», наведений в оглядовій статті Алпо Русі¹⁴. Один з найкращих її дослідників Вальтер Лакер¹⁵ у своїх статтях не лише проаналізував підходи до розуміння поняття та історіографію питання станом на кінець 1970-х років, але й навів розгорнуту аргументацію відносно того, яке значення мала «фінляндизація» для західного експертного співтовариства¹⁶.

Крім того, багато уваги цій концепції в контексті оцінки радянсько-фінських відносин присвятили фінські дослідники, велика частина з яких розглядала її з позицій «нейтралізму» (доволі популярної у фінській історіографії концепції, відповідно до якої ігнорується або скептично оцінюється радянський вплив на фінську зовнішню та внутрішню політику, а акцент робиться на тому, що позиція Фінляндії на міжнародній арені розроблялась в Гельсінкі без тиску СРСР). Представники «нейтралізму» оцінюють передусім позитивні сторони

фінсько-радянських повоєнних відносин, підкреслюючи вплив на них історичних передумов та подій на міжнародній арені¹⁷.

Концепція «фінляндизації» нерозривно пов'язана з особливостями радянсько-фінських відносин після закінчення Другої світової війни. У першій половині ХХ сторіччя вони характеризувались недовірою та напруженим характером, яскравими ознаками чого стали три війни (радянсько-фінська 1918–1920 рр., радянсько-фінська 1939–1940 рр., а також радянсько-фінська війна 1941–1944 рр.), та два мирних договори (Тартуський та Московський). З 1944 року політичне керівництво Фінляндії змінило свою політичну орієнтацію, виступивши на боці союзників. У 1947 році між Фінляндією та членами антигітлерівської коаліції був укладений Паризький мирний договір, а нові принципи співіснування СРСР та Фінляндії на десятиріччя наперед були закладені Договором про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу, укладеним 6 квітня 1948 року¹⁸.

Положення радянсько-фінського договору, формально укладеного внаслідок «намагання Фінляндії залишатись збоку від протиріч між інтересами великих держав», закріпили умовний нейтралітет Фінляндії. При цьому трактування договірних положень та намагання фінського керівництва (президентів Юхо Кусти Паасіківі та Урхо Кекконена) призвели до виникнення у зовнішній та внутрішній політиці повоєнної Фінляндії низки особливостей, відомих під назвою «лінія Паасіківі-Кекконена».

Фінське політичне керівництво, в обмін на те що Фінляндія залишалась демократичною, багатопартійною та капіталістичною країною з нейтральним статусом та можливістю вести активну торгівлю з СРСР, послідовно відмовлялося від будь-яких кроків, які могли б викликати незадоволення радянського керівництва (наприклад, відмова від участі в «плані Маршалла», відсутність реакції на втручання СРСР у справи країн Східної Європи, самоцензура в пресі тощо).

б) початок дискусії щодо особливостей фінської політики та позиція Ф.Й. Штрауса

Особливості такої політики керівництва Фінляндії, що відрізняли її від інших нейтральних європейських держав на кордоні між двома ідеологічними таборами (Швеція та Австрія), невідворотно почали викликати інтерес європейських політиків, особливо австрійських та західнонімецьких.

Приводом для початку аналізу «лінії Паасіківі-Кекконена» стали дискусії щодо нейтрального статусу Австрії (який вона отримала після проголошення в 1955 році Декларації про незалежність Австрії та Декларації про нейтралітет Австрії) та щодо статусу Західного Берліна (1961–1962 рр.).

Першим публічно відмітив особливості статусу Фінляндії у 1953 році Міністр закордонних справ Австрії Карл Грубер, зазначивши, що

до дебатів про майбутній статус Австрії «був вкинутий лозунг “фінська політика”, тобто ставлення Фінляндії до Росії», яке автор трактував як закріплене договором право СРСР окупувати нейтральну Фінляндію у випадку війни проти СРСР¹⁹. Крім того, Грубер озвучив важливу тезу, яка у подальшому неодноразово обговорювалася у контексті «фінляндизації»: небезпечною є концепція нейтралітету, за якого СРСР в односторонньому порядку вирішує, як певна країна дотримується відповідного договору, або втручається у внутрішню політику такої країни²⁰.

За спогадами Ріхарда Льовенталє, який очолював кафедру міжнародної політики у Вільному університеті Берліна, питання радянсько-фінських відносин та концепція «фінляндизації» (без використання самого терміна) аналізувалися на його кафедрі у другій половині 1960-х років під час обговорення парадоксу відмови Фінляндії від частини «західних» свобод задля замирення з СРСР²¹. Відповідно до позиції самого Льовенталє, в умовах послаблення західноєвропейського комуністичного руху та суперечок всередині НАТО та Європейської Економічної Спільноти, західноєвропейські держави мали шанс побудувати свої відносини з СРСР за фінською моделлю²², яка відповідала поглядам політичних реалістів на можливу поведінку малих держав, що межують з великими (від намагання не провокувати до замирення будь-якою ціною).

Однак остаточно дискусія щодо «фінляндизації» була започаткована у ФРН в 1969 році, після подій «Празької весни» та обрання Канцлером ФРН Віллі Брандта, за правління якого в західнонімецькій зовнішній політиці відбулась революція: встановлення відносин між ФРН та НДР та започаткування «східної політики».

Розпочав обговорення наприкінці 1969 року голова німецької консервативної партії «Християнсько-соціальний союз» Франц Йозеф Штраус²³ своїми висловленнями відносно цілей, які радянське керівництво, на його думку, намагалось досягнути щодо ФРН, а саме: залишення Німеччини розділеною, повний контроль СРСР над НДР, а також «фінляндизація» ФРН, під якою Штраус розумів нейтралізацію ФРН, розпуск НАТО та відмову від створення єдиної Європи.

«Фінляндизація» розглядалася Штраусом нерозривно від контексту загальноєвропейської політики. «Комуністична» Європа, яка мала виникнути внаслідок проведення такої політики (за рахунок відсутності зовнішньої політики, роззброєння та з розірваним партнерством зі США) виглядала для Штрауса небажаною альтернативою об'єднаної Європи (в умовах якої європейські країни могли сподіватись на реальний нейтралітет)²⁴.

Інтерв'ю Штрауса привернуло увагу в Фінляндії, наслідком чого стала публікація 21 січня 1970 року редакцією найбільшої фінської газети Helsinki Sanomat жорсткої відповіді на нього²⁵, в якій досить вдало охарактеризовано суть дискусії навколо «фінляндизації»:

«Штраус здатний вимовити слово “нейтральність” таким чином, що воно звучить як образа». Фінську реакцію на інтерв'ю було завважено одним з провідних журналів ФРН «Der Spiegel», а канцлер країни Віллі Брандт офіційно вибачився за дії Штрауса.

Зазначені події, розпочавшись у західнонімецькій пресі щодо можливої «фінляндизації» власне ФРН, стали початком надзвичайно бурхливого її обговорення, яке швидко переросло в обговорення загальноєвропейське. Так, влітку 1970 року про це писав Ріхард Льовенталь. У вересні цього року та восени 1971-го Раймон Арон²⁶ визначив її як невірно підібраний термін для позначення комплексу цілей радянської дипломатії, якими він вважав забезпечення порядку через зону впливу, зменшення американської присутності в Європі, підтримання стосунків з кожною країною західного світу окремо. Такі цілі просуваються не через воєнну агресію, а через soft power (м'яку силу) з метою отримання певного права «вето» у процесах, які мають місце в Західній Європі.

1972 року Ленард Шапіро торкнувся питання «фінляндизації» під час Європейського семінару у Швеції. У квітні 1972 року, аналізуючи протиріччя всередині НАТО, Вальтер Хан охарактеризував її як проблему, якої в Західній Європі боялись більше ніж відкритої радянської агресії, визначивши «фінляндизацію» як «процес, у якому СРСР, діючи в контексті стратегічно-військової переваги в Європі та вміло змішуючи погрози з лестощами, поступово розповсюджує гегемонію над усією Європою»²⁷. У жовтні 1972 року Ф.Й. Штраус учергове звернувся до зазначеного питання, однак (очевидно, під впливом дискусії, яка розгорнулася) вже цілковито в загальноєвропейському контексті²⁸.

Протягом 1973–1975 років дискусія навколо «фінляндизації» пережила свій пік. Більше того, сам термін увійшов до лексики політиків: так, у січні 1975 року під час візиту Штрауса до КНР він був використаний (у дещо спірному контексті) Мао Цзедунгом у бесіді зі Штраусом відносно майбутнього РБСЕ та європейської політики щодо СРСР²⁹.

в) Отто фон Габсбург і «фінляндизація»

У контексті дискусії цікавою видається малодосліджена позиція щодо «фінляндизації» однодумця Штрауса, багаторічного президента Пан'європейського руху Отто фон Габсбурга. Цікавою вона є передусім тим, що сам пан'європеїзм був та залишається однією з впливових загальноєвропейських течій, що формували та формують порядок денний у питаннях європейської зовнішньої та внутрішньої політики (так, наприклад, у Європарламенті протягом багатьох років діє депутатська група «Пан'європа», а членами руху є депутати національних парламентів Німеччини, Австрії та країн Східної і Південної Європи).

Відомий своїми численними виступами в стінах Європейського Парламенту, у тому числі щодо «фінляндизації» у контексті подій у різних частинах світу³⁰, Отто фон Габсбург займає особливе місце се-

ред учасників дискусії через свій комплексний підхід до її розгляду як явища та його можливих наслідків для всього Європейського континенту. Такий аналіз концепції «фінляндизації» базувався на особливій оцінці місця та ролі Європи в історії та сучасності.

Пан'європеець протягом тривалого часу, Отто не тільки сприйняв ідеї Куденхове-Калергі щодо розбудови єдиної Європи, а й значно оновив їх, пристосовавши до умов «ялтинського» світу. Серед основних тем його досліджень були пошук європейської ідентичності в епоху переходу до постіндустріального ладу, розповсюдження ядерної зброї та побудови біполярної системи міжнародних відносин, а також пошук історичних моделей політичного устрою Європи, які могли б допомогти відновити єдність та економічне процвітання континенту.

Саме у контексті цих двох концепцій та пристосування їх до умов повоєнного поділу Європи між двома супердержавами Отто фон Габсбург розглядав «фінляндизацію». Безпосереднім приводом для його вступу до дискусії стало обговорення концепції, перспектив та потенційних негативних наслідків діяльності Конференції з безпеки та співробітництва в Європі.

Ключовою публікацією, в якій Габсбург виклав свої основні думки щодо концепції «фінляндизації», виявився його допис у люксембурзькій пресі³¹ на початку 1973 року. Відзначаючи «фінляндизацію» як втрату значної частини державного суверенітету при збереженні зовнішньої форми демократичного життя та вільного порядку, автор пов'язував таку втрату з тим фактом, що світові центри сили продемонстрували відсутність інтересу до майбутнього невеликої держави. Внаслідок цього після 1944 року фіні були фактично покинуті напризволяще.

На думку Габсбурга, широке розповсюдження терміна стало наслідком «розкисання» політичної еліти Західної Європи. Розглядаючи концепцію «фінляндизації» у контексті запланованої Конференції з безпеки та співробітництва в Європі, Габсбург відзначав, що при недостатній готовності багатьох європейців потурбуватися про власну безпеку та зволіканні континентального об'єднання така Конференція зможе занадто легко призвести до панування СРСР над Західною Європою.

На його думку, несприйняття «фінляндизації» як проблеми — це наслідок віри європейців у можливість якимось чином довгостроково домовитися з СРСР та вести зручне напівзалежне існування, незважаючи на приклад Фінляндії, який показав, що для слабких держав не може бути ніякого довготривалого компромісу з «такою імперіалістичною силою, як Росія».

Для Габсбурга все це означало, що «неможливо на тривалий час вигідно домовитися з силою, яка винайшла та застосувала у найбрутальніший спосіб Доктрину Брежнева». Довгостроковий компроміс можливий лише тоді, коли обидві сторони визнають однакові моральні принципи.

Аналізуючи контекст міжнародних відносин середини 70-х років ХХ сторіччя³², Габсбург визначив три фактори, які робили «фінляндизацію» ефективною та можливою: криза зовнішньої політики США на початку 1970-х років, наявність «ідеологічного вакууму» в Європі та явні паралелі між зовнішньою політикою СРСР (фінляндизація та «доктрина Брежнева») та дореволюційної Росії.

«Американський відступ з Європи» був одним з доводів на користь того, що радянська політика «фінляндизації» буде результативною. Як дослідив П. Хаснер, у 1960-х роках американські експерти при прогнозуванні поступового зменшення впливу США в НАТО передбачали, що внаслідок перемоги концепції де Голля «Європи від Атлантики до Уралу», американський вплив на європейську політику буде значно обмежено, а сама Європа перейде до «співіснування» з радянським блоком. Це з часом викличе не тільки руйнування євроатлантичної співдружності, але й самих загальноєвропейських наддержавних структур. При цьому СРСР через свою «м'яку гегемонію» матиме можливість отримувати європейські технології та капітал для отримання справді глобального статусу. У центрі такої концепції була презумпція американських аналітиків щодо слабкості, розділеності та недалекоглядності європейських еліт³³.

Точка зору Отто фон Габсбурга на «американський відступ» відрізнялась особливістю акценту: замість аргументів зі сфери *real politic* він звертав увагу читача на те, що криза в зовнішній та внутрішній політиці США була викликана непристосованістю американських конституційних принципів («фермерської республіки 18 сторіччя») до умов боротьби супердержав, що, своєю чергою, призвело до неготовності американської держави функціонувати в умовах технологічної революції, глобального протистояння та необхідності підтримання міжнародного діалогу за правилами, які розробляються на світовому рівні (ООН)³⁴. Таким чином, труднощі, які мали стати викликом для американської політики в Європі, лежали не в площині військової стратегії, а в площині невідповідності інструментів американської зовнішньої політики викликам постіндустріального світу (передусім викликам «м'якої сили»).

Не менш важливою за занепад американської зовнішньої політики Габсбург вважав нездатність європейських лідерів створити наповнений змістом загальноєвропейський проект, який зміг би стати альтернативою американського протекторату, під яким Західна Європа перебувала після завершення Другої світової війни (такий стан Габсбург іменував як «вакуум, що притягує шторм»). Саме тому він активно підтримував план Лео Тіндемманса зі створення Європейського Союзу, в якому однією з важливих основ мала стати спільна зовнішня політика.

Без такого амбітного загальноєвропейського проекту, діючи виключно в економічних межах європейських спільнот, європейські кра-

їни були приречені на програш перед радянською пропагандою, яка використовувала багатий арсенал інструментів для створення позитивного образу СРСР. Незважаючи на те що його аналіз здійснювався з позицій консерватизму, що обмежувало його в об'єктивності, Габсбург доволі чітко визначив ключові «больові точки» світогляду західного постіндустріального суспільства: надмірну силу мас-медіа, подвійні стандарти під час оцінки правих та консервативних ідей, невиправдану політкоректність, загальну тенденцію до зрівнювання всіх, створення політичних міфів для стигматизації західної цивілізації.

При цьому, з точки зору Габсбурга, радянська зовнішня політика по суті була нічим іншим як продовженням політичних традицій Московського царства, за якими важливим було постійне збільшення територіальної сфери впливу. Це невідворотно мало призвести до протиріччя між намаганням досягнути спокою в Європі за рахунок догоджання СРСР та радянськими територіальними амбіціями. Саме тому Габсбург скептично ставився до ініціювання Конференції з безпеки та співробітництва в Європі: на його погляд, вона не надавала жодних гарантій проти застосування СРСР «м'якої сили» для просування власних інтересів на континенті.

Протидією «фінляндизації», за задумом Габсбурга, мало бути не пасивне визнання небезпечності компромісу з СРСР та бездіяльність перед його «м'якою силою», а ідеологічний контрнаступ, заснований на пан'європейських принципах.

По-перше, важливо було визнати, що Європа включає в себе не тільки країни на захід від «залізної завіси», а весь континент. Таким чином, замість того, щоб намагатись протидіяти «фінляндизації» у себе, політичні еліти західноєвропейських країн мали більш активно діяти задля забезпечення реалізації прав народів Східної Європи на самовизначення та деколонізацію.

По-друге, необхідно було публічно визнати, що Європа є континентом свободи, заснованої на принципах вільної політичної системи, вільної, відповідальної, соціальної ринкової економіки та абсолютних гарантій прав людини з одночасною повагою до християнських принципів. У такій системі автоматично не могло бути компромісу з тоталітарними (та, особливо, з комуністичними) режимами.

Не менш важливою була пропозиція щодо імплементації в Європі політичної системи, пристосованої до вимог часу. Це мало включати не тільки технологічну адаптацію, а й відмову від системи «демократії подачок»³⁵ та соціального популізму.

Незалежно від деталей дискусії щодо можливої «фінляндизації» України, повернення американських політологів до термінології часів холодної війни можна розцінювати як одну з ознак можливого початку нової холодної війни, в якій Україні судилося відігравати роль держави між двома ідеологічно ворожими таборами.

У цьому контексті аналіз Отто фон Габсбурга цінний тим, що в ньому доволі точно відмічені основні пункти, які є предметом обговорення в наш час: відволікання США від Європи, суперечливість запропонованих європейцям ідеологічних основ ЄС, слабкість європейського суспільства перед російською пропагандою та незмінність політичних амбіцій російського керівництва, яке не полишає намагання відновити свою сферу впливу у Східній Європі.

- ¹ Hanhimäki Jussi M. Finlandization // Encyclopedia of the Cold War. — New York: Routledge, 2008. — P. 319–321.
- ² Kullaa R. Non-alignment and Its Origins in Cold War Europe: Yugoslavia, Finland and the Soviet Challenge. — London: I. B. Tauris, 2012. — P.17–20. Jakobson M. Substance and Appearance: Finland // Foreign Affairs. — 1980. — Vol. 58. — Issue 5. — P.1034–1044.
- ³ Brzezinski Z. Brzezinski's Finland Role Model for Ukraine. Interview by Michael Knigge // Deutsche Welle. — N.p., 20 Feb. 2014. Web. 8 May 2015. <<http://www.dw.de/brzezinski-finland-role-model-for-ukraine/a-17448110>>. Brzezinski Z. Russia Needs to Be Offered a 'Finland Option' for Ukraine // Financial Times. — N.p., 22 Feb. 2014. Web. 08 May 2015. <<http://www.ft.com/cms/s/0/e855408c-9bf6-11e3-afe3-00144feab7de.html>>.
- ⁴ «In brief, the Finnish model is ideal for Ukraine, the EU and Russia in any larger east-west strategic accommodation» y: Brzezinski Z. Russia Needs a 'Finland Option' for Ukraine // Financial Times. — N.p., 23 Feb. 2014. Web. 08 May 2015. <<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7f722496-9c86-11e3-b535-00144feab7de.html>>.
- ⁵ «The US could and should convey clearly to Mr Putin that it is prepared to use its influence to make certain a truly independent and territorially undivided Ukraine will pursue policies towards Russia similar to those so effectively practised by Finland: mutually respectful neighbours with wide-ranging economic relations with Russia and the EU; no participation in any military alliance viewed by Moscow as directed at itself but expanding its European connectivity» y: Ibid.
- ⁶ «Internationally, they should pursue a posture comparable to that of Finland. That nation leaves no doubt about its fierce independence and cooperates with the West in most fields but carefully avoids institutional hostility toward Russia» y: Kissinger H. To Settle the Ukraine Crisis, Start at the End // The Washington Post. — 05 Mar. 2014. Web. 08 May 2015. <http://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html>.
- ⁷ Gaddy Clifford G. Finlandization for Ukraine: Realistic or Utopian? // The Brookings Institution. — 06 Mar. 2014. Web. 04 June 2015. <<http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2014/03/06-finlandization-ukraine-reali-stic-utopian-gaddy>>.
- ⁸ Ignatius D. Ignatius: Will Ukraine Be the New Finland? // HeraldTribune.com. — N.p., 22 May 2014. Web. 08 May 2015. <<http://www.heraldtribune.com/article/20140522/COLUMNIST/305229998/0/APW?Title=Ignatius-Will-Ukraine-be-the-new-Finland>>.
- ⁹ Pfaff W. What Ukraine Really Needs: William Pfaff // Truthdig Main News. — N.p., 13 May 2014. Web. 08 May 2015. <http://www.truthdig.com/report/item/what_ukraine_really_needs_20140513>.
- ¹⁰ Zelikow Ph. We Require a Strategy Not Just a Reaction to Russia // Financial Times. — N.p., 23 Mar. 2014. Web. 08 May 2015. <<http://www.ft.com/intl/cms/s/6a773136-b0ee-11e3-9ff6-00144feab7de,Authorised=false.html>>.
- ¹¹ Lagon Mark P., Moreland Will. 'Finlandization' Abandons Ukraine // Foreign Policy. — 03 Nov. 2014. Web. 04 June 2015. <<http://foreignpolicy.com/2014/11/03/finlandization-abandons-ukraine/>>.
- ¹² Kux S. Neutrality and new thinking // Soviet Foreign Policy in Transition / ed. Roger E. Kanet, Deborah N. Miner, Tamara J. Resler. — Cambridge, 1992. — P.100–121; Lévesque J. 1989, La Fin D'un Empire L'URSS Et La Libération De L'Europe De L'Est. — Paris: Presses De La Fondation Nationale Des Sciences Politiques, 1996. — P. 94–100.

- ¹³ Див.: Blank S. *Perspectives on Russian Foreign Policy*. — Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2012; Blank S. *Perspectives on Russian Foreign Policy*. — Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2012.
- ¹⁴ Rusi A. Finlandization without Finland? Turning Points in the Finlandization Debate: From a Political Insult to a Key Concept in Computer Games // *Year-book of Finnish Foreign Policy*. — 1988. — Vol. 15. — P. 13–16.
- ¹⁵ Vaïsse J. *Neoconservatism: The Biography of a Movement*. — Cambridge, MA: Belknap of Harvard UP, 2010. — P. 122.
- ¹⁶ Laqueur W. *The Political Psychology of Appeasement: Finlandization and Other Unpopular Essays*. — New Brunswick, NJ: Transaction, 1980. — P. 3–22; Laqueur W. *Europe: The Specter of Finlandization // Commentary*. — 1977. — Vol. 64. — №. 6. — 12.01. — P. 37–41; Laqueur W. *Finnlandisierung — ein Modell? // Europäische Rundschau*. — 1978. — Nr. 2. — S. 89–103.
- ¹⁷ Jakobson M. *Finland, Myth and Reality*. — Helsinki: Otava Pub., 1987; Nevakivi J. *Neutrality in History*. — Helsinki: SHS, 1993; Allison R. *Finland's Relations with the Soviet Union, 1944–84*. — London: Macmillan in Association with St Antony's College, Oxford, 1985.
- ¹⁸ Про історичні обставини прийняття цих угод — див.: Вехвіляйнен О. *Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією*. — К.: Темпора, 2010. — С. 179–195.
- ¹⁹ Gruber K. *Zwischen Befreiung und Freiheit: Der Sonderfall Österreich*. — Wien: Ullstein, 1953. — S. 252.
- ²⁰ Ibid. — S. 310.
- ²¹ Питання радянського підкорення Європи за допомогою «м'якої сили» обговорювалось в контексті наради політичного консультативного комітету країн-учасниць Варшавського договору в Бухаресті в 1966 році — див.: Laqueur W. *Europe: The Specter of Finlandization*, P. 37, а також EAST–WEST: The Third Summit: A Time of Testing // *Time Inc.*, 01 July 1974. Web. 05 June 2015. <<http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,942872,00.html>>.
- ²² Ruddy T. M. *Charting an Independent Course: Finland's Place in the Cold War and in U.S. Foreign Policy*. — Claremont, CA: Regina, 1998. — P. 204.
- ²³ До Штрауса термін «фінляндизація» в 1969 році використав відомий німецький політик Вальтер Гальштейн, але його висловлювання не мали ефекту виступу Штрауса.
- ²⁴ Strauß F. J. *Die Bundesrepublik Deutschland im Kräftefeld der Weltpolitik*. — Stuttgart, 1976. — S. 47.
- ²⁵ *Suomi lyömäaseena // Helsingin Sanomat*. — 21.1.1970.
- ²⁶ Aron R. *Vers un nouvel ordre européen // Le Figaro*. — 6.10.1971.
- ²⁷ Hahn W. F. *Nuclear Balance in Europe // Foreign Affairs*. — 1972. — Vol. 50. — Issue 3. — P. 501–516.
- ²⁸ *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. — 1.10.1972.
- ²⁹ Wenger A., Mastny V., Nunlist C. *Origins of the European Security System: The Helsinki Process Revisited, 1965–75*. — London: Routledge, 2008. — P. 134.
- ³⁰ Kleiner Hof // *Der Spiegel*. — 1980. — 28.07.1980.
- ³¹ Habsburg O. *Finlandisierung // Luxemburger Wort*. — 27.01.1973.
- ³² Habsburg O., von. *Idee Europa: Angebot Der Freiheit*. — München: Herold–Druck, 1976.
- ³³ Hassner P., Treverton G. *Europe and America beyond 2000*. — New York: New York UP, 1990. — P.54–59.
- ³⁴ Про цю небезпеку, яку ніс для євроатлантичного світу розрив між станом державного апарату та завданнями, які ставила перед ним технологічна революція, Габсбург писав ще з початку 1950-х років. Див., наприклад; Habsburg O., von. *Soziale Ordnung von Morgen; Gesellschaft und Staat im Atomzeitalter*. — Wien: Herold, 1957; Habsburg O. *Europa — Großmacht oder Schlachtfeld*. — Wien–München: Herold, 1965; Habsburg O. *Politik für das Jahr 2000*. — Wien: Herold, 1968.
- ³⁵ «Gefälligkeitsdemokratie», термін, винайдений в 1950–ті роки німецьким політологом Теодором Ешенбургом для позначення політики демократичних держав, спрямованої на задоволення потреб окремих груп, а не всього населення, використовується як синонім політики популізму. Див.: Kirschhofer–Bozenhardt A. *Populismus: Purer Hass statt sachlicher Argumente // DiePresse.com*. — N.p., 01 July 2014. Web. 05 June 2015. <http://diepresse.com/home/meinung/gastkommentar/3830231/Populismus_Purer-Hass-statt-sachlicher-Argumente>.

Ihor HAVRYLOV,

Candidate of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine;

Ihor ZHALOBA,

Head of the Department of Diplomatic and Consular Service of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, Doctor of Historical Sciences, Professor

«FINLANDIZATION» AS A CHALLENGE TO EUROPEAN SECURITY SYSTEM, PAN-EUROPEAN APPROACH TO THE ISSUE OF «IMPOSED» NEUTRALITY (70-IES XX CENTURY)

In the context of the analysis of the works of Franz Josef Strauss and Otto von Habsburg attempts were made to identify pan-Europeans views on the concept of «finlandization» debate around which resumed in 2014 in the context of events in Ukraine.

Events and consequences of Euromaidan and reactions of Russian politicians to them caused the return of Western political scientists' debate about the concept of «finlandization», this time — concerning Ukraine.

Considering factors which will be discussed below, currently there is no universal definition of «finlandization.» It originated in the 1950s and was introduced into the European political discourse in the late 1960s by known German politician, a member of the Pan-European movement Franz Josef Strauss.

Start of the «finlandization» discussion on Ukraine started Zbigniew Brzezinski in February, 2014. In comments to the German and British press, without actually using the term, he said that «Finnish model is ideal for Ukraine, the EU and Russia in any model of East-West relations».

Some authors (Clifford Gaddy, David Ignatius) use the provided concept in the analysis of events in Ukraine as a synonym for acquiring neutral status of the country or not explaining it at all (William Pfaff).

Other authors (Philip Zelikow, Will Morland, Mark P.Leyhon), engaging in debate with political realists on Ukraine, base their analysis on the same sense of understanding the term, as the latter, but they do the opposite conclusions about the consequences of «finlandization»: such neutrality of Ukraine either is inaccessible due to the nature of Russia's modern foreign policy or will be ineffective and will lead to the continued growth of Russian influence on Ukrainian internal politics in the future.

Some authors report inaccuracy, ambiguity in the use of the «finlandization» term by political realists, noting that such a use is based on erroneous analysis of the Finnish historical experience and the circumstances in which it was possible. It ignores the negative consequences that the

appropriate policy had for the Finnish society and also completely disregards modern architecture of international relations.

Thus, the debate on «finlandization» of Ukraine is accompanied by lack of common approach to the understanding of the term. Such ambiguity makes it necessary to study its genesis and historical context for further use in scientific and expert circles.

Regardless of details of the discussions on possible «finlandization» of Ukraine, return of American political scientists to the terminology of the Cold War can be regarded as one of the early signs of a possible new Cold War, in which Ukraine is destined to play the role of the state between two ideologically hostile camps.

In this context the analysis of Otto von Habsburg is valuable in that it quite accurately marked the key points that are discussed in our time: the diversion of the USA from Europe, the inconsistency of the proposed ideological foundations of the EU to Europeans, the weakness of European society to the Russian propaganda and immutability of the political ambitions of Russian leadership that is persistent in attempts to restore its sphere of influence in Eastern Europe.

Keywords: Pan-European movement, Otto von Habsburg, Franz Josef Strauss, finlandization.

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,

Посол з особливих доручень МЗС України,

кандидат фізико-математичних наук;

Олексій КОПИЛ,

начальник відділу правового забезпечення МЗС України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ

5 грудня 2015 року відзначається 21-ша річниця укладення лідерами України, Великої Британії, Росії і США (Л. Кучмою, Дж. Мейджером, Б. Єльциним, Б. Клінтоном відповідно) Будапештського меморандуму 1994 року «Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» (ДНЯЗ, 1968 р.). Дві інші ядерні держави та постійні члени Ради Безпеки ООН – Китай і Франція офіційно висловили аналогічні гарантії Україні у формі відповідних заяв (Заява Уряду КНР від 04.12.1994 і Декларація Франції з супровідним листом Президента Ф. Міттерана від 05.12.1994), хоча формально і не підписували Меморандум. Головна відмінність цих заяв від змісту Меморандуму полягає у відсутності пункту про обов'язкове проведення консультацій у разі виникнення ситуацій, пов'язаних із зобов'язаннями. Україна, зі свого боку, зобов'язувалася вивести всю ядерну зброю з території країни. При цьому тактичну ядерну зброю з України було виведено ще 1992 року, а весь процес ядерного роззброєння завершився у 1996-му, останню шахтну пускову установку міжконтинентальних ракет РС-22 (SS-24) було знищено у 2001 році [1, 2].

2014-й – «ювілейний» для Меморандуму рік став роком російської агресії [3], колапсу та руйнації міжнародних «гарантій»/«запевнень», закладених у цьому міжнародно-правовому документі. У цьому зв'язку впродовж останнього року у міжнародних ЗМІ можна було знайти чимало заяв та коментарів політиків і навіть науковців – представників країн-підписантів Будапештського меморандуму, і не лише російських, які намагалися необґрунтовано спростувати чинність будапештських «гарантій» та обов'язковість їх виконання для всіх сторін цього документа. При цьому ініціаторами цих спростувань та фальсифікацій були саме російські політики та кремлівські «правники».

У цій роботі наведено низку неспростовних доказів протилежного. А саме, що Будапештський меморандум є чинним міжнародним договором для його сторін-підписантів («гарантів» незалежності та непорушності кордонів України), обов'язковим до виконання.

Насамперед це стосується Російської Федерації — головного порушника будапештських «гарантій».

Серед зазначених «гарантій»/«зобов'язань» є такі: поважати незалежність, суверенітет та сучасні кордони України; утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності та політичної незалежності України і що ніякі озброєння ніколи не будуть використані проти неї окрім випадків самооборони...; утримуватися від економічного примусу тощо. Ці міжнародні гарантії були зруйновані Росією наприкінці лютого — в березні 2014 року військовою анексією Кримського півострова. Стосовно інших будапештських «гарантів», то вони, формально не порушуючи своїх зобов'язань, не змогли протидіяти та запобігти російській агресії.

Те, що Росія не збирається дотримуватися своїх зобов'язань поважати територіальну цілісність та непорушність кордонів України стало зрозумілим ще в кінці 2003 року у зв'язку з подіями, пов'язаними з українською косою Тузла в Керченській протоці. Саме тоді на повний голос почали звучати пропозиції окремих політиків про поновлення Україною ядерного статусу. Хоча порушувала Будапештський меморандум Росія ще й раніше, коли здійснювала економічний тиск на Україну, зокрема щодо постачання енергоносіїв, введення необґрунтованих обмежень на український експорт окремих видів сільськогосподарської та іншої продукції.

У 2009 році напередодні 15-ї річниці Будапештського меморандуму в українському парламенті та експертному середовищі відбувалася дискусія щодо необхідності його ратифікації, надання йому статусу «політико-правового документа» або прийняття іншого документа «зобов'язуючого характеру щодо гарантування безпеки України». На думку тодішнього голови ВРУ В. Литвина, такий документ міг би зняти гостроту проблеми щодо участі України в НАТО. Колишній секретар РНБОУ, провідний фахівець у сфері безпеки та стратегічних озброєнь В. Горбулін наполягав на необхідності трансформування Будапештського меморандуму у багатосторонній юридично зобов'язальний міжнародний договір [4]. Водночас тодішній Президент України В. Ющенко висловлювався за необхідність укладення Україною двосторонніх договорів з країнами-гарантами на заміну Будапештського меморандуму, подібних Хартії Україна—США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 року.

У березні 2010 року було оприлюднене звернення ВРУ до ядерних держав із закликом щодо зміцнення гарантій безпеки Україні, яка добровільно відмовилася від ядерної зброї. У зв'язку з 15-ю річницею Меморандуму було також офіційне дипломатичне листування України на найвищому рівні з країнами-гарантами. Партнери-гаранти нашої держави, насамперед Росія і США, висловлювали тоді готовність підтвердити та посилити зазначені гарантії щодо України. На жаль, такі пропо-

зиції та запевнення не були реалізовані у практичній площині і не пішли далі загальнополітичних заяв, намірів та теоретичних дискусій.

Як свідчать українські учасники переговорів з підготовки тексту Меморандуму, стратегія української делегації полягала в тому, щоби кінцевий текст носив юридично зобов'язальний характер. Водночас, стратегія партнерів полягала в наголосі на політичному характері гарантій. В результаті було досягнуто компромісного варіанта – міжнародно-правова домовленість, яка фіксує реальні політико-правові гарантії незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України та встановлює спеціальний механізм їх дипломатичного захисту у разі їх порушення.

Про певну слабкість гарантій, які було надано Україні ядерними державами, може свідчити те, що в англomовному тексті Меморандуму (в його назві) було використано термін «security assurances» (безпекові запевнення), що є слабкішим за термін «security guarantees» (безпекові гарантії) [1]. Прикметно, що в російськомовному тексті Меморандуму, як і в україномовному, використано термін «гарантии безопасности».

За словами одного з американських учасників переговорного процесу з підготовки Меморандуму, колишнього посла США в Україні, а нині політолога-науковця С. Пфайфера, під час переговорів дискусійним було питанням про те, який термін вжити – «guarantees» чи «assurances», оскільки перший термін використовували для надання гарантій членам НАТО, що передбачає військові зобов'язання. Тоді американська адміністрація не була готова надавати Україні будь-які військові зобов'язання, тим більше, було зрозуміло, що Сенат не забезпечить можливість ратифікації договору з такими жорсткими зобов'язаннями. За твердженням С. Пфайфера, Меморандум планували як політичну угоду, яка б передбачала «конкретно не визначені запевнення, але не військові гарантії». Водночас учасники Меморандуму мають чіткі зобов'язання реагувати, навіть якщо і не зобов'язані застосовувати військову силу. Відсутність жорсткої реакції Заходу на російську агресію, на думку американського дипломата, дискредитує західні безпекові гарантії та негативно впливає на стабільність режимів нерозповсюдження. Аналогічну позицію розділяє і низка інших західних дослідників.

З весни 2014 року з початку російської агресії [3] та анексії Криму, з російського боку озвучуються «аргументи» політиків і навіть окремих науковців – фахівців з міжнародного права та міжнародних відносин з метою «виправдання» агресивних дій В. Путіна. Висловлюється думка, що оскільки Будапештський меморандум не було ратифіковано жодною із сторін-підписантів, документ «не пройшов процес надання йому юридичної сили через відповідні парламентські процедури», що надає Росії «реальну правову відмовку». Вона нібито не має відповідних зобов'язань, а сам Меморандум можна вважати юридично нікчемним.

Така «аргументація» не витримує серйозної професійної критики, оскільки, по-перше, у прикінцевих положеннях цього документа зазна-

чено, що: «Цей меморандум набуває чинності з моменту підписання» і тому не потребує ратифікації. Відповідно до частини четвертої статті 15 Конституції РФ (від 12.12.1993) якщо міжнародним договором РФ встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством країни, то застосовуються правила міжнародного договору. Крім того, як відомо, порядок укладення, виконання та припинення міжнародних договорів Росії визначається *Федеральним законом про міжнародні договори РФ* від 15.07.1995. Цей Закон застосовується до всіх міжнародних договорів РФ незалежно від їх виду і найменування: договір, угода, конвенція, протокол, інші види та назви договорів (пункт 2 статті 1). Він також поширюється на міжнародні договори, в яких РФ є стороною як держава-наступниця СРСР (пункт 3 статті 1). Відповідно до статті 6 Закону *згода РФ на обов'язковість для неї міжнародного договору* може виражатися шляхом: підписання договору, обміну документами, *ратифікації*, затвердження, ухвалення, приєднання до договору, застосування будь-якого іншого способу висловлення згоди, про який домовилися сторони. Така норма згаданого Закону повністю відповідає положенням Віденської конвенції про право міжнародних договорів (підписана у Відні у 1969 р. та набрала чинності 1980 р.). РФ є державою-учасником цієї Конвенції як правонаступниця СРСР, що приєднався до Конвенції в 1986 році. Таким чином, *ратифікація* є лише одним з багатьох способів надання згоди на обов'язковість виконання міжнародного договору, а якщо в документі зазначається, що він набуває чинності з моменту його підписання, то, очевидно, він не потребує жодної іншої згоди на свою обов'язковість. Тим більше, що відповідно до пункту 1 статті 24 зазначеного Закону, «міжнародні договори вступають в силу для РФ... в порядку і терміни, передбачені в договорі або узгоджені між сторонами». Аналогічна норма визначена і в Віденській конвенції про право міжнародних договорів. Принципи, за якими у зазначеному Законі врегульовуються відносини щодо укладання міжнародних договорів, є загальноприйнятими й використовувалися і до зазначеного Будапештського меморандуму. Відповідно до частини четвертої статті 15 Конституції РФ загальноприйняті принципи та норми міжнародного права і міжнародні договори РФ є складовою частиною її правової системи.

Незважаючи на те що згідно з підпунктом «г» статті 15 згаданого Закону міжнародні договори Росії з питань роззброєння чи міжнародного контролю над озброєннями, забезпечення міжнародного миру та безпеки (яким можна вважати і Будапештський меморандум) підлягають ратифікації, оскільки останній був підписаний раніше, ніж Федеральний закон про міжнародні договори РФ набрав чинності, зазначена норма щодо обов'язковості ратифікації не має зворотної дії в часі (загальноправовий принцип незворотності дії закону у часі закріплено, зокрема, в частині першій статті 54 Конституції РФ) і не поширюється на Меморандум. Крім того, цей

Закон спеціально не передбачає застосування його норм до відносин, що виникли до дати набрання ним чинності.

Відповідно до п. 1 (а) статті 2 Віденської конвенції поняття «міжнародний договір» визначається як: «...міжнародна домовленість, укладена між державами у письмовій формі, яка регулюється міжнародним правом, ... незалежно від її конкретного найменування». Таким чином, *Будапештський меморандум є міжнародним договором РФ, обов'язковим для виконання.*

Слід також відзначити, що в офіційних пошукових системах РФ щодо законодавчої бази та актів міжнародного права Будапештський меморандум фігурує в якості «міжнародного договору». Його текст міститься в офіційному Збірнику документів МЗС РФ [5], а також в посібнику «Ядерне нерозповсюдження», офіційно рекомендованому для студентів ВНЗ, аспірантів, дипломатів і фахівців Росії [6].

Важливим міжнародно-правовим підтвердженням/доказом чинності та обов'язковості для виконання сторонами (зокрема для Росії) Будапештського меморандуму, окрім інших вищенаведених, є два таких офіційних документа ООН: 1) документ ГА і РБ ООН А/49/765*S/1994/1399* від 19 грудня 1994 р. у формі листа від імені постійних представників України, Великої Британії, РФ і США (А. Зленко, Д. Ханнай, С. Лавров і М. Олбрайт) на адресу 59-ї сесії ГА з проханням поширити текст Будапештського меморандуму як офіційний документ Генеральної Асамблеї і Ради Безпеки ООН; 2) документ постійно діючої Конференції ООН з роззброєння CD/1285 від 21 грудня 1994 р. у формі листа постійних представників зазначених чотирьох держав на цій Конференції з проханням реєстрації Будапештського меморандуму та супровідного листа «як офіційних документів Конференції з роззброєння та їх розповсюдження серед усіх держав... що беруть участь у роботі Конференції». Таким чином, представляючи Будапештський меморандум як офіційний документ найвпливовішої міжнародної організації у світі, якою є ООН, чим держави-учасниці цього міжнародно-правового документа підтверджують його чинність та обов'язковість.

Важливо також відзначити, що відповідно до статті 6 Закону України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р.», ухваленого 16 листопада 1994 року, «Цей Закон набирає чинності після надання Україні ядерними державами гарантій безпеки, оформлених шляхом підписання відповідного міжнародно-правового документа». Таким чином, якщо Будапештський меморандум не є тим документом, що надає Україні гарантії безпеки, тобто є «юридично нікчемним», як того хотіли б деякі російські «теоретики», то *це значило б, що Україна не є стороною ДНЯЗ як неядерна країна і має право на власну ядерну зброю.*

Подібні «твердження» щодо нібито юридичної «нікчемності» Будапештського меморандуму, якби вони були справедливими, автоматично робили б абсурдними та дискредитували всі дії високих сторін на рівні керівників держав, пов'язані з укладанням згаданого міжнародного договору, оскільки це означало б, що договірні сторони укладають наперед на найвищому рівні юридично «нікчемний» документ, що суперечило б логіці тодішніх подій, а також не узгоджувалося б із основоположним і загально визнаним принципом міжнародного права – принципом сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, заснованим на міжнародно-правовому звичаї *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися).

Разом з тим, на офіційному рівні російська сторона все ж таки визнає обов'язковість Меморандуму для свого виконання, хоча й частково та опосередковано. У Заяві МЗС Росії від 01.04.2014 у зв'язку із звинуваченнями в порушенні нею зобов'язань за Меморандумом зазначається зокрема, що «РФ *суворо дотримувалася і дотримується* передбачених в Будапештському меморандумі зобов'язань щодо поважання суверенітету України,.. чого не можна сказати про політику західних країн, які під час подій на Майдані цим суверенітетом відверто зневажили» і підкреслюється, що «загальним елементом Будапештського меморандуму і концепції “негативних гарантій” у класичному її розумінні є *лише зобов'язання* не застосовувати і не погрожувати застосуванням ядерної зброї проти неядерних держав. Таке *зобов'язання* Росії перед Україною ніяким чином не було порушене». Проте такі висловлювання суперечать одне одному, адже якби зобов'язання країн-підписантів Будапештського меморандуму стосувалися лише «*зобов'язання* не застосовувати і не погрожувати застосуванням ядерної зброї», то це б не узгоджувалося з наведеною сентенцією у цій же Заяві («...чого не можна сказати про політику західних країн, які під час подій на Майдані цим суверенітетом відверто зневажили»), – адже російська сторона, заявляючи таке, не мала на увазі застосування або погрозу застосування з боку західних країн ядерної зброї проти України.

Окремі зауваження критиків, які, спираючись на положення частини другої статті 7 Закону України «Про міжнародні договори України» від 22.12.1993 № 3767-XII (що був чинним на дату підписання Меморандуму і до 03.08.2004), схильні вважати, що цей міжнародний договір нібито підлягав ратифікації, можливо, також однозначно і аргументовано відхилити, оскільки Меморандум за своїм характером не належить до жодного з видів договорів (та не стосується відносин для врегулювання ними), що визначені у вичерпному переліку в частині другій статті 7 цього Закону як такі, що підлягають ратифікації. У підпункті «ж» пункту 2 статті 7 Закону визначено, що ратифікації підлягають міжнародні договори, ратифікація яких передбачена законом або самим міжнародним договором. Як відомо, ані

самим Меморандумом, ані чинним на дату його укладання законодавством України процедури ратифікації не передбачалось.

У зв'язку з цим Україна, розглядаючи Будапештський меморандум як міжнародний договір, відповідно до чинного на дату його укладання Закону України «Про міжнародні договори України» погодилась на набуття Меморандумом чинності з моменту його підписання, без визначення умови щодо обміну ратифікаційними грамотами, і при опрацюванні його проекту не стала наполягати на ратифікації іншими учасниками, зокрема РФ, законодавству якої визначена в Меморандумі умова щодо набрання чинності після його підписання — також повністю відповідала, як і положенням Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

Агресивні дії Росії проти України стали порушенням не лише Будапештського меморандуму, але й низки інших принципово важливих міжнародно-правових актів, серед яких: Статут ООН; Гельсінський Заключний акт 1975 р. та десяток інших основоположних документів ОБСЄ; Угода про створення СНД від 8 грудня 1991 р.; Декларація про дотримання суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів держав-учасниць СНД від 15 квітня 1994 р.; Тристороння заява щодо гарантій безпеки Україні Президентів США, РФ та України від 14 січня 1994 р.; рамковий Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та РФ від 1997 р.; інші українсько-російські двосторонні домовленості; ДНЯЗ та інші міжнародні документи. Серйозні гарантії містяться також у Хартії Україна–США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 р.; 4 грудня 2009 р. у Спільній заяві Президентів Росії і США було також підтверджено позицію щодо незмінності гарантій, зафіксованих у Будапештському меморандумі. Такі гарантії з боку РФ неодноразово підтверджувалися в офіційних заявах керівництва МЗС цієї країни, зокрема у квітні 2010 року.

Відвертим знуцанням над принципами міжнародного права та світовою демократичною спільнотою є «пояснення» Росією своїх агресивних дій в Україні. Спочатку, 4 березня 2014 року Президент В. Путін у притаманному йому стилі заявив, що якщо погодитись, що в лютому 2014 року в Україні відбулася революція, то слід вважати, що на її території виникла нова держава, щодо якої Росія не підписувала жодних зобов'язальних документів. За такою ж логікою тим більше слід вважати, що, оскільки Росія — це є інша держава у порівнянні з СРСР (сформувалась в результаті не менш революційних процесів розвалу Радянського Союзу), то й вона жодним чином не може претендувати ані на територію Східної Пруссії (Калінінградська область), ані на Північні території Японії (південнокурильські острови Ітуруп, Кунашир, Шикотан, Хабомаї), ані на території частини Ленінградської області і Карелії, які відійшли до СРСР в результаті радянсько-фінської війни 1939–1940 рр.).

19 березня 2014 року МЗС Росії в такій же зухвалій формі «спростувало» свою причетність до порушень умов Будапештського меморандуму та звинуватило у цьому ж США, ЄС та нову українську владу, які нібито самі діяли «проти політичної незалежності та суверенітету України на порушення зобов'язань за Будапештським меморандумом». На початку квітня було цинічно заявлено, що «Росія не брала на себе зобов'язання примушувати частину України залишатися в її складі проти волі місцевого населення, а положення Будапештського меморандуму не поширюються на обставини, що стали наслідком дій внутрішньополітичних чи соціально-економічних факторів».

Абсолютно лицемірними є також твердження МЗС РФ про те, що: «втрата Україною територіальної цілісності стала результатом складних внутрішніх процесів, до яких Росія та її зобов'язання за Будапештським меморандумом не мають жодного відношення» [7].

18 вересня 2014 року Президент України П. Порошенко під час свого виступу на спільному засіданні Палати представників і Сенату Конгресу США заявив, що агресивні дії Росії «фактично зруйнували післявоєнну міжнародну систему стримувань і противаг». Відзначено провал міжнародних гарантій і запевнень у безпеці, які були гарантовані Україні. Це фактично означає «ерозію міжнародних домовленостей», що жодні угоди та договори не можуть забезпечити світовий порядок. При цьому американським парламентаріям було нагадано про зобов'язання США захищати територіальну цілісність України та висловлено сподівання щодо дотримання цих обіцянок [8].

Деякі американські аналітики у зв'язку з порушенням будапештських гарантій висловлювалися за направлення сил НАТО в Україну, а також застосування статті 4 Вашингтонського договору, яка передбачає проведення консультацій країн-членів за наявності загрози їх безпеці та територіальній цілісності.

Важливим механізмом гарантування глобальної міжнародної безпеки є міжнародно-правові режими нерозповсюдження зброї масового знищення (ядерної, хімічної та бактеріологічної). Наріжним каменем міжнародно-правової системи нерозповсюдження ядерної зброї є ДНЯЗ, сторонами якого є більшість країн світу, за виключенням Ізраїлю, Індії, Північної Кореї (КНДР) і Пакистану – держав, які фактично володіють ядерною зброєю, хоча й офіційно не визнані «ядерними» [9]. Гарантії, що надавалися Будапештським меморандумом, були принциповою умовою приєднання України до ДНЯЗ як «неядерної» країни. Провал цих гарантій негативно впливатиме на переговорні процеси з урегулювання наявних у світі проблем нерозповсюдження, серед яких насамперед, такі найбільш резонансні, як корейська та іранська ядерні проблеми [10].

Провал будапештських «гарантій» є сигналом світові, що чи не єдиним надійним шляхом створення умов безпеки держав є розвиток влас-

ної ядерної зброї. Не один десяток «порогових» країн і таких, що мали наміри та технологічні можливості створення такої зброї, глибоко замислилися сьогодні над цим питанням, і ситуація довкола України стає для них наочним прикладом примарності надій на «гарантії» ядерних держав. Вбачається, що Північна Корея є найпершою державою, яка робитиме відповідні висновки, тим більше, що серед учасників зазначеного «шестистороннього механізму» є три ядерні держави (США, Росія і Китай), які декларували будапештські «гарантії». Таким чином, маловірогідними у середньостроковій перспективі уявляються очікування принципів зрушень у переговорному процесі з урегулювання корейської ядерної проблеми. Не маючи жодної можливості протидіяти США та їхнім союзникам у регіоні конвенціональними військовими засобами та побоюючись дій, спрямованих на повалення правлячого режиму, КНДР продовжуватиме розвивати ядерну програму як гарантію виживання режиму. Провал будапештських та інших міжнародних гарантій для України має зміцнити упевненість північно-корейських «яструбів» у правильності обраної стратегії подальшого розвитку ядерної зброї, як зброї стримування, та засобів її доставки.

Іншою гострою проблемою ядерного нерозповсюдження, врегулювання якої проводиться в рамках багатостороннього формату (за участі США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Росії, ЄС, Китаю), є переговори з припинення *Іранської програми збагачення урану*. Офіційний Тегеран в обмін на відмову від збагачення урану і виробництва плутонію намагається отримати гарантії США щодо відсутності планів військового усунення правлячого режиму Ірану, пом'якшення і подальшого скасування американських санкцій, що негативно впливають на економіку країни, а також безперервного постачання реакторного палива для об'єктів мирної ядерної енергетики. Можна прогнозувати, що й у цьому разі провал гарантій Україні впливатиме на подальше формування позиції Ірану з ядерного нерозповсюдження та його довіру гарантіям західних партнерів, незважаючи на певний прогрес, досягнутий влітку 2015 року.

Логіка керівництва Північної Кореї та Ірану може полягати у такому: якщо «гарантії» «ядерних» держав не працюють для України — європейської демократичної країни, добропорядного члена світової спільноти, то вони навряд чи працюватимуть для країн, які в західній риторичі називають країнами «вісі зла», «ізгоями» та країнами-«паріями».

Наочним прикладом можуть також слугувати події в Іраку, який у 2003 році зазнав інтервенції та повалення режиму диктатора С. Хусейна незважаючи на співпрацю країни з МАГАТЕ та дотримання відповідних резолюцій ООН. Аналогічна ситуація мала місце і щодо Лівійської програми створення зброї масового знищення. Хоча лідер цієї країни М. Каддафі під міжнародним тиском погодився на припинення програ-

ми, це не врятувало його режим від повалення в результаті громадянської війни у країні в 2011 році за підтримки країн-членів НАТО.

Складний комплекс проблем нерозповсюдження ядерної зброї, а також очевидний провал, здавалося б, надійних міжнародних гарантій територіальної цілісності та непорушності кордонів України в обмін на добровільну відмову від ядерної зброї є серйозним дестабілізуючим фактором ерозії, якщо не руйнування, міжнародно-правових систем нерозповсюдження зброї масового знищення, і не лише однієї ядерної зброї. Головним фактором, що спричиняє такі тенденції, є формування стійкої недовіри до «міжнародних гарантій», які, стикаючись на практиці із зухвалою агресією та відвертим ігноруванням міжнародних норм і принципів, демонструють неефективність, безпорадність та безпомічність.

Вимагати ж від світу спеціальних юридично зобов'язальних гарантій безпеки, територіальної цілісності і непорушності кордонів України взамін на без'ядерний статус сьогодні не є актуальним, оскільки, по-перше, час реалістичності таких вимог було втрачено 21 рік тому, по-друге, це може спричинити хвилю аналогічних вимог з боку інших держав так званої «сірої зони», що не входять сьогодні до систем колективної безпеки.

1. Лоссовський І.Є. До 20-ї річниці будапештських «гарантій»: Агресія Росії проти України як фактор ерозії міжнародно-правових режимів нерозповсюдження // Зовнішні справи. — 2014. — № 11. — С. 6–11.
2. Зленко А.М. Дипломатія і політика. — Х.: «Фоліо», 2003. — 559 с.
3. Лоссовський І.Є. Зовнішньополітична стратегія Росії щодо України як реалізація «нової доктрини обмеженого суверенітету» («доктрини Путіна») // Зовнішні справи. — 2015. — № 5. — С. 12–15.
4. Литвиненко О., Горбулін В. Європейська безпека: можливий шлях послабити виклики та загрози // Дзеркало тижня. — № 43. — 2009.
5. Российско-украинские отношения. 1990–1997 гг. Сборник документов. — Москва: МИД РФ, 1998. — С. 210–211.
6. Ядерное нераспространение: Учебное пособие для студентов ВУЗ. — В 2т. Т. 2. /под. ред. В.А.Орлова. — 2-е изд. — Москва. : ПИР-Центр, 2002. — С. 406–408.
7. Веб-сайт МЗС Російської Федерації — www.mid.ru.
8. Full text of Poroshenko's speech to joint session of US Congress // Kyiv Post. — September, 19, 2014.
9. Безопасность Европы.: монография / под ред. В.В.Журкина — Институт Европы РАН. — Москва: «Весь Мир», 2011. — 752 с.
10. Лоссовський І.Є. Історія, сучасний стан і перспективи корейського врегулювання // Зовнішні справи. — 2014. — № 4. — С. 44–49.

Ihor LOSSOVSKYI,

*Ambassador at Large of the MFA of Ukraine,
PhD in Physical and Mathematical Sciences;*

Oleksii KOPYL,

Head of the Department of Legal Coverage of the MFA of Ukraine

INTERNATIONAL AND LEGAL STATUS OF THE BUDAPEST MEMORANDUM ON SECURITY ASSURANCES IN CONNECTION WITH UKRAINE'S ACCESSION TO THE TREATY ON THE NON- PROLIFERATION OF NUCLEAR WEAPONS

21 anniversary of signing the Budapest Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT, 1968) by the leaders of Ukraine, the UK, Russia and the United States (L. Kuchma, J. Major, B. Yeltsyn, B. Clinton) in 1994 will be celebrated on December 5, 2015. Two other nuclear powers and permanent members of the UN Security Council – China and France formally expressed to Ukraine similar guarantees in the form of corresponding applications (Application of the Government of China 04.12.1994 and the French Declaration with the covering letter of the President F. Mitterrand 05.12.1994), although formally they did not sign the Memorandum. The main difference of these statements from the content of the Memorandum lies in the absence of the item on mandatory consultations in the event of situations that touch on these commitments. Ukraine, for its part, undertook obligations to withdraw all nuclear weapons from the country. Thus, tactical nuclear weapons were removed from Ukraine in 1992, and the whole process of nuclear disarmament was completed in 1996. The last missile launch facility of the intercontinental ballistic missile RS-22 (SS-24) was destroyed in 2001 [1, 2].

2014 – is a «Jubilee» year for the Memorandum. It was also the year of Russian aggression, collapse and destruction of international «safeguards»/»assurances», embedded in this international and legal document. In this regard, during the last year one could find a lot of allegations and comments of politicians and even scientists – representatives of the signatory countries of the Budapest Memorandum in the international media. And not only Russian, who unreasonably tried to deny the validity of Budapest «guarantees» and their obligatory fulfillment for all parties of this document. However, the initiators of these denials and frauds were exactly Russian politicians and Kremlin's «men of law».

This paper presents a number of irrefutable evidence to the contrary. Namely, that the Budapest Memorandum is an international treaty for the signatory parties («Guarantors» of independence and inviolability of borders of Ukraine) and is subject to compulsory implementation. This primarily concerns the Russian Federation — the main breacher of Budapest «guarantees».

Among these guarantees/commitments are: Respect Ukrainian independence and sovereignty and the existing borders; refrain from the threat or use of force against Ukraine...; refrain from using economic pressure on Ukraine in order to influence its politics etc. These international guarantees were destroyed by Russia in late February — March 2014. with a military annexation of the Crimean peninsula. As for other Budapest «guarantors», they are not formally violating their obligations, but failed to counter and prevent Russian aggression.

The complex set of problems of non-proliferation of nuclear weapons and the obvious failure of seemingly credible international guarantees of territorial integrity and inviolability of borders of Ukraine in exchange for the voluntary renunciation of nuclear weapons is a serious destabilizing factor of erosion, if not destruction, of international and legal systems of non-proliferation of not only a nuclear weapon, but the weapon of mass destruction. The main factor that causes these trends is the formation of a stable distrust of «international guarantees» that demonstrate the ineffectiveness, helplessness and helplessness when colliding in practice with frank provocative aggression and disregard of international norms and principles.

Today, requiring special legally binding security guarantees, territorial integrity and inviolability of Ukraine's borders in return for non-nuclear status is not relevant; because, firstly, the actuality of such claims was lost 21 year ago, and secondly, this could cause a wave of similar claims from other states of so-called «grey zone» that are not members of the collective security systems.

Микола ДЕРЖАЛЮК,

доктор історичних наук

ФОРМУВАННЯ КОРДОНІВ У ЄВРОПІ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ УГОРЩИНИ)

Розвитку міжнародних відносин упродовж віків є притаманною важлива тенденція: боротьба менш впливових, але чисельніших за кількістю держав і націй за досягнення повного суверенітету, а більш впливових, що знаходяться у меншості — за недопущення перегляду світового правопорядку й збереження недоторканності геополітичної надбудови. Прагнення до державності, особливо у межах етнічних кордонів, досягнення суверенітету та національної консолідації хоч і є найбільш справедливим та одвічним прагненням кожної підневільної нації, але постійно зустрічає протидію з боку метрополій, колоніальних, багатонаціональних імперій, великих, середніх і малих держав на регіональному та світовому рівнях. Серед форм і механізмів, способів і прийомів у взаєминах обох сторін як щодо досягнення державного та національного суверенітету, так і недопущення й протидії цьому з боку панівних націй, держав-імперій, багатонаціональних державних утворень, великих і малих держав, що постійно удосконалювалися, переважають безкомпромісні й незмінні принципи права переможця, що перешкоджає справедливому врегулюванню міжнаціональних суперечностей. Розв'язання проблеми завжди ускладнювалося через гостре протистояння у боротьбі за території і забезпечення входження власного етносу в кордони власної держави, прагнення до встановлення, розширення, збереження й зміцнення геополітичного домінування інтересів однієї групи країн над іншою. Обидві тенденції є визначальними у внутрішній і зовнішній політиці практично кожної нації та держави, незалежно від того, до якого табору вони тимчасово належать (підневільного чи панівного).

На середину ХХ століття політика більшості держав Європи у територіальному питанні набула найбільшого загострення: переможці Першої світової війни та їхні фаворити вважали кордони чинними і прагнули утримати їх недоторканими, тоді як переможені оцінювали їх несправедливими й грабіжницькими, тому прагнули змінити їх і повернути відібрані землі. Залежно від підходів у територіальному питанні було дві воєнно-політичні коаліції, кожна з яких розуміла, що

недоторканність кордонів є умовою збереження геополітичних позицій і панування над своїми суперниками, а їхня ревізія — це втрата домінування та витіснення на вторинні позиції у світі, Європі та регіоні.

Для творців версальсько-вашингтонського світового порядку становище ускладнювалося тим, що у таборі їх суперників були не тільки країни на чолі з Німеччиною, які зазнали поразки у Першій світовій війні, але й СРСР та недержавні народи, які боролися за незалежність, суверенітет і соборність земель. Саме завдяки останньому фактору вчорашні переможці на чолі з Німеччиною рішуче й віроломно ліквідували версальську систему кордонів, запроваджували новий світовий порядок. Коаліція «Осі» та її союзники до червня 1941 року спромоглися тимчасово встановити гегемонію власних і колективних інтересів у світі, забезпечити «життєвий простір», відтіснити на задній план позиції країн Антанти (Франції, Британії, США). Країни «Осі» не спромоглися завершити започатковану справу й унеможливити у майбутньому відновлення панування країн Антанти після втрати між Берліном і Москвою діалогу та віроломної агресії 22 червня 1941 р. Німеччини проти СРСР. З моменту, коли Радянський Союз став провідною силою країн антигітлерівської коаліції, успіхи, досягнуті країнами «Осі» упродовж 1938–1942 рр. у боротьбі проти «диявольської єврейсько-англо-сакської плутократії» (за визначенням ідеологів третього рейху) [1], були тимчасовими і примарними. З 1943 року їхні поразки у Другій світовій війні ставали все відчутнішими, стратегічна ініціатива перейшла до рук СРСР, Великої Британії та США.

Схвалені лідерами Великої трійки на Тегеранській, Ялтинській та Потсдамській конференціях завдання (ліквідація нового світового порядку країн «Осі», відновлення й запровадження порядку у світі під гегемонією країн Великої трійки, облаштування Європи, майбутнє Німеччини, визначення демаркаційних ліній та сфер впливу союзників, утворення ООН, відновлення держав та формування кордонів у Європі та Азії) переслідували насамперед державницькі та національні інтереси кожної з держав Великої трійки, були спільними за формою, але різними за змістом, що випливало з природи їх суспільного устрою.

Британія і США сприяли у відновленні західних кордонів СРСР відповідно до пакту Молотова–Ріббентропа від 23 серпня 1939 року (від країн Балтії, далі по лінії Керзона з Польщею та Північною Буковиною і Бессарабією з Румунією) та поширенні впливу СРСР у Північній, Центральній та Південній Європі від Фінляндії до Балканського півострова (Балтика, Польща, Східна Німеччина, Чехословаччина, Угорщина, Румунія до Болгарії, Югославія, Албанія) в укладенні СРСР з цими державами двосторонніх договорів на користь останнього. Загалом 12 країн Центрально-Східної Європи площею понад 1,2 млн км² з 120-мільйонним населенням, як і облаштування їхніх кордонів, відбулося за повного контролю СРСР. У Східній

Європі до складу СРСР було приєднано понад 431 тис. км² територій з 20-мільйонним населенням. Москва домоглася значних територіальних прирощень й в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Все це була плата за мільйонні втрати і несення основного тягаря у війні проти країн «Осі», зокрема проти Німеччини і особливо — Японії, визнання кордонів, запроваджених союзниками у Західній Європі, згоду СРСР на розміщення міжнародних політичних і фінансових органів на території США. Принципи вирішення територіальних питань Великою трійкою, особливо СРСР, добре простежуються на прикладі конкретної держави — Угорщини.

У міжвоєнний період Угорщина обрала союзниками ідеологічно сумісну групу країн, цілі яких у внутрішній та зовнішній політиці збігалися з її намаганнями переглянути несправедливі кордони, забезпечити їх визнання на міжнародній арені, зміцнити національно-християнську природу державного устрою та не допустити повторного встановлення радянської влади в країні. Ці принципи лягли в основу її внутрішньої та зовнішньої політики у 1920–1944 роках. Політика СРСР щодо Угорщини також була незмінною: повалення хортистського режиму (за оцінками радянської влади — фашистського), відновлення в ній другої радянської республіки, ігнорування національних і державницьких інтересів угорської нації та кордонів цієї держави, підтримка у територіальних спорах Угорщини з Чехословаччиною, Югославією та Румунією виключно останніх.

Патріотичні, консервативно-християнські та крайні націоналістичні сили Угорщини розглядали у міжвоєнний період СРСР більшим ворогом для її державницьких інтересів у порівнянні з Францією і Британією, які напередодні війни почали визнавати доцільність виправлення кордонів у ЦС Європі на основі етнічного принципу, тобто на користь Угорщини.

Тоді як країнами «Осі» національні інтереси Угорської держави були враховані, з боку країн антигітлерівської коаліції чи сусідніх з Угорщиною держав вони лише мовчазно визнавалися. Угорщина стала надійним союзником німецької коаліції, бо саме Німеччина та Італія під час перегляду Версальської системи мирних договорів підтримали Угорщину й допомогли їй упродовж листопада 1938 — квітня 1941 рр. ревізувати на свою користь кордони з усіма сусідніми країнами. У результаті цього до її складу увійшли території обсягом 77,6 тис. кв. км із населенням 4,766 млн осіб.

Переглянуті кордони сусідніх держав на користь Угорщини мали суперечливі наслідки, певним чином нагадуючи несправедливий Версальський порядок. На територіях, що відійшли до Угорщини від Словаччини (Фельвідек, 12,4 тис. км² з урахуванням чотирьох південних районів Закарпаття, 1,55 тис. км²), угорці становили 80% населення; в історичному Закарпатті (12,8 тис. км²) — 26,4%; Північній

Трансільванії (Румунія, 43,591 тис. км²) – 51,4%–52%; у північній частині Югославії (Воєводина, Дельвідек, 11,417 тис. км²) – до 40%. З ревізією кордонів у 1938–1941 рр. Угорщина знову стала багатонаціональною країною, в якій окрім угорців проживали 3,282 млн осіб (22,35%) інших націй (румуні, словаки, серби, українці). Так, на приєднаних до Угорщини північно-східних землях (24 тис. км², Фельведек та Підкарпатська Русь) проживало 1,7 млн осіб, з яких угорців було 954 тис. (понад 54%). Решту становили українці, словаки, євреї, німці. Українці-русини становили 564 тис. осіб [2].

Завдяки перегляду у 1938–1941 рр. кордонів із сусідніми країнами на свою користь, Угорщина пододала гніт країн Малої Антанти, які тримали її в ізоляції, за обсягами територій і чисельністю населення перетворилася з малої на середню європейську державу з площею 150 тис. км² (приріст на 85%) та 14 млн населення (збільшення на 58%), збагатилася корисними копалинами і трудовими ресурсами. Так, один лише Карпатський край мав більше запасів лісових масивів та харчової солі, ніж вся дотріанонська Угорщина.

На приєднаних до Угорщини землях частка угорського населення різко збільшилася, а інших етносів (словаків, українців, румунів, сербів) – зменшилася. Так, у захопленому історичному Закарпатті (12,8 тис. км²) населення станом на 2 листопада 1938 року зросло з 725 тис. осіб (62,2% українські русини і 16% угорці) до у кінці 1941 року 852,5 тис. осіб (58,9% українські русини і 28,8% угорці). З переходом після 1945 року цих земель до сусідніх держав демографічна ситуація набула зворотного процесу: частка угорців різко зменшилася, а словаків, українців, росіян, румунів, сербів – збільшилася.

Отже, при поверненні до Угорщини території Фельведеку від Словаччини та Північної Трансільванії від Румунії використовувався етнічний принцип, а при переході до Угорщини Карпатської України у березні 1939 р. (угорці становили 8–9% населення) та Дельвідеку (Воєводини) від Югославії (частка угорців коливалася від 37% до 41%) застосовували не стільки етнічний, скільки історичний, географічний і стратегічний принцип. Угорщина після цього відновилася як регіональний лідер у Південно-Східній Європі. Ця акція прискорила поєднання матеріального й духовного, морально-психологічного й національного відродження та консолідації угорців. Досвід боротьби попередніх поколінь за збереження угорського етносу в єдиній державі набув колективних дій, здобув підтримку в усіх верствах суспільства, як еліти, так і широких народних мас, консолідував угорську націю навколо керівництва держави, сформував її готовність на будь-які жертви задля захисту нових, більш справедливих кордонів. Не стільки суб'єктивні, скільки об'єктивні чинники перетворили Угорщину на надійну союзницю Німеччини й Італії.

Міжнаціональна ситуація в Угорщині після збільшення її території була суперечливою, але менш несправедливою порівняно із вста-

новленими кордонами після Першої світової війни, коли новоутворені держави у Східній Європі стали багатонаціональними й нестабільними. Унаслідок проведених Версалем кордонів у Центрально-Східній Європі 17 млн осіб як нацменшини опинилися за межами своїх держав. Проблема національного питання і державотворення через неспроможність сумістити інтереси нації, етнічні території з державними кордонами загострилася і стала вибухонебезпечною.

Позиція Франції, Великої Британії, США, СРСР та кожної із сусідніх з Угорщиною держав (Чехословаччини, Румунії, Югославії) у перший період Другої світової війни еволюціонувала від мовчазного неприйняття нових кордонів у Європі, зокрема й Угорщини, запровадження країнами «Осі», до їх офіційного колективного заперечення й відновлення попередніх, станом на 1937 рік, по мірі агресивних війн Німеччини та її союзниць (Італії, Румунії, Хорватії, Словаччини, Угорщини) проти Франції, Великої Британії, СРСР. Новий уряд Британії на чолі з В. Черчиллем відмовився у 1940 році визнавати умови Мюнхенської угоди. СРСР відмовився від угод, укладених з Німеччиною у 1939–1941 роках. У вересні 1941 року Москва заявила про невизнання Мюнхенської угоди та підтримку відновлення державності Чехословаччини у довоєнних кордонах, повернення до її складу усіх земель, які відійшли до Німеччини, Угорщини та Польщі, виселення німців, угорців із Чехословаччини, а «якщо появиться й інша можливість, то прирізати до неї додаткові території» [2]. Стратегічною метою СРСР стало створення сильної Чехословаччини, досягнення з нею спільного кордону, бо саме ця країна розглядалася важливим провідником впливу СРСР у Центральній і Південно-Східній Європі. Зразу ж після Тегеранської конференції у грудні 1943 року у Москві перебував Президент Чехословацької Республіки Е. Бенеш (Лондон). Досягнуті домовленості були зафіксовані у Договорі про дружбу між СРСР та ЧСР від 12 грудня 1943 року, в якому СРСР визнавав ЧСР у кордонах станом на 1 січня 1938 року, і уряди обох держав зобов'язалися ніколи не втручатися у внутрішні справи одна одної [3].

Спільна й узгоджена позиція країн антигітлерівської коаліції щодо майбутнього Європи була з перших місяців німецько-радянської війни і ставала нормою для дій відповідно до переконливішої воєнно-політичної переваги над Німеччиною та її союзницями. Територіальні й державницькі інтереси кожної з країн задовольнялися відповідно до того, які фактори визначали їхній статус. У планах Великої трійки питання державності, територій та кордонів Польщі, Чехословаччини, Югославії, Болгарії та Румунії були вище інтересів інших країн. Тому компенсація за територіальні втрати Польщі, Чехословаччини, Югославії, Румунії, Болгарії забезпечувалася за рахунок Німеччини, Австрії, Угорщини та Італії. Інтереси інших учасників німецької коаліції чи країн, проголошених Німеччиною незалежними, було про-

ігноровано. Угорщина як союзниця країн «Осі», незначна за територіальним, економічним, військовим і людським потенціалом, не морська держава не мала шансів добитися від Трійки, особливо СРСР, права голосу у територіальному питанні порівняно з державами-сусідами, підтриманих Москвою в антиугорській позиції.

Оскільки нові кордони Угорщини країнами Великої трійки не були визнані, а мали бути відновлені відповідно до сформованих Антантою ще у 1919–1920 роках, то на всіх стадіях війни незмінною для Угорщини залишалася військово-політична співпраця з Німеччиною, що найкраще сприяло їй підготуватися до захисту кордонів країни та забезпечення внутрішнього порядку всередині держави власними силами. У січні 1944 року на всіх рівнях вищої влади Угорщини було проаналізовано наслідки Тегеранської конференції, відзначалося поглиблення співробітництва між країнами Великої трійки, їхня взаємозалежність, насамперед, що СРСР потрібен Британії та США, щоб перемогти Німеччину і Японію, тому співпраця між ними посилиться. Наголошувалося, що, у разі їхньої спільної перемоги над Німеччиною, СРСР зможе домогтися запровадження власного порядку у повоєнній Європі, що територіальні претензії Москви величезні і навряд чи західним партнерам вдасться їх обмежити, а положення договору між СРСР та ЧСР носили пряму загрозу для нових кордонів Угорщини. При такому розвитку подій Угорщина розпочала з 1944 року концентрувати угорські збройні сили у східних регіонах для захисту національних інтересів, насамперед нових державних кордонів, недопущення вступу Червоної армії на її територію.

Окупація Німеччиною Угорщини 19 березня 1944 року відбулася без протесту з боку її політичних сил, державних органів влади та громадськості, підтверджуючи, що німецька присутність не шкодила, а допомагала захищати її інтереси, безальтернативні можливості Угорщини у підтримці, визнанні та захисті національних інтересів на міжнародній арені.

Визначальними у розвитку військово-політичних і міжнародних відносин, розподілі сфер впливу і територій стали переговори у Москві (8–18 жовтня 1944 року) Й. Сталіна — В. Молотова із В. Черчілем — А. Іденом. Сторони досягли компромісу щодо розподілу сфер впливу СРСР та західних союзників у Східній Європі, в основі був військовий принцип: чия армія визволяла країну — вплив тієї країни вона й підпадала. Такий критерій поширювався на всі країни Східної Європи, починаючи від Польщі й закінчуючи Югославією, Болгарією. Саме у той час Сталін і Черчілль розділили сфери впливу в усій Європі, східна частина якої переходила до виключної сфери впливу СРСР, бо звільнялася від нового порядку Червоною армією.

Вихід 23 серпня 1944 року Румунії з війни та оперативне підписання нею 12 вересня 1944 року у Москві умов перемир'я із союзни-

ками, оголошення війни Німеччині та перехід цієї країни на бік антигітлерівської коаліції мали вирішальний вплив на внутрішньополітичну обстановку у Південно-Східній Європі і на Балканах, міжнародне становище Угорщини різко погіршилося.

29 серпня 1944 року уряд Угорщини очолив Геза Лакатош, головним завданням якого стала підготовка умов до перемир'я з СРСР. У вересні 1944 року було остаточно втрачено надію на введення англо-американських військ в Угорщину. 28 вересня 1944 року угорська повноважна делегація на чолі з генерал-полковником таємної поліції, колишнім військовим аташе Посольства Угорщини в СРСР Габором Фараго поїхала до Москви на переговори про перемир'я. 6 жовтня 1944 року В. Молотов повідомив послів Великої Британії та США, акредитованих у Москві, про прибуття угорської мирної делегації та про попередні умови перемир'я, що випливали зі спільних позицій щодо союзниць Німеччини, які були ввечері 8 жовтня передані В. Молотовим угорській делегації. Від Угорщини вимагали упродовж 10 днів евакуювати війська і адміністративний апарат з окупованих Угорщиною територій Чехословаччини, Югославії і Румунії в межі кордонів Угорщини, які існували станом на 31 грудня 1937 року, розірвати відносини з Німеччиною і негайно оголосити їй війну. У разі їх прийняття СРСР, Велика Британія та США готові були почати переговори з Угорщиною про перемир'я.

Позиція угорської сторони і в цей момент залишалася незмінною: встановлення кордонів Угорщини, наближених до етнічних, анулювання несправедливих кордонів Версальської системи мирних договорів після Першої світової війни. Отримані ввечері 9 жовтня 1944 року умови попереднього перемир'я, запропоновані Москвою, упродовж 10 жовтня активно обговорювали у Будапешті під головуванням регента М. Хорті. Було прийнято остаточно позицію Угорщини: війни Німеччині не оголошувати, але через безвихідь погодитися на підписання перемир'я. Таке рішення Угорщини надійшло до Москви пізно ввечері 10 жовтня, а наступного дня ввечері уповноважені парафували угоду про перемир'я. 13 жовтня 1944 року В. Молотов передав умови попереднього перемир'я з Угорщиною для В. Черчіля та А. Ідена, які перебували у Москві.

Керівник радянської делегації на переговорах генерал О. Антонов 14 жовтня о 20:00 в ультимативній формі зажадав від угорської сторони виконання попередніх умов перемир'я упродовж 48 годин. Під час інтенсивних консультацій вищого керівництва Угорщини упродовж ночі з 14 на 15 жовтня 1944 року умови перемир'я Будапештом були відхилені. Про рішення просити у Москви перемир'я М. Хорті повідомив А. Гітлера, який мав вжити щодо цього відповідні заходи. А 15 жовтня о 12:30 відповідно до ухваленого о 10:30 рішення Коронної Ради Міклош Хорті озвучив відозву про те, що вирішив просити

перемир'я з СРСР і віддав наказ угорським арміям припинити війну і вступити в контакт з представниками російських військ.

Із боку СРСР, Великої Британії та США ніякої реакції на заяву Хорті не надійшло. 16 жовтня о 20:00 М. Хорті відмовився від посади регента і передав повноваження на формування уряду Угорщини лідерові Партії (схрещених стрілів) Ф. Салаші, призначивши його Прем'єр-міністром Угорщини. Ідеологія цієї партії була споріднена з фашистською й націонал-соціалістичною партіями Італії та Німеччини. Через неприйняття територіальних умов, тріанонських кордонів і майбутньої окупації країни лише більшовицькою Росією націоналістичні й патріотичні сили Угорщини вдалися до тотальної війни проти СРСР.

Переважна частина суспільства таку акцію керівництва Угорщини підтримала, не погодилася на відновлення тріанонських кордонів, встановлених над Угорщиною після Першої світової війни, вважаючи їх несправедливими й грабіжницькими, не погодилася вона й на розривання відносин з Німеччиною та оголошення війни країні, яка, з погляду угорських патріотів, краще задовольняла інтереси Угорщини під час виправлення на її користь кордонів у 1938–1941 рр. та забезпечувала їхній захист, ніж усі інші держави світу.

Зрозумілими були причини появи повідомлення начальника генштабу Угорщини Я. Вьорьоша через дві години після звернення М. Хорті, що заяву пана регента не можна розглядати як капітуляцію угорської армії, як і відозви, яка за цим прозвучала, лідера націоналістичної партії Ф. Салаші про перейняття ним влади в Угорщині та про продовження боротьби країни за інтереси нації.

Визнання за Угорщиною ревізованих державних кордонів як умова прийняття позицій не мало підтримки серед країн антигітлерівської коаліції. На умови перемир'я, висунуті СРСР 8 жовтня 1944 р., зголосилися лише тимчасові національні збори та національний тимчасовий уряд Угорщини, обрані в умовах радянської окупації й зібрані у Дебрецені, представники яких 20 січня 1945 року підписали у Москві угоду про перемир'я з країнами антигітлерівської коаліції. Було визнано дійсними кордони Угорщини у межах 1937 року, а нові кордони 1938–1941 рр. було скасовано, оголошено війну Німеччині, заборонялася діяльність фашистських організацій, започатковано процес притягнення до відповідальності воєнних злочинців, відшкодування збитків, завданих СРСР, ЧСР, Югославії у роки війни. Обидва Віденські арбітражі 1938 та 1940 рр. визнано недійсними.

Після Сталінградської битви кількість угорських військовополонених в СРСР перевищила 40 тисяч осіб, а з 1944 року їхня кількість постійно збільшувалася. Відповідно до політичних та ідеологічних позицій радянських органів влади Закордонне бюро ЦК Компартії Угорщини на чолі з Матяшем Ракоші весною 1943 року розгорнуло серед військовополонених активну роботу, спрямовану на поширення

антифашистської ідеології, викриття злочинів німецьких окупантів на території СРСР, інформування про успіхи Червоної армії, єдність СРСР, Великої Британії та США у війні проти Німеччини, неминучість її поразки. Влітку 1943 року у таборах розпочали діяти понад 10 антифашистських шкіл, основним завданням яких стало виявлення серед військовополонених кваліфікованих і активних елементів, згодних на співпрацю з комуністами у післявоєнній Угорщині для формування нової влади. Сотні військовополонених після підготовки мали стати джерелом кадрового ресурсу для заміни апарату управління та органів нової влади у повоєнній Угорщині, особливо для формування правоохоронних органів, служби безпеки, оборонного відомства народно-демократичного та соціалістичного ладу. Прагнення застосувати досвід попередньої війни, коли угорські військовополонені масово ставали «червоними мадярами» і вливалися в ряди борців за радянську владу, у роки Другої світової війни унеможлиблювалося.

Угорські комуністи, які працювали в СРСР, проводили антифашистську роботу серед військовополонених, але їхні справи провалилися головним чином через несприйняття масами полонених радянської дійсності, незгоду з політикою СРСР, Британії щодо підтримки на підтримку сусідніх держав проти Угорщини, неможливість досягнення компромісу між військовополоненими та лідерами угорських комуністів у питаннях майбутнього Угорщини.

Виходячи з міжнародного становища, продиктованого насамперед СРСР та наднаціональними інституціями, установок діячів міжнародного комуністичного руху, саме слов'янських держав Г. Димитрова (Болгарія), Й.Тіто (Югославія), К.Готвальда (Чехословаччина), ЗБ КП Угорщини підпорядковувалося першочерговим інтернаціональним завданням, в яких національні, територіальні питання не стали головними: спільно і рішуче боротися проти німецько-фашистських агресорів та усіх країн «Осі», їх союзниць, всебічно сприяти розгрому фашизму, нацизму, хортизму в Угорщині, як різновиду фашизму, звільненню усіх народів Європи від окупантів. Воєнно-політичні умови, на думку угорських комуністів, вимагали від угорських військовополонених в СРСР безкомпромісного засудження хортистського режиму, виступу не тільки проти Гітлера, а й проти Хорті рівною мірою.

На поведінці угорських комуністів та військовополонених в СРСР, на їхніх організаційних процесах позначилися ідеологічні, міжнародні, дипломатичні фактори, що стали визначальними. У виступі керівника угорських комуністів в СРСР М. Ракоші 7 вересня 1943 року в Красногорському таборі перед вищими офіцерами з лекцією під назвою «Хорті винен!» звинувачення були обґрунтованими, від офіцерів вимагалось виступити публічно проти Гітлера та проти Хорті. Але вищі офіцери керувалися не інтересами чинників, які були визначальними для країни їхнього перебування, а вірністю тогочасній

владі Угорщини, відстоюванням національних інтересів, протистоянням негативному міжнародному становищу Угорщини, сповідуванням консервативних і християнських цінностей, завдяки яким угорське суспільство консолідувалося. Вони схвалювали діяльність Угорського національного комітету, формування Національної легії та доцільність її участі у війні на радянсько-німецькому фронті за умови згоди на це керівництва з Будапешта. Максимум, на що вони погоджувалися, це формування державного устрою Угорського королівства з консервативними християнськими традиціями на зразок британського. Вищим офіцерським корпусом майбутнє облаштування Угорщини на соціалістичній, комуністичній ідеології відкидалося, тому на співпрацю з комуністами вони погодилися б, якщо визнання пріоритетними територіальні, національні інтереси угорської нації та держави.

Положення лекції «Хорті винен!» від 7 вересня 1943 року, сформоване під впливом негативного міжнародного становища Угорщини у роки війни, назавжди внесли розкол між комуністами та військово-вополоненими кадровими офіцерами. Вищий офіцерський корпус на жодні вимоги комуністів не погоджувався, від публічних акцій проти М. Хорті відмовлявся. ЗБ КПУ таку позицію вищих офіцерів кваліфікували хортистською і фашистською, їх оголосили ворогами угорського народу. Лише окремі молодші офіцери, головним чином із запасу, погодилися на співпрацю з ЗБ КПУ та участь в облаштуванні післявоєнної Угорщини. Солдатські маси упродовж 1943–1944 рр. активніше відгукувалися на заклики комуністів, вливалися до антифашистських шкіл, яких до кінця 1944 року вже працювало до 20, антифашистську підготовку в яких отримала понад одна тисяча осіб. Центральне місце у формуванні угорських антихортистських кадрів посідала Школа особливого призначення при Українському ШПР, що функціонувала влітку 1944 року у Святошині поблизу Києва. Тут було підготовлено майже 670 військово-політичних кадрів із випускників антифашистських шкіл. До 200 осіб восени 1944 року було направлено у партизанські загони та у частини Червоної армії, які визволяли Угорщину. Основну ж частину випускників було використано для формування апарату силових структур нового суспільного устрою в Угорщині.

Масове залучення на бік комуністичної партії угорських військовополонених і особливо офіцерів могло статися за умови, якби СРСР зайняв таку позицію: визнав би, що Угорщина у 1919–1920 рр. була покарана країнами Антант шляхом територіального розчленування за встановлення та масову підтримку в країні 21 березня – 1 серпня 1919 року Угорської радянської республіки, її активну боротьбу за зміцнення радянської влади в межах колишніх кордонів Угорщини, поширення ідей соціалістичної революції в Європі. І, визволяючи Угорщину (жовтень–квітень 1944/45 рр., підтримав би її відродження у більш справедливих кордонах як компенсацію за внесок у поширення більшовизму в Європі,

зроблений угорцями у 1919 році. Москва не зробила відповідних висновків з того, що радянське керівництво на чолі з В. Леніним свого часу обмануло УРР, обіцяючи їй необхідну військово-політичну допомогу. Радянський Союз ігнорував інтереси інших народів, його політика була непослідовною, а у випадку з Угорщиною, зрадницькою. СРСР завжди прагнув лише забезпечення власних державницьких інтересів. Замість правонаступництва й послідовності політичного курсу на міжнародній арені, зокрема в угорському питанні, Москва епохи Сталіна не брала до уваги цю можливість.

Безкомпромісна збройна боротьба двох коаліцій (держав «Осі» та її противників) у роки Другої світової війни завершилася встановленням далеко не оптимального світового порядку, заснованого на праві переможців над переможеними, майже так, як це було після Першої світової війни.

Серед багатьох форм покарання агресорів і винуватців Другої світової війни особливе місце посідало територіальне питання. Територіальний переділ, відбирання, анексія земель, депортація автохтонного населення переможених країн на користь переможців та їхніх союзників найбільш жорстоко проявилось у Центрально-Східній Європі через домінування тут Радянського Союзу.

Європу упродовж другої половини ХХ ст. поглинула чергова конфронтація двох світових систем, оскільки після Другої світової війни кордони у Європі були відновлені здебільшого (на 70 відсотків) за наслідками Першої світової війни, а сам континент став ще більш конфронтаційним. Особливу проблему склав Східноєвропейський регіон, який, за погодженням Великої Британії та США, потрапив під вплив СРСР. Західні кордони СРСР від Баренцового до Чорного морів були проведені виключно на його користь за згодою країн Великої трійки. Це була своєрідна плата з боку Великої Британії і США для СРСР за титанічний і героїчний подвиг його народів у роки Другої світової війни, їхній вирішальний внесок у перемогу над Німеччиною та Японією, допомогу у відновленні домінування країн Заходу у решті світу.

Досягнуті домовленості Великої трійки щодо кордонів після об'єднання Німеччини, демонтажу соціалістичного ладу та усєї системи, розпаду СРСР, ЧСР, СФРЮ відходять у минуле, доводячи все більше їх суперечливість і тимчасовість. Великій трійці так і не вдалося розв'язати етнічні й територіальні питання, запровадити оптимальні кордони у ЦСЄ. Проблема спірних кордонів стала джерелом загострення міжнародних відносин з початком ХХІ століття.

Кордони між країнами Центрально-Східної Європи, зокрема між Чехословаччиною, Югославією й Румунією, з одного боку, та Угорщиною — з другого, відновили відповідно до Версальської системи мирних договорів 1919–1920 рр., зокрема Трианонського мирного договору від 4 червня 1920 року, встановлених Антантою за наслідка-

ми Першої світової війни. Після Другої світової війни на цих кордонах напoліг насамперед СРСР.

Встановлені кордони Угорщини після Другої світової війни дали певні підстави вважати, що у міжнародних відносинах продовжилося панування колективного права переможців над переможеними. З позицій Угорщини, зокрема, новий порядок Третього рейху в Європі був не гіршим, ніж Версальська система кордонів, нав'язана після Першої світової війни, чи запроваджений порядок у Європі після Другої світової війни. Ця країна постійно прагнула задовольнити національні інтереси, переглянути несправедливі кордони за етнічним та історичним принципом, що відповідало її національнодержавницькій ідеї. На рубежі ХХ–ХХІ століть після демонтажу соціалістичного ладу, вступу країн ЦСЄ до НАТО і ЄС, в умовах об'єднаної Європи Угорщина прагне не до перегляду кордонів, а до захисту прав угорської національної меншини, яка проживає у сусідніх країнах. Події початку ХХІ століття показують: за трагічних обставин національної історії потенціал національно-державницької ідеї продовжує забезпечувати угорцям можливість залишатися духовно переможеними.

Викликає пересторогу, що у ХХІ столітті учергове викристалізуються групи держав з окремих переможених, що набирають прискореного розвитку й перебувають на піднесенні, та з окремих колишніх переможців, що втрачають світові та регіональні позиції. Обидві групи країн через різні причини, але з однаковою зацікавленістю, прагнуть переглянути сталий світовий порядок, можуть консолідуватися й прискерити людську цивілізацію на новий вибір між загрозою світової катастрофи та її уникненням завдяки запровадженню якісніших умов світового правопорядку, спроможного залагодити глобальне протистояння і цим самим нейтралізувати енергію прибічників чергового світового конфлікту.

Загострення міжнародних відносин вимагає ґрунтового вивчення здобутків і катастрофічних наслідків ХХ століття, які мають потенційні загрози для національних інтересів України, що постійно перебуває в епіцентрі глобальних подій, особливо у справі збереження її територіальної цілісності.

1. Знать и помнить. Преступления фашизма в годы Великой Отечественной войны // Авт.-сост. Н.К. Петрова. – Москва — Вече. — 2012. — С. 57.
2. Kovago L. Nemzetisegek a mai Magyarországon. Вр., 1978., 8.old.; Kocsis K. — Kocsisné H.E. Magyarok a határainkon túl — a Karpath-medenceben. Вр., 1991, 25., 34–35. old.; Коротка історія Угорщини. — Ніредьхаза. — 1997. — С. 194–195.
3. Лушкаш А.И. Цивилизация или варварство. Закарпатье 1918–1945. — Москва, 2006. — С. 425.
4. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів // Пер. з франц. — К.: Основи., 1995. — С. 348–349.

**FORMATION OF BORDERS IN EASTERN EUROPE
AFTER WORLD WAR II
(ON EXAMPLE OF HUNGARY)**

Global disturbances (both world wars, disintegration of multinational empires, fall of the socialist system, unification of the European continent) accelerated the nation consolidation, borders formation, strengthening of new states in Europe. The failure to satisfy and conform state and national interests, to solve international disputes has caused two world wars and another brutal world confrontation in the beginning of XXI century.

The established borders of Hungary after the Second World War gave a certain reason to believe that the collective right of victors over vanquished continued to dominate in the international relations. Victors rather managed to satisfy their interests than solve ethnic problems and territorial conflicts in Europe.

From the standpoint of Hungary particularly, the Third Reich in Europe was no better than the Versailles borders system imposed after the World War or the introduced order in Europe after the Second World War. The constant aim of this country was to satisfy its national interests, provide the revision of unfair borders on ethnic and historical principles. On the cusp of XX-XXI centuries after dismantling the socialist system, CEE countries accession to NATO and to the EU. In condition of United Europe, Hungary seeks not to revise borders, but to protect Hungarian minority rights, living in neighboring countries with organizational and legal methods. As the events of the early XXI century along with the tragic circumstances of national history show, potential of the national and statist ideas gave to Hungarians the opportunity to remain spiritually defeated.

Дипломатичний корпус України

Diplomatic corps of Ukraine

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах

*Ambassadors
Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine in foreign countries*

**Дані подано станом
на 10 листопада 2015 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

**При підготовці щорічника використано матеріали
Міністерства закордонних справ України**

**Data current as of November 10, 2015.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be provided in the next issues of the edition**

**Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
for this year-book materials**

Австралійський Союз

Надзвичайний і Повноважний Посол
Олександр Міщенко (2004–2005);
Тимчасовий повірений у
справах Сергій Білогуб
(2005–2007);
Посол України в Австралії
та Новій Зеландії Валентин
Адомайтіс (2007–2011);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 24 вересня 2015 року

**Микола
Кулінич**

The Commonwealth of Australia

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Oleksandr Mishchenko (2004–2005);
Chargé d'Affaires
Serhii Bilohub (2005–2007);
Ambassador of Ukraine
to Australia and New Zealand
Valentyn Adomaitis
(2007–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 24, 2015

**Mykola
Kulynych**

Австрійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Костенко (1992–1994);
Микола Макаревич (1994–1999);
Володимир Огризко (1999–2005);
Володимир Єльченко (2005–2008);
Євген Чорнобривко (2008–2010);
Андрій Березний (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 листопада 2014 року

**Олександр
Шерба**

The Republic of Austria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Kostenko (1992–1994);
Mykola Makarevych (1994–1999);
Volodymyr Ohryzko (1999–2005);
Volodymyr Yelchenko (2005–2008);
Yevhen Chornobryvko (2008–2010);
Andrii Bereznyni (2010–2014);

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 17, 2014

**Oleksandr
Shcherba**

Азербайджанська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Борис Алексенко (1997–2004);
Анатолій Юрченко (2004–2005);
Ігор Кизима (Тимчасовий Повірений у справах)
(2005–2005);
Степан Волковецький (2005–2008);
Борис Клімчук (2008–2010);
Мирослав Блащук (Тимчасовий Повірений у
справах) (2010–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 24 лютого 2011 року

**Олександр
Міщенко**

The Republic of Azerbaijan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Borys Aleksenko (1997–2004);
Anatolii Yurchenko (2004–2005);
Ihor Kyzyma (Chargé d'Affaires) (2005–2005);
Stepan Volkoves'kyi (2005–2008);
Borys Klimchuk (2008–2010);
Myroslav Blashchuk (Chargé d'Affaires)
(2010–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 24, 2011

**Oleksandr
Mishchenko**

Алжирська Народна Демократична Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Михайло Дашкевич (1999–2004);
Сергій Боровик (2004–2009);
Валерій Кірдода (2009–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

**Вадим
Блажей**

The People's Democratic Republic of Algeria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mykhailo Dashkevych (1999–2004);
Serhii Borovyk (2004–2009);
Valerii Kirdoda (2009–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

**Vadym
Blazhei**

Республіка Ангола

Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року

**Павло
Костецький**

Republic of Angola

Chargé d'Affaires
since 2015

**Pavlo
Kostetskyi**

Аргентинська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Никоненко (1993–1994);
Віктор Пашчук (1994–2001);
Олександр Майданник (2001–2004);
Олександр Никоненко (2004–2008);
Олександр Тараненко (2008–2013)

Надзвичайний і
Повноважний Посол
з 25 вересня 2013 року

**Юрій
Дюдін**

The Argentine Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Nykonenko (1993–1994);
Viktor Pashchuk (1994–2001);
Oleksandr Maidannyk (2001–2004);
Oleksandr Nykonenko (2004–2008);
Oleksandr Taranenko (2008–2013)

Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 25, 2013

**Yurii
Diudin**

Королівство Бельгія

Надзвичайні і Повноважні

Посли:

Володимир Василенко (1992–1995);

Борис Тарасюк (1995–1998);

Костянтин Грищенко (1998–2000);

Володимир Хандогій (2000–2006);

Ярослав Коваль (2006–2008);

Євген Бершеда (2008–2010);

Ігор Долгов (2010–2015);

**Тимчасовий Повірений
у справах**

з 2015 року

**Андрій
Кузьменко**

The Kingdom of Belgium

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Volodymyr Vasylenko (1992–1995);

Borys Tarasiuk (1995–1998);

Kostiانتyn Gryschenko (1998–2000);

Volodymyr Khandohii (2000–2006);

Yaroslav Koval' (2006–2008);

Yevhen Bersheda (2008–2010);

Ihor Dolhov (2010–2015);

Chargé d'Affaires
since 2015

**Andrii
Kuzmenko**

Республіка Білорусь

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Володимир Желіба (1992–1998);

Анатолій Дронь (1998–2003);

Петро Шаповал (2003–2005);

Валентин Наливайченко (2005–2006);

Ігор Ліховий (2006–2010);

Роман Безсмертний (2010–2011);

Віктор Тихонов (2011–2013);

Михайло Єжель (2013–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**

з 2015 року

Валерій Джигун

The Republic of Belarus

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Volodymyr Zheliba (1992–1998);

Anatolii Dron (1998–2003);

Petro Shapoval (2003–2005);

Valentyn Nalyvaichenko (2005–2006);

Ihor Likhovyi (2006–2010);

Roman Bezsmertnyi (2010–2011);

Viktor Tykhonov (2011–2013);

Mykhailo Yezhel (2013–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

Valerii Dzhyhun

Республіка Болгарія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Воробйов (1993–1998);
В'ячеслав Похвальський (1998–2004);
Юрій Рилач (2004–2006);
Віктор Кальник (2007–2011)

The Republic of Bulgaria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Vorobiov (1993–1998);
Viacheslav Pohval'skyi (1998–2004);
Yurii Rylach (2004–2006);
Viktor Kalnyk (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 4 березня 2011 року**

**Микола
Балтажи**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 4, 2011**

**Mykola
Baltazhy**

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Никоненко (1996–2000);
Юрій Богаєвський (2001–2006);
Володимир Лакомов (2007–2010);
Ігор Грушко (2010–2012)

The Federative Republic of Brazil

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Nykonenko (1996–2000);
Yurii Bohaiev'skyi (2001–2006);
Volodymyr Lakomov (2007–2010);
Ihor Hrushko (2010–2012)

**Надзвичайний і
Повноважний Посол
з 24 березня 2012 року**

**Ростислав
Троненко**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 24, 2012**

**Rostyslav
Tronenko**

Святий Престол
(Ватикан)

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ніна Ковальська (1998–2003);
Григорій Хоружий (2004–2006)

The Holly See
(Vatican)

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nina Kovalska (1998–2003);
Hryhorii Khoruzhyi (2004–2006)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 грудня 2006 року**

**Тетяна
Іжевська**

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since December 11,
2006**

**Tetiana
Izhevskia**

Сполучене
Королівство Великої
Британії та Північної
Ірландії

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Сергій Комісаренко (1992–1997);
Володимир Василенко (1997–2002);
Ігор Мітюков (2002–2005);
Ігор Харченко (2005–2010);
Володимир Хандогій (2010–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року**

Андрій Кузьменко

The United Kingdom
of Great Britain
and Northern Ireland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Serhii Komisarenko (1992–1997);
Volodymyr Vasylenko (1997–2002);
Ihor Mitiukov (2002–2005);
Ihor Kharchenko (2005–2010);
Volodymyr Khandohii (2010–2014)

**Chargé d'Affaires
since 2015**

Andrii Kuzmenko

Соціалістична Республіка В'єтнам

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ростислав Білодід (1999–2003);
Павло Султанський (2003–2008);
Іван Довганич (2008–2010)

The Socialist Republic of Vietnam

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Rostyslav Bilodid (1999–2003);
Pavlo Sultanskyi (2003–2008);
Ivan Dovhanych (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 червня 2010 року

**Олексій
Шовкопляс**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 11, 2010

**Oleksii
Shovkoplias**

Республіка Вірменія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Божко (1996–2001);
Володимир Тягло (2002–2005);
Олександр Божко (2005–2009);
Іван Кухта (2010–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

Іван Загородний

The Republic of Armenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Bozhko (1996–2001);
Volodymyr Tiahlo (2002–2005);
Oleksandr Bozhko (2005–2009);
Ivan Kukhta (2010–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

Ivan Zahorodnyi

Грецька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Борис Корнеєнко (1993–1997);
Юрій Сергєєв (1997–2000);
Віктор Кальник (2001–2005);
Валерій Цибух (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 9 червня 2010 року**

**Володимир
Шкуров**

The Hellenic Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Borys Kornieienko (1993–1997);
Yurii Serhieiev (1997–2000);
Viktor Kalnyk (2001–2005);
Valerii Tsybukh (2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since June 9, 2010**

**Volodymyr
Shkurov**

Грузія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Касьяненко (1993–1997);
Степан Волковецький (1998–2003);
Микола Спис (2003–2009);
Василь Цибенко (2009–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року**

Георгій Назаров

Georgia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Kasianenko (1993–1997);
Stepan Volkovetskyi (1998–2003);
Mykola Spys (2003–2009);
Vasyl Tsybenko (2009–2014);

**Chargé d'Affaires
since 2015**

Heorhii Nazarov

Королівство Данія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1995);
Олексій Рибак (1995–1997);
Ігор Подолєв (1997–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Наталія Зарудна (2004–2008);
Олена Полуніна (Тимчасовий Повірений у
справах) (2008–2009);
Павло Рябікін (2009–2010);
Михайло Скуратовський (2010–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

**Андрій
Бірюченко**

The Kingdom of Denmark

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1995);
Oleksii Rybak (1995–1997);
Ihor Podoliev (1997–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Natalia Zarudna (2004–2008);
Olena Polunina (Chargé d'Affaires)
(2008–2009);
Pavlo Riabikin (2009–2010);
Mykhailo Skuratovskyy
(2010–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

**Andrii
Biriuchenko**

Естонська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Олененко (1993–1999);
Микола Макаревич (1999–2006);
Павло Кір'яков (2006–2010)

**Надзвичайний і Повноважний
Посол**
з 27 жовтня 2010 року

**Віктор
Крижанівський**

The Republic of Estonia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Olenenko (1993–1999);
Mykola Makarevych (1999–2006);
Pavlo Kiriakov (2006–2010)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 27, 2010

**Viktor
Kryzhanivskyy**

Федеративна
Демократична
Республіка Ефіопія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олексій Рибак (2000–2004);
Владислав Дем'яненко (2005–2009);
Тимчасовий Повірений у справах
Олександр Буравченков (2009–2015)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з вересня 2015 року

**Михайло
Кіріченко**

The Federal
Democratic Republic
of Ethiopia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksii Rybak (2000–2004);
Vladyslav Demianenko
(2005–2009);
Chargé d'Affaires Oleksandr
Buravchenkov (2009–2015)

Chargé d'Affaires
since September 2015

**Mykhailo
Kirichenko**

Арабська Республіка
Єгипет

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Нагайчук (1993–1997);
Сергій Камишев (1997–1998);
Іван Кулеба (1998–2000);
Андрій Веселовський (2001–2005);
Валерій Григораш (Тимчасовий Повірений
у справах) (2010–2011);
Євген Кириленко (2011–2014)

**Надзвичайний і
Повноважний Посол**
з 13 січня 2015

**Геннадій
Латій**

The Arab Republic of
Egypt

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viktor Nahaichuk (1993–1997);
Serhii Kamyshev (1997–1998);
Ivan Kuleba (1998–2000);
Andrii Veselovskyi (2001–2005);
Valerii Hryhorash (Chargé d'Affaires)
(2010–2011);
Yevhen Kyrylenko (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 13, 2015

**Hennadii
Latii**

Держава
Ізраїль

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Щербак (1992–1994);
Олександр Майданник (1996–1998);
Дмитро Марков (1998–2002);
Олександр Сліпченко (2002–2004);
Ігор Тимофєєв (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 червня 2010 року

**Геннадій
Надоленко**

The State of Israel

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Shcherbak (1992–1994);
Oleksandr Maidannyk (1996–1998);
Dmytro Markov (1998–2002);
Oleksandr Slipchenko (2002–2004);
Ihor Tymofieiev (2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 29, 2010

**Hennadii
Nadolenko**

Республіка Індія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Георгій Ходоровський (1992–1998);
Валентин Адомайтіс (1998–2000);
Олег Семенець (2001–2006);
Ігор Поліха (2007–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 16 липня 2010 року

**Олександр
Шевченко**

The Republic of India

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Heorhii Khodorovskiyi (1992–1998);
Valentyn Adomaitis (1998–2000);
Oleh Semenets (2001–2006);
Ihor Polikha (2007–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 16, 2010

**Oleksandr
Shevchenko**

Республіка
Індонезія

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Ігор Литвин (1997–1999)
Тимчасовий Повірений у справах:
Олександр Сіренко (2011–2012)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 29 лютого 2012 року

Володимир
Пахіль

The Republic of
Indonesia

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ihor Lytvyn (1997–1999)
Chargé d'Affaires:
Oleksandr Sirenko (2011–2012)

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since February 29, 2012

Volodymyr
Pakhil

Ісламська Республіка
Ірак

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 грудня 2012 року

Анатолій
Маринець

The Islamic Republic
of Iraq

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 28, 2012

Anatolii
Marynets

Ісламська Республіка Іран

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іван Майдан (1993–1996);
Володимир Бутяга (1997–2000);
Костянтин Морозов (2000–2002);
Вадим Примаченко (2002–2004);
Володимир Бутяга (2004–2007);
Ігор Логінов (2007–2010);
Олександр Самарський (2010–2014)

Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року

The Islamic Republic of Iran

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ivan Maidan (1993–1996);
Volodymyr Butiaha (1997–2000);
Kostiantyn Morozov (2000–2002);
Vadym Prymachenko (2002–2004);
Volodymyr Butiaha (2004–2007);
Ihor Lohinov (2007–2010);
Oleksandr Samarskyi (2010–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

Сергій Красношапка

Serhii Krasnoshapka

Ірландія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Перелигін (2004–2008);
Борис Базилевський (2008–2010);
Сергій Рева (2010–2014)

Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року

Ireland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yevhen Perelyhin (2004–2008);
Borys Bazylevskyi (2008–2010);
Serhii Reva (2010–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

Сергій
Романенко

Serhii
Romanenko

Королівство Іспанія

Надзвичайні і Повноважні Посли: Олександр Гнедих (Тимчасовий Повірений у справах, 1995–1997);
Олександр Тараненко (1997–2004);
Олег Власенко (Тимчасовий Повірений у справах, 2004–2006);
Анатолій Щерба (2006–2012)

The Kingdom of Spain

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleksandr Gnyedykh
(Chargé d'Affaires, 1995–1997);
Oleksandr Taranenko (1997–2004);
Oleh Vlasenko (Chargé d'Affaires, 2004–2006);
Anatolii Shcherba (2006–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 5 липня 2012 року**

**Сергій
Погорельцев**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since July 5, 2012**

**Serhii
Pohoreltsev**

Італійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Орел (1992–1997);
Володимир Євтух (1997–1999);
Борис Гудима (1999–2004);
Анатолій Орел (2004–2005);
Георгій Чернявський (2005–2012)

The Italian Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Orel (1992–1997);
Volodymyr Yevtukh (1997–1999);
Borys Hudyma (1999–2004);
Anatolii Orel (2004–2005);
Heorhii Cherniavskyyi (2005–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 грудня 2012 року**

**Євген
Перелигін**

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 28, 2012**

**Yevhen
Perelyhin**

Хашимітське
Королівство
Йорданія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1997–2001);
Віктор Нагайчук (2003–2008);
Юрій Малько (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 15 червня 2010 року

**Сергій
Пасько**

The Hashemite
Kingdom
of Jordan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (1997–2001);
Viktor Nahaichuk (2003–2008);
Yurii Malko (2008–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 15, 2010

**Serhii
Pasko**

Республіка
Казахстан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Богатир (1993–1999);
Євген Карташов (2000–2001);
Василь Цибенко (2001–2005);
Микола Селівон
(2006–2010);
Олег Дьомін(2010–2013)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з вересня 2013 року

**Юрій
Лазебник**

The Republic
of Kazakhstan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viktor Bohatyr (1993–1999);
Yevhen Kartashov (2000–2001);
Vasyl Tshybenko (2001–2005);
Mykola Selivon (2006–2010);
Oleh Diomin (2010–2013)

Chargé d'Affaires
since September 2013

**Yurii
Lazebnyk**

Канада

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Левко Лук'яненко (1992–1993);
Віктор Батюк (1993–1996);
Володимир Фуркало (1996–1998);
Юрій Щербак (1999–2003);
Микола Маймескул (2004–2006);
Ігор Осташ (2006–2011);
Михайло Хоменко (2011)
Тимчасовий Повірений у справах:
Марко Шевченко (2011–2012)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2012 року

Вадим Пристайко

Держава Катар

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 грудня 2012 року

**Євген
Микитенко**

Canada
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Levko Lukianenko (1992–1993);
Viktor Batiuk (1993–1996);
Volodymyr Furkalo (1996–1998);
Yurii Shcherbak (1999–2003);
Mykola Maimeskul (2004–2006);
Ihor Ostash (2006–2011);
Mykhailo Khomenko (2011)
Chargé d'Affaires:
Marko Shevchenko (2011–2012)

Chargé d'Affaires
since 2012

Vadym Prystaiko

The State of Qatar

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 28, 2012

**Yevhen
Mykytenko**

Республіка Кенія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Андрій Веселовський (2002–2003);
Володимир Забігайло (2003–2005);
Владислав Дем'яненко (2006–2009);
Тимчасовий Повірений у справах:
Олег Белоколот (2009–2010);
Володимир Бутяга (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 19 березня 2015 року

**Євгеній
Цимбалюк**

The Republic of Kenya

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Andrii Veselovskyi (2002–2003);
Volodymyr Zabihailo (2003–2005);
Vladyslav Demianenko
(2006–2009);
Chargé d'Affaires: Oleh Belokolos
(2009–2010);
Volodymyr Butiaha (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 19, 2015

**Yevhenii
Tymbaliuk**

Китайська Народна Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Плюшко (1993–1998);
Ігор Литвин (1999–2001);
Михайло Резник (2001–2004);
Сергій Камишев (2004–2009);
Юрій Костенко (2009–2012)
Тимчасовий Повірений у справах:
Василь Гамянін (2012–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 18 липня 2013 року

**Олег
Дьомін**

The People's Republic of China

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Anatolii Plushko (1993–1998);
Ihor Lytvyn (1999–2001);
Mykhailo Reznik (2001–2004);
Serhii Kamyshev (2004–2009);
Yurii Kostenko (2009–2012)
Chargé d'Affaires:
Vasyl Hamianin (2012–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 18, 2013

**Oleh
Diomin**

Киргизька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Богатир (1995–1999);
Петро Шаповал (2001–2003);
Олександр Балдинюк
(Тимчасовий Повірений у справах)
(2003–2004); Олександр Божко (2004–
2005); Володимир Тягло (2005–2008);
Володимир Соловей (2008–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Микола Яремчук (2014–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 червня 2015 року

**Микола
Дорошенко**

The Kyrgyz Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viktor Bohatyr (1995–1999);
Petro Shapoval (2001–2003);
Oleksandr Baldyniuk (Charge d'Affairs)
(2003–2004);
Oleksandr Bozhko (2004–2005);
Volodymyr Tiahlo (2005–2008);
Volodymyr Solovei (2008–2014);
Chargé d'Affaires Mykola
Yaremchuk (2014–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 2, 2015

**Mykola
Doroshenko**

Республіка Кіпр

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Борис Гуменюк (2003–2007);
Олександр Дем'янюк (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 21 лютого 2012 року

**Борис
Гуменюк**

The Republic of Cyprus

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Borys Humenyuk (2003–2007);
Oleksandr Demianiuk (2007–2012)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 21, 2012

**Borys
Humeniuk**

Республіка Корея

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Михайло Резник (1997–2001);
Володимир Фуркало (2001–2005);
Юрій Мушка (2006–2008);
Володимир Белашов (2008–2011)

**Надзвичайний і
Повноважний Посол**
з 1 вересня 2011 року

**Василь
Мармазов**

The Republic of Korea

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mykhailo Reznik (1997–2001);
Volodymyr Furkalo (2001–2005);
Yurii Mushka (2006–2008);
Volodymyr Bielashov (2008–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 1, 2011

**Vasyl
Marmazov**

Республіка Куба

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Тараненко (1995–1997);
Євген Свиначук (1997–2000);
Віктор Пашчук (2001–2005);
Олександр Гнедих (2005–2008);
Тетяна Саєнко (2009–2013);
Тимчасовий Повірений у справах
Володимир Козлов (2013–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з вересня 2014 року

**Олександр
Киричок**

The Republic of Cuba

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Taranenko (1995–1997);
Yevhen Svyarchuk (1997–2000);
Viktor Pashchuk (2001–2005);
Oleksandr Hniedykh (2005–2008);
Tetiana Saienko (2009–2013);
Chargé d'Affaires
Volodymyr Kozlov (2013–2014)

Chargé d'Affaires
since September 2014

**Oleksandr
Kyrychok**

Держава Кувейт

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Анатолій Бурмаков (2003–2005)

The State of Kuwait

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Burmakov (2003–2005)

Надзвичайний і Повноважний
Посол
з 2 серпня 2010 року

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 2, 2010

**Володимир
Толкач**

**Volodymyr
Tolkach**

Латвійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Чорний (Тимчасовий Повірений у
справах) (1993–1997);
Віктор Михайловський (1997–2004);
Мирон Янків (2004–2005);
Рауль Чілачава (2005–2010);
Анатолій Олійник (2011–2015)

The Republic of Latvia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Chorny (Chargé d'Affaires)
(1993–1997);
Viktor Mykhailovskyi (1997–2004);
Myron Yankiv (2004–2005);
Raul Chilachava (2005–2010);
Anatolii Oliinyk (2011–2015)

Надзвичайний
і Повноважний
Посол
з 10 травня 2015 року

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since May 10, 2015

**Євген
Перебийніс**

**Yevhen
Perebyinis**

Литовська Республіка The Lithuanian Republic

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ростислав Білодід (1992–1999);
Валентин Зайчук (2000–2001);
Микола Деркач (2001–2004);
Борис Климчук (2004–2007);
Ігор Прокопчук (2008–2011);
Валерій Жовтенко (2011–2015)

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Rostyslav Bilodid (1992–1999);
Valentyn Zaichuk (2000–2001);
Mykola Derkach (2001–2004);
Borys Klymchuk (2004–2007);
Ihor Prokopchuk (2008–2011);
Valerii Zhovtenko (2011–2015)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

Chargé d'Affaires
since 2015

Андрій Скляр

Andrii Skliar

Ліванська Республіка The Republic of Lebanon

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Сергій Камишев (1998–2001);
Валерій Рилач (2002–2006);
Борис Захарчук (2006–2009);
Володимир Коваль (2009–2014)

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Serhii Kamyshv (1998–2001);
Valerii Rylach (2002–2006);
Borys Zakharchuk (2006–2009);
Volodymyr Koval (2009–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

Chargé d'Affaires
since 2015

Віталій Боровко

Vitalii Borovko

Лівія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олексій Рибак (1999–2006);
Геннадій Латій (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 16 липня 2010 року

**Микола
Нагорний**

Libya
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksii Rybak (1999–2006);
Hennadii Latii (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 16, 2010

**Mykola
Nahorny**

Республіка Македонія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
В'ячеслав Похвальський (1999–2001);
Павло Кіряков (2001–2003);
Олексій Шовкопляс (2004–2005);
Віталій Москаленко (2005–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
з 3 червня 2009 року

**Юрій
Гончарук**

The Republic of
Macedonia
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viacheslav Pokhvalskyi (1999–2001);
Pavlo Kiriakov (2001–2003);
Oleksii Shovkoplias (2004–2005);
Vitalii Moskalenko (2005–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 3, 2009

**Yurii
Honcharuk**

Малайзія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Шевченко (2004–2009);
Ігор Лоссовський (2009–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 25 серпня 2010 року

**Ігор
Гуменний**

Malaysia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Shevchenko (2004–2009);
Ihor Lossovskiy (2009–2010)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 25, 2010

**Ihor
Humennyi**

Королівство Марокко

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Малько (2000–2004);
Борис Гудима (2004–2007);
Віталій Йохна (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 24 лютого 2011 року

**Ярослав
Коваль**

The Kingdom of Morocco

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Malko (2000–2004);
Borys Hudyma (2004–2007);
Vitalii Yokhna (2007–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 24, 2011

**Yaroslav
Koval**

**Мексиканські
Сполучені Штати**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Щербак (1997–1998);
Олександр Тараненко (2004–2007);
Олексій Бранашко (2007–2012)

**The United
Mexican States**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Shcherbak (1997–1998);
Oleksandr Taranenko (2004–2007);
Oleksii Branashko (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 25 січня 2012 року**

**Руслан
Спирін**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since January 25, 2012**

**Ruslan
Spirin**

**Республіка
Молдова**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віталій Бойко (1993–1994);
Євген Левицький (Тимчасовий
Повірений у справах) (1994–1996);
Іван Гнатишин (1996–2000);
Петро Чалий (2000–2006);
Сергій Пирожков (2007–2015);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 липня 2015 року**

**Іван
Гнатишин**

**The Republic
of Moldova**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vitalii Boiko (1993–1994);
Yevhen Levytskyi
(Chargé d'Affaires) (1994–1996);
Ivan Hnatyshyn (1996–2000);
Petro Chalyi (2000–2006);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary Serhii Pyrozhkov
(2007–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since July 28, 2015**

**Ivan
Hnatyshyn**

Федеративна Республіка Нігерія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Бутяга (2001–2005);
Віктор Семененко (Тимчасовий
Повірений у справах) (2003–2004);
Олег Скоропад (2005–2009);
Валерій Васильєв (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 19 березня 2015 року

**Валерій
Александрук**

The Federative Republic of Nigeria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Butiaha (2001–2005);
Viktor Semenenko (Charge d’Affairs)
(2003–2004);
Oleh Skoropad (2005–2009);
Valerii Vasyliiev (2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 19, 2015

**Valerii
Aleksandruk**

Королівство Нідерланди

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Василенко (1992–1995);
Борис Тарасюк (1995–1998);
Костянтин Грищенко (1998–2000);
Володимир Хандогій (2000–2002);
Дмитро Марков (2002–2008); Василь
Корзаченко (2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 4 березня 2011 року

**Олександр
Горін**

The Kingdom of the Netherlands

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Vasylenko (1992–1995);
Borys Tarasiuk (1995–1998);
Kostiantyn Hryshchenko (1998–2000);
Volodymyr Khandohii (2000–2002);
Dmytro Markov (2002–2008);
Vasyl Korzachenko (2008–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 4, 2011

**Oleksandr
Horin**

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іван Пісковий (1992–1994);
Юрій Костенко (1994–1997);
Анатолій Пономаренко (1997–2004);
Сергій Фареник (2004–2005);
Ігор Долгов (2005–2008);
Наталія Зарудна (2008–2012);
Павло Клімкін (2012–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 19 грудня 2014 року

**Андрій
Мельник**

The Federative Republic of Germany

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ivan Piskovyi (1992–1994);
Yurii Kostenko (1994–1997);
Anatolii Ponomarenko (1997–2004);
Serhii Farenik (2004–2005);
Ihor Dolhov (2005–2008);
Nataliia Zarudna (2008–2012);
Pavlo Klimkin (2012–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 19, 2014

**Andrii
Melnyk**

Королівство Норвегія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1997);
Ігор Подолєв (1998–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Ігор Сагач (2004–2008);
Олександр Цвєтков (2008–2012);
Юрій Оніщенко (2012–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

**Олег
Грабовецький**

The Kingdom of Norway

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1997);
Ihor Podoliev (1998–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Ihor Sahach (2004–2008);
Oleksandr Tsvietkov (2008–2012);
Yurii Onishchenko (2012–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

**Oleh
Hrabovetskyi**

Об'єднані Арабські Емірати

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (2004–2007);
Сергій Пасько (2007–2009)

The United Arab Emirates

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (2004–2007);
Serhii Pasko (2007–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 жовтня 2010 року**

**Юрій
Полурез**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since October 11, 2010**

**Yurii
Polurez**

Ісламська Республіка Пакистан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Пономаренко (2002–2004);
Ігор Поліха (2004–2007);
Ігор Пасько (2007–2011);
Олег Шевченко (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 25 січня 2012 року**

**Володимир
Лакомов**

The Islamic Republic of Pakistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Ponomarenko (2002–2004);
Ihor Polikha (2004–2007);
Ihor Pasko (2007–2011);
Oleh Shevchenko (2011–2012)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since January 25, 2012**

**Volodymyr
Lakomov**

Республіка Перу

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Ігор Грушко (2003–2006) Тимчасовий
Повірений у справах: Віктор
Харамінський (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 29 січня 2013**

**Олександр
Михальчук**

The Republic of Peru

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ihor Hrushko (2003–2006)
Chargé d'Affaires:
Viktor Kharaminskyi (2009–2013)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since January 29, 2013**

**Oleksandr
Mykhalchuk**

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Леонід Гур'янов (1995–1999);
Ігор Турянський (2000–2004);
Михайло Скуратовський (2004–2008);
Валерій Гребенюк (2008–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 20 серпня 2015**

**Євген
Буркат**

The Republic of South Africa

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Leonid Hurianov (1995–1999);
Ihor Turianskyi (2000–2004);
Mykhailo Skuratovskyi (2004–2008);
Valerii Hrebenuk (2008–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 20, 2015**

**Yevhen
Burkat**

Республіка
Польща

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Геннадій Удовенко (1992–1994);
Теодозій Старак (Тимчасовий Повірений
у справах) (1994–1995);
Петро Сардачук (1995–1998);
Дмитро Павличко (1999–2002);
Олександр Никоненко (2002–2003);
Ігор Харченко (2003–2006);
Олександр Моцик (2006–2010);
Маркіян Мальський (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 13 жовтня 2014 року

**Андрій
Дешиця**

The Republic
of Poland

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Gennadii Udovenko (1992–1994);
Teodozii Starak (Chargé d'Affaires)
(1994–1995);
Petro Sardachuk (1995–1998);
Dmytro Pavlychko (1999–2002);
Oleksandr Nykonenko (2002–2003);
Ihor Kharchenko (2003–2006);
Oleksandr Motsyk (2006–2010);
Markiiian Malskyi (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 13, 2014

**Andrii
Deshchytzia**

Португальська
Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Зленко (1997–2000);
Костянтин Тимошенко (2001–2005);
Ростислав Троненко (2005–2010);
Олександр Никоненко (2010–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2014 року

Леонід Третяк

The Portuguese
Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Zlenko (1997–2000);
Kostiantyn Tymoshenko (2001–2005);
Rostyslav Tronenko
(2005–2010);
Oleksandr Nykonenko (2010–2014)

Chargé d'Affaires
since 2014

Leonid Tretiak

Російська Федерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Крижанівський
(1992–1994);
Володимир Федоров (1995–1999);
Микола Білоблосцький (1999–2005);
Олег Дьомін (2006–2008);
Костянтин Грищенко (2008–2010)

The Russian Federation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Kryzhanivskyy (1992–1994);
Volodymyr Fedorov (1995–1999);
Mykola Biloblotskyi (1999–2005);
Oleh Diomin (2006–2008);
Kostiantyn Hryshchenko (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 липня 2010 року

**Володимир
Єльченко**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 2, 2010

**Volodymyr
Yelchenko**

Румунія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Леонтій Сандуляк (1992–1995);
Олександр Чалий (1995–1998);
Ігор Харченко (1998–2000);
Антон Бутейко (2000–2003);
Теофіл Бауер (2004–2005);
Юрій Малько (2005–2008);
Маркіян Кулик (2008–2012)

Romania

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Leontii Sanduliak (1992–1995);
Oleksandr Chalyy (1995–1998);
Ihor Kharchenko (1998–2000);
Anton Buteiko (2000–2003);
Teofil Bauer (2004–2005);
Yurii Malko (2005–2008);
Markiiian Kulyk (2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний посол**
з 13 квітня 2012 року

**Теофіл
Бауер**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since April 13, 2012

**Teofil
Bauer**

**Королівство
Саудівська Аравія**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1996–1999);
Леонід Гур'янов (2002–2009);
Петро Колос (2009–2014)

**The Kingdom of Saudi
Arabia**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary: Yevhen Mykytenko
(1996–1999);
Leonid Hurianov (2002–2009)
Petro Kolos (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 13 жовтня 2014 року**

**Вадим
Вахрушев**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since October 13, 2014**

**Vadym
Vakhrushev**

**Республіка
Сенегал**

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Андрій Заяць (2008–2013);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 10 грудня 2013 року**

**Олександр
Овчаров**

**The Republic of
Senegal**

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Andrii Zaiats (2008–2013);

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since December 10, 2013**

**Oleksandr
Ovcharov**

Рестубліка Сербія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Фуркало (1998–2001);
Анатолій Шостак (2001–2003);
Руслан Демченко (2003–2005);
Анатолій Олійник (2005–2009);
Віктор Недопас (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 червня 2015 року

**Олександр
Александрович**

The Republic of Serbia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Furkalo (1998–2001);
Anatolii Shostak (2001–2003);
Ruslan Demchenko (2003–2005);
Anatolii Oliinyk (2005–2009);
Viktor Nedopas (2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 2, 2015

**Oleksandr
Aleksandrovych**

Сирійська Арабська Рестубліка

Тимчасовий Повірений у справах:
Сергій Камишев (1998–1999)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1999–2001); Володимир
Коваль (2002–2008); Олег Семенець (2008–
2011); Тимчасовий Повірений у справах:
Євген Жупієв (2011–2014)

Тимчасовий Повірений у справах
з 2014 року

**Володимир
Джиджора**

The Syrian Arab Republic

Chargé d'Affaires: Serhii Kamyshev (1998–1999)
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (1999–2001);
Volodymyr Koval (2002–2008);
Oleh Semenets (2008–2011); Chargé d'Affaires:
Yevhen Zhupieiev (2011–2014)

Chargé d'Affaires
since 2014

**Volodymyr
Dzhyzhora**

Республіка
Сінгапур

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Горін (2003–2006);
Віктор Маштабей (2006–2009)

The Republic of
Singapore

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Horin (2003–2006);
Viktor Mashtabei (2006–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
з 30 липня 2010 року

**Павло
Султанський**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 30, 2010

**Pavlo
Sultanskyi**

Словацька Республіка **The Republic of Slovakia**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роман Лубківський (1992–1993);
Петро Сардачук (1993–1994);
Дмитро Павличко (1995–1998);
Юрій Рилач (1998–2004);
Сергій Устич (2004–2005);
Інна Огнівець (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
*з 16 вересня
2010 року*

**Олег
Гаваші**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roman Lubkivskyi (1992–1993);
Petro Sardachuk (1993–1994);
Dmytro Pavlychko (1995–1998);
Yurii Rylach (1998–2004);
Serhii Ustych (2004–2005);
Inna Ohnivets (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
*since September 16,
2010*

**Oleh
Havashi**

Республіка Словенія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Іван Гнатишин (2004–2006);
Вадим Примаченко (2007–2011);
Микола Кириченко (2011–2015)

The Republic of Slovenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ivan Hnatyshyn (2004–2006);
Vadym Prymachenko (2007–2011);
Mykola Kyrychenko (2011–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 серпня 2015 року**

**Михайло
Бродович**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 28, 2015**

**Mykhailo
Brodovych**

Сполучені Штати Америку

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Олег Білорус (1992–1994);
Юрій Щербак (1994–1998);
Антон Бутейко (1998–1999);
Костянтин Грищенко (2000–2003);
Михайло Резнік (2003–2006);
Олег Шамшур (2006–2010);
Олександр Моцик (2010–2015)

The United States of America

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleh Bilorus (1992–1994);
Yurii Shcherbak (1994–1998);
Anton Buteiko (1998–1999);
Kostiantyn Hryshchenko (2000–2003);
Mykhailo Reznik (2003–2006);
Oleh Shamshur (2006–2010);
Oleksandr Motsyk (2010–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 10 липня 2015 року**

**Валерій
Чалий**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since July 10, 2015**

**Valeriy
Chalyi**

Республіка
Таджикістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Сметанін (1993–1999);
Анатолій Касьяненко (2000–2005);
В'ячеслав Похвальський (2006–2010);
Юрій Савченко (2010–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 30 серпня 2012 року

**Віктор
Нікітюк**

The Republic of
Tadjikistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary: Volodymyr Smietanin
(1993–1999); Anatolii Kasianenko (2000–
2005); Viacheslav Pokhvalskyy (2006–
2010); Yurii Savchenko (2010–2012)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 30, 2012

**Viktor
Nikitiuk**

Королівство
Таїланд

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ігор Литвин (1998–1999);
Ростислав Білодід (2000–2002);
Ігор Гуменний (2004–2008);
Маркіян Чучук (2008–2014)

Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року

Вадим Ковалевський

The Kingdom of
Thailand

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ihor Lytvyn (1998–1999);
Rostyslav Bilodid (2000–2002);
Ihor Humennyi (2004–2008);
Markiiian Chuchuk (2008–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

Vadym Kovalevskyy

Туніська Республіка

Тимчасовий Повірений у справах:
Олександр Шульга (1996–1997)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олег Дяченко (1997–2000);
Олексій Рибак (2002–2004);
Валерій Рилач(2007–2013)
Олександр Рябцев(2013–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
(за сумісництвом)**

з 2015 року

**Микола
Нагорний**

The Republic of Tunisia

Chargé d'Affaires:
Oleksandr Shulga (1996–1997)
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleh Diachenko (1997–2000);
Oleksii Rybak (2002–2004);
Valerii Rylach(2007–2013)
Oleksandr Riabtsev (2013–2015)

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
(with concurrent
accreditation)**
since 2015

**Mykola
Nahornyj**

Республіка Туреччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ігор Турянський (1992–1997);
Олексій Шовкопляс (Тимчасовий
Повірений у справах) (1997);
Олександр Моцик (1997–2001);
Ігор Долгов (2002–2004);
Олександр Міщенко (2005–2008)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 липня 2008 року

**Сергій
Корсунський**

The Republic of Turkey

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ihor Turianskyi (1992–1997);
Oleksii Shovkoplias
(Chargé d'Affaires) (1997);
Oleksandr Motsyk (1997–2001);
Ihor Dolhov (2002–2004);
Oleksandr Mishchenko (2005–2008)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 29, 2008

**Serhii
Korsunskyi**

Туркменістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Вадим Чупрун (1995–2004);
Віктор Майко (2005–2010)

Turkmenistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vadym Chuprun (1995–2004);
Viktor Maiko (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2 липня 2010 року**

**Валентин
Шевальов**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since July 2, 2010**

**Valentyn
Shevalov**

Угорська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Орест Климпуш (1997–2003);
Юрій Мушка (2003–2006);
Дмитро Ткач (2006–2010);
Юрій Мушка (2010–2014)

The Republic of Hungary

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Orest Klympush (1997–2003);
Yurii Mushka (2003–2006);
Dmytro Tkach (2006–2010);
Yurii Mushka (2010–2014)

**Тимчасовий
Повірений
у справах
з 2015 року**

**Михайло
Юнгер**

**Chargé d'Affaires
since 2015**

**Mykhailo
Yunher**

Республіка Узбекистан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Сметанін (1993–1999);
Анатолій Касьяненко (2000–2005);
В'ячеслав Похвальський (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 22 грудня 2010 року

**Юрій
Савченко**

The Republic of Uzbekistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Smetanin (1993–1999);
Anatolii Kasianenko (2000–2005);
Viacheslav Pokhvalskyi (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 22, 2010

**Yurii
Savchenko**

Фінляндська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Сліпченко (1992);
Костянтин Масик (1992–1997);
Ігор Подолев (1997–2001);
Петро Сардачук (2001–2003);
Олександр Майданник (2003–2007);
Андрій Дешиця (2007–2013);
Олексій Селін (2013–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 20 серпня 2014

**Андрій
Олефіров**

The Republic of Finland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Slipchenko (1992);
Kostiantyn Masyk (1992–1997);
Ihor Podoliev (1997–2001);
Petro Sardachuk (2001–2003);
Oleksandr Maidannyk (2003–2007);
Andrii Deshchytisia (2007–2013);
Oleksii Selin (2013–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 20, 2014

**Andrii
Olefirov**

Французька Республіка

Тимчасовий Повірений у справах: Олександр Сліпченко (1992)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Кочубей (1992–1997);
Анатолій Зленко (1997–2000);
Віталій Йохна (Тимчасовий Повірений у справах) (2000–2003);
Юрій Сергєєв (2003–2007);
Костянтин Тимошенко (2007–2010);
Олександр Купчишин (2010–2014);

Надзвичайний і Повноважний Посол
з 13 жовтня 2014

Олег Шамшур

The French Republic

Chargé d'Affaires:
Oleksandr Slipchenko (1992)
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Yurii Kochubei (1992–1997);
Anatolii Zlenko (1997–2000);
Vitalii Yokhna (Charge d'Affairs) (2000–2003);
Yurii Serhieiev (2003–2007);
Kostiantyn Tymoshenko (2007–2010);
Oleksandr Kupchysyn (2007–2014)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
since October 13, 2014

Oleh Shamshur

Республіка Хорватія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Шостак (1995–2001);
Андрій Олефіров (Тимчасовий Повірений у справах) (2001); Віктор Кирик (2001–2006); Маркіян Лубківський (2007–2009); Борис Зайчук (2009–2010)

Надзвичайний і Повноважний Посол
з 1 вересня 2010 року

Олександр Левченко

The Republic of Croatia

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Anatolii Shostak (1995–2001);
Andrii Olefirov (Charge d'Affairs) (2001);
Viktor Kyryk (2001–2006);
Markiian Lubkivskyi (2007–2009);
Borys Zaichuk (2009–2010)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
since September 1, 2010

Oleksandr Levchenko

Чеська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роман Лубківський (1992–1995);
Андрій Озадовський (1995–1999);
Сергій Устич (1999–2004);
Іван Кулеба (2004–2009);
Іван Грицак (2009–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 листопада 2012 року

**Борис
Зайчук**

The Czech Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roman Lubkivskyi (1992–1995);
Andrii Ozadovskyi (1995–1999);
Serhii Ustych (1999–2004);
Ivan Kuleba (2004–2009);
Ivan Hrytsak (2009–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 1, 2012

**Borys
Zaichuk**

Чорногорія

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Оксана Слюсаренко (2008–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Володимир Цибульник (2014–2015)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

**Тетяна
Волкова**

The Republic of Montenegro

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oksana Sliusarenko (2008–2014);
Chargé d'Affaires
Volodymyr Tsybulnyk (2014–2015)

Chargé d'Affaires
since 2015

**Tetiana
Volkova**

Швейцарська Конфедерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Сліпченко (1993–1997);
Ніна Ковальська (1998–2000);
Євген Бершеда (2000–2003);
Сюзанна Станік (2003–2004);
Остап Юхимович (2004–2008);
Ігор Дір (2008–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

**Остап
Юхимович**

The Swiss Confederation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Slipchenko (1993–1997);
Nina Kovalska (1998–2000);
Yevhen Bersheda (2000–2003);
Siusanna Stanik (2003–2004);
Ostap Yukhymovych (2004–2008);
Ihor Dir (2008–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

**Ostap
Yukhymovych**

Королівство Швеція

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1994);
Ігор Подолєв (1997–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Леонід Кожара (2003–2004);
Анатолій Пономаренко (2007–2008);
Євген Перебийніс (2008–2011);
Валерій Степанов (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 19 березня 2015 року

Ігор Сагач

The Kingdom of Sweden

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1994);
Ihor Podoliev (1997–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Leonid Kozhara (2003–2004);
Anatolii Ponomarenko (2007–2008);
Yevhen Perebyinis (2008–2011);
Valerii Stepanov (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 19, 2015

Ihor Sahach

Японія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Михайло Дашкевич (1995–1999);
Юрій Костенко (2001–2006);
Володимир Макуха (2006–2006);
Микола Кулінич (2006–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
з 29 січня 2013 року

**Ігор
Харченко**

Япан

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mykhailo Dashkevych (1995–1999);
Yurii Kostenko (2001–2006);
Volodymyr Makukha (2006–2006);
Mykola Kulynych (2006–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 29, 2013

**Ihor
Kharchenko**

Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні

*Ambassadors
Extraordinary and Plenipotentiary
of the foreign countries
in Ukraine*

**Дані подано станом
на 10 листопада 2015 року . Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

**При підготовці щорічника використано матеріали
МЗС України**

**Data current as of November 10, 2015.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

**Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials**

Австралійський Союз

The Commonwealth
of Australia

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 26 травня 2015 року

**Даглас Роберт
Траппетт**

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since May 26, 2015

**Douglas Robert
Trappett**

Австрійська
Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Георг Гергардт Вайсс (1992–1997);
Клаус Фаб'ян (1997–2001);
Міхаель Місс (2001–2006);
Йозеф-Маркус Вукетіч (2006–2010);
Вольф Дітріх Хайм (2010–2015)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 26 травня 2015 року

**Герміне
Поппеллер**

The Republic
of Austria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Georg Gerhard Weiss (1992–1997);
Klaus Fabian (1997–2001);
Michael Miess (2001–2006);
Josef-Markus Wuketich (2006–2010);
Wolf Dietrich Heim
(2010–2015)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since May 26, 2015

**Hermine
Poppeller**

**Азербайджанська
Республіка**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Назім Гусейн-огли Ібрагімов (1977–2001);
Талят Мусейб оглу Алієв (2001–2010);
Ейнулла Ядулла оглу Мадатлі
(2010–2015)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року**

**Назім
Алієв**

**The Republic of
Azerbaijan**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nazim Hussein-ogly Ibragimov
(1977–2001);
Talyat Museib oglu Aliyev (2001–2010)
Einulla Yadulla oglu Madatli (2010–2015)

**Chargé d'Affaires
since August 2015**

**Nazim
Aliyev**

**Алжирська
Народна
Демократична
Республіка**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Бельрамуль Камерзерман (1992–1997);
Шеріф Шихі (1997–2005);
Мокадем Бафдаль (2005–2009);
Мохаммед Башир Маззуз
(2009–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 26 травня 2015 року**

**Хосін
Буссуара**

**The People's
Democratic Republic
of Algeria**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Belmarul Kamerzerman (1992–1997);
Sherif Shykhi (1997–2005);
Mokamed Bafdal (2005–2009);
Mokhammed Bashyr Mazzuz (2009–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since May 26, 2015**

**Hocine
Boussouara**

Аргентинська
Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Луїс Бакеріса (1993–1999);
Мігель Анхель Кунео (2000–2007)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 6 вересня 2007 року

**Ліла Ролдан
Васкес
де Муан**

The Argentine
Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Loise Bakerisa (1993–1999);
Migel Anchel Kuneo (2000–2007)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 6, 2007

**Lila Roldan
Vazquez
de Moine**

Ісламська Республіка
Афганістан

Тимчасові Повірені:
Мухамад Амман (1995–2000);
Саєд Махмуд Фарані (2000–2005);
Мохаммад Асеф Делавар (2005–2011);
Фазіль Фазлуррахман (2011–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 13 вересня 2013 року

**Мохаммад
Акбар
Мохаммаді**

The Islamic Republic of
Afghanistan

Chargé d'Affaires:
Mohamed Amman (1995–2000);
Saed Mahmud Farani (2000–2005);
Mohamed Asef Delavar (2005–2011);
Fazil Fazlurrahman (2011–2013)

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary**
since September 13, 2013

**Mohammad
Akbar
Mohammadi**

Королівство Бельгія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Інгеборг Крістоферсен (1992–1995);
Вільфред Нартюс (1995–1998);
П'єр Жан Марі Антуан Вазен (1998–
2000); П'єр Дебюїсон (2000–2003);
П'єр Коло (2003–2006);
Марк Вінк (2006–2011);
Яна Зікмундова (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014

Люк Якобс

The Kingdom of Belgium

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ingeborg Christofersen (1992–1995);
Wilfred Nartois (1995–1998);
Pierre Jean Marie Antoine Vazen
(1998–2000);
Pierre Debiouison (2000–2003);
Pierre Kolo (2003–2006);
Mark Vink (2006–2011);
Jana Zikmundova (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

Luc Jacobs

Республіка Білорусь

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Віталій Курашик (1993–2001)

**Надзвичайний і Повноважний
Посол, дуаен**
з 16 липня 2001 року

**Валентин
Величко**

The Republic of Belarus

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vitalii Kurashik (1993–2001)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary, Dean
of the Diplomatic Corp**
since July 16, 2001

**Valentyn
Velychko**

Республіка Болгарія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Петар Крістев Марков (1992–1998);
Александр Димитров (1998–2002);
Ангел Ганев (2002–2007);
Дімітар Владіміров (2007–2012)

The Republic of Bulgaria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Petar Kristev Markov (1992–1998);
Aleksandr Dimitrov (1998–2002);
Angel Ganev (2002–2007);
Dimitar Vladimirov (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 липня 2012 року

**Красімір
Мінчев**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 2, 2012

**Krasimir
Minchev**

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Асдрубал Пінто де Уліссеа (1995–1998);
Маріо Августо Сантос (1998–2001);
Елдер Мартінс де Мораес (2001–2003);
Ренато Луїз Родрігес Маркес (2003–2009)

The Federative Republic of Brazil

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Asdrúbal Pinto de Ulissea (1995–1998);
Mario Augusto Santos (1998–2001);
Elder Martins de Moraes (2001–2003);
Renato Luiz Rodrigues Marques (2003–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 вересня 2009 року

**Антоніо
Фернандо
Круз-де-Мелло**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 17, 2009

**Antonio
Fernando
Cruz-de-Mello**

Святий Престол (Ватикан)

Апостольські Нунції:
Антоніо Франко (1992–1999);
Микола Етерович (1999–2004);
Іван Юркович (2004–2011);
Томас Едвард Галліксон (2011–2015)

Апостольський Нунцій
з 13 січня 2016 року

Клаудіо
Гуджеротті

Claudio
Gugerotti

Apostolic Nuncio
since January 13, 2016

Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Саймон Ніколас Пітер Хіманс (1992–1995);
Рой Стівен Рів (1995–1999);
Роберт Роланд Гедлі Сміт (1999–2002);
Роберт Едвард Брінклі (2002–2006);
Роберт Лі Тернер (2008–2012);
Саймон Сміт (2012–2015)

Надзвичайний
і Повноважний
Посол
з 17 вересня 2015 року

Джудіт
Гоф

The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Simon Nicholas Pieter Himmans (1992–
1995); Roy Stieven Rieve (1995–1999);
Robert Roland Headly Smith (1999–2002);
Robert Edward Brinckly (2002–2006);
Robert Lee Turner (2008–2012);
Simon Smith (2012–2015)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 17, 2015

Judith
Gough

**Соціалістична
Республіка В'єтнам**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Чіонг Тунг (1993–1997);
Доан Дік (1997–2002);
Ву Зіонг Хуан (2002–2006);
Нгуен Ван Тхань (2007–2010);
Хо Дак Мінь Нгуєт (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 вересня 2014 року**

Нгуєн Мінь Чі

**The Socialist Republic of
Vietnam**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Chong Tung (1993–1997);
Doan Dik (1997–2002);
Vu Zoing Huan (2002–2006);
Nguen Van Than (2007–2010);
Ho Dak Minh Nguyet
(2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 11, 2014**

Nguyen Minh Tri

Республіка Вірменія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Грач Сілванян (1996–2003);
Армен Авакович Хачатрян
(2003–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 26 травня 2010 року**

**Андраник
Манукян**

The Republic of Armenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Grach Silvanyan (1996–2003);
Armen Avakovich Khachatryan
(2003–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since May 26, 2010**

**Andranik
Manukyan**

Грецька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Васілеос Патсікакіс (1993–1998);
Дімітріс Контумас (1998–2002);
Панайотіс Гумас (2002–2005);
Харалампос Дімітріу (2005–2010);
Георгіос Георгунтзос (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з липня 5 2013 року

**Вассіліс
Пападопулос**

The Hellenic Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vasileos Patsikakis (1993–1998);
Dimitris Kontumas (1998–2002);
Panayotis Gumas (2002–2005);
Haralampos Dimitriou (2005–2010);
Georgios Georguntzos (2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 5, 2013

**Vassilis
Papadopoulos**

Грузія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Валерій Чечелашвілі (1994–1999);
Малхаз Чачава (1999–2000);
Грігол Катамадзе (2000–2007);
Мераб Антадзе (2007–2009);
Грігол Катамадзе (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 липня 2013 року

**Міхеїл
Уклеба**

Georgia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Valerii Chechelashvili (1994–1999);
Malkhaz Chachava (1999–2000);
Grigol Katamadze (2000–2007);
Merab Antadze (2007–2009);
Grigol Katamadze (2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 5, 2013

**Mikheil
Ukleba**

Королівство Данія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Крістіан Фабер Род (1992–1997);
Йорн Крогбек (1997–2001);
Мартін Кофод (2001–2002);
Крістіан Фабер-Род (2002–2005);
Уффе Андерссон Балслев (2005–2009);
Мікаель Борг-Хансен (2009–2013);
Мерете Юль (2013–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 вересня 2015 року

**Крістіан Донс
Крістенсен**

The Kingdom of Denmark

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Christian Faber Rod (1992–1997);
Jorn Krogbek (1997–2001);
Martin Kofod (2001–2002);
Christian Faber Rod (2002–2005);
Uffe Andersson Balslev (2005–2009);
Michael Borg-Hansen (2009–2013);
Merete Juhl (2013–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 17, 2015

**Christian Dons
Christensen**

Естонська Республіка

Тимчасові Повірені у справах:
Андрій Біров (1993–1995);
Рейн Ойдеківі (1995–1996)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Тііт Мацулевич (1996–1999);
Тііт Набер (1999–2002);
Пауль Леттенс (2002–2006);
Яан Хейн (2006–2011);
Лаурі Лепік (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 10 вересня 2012 року

**Сулев
Канніке**

The Republic of Estonia

Chargé d'Affaires
Andrii Birov (1993–1995);
Rain Oidekivi (1995–1996);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Tit Matsulevich (1996–1999);
Tiit Naber (1999–2002);
Paul Lettence (2002–2006);
Yaan Hein (2006–2011);
Lauri Lepik (2011–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 10, 2012

**Sulev
Kannike**

Арабська Республіка Єгипет

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Гусейн Камаль-Елдін Шалаш (1993–1997);
Омар Ель-Фарук Хассан Мохамед (1997–
2001); Мона Алі Хашаба (2001–2005);
Юсеф Мустафа Зада (2005–2008);
Ясір Мохамед Атеф Абдель Кадер
(2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 10 вересня 2012 року

**Усама Тауфік
Юсеф Бадр**

The Arab Republic of Egypt

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Gusein Camal-Eldin Shalash (1993–1997);
Omar El-Faruhk Khassan Mohamed (1997–2001);
Mona Ali Hashaba (2001–2005);
Yusef Mustafa Zada (2005–2008);
Yasir Atef Abdel Kader (2008–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 10, 2012

**Osama Tawfik
Youssef Badr**

Держава Ізраїль

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Цві Маген (1993–1998);
Тимчасові Повірені у справах:
Зеєв Бен-Аріє (1998–1999);
Анна Азарі (1999–2003);
Наомі Бен-Амі (2003–2007);
Зіна Калай-Клайтман (2007–2011);
Реувен Дін Ель(2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014 року

**Еліав
Белоцерковські**

The State of Israel

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Zvi Magen (1993–1998); Chargé d'Affaires:
Zeev Ben-Arie (1998–1999);
Anna Azari (1999–2003);
Naomi Ben-Ami (2003–2007);
Zina Kalai-Klaitman (2007–2011);
Reuven Din El (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Eliav
Belotserkovsky**

Республіка Індія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Судхір Тукарам Деваре (1992–1995);
Раджендра Кумар Раї (1995–1997);
Вільдя Бушан Соні (1997–2002);
Шаххолен Кіпген (2002–2005);
Деабрата Саха (2005–2010);
Джйоті Сваруп Панде
(2010–2011);
Раджів Кумар Чандер
(2011–2015);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 вересня 2015 року

**Манодж Кумар
Бхарті**

The Republic of India

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Sudhir Tukaram Devare (1992–1995);
Rajendra Kumar Rai (1995–1997);
Vidya Bhushan Soni (1997–2002);
Shekholen Kipgen (2002–2005);
Debabrata Saha (2005–2010);
Jyoti Swarup Pande
(2010–2011);
Rajiv Kumar Chander (2011–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 17, 2015

**Manoj Kumar
Bharti**

Республіка Індонезія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роні Хендраван Курніаді (1994–1997);
Где Арса Каджар (1997–2001);
Ремі Рамаулі Сіахаан (2001–2005);
Альбертус Емануель Александр
(2005–2009);
Нінінг Сунінгсіх Рохадіат
(2009–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 6 грудня 2012 року

**Нінік Кун
Нар'яті Сісвожо**

The Republic of Indonesia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ronnie Hendravan Kurniadi (1994–1997);
Hde Arsa Kadzhar (1997–2001);
Remy Ramauli Siahaan (2001–2005);
Albertus Emanuel Alexander (2005–2009);
Nining Suningsih Rochadiat (2009–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 6, 2012 року

**Niniek Kun
Naryatie Siswojo**

Республіка Ірак

Тимчасовий Повірений у справах
Гішам Абдель Разак Ібрагім (2001–2002);
Надзвичайний і Повноважний Посол
д-р Музгір Номан Аль-Дурі (2002–2003);
через військові події в Іраку Посольство
Республіки Ірак в Україні тимчасово при-
пинило роботу в 2003 році й відновило свою
діяльність у 2006 році;

Тимчасові Повірені у справах:
Алаа Ад-Дін Хусейн Алі (2006–2007);
д-р Хусейн Аббас Хусейн (2007); Халід
Джасім Мохаммад Аль-Шамарі
(2007–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 27 серпня 2010 року

**Шорш
Халід Саїд**

The Republic of Iraq

Chargé d'Affaires:
Gisham Abdel Razak Ibrahim (2001–2002);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Dr. Muzgir Al-Duri (2002–2003);
the Embassy of the Republic of Iraq suspended its
work in Ukraine in 2003 because of the war event
in Iraq and resumed its work in 2006.

Chargé d'Affaires:
Alaa Ad-Din Hussein Ali (2006–2007);
Dr. Hussein Abass Hussein (2007);
Halid Jasim Mohammed Al-Shamari (2007–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 27, 2010

**Shorsh
Khalid Said**

Ісламська Республіка Іран

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Бехзад Мазахері (1992–1998);
Ахмад Садег-Бонаб (1999–2003);
Бахман Тахеріян-Мобарак (2003–2005);
Сайєд Муса Каземі (2006–2009);
Акбар Гасемі Алі-Абаді (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 грудня 2014 року

**Мохаммад
Бехешті
Монфаре**

The Islamic Republic of Iran

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Behzad Mazakheri (1992–1998);
Akhmad Sadeg-Bonab (1999–2003);
Bakhman Takheriyen Mobarake (2003–2005);
Saed Musa Kazemi (2006–2009);
Akbar Gasemi Ali Abadi (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

**Mohammad
Beheshti
Monfared**

Королівство Іспанія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Едуардо Хунко Бонет (1992–1997);
Фернандо Хосе Бейосо Фернандес
(1997–2001);
Луїс Гомес де Аранда Війєн (2001–2005);
Луїс Хав'єр Хіль Каталіна (2005–2009);
Хосе Родріґес Мойано(2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 11 вересня 2014 року

**Херардо
Анхель Бугайо
Оттоне**

The Kingdom of Spain

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Eduardo Junko Bonet (1992–1997);
Fernando Jose Bejoso Fernandes
(1997–2001);
Luis Homes de Aranda Vien (2001–2005);
D. Luis Javier Gil Catalina (2005–2009);
Jose Rodriguez Moyano
(2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Gerardo
Angel Bugallo
Ottone**

Італійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Вітторіо Клаудіо Сурдо (1992–1996);
Джан Лука Бертінетто (1996–2000);
Іоланда Брунетті Гетц (2000–2004);
Фабліо Фаббрі (2004–2008);
П'єтро Джованні Доннічі (2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважений Посол**
з 15 березня 2012 року

**Фабріціо
Романо**

The Republic of Italy

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vittorio Claudio Surdo (1992–1996);
Jan Luca Bartinetto (1996–2000);
Iolanda Brunetti Getz (2000–2004);
Fabio Fabbri (2004–2008);
Pietro Giovanni Donnici (2008–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 15, 2012

**Fabrizio
Romano**

Республіка Казахстан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олексій Клочков (1994–1997);
Наджамеден Іскалієв (1997–1999);
Равіль Чердабаєв (1999–2004);
Амангельди Жумабаєв (2004–2011);
Тимчасовий Повірений у справах
Аділь Тлесов (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 липня 2012

**Заутбек
Турісбеков**

The Republic of Kazakhstan

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksii Klochkov (1994–1997);
Nadzhameden Iskaliev (1997–1999);
Ravil Cherdabaev (1999–2004); Amangeldi
Zhumambayev (2004–2011); Chargé
d'Affaires Adil Tlesov (2011–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 2, 2012

**Zautbek
Turisbekov**

Канада

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Франсуа Антуан Матіс (1992–1996);
Крістофер Вестдал (1996–1998);
Дерек Фрейзер (1998–2001);
Ендрю Норвал Робінсон (2001–2005);
Абайна Данн (2005–2008);
Ж. Даніель Карон (2008–2011);
Трой Лулашник (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 грудня 2014 року

**Роман
Вашук**

Canada

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
François Antoine Matis (1992–1996);
Christopher Westdal (1996–1998);
Derek Frazer (1998–2001);
Andrew Norval Robinson (2001–2005);
Abaina Dann (2005–2008);
G. Daniel Caron (2008–2011);
Troy Lulashnyk (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

**Roman
Waschuk**

Держава
Катар

Надзвичайний
і Повноважений Посол
з 13 вересня 2013 року

**Джасім Рашид
Аль-Халіфа**

**Jassim Rashid
Al-Khalifa**

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 13, 2013

Киргизька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Улукбек Чиналієв (1993–1998);
Жумагул Сааданбеков (1998–2001);
Есенгул Омуралієв (2001–2006);
Єркін Мамкулов (2006–2011);
Аширов Борубек Чийбилович
(2011–2012)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 10 вересня 2012 року

**Улукбек
Чиналієв**

The Kyrgyz Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ulukbek Chinaliyev (1993–1998);
Zhumahul Saadanbekov (1998–2001);
Esenhul Omuraliyev (2001–2006);
Yerkin Mamkulov (2006–2011);
Ashyrov Borubek Chyybylovich (2011–2012)

Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 10, 2012

**Ulukbek
Chinaliev**

Китайська Народна Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Чжан Чжень (1992–1995);
Пань Чжаньлін (1995–1998);
Чжоу Сяопей (1998–2000);
Лі Гобан (2000–2003);
Яо Пейшен (2003–2005);
Гао Юйшен (2005–2007);
Чжоу Лі (2007–2010)

Надзвичайний і Повноважний Посол
з 27 серпня 2010 року

**Чжан
Сіюнь**

The People's Republic of China

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:

Chjan Chjen (1992–1995);
Pan Chjanlin (1995–1998);
Chjou Siao Pei (1998–2000);
Li Goban (2000–2003);
Yao Peishen (2003–2005);
Gao Yushen (2005–2007);
Chjou Li (2007–2010)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
since August 27, 2010

**Zhang
Xiyun**

Республіка Кіпр

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Евагорас Вріонідес (2011–2013)

Надзвичайний і Повноважний Посол
з 13 вересня 2013 року

**Вассос
Чамберлен**

The Republic of Cyprus

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Evagoras Vryonides (2011–2013)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
since September 13, 2013

**Vassos
Chamberlain**

Республіка Корея

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ан Хьон Вон (1993–1995);
Лі Хан Чун (1995–1998);
Канг Гин-Тек (1998–2000);
Джанг Шин (2000–2003);
Лі Сонг-Джу (2003–2006);
Хо Сун Чьол (2006–2008);
Пак Ро Бьок (2008–2011);
Кім Ин Цжун (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014 року

**Сол
Кьон Хун**

The Republic of Korea

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
An Hon Wong (1993–1995);
Li Han Chun (1995–1998);
Kang Hyn-Tek (1998–2000);
Jang Shin (2000–2003);
Li Sung-Joo (2003–2006);
Ho Sun Chol (2006–2008);
Pak Ro Biok (2008–2011);
Kim Eun-Joong (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Sul
Kyung Hoon**

Республіка Куба

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Діохенс Ернандес Асторґа (1992–1994);
Серхіо Лопес Бріель (1994–1999);
Хосе Діонісіо Пераса Чапо (1999–2004);
Хуліо Гармендія Пенья (2004–2008);
Фелікс Леон Карбальо (2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 6 грудня 2012 року

**Ернесто Антоніо
Сенті Даріас**

The Republic of Cuba

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Diochens Ernandes Astorgal (1992–1994);
Serhio Lopez Briel (1994–1999);
Jose Dionysius Perasa Chapo (1999–2004);
Julio Peña Harmendiya (2004–2008);
Felix Leon Carballo (2008–2012)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 6, 2012

**Ernesto Antonio
Senti Darias**

Держава Кувейт

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ахмед Абдулла Аль-Мубаракі (1995–1997);
Халет Мутлак Заед Аль-Дуейлах (1998–2001);
Хафіз Мохамед Аль Аджмі (2001–2006);
Хамуд Юсіф Аль-Роудан (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 листопада 2010 року

**Юсеф Хусейн
Аль-Габанді**

The State of Kuwait

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ahmed Abdullah Al-Mubarak (1995–1997);
Halet al-Mutlaq Zaed Dueylah
(1998–2001);
Hafiz Mohammed Al Ajmi (2001–2006);
Hamud al-Yusif Roudan (2006–2010)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 29, 2010

**Yousef Hussain
Al-Gabandi**

Латвійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Петеріс Сімсонс (1994–1997);
Петеріс Вайварс (1997–2001);
Андріс Вілцанс (2001–2007);
Атіс С'янітс (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 16 листопада 2011 року

Аргіта Даудзе

The Republic of Latvia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Peteris Simsons (1994–1997);
Peteris Vaivars (1997–2001);
Andris Vilzans (2001–2007);
Atis Sianits (2007–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 16, 2011

Argita Daudze

**Литовська
Республіка**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ромуальдас Рамошка (1993–1996);
Вітаутас Пятрас Плечкайтіс (1996–2001);
Вікторас Баубліс (2001–2005);
Альгірдас Кумжа (2006–2009);
Пятрас Вайтекунас (2010–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 26 травня 2015 року**

**Марюс
Януконіс**

**The Republic of
Lithuania**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Romualdas Ramoshka (1993–1996);
Vytautas Piatras Plechkaitis (1996–2001);
Viktoras Baublis (2001–2005);
Algirdis Kumzha (2006–2009);
Petras Vaitiekunas
(2010–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since May 26, 2015**

**Marius
Janukonis**

Республіка Ліван

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Юсеф Садака (2005–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол
з 13 вересня 2013 року**

**Клод Аль
Хажаль**

The Republic of Lebanon

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Youssef Sadaka (2005–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 13, 2013**

**Claude
Al Hajal**

Лівія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Аль-Седдіг Мохаммед Аль-Шібані-Аль-Гвері (2002–2008);
Фейсал Атія М. Альшаарі (2008–2012);
Салех Кадум (2012–2013);
Тимчасовий Повірений у справах
Алхаді І.А. Асбає (2013–2014);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 вересня 2014 року**

**Мохамед
Салахеддін
Н. Шеллі**

Libya

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Al-Seddig Mohammed Al-Shibani-Al-Gveri
(2002–2008);
Feisal Atiya M. Alshaari (2008–2012);
Saleh Kadoum (2012–2013);
Chargé d'Affaires
Alhadi I.A. Asbaie (2013–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 11, 2014**

**Mohamed Salah
Eddin Nureddin
Shelli**

Республіка Македонія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Владо Блажевскі (1997–2003);
Мартін Гулескі (2003–2008);
Ілія Ісайловскі (2008–2009);
Ацо Спасеноскі (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 1 грудня 2014 року**

**Столе
Змейкоскі**

The Republic of Macedonia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vlado Blazhevski (1997–2003);
Martin Guleski (2003–2008);
Iliya Isailovski (2008–2009);
Aco Spasenoski (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 1, 2014**

**Stole
Zmejkoski**

Малайзія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Амінахтун Бінті Хаджі А. Карім
(2005–2008);
Дато Абдула Сані Омар
(2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 6 квітня 2011 року

**Чуа
Теонг Бан**

Malaysia

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Aminakhtun Binti Hadji A. Karim
(2005–2008);
Dato Abdula Sani Omar
(2008–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since April 6, 2011

**Chuah
Teong Ban**

Суверенний Військовий Орден Госпітальєрів Святого Іоанна Єрусалимського, Родосу і Мальти

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Пауль Фрідріх фон Фурхерр (2008–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014

**Антоніо Газзанті
Пульезе ді
Котроне**

The Sovereign Military Hospitaller Order of Saint John of Jerusalem of Rhodes and of Malta

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Paul Friedrich von Fuhrherr (2008–2014)

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Antonio Gazzanti
Pugliese
di Cotrone**

Королівство
Марокко

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Мохамед Азгар (2000–2004);
Абдельжаліль Саубрі (2004–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 липня 2013 року

Міна Тунсі

The Kingdom
of Morocco

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mohamed Azhar (2000–2004);
Abdeljalil Saubri (2004–2013)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 5, 2013

Mina Tounsi

Мексиканські
Сполучені Штати

Тимчасовий Повірений у справах:
Сесар Окаранса Кастаньєда (2005–2009); César Okaransa Kastanyeda (2005–2009);
Беренісе Рендон Талавера (2009–2014); Berenice Rendon Talavera (2009–2014);

Тимчасовий Повірений у справах:
Карлос Валера Пауліно (2014–2015); Carlos Valera Paulino (2014–2015);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 26 травня 2015 року

**Марія Луїза
Беатріс Лопес
Гаргальйо**

The United
Mexican States

Chargé d'Affaires:
Carlos Valera Paulino (2014–2015);

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 26, 2015

**Maria Luisa
Beatriz Lopez
Gargallo**

Республіка Молдова

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іон Боршевич (1993–1994);
Іон Руссу (1994–1998);
Олексій Андрієвські (1999–2002);
Ніколас Черномаз (2003–2005);
Міхаїл Лаур (2005–2006);
Серджиу Статі (2006–2008);
Тимчасові Повірені у справах:
Еуджен Карас (2008);
Ніколає Гуменний (2008–2009);
Ніколає Мійня (2009–2010);
Іон Стевіле (2010–2015)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

Олег Хинку

Федеративна Республіка Нігерія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Альфред Джон Нанна (2000–2004);
Аджуру Ігнатіус Хекайре (2004–2008);
Ібрагім Пада Касай (2008–2012);
Франк Нгозі Ісох (2012–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2014 року

**Афолабі
Джуліус
Адефідіне**

The Republic of Moldova

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ion Gavril Borshevich (1993–1994);
Ion Nikolas Russu (1994–1998);
Oleksiy Andrievski (1999–2002); Nikolas
Chernomaz (2003–2005);
Mikhail Laur (2005–2006);
Sergio Statti (2006–2008)
Chargé d'Affaires:
Eudjen Karas (2008);
Nicolae Humennyi (2008–2009);
Nicolae Miinya (2009–2010);
Ion Stavila (2010–2015)

Chargé d'Affaires
since 2015

Oleg Khyнку

The Federative Republic of Nigeria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Alfred John Nanna (2000–2004);
Adzhuru Ignatius Hekaire (2004–2008);
Ibrahim Pada Kasai (2008–2012);
Frank Ngozi Isoh (2012–2014)

Chargé d'Affaires
since 2014

**Afolabi
Dzhulius
Adefidipe**

Королівство Нідерланди

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Роберт Герман Серрі (1992–1996); Тимчасові
Повірені у справах:
Адріан Кван'єр (1996–1997);
Онно Хаттінга Ван'т Сант (1997–2001); Монік
Патрісія Антуанетта Франк (2001–2004);
Віллем Барон Бентінк Ван Схоонгейтен
(2004–2005); Рон Келлер (2005–2009);
Надзвичайний і Повноважний Посол: Пітер
Ян Волтерс (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з липня 5 2013 року

**Кейс Ян Рене
Кломпенхаувер**

The Kingdom of the Netherlands

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Robert Herman Serri (1992–1996);
Chargé d'Affaires:
Andrian Quancier (1996–1997);
Onno Hattinga Van't Sant (1997–2001);
Monique Patricia Antoinette Frank (2001–2004);
Willem Baron Bentink van Skhoongeiten
(2004–2005);
Ron Keller (2005–2009);
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary: Pieter Jan Wolthers
(2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 5, 2013

**Kees J.R.
Klompenerhouwer**

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Генніке Граф фон Бассевіц (1992–1993);
Александр Арно (1993–1996);
Ебергард Гайкен (1996–2000);
Дітмар Гергард Штюдеманн (2000–2006);
Рейнгард Шеферс (2006–2008);
Ганс-Юрген Гаймзот (2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 10 вересня 2012 року

**Крістоф
Вайль**

The Federative Republic of Germany

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Gennicke Graf von Basseviz (1992–1993);
Alexander Arno (1993–1996);
Ebergard Haiken (1996–2000);
Dietmar Herhard Studenmann
(2000–2006); Reinhard Schäfers (2006–2008);
Hans-Jurgen Heimsoeth (2008–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 10, 2012

**Christof
Weil**

Королівство Норвегія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ойвінд Нордслеттен (1992–1997);
Андерс Хельсет (1997–2000);
Йостейн Бернхардсен (2001–2006);
Олав Берстад (2006–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 16 листопада 2011 року

**Йон Елведаль
Фредріксен**

The Kingdom of Norway

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oivind Nordsletten (1992–1997);
Anders Helset (1997–2000);
Jostein Bernhardsen (2001–2006);
Olaf Berstad (2006–2011)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 16, 2011

**Jon Elvedal
Fredriksen**

Об'єднані Арабські Емірати

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 вересня 2014 року

**Абдулсалям
Харіб Обайд
Аль-Румейті**

The United Arab Emirates

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 11, 2014

**Abdulsalam
Hareb Obaid
Al Romaithi**

Ісламська Республіка
Пакистан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Тарік Фарук Мірза (1997–2000);
Шамун Алам Хан (2000–2004);
Таджұл Хак (2004–2007);
Газанфар Алі Хан (2007–2010);
Ахмед Наваз Салім Мела (2007–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2013 року

**Ваджахат
Алі Муфті**

The Islamic Republic of
Pakistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Tarik Faruk Mirza (1997–2000);
Shamun Alam Khan (2000–2004);
Tadzbul Khak (2004–2007);
Gazanfar Ali Rhan (2007–2010);
Akhmed Navaz Salim Mela (2007–2013)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September, 2013

**Wajahat Ali
Muftee**

Палестина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Валід Закут (2001–2005);
Халід Арікат (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 листопада 2010 року

**Мохаммед
Аль-Асаад**

Palestine

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Valid Zakut (2001–2005);
Khalid Arikat (2006–2010)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 29, 2010

**Mohammed
Al-Assad**

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Діон Ван Скуер (1993–1995);
Тимчасові Повірені у справах:
Ілія дю Буїссон (1995–1996);
Пітер ван Рензбург Хуесен (1996–1998);
Девід де Вільє дю Буїссон (1998–1999);
Деларей ван Тондер (1999–2004);
Ашраф Сентсо (2004–2008);
Андріс Фентер (2008–2012);
Чупу Стенлі Матабата (2012–2013);
Тандо Даламба (2013–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014 року

**Христіан
Альбертус
Бассон**

The Republic of South Africa

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Dion Van Skuyer (1993–1995);
Chargé d'Affaires:
Ilia du Buisson (1995–1996);
Peter Fan Renzburg Huesen (1996–1998);
David de Villa du Buisson (1998–1999);
Delarey Van Tonder (1999–2004);
Ashraf Sentso (2004–2008);
Andris Fenter (2008–2012);
Chupu Stanley Matabata (2012–2013);
Tando Dalamba (2013–2014)

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Christiaan
Albertus
Basson**

Республіка Польща

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Єжи Козакевич (1993–1996);
Єжи Бар (1996–2001);
Марек Зюлковські (2001–2005);
Яцек Ключковські (2005–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 14 червня 2011 року

**Генрик
Літвін**

The Republic of Poland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ezhi Kozakevich (1993–1996);
Ezhi Bar (1996–2001);
Marek Zulkovski (2001–2005);
Yatzek Kluchkovski (2005–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 14, 2011

**Henryk
Litwin**

Португальська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Мануел Кортє-Реал (1993–1998);
Антоніу ді Фарія і Майя (1999–2001);
Педру Мануел Сарменту ді
Вашконселуш-і-Каштру (2001–2004);
Жузе Мануел Пессанья Вієгас
(2004–2008);
Маріу Жезуш душ Сантуш (2009–2014);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 грудня 2014 року

**Марія Кріштіана
Серпа ди Алмейда**

The Portuguese Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Manual Korte-Real (1993–1998);
Antonis de Faria-i-Maya (1999–2001);
Pedru Manuel Sarmentu di
Vashkomselush-i-Kashtru (2001–2004);
Juse Manuel Pessanha Viegas
(2004–2008);
Mario Jesus dos Santos (2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

**Maria Cristina
Serpa di Almeida**

Російська Федерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Леонід Смоляков (1992–1996);
Юрій Дубінін (1996–1999);
Іван Абоїмов (1999–2001);
Віктор Черномирдін (2001–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 березня 2010 року

**Міхаїл
Зурабов**

The Russian Federation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Leonid Smolyakov (1992–1996);
Yurii Dubinin (1996–1999);
Ivan Aboimov (1999–2001);
Viktor Chernomyrdin
(2001–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 2, 2010

Mikhail

Румунія

Тимчасовий Повірений у справах:
Леонтін Пастор (1992–1993);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іон Бістреану (1993–1998);
Міхай Дінуку (1998–1999);
Тимчасові Повірені у справах:
Корнел Іонеску (1999–2000);
Александру Корня (2000–2005);
Траян-Лауренцю Христя
(2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 листопада 2010 року

**Корнел
Іонеску**

Королівство Саудівська Аравія

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 27 серпня 2010 року

**Джудія
Алхазал**

Romania

Chargé d'Affaires: Leontin Pastor (1992–1993);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ion Bistreanu (1993–1998);
Michai Dinuku (1998–1999);
Chargé d'Affaires:
Kornel Ionescu (1999–2000);
Aleksandr Kornea (2000–2005);
Trayan-Lauretsyu Christya
(2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 29, 2010

**Cornel
Ionescu**

The Kingdom of Saudi Arabia

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 27, 2010

**Judiya Z.
Alhathal**

Республіка Сербія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Горан Алексич (2005–2009);

Душан Лазич (2009–2013)

The Republic of Serbia

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Goran Aleksich (2005–2009);

Dusan Lazic (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 липня 2013 року

**Раде
Булатович**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 5, 2013

**Rade
Bulatovich**

Сирійська Арабська Республіка

Тимчасові Повірені у справах:

Сулейман Абудіяб (2004–2009);

Гайсам Машфедж (2009–2011);

Надзвичайний і Повноважний Посол

Мохамед Саїд Акіль (2011–2014);

Тимчасовий повірений у справах:

Мохаммад Сабах Аль Хадж Бакрі

(2014–2015)

The Syrian Arab Republic

Chargé d'Affaires:

Sulaiman Abudiab (2004–2009);

Hayssam Mashfej (2009–2011);

Ambassador Extraordinary and

Plenipotentiary:

Mohamed Said Akil (2011–2014);

Chargé d'Affaires:

Mohammad Sabah Al Haj

Bakri

(2014–2015)

**Тимчасовий
повірений у справах**
з 2015 року

**Хасан
Хаддур**

Chargé d'Affaires
since 2015

**Dr. Hasan
Khaddour**

Словацька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Роберт Гаренчар (1993–1995);

Йозеф Мігаш (1995–1996);

Тимчасові Повірені у справах:

Ольга Мігалікова (1996–1999);

Василь Гривна (1999–2005);

Урбан Руснак (2005–2009);

Павол Гамжік (2009–2014)

Надзвичайний

і Повноважний Посол

з 11 вересня 2014 року

**Юрай
Сівачек**

The Slovak Republic

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Robert Garenchar (1993–1995);

Iosef Migash (1995–1996);

Chargé d'Affaires:

Olga Migalikova (1996–1999);

Vasyl Grivna (1999–2005);

Urban Rusnak (2005–2009);

Pavol Hamžik (2009–2014)

Ambassador

Extraordinary and

Plenipotentiary

since September 11, 2014

**Juraj
Sivacek**

Республіка Словенія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Прімож Шеліго (2004–2008);

Боріс Голе (2008–2010)

Надзвичайний

і Повноважний Посол

з 11 серпня 2014 року

**Наташа
Прах**

The Republic of Slovenia

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Promozh Sheligo (2004–2008);

Boris Gole (2008–2010)

Ambassador

Extraordinary and

Plenipotentiary

since August 11, 2014

**Natasha
Prah**

Республіка
Судан

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 13 вересня 2013 року

**Анас Ельтаєб
Елгаїлані
Мустафа**

The Republic
of the Sudan

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 13, 2013

**Anas Eltayeb
Elgailani
Mustafa**

Сполучені Штати
Америку

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роман Попадюк (1992–1993);
Уільм Грін Міллер (1993–1998);
Стівен Карл Пайфер (1998–2000);
Карлос Паскуаль (2000–2003);
Джон Гербст (2003–2006);
Вільям Б. Тейлор Дж. (2006–2009);
Джон Френсіс Теффт (2009–2013)

Надзвичайний
і Повноважний
Посол
з 15 серпня 2013 року

**Джеффри Р.
Пайєтт**

The United States of
America

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roman Popadiuk (1992–1993);
William Green Miller (1993–1998);
Steven Carl Pifer (1998–2000);
Carlos Pascual (2000–2003);
John Herbst (2003–2006);
William B. Taylor J. (2006–2009);
John F. Tefft (2009–2013)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 15, 2013

**Geoffrey R.
Pyatt**

Республіка Таджикістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Мухаббат Саїдов (1994–2001);
Сафар Сафаров (2001–2007);
Абдулмаджид Достієв (2008–2010);
Шухрат Музафарович Султонов
(2010–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 вересня 2015 року

**Холбобоев
Файзулло
Самадович**

The Republic of Tajikistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Sayidov Muhabbat (1994–2001);
Safar Safarof (2001–2007);
Abdumajid Dostiev (2008–2010);
Shukhrat Muzafarovych Sultonov
(2010–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 17, 2015

**Kholboboiev
Faizullo
Samadovich**

Республіка Туреччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Аджар Гермен (1992–1997);
Альп Караосманоглу (1997–2001);
Алі Більге Джанкорель (2001–2005);
Ердоган Шеріф Ішджан (2005–2009);
Ахмет Бюлент Меріч (2009–2012);
Мехмет Самсар (2012–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014

**Йонет
Дж. Тезель**

The Republic of Turkey

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Adjar Germen (1992–1997);
Alp Karaosmaniglu (1997–2001);
Ali Bilge Dzhankorel (2001–2005);
Erdogan Sherif Ishdjan (2005–2009);
Akhmet Byulent Merich (2009–2012);
Mehmet Samsar (2012–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Yonet
C. Tezel**

Туркменістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Недірмамед Аловов (1995–1999);
Аман-Гельди Байрамов (1999–2005)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 26 травня 2010 року

**Нурберди
Аманмурадов**

Turkmenistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nedirmamed Alovov (1995–1999);
Aman Geldi Bairamov (1999–2005)
**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 26, 2010

**Nurberdy
Amanmuradov**

Угорська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Андраш Палді (1992);
Іштван Варга (1992–1995);
Лоранд Тот (1995–1997);
Янош Кішфалві (1997–2001);
Ференц Контра (2001–2003);
Янош Тот (2003–2007);
Андраш Баршонь (2007–2010);
Тимчасовий Повірений у справах:
Міклош Шандор Мороц (2010–2011);
Надзвичайний і Повноважний Посол:
Міхаль Баєр (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 грудня 2014 року

Ерно Кешкень

The Republic of Hungary

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Andrash Paldi (1992);
Ishtvan Varga (1992–1995);
Lorand Tot (1995–1997);
Janos Kishfalvi (1997–2001);
Ferenz Contra (2001–2003);
Janos Tot (2003–2007);
Androsh Barshon (2007–2010);
Chargé d'Affaires:
Miklosh Shandor Moraz (2010–2011);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Mihaly Bayer (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

Erno Keskeny

Республіка Узбекистан

Тимчасовий Повірений у справах:
Алішер Агзамходжаєв (1993–1998);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Шамансур Шахалілов (1999–2003);
Равшанбек Алімов (2003–2006);
Хайдаров Ілхом Уткурович (2006–2009);
Батир Пулатович Юсупов (2009–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 6 грудня 2012 року

**Алішер
Абдуалієв**

The Republic of Uzbekistan

Chargé d'Affaires:
Alisher Ahzamhodzhayev (1993–1998);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Shamansur Shahalilov (1999–2003);
Ravshanbek Alimov (2003–2006);
Haidarov Ilhom Utkurovych (2006–2009);

Chargé d'Affaires:
Batyr Pulatovych Yusupov
(2009–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**

since December 6, 2012

**Alisher
Abdualiev**

Фінляндська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ерік Ульфстедт (1993–1996);
Мартті Ісоаро (1996–2000);
Тімо Юхані Репо (2000–2003);
Лаура Рейнілія (2003–2007);
Крістер Міккелссон (2007–2011);
Ар'я Макконен(2011–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 вересня 2015 року

Юха Віртанен

The Republic of Finland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Eric Ulfstedt (1993–1996); Marti Osoaro
(1996–2000);

Timo Yuhani Repo (2000–2003); Laura
Reinilya (2003–2007);

Christer Michelsson (2007–2011);
Arja Makkonen (2011–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 15, 2015

Juha Virtanen

Французька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юг Перне (1992–1993);
Мішель-Ів Песік (1993–1995);
Домінік Жан-Ноель Шасар (1995–1997);
Паскаль Фієскі (1997–2001);
Філіп де Сюремен (2002–2005);
Жан-Поль Везіан (2005–2008);
Жак Фор (2008–2011);
Ален Ремі (2011–2015);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 17 вересня 2015 року**

**Ізабель
Дюмон**

The French Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Hugues Pernet (1992–1993);
Michel Peissik (1993–1995);
Dominique Chassard (1995–1997);
Pascal Fieschi (1997–2001);
Philippe de Suremain (2002–2005);
Jean-Paul Veziat (2005–2008);
Jacques Faure (2008–2011);
Alain Remy (2011–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 15, 2015**

**Isabelle
Dumont**

Республіка Хорватія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Онесін Цвітан (1992–1995);
Джуро Відмарович (1995–1999);
Мар'ян Комбол (1999–2002);
Маріо Миколіч (2002–2006);
Желько Кірінчич (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 6 грудня 2012 року**

**Томіслав
Відошевіч**

The Republic of Croatia

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Onesin Cvitan (1992–1995);
Juro Vidmarovic (1995–1999);
Marian Kombol (1999–2002);
Mario Mikilic (2002–2006);
Zelko Cirinic (2007–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 6, 2012**

**Tomislav
Vidoshevič**

Чеська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Павел Маша (1993–1997);
Йозеф Врбець (1997–2002);
Карел Штіндл (2002–2007);
Ярослав Башта (2007–2010);
Тимчасовий Повірений у справах:
Вітезслав Півонька (2010–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**

з 16 листопада 2011 року

**Іван
Почух**

The Czech Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Pavel Masha (1993–1997);
Josef Wrabec (1997–2002);
Carel Stindl (2002–2007);
Jaroslav Bashta (2007–2010)
Chargé d’Affaires:
Vítezslav Pivonka (2010–2011)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 16, 2011

**Ivan
Počuch**

Швейцарська Конфедерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Армен Каммер (1993–1996);
Сільвія Паулі (1996–1999);
Жан-Франсуа Каммер (2000–2005);
Крістіан Феслер (2005–2007);
Георг Цублер (2007–2011);
Крістіан Шьоненбергер (2011–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 жовтня 2015 року

**Гійом
Шойрер**

The Swiss Confederation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Armen Kammer (1993–1996);
Sylvia Pauli (1996–1999);
Jean-Francois Kammer (2000–2005);
Christian Fesler (2005–2007);
Georg Zubler (2007–2011);
Christian Schoenenberger (2011–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 29, 2015

**Guillaume
Scheurer**

Королівство Швеція

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Мартін Халлквіст (1992–1996);
Йоран Сігурд Якобссон (1996–2000);
Свен Улоф Оке Петерсон (2000–2004);
Йон-Крістер Оландер (2004–2009);
Стефан Гуллгрєн (2009–2013)

The Kingdom of Sweden

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Martin Halkquist (1992–1996);
Joran Sigurd Jacobson (1996–2000);
Sven Ulof Oke Peterson (2000–2004);
Ion-Krister Olander (2004–2009);
Stefan Gullgren (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 13 вересня 2013 року**

**Андреас фон
Бекерат**

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 13, 2013**

**Andreas von
Beckerath**

Японія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Сьодзі Суєдзава (1993–1996);
Юдзі Курокава (1996–1999);
Хітоші Хонда (1999–2002);
Кішіро Амає (2002–2008);
Тадаші Ідзава (2008–2011);
Тоїчі Саката (2011–2014)

**Надзвичайний і
Повноважний Посол
з 1 грудня 2014 року**

**Шігекі
Сумі**

Japan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Siodzi Suadzava (1993–1996);
Judzi Korokava (1996–1999);
Chitochi Honta (1999–2002);
Kichiro Amae (2002–2008); Tadashi Idzava
(2008-2011);
Toichi Sakata (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 1, 2014**

**Shigeki
Sumi**

Представники України при міжнародних організаціях

*Representatives of Ukraine
to international organizations*

**Відомості подано станом
на 10 листопада 2015 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

***При підготовці щорічника використано інформацію
МЗС України***

**Data current as of November 10, 2015.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

***Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials***

Глава Місії України
при НАТО

з 2015 року

**Єгор
Божок**

Head of Ukraine's
Mission to NATO

since 2015

**Yehor
Bozhok**

Представник
України при
Європейському
Союзі

з 2015 року

**Любов
Непоп**

Representative
of Ukraine to the
European Union

since 2015

**Liubov
Nepor**

Постійний
представник
України
при ЮНЕСКО

з 2015 року

**Олег
Шамшур**

Permanent
Representative
of Ukraine to
UNESCO

since 2015

**Oleh
Shamshur**

Постійний представник України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві (Швейцарія)

з 11 жовтня 2013 року

Юрій Клименко

Permanent Representative of Ukraine to the UN Office and other international organizations at Geneva (Switzerland)

since October 11, 2013

Yurii Klymenko

Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні (Австрія)

з 29 червня 2010 року

Ігор Прокопчук

Permanent Representative of Ukraine to international Organizations at Vienna (Austria)

since June 29, 2010

Ihor Prokopchuk

Постійний
представник
України
при ООН

з 18 квітня 2007 року

Юрій Сергєєв

Permanent
Representative of
Ukraine
to the United
Nations

since 18 April, 2007

Yurii Serhieiev

Постійний
представник України
при Раді Європи

з 8 лютого 2010 року

**Микола
Тоцицький**

Permanent
Representative of
Ukraine to the
Council of
Europe

since February 8, 2010

**Mykola
Tochytskyi**

Представники міжнародних організацій в Україні

Representatives of international organizations in Ukraine

**Відомості подано станом
на 10 листопада 2015 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

***При підготовці щорічника використано матеріали
МЗС України***

**Data current as of November 10, 2015.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

***Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials***

Представництво
Європейського
Союзу

Посол, Голова
Представництва

**Ян
Томбінські**

Delegation of the
European Union in
Ukraine

Ambassador, Head
of the EU Delegation

**Jan
Tombinski**

Організація за
демократію та еконо-
мічний розвиток —
ГУАМ

Посол, Генеральний
секретар ГУАМ

**Валері
Чечелашвілі**

Organization
for Democracy and
Economic Development –
GUAM

Ambassador, GUAM
Secretary General

**Valery
Chechelashvili**

Організація
Об'єднаних Націй

Координатор
системи ООН в
Україні та Постійний
Представник ПРООН
в Україні

Ніл Вокер

United
Nations

UN Resident
Coordinator and UNDP
Resident Representative
in Ukraine

Neal Walker

Управління Верховного
Комісара ООН у
справах біженців (УВКБ
ООН), Регіональне
представництво
в Білорусі, Молдові
та Україні

Регіональний
представник

**Вано
Нупеч**

Фонд
народонаселен-
ня ООН
в Україні

Представник Фонду

**Нузхат
Есан**

United Nations
High Commissioner
for Refugees
for Belarus,
Moldova
and Ukraine
(UNHCR UN)

Regional
Representative

**Vano
Nupech**

United
Nations
Population
Fund

UNFPA
Representative

**Nuzhat
Ehsan**

Дитячий фонд ООН
(ЮНІСЕФ)

Голова Представництва
ЮНІСЕФ в Україні

**Джованна
Барберіс**

United Nations Children's
Fund (UNICEF)

UNICEF Representative
in Ukraine

**Giovanna
Barberis**

Міжнародна
організація
з міграції
(МОМ)

Голова
Представництва

**Манфред
Профазі**

Mission of the
International
Organization
for Migration
(IOM)

Chief of Mission

**Manfred
Profazi**

Міжнародний
валютний
фонд (МВФ)

Постійний
представник МВФ

**Жером
Ваше**

International
Monetary Fund
(IMF)

IMF Resident
Representative

**Jerome
Vacher**

Світовий банк (СБ)

Директор Світового
банку в Україні,
Білорусі та Молдові

**Чімяо
Фан**

World Bank

World Bank's
Director for Ukraine,
Belarus and Moldova

**Qimiao
Fan**

Міжнародна фінансова
корпорація
(МФК)

Голова
Представництва МФК
в Україні та Білорусі

**Руфат
Алімарданов**

International
Finance
Corporation

IFC Country
Manager for Ukraine
and Belarus

**Rufat
Alimardanov**

Організація з безпеки
та співробітництва
в Європі
(ОБСЕ)

Координатор
проектів ОБСЕ
в Україні

Вайдотас Верба

Organization
for Security and
Co-operation in
Europe

OSCE Project
Coordinator in Ukraine

Vaidotas Verba

Рада
Європи

Представник
Генерального секре-
таря Ради Європи з
координації програм
співробітництва,
голова офісу

**Владімір
Рістовскі**

Council
of Europe

Representative of the
Secretary General in
charge of the co-ordination
of the co-operation
programmes,
Head of Office

**Vladimir
Ristovski**

NATO

Директор офісу зв'язку НАТО

**Александр
Вінніков**

NATO

Director of the NATO Liaison Office

**Aleksander
Vinnikov**

**Центр
інформації та
документації
НАТО**

Директор

**Наталія
Немилівська**

**NATO Information and
Documentation
Centre (NIDC)**

Director

**Nataliia
Nemylivska**

**Європейський
банк
реконструкції
та розвитку**

*Директор ЄБРР
в Україні*

**Шевкі
Аджунер**

**European
Bank for
Reconstruction
and
Development**

*EBRD director
for Ukraine*

**Sevki
Acuner**

Місія
міжнародного
комітету
Червоного Хреста

International
Committee
of the Red Cross
in Ukraine

*Глава регіональної
делегації*

Head of Mission

**Алан
Ешліман**

**Alan
Eshliman**

Всесвітня
організація охорони
здоров'я (ВООЗ)

World Health
Organization (WHO)

*Представник ВООЗ
та Глава Бюро ВООЗ
в Україні*

*Representative of the
WHO to Ukraine and
Head of the WHO
Country Office in
Ukraine*

Доріт Ніцан

Dorit Nitzan

Європейський
інвестиційний банк

European Investment
Bank

Директор в Україні

*Head of EIB representation
to Ukraine*

**Лілія
Чернявська**

**Liliia
Cherniavska**

Український науково-
технологічний центр
(УНТЦ)

Science and technology
center in Ukraine (STCU)

Виконавчий директор

Executive Director

**Куртіс М.
Белаяч**

**Curtis
M. Bjelajac**

Спеціальна
моніторингова місія
(СММ) ОБСЄ
в Україні

OSCE Special
Monitoring Mission
to Ukraine
(SMM)

Голова Місії

Chief Monitor

**Ертуруль
Апакан**

**Ertuğrul
Apakan**

Юрій БОГАЄВСЬКИЙ,

Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ветеран дипломатичної служби

ВОНИ БУЛИ ПЕРШИМИ...

На початковому етапі незалежності України, коли іноземні держави почали встановлювати з нею дипломатичні відносини, не лише мені, а й моїм колегам — ветеранам дипломатичної служби — випала доля працювати з першими дипломатичними представниками різних держав. Це були, без перебільшення, надзвичайно цікаві й корисні для нас, українських дипломатів, роки набуття нового професійного досвіду, зокрема у сфері двосторонньої дипломатії. Протягом тих перших років формувалася якісно нова українська дипломатія та власна зовнішня політика нашої держави.

Відтоді змінилося багато іноземних послів, у Києві помітно збільшилася кількість дипломатичних представництв різних держав світу (станом на 1 грудня 2015 року в Україні функціонують 76 іноземних посольств), проте до цього часу, через 9 років після завершення понад 33-річної дипломатичної служби, у моїй пам'яті зберігаються приємні спогади про тих іноземних послів, із якими ми крок за кроком закладали перші підвалини для розбудови взаємовигідних двосторонніх відносин.

Ось чому я вирішив поділитися з читачами наукового щорічника «Україна дипломатична» моїми враженнями про деяких перших іноземних послів, яких ми сприймали не лише як офіційних представників відповідних держав, а й як особистості, що дуже важливо для дипломата будь-якого рівня. Ми дізнавалися більше про кожного з них, вони ж, своєю чергою, придивлялися до нас, вивчали, на що ми тоді були спроможні та як ми будемо ставитися до будь-яких їхніх звернень. Усе це й спонукало мене запропонувати нову рубрику для нашого щорічника, щоб усі могли поділитися власними спогадами, які, можливо, доповнять ті інтерв'ю, які давали перші іноземні послы нашим ЗМІ, та їхні статті, присвячені стану та перспективам розвитку відносин їхніх держав із незалежною Україною.

У ті далекі роки практика в нашому МЗС була такою, що з першими іноземними послами найчастіше зустрічалися очільники відповідних управлінь, які потім інформували керівництво міністерства про зміст зустрічі з конкретним послом і порушені ним питання. У зв'язку з

цим вважаю за потрібне зазначити, що в ті роки начальник управління (нині це вже департамент), яке відповідало за двосторонні відносини з визначеною групою іноземних держав, мав прямий телефонний зв'язок не лише з відповідними заступниками міністра, а й із міністром, що суттєво полегшувало вирішення багатьох питань. Це сприяло налагодженню активних робочих і особистих контактів із керівниками дипломатичних представництв, зокрема країн Центрально-Східної Європи, а також Північної та Південної Америки. Моя співпраця з першими послами країн із цих регіонів тривала з 1992 до 1996 року, спочатку в період роботи на посаді завідувача відділу США і Канади, потім на посадах керівника Другого територіального управління, а пізніше — начальника Управління країн Європи та Америки, у якому в кількох його регіональних відділах працювало майже 40 співробітників.

Для мене ті роки стали корисним досвідом спілкування та співпраці з іноземними послами, який допоміг у подальшій роботі за кордоном, зокрема на посадах заступника Постійного представника України при ООН (1996–1998) та Генерального консула в Нью-Йорку (1998–2000).

Після завершення цього службового відрядження у квітні 2000 року я знову повернувся до роботи на двосторонньому напрямі діяльності нашого міністерства, цього разу вже як керівник Третього територіального управління.

Набутий за ці роки досвід особливо допомагав мені на посаді посла України у Федеративній Республіці Бразилії та за сумісництвом посла нашої держави у Болівії, Венесуелі й Еквадорі (2001–2006).

Сподіваюся, що читач вибачить мені цей невеличкий відступ від моєї основної розповіді.

Розпочну з першого посла Сполучених Штатів Америки Романа Попадюка, українське походження якого дозволило швидко встановити дружні відносини. До призначення послом він обіймав впливову посаду в апараті тодішнього Президента США Дж. Буша-старшого. У ставленні до виконання своїх службових обов'язків та в особистій поведінці посла США було відчутно, що він дуже пишався призначенням на таку посаду в незалежній Україні, про яку впродовж багатьох десятиліть мріяли покоління американських українців. І хоча послом в Україні Роман Попадюк пропрацював неповних два роки (1992–1993), я можу стверджувати, що саме він дав відчутний поштовх процесові розвитку відносин між США й Україною, які з роками набули статусу справді стратегічного партнерства. Його щире вболівання за Україну особливо чітко виявилось після прийняття 9 липня 1993 року Верховною радою Росії провокаційної постанови щодо українського міста Севастополя, як такого, що, мовляв, має «російський федеральний статус». І лише на 25-му році нашої незалежності українські політики та керівництво держави нарешті усвідомили, що то був «перший дзвінок» із-поміж подальших зазіхань Москви на українські території. А тоді ніхто не міг поду-

мати, що через 10 років, у вересні 2003-го, правителі Кремля дозволять собі чергову антиукраїнську провокацію вже довкола нашого острова Тузла, а в 2014 році підуть іще далі, уже більш агресивно: окунують і анексують частину української території — Автономну Республіку Крим, — а потім інспірують сепаратистські настрої та бойові дії на територіях Донецької та Луганської областей. А перед тим, нагадаю, були ще так звані Харківські домовленості 2010 року, які значно послабили позицію України в її відносинах із Росією. Образно кажучи, для нашої держави це була вже серйозна пастка.

На моє глибоке переконання, усього цього могло б і не статися, коли б тодішнє керівництво України краще знало історію не лише своєї країни, а й Росії, політика якої повсякчас була спрямована на припинення та знищення української нації. Фактів для підтвердження цього можна навести безліч.

Реакція Сполучених Штатів на згадану постанову Верховної ради Росії була доволі оперативною. Посол Роман Попадюк зателефонував мені вранці 10 липня та зачитав підготовлений ним проект відповідної заяви для подальшого погодження з Державним департаментом США. Для мене це стало приємною несподіванкою, яка вкотре засвідчила високий рівень довіри в наших двосторонніх відносинах. На мою думку, текст тієї заяви, у якій суворо засуджено такий крок російської сторони, був цілком прийнятний для України, і я пообіцяв послу негайно довести її зміст до керівництва нашого МЗС. Через кілька хвилин я повідомив панові Роману, що МЗС України схвально прийняло запропонований ним текст заяви та передає велику вдячність американській стороні за підтримку України й таку оперативну реакцію США на провокаційну постанову Верховної ради Росії.

Варто зазначити, що вже в той час американське посольство, у якому тоді почала працювати й нинішній Міністр фінансів України пані Наталія Ярьсько, з якою я добре знайомий із тих років, вирізнялося глибоким професіоналізмом, швидкою реакцією на події у світі й тонким чуттям політичної ситуації, яка складалася між Росією та Україною.

Про це красномовно свідчить вищезгаданий епізод і його розвиток. Ось що розповів мені свого часу перший посол незалежної України в Турецькій Республіці Ігор Мефодійович Турянський. Одержавши з Києва повідомлення про таку заяву та її текст (це було в суботу), мій колега вирішив передусім зустрітися з послами країн — постійних членів Ради Безпеки ООН, аби привернути їхню увагу до грубого порушення Верховною радою Росії основоположних принципів міжнародного права, зокрема принципу територіальної цілісності країн-членів міжнародного співтовариства. Тому в понеділок зранку він звернувся до своїх колег із Великої Британії, Китаю, Росії, США та Франції з проханням терміново його прийняти. Першим на його звернення відгукнувся посол США, з яким відбулася зустріч о 16-й годині. Виклавши ситуацію, що

Підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Турецької Республіки. Третій зліва (стоїть) — Посол Туреччини Аджар Гермен, поруч із ним — автор цих спогадів; м. Київ, 9 вересня 1993 року

The signing of the Memorandum of Understanding between the Government of Ukraine and the Government of the Republic of Turkey. Third from the left (standing) — the Ambassador of Turkey Adjar Germen, next to him — the author of memoirs; Kyiv, September 9, 1993

склалася внаслідок такого неправомірного рішення російської сторони, наш посол висловив вдячність американській стороні в особі посла США в Києві за підтримку в справі територіальної цілісності України та передав американському послу копію заяви Державного департаменту. І тут сталося те, чого посол України не очікував: його американський колега, кинувши погляд на простягнутий йому документ, підвівся з крісла та мовчки підійшов до свого робочого стола, який був розташований в іншому кінці просторого кабінету. За мить він повернувся з аркушем у руці та промовив: «Пане посол, ця заява вже в мене з учорашнього дня». Як пригадав мій колега, тієї миті він не міг не висловити свого захоплення діяльністю дипломатичної служби США, яка протягом вихідних днів не лише одержала й оперативню розглянула проект заяви, запропонований послом Романом Попадюком, а й розіслала її до відома та керівництва всім американським посольствам за кордоном. Розповідаючи мені про цей епізод у його особистій дипломатичній практиці, мій колега із захопленням наголосив: «Ось як має працювати дипломатія незалежної України». Я повністю з ним погодився.

Після того вчинку першого посла США в Україні ми почали ще більше довіряти один одному. Я мав нагоду прийняти його й у неформальних умовах у себе вдома. Мені тоді довелося вибачитися за негарний вигляд єдиного під'їзду старого будинку без ліфта, у якому в

ті роки мешкала моя родина, на що посол, посміхнувшись, зауважив: «Пане Юрію, не дуже переймайтеся цим, адже Вам добре відомо, що в багатьох будинках у моїй країні є набагато гірші під'їзди». Так тактовно відреагувати на моє занепокоєння могла тільки людина з високим рівнем вихованості та культури. Дуже шкодую, що після від'їзду Романа Попадюка з України наші дороги більше не перетиналися.

Майже чотири роки мені випало попрацювати і з наступним послом США Вільямом Гріном Міллером (1993–1998), із яким також склалися добрі стосунки та плідна співпраця.

Не менш приємні спогади зберігаю також про першого посла Норвегії Ойвінда Нордслеттена (1992–1997). Ми часто зустрічалися не лише для обговорення різних питань, пов'язаних із розвитком двосторонніх відносин, а й поза нашими робочими справами. Ойвінд Нордслеттен був непересічною особистістю: вів вивчив українську мову, розмовляв нею майже без акценту, виявляв великий інтерес до історії України, нашого мистецтва й культури. Адже не випадково для розміщення посольства своєї країни він обрав будинок на вулиці Стрілецькій, 15, у якому свого часу мешкала видатна українська поетеса Леся Українка. Пан Ойвінд цим дуже пишався, бо, як зауважив він у своїй розповіді «Із варяг у кияни» (УД, вип. I, с. 346), за його ініціативою відреставрований будинок мав «живу душу», у його стіни «...була вкарбована пам'ять про минулі віки. І це завжди наснажуватиме нас і спонукатиме до збереження традицій, на які так багатий цей острівець старовини у самому серці давнього Києва». Як добре сказано!

Якось під час чергової з ним зустрічі я запитав: «Пане посол, а як Ви так швидко опанували українську мову?», — на що він із прищипкою йому посмішкою відповів: «А я, пане Богаєвський, завжди слухаю по радіо виступи вашого Президента».

Та ще більшу повагу й симпатію викликав перший норвезький посол після свого виступу українською мовою в нашій Верховній Раді. Про той його виступ тоді тільки й говорили. Та чи відчули сором тодішні народні депутати, які розмовляли та виступали з трибуни українського парламенту виключно російською мовою? Ніхто, на жаль, цього тоді не помітив і не відчув.

Посол Норвегії мав до того ж непогане почуття гумору, яке притягувало багатьох його співрозмовників, і не лише серед дипломатичного корпусу. Не можу не згадати ініційований ним дружній пікнік за участю кількох його колег з інших країн, на який посол запросив і мене з дружиною. «Дійство» відбулося на одному з пасовиськ, розташованих уздовж траси Київ–Обухів. Був чудовий день, і веселий настрій пана Ойвінда відразу передався всім запрошеним. Неподалік паслися чийсь корови, що додавало своєрідного колориту до нашого зібрання, а привітний господар демонстрував свій «майстер-клас» у приготуванні шашликів на грилі, який на замовлення виготовив його водій. Тоді я вкотре

дійшов висновку, що такі зустрічі дипломатів із різних країн також є важливою складовою зовнішньо-політичної діяльності.

Спостерігаючи за норвезьким послом, я спіймав себе на думці, що йому була притаманна близька мені людська простота. Уже через багато років у своєму інтерв'ю для «України дипломатичної» (вип. XV, с.150–156) Ойвінд Нордслеттен зазначив, що він «людина проста — виходець з маленького міста, працював усе дитинство на фермі — тому позитивно ставлюся до скромного життя і вважаю його набагато кращим за розкіш». Відсутність будь-яких проявів зверхності чи амбіцій у спілкуванні з іншими були його визначальними рисами. На тому пікніку ми з дружиною не відчували себе серед іноземних послів сторонніми саме завдяки невимушеній атмосфері, яку створив Ойвінд Нордслеттен, і це було також його природною рисою.

Як зауважив свого часу відомий американський поет Генрі Водсворт Лонгфелло (1807–1882), «У характері, в манерах, у стилі — в усьому найкраще — це простота». Саме така риса була притаманна першому послу Норвегії в Україні, з яким я мав честь познайомитись і співпрацювати в інтересах обох наших держав.

Із теплою згадую також першого посла Канади Франсуа Антуана Матіса, який працював в Україні з 1992 до 1997 року. Частково я вже писав про нього в спогадах про мою роботу в Канаді в 1985–2001 роках («УД», вип. XV, с.249). Із ним у нас відразу склалися дружні стосунки, що сприяло вирішенню багатьох практичних питань, пов'язаних із розвитком двосторонніх відносин та визначенням взаємовигідних напрямів співпраці між нашими державами.

Франсуа Матіс був також приємним співбесідником. Він умів уважно слухати, завжди з розумінням ставився до тих нелегких проблем, які нам доводилося тоді вирішувати. Спільними зусиллями ми досягли помітного прогресу в розвитку двосторонніх відносин, які з роками вийшли на рівень справжнього, а не декларативного партнерства, що особливо виявилось в нелегкий для України період, пов'язаний із захистом її незалежності, територіальної цілісності та непорушності кордонів в умовах спрямованої проти неї агресії з боку Російської Федерації.

Усі, хто знав першого посла Канади, мали однаковий висновок: Франсуа Матіс зробив великий особистий внесок у розвиток канадсько-українських відносин. Він доклав чимало зусиль для підтримки іміджу незалежної України, для забезпечення з боку Канади необхідної, насамперед політичної, підтримки, якої вкрай потребувала наша держава. Він не хотів покидати Україну, але його вже очікувало нове дипломатичне призначення. Тому я вважаю, що прізвище першого посла Канади має посісти чільне місце в історії дипломатії сучасної України.

Маю підстави сказати добре слово й про першого посла Італійської Республіки Вітторіо Клаудіо Сурдо (1992–1996). Це був активний представник своєї держави, помітна особистість у середовищі дипкор-

пусу. Крім того, він мав веселу вдачу, а незмінна тоненька сигарета в його руці додавала своєрідного шарму. Ми також часто зустрічалися, наші бесіди часом виходили за рамки робочих питань, і це давало мені велике задоволення. Хоча в деяких ситуаціях пан Вітторіо виявляв твердість, особливо коли йшлося про принципово важливі питання міждержавних відносин. Він умів налагоджувати контакти, причому не лише з українськими урядовцями, створювати атмосферу відвертого обміну думками. Його відрізняли тактовність, чітке дотримання дипломатичного етикету. Водночас В. Сурдо вмів досягати необхідного результату у своїй роботі, але намагався робити це так, аби цей результат відповідав інтересам обох країн — Італії та України.

Розуміючи, у якому скрутному економічному становищі перебувала молода незалежна Українська держава, іноземні послы намагалися мобілізувати громадськість своїх країн для надання їй хоч невеликої гуманітарної допомоги. Провідником цієї ініціативи був саме посол Італії. Завдяки його зусиллям українським дітям, постраждалим від аварії на Чорнобильській АЕС, від Італії було передано три тисячі тонн апельсинів, які було доставлено до Іллічівського морського порту за рахунок італійської сторони. Проте зусилля МЗС України, Дитячого фонду й італійського посольства доправити такий вантаж до Києва не дали очікуваного результату у зв'язку з відсутністю необхідних коштів. Через певний час, відвідавши наше міністерство, Вітторіо Сурдо, який координував доставку цих апельсинів до Києва, повідомив, що у зв'язку з відсутністю належних умов для зберігання ті апельсини «втратили свій товарний вигляд» і стали непридатними для споживання. Попри це, заявив він, Італія готова надіслати до України три тисячі тонн уже лимонів, термін зберігання яких був значно довшим, що, на його думку, дозволило би подолати бюрократичні перепони при їх транспортуванні до Києва. На превеликий жаль, усі добрі наміри посла й у цьому випадку не дали бажаного результату, оскільки італійські лимони повторили гірку долю апельсинів.

Для читача «України дипломатичної» згадана мною доволі прикра ситуація, можливо, виглядатиме дивною та незрозумілою. Але щоб усвідомити її абсурдність, треба повернутися на початок 90-х років уже минулого століття. Ось такі дивні випробування випали на долю першого посла Італії.

Добру пам'ять про себе залишив і перший посол Турецької Республіки Аджар Гермен (1992–1997 рр.), якому були притаманні скромність, інтелігентність, щире бажання закласти необхідну основу для розвитку взаємовигідної двосторонньої співпраці. До речі, він став першим іноземним послом, який прибув до Києва вже у квітні 1992 року.

На жаль, йому також довелося пережити деякі прикрі моменти в перші місяці своєї місії в Україні, зокрема при вирішенні питання про розміщення посольства його країни в прийнятному приміщенні. Це бу-

ло необхідно для розгортання повноцінної діяльності очолюваного ним дипломатичного представництва. Адже йшлося про посольство держави, нам сусідньої, розташованої по інший бік Чорного моря, яке не розділяло, а об'єднувало дві країни — Україну й Туреччину. Як згадував знову ж таки мій колега Ігор Турянський, Аджар Гермен болісно сприймав ті «ходіння по муках». У той час Посольство Туреччини було розташоване в одному з номерів готелю «Національний», а резиденція посла — в іншому номері цього ж готелю. А. Гермен наполегливо шукав шляхи одержання відповідного приміщення, звертаючись не лише до нашого МЗС, яке не мало можливості вирішити це питання, а й до Кабінету Міністрів, зокрема до тодішнього керуючого справами. Кілька разів там його запевняли в тому, що це питання буде вирішено «найближчим часом». Дійшло навіть до того, що для тимчасового розміщення посольства турецької сторони було запропоновано представницьку квартиру в одному з будинків на вулиці Карла Лібкнехта (нині вул. Шовковична), куди посол відразу перевіз деякі свої речі. Його запевнили, що після «нетривалого косметичного ремонту» цієї квартири посольство зможе там розміститися. Радості А. Гермена не було межі... Яким же було його здивування та розчарування, коли, завітавши до тієї квартири через деякий час, він побачив на сходах свої речі. У відповідь на його запитання, що сталося, йому відповіли, що цю квартиру вже відремонтовано, але за розпорядженням керуючого справами Кабінету Міністрів її вже передано іншій особі.

До речі, ця історія повторювалася не раз. Та, врешті-решт, наполегливість посла Туреччини було винагороджено: Кабінет Міністрів України передав у розпорядження цієї дипломатичної місії невеликий будинок, у якому був один із наукових закладів Міністерства охорони здоров'я. Та знадобилося ще чимало часу, щоби той науковий заклад переїхав до іншого приміщення, яке йому тоді забули виділити. Але нарешті й це питання було вирішено, і Посольство Туреччини розмістилося на вулиці Арсенальній, де функціонує до сьогодні. Створити таку надто неприємну ситуацію, про яку я вважав за свій моральний обов'язок згадати в цьому сюжеті, могли лише ті наші чиновники, які не усвідомлювали обов'язку вчасно створити відповідні умови для іноземного посольства.

У ті роки доводилося бути свідком подібних ситуацій і з деякими іншими іноземними посольствами, але те, що випало на долю першого посла Туреччини, заслуговує на особливу згадку. Звичайно, відтоді багато чого змінилося, але тих ситуацій, глибоко переконаний, можна було б уникнути.

Нині в Україні свою державу представляє вже сьомий посол Туреччини, у розвитку двосторонніх відносин відбулося чимало позитивного, турецьке посольство робить багато корисного для нашої держави. Але діяльність її першого посла в Україні також залишиться помітним явищем у сучасній історії української дипломатії, в історії становлення українсько-турецьких відносин.

Хочу поділитися також своїми враженнями про зустрічі з Інгеборг Крістоферсен – першою жінкою-послом Бельгії (1992–1995). Її появу в дипломатичному корпусі Києва було сприйнято досить позитивно, і я не виключаю, що цей факт спонукав тодішнє керівництво нашого МЗС ініціювати призначення на посаду першого посла України до Ватикану також жінки, із числа досвідчених дипломатів міністерства. Це була Ніна Климівна Ковальська. Із грудня 2006 року наше посольство при Святому Престолі знову очолює жінка – Тетяна Іванівна Іжевська, яка тривалий час працювала в центральному апараті міністерства.

Посол Бельгії виявилася активною представницею своєї держави, їй удалося створити належні передумови для плідного розвитку двосторонніх відносин. Звісно, що це відбувалося в тісному контакті з нашим МЗС, з управлінням, яке мені довірили очолювати. Сподіваюся, що наступні послы Бельгії мали можливість у цьому пересвідчитися.

Через кілька років, працюючи вже Генеральним консулом України в Нью-Йорку, на одному заході я зустрів пані Інгеборг, яка також була Генконсулом від своєї країни. Згадали, звісно, нашу співпрацю в Києві, домовилися підтримувати контакти й у Нью-Йорку. Під час нашої бесіди я відчував, що моя колега зберегла приємні спогади про свою дипломатичну місію в Україні. На влаштованому мною заході в генеральному консульстві, яке відбулося 7 травня 1999 року з нагоди Дня матері (як мені відомо, того року це був єдиний подібний протокольний захід серед наших закордонних дипломатичних представництв), побувала й Інгеборг Крістоферсен (див. фото). Із 2000 року це свято почали відзначати вже і в Україні.

Із діяльністю першого посла Республіки Польща в Україні Єжи Козакевича (1993–1996) пов'язано багато важливих подій у період розбудови українсько-польських відносин. Його активність була надзвичайною, та це нас не дивувало, адже Польща стала першою державою, яка вже 2 грудня 1991 року, тобто відразу після всеукраїнського референдуму, визнала незалежність України. Другою, як відомо, була Канада (також 2 грудня), але в тому випадку свою роль зіграла різниця в часі між столицями двох країн. Єжи Козакевич розумів, що в той історичний момент підтримка Польщею незалежної України мала для нас надважливе значення. Він докладав усіх зусиль, щоб Україна відчула — Польща поруч. Із ним було приємно співпрацювати, усі робочі питання вирішували спокійно, легко, з почуттям взаємної поваги.

Після повернення з чергового службового відрядження за кордон у квітні 2000 року мене було призначено керівником уже Третього територіального управління. Тоді ж познайомився з другим уже послом Польщі Єжи Баром, який перебував на цій посаді з 1996 року. Про нього в мене також збереглося приємне враження. Двосторонні відносини набули в ті роки відчутного динамізму, і в цьому була велика заслуга посла Єжи Бара. Керівництво нашої держави належно оцінило його майже

5-річну дипломатичну місію, нагородивши орденом «За заслуги» III ступеня, до того ж двічі. Не можу не розповісти про те, як же таке сталося.

Незадовго до від'їзду Єжи Бара з України у зв'язку з призначенням послом Польщі до Литовської Республіки мені стало відомо про рішення нагородити його таким самим орденом того ж ступеня. Я звернув увагу відділу нагород Адміністрації Президента України на те, що посол Польщі вже мав таку нагороду. Однак у відповідь почув, що таких відомостей у відділі немає та що питання вже вирішено. У посольстві Польщі мені підтвердили факт попереднього нагородження посла. У подальшій розмові вже з послом я порадив йому з'явитися до АП з прикріпленням до його костюма зменшеним розміром ордена, яким його вже було нагороджено. Посол так і вчинив. Уявляю, в якій ситуації опинилися ті чиновники в Адміністрації Президента, які проігнорували мою інформацію. Єжи Бар потім розповів мені про те, як усе відбувалося. Не маю наміру коментувати більш докладно цей кумедний факт.

Цікавою особистістю, яка не могла не викликати поваги й симпатії, був перший представник Ватикану — апостольський нунцій Антоніо Франко (1992–1999). Під час наших доволі частих зустрічей у моєму управлінні він завжди з'являвся з лагідною посмішкою, свої звернення до МЗС викладав досить спокійно, без наміру нав'язати співбесіднику власну позицію. Це був вишколений дипломат, який користувався великою повагою в дипкорпусі. Пам'ятаю одну розмову з ним, що стосувалася призначення першого посла України до Ватикану. Апостольський нунцій тоді чітко застеріг українську сторону від призначення на цю посаду за сумісництвом посла України в Італії, що було не сумісно з усталеною протокольною практикою Святого Престолу. Добре, що до його рекомендації тоді прислухалися. Проте, як мені відомо, українська сторона не прислухалася до прохання Ватикану не призначати більше до них послом жінку. Чи буде виправлено таку недоречність — побачимо.

Хочу поділитися також своїми особистими враженнями про першого посла Республіки Білорусь Віталія Курашика, дипломатична місія якого в Україні тривала з 1993 до 2001 року. Він був до того ж дуаеном дипкорпусу. Цю естафету від нього пізніше перебрав другий посол Білорусі Валентин Величко, який перебуває на цій посаді з липня того ж 2001 року. Призначення Віталія Курашика послом Республіки Білорусь стало дещо несподіваним, рідкісним фактом у дипломатичній практиці. Він народився в 1939 році в селі Дівіч Брестської області Білоруської РСР, але багато років проживав в Україні та займав досить важливі посади: був Головою Ради Міністрів Автономної Республіки Крим (1991–1993), народним депутатом України (1990–1994), депутатом ВР АРК (1991–1994). Тому ми не дуже дивувалися наявністю в нього широких контактів різного рівня, що допомагало йому в здійсненні дипломатичної місії. І хоча посол Білорусі перебу-

Із першим Послом Республіки Білорусь, дуаєном дипломатичного корпусу Віталієм Курашиком на прийомі в Маріїнському палаці; 15 січня 2001 року
At the reception at the Mariinskyi Palace with Vitalii Kurashik, Ambassador of the Republic of Belarus, Dean of the Diplomatic Corps; January 15, 2001

вав тоді під «опікою» іншого територіального управління, з Віталієм Курашиком ми бачилися часто і в МЗС, і на різних протокольних заходах, на яких він завжди привертав до себе увагу як активний співрозмовник із добрим почуттям гумору. Пам'ятаю одну з таких наших зустрічей, зокрема на заході, який відбувся в Маріїнському палаці 15 січня 2001 року. Це була щорічна зустріч Президента України з главами іноземних дипломатичних представництв, під час якої фотограф і зафіксував мене з послом Білорусі. Це фото я зберіг, оскільки в той період я вже керував Третім територіальним управлінням, яке опікувалося відносинами і з Республікою Білорусь. То був останній рік моєї роботи в центральному апараті МЗС, у серпні того ж року мене було призначено послом до Бразилії.

Звичайно, у мене є що сказати доброго й про інших перших іноземних послів, на долю яких також випало чимало різних випробувань, бо всі вони стояли біля витоків становлення відносин їхніх держав із новою незалежною державою на пострадянському просторі. Тому дозволю собі назвати хоча б прізвища деяких із цих послів, представників держав із різних регіонів світу, це: Георг Гергард Вайсс (Австрія); Петар Крістєв Марков (Болгарія); Асдрубал Пінто де Уліссеа (Бразилія); Саймон Ніколас Пітер Хіманс (Велика Британія); Едуардо Хунко Бонет (Іспанія); Владо Блажевські (Македонія); Роберт

На прийомі в Генеральному консульстві України в Нью-Йорку. Поруч із пані Інгеборг Крістоферсен — дружина Генерального консула України Ольга Богаєвська; 7 травня 1999 року
At the reception at the Consulate General of Ukraine in New York. Next to Ms. Ingeborg Christofersen — the wife of the Consul General of Ukraine Olha Bohaievska; May 7, 1999

Герман Серрі (Нідерланди); Ганнік граф фон Бассовіц (ФРН); Ерік Ульфстедт (Фінляндія); Павел Маша (Чеська Республіка); Мартін Халлквіст (Швеція). Усі вони були також цікавими особистостями, хоча й відрізнялися не лише характерами, а й манерою спілкування. Та всі були єдині в прагненні створити мости порозуміння та взаємовигідної співпраці між їхніми державами й новою Україною.

Для мене й багатьох моїх колег — ветеранів дипломатичної служби — це було найважливішим у ті перші роки державної незалежності. Тож я вважаю, що про діяльність перших іноземних послів в Україні ми повинні завжди пам'ятати, віддаючи кожному з них належну повагу та вдячність. Адже вони були першовідкривачами.

До когорти таких першовідкривачів належать, безумовно, і перші послі незалежної України в іноземних державах. Але на їхню долю випали незрівнянно важчі та серйозніші випробування: не було службових приміщень, належних технічних засобів зв'язку, відповідного транспорту, все починали фактично з «нуля». Дехто з них не мав жодного відношення до дипломатії, але за допомогою тих, хто вже мав відповідний досвід, долали всілякі труднощі. Саме в таких умовах розпочинав свою дипломатичну місію перший наш посол у Туреччині Ігор Турянський, про якого я вже згадував вище. Скажімо, інформацію про результати його перших зустрічей із Президентом, Прем'єр-

На пікніку під орудою Посла Норвегії Ойвінда Нордслеттена (третій справа). У центрі (в білому) Посол Канади Франсуа Матіс; крайній зліва — Посол Туреччини Аджар Гермен; за ним — Посол Фінляндії Ерік Ульфстедт; крайній справа — перший секретар Посольства США Володимир Сулжинський; четвертий зліва — автор спогадів. Літо 1994 року, поблизу кордону з Обухівським районом
At the picnic organized by the Ambassador of Norway Oyvind Nordsletten (third from the right). In the middle (in white) — the Ambassador of Canada François Mathys; on the far left — the Ambassador of Turkey Adjar Germen; behind him — the Ambassador of Finland Eric Ulfstedt; on the far right — the First Secretary of the US Embassy Volodymyr Sulzhynskii; fourth from the left — the author of memoirs.
Summer 1994, near the border with Obukhiv district

міністром та Міністром закордонних справ Туреччини йому доводилося готувати від руки й передавати до нашого МЗС за допомогою факсимільного зв'язку, до того ж не дуже справного, тому таке звітування затягувалося до другої-третьої години ночі. Своїми відвертими спогадами про першу дипломатичну місію в ті нелегкі роки, мій колега торік докладно поділився з читачами щорічника «Україна дипломатична» (вип. XV, с.169–186). До речі, він став першим послом України, якого було призначено зі співробітників нашого МЗС, оскільки мав уже відповідний досвід дипломатичної роботи, зокрема й за кордоном.

Про все це слід також пам'ятати! Тому цю свою розповідь я адресую насамперед нинішньому поколінню українських дипломатів, які повинні не лише цінувати, а й активно використовувати досвід їхніх попередників, тих, хто стояв біля витоків формування дипломатичної служби незалежної України.

Я сподіваюся також, що започатковану в «Україні дипломатичній» рубрику «Вони були першими...» підтримають ті мої колеги, яким випало попрацювати з першими іноземними послами з інших держав і регіонів світу. І це було би справедливо!

Yurii BOHAIEVSKYI,
*Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary of Ukraine,
veteran of Ukraine's diplomatic service*

THEY WERE THE FIRST...

At the initial stage of the Ukraine's independence, when many foreign countries began to establish the diplomatic relations with it, I and my colleagues, veterans of the diplomatic service, were privileged to work with the first diplomatic representatives from different foreign nations. Without exaggeration, for us, the Ukrainian diplomats, these happened to be the most interesting and useful years, the years of gaining new professional experience, in particular in the sphere of bilateral diplomacy. During those first years of Ukraine's independence a qualitatively new Ukrainian diplomacy and our own national foreign policy had started to develop.

Since that time, many foreign ambassadors had substituted their predecessors, the diplomatic missions from all over the world have significantly increased their presence in Kyiv, but even nine years after the termination of my more than 33 years of diplomatic service, I still keep in my heart pleasant memories of those foreign ambassadors, with whom we had started, step by step, to create the first foundations for the development of mutually beneficial bilateral relations.

All the ambassadors were interesting personalities, united in an effort to create the bridges of understanding and mutually beneficial cooperation between their countries and new Ukraine.

I believe that my personal impressions about the first foreign ambassadors will be informative for the readers of «Diplomatic Ukraine» year-book, the contemporary generation of Ukrainian diplomats as well as those who are interested in the nearly 25-years history of the diplomacy of independent Ukraine. And all this prompted me to propose a new section in our year-book.

I do hope that this initiative will be supported with reminiscences by those of my colleagues who also had the honour and opportunity to enjoy cooperation with the first foreign ambassadors but from other countries and regions of the world. And that would be fair and justified.

Михайло ДАШКЕВИЧ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ветеран дипломатичної служби*

ШЛЯХ ДО ТОКІО ВІЯВИВСЯ ТЕРНИСТИМ І ТРИВАЛИМ

До призначення мене в січні 1995 року першим послом України до Японії я більше чотирьох років з початку 1988 працював у радянському посольстві у Республіці Бенін, а після розпаду СРСР — у посольстві вже Російської Федерації. Я неадаремно починаю так іздалеку, оскільки моя робота саме в цих посольствах ледь не поставила хрест на моїй дипломатичній кар'єрі, зокрема під час розгляду моєї кандидатури на посаду посла до Японії у Верховній Раді України в червні 1994 року.

Отже, ці свої спогади я розпочну з короткої розповіді про мою дипломатичну роботу в Беніні.

Ця західноафриканська країна з населенням на той час понад 7 млн осіб у геополітичних планах Москви і зокрема ЦК КПРС займала тоді не останнє місце. Її Президентом був генерал Мат'є Кереку, зусиллями якого ще в листопаді 1975 року було створено Партію Народної Революції Беніну (ПНРБ), яка керувалася у своїй діяльності принципами наукового соціалізму. Ставши Головою ЦК партії одразу після її створення, М. Кереку очолював її аж до 1990 року.

У своїй зовнішній політиці він повністю орієнтувався на Радянський Союз та КНР і будував у Беніні соціалізм, але насправді, як жартома говорили в ті роки західні дипломати, це було щось подібне на «марксизм-бенінізм», що не мало нічого спільного з ідеями соціалізму... З огляду на це, посольство СРСР було добре укомплектовано всіма службами та за своєю чисельністю було одним із найбільших радянських посольств у Західній Африці. У Котону, економічному й політичному центрі Беніну (примітка автора: офіційною столицею Беніну є м. Порто Ново, де розташований Парламент і кілька міністерств), розміщувалися посольства фактично всіх західних країн, а найбільшими з них були дипломатичні установи Франції та США. На третьому місці було посольство СРСР...

У бенінській же армії та ВМС, повністю їх контролюючи, працювала велика кількість радянських військових інструкторів, більшість з яких прибула із Севастополя, а цивільні фахівці, під їхнім керівництвом, будували в джунглях за 180 км від Котону на кошти Москви великий військовий аеродром (примітка автора: у 1990 році його будівництво, у зв'язку зі зміною керівництвом Беніну політичного курсу, було залишено...). За задумом господарів Кремля, цей аеродром мали використовувати після його закінчення як бенінські ВПС, так і, «за необхідності», ВПС Радянського Союзу... Насправді ж, Москва виношувала плани використовувати його пізніше як свою військово-повітряну базу, бо в ті роки на світовій арені відбувалося гостре військово-політичне та ідеологічне протистояння між двома суспільними системами. Активно розширювалося також співробітництво між ЦК КПРС і ЦК ПНРБ. Бенін досить часто відвідували радянські партійні делегації високого рівня.

Оскільки я працював завідувачем політичного відділу, першим секретарем посольства, то мені доводилося відповідати й за міжпартійну співпрацю, у зв'язку з цим досить часто зустрічатися з керівництвом ЦК, особливо у випадках, коли треба було реалізовувати термінові вказівки щодо ініціатив ЦК КПРС і МЗС СРСР із зовнішньополітичних питань, а МЗС Беніну пасивно або повільно на них реагувало. Для прискорення їх виконання мені доводилося звертатися за підтримкою до міжнародного відділу ЦК ПНРБ, що давало позитивні результати...

Після закінчення моєї роботи в посольстві було заплановано відрядити мене на навчання до Дипломатичної академії МЗС Росії на дворічні курси з підготовки та перепідготовки дипломатичних кадрів, які пізніше відряджали на керівні посади до російських дипустанов за кордоном. Добре усвідомлюючи, що в разі згоди з цією пропозицією, особливо після закінчення навчання, мені б довелося, працюючи на Росію, зрадити мою Батьківщину, я звернувся до Міністра закордонних справ України А.М. Зленка з проханням відкликати мене в розпорядження міністерства, у якому я раніше працював.

Враховуючи дефіцит висококваліфікованих дипломатичних кадрів у нашій системі після здобуття Україною незалежності, керівництво МЗС моє прохання незабаром задовольнило, я повернувся до Києва. Невдовзі, на початку 1993 року, мене було призначено членом Колегії, начальником Управління двосторонніх відносин (УДВ), яке я «успадкував» від Б. Корнієнка після його призначення першим послом незалежної України в Греції. У підпорядкуванні УДВ тоді перебували всі українські закордонні дипустанови, у зв'язку з чим Управління було неоперативним і важко керованим, маючи нагальну потребу в реорганізації. Усе-таки маю зазначити, що УДВ було більш-менш укомплектоване дипломатичними співробітниками, його можна було назвати «кузнею» дипломатичних кадрів — фахівців із двосторонніх відносин.

Недарма близько 15 колишніх керівників підрозділів Управління, які працювали тоді під моїм керівництвом, стали пізніше послами України в низці зарубіжних держав. У цьому контексті хотілося б навести прізвища Ю. Богаєвського, О. Божка, В. Нагайчука, І. Литвина, Є. Микитенка, Є. Перелигіна, К. Тимошенка, І. Поліху, Г. Латія, В. Адомайтиса, М. Нагорного, П. Кір'якова, й ін.

Із метою реорганізації Управління я неодноразово порушував перед міністром А.М. Зленком питання про перетворення цього управління, за аналогією з існуючою практикою в європейських зовнішньополітичних відомствах, на Департамент двосторонніх відносин. Однак А.М. Зленко на це не погоджувався, перебуваючи, очевидно, під впливом тодішнього начальника свого Секретаріату, який помітно ревниво ставився до цієї пропозиції, добре, мабуть, розуміючи, що в разі створення в МЗС такого підрозділу Секретаріат міг би опинитися дещо на другому плані...

Пізніше мені все ж таки вдалося переконати міністра погодитися на утворення на базі УДВ двох окремих територіальних управлінь. Керівництво міністерства доручило мені очолити Перше територіальне управління, до кола обов'язків якого входила робота з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону та Океанії, Африки, Близького й Середнього Сходу, СНД та Росії. Друге територіальне управління очолив мій колега Ю.В. Богаєвський, який був до цього моїм заступником в УДВ. Тепер він опікувався розвитком відносин України з країнами решти регіонів світу.

Тобто вже тоді я предметно займався Японією та на запрошення МЗС цієї країни в лютому 1994 року побував у Токіо, де мав зустрічі з керівниками підрозділів МЗС, на яких ми обговорили конкретні питання розвитку відносин між нашими двома державами. Наявність у Першому територіальному управлінні відділу співпраці з СНД та Росією та характер роботи дещо відрізняли його за своєю специфікою від інших підрозділів Управління. А тому мені знову довелося порушити перед міністром питання щодо виділення з Першого територіального управління відділу країн СНД та Росії, на що міністр, урешті-решт, дав згоду. Після цього мені доручили очолити Управління країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, Близького та Середнього Сходу й Африки (УАБСА), а відділ СНД та Росії був перетворений в окреме Управління, що, очевидно, відповідало духові тих часів. Його керівником став О.І. Божко, який працював до цього в Першому територіальному управлінні начальником відділу СНД та Росії.

Наприкінці квітня 1994 року міністр запропонував мені перейти на вищу посаду... Однак на таку пропозицію я не погодився, звернувшись водночас із проханням призначити мене на посаду посла, оскільки тоді було багато вакансій такого рівня. Під час нашої розмови Анатолій Максимович хитро глянув на мене й запитав: «А в яку ж країну ти хотів би поїхати?». Недовго думаючи, я відповів: до

Алжиру чи Тунісу, оскільки добре володів французькою мовою, яку в цих країнах офіційно вважали другою мовою, був непогано обізнаний із ситуацією в цих північноафриканських державах Магрибу й уже відвідував їх у складі делегацій нашого міністерства. Після такої відповіді міністр жартома зауважив: тобі ще рано відпочивати, але, додав він, якщо сильно хочеш стати послом, то пропоную поїхати до Японії, яка є дуже важливою для нас державою, або ж погодитися на пропозицію щодо більш високої посади.

Вважаю за необхідне нагадати, що 28 грудня 1991 року Японія визнала незалежну Україну та встановила з нею 26 січня наступного року дипломатичні відносини. А вже за рік — 20 січня 1993 року — відкрила своє посольство в Києві. У травні того ж року до української столиці прибув перший посол-резидент Японії Сьодзі Сuedзава (примітка автора: до 19 січня 1993 року послом Японії в Україні за сумісництвом із резиденцією в Москві був С. Едамура). Японська сторона неодноразово порушувала перед керівництвом нашої держави питання про відкриття й української дипломатичної установи в Токіо, що їй було обіцяно. Саме тому в МЗС України глибоко усвідомлювали необхідність здійснення цього кроку, чим і пояснюється намагання нашого міністра якомога швидше підібрати й направити до Японії українського посла. Зробивши мені в той день пропозицію щодо можливого призначення керівником Посольства України в Японії, Анатолій Максимович дав мені на роздуми два дні. Відверто кажучи, ця пропозиція була для мене дещо несподіваною. Я добре розумів, як важко буде працювати першим послом у цій впливовій і одній із найбільш розвинених держав світу — членів Великої сімки, з огляду на брак спеціалістів-японістів, на необхідність починати роботу в Токіо майже з нуля. Проте, обдумавши таку пропозицію А.М. Зленка й порадившись зі своєю сім'єю, я дав згоду на це призначення. Через деякий час, коли Анатолій Максимович узгодив мою кандидатуру з Президентом Л.М. Кравчуком, на початку травня 1994 року відбулося засідання колегії міністерства, на якому мою кандидатуру було затверджено. Одразу було надіслано запит до Токіо на агреман. Приблизно через півтора місяця Уряд Японії дав згоду на моє призначення. Залишалось «пройти» засідання Комісії у закордонних справах Верховної Ради України, на якій мали розглянути мою кандидатуру. Маю зауважити, що бажаних на посаду посла України в Японії на той час виявилось досить багато... Серед претендентів були як викладачі Київського державного університету імені Тараса Шевченка (КДУ), так і деякі високопосадовці (узагалі без знання іноземної мови!), серед яких називали навіть прізвище одного з колишніх міністрів зовнішньоекономічних зв'язків нашої країни.

Я дізнався, що один відомий на той час народний депутат України також намагався «просунути» на цю посаду свого знайомого викладача КДУ, який начебто володів японською мовою, чого, на жаль, не було в мене. Він був дуже активним у цьому питанні й одного разу

навіть зателефонував мені та порадив відмовитися від посади посла в Японії, оскільки, як він сказав, були і «більш гідні кандидати». Я йому не дуже заперечував, порадивши з цього питання звернутися до керівництва міністерства. Зауважу, що в ті часи я дуже поважав цього народного депутата і навіть поділяв деякі його погляди, хоча відкрито цього не афішував, бо перебував на дипломатичній службі. Але коли він розпочав не зовсім чесну гру проти мого призначення, я був дещо шокований і збентежений... До того ж був упевнений, що все це він робив у своїх власних інтересах, не повністю керуючись державницьким підходом... Однак керівництво міністерства не сприйняло його звернення, вважаючи за важливіше і необхідніше призначити послом до Японії саме досвідченого кар'єрного дипломата.

Прийшов день засідання Комісії в закордонних справах Верховної Ради України, на яке мене запросили. Це було наприкінці червня 1994 року. Хоча відтоді вже минуло понад 20 років, але я добре пам'ятаю, як, зайшовши до зали, де проходило засідання, із великим здивуванням і навіть із певним острахом побачив там і цього народного депутата, хоча на той час він не був членом Комісії. Його вважали досить впливовим політичним діячем в Україні, та мені здавалося, що він спробує вплинути на рішення членів Комісії. У своєму виступі я докладно доповів про хід підготовки в МЗС до відкриття Посольства України в Японії, про мої найближчі плани у цьому зв'язку в разі схвалення моєї кандидатури. Коротко поінформував також про свою попередню роботу в посольствах СРСР та Росії в Беніні, згадавши й про моє рішення продовжити дипломатичну службу вже в незалежній Україні. Мій виступ із розумінням сприйняли члени Комісії. Під час обговорення моєї кандидатури попросив слова і згаданий народний депутат. Він був добре інформований про мою попередню роботу за кордоном. Визнавши, що я справді був досвідченим дипломатом, він водночас наголосив, що я нібито не був патріотом нашої держави, оскільки протягом багатьох років «працював на Росію, як це було кілька років тому в Постійному представництві (ПП) СРСР при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві (Швейцарія), так і пізніше у посольствах СРСР та Росії». Справді, у 1977–1982 рр., відповідно до рішення Секретаріату ЦК КПРС, протягом 5 років мені довелося працювати на посаді другого секретаря ПП СРСР у Женеві, виділений для України. У зв'язку з цим мені постійно доводилося працювати саме з делегаціями й окремими представниками України, забезпечуючи їхню участь у роботі міжгалузевих комітетів і комісій ЄЕК ООН, МОП, ЮНКТАД, інших міжнародних організацій та їхніх органів, виконуючи відповідні вказівки МЗС України. Крім того, цей народний депутат заявив, що я начебто давно «продався» Росії та, можливо, до цього часу продовжую працювати на Москву. Зауваживши далі, що я не володію японською мовою, він запропонував відхилити мою канди-

датуру. Проте члени Комісії були іншої думки. Вони одногосно підтримали мою кандидатуру, а тодішній голова Комісії, відомий український поет Борис Ілліч Олійник, твердо підтримавши мою кандидатуру, наголосив, що давно знає мене особисто (і це так), згадавши при цьому нашу плідну з ним співпрацю в Третньому комітеті Генеральної Асамблеї ООН у 1975 році в Нью-Йорку, коли я надавав йому необхідну фахову допомогу та сприяння. Він схвально поставився до мого рішення відмовитися від навчання в Дипломатичній академії МЗС Росії, підкресливши, що це був учинок справжнього українського патріота. У ході голосування члени Комісії одногосно підтримали мою кандидатуру на посаду посла України в Японію. Після цього ще раз узяв слово той народний депутат і зняв свої застереження щодо моєї кандидатури, очевидно зрозумівши, що його намагання «люструвати» мене виявилися марними. Звичайно, я був задоволений таким остаточним рішенням цього депутата, але гіркий присмак від його поведінки в мене все ж залишився надовго... Бо тоді я добре усвідомлював, що в разі успіху його зусиль, спрямованих проти мене, мені не тільки б не випало стати послом, але й, можливо, довелося б залишити роботу в МЗС, оскільки негативне рішення Комісії могло б поставити хрест на моїй подальшій дипломатичній кар'єрі. Окрім того, таке рішення могло би стати в історії незалежної України першим прикладом «люстрації» дипломата як державного службовця.

Та найбільші складнощі чекали мене попереду... Залишалось лише дочекатись Указу Президента про моє призначення, а от із цим якраз і виникла пауза тривалістю майже шість місяців...

10 липня 1994 року в Україні мав відбутися 2-й тур президентських виборів, у який вийшли Л.М. Кравчук і Л.Д. Кучма. Не буду приховувати, що в Міністерстві закордонних справ України всі тоді очікували, що Президентом нашої держави переоберуть Л.М. Кравчука. Проте несподівано для всіх переміг Л.Д. Кучма. Ще будучи Президентом, Л.М. Кравчук не встиг підписати Указ про моє призначення (а також про призначення Шостака А.М., кандидатуру якого теж розглядали на згаданому засіданні Комісії, на посаду посла України до тодішньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії), хоча, за моєю інформацією, отриманою від Хоменка М.Г. — тодішнього глави Адміністрації Президента, усе для цього було готове. Леонід Макарович був дуже зайнятий участю у передвиборній кампанії перед другим туром, тож і не встиг підписати відповідні Укази про наші призначення. А новообраний Президент теж не поспішав цього робити, бо спочатку йому було, очевидно, не до указів про призначення послів... До того ж відповідні клопотання та звернення надсилали на ім'я його попередника. Тому питання з нашими призначеннями було відкладено на півроку. Трапився рідкісний прецедент, і в МЗС не знали що робити, оскільки Л.Д. Кучма після своєї перемоги звільнив А.М. Зленка із займаної по-

сади, а новопризначений міністр Г.Й. Удовенко ще перебував у Варшаві, де він працював послом України.

Нарешті, у вересні 1994 року новий міністр прибув до Києва. Йому також було тоді не до призначення посла до Японії... Коли пізніше я нагадав Геннадію Йосиповичу про це, він попросив мене зачекати, поки краще ввійде в курс усіх справ... Однак час ішов, відбувалися певні кадрові зміни та перестановки в МЗС, а я продовжував працювати начальником УАБСА...

Водночас Уряд Японії надіслав запрошення новообраному Президенту України здійснити на початку 1995 року офіційний візит до Токіо. Підготовкою такого візиту безпосередньо було доручено зайнятися «моєму» Управлінню та, добре усвідомлюючи важливість і значення цього візиту, я не намагався «форсувати» питання щодо мого призначення. Окрім того, на той час у міністерстві справді склалася дуже напружена ситуація із заміщенням керівних кадрів, і Геннадій Йосипович, відверто кажучи, не хотів, щоб я швидко від'їжджав до Токіо. Тому він усіляко відтягував направлення до Президента України відповідного листа щодо мого призначення. У розмовах зі мною міністр навіть почав порушувати питання щодо можливого призначення мене послом до однієї з близькосхідних країн, на що я погоджувався з огляду на велику кількість охочих поїхати послом до Японії. Однак ми обидва добре розуміли, що в разі вирішення цього питання в такий спосіб це буде не зовсім тактовно відносно японської сторони та навіть порушенням дипломатичного етикету, оскільки японська сторона вже давно надала мені агреман.

Чутки про моє можливе призначення на Близький Схід якимось чином дійшли й до посла Японії в Україні Сьодзі Суедзави. До речі, до призначення в Україну в травні 1993 року він працював Генеральним консулом Японії в Ленінграді, а ще раніше — перекладачем з російської Імператора Японії Акіхіто. Мабуть, саме тому серед іноземних послів, уже акредитованих у Києві, він краще за інших володів російською мовою, що значно полегшувало йому виконувати свою місію в Україні. Він був досвідченим і комунікабельним дипломатом, активно виступав за розбудову двосторонніх відносин з Україною. Ще задовго до рекомендації мене послом до Японії мені доводилося досить часто зустрічатися саме з послом Суедзавою. У відвертих розмовах зі мною він неодноразово заявляв про свою мрію «започаткувати нову і яскраву сторінку» в японсько-українських відносинах.

Мені імпонували такі підходи посла Суедзави, і я намагався всіляко його підтримувати, навіть не припускаючи, що одного дня мені самому випаде стати послом України в Японії... Одним словом, у нас склалися досить довірливі відносини й коли мене було призначено до Токіо, він, без перебільшення, зрадів такому рішення.

Проте, як я вже згадував, чутки про моє можливе призначення до іншої країни дійшли й до нього. Наприкінці листопада 1994 року посол Суедзава зателефонував мені та попросив влаштувати для нього термінову зустріч із міністром Удовенком. На моє запитання щодо теми розмови він коротко відповів: візит Президента Кучми. Міністр погодився прийняти Суедзаву того ж дня.

Згадуючи попередні численні зустрічі посла Японії з міністром, хотілося б зазначити, що перед такими зустрічами мені завжди доводилося запрошувати його на кілька хвилин до мого кабінету, чого, перш за все, хотів він сам, і ми коротко обмінювалися думками щодо змісту його запланованих бесід.

Цього ж разу, коли С. Суедзаву зустріли й запропонували зайти спершу до мене, він відмовився та попросив одразу супроводити його до міністра. По його обличчю було помітно, що він не в гуморі та чимось був дуже засмучений. Поки ми йшли з ним довгим коридором до кабінету Міністра він не промовив жодного слова. У ході розмови з Геннадієм Йосиповичем Суедзава порушив деякі питання запланованого візиту Президента України до Японії, наголосивши, зокрема, на «великій бажаності та необхідності» якнайшвидшого прибуття посла України до Токію з метою більш предметної підготовки цього візиту вже з «токійського кута», зауваживши при цьому, що, згідно з японським протоколом, посол України має зустрічати Президента України на борту урядового літака. Після цього він без вагань звернувся до міністра з проханням підтвердити чи спростувати чутки, що ширяться у дипкорпусі, щодо можливого мого призначення до однієї з близько-східних країн... Якщо це справді станеться, наголосив він, то японський Уряд негативно відреагує, бо так українська сторона «зневажливо поставиться не тільки до загальноприйнятих традицій і правил дипломатичного етикету, а й до рішення Уряду Японії, який надав агреман пану Дашкевичу»... Окрім того, зауважив він, у разі рекомендації Києвом на посаду посла іншої кандидатури, надання йому агреману затримається... Міністр, звичайно, спростував подібні чутки, підкресливши, що затримка з моїм призначенням трапилася через великий обсяг роботи, яку довелося виконувати мені особисто й Управлінню зокрема із розбудови відносин із багатьма зарубіжними державами, а також щодо підготовки візиту Президента України до Японії та труднощами міністерства з підбору мені висококваліфікованої адекватної заміни... Міністр запевнив посла Суедзаву, що найближчим часом він порушить перед Президентом України питання щодо мого негайного призначення. Провівши посла після зустрічі з міністром, я повернувся до Геннадія Йосиповича, який наказав терміново підготувати звернення до Президента, пославшись на зміст бесіди з послом Японії та необхідність якнайшвидшого призначення посла до Токію та відкриття української дипустанови у японській столиці в контексті запланованого

візиту Президента України. Наступного дня таке звернення було надіслане на адресу Л.Д. Кучми. Тільки після цього я відчув реальність мого швидкого призначення, яке й відбулося офіційно 3 січня 1995 року. Саме в цей день було опубліковано Указ Президента України про моє призначення послом України до Японії. Відтак я з добром і вдячністю згадав також посла Сuedзаву, який, хоч і не зовсім свідомо, узяв активну участь у вирішенні моєї подальшої дипломатичної долі...

Хотів би зазначити, що ще задовго до Указу Президента Л.Д. Кучми в міністерстві було розпочато підготовку до започаткування діяльності української дипустанови в Токіо. У цьому контексті влітку 1994 року керівництво МЗС прийняло рішення щодо направлення до Токіо так званої передової групи в складі... одного співробітника «мого» Управління. Скажу відверто, що я не був тоді в захваті від такого рішення, тим паче щодо відрядження до Токіо саме цього співробітника. Але мені було дуже важко активно протистояти такому рішення, оскільки мене ще не було призначено послом, а тільки рекомендовано. Уже після прибуття інших працівників до Токіо та започаткування діяльності посольства, виявилось, що цей співробітник не може нормально працювати в колективі: він був дуже високої думки про себе, зверхньо й зневажливо ставився до своїх колег. Деяко пізніше на нараді колективу було прийнято неординарне рішення — звернутися до керівництва МЗС із проханням щодо його дострокового від'їзду з Японії, що й сталося 20 серпня 1995 року.

Слід зазначити, що колектив посольства наполягав на тому, щоби дати такому співробітникові негативну характеристику, а також внести пропозицію про його звільнення із системи МЗС. Проте, виявивши лібералізм і певну м'якість, я тоді пожалів його та не включив до характеристики таке побажання решти колективу. Більше того, на превеликий жаль, я навіть відзначив, що він може бути використаний у МЗС, оскільки я добре розумів, які кадрові проблеми переживало на той час відомство. Як наслідок, цей співробітник продовжив працювати в МЗС, ставши через деякий час навіть заступником начальника одного з управлінь. Після цього він почав відверто й нахабно мститися посольству, та лише тоді мені довелося щиро пошкодувати, що свого часу я виявив нерішучість і не дав йому негативної характеристики, на яку він заслуговував. На щастя, це був лише один випадок у моїй роботі в посольстві протягом майже 5 років.

Питання добору кадрів для посольства досить гостро стояло на початковому етапі його діяльності. І це, звичайно, не дивувало, бо якщо в радянські часи в системі МЗС УРСР працювало приблизно півсотні дипломатів, то після проголошення незалежності України виникла потреба в доборі кількох сотень дипломатичних і технічних працівників. Що стосується фахівців-японістів, то їх узагалі тоді було дуже мало, а ті викладачі КДУ, що володіли японською мовою, як ви-

явилося дещо пізніше, були непридатними для нелегкої дипломатичної роботи в Токіо. З огляду на це, Управління кадрів, як правило, намагалося не направляти фахових співробітників із центрального апарату МЗС на роботу до посольства, а надавало перевагу пошуку їх в інших організаціях, що не завжди було виправданим, оскільки вони не мали необхідного досвіду дипломатичної роботи взагалі. Звичайно, мені хотілося, щоб до посольства відряджали співробітників із МЗС України, особливо тих, яких добре знав за спільною роботою. Утім, і в цьому питанні все ж були деякі вдачі кадрові рішення. У зв'язку з цим хочу навести приклад із відрядженням до посольства наприкінці грудня 1994 року Миколи Кулінич, який працював викладачем в Інституті міжнародних відносин КДУ й не був кадровим дипломатом. Але, будучи загалом підготовленою людиною, він швидко включився в роботу та протягом майже чотирьох років своєї праці під моєю «орудною» був, фактично, моєю «правою рукою». Наприкінці свого відрядження М. Кулінич, за моїм поданням, був підвищений до посади радника-посланника. А значно пізніше, у лютому 2007 року, став четвертим послом України в Японії. Він працював згодом ректором Дипломатичної академії України при МЗС України, а нині є послом України в Австралії. Тоді ж, протягом більше двох років у посольстві працювало лише 5 дипломатичних співробітників, кількість яких на четвертому році все ж досягла 10.

Було немало й інших вдалих кадрових рішень. Хотілося б тут згадати призначення радниками посольства Володимира Рябцева, який до цього працював начальником відділу МЗС, та Євгена Кузьміна, що прийшов до посольства на заміну М. Куліничу з протокольного Управління Адміністрації Президента. Добре зарекомендували себе також дипломатичні співробітники А. Дегтярьов та Ю. Лутовінов, які з часом стали провідними фахівцями-японістами.

Усе ж не можу не зауважити, що вже в ті роки почала укорінюватися практика «нав'язування» послу співробітників, особливо технічних фахівців «зі сторони», професійність яких часто виявлялася сумнівною. Це, до речі, продовжували широко практикувати й у ті роки, коли мені вже випало працювати першим послом України в Алжирській Народній Демократичній Республіці, до столиці якої я прибув одразу після Токіо. При призначенні таких кандидатур думку посла, як правило, запитували формально, хоча, як відомо, пізніше з цими кадрами доводилося працювати саме послу, який одноосібно відповідав за успішне виконання поставлених перед посольством завдань. А наявність у складі посольства таких «нав'язаних» співробітників і усвідомлення ними, що їх рекомендував хтось із керівників МЗС чи інших владних структур, досить часто знеохочувало належним чином виконувати свої обов'язки, що негативно позначалося на реалізації завдань посольства.

Були тут і винятки. Мені згадується колишній заступник Міністра закордонних справ України В.М. Ліпатов, який відповідав тоді за кадрове забезпечення закордонних дипломатичних представництв, за його гнучкі підходи й виважену позицію з питань добору кадрів. Будучи досвідченим дипломатом із багатим практичним досвідом, він завжди прислухався до думки посла, пропонуючи альтернативні кандидатури та, як правило, ніколи не виступав проти неї щодо того чи іншого кандидата для роботи в посольстві.

Однак повернемося до питання започаткування діяльності Посольства України в Токіо. Після прибуття в січні 1995 року до японської столиці я, згідно з протоколом, відвідав керівників відповідних підрозділів МЗС Японії з метою узгодження питання про вручення Вірчої грамоти імператору країни Акіхіто. Невдовзі було вирішено, що така церемонія відбудеться 15 лютого 1995 року. Розпочалась активна підготовка до цього важливого заходу: проведені тривалі зустрічі й бесіди із шефом імператорського протоколу, під час яких він детально роз'яснював, як і де це мало відбутися, про що можна говорити з імператором, а про що ні тощо. Коли мені вдалося освоїти всю процедуру, мене було запрошено до Імператорського палацу. І в тій залі, де планувалася зустріч з імператором, було проведено відповідну репетицію. Нарешті настав цей хвилюючий день! Вранці з двома співробітниками посольства я прибув у заздалегідь визначене місце (Tokio Station), розташоване недалеко від Імператорського палацу, де мене вже очікував шеф протоколу імператора та дві карети в кінських упряжках із групою вершників. Ми сіли із шефом протоколу в першу карету, а мої співробітники — у другу й приблизно за годину до початку церемонії в супроводі екзотично вдягнених 10–12 вершників ми вирушили до палацу. Дорогою нас зустрічали випадкові мешканці Токіо та представники української діаспори, які вітали нас і аплодували. Вони були заздалегідь поінформовані, що цього дня відбудеться церемонія вручення імператорові Вірчої грамоти першим послом незалежної України. Прибувши до палацу, шеф протоколу провів зі мною ще одну репетицію. До речі, це відбувається з усіма послами, які вручають Вірчі грамоти.

Вручення Вірчої грамоти й бесіда з імператором Акіхіто тривала десь хвилин 45. Імператор не порушував жодних політичних питань, здебільшого зосередившись на питаннях, пов'язаних із започаткуванням діяльності Посольства України в Токіо й аварією на Чорнобильській АЕС. Він заявив про готовність японської сторони надавати допомогу постраждалим під час цієї аварії відповідним регіонам України, а також висловився за розбудову між нашими державами культурного та науково-технічного співробітництва тощо. Вручивши Вірчу грамоту імператору Акіхіто, я відтак став Надзвичайним і Повноправним Послом України в Японії. Мені вже було дозволено наносити офіційні візити керівництву МЗС Японії та

Прибуття Посла України до Імператорського палацу 15 лютого 1995 року
The arrival of the Ambassador of Ukraine to the Imperial Palace on February 15, 1995

інших державних установ, керівникам Парламенту тощо, що й було зроблено пізніше згідно з наперед погодженим графіком.

На порядку денному посольства на початковому етапі його діяльності було одне головне питання: завершення якісної підготовки до першого офіційного візиту до Японії Президента України. Невдовзі до Токіо в рамках підготовки візиту прибув перший заступник Міністра закордонних справ Б.І. Тарасюк, перебування якого було дуже плідним і корисним. Разом із ним мені довелося не тільки відвідати й познайомитися з керівниками МЗС Японії та інших державних установ цієї країни, але й «увімкнути зелене світло» започаткуванню діяльності Асоціації японсько-української дружби в Парламенті Японії та обрати її керівником досить впливового депутата Х. Янагісаву, який активно виступав за розбудову відносин із нашою державою. Ми також побували та виступили на установчих зборах цієї асоціації.

До речі, перед моїм від'їздом до Токіо Х. Янагісаву відвідав Київ у середині січня 1995 року. Тоді він мав зустрічі у Верховній Раді України, його прийняв також Президент Л.Д. Кучма, якому він передав послання від Прем'єр-міністра Японії Т. Муроями. Х. Янагісаву мав також зустрічі з керівництвом МЗС України. Відбулась і моя тривала бесіда з ним. Уже тоді він погодився стати головою Асоціації, тому ми з Борисом Івановичем зустрічалися в Токіо з Х.Янагісавою вже як з добрим дру-

гом України. Говорячи відверто, я можу назвати його моїм «хрещеним батьком», оскільки протягом усіх років моєї роботи в Японії я постійно перебував під його певною опікою: майже будь-коли я міг із ним зустрітись, обмінятися думками з питань розвитку двосторонніх відносин, міжпарламентських зв'язків, отримати корисні поради. Усе це, звісно, сприяло виконанню завдань, які були поставлені перед посольством керівництвом нашої держави та МЗС України. Хотів би зазначити, що Х. Янагісава залишався головою Асоціації з перервою близько 10 років. Окрім того, він був надзвичайно умілим оратором. І я до цього часу картаю себе за те, що під час моєї роботи в Японії Х. Янагісава не був представлений до української державної нагороди, на яку він безумовно заслуговував за свій відчутний внесок у розбудову японсько-українських відносин та міжпарламентських зв'язків.

Забігаючи наперед, зазначу, що під час свого візиту до Токіо Президент України Л.Д. Кучма зустрівся з усіма членами Асоціації японсько-української дружби за робочим сніданком, що, звичайно, дало відчутний поштовх подальшому міжпарламентському співробітництву. У Верховній Раді України в 1995 році теж було створено Групу дружби з Японією, головою якої було обрано тодішнього народного депутата В. Черепа. Проте слід визнати, що працювала вона не так динамічно, як японська асоціація.

За кілька днів до початку візиту Президента Л.Д. Кучми до Токіо прибула т. зв. передова група з Адміністрації Президента, яка займалась узгодженням деяких специфічних питань, пов'язаних із перебігом візиту.

Настали заключні дні підготовки першого візиту Президента України до Японії, який мав відбутися з 22 до 25 березня 1995 року. Колектив посольства працював, як кажуть, не покладаючи рук. Майже щодня доводилося працювати, у прямому значенні, від світанку до пізньої ночі. Пригадую, як одного дня до посольства десь о 22-й годині зателефонувала журналістка з «Голосу України». Вона привіталась: «Добрий день». А я відповів: «Доброї ночі!». Вона спочатку не зрозуміла, але коли я пояснив, що різниця в часі між Києвом і Токіо становила 7 годин, вона почала вибачатися за пізній дзвінок і сказала, що зателефонує наступного дня. Але я заспокоїв її, сказавши, що ще не збираюся додому... Тоді вона взяла в мене інтерв'ю про роботу посольства та про очікуваний візит Президента. Що ж стосується пізніх дзвінків до посольства з Києва, то особливо цим «грішили» деякі керівники нашого МЗС. Вони частенько телефонували мені додому о 2-й годині ночі — о 3-й ранку й намагалися давати вказівки на кшталт «негайно відвідати МЗС Японії з того чи іншого питання та про результати зустрічей терміново поінформувати». У таких випадках я завжди говорив: «Ви не заперечуйте, якщо я почекаю, щоб керівники МЗС Японії хоча б покинулися та вийшли на роботу?».

Щодо журналістки з «Голосу України», то велике інтерв'ю, яке вона тоді взяла в мене, через кілька днів було опубліковано на шпальтах цієї газети під красномовним заголовком: «Від зорі до світанку». А з «Голосом України» й тією журналісткою, зокрема, у нас були встановлені в подальшому стабільні робочі контакти й співпраця, свідченням чого стала поява великої кількості публікацій про роботу й проблеми посольства. Пізніше, коли було заплановано на травень 1997 року візит у Японію Міністра закордонних справ України Г.Й. Удовенка, у ході якого, зокрема, було підписано Меморандум про створення Японського центру в Україні, я погодив із ним питання про те, щоб ця журналістка, яка вже була добре обізнана з роботою посольства, була включена до складу групи журналістів, що його мали супроводжувати. Одним словом, між Посольством України і «Голосом України» в роки моєї роботи в Токіо склалася плідна співпраця плідне співробітництво, що сприяло інформуванню нашої громадськості про українсько-японську співпрацю та підходи японської сторони до розбудови відносин із нашою державою. У зв'язку з цим хочу підкреслити, що «Голос України» публікацією матеріалів на своїх шпальтах допомагав посольству вирішувати деякі нагальні проблеми функціонування дипустанови, до яких він привертав увагу керівників МЗС і держави. Тож для того, щоб у 1996 році посольству було виділено відповідні кошти й ми нарешті переїхали в інше приміщення, залишивши будинок приватної японської компанії «Шіба корпорейшн», чимало зробило й це видання. Отже, після того, як посольство почало орендувати нове приміщення, було усунуто привід для подальшої компрометації нашої дипустанови через її тривале перебування «в приймах» цієї японської корпорації, про що неодноразово писали раніше російські журналісти. Саме цей факт використовували також, з уст «дружніх» російських ЗМІ, і деякі про-російські журналісти Японії, які постійно намагалися «докопатися» до умов перебування нашого посольства у згаданому приміщенні, за оренду якого ми, до речі, нічого не платили...

Однак знову хотів би повернутися до 22 березня 1995 року, коли було розпочато перший офіційний візит Президента України до Японії. Українська урядова делегація була розміщена в одному з престижних готелів Токіо «Нью Отані». На ранок 23 березня було заплановано робочий сніданок із представниками японської ділової сфери. Сніданок мав відбутись у ресторані, розташованому на 32-му поверсі готелю. Я прибув до готелю о 7:30 ранку, тобто за годину до початку заходу, і піднявся нагору. Вочевидь усе йде так, як і заплановано. До ресторану вже почали підходити співробітники МЗС Японії, які відповідали за протокольні заходи. Раптом під час моєї розмови з одним із них я відчув сильний поштовх у супроводженні гулу й уся зала «попливла» під ногами. Я зрозумів, що відбувається сильний землетрус. Весь персонал ресторану одразу кинувся до вікон. За ними

Зустріч Посла України з Головою Палати представників Парламенту Японії пані Дої та вручення їй послання від Голови Верховної Ради О. Мороза

The meeting of the Ambassador of Ukraine with the President of the House of Representatives of the Japanese Parliament Ms. Doi and presenting with a message from the Chairman of the Verkhovna Rada O. Moroz

прослідуював і я: ми дивилися на будинки, які були розташовані поруч із готелем, і бачили, що вони дуже сильно хиталися, але не руйнувалися. Наш готель — теж!

Я запитав одного співробітника МЗС Японії: а чому всі кинулися до вікон, а не стали ховатись під столи тощо? Він відповів: вони хотіли пересвідчитися, що навколишні будівлі не падають, додавши, що готель «Нью Отані» побудований з урахуванням відповідних антисейсмічних вимог, у зв'язку з чим він здатен витримати землетрус до 9-ти балів, а цей, що стався, додав він, значно слабкіший. Готель може бути зруйнований, сказав він, лише в тому випадку, якщо епіцентр землетрусу опиниться під самою будівлею... На щастя, подумав я, цього разу біда оминула нас...

А через кілька хвилин до ресторану зайшли японські підприємці та українська делегація на чолі з Л.Д. Кучмою. Незважаючи на землетрус, який щойно стався, зустріч проходила досить жваво, було обговорено чимало питань розвитку торговельно-економічного співробітництва між двома країнами, але тема землетрусу не сходила з вуст. Один із японських бізнесменів навіть зауважив, що це дуже хороший знак для Президента й України. «Дай Бог», — подумав я про себе...

Згадую, що за два дні до візиту в токійському метро релігійна секта «Аум сінріке» здійснила газову атаку, унаслідок якої 12 осіб загинуло, а кілька десятків отримали отруєння. І саме в дні візиту до Токіо нашого Президента — 22–23 березня — їх арештовували, а тому в японській столиці вживали досить суворі заходи безпеки.

А ще раніше, 17 січня того ж року, у місті Кобе, як відомо, стався один із найсильніших землетрусів магнітудою 7,3 за шкалою Ріхтера, який забрав тоді життя близько 6,5 тис. людей, а більше 300 тисяч залишилися без житла... Ось у такому не зовсім сприятливому для нас контексті відбувався перший візит до Японії другого Президента України.

23 березня 1995 року за участю Міністра закордонних справ України Г.Й. Удовенка відбулася довгоочікувана радісна подія — офіційне відкриття в Токіо Посольства України. Над будівлею замайорів жовто-блакитний прапор нашої держави. Сам же візит Президента відбувся успішно, особливо з огляду на те, що це був перший контакт на такому високому рівні між двома сторонами.

Під час візиту було закладено важливі політичні й економічні підвалини двосторонніх відносин між державами, а головним його підсумком стало підписання Президентом України Л. Кучмою та Прем'єр-міністром Японії Т. Муроямою Спільної заяви між Україною і Японією, яка визначала основні орієнтири на подальшу співпрацю між нашими державами. Слід також нагадати, що за більш ніж 20 років існування дипломатичних відносин між Україною та Японією відбулося три офіційні візити Президента України, один — Прем'єр-міністра та два візити — Голови Верховної Ради до країни «Сходу Сонця». Візит Президента України надав відчутного поштовху розвитку різноманітного співробітництва між двома державами в різних галузях.

А 30 червня — 1 липня того ж року в Києві побував із візитом Міністр закордонних справ Японії Ю. Ікеда. У березні 1998 року на додаток до свого попереднього візиту сюди в травні 1997 року, як Голова 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, з офіційним візитом у супроводі начальника територіального управління МЗС посла І.М. Турянського Японію знову відвідав Міністр закордонних справ України Г.Й. Удовенко.

За роки моєї посольської місії було започатковано міжпарламентський обмін: так, у серпні 1997 року Київ відвідав Голова Палати радників Парламенту Японії Дзюро Сайто, якого прийняло вище керівництво нашої держави. У вересні того ж року в Україні побував новий Голова парламентської Асоціації японсько-української дружби Й. Хаясі, з яким відбулися мої зустрічі перед його поїздкою до Києва й після його повернення.

У рамках започаткованих японських програм технічного сприяння на стажуванні в Японії в 1996 році побував 51 український фахівець. Україну ж із метою ознайомлення з японським передовим досвідом то-

Зустріч Посла України з Головою Палати радників Парламенту Японії Дзюро Сайто
The meeting of the Ambassador of Ukraine with the President of the House of Councillors
of the Japanese Parliament Juro Saito

го року відвідало 58 японських експертів. Отже, було започатковано співпрацю й у науково-технічній сфері.

Розпочалися активні візити до Японії наших економічних делегацій та окремих представників — директорів українських промислових підприємств, одним із важливих позитивних результатів яких стало прийняття японською стороною 17 вересня 1995 року офіційного рішення щодо включення України до переліку держав, яким Уряд Японії надавав так зване торговельне страхування, або, інакше кажучи, експортні гарантії кредитів і приватних зовнішньоторговельних інвестицій. Таке важливе для нас рішення засвідчило високу довіру Японії до нашої держави як до надійного ділового партнера з великими можливостями. Згодом це рішення набуло більш конкретного змісту, відігравши велике значення в питаннях подальшої активізації фінансово-торговельного співробітництва між японськими корпораціями й українськими підприємствами та відповідними фінансовими організаціями двох країн.

На особливу увагу в цьому контексті заслуговує перший візит у Токіо на запрошення Голови українського комітету Японської Асоціації «Кейданрен» Д. Каваке влітку 1997 року великої представницької делегації Українського союзу промисловців та підприємців (УСПП) на чолі

з його керівником, головою української частини змішаної Міжурядової комісії з питань торговельної економічної співпраці з Японією при КМ України А.К. Кінахом, яку створив після відвідин Японії Президент України. Тоді уже було започатковано активне співробітництво низки наших вітчизняних підприємств із японськими корпораціями, зокрема із такими, як «Нісьо Іваї», «Сумітомо», «Марубені», «Міцуї», «Міцубісі», «Іточу» та ін., що входили тоді до десятки найпотужніших компаній світу.

Так, наприклад, корпорація «Нісьо Іваї» вже мала 5 проектів модернізації деяких українських підприємств, зокрема Запорізького металургійного комбінату «Запоріжсталь», на загальну суму близько 1,5 млрд дол. США. Було також підписано контракт на реконструкцію Одеського машинобудівного виробничого об'єднання «Оріон». Компанія «Міцуї» підписала контракт з «Укрнафтою» на реконструкцію Кременчуцького нафтопереробного комплексу на 200 млн дол. США, а компанія «Міцубісі» уклала контракт із «Білоцерковщиною» на реконструкцію деяких її виробничих потужностей, яким було передбачено закупівлю японського обладнання на суму близько 50 млн дол. США та придбання сировини на 10 млн дол. США. Корпорація «Марубені» брала участь у реконструкції низки українських підприємств і реалізовувала спільні проекти в галузі хімічної та нафтохімічної промисловості, у модернізації Запорізького металургійного комбінату. Через свої представництва у Бельгії та Німеччині вона закуповувала в Україні продукцію хімічної, нафтохімічної та металургійної промисловості.

Зустріч Посла України Михайла Дашкевича з керівництвом корпорації «Сумітомо»
The meeting of the Ambassador of Ukraine Mykhailo Dashkevych with executives of the corporation
«Sumitomo»

Могутня японська корпорація «Сумітомо», яка мала тоді загальний річний товарообіг із зарубіжним партнерами близько 150 млрд дол. США, також активно почала освоювати український ринок. Фахівці корпорації почали реалізовувати в Україні проекти будівництва кількох ліній оптоволоконного зв'язку, брали участь у модернізації гірничо-збагачувальних комбінатів у Кривому Розі та низки агропромислових комплексів. За 1996 рік товарообіг корпорації з українськими підприємствами склав майже 25 млн дол. США. Потім він продовжував зростати. А в 1998 році ця ж корпорація започаткувала у Києві діяльність філії свого європейського представництва «Сумітагро», у відкритті якого на запрошення президента «Сумітомо» й за погодженням із МЗС довелося взяти участь і мені. Перелік компаній, які вже тоді розпочинали активне співробітництво з українськими підприємствами, можна було б продовжити.

Ось чому українська економічна делегація на чолі з А.К. Кінахом, розпочавши переговори в «Кейданрен», була потім прийнята в усіх вищезгаданих корпораціях і провела з її керівниками змістовні й корисні переговори. А з «Кейданрен» керівник української делегації підписав Меморандум про співробітництво, що відкрило нові можливості для двосторонньої співпраці. Невдовзі голова «Кейданрен» Д. Каваке також відвідав Україну на чолі делегації японських підприємців.

За підсумками 1996 року товарообіг між двома країнами досягнув 244 млн дол. США, перевищивши майже на третину товарообіг попереднього до відкриття Посольства України в Токіо звітного 1994 року. Визнаю, що, звичайно, це не так багато з огляду на потенціал Японії, але необхідно враховувати те, що це був лише початок розвитку двосторонньої співпраці між нашими країнами, у процесі якого було закладено необхідні підвалини для ліпшого співробітництва між незалежною Україною та країною «Сходу Сонця».

Надаючи пріоритетного значення співробітництву саме з японським бізнесом, зокрема з найпотужнішими корпораціями, я вирішив тоді обов'язково організовувати щорічні зустрічі та переговори з їх керівниками, оскільки це приносило позитивні результати. З огляду на помітну активізацію торговельно-економічного співробітництва у різних галузях, у Києві в 1998 році було прийнято рішення щодо введення до штатного розпису посольства посади радника з економічних питань, яку, як я зазначав вище, посів економіст В.Є. Рябцев, що, на мою думку, також сприяло подальшому поглибленню економічних відносин між двома сторонами.

Докладало посольство зусилля і до започаткування співробітництва між двома країнами в галузі культури, хоча це було не так легко з огляду на те, що у відповідних творчих трупях і організаціях України не було необхідних коштів для здійснення гастрольних поїздок у Японію. Тому доводилося шукати японських спонсорів для організації таких виїздів, і часом це нам вдавалося... Усе ж на початку

1996 року в Японії побував колектив Київського театру опери та балету на чолі з народним артистом України А. Мокренком. Пізніше гастролі артистів цього театру в Японії стали регулярними, а їхні виступи завжди користувалися великим успіхом у японських глядачів. На початку листопада 1997 року тут побував із двотижневими гастрольями дитячий колектив Київського молодіжного театру «Ангели Чорнобиля» з виставою «Світло далекої зірки». Задум щодо підготовки вистави виявився не найкращим, оскільки в японських провінціях, де колектив здебільшого виступав, англійської майже не знали. Однак з урахуванням того, що наступного року колектив збирався їхати в Америку й виступити в ООН, таке рішення керівника цього театру можна було зрозуміти. Після прибуття ж колективу до Японії в одному з токійських будинків культури відбулося урочисте відкриття їхніх гастролей за участю посла України, представників японської громадськості, співробітників нашого посольства та членів їхніх сімей. Щодо подальших виступів у Японії юних київських артистів, то вони відбувались у вщерть заповнених залах і тепло сприймалися місцевими глядачами.

Зустріч Посла України під час його перебування в м. Хіросіма з головою та членами місцевого відділення Товариства японсько-української дружби

The meeting of the Ambassador of Ukraine during his stay in Hiroshima with the Chairman and members of the regional Japanese-Ukrainian Friendship Association

Хотів би окремо згадати про наші тодішні відносини з представниками посольства Росії, а також російськими журналістами. Так склалося, що від початку діяльності української дипустанови в Токіо, а то й раніше, усі вони займали в ставленні до Посольства України не завжди дружню позицію. Зокрема, російські журналісти (Агафонов та інші), які представляли в Токіо «Известия» та інші видання, постійно намагалися «залізти в душу» нашим деяким охочим до розмов співробітникам, весь час шукаючи в їхніх висловлюваннях чи діях якийсь

негатив, аби потім скомпрометувати їх у своїх публікаціях. Уже тоді їм стало відомо, що українська сторона не платить за оренду приміщення, тож це їх дуже заінтригувало. Будь-якою ціною вони хотіли вивідати, чому так сталося, що надала цій японській корпорації взамін українська сторона тощо.

Уже тоді я порадив своїм співробітникам, аби вони намагалися уникати відвертих розмов із представниками російських ЗМІ. Слід зауважити, що російські «писаки підкопалися» навіть до вручення мною Вірчої грамоти імператору. Ось як, наприклад, повідомили про це «Известия» на другий день (подано мовою оригіналу): «Как стало известно из информированных источников, вчера бывший сотрудник одного из российских посольств, только что назначенный Посол Украины Михайло Дашкевич вручил Верительные грамоты Императору Японии. Впрочем, это событие прошло здесь совсем не замеченным, так как о факте вручения Грамоты в дипкорпусе Токио ничего не знали»... Тобто російський журналіст, який підготував таку інформацію, пішов на відверту фальсифікацію, оскільки, як відомо, посольство за будь-яких умов надсилає відповідну вербальну ноту з інформацією про вручення послом Вірчої грамоти, у якій наголошено на бажанні посла встановити й розвивати стосунки зі своїми колегами з інших посольств, представлених у Токіо. Десь на другий-третій день це, до речі, зробило й наше посольство. Зауважу, що такий конкретний випадок перекручування фактів російськими ЗМІ не був поодиноким. Тоді вони часто вдавалися до нахабних та цинічних вигадок про діяльність нашого посольства, як це вони роблять і нині у своїх брехливих пропагандистських репортажах про так зване «вільне волевиявлення» мешканців Криму щодо приєднання до Росії, про нав'язану нам Росією війну на Сході України й регулярні відправки Москвою до Донбасу своїх численних т.зв. гуманітарних конвоїв, велика частина вмісту яких припадає на сучасну зброю та боєприпаси для проросійських бойовиків-терористів...

Пригадую, коли десь через тиждень після вручення Вірчої грамоти я наніс протокольний візит послу Росії Людвігу Чижову, який, до речі, мав українське коріння та був родом із Києва, запитав про не зовсім коректну поведінку представників російських ЗМІ, а також попросив його якось «приструнити» окремих журналістів, він відповів: «...у Росії свобода преси й ми на них не впливаємо»... Відтак я чітко зрозумів, що вказівки щодо всілякої компрометації української дипустанови в Токіо надходили з Москви...

Тоді, започаткувавши діяльність нашого посольства, ми стикалися з багатьма труднощами. Були певні проблеми також з орендою квартир для співробітників посольства, оскільки на ці цілі МЗС України виділяло недостатньо коштів, аби можна було орендувати прийнятне житло поблизу розташування нашої дипустанови, оскільки ціни на оренду нерухомості в цьому районі були досить високими. Однак нам

стало відомо про наявність у будинках організацій, що підпорядковувалися російському посольству, багатьох порожніх квартир. А тому, за попередньою домовленістю з Л. Чижовим мені вдалося поселити кількох наших співробітників за більш-менш низьку орендну плату в квартири будинку, що належав Торговельній місії при посольстві Росії. Проте під час згаданої протокольної зустрічі російський посол поставив вимогу звільнити ці квартири, посилаючись на вказівку від свого Центру. Слід зазначити, що саме в той момент між українською та російською сторонами відбувалися важкі й напружені переговори щодо розподілу закордонної власності колишнього СРСР, а Росія, як відомо, успадкувала в Токіо цілі містечка. У зв'язку з цим Київ не тільки не відмовлявся від своїх претензій на цю нерухомість, а й продовжував наполягати на передачі її частини для потреб Посольства України. Позиція ж Москви з цього питання була непохитною: вона не хотіла передавати нам у Токію жодного квадратного метра, вирішивши навіть виселити українців із тих квартир, за оренду яких, до речі, ми вчасно платили. З огляду на таку тверду позицію української сторони, Чижов, очевидно, злякався, що наші співробітники можуть залишитись у цих квартирах, не вносячи орендної плати, і запропонував мені виселити їх. Хотів би також наголосити, що під час тієї бесіди посол РФ навіть не натякнув на своє бажання, що зазвичай роблять у ході подібних зустрічей послів, надати якусь можливу допомогу чи пораду. Пригадую також, що після призначення у вересні 1996 року нового посла Росії до Японії О.І. Панова, із яким у мене встановилися непогані ділові й особисті стосунки, ставлення до української дипустанови суттєво змінилося на краще.

З великим задоволенням згадую мою зустріч із тодішнім послом Сполучених Штатів у Японії, колишнім віце-президентом США Уолтером Мондейлом. Під час нашої бесіди У. Мондейл повідомив, що він був «добре обізнаний» щодо інформаційної кампанії, яку проводили російські представники проти Посольства України. Він зокрема наголосив, що російська сторона робить це свідомо, оскільки вона не очікувала такого швидкого рішення Києва про відкриття посольства у такій дорогій столиці, як Токіо. Посол США запевнив мене також про «повне розуміння» проблем, із якими зіткнулася в Токіо українська сторона, і запропонував звертатися до нього особисто або до його заступника по допомозі в разі можливого виникнення якихось проблем. Ось так повів себе посол не зовсім тоді «братньої» до нас держави, на відміну від представника «братньої» Росії...

У цьому контексті з теплотою згадую також наступника У. Мондейла, колишнього спікера палати представників Конгресу США сенатора Томаса Фолі, з яким я також налагодив дружні контакти й співробітництво. Одного разу, у січні 1998 року, коли до Токіо прибув міжнародний екіпаж космічного корабля-шатла «Колумбія», на честь якого

американська сторона влаштувала протокольний захід, ми з послом Фолі виступили на ньому перед присутніми американськими, українськими й іноземними дипломатами, а також представниками японських організацій. Як відомо, до складу цього міжнародного екіпажу входив і перший космонавт незалежної України Леонід Каденюк та японський астронавт Дої. Наш космонавт відвідав тоді Посольство України, де з ним відбулася тривала дружня та досить цікава бесіда.

Зустріч Посла України з Послом США в Японії, колишнім спікером Палати представників Конгресу США, сенатором Томасом Фолі на прийомі з нагоди прибуття до Японії міжнародного екіпажу космічного корабля-шатла «Колумбія», до складу якого входив український космонавт Леонід Каденюк та японський астронавт Дої

The meeting of the Ambassador of Ukraine with the Ambassador of the USA to Japan, former Speaker of the United States House of Representatives, Senator Thomas Foley at the reception upon arrival in Japan of the international crew of space shuttle «Columbia», which included Ukrainian cosmonaut Leonid Kadeniuk and Japanese astronaut Doi

Посольство проводило також широку інформаційно-роз'яснювальну роботу серед японської громадськості з метою інформування її про Україну, наше співробітництво з Японією, про позицію нашої держави з питань відносин із НАТО, Російською Федерацією та з інших міжнародних питань. Мені особисто доводилося виступати перед студентами університету в Кіото, давати інтерв'ю низці японських видань. Щороку на річницю незалежності України в провідних японських ви-

даних друкували мої статті, інші публікації про нашу державу та двосторонні українсько-японські відносини. Так, у квітні 1995 року я дав чимале інтерв'ю «Дейлі Йоміурі» — одній із найбільших англо-мовних японських газет. На запитання журналіста цієї газети «Що особисто мені, як дипломату, дала незалежність України?», я відповів: «При Радянському Союзі, як кадровому співробітнику Міністерства закордонних справ України, працюючи в посольствах СРСР за кордоном, мені б ніколи не пощастило дослужитися до посади посла Радянського Союзу, бо, як правило, коли вихідці з МЗС України відряджались на роботу до радянських посольств, то найвищою посадою, яку вони там займали, була здебільшого посада першого секретаря. Таку ж посаду займав і я в одному з радянських посольств». Я детально роз'яснив, що в системі української дипломатичної служби лише один Міністр закордонних справ України мав за радянських часів ранг Надзвичайного і Повноважного Посла СРСР та міг претендувати на таку ж посаду в одному з радянських посольств. Його ж заступники мали, як правило, ранги посланника, щонайбільше — першого класу. Японські журналісти зі здивуванням сприйняли мою інформацію та відповіли, що їм відомо про українців, які працювали радянськими послами. На це я відповів, що, дійсно, було декілька колишніх

Виступ Посла України на прийомі, влаштованому Послом США в Японії Т. Фолі на честь міжнародного екіпажу космічного корабля «Колумбія»

The speech by the Ambassador of Ukraine at the reception, hosted by the Ambassador of the USA to Japan T. Foley in honor of the international crew of space shuttle «Columbia»

вихідців з України, які працювали на таких посадах, але, підкреслив я, до того вони займали високі посади на партійно-комсомольській роботі в Україні, працюючи, зокрема, секретарями ЦК партії та комсомолу чи секретарями обкомів і, значно рідше, секретарями міськкомів або великих райкомів. Але, додав я, таких прикладів було зовсім мало. Газета «Дейлі Йоміурі» повністю надрукувала мої роз'яснення на цей рахунок. У дипломатичному корпусі Токіо це інтерв'ю сприйняли з великою цікавістю. Але тодішній посол Російської Федерації Л. Чижов декілька тижнів після цієї публікації ходив «надутий» і всіляко намагався уникати зустрічей зі мною...

На завершення цих спогадів хотів би з повним на те правом і маючи для цього всі підстави відзначити, що протягом 1995–1999 років, коли на мою долю випала велика честь очоловати нашу дипломатичну установу в Японії, вона, у цілому, успішно виконувала ту місію, яку було покладено на неї керівництвом МЗС і держави. Безумовно, з низки об'єктивних причин не все вдалося реалізувати на той час, але з великою впевненістю мені хотілося б сказати, що співробітники посольства, які працювали під моїм очільництвом самовіддано й чесно, прагнули зробити все можливе, щоб у ті нелегкі для всіх нас роки був закладений міцний і надійний фундамент для майбутніх двосторонніх відносин України з такою могутньою державою, якою є Японія.

Я впевнений, що об'єктивний і позбавлений упередженості дипломат, який добре обізнаний зі станом та рівнем тогочасного співробітництва України з Японією і знає труднощі, які переживала в той період наша молода держава, із розумінням сприйме мій виклад перебігу основних тодішніх подій у сфері двостороннього українсько-японського співробітництва й мої оцінки. Водночас сподіваюся на те, що ті українські послы, які першими відкривали наші дипломатичні установи у зарубіжних державах, також із належним розумінням сприймуть цю мою розповідь і ті проблеми, із якими довелося мені й моїм співробітникам зіткнутися на початковому етапі діяльності нашої дипустанови, тим більше в такій країні, як Японія, яка суттєво відрізняється від інших держав. Вважаю за доцільне також повідомити, що мої особисті зусилля в розбудові двосторонніх відносин із Японією були оцінені Президентом нашої держави й керівництвом МЗС: мені, зокрема, було присвоєно найвищий дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла України, а також нагороджено орденом «За заслуги».

А наприкінці жовтня 1999 року, через 10 днів після мого від'їзду з Токіо, я прибув до Алжирської Народної Демократичної Республіки, куди був призначений також першим послом України в цій державі, розташованій у Північній Африці.

Але це вже зовсім інша історія, ще один важливий етап у моїй багаторічній роботі на дипломатичній ниві...

Mykhailo DASHKEVYCH,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
veteran of Ukraine's diplomatic service

ARDUOUS AND LENGTHY WAY TO TOKYO

Before my appointment in January 1995 as the first Ambassador of Ukraine to Japan, I worked more than four years since the beginning of 1988 in the Soviet Embassy in the Republic of Benin, and after the collapse of the Soviet Union — at the Embassy of Russian Federation. I start from so far for a reason, because my work in these Embassies could have put an end to my diplomatic career, particularly when considering my candidacy for the post of Ambassador to Japan in the Verkhovna Rada of Ukraine in June 1994.

So I begin my memories with a short story about my diplomatic mission in Benin. This West African country with a population more than 7 million people at that time, in Moscow's geopolitical plans and the Central Committee of Communist Party of the Soviet Union in particular occupied an important place. Its president was General Mathieu Kerekou, by his efforts in November 1975 was created the People's Revolution Party of Benin (PRPB), which was guided in its activities by the principles of scientific socialism. M. Kerekou became the Chairman of the Central Committee of the party immediately after its creation and continued to head it until 1990.

In his foreign policy he was completely guided by the Soviet Union and People's Republic of China and built socialism in Benin, but in reality, western diplomats joked in those years that it was something similar to «Marxism-beninism» that had nothing to do with the ideas of socialism... In this regard, the Embassy of the USSR was well equipped with all services and by its numbers was one of the biggest Soviet Embassies in West Africa. In Cotonou, the economic and political center of Benin (author's note: the official capital of Benin is Porto Novo, where the Parliament and several ministries are situated) where virtually located Embassies of all Western countries, and most of them were diplomatic missions of France and the United States. The Embassy of the USSR occupied the third place.

In the same Beninese army and navy, fully controlled by a large number of Soviet military instructors who worked there and civilian experts, led by the same instructors, built in the jungle 180 km away from Cotonou at Moscow's cost a large military airfield (author's note: in 1990, its construction, due to changes of the leadership of Benin policy, was kept...). By the plans of the Kremlin's management, these airfield should have been used afterwards both by Beninese Air Force, and, «if necessary,» the Air Force of the Soviet Union... In reality, Moscow har-

bored plans to use it later as a military air base, because in those years a sharp military political and ideological confrontation between two social systems was observed on world scene.

Cooperation was actively expanding between the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union and the Central Committee of PRPB. Benin was often visited by the Soviet party high-level delegation.

As I worked as the head of political division, first secretary of the Embassy, I had to be in charge of the inter-party cooperation as well. In this regard I often had meetings with the leadership of the Central Committee, especially in cases when it was necessary to implement urgent guidance of the initiatives of the Central Committee of the CPSU and the Soviet Union MFA on foreign policy issues, while MFA of Benin was responding passively or slowly. To speed their implementation I had to ask for support of the Central Committee of PRPB, which gave positive results...

After finishing my work at the Embassy it was planned to delegate me to study at the Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation at 2-year courses for training and preparation of diplomatic staff, who later were sent to senior positions of the Russian diplomatic missions abroad. Being well aware of the fact that in case of agreement with this proposal and especially after graduation, I had to be working further for Russia, literally betraying my motherland, I appealed to the Minister for Foreign Affairs of Ukraine Anatoliy Zlenko to recall me at the disposal of the Ministry, where I previously worked.

Given the deficit of qualified personnel in our diplomatic system after Ukraine gained independence, the leadership of Ministry of Foreign Affairs has met my request and I returned to Kyiv soon. Soon after, in early 1993, I was appointed as a member of the Board, Head of the Management of bilateral relations (MBR), which I «inherited» from B. Korniyenko after his appointment of the independent Ukraine's first Ambassador to Greece. In the subordination of MBR at the time were all Ukrainian foreign diplomatic institution, and therefore the management was semi-operational and had difficulty being manageable, acutely feeling the need for reorganization. Yet I have noted that the MBR was more or less completed with diplomatic staff and rightfully could be called «forge» of diplomatic staff – specialists in bilateral relations.

No wonder, about 15 former heads of departments of the Office, who then worked under my supervision, later became Ambassadors of Ukraine in a number of foreign countries. In this context, I would like to cite the names Yu.Bohayevskyy, O.Bozhko, V.Nahaychuk, I.Lytvyn, Ye.Mykytenko, Ye.Perelyhin, K.Tymoshenko, I.Polikh, H.Laty, V.Adomaytis, M.Nahornyy, P.Kiriakov and others...

For the purpose of restructuring the Administration I repeatedly asked the Minister A.Zlenko about converting this administration to the Department of bilateral relations, similarly to the existing practice

in European foreign ministries. However, A. Zlenko did not agree to it, while obviously being influenced by the head of its Secretariat, who had noticeably jealous attitude to this proposal, perhaps realizing that, in the case of such a unit in the Ministry of Foreign Affairs, the Secretariat would be somewhat in the background...

Later I still managed to convince the Minister to agree to the formation of two separate regional offices at the MBR. The Ministry has instructed me to head the First Territorial Department, responsible for a number included work with the Asia-Pacific region and Oceania, Africa, Near and Middle East, CIS and Russia.

The second regional branch was headed by my colleague Yurii Bohayevskiy who before was my assistant in the MBR. Now he supervised the development of Ukraine's relations with the rest of the world.

I was already studying all the information about Japan and even traveled to Tokyo in February 1994 on the invitation of the Ministry of Foreign Affairs of the country. There I had meetings with the departments' heads of Ministry of Foreign Affairs, where we discussed specific issues of relations development between our countries. The presence of the Department on cooperation with the CIS and Russia in the First Territory Regional Directorate and the nature of its work somewhat differs in its specifics from the other units of the Office. And so again I had to talk about the issue of the extraction of the Department of the CIS and Russia with the Minister of the First Territory Regional Directorate with the Minister. After he agreed, I was assigned to lead the Directorate General for the Asia-Pacific Region, Middle East and Africa and the Department of the CIS and Russia was transformed into a separate management, which apparently corresponded to the spirit of those times. O Bozhko, who previously worked at the First Territory Regional Directorate as the Head of the CIS and Russia Department, became its head.

At the end of April 1994, the Minister suggested I move over to a higher position... But I disagreed with such offer, in turn asking to appoint me to as the Ambassador because at that time there were many unfilled vacancies of such level. During our conversation, Anatolii Maksymovych looked at me slyly and asked: «And what country would you like to go to?» I replied without hesitation: to Algeria or Tunisia, because I had a good knowledge of the French language, which was officially considered a second language in these countries. I also was well aware of the situation in these North African states of Maghreb and had visited them as a part of our Ministry's delegations. After such answer, Minister jokingly said: it is still too early for you to rest, but, he added, if you so strongly wish to become the Ambassador I offer you to go to Japan, which is a very important state for us, or agree to the promotion.

I consider it necessary to recall that on December 28, 1991, Japan recognized the independence of Ukraine and on January 26, 1992, established a dip-

lomatic relationship with it next year. A year later — on January 20, 1993 — Japan opened its Embassy in Kyiv. In May of the same year the Ukrainian capital welcomed Shoji Suedzava, the first resident Ambassador of Japan (Author's note: until January 19, 1993 Ambassador of Japan with concurrent accreditation to Ukraine, with residence in Moscow, was S. Edamura). The Japanese side has repeatedly asked the leadership of our country to open a Ukrainian Diplomatic Mission in Tokyo. That is why the MFA of Ukraine was deeply aware of the need for this step, which explains the attempt of our Minister to pick up the Ukrainian Ambassador to Japan as soon as possible. After making the suggestion on the possible appointment as the head of the Embassy of Ukraine in Japan, Anatoliy Maksymovych gave me two days to consider this. Frankly, to me this proposal was somewhat unexpected. I was well aware of how difficult it will be to work as the first Ambassador in one of the most influential and developed countries in the world, member of the Group of Seven. Also considering the lack of the japanistics specialists and the need to begin work in Tokyo from scratch. However, after considering the proposal and consulting with my family, I agreed to this appointment. After a while, when Zlenko negotiated the approval of my candidacy with Leonid Kravchuk, the President of Ukraine, in early May 1994 was held the meeting of the collegium of the Ministry where my candidacy was approved of. A request to agreement was sent to Tokyo at once. After about six weeks later the Government of Japan has agreed to my appointment. The only thing left was for the Verkhovna Rada Committee on Foreign Affairs to approve of my candidacy. I ought to note that there were a lot of people wishing to become the Ambassador of Ukraine in Japan at that time... Among the candidates were both professors of the Taras Shevchenko National University of Kyiv and some officials (who did not know any foreign language!), including one of the former ministers of foreign economic relations of our country.

I learned that one known People's Deputy of Ukraine also tried to «put» on this position his friend from KSU, a teacher, who allegedly knew Japanese language (and I, unfortunately, did not). He was very active on this issue and even called me once and hinted that it would be desirable if I refused the post of the Ambassador to Japan, because, he said, there were «more worthy candidates». I did not deny that, but still advised to appeal to the leadership of the Ministry on this issue. At that time, I really respected that People's Deputy and even shared some of his views, although I did not say that openly. But when he began that unfair play against my appointment, I was a bit shocked and confused... I was sure also that he was doing all of this for his own benefit, not because of caring about the state... However, the leadership of the Ministry did not heed him, considering it important and necessary to appoint an experienced career diplomat as the Ambassador to Japan.

The day of the Verkhovna Rada Committee on Foreign Affairs meeting came, to which I was invited. It was the end of June 1994. Although it has been more than 20 years since then I still remember how, when I entered the hall where the meeting took place, with great surprise and even a certain fear I saw this People's Deputy, although at that time he was not a member of the Committee. He was considered quite influential politician in Ukraine and I felt that he would try to influence the decision of the Committee. In my speech, I in detail reported about the preparations in the Ministry of Foreign Affairs about the opening of the Embassy of Ukraine in Japan and about my future plans in this regard in the case of my candidacy's approval. I also told about my previous work in the Embassies of the USSR and Russia in Benin, recalling my decision to continue diplomatic service in the independent Ukraine. Members of the Committee received my speech with understanding. During the discussion of my candidacy, the said People's Deputy asked for the floor as well. He was well informed about my previous work abroad. He admitted to me being an experienced diplomat but also stressed that, as though I was not a patriot of our country, because for many years I was «working for Russia, as it was a few years ago in a permanent establishment (PE) of the USSR at the United Nations Office and other International Organizations in Geneva (Switzerland) and later, in the Embassies of the USSR and Russia». Indeed, in 1977–1982, according to the decision of the Secretariat of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union (CPSU), during those 5 years I have worked as Second secretary of the USSR PE in Geneva, allocated to Ukraine. Because of this I always had to work with delegations and representatives of Ukraine, ensuring their participation in the inter-sectoral committees and commissions of UNECE, ILO, UNCTAD, other international organizations and their agencies, following the instructions of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. This People's Deputy said that I have «sold» myself to Russia a long time ago and maybe I still continue to work for Moscow. He also noted that I do not speak Japanese and thus proposed to reject my candidacy. However, the Committee had a different opinion. They unanimously supported my candidacy, and then the President of the Committee, famous Ukrainian poet Borys Oliynyk said that he knew me personally for a long time (and that was the truth!). He recalled our fruitful cooperation in the Third Committee of the General Assembly in 1975 in New York when I gave him the necessary professional help and assistance. He positively reacted to my decision not to study at the Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, adding that it was an act of true Ukrainian patriot. After that, the same People's Deputy again took the floor and lifted his reservations regarding my candidacy, apparently realizing that his efforts to «purge» me were doomed. Of course, I was pleased with the final decision of the Deputy,

but I still felt the bitter taste of his behavior for a long time... Because I was well aware that if his efforts were successful, not only would I have to forget about trying to become an Ambassador, but perhaps I would also have to quit my job at the Ministry of Foreign Affairs, as a negative Committee decision would put an end to my further diplomatic career. In addition, such a decision could become the first example of «purge» of the diplomat as a public servant in the history of the independent Ukraine.

But the greatest difficulties awaited me yet... I had only to wait for the presidential decree on my appointment, but this is where the six months' pause started...

The 2nd round of presidential elections was to take place on July 10, 1994, which reached L. Kravchuk and L. Kuchma. I will not hide the fact that the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine expected for Leonid Kravchuk to be re-elected as the President of our country. However, he was unexpectedly defeated by L. Kuchma. Even as the President, Leonid Kravchuk did not have time to sign a decree on my appointment (as well as the appointment of A. Shostak, on the post of the Ambassador of Ukraine to the Socialist Federal Republic of Yugoslavia), though everything was ready for this. Leonid Makarovych was really busy in the second round of the election campaign and did not have time to sign the relevant decree of our appointments. A newly elected President was not in a hurry to do this as well, because at first he obviously had other things to do... Besides the appropriate petitions and appeals were sent in care of his predecessor. Thus, the issue of our appointments was delayed for six months. The Ministry of Foreign Affairs did not really know what to do with this as after his victory Leonid Kuchma dismissed A. Zlenko from his post and appointed H. Udovenko, who was still in Warsaw, where he worked as the Ambassador of Ukraine, as the new Minister.

Finally, in September 1994 the new Minister arrived in Kyiv. He also did not have the time to consider the appointment of the Ambassador of Ukraine to Japan ... When I later reminded Hennadiy Osyrovych about it, he asked me to wait until he becomes fully acquainted with all the affairs... But the time passed, there were some personnel changes and changes at the Ministry of Foreign Affairs, and I continued to work as the Head of UAB...

At the same time, the Japanese government sent invitations to the newly elected President of Ukraine to make an official visit to Tokyo at the beginning of 1995. The preparation of this visit was entrusted to «my» Administration and being well aware of the importance and significance of this visit, I was not trying to «force» the issue of my appointment to Japan. In addition, at that time the Ministry had a really tense situation with the replacement of managers and frankly, Hennadiy Osyrovych did not want me to quickly go to Tokyo. Therefore, he delayed sending the letter regarding my appointment to the President of Ukraine. In conversations with me, Minister even started to raise questions about my possible

appointment as the Ambassador to one of the Middle Eastern countries, to which I agreed because of the large number of people willing to become the Ambassador of Ukraine to Japan. However, we both understood that if solve this issue in this way, it will be disrespectful to the Japanese side.

The rumors about my possible appointment to the Middle East somehow reached Shoji Suedzava, the Ambassador of Japan to Ukraine. By the way until his appointment to Ukraine in May 1993, he worked as the Consul General of Japan in Leningrad, and earlier as a translator of the Emperor Akihito in Russia. Perhaps that is why among foreign Ambassadors accredited in Kyiv he had a better knowledge of Russian, which greatly helped him with his mission in Ukraine. He was sociable and experienced diplomat, actively advocated the development of bilateral relations with Ukraine. Long before I was recommended as the Ambassador to Japan we had often met with the Ambassador Suedzava. In conversations with me he often stated his dream «to start a new page» in Japanese-Ukrainian relations.

I liked his ideas so I tried to support him in every way I could, never even assuming that one day it will fall to me to become the Ambassador of Ukraine to Japan... In short we had a rather trusting relationship and when I was appointed to Tokyo, he was definitely delighted with this decision.

However, as I have mentioned, he had heard the rumors about my possible appointment to another country. In late November 1994 Ambassador Suedzava called me and asked to arrange an urgent meeting with the Minister Udovenko. When I asked about the topic of conversation he briefly replied: the visit of President Kuchma. The Minister agreed to see Suedzava on the same day.

Remembering previous numerous meetings of the Ambassador of Japan with the Minister, I would like to note that before such meetings I always had to invite the Ambassador to my office for a few minutes, which he wanted as well, and we briefly exchanged thoughts on the content of his planned conversations.

This time when S.Suedzava was met and asked to visit me first, he refused and asked to meet the Minister immediately. It was evident by the look of his face that he was not in the mood and very upset with something. He did not say a word while we were walking through a long corridor to the Minister's cabinet. During the meeting with Hennadiy Osypovych, Suedzava really raised some issues of the planned visit of the President of Ukraine to Japan. But he also stressed on the «great desirability and necessity» of the speedy arrival of the Ambassador of Ukraine to Tokyo to have more substantive preparation to the visit from Tokyo. He also noted that, according to the Japanese protocol, Ambassador of Ukraine has to meet the President of Ukraine on board of a government plane. After this without hesitation, he asked the Minister to confirm or deny rumors on my possible appointment to one of the Middle Eastern countries... If it

really happens, he said, the Japanese government will react negatively to this because by doing this the Ukrainian party will «react with contempt not only to generally accepted traditions and rules of diplomatic etiquette, but also to the decision of the Government of Japan, that gave the agreement to Mr. Dashkevych»... In addition, he said that if Kyiv recommends another candidate as the Ambassador, the giving of the agreement will be delayed... The Minister, of course, denied such rumors, stressing that the delay with my appointment occurred because of the large amount of work that Administration and me had to carry me personally. Particularly about the developing relations with many foreign countries, as well as the preparation of the visit of the President of Ukraine to Japan and Ministry's difficulties in recruiting a highly adequate substitute for me...The Minister assured the Ambassador Suedzava that soon he will talk to the President of Ukraine on the issue of my immediate appointment. After this meeting, I went to Hennadiy Oshpovych, who ordered me to urgently prepare an appeal to the President, referring to the conversation with the Ambassador of Japan as the need for the speedy appointment of the Ambassador to Tokyo and opening of the Ukrainian diplomatic institution in the Japanese capital in the context of the planned visit of the President of Ukraine. The next day the request was sent to the L. Kuchma. Only then I felt the reality of my appointment, which officially happened on January 3, 1995. That day was published the Decree of the President of Ukraine about my appointment as the Ambassador of Ukraine to Japan. Because of this, I warmly and gratefully remembered the Ambassador Suedzava who, perhaps not quite consciously participated in shaping my further diplomatic fate...I would like to note that even before the Decree of the President, the Ministry started to prepare for the launch of the Ukrainian diplomatic institution in Tokyo. In summer of 1994 the leadership of the Ministry of Foreign Affairs decided on sending the so-called progressive group to Tokyo... with one employee from «my» Administration. Frankly, I was not then delighted by this decision, especially for choosing this particular employee. But it was very difficult to actively resist it as I have not been appointed as the Ambassador but only recommended. After the arrival of other employees to Tokyo and starting Embassy's activity, it became clear that this employee cannot work properly in the team: he had a very high opinion of himself and a dismissive attitude toward his colleagues. Later at the team meeting an extraordinary decision was made — to apply to the management of the Ministry of Foreign Affairs with a request for his early departure from Japan, which happened on August 20, 1995.

It should be noted that the Embassy's employees insisted on giving this employee a negative letter of recommendation and made a proposal to dismiss him from the Ministry of Foreign Affairs' system. However, I took pity on him and did not include such requests of the rest of the team to the letter of recommendation. Moreover, unfortunately, I even noted

that he may be used in the Ministry of Foreign Affairs, because I was well aware of the staffing problems in the Ministry at the time. As a result, he continued to work in the Ministry of Foreign Affairs, becoming, even, the deputy chief of one of the offices over time. Then he began to openly and brazenly taking revenge on Embassy and I felt sincerely sorry for being indecisive and giving him a positive recommendation.

Fortunately, it was only one case in my work at the Embassy for nearly 5 years.

The issue of recruitment to the Embassy was quite acute in the initial stage of its activity. And it certainly was not surprising, because if in Soviet times in the Ministry of Foreign Affairs worked about fifty diplomats, after the declaration of independence of Ukraine there was a need to employ hundreds of diplomatic and technical staff. As for japanistics specialists — there were little of them, and those teachers of KSU, who to some extent knew Japanese were unsuited for a hard diplomatic work in Tokyo, as it turned out later. With this in mind, Personnel Department sent people from other organizations (sometimes without any diplomatic experience at all) to work in Embassies instead of taking the professional employees out of the central apparatus of the Ministry of Foreign Affairs. Of course, I wanted to have people I knew from our mutual work in the Ministry of Foreign Affairs, as workers of the Embassy. However, there still were some successful staffing solutions. I want to give an example of Mykola Kulynych's assignment to the Embassy at the end of December 1994, who was not a career diplomat and worked as a lecturer at the Institute of International Relations. But he quickly joined in the work and for almost 4 years was my «right hand». On my recommendation, he was promoted to the rank of Minister-Counselor. And much later, in February 2007, he became the fourth Ambassador of Ukraine in Japan. Today he works as a rector of the Diplomatic Academy of Ukraine, MFA of Ukraine. Back then, for more than two years there were only five diplomatic employees at the Embassy, whose number later increased to 10.

There were many other successful personnel decisions. I would like to mention the appointment of Volodymyr Ryabtsev and Yevheniy Kuzmin as advisors of the Embassy. A. Dehtyariov and Yu. Lutovinov proved themselves well as diplomatic employees and eventually became leading japanistics specialists.

Yet I cannot but note that in those years the practice of «imposing» employees on the Ambassador, especially technicians «from the side» whose professionalism was often questionable, began to take root. This continued even when I became the first Ambassador of Ukraine to People's Democratic Republic of Algeria, after coming from Tokyo. The opinion of the Ambassador, when appointing such candidates, was asked for form's sake only, although it was the Ambassador who had to work with them and was solely responsible for the successful execution of the

tasks assigned to the Embassy. A presence of «imposed» employees often prevented them from properly performing their duties, which negatively affected the performance of the Embassy's tasks.

There were also exceptions. I recall former Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine V. Lipatov, with his flexible and balanced approach on recruitment, who was responsible for staffing foreign diplomatic missions. As an experienced diplomat with extensive practical experience, he always listened to the opinions of the Ambassador, offering alternative candidates and usually never arguing against the Ambassador's opinion on a candidate to work at the Embassy.

But back to the issue of launching Ukraine's Embassy in Tokyo. Upon arriving in the Japanese capital in January 1995, according to the protocol I had visited leaders of relevant departments of the Ministry of Foreign Affairs of Japan to agree on the issue of presentation of credentials to Emperor Akihito. Soon it was decided that this ceremony was to be held on February 15, 1995. Began active preparations for this important event. There were long meetings and conversations with the Chief of the Imperial Protocol, where he in detail explained how and where it will take place, what topics can I touch on with the Emperor, and which I cannot, etc. When I learned the entire procedure, I was invited to the Imperial Palace. A respective rehearsal was held in the hall where the planned meeting with the Emperor would take place. Finally this exciting day came! In the morning I arrived with the two Embassy's employees at the predetermined location (Tokyo Station), located near the Imperial Palace. The Chief of the Imperial Protocol and two carriages with a group of riders were already expecting me. On the way to the Palace we met occasional Tokyo residents and representatives of the Ukrainian diaspora who applauded and cheered on us. They were informed in advance that the presentation of credentials of the first Ambassador of the independent Ukraine to the Emperor would be held on this day.

After arriving at the palace, the Chief of the Imperial Protocol one more time rehearsed the procedure with me. By the way, this is done with all the Ambassadors who present their credentials.

Presentation of credentials and conversation with Emperor Akihito lasted about 45 minutes. Emperor did not touch on any political issues, focusing mainly on issues related to the launch of the Embassy of Ukraine in Tokyo and the Chernobyl disaster. He stated the willingness of the Japanese side to provide assistance to the victims of the disaster and called for development of cultural and scientific and technical cooperation between our countries. After presenting my credentials to Emperor Akihito I became a fully legitimate Ambassador of Ukraine to Japan.

On the agenda of the Embassy initially was one main issue — ending of the preparation for the first official visit of the President of Ukraine to Japan. Soon to Tokyo, as part of preparation for the visit, came B. Tarasyuk,

Перед врученням Послом України в Японії Михайлом Дашкевичем Вірчої грамоти
Імператору Японії Акіхіто

Before presenting the credentials of the Ambassador of Ukraine to Japan Mykhailo Dashkevych to the
Emperor of Japan Akihito

Deputy Minister for Foreign Affairs, whose stay was very fruitful and useful. Together with him not only I had to visit and meet with leaders of Japan's Ministry of Foreign Affairs and other governmental institutions of this country, but also to «turn on the green light» for the beginning of activity of the Association of Ukrainian-Japanese friendship in the Japanese parliament. We elected H. Yanagisawa, a rather influential deputy who actively advocated the development of relations with Ukraine, as its leader.

By the way, before my departure to Tokyo, H. Yanagisawa visited Kyiv in mid-January in 1995. Then he had a meeting in the Verkhovna Rada of Ukraine and was received by the President L. Kuchma, whom he handed a message from T. Murayama, the Prime Minister of Japan. H. Yanagisawa also met with the administration of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. I talked with him as well. Even then, he agreed to become the Chairman of the Association. Speaking frankly, I can call him my «godfather» because during all my working years in Japan, I was always under his tutelage: I could meet with him and exchange views on development of bilateral relations, interparliamentary bonds and get useful tips almost

at any time. All this, of course, contributed to the implementation of the tasks that were assigned to the Embassy by the leadership of our country and the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. I would like to note that H. Yanagisawa remained the Chairman of the Japan-Ukraine Parliamentary Friendship Association for about 10 years. In addition, he was an extremely skillful orator. I still reproach myself for the fact that during my work in Japan H. Yanagisawa was not single outed for a Ukrainian state award, which he certainly deserved for his significant contribution to the development of Japanese-Ukrainian relations and interparliamentary contacts.

Looking ahead, I note that during his visit to Tokyo the President of Ukraine Leonid Kuchma met with all the members of the Japan-Ukraine Parliamentary Friendship Association at power breakfast, which of course gave significant push to furthering of interparliamentary cooperation. In 1995 in the Verkhovna Rada of Ukraine was also created the Group of Friendship with Japan, whose chairman was the People's Deputy V. Cherep. But it was not working as dynamic as the Japanese Association.

The Advance team of the Administration of the President came to Tokyo a few days before an official visit of the President L. Kuchma planned from 22 to 25 March 1995 to deal with the coordination of some specific issues related to the course of the visit.

The staff of the Embassy worked hard late into the night to prepare for the visit. I remember one journalist from the newspaper «Holos Ukrainy» («The Voice of Ukraine») calling the Embassy at 10 p.m. She greeted me with «Good afternoon», me replying «Good night». She got confused at first and when I explained to her that there was a 7 hour time difference between Kyiv and Tokyo she apologized for the late call and told she would call the next day. I answered there were no need because I was not about to leave and she could interview me. I gave her an insight into the work of the Embassy and told about the upcoming visit of the President. This late call was not the only one with some heads of MFA having the habit to call me at 2–3 a.m. to deliver some orders like «immediately visit the MFA of Japan concerning some issue and report back about the results of the meeting». In such cases, I always retorted: «Would you mind me waiting for the heads of the MFA of Japan to wake up and get to work first?»

As for the journalist from «Holos Ukrainy» she took a substantial interview that was posted in the newspaper, the column expressively headlined «from dawn till sunset». Our further collaboration resulted in many publications on the work and challenges of the Embassy. Later, when the Minister for Foreign Affairs of Ukraine H. Udovenko was expected to come to Japan on a visit scheduled for May 1997, during which, in particular, the Memorandum on the establishment of the Japan Center in Ukraine was signed, I agreed with Mr. Udovenko on the issue of including this journalist, already familiar with the work of the Embassy, into

the group of journalists that were to accompany the Minister. Thus effective cooperation was established between the Embassy of Ukraine and the newspaper «Holos Ukrainy» which greatly contributed to informing our public about the Ukrainian-Japanese cooperation and the Japanese approaches of building relations with our country. I would like to emphasize, in this regard, that the publications in the newspaper «Holos Ukrainy» drew attention of heads of the MFA and the state thus contributing a lot to solving some pressing issues of the functioning of the diplomatic mission. In particular, to some extent we owed this newspaper the funds being allocated for the Embassy to finally leave the building of private Japanese company «Shiba Corporation» for another premises in 1996. Thus, the fact of renting new premises eliminated the discredit of our diplomatic institution provoked by long staying in the above mentioned Japanese corporation building and mentioned by Russian journalists many times earlier. The very same fact was operated by «friendly» Russian media represented by pro-Russian Japanese journalists who sniffed around to find out the terms of our Embassy's stay in the above mentioned premises, the rent we did not actually pay for...

Now I would like to come back to March 22, 1995 when the first official visit of the President to Japan started.

The Ukrainian government delegation was accommodated in «New Otani», one of the prestigious hotels in Tokyo. A working breakfast with the representatives of Japanese business circles was scheduled on March 23. The breakfast was served at the restaurant on the 32nd floor of the hotel. I arrived at the hotel at 7-30 a.m., an hour before the event. Everything was going according to the plan. The protocol employees were gathering. I was involved in the conversation with one of them when suddenly we felt a strong tremor accompanied by roaring sound. I realized that there was a strong earthquake. All restaurant staff immediately rushed to the windows and so did I. We found the buildings situated near the hotel shaking but their structure intact. I asked one of the employees of the MFA of Japan why everybody had rushed to the windows and had not hidden under the tables for example? He answered that they had wanted to ensure that the surrounding buildings were not falling, adding that «New Otani» hotel construction met all relevant antiseismic requirements, and therefore was to withstand a 9 magnitude earthquake, and the one occurred, he added, was much weaker. The hotel can be destroyed, he said, only if the epicenter of the earthquake was under the building itself... Fortunately, I thought, this time we eluded tragedy...

A few minutes later Japanese businessmen and Ukrainian delegation headed by L. Kuchma entered the restaurant. A meeting was a vivid discussion of trade and economic cooperation between two countries. Still, the earthquake was also greatly discussed. One of the Japanese businessmen even mentioned that the earthquake was a very good sign for the President and Ukraine. I pray to God, I thought to myself...

I remember that two days before the planned visit a gas attack was carried out by the religious cult «Aum Shinrikyo» in Tokyo underground, bringing the death toll to twelve and several dozen people were poisoned. And it was on March, 22 – 23, the days our President visited Tokyo, that very strict security measures were taken by the authorities of Japanese capital to arrest this religious cult.

It is well known that a massive 7.3 magnitude earthquake that claimed the lives of 6.5 thousand people and deprived 300 thousand people of their dwellings struck Kobe earlier that year on January, 17. And it was in that adverse situation that we had to arrange for the second President of Ukraine to come to Japan.

A much-anticipated event of the official opening of the Embassy of Ukraine in Tokyo took place on March, 23, 1995 with the participation of the Minister for Foreign Affairs H. Udovenko. A yellow-blue flag of our state was hoisted outside the building. The visit of the President itself was a success, especially given the fact that it was the first contact on such a high level between the two sides.

During the visit our countries laid out important foundations of political and economic bilateral relations, and its main outcome was the signing of Joint Declaration between Ukraine and Japan by President of Ukraine L. Kuchma and the Prime Minister of Japan T. Murayama, that defined the main orientations for future cooperation between our countries. It should also be recalled that three official visits of the President of Ukraine, one visit of the Prime Minister and two visits of Chairman of the Verkhovna Rada have been rendered to the «Land of the Rising Sun» for more than 20 years of diplomatic relations between Ukraine and Japan.

The visit of the President of Ukraine noticeably boosted cooperation in various fields between the two countries.

The Minister for Foreign Affairs of Japan Yu. Ikeda visited Kyiv from June, 30 to July, 1 that year. And in March, 1998 in addition to his previous visit in May, 1997 as the President of the 52nd session of the UN General Assembly, H. Udovenko, accompanied by the Chief of Territorial Administration of the Ministry of Foreign Affairs, the Ambassador I. Turianskyi, visited Japan again as the Minister for Foreign Affairs.

During the years of my Ambassadorial mission inter-parliamentary exchange was launched: thus the Chairman of House of Councillors of the Parliament of Japan Juro Saito visited Kyiv and was welcomed by the authorities of our country in August 1997. A new Chairman of the Parliamentary Association of Japanese-Ukrainian friendship Y. Hayashi, with whom I met before and after his trip to Kyiv, visited Ukraine in September that year.

51 Ukrainian specialists went to Japan on the period of probation within the framework of technical assistance programs launched in Japan. The same year 58 Japanese experts visited Ukraine to share Japanese advanced experience. Thus, science and technology cooperation was launched.

Візит керівників японських корпорацій «Сумітомо» та «Міцуйі» до м. Кривий Ріг і участь послів України та Японії Михайла Дашкевича та Юджи Курокави 25 лютого 1997 року в церемонії передачі одному з гірничо-збагачувальних комбінатів великовантажних самоскидів «Komatsu»

The visit of the Directors of Japanese corporations «Sumitomo» and «Mitsui» to Kryvyi Rih and attendance of the Ambassador of Ukraine Mykhailo Dashkevych and the Ambassador of Japan Yuji Kurokawa at the ceremony of delivering the large trucks «Komatsu» to one of the mining and processing works on February 25, 1997

Our economic delegations and directors of Ukrainian industry enterprises made frequent visits to Japan, which positively resulted in the official decision made by Japan on September, 17 1995 to include Ukraine to the list of the states to which the government of Japan gave so-called commercial insurance or in other words export guarantees of credits and private foreign market investments. Such an important decision for us showed a high confidence of Japan to our country as for a reliable business partner with great potential. At a later stage, acquiring more specific content this solution played a great importance in terms of further intensification of financial and trade cooperation between Japanese corporations and Ukrainian enterprises and relevant financial institutions of the two countries.

Of a special importance in this context is the first visit in the summer of 1997 to Tokyo at the invitation of D. Kawake, the Head of Ukrainian Committee of the Japanese Association «Keidanren» of a large

representative delegation of the Ukrainian League of Industrialists and Entrepreneurs (ULIE), headed by its leader, the head of the Ukrainian union of mixed intergovernmental commission on trade and economic cooperation with Japan under the Cabinet of Ukraine A. Kinakh, established after the President of Ukraine had visited Japan. At that time an active cooperation was launched between a number of our domestic enterprises with Japanese corporations, including such as «Nissho Iwai», «Sumitomo», «Marubeni», «Mitsui» «Mitsubishi», «Itochu» and others that were a top ten most powerful companies in the world.

Thus, for example, Nissho Iwai Corporation had already had 5 projects of modernization of some Ukrainian companies, in particular, Zaporizhzhia metallurgical plant «Zaporizhstal», totaling about \$ 1.5 billion. A contract for the reconstruction of Odesa machine-building production association «Orion» was also signed. The company «Mitsui» signed a contract with Ukrnafta energy company for the reconstruction of the Kremenchuk refinery complex totaling \$ 200 million, and the company «Mitsubishi» signed a contract with industrial association «Bilotserkovshchyna» for the reconstruction of some of its production facilities, the contract providing the purchase of Japanese equipment totaling about \$ 50 million and the acquisition of raw materials totaling \$ 10 million. The corporation «Marubeni» took part in the reconstruction of a number of Ukrainian companies, implementation of the joint projects in the field of chemical and oil-chemical industry and modernization of Zaporizhzhia metallurgical plant. It purchased the products of chemical, petrochemical and metallurgical industry in Ukraine through its representative offices in Belgium and Germany.

The powerful Japanese corporation «Sumitomo» with about \$ 150 billion total annual turnover with foreign partners at that time also began actively getting into Ukrainian market. Corporation experts started the elaboration of construction projects of several fiber-optic communication lines in Ukraine, took part in the modernization of mining and processing plants in Kryvyi Rih and a number of agro industrial complexes. The turnover of the corporation with Ukrainian enterprises amounted to almost \$ 25 million by 1996. And it continued increasing further on. In 1998 the activities of its European subsidiary «Summit Agro» were launched by Sumitomo Corporation. Being invited by the President of Sumitomo Corporation and agreed by the MFA I had a chance to attend the official opening of this subsidiary. And there were many other companies launching their active cooperation with Ukrainian enterprises at that time.

That is why the Ukrainian business delegation headed by A. Kinakh, having started the negotiations with Keidanren Association, was then received by all above mentioned corporations and conducted substantial and meaningful negotiations with their directors. The head of Ukrainian delegation signed a memorandum on cooperation with «Keidanren», which gave new opportunities for bilateral cooperation. Shortly after this, the

head of the «Keidanren» D. Kawake visited Ukraine as the head of the delegation of Japanese entrepreneurs.

The commodity turnover as for 1996 reached \$ 244 million showing almost a 33 % increase as compared with 1994, the financial year that preceded the opening of Ukrainian Embassy in Tokyo. Certainly, I admit that considering the potential of Japan, it is not much, but one should account that this was only the beginning of development of bilateral cooperation between the two countries, during which the foundations necessary for a more promising future cooperation between independent Ukraine and the country of «Sunrise» were laid.

With the priority set on the cooperation with Japanese business, particularly with the most powerful corporations, I made the meetings with their directors annual and obligatory, because it brought positive results. Given the significant intensification of trade and economic cooperation in various fields the anticipated decision to include the position of Counsellor for Economic Affairs to the manning table of the Embassy was made in Kyiv in 1998. The economist V. Riabtsev, appointed to the position, contributed a lot to the dynamic development of economic relationship with two countries.

The efforts to initiate cultural cooperation between two countries were also made by the Embassy, though it was not so easy due to the fact that the relevant Ukrainian troupes and organizations were not funded enough to come to Japan on a tour. Therefore, we had to look for sponsors for organizing such trips, and sometimes we managed to find some... Nevertheless the team of Kyiv Opera and Ballet Theatre headed by the Honoured Artist of Ukraine A. Mokrenko came to Japan in early 1996. Later on the artists of the theater frequently visited Japan, their performances going down well with the Japanese audience. The childrens' team of Kyiv Youth Theatre «Angels of Chernobyl» gave performance «The light of a distant star» on a fortnight tour to Japan in early November 1997. The performance was given in English, though it was not the best decision of the manager of the theater Ruslana Pavlii, since people of the Japanese provinces where the theatre mainly performed scarcely knew the language. However the decision of the theatre manager to perform in English can be accounted for the fact that a tour to America to perform for the United Nations was planned for the next year. After the theatre team arrived in Japan, the opening ceremony of its tours took place in one of the culture centers in Tokyo. The event was attended by the Ambassador of Ukraine, the representatives of the Japanese public, the employees of our Embassy and their families. As for the further performances of young Kyiv artists, they were given to a full house and warmly perceived by the local audience.

I would also like to mention our relations of that time with the Russian Embassy and Russian journalists. The matter is that their attitude towards

the Embassy of Ukraine since the beginning of its activities in Tokyo could hardly be considered friendly. Russian journalists in particular (Ahafonov, etc.), representing the newspaper «Izvestiia» («The News») in Tokyo and other publications, were constantly inflicting themselves upon some of our communicative employees, keeping a close watch on them to catch an expression or an act that could discredit them. Cost what it may they wanted to find out how it could be that the Ukrainian part had not been paying the rent for the premises at that time and what it was that Ukrainian part gave the Japanese corporation instead to receive such a privilege.

I gave a piece of advice to my employees to escape frank discussions with the representatives of the Russian media. I also had an experience of being afflicted by those scribblers. That was what the newspaper «Izvestiia» said about the delivery presentation of my credentials to the Emperor: «According to the informed sources the former employee of the Russian Embassies, newly appointed as the Ambassador of Ukraine, Mykhailo Dashkevych presented his credentials to the Emperor yesterday. Still there was not much attention to the event as diplomatic corps of Tokyo was not informed...». Thus the Russian journalist released distorted information as it is well-known that any Embassy is obliged to send a corresponding verbal note containing the information about the delivery presentation of credentials by the Ambassador and emphasizing the Ambassador's desire to establish and strengthen the relationships with the colleagues from other Embassies, accredited in Tokyo. They often resorted to impudent and cynical lie about functioning of our Embassy. And so they do today in their propagandistic reports about so called «free exercise of choice» of the citizens of Crimea concerning its annexation by Russia, the war in the east of Ukraine and numerous humanitarian convoys sent by Moscow to Donbas along with some humanitarian goods carrying modern weapons and ammunition for pro-Russian terrorists...

I remember paying a ceremonial visit to the Ambassador of Russia Ludvih Chyzhov a week after delivery presentation of credentials who, by the way, was of Ukrainian origin and was born in Kyiv. Among other questions discussed, I tackled upon a tactless behavior of Russian media representatives and asked him to clamp down on some of them but he retorted: «There is freedom of press in Russia and we cannot influence them...». Then I realized that media representatives were instructed to discredit Ukrainian diplomatic mission in Tokyo... There were some renting apartment problems, because the MFA of Ukraine did not allocate enough money for the employees of the Embassy to afford renting the dwellings situated not far from the premises of our diplomatic mission, property rental in the area being very high. However, we became aware of the fact that there were many vacant apartments in the building of the organizations subordinated to the Russian Embassy. Therefore, by prior arrangement with L. Chyzhov, I managed to accommodate some of our

employees in the apartments of the building owned by the trade mission of the Embassy of Russia at a relatively low price. However, during the above mentioned protocol meeting the Russian Ambassador demanded to vacate these apartments referring to the order received from the Center. It should be mentioned that arduous negotiations on distribution of foreign property of the former USSR were conducted between Ukrainian and Russian parts at that time, and Russia, as we know, inherited whole towns in Tokyo. In that regard, Kyiv did not only renounce its claims to the property, but continued to insist on transferring its part for the needs of the Embassy of Ukraine. Moscow's position on this issue was unwavering, it did not want us to convey a single square meter of Tokyo, it even decided to evict Ukrainians from their apartments though the rent was duly paid to date. Given such a solid position of the Ukrainian side, Mr. Chyzhov was obviously afraid that our employees can stay in those apartments without paying the rent, and asked me to evict them. I would also like to stress that during the meeting the Ambassador of the Russian Federation did not give any hint, which is usually done during such meetings with Ambassadors, that he desired to provide some assistance or give a piece of advice. I remember also that after O. Panov was appointed as a new Ambassador of Russia to Japan, attitude to Ukrainian diplomatic institution had significantly changed for the better given to good business and personal relationship established between us.

It is with great pleasure that I recollect my meeting with the Ambassador of the United States to Japan of that time, the former US Vice President Walter Mondale. During our conversation W. Mondale said that he had been «well aware» of information campaign that the representatives of the Russian Embassy conducted against Ukraine. He emphasized that the Russian side did it deliberately, because it had not expected such a quick decision on the opening of the Embassy of Kyiv in such an expensive city as Tokyo. The US Ambassador also assured me of «full understanding» of the problems the Ukrainian side had faced in Tokyo and, in this regard, suggested to contact him personally or address his deputy for help in case of occurrence of any possible problems. That was the way the Ambassador of not so fraternal state behaved unlike the representative of «brotherly» Russia...

In this context, I also recall with warmth W. Mondale's successor, former Speaker of the House of Representatives Senator Thomas Foley, with whom I also established friendly contacts and cooperation. Once in January 1998 we both attended the protocol event arranged by the American side on the occasion of the arrival of international crew of space shuttle «Columbia» in Tokyo. There we delivered a speech to American, Ukrainian, foreign diplomats and the representatives of Japanese organizations. The first astronaut of independent Ukraine Leonid Kadeniuk and Japanese astronaut Doi were the members of this international crew.

Бесіда Посла України Михайла Дашкевича з японським астронавтом Дої
The conversation of the Ambassador of Ukraine Mykhailo Dashkevych with Japanese astronaut Doi

Our astronaut then visited the Embassy of Ukraine, where he had a long, friendly and very interesting conversation.

The Embassy also conducted an extensive public awareness campaign among Japanese public to inform it about Ukraine, our cooperation with Japan, the position of our country on relations with NATO, the Russian Federation and other international issues. I personally had to speak to university students in Kyoto, give interviews to a number of Japanese publications. My articles and other publications about our country and bilateral Ukrainian-Japanese relations were published annually on the occasion of Independence Day of Ukraine in leading Japanese editions. Thus in April 1995 I gave a rather substantial interview to one of the largest Japanese newspapers «The Daily Yomiuri». To the question of the journalist of the newspaper «What did Ukraine's independence give you personally as a diplomat?» I replied, «During the Soviet Union as a personnel officer of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, working in the USSR Embassies abroad, I would never advance to the position of the Ambassador of the Soviet Union, because usually when people from the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine were sent to work in Soviet Embassies, the highest position they held there usually was the post of

first secretary.» I held the same position in one of the Soviet Embassies. «I explained in detail that at the time of the Soviet Union in the Ukrainian diplomatic service only the Minister for Foreign Affairs of Ukraine could hold the rank of Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the USSR and could lay claim to the same position in one of the Soviet Embassies. His deputies usually held the ranks of Ministers, no more than first class Ministers. Japanese journalists were surprised at this information and said that they knew there had been some Ukrainians who had worked as the Soviet Ambassadors. I replied that, indeed, there had been several former immigrants from Ukraine who worked in such positions, but I underlined, they had held high positions in the party and Komsomol in Ukraine before, working in particular as Secretaries of the Communist Party or Komsomol or, secretaries of regional committees and, significantly more rarely, of city committees or large district committees. But, I added, such examples were few. The newspaper «The Daily Yomiuri» fully published my explanations in this regard. This interview was perceived with great curiosity and interest by the diplomatic corps in Tokyo. However, the then Ambassador of the Russian Federation L.Chyzhov had his mouth pursed for a few weeks after this publication and tried his best to avoid meeting with me...

In conclusion of relating these memories I would like, having every right and every reason, to note that during 1995–1999 when I had the great honor to lead our diplomatic missions in Japan, it, in general, successfully performed that task which was given to it by the authorities of

the Foreign Ministry and the State. Certainly, there were a number of objective reasons hindering the fulfillment of some tasks at that time, but I would like to say with certainty that the Embassy staff that worked selflessly and honestly under my supervision then tried to do everything possible to lay solid and reliable foundation for future bilateral relations of Ukraine with such a powerful state as Japan.

I am sure that an objective and devoid of any prejudices diplomat who is well acquainted with the state and the level of Ukraine's cooperation with Japan of that time and knows the challenges our young state faced at that time, will perceive with understanding my narrative of the main course of events in the bilateral Ukrainian-Japanese cooperation and my assessment. At the same time I hope that those Ukrainian Ambassadors, who first opened our diplomatic missions in foreign countries, also perceive my story and the challenges we faced in the initial phase of functioning of our diplomatic institution with a due understanding moreover given the fact that Japan differs greatly from other states. I would also like to mention that my personal efforts in the developing of bilateral relations with Japan were estimated by the President of our country and the leadership of the Foreign Ministry; I was awarded the highest diplomatic rank of Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine and honored with the Order «For Merit».

At the end of October 1999, 10 days after my departure from Tokyo, I came to the People's Democratic Republic of Algeria, where I was appointed as the first Ambassador of Ukraine in that state, located in the north of Africa.

But that's another story, another important stage in my work as a diplomat...

Іван МАЙДАН,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ветеран дипломатичної служби*

ЯК Я БУВ ПЕРШИМ ПОСЛОМ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ІРАНІ

*Як партнер України Ісламська Республіка Іран, на жаль, була мало відома середньому статистичному жителю нашої країни. А втім, обидві держави дуже зацікавлені в співробітництві. І це чудово, що наше посольство в Тегерані очолює досвідчений дипломат Іван Майдан, людина, яка має колосальний авторитет в іранських урядових колах.
Газета «Всеукраїнські відомості», 1995 р.*

Проголошення незалежності України я зустрів з радістю і великим бажанням послужити вірою та правдою на користь рідної держави. За плечима були досвід роботи перекладача, радника в Афганістані та Ірані, п'ять років плідної наукової та викладацької діяльності на кафедрі історії і міжнародних відносин Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, а потім в Інституті соціально-економічних проблем зарубіжних країн Академії наук УРСР, результатом якої став успішний захист кандидатської дисертації. Одним із перших на теренах СРСР дослідив стратегію зовнішньої політики Афганістану після Другої світової війни.

Плідною була моя місія в Тегеран, я два роки працював на посаді старшого економіста Посольства СРСР в Ірані. Та згодом був призначений першим послом України в Тегерані.

...Державний візит Президента Леоніда Кравчука до Ісламської Республіки Іран готували ретельно й виважено. Треба сказати, що то був нелегкий час становлення зовнішньої та внутрішньої політики України. Багато що робили вперше. Вперше в історії нашої незалежної держави впроваджувалась цілковито нова дипломатична і зовнішньополітична служба. Значно розширювалися її функції, змінювалися підходи до співпраці, міжнародних зв'язків України зі світом. Коли Міністр закордонних справ Анатолій Максимович Зленко запросив мене на бесіду, не сподівався, що ця зустріч може вплинути на подальше життя. Розмова була щира й невимушена. Міністр попросив розповісти про себе і родину, поділився власним баченням концепції розвитку наших відносин

зі східними країнами. А потім, несподівано для мене, запропонував супроводжувати нашого Президента під час візиту до Тегерана. Звісно, я погодився і готувався до виконання своєї ролі перекладача. Але під час перельоту до іранської столиці мене запросив до президентського салону в.о. глави українського уряду Костянтин Масик і сказав:

— Нічого перекладати вам не доведеться. Президент призначив вас Тимчасовим повіреним у справах України в Ірані. Тож прийміть щирі вітання від учасників нашої делегації.

Перший державний візит Президента України Леоніда Кравчука до Ірану пройшов успішно. Після досить непростих, але плідних переговорів із Президентом Хашемі Рафсанджані і членами іранського уряду були підписані важливі документи про двосторонню співпрацю в політичній, торгово-економічній, культурній та науково-технічній сферах. І найголовніше — було прийнято рішення про відкриття українського Посольства в Тегерані.

Ісламська Республіка Іран належить до тих країн Близького і Середнього Сходу, які першими визнали державну незалежність України. Про це із щирою вдячністю сказав під час зустрічі з Президентом Хашемі Рафсанджані Леонід Кравчук. Він наголосив, що Україна і надалі дотримуватиметься курсу двосторонньої довіри та прагнення до розвитку та поглиблення співробітництва на основі принципів суверенної рівності, поваги до прав людини, основних свобод, неухильного дотримання загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. Саме цю тезу і було записано в Декларації про принципи і основні напрями відносин між Україною та Ісламською Республікою Іран.

Під час підготовки Декларації та інших документів я мав можливість близько познайомитися з Леонідом Кравчуком, Костянтином Масиком, Анатолієм Зленком та іншими державними діячами.

Наш Президент Леонід Кравчук під час зустрічі і переговорів з іранським лідером тримався гідно і впевнено, в полеміці добре володів логікою обґрунтування проблеми, вмів знайти компроміс у непростих ситуаціях. Особливо приємне враження справив Міністр закордонних справ Анатолій Максимович Зленко. Як і завжди, він помітно вирізнявся своєю обдарованістю, компетентністю і високою духовністю. В Україні та за кордоном до його слів дослухалися, на думку зважали, з пропозиціями рахувалися. І не тільки як з міністром Української держави, а й талановитою, впливовою особистістю. Якась внутрішня інтелігентність була притаманна всім його діям. Заглиблюючись у розв'язання будь-якої проблеми, міністр знаходив, здається, єдино можливий варіант. І слова у нього завжди добираються точні, виразні, влучні, переконливі.

Через деякий час після повернення з Тегерана Анатолій Зленко люб'язно зустрів мене у своєму кабінеті і щиро привітав з призначенням Надзвичайним і Повноважним Послом України в Ісламській Республіці Іран.

В подальшій розмові міністр чітко окреслив першочергові заходи і стратегію діяльності дипломатичного персоналу, наголосив, що не можна зволікати з поверненням до Тегерана і вже час терміново шукати приміщення для посольства.

Перші кроки у ранзі посла були, напевно, найтяжчими в житті. Як ніколи раніше, відчував величезну відповідальність не тільки за себе, свою родину, а й, найголовніше, за свою державу. Нині саме від нього чи не найбільшою мірою залежить наскільки високим буде авторитет України у цій державі, саме він — перший Надзвичайний і Повноважний Посол в Ісламській Республіці Іран — повинен створювати відповідний імідж нашої молодої незалежної країни.

Пересвідчився, що людина, яка не має почуття відповідальності, навряд чи здатна прийняти вагоме рішення. Швидше це неможливо взагалі. Адже вирішувати — значить брати на себе відповідальність за чиюсь долю чи важливу справу. Особливо це проявляється в дипломатії, де саме від тебе, твого вміння і сміливості прийняти важливе рішення залежатиме ставлення до нашої держави. Нарешті, приймаючи те чи те рішення, ти змінюєш і свою особисту долю. Часто — докорінно.

Першим «домом» новопризначеного посла стала невеличка кімнатка у недорогому готелі, де й почалося формування українського посольства в Тегерані. Коштів не вистачало. 10 тисяч доларів від МЗС берегли на оплату житла. Коли прибув завідувач консульського відділу з необхідними печатками, почали оформляти візові документи і заробляти для держави гроші, 15 відсотків з яких витрачали на потреби посольства. Жити стало веселіше. Незабаром знайшли і будиночок на вул. Ванак, 101. Раніше в ньому було посольство Саудівської Аравії.

Після довгих переговорів з господарями вдалося орендувати приміщення за помірну ціну. Тож новоприбулих дипломатів і технічних працівників я приймав у світлих залах, з високими дзеркалами та красивими меблями. Разом з дипломатами до Тегерана приїхала і дружина Віра Павлівна з меншою донечкою Тетяною.

Перший візит українського посла був до Міністерства закордонних справ ІРІ Алі Акбар Валаяті. Він люб'язно зустрів мене, сказав, що щасливий вітати першого посла незалежної України в Ірані. І пообіцяв, що зробить усе від нього залежне, щоб наші країни жили в мирі та дружбі, сприятиме розширенню сфери діяльності України не тільки в Ірані, а й на міжнародній арені. Під час зустрічі ми обговорили і порядок вручення Вірчих грамот Президенту ІРІ Хашемі Рафсанджані.

Той день — 17 квітня 1994 року — став пам'ятною датою в історії українсько-іранських відносин. Церемонія вручення Вірчих грамот відбулася у Президентському палаці Тегерана. Під час вручення Вірчі грамоти Хашемі Рафсанджані, я сказав:

— Для мене є великою честю представляти Українську державу в такій країні, як Іран, з її славною історією, у країні древній і ві-

чно молодій, яка впевнено йде в світле майбутнє. Президент і уряд України, як і весь наш народ, покладають великі надії на плідне співробітництво заради добробуту людей і запевняю вас, що я зроблю все належне, щоб співпраця між нашими країнами міцніла і процвітала. Мій почесний обов'язок як посланця Української держави — всебічно сприяти співробітництву наших великих народів.

Після того, як кінооператори і фотожурналісти зробили кілька фотографій всіх учасників церемонії, президент запросив мене до себе в кабінет, де відбулася плідна розмова про одне з перших завдань, які поставило перед собою українське посольство в Тегерані — «відкрити» Україну для іранських громадян. Вони, на жаль, ще й досі сприймали її як Росію. Від імені своєї держави запропонував розпочати новий етап економічно-торгового співробітництва заради добробуту громадян України та Ірану.

Розв'язувати цю проблему вирішив разом з колегами шляхом безпосередньої взаємодії з представниками різних прошарків суспільства. На спеціальній нараді в посольстві розробили плани з організації різноманітних виставок, демонстрації документальних та художніх кінофільмів, надання журналістам інформації, яка б правдиво роз'яснювала, що це за держава така Україна, куди вона йде, які її економічні й політичні можливості, з яких позицій вона веде розбудову своєї незалежності.

Моя дипломатична діяльність полегшувалася тим, що я досконало володів мовою дарі та фарсі. Це допомогло мені знайти й залучити до співпраці іранських прихильників і друзів України, які сприяли налагоджуванню контактів з нашими політичними, діловими, науковими і культурно-просвітницькими колами. На особливому контролі були питання зовнішньо-торговельних відносин та іноземного інвестування в економіку нашої країни.

Консультативна та організаційна робота посольства з іранськими підприємцями дала змогу різко збільшити обсяг торговельних операцій у приватному секторі. Наші дипломати разом з 9-ма економістами проаналізували структуру товарообігу між Україною та Іраном за останні роки, внаслідок чого з'ясувалося, що на українське великий попит.

Важливим фактором стало підписання Угоди між урядами України та Ірану про співробітництво в галузі культури, освіти та науки. В Тегерані вперше побували наші артисти, науковці, історики, а також команда зі спортивної гімнастики.

Надзвичайний інтерес проявили іранські науковці до візиту нашого видатного вченого — президента Національної академії наук України, академіка Бориса Євгеновича Патона. Він, попри велику зайнятість зустрічами й дискусіями з іранськими колами, знайшов час поспілкуватися з українськими дипломатами, щиро погомоніти із земляками в дружньому товаристві.

Тут, в українському посольстві, відбулися також цікаві та плідні зустрічі з головою Верховної Ради Іваном Плющем, Прем'єр-міністром Анатолієм Кінахом, міністрами МЗС Анатолієм Зленком та Геннадієм Удовенком, іншими державними діячами України. Знаковою для мене була також зустріч з ректором Дипломатичної академії, професором Борисом Івановичем Гуменюком.

Часто до посольства з рішучими проханнями заходили українські туристи, підприємці, іранські студенти, які навчалися в Києві, і нікому не було відмовлено в допомозі. Давно вже усвідомив, що при всій зайнятості ніколи не треба шкодувати часу на спілкування з людьми. У дипломатичній роботі це допомагає правильно орієнтуватися в розмаїтті різних шляхів до успіху заради рідної держави.

Такі незаплановані, сказати б, спонтанні зустрічі і спілкування з людьми допомагали глибше вивчити і проаналізувати політичну та соціально-економічну ситуацію в Ірані, що ставало в добрій пригоді при підготовці конкретних пропозицій щодо подальшого розвитку двостороннього співробітництва та розширення договірно-правової бази.

Грунтовну інформацію посольство регулярно надсилало на адресу МЗС, інших зацікавлених міністерств і відомств України, звичайно вона потрібна була й для підготовки офіційних візитів державних посадовців до Ірану.

Схвальною оцінку МЗС дало активній діяльності посольства у налагодженні дружніх відносин України з Іраном та іншими країнами — експортерами нафти та газу, що стало важливим чинником у системі зовнішньополітичних пріоритетів нашої держави в зв'язку з дефіцитом енергоносіїв і необхідністю диверсифікації шляхів їх постачання.

Важливими подіями у двосторонніх відносинах стали офіційні візити в Україну керівників Ірану, зокрема Голови Меджлісу Ісламської Ради Алі Натєга Нурі, Міністра закордонних справ Алі Акбара Велаяті, Міністра промисловості Мухаммеда Рези Неамат-Заде та інших високих урядовців.

Завдяки цьому було підписано важливі міждержавні документи, а саме — Декларацію про принципи дружнього співробітництва між Україною та ІРІ, Торговельну та Транспортну угоди, Меморандум про співпрацю в галузях важкої, гірничодобувної промисловості та підготовки технічних кадрів.

Розповідаючи про свою роботу в Тегерані, я не без гордості констатую: товарообіг між Україною та Іраном з 1992 до 1996 року зріс з 500 тисяч до 200 млн доларів США. Надзвичайно важливим для України і для Ірану став договір про спільне будівництво літаків Ан-140 в Ісфагані. Тоді проекти іранських замовників оцінювалися в 120 літаків. Вартість одного Ан-140 була визначена в 7,2 млн доларів США. Саме з цього проекту помітно активізувалося економічне двостороннє співробітництво на потужній договірно-правовій базі.

Розклад робочого дня ніколи не порушувався. О восьмій ранку я був у службовому кабінеті. І закипав робочий вир: обовязкова нарада зі своїм апаратом, зустрічі з іранськими посадовцями, зарубіжними дипломатами та делегаціями від різних громадських організацій. А в приймальні вже очікують аудієнції представники ісламських релігійних громад, яких аж ніяк не можна проігнорувати. Не відкладались у довгу шухляду і зустрічі з посланцями ділових кіл, а тим більше — з представниками засобів масової інформації. А у вечірній час — копітка та важлива робота над документами, де кожне слово має бути обдуманим і виваженим.

Треба сказати, що діяльність посольства не обмежувалася лише Тегераном. Відбувалися планові поїздки посла і дипломатів до Керману, Ісфагану, Гіляну, Табризу, Хузестану, Бендер-Аббасу та інших провінцій. Це дало можливість налагодити безпосередні зв'язки керівників цих провінцій з регіонами України.

Перебираючи в пам'яті здобутки в діяльності українського посольства в Тегерані, з вдячністю і теплотою згадую своїх колег, досвідчених дипломатів і технічних працівників, з ким довелося торувати на іранській землі нелегкі шляхи до взаєморозуміння. Це насамперед радник посла Томилін Анатолій Володимирович, перший секретар Анатолій Петрович Зенцев, другий секретар Володимир Миколайович Дубовик, бухгалтер Тетяна Феліксівна Ткач, завгосподарством Геннадій Васильович Хмиров, завканцелярією Олена Олександрівна Ковальчук та надійні помічники Олег Анатолійович та Олена Володимирівна Вишневські. Ці люди володіли перською мовою, чесно й самовіддано працювали заради підвищення авторитету рідної держави. Разом зі своїм послом вони гідно несли тягар величезної відповідальності за Україну в непростих умовах економічної та політичної нестабільності ісламського світу.

Завершуючи розповідь про посольську діяльність у Тегерані, хочу поділитися думкою про ісламську віру. Іслам — одна з найдревніших релігій світу, має величезне значення в житті іранського народу. Основний його догмат — покірність, поклоніння єдиному Богу — Аллаху та визнання Мухаммеда пророком і посланцем Аллаха, якому мусульмани ревно моляться, починаючи і завершуючи свої справи. Час молитви — це святе...

Іранці — народ миролюбний, спокійний, доброзичливий, у цьому велика заслуга ісламської релігії. Тут виховують повагу до старших, суворо забороняють вживати спиртне. За час роботи в Тегерані я жодного разу не зустрів нетверезої людини чи жебрака з простягнутою рукою. В іранців дуже розвинуте почуття людської гідності. Тож і нам, українцям, не гріх дечому повчитися у мудрих людей з мусульманського світу.

— Хай буде душа ваша у сяйві любові і добра, — сказав мені ду-айен дипломатичного корпусу в Ісламській Республіці Іран Нур-Алі Салман після закінчення посольської місії в Тегерані.

Того грудневого дня 1996 року у Великому залі урочистих подій на проводи додому українського посла до Києва зібралися представники іранського уряду, керівники МЗС, дипломати іноземних країн, а також діячі науки і культури. Говорили щирі слова вдячності за плідну працю у розбудові українсько-іранських відносин, за добрі справи заради процвітання наших народів.

Серед чисельних подарунків від іранських друзів припала до серця збірка «Книга любові» талановитого поета Абулькасіма Рудакі, якого називають Адамом персидської поезії. Ще в московському Інституті східних мов захопився класичною поезією доби іранського Ренесансу, знав напам'ять рубаї Хаяма та Нізамі, але Рудакі полонив моє серце поетичними образами і любовною лірикою.

*Прийшла. Хто? Любов. Коли? Ранковою порою,
Рятуючись від ворога... Хто ворог? Батько її розлючений такий,
І двічі я поцілував. Кого? — Вуста її.
Вуста? — Ні. — Що ж? — Рубін. — Який?
Багряно-вогняний...*

Так з поетичною збіркою в руках на повітряному лайнері перетнув державний кордон України, де в аеропорту «Бориспіль» мене чекала родина і близькі друзі.

МІНІСТР
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ

№ 6/49/5495 к.г. 2. 2. 95

Надзвичайному і Повноваженому
Послу України в Ісламській
Республіці Іран

І.Г.Майдану

Шановний Іване Григоровичу!

Прийміть найщиріші вітання від мене особисто і від усього колективу Міністерства Закордонних Справ України з нагоди ювілейної дати у Вашому житті.

Ви пройшли великий життєвий шлях перед тим, як стати відомим і досвідченим українським дипломатом, засновником дипломатичної місії і першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в Ісламській Республіці Іран.

Роки, віддані Вами служінню вітчизняній сходознавчій науці, підготовці і вихованню фахівців - міжнародників, виконанню на високому професійному рівні відповідальних завдань Батьківщини, загартували Вас для служіння в ім'я незалежної і самостійної України на одному з найважливіших і пріоритетних зовнішньополітичних напрямків.

Ми переконані, що Ваша висока кваліфікація, непересічний дипломатичний хист, політичний досвід і життєва мудрість сприятимуть подальшому просуванню і утвердженню національних інтересів нашої держави в регіоні, розвитку і зміцненню дружніх зв'язків України з Ісламською Республікою Іран.

Користуюсь нагодою, щоб побажати Вам, шановний Іване Григоровичу, міцного здоров'я, щастя, творчої наснаги та подальших успіхів.

З повагою

Міністр
р.г.д.с.т.

Г.Й.Удовенко

МІНІСТЕРСТВО
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
УКРАЇНИ

22018, м. Київ, Михайлівська пл., 1,
Тел: 7-(044) 226-3149

Fax: 7-(044) 226-3379

MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS
OF UKRAINE

22018, 1, Mykhailivska str.,
Kyiv, Ukraine
Telex 321333 Belsa

23.02.94 № 177/49-345/114

На № _____ від _____

Тимчасовому повіреному
у справах України в
Ісламській Республіці
Іран

І.Г.Майдану

Шановний Іване Григоровичу!

При цьому надсилаємо Вірчі Грамоти на акредитацію Вас на посаду Надзвичайного і Повноваженого Посла України в Ісламській Республіці Іран.

Подрозуміємо Вас з призначенням та бажимо успіхів у справі розбудови двосторонніх відносин з Іраном на благо незалежної України.

Додаток: згадане.

З повагою,

Начальник Першого
територіального управління

М.П.Дашкевич

Ivan MAIDAN,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
veteran of Ukraine's diplomatic service*

WHEN I WAS THE FIRST AMBASSADOR OF UKRAINE TO IRAN

«Unfortunately the Islamic Republic of Iran was not well-known to an average inhabitant of our country as a partner of Ukraine. However, both countries are very interested in cooperation. And this is great, that our embassy in Tehran is led by the experienced diplomat Ivan Maidan, the man who has a colossal prestige with the governmental authorities of Iran.»

«Vseukrainski vidomosti» newspaper, 1995

I welcomed the declaration of Ukraine's independence with gladness and a great wish to serve faithfully and loyally for the benefit of the Homeland. I was working as a translator and advisor in Afghanistan and Iran, had five years of fruitful scientific work and teaching experience at the history and foreign affairs department of Taras Shevchenko National University of Kyiv and then at the Institute of social and economic problems of foreign countries of the National Academy of Sciences of Ukraine. As the result I successfully passed Ph.D. defence. I was among the first at the USSR who had analysed the strategy of external policy of Afghanistan after the Second World War.

My mission to Tehran was a fruitful one, for two years I was working as a senior economist at the Embassy of the USSR in Iran. After some time I was appointed as the first Ambassador of Ukraine to Tehran.

...The state visit of Leonid Kravchuk, the President of Ukraine to the Islamic Republic of Iran was prepared carefully and judiciously. It is worth mentioning that this was a difficult time of development of external and internal policy of Ukraine. A lot of things were done for the first time. A completely new diplomatic and foreign policy service had been formed for the first time in the history of our independent country. Its functions widened significantly, changed the approaches to cooperation and international ties of Ukraine with the world. When Anatoliy Zlenko, the Minister for Foreign Affairs, invited me to talk I did not expect that this meeting could somehow affect my future. The talk was frank and informal. The Minister asked me to tell about myself and my family and shared his own take on the conception of the development of our relations with Eastern countries. And then all of a sudden he offered to escort our President during his visit to Tehran. Of course I agreed and prepared to work as an interpreter. But during the flight to the capital

of Iran Kostyantyn Masyk, acting Head of Ukrainian government invited me to the presidential cabin and said:

– You will not have to interpret. The President has appointed you as Charge d'affaires ad interim of Ukraine in Iran. Therefore, please accept sincere congratulations from our delegation.

The first state visit of Leonid Kravchuk, the President of Ukraine to Iran was successful. After complicated but fruitful negotiations with Hashemi Rafsanjani, the President of Iran and the members of the Iranian government, the important documents on bilateral cooperation in politic, trade and economic, cultural and science and technical areas were signed. And, most importantly, the decision on opening the Embassy of Ukraine to Tehran had been made.

The Islamic Republic of Iran was one of the first Middle East countries to recognize the political independence of Ukraine. Leonid Kravchuk sincerely thanked the President Hashemi Rafsanjani for this during the meeting. He emphasized that in future Ukraine will adhere to the course of bilateral confidence and aspiration for development and more intensive cooperation based on the principles of sovereign equality, respect of human rights and basic freedoms, steady implementation of generally accepted principles and rules of international law. This particular thesis was written in the Declaration on principles and guidelines of cooperation between Ukraine and Islamic Republic of Iran.

While drafting out the Declaration and other documents, I got an opportunity to know Leonid Kravchuk, Kostyantyn Masyk, Anatoliy Zlenko and the other government leaders.

Leonid Kravchuk during the meeting and negotiations with the leader of Iran behaved with dignity and confidence. During polemic debates had a control over logic of a problem foundation, knew how to strike a compromise in a complicated situations. Anatoliy Zlenko, the Minister for Foreign Affairs, have made a particularly pleasant impression. As always, he stood out with his intelligence, competence and high intellectual development. In Ukraine and abroad his words were considered, his opinion and suggestions deferred to. And not only as with the minister of Ukrainian state, but as with a talented and influential personality. Some internal refinement was inherent in all his actions. Trying to find a solution to any problem the minister always found, seemingly, the only possible variant. He always chose accurate, expressive and exact words.

After a while of his return from Tehran Anatoliy Zlenko kindly met me at his office and sincerely congratulated me with the appointment as the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Islamic Republic of Iran.

During the following conversation, he sharply defined the high priority measures and the action strategy of diplomatic personnel activity.

I had to return to Tehran as soon as possible and find the premises for our Embassy. My first steps as the Ambassador probably were the most difficult in my life. Like never before I felt an enormous responsibility not only for myself, my Homeland, but most significantly, for my state. Nowadays it is nearly the most important criteria of how high Ukraine's authority will be in this country. It was the job of the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Islamic Republic of Iran to create a positive image of our young, independent country.

I found out that a person with no sense of responsibility is hardly able to make an important decision. Probably it is impossible at all. Making decisions means taking responsibilities for somebody's destiny or urgent matter. This can be best seen in diplomacy, where an attitude towards your country depends only on you, your competence and confidence to make a crucial decision. Finally, while making one or other decision you change your own destiny as well. Often radically.

The first «home» of the newly appointed ambassador became a small room in a low-cost hotel, where the formation of Embassy of Ukraine to Tehran has started. We lacked funds. Ten thousand dollars from the Ministry of Foreign Affairs were saved for accommodation expenses. When the Head of Consular Department with necessary stamps had arrived, we started issuing visas and earning money for the state, 15 % of which were spent on the Embassy's needs. Life became more joyous. Soon we have found a good house at 101, Vanak str. Before there was the Embassy of Saudi Arabia Earlier.

After long negotiations with landlords we have managed to take these premises on lease at a fair price. Now I received newly arrived diplomats and technical workers at light halls with high mirrors and beautiful furniture. Along with the diplomats, to Tehran came my wife with a younger daughter.

The first visit of the Ukrainian Ambassador was to Ali Akbar Velayati, the Minister for Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran. He kindly met me and said that he was happy to welcome the first ambassador of the independent Ukraine to Iran. He promised to do his best for our countries to live in peace and unity, to assist the extension of Ukraine's scope of activity not only in Iran but also in the international field. During the meeting, we were also discussing the procedure of presentation of credentials to Hashemi Rafsanjani, the President of the Islamic Republic of Iran.

April 17, 1994 became a commemorative date in the history of Ukrainian and Iranian relations. The ceremony of credentials presentation took place in the Presidential Palace of Tehran. While presentation the credentials to Hashemi Rafsanjani, I said:

— It is a great honor to represent Ukrainian state in such a country as Iran, with its proud history, that is both ancient and ever young,

which confidently marches towards better tomorrow. The President and the government of Ukraine, and all our people hope for a fruitful cooperation on behalf of people's well-being. I assure you that I will do everything in my power for this cooperation to grow stronger and prosper. It is my duty as the Ambassador of Ukraine.

As soon as cameramen and journalists took some photos of all of the participants of the ceremony, the President invited me to his office, where the fruitful conversation about one of the first tasks set by the Ukrainian embassy in Tehran — to «open» Ukraine for Iranian people — took place. Unfortunately, they still perceived it as Russia.

On behalf of his country he proposed to start a new stage of economic and trade cooperation for the prosperity of Ukrainian and Iranian people. Some of them did not even know that there was such independent and democratic state in the centre of Europe.

I decided to solve this problem with my colleagues by person-to-person cooperation with the representatives of different backgrounds. At a special meeting at the embassy we devised plans of organization of different exhibitions, documental and feature films demonstrations, giving to the journalists information explaining what is Ukraine, what are its economic and political opportunities, from which standpoint it keeps developing its independence.

My diplomatic activity was facilitated by the fact that I fluently spoke the language of Dari and Farsi. This helped me to find Iranian supporters and friends of Ukraine who helped to establish contacts with our political, business, scientific, cultural and educational circles and bring them to the cooperation. Issues of foreign trade relations and foreign investment in our country were especially controlled.

Advisory and organizational work of the Embassy with the Iranian entrepreneurs allowed to dramatically increase the volume of trade operations in the private sector. Our diplomats together with economists analyzed the structure of the sales volume between Ukraine and Iran in recent years, so that it became clear that Ukrainian goods are in great demand here.

An important factor became the conclusion of the agreement between Ukraine and Iran on cooperation in culture, education and science. For the first time our artists, scientists, historians and artistic gymnastics team visited Tehran.

Academicians of Iran showed an extraordinary interest to the visit of our outstanding scientist — President of the National Academy of Sciences of Ukraine, academician Borys Paton. Despite the preoccupation with the meetings and discussions with Iranian community he still took the time to talk with Ukrainian diplomats, to have a chat with fellow countrymen in a circle of friends.

Here in Ukrainian embassy, interesting and fruitful meetings with Ivan Plushch, Chairman of the Verkhovna Rada, Anatoliy Kinakh, Prime Minister, Anatoliy Zlenko and Hennadiy Udovenko, Ministers of Foreign Affairs and other public figures of Ukraine took place. A meeting with the Professor Borys Humeniuk, rector of the Diplomatic Academy was very symbolic for me.

Ukrainian tourists, businessmen, Iranian students who studied in Kyiv often came to the Embassy with requests and no one was denied assistance. I have long since realized that we should never regret time spent communicating with people despite our busyness. In a diplomatic work it helps to select the best way for the sake of their own country.

Such unscheduled, so to speak, spontaneous meetings and interaction with people helped to further explore and analyze political and social and economic situation in Iran. It helped in the preparation of specific proposals for the further development of bilateral cooperation and expansion of the legal framework.

Embassy regularly sent detailed information to the Ministry of Foreign Affairs and other concerned ministries and departments of Ukraine. Of course it was also necessary for the preparation of officials' formal visits to Iran.

Ministry of Foreign Affairs gave a favorable assessment of the Embassy's activity in establishing good relations with Iran and other countries – oil and gas exporters. It became an important factor in the system of foreign policy priorities due to the shortage of energy carriers and the need for the diversification of entry routes.

An important event in bilateral relations were the official visits of Iranian leaders to Ukraine, including Ali Nateha Nouri, Chairman of the Majlis of the Islamic Council, Ali Akbar Velayati, Minister of Foreign Affairs, Mohammad Reza Nematzadeh, Minister of Industries and Business and other high officials.

As a result important intergovernmental documents were signed, namely the Declaration on Principles concerning friendly cooperation between Ukraine and IRI, Trade and Transport Agreement, a Memorandum on Cooperation in the fields of heavy and mining industry and technical personnel training.

Talking about my work in Tehran, I proudly state: the trade turnover between Ukraine and Iran from 1992 to 1996 increased from 500 thousand to 200 million US dollars. An agreement on the joint construction of the An-140 aircraft in Isfahan was very important for Ukraine and Iran. At the time, Iranian customers' projects estimated at 120 planes. Price of An-140 was set at 7.2 million US dollars. Economic bilateral cooperation on a powerful contractual and legal framework significantly intensified because of this project.

Day schedule was never violated. At eight in the morning I was already in my office. And the active work started: mandatory meeting with my employees, meetings with Iranian officials, foreign diplomats and delegations from various civic organizations. And representatives of the Islamic religious community, who absolutely can not be ignored already wait in the receiving office. Meetings with envoys of the business community, let alone the media, was not something to put off. And in the evening — a painstaking and important work on documents where every word has to be deliberate and measured.

I must say that Embassy's activity was not limited to Tehran. There were planned trips of Ambassador and diplomats to Kerman, Isfahan, Gilan, Tabriz, Khuzestan, Bandar Abbas and other provinces. It gave a possibility to establish direct contacts of the leaders of these provinces to the regions of Ukraine.

Remembering the achievements of the Ukrainian Embassy in Tehran I gratefully recall my colleagues, experienced diplomats and technical workers, with whom we had to pave the ground for difficult paths to understanding. Those were, primarily, Anatoliy Tomylyn, Advisor to the Ambassador, Anatoliy Zentsev, First Secretary, Volodymyr Dubovyk, Second Secretary, Tetyana Tkach, Accountant, Hennadiy Hmyrov, Superintendent, Olena Kovalchuk, Head of Chancery and reliable assistants Oleh and Olena Vyshnevski. These people spoke Persian, faithfully worked to increase the authority of the native state. Together with their Ambassador they honourably carried a huge burden of responsibility for Ukraine in the difficult conditions of economic and political instability of the Islamic world.

Concluding the story of ambassadorial activity in Tehran, I wish to share the opinion on Islamic faith. Islam is one of the oldest religions in the world. It is of great importance in the life of the Iranian people. Its main tenet — obedience and worship of the one God — Allah and recognition of the Prophet Muhammad as the messenger of Allah, to whom Muslims earnestly pray when starting and ending their affairs. Time for prayer is holy...

Iranians are peaceful, calm, friendly in great deal because of the Islamic religion. People bring up the respect for elders, strictly prohibit alcohol drinking. During my time in Tehran — says Maidan — I have never met a drunken man or a beggar. Iranians have a very acute sense of human dignity. Therefore it is not shameful for us, Ukrainians, to learn some things from the wise people of the Muslim world.

— May your soul be in the radiance of love and kindness — told me Salman Noor Ali, Dean of the diplomatic corps in the Islamic Republic of Iran after the end of the ambassadorial mission in Tehran.

On that December day in 1996 in the Great ceremonial hall, representatives of the Iranian government, heads of the Ministry of Foreign Affairs, diplomats of foreign countries and people of science and culture, all came to see Ukrainian Ambassador on his way to Kyiv. They all spoke words of gratitude for my fruitful work in the development of Ukrainian-Iranian relations, for my good deeds done for the prosperity of our peoples.

Among numerous gifts from Iranian friends, the collection of poems «The Book of Love» by the talented poet Abu'l Qasim Rudaki, who is called the 'Adam of Persian poetry', was the most wonderful. I admired classical poetry of the Iranian Renaissance era, knew ruba'i of Khayyām and Nizami by heart since my studies in the Moscow Institute of Oriental Studies. However, Rudaki captured my heart with poetic images and love lyrics.

She came. Who? Love. When? Ere the dawn,

*Fleeing from the enemy...Who is he? Her Father is so dispitous,
And twice I kissed. Who? – Her lips.*

Lips? – No. – Then what? – A ruby. – Which?

Fiery crimson...

So with a collection of poetry in my hands on the air liner I crossed the state border of Ukraine, where in the «Boryspil» airport my family and close friends were waiting for me.

Микола МАКАРЕВИЧ,

Надзвичайний і Повноважний Посол України

СТОРІНКИ МОГО ЖИТТЯ

Восени 1990 року керівний склад МЗС УРСР виглядав так: А.М. Зленко — міністр, М.П. Макаревич — перший заступник міністра, В.М. Ліпатов — заступник міністра.

Коли я повернувся з Нью-Йорка на Батьківщину, то представився як перший заступник Голові Верховної Ради України Л.М. Кравчуку та першому секретареві ЦК КПУ В.А. Івашко. Оскільки Анатолій Зленко готувався до поїздки в Нью-Йорк на Сесію Генасамблеї ООН, то вся поточна робота лягла на мої плечі. Час був напружений — країна переживала економічний спад. У повітрі витав дух розпаду СРСР. До Києва якраз приїхав патріарх Московський та вся Русі Алексій II. На честь цього візиту Київський митрополит Філарет організував прийом у ресторані готелю «Київ». Мене теж запросили. Перш за все вразив натовп, який оточив готель і скандував гасла на кшталт «Геть московського попа!» та «Кістка в горлі!». На чолі цієї демонстрації були депутати Верховної Ради України Д. Павличко, Р. Лубківський та інші. У залі ресторану зібралася велика кількість священнослужителів в урочистих чорних сутанах. Якось було сумно на душі від цієї атмосфери. Я з В.П. Осначем, головою Товариства культурних зв'язків України із закордоном, пішли з цього прийому раніше.

У Верховній Раді теж було неспокійно, депутати із Заходу та Сходу України добивалися більшої самостійності для УРСР. Напередодні Верховна Рада зняла депутатську недоторканість Степана Хмари через конфлікт із міліціонером. Його заарештували та посадили в Лук'янівське СІЗО.

У зв'язку з цим хочу привести курйозний випадок, який відбувся в МЗС УРСР. На першому поверсі Міністерства, що на вул. Чекистів, біля кабінету керуючого справами І.Д. Шевченка висіла карта розкладу потягів по Україні. Один із колишніх дипломатів Міністерства, який якраз повернувся з довгострокового відрядження з Європейського відділення ООН, розташованого в Женеві, прикипів до цієї карти, роблячи вигляд, що не помітив своїх колишніх колег. Утім, колеги все це помітили та відреагували з гумором. Під Міністерством (навпроти Верховного суду) стояла фура з його речами, що були запаковані у

великий контейнер, привезений із-за кордону. У цей час біля Верховного суду України зібралася велика група шахтарів із Червонограда, що на Львівщині, які били касками по асфальту, скандуючи: «Свободу Хмарі!». І хтось із співробітників МЗС уголос сказав: «Треба сповістити шахтарів про те, що у фурі гуманітарна допомога для тих, хто страйкує». Власника вантажу як вітром здуло від карти — він миттю кинувся до водія фури з проханням заїхати у двір Міністерства.

Після серпневого референдуму з приводу незалежності України 1 грудня 1991 року відбувся Всеукраїнський референдум, одразу після якого було обрано першого Президента нашої вже незалежної держави. Першою серед країн, що визнали нашу незалежність, була Республіка Польща.

2 грудня до нас завітав польський Генеральний консул Ян Польковський із пляшкою шампанського, яке ми випили за процвітання України. Через півгодини прибіг Генеральний консул Канади Нестор Гайовський, який повідомив, що уряд його країни прийняв рішення про визнання та встановлення дипломатичних відносин з Україною. Він був дуже розчарований, коли дізнався, що не перший. Я заспокоїв пана Гайовського тим, що Канада була першою з капіталістичних країн, а Польща — із соціалістичних. Відтоді почався шквал повідомлень про визнання. Протягом першого року існування незалежної Української держави її визнали 130 країн, дипломатичні відносини в повному обсязі було встановлено зі 110-ма з них, а 40 країн відкрили свої представництва в Києві. Нині Україну визнали 174 країни світу, а 171 з них встановила дипломатичні відносини. Мережа постійних українських закордонних представництв — понад 80 дипломатичних і більше 40 консульських — охоплює нині всі континенти земної кулі та всі регіони, що дає можливість оперативно вирішувати питання, які виникають у міжнародних відносинах України з ін-

Устина Захарівна — мати, Петро Корнійович — батько,
Володя — старший брат (1930 р.н.), Ганна (1938 р.н.).
Фото 1939 р.

Ustyna Zakhariwna — mother, Petro Korniiiovych —
father, Volodia — elder brother (born in 1930), Hanna
(born in 1938), 1939

Делегація УРСР на I сесії Конференції ООН із права міжнародних договорів. На фото: І.І. Корчак – головний арбітр України, глава делегації; І.І. Лукашук – завкафедри міжнародного права, член делегації; М.П. Макаревич – другий секретар МЗС УРСР, радник делегації. Відень, 1968 р.

The delegation of the Ukrainian Soviet Socialist Republic at the United Nations Conference on the Law of Treaties First Session. Photo: I.I. Korchak, Chief Arbitrator of Ukraine, head of the delegation;

I.I. Lukashuk, Head of the Department of International Law, member of the delegation; M.P. Makarevych, Second Secretary of the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, adviser to the delegation in Vienna, 1968

шими державами. Наразі в Києві акредитовано близько 140 представництв іноземних держав, які очолюють 72 дипломати в ранзі Надзвичайного і Повноважного Посла, та 49 послів, акредитованих за сумісництвом. Також у столиці України діють 19 представництв міжнародних організацій.

У тому ж 1992 році було призначено Першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в США професора Олега Білоруса, у Бельгії – професора Володимира Василенка, у Чехословаччині – письменника й поета Романа Лубківського, у Канаді – відомого дисидента та правозахисника Левка Лук'яненка, а в Турецькій Республіці – дипломата Ігоря Турянського. Першим Послом іноземної держави, який прибув до Києва вже у квітні 1992 року, був Посол Турецької Республіки Аджар Гермен, другим – Посол Італії Вітторіо Сурдо.

Згадую, що 15 січня 1992 року Австрія визнала незалежну Україну, і між нашими країнами було підписано меморандум про визнання та встановлення дипломатичних відносин. Честь підписати цей

документ від України випала мені. З нагоди 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між нашими країнами в січні 2012 року мене запросили до Відня. В австрійській Дипломатичній академії проходила науково-практична конференція, присвячена цій події, де я виступив із промовою про діяльність Посольства України зі зміцнення нашої співпраці. Мені було дуже приємно, коли я побачив на стіні академії проекцію цього меморандуму зі своїм підписом.

Якщо говорити про країни, що визнали нашу незалежність, то пригадую, як це зробила Китайська Народна Республіка. Із Москви приїхав Посол КНР у Росії, який мав повноваження підписати протокол про визнання України незалежною державою та встановлення з нею дипломатичних відносин. Окрім того, ми підписали з КНР таємний протокол. Із боку України обидва ці документи підписав я. Згідно з цими домовленостями Україна не могла встановлювати контакти та зв'язки з урядом Тайваню.

Незабаром Посол КНР в Україні зробив офіційний візит із протестом щодо відвідання Тайваню заступником Голови Верховної Ради України В. Гриньовим, під час якого той зустрівся з офіційними особами цієї країни. Я намагався залагодити цей конфлікт і пояснив, що В. Гриньов був професором Харківського політехнічного інституту й читав лекції на запрошення колег із Тайбею, не переслідуючи політичних цілей. У відповідь китайський посол сказав, що перш за все пан Гриньов є заступником Голови Верховної Ради України, де б він не був і що б не робив — навіть під час сну, — тому він повинен контролювати свої дії. З огляду на таку тверду позицію Посла я був змушений доповісти про цю розмову керівництву нашої країни.

До речі, у Китаї я був тричі: уперше — із делегацією України для підготовки візиту Президента України Л.М. Кравчука, вдруге — це була денна зупинка в Пекіні по дорозі до Японії, а втретє — у березні 1993 року, коли мені доручили відкривати Посольство України в Пекіні. З нагоди відкриття нашого посольства в КНР я привіз із собою подарунок — два саджанці київських каштанів. Один із з першим заступником Міністра закордонних справ КНР посадив біля центрального входу посольства, а другий — на його території. Відтоді пройшло більше 20 років, зараз це вже справжні дорослі дерева.

На початку 1993 року відбулася перша нарада послів України, яких наш Президент призначив працювати за кордоном. Готуючись до цієї наради, я розумів, що нам необхідно терміново вирішити питання з новим приміщенням для МЗС. Штат Міністерства невпинно зростає, а робочих місць катастрофічно не вистачало — люди готували документи буквально на колінах, до письмових столів стояла черга працівників. Щойно якийсь зі столів звільнявся, за нього одразу хтось сідав, аби мати змогу нормально виконати доручення.

Керівництво Міністерства вирішило використати цю нараду для поліпшення умов праці співробітників і рішуче виступило з цих питань. Коли учасники наради йшли до резиденції Президента, то зі мною йшов Посол України в Канаді Левко Лук'яненко — колишній політв'язень радянських таборів, якого було засуджено до смертної кари, заміненої з часом на довічне ув'язнення. Левко порадився зі мною, які саме питання буде доцільно поставити Президентові, і я сказав, що це — питання покращання умов роботи українських дипломатів у центрі.

На нараді цього питання частково торкнувся Посол України в Ізраїлі Ю. Щербак. Леонід Кравчук не відреагував на його слова. Отож я наполіг, щоб А. Зленко дав слово Л. Лук'яненку. Останній озвучив проблему дуже предметно й наголосив на тому, що зовнішня політика має такі складові: посольства надсилають інформацію до МЗС України в Києві, де її у відповідному відділі обробляють і потім надсилають Президентові та в інші центральні установи. «На жаль, — наголосив Посол Л. Лук'яненко, — цей ланцюжок працює недосконало тому, що працівники МЗС не мають належних умов». Він попросив вирішити це питання якомога скоріше, щоби підвищити ефективність роботи дипломатів.

На моє здивування, Президент Л. Кравчук досить різко прокоментував цю пропозицію. Він підняв Голову своєї адміністрації М. Хоменка й сказав, що якщо до 1 квітня цього року не буде надано придатного приміщення для МЗС України, то того ж дня він звільнить із посади столичного мера pana І. Салія. Відтак почалася бурхлива робота з пошуку приміщення. Ми розглянули декілька варіантів, серед яких були будинки ЦК Компартії України, приміщення міськвиконкому та будинки біля старого Міністерства. Керівники Міністерства особисто займались оглядом запропонованих приміщень. Варіант ЦК Компартії України підходив нам ідеально, а от приміщення міськвиконкому довелося би ділити з київською прокуратурою, що нас не влаштовувало. Третій же варіант ми між собою називали «Пентагоном», оскільки він був представлений вісьмома будинками, що знаходилися біля Міністерства. Його ми теж відкинули.

І тоді вплив четвертий варіант — Будинок ЦК ЛКСМУ й міськкому партії на Михайлівській площі. Саме його хотів забрати під свою резиденцію Президент, проте компетентні органи заявили, що будівля не має відповідних для президентського рівня комунікацій, і цей будинок запропонували МЗС. Саме він і став домівкою українських дипломатів. Президентське завдання з пошуку й надання приміщення для МЗС було виконано із запізненням, отож пан Салій пішов у відставку.

Поки вирішували питання з приміщенням, дипломатична робота йшла своїм шляхом. За цей час відбулося дві пам'ятні зустрічі. По-перше, у мене відбулася бесіда з начальником Служби безпеки Української повстанської армії М. Лебідем, який приїхав зі США на

запрошення братів Горенів. Пан Лебідь завітав до Міністерства в супроводі заступника Прем'єр-міністра України В. Урчукіна. Ми спілкувалися близько години. Під час розмови гість цікавився життям молодшої держави, і найбільше зацікавлення в нього викликали наші відносини з іншими державами, ядерна зброя, розміщена в Україні тощо. Метою його візиту до України було знайомство з урядовими установами та людьми, що стали на чолі цих установ у новоствореній державі.

Другою пам'ятною зустріччю стало знайомство з тещею та дітьми лідера Афганістану Бабрака Кармалі. Я розповів їм про Україну, про наше добре ставлення до афганського народу та побажав їм хорошого перебування в нашій державі. Згодом мені сказали, що Бабрак Кармаль відправив тещу з дітьми до Індії, а його самого таліби захопили в Представництві ООН в Афганістані та через деякий час стражили.

У квітні 1994 року до Японії було направлено першу офіційну делегацію МЗС України, яку доручили очолити мені. У Токіо ми відвідали Міністерство закордонних справ Японії, де провели переговори з усіх питань міжнародної безпеки, під час яких японській стороні було передано проект політичного документа про принципи відносин і співробітництва між Україною та Японією. Своєю чергою, представники Японії вперше висловили ідею про візит Президента України до Японії. Визначили й термін візиту — орієнтовно в новому фінансовому році, який у Японії починається з 1 квітня. Під час нашого перебування в країні Висхідного Сонця також відбулася низка зустрічей в урядових установах щодо розширення співпраці між нашими державами.

У лютому 1993 року мені довелося очолювати урядову делегацію України в Тунісі. Під час цього візиту 18 лютого було підписано протокол щодо політичних консультацій між МЗС України й МЗС Туніської Республіки, який став важливим інструментом підтримання політичного діалогу та започаткував практику регулярних політичних консультацій між зовнішньополітичними відомствами обох країн. Окрім цього, ми провели зустрічі з урядовими установами країни з налагодження взаємовигідної взаємодії.

На запрошення заступника Міністра закордонних справ ПАР Рене Скупана з 20 по 28 лютого 1994 року відбувся візит делегації МЗС України в Південно-Африканську Республіку. Цю делегацію довелося очолити мені. 23 лютого було підписано Меморандум про взаєморозуміння між зовнішньополітичними відомствами наших країн. А протягом візиту відбулися зустрічі в провідних міністерствах та організаціях Південної Африки, яким було передано пропозиції їхніх можливих українських партнерів щодо співпраці.

Напередодні цього візиту я мав розмову з Послом ПАР в Україні, який розповів мені надзвичайну історію, що трапилася із севастопольським рибалкою в Кейптауні. У цьому місті є католицький храм Сент-Джеймс, до якого зазвичай заходили наші моряки, що займалися ри-

Постійне Представництво УРСР при ООН. У центрі: Г.Й. Удовенко, Постпред при ООН;
М. Макаревич – заступник Постпреда. Нью-Йорк, 1999 р.
The Permanent Mission of the Ukrainian Soviet Socialist Republic to the United Nations.
Centre: H.Y. Udoenko, Permanent Representative to the UN; M. Makareviih, Deputy Permanent
Representative in New York, 1999

бальським промислом біля Кейптауна та мали право зійти на берег. У тому храмі можна було не тільки помолитися, а й поспілкуватися з прихожанами, які під керівництвом настоятеля опікувалися тим, аби влаштувати для наших рибалок екскурсії по місту чи концерти. Одного разу в приміщенні, де відбувався такий концерт, хтось із місцевих ультрас кинув бомбу. Під час вибуху загинуло четверо українських рибалок, а одному з наших хлопців, Дмитрові Макогону, відірвало руки та ноги. Він дивом вижив. А коли мав виходити з лікарні, одна з прихожанок цього храму взяла його до себе пожити. Стан хлопця був таким важким, що переїзд довелося відкласти. Сердешна жінка була голландкою. Вона доглядала пораненого, а тим часом громада церкви збрала гроші на протези для постраждалого. Через деякий час до Дмитра приїхала із Севастополя його наречена — Ольга Лютова. Зовсім юна дівчина, яка навчалась у медичному училищі, відважилася на цю океанську подорож заради коханого всупереч усьому.

Я зустрівся з парою та був вражений тим, як тримався цей хлопець. Він не справляв враження інваліда, навпаки — вів себе невимушено й

енергійно, як здорова людина. Приводом для мого неофіційного візиту стало те, що в постраждалого була лише книжка рибалки — посвідчення особи, що мав кожен український моряк, який рибалив за кордоном.

А я привіз Дмитру закордонний паспорт громадянина України. Мене попередили, що молоді люди вирішили побратися в Кейптауні, і я привіз їм із Батьківщини подарунок — скатертину й серветки з українською вишивкою. Коли я повернувся до Києва, мені принесли номер газети «Известия» з великою статтею про це весілля. Саме з цієї статті я дізнався про те, що кейптаунські підприємці були настільки зворушені історією Дмитра й Ольги, що допомогли закоханим влаштувати весілля: купили обручки й весільний одяг, орендували ресторан, знайшли житло та придбали меблі для молодят. Більше того, вони запропонували Дмитру закінчити курси програмістів, щоб опанувати одну з актуальних спеціальностей. Настоятель храму звернувся до мене з проханням посприяти тим прихожанам церкви, які виявили бажання поїхати до Києва, щоби передати матеріальну допомогу сім'ям загиблих рибалок. Після приїзду до Києва я виконав його прохання.

Із теплом пригадую історію отримання агреману Послом ПАР в Австрії, про яку я дізнався на прийомі в Посольстві ПАР у Відні від Посла Польщі Новака. Дипломати знають, що агреман (від фр. *agrement* — згода) — це попередня згода держави на прийняття певної особи як глави дипломатичного представництва іншої держави. Так-от, МЗС ПАР направив ноту МЗС Австрії з проханням дати агреман їхньому дипломату, проте австрійці барилися з відповіддю — минуло вже два чи три місяці, а все мовчанка. У таких випадках країна, що надсилає кандидатуру дипломата, міняє претендента. Проте цього разу все сталося інакше. Справа в тім, що кандидат сам здогадався про причину того мовчання. За часів режиму апартеїду він був начальником тюрми найсуворішого режиму на острові Роббен. Так сталося, що саме тоді там відбував своє ув'язнення Нельсон Мандела, і начальник тюрми по-людяному поставився до цього політичного в'язня. Згодом закінчився строк служби цього чоловіка як начальника тюрми, і він продовжив свою роботу в МЗС ПАР. Отож поки Австрія мовчала щодо його кандидатури, він звернувся до Нельсона Мандели та попрохав його владнати це питання. Нельсон Мандела, який ось-ось мав стати Президентом і мав величезну підтримку серед населення своєї країни, зателефонував Президентові Австрії Клестілю та сказав наступне: «Якщо ви вважаєте, що кандидатура не може бути затверджена, бо ця людина була в минулому начальником тюрми, то знайте, що саме цей чоловік забезпечив мені найліпші умови для перебування в тюрмі найсуворішого режиму. Він — достойна людина, його слід підтримати». Через кілька днів МЗС Австрії надіслало МЗС ПАР агреман на цю особу. Саме він і став Послом ПАР в Австрії. Мені довелося кілька разів спілкуватися з ним із робочих питань, і я на власні очі пересвідчився, яка це розумна, порядна та приємна в спілкуванні людина.

Восени 1993 року в Женеві проходила Міжнародна конференція із захисту жертв війни. Ця подія була неоднозначною в житті світової спільноти, адже конференція мала на меті викликати енергійну реакцію держав на масові порушення Міжнародного гуманітарного права, а також зобов'язати керівників держав робити все можливе для забезпечення захисту жертв війни. У роботі конференції взяли участь 160 офіційних представників держав і чисельні делегації неурядових організацій. Незважаючи на великі труднощі в громадському й економічному житті нашої молодшої держави, в Україні приділяли відповідну увагу гуманітарним питанням, зокрема й захисту жертв війни.

Річ у тому, що близько 160 тисяч молодих українців пройшли кровопролитну війну в Афганістані. Там загинуло 3380 осіб, 12 тисяч було поранено та скалічено, 100 тисяч військових перенесли в цій країні тяжкі захворювання, що були характерні для цієї місцевості.

Уряд доручив мені очолити цю делегацію України, до складу якої входили В.І. Аблазов, заступник голови Комітету ветеранів війни в Афганістані при Президенті України та І.І. Усиченко, голова Національного комітету Червоного Хреста України. Під час роботи цієї конференції російська делегація запропонувала відмовитися від застосування авіації та ракетних систем залпового вогню під час бойових дій. Конференція прийняла підсумковий документ і направила його до Генасамблеї ООН.

Візит до Канади

Велику роль у зовнішній політиці України відіграє Канада, у якій проживає понад 1 млн 200 тисяч українців. За час роботи в МЗС мені довелося раз побувати в цій країні. Візит був присвячений відкриттю Посольства України в Оттаві. Як відомо, першим Послом України в Канаді було призначено Левка Лук'яненка. Я його називав українським Манделою за те, що свого часу Левко був засуджений за антирадянську пропаганду до смертної кари, яку замінили на 25 років ув'язнення. Українські канадійці з ентузіазмом сприйняли це призначення та подарували послові двоповерхову віллу для його резиденції, а для посольства — невелике приміщення в центрі столиці.

На урочисте відкриття посольства ми поїхали вдвох із Б.І. Корнієнком, начальником двостороннього відділу МЗС України. Нас поселили на другому поверсі в резиденції посла. Увечері відбувся прийом у парламенті Канади, на який було запрошено багато офіційних осіб, зокрема й відомих канадійських українців. Обстановка зустрічі була піднесеною та дружньою. Наступного дня відбулася зустріч у Міністерстві закордонних справ Канади, на якій йшлося про зміцнення дружніх зв'язків і розширення співпраці наших країн.

Цей візит запам'ятався ще й тим, що мені довелося зустрітися в неофіційній обстановці з колишніми працівниками Посольства України

в Оттаві — радником Олексієм Родіоновим і консулом у Торонто Євгеном Кучером. Не минуло й року, як вони вирішили залишитися в Канаді на постійне проживання. Ці двоє побоялися прийти до нашого посольства, і ми призначили зустріч прямо на вулиці — за кілька кварталів від приміщення посольства.

У МЗС України ми так і не зрозуміли вчинок О. Родіонова, який свого часу працював у ЦК КПУ, а потім — начальником двостороннього відділу в МЗС України та був призначений на посаду до Посольства СРСР у Канаді. До речі, він був одружений з онучкою письменника й першого секретаря ЦК ЛКСМУ О. Бойченка, а її батько був другим секретарем Київського міськкому партії. Здавалося, що в цієї людини не було підстав залишати Батьківщину, тим більше, що він знав про своє подальше призначення на посаду заступника Постійного представника при ООН у Нью-Йорку.

У ході зустрічі я відверто сказав йому про наше здивування й розчарування від цього вчинку. Він же наполягав на тому, щоби залишитись у Канаді, бо боявся, що вдома його вб'ють націоналісти — саме такі застереження озвучив Посол Л. Лук'яненко. Щодо мотивів Є. Кучера, то вони були більш зрозумілі — він зробив багато помилок у консульській роботі, наслідками яких були фінансові проблеми, тож наполягав на тому, щоби залишитися в Канаді та спробувати почати життя в новому суспільстві. Незабаром після цієї зустрічі я дізнався, що його вигнали з Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР.

Я намагався вмовити обох здати свої дипломатичні паспорти. Вони пообіцяли подумати, проте так і не здали. Як мені відомо, О. Родіонов і Є. Кучер досі живуть у Канаді та в Україну жодного разу не приїздили.

Під час візиту до Канади я відвідав воєнний музей в Оттаві, де побачив танк «Валентайн», що брав участь у Корсунь-Шевченківській битві в січні-лютому 1944 року. Історія цього експонату така: під час боїв танк загруз у болоті та затонув. А на початку 90-х років минулого століття працівники колгоспу проводили меліораційні роботи з осушення цієї заболоченої місцевості й наштовхнулися на цього «Валентайна». Військові зняли з танка всю зброю, і він залишився в колгоспі. Голова колгоспу зателефонував до відділу преси МЗС України й попросив поради, що ж їм робити з цим іноземним танком. Із мого дозволу до колгоспу виїхав перший секретар відділу преси О. Інгульський. Розібравшись у ситуації, він доповів мені, що ми можемо передати цей танк до воєнного музею в Оттаві. Керівництво Міністерства погодилося з цією пропозицією, ми зв'язалися з музеєм, і канадійці радо погодилися на таке несподіване поповнення своєї колекції. Після узгодження з Канадою колгосп відправив свій «трофей» до Балтійського пароплавства, щоби доставити його до Оттави. Але через деякі непорозуміння відправка зірвалася, і танк перекинули до Чорноморського пароплавства в Одесі. Звідти він успішно діс-

тався до Канади. Згодом вдячні канадійці подарували колгоспу обладнання для ковбасної фабрики.

На завершення своїх спогадів щодо Канади, хочу розповісти ще одну історію. 1992 року Україну відвідав 24-й генерал-губернатор Канади Роман Гнатишин. Його батько Іван Гнатишин був канадським сенатором і вихідцем із села Вашківці Чернівецької області. Генерал-губернатор із дружиною відвідали Україну на запрошення Президента Леоніда Кравчука. Він провів переговори в Києві та побажав відвідати Чернівці й рідне село свого батька. Серед супроводу Романа Гнатишина в цих відвідинах був і я. Для такого почесного гостя в Чернівцях провели екскурсію по місту, а потім відбулася зустріч у Чернівецькому національному університеті ім. Юрія Федьковича. Саме там Роману Гнатишину було вручено диплом почесного доктора університету. Під час поїздки до Вашківців пан Роман із дружиною зустрівся зі своїми родичами. Офіційний прийом на його честь відбувся в місцевому будинку культури, куди з цієї нагоди привезли меблі та посуд із самих Чернівців. Під час прийому відбувся концерт, у якому брали участь провідні співаки Чернівецької філармонії, зокрема й народні артисти України Іво Бобул та Лілія Сандулеса. Коли ми повернулися до Чернівців, то відвідали нещодавно відкритий музей еміграції, і Роман Гнатишин залишив свого автографа прямо на одній зі стін музею.

Нурсултан Назарбаєв

Під час роботи Першим заступником Міністра МЗС України я супроводжував першого Президента Казахстану Нурсултана Назарбаєва в його поїзді до Дніпропетровська та Дніпродзержинська. В останньому він закінчив ПТУ, отож з Україною в Назарбаєва були пов'язані юнацькі спогади. При училищі було створено музей, серед експонатів якого були й фотографії групи, у якій навчався Нурсултан. На зустрічі з викладачами й учнями училища Президент Казахстану на знак вдячності подарував доньці свого покійного майстра-наставника телевизор і килим, наголосивши на тому, що саме ця людина сказала колись такі пророчі слова: «Нурсултан, ти станеш великою людиною — будеш Прем'єр-міністром Казахстану!»

Учні дніпродзержинського ПТУ подарували Назарбаєву форму сталевара, адже колись це був його робочий одяг — він працював на Карагандинському металургійному комбінаті в ливарному цеху. Н. Назарбаєв на чолі з делегацією Казахстану відвідав також славнозвісний дніпропетровський завод «Південмаш» та оглянув місто. Тодішній губернатор Дніпропетровської області П. Лазаренко влаштував прийом на честь приїзду Н. Назарбаєва в одному з особняків Дніпропетровська.

Конференція в Нікарагуа

На початку 1994 року МЗС України отримало запрошення взяти участь у другій сесії Міжнародної конференції країн нової або відродженої демократії. Делегацію України доручили очолити мені. До її складу ввійшли радник Постійного представництва України при ООН О. Моцик і перший секретар Посольства України на Кубі О. Гнедих. Я вилетів із Києва до Нью-Йорка, зустрівся з колективами Постпредства України на чолі з В. Батюком і Генерального консульства на чолі з В. Крижановським. А наступного дня — вилетів до Вашингтона, де зустрівся з колективом Посольства України. Потім переночував у приміщенні посольства, яке було розташоване в історичному районі міста Джорджтауна й повернувся до Нью-Йорка, де забрав О. Моцика, із яким ми полетіли через Маямі до Нікарагуа.

У столиці Манагуа на нас чекав О. Гнедих, який чудово знав іспанську мову. Наступного дня, 4 липня, розпочалася конференція, на якій я виступив із промовою, де виклав наше бачення демократії в новому суспільстві. Під час нашого перебування в Манагуа відбулася зустріч у МЗС Нікарагуа, де ми підписали угоду про співпрацю наших міністерств. Під час цієї зустрічі я попросив про візит до Президента Нікарагуа пані Віолетти Чаморро, щоби мати змогу вручити їй послання від Президента України та подарунки. Відповідь не забарилася — наступного дня мені повідомили, що Президент готова вже сьогодні прийняти українську делегацію. У призначений час ми прибули до президентської резиденції, і я з великим задоволенням передав пані Віолетті послання від Президента України й подарунок — рушник з українською вишивкою. Пані ж Президент подарувала нам ажурну різьблену статуетку зі слонової кістки.

Вона вдумливо розпитувала мене про Україну, про те, як живе наш народ, і справила дуже хороше враження, з одного боку як волювний лідер, а з другого — як демократична, доброзичлива та приємна жінка. Пані Віолетта Чаморро передала свої вітання нашому Президентові й українському народові.

Під час перебування у Нікарагуа в нас був вибір — поїхати на узбережжя Тихого чи Атлантичного океанів. Вирішили їхати до Тихого — Атлантичний уже бачили в Нью-Йорку. Гуляли по узбережжю довго. Була така спека, що познімали сорочки, позакачували штани й бродили по воді, щоб освіжитися. О. Моцик закинув свою сорочку на плече, і дипломатичний паспорт, що лежав у нагрудній кишені, несподівано впав у воду. Можете уявити наші емоції — найбільше ми переживали, що розмиється американська віза. З великою обережністю Олександр розкрив свого паспорта на тій сторінці та всю подальшу дорогу ніс його на розкритих долонях, підставляючи сонцю. На його щастя, усе минулося — доскіплива американська еміграційна служба нічого не помітила.

У Нікарагуа нам пощастило побачити ще одну дивовижу — за годину їзди від Манагуа є активний вулкан Сан-Крістобаль. Повітря довкола вулкана насичене сірководнем, дихати через це було досить важко. Місцевий пейзаж був графічно суворий: грандіозні застигли хвилі чорної лави на фоні блакитного неба.

Конференція закінчилася прийняттям декларації про співробітництво, яку потім було представлено на Генеральній Асамблеї ООН.

Під час перебування на посаді Першого заступника Міністра закордонних справ України мені довелося брати участь у делегаціях, очолюваних Президентом України Л. Кравчуком у Німеччині, Болгарії, Литві, Туреччині й інших країнах, а також Прем'єр-міністром В. Фокінім — в Австрії, Польщі, Угорщині тощо. Очолював я і делегацію МЗС України, що відвідала Литву, до складу якої входив А. Бутейко, начальник договірно-правового відділу нашого Міністерства. Довелося мені багато бувати в Туреччині, де я брав участь у створенні організації Чорноморського економічного співробітництва.

У 1993 році ми разом із заступником Міністра закордонних справ України К. Грищенко відвідали штаб-квартиру ЮНЕСКО в Парижі, де відбувались урочистості на честь підписання Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення. Від імені України цю конвенцію було доручено підписати мені. Вона набула чинності в 1997 році та була ратифікована в Україні 16 жовтня 1998 року.

Святкування з нагоди 50-річчя операції «Френтік»

У 1994-му виповнилося 50 років із моменту початку воєнної операції під кодовою назвою «Френтік» (англ. «frantic» — «шалений», «скажений»). Це була грандіозна за задумом і виконанням спільна радянсько-американська військова операція з човниковим рухом американських бомбардувальників за трикутником Англія–Італія–Полтава в червні–вересні 1944 року. Метою цієї операції було завдання масованих авіаційних ударів по важливих військових і промислових об'єктах Німеччини та її сателітах. Американські літаки мали летіти з аеродромів Італії й Англії з посадкою для дозаправки паливом і боєприпасами в Полтаві, Миргороді та Пирятині. Цей маршрут так само мав форму трикутника. Тільки в день початку операції, 2 червня 1944 року, аероузол у Полтаві прийняв 750 літаків 15-ї повітряної армії США, що бомбардували воєнні об'єкти в Східній Європі. А таких операцій було сім. Невдовзі операцію «Френтік» розсекретили німці, а 21 червня 1944 року вони атакували аеродроми Полтави та Миргорода з повітря. Місто й базу просто засипали бомбами. Наліт тривав 1 годину 40 хвилин. У ньому взяло участь 120 літаків Люфтваффе. 44 американських бомбардувальники було знищено,

25 — пошкоджено. На землі згоріло 25 радянських винищувачів. Було вбито двох американців, 15 — поранено. Із-поміж наших співвітчизників було вбито 26 і поранено 80 осіб. Американці звинуватили в провалі радянську протиповітряну оборону. Проте «човникові» операції продовжувалися 3 місяці, протягом яких було здійснено більше 2 000 вильотів, знищено бомбардуванням сотні стратегічних об'єктів і збито сотні німецьких літаків. Це була перша спільна операція ВПС США та СРСР, яка прискорила перемогу над фашизмом.

На святкування з нагоди 50-річчя операції «Френтік» було запрошено американських гостей, і прилетіло «крило» важких бомбардувальників зі США, новітні російські бомбардувальники Ту-160 та українські літаки. Наші авіатори спорудили в центрі Полтави пам'ятний знак на честь цієї події. Саме біля нього й відбувся урочистий чисельний мітинг, у якому взяли участь офіційні делегації Росії, США й України. Українську делегацію очолював І. Курас, віце-прем'єр України. До складу делегації ввійшли генерал армії І. Герасимов, командувач ВПС України генерал-лейтенант В. Антоненко, начальник гуманітарного управління Л. Новохатько та я.

Коли на мітингу взяв слово І. Курас, він зачитав привітання Президента України Л. Кучми, де були такі слова: «Упевнений, що ця історична за своїм значенням подія знайде своє належне місце в історії наших народів, які прагнуть до утвердження загальносвітового миру та безпеки в ім'я майбутніх поколінь». А голова американської делегації зачитав привітання Президента Б. Клінтона: «У цей піввіковий ювілей у Полтаві ми віддаємо належне героїзму тих, хто під час операції «Френтік» боровся та загинув».

До речі, про цю «човникову» операцію я вперше почув від чергового мільйонера Миколи Петровича Корікова під час роботи в МЗС України десь у 1967 році. Він розповів надзвичайну історію дівчини з афроамериканською зовнішністю, яка в 1962-му чи 1963-му році підійшла до нього під час чергування в нашому Міністерстві й українською мовою запитала, до кого їй звернутися в консульському відділі, щоби розшукати батька-американця. У 44-му він служив у Полтаві в складі американських військ і закохався в її маму, яка працювала на земляних роботах на аеродромі. Перед поверненням до Америки, він залишив коханій свою адресу. Згодом у неї народилася чорношкіра донечка, проте односельчани поставилися до цього доброзичливо. Дитина спокійно закінчила школу, вступила до Полтавського педінституту й повернулася до рідного села, щоби навчати дітей. Звісно, у повенні часи її мати не мала змоги розшукати свого коханого та попросила зробити це свою доньку. Коли Коріков почув цю історію, то сказав дівчині: «Дитино, зараз не час шукати батька — триває холодна війна між Америкою та Радянським Союзом. Іди й дочекайся інших часів».

Національна комісія України у справах ЮНЕСКО

Тоді, коли я став першим заступником Міністра МЗС України, Рада Міністрів країни призначила мене Головою національної комісії України у справах ЮНЕСКО. Наша країна приєдналася до статуту ЮНЕСКО 13 травня 1954 року. Стратегічно членство України в ЮНЕСКО було орієнтовано на розширення міжнародної співпраці наукових, освітніх і культурних установ шляхом забезпечення їхньої участі в програмі діяльності організації. У цей час ЮНЕСКО була чи не єдиною міжнародною організацією системи ООН, у програмах якої українські наукові установи й окремі вчені мали змогу долучатися до реалізації міжнародних проектів у галузі новітніх технологій, обмінюватися передовим науковим досвідом зі своїми зарубіжними колегами. Можливості організації також широко використовували для популяризації у світі знань про Україну, її історію та самобутню культуру.

Беручи безпосередню участь у діяльності органів і структур ЮНЕСКО, українські представники набували неоціненного досвіду багатосторонньої дипломатії. Україна була ініціатором багатьох міжнародних програм і проектів у рамках ЮНЕСКО. Де, зокрема, ідеться про розгортання масової міжнародної кампанії з викорінення неписьменності, яка набула широкого міжнародного визнання та стала основою багаторічної програми діяльності ЮНЕСКО. Делегація України внесла низку пропозицій щодо використання засобів інформації з метою зміцнення миру, недопущення пропаганди війни, насильства й ненависті між народами, що дало поштовх до розробки та прийняття відповідної Декларації ЮНЕСКО. Україна була серед інших ініціаторів розробки Декларації про раси й расові заборони, започаткування проектів щодо ролі ЮНЕСКО в становленні нового міжнародного економічного порядку, вивчення та розширення слов'янських культур та інше.

1980–1990 роки стали періодом активної участі України в програмній діяльності організації, підвищенні практичної віддачі від цієї участі, посилення ролі нашої країни в проробленні та прийнятті рішень у рамках ЮНЕСКО. Цей період Україну вперше було обрано до Виконавчої ради ЮНЕСКО, і в тому ж році в МЗС України було створено окремий підрозділ — Секретаріат Комісії у справах ЮНЕСКО.

Стратегічним завданням було визначено сприяння нарощуванню національного інтелектуального потенціалу та глибока інтеграція в регіональні та світові науково-технічні й культурно-освітні процеси. За умов існування залізної завіси для радянського суспільства тоді це було непростим завданням. З одного боку влада в Україні розуміла необхідність такої інтеграції та взаємодії, шукала шляхи до цього. З іншого — існувала потужна ідеологічна радянська машина, яка гальмувала ці процеси. До цього додалися об'єктивні складнощі:

брак досвіду міжнародної співпраці, невміння працювати з іноземними партнерами, брак коштів, недостатня кількість фахівців, які володіли іноземними мовами. Усе це, а також забюрократизована система управління в науці й освіті, ускладнювало активну участь українських фахівців у програмах діяльності ЮНЕСКО.

В Україні було створено й нині діє мережа наукових і культурно-освітніх осередків, які забезпечили участь у програмній діяльності організацій і заклали підвалини для ефективного використання потенціалу ЮНЕСКО. Ними стали Національні комітети з міжнародних довгострокових програм організації в галузях екології «Людина і біосфера», гідрології, геологічної кореляції, океанографії, інформації та інформатики, біоетики. У вищих навчальних закладах і наукових установах України з'явилися кафедри мережі ЮНЕСКО. Наразі у ВНЗ функціонує 14 кафедр ЮНЕСКО. Створено 74 асоційовані школи ЮНЕСКО.

За час членства в ЮНЕСКО Україну чотири рази обирали до керівного органу організації — Виконавчої ради. Це було в 1981–1985 рр., 1995–1999 рр., 2001–2005 рр. та у 2013 році (під час 37-ї сесії Генконференції ЮНЕСКО) на період до 2017 року.

У цьому контексті обрання нашої країни до Виконавчої ради у 2001 році, тобто через два роки після попереднього мандату, стало безпрецедентним і підтвердило безумовний авторитет і повагу, які здобула Україна в ЮНЕСКО, а також стало результатом активної, цілеспрямованої та системної роботи Постійного представництва й Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

Одним із важливих напрямів була робота, спрямована на популяризацію ЮНЕСКО в Україні. З 1970 по 1990 рік і з 1996 по 1998 рік було започатковано видання Бюлетеня Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО. Після здобуття незалежності цей Бюлетень виходив українською й англійською мовами. Із 1994 по 2001 рік в Україні видавали журнал «Кур'єр ЮНЕСКО» українською мовою.

Важливою була й робота щодо включення історико-архівних об'єктів України до Списку ЮНЕСКО всесвітньої спадщини людства. Так, у грудні 1990 року до нього ввійшов архітектурний ансамбль «Софія Київська» та Києво-Печерська лавра, а 5 грудня 1998 року — історичний центр м. Львова. До Всесвітньої мережі ЮНЕСКО в 1985-му занесено український біосферний заповідник «Чорноморський» і «Асканію-Нову», у 1992 році — «Карпатський», у 2002-му — «Дунайський», а також українсько-румунський біосферний резерват «Дельта Дунаю» (1998 р.) та транскордонний українсько-польсько-словацький біосферний заповідник «Східні Карпати» (1999 р.).

Саме на моїй пам'яті під час офіційного візиту Генерального директора ЮНЕСКО Ф. Майора 12 квітня 1991 року ним було вручено сертифікат ЮНЕСКО про включення Софійського собору та Києво-Печерської Лаври до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Його

отримав Міністр культури УРСР у Софійському соборі. Із цієї нагоди там зібралися представники культурно-освітньої громадськості та керівництво Республіки. Був там і я, оскільки саме мені було доручено супроводжувати Ф. Майора під час його візиту до Києва. Після цієї церемонії відбувся великий концерт майстрів мистецтв України. Зустріч пройшла в піднесеному дусі та залишила в мене найкращі враження.

Під час візиту Ф. Майор відвідав також Чорнобильську зону, де нас зустрів і провів оглядову екскурсію радіаційно безпечними місцями директор ЧАЕС М.П. Уманець. У рамках візиту побували ми також в одній із київських міських лікарень, де лікувалися діти з Чорнобильської зони. Познайомився Ф. Майор і з найбільшою бібліотекою України, головним науково-інформаційним центром України — Центральною науковою бібліотекою Академії наук УРСР ім. В.І. Вернадського. По фондах і залах бібліотеки нас провів академік АН УРСР і генеральний директор закладу О.С. Онищенко. Пан Ф. Майор уперше мав змогу побачити рідкісні слов'янські стародруки й отримав велике задоволення від зустрічі.

Цей візит мав вагоме значення для визначення подальших орієнтирів співпраці між Україною та ЮНЕСКО. У підписаному в його ході Протоколі про співробітництво між Україною та ЮНЕСКО було наголошено на необхідності поглиблення конструктивного діалогу між сторонами й більш активного залучення України до участі в програмах і проєктах Організації.

Одним із прикладів успішної взаємодії України з ЮНЕСКО стала Програма «ЮНЕСКО–Чорнобиль», яку здійснювали з 1991 по 1997 рік. Її метою було залучення міжнародної допомоги для мінімізації наслідків аварії на ЧАЕС у межах компетенції ЮНЕСКО. Почесним президентом цієї програми був відомий французький модельєр П'єр Карден. За цією програмою здійснювали десятки проєктів, які фінансували за рахунок добровільних пожертвувань у містах Іванкові, Бородянці та Славутичі, зокрема для дітей та молоді було створено три центри соціально-психологічної реабілітації потерпілих від катастрофи. Для діагностики захворювань крові було отримано цінне медичне обладнання вартістю майже 500 000 доларів США.

Україна докладала зусиль для зміцнення авторитету ЮНЕСКО як унікального міжнародного інтелектуального форуму, що має відчутний вплив на вирішення актуальних глобальних проблем сучасності. Наша країна активно підтримує зусилля ЮНЕСКО, спрямоване на формування культури миру, соціальної справедливості та безпеки на міжнародному, регіональному й національному рівнях. На 27-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в 1993 році Україна ініціювала в рамках Організації розробку «Програми культури миру». На її основі було розроблено та схвалено під час 28-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в 1995 році міждисциплінарний програмний проєкт

«На шляху до культури миру», який став складовою частиною наступних дворічних програм і стратегічних напрямів діяльності Організації на багато років.

Усього ж за роки членства нашої держави в ЮНЕСКО відбулося сім робочих та офіційних візитів генеральних директорів Організації в Україну. Це сприяло налагодженню плідного діалогу між Україною та ЮНЕСКО, стало свідченням важливого значення, яке надає керівництво Організації поглибленню співробітництва з нашою державою.

Безумовно, пріоритетними залишаються економічні аспекти участі України в ЮНЕСКО. Триває активна робота з метою отримання від ЮНЕСКО фінансового сприяння для проведення в Україні міжнародних заходів по лінії цієї Організації та здійснення українськими фахівцями проектів, а також стипендій, грантів, обладнання, науково-технічної інформації. Із цією метою вживають заходи для якомога повнішого використання механізмів і можливостей організації. Наприклад, за період із 1992 по 1997 рік від ЮНЕСКО було отримано прямих фінансових субсидій загальною сумою майже 2 млн доларів.

Канали ЮНЕСКО використовують для популяризації серед світового співтовариства української культури, освіти й науки. У виданнях Організації було опубліковано низку статей і матеріалів про Україну. За фінансового сприяння ЮНЕСКО в Україні було видано книги, альбоми, дослідження, матеріали конференції тощо. Побачили світ і видання іноземними мовами: художній альбом «Дерев'яна скульптура і архітектура України»; «Культурна політика України: дослідження і документи»; видано спеціальні випуски журналів ЮНЕСКО «Музеум», присвячені музеям України, та кур'єр ЮНЕСКО з нагоди 1500-річчя Києва й тисячоліття введення християнства на Русі; у рамках слов'янського проекту ЮНЕСКО видано нарис англійською та французькою мовами про Т.Г. Шевченка; дослідження «Сучасні слов'янські культури: розвиток, взаємодія і міжнародний

З міністром закордонних справ України
К. Грищенком
With the Minister of Foreign Affairs of Ukraine
K. Hryshchenko

контекст»; «Антологія української поезії»; альбоми «Древній Київ» і «Мистецтво Древнього Києва». Завдяки зусиллям Національної комісії в ЮНЕСКО було створено документальний фільм «Любий Київ», а в серії «Музична спадщина народів світу» видано компакт-диск української народної музики.

Важливе значення для поширення знань про Україну у світі мало включення ювілеїв видатних діячів та історичних подій українського народу до спеціального календаря ЮНЕСКО та її участь у відзначенні цих ювілеїв.

У штаб-квартирі Організації проводили українські виставки, концерти, кіноперегляди, наукові конференції тощо. Оригінальною була виставка мікромініатюр українського майстра Миколи Сядристого. Не менш унікальною була й виставка картин на кераміці заслуженого діяча мистецтв УРСР, художника-кераміста Л. Мешкової. Генеральному директору ЮНЕСКО було подаровано виконаний мисткинею його портрет на кераміці. Згодом Л. Мешковій було запропоновано виконати керамічне панно, як дар від України ЮНЕСКО. Воно було змонтоване й до сьогодні прикрашає один із залів штаб-квартири Організації. Його назва — «Земле, флюїди життя і розквіту світам Всесвіту посилає...». Розмір цієї роботи складає 55 квадратних метрів і вражає не тільки своїми масштабами та відточеною технікою, а й глибокими філософськими роздумами, які виникають при її спогляданні. Саме таке враження вона на мене й справила.

Маючи напрацьований протягом багатьох десятиліть членства нашої держави в ЮНЕСКО досвід, значний інтелектуальний потенціал, багату історію та культуру, Україна може й мусить відігравати більш вагому роль у діяльності цієї організації.

Нині співпраця України з ЮНЕСКО є магістраллю з двостороннім рухом і охоплює майже всі сфери культури, науки й освіти. У ньому беруть участь численні національні структури, навчальні заклади та наукові установи України. Водночас Україна була й залишається впливовим і авторитетним членом ЮНЕСКО, відіграючи важливу роль у формуванні та виконанні завдань, які стоять на порядку денному в Організації. Така взаємодія є запорукою того, що відносини між Україною та ЮНЕСКО й надалі матимуть характер справжнього партнерства, зміцнюючи роль ЮНЕСКО як провідного універсального центру міжнародної інтелектуальної співпраці.

Париж

У 1992 році на щорічній сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в Парижі мені доручили очолювати делегацію України. Працювали ми втрьох — перший секретар і мій помічник І. Сагач, другий секретар МЗС України С. Боровик і я — у кабінеті, де сидів Постійний представник України при ЮНЕСКО В. Скофенко. Робота була на-

пруженою, ми готувалися до наступного засідання конференції та якось після роботи вирішили подихати свіжим повітрям. І не абиде, а в Булонському лісі, що був неподалік від Посольства Радянського Союзу, де ми працювали. Заглибившись у ліс, ми помітили, що на галявинах росте багато сироїжок, які ніхто не збирає. Для нас це було дивно, адже відомо, що французи люблять гриби, особливо — шампінйони. Ми вирішили влаштувати грибне полювання, тим більше, що в когось знайшовся паперовий пакет. За чверть години пакет був повний. Задоволені полюванням, ми понесли свою здобич на вулицю Рю де Гренель у Сент-Жерменському передмісті, де мешкали в одному з будинків старого радянського посольства. Комплекс цих будівель було зведено для герцогині Д'Естре в XVIII столітті. Утім, у 1984 році цей особняк придбав російський уряд для своєї дипломатичної місії, яка перебувала тут до Жовтневої революції. За дореволюційних часів тут побувало багато статусних осіб, наприклад, під час свого візиту до Парижу в цьому особняку зупинявся останній російський імператор Микола II. Отож нічого дивного, що саме цю будівлю вибрали для свого штабу російські монархісти — із 1917 по 1924 рік саме тут була ставка Білої армії. 1924 року, після встановлення дипломатичних відносин із Францією, це помешкання зайняли радянські дипломати на чолі з першим повноважним представником Л.Б. Красіним.

От у такому історичному місці, у найбільш престижному районі Парижа, ми й готували смажені гриби з картоплею, зібрані в Булонському лісі, наспівуючи на мотив відомої пісні з кінофільму «Помилка резидента» у виконанні Михайла Ножкіна й на ходу переінакшуючи слова:

*Был в Булонском лесу,
собирал я грибы,
пил березовый сок
и с друзьями гулял...*

Цей момент запам'ятався на все життя — ми були на підйомі, веселі, щасливі та почували себе по-юнацьки розкутими й вільними.

Що ж до роботи, то за роки перебування на посаді Голови національного комітету у справах ЮНЕСКО я бував у Парижі кілька разів на рік на сесіях Виконавчої ради та Генеральної конференції. Постійними представниками УРСР при ЮНЕСКО були В. Скофенко, Ю. Кочубей, А. Зленко, О. Сліпченко.

Хотів би зазначити, що В. Скофенко під час мого перебування в Парижі дав мені свою перепустку, що надавала можливість відвідувати всі музеї Франції безкоштовно. Я встиг відвідати в Парижі Ейфелеву вежу, Лувр, музей армії в Будинку інвалідів, музей Родена, музей кінематографії, Державний музей сучасного мистецтва в центрі культури Жоржа Помпідю. Побував я також на Монмартрі й у Версальському палаці, який справив на мене незабутнє враження.

Відвідав могили Оноре де Бальзака та його дружини Евеліни Ганської, похованих поряд на цвинтарі Пер-Лашез. Побував там не сам — ми відправились у цю подорож утрьох, разом із Радником-посланником О. Купчишиним і його дружиною.

Знайшли ми також на цьому цвинтарі могилу французького шансоньє й актора Іва Монтана та його дружини Сімони Синьйоре. А потім сходили до стіни, де є прах Айседори Дункан, дружини Сергія Єсеніна. Знайшов я в Парижі й могилу Семена Петлюри, та це вже було іншим разом, коли ми подорожували Парижем разом із С. Боровиком.

Побував я також біля храму, де за кошти Товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами встановлено погруддя Т.Г. Шевченка. Із цим бюстом на початку 1990-х пов'язано один цікавий момент. Якраз тоді, коли погруддя вивозили з України до Парижа, я був у відрядженні в Москві, й українська делегація, що перевозила пам'ятку теж через Москву, зупинилась у готелі Постпредства УРСР. У складі делегації були голова товариства В.П. Оснач і академік та поет Б.І. Олійник. Так сталося, що з Борисом Олійником нас поселили в одному номері. Пригадую, що ми, давні приятелі, спілкувалися з ним до пізньої ночі, а на ранок вони поїхали до аеропорту Шереметьєво, щоби вилетіти до Парижа.

Завдяки Сергію Боровику, який провів мені екскурсію в Руані, зміг я побувати й на місці загибелі Жанни д'Арк.

EPISODES FROM MY LIFE

The management of the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian Soviet Socialist Republic was replaced in the 90 years of the 20th century. The Deputy Minister Volodymyr Martynenko took up the post of the Minister for Foreign Affairs after the retirement of Heorhiy Shevel. Mr. Volodymyr retired at the age of 60, but still kept working as the senior researcher of the V. M. Koretskyi Institute of State and Law, USSR Academy of Sciences. So Deputy Minister, Volodymyr Kravets, became a new Minister for Foreign Affairs of the Ukrainian Soviet Socialist Republic. Therefore, in the autumn of 1990 our Ministry was headed by A. Zlenko, Minister, M. Makarevych, First Deputy Minister, V. Lipatov, Deputy Minister.

After my return to the Motherland from New York, I had the meeting with Leonid Kravchuk and Volodymyr Ivashko, the First Secretary of the Central Committee of the Communist party of the Ukrainian SSR, and introduced myself to them as the First Deputy Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine. I was doing all of the current work, because Anatoliy Zlenko was preparing for a trip to New York City for the United Nations General Assembly. It was a hard time – the country was experiencing an economic slowdown. The air was filled with the spirit of the USSR collapse. The Patriarch of Moscow and all Russia Alexiy II has just arrived in Kyiv, so the Metropolitan Filaret had organized the reception in the restaurant of the hotel «Kyiv», where I have also been present. I was shocked with the crowd which had surrounded the hotel and shouted the slogans like «Get out, you Moscow pope!» and «He is the eye sore!». The deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine, Dmytro Pavlychko, Roman Lubkivskyi and others were at the head of this demonstration. A large number of the clergy in solemn black cassocks gathered in the restaurant hall. I was sad because of that atmosphere. I left that reception earlier, together with Vasyl Osnach, Chairman of the Committee for Cultural Relations with Foreign Countries.

The situation in the Verkhovna Rada also was hectic, the deputies from the West and the East of Ukraine were fighting for the bigger Ukrainian SSR independence. The day before the Verkhovna Rada lifted the parliamentary immunity of Stepan Khmara because of the conflict with the policeman. He was arrested and put in the Lukyanovka PTDC. So I want to tell about the curious incident that occurred in the the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian Soviet Socialist Republic. The map of the

На балу, Віденська ратуша, 1985 р.
The ball at Vienna City Hall, 1985

Ukraine railway schedules was hanging on the wall near the office of the business manager I. Shevchenko, on the ground floor of the Ministry that is located on Chekist street. One of the former diplomats of the Ministry who had just returned from a long-term business trip from Geneva where the European branch of the UN is, became attached to that map, pretending that he had not noticed his ex-colleagues. All of his stuff was packed in a large container imported from abroad and were in the van parked near the Ministry (opposite the Supreme Court). At that time, a large group of miners from Chervonohrad, Lviv region, gathered near the Supreme Court of Ukraine and they were throwing helmets on the pavement, chanting: «Freedom to Khmara!». And someone from the staff of the Ministry of Foreign Affairs had said aloud: «We should notify those miners that there is the humanitarian assistance for striking in the van». The owner of the cargo instantly forgot about the map – he rushed to the driver of the van with a request to call in the yard of the Ministry.

After the August Declaration of Ukrainian Independence, the All-Ukrainian referendum was held on December 1, 1991, during which the first President of our independent country was chosen. The Republic of Poland was the first country to recognize our independence. The Consul General of the Republic of Poland Jan Polkowsky visited us on December 2 with a bottle of champagne, which we have drunk to the prosperity of Ukraine. The Consul General of Canada Nestor Hayowsky came in half an

Делегація УРСР на XXV сесії Генасамблеї ООН біля подарунка УРСР для ООН. Нью-Йорк, 1970 р.
The delegation of the Ukrainian Soviet Socialist Republic at the 25th Session of the UN General Assembly near the USSR present to the UN in New York, 1970

hour and notified that the government of his country had made a decision to recognize Ukraine as an independent nation and to establish diplomatic relations with it. Mr. Hayowsky was very disappointed when he found out that he was not the first. I reassured him that Canada was the first of capitalist countries, which did this, while Poland was the socialist one. A barrage of messages about recognition began from that moment. Ukraine has already been recognized by 130 countries for the first year of existence in status of the independent state, the diplomatic relations were installed in full with 110 of them and 40 countries have opened their representations in Kyiv. Today 174 countries of the world have already recognized Ukraine and 171 of them have established diplomatic relations with it. Today, the network of Ukrainian foreign representations (more than 80 diplomatic and over 40 consular) covers all the continents and regions, which gives the opportunity to quickly resolve issues that arise in international relations of Ukraine with other states. At present, there are about 140 foreign representations accredited in Kyiv which are headed by 72 diplomats with the rank of Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary, and plus 49 ambassadors accredited concurrently. 19 representations of international organizations are also acting in the capital of Ukraine.

У Шостому комітеті Генсамблеї ООН. Нью-Йорк, 1972 р.
Within the United Nations General Assembly Sixth Committee in New York, 1972

In the same 1992 year Professor Oleh Bilorus was appointed as the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the United States, Professor Volodymyr Vasylenko – to Belgium, writer and poet Roman Lubkivskyi – to Czechoslovakia, the famous dissident and human rights activist Levko Lukianenko - to Canada, and diplomat Ihor Turianskyi – to the Turkish Republic. Adjar Hermen, the Ambassador of the Turkish Republic was the first foreign ambassador who has already arrived in Kyiv in April 1992 and Vittorio Surdo, the Ambassador of Italia was the second.

I reminisce that Austria recognized an independent Ukraine on January 15, 1992 and a Memorandum on the recognition and the establishment of diplomatic relations between our two countries was signed. And I had the honor to sign this document on behalf of Ukraine. I was invited to Vienna in January 2012 on the occasion of the 20th anniversary of the establishment of diplomatic relations between our countries. The Scientific-Practical Conference devoted to that event was held in the Austrian Diplomatic Academy, where I delivered a speech about the activities of the Embassy of Ukraine for strengthening of our cooperation. It was very pleasant for me when I saw the projection of that Memorandum with my signature on the wall of the Academy.

If we talk about the countries that have recognized our independence, I recall how the People's Republic of China (PRC) did it. The Ambassador of PRC in Russia came from Moscow to sign the protocol on the recognition of Ukraine as an independent state and to establish diplomatic relations. Moreover, we have signed a secret protocol with China. I was the person who have signed both these documents from the Ukrainian side. According to the agreement, Ukraine had no possibility of establishing contacts and communications with the government of Taiwan.

Soon, the Ambassador of the People's Republic of China in Ukraine has paid an official visit to protest about the meeting of the Deputy Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine V. Hrynyov with officials of Taiwan. I was trying to settle the conflict and explained that Volodymyr Hrynyov was not pursuing political goals, he was just a Professor in the Kharkiv Polytechnic Institute and was lecturing at the invitation of colleagues from Taipei. The Chinese Ambassador has said in response that Mr. Hrynyov is primarily the Deputy Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine, so he should control his actions even during sleep. Taking into account such a firm position of the Ambassador, I had to report about that conversation to the leadership of our country.

By the way, I have been to China three times: the first time I was with a delegation to prepare the visit of the President of Ukraine L. Kravchuk, the second time I have had a one-day stop in Beijing on the way to Japan, and the third time was in March 1993 when I was entrusted to open the Embassy of Ukraine in Beijing. I have brought with me two seedlings of the Kyiv chestnut tree as a present on the occasion of the opening of our Embassy in the People's Republic of China. The First Deputy Minister for Foreign Affairs of the PRC and I have planted one of these young chestnuts near the main entrance of the Embassy, and the other one on its territory. It has been more than 20 years and now our chestnuts became really mature trees.

Our President has appointed the Ambassadors of Ukraine to work abroad, whose first meeting took place at the beginning of the year 1993. Preparing for this meeting, I realized that we urgently need to solve the issue with a new office for the Ministry of Foreign Affairs. The staff of the Ministry was steadily growing, but workplaces were sorely lacking — people were preparing documents literally on their knees and there was a queue of employees to bureaus. As soon as some of the desks had become free, somebody immediately sat down to be able to run errands normally.

The leadership of the Ministry decided that this meeting should be used for improving the working conditions of employees and has resolutely advocated concerning these issues. When the participants of the conference went to the residence of the President, I was with Levko Lukianenko, the Ambassador of Ukraine to Canada, a former political prisoner of the Soviet camps, who was sentenced to death, later this ver-

dict has been changed to life imprisonment. Mr. Levko consulted with me about the questions that would be appropriate to ask the President, and I said that he should inquire about improving the working conditions of Ukrainian diplomats in the centre.

The Ambassador of Ukraine to Israel Yu. Shcherbak partly raised this issue at the meeting. Leonid Kravchuk did not respond to these words. So I insisted Mr. Zlenko to give the floor to Mr. Lukianenko. Last speaker voiced a concrete problem and emphasized that foreign policy has the following components: Embassies send information to the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine in Kyiv where it is processed in the relevant department and then sent to the President and other Central institutions. «Unfortunately, — said Ambassador Mr. Lukianenko, — this chain works imperfectly because the staff of the Ministry of Foreign Affairs does not have appropriate conditions». He asked me to resolve this issue as soon as possible to improve the efficiency of diplomats' work.

To my surprise, President L. Kravchuk commented on the proposition rather sharply. He asked the Head of his administration M. Khomenko to stand up and said if a suitable office for the MFA will not be granted before April 1 of this year, the mayor I. Saliy is going to be fired on the very same day. A rapid search for new building has begun from that moment. We considered some variants: the hall of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine, the Executive Committee building and several offices near the old Ministry. The heads of the Ministry personally carried out the examination of the proposed buildings. The option of the Communist Party of Ukraine has suited us perfectly, and the building of the Executive Committee would have to be shared with the Kyiv Prosecutor's office. The third variant we called «the Pentagon» among ourselves, as there were eight buildings that were situated near the Ministry. So it also was rejected. And then fourth option appeared — office of the Central Committee of Leninist Young Communist League of Ukraine and the local party at Mykhailivska square. President wanted to have exactly that place for his residence, however, the competent authorities stated that the building does not have the relevant communications for the presidential level, and this office was offered to the MFA. It became the home to the Ukrainian diplomats. Presidential task of searching and providing office for the Ministry of Foreign Affairs was implemented tardily, so Mr. Saliy resigned.

While the issue of finding a new office was being resolved, diplomatic work was humming. There were two memorable meetings during that time. Firstly, I had a conversation with the Chief of the Security Service of the Ukrainian Insurgent Army M. Lebid, who had come from the USA at the invitation of Horeni brothers. Mr. Lebid has paid a visit to the Ministry, accompanied by the Deputy Prime Minister of Ukraine V. Urchukin. We talked for almost an hour. During the conversation, our guest was asking about the life of the young state, and our relations with

other states, the nuclear weapons located in Ukraine etc. Those were the things most interesting for him. The purpose of the visit was acquaintanceship with government agencies and meeting with people who headed these institutions in the newly-created state.

The second commemorative encounter was the acquaintance with the mother-in-law and children of the Afghan leader Babrak Karmal. I told them about Ukraine, about our positive attitude toward the Afghan people and wished them a good stay in Ukraine. Subsequently, I was told that Babrak Karmal had organized the trip for his mother-in-law and children to India, and he himself was captured by the Taliban at the UN representation in Afghanistan and after a while executed.

In April 1994 the first official delegation of the MFA of Ukraine paid a visit to Japan and I was nominated to lead it. In Tokyo we visited the Ministry of Foreign Affairs of Japan, where we held talks during which all issues of international security were discussed, and the draft policy document on Principles of Relations and Cooperation between Ukraine and Japan was transmitted to the Japanese side. The representatives of Japan have in turn expressed the idea about the visit of the President of Ukraine to Japan for the first time. The term of the visit was also being defined and had to be in the new fiscal year that in Japan begins on April 1. During our stay in the Land of the Rising Sun a series of meetings in government agencies on the expansion of cooperation between our states was also held.

In February 1993 I had to head the government delegation of Ukraine to Tunisia. During that visit, on February 18, the Protocol on Political Consultation between the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tunisia was signed. It has become an important tool to maintain the political dialogue and started the practice of the regular political consultations between the foreign ministries of both countries. In addition, we held several meetings with the government agencies on establishing mutually beneficial cooperation.

Missions of MFA of Ukraine visited South Africa (February 20–28, 1994) by invitation of Rene Scupan, Deputy Minister of International Relations and Cooperation of South Africa. This delegation was headed by me. Memorandum on interstate relations and cooperation was signed on February 23 between the foreign ministries of our countries. During the visit there were a lot of meetings in central ministries and departments of South Africa, to whom proposals for cooperation of their possible Ukrainian partners were transferred.

On the eve of the visit, I had a conversation with the Ambassador of South Africa in Ukraine, who told me an impressive story that happened to Sevastopol fisherman in Cape Town. There is St. James Catholic Church in this city, which was usually visited by our sailors engaged in fishing near Cape Town and who had the right to go ashore. You could not only pray in the church, but also communicate with parishioners, who

occupied themselves with organization of city tours or concerts for our fishermen under the leadership of the abbot. One day, when one of these concerts was being held in the room, someone among the local far-right nationalists threw the bomb. The explosion killed four Ukrainian fishermen, and one of our guys, Dmytro Makohon, lost arms and legs. He survived by a miracle. And when the time for him to leave the hospital came, one of the women who attended the church, suggested him to stay in her house for a while. His health condition was so critical, that the house move had to be postponed. This kind woman was from Holland. She was looking after him, while the church community raised money to buy extremity prosthesis for the man. After a while arrived his bride from Sevastopol – Olha Lyutova. Against all odds, this young woman studying at medical college, decided to cross the whole ocean for her beloved.

Having met this couple, I was impressed how this guy kept his chin up. He did not give the impression of a disabled person, on the opposite, he behaved naturally and was very active, like a healthy person. The reason of my unofficial visit was that the boy had only his fishermen book – identity card which every Ukrainian sailor who fished abroad had. I brought him the Ukrainian passport. I was warned that the couple have decided to get married in Cape Town, and I brought them a gift from the Motherland – a tablecloth and napkins with Ukrainian embroidery. When I returned to Kyiv, I was brought the issue of the newspaper «Izvestia» with a big article about this wedding.

It was from this article that I learned that Cape Town businesspeople had been so touched by the story of Dmytro and Olha, that they to organize wedding: they bought wedding rings and clothes, rented the restaurant, found housing and furniture for the newlyweds. Moreover, they offered Dmytro to study at the courses of computer programmers in order to master one of the popular specialties. The abbot of the church asked me to assist those parishioners who wanted to visit Kyiv to transfer welfare assistance to the fishermen bereaved families. I fulfilled his request when I arrived in Kyiv.

I recall the story about Ambassador of South Africa in Austria receiving agreement with a smile. I heard it at the reception at the Embassy of South Africa in Vienna from Polish Ambassador Novak. It is known by all the diplomats that the agreement is a state's prior consent to the acceptance of a particular person as head of the diplomatic mission of another state. Well, Minister of International Relations and Cooperation of South Africa sent a note to the MFA of Austria asking to grant an agreement to their diplomat, but the answer from the Austrians was delayed – it has been already two or three months with no sign of an answer. In such cases, a country that offers a candidacy of diplomat changes applicant. But this time it happened differently. The fact is that the candidate had realized the reason for this silence. During the apartheid he was the chief of high-security prison

on Robben Island. Coincidentally, Nelson Mandel served his term there at the same time and head of prison treated this political prisoner humanely. Eventually, when his work as a head of a prison came to the end, he continued working in the Ministry of International Relations and Cooperation of South Africa. So, while Austria delayed the answer about his candidacy, he turned to Nelson Mandela and asked him to settle the matter. Nelson Mandela, who was about to become a president and had overwhelming support among the population of the country, contacted President of Austria Klestil and said the following: «If you think that this candidate can not be approved of because of him being the prison chief in the past, you should know, that this man has provided me the best conditions at high-security prison. He is a worthy person, you should support him». After a few days the Austrian Ministry of Foreign Affairs sent him the agreement. It was he, who became the Ambassador of South Africa in Austria. I had a few chances to converse with him in a professional capacity, and I saw with my own eyes, what a smart, decent and liveable person he is.

In autumn 1993, Geneva International Conference was held for the Protection of War Victims. This event was ambiguous in the life of the world community, because the conference intended to provoke states' vigorous reaction at massive infringement of international humanitarian law, and oblige the Heads of States to do everything possible to ensure the protection of war victims. The conference was attended by 160 representatives of official delegations and numerous NGOs. Despite the great difficulties in social and economic life of our young state, people of Ukraine paid adequate attention to humanitarian issues, including the protection of war victims.

The fact is that about 160,000 young Ukrainian soldiers saw a bloody war in Afghanistan. 3380 of them were killed, 12,000 were wounded and maimed and 100,000 soldiers had lived through serious diseases in this country, which were typical for this area.

The government entrusted me to head this Ukrainian delegation, consisting of V. Ablazov, Deputy Chairman of the Veterans of the War in Afghanistan and I. Usychenko, Chief of the National Ukrainian Red Cross Society. In the course of this conference the Russian delegation offered to desist from the use of aircraft and rocket systems of volley fire during the fighting. The Conference accepted the final act and sent it to the UN General Assembly.

Visit to Canada

Canada plays an important role in Ukrainian foreign policy, which is a home to over 1,2 million Ukrainians. During my work at the Ministry, I had to visit this country once. The visit was dedicated to the opening of the Embassy of Ukraine in Ottawa. It is commonly known, that the first Ambassador of Ukraine in Canada was Levko Lukianenko. I called him 'Ukrainian Mandela' because he was sentenced to death for anti-Soviet

propaganda, which was changed to confinement for 25 years. Ukrainian Canadians enthusiastically accepted this appointment and presented him with two-storey villa as his residence, and a small room in the centre of the capital for the Embassy.

I visited the grand opening of the Embassy with B. Korniyenko, Chief of Bilateral Department of MFA of Ukraine. We lived on the second floor in the residence of the Ambassador. In the evening, was held a reception in the Parliament of Canada, with a lot of invited officials, including prominent Canadian Ukrainians. The atmosphere of the meeting was sublime and friendly. The next day there was a meeting in the Ministry of Foreign Affairs of Canada, where the strengthening of friendly relations and expansion of cooperation between our countries were discussed.

I remembered this visit also because of the informal setting when I met former employees of the Embassy of Ukraine in Ottawa – adviser Oleksiy Rodionov and consul in Toronto Yevhen Kucher. Not a year passed when they decided to stay in Canada for as permanent residents. They were afraid to come to our Embassy, and we met them on the street. Together with Ministry of Foreign Affairs of Ukraine we did not understand O. Rodionov's act who once worked in the Central Committee of the Communist Party, and then was a Head of Bilateral Department at the MFA of Ukraine and later was appointed to the Soviet Embassy in Canada. By the way, he was married to the granddaughter of the writer and first secretary of the Central Committee of Lenin's Communist Society of Youth of Ukraine O. Boichenko, and her father was the second secretary of the Kyiv city party.

It seemed that this man had no reason to leave his Motherland, all the more so that he knew about his subsequent appointment as Deputy Permanent Representative to the UN in New York.

During the meeting I honestly told him about our disappointment and astonishment at his act. He insisted to stay in Canada for fear that he can be killed by nationalists at home - such admonition was pronounced by Ambassador L. Lukianenko. As for motives of Ye. Kucher, they were more clear - he made many mistakes in consular work, which entailed financial consequences, and he was adamant in staying in Canada and trying to start a fresh life in new society. Soon after this meeting, I learned that he was expelled from the Institute of Social and Economic Questions of Foreign Countries USSR.

I tried to persuade them both to restore their diplomatic passports. They promised to think about it. As far as I know, O. Rodionov and Ye. Kucher are still living in Canada and they did not come to Ukraine once.

During the visit I was at war museum in Ottawa, where I saw Valentine tank, which was used during the Battle of the Korsun-Cherkasy Pocket which took place from 24 January to 16 February 1944. Here is the story of that exhibit item: during the battling the tank stuck

Відкриття пам'ятної дошки на будинку, де жила Л. Українка. Зліва направо: Олександр Остгайм-Дзерович і М. Макаревич. Відень, 1997 р.
The opening of the memorial plaque at the house where L. Ukrainka lived. From left to right: Oleksandr Osthaim-Dzerovych and M. Makarevych in Vienna, 1997

ings the sending failed, and the tank was sent to the Black Sea Shipping Company in Odesa. It was successfully delivered to Canada from there. Subsequently, thankful Canadians made a gift for the farm; they gave equipment for sausage factory.

In conclusion of my memories about Canada, I want to tell one more short story. In 1992, the 24th Governor-General of Canada Roman Hnatyshyn visited Ukraine. His father Ivan Hnatyshyn was a Canadian senator and was of the village Vashkivtsi, Chernivtsi region. By the invitation of the President Leonid Kravchuk, the Governor-General and his wife visited Ukraine. He held negotiations in Kyiv and wished to visit Chernivtsi and his father's native village. It was me who accompanied him while he travelled. For such an honorable guest was organized the city tour, and then there was a meeting at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. It was here where Roman Hnatyshyn was awarded the honoris causa doctorate. During a trip to Vashkivtsi Mr. Roman and his wife met their relatives. The formal reception in his honor was held at the local house of culture, where dishes and furniture from Chernivtsi were brought to. During the reception was held a concert with leading

in mud and had gone down. At the beginning of the 90s of the last century, farm workers took measures to reclaim marshland and in the course of works they found this Valentine tank. It was disarmed by military and left on the collective farm. The head of the collective farm contacted the press department of the MFA of Ukraine and asked for advice on what he should do with the foreign tank. With my permission, the first secretary of press department O. Ingulskiy went there. Having analyzed the situation, he reported that we can pass this tank to the war museum in Ottawa. Ministry agreed to this, so we contacted the museum and Canadians joyfully agreed to such unexpected addition to their collection. After the agreement from Canada, farm sent its «trophy» to the Baltic Shipping Company to deliver it to Ottawa. But due to some misunderstand-

singers of Chernivtsi Philharmonic Hall, including folk artists of Ukraine Ivo Bobul and Lily Sandulesa. When we returned to Chernivtsi, we visited the newly opened museum of emigration and Roman Hnatyshyn left his autograph right on one of the walls of the museum.

Nursultan Nazarbayev

As the First Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine I had the honour to accompany the first President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to Dnipropetrovsk and Dniprodzerzhynsk.

Little Nursultan finished Dniprodzerzhynsk vocational school, so a lot of his childhood memories are connected with Ukraine. The museum was created at a school, which had among its exhibits photos of the group where Nursultan studied. At a meeting with teachers and students of the vocational school President of Kazakhstan made a gift to the daughter of his late schoolmaster in the expression of his gratitude: TV and carpet. Also he pointed out, that once that man said prophetic words: «Dear Nursultan, you will become a great person – you will be the Prime Minister of Kazakhstan!»

The students of Dniprodzerzhynsk vocational school gave a gift to Nazarbayev – steelmaker form, because once he worked at Karaganda Metallurgical Combine in foundry and such a form was his work clothes. N. Nazarbayev and Delegation of Kazakhstan also visited the famous Dnipropetrovsk Southern Machine-Building Plant and had a tour around the city.

The then governor of the Dnipropetrovsk region P. Lazarenko held a reception in one of the mansions of the city in honor of the arrival of N. Nazarbayev.

Nicaragua Conference

At the beginning of 1994 Ministry of Foreign Affairs of Ukraine got an invitation to participate in the second session of the International Conference on New or Restored Democracies. I was ordered to head Ukrainian Delegation, which consisted of O. Motsyk, the Councilor of the Permanent Mission of Ukraine to the United Nations and A. Hnyedyh, First Secretary of the Embassy of Ukraine in the Republic of Cuba. I took off from Kyiv to New York, met with the staff of the Permanent Mission of Ukraine headed by V. Batiouk and General Consulate headed by V. Kryzhanovsky. On the next day, I flew to Washington where I met with the staff of the Embassy of Ukraine. Then I stayed the night in the Embassy's apartment, located at the historic part of a city and returned to New York, where together with O. Hnyedyh we took a flight through Miami to Nicaragua.

In the capital of Managua we were met by O. Hnyedyh, who knew Spanish perfectly. On the next day, July 4, the conference started, where

I delivered a speech that showed our vision for a new democratic society. During our stay in Managua, they held a meeting in the Ministry of Foreign Affairs of Nicaragua, where we signed an agreement on cooperation between our ministries. During this meeting, I asked about a visit to the President of Nicaragua, Mrs. Violetta Chamorro to be able to give her a message and gifts from the President of Ukraine. The answer was rapid: the next day I was told that the President is ready to meet Ukrainian delegation. At the fixed time we arrived at the presidential residence, and it was a great pleasure for me to hand Mrs. Violetta a message from the President of Ukraine and present in the form of Ukrainian embroidered towel. And she, in turn, gave us chiseled statuette of elephant ivory.

She was thoughtfully asking me about Ukraine, about lifestyle of our people and, on the one hand made a very good impression as a strong-willed leader, and on the other — as a democratic, friendly and pleasant woman. Mrs Violetta sent her regards to our President and Ukrainian people.

While staying in Nicaragua we had a choice to go to Pacific or Atlantic coast. As the result, we decided to go to the Pacific Ocean because we have already seen the Atlantic one in New York. The weather was so hot that we took off our shirts, rolled up trousers and strolled in water to cool off. O. Motsyk slung his shirt over the shoulder and a diplomatic passport that was lying in a breast pocket suddenly fell into the water. You can only imagine our feelings — the most we were worried about was American visa, which could be washed out. With great caution Oleksandr opened his passport on that page and carried it in open palms all the way back. Fortunately for him, nothing bad has happened. Captious American immigration officers did not notice anything.

In Nicaragua we were lucky to see another wonder - San Cristobal, an active volcano situated an hour away from Managua. The air surrounding the volcano contains hydrogen sulfide, therefore it was very hard to breath. The local landscape was graphically austere: grandiose frozen waves of black lava with a blue sky as a background.

The end of the conference was marked with the adoption of the Declaration on Cooperation, which was later presented to the UN General Assembly.

During the tenure of the First Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine I had to take part in both delegations headed by L. Kravchuk, the President of Ukraine in Germany, Bulgaria, Lithuania, Turkey and other countries and led by V. Fokin, the Prime Minister in Austria, Poland, Hungary and others. I was also a head of the delegation of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, which made a visit to Lithuania. It included A. Buteyko, Head of the Legal department of our Ministry. Turkey is a country where I have been many times, participating in the creation of Organization of the Black Sea Economic Cooperation.

In 1993, together with K. Hryshchenko, the Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine, we visited the headquarters of UNESCO in Paris, where they held celebrations in honor of the signing of the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction. On behalf of Ukraine I was charged to sign the convention. It came into effect in 1997 and was ratified in Ukraine on October 16, 1998.

50th anniversary celebration of Operation «Frantic»

In 1994 was the 50th anniversary from the start of the military operation, codenamed «Frantic». From the point of conception and execution, it was a grand Soviet-American military operation with shuttle movement of American bombers in triangle (England – Italy – Poltava) in June – September 1944. The goal of this operation was massive air strikes on the important military and industrial assets in Germany and its satellites. American planes had to fly from both Italy and England airports landing for the tanking and ammunition in Poltava, Myrhorod and Pyriatyn. This route was also delta shaped. Only on the day of the operation start, June 2, Poltava airline hub received 750 aircraft of the 15th US Air Force, which had bombarded military assets in Eastern Europe. There were seven such transactions. Operation «Frantic» was soon declassified by Germans who attacked Poltava and Myrhorod airports on June 21, 1944 from air. Both city and the military base were fully bombarded. The raid lasted 1 hour and 40 minutes. 120 Luftwaffe aircrafts were involved. 44 American bombers were destroyed, 25 were damaged. 25 Soviet fighters burned down on a ground. 2 Americans were killed, 15 took injuries. Among our compatriots there were 26 killed and 80 injured. Americans accused Soviet air defense of this operation's failure. However, the «shuttle» operations lasted three months, while more than 2,000 sorties were made, hundreds of strategic facilities were destroyed with bombarding and hundreds of German planes were shot down. This was the first joint USSR and US Air Force operation, which made the victory over fascism come faster.

American guests were invited on celebration of the 50th anniversary of Operation «Frantic», where the «wing» of the US heavy bombers and the latest Russian Tu-160 bombers and Ukrainian aircraft were presented. In honor of this event, our aviators built a memorial sign in the centre of Poltava. Near it was held a solemn massed rally, which was attended by official delegations from the Russian Federation, the USA and Ukraine. I. Kuras, the Vice Prime Minister of Ukraine, headed Ukrainian delegation. It consisted of I. Herasymov, Army General, V. Antonets, Lieutenant-General, commander of the Air Force of Ukraine, L. Novokhatko, Head of Humanitarian department and me.

Taking the floor at the rally I. Kuras read out the greetings of L. Kuchma, the President of Ukraine, of the following content: «I am

confident that this historically valuable event will find its proper place in the history of our nations who strive for the strengthening of global peace and security in the name of future generations». And the Head of the US delegation read out President Clinton's greetings: «In this semi centenary anniversary of Poltava, we pay tribute to the heroism of those who have fought and died during the operation «Frantic»

By the way, for the first time I heard about this «shuttle» operation from Mykola Korikov, the duty policeman, while working in the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine in about 1967. He told an amazing story about Afro-American girl who came to him in 1962 or 1963 while he was on duty in our Ministry and asked in clear Ukrainian, whom she might address in the Consular Section to find her American father. In 1944, he was a soldier of The American Forces in Poltava and fell in love with her mother, who worked on the excavation work at the airport. Before his return to America, he had left his address to the beloved. Later she gave birth to black daughter and fellow villagers accepted this friendly. The child easily graduated from school, entered the Poltava Pedagogical Institute and returned to her village to teach children. Of course, her mother was unable to find her lover during World War II that is why she asked her daughter to do it. When Korikov heard this story, he said: «Child this is not the appropriate time to find your father, because America and the Soviet Union are in a state of cold war. Go and wait for better times».

The National Commission of Ukraine for UNESCO

At the time when I became First Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine, The Council of Ministers of Ukraine has appointed me to the position of the Head of The National Commission of Ukraine for UNESCO. Our country joined the UNESCO charter on May 13, 1954. Ukraine's membership in UNESCO was strategically focused on the expansion of international cooperation in scientific, educational and cultural institutions by ensuring their participation in the organization program. At the time, UNESCO was not the only UN international organization, in whose programs Ukrainian research institutions and individual scientists were able to engage in international projects in the field of new technologies, exchange advanced scientific experience with their foreign colleagues. Organization's possibilities are also widely used for promotion of knowledge about Ukraine, its history and original culture in the world.

Taking a direct part in the activities of UNESCO structures and institutions, Ukrainian representatives have gained an invaluable experience of multilateral diplomacy. Ukraine has initiated numerous international programs and projects within UNESCO. In particular, they refer to the beginning of mass international campaign of illiteracy eradication, which has gained wide international recognition and became the basis of the long-term UNESCO program. The delegation of Ukraine has made a number of propo-

sitions about the usage of information in order to consolidate peace, to counter war propaganda, violence and abhorrence between nations. It impelled to the development and adoption of relevant UNESCO Declaration.

Ukraine was among the initiators of the development of the Race and Racial Prejudice Declaration, launching projects of the role of UNESCO in the establishment of a new international economic order, in the process of Slavic cultures research and extension etc.

1980-90 were a period of Ukraine's active participation in the program activity of the organization and improving a practical efficiency of this participation, strengthening of the role of our country in the elaboration and decision making within UNESCO. During this period, Ukraine was elected for the first time to the UNESCO Executive Board, and in the same year a separate unit, called Secretariat of the Commission to UNESCO was established in the MFA of Ukraine.

The promotion of the increase of national intellectual potential and deep integration into regional and global scientific and technological, cultural and educational processes was defined to be the strategic aim. On condition of the existence of the Iron Curtain for Soviet society, it was a challenge. On one hand, Ukraine's authorities understood the necessity of such integration and cooperation and looked for ways to do it. On the other hand, there was a powerful Soviet ideological machine that slowed these processes down. There were additional objective difficulties: the lack of experience in international cooperation, inability to work with foreign partners, a lack of funds and specialists, who could speak foreign languages.

All these facts together with scientific and education system of administration have complicated an active participation of Ukrainian experts in UNESCO programs.

In Ukraine was created the now existing network of scientific, cultural and educational centres, which provided a participation in the program organizations' activity and made the foundations for an effective use of the UNESCO potential. They are National Committees on international long-term programs in the fields of ecology «Man and Biosphere», hydrology, geological correlation, oceanography, information and science, bioethics. The UNESCO Network departments appeared in higher educational establishments and research institutions of Ukraine. 14 departments are currently operating in institutions of higher education and were created 74 associated schools of the UNESCO.

During its membership in the UNESCO Ukraine has been elected to Executive Board, the governing body of the Organization four times: in 1981–1985, 1995–1999, 2001–2005 and in 2013 (during the 37th session of UNESCO General Conference) until 2017.

In this context, our country's election to the Executive Board in 2001 (two years after the previous mandate) was unprecedented, having confirmed the absolute authority and respect, which Ukraine has won be-

ing the member of UNESCO. Also it was the result of an active, purposeful and systematic work of the Permanent Mission and the National Commission of Ukraine to UNESCO.

One of the important ways of work was aimed at promotion of UNESCO in Ukraine. Newsletter of the USSR Commission to UNESCO publishing was established from 1970 to 1990 and from 1996 to 1998. After Ukraine became independent, this Newsletter started to come out in Ukrainian and English.

In Ukraine «The UNESCO Courier» magazine has been published in Ukrainian language from 1994 to 2001.

A work towards the inclusion of historical and archival objects of Ukraine to the UNESCO World Heritage List was also important. Thus, in December 1990 a group of buildings «Saint Sophia's Cathedral» and Kyiv Pechersk Lavra, and on December 5, 1998 Lviv's Old Town were included in it. In 1985 UNESCO World Network included Black Sea and Askania-Nova Biosphere Reserves, in 1992 — Carpathian, in 2002 — Danubian biosphere reserve, and also in 1998 Ukrainian-Romanian biosphere reserve Danube Delta and in 1999 Ukrainian-Polish-Slovak cross border biosphere reserve «East Carpathian».

Within my recollection during the official visit of UNESCO Director General F. Mayor on April 12, 1991, he gave a UNESCO certificate of including Saint Sophia's Cathedral and Kyiv Pechersk Lavra to the UNESCO World Heritage List. This document was given in the Saint Sophia's Cathedral itself to the Minister of Culture of Ukrainian SSR. On this occasion all the representatives of cultural and educational community and leadership of the republic were gathered here. I was also there, because I was tasked to accompany F. Mayor during his visit to Kyiv. After this ceremony there was a big performance of masters of the arts of Ukraine. Meeting was held with the good mood and I have only best impressions left.

During his visit F. Mayor also visited Chornobyl Exclusion Zone, where we were met by the director of Chornobyl Nuclear Power Plant M. Umanets. As part of the visit we were in one of Kyiv city hospitals, where children from Chornobyl Exclusion Zone were being treated. F. Mayor also got to know the biggest library in Ukraine, main scientific and data centre of Ukraine — Vernadsky National Library of Ukraine. Director General and academician of the Ukrainian SSR Academy of Sciences O. Onishchenko led us through the library stocks and halls. Mr. F. Mayor for the first time had the opportunity to see rare Slavic black-letter books and was very satisfied with the meeting.

This visit had great importance for the determination of future focus on cooperation between Ukraine and UNESCO. The necessity of constructive dialogue development between sides and more active involvement of Ukraine in programs and projects of Organization was stressed

in the Protocol on cooperation between Ukraine and UNESCO, which was signed during this visit.

One of the examples of successful cooperation between Ukraine and UNESCO became UNESCO Chornobyl Program, which was being implemented from 1991 to 1997. Its aim was to involve the international help to minimize accident consequences at Chornobyl Nuclear Power Plant within the competence of UNESCO. Famous French designer Pierre Cardin was the Honorary President of this program. Dozens of projects, which were financed with a help of volunteer donations in Ivankiv, Borodyanka and Slavutych were implemented with this program. Three centres for social and psychological rehabilitation of accident victims were created specifically for children and youth. Precious medical equipment for diagnosis of blood diseases to the value of almost 500 000 USA dollars were received within the framework of above mentioned program.

Ukraine makes efforts to enhance authority of UNESCO as unique international intellectual forum, which has tangible influence on solving actual global modern problems. Our country actively supports efforts of UNESCO, directed on the formation of peace culture, social equity and security on international, regional and national levels. On the 27th Session of General Conference of UNESCO in 1993 Ukraine has initiated the development of «Peace culture program» within the framework of Organization. Interdisciplinary program project «On the way to culture of peace» which became an element of next two-year programs and strategic directions of Organization activity for many years was developed and accepted on its basis, during 28th Session of General Conference of UNESCO in 1995.

During membership of Ukraine in UNESCO, there were seven working and official visits of Director Generals of UNESCO to Ukraine. This promoted the establishment of meaningful dialogue between Ukraine and UNESCO and became the evidence of significant importance attached to the deepening of cooperation with our country by the leadership of UNESCO.

Certainly, economical aspects remain a priority for participation of Ukraine in UNESCO. Active work is continued in order to get financial assistance from UNESCO to lead international events in Ukraine within the framework of this organization and implementation of projects and also receiving scholarships, grants, equipment, scientific-technical information by Ukrainian specialists. With this purpose, measures for a fuller usage of mechanisms and opportunities of Organization are used. For example, during the period from 1992 to 1997 UNESCO provided with direct financial appropriations with a total amount of almost 2 million dollars.

Channels of UNESCO are used for popularization of Ukrainian culture, education and science among world community. Publications of Organization published a variety of articles and materials about Ukraine. Thanks to the financial assistance of UNESCO books, albums, researches, conference proceedings etc. were published in Ukraine. Appeared

publications in foreign languages: art book «Wood sculpture and architecture of Ukraine»; «Cultural politics of Ukraine: exploration and documents»; were also issued special editions of UNESCO «Museum» magazine, devoted to the Ukrainian museums, and UNESCO courier in honor of 1500th anniversary of Kyiv and millennium of Kievan Rus Christianization; within the framework of Slavic project of UNESCO was issued a sketch in English and French about T. Shevchenko; research on «Modern Slavic cultures: development, interaction and international context»; «Anthology of Ukrainian poetry»; albums «Ancient Kyiv» and «Art of ancient Kyiv». Thanks to the efforts of the National Commission, UNESCO created documentary film «Dear Kyiv», and issued CD with Ukrainian national music in series «Musical heritage of nations».

Significant importance for distribution of knowledge about Ukraine had the inclusion of jubilees of eminent personalities and historical events to the special UNESCO calendar and participation of UNESCO in those celebrations.

Ukrainian exhibitions, concerts, film shows, scientific conferences etc. were held in the headquarters of Organization. The exhibition of microminiatures of Ukrainian craftsman Mykola Sydristyi was as unique as the Ukrainian exhibition of pictures on ceramics of honored art worker of Ukrainian SSR, pottery designer L. Meshkova. She presented the portrait of Director General of UNESCO on ceramics. Later L. Meshkova was offered to make a ceramic panel, as a present from Ukraine to UNESCO. It was assembled and up to this day adorns one of the headquarters' halls of Organization. As far as I remember, its title is «Earth, send fluids of life and blossoming to the Universal worlds...». This work is 55 square meters in size and strikes both with its scale and finished technique and deep philosophic musings, which appear during its contemplation. This was the impression it had on me.

Having the experience developed during many decades of membership of our country in UNESCO, significant intellectual potential, rich history and culture, Ukraine can and must play more important role in this organization's activity.

Today the cooperation of Ukraine with UNESCO is a two-way main line that comprises almost all spheres of culture, science and education. Numerous national structures, educational and scientific institutions of Ukraine are participating in it. At the same time, Ukraine was and stays influential and authoritative member of UNESCO, playing important role in formation and performing tasks, which are on the agenda of the Organization. Such interaction is a guarantee of relations between Ukraine and UNESCO having the nature of real partnership, enhancing the role of UNESCO as the leading universal centre of international intellectual cooperation.

Paris

In 1992 during anniversary session of General Conference of UNESCO in Paris I was charged to head Ukrainian delegation. We worked all three of us – first secretary and my assistant I. Sahach, second secretary of Ministry of Foreign Affairs S. Borovyk and me – in the cabinet where the Permanent representative of Ukraine to UNESCO V. Skofenko was seated. Work was tense, we were preparing to the next session of the conference and once after work, we decided to catch a breath of fresh air. We decided to do it in the Bois de Boulogne forest, which was not far from the USSR Embassy, where we worked. When we went deep into forest, we noticed that there were lots of russulas on sweeps, which no one picked. It was strange for us, because it is widely known that French like mushrooms, especially champignons. We decided to hunt for mushrooms, moreover, that someone has found a paper packet. Over quarter of an hour the packet was full. Satisfied with hunting, we took our capture to the street «rue de Grenelle» in Saint-Germain countryside, where we lived in one of the houses of the USSR Embassy. The complex of these buildings was built for duchess D'Estrées in XVIII century. However in 1984 this mansion was bought by Russian government for diplomatic mission, which was here until the October Revolution. During prerevolutionary times many important people visited it. For example, last Russian emperor Mykola II during his visit to Paris stayed in this mansion. So it was nothing strange that this building was chosen as headquarters for Russian monarchists. High Command of White army was situated here from 1917 to 1924. In 1924 after setting diplomatic relations with France, this place was taken by soviet diplomats headed by first Ambassador, honorary representative L. Krasin.

In such historical place, in the most prestigious district of Paris, we were roasting mushrooms with potatoes, which we picked in the Bois de Boulogne forest, singing the famous song from the film «Oshybka rezidenta» (Resident's mistake) performed by Mykhailo Nozhkin, remaking words in process:

*«I was in Bois de Boulogne forest,
Picking mushrooms,
Drinking birch sap
And walking with friends...»*

I have committed this moment to my memory - we were in high spirits, happy and blissful, and felt ourselves as young boys – relaxed and free.

As to work, being a Head of National committee in the matter of UNESCO, I have been to Paris several times a year on Sessions of Executive Board and General conference. Permanent representatives of Ukrainian SSR at the UNESCO were V. Skofenko, Yu. Kochubei, A. Zlenko, O. Slipchenko.

I would like to note, that during my visit to Paris V. Skofenko gave me his entry card, which gave me the opportunity to visit all of the museums of France for free. I managed to visit Eiffel Tower, The Louvre museum, The Army Museum in Hotel des Invalides, Roden Museum, Museum of the Moving Image, State Museum in Centre Georges Pompidou. In addition, I was in Montmartre and in the Palace of Versailles, which made unforgettable impression on me, as it was an early and warm autumn.

I visited graves of Honoré de Balzac and his wife Ewelina Hańska, buried on the Pere Lachaise Cemetery. I was not alone – the three of us went there, together with minister counselor O. Kupchyshyn and his wife. By the way, it was a discovery for me that both daughter and son-in-law are buried near Ewelina Hańska.

Also we found on this cemetery grave of French chansonnier and actor Yves Montand and his wife Simone Signoret. And then we went to the wall, where the ashes of Isadora Duncan lie, wife of Serhiy Yesenin. Also in Paris, I found a grave of Symon Petliura.

I was also near the temple, where the bust of T. Shevchenko was built and established for the money of Union of Soviet Friendship Societies and Cultural Relations with Foreign Countries. One interesting moment is related to this bust. When it was delivered from Ukraine to Paris, I was on mission to Moscow, and Ukrainian delegation which transported the bust through Moscow, stayed at the hotel of Permanent Mission of Ukrainian SSR. Within a group was the head of community V. Osnach and academician and poet B. Oliynyk. It just happened that we were settled in one room with Borys Oliynyk. I remember that we spoke with him until the late night, and in the morning they went to the Sheremetyevo Airport, to fly to Paris. I was able to visit the place of death of Joan of Arc, and all thanks to Serhiy Borovyk who took a car and drove me to Rouen.

Володимир ЧОРНИЙ,

*Радник-Посланник, Тимчасовий Повірений
у справах України в Латвійській Республіці
(1993–1997 рр.)*

ПОСОЛЬСТВО БЕЗ ПОСЛА

Уперше я прибув до Латвії в червні 1952 року армійським політпрацівником у навчальний батальйон у місті Тукумс. Маршрут мій був доволі дивним: із Києва через Ростов і Москву, Ригу та Вентспілс. У потязі, десь між Ростовом і Москвою, з великим здивуванням почув по радіо, що саме в районі Вентспілса — місті дислокації моєї дивізії — якийсь скандинавський літак грубо порушив кордон і зник на радянській території Прибалтики. Розшук триває. Здивували й перші враження після потяга. Скільки б не говорили, що всі республіки однакові й рівні, причесані одним універсальним гребінцем, я відчув,

що потрапив в іншу країну, зовсім не схожу на те, що знав. Потім довелося почути від хуліганистого Жванецького, що Латвія, хоч і «...» така-сяка, але — Європа.

А служилося мені в цій Європі по-різному. Пізнавав народ, його культуру, здобутки, проблеми. Чув щось про «лісових братів». Як тепер дехто вже почув про нашу Українську повстанську армію. На заклик уряду на чолі групи сержантів виїжджав на збирання врожаю в німечні, формально проголошені колгоспи. Про міцні, потужні господарства читав у газетах. Під нетверезу руку командира, по тривозі, біг у частину й у нічній темряві наступав на якесь латиське село чи хутір. Коли виникають розмови, чи були наші війська окупаційними, я задаю зустрічне запитання: а чи міг би мій комбат, гвардії підполковник, щось подібне отак зопалу витворяти десь у Підмосков'ї?

Природно, що все це проривалось і в моїй поведінці, й у висловлюваннях. Закінчилося тим, що мене «підвищили» з Латвії до... Якутії, куди я прибув через 22 доби та почав виконувати обов'язки заступ-

ника командира з політчастини окремої технічної ремонтно-відновлювальної роти в районі золотих і слюдяних копалин. У місцях, де, за народним поголосом, «закон — тайга, прокурор — ведмідь». Повна свобода для дискусій про «честь офіцера»! Проте я затримався в суворій тайзі ненадовго. У Союзі раптом розпочалося історичне перетасовування військ у зв'язку з арештом Берії, і я опинився в Крестцях під Новгородом, на будівництві автостради Ленінград–Москва. Несподівано був учасником зустрічі з Головою Ради Міністрів СРСР Георгієм Маленковим, який надавав важливого значення цій стратегічній магістралі, тому зупинився тут під час інспекційної поїздки. Ось така житейська стихія.

Честь представляти державу

Чи міг я тоді навіть подумати, що через 40 довгих літ повернуся знову до берегів Дніпрові посестри Даугави, однак уже з почесною місією — розбудувати й упродовж 4 років очолювати перше в Балтії дипломатичне представництво незалежної України? Але так сталося. Звершилася нарешті вікопомна мрія багатьох поколінь наших предків — народилася незалежна соборна Українська держава. Як наслідок, це викликало потребу реформатування дипломатичного корпусу за кордоном і певних змін у кадровій політиці зовнішньополітичного відомства країни, яке з «іграшкового», як його зверхньо іменували в радянські часи, у нових умовах набирало належної ваги та власного авторитету. Маючи досвід співзаснування ООН і багатолітньої участі в діяльності СРСР на міжнародній арені, українська дипломатія активно змінювала напрям діяльності на налагодження нових для неї двосторонніх відносин, зберігаючи членство та зв'язки в багатосторонній системі ООН.

На моє місце начальника популярного в тих умовах відділу інформації та прес-центру, члена колегії Міністерства закордонних справ України охочих не бракувало. Кадрова «кухня», як завжди, доволі загадкова, переварювала різні варіанти розстановки «наявних і потрібних». Мені пропонували, так би мовити, іншу роботу. Після того як я з принципових, вважаю, міркувань, відмовився від можливостей очолити посольство в Молдові чи увійти до Секретаріату СНД у Мінську, вирішив, що наступних пропозицій може й не бути.

Тут, вочевидь, необхідні пояснення.

Спочатку щодо Молдови. Я не погоджувався та сказав про це заступникові міністра Валентину Ліпагову, який висловив мені «думку керівництва». Мої аргументи були чіткими. Країна призначення виявилася розколотою на два табори. Центральна влада вже не була центральною. 19 червня 1992 року в Республіці розгорівся серйозний збройний конфлікт. Війська 14-ї армії російських збройних сил на чолі з генералом Лебедем фактично окупували Придністров'я. Зарубіжні засоби інформації повідомляли про тисячу загиблих у

збройних сутичках за Бендери й інші міста. Ситуація ще надто гаряча після недавніх боїв. Порівняно невелика територія безмірно наповнена зброєю та важкою бойовою технікою. Зрозуміло, що навіть вивезти ці арсенали до Росії немає можливостей (ні коштів, ані тисяч вагонів). Якби довелося це робити, то тільки через Україну, іншого шляху нема. Щоправда, не дуже й відчувалося налаштування Москви на демілітаризацію регіону. До вимог вивести війська (як і нині з України) вона була просто глуха. Не давала щонайменших надій на примирення й ворожнеча між послідовниками проросійського курсу та прихильниками зближення з Румунією. Україна дотримувалася принципу збереження цілісності Молдови, але вагомим механізмів забезпечити ці наміри не бачила.

В отаких-от загальних рисах я орієнтувався в ситуації, усвідомлював її серйозність. За цих обставин я й сказав заступнику міністра, що в умовах, коли в Кишиневі схрещують шпаги найвищі генерали з питань безпеки, оборони й дипломатії Росії, Румунії, Європи й Америки, посилати туди від України Тимчасового повіреного (а саме про це йшлося) – нонсенс. Це те саме, що й дати сигнал усім потенційним партнерам і зацікавленій громадськості, що для нас ця проблема не є важливою та пріоритетною.

Мої міркування, які повністю не розвіялися й досі, керівництву не подобалися, але ніхто й не вдавався до полеміки. Однак те, що Україну треба представити в розбурханій Молдові на найвищому рівні, здається, спрацювало. Невдовзі, у березні 1993 року було призначено Надзвичайного і Повноважного Посла, але не мене. Ним став колишній міністр юстиції та голова ЦВК В.Ф. Бойко. (За минулі роки там уже попрацювали 5 українських послів при 10 міністрах, а задоволений лише Путін у своєму «зореносному Кремлі». Задавнений конфлікт у Придністров'ї вигідний тільки йому. Особливо після анексії Криму й агресії на Сході України.)

На колегії МЗС одночасно «розглядали» також кандидатури ще Костянтина Івановича Масика (недавній перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР) – до Фінляндії – та Віктора Дмитровича Гладуша (колишній заступник Голови Ради Міністрів УРСР, потім міністр промисловості) – до Латвії. Я голосував за всіх.

Що ж до СНД, то я взагалі не вірив у ці пострадянські проекти й не виявляв бажання боротися за чужу ідею. Щоб це не скидалося на якусь браваду, скажу відверто: якби була категорична вимога, поїхав би будь-куди без усяких розмов. Як солдат. А тут: хочеш – не хочеш?.. Тим паче, що на той момент на мою посаду вже були реальні претенденти. Шкода було, звичайно, залишати створений такими зусиллями перший в історії України та відповідно обладнаний прес-центр. (Ідеться про пристосовану для цієї мети резиденцію для іноземних гостей на Карла Лібкнехта, 14, нинішній Шовковичній). Користуючись

тим, що мій однокурсник і протеже В.П. Поліщук працював у відділі кадрів, я взяв деякі матеріали та спокійно підготував усе для виходу «на заслужений відпочинок».

Та раптом хтось згадав, що я «добре відгукувався про Латвію». Це була правда, і я охоче дав згоду вступити в ту ріку вдруге. Щоправда, здивувався, бо ж Латвія була ніби зайнята. Але, як з'ясувалося, В.Д. Гладуш так і не поїхав до Риги. Що цьому завадило, я тоді не цікавився.

Київ — Рига. Символи Свободи
Kyiv — Riga. Symbols of Freedom

До речі, у процесі узгодження йшлося не про саму Латвію, а про балтійську «тріаду». Тобто про єдине політичне представництво в Ризі з консульськими пунктами в трьох столицях. Не приховую, виходячи з українських можливостей, я виступав за такий варіант, хоча визнавав, що і в тому, і в іншому були свої плюси й мінуси. Переважила думка, що в усіх трьох державах мають бути повноцінні дипломатичні представництва України. Не знаю, чия позиція — українська чи балтійська — виявилася вирішальною. Але мені було доручено виїхати до Риги та вирішити питання про приміщення для нашого майбутнього посольства та його заснування.

Приємно згадати, що перед тим, 17 вересня 1991 року, я був у складі делегації на сесії Генеральної Асамблеї ООН, коли Україна проголосувала за вступ Латвії до цієї всесвітньої організації, а 12

лютого наступного року в Києві приймали Міністра закордонних справ Яніса Юрканса, під час візиту якого Латвія встановила з Україною дипломатичні відносини. До речі, ми першими визнали державну незалежність Латвійської Республіки — 28 серпня 1991 року. Латвія нашу — 4 грудня цього ж року.

Чимало часу Україна визначалася в питаннях обміну посольствами, чим разом з Урядом і Верховною Радою займався міністр Анатолій Максимович Зленко. А вже після доволі непростих організаційно-технічних заходів і переговорів (бо ж усе було вперше) передова група українського посольства 22 червня 1993 року врешті розпочала роботу в Ризі. (Наступним, із невеликим відривом, з'явилося наше посольство в Литві, а згодом і в Естонії.)

Ми ще не встигли й освоїтись, як надійшло тривожне повідомлення про затримку двох наших фургонів із меблями, оргтехнікою, обладнанням та іншими речами, необхідними для забезпечення діяльності посольства. Цілісіньку ніч, через чергових МЗС Латвії, митної та прикордонної служб довелося з'ясувати обставини конфлікту, доводити абсолютну відповідність оформлення опломбованого багажу всім мислимим і немислимим нормам, вимагати негайного припинення неочікуваного свавілля. Дуже не хотілося такого початку, але надалі, треба віддати належне, латвійські офіційні особи й усілякі служби максимально сприяли нам. Це було вкрай важливо, бо ж паралельно з політичною діяльністю ми змушені були невідкладно розпочати реконструкцію та пристосування погромленої колишньої «резиденції» військкомату та поліції під дипломатичну установу.

Цю споруду в мальовничому центрі латвійської столиці, на бульварі Калпака, 3, навпроти парку й Будинку конгресів, обрали як один із найкращих запропонованих варіантів. Неподалік — історичний суцід — російське представництво, а згодом, уже після нас, тут виникло ще кілька іноземних посольств. Будівництво тривало довго, нудно та з багатьма перешкодами. Це найгірше, що можна уявити для обмеженого в коштах колективу, ще й в умовах відсутності затвердженого проекту, бо Міністерство та проєктанти ніяк не могли дійти згоди щодо оплати. І все ж, ми спромоглися 24 травня 1995 року, у рамках державного візиту (23–24) Президента України, офіційно відкрити посольство. Уперше в практиці української дипломатії урочистості відбулися за участю президентів України та Латвії — Леоніда Кучми й Гунтіса Улманіса. Тоді ж було підписано кілька нормативно-правових угод, зокрема й головний документ наших міждержавних відносин — Договір про дружбу і співробітництво, 17-а стаття якого наголошувала на зобов'язанні Високих Договірних Сторін «відповідно до загально-визнаних норм міжнародного права створити необхідні умови для забезпечення прав національних меншин».

Преса високо оцінила організацію візиту, а помічник Голови Сейму А. Беркіс в інтерв'ю газеті «Панорама Латвії» (31.05.1995) наголосив на його особливій важливості, мовляв, тому що «Україна, як і Латвія, вирвалася із цупких обіймів царської, а потім ленінсько-брежнєвської імперії та не хоче в неї повертатися». А представник партії РННЛ (Рух за національну незалежність) А. Сейле цьому ж виданню заявив: «А чи не дуже ми перестаралися, приймаючи Кучму?» «СМ-сьогодня» (24.05.1995) вважала, що ні. Візит, писала газета, «був підготовлений краще, ніж візити коронованих осіб зі скандинавських країн і, можливо, трохи гірше, ніж візит самого Білла Клінтона».

Ще в аеропорту, після урочистого проходження військ і взаємопредставлення делегацій, наш новий міністр Г.Й. Удовенко попередив мене: ні на що не відволікайтеся, максимальна увага – Президентові. Так воно й було, за винятком деяких «але».

Ніхто не знав, що вдосвіта мене розбудив дзвінок інженера В.І. Волошина, якому доповіли, що в залі прийомів зірвалося та швент розбилася величезне парадне дзеркало. Не витримала ваги сплетена з дротів підвіска. Я попросив Володимира Івановича негайно їхати на завод і не повертатися, допоки не буде сформовано «нове» з тих кращих шматків, які ми кілька місяців із різних причин вибраковували. Із таким настроєм я першим опинився в аеропорту, думаючи ще й про прапор і прискіпуючись до всього, де треба й де, можливо, і не треба. Уже працюючи разом із дружніми латвійськими протоколістами над реалізацією програми, я помічав, що на загальному позитиві не все подобалося моему керівництву. Так, у школі на зустрічі з українською громадськістю із залу прозвучало запитання про статус представництва: «Чому Чорного не призначають послом?». Відповіді не було, але відчувалося, що питання було недоречним. (Можливо тому, що наприкінці 1994 року я отримав повідомлення міністра про те, що моє «закордонне відрядження має бути завершено в січні 1995 року». Тобто, готуючи візит, я начебто був уже недіючим.) Цікаво, що в якийсь момент, коли делегації збиралися перед Президентським палацом, мене навіть привітали з присвоєнням дипломатичного рангу Надзвичайного і Повноважного Посланника 1 класу. (В опублікованому пізніше Указі насправді — 2-го класу.) Потім хтось сказав, що 2-го. Як же я зрадів, коли після всіх запланованих процедур відкриття посольства та підняття державного прапора України, разом із гостями зайшов у зал прийомів і побачив... оте парадне дзеркало. Отже, заплановані урочистості й останній символічний акорд завершення будівництва витримано повністю. Справляло враження й високе представництво на заходах із боку латвійської та міжнародної громадськості. Геннадій Йосипович заявив, що ніяких зауважень щодо виконання дводенної програми перебування делегації в Ризі не було.

Урочисте підняття Державного прапора України під час офіційного відкриття посольства. Зліва — представники громадськості, дипломатичного корпусу, латвійські й українські журналісти. 24 травня 1995 року

The ceremonial raising of the National Flag Ukraine during the official opening of the Embassy. On the left — representatives of civil society, diplomatic corps, Latvian and Ukrainian journalists. May 24, 1995

Через рік (22–23.05.1996) Рига приймала з офіційним візитом делегацію Верховної Ради України на чолі з Головою О.О. Морозом. Латвійські та західні оглядачі звернули увагу на розбіжності в поглядах українського керівництва на питання безпеки й оборони. Перед тим у Гельсінкі й тут, виступаючи в університеті, Олександр Олександрович прагнув донести позицію своєї Соціалістичної партії про «помилкову й таку, що викликає стурбованість», європейську політику розширення НАТО на Схід. Покладаючи вінки до монумента Свободи, лідер українських соціалістів не думав, вочевидь, про те, що пам'ятник зведено в 1935 році на місці кінної статуї імператора Петра Великого, і лицем його повернуто на Захід, «звідки прийшла свобода».

Делегація на чолі з О.О. Морозом прямує до пам'ятника Свободи
The delegation headed by Oleksandr Moroz heads for the Freedom Monument

Леонід Кучма ж рік тому визнавав, що НАТО є гарантом стабільності в Європі, та висловлював бажання активізувати співробітництво України з цією організацією. Про яку свободу він думав — тепер теж є питання.

До речі, вважав і вважаю сильним ходом балтійських друзів після розпаду СРСР саме відновлення, а не новопроголошення незалежності. Було втрачено нагоду заявити Україну спадкоємицею Української Народної Республіки (УНР). Проте я намагався в кольористиці й оздобленні будинку ненав'язливо впровадити історичні українські мотиви в їхній динаміці від козацьких до наших днів (у представницьких залах, віконних вітражах, дверних орнаментах). За відсутності бібліотеки просив сина Сергія передавати з Києва якісь взірцеві матеріали. А на місці дуже допоміг Олекса Краснов, єдиний відомий мені в Ризі вітражист зі львівським дипломом, завдяки таланту якого вдалося прописати в посольстві традиційну народну символіку. Я вже не кажу про головного будівельника — місцевого інженера Сергія Калайду, який виніс на своїх плечах тягар неймовірної кількості проблем. Спільними зусиллями вдалося створити симпатичний двокорпусний ансамбль, з'єднаний воедино зручним антресольним переходом, що був водночас навісним «кордоном», за глухою стіною якого пізніше було розміщено посольство Фінляндії.

Із перших днів довелося займатися й болісним людським фактором — перетворенням майже випадково об'єднаної групи людей, далеких не тільки від дипломатії, а переважно й національних зацікавлень, у працездатну професійну команду, котра починала з найелементарніших азів міждержавного співробітництва. Вихід був один: використовуючи сильні сторони кожного, «лупати цю скалу» разом. Спочатку не пахло тут і українськістю. Особливо важко піддавалися фахові «суржиконосці» — двоє з накинутих п'яти відставних полковників (один — міліцейський, другий — військовий), котрі невтомно займалися плюсуванням своїх пенсій та зарплат і завзято вишукували додаткові блага. Їм було не до «філології». Стільки штірліців на маленьке посольство! Поступово, попри опір, колектив було повністю українізовано. І на особистісному рівні, й у документації запанувала конституційна державна мова. Спочатку зникло самопринизливе: «Можно, я буду по-русски?». Можна, шановний, але ж Ви представляєте Україну! За її гарні гроші, до речі! Можливо жорстко, але якість не забарилася. Посольство зобов'язане було демонструвати українській і зарубіжній громадськості пошанування атрибутів своєї державності. Це той випадок, коли воістину: якщо не ми, то хто?

Щоб ім'я українця звучало авторитетно

Зупиняюся на цьому свідомо, бо ж, окрім основного завдання — розбудови міждержавних відносин, — одним із найважливіших завдань нашої діяльності було сприяння місцевим українцям у зв'язках із країною походження та у вирішенні питань, пов'язаних із громадянством і культурно-освітніми потребами. Необхідно було робити все, щоб ім'я українця в Латвії звучало авторитетно, викликало симпатію в корінного населення. Не секрет, що враження про українців часто складається не від слів дипломатів, а від того, якими люди бачать їх у житті. Нас порівнюють з іншими, оцінюють, чи варті ми уваги й доброго слова. Нерідко такі оцінки автоматично поширюються й на весь народ, на націю. Справедливо чи ні — то вже інше питання. Але те, що **кожний українець, де б він не був, творить образ своєї країни**, поза всяким сумнівом. І ставитися до цієї своєї місії завжди треба відповідально, як до святого патріотичного покликання. Не приховую, що не раз стикався з нерозумінням таких підходів. Серед українців були й такі, що традиційно штовхали нас у російську тінь, нав'язували чужі погляди на історію та культуру нашого народу, міжетнічні й міжнаціональні відносини. Натомість серед самих росіян, а також білорусів, латишів, поляків, представників інших народностей ми дедалі більше знаходили прихильне ставлення. Зокрема й серед священнослужителів різних конфесій. Скажу чесно, інколи я спокійніше почувався «в гостях», ніж у своїх. Пояснення цьому було просте. У друзів ми дружили, даруйте за таку тавтологію. На різно-

манітних виставках, презентаціях, наукових конференціях, концертах, прийомах, зустрічах у вузькому колі, без яких будь-яка дипломатія є немислимою, ми збагачувалися новими знаннями, наснажувалися інтелектуально й духовно, училися жити як нормальні люди в цивілізованому світі. Паралельно чи принагідно, в умовах доброзичливої атмосфери вирішували й чимало важливих питань. Усе це було, звичайно, й серед своїх.

Але втручалася така дуже непроста проблема, як «україно-українські відносини». Тобто стосунки Української держави із зарубіжними українцями. Ніколи вони з тих пір, як існують, не були цілком адекватними ні потребам діаспори, ані державотворчим інтересам України. У радянський час заважала ідеологія, а з настанням самостійності — фінансові злидні й переляк можновладців перед активністю та вимогами «іноземців», що постійно зростають. Я маю право так сказати, бо працював першим заступником голови правління Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном, був членом Ради Радянського комітету з культурних зв'язків зі співвітчизниками за кордоном. Кураторами цих організацій у Москві та Києві були, як відомо, ЦК КПРС, ЦК Компартії України та КДБ. На жаль, певну політичну упередженість тих установ до західних «емігрантських» громад було перенесено й на нове «близьке зарубіжжя». Незручно говорити, але нерідко від доволі поважних людей доводилося вислуховувати: «Чого ви з ними возитесь?», «Хто вони такі, щоб нам диктувати» тощо. І це при тому, що збереження самобутності українців за межами Вітчизни, сприяння розвитку рідної мови, культури, звичаїв офіційно є одним із пріоритетів нашої зовнішньої політики. В умовах Латвії це було ускладнено ще й проблемами з натуралізацією українців, дискримінаційним статусом негромадян, накопиченням консульських і візових проблем. А йшлося про понад 80 чи майже 80 тисяч вихідців з України (за переписом 1989 року, тобто до розпаду Радянського Союзу, — більше 92 тисяч).

І все ж надія на можливість вирішення цих проблем ніколи не полишала нас. Аби розрубати цей гордіїв вузол, я запрошував із Києва не лише спеціалістів, а й цілі делегації урядового та парламентського рівня, включно з Міністерством у справах національностей та міграції. На превелике моє розчарування, такі відвідини без глибокого знання справи, а іноді й без щирого вболівання за долю земляків, були формальними й малопродуктивними. Вони нагадували своєрідні кавалерійські напади. Вимоги ж земляків, як правило, з розряду «сьогодні на сьогодні», ігнорували будь-які згадки про міждержавні та міжвідомчі процедури, які потребують часу.

Гострота дискусій іноді «зашкалювала». Запам'яталося, що навіть такі досвідчені полемісти й шанувальники зарубіжного українства, як Дмитро Павличко та керівник Народного руху В'ячеслав

Чорновіл (мій однокурсник), які в різний час зустрічалися з громадою, від'їжджали засмученими, якщо не ображеними.

Хоч би як це не звучало, можливо, некоректно, ми переконувалися, що покладатися треба тільки на власні сили та цілеспрямовану поетапну роботу з владними структурами в Ризі та Києві. Зрештою, навіть «Русская газета» (15.02.97) незадовго до завершення моєї дипломатичної місії констатувала, що завдяки зусиллям посольства МЗС України встановило цілу низку пільг для відвідання етнічної батьківщини латвійськими українцями. Це безкоштовні в'їзні візи ветеранам війни та праці, інвалідам, пільгові – пенсіонерам, студентам, учням та ін. І що це — «найвищий рівень пільгового сприяння діячості серед усіх посольств, акредитованих у Латвії, за винятком, либонь, російського». Додам, що все це стосувалося і громадян, і негромадян. Від сплати консульських зборів було звільнено осіб, які виїжджали в Україну у зв'язку зі смертю чи хворобою близьких людей по телеграмі, з метою відвідання могил родичів, а також ліквідатори Чорнобильської аварії. Потрапивши одного разу в лікарню, я опинився саме в «чорнобильському» відділенні, де з його пацієнтами згадували латвійський спецавтобус у закритій зоні Чорнобиля, а я, крім того, переконався, що тут не гірше, ніж у нас, піклуються про своїх ліквідаторів тієї трагедії.

Нелегким був клубок питань, пов'язаних із колишніми військовослужбовцями Радянської (згодом — Російської) армії при виході на пенсію чи виїзді в Україну. Треба віддати належне російським ліквідаційним службам, які при всіх негараздах забезпечували певну організаційну культуру в цих справах. Коли Тимчасовий уповноважений РФ генерал-полковник Майоров Леонід Сергійович (раніше — командувач Північно-Західною групою військ) показав мені спеціальний блокнот і карту з географією виїздів, я здивувався, бо майже вся Україна була «червоною».

Із нею багатьох солдатів і офіцерів пов'язували не тільки колишні місяці проживання, а й бойове армійське минуле. У цьому ми переконалися, коли за дорученням уряду вручали ветеранам війни медалі за визволення Києва й України від нацистських загарбників.

Нагадаю, що за даними відділу соцзабезпечення посольства РФ у Латвії станом на 30.04.94 перебувало 22320 військових пенсіонерів, із них близько 3500 вихідців з України. 1689 пенсіонерів звільнено після 28 січня 1992 року (день переходу військ під юрисдикцію РФ), із них близько 180 вихідців з України. За 1993–1994 рр. в Україну виїхало 94 сім'ї пенсіонерів.

Крім того, 129 осіб (та членів їхніх родин) виїхали в суміжні з Україною регіони РФ із наміром у майбутньому в'їхати в Україну. Річ у тім, що ті, хто не хотів приймати російське громадянство, не отримували сертифікатів ні для придбання житла, ні для будівництва.

У першому ряду (з ковінкою) генерал-майор авіації Василь Іванович Дячук, голова Ризького об'єднання ветеранів. За ветеранами — працівники Посольства
In the front row (with a walking stick) — Vasyl Diachuk, Air Force Major-General, Head of the Riga Association of Veterans. Behind veterans — employees of the Embassy

Ми розглядали це як факт дискримінації українців за національною ознакою з боку російської сторони та вияв недружнього ставлення до України. Тим більше, що вирішення всього комплексу цих питань здійснювали в рамках спільного проекту між урядами РФ і США.

Це був один із болючих подразників, оскільки торкався трьох країн — проживання (Латвія), в'їзду (Україна) та держави- правонаступниці СРСР (Росія). Україна не була стороною переговорів про вивід російських військ, а переговори, на жаль, питання третіх сторін обминули повністю. Отже, формально, як нам говорили, це було не наше питання. Але ж це були українці, або вихідці з України!

Варто лише зауважити, що ми за будь-яких обставин уникали так званого питання «захисту російськомовних». Його ми справді не вважали своїм. А сам термін «російськомовний» у тому значенні, як його було трактовано, розглядали однією з невіправданих і непродуктивних спроб певних реакційних сил вбити надуманий лінгвістичний клин у відносини між людьми. Це підтверджує й сучасна ситуація в Україні.

Наші друзі і союзники

Посольство прагнуло допомагати українській общині бути солідарною та об'єднаною у вирішенні спільних справ на засадах загаль-

нолюдських цінностей і національних традицій. Ми не підтримували ніяких розколів. Із цією метою постійно співпрацювали з товариством «Дніпро» на чолі з художником Георгієм Крутим і членами прекрасного однойменного ансамблю. У разі необхідності для репетицій цьому колективові було надано посольський зал та інші приміщення. Те саме можна сказати й про українців — акторів ризьких театрів, які через різні обставини опинилися поза творчими колективами. Нам удалося згуртувати їх і створити своєрідну «Оперну студію при посольстві України» під художнім керівництвом Неллі Воног-Шевченко. У мене збереглася навіть її візитівка з таким унікальним титулом колишньої солістки Ризької опери. Усе це вимагало певних зусиль, проте дуже допомогало нам в організації камерних і масових культурно-інформаційних заходів. На якомусь етапі підключилась і чудова піаністка з юнацьким колективом скрипалів «Віртуози Риги» Людмила Піесе. Шкода тільки, що матеріально наші можливості захочувати цих симпатичних митців були мінімальними.

Культурно-просвітницьке товариство «Дніпро» в самому імені своєму, гордому й шляхетному, несло потужний заряд консолідації українства. Воно входило в керовану відомим інтелектуалом професором Раффі Хараджянном Асоціацію національно-культурних організацій Латвії, і ми вважали, що за всіма ознаками — за формою та змістом завдань — було природним союзником посольства. Певні незгоди в його роботі, як і одвічну українську ситуацію, коли кожний хоче бути гетьманом, тенденції «гілкування», чи «брунькування» вважали справою громади та внутрішньої культури обраних нею членів правління.

Зрозуміло, що в роботі з громадськістю ми не шукали якоїсь особливої користі, але було б справедливо сказати, що дуже часто отримували суттєву допомогу і в процесі будівництва й облаштування посольства, і у вирішенні різноманітних поточних справ, забезпечення на відповідному рівні прийомів, виставок тощо. Поради Богдана Верцешука, наприклад, щодо контактів із потрібними спеціалістами, вибору будматеріалів та оптимальних фарбників, були іноді на вагу золота. Від деяких цікавих технологій через брак коштів, бувало, відмовлялися. Із тих же міркувань важливими для нас були подаровані чи продані зі знижкою меблі, світильники, телерадіоапаратура, отримані під чесне слово художні картини. Без такої допомоги заможних вихідців з України ми змушені були б приймати свого Президента в порожніх стінах. Комусь тепер це може здатися дріб'язковим, але уявіть, що ви все починаєте з нуля й обмежені надзвичайно жорсткими витратними статтями. Під час оглядин у процесі офіційного відкриття посольства дружина Президента на верхньому «непарадному» поверсі справедливо зауважила біднуваті шпалери. Я її розумів. Але ж не хотілося переповідати нудні історії про те, як доводилося нам кілька разів ділити загальні суми на загальний метраж тих скромних

шпалер, щоб отримати середню ціну, котра б удовольнила валютно-фінансове управління та дозволила в такий спосіб надати солідний представницький рівень, перш за все залі прийомів і першому поверху взагалі. Думаю, що кімната для переговорів і досі зберігає пристойний вигляд, забезпечений із власної ініціативи бізнесменом Ігорем Цондою, котрий, на жаль, невдовзі трагічно загинув, залишивши по собі добру пам'ять.

Серед численних друзів посольства міг би назвати, окрім згаданих, багатьох вихідців з України, як і ділових людей, начебто далеких від неї. Сергій Трачук, Аркадій Талалаєвський, Віталій Гаврилов, Григорій Губін, Віктор Середа, Алевтина Завгородня, Георгій Шевчук, Володимир Кулик, Ілля Герчіков, Олександр Князев, Сол Букінголтс, Марія Семенова, Костянтин Гупало, Тетяна Ільїна, Оксана Рогальська, Ольга Брильянт, Роза Гедеонова, Віктор Карнаух, Карол Левінські, подружжя Нечипоренків, генерал Василь Дячук... Усіх назвати просто неможливо. Українці, латиші, поляки, росіяни, білоруси, євреї... Характер контактів із цими приятими до нас людьми був абсолютно різний, але важливо, що вони були, і всі, хто словом, а хто й ділом, спільно по-доброму сприяли нашій політичній роботі, зв'язкам і побуту.

А з підприємливою Людмилою Клименко вдалося навіть реалізувати одну з екзотичних кулінарних ідей. Неподалік посольства, на затишній вулиці Алунана у квітні 1996 року відкрито кав'ярню «Дніпро». Невдовзі тут знайшли постійну прописку популярні українські вареники та борщі. А те, що вхід у смачний заклад позначено синьо-жовтим вимпелом, стало приводом для обміну жартами з послом Андреасом Адалом, дипломатичне представництво якого було розміщене навпроти, під синьо-жовтим прапором Королівства Швеція. Він, до речі, як і багато хто, схвалював появу такого земляцького клубу в Ризі. Щодо наших спільних кольорів, то іноді вони вводять в оману навіть організаторів дипломатичних раутів. Відомий випадок, коли адміністрація готелю «Уолдорф Асторія» на Парк-авеню в Нью-Йорку у зв'язку з перебуванням там тодішнього Прем'єр-міністра України В. Януковича вивісила над центральним входом жовто-блакитний прапор із хрестом, тобто шведський.

Шкодує, що не все, про що вели розмови з друзями, вдалося реалізувати, хоч виникали вони не на порожньому місці. У багатьох випадках потрібна була суттєва моральна й матеріальна допомога Центру. Але вже тоді було відчутно, що ейфорія перших років незалежності швидко вивітрюється, ідейність пливе за легкими грошима, пробуджується за Марксом смак первісного накопичення капіталу, і знаходити серед чиновництва ентузіастів щось переймати й упродовжувати ставало дедалі важче. У наступ пішов особистий інтерес. Читаю іноді про альтернативну енергетику та згадую «латвійську сен-

сацію» на найбільшій у світі щорічній виставці досягнень високих технологій у Ганновері — вишуканий вітрорушійний механізм. А створив її колектив фірми «Балтатура» на чолі з Євгеном Остапенком. Заходить мова про справи на залізниці — і в пам'яті зринає факт, як від Києва до Фастова бігали електрички Ризького вагонобудівного заводу, де заступником директора з виробництва був інший земляк — Володимир Аніщенко. У Лієпаї та Вентспілсі портово-морська тематика. Усе цікаво. Усе вагомо. Від таких простих речей починаючи й аж до утилізації залишків зброї та ракетного палива — безліч найрізноманітніших пропозицій. Однак досвід світового українства був незатребуваним. І всілякі «фантазії» на цьому ґрунті були приречені.

Уже вдома в мої ностальгійні розмірковування несподівано увірвався легендарний директор Вентспільського порту Олег Степанов. Через деякий час після завершення моєї місії в Латвії, разом із дружиною ми отримали дружнє запрошення на ювілейні заходи з нагоди 100-літнього ювілею порту та вікового латвійського транзиту. Згадуємо про це з особливою приємністю. Навіть в умовах балтійського холоду та пронизливого морського вітру, що не задовольнявся навколишніми дюнами, ті зустрічі залишили надзвичайно теплий спомин ще й тому, що Вентспілс — це місто мого першого побачення з Латвією.

Згодом, із подачі директора Латвійської академічної бібліотеки пані Венти Коцере, побував на спільній виставці в Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського в Києві. Завжди, коли дізнавався про інші заходи, з радістю відвідував їх, лелючи в собі добру згадку про країну, з якої двічі розпочинав вивчати Радянський Союз.

Опорою будь-якого дипломатичного представництва за кордоном є знання про його країну. Нам пощастило, бо випадково вдалося в перші ж дні публічно з'ясувати майже весь комплекс приємних і не дуже запитань про державу й народ, яких ми прибули представляти. З липня в Домі науки курортної Юрмали зібралися творці близько 20 двомовних і російськомовних видань, латвійські спеціалісти та зарубіжні кореспонденти для обговорення проблем «новодіаспорних» засобів масової інформації. Частина з них після відновлення латвійської незалежності зареєструвалися під новими, децю «хитримими» назвами. Наприклад, колишня «Советская молодежь» стала «СМ», а «Советская Латвия» — «Панорамой Латвии». Але зміна назви — це ще не вирішення безлічі проблем, які виникли перед журналістськими колективами в умовах пострадянської дійсності. Певною мірою вони нагадували наші тодішні умови, однак уже відзначалися радикальнішими підходами до всього, що торкалося національної ідентичності та міжетнічних відносин. Це ставило справді нові завдання перед іномовною пресою, котра і формою, і змістом не дуже відповідала новітнім віянням. Латвійський фонд російської преси й телебачення

(«ФоРус») якраз і переслідував мету **віднайти формулу «виживання» сильної преси на засадах слабого статусу.**

«Понад усе ми не хотіли б, аби хто-небудь вважав нас «рукою Москви», — говорив у своєму виступі президент фонду, українець Володимир Штешенко. — Наша мета — створити необхідні умови для культурного розвитку Латвії, збереження й розвитку російськомовних засобів масової інформації, інтеграція в латиську культуру, яку ми розуміємо як адаптацію, а не як асиміляцію. Ми хочемо зберегти традиції та неминущі цінності російської культури, гарантуючи водночас представництво у фонді інших національностей» («Ригас Балсс», 06.07.93).

Для мене, представника таких «інших», це був справжній подарунок: адже без будь-яких зусиль, ще не маючи ні коштів, ані потрібного приміщення, раптом отримав прекрасну нагоду розповісти професійно зацікавленим людям про свою країну, викласти власне бачення українсько-латвійських відносин, відповісти, урешті-решт, на численні запитання. Після годинного виступу на цій зустрічі нас упізнавали вже не лише як фігурантів митного конфлікту, якому преса приділила вочевидь багато уваги. Але почалося таки з нього. Як не як, а скандал допоміг. Кажу з певною частиною самоіронії, але це правда. 7 липня я вже брав участь у «круглому столі» організації «Радіо-Свобода» з теми «Українці в Латвії». Передачу, до речі, вели латвійська журналістка Тетяна Зандерсон і відомий усім Віталій Портников. Того ж дня відбувся запис інтерв'ю для місцевої радіостанції «Експрес-Свобода», а 10 липня — інтерв'ю телевізійній програмі «СМ-Сьогодні. Відео».

Ми чітко усвідомлювали, що така «слава» скороминуща й надалі вселяючо намагалися нарощувати свою інформаційну присутність. Зрештою, напровесні 1994 року нам удалося організувати при посольстві перший у системі наших зарубіжних установ Інформаційно-культурний центр. За тих умов, коли ми навіть «зеленого» поняття не мали про Інтернет, це був унікальний проект.

Зміст його полягав у тому, щоб давати латвійському населенню, зокрема й десяткам тисяч місцевих українців, системну, послідовну, оперативну та правдиву інформацію про Україну за певною схемою: Українська сторінка в газеті «Ригас балсс» — Українська передача на Латвійському радіо — Українська рубрика в газеті «Диена» — Український сюжет на Латвійському телебаченні. Тобто майже щодня або через день, іноді з анонсуванням наступного виступу, зацікавлений (і не обов'язково) читач-слухач-глядач міг дізнатися щось про нашу Вітчизну. За певним номером телефону можна було отримати додаткову інформацію чи матеріали — у відкритій для вільного відвідування кімнаті поруч із консульським відділом. Крім того, як звичайно, оформляли відповідні стенди, розсилали різномовні (українська, латиська, англійська, російська) прес-релізи, проводили прес-

Керівник Інформаційно-культурного центру при посольстві (за трудовою угодою) Оксана Степашкіна. Згодом в Україні — працівник прес-служби Верховної Ради України Oksana Stepashkina, Head of the Information and Cultural Center of the Embassy (under labor contract). Later in Ukraine — the employee of the Press Service of the Verkhovna Rada of Ukraine

конференції, «Дні України», давали інтерв'ю — усе те, що притаманне зовнішньополітичним представництвам узагалі.

За рекомендацією Управління зовнішньої політики Адміністрації Президента України детальну довідку про це за підписом першого заступника міністра Антона Бутейка було направлено (13.05.96) всім українським посольствам. «Вважаємо, — було зазначено в супровідному листі, — що набутий цим посольством досвід... є дуже корисним і може бути використаний іншими диппредставництвами для організації відповідної інформаційної роботи».

Від того, хто і як розставляє чи зміщує акценти в сучасних, винятково динамічних інформаційних потоках, нерідко залежить успіх дипломатичних ініціатив, ефективність реалізації міжнародних домовленостей. Звідси й важливість співпраці зовнішньополітичного відомства та його представництв із друкованими й електронними засобами масової інформації.

Лабораторія євроінтеграції

З особливим теплом згадую Ризьку українську школу, якій і допомагали (зокрема, комп'ютерний клас від Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі та підручники від Міносвіти), і за яку

Момент передачі школі комп'ютерного класу за участю заступника керівника торговельно-економічної місії Рожкова й отця Амвросія
The presentation of the computer lab with the participation of the Deputy Head of Trade and Economic Mission Rozhkov and father Amvrosii

дуже переживали. Бо це особливий освітній заклад, у якому поза родиною маленькі різномовні українці вчать любові до власної країни, батьківщини своїх батьків і дідусів, учаться майбутньому, оволодівають наукою європейської інтеграції. Це — своєрідна освітня лабораторія. На власному досвіді бачимо, що часом важко дорослим поєднати в собі інтереси двох країн — етнічної та набутої батьківщини. Тут проста задача: «перша?» чи «друга?», — іноді є непосильною для розв'язання навіть знавцям вищої математики. Бо ж ідеться про обидві. Аби досягти гармонії за цих обставин, найкраще починати з дитинства. Тому школа стала однією з опорних застав нашої співпраці з прицілюванням на перспективу.

Пригадую, як із невтомною Лідією Кравченко ходили по старих ризьких клубах, фабриках, заводах у пошуках приміщення, як, урешті, порозумілися з мерією міста та, заручившись рішучою позицією Президента Гунтіса Улманіса, вирішили питання, попри всілякі шовіністичні напади. Не забула й Лідія Олександрівна, нині вже кавалер високих українських нагород.

Перебуваючи в Києві на парламентських слуханнях у Верховній Раді України, у присутності рижан Віктора Стефановича та Анатолія

Скальського, привселюдно згадала наші зусилля добрим словом. Мовляв, «...школа не має ордена, але ми виготовили спеціальний срібний знак, і я хочу вручити його з вдячністю за підтримку першому керівникові посольства України».

У рік нашого прибуття загострилося питання утвердження самого статусу школи. На той час у ній було 4 класи, у яких навчалося 126 учнів. Заняття проводили в прийомах латвійської Вальфдорської школи. Без власного приміщення подальший розвиток був неможливим. Якраз тоді в Латвії у зв'язку з реформою шкільництва, яку було спрямовано на латишизацію освітнього процесу, проводили державну акредитацію всіх шкіл. У посольство зателефонували з міської шкільної управи та попросили протягом тижня організувати делегацію з України, від Міністерства освіти, яка б допомогла оцінити рівень діяльності школи в частині викладання українських дисциплін. Почувши про термін і знаючи наші реалії, я одразу зрозумів, що зробити це не вдасться, але відповів згодою.

— І знаєте, хто буде? — Звичайно. — Хто? — Володимир Чорний.
— У відповідь — пауза, а потім: — Ви ж розумієте, це потрібно відвідати уроки в усіх класах, оцінити рівень викладання, дати оцінку знанням учнів, зробити загальні професійні висновки, відстояти їх перед комісією... — Усе, — кажу, — буде відповідно до вимог Державної комісії.

Довелося вперше в житті виконати роль атестатора. На щастя, усе минулося. Разом із Лідією Олександрівною за присутності представника міської шкільної управи ми провели педраду, де я виклав свої висновки. Але вже на засіданні атестаційної комісії мені ледь не забракло духу: я саме в той момент повністю усвідомив величезну особисту відповідальність за долю школи на наступні роки. У якусь мить я нікого не бачив... Ледве переборов хвилювання. І все ж атестація пройшла успішно.

Готуючись до візиту Президента, ми не без інтересу передбачали відвідання школи. Єдиної державної української середньої школи на терені колишнього Радянського Союзу поза Україною. Навіть у Росії, де мешкають мільйони українців, таких шкіл немає. Її винятковість ще й у тому, що тут учні з першого класу вивчають одночасно чотири мови. Двопрограмне українсько-латиське викладання було доповнено російською й англійською. Це давало можливість молодим людям у майбутньому застосувати свої знання на Заході й на Сході. Саме в такій концепції було успішно поєднано бажання місцевих українців щодо збереження національної ідентичності, самобутності й інтерес держави проживання. Від самого початку було заплановано, що в школі побувають обидва президенти — латвійський і український. Адже під час візиту було цілком реально вирішити питання з приміщенням. Так і сталося. Латвійський Президент пообіцяв, що приміщення буде на-

У директора школи Лідії Кравченко є що розповісти двом президентам. І потреба є
The headmistress Lidiia Kravchenko has something to say to the Presidents. And it is necessary

дано. Натомість Глава Української держави запевнив, що Україна допоможе відремонтувати й обладнати школу.

Вартісна пропозиція визривала в процесі.

Одна з російських шкіл не пройшла атестацію й підлягала розформуванню. То була діюча школа, розташована в центрі міста, із відповідними, але недбаними приміщенням і територією. Її і запропонували нам. Отже, маючи в руках усі «козири» — успішну атестацію і підтримку обох Президентів — у нас на цей раз не було підстав відмовлятися. До того ж міськрада мала вже план розміщення учнів та вихователів з складу неатестованої школи у двох сусідніх російських.

На той час у Ризі було 63 латиських школи та 81 російська.

Проте певні російські кола запротестували проти такого розвитку подій. Почалися напади на дирекцію школи й українське посольство, особливо з боку російськомовної преси, яка в Латвії займала доволі міцні позиції. Доходило до дикунських заяв, мовляв, «Цим хохлам нічого не дістанеться. Раз не нам, то і не їм. Підірвемо школу!» («СМ», 04.04.96). Директора школи навіть побили.

Децю несподіваним було підключення російською стороною високого московського чиновництва. Державна дума Росії, зокрема, прийняла дуже жорстку заяву. Усе це було, м'яко кажучи, неприємно,

але нам удалося не допустити «переведення стрілок» російсько-латвійських протиріч на Україну.

Під час київського візиту Міністра закордонних справ Латвії Валдіса Бірківса преса й російські політики знову порушили ці питання. Якраз тоді мер Москви Юрій Лужков написав листа Леонідові Кучмі, у якому висловлював глибоке обурення ситуацією, що склалася, і вимогу вжити відповідних заходів на державному рівні. На прес-конференції Геннадій Йосипович підкликав мене та спитав, що говорити. Я відповів: це не наше питання, його повинні вирішувати між собою російська й латвійська сторони. Так міністр і відповів журналістам. Це був випадок коректної співпраці керівника й підлеглого, чого частенько бракувало. Преса моментально розтиражувала заяву міністра.

А в Ризі Президент Гунтіс Улманіс розцінив різкі московські випадки як втручання у внутрішні справи Латвії. У світовій практиці, сказав він, ще не траплялося, щоб якась інша країна коригувала розвиток і зміни в шкільній системі іншої держави.

У 1996 році Ризька дума прийняла рішення про вселення української школи до 12 серпня. Це була, звичайно, наша перемога. Виважена, багатогодова, але цілеспрямована політика відстоювання національних інтересів виявилася продуктивною. Це був приклад взаємоповаги двох дружніх держав і реальна, практична допомога місцевій, українській діаспорі.

Діалог національних культур

Працівників іноземних посольств у всьому світі охоче запрошують на різноманітні інформаційні, культурно-мистецькі та інші заходи. Це завжди гарний привід для поліпшення орієнтації в питаннях діяльності офіційних і громадських організацій країни перебування, можливість установити та розширити потрібні знайомства. Це може бути й щаслива нагода послухати представників світової культури рівня знаменитих Лучано Паваротті та Монсеррат Кабальє, або ж побачити в дії лідерів провідних держав, включно з Президентом США Біллом Клінтоном, осіб високого духовного сану, зокрема й римського понтифіка Папи Івана Павла II.

Зовнішньополітична й культурна активність Латвійської Республіки створювала також для партнерів відповідні умови та розуміння. У відповідь на гостинність господарів ми запрошували творчі колективи та групи з України, щоб якнайширше знайомити місцеву громадськість із досягненнями і нашої національної культури. Розглядали таку практику як ефективний діалог культур, через який пролягали духовні стежки до стабільних дружніх взаємин наших народів.

Найпомітнішою подією в цьому плані вважаю відзначення в березні 1994 року 180-ліття від дня народження українського генія Тараса Шевченка. Серед безлічі тодішніх заходів виокремив би велелюдний

Під час протокольної зустрічі в Президентському палаці на мої слова «Вас в Україні знають і шанують» відповідь понтифіка була українською мовою: «Дякую!»
(Папа не раз зізнавався, що його мати, Емілія Качоровська-Войтило, походила з русинів)
At the scheduled meeting in the Presidential Palace, after I said to pontiff «You are known and respected in Ukraine» the answer was «Thank you!» — in Ukrainian
(At various times Pope noted that his mother Emilia Kachorovska-Voitylo descended from Rusyns)

урочистий концерт, що відбувся в Ризькому театрі російської драми, приміщення якого люб'язно надав нам директор Едуард Цеховал. Мало сказати, що зал театру, балкон і всі проходи були заповнені вщерть. Численні шанувальники Великого Кобзаря тіснилися біля дверей і в коридорах. Проте всі вони були віддячені прекрасною програмою вечора.

Слово про творчий і життєвий шлях Т.Г. Шевченка, його роль і значення для вітчизняної, балтійської та світової культури виголосив член-кореспондент Академії наук України Анатолій Непокупний. Співзвучно з ним виступив голова Спілки письменників Латвії Віктор Авотиньш. У власному перекладі латиською виконав «Заповіт» незабутнього співця Свободи поет і перекладач Кнут Скуєнієкс. Мову Тараса, як я завжди зазначаю, вивчав він «в местах, не столь отдаленных», спілкуючись із в'язнями сумління з України. А справжнім розмаєм професійної й аматорської співочої та танцювальної культури став концерт. У ньому взяли участь солісти Національної

опери Латвії, фольклорний ансамбль товариства «Дніпро», дитячий колектив Ризької української школи «Перлінка», виконавці латвійської хореографічної групи «Дайле». Із величезним задоволенням сприймали в залі пісні та літературно-пісенні композиції на слова Шевченка, Райніса, Паулса... Дуже тепло зустріли глядачі найкращий номер програми — виступ королеви співу, знаменитої солістки Полтавської філармонії Раїси Кириченко разом зі своїм концертним ансамблем «Чураївна». Як написала одна з газет, красива, висока й статна, із чудовим сильним голосом широкого діапазону, співачка виглядала «як прекрасне уособлення самої України».

Мабуть, згадавши слова українського гімну, відомий співак, композитор і радник Президента Раймонд Паулс сказав тоді: «Народ, який так співає, ніколи не вмере, не загине!».

Полтавців приймали також Даугавпілс, Резекне, Бауска. І всюди їх супроводжували гарячі оплески, душевні обійми, радісні й ностальгійні сльози радості.

Ще згадав би масштабну виставку творів народного декоративно-прикладного мистецтва «Краса рукотворна» в ризькому Президентському палаці та Краєзнавчому музеї Вентспілса. Її ми організували спільно з колишнім міністром культури, директором київського центру «Український дім» Ларисою Хоролець. Це — понад 150 експонатів кінця XIX та XX століть: вишивка, килимарство, холодне скло, художні вироби з дерева, шкіри, шедеври народного малярства.

Подібні культурно-мистецькі заходи сприймали зазвичай як свято-показові розповіді про здобутки народу в інтелектуально-духовній сфері життя та державотворенні. Проте в нашій історії, хоч як прикро, не одні лиш святкування. У ній було чимало сумних і трагічних подій, які так само потребували гласності.

Отримую якимось запрошення на молебень у пам'ять убієнних перед Білим домом у Москві. Опісля заговорив з отцем Амвросієм. Ми вже були знайомі. А чому ж, кажу, не було відправи в пам'ять жертв жахливого голодомору в Україні в 1932–33 роках? «А ви знаєте, ніхто не підказав. Та я й не дуже обізнаний. Допоможіть». Це було, якщо не помиляюся, у вівторок. Сергій Васильєв, перший секретар посольства, підготував і передав отцеві добірку матеріалів. А вже в четвер у центрі Риги, в соборі Різдва Христового, устами настоятеля храму Амвросія, українською мовою, у супроводі прекрасного церковного хору було віддано посильну скорботну данину безвинним мільйонам наших співгромадян, убієнних голодом. Серед яких, на жаль, був і мій однорічний молодший брат. Народився 1932-го, помер 1933 року...

Бути першим — це не так почесно, як відповідально. Адже йшлося про закладання фундаменту відносин між двома країнами й народами на довготривалу перспективу. Отже, треба було відповідно формулювати й формувати наші завдання, створюючи доброзичливу атмосферу

для їх здійснення. Серйозним позитивом і підґрунтям щодо цього був той історичний факт, що між Україною та Латвією не було жодного спадку минулого, який можна було би вважати провиною одного перед одним. Але доля багато в чому спільна. Ті, хто хоч трохи цікавились історією, не можуть не знати, що і латишів, і українців (особливо західних) майже одночасно ешелонами відправляли в «Сибірі». Таке не забувається, і я згадав про це, коли став учасником презентації книжок перекладів творів класиків латиської літератури Райніса й Аспазії, яка відбулася «при свічках» у Спілці письменників України.

Ту романтичну зустріч разом із послом Латвії доктором Аргітою Даудзе вів посол Рауль Чілачава, котрий завершив і свою «п'ятирічку» в Ризі, і презентовану книгу. Він несподівано представив мене як першого керівника українського посольства. Я скористався цим, аби наголосити, що в мої роки латвійська громадськість, дуже прихильно ставлячись до набуття Україною незалежності, висловлювала надію, що вільна Україна стане політичним центром Східної Європи, буде захисником не лише власних свобод, а й інтересів таких малих держав, як Латвія, що відродилися на уламках Радянського Союзу. Історія — дама лукава. Тепер, навпаки, маленька Латвія — член Євросоюзу й оборонного Північноатлантичного альянсу (НАТО) — у міру своїх сил сприяє прагненню України вирватися з важких кайданів минулого, передусім від того самого «ангела-хранителя», що постійно погрожує танками, ядерними бомбами, веде війну на Сході України та коршуном літає над чистими водами Балтії. Пожартував також, що ми — перші — недаремно трудилися. Тепер Рауль Шалвович мав можливість у комфортних умовах просторого посольства спокійно смакувати «Ризький бальзам» (тут були оплески залу). Він заявив, що й справді за ці роки написав 13 книг. Щасливе число! На мою фразу про те, що я з владою Латвії співпрацював без особливих проблем, а на боротьбу з власним Центром у Києві витрачав приблизно 70–80 відсотків часу й зусиль, пан Чілачава сказав: «Я — так само!».

Додам уже поза всім, що наступним, п'ятим послом у Латвійській Республіці став нещодавно Євген Перебийніс, якого я брав на роботу у відділ інформації МЗС України 1992 року. Це, здається, дев'ятий Надзвичайний і Повноважний Посол, котрий зростав у відділі за часомого керівництва.

Україна в центрі Риги

Хоч як би там було, а в пам'ять про першу дипломатичну місію України в розкішному районі Риги залишився належно облаштований, технічно оснащений і прийнятий державною комісією посольський комплекс із виведеними на дві вулиці, але зручно з'єднаними між собою представницькими і консульськими приміщеннями, Інформаційно-культурним центром, гаражем із відповідним парком автомобілів. Праворуч від парад-

ного в'їзду зберігся навіть крислатий, майже київський каштан. Розповіді про посольство було присвячено один із номерів ризького мистецького журналу «Архітектура». Усе це приємно і, безумовно, важливо.

Однак головним для нас усі чотири роки було, звичайно ж, ефективно забезпечення багатогалузевих національних інтересів України на терені Латвійської Республіки, налагодження та розвиток взаємовигідного співробітництва між нашими країнами й народами. Із цією метою відбувся обмін візитами президентів, міністрів закордонних справ, керівників інших міністерств і відомств, приїзди парламентських делегацій. Поступово напрацьовано договірно-правову базу із різних сфер двосторонніх відносин, зокрема 29 чинних на той час документів, що пройшли всі внутрішньодержавні та міждержавні процедури, і ще 15, які перебували в роботі. Чинні — це передусім засадничі договори про дружбу й співробітництво, про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних, трудових і кримінальних справах. Це також низка міжурядових угод із питань торговельно-економічного співробітництва, взаємного захисту інвестицій, трудової діяльності та соціального захисту осіб, які постійно проживають в Україні й Латвії та працюють на території обох держав, взаємної допомоги в митних питаннях, про співробітництво в галузі науки й культури, міжнародні аспекти транспортного сполучення — повітряного, автомобільного, морського. Особливе значення для фізичних і юридичних осіб мала міжурядова конвенція про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухиленням від сплати податків на дохід і майно. Випускники Ризької української школи отримали право на безкоштовне навчання у ВНЗ України. Серед міжвідомчих угод зазначив би ще питання співпраці МЗС (загальні та в галузі інформації), МВС (у сфері боротьби з організованою злочинністю, передачі та перевезенні осіб, узятих під варту) та Міноборони (військове співробітництво). Окремими угодами врегульовано питання поштових грошових переказів і міжбанківських розрахунків.

Нам удавалося знаходити спільну мову й тоді, коли це торкалося світового чи загальноєвропейського контексту. Так, Україна виставила кандидатуру м. Києва для проведення річних зборів ЄБРР у 1998 році. Банк мав мандат у питаннях підтримки економічних і політичних реформ, і нам украй необхідно було використати таку можливість з огляду на проблему Чорнобиля, ядерного сектору енергетики та ядерного роззброєння. На якомусь етапі стало відомо, що Латвія запропонувала на цей рік і свою столицю. Постає питання не допустити зіткнення інтересів, і в непростій співпраці за схемою Київ–Рига–Лондон (посол у Великобританії С.В. Комісаренко, штаб-квартира ЄБРР) це було зроблено. Дружня Латвія пішла назустріч Україні.

Проблемними залишалися згадані вже питання вдосконалення візової практики й економічний блок. Зовнішньоторговельний об-

мін обсягом у 130–140 мільйонів доларів із негативним балансом для України не міг нас задовольнити.

У рамках однієї з угод було вирішено питання про купівлю комплексу посольських споруд і безкоштовну оренду земельної ділянки для потреб дипломатичного представництва на правах взаємності. Від імені уряду підписано акт про закріплення за Україною першої в нашій історії власності в Латвійській Республіці.

Одразу після цього мені повідомили, що пора повертатися додому.

Мій час вийшов
My time run out

Практично повсюдно і в Латвії, і в Україні відзначалось, що рівень наших політичних міждержавних відносин і співробітництва в міжнародних організаціях на той час був доволі високим і динамічним. Ми відчували, що це схвалювалось і іноземним дипломатичним корпусом у Ризі. На численних зустрічах міжпосольського спілкування завжди демонструвалась належна повага до України і діяльності її представництва. Я щасливий, що на етапі становлення долучився до цього. Водночас постійною темою довірчих розмов було питання статусу українсько-латвійських відносин. Дипломати не розуміли, чому «стратегі» МЗС і Адміністрації Президента України, повторюючи у вигідних ситуаціях однакові з посольством позитивні оцінки цих відносин з дружньою державою, чотири (!) роки односторонньо утримували їх на рівні Тимчасового Повіреного.

Експеримент «Посольство без посла» перекочував і в щорічник «Україна дипломатична». І Коли преса повідомила, що 1997 р. призначено першого посла, працівника Адміністрації Президента В. І. Михайловського, постало питання: а чому ж «УД» (випуски XIV, XV) стверджує, що першим послом в 1992-1993 рр. був Віктор Гладуш. Цікаво: ще посольства не було, а «Надзвичайний і Повноважний Посол» був. Попередні випуски (XII, XIII) ще цікавіші. Вони починаються з В. І. Михайловського. А що було до нього?

І, врешті, хто ж перший посол України в ЛР — Гладуш чи Михайловський?

Отакий дипломатичний казус. А точніше — плід явної непрофесійності окремих працівників апарату міністерства передусім, а вже потім і поважних упорядників цих щорічних випусків. Як відомо, «Україна дипломатична» - науковий щорічник, і як фахове видання за спеціальністю «Історичні науки», є предметом широкої зацікавленості інтелектуальної вітчизняної і зарубіжної громадськості, а, крім того, рекомендованим навчальним посібником для молодого покоління майбутніх міжнародників — істориків, юристів, економістів, дослідників міжнародних відносин та дипломатичної практики. Особливо ж, студентів і слухачів Інституту міжнародних відносин та Дипломатичної академії при МЗС України. Озброювати їх авторитетною джерельною інформацією — справа державної ваги (без будь-якого пафосу). Пильність щодо надання правдивої — базової! — інформації, мусить бути абсолютною.

...Посол Турянський І. М. каже, що моя дипломатична Одиссея — це хрестоматійний випадок, який повинен уважно вивчатися.

Можливо, це й справді треба робити.

Але, сподіваюсь, усі ці проблеми зникнуть разом із такими потворними явищами нашого буття, як корупція, блат, користолюбство, кумівство, холуйство. У кого багатша лексика — додавайте.

А коли вони зникнуть, вільніше дихатиметься й українській дипломатії.

Volodymyr CHORNYI,

Minister Counsellor, Charge d'Affaires ad interim of Ukraine

in the Republic of Latvia

EMBASSY WITHOUT AMBASSADOR

I first came to Latvia in June 1952. My route was quite strange: from Kyiv through Rostov and Moscow, Riga and Ventspils. In the train, somewhere between Rostov and Moscow, I heard on radio with great amazement that in the area of Ventspils – the city of my Division deployment – some Scandinavian airplane violated the border and vanished on the Soviet territory of Baltics. Investigation continues. My first impressions after the train also surprised me. No matter how many times they would say that all the republics are equal and on the same level, I felt that I was in another country that is quite different from what I knew. Then I heard from rowdy Zhvanetskyi that while Latvia is (...) so-and-so, it is still Europe.

My service in Europe was diverse. I studied people, their culture, achievements and problems. I heard something about the «forest brothers». As some people now have heard of our Ukrainian Insurgent Army. At the urging of the government leading a group of sergeants I went to gather the harvest from weak, formally proclaimed collective farms. I read in the newspapers about the strong, powerful households. On a drunken commander's order, I ran to the base and attacked some Latvian village or bowery in the dark. When having a conversation whether our troops were occupational, I ask a counter-question: could my battalion commander, guard colonel, rashly do something similar somewhere near Moscow?

Naturally, all of this in a certain way was seen in my behavior and statements. It ended with me being «promoted» from Latvia to...Yakutia, where I arrived after 22 natural days, and assumed the duties of deputy commander of a separate technical repair and restoration troop in the area of gold and micaceous mines. In places, where according to the popular rumor, «law is taiga, prosecutor is a bear». Complete freedom for the discussion of «officer's honor»! But I did not linger there long. Suddenly in the USSR began the shuffling of troops resulting from Beria's arrest, and I found myself in Kresttsy near Novgorod, on a Leningrad-Moscow highway construction. Suddenly, I was a participant of the meeting with the Chairman of the Council of Ministers Georgiy Malenkov, who this strategic highway very important, and stopped here during his inspection trip.

Honor to represent the state

Could I even think that after 40 long years I will again return to the shores of the Dnieper's sworn sister Daugava, but this time with an honorable mission – to create, build and lead the first Diplomatic Mission of the independent Ukraine in the Baltic for 4 years? But it happened so. Finally the immemorial dream of many generations of our ancestors came true – the independent and unified Ukrainian state exists. Naturally, this has caused the need for reformatting the diplomatic corps abroad and some changes in personnel policy of the state's foreign department. In the new environment the so-called, in Soviet times, «toy» foreign department was gaining adequate weight and credibility of its own. Having the experience of co-creation of the UN and long-term of participation in the activities of the Soviet Union on the international arena, Ukrainian diplomacy actively switched over to establishing new bilateral relations, maintaining membership and multilateral ties in the UN system.

There were many willing to take my position as a chief of a popular Office of Information and Press Centre and a panel member of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. Personnel «kitchen», mysterious as always, thought of a different variants of «available and necessary» arrangement. As they say, I was offered another job. After I refused the opportunity to lead the embassy in Moldova or work in CIS secretariat in Minsk, I decided that there might not be other proposals.

This is clearly asking for explanation.

First on Moldova. I disagreed and said this to Deputy Minister Valentyn Lipatov, who told me the «authorities' idea». My arguments were clear. Country of destination was split into two camps. The central government was no longer central. On June 19, 1992 a serious armed conflict broke out in the republic. The troops of the 14th Army of the Russian armed forces led by General Lebed actually occupied Transnistria. Foreign media reported thousands of victims in armed clashes for Bendery and other cities. The situation after recent fighting was still too hot. The relatively small area had a lot of arms and heavy military equipment. It is clear that there is no way to even take these arsenals to Russia (neither the means of payment nor the thousands of cars). If it had to be done – then only through Ukraine, there was no other way. Although, it did not seem as if Moscow set itself on demilitarization of the region. It did not listen to the demands to withdraw troops (as is the case with Ukraine now). It did not give the slightest hope for reconciliation and enmity between the followers of the pro-Russian course and the supporters of the rapprochement with Romania. Ukraine followed the principles of preserving the integrity of Moldova, but it did not know how to ensure these intentions.

In such general terms I oriented in the situation, was aware of its seriousness. In these circumstances, I said to the Deputy Minister that under the conditions when highest generals on security, defense and diplomacy of Romania, Russia, Europe and America cross swords in Chisinau,

it is nonsense to send there Chargé d'Affairs of Ukraine (and this was the case). It is the same as to give a signal to all potential partners and the public concerned that for us this problem is unimportant and non-priority.

The leadership did not like my considerations, which are still present, to some extent, but no one indulged in polemics. There was a task to huff me out of Kyiv. However, the need to present Ukraine at the highest possible level in a raging Moldova seemed to work. Soon after, in March 1993, the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary was appointed. But not me. It was the Ex-Minister of Justice and Head of the Central Election Commission of Ukraine V. Boiko. (There have already been 5 Ukrainian Ambassadors since the declaration of independence of Ukraine, and only Putin in his «star-like Kremlin» is satisfied. Longstanding conflict in Transdnestria is beneficial only to him. Especially after the annexation of Crimea and aggression in Southeast of Ukraine).

There were three candidates to Ambassadors at the same time. Except Vitaliy Boiko, there were Kostyantyn Masyk (recent First Deputy Chairman of the Council of Ministers of the USSR) – to Finland and Victor Hladush (Former Deputy Chairman of the Council of Ministers of the USSR, then Minister of Industry) – to Latvia. I voted for all three.

As for the CIS, I did not believe in these post-Soviet projects at all, and showed no desire to fight for someone else's idea. For it not to look like a bravado, I will say openly: if there was a categorical requirement I would have gone anywhere without further ado. As a soldier. And here, you want or you do not?... As if they are not firing me. And the media, especially television, have contributed to my successful work. But it was not interesting to work already. Especially having two real contenders on the both sides at that time. It was certainly a pity to leave the first in the history of Ukraine properly equipped press center, created with such efforts. Using the fact that my fellow student and protégé V. Polischuk was working in the personnel department, I took some materials and calmly prepared everything for the retirement.

Suddenly someone remembered that I «spoke highly of Latvia». It was true, and I readily agreed to step into the same river again. Though I was surprised, since Latvia was supposed to be occupied.

Incidentally, in the process of coordination the talk was not about the Latvia itself but about the Baltic «triad» in general. That is, about the only political representation in Riga with consular missions in three capitals. I do not hide the fact that I advocated that option, though admitted that both of those variants had their pros and cons. The idea that all three states should have full-fledged diplomatic missions outweighed all others. I do not know whose position – Ukrainian or Baltic – turned the say. But I was instructed to go to Riga and decide on the future premises of the Embassy and the establishment of representative offices.

It is nice to remember that before September 17, 1991, I was part of the delegation to the UN General Assembly, when Ukraine voted for the accession of Latvia to the world organization, and on February 12,

1992 Kyiv welcomed the Minister for Foreign Affairs of Latvia Jānis Jurkāns. During this visit Latvia has established diplomatic relations with Ukraine. By the way, we were the first to recognize the state independence of the Republic of Latvia on August 28, 1991, and Latvia, respectively, on December 4, 1991.

It took Ukraine a long time to determined in matters of the exchange of embassies. And after a rather difficult organizational and technical measures and negotiations (because everything is for the first time) advance team of the Ukrainian Embassy finally began its work in Riga on June 22, 1993. (Next was the embassy in Lithuania, and later in Estonia.).

We have not had time to get comfortable as we received disturbing reports about delay of our two vans with furniture, office equipment and other things necessary for the Embassy support. All night long with the help of those on duty of the Ministry of Foreign Affairs of Latvia, customs and border services we had to learn the conflict circumstances, prove the absolute accordance of the sealed baggage check-in in every imaginable way and demand the immediate cessation of the unexpected outrage. We did not want such a start, but in the future, we have to give them credit, Latvian officials and various services assisted us greatly. It was extremely important, because parallel to political activities we had to immediately proceed with the reconstruction and adaptation of the demolished military enlistment office and police former «residence» for the diplomatic institution.

We chose this building in the picturesque center of the Latvian capital, on 3 Kalpak boulevard, opposite the park and the House of Congress, as it was one of the best options offered. Nearby we had the Russian representative, and later, after we have established there, several foreign embassies have appeared. Construction lasted long, it was boring and met many obstacles on its way. This is the worst thing that you can come up with for the staff with tight budget. Add to that the absence of approved project, for the Ministry and the planners could not agree one payment. Yet, on May 24, 1995 as part of the President's of Ukraine state visit we managed to open the Embassy officially. For the first time in the practice of Ukrainian diplomacy the celebration took place with the participation of two presidents – Leonid Kuchma and the respected Guntis Ulmanis. It was then when several legal and regulatory agreements were signed, including the master document on our bilateral relations – Treaty of Friendship and Cooperation. Its 17th article emphasized the obligations of the High Contracting Parties «to create the necessary conditions for ethnic minorities in accordance with the universally recognized norms of international law».

Media highly evaluated the organization of the visit and the Assistant Chairman of the Saeima A.Berkis in his interview to the «Panorama of Latvia» newspaper (05/31/1995) noted its special importance because, allegedly, that «Ukraine as Latvia broke away from the suffocating embrace of the royalty and then Brezhnev-Lenin empire and does not want to go bac». A representative of For Fatherland and Freedom/LNNK po-

litical party A. Seile stated in the same publication: «Did not we go overboard when receiving Kuchma?». «SM Segodnya» (05/24/1995) thought not. The visit, the newspaper said «was prepared better than the visits of crowned persons of Scandinavian countries and maybe a little bit worse than the visit of Bill Clinton».

Back at the airport, after a solemn passage of troops and mutual introductions of delegations, Minister H. Udovenko warned me: do not be distracted, pay maximum attention to the President. And so it was, except for some «but's».

No one knew that at dawn I was awakened with the call of engineer V. Voloshyn, who reported that that the ceremonial mirror in the reception fell down and shattered completely. I asked Volodymyr Ivanovych to go to the factory immediately and to stay there until the «new» one will be assembled from the best pieces we have lacked several months for various reasons. With that mindset, I was the first at the airport, thinking about the flag and nit-picking on everything. When I was working with friendly Latvian protocol officers on program implementation, I noticed that our directorship did not always liked everything. Yes, at school, at a normal meeting with Ukrainian general public, there were questions about status of our mission: «Why Chornyi is still not appointed as the ambassador?». There were no answer but it felt like the issue was considered inappropriate. (Perhaps because at the end of 1994 I received a message from the Minister that my «trip abroad should end in January 1995». That means while preparing the visit, I seem to have been inactive already). Interesting that at some point, when delegations were gathering before the Presidential Palace, Dmytro Tabachnyk, head of the Administration of Leonid Kuchma publicly (05/23/95) congratulated me with the assignment of diplomatic rank of Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the 1st class. Then someone said that it is the 2nd. I decided to ask the minister. «Tabachnyk knows nothing, he does not read decrees» – was the answer. (Decree came after the visit – 05/30/95). No one mentioned this anymore. And how I rejoiced when after all of the planned procedures of opening the embassy with the guests I entered the reception hall and saw... a mirror. Of course, this was not the work of art which we admired before but the joy filled me to the brim. They say that, on the contrary, its creator was crying like a baby after it. And during the reception the Minister asked suddenly: «Why is Osyka dining with the President?». And I said: no, the table is set only for two presidents with spouses, so that they have the opportunity to talk among themselves. We agreed on this before. «Look», he said. Hennadiy Osypovych was right. How could I know that one of the members of the delegation decided to disregard the diplomatic etiquette. It turns out, I have to watch for this kind of things as well. For it hurt the dignity of our own Minister...

The next year (22–23/05/1996) delegation of the Verkhovna Rada of Ukraine headed by Oleksandr Moroz paid an official visit to Riga. Latvian and Western observers drew attention to Ukrainian leadership

disagreement on security and defense issues. Before that in Helsinki, speaking at the university, Oleksandr Moroz sought to convey the Socialist Party position on «erroneous and concerning» European NATO's Eastern enlargement policy.

Obviously, the leader of Ukrainian Socialist laying wreaths at the Freedom Monument did not think that it was erected in 1935 on site of the equestrian statue of Emperor Peter the Great that faced West — «from whence freedom came».

Kuchma admitted last year that NATO is a guarantor of European stability, and expressed a wish to intensify cooperation between Ukraine and NATO. This poses the question — what freedom he meant.

Besides, I have always regarded a restoration of independence instead of redeclaration as a winning policy of our Baltic friends after the Soviet collapse. The opportunity to declare Ukraine the successor of Ukrainian People's Republic (UPR) was missed. But I tried to introduce Ukrainian historical motives moving from the Cossacks to present day through color palette and decorations of the house (in representative halls, stained glass windows, door ornaments). Without access to the library, I asked my son Serhii to bring some exemplary materials from Kyiv. The only glass-artist from Lviv known to me in Riga was Oleksa Krasnov. He assisted on-site, and by virtue of his talent we succeeded in traditional folk symbol painting of the embassy. Special mention should go to the main builder — local engineer Serhii Kalaida, who bore the burden of a jillion problems. By joint efforts we managed to create a nice complex composed by two buildings linked by convenient mezzanine walkway doubling as hanging boarder. Later behind its blank wall was located the Embassy of Finland.

Since first days we had to deal with such human factor as moulding — turning the almost accidentally united group of people far from diplomacy as well as national interests into efficient and effective team, which set to work in international cooperation starting from scratch. The only way to remedy this situation was using our strengths «to pick the face of rock» together. From the beginning there was no Ukrainianness at all. Especially it was hard for «surzhik speakers» to learn language, as they were concerned with increment in salary and pension, and tried to get perks by all means. There was no time for «philology». So much Shtirlitses in small embassy! Over time, in spite of opposition, the collective was fully Ukrainized. Official state language became prevailing in common usage as well as in paper work. At first we got rid of self-abasing: «May I speak in Russian?». You may, but you are a representative of Ukraine, and furthermore, it pays you good money. Maybe it was a tough move, but success was not long in coming. The Embassy had to demonstrate Ukrainian and foreign society veneration of our national attributes. This is the very case when: if not us, then who?

To make «Ukrainian» sound authoritative

I dwell on this subject intentionally, because in addition to the main task – the development of international relations, we had such important tasks as providing assistance for local Ukrainians to foster links with native land and solving issues related to citizenship and cultural and educational needs. We had to do everything to raise the profile of Ukrainians in Latvia and make natives feel affection for them. It is no secret that the impression of Ukrainians often consists not from diplomatic rhetoric but from personal experience. Willingly or not, they compare us to others and estimate whether we are worthy people. Such assessments often automatically become common in broad population. Whether it is fair or not is a different question entirely. But it is beyond any doubt that every Ukrainian creates the image of his own country wherever he is. To tell the truth, a good many times I faced with misunderstandings of such approach. There were Ukrainians who traditionally pushed us into the Russian shadow, enforced foreign views of our history and culture, inter-ethnic relations. In return we grow in favour with the Russians, Belarusians, Latvians, Poles and people of other nationalities, including clergymen of various denominations. To tell the truth, sometimes I felt much more reassured with foreigners rather than with fellow countrymen. And that stands to reason. We were friends with friends, pardon the pun. We grew spiritually and intellectually, learned to live like enlightened people visiting various exhibitions, presentations, conferences, concerts, receptions and private meetings that play an important role in diplomacy. Collaterally in favourable climate we worked out a lot of important issues. Certainly, all of it was possible among Ukrainians too.

But we had a deep problem of «Ukrainian-Ukrainian relations», i.e. relations between Ukraine and foreign Ukrainians. They have never been satisfactory for diaspora needs as well as Ukraine's national interests. At Soviet times, the obstacle was ideology, but after the declaration of independence – financial poverty and authorities' fear of activity and growing requirements of «foreigners». I have a right to say so, because I worked as First Deputy Chairman of the Association for Cultural Relations with Ukrainians Abroad and was a member of the Soviet Committee for Cultural Relations with Compatriots Abroad. In Moscow and Kiev, as known, these organizations were headed by the Central Committee of the Communist Party of the USSR, the Central Committee of the Communist Party of Ukraine and KGB (The Committee for State Security of the Soviet Union). Unfortunately, certain political bias of those committees to the Western «immigrant» communities extended to the new «near abroad». It is embarrassing to say that I frequently heard respected people saying: «Why do you fuss over them?», «Who they are to dictate to us?» etc. And this despite the fact, that the preservation of Ukrainian identity abroad, promotion of native language, culture and customs is an official priority of our foreign policy. In the Latvian conditions

it was complicated by problems of Ukrainian naturalization, discriminatory non-citizen status, accumulation of consular and visa disarray. And it concerned more than 80 or almost 80 thousand citizens of Ukrainian descent (according to the census of 1989, i.e. before the collapse of the Soviet Union – over 92 thousand).

However, we had some lingering hope of resolving those problems. In order to cut the Gordian knot I invited specialists and even whole governmental and parliamentary delegations from Kyiv, including the Ministry for Nationalities and Migration. Much to my dismay such visits, without deep knowledge of case and sometimes without caring about the destiny of their countrymen, were formal and unproductive. To me they reminded cavalry charges. However, our countrymen requirements, usually kind of «today for today», ignored all mentions of intergovernmental and interdepartmental procedures which take time.

There were fierce disputes sometimes. I remember even such dialecticians and admirers of foreign Ukrainians as Dmytro Pavlychko and the movement's leader Viacheslav Chornovil (my course mate), who met with the community at different times, returned frustrated and maybe even offended.

It may sound incorrect, but we proved that we had to rely on ourselves and our focused, gradual work with bodies of government in Riga and Kyiv. Finally, even the «Russkaya gazeta» (02/15/97), shortly before the closure of my legation, stated that through the efforts of the Embassy, The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine provided amount of benefits for Latvian Ukrainians for visiting their native land – free-of-charge entry visas for veterans of war and work, disabled people and beneficial for pensioners, students, pupils etc. And that it was «the highest level of beneficial assistance for diaspora among other embassies accredited in Latvia, except, perhaps, Russian». I should add that all of this applied to both citizens and non-citizens. Persons who went to Ukraine called by telegram due to illness or death of relatives, for visiting their relatives' graves and liquidators of Chernobyl disaster were exempted from paying the processing fee. Once I checked into a hospital department for Chernobyl victims where together with its patients we recalled Latvian special purpose bus in the exclusion Chernobyl zone, and moreover, I found out that they care for their liquidators of the disaster as good as we do.

There were a lot of issues connected with retirement or travelling to Ukraine of Soviet Army (later – Russian) ex-servicemen. However, to its credit, despite the difficulties, liquidation services provided organizational culture in these cases. When Colonel-General Leonid Maiorov, the Temporary Representative of the Russian Federation (formerly – Commander of the Northwestern Group of Forces) showed me a special map of trips, I was surprised, because nearly the entire Ukraine was «red».

Many soldiers and officers associated Ukraine with their former place of residence as well as army service. That view was affirmed when in accordance with instructions from the Government we were awarding medals for the liberation of Kyiv and Ukraine from Nazi invaders to veterans of war.

I should remind that according to the Social Services Office of Russian embassy in Latvia as of 30/04/94 there were 22,320 military retirees, including about 3,500 citizens of Ukrainian descent. And 1,689 retired after January 28, 1992 (date of transition of troops under the jurisdiction of the Russian Federation) pensioners, including about 180 citizens of Ukrainian descent. During 1993–1994 94 families of pensioners left for Ukraine.

Furthermore, 129 people (and members of their families) left for cross-border regions of Russia and Ukraine with intention to leave for Ukraine in the future. The fact is that people who refused to take Russian citizenship could not receive either housing or building certificates. We considered that as a fact of Russian descent-based discrimination of Ukrainians and an unfriendly attitude towards Ukraine. Moreover, resolving of these issues was a part of the joint project between Russian and the US governments.

It was one of the grievous irritants since it involved three countries – country of residence (Latvia), country of entry (Ukraine) and country – de facto successor to the USSR (Russia). Ukraine was not engaged in negotiations on the withdrawal of Russian troops and negotiators, unfortunately, ignored the issue of third parties. So, officially, as we were told, it was not our issue. But they were Ukrainians or citizens of Ukrainian descent!

It must be noted that in any circumstances we avoided the so-called issue of «protection of Russian-speaking population». We really did not consider this issue as our own. And the term «Russian-speaking», as it was interpreted, we considered as one of the unnecessary and unproductive attempts of forces of reaction to drive a linguistic wedge between people. The current situation in Ukraine proves it.

Our friends and allies

The Embassy sought to help Ukrainian community to display solidarity and unanimity addressing common issues on the basis of human values and national traditions. We did not support any splits. For this purpose we cooperated with «Dnipro» society led by artist Heorhii Krutyi and members of the wonderful cognominal ensemble. When necessary, they were offered the Embassy hall or other rooms for rehearsal. The same was true of Ukrainians – Riga theatre actors, who by force of circumstances were not members of creative groups. We managed to knit them together and create the Opera Studio of the Embassy of Ukraine led by artistic director Nelli Vonoh-Shevchenko. I have her visiting card with unique dignity of a former Riga opera soloist. On one hand all of it required certain efforts, but on the other – it was very helpful in management of chamber or mass educational and cultural events. At some point remarkable pianist Liudmyla Piese and youth violin ensemble «Virtuosos of Riga» also joined us. But it was regrettable that we could provide only minimum financial support for these talents.

The very name of cultural and educational society «Dnipro», proud and noble, was the powerful and imperative source of Ukrainian national consolidation. It was a member of the Latvian Association of National Cultural

Societies headed by well-known professor Raffi Kharadzhanian, and we believed it to be the Embassy's ally by all indications – in both form and content of targets. Arguments about work, peculiar to Ukrainians ambition of commanding, trends of «branching» or «budding» – all this was a business of community and internal culture of its board members.

It is clear that we did not seek to benefit from our public activity, but it is fair to say that we often received substantial assistance in building and equipping the embassy, in managing current cases and in facilitating the receptions, exhibitions etc. Advices of Bohdan Vertseshuk, for example, on contacting needed specialists or choosing materials and optimized dyes, were extremely valuable. Sometimes we had to abandon several attractive technologies due to the lack of funds. For the same reasons donated or undersold furniture, lamps, television and radio equipment, borrowed paintings were very important for us. Without such support of rich people of Ukrainian descent, we would have been forced to receive our president in bare rooms. It may seem paltry, but imagine that you start from nothing having very restricted expenditures. During official opening of the Embassy the First Lady rightly noted poor wallpapers on the upper, «unceremonious», floor. I could understand her. Accompanying our guest, my wife witnessed the First Lady following advices of her attendants «the State will write everything off» and buying jewellery in such quantities that writing out checks took almost half of a visit. Of course, it would be inappropriate to tell Liudmyla Mykolaivna, who lives in another world, boring stories about how we had to divide the total amount by the total length of those poor wallpapers to get the average price, which would be satisfactory to financial management and allow us to decorate an executive reception hall and main floor. I think that conference room still has a right look, provided by the businessman Ihor Tsonda, who, unfortunately, soon tragically died and left a good memory behind.

Among numerous friends of the Embassy, I could also mention many Ukrainians who were, as well as business people, seemingly distant from Ukraine. Serhii Trachuk, Arkadii Talalaievskiy, Vitalii Havrylov, Hryhorii Hubin, Viktor Sereda, Alevtyna Zavhorodnia, Heorhii Shevchuk, Volodymyr Kulyk, Illia Herchikov, Oleksandr Kniazhev, Sol Bukinholts, Mariya Semenova, Costiantyn Hupalo, Tetiana Ilina, Oksana Rohalska, Olha Bryliant, Roza Hedeonova, Viktor Karnaukh, Karol Levinski, spouses Nechyporenko, general Vasyl Diachuk... It is impossible to mention them all. Ukrainians, Latvians, Poles, Russians, Belarusians, Jews... We communicated with those friendly people in different ways, but it is important that we did. And all of them in word or in deed, to varying degree, kindly contributed to our political work, contacts and everyday life.

With entrepreneurial Liudmyla Klymenko we even implemented one of the exotic culinary ideas. In April 1996 on cozy Alunana Street close to the Embassy was opened cafe «Dnipro». Its menu card contained popular Ukrainian dumplings and borsch. In addition, the fact that its entrance was decorated with blue and yellow pennon became the cause for jokes

with Ambassador Andreas Adal, as his diplomatic mission with blue and yellow flag of Sweden was located across the street. Besides, like many others he welcomed emergence of such compatriot's club in Riga. As for our shared colors, sometimes they disorient even organizers of diplomatic receptions. There was a case when the hotel administration of «Waldorf Astoria» at Park Avenue in New York due to the stay of the then Prime Minister of Ukraine Viktor Yanukovych hung up blue and yellow flag over the main entrance... with cross, Swedish in other words.

Unfortunately, we could not implement everything we discussed about with friends; even though those discussions were not without reason. In many instances, Centre needed substantial moral and financial support. But even at that time we could feel that euphoria of the first years of independence was rapidly disappearing, ideological commitment was following easy money, appetite for capital formation by Marks was awakening; it became increasingly difficult to find enthusiasts to learn or implement something among bureaucracy. Personal interest took prevailed. Sometimes I read about alternative energy and recall «Latvian sensation» at the world's largest annual exhibition of high-tech achievements in Hanover — elegant wind machine. It was created by the team of «Baltatura» company led by Yevhen Ostapenko. When it comes to affairs of railway, it brings to mind the fact that there were commuter trains from Kyiv to Fastiv made by Riga Carriage Building Works, where our another countryman Volodymyr Anishchenko worked as Deputy Director for Production. Liepaja and Ventspils specialize in marine affairs. Everything is interesting. Everything is important. From such simple things on out to weapon and propellant recycling — a variety of proposals. However, experience of Ukrainians all over the world was unclaimed. And all related «dreams» were doomed.

At home, legendary director of the port Ventspils Oleh Stepanov unexpectedly carried off my nostalgic reflections. Shortly after termination of my diplomatic mission in Latvia, my wife and I received a friendly invitation to the commemorations of the 100th anniversary of port and Latvian transit. We always recall this time with pleasure. Even despite Baltic coldness and chilling sea wind going beyond surrounding dunes, those meetings left warm memories, because Ventspils — is the city of my first acquaintance with Latvia.

Later, at the suggestion of the Director of Academic Library of Latvia Mrs. Venta Kotsere, I visited general exhibition at the Vernadskyi National Library in Kyiv. Whenever I found out about any event, I had always been pleased to attend it, remembering the country where I twice started studying... the USSR.

The basis of every diplomatic mission abroad is knowledge of its country. We were fortunate by chance to publicly clear up almost the whole host of issues related to the government and citizenry we represented. On July 3, in the House of Science, in resort town Yurmala, editors of nearly 20 bilingual and the Russian-language printings, Latvian experts and for-

eign correspondents gathered to discuss problems of «new diaspora» media. After restoration of Latvian independence several of them registered by other somewhat cunning names. For example, the former «Sovetskaia molodezh» («Soviet youth») became «SM» and «Sovetskaia Latvia» («Soviet Latvia») – «Panorama Latvii» («Panorama of Latvia»). However, the change of name is not a solution to the array of problems that the journalists encountered in the age of post-Soviet reality. It was similar to our past time, to a certain extent, but was already characterized by a more radical approach to everything related to the national identity and interethnic relations. It issued new challenges for foreign press, that in form and in content was out of character with new trends. The Latvian Fund of the Russian press and television («FoRus») pursued an aim to find «survival» formula for strong press based on low status.

«Above all, we would not want to be considered as «hand of Moscow», – said President of the Foundation, Ukrainian Volodymyr Steshenko. – Our aim is to provide a background necessary for the cultural development of Latvia, maintenance and development of Russian-language mass media, integration into Latvian culture, which we consider as adaptation rather than assimilation. We want to maintain traditions and timeless values of Russian culture, while ensuring representation of other nationalities in the fund». («Rigas Balss», 06/07/93).

It was the outright gift for me, as a representative of «others», because without any extensive efforts, resources and room I suddenly had fair opportunity to tell professionally interested people about my country, state my own view on Ukrainian-Latvian relations and answer many questions. After horary speech at the meeting, we became much more known rather than after customhouse conflict, to which media paid an excessive attention. However, it was the beginning. Modifying proverb, it can be said that: If it were not for scandal, we would have no luck at all. I tell this with a bit of self-irony, but that is true. On July 7, I participated in a «round table» called «Ukrainians in Latvia» on the «Radio-Svoboda». Besides, the program was hosted by Latvian journalist Tetiana Zanderson and well-known Vitalii Portnykov. On the same day interview for local radio station «Ekspres-Svoboda» («Express-Freedom») was taped, and on July 10 – interview for television program «SM-Sehodnia. Video» («SM-Today. Video»).

We recognized that it was evanescent glory and tried in every way to step up our information presence. In the early spring of 1994, we managed to organize the first among our institutions abroad Information and Cultural Center of the Embassy. I must say without false modesty – it was unique project given we had not the foggiest notion of Internet.

Among others, its essence was to provide Latvian population, including tens of thousands of local Ukrainians, with systematic, consistent, latest and accurate information on Ukraine under this scheme: Ukrainian page in the «Rigas balss» newspaper – Ukrainian program on the Latvian radio – Ukrainian column in the «Diena» newspaper – Ukrainian piece

on the Latvian television. Therefore, almost every day or every other day, sometimes with announcement, interested or even disinterested reader-viewer-listener could learn something about our Motherland. There was also telephone, which provided additional information or materials – in the open for visitors room next to the Consular Department. In addition, as usual, there were special stands, multilingual (Ukrainian, Latvian, English, Russian) press releases, press conferences, «Days of Ukraine», interviews – everything proper to all foreign missions.

On the recommendation of the Office for the Foreign Policy Affairs of the Presidential Administration, signed by First Deputy Foreign Minister Anton Buteiko detailed information about it was sent (13/05/96) to all Ukrainian embassies. «We believe – as outlined in covering letter – that the Embassy's gained experience... can be very useful for other diplomatic representations in organization of outreach activities».

Success of diplomatic initiatives as well as effectiveness of the implementation of international agreements frequently depends on how and who highlights or changes the key points in current, extremely dynamic information flows. For this reason, cooperation of the Foreign Policy Service and its representations with printed or electronic media is of great importance.

Laboratory of European Integration

I warmly recall Ukrainian school in Riga we helped and cared about (in particular – computer lab from the Ministry of Foreign Economic Relations and Trade and books from the Ministry of Education). Because it is a special educational institution where small multilingual Ukrainians outside the family environment learn to love their country, Motherland of their parents and grandparents, prepare for the future, learn about European integration. This is a kind of educational laboratory. We know from experience, how it is difficult for adults to combine interests of two countries – historical homeland and their adoptive country. The task to answer the simple question: «Is it the first one or the second one?», sometimes is overwhelming even for talented mathematicians. Because the issue is about the both of them. To achieve harmony in such circumstances you need to start from the childhood. For that reason, school became one of the key points of our cooperation with a view to the future.

I remember visiting with tireless Lidiya Kravchenko old Riga clubs, factories in search of premises and despite various chauvinistic accusations we finally came to agreement with City Council and enlisting the support of President Guntis Ulmanis resolved the issue. Lidiya Oleksandrivna, holder of high Ukrainian awards, also has not forgotten it.

Attending the Parliament hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine in Kyiv, in the presence of Rigans Viktor Stefanovych and Anatolii Skalskyi, she publicly reported well on our efforts. She said that school had not order, and they had made a special silver sign to present in gratitude for support to the First Secretary of the Embassy of Ukraine.

In the year of our arrival, there was much tension around the issue of school status confirmation. Then there were 4 classes, consisting of 126 pupils. The classes were given in Latvia's Valfdor school. The further development was impossible without its own premises. Just then, in connection with school system reform, which was aimed at Latvianisation of educational process, all schools in Latvia were undergoing state accreditation. The Embassy received a call from the city school governing body and asked within a week to organize a delegation from the Ukrainian Ministry of Education that would assist with examination of the level of teaching Ukrainian disciplines at schools. When I heard about the term, with knowledge of our realities, I immediately realized that it was impossible, but agreed all the same.

— Do you know who will come? — Of course I do. — Who? — Volodymyr Chorny. — The answer — pause, and then: — You understand that you have to visit lessons in all classes, assess the level of teaching and pupils' knowledge, draw general professional conclusions and defend them before the Commission... — Everything, — I say, — will be in accordance with the requirements of the Government Commission.

For the first time in my life, I worked as assessor. Fortunately, everything worked out. Together with Lidiya Oleksandrivna, in front of representative of the city school governing body we held faculty meeting where I presented my conclusions. However, at the meeting of Attestation Commission, I almost lost courage — actually, at that very moment I fully realized large personal responsibility for the school's future. At one point, I could see nothing... It was hard to damp the agitation. However, the assessment was successful.

Preparing for the President's arrival, we were looking forward to him visiting the school. The only Ukrainian public school within the territory of the former Soviet Union outside Ukraine. Even in Russia, where millions of Ukrainians live, there are no such schools. Its uniqueness is that children study four languages from the first form. Both Ukrainian and Latvian learning programs were expanded on Russian and English. It afforded young people an opportunity to apply their knowledge in the West as well as in the East. This way the desire of local Ukrainians to preserve national identity harmonized with interests of resident country. It was initially planned that both Latvian and Ukrainian presidents will

visit the school. As it was realistic to work out an issue of premises during the visit. And it happened like we expected. The President of Latvia promised to provide premises. In turn, the President of Ukraine assured that Ukraine would assist with school repairs and equipment.

One of the Russian schools failed the assessment and was disbanded. It was a working school with proper but neglected premises, located in the city centre. It was offered to us. Thus, holding all the aces – successfully passed assessment and support of both presidents – that time there was no reasonable basis for giving up. Furthermore, the City Council had already had allocation plan of pupils and teachers from disbanded school in two neighboring Russian schools. Then there were 63 Latvian schools and 81 Russian.

However, certain Russian parties were against such sequence of events. Headmastership and the Embassy of Ukraine came under attacks, especially from Russian press, which was strongly entrenched in Latvia. It came to such claims: «These Khokhols will get nothing. If we cannot have it all, then nobody will. Let us blow the school up!» («SM», 4/04/96). The headmaster even was beaten.

It was unexpected that the Russian part involved high-levelled Moscow civil servants. In particular, the State Duma of the Russian Federation adopted a firm statement. Frankly speaking, it was unpleasant, but we managed to avoid laying the blame of Russian-Latvian conflicts on Ukraine. The press and Russian politicians brought up these issues again in the course of the visit of Minister for Foreign Affairs of Latvia Valdis Birkavs to Kyiv. Just then, the mayor of Moscow Yurii Luzhkov wrote an indignant letter to Leonid Kuchma about the current situation demanding appropriate actions taken on the state level. At the press conference, Hennadii Yosypovych called me and asked what to say. I replied that it was not our issue and it should be resolved by Russian and Latvian parts. The minister answered journalist the same. It was an example of correct cooperation between leader and subordinate. The press retailed the minister's statement immediately.

Whereas in Riga President Guntis Ulmanis recognized Moscow's attacks as interference in the internal affairs of Latvia. He said that in global practice there had not been cases when one country had corrected developments in school system of another.

In 1996 Riga City Council adjudged to settle Ukrainian school before August 12. Of course, it was our victory. Reasonable, multiway but deliberate policy of advancing national interests proved to be effective. It was an example of mutual respect between two friendly nations and practical help to diaspora.

Dialogue of national cultures

The employees of foreign embassies around the world are always invited to various informational, cultural and other kinds of events. It is always a fair opportunity for orientation in official and non-governmental organization work in the residence country, and good possibility to es-

establish and expand useful contacts. It also can be a chance to listen to world culture representatives on a level with famous Luciano Pavarotti and Montserrat Caballe, or to see chiefs of leading states at work, including president of the United States Bill Clinton, the highest-ranking clergymen, including Pope John Paul II.

Latvian cultural and foreign-policy activities provided respective conditions and understanding. In return of the host's hospitality we invited on-stage performance groups and groups from Ukraine in order to widely introduce our achievements and ethnic culture to community. We entrenched an effective dialogue of nations, which paved the way to stable and friendly relations between our nations.

In my opinion, the most remarkable event in this context was the celebration of 180th anniversary of Ukrainian genius Taras Shevchenko birth in March 1994. Among various events of that time I would like to mark gala concert in Riga Russian Drama Theatre, the hall of which was kindly furnished by director Eduard Tsekhoval. It is enough to say that hall of the theatre, balcony and all aisles were overcrowded. Many admirers clustered beside the doors and in corridors. All of them were rewarded with great evening program.

Corresponding Member of the Academy of Sciences of Ukraine Anatolii Nepokupnyi delivered speech on creative career and life journey of Shevchenko, his role and importance in the native, Baltic and world culture. His point was pursued by Chairman of the Latvian Writers' Union Viktor Avotynsh. Poet and translator Knuts Skujenieks recited in authorized Latvian translation Testament (Zapovit) by the great poet of Freedom. Taras's language, as I always notice, he studied in prison interacting with Ukrainian prisoners of conscience. The concert-bill contained all professional and amateur singing and dancing cultural diversity. It featured singers of the Latvian National Opera, folk music group of society «Dnipro», children's group of Riga Ukrainian School «Perlynka» («Pearlet»), Latvian dance group «Daile». The audience lapped up songs and set to music poems of Shevchenko, Rainis, Pauls. In good part attendants took the blow-off — performance of singing queen, Poltava Philharmonia famous soloist Raisa Kyrychenko with her ensemble «Churaivna». As one newspaper wrote, tall and beautiful with rich large-scale voice the singer looked «a wonderful embodiment of Ukraine».

Perhaps remembering words of the Ukrainian anthem the famous singer, composer and presidential adviser Raymonds Pauls then said: «The nation with such voice will never die!».

The Poltavians were also invited to Daugavpils, Rezekne, Bauska. And everywhere they were accompanied with loud cheers, affectionate embraces, tears of mirth and nostalgia.

I would also like to mention the major arts and crafts exhibition «Krasa rukotvorna» («Manmade beauty») in Riga Presidential Palace and Ventspils Museum. We organized it with former Minister of Culture, director of the International Convention Center «Ukrainian House»

Larysa Khorolets. (There were above 150 exhibits of the late nineteenth and twentieth centuries: embroidery, carpet weaving, cold glass, woodcrafts, leathercrafts and folk art painting masterpieces.)

Such cultural events were usually took as celebratory exhibition of national achievements in spiritual and intellectual life and State Building. However, not only celebrations were in our history. There were a lot of bleak and tragic events, which also should had been brought into the open.

Once I received an invitation to rogation service in memory of the fallen in front of the Moscow White House. Then I talked to father Amvrosii. We had already been acquainted. I asked why there had not been rogation service in memory of the victims of the terrible famine in Ukraine in 1932-1933. He replied: «You know, nobody gave a cue. And I was not aware. Maybe you could help». It was Tuesday, if I am not mistaken. First secretary Serhii Vasyliiev prepared resource pack and handed over to the father. And on Thursday in the center of Riga, in Holy Christmas Cathedral, through pray of beneficiary Amvrosii, in Ukrainian, accompanied by wonderful church chorus a sorrowful tribute to the memory of millions our innocent nationals, victims of famine was paid. Among them, unfortunately, was my one-year-old brother. He was born in 1932 and died in 1933...

Being the first is honorary as well as responsibly. As it was a case of doing the groundwork for long-term relations between two countries and nations. Thus, it was necessary to set tasks accordingly, creating friendly atmosphere for their completion. The historical fact that there were not such occurrences in Ukrainian and Latvian past, which could be regarded as fault of one country before another, was the great virtue. However, our fates were very similar. Those, who (at least a little) are interested in the history, must know that Latvians as well as Ukrainians (especially western) were exiled to Siberia almost at the same time. It cannot be forgotten, and I spoke about it participating in presentation of the book of the Latvian literature classics' Rainis and Aspazija works translations which happened «by candlelight» in the Writers' Union of Ukraine.

That romantic meeting was held by Latvian Ambassador Dr. Argita Daudze with Ambassador Raul Chilachava, who finished his presented book and «five-year plan» in Riga. He unexpectedly introduced me as the First Secretary of the Embassy of Ukraine. I used it to stress that in my years Latvian community was favorably looking on the independence of Ukraine and voiced hope that independent Ukraine will become a political centre of Eastern Europe and is going defend its own freedom as well as interests of small countries like Latvia, revived on ruins of the Soviet Union. The history is a crafty dame. Now, conversely, small Latvia is a member of the European Union and the North Atlantic Alliance (NATO) — according to its lights promotes Ukraine's efforts to shake free of its past, and above all — of the very «guardian angel», which constantly threatens it with tanks, nuclear bombs, wages war in Southeastern Ukraine and rings over clear Baltic waters. He also joked that our work was not in vain. Now Raul Shavlovych could comfortably

savour Riga herbal liqueur in spacious embassy (the audience applauded). He said that in truth he had written 13 books over the past few years. The lucky number! To my statement, that I worked together with Latvian authorities without any problems and spent about 70-80 per cent of my time and effort dealing with our own Centre in Kyiv, Mr. Chilachava responded: «So did I!».

After all, I would like to add, that Yevhen Perebyinis was recently appointed as the fifth Ambassador to the Republic of Latvia, whom I hired for job in the Information Department of the MFA of Ukraine in 1992. If I am not mistaken, he is the ninth Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary, who was growing up in the department during my direction.

Ukraine in the centre of Riga

Such as there were, in commemoration of the first diplomatic mission of Ukraine in the magnificent district of Riga was left the properly equipped and approved by the State Commission embassy complex with situated in two streets but conveniently interconnected representative and consular offices, information and cultural centre and garage with appropriate car fleet. There is even a large, almost Kyiv, chestnut to the right of the front gate. One issue of the Riga art magazine «Architecture» was dedicated to the embassy stories. All that is pleasant and surely important.

However, during those four years the most important part for us were supporting the diversified national interests of Ukraine on the territory of the Republic of Latvia, establishment and development of mutually advantageous cooperation between our countries and nations. For this purpose were held exchanges of the presidents' visits, ministers for foreign affairs, heads of other ministries and departments, visits of parliamentary delegations. Gradually we formed contractual legal framework in different spheres of bilateral relationships, including 29 documents effective at that time, which went through all intrastate and interstate procedures, and another 15, which were in the works. The effective documents, first of all, are basic treaties on friendship and cooperation, legal assistance and legal relations in civil, family, labor and criminal cases. They also include a number of intergovernmental agreements on trade and economic cooperation, mutual protection of investments, labor and social protection of persons who permanently live in Ukraine and Latvia and work in both countries, mutual assistance in customs matters, scientific and cultural cooperation, international aspects of transportation — by air, road, sea. Intergovernmental convention on avoidance of double taxation and prevention of fiscal evasion with respect to taxes on income and estate was of great importance to individuals and organizations. Riga Ukrainian school graduates were offered a free education in universities of Ukraine. Among the interagency agreements I would like to mention the issue of cooperation with the MFA (general and in the field of information), the MIA (in the field of organized crime control, transferring and transportation of persons in custody) and the Ministry of Defense (military cooperation). Certain agreements regulated the issue of post-office orders and interbank payments.

We could also find a common ground when it concerned the world or European context. Thus, Ukraine nominated Kyiv for holding the annual meeting of the EBRD in 1998. The mandate of the Bank was to support economic and political reforms, and it was essential for us to use such opportunity considering the problem of Chornobyl, the nuclear energy sector and nuclear disarmament. At some point it became known that Latvia nominated its capital that year. It raised the question of prevention of the clash of interests, and in complex cooperation using «Kyiv–Riga–London» scheme (Ambassador in Great Britain S. Komisarenko, headquarter of the EBRD) we did it. Friendly Latvia met the wishes of Ukraine.

To some extent already mentioned issues of visa practice improving and economic bloc remained problematic. Foreign trade exchange at the value of 130–140 millions of dollars with deficit of Ukraine's balance was unsatisfactory for us.

The issue of purchasing the complex of embassy buildings and gratuitous leasing of the land parcel for purposes of the diplomatic mission on the rights of reciprocity was resolved under one of the agreements. On behalf of the Government was signed the act of the first in our history vesting the property in Ukraine in the Republic of Latvia.

Just after that, I was informed that it was time to return home.

The period of establishment has ended.

Almost everywhere in Latvia and Ukraine it was mentioned that the level of our political state-to-state relations and cooperation in international organizations at that time was relatively high and dynamic.

Павло КРИВОНОС,

генеральний директор

ДП «Генеральна дирекція

з обслуговування іноземних представництв»

ВІДКРИВАЄМО УКРАЇНУ

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, докладає значні зусилля для становлення позитивного іміджу України серед представників іноземних держав. ГДП за час своєї діяльності започаткував системне ознайомлення дипломатів з Україною для того, щоби жилося їм у нашій державі не тільки комфортно, а й наповнено. Системність у цій роботі позитивно вплинула й на ставлення до цих заходів із боку дипломатів. Для багатьох із них такі подорожі стали чимось більшим, ніж звичайні екскурсії, чи прогулянки. Більшість ретельно готується до чергової поїздки й навіть одягає з цієї нагоди національне українське вбрання в очікуванні на нові враження та відкриття.

У квітні 2015 року Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв відсвяткувала двадцять третю річницю заснування. До відзначення в селі Буки Київської області долучилися представники іноземного дипломатичного корпусу.

Із хлібом-сіллю й теплими словами зустріла учасників заходу гостинна родина Суслівих. Після покладання квітів до Хреста пам'яті відбулася екскурсійна програма. Під час прогулянки мальовничим ландшафтним парком, заснованим підприємцем Іваном Сусловим у 1996 році біля живописної річки Роставиця, усі мали змогу побачити величний храмовий комплекс із фонтаном, Галявину казок із надзвичайними фігурами, відвідати міні-зоопарк, у якому живуть леви, ведмеді, олені, вовчєнята, страуси й інші тварини. А також дізнатися багато цікавої інформації. Зокрема про те, що для будівництва храмового комплексу та проектування парку було запрошено архітектора Юрія Бабича, який за цю роботу отримав Державну премію в галузі архітектури. Біля входу ж у парк було розміщено фонтан, який перед тим був на майдані Незалежності в Києві. Привернув увагу відвідувачів і приватний дитячий будинок «Центр розвитку дитини <7> для дітей-сиріт», який відкрито в 2001 році. Як дізналися учасники екс-

курсії, заклад такого типу є унікальним і працює в сучасному українському селі вперше. У Центрі створено всі належні умови для життя та розвитку дитини, є спортивний майданчик і басейн.

Водночас запрошені на святкування річниці ГДП отримали задоволення від незабутнього виступу ансамблю ГДП «Калиновий гай». І потішили свої очі чарівною колекцією українських вишиванок, яку презентувала відома вітчизняна дизайнерка Юлія Магдич.

3 жовтня 2015 року було проведено змістовну та цікаву поїздку на Чернігівщину, під час якої відбулося знайомство з історико-культурними особливостями регіону. Автобусна екскурсія з Києва, нинішньої столиці України та столиці прадавньої Київської Русі, до колишньої гетьманської столиці – Батурина. Водночас представники дипломатичного корпусу мали нагоду побачити унікальний собор Різдва Богородиці в Козельці. Неймовірне враження від величі та неповторної краси собору доповнює його внутрішнє оздоблення. Особливо вразив присутніх дерев'яний різьблений іконостас, автор якого досі невідомий. Після собору екскурсанти направилися до палацу останнього гетьмана Лівобережної України – Кирила Розумовського. Триповерховий палац було зведено в стилі класицизму, він і досі височіє над парком двома флігелями, викликаючи подив і захоплення.

Нині Батурин, який дипломати відвідали наприкінці подорожі, – затишне та гостинне місце. Посли й інші учасники заходу отримали нові враження та поглибили свої знання щодо побуту козаків, були вражені дерев'яною церквою та помилувалися краєвидами з найвищої вежі Цитаделі Батуринської фортеці.

Загалом враження від подорожі позитивні, зокрема Надзвичайний і Повноважний Посол Марокко в Україні Міна Тунсі сказала: «Те, що ми сьогодні побачили, є надзвичайним досвідом. Мене вразило все: і собор, і палац, і цитадель у Батурині. Усе було організовано на найвищому рівні. Українські страви надзвичайно смачні. Чекатимемо на наступні заходи, які проведитиме ГДП».

У поїзді «Подорожугетьманську столицю» брали участь Надзвичайні і Повноважні Посли В'єтнаму, Індії, Індонезії, Кувейту, Лівану, Малайзії, Марокко, Мексики, Португалії, Румунії, Таджикистану; представники посольств Греції, Литви, Молдови, Палестини, Туреччини, Японії та міжнародних організацій: Міжнародного комітету Червоного Хреста, Представництва міжнародної федерації Червоного Хреста та Півмісяця й ОБСЄ в Україні.

Представники ГДП працюють для покращення іміджу України і підтримують гідні ініціативи у цій сфері. До Генеральної дирекції звернувся Надзвичайний і Повноважний Посол України в Латвійській Республіці Євген Перебийніс із проханням допомогти в транспортуванні пам'ятника Тарасу Шевченку до м. Риги.

Глави Урядів України та Латвії відкрили пам'ятник Тарасові Шевченку в Ризі,
6 листопада 2015 року

The Heads of Governments of Ukraine and Latvia opened the monument
to Taras Shevchenko in Riga, November 6, 2015

Унікальність пам'ятника в тому, що він був створений в Україні скульптором Ігорем Гречаником на громадські пожертвування українців і представників інших національностей, які проживають у Латвії, перераховані Конгресом українців Латвії. Загальні витрати на встановлення пам'ятника склали близько 85 000 євро. Оскільки можливості оплатити ще й транспортування монумента в громади не було, Державне підприємство «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв» повністю взяло на себе ці витрати.

6 листопада 2015 року в парку Кронвальда, неподалік від Посольства України в Латвії, відбулась урочиста церемонія відкриття пам'ятника українському поетові. «Пам'ятник Тарасу Шевченку в Ризі відкрито! Вітаю всю українську громаду Латвії з цією історичною подією!» – сказав Посол України у Латвійській Республіці.

Зліва направо: Євген Авраменко, заступник голови Голосіївської районної в місті Києві державної адміністрації, Павло Кривонос, генеральний директор ГДІП, Чуа Теонг Бан, Надзвичайний і Повноважний Посол Малайзії, Євген Суслов і Віталій Петрук, начальник Управління планування та економічного аналізу Державного управління справами Президента України
From left to right: Yevhen Avramenko, Deputy Head of Holosiiv district State Administration in the city of Kyiv, Pavlo Kryvonos, Director General of GDIP, Chuah Teong Ban, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Malaysia, Yevhen Suslov and Vitaliy Petruk, Head of the Department for Planning and Economic Analysis of State Administration Department

Алла Хоровецька, радник генерального директора ДП «ГДІП» з питань протоколу, Юлія Магдич, дизайнер та Олексій Кийков, директор Дирекції «Дипсервіс»
Alla Khorovetska, Adviser on protocol to the Director General of SE «GDIP», Yuliia Mahdych, designer and Oleksii Kyikov, Director of the Directorate «Dypservis»

Ансамбль ДП «ГДІП» «Калиновий гай»
The ensemble of SE «GDIP» «Kalynovi Hai»

Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Шігекі Сумі з дружиною
The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Japan to Ukraine Shigeki Sumi with his wife

Ліворуч — Надзвичайний і Повноважний Посол Португальської Республіки в Україні
Марія Крістіна Серпа ди Алмейда та Надзвичайний і Повноважний Посол Індонезії в Україні Нінік Кун Нар'яті
On the left — Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Portuguese Republic to Ukraine
Maria Cristina Sepra de Almeida and Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Indonesia Niniek Kun Naryatie

Мер міста Батурина Леонід Душа
The mayor of Baturyn Leonid Dusha

Учасники подорожі до Гетьманської столиці біля палацу Потоцьких
The participants of the journey to the Hetman capital outside the Potocki Palace

Дипломати стали гостями українського весілля на Чернігівщині
Ukrainian diplomats were guests at the wedding in Chernihiv region

Надзвичайний і Повноважний Посол Ліванської Республіки в Україні пані Клод Аль Хажаль
The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Lebanon to Ukraine Claude al Hajal

Надзвичайний і Повноважний Посол Малайзії в Україні
Чуа Теонг Бан та Надзвичайний і Повноважний Посол
Кувейту в Україні Юсеф Хусейн Аль-Кабанді
The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Malaysia
to Ukraine Chuah Teong Ban and the Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary of Kuwait to Ukraine
Yousef Hussain Al-Qabandi

Pavlo KRYVONOS,
*Director General of the Directorate-General
for Rendering Services to Diplomatic Missions*

DISCOVERING UKRAINE

The Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions puts out considerable effort creating a positive image of Ukraine among foreign representatives. Throughout its existence SE «GDIP» has initiated systematic acquaintance of diplomats with Ukraine to make their living in our country comfortable as well as active. In this work consistency had a positive impact on the diplomats' attitude to the events. For most of them the trips became more than just excursions. They prepare carefully for every trip and even wear Ukrainian traditional clothing waiting for new experiences.

In April 2015 the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions celebrated the twenty-third anniversary of its establishment. The celebration in the village of Buky, Kyiv Oblast was attended by representatives of the Diplomatic Missions.

With bread and salt and warm words hospitable Suslov family greeted participants of the event. After flower-laying ceremony at the Cross of Remembrance excursions took place. During the walk across the landscape park, which was established by the entrepreneur Ivan Suslov in 1996 near the picturesque Rostavytsia River, everyone was able to see the magnificent temple complex with fountains, Haliavyna kazok (the Glade of Fairy Tales) with extraordinary figures, visit the mini zoo, where lions, bears, deer, wolf cubs, ostriches and other animals live.

They also learned a lot of interesting information. In particular about how the park was designed. The architect Yurii Babych was invited to build the temple complex and design the park. For this he received a State Prize in the sphere of architecture. Near the park entrance there was also a fountain, which was formerly at Maidan Nezalezhnosti in Kyiv. The guests' attention was also caught by the private orphanage «Child Development Centre "7" for orphans», which was opened in 2001. As excursion participants learned, this type of institution is unique and functions in the modern Ukrainian village for the first time. The Centre has all the conditions for life and development of children, there are even playground and pool.

The guests also enjoyed a memorable performance of GDIP's «Kalynovyi hai» ensemble. They delighted their eyes with a magnificent collection of Ukrainian vyshyvanky presented by the famous national designer Yulia Mahdych.

On October 3, 2015 an interesting trip to Chernihiv was held for the purpose of acquaintance with historical and cultural characteristics of the re-

gion. It was the bus tour from the current capital of Ukraine and capital of Kyivan Rus – Kyiv, to the former capital of Hetman Ukraine – Baturyn. The diplomats had a great opportunity to see the unique Cathedral of the Nativity of the Virgin Mary in Kozelets. Its interior completes the incredible impression of grandeur and unique beauty of the cathedral. The most impressive was the carved wooden iconostasis, the author of which is still unknown. After cathedral the excursionists visited the Palace of the last hetman of Left Bank Ukraine Kyrylo Rozumovskii. The three-storey palace was built in the Classical style, and its two wings rise above the park, wondering and exciting.

Today Baturyn, which the diplomats visited at the end of the trip, – is the comfortable and welcoming place. The ambassadors and other participants gained new experiences and deepened their knowledge of the Cossack way of life; they were impressed by the wooden church and admired the landscape from the highest tower of the Citadel (Fortress) of Baturyn.

The general impression of the trip is positive. «It was a great experience to see all the places we have visited today: the Cathedral, Palace and Citadel in Baturyn. Everything was organized on the highest level. Ukrainian dishes are delicious. We are looking forward to visiting another events to be held by GDIP», – said the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Morocco to Ukraine Mina Tounsi.

Among the participants of the «Journey to the Hetman capital» were the Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of Vietnam, India, Indonesia, Kuwait, Lebanon, Malaysia, Morocco, Mexico, Palestine, Portugal, Romania, Tajikistan; the representatives of the embassies of Greece, Lithuania, Moldova, Turkey, Japan and international organizations: the International Committee of the Red Cross, the International Federation of Red Cross and Crescent Societies and OSCE in Ukraine.

The GDIP representatives also actively work at improving the image of Ukraine and support worthy initiatives in this area. The Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions was addressed by the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Republic of Latvia Yevhen Perebyinis with a request to assist in Taras Shevchenko Monument transportation to Riga.

The uniqueness of the monument is in that it was created by the sculptor Ihor Hrechanyk in Ukraine on public donations were made by Ukrainians and representatives of other nationalities living in Latvia and delivered by the Congress of Latvian Ukrainians. The total cost of the monument installation was about 85 000 euros. As the community was unable to pay for transportation of the monument, the state enterprise Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions fronted all those costs on its own.

On November 6, in Kronvalda Park, opposite the Embassy of Ukraine in the Republic of Latvia, was held the opening ceremony of the monument to Ukrainian poet with the participation of the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk and the Prime Minister of the Republic of Latvia Laimdota Straujuma.

Сергій ПИРОЖКОВ,

академік НАН України,

віце-президент НАН України,

Надзвичайний і Повноважний Посол України

ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ КОНФЛІКТ ТА ВІЙНА НА ДОНБАСІ

Існує велика спокуса порівняти конфлікти у Придністров'ї в Молдові та на Донбасі в Україні. Це не випадково, тому що сценарії досить подібні. Однак є деякі відмінності: РФ, яка на пряму працює на Сході України, не має спільного кордону з Придністров'ям. Це викликає певні проблеми. Там розташований російський військовий контингент — 1 тис. 200 осіб. Інколи вважають, що він може використовуватися як реальна сила. Зараз багато політиків і військових, зокрема українських, заявляють, що Придністров'я створює воєнну загрозу Україні, особливо — Півдню Одеської області.

Це не зовсім так. Придністров'я ні на кого не збирається нападати. Моя багаторічна діяльність Посла України в Республіці Молдова доводить, що у Придністров'я немає реальних сил і бажання вступати у воєнне протистояння з Україною. Чому? Третина населення, яке там проживає — українці. Склад населення Придністров'я — 30% росіяни, 30% молдовани і 30% українці. Це — певний стримувальний фактор.

Крім того, Придністров'я не має міжнародного визнання, і воно не може дозволити собі проводити реальну самостійну зовнішню політику. Воно сьогодні існує *де-факто* лише як підконтрольна територія РФ. Росія, як правило, використовує Придністров'я як один із чинників впливу на Кишинів. РФ цікава вся територія Молдови, як майданчик для протистояння розширенню НАТО на Схід. Крім того, з погляду геополітичних інтересів РФ — Молдова, Крим та Кавказ — це дуга, яка охоплює усе Причорномор'я і є «лінією» протистояння між російськими і західними інтересами. Це дозволяє Москві ще з радянських часів виступати одноосібним господарем у цьому регіоні з метою контролю Чорного моря і країн-членів НАТО — Румунії, Болгарії, Туреччини.

Це велика геополітична гра. Тому Придністров'я, на мій погляд, не може бути самостійним чинником будь-якої агресії. Його можуть використовувати лише за умови, якщо буде реальна можливість. А для цього мають відбуватися масштабні агресія та експансія в межах усього регіону. Поки Донбас тримається і не дозволяє росіянам просуватися терито-

рією України, маю на увазі проект, який Москва називала «Новоросія» і який втратив усіляку можливість на реалізацію, то Придністров'я не може бути воєнною загрозою у протистоянні з Україною.

Якщо порівнювати ситуацію у Придністров'ї та на Донбасі, то у Придністров'я був російський військовий контингент — 14-та армія, якою командував відомий російський політик — генерал Олександр Лебідь. Військові РФ залишилися на території Придністров'я й після угоди про мирне врегулювання, яку підписали тодішні президенти Росії та Молдови — Борис Єльцин і Мірча Снегур.

На Донбасі російського контингенту не було. Зараз там так звані місцеві «ополченці» й ті сили і структури, які прийшли ззовні з РФ. Вони прийшли як окупанти, щоб латентно виконувати свою місію. Президент РФ В. Путін постійно заявляє, що Росія не є стороною конфлікту і на Донбасі немає її реальних військових сил. Хоча є доведена інформація про те, що там працюють російські спеціальні підрозділи, сили опору, тощо. Тому ця війна й називається «гібридною», бо не є офіційно оголошеною.

Щодо перспективи. Протягом 25 років Придністров'я створювало атрибути державної влади. Там є своє керівництво — так званий президент, уряд, парламент, національний банк, своя валюта, відповідні силові міністерства — оборони, внутрішніх справ, слідчий комітет, прикордонна служба, КДБ. По суті — це всі інституції, які притаманні нормальній державі. Єдине, чого в них немає — міжнародного визнання. І ніхто не збирається їх визнавати. Навіть коли вирішувалася доля Абхазії та Південної Осетії, то керівництво регіону дуже сподівалося, що під цим прикриттям Придністров'я теж отримає «незалежність», хоча б з боку Росії. Придністровський лідер Євген Шевчук останнім часом стверджує, що для регіону найкраща модель — незалежний розвиток й цивілізоване «розлучення» з Молдовою, але з боку Кишинева — це ніяким чином не сприймається і не реалізується. І найближчим часом це навряд чи буде реалізовано.

Нині Україна і Молдова, особливо після підписання 27 червня 2014 року Угоди про асоціацію з ЄС, мають єдиний вектор зовнішньополітичного розвитку. В Росії це добре розуміють, тому їм потрібно не стільки визнавати Придністров'я, скільки загальмувати західний вектор розвитку Молдови і України.

Росія зацікавлена, весь час тримати Молдову у внутрішньополітичній напрузі і той нейтральний статус, який зафіксований в Конституції Республіки Молдова, їй по суті нічого не гарантує. Цей статус перекочував у текст Конституції у 1994-му з Декларації про незалежність, яку Молдова прийняла у 1991 році. Навряд чи політики Молдови свідомо думали про нейтральний чи блоковий статус, тому що після війни в Придністров'ї у 1992 році ці питання не були актуальними.

В українській Декларації про незалежність було вжито слово «позаблоковий». Щоб показати Заходу, що ми поза межами Росії, — як блоку Радянського Союзу, бо тоді ще був «живий» Варшавський договір і нам треба було дистанціюватися від нього. Тому усі незалежні республіки, які утворилися на теренах колишнього СРСР, автоматично включали цей позаблоковий статус, зокрема Молдова та Україна. Але «нове дихання» цей статус отримав, коли мова зайшла про співпрацю з НАТО та євроатлантичну інтеграцію. Тут РФ дуже збентежилася й почала активно діяти.

Якось колишній російський чиновник, який працював у розвідці та МЗС РФ сказав мені у приватній бесіді, що Кремль не може пробачити собі того, що коли М. Горбачов вирішував з американцями питання про об'єднання Німеччини, він не поставив чіткої умови, щоб не було розширення НАТО на Схід, бо тоді в НАТО вступили балтійські та центральноєвропейські країни.

Після цього в Росії чітко усвідомили, що розширення НАТО загрожувє російським національним та експансіоністським інтересам і там не змогли змиритися з тим, що кордони країн-членів НАТО будуть доходити до Курська, Воронежа, Белгорода тощо. Це повторює і президент Росії Володимир Путін. Цю фішку Росія ніколи не полишить. Тому протидія країнам, які входили до складу СРСР, за винятком балтійських республік, з боку Росії буде величезною. Вона ніколи не змінить своєї думки. Путін підтвердив це, коли заявив у Криму: «Якби ми не забрали Крим, то війська НАТО були б у Севастополі...».

Російська пропаганда як один з елементів сучасної «гібридної» війни вже налаштована на це системно й усіма засобами. Вони це робитимуть, щоб повністю змінити суспільну думку в країнах, які утворилися на терені колишнього СРСР.

Помилки молдавської влади на початку

Придністровський конфлікт виник після прийняття закону про мову, який визнав молдавську мову — румунською. Оскільки молдавська мова відрізняється від румунської лише алфавітом, то Молдова перейшла з кирилиці — витвору радянської системи — на латиницю.

Коли було введено латиницю, то в Кишиневі вважали, що це можна поширити на всю територію Молдови. Придністров'я сказало «ні». Крім того, вплинув і румунський фактор. В часи Другої світової війни, коли Румунія окупувала територію від Прута до Південного Буга — майже всю Одеську область і Придністров'я, яке до 1940 року входило до складу України, був утворений дистрикт «Трансністрія» зі столицею в Одесі. Населення Придністров'я і України, яке проживало на цій території, негативно ставилося до румунської окупації і це слугувало додатковим чинником несприйняття румунської мови в Молдові в часі здобуття нею незалежності. Це призвело до громадських протес-

тів, які згодом вилилися у конфлікт, який призвів до масової загибелі мирного населення, що, мабуть, було закономірно, зважаючи на склад населення Придністров'я, де домінували росіяни та українці.

Сьогодні можна навести пряму аналогію «розпалювання» конфлікту у Придністров'ї та в Криму. Розташована у Придністров'ї 14-та російська армія з гігантськими запасами озброєння, це — самодостатнє з'єднання, в якому є всі компоненти військової розвідки, окрім контррозвідки. Крім того, таке з'єднання як армія, що знаходиться на території не своєї держави — невільно займається вербуванням місцевого населення. Мовляв, це для охорони військових об'єктів навколо їхнього базування. Тобто в цій ситуації треба враховувати, що у «підпалі» Придністров'я брала участь 14-та армія як військова структура й розвідувальні структури, як її спецпідрозділи. Нічого нового щодо Криму з погляду технології не було. Якщо Придністров'я — це 1991–1992 рр., то паралельно з цим розвивалася кримська криза — 1993–1994 рр., а також 2014 року за тією ж технологією.

Оскільки конфлікт спричинив появу значної кількості біженців на території України, то для української влади було одне завдання: не допустити війни на нашій території, реально облаштувати біженців і провести демаркацію кордону. Було незрозуміло, цей конфлікт — українсько-придністровський чи українсько-молдавський? Адже Придністров'я не визнано, вже не кажучи про економічні складові. Коли ми говоримо про схожість та відмінності — 100-відсоткового повторення не буває, але технологія в радикальних речах, які розвертали ситуацію, практично повторюється. Спочатку це було у Придністров'ї, потім у Криму і на Донбасі. Технологія одна й та ж.

У Придністров'ї проживає близько 150 тис. етнічних українців, з них майже 90 тисяч мають громадянство України. Для дипломатів це серйозна проблема, тому що Україна не має консульської установи на цій території. Це питання наша держава кілька разів офіційно ставила перед молдовською владою, але з боку Молдови кожного разу була негативна відповідь.

Як живуть мешканці Придністров'я в Молдові?

Люди адаптуються. На рівні простих людей особливих проблем немає. Багато родичів є по обидва береги Дністра, по фарватеру якого проходить певна Зона безпеки. Уся ця територія вздовж Дністра є Зоною безпеки. Там є пости, але немає концентрації військ. Ці миротворчі пости розташовані на мостах, які перетинають Дністер. Миротворці — це придністровський, молдавський і російський контингенти. Все це називається Об'єднаною групою військ — ОГРВ. Цьому формату передувало багато варіантів рішень врегулювання. Керує цим Об'єднана контрольна комісія (ОКК), яка складається вже

з ширшого формату, і на її засіданнях присутні також десять українських спостерігачів. Молдова не вважає, що це є кордон, а лише адміністративна межа. Придністровці зі свого боку побудували повноцінний кордон з пунктами пропуску, які обладнані всім необхідним, є прикордонники, є митники і представники спецслужб.

Між людьми там реального конфлікту немає. Багато молдавських політиків народилися на території Придністров'я. У Молдові, до речі, дуже поширені міжродинні зв'язки. Але у Придністров'ї за 25 років виросло нове покоління, яке не знає Молдови.

Треба нагадати, що у Придністров'ї був наймогутніший промисловий потенціал Молдови. Як і на Донбасі. В радянські часи майже вся промисловість Молдови справді була сконцентрована на лівому березі. Там знаходиться і ММЗ (Молдавський металургійний завод), який був одним з найбільших в Європі. Але зараз завод просідає, бо Є. Шевчук підняв ціну на газ і це не зважаючи на те, що Придністров'я офіційно Газпрому нічого не платить (борг перед Газпромом більше 4,5 млрд доларів США і Росія на це заплочує очі). Росія у свою чергу час від часу використовує це як важіль тиску на Кишинів, мовляв, ви ж вважаєте Придністров'я своєю територією, то й платіть за них. При цьому придністровська адміністрація збирає з населення гроші за газ. Раніше вони встановлювали символічну плату, навіть для підприємств. Зараз вони її значно підвищили, хоча все одно це нижче ніж платять Молдова та Україна. Незважаючи на це, ММЗ у 2014 році не працював майже півроку. Також там існує Електромаш, Літмаш, Цементний завод. Зараз, звичайно, промисловість Придністров'я не конкурентоспроможна. Інвестиції в модернізацію майже не вкладаються.

Щодо можливих підходів у відносинах з окупованими територіями

Є кілька сценаріїв: або всебічна інтеграція і співробітництво, або блокування. Що ефективніше? Як показує досвід Придністров'я, блокування ні до чого не призводить, окрім лише негативного налаштування населення. Наприклад, блокування телефонного сигналу. Втрачають від цього обидві сторони. Зараз постає актуальне питання. Молдова підписала з Євросоюзом договір про Зону вільної торгівлі. Придністров'я начебто туди не входить. Але до кінця 2015 року діють преференції для Молдови, якими користуються і підприємства Придністров'я. Наприклад, 30% якісної продукції придністровського комбінату «Тіратекс» експортується до Європи. Але оскільки Придністров'я не входить в Зону вільної торгівлі з ЄС, то з 1 січня 2016 року їхні підприємства не зможуть без мита постачати свою продукцію. Переорієнтуватися на інші ринки, зокрема російський, непросто. Адже там вони не будуть мати ту ціну, яку дає Європа.

Чи заважає європейській інтеграції Молдови придністровський конфлікт?

Спочатку вважалося, що це буде серйозною перепоною. Але в ЄС розуміють, що врегулювання придністровського конфлікту справа не одного дня. Це досить тривала проблема. Тому ЄС почав реально спілкуватися з Молдовою, яка, своєю чергою, почала демонструвати реальні результати. Наприклад, з безвізового режиму. Вже два роки як Молдова ввела біометричні паспорти. А з 2014 року Республіка Молдова офіційно отримала безвізовий режим з країнами ЄС. Коли велися переговори щодо Зони вільної торгівлі з європейцями, то Молдова залучала придністровців, але ті сказали, що можуть бути лише спостерігачами, а не їх учасниками. Тепер вони начебто і не проти, бо розуміють, що після 2015 року у них виникнуть проблеми з постачанням виробленої продукції, але на офіційному рівні вони говорять, що з ЄС бажають мати прямі відносини без участі Кишинєва.

Таким чином, самопроголошена територія сама себе заганяє у глухий кут. У них і без того економіка на межі виживання й існують вони завдяки російським дотаціям. Дефіцит у державному бюджеті регіону становить понад 60%. Таким чином, фактор Придністров'я як неврегульованої території для Молдови не є перепоною для євроінтеграції. Це те що треба враховувати й Україні. Але у Молдови є ще одна прихована проблема, бо не всі політики хочуть рухатися в бік Євросоюзу і це наочно показали останні парламентські вибори (2014 р.).

Щодо натівських мотивів у Молдові

Натівські мотиви є. Інколи деякі політики свідомо ставлять запитання не стільки про приєднання країни до НАТО, скільки для того, аби певним чином пробудити суспільство. Позаяк у Конституції Молдови прописаний нейтральний статус, то реально говорити про вступ до НАТО неможливо. Але в РМ теж є план співробітництва з НАТО, є офіс інформації та документації НАТО в Кишинєві. Проте в суспільстві немає масової підтримки вступу до НАТО. Це пояснюється тим, що молдавське суспільство поділено по суті на дві основні частини. Якщо Україна згуртувалась після останніх подій в Криму і на Донбасі, то парламентські вибори в Молдові в листопаді 2014 року показали, що майже 50% виборців підтримують Митний союз. Російська пропаганда там дуже активно працює і робить свою справу. Усі російські телеканали РТР, НТВ, ОРТ, Рен-ТВ працюють на території Молдови. Там є їх представництва, але молдовани їх певним чином адаптували: рекламу дають румунською мовою, а новини, щоправда у записі, повністю російською.

І тут потрібно враховувати те, що Молдова неоднорідна в етнічному плані. В центральній частині, а це Кишинів — проживає 800 тис. населення. На 3,5 млн це досить велика агломерація, в якій зосеред-

жені всі державницькі структури, офіси тощо. І населення із сільської місцевості тягнеться туди, шукаючи роботу. Але на півночі мешкає більше етнічних українців, адаптованих у молдовське суспільство, проте вони виступають не стільки на підтримку Росії, скільки проти Румунії. Бо вони ще пам'ятають часи Другої світової війни, окупацію Антонеску, який колонізував усю цю територію від Прута до Південного Бугу. Це здебільшого люди похилого віку, які кажуть: усе що завгодно тільки не румуни. Вони також проти тотального введення румунської мови. У Молдові в Конституції прописано, що державна мова — молдавська, а в Декларації про незалежність прописана румунська. І Конституційний Суд ухвалив рішення про те, що вважати державною мовою румунську, як записано в Декларації у тій частині, що стосується мови. І це зроблено для того, щоб зробити наголос на румунській мові, а це викликало додаткове збурення в суспільстві. Крім того, є ще Гагаузія — Автономна республіка, яка у відсотковому відношенні до Молдови становить 4,8% за кількістю населення.

Гагаузи православні з мусульман, які свого часу в Туреччині не захотіли прийняти мусульманство й почали емігрувати через Південну Європу, Балкани, зупинившись на території нинішньої Молдови. До речі, в Одеській області вони також є.

Росія робить ставку на цю територію теж. У наприкінці лютого 2014 року в Гагаузії провели так званий референдум, де 97% проголосували за приєднання до Митного союзу. Він не був санкціонований Кишиневим і тому вважається консультативним. А для Росії це важливо. Вони кажуть: Гагаузія, Придністров'я, Північ — яка європейська інтеграція, яке просування Молдови в Європу, яке НАТО, коли половина населення за Митний союз. І це мало результат. На виборах 30 листопада 2014 року майже 50% проголосувало проти європейської інтеграції в Молдові загалом без Придністров'я, яке майже не голосувало на виборах, хоча в багатьох є молдовські паспорти. Є. Шевчук заборонив на території Придністров'я відкривати виборні дільниці.

У планах стратегів, які розробляли проект «Новоросія», був і цей сценарій про утворення «Буджацької республіки». Коли розпочалася російська операція в Криму, а потім на Донбасі, в пресі дуже багато писали про так звану «Буджацьку республіку». Ідея полягала у створенні ще одного джерела протистояння саме в південній Бессарабії, центром якого мала бути Гагаузія і туди б долучалися болгари та гагаузи з Одещини.

Але цьому проекту поки що не судилося здійснитися, передусім тому що «Новоросія» не відбулася. І загалом, мова йшла про те, щоб усю східну частину України, починаючи з Сумської, Чернігівської, Харківської, Донецької, Луганської, Херсонської, Одеської області з виходом на Придністров'я об'єднати під єдиною назвою «Новоросія». І «Буджацька республіка» входила б у цей сценарій. Якби Одеса не всто-

яла, то цей проект міг би реалізуватися. Оскільки Одеса не підтримала російський сценарій, то це питання втратило актуальність. І справді, цей проект з погляду його авторів був хороший, бо виділяв з Молдови Гагаузію, утворював «Буджацьку республіку», а там далі коридор був на Придністров'я. І все це об'єднувалось у межах «Новоросії».

Після парламентських виборів відносини між Комратом і Кишиневом дещо пом'якшилися, тому що остання сторона зрозуміла, що без Молдови вони реально не зможуть обійтися. Вони готові, щоб Росія їх фінансувала і підтримувала, що Москва за можливості й робить. Але влітку 2014 року Росія ввела заборону на поставки сільгосппродукції, а на вино ще у 2013 році. Перед виборами, коли Ігор Додон, який очолює соціалістичну партію, поїхав у Москву і в кулуарах зустрівся з В. Путіним та іншими високопосадовцями Росії, його партія набрала більше 22%, зайнявши перше місце у виборному списку та обійшовши комуністів, у яких було 19%. Але комуністична партія почала розпадатися, тому що її лідер В. Воронін усе монополізував, не бажаючи відходити від керівництва компартії. Тобто можна сказати, що в Молдові, як і в Україні, відбувається процес відтиснення комуністів від владних структур і вони реально знаходяться в опозиції. У парламенті в них 23 мандати, але від виборів до виборів частка їх в законодавчому органі республіки зменшується.

Придністров'я — заморожений конфлікт на кордоні з Україною

В Україні нині Крим став замороженим конфліктом, а якщо і конфлікт на Донбасі залишиться замороженим, то важливо бачити перспективи розвитку цих конфліктів з погляду українських інтересів, а також того що може протиставити цьому Захід в особі ОБСЄ, яка бере участь у форматі «5+2».

Важливо підкреслити, що формат «5+2» дві це — сторони конфлікту Кишинів–Тирасполь, посередники: Росія, Україна і певною мірою ОБСЄ і два спостерігачі — США і ЄС, які не мають права голосу. Власне, Росія там виступає як сторона, яка постійно проти, а Придністров'я по суті виконує інструкції Росії. І вони разом у «5+2» виступають як одне ціле. Україна поводить себе більше нейтрально, але коли треба, то виступає проти Росії, Придністров'я. Тому останнім часом придністровці кажуть, що Україна стає на сторону Молдови у конфлікті. І про це постійно заявляє представник від Придністров'я, який чітко відпрацьовує усі російські сценарії. Оскільки Кишинів займає дуже скромну чи, швидше, неактивну позицію у придністровському врегулюванні, придністровські представники, керовані з Москви, у тактичному плані інколи переграють офіційний Кишинів.

Це також означає, що ЄС і США вбачають таку малу активність Кишиневу, у неактуальності проблеми, і в Україні це може викли-

кати своєрідний дискомфорт з погляду потенціалу чергового «розпалювання» придністровського конфлікту в умовах воєнної агресії РФ на Сході України.

Це особливо відчувається зараз, коли ми розпочали боротьбу з корупцією, зокрема й на кордоні. Для придністровців це є чинником роздратування і вони тепер ставлять питання про те, що Україна не виконує своїх функцій посередника, тому що не дотримується зобов'язань, які впливають на запобігання утворенню штучних перепон щодо вільного перетину кордону для товарів, людей тощо. Оскільки ми закрили кордон майже для всіх власників російських паспортів, які проживають у Придністров'ї, а там їх понад 150 тис., то для них це відчутно. Крім того, митниця почала чітко контролювати підакцизну продукцію: цигарки, алкоголь, а це основне джерело прибутку для місцевої влади. То ж вони вже розробляють стратегію витиснення України з формату «5+2» з огляду на невиконання нашою державою не виконує функції посередника.

Роль ОБСЄ у придністровському врегулюванні

За час перебування в Молдові я працював з трьома Главами Місії ОБСЄ в цій країні. Коли я приїхав, керівником Місії був американець О'Ніл, який добре знав російську мову. Він хотів активно працювати. Це не сподобалося Росії, і там його оголосили персоною нонграта. В результаті його достроково відкликали з цієї посади. Традиційно посаду Глави Місії ОБСЄ в Молдові займають американці. Після нього приїхала Дженіфер Браш, яка мала досвід врегулювання конфліктів на Балканах. І вона з американською прямою вирішила, що так можна вирішувати і питання придністровського врегулювання. Це викликало неприйняття з боку придністровських лідерів, які через Москву домоглися відкликання пані Браш. Зараз приїхав новий американський представник Майкл Скенлан. Він досвідчений спеціаліст і досить обережно діє, не йде на конфлікти.

Свого часу мандат цієї Місії було погоджено з Тирасполем через обмін листами між экс-лідером Придністров'я І. Смирновим і керівництвом ОБСЄ у Відні. Там було прописано, що представники Місії мають необмежене право безперешкодно їздити до Придністров'я. Нині ж придністровці встановили для дипломатів Місії режим, згідно з яким за кілька днів до в'їзду на цю територію треба офіційно повідомити їх «відомство закордонних справ». Представники Місії беруть участь у роботі Об'єднаної контрольної комісії і контролюють ситуацію у Зоні безпеки. Але інколи виникають ситуації напруження, коли треба негайно туди виїжджати. І представники ОБСЄ взагалі стали відмовлятися від поїздок в Зону конфлікту. Тобто придністровці звели нанівець активну роботу цієї Місії.

Єдине, що вони тепер виконують — це виступають модераторами на переговорах. Слід зазначити, що окрім формату «5+2» є ще формат «1+1», коли зустрічаються між собою політичні представники сторін конфлікту, це як правило, відбувається в офісах ОБСЄ у Бендерах, Тирасполі й у Кишиневі. Вони по черзі зустрічаються на тій чи іншій території. У 2014 році головування в ОБСЄ перейняла Сербія. Спецпредставник чинного голови сербський посол Радойко Богоевич, який одночасно є послом Сербії у Польщі, сподівається на відновлення повноцінних переговорів у форматі «5+2», але це зробити буде не просто.

Чи відбилось на ситуації в Молдові те, що Румунія стала членом НАТО?

Вважається, що Румунія стала членом НАТО та ЄС більше з політичних міркувань. Американцям потрібно було мати базу для розміщення системи ПРО.

Під час кількох відвідин України колишній Президент Румунії Ілієску декілька разів приїздив в Україну та просив Л. Кучму виступити із заявою про те, що наша держава не має територіальних проблем з його державою. Але в нас були проблеми з островом Зміїний.

Не думаю, що з новим Президентом Румунії будуть якісь територіальні претензії. Він етнічний німець, був мером Сібіу — це майже німецьке місто. До інавгурації приїздив до Молдови, але не робив таких заяв, як Т.Бесеку, мовляв «Молдова — румунська територія». Взагалі, в Румунії існує асоціація «Румунія mare» — «Велика Румунія». В Молдові таку ідеологію підтримує в основному Ліберальна партія, але в них менше 10% підтримки в суспільстві.

Росія заявила Молдові: якщо вони будуть вступати до НАТО, це автоматично призведе до визнання незалежності Придністров'я.

А в нашому випадку це — до визнання «ЛНР–ДНР». Придністров'я вже сформувалось як державне утворення. Замороження конфлікту якраз і передбачає створення псевдодержав. Потихеньку в «ЛНРДНР» буде створюватися власна валюта, банк, армія.

Для того вони й вимагають прямих переговорів. Як тільки ми сядемо з ними за стіл переговорів, ми їх легалізуємо. Почнеться незворотний процес. В перспективі Придністров'я офіційно хоче незалежності.

Чи може вступити Молдова до ЄС без Придністров'я?

Молдова підписала Угоду про асоціацію з ЄС, не питаючи в Придністров'я дозволу на це. Так само вони можуть вступити до ЄС, хоча до цього далеко — ще не імplementовано цю Угоду. Раніше молдовани заявляли, що у 2015 році подаватимуть заявку на вступ, а у

2019–2020 роках сподіваються на можливий вступ. Якщо згадати, що Україні за 3 роки переговорів ЄС не надав формули щодо перспективи членства, то, мабуть, і з Молдовою вони також не поспішатимуть. Загалом, Молдова вже отримала безвізовий режим, ЄС, підписав з нею Угоду, тому питання вступу також залежить від нього.

Росія ж проводить в Молдові тактику, що відрізняється від застосованої в Україні. На нас чинять прямий військовий, економічний, політичний та інформаційний тиск. У Молдові ж Росія обрала чинником впливу опозиційні сили та почала створювати «п'яту колону», підтримуючи її матеріально та інформаційно. Це спрямовано на те, щоб сама Молдова розпалася без будь-якого зовнішнього втручання. А підстави для цього є: майже 50% населення не визначилися з європейським вибором, і вони набагато віддаленіші від його підтримки, ніж населення України. У них переважає радянська ментальність та недовіра до проєвропейських політиків. І це серйозний виклик для України.

А Придністров'я — переважно промисловий регіон, який отримує 60% дотацій з бюджету. Якщо вони очікують дотацій від Росії — це вже ознаки патерналізму у ментальності. Підтримка патерналізму серед населення — це сценарій нашого східного сусіда. Нові покоління виховуються не в європейському, а в російському дусі. Вони не бачать іншого світу, адже, щоб виїхати з цієї території, потрібен якийсь чинний паспорт — молдавський, російський, український або румунський.

Serhii PYROZHKOV,

*Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Vice-President of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine*

TRANSNISTRIA CONFLICT AND WAR IN DONBAS

It is very tempting to draw a parallel between the conflicts in Transnistria and Ukraine's Donbas. The scenarios of the conflicts are rather similar. However, there are some differences. The Russian Federation, which is directly involved in the East of Ukraine, shares no common border with Transnistria. Such situation causes some problems. There is a Russian military contingent comprising of one thousand two hundred people. It can be supposedly used as a real force. Many political and military figures, including those in Ukraine, are saying that Transnistria poses a military threat to Ukraine, especially to the south of Odesa oblast.

However it is not quite so. Transnistria is not going to attack anybody. My long-term career of Ambassador of Ukraine to the Republic of Moldova proves that Transnistria has no real forces or desire to enter into a military confrontation with Ukraine. Why? Ukrainians constitute a third of its population. Russians, Moldavians, and Ukrainians account for 30, 30, and 30 percent, respectively, of Transnistria's population. It is a retaliatory deterrent of sorts.

Russia is interested in keeping Moldova under the constant political tension and the neutral status, enshrined in the Constitution of the Republic of Moldova, actually guarantees nothing. This status was inducted into the Constitution of Moldova in 1994 from the Declaration of Independence, which was adopted by the government of Moldova in 1991. It is unlikely that the politicians of Moldova consciously thought about the neutral status, because it was not an urgent issue after the war of Transnistria in 1992.

Володимир ГОЛОВЧЕНКО,

доктор політичних наук,

професор Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УКРАЇНА – «INITIAL MEMBER» ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

У 2015 році виповнюється 70 років із дня підписання Статуту ООН і заснування керівних структур цієї організації та її спеціальних установ, програм і фондів, спрямованих на міжнародне співробітництво й безпеку, до конституювання якої була причетна й Україна. Згідно з ялтинськими домовленостями «великої трійки», уже 27 квітня 1945 року – на другому пленарному засіданні Установчої конференції ООН у Сан-Франциско – одностайно було ухвалено резолюцію про включення Української та Білоруської РСР до кола «initial members» Організації, а 30 квітня Виконавчий комітет зібрання надіслав урядам Української РСР і Білоруської РСР офіційні пропозиції відрядити своїх делегатів до Сан-Франциско.

Інформацію про запрошення республік – суб'єктів СРСР стати «первинними членами» (тобто співзасновниками) ООН було опубліковано в «Радянській Україні» лише 3 червня 1945 року, причому з неї випливало, що ініціатива була від делегації СРСР. Зазначалося також, ніби «представники Радянського Союзу висловили згоду з пропозицією США, заявивши, що можна було б довести кількість голосів Сполучених Штатів Америки в Асамблеї до трьох» [1].

Насправді ж Білий дім кількома місяцями раніше відмовився від цієї спокусливої ідеї, оскільки вона порушувала би Конституцію США щодо прав штатів – суб'єктів федерації. Але якими б не були справжні мотиви й політичні наміри офіційного Кремля – системною «great strategy», покликанною легітимізувати нові західні державні кордони СРСР, вдалим тактичним ходом, кон'юнктурним політичним маневром чи пересічним дипломатичним фарсом, – позитивні наслідки як членства України в ООН, так і створення зовнішньополітичного відомства УРСР були безсумнівними.

Це відносилось не лише до появи поняття «держава Україна» в матеріалах тогочасної закордонної преси й формального набуття УРСР статусу суб'єкта міжнародного права, а й політичних зрушень

усередині республіки. Сам факт її «виходу на міжнародну арену», безумовно, сприяв зростанню національної самосвідомості українців. Підвищення вагомості українського питання в СРСР стало новою загрозою для радянської тоталітарної системи, якій вона мусила давати раду, але так і не змогла подолати протягом кількох післявоєнних десятиліть.

«Друга серед рівних» союзна республіка долучалася до міжнародного життя, поступово формувала власний корпус кваліфікованих дипломатів, що здобували досвід фахової діяльності в міжнародних організаціях, оволодівали новітньою методикою й мистецтвом ведення переговорів, етикою міжнародного спілкування та водночас усвідомлювали силу й слабкість кремлівської дипломатії, наочно спостерігали квазідержавний статус УРСР у зовнішньополітичній сфері. Глибинний сенс своєрідного «дрейфу» України до світової спільноти не могли викоринити жодні хитромудрі кремлівські фільтри.

А все почалося з дивного, на перший погляд, інформаційного повідомлення провідної радянської газети «Правда» від 28 січня 1944 року про єдиний за всі воєнні роки пленум ЦК ВКП(б), який розглянув пропозиції уряду СРСР щодо «розширення прав союзних республік у галузі оборони та зовнішніх зносин» і схвалив їх для винесення на наступну сесію Верховної Ради СРСР. Це було доволі неординарною подією, адже навіть партійні з'їзди протягом 1939–1952 рр. взагалі не проводили. На сесії ж Верховної Ради 1 лютого з доповіддю «Про перетворення Наркомату оборони і Наркомзаксправ із загальносоюзних у союзно-республіканські наркомати» виступив заступник голови РНК СРСР і нарком закордонних справ В. Молотов [2].

Коротке обговорення питання закінчилося одноголосним ухваленням запропонованих законопроектів — «Про утворення військових формувань союзних республік та про перетворення у зв'язку з цим Народного комісаріату оборони із загальносоюзного у союзно-республіканський» та «Про надання союзним республікам повноважень у галузі зовнішніх відносин та про перетворення у зв'язку з цим Народного комісаріату закордонних справ із загальносоюзного у союзно-республіканський народний комісаріат».

Пояснюючи нагальну потребу прийняття таких надзвичайних рішень (адже йшлося про децентралізацію головних союзних відомств у розпал жакливної війни), В. Молотов зазначив, що вони зумовлені потребою посилення оборонної могутності СРСР, «політичним, економічним та культурним зростанням союзних республік», їх «вагомою потребою... у встановленні безпосередніх відносин з іноземними державами» й мають на меті «розширення міжнародних зв'язків та зміцнення співпраці Союзу РСР з іноземними державами». Звичною для тих часів лексикою В. Молотов назвав рішення X сесії Верховної Ради СРСР «новим кроком у практичному розв'язанні національного питання в багатонаціональній радянській державі» [3].

Відповідно було змінено й «сталінську конституцію» 1936 р., зокрема, у ст. 18 відтоді було зазначено: «Кожна союзна республіка має право вступати у безпосередні зносини з іноземними державами, укладати з ними угоди та обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками». До Конституції УРСР від 30 січня 1937 року ця стаття увійшла через місяць як 15-6, а ст. 30 щодо повноважень Президії Верховної Ради Української РСР була доповнена пунктами: и) «призначає і відкликає повноважних представників Української РСР в іноземних державах» та ін.) «приймає вірчі й відкличні грамоти акредитованих при ній дипломатичних представників іноземних держав» [4].

Але якщо для пересічних радянських громадян такі конституційні зміни були цілком незрозумілими, з огляду на всю попередню практику державного будівництва в СРСР, то союзницький дипломатичний корпус у Москві ще напередодні згаданого виступу В. Молотова отримав недвозначне попередження. У розмові між послом США В.А. Гарріманом та двома працівниками НКЗС СРСР останні стверджували, що в кожній із радянських республік буде створено наркомати оборони й окремі армії, причому такі зміни в державному устрої Радянського Союзу опираються на практику Британської співдружності націй щодо набуття міжнародної правосуб'єктності домініонами за Вестмінстерським статутом від 11 грудня 1931 року [5, р. 809]. Та й проект Організації Об'єднаних Націй, що набув тоді більш чітких обрисів, передбачав серед невідкладних завдань реформування колоніальних імперій. І хоча Радянського Союзу це нібито безпосередньо не стосувалося, у Кремлі вирішили вжити запобіжних заходів.

Щоправда, увести в оману американського посла — досвідченого дипломата-радянолога, який іще в 1920-х роках безпосередньо познайомився з більшовицькою державно-національною політикою як співвласник марганцевої концесії в Грузинській СРР, радянським урядовцям не вдалося. У повідомленні до Білого дому В.А. Гарріман наголосив, що «насправді дивно, що оборона і закордонні справи обрані для проведення децентралізації, тоді як, на наш погляд, саме через ці дві функції “центр” зберігає свою владу» [6, р. 120].

Та й іноземні аналітики-міжнародники не мали жодних сумнівів щодо справжніх, а не декларативних повноважень республіканських НКЗС на міжнародній арені, указуючи, по-перше, на не виправдане з правового погляду дублювання республіканських і союзних представників у міжнародних організаціях, а по-друге — на те, що союзні республіки не здатні виконувати свої зовнішньополітичні повноваження без дозволу й допомоги «центру». «Дезінтеграція союзного НКЗС, — стверджували британські аналітики, — не звільнить його філії в республіках від здійснення “центром” функції надзвичайного контролю і передовсім щодо проведення його зовнішньої політики» [11, р. 154-155].

Більшість вітчизняних і зарубіжних дослідників-міжнародників сходяться на тому, ніби ідея запровадження конституційних перетворень

з'явилася в радянських керівників наприкінці 1943 року — після закінчення конференції «великої трійки» в Тегерані. Як відомо, Президент США Ф.Д. Рузвельт запропонував тоді створити принципово нову, порівняно з Лігою Націй, міжнародну організацію безпеки і співробітництва — Об'єднані Нації. А вже через два місяці, згідно з рішеннями X сесії Верховної Ради СРСР 1-го скликання, усі 16 радянських соціалістичних республік стали де-юре суб'єктами міжнародного права.

Звичайно, навіть статус «суверенних держав» давав Сталіну можливість активніше використовувати союзні республіки в зовнішньополітичній діяльності, наприклад, як кількісний чинник при голосуванні в майбутній ООН. Але навряд чи зазначені конституційні зміни були продиктовані відповідно до прагнень сталінського керівництва збільшити представництво СРСР в ООН: узгодивши вже на конференції в Думбартон-Оксі (США, Вашингтон) 21 серпня — 28 вересня 1944 року принцип одноголосності постійних членів Ради Безпеки ООН (т. зв. «право вето»), що було підтверджено на Ялтинській (Кримській) конференції «великої трійки» 4–11 лютого 1945 року, кремлівський диктатор міг не турбуватися про збільшення контролюваних ним голосів у Генеральній Асамблеї, що мала до того ж відігравати другорядну роль.

На думку автора, більш обґрунтованою є поширена на Заході версія, що підвищенням міжнародно-правового статусу союзних республік Кремль розраховував легітимізувати погоджені з Гітлером територіальні анексії 1939–1940 років (адже вони стосувалися не лише ворожих держав — Румунії та Фінляндії чи нейтральних країн Балтії, а й учасника антигітлерівської коаліції Польщі, що першою стала об'єктом нацистської агресії), а також розширити після перемоги над Німеччиною західні кордони СРСР за рахунок майбутніх сателітних країн (імовірно, теж союзної Чехословаччини в Закарпатті). Наявність у розпорядженні радянського вождя одразу двох відомств закордонних справ (центрального й республіканського) створювало додаткові дивіденди — ефект «двостволки», як це влучно назвав В.А. Гарріман [6, р. 821].

Не випадково 1 березня 1944 року на відкритті сесії Верховної Ради УРСР перший секретар ЦК КП(б)У і голова РНК республіки М. Хрущов заявив, що юридично належні Польській державі землі Холмщини, Грубешова, Ярослава й інші український народ розглядає як свої споконвічні. А 19 березня вже особисто В. Молотов у розмові з В.А. Гарріманом наголосив: «Наші українці й білоруси критикують нас за лінію Керзона, вказуючи на те, що західніше цієї лінії перебувають суто українські і білоруські райони, з передачею котрих Польщі вони не можуть погодитися» [7, с. 60].

З огляду на близькі перспективи вступу переможної Червоної армії на територію країн Центрально-Східної Європи й у контексті передвоєнної «наступальної зовнішньої політики СРСР» годі було й

сподіватися, що Сталін залишиться осторонь можливості розширення своєї імперії чи то територіально, а чи шляхом зміни політичної орієнтації суміжних країн (радянizuвавши їх). А вищезгадані поправки до Конституції СРСР створювали зручний легальний механізм для включення до складу СРСР нових радянських республік.

Слушною видається також поширена серед науковців з української діаспори думка, що важливим чинником у цій справі були також внутрішньополітичні міркування Кремля. Наданням союзним республікам формальних прав на зовнішньополітичну діяльність Сталін «само робив поступку національному розвиткові їх, намагаючись цими поступками злагіднити суперечливі національні відносини і тим зміцнити великодержаву» [8, с. 21]. Адже повернення радянської влади в Україну після двох-трьох років нацистської окупації потребувало додаткових заходів щодо відновлення легітимності першої. Більшовицька влада намагалася продемонструвати українцям кардинальну відмінність своєї політики від здійснюваного окупантами національного приниження та продемонструвати реальні позитивні зміни.

Тому вищезгадана конституційна реформа була саме на часі: «Український народ, — зазначала 15 лютого 1944 року «Радянська Україна», — схвалює державні перетворення, вбачаючи в них новий крок уперед в розв'язанні національного питання, новий ступінь у розвитку і зміцненні своєї державності... Закони, прийняті X сесією Верховної Ради СРСР, відкривають нові сторінки в історії Радянської України». Про масштаби пропагандистської кампанії щодо результатів сесій Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР свідчить той факт, що лише в Харкові навесні 1944 року у зв'язку з цими подіями було проведено 662 мітинги, у яких узяли участь 172 426 осіб [9].

Отже, рішення про конституційні зміни й створення республіканських НКЗС були ніби поступками Кремля щодо національних республік, передусім для тих, що були збудені національно-визвольними рухами. Вони мали пом'якшити повторну інкорпорацію до складу СРСР країн Балтії та західних областей України й Білорусі — регіонів, де точилася справжня антикомуністична й національно-визвольна партизанська війна. У своїй книзі «Рузвельт і росіяни» держсекретар США Е. Стеттінюс-молодший згадував, що під час Ялтинської конференції — 7 лютого 1945 року Ф.Д. Рузвельт мав приватну бесіду зі Сталіним, у якій хитрий кремлівський господар поскаржився на свою важку й непевну позицію в Україні. «Ніхто не міг визначити розмір труднощів в Україні, — згадував держсекретар, — але ми у Вашингтоні, звичайно, чули під час німецького наступу, що Україна може відірватись від СРСР» [10, р. 246].

У складеному британським військовим міністерством огляді радянської політики в Західній Україні від 13 грудня 1945 року було зазначено, що поряд із такими заходами, як бойові дії проти УПА й депортації сімей учасників націоналістичного руху, влада активно застосо-

вує панслов'янську й антисепаратистську агітацію, а також пропаганду конституційних перетворень. «Навряд чи наразі є сумніви, — було оголошено в документі, — що ці заходи були здебільшого замислені як поступки національним почуттям у радянських республіках, особливо в Україні» [11, р. 175–176].

Сталінська влада пильно стежила за реакцією українських повстанців на рішення X сесії Верхової Ради СРСР. «З проникненням чуток про розширення прав союзних республік (а чутки поширюються швидко), — ішлося в одному з повідомлень у ЦК КП(б)У із західних областей, — особливо про наркомати Заксправ і НКО (наркомат оборони. — Авт.), з'явився серед повстанців розбрід, особливо серед рядовиків. Дехто казав, за яку ж таку самостійну Україну ми маємо боротись» [12, арк. 124–125].

Разом із тим не варто забувати, що широко розрекламована могутнім кремлівським пропагандистським апаратом турбота про «торжество сталінської національної політики» й «розширення прав союзних республік» розгорталася на тлі реалізації рішення Президії Верховної Ради СРСР від 11 лютого 1944 року про позбавлення державності низки народів — балкарців, інгушів, калмиків, карачаївців і чеченців, звинувачених у колабораціонізмі з нацистськими окупантами. Уже наступного місяця нарком держбезпеки СРСР Л. Берія відвітувався перед політбюро ЦК ВКП(б) за «успішно проведену операцію» з виселення північнокавказьких етносів [13, с. 60]. У цілому ж за роки війни було депортовано 12 націй і народностей, загалом близько 3,5 млн осіб [14, с. 44].

Тим часом, разом із показною метушнею навколо можливості встановлення безпосередніх відносин Української РСР з іноземними державами, сталінська дипломатія вчинила потужний тиск на партнерів з антигітлерівської коаліції щодо членства радянських республік в ООН. В останній день роботи першого етапу вищезгаданої підготовчої конференції з вироблення Статуту ООН у Думбартон-Оксі за участю представників СРСР, США й Великої Британії — 28 серпня 1944 року — голова радянської делегації та посол у США А. Громико виступив із заявою про те, що до первісних членів майбутньої міжнародної організації безпеки та співпраці мають увійти всі союзні республіки.

Це викликало роздратовану реакцію з боку Ф.Д. Рузвельта, який негайно звернувся із секретним посланням до Сталіна (у Кремлі його отримали 1 вересня). У ньому було висловлено стурбованість заявою А. Громика й наголошено на тому, що повторний запит щодо членства 16 радянських республік в ООН, до її офіційного заснування, загрожуватиме «всьому проекту, оскільки це, звичайно, стосується Сполучених Штатів, та й, безсумнівно, інших великих країн». Натомість Ф.Д. Рузвельт пропонував відкласти розгляд питання до скликання першої сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Уже 7 вересня 1944 року Сталін відповів Президенту США, що надає заяві А. Громика винятково важливого значення, оскільки, мовляв, «після відомих конституційних перетворень у нашій країні на початку цього року Уряди Союзних Республік украї насторожено сприймають те, як поставляться дружні держави до ухваленого в Радянській Конституції розширення своїх прав у сфері міжнародних відносин. Вам, звісно, відомо, — зі знанням справи підкреслював кремлівський вождь, — що, зокрема, Україна й Білорусь, які входять до Радянського Союзу, за кількістю населення та за їх політичним значенням переважають деякі держави, щодо котрих ми всі згодні, що вони мають бути віднесені до ініціаторів створення Міжнародної організації» [15, с. 211–212].

Але вдруге проблему членства союзних республік в ООН порушив уже В. Молотов лише через півроку — 7 лютого 1945 року на Кримській (Ялтинській) конференції «Великої трійки». Цього разу Кремль змінив тактику й вирішив поступитися в малому, щоби зберегти головне, — ішлося вже не про прийняття всіх республік, а про те, «щоб три, чи, принаймні, дві з радянських республік перебували серед ініціаторів міжнародної організації». Зокрема, Українська, Білоруська й Литовська РСР, що «зазнали найбільших жертв у війні та були першими територіями, на які вторглися німці».

На запитання Ф.Д. Рузвельта про те, чи передбачає офіційна Москва участь України, Білорусі й Литви в Асамблеї ООН, В. Молотов відповів ствердно. Тоді Президент США дипломатично зауважив, що це «питання... є дуже цікавим», але водночас наголосив на тому, що їх прийняття в ООН потребує попереднього розгляду питання про число голосів, які матиме кожна держава — постійний член Генасамблеї. Зате до пропозиції радянської делегації несподівано досить прихильно поставився британський прем'єр В. Черчіл, який сам був зацікавлений у забезпеченні членства в ООН для домініонів Британської Співдружності — Австралії, Канади, Нової Зеландії та Південноафриканського Союзу, а також Індії, що стояла напередодні деколонізації.

Наступного дня, 8 лютого 1945 року, уже особисто Сталін нагадав співрозмовникам про прийняття України й Білорусі в коло членів-засновників ООН, тим самим погодившись зняти з обговорення кандидатуру Литви. Але Президент США й надалі заперечував, оскільки отримання будь-якою державою більше одного голосу порушуватиме правило, що «кожен член Організації повинен мати тільки один голос» [16, с. 122]. У відповідь В. Молотов виголосив довготривалу промову про те, що «розвиток в Радянському Союзі йде в бік розширення прав союзних республік», і знову розрекламував Україну й Білорусь. Заради позитивного вирішення питання про членство цих двох республік у складі ООН радянський уряд навіть був готовий піти на те, щоб запропонувати їм самостійно виступити з деклараціями про оголошення війни нацистській Німеччині.

І все ж Ф.Д. Рузвельт пішов на компроміс, оскільки, як він конфіденційно інформував тоді свого держсекретаря Е. Стеттініуса, кремлівський диктатор у приватній розмові зізнався, ніби його позиція в Україні дуже непевна, а її голос є потрібним для збереження єдності СРСР. «Президент був обурений свого часу радянською вимогою в Думбартон-Оксі надати голоси для кожної з 16 республік, — згадував Е. Стеттініус. — Він сказав мені, що було б цілком логічним, якби ми вимагали для нас 48 голосів. Однак тепер він сказав мені, що, зважаючи на географію та населення, він більше не думає, ніби російська вимога додаткових голосів для України й Білорусі є нерозумною» [17, р. 18–19].

Узгоджений варіант вирішення питання було зафіксовано в підсумковому протоколі роботи Ялтинської конференції від 11 лютого 1945 року (розділ 1 «Всесвітня організація», пункт 2, підпункт b), де було зазначено, що «коли відбуватиметься конференція про всесвітню організацію, делегати Сполученого Королівства й Сполучених Штатів Америки підтримають пропозицію про допущення до первинного членства двох Радянських Республік, а саме: України та Білорусі». Але в оприлюднених тоді документах конференції рішення про допуск до членства в ООН двох радянських республік не згадувалося.

Щоправда, Ф.Д. Рузвельт напередодні в письмовому зверненні до Сталіна висловлював занепокоєння щодо майбутніх трьох голосів у СРСР в ООН проти одного в США. Причому як аргумент він наводив дещо незрозумілу кремлівському диктаторові позицію американської громадськості, що могла критикувати Президента США. Далі Ф.Д. Рузвельт поставив питання щодо пропорційного (до трьох) збільшення числа голосів для США, тобто для нього питання про членство саме Української РСР в ООН не було принципово важливим. Президента США турбувало те, щоб у майбутній міжнародній організації безпеки та співробітництва Сталін не мав перед ним жодної, навіть суто формальної, переваги.

Але кремлівський диктатор і не намагався ні від кого приховати, що голос українського делегата в ООН буде насправді голосом офіційної Москви. У відповіді Ф.Д. Рузвельтові від 11 лютого Сталін не заперечував проти трьох американських голосів у майбутній ООН і вжив вираз, який красномовно ілюстрував «суверенність» радянських республік. «Я цілком згоден із Вами, — писав кремлівський вождь, — що оскільки число голосів Радянського Союзу збільшується до трьох у зв'язку із включенням до списку членів Асамблеї Радянської України та Радянської Білорусі, варто також збільшити число голосів для США» [16, с. 145]. Однак пізніше Білий дім, як уже було зазначено, відмовився від цієї ідеї, оскільки вона суперечила зафіксованим у Конституції США правам суб'єктів федерації.

Та щойно повідомлення про зобов'язання США підтримати згадану вимогу Кремля просочилися в американську пресу, воно спричинило

доволі активну критику «акул пера». Президент Ф.Д. Рузвельт розпорядився терміново опублікувати офіційну заяву, що підтверджувала прийняте Сполученими Штатами зобов'язання. «До речі, — згадував пізніше Е. Стеттініус, — заперечень проти нашої згоди на негайне надання додаткових голосів у Асамблеї ООН Україні та Білорусі, по суті, не було. У ході дебатів у Сенаті про ратифікацію Статуту ООН це питання навіть не зачіпали» [18, с. 272–273].

Однак, коли 5 березня 1945 року держдепартамент США від власного імені, а також від імені Британії, СРСР і Китайської Республіки надіслав запрошення на Установчу конференцію ООН у Сан-Франциско на 25 квітня урядам 40 держав світу, Української та Білоруської РСР у цьому списку не було. Тому послу СРСР у США А. Громику довелося 25 березня в ноті до держсекретаря Е. Стеттініуса доводити необхідність виконання схвалених у Ялті домовленостей [16, с. 77–78]. Лише 23 квітня, за два дні до відкриття Установчої конференції ООН, нарада міністрів закордонних справ СРСР, США, Великої Британії та Китаю ухвалила спільне рішення про запрошення на неї української та білоруської делегацій.

26 квітня 1945 року уряди УРСР і БРСР передали всім делегаціям конференції Об'єднаних Націй заяви з бажанням приєднатися до проєктованої міжнародної організації безпеки й узяти участь у її конференції в Сан-Франциско. Звернення підписали голова РНК УРСР М. Хрущов і нарком закордонних справ — досвідчений представник партійно-державної номенклатури Д. Мануїльський. Водночас було поширено урядовий Меморандум УРСР з описом географії та історії створення республіки. У документі було наголошено на тому, що її територію площею 578 тис. км² оформлено тоді, коли «протягом 1939–1940 років Західна Україна, Північна Буковина й населена українцями частина Бессарабії на підставі вільного волевиявлення свого населення возз'єдналися з Радянською Україною» [19, с. 88].

Отже, незважаючи на міжнародно-правову невирішеність питання про західні кордони СРСР (і відповідно УРСР) із Польщею, Чехословаччиною та Румунією, українське радянське керівництво настільки було впевнене в безсумнівності власних прав на анексовані в 1939–1940 рр. території, населені до того ж переважно українцями, що не побоялося включити відповідні територіальні положення до важливого міжнародного документа. Тож участь Української (та Білоруської) РСР в Установчій конференції ООН і прийняття цих республік до її складу, здійснене на підставі згаданих звернення й меморандуму, означало б міжнародно-правове визнання всіма державами-членами ООН територіальних прав УРСР і цілісності її «возз'єднаних» теренів.

Як наголошувалося на початку статті, 27 квітня 1945 року — на другому пленарному засіданні Сан-Франциської конференції одноголосно було ухвалено резолюцію про включення Української та Білоруської

РСР до т. зв. «initial members», а 30 квітня Виконавчий комітет зібрання надіслав урядам УРСР і БРСР офіційні запрошення відрядити своїх делегатів до Сан-Франциско. Уже наступного дня — 1 травня 1945 року (тобто ще до прибуття делегації) представника Української РСР було заочно включено до складу Комітету № 1 із загальних питань і обрано головою комісії № 1 цього комітету — «Преамбула. Цілі. Принципи». Отож представник квазідержави, чії західні кордони на той час іще не були остаточно оформлені з погляду міжнародного права, мав керувати розробленням принципів засад діяльності ООН.

Того ж дня українська делегація на чолі з Д. Мануїльським (усього 12 осіб) вилетіла через Москву, Сибір і Канаду до США, до неї увійшов цвіт тогочасної політичної та культурно-наукової еліти республіки: заступник голови РНК УРСР І. Сенін; віце-президент АН УРСР і засновник української школи біохіміків О. Палладін; директор Інституту історії АН УРСР професор М. Петровський; ректор Київського університету імені Т. Шевченка й основоположник тектології професор В. Бондарчук; член-кореспондент АН УРСР і один із фундаторів порівняльної фітоєкології П. Погребняк та ін.

Із 6 травня члени української делегації розпочали активну роботу комісії і комітетів конференції, а Д. Мануїльський, який за рівнем наближеності до Сталіна фактично очолив усе радянське представництво, був удостоєний честі сформувавати й очолити першу комісію першого комітету, що готувала текст преамбули Статуту ООН і формулювання цілей та принципів діяльності міжнародної організації. Український нарком також брав участь у роботі першої комісії Комітету № 3, де розглядали питання структури й процедурні питання Ради Безпеки. І. Сенін увійшов до комітету, що розробляв положення про Раду Безпеки ООН; О. Палладін узяв участь у роботі комітету, який розглядав умови членства держав в ООН; В. Бондарчук і М. Петровський працювали в комітетах, що визначали повноваження Генеральної Асамблеї та Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОП), а П. Погребняк — у комітеті з розроблення положень про Міжнародний суд ООН.

В опублікованих документах делегації УРСР є понад десять поправок і пропозицій її членів, що стосувалися власне тексту Статуту ООН, тимчасових правил (правило 73) Генеральної Асамблеї ООН, статусу біженців і вимушених переселенців, представництва неурядових організацій в ЕКОСОП ООН тощо. У першій із поправок, яку внесла делегація УРСР 14 травня, йшлося про право на працю, а друга відносилася до розділу IV ст. 3 Статуту від 6 червня — про те, що ця стаття «не встановлює будь-яких обмежень прав чоловіків і жінок бути обраними» до різних органів як міжнародних організацій, так і урядових структур.

Наступну поправку було зроблено 17 червня до пропозиції делегації США щодо процедури голосування в ООН. Американські дипломати наполягали проводити його за схемою простої більшості, а українська де-

леґація, як і радянська загалом, запропонувала проведення голосування більшістю в дві третини голосів. Зрештою, учасники обговорення погодили рішення з важливих питань, як-от: рекомендації щодо миру й безпеки, вибори непостійних членів Ради Безпеки — проводити більшістю в дві третини держав-членів ООН, а з інших питань — простою більшістю.

Водночас представники УРСР підтримали пропозицію делегації США щодо назви організації міжнародного співробітництва й безпеки, яку свого часу оприлюднив Ф.Д. Рузвельт, — ООН. Спільно з іншими делегаціями українські представники рішуче виступили проти залучення до ООН колишніх прибічників нацистської Німеччини й фашистської Італії, зокрема, франкістська Іспанія й салазарівська Португалія були прийняті в ООН лише 14 грудня 1955 року (разом із Австрією, Албанією, Болгарією, Італією, Румунією, Угорщиною та Фінляндією).

22 травня 1945 року Д. Мануїльський дав прес-конференцію для журналістів, акредитованих у Сан-Франциско, й наголосив: «Багато хто уявляє собі взаємовідносини між нашими республіками й загальносоюзним урядом так, як склалися історично взаємовідносини між урядом Вашингтона й окремими штатами. Це помилка... Це союз рівноправних окремих національних держав, кожна з яких має національну державну суверенність, має свою конституцію, свій окремий парламент» [19, с. 88]. А 26 червня, одним із перших, він підписав односторонньо схвалені попереднього дня Статути ООН і Міжнародного Суду. Загалом Д. Мануїльський справив велике позитивне враження на делегатів Установчої конференції ООН своєю ерудицією та знанням кількох іноземних мов, що дало привід окремим західним дослідникам писати про «еру Мануїльського в ООН», «золотий вік української радянської дипломатії» [17, р. 145].

Але, на думку автора, коли про «еру Мануїльського» ще можна дискутувати, то слід вважати досить умовно «золотим віком» української радянської дипломатії 1944–1952 роки, коли Д. Мануїльський очолював зовнішньополітичне відомство республіки. Оскільки Українська РСР не була самостійною державою з міжнародно-правового погляду, вона не могла мати незалежної зовнішньої політики, на всій її міжнародній діяльності лежав відбиток чіткої обмеженості. До того ж НКЗС республіки не поновив свою роботу після ліквідації попереднього зовнішньополітичного органу в 1923 р., його було заново створено у вигляді зручного й безвідмовного додаткового інструменту для ефективнішого здійснення міжнародних намірів Кремля.

Про обмежені можливості і неповноцінність зовнішньополітичного відомства УРСР у другій половині 1940-х років переконливо свідчать хоча б такі факти:

1) міжнародні договори, у яких було зафіксовано врегулювання територіальних проблем і проходження кордонів УРСР із Польщею (від 16 серпня 1945 року) та Чехословаччиною (від 29 червня 1945 року), підписували від імені СРСР у Москві;

2) укладені Українською РСР 10 лютого 1947 року мирні договори з Італією, Болгарією, Румунією, Угорщиною та Фінляндією набули чинності лише після їх ратифікації Президією Верховної Ради СРСР, яка поширила дію цього акту на УРСР і БРСР;

3) перед підписанням 18 серпня 1948 року нової Дунайської конвенції на Белградській конференції з режиму судноплавства глава делегації СРСР — Міністр закордонних справ А. Вишинський виступив з офіційною заявою про те, що, оскільки в Дунайську комісію входить по одному представнику від кожної країни регіону, то СРСР належить у ній, враховуючи й Україну, фактично два голоси. Проте «уряд СРСР, — наголосив міністр, — керуючись принципом рівноправності всіх придунайських країн, відмовляється від права мати у Дунайській комісії два голоси й буде мати тільки одного представника, який одночасно представлятиме як СРСР у цілому, так і Радянські республіки, що входять до нього, зокрема й УРСР» [20, с. 365];

4) хоча УРСР формально було надано право на встановлення прямих міжнародних відносин, включно з обміном дипломатичними місіями, відповідна пропозиція британського уряду в 1947 р. викликала роздратовану реакцію В. Молотова, який «запевнив» офіційний Лондон у тому, що Київ не зацікавлений у розширенні дипломатичних контактів [21, р. 197].

І все ж специфічну дипломатичну діяльність Української РСР і помітну роль у ній Д. Мануїльського не слід відкидати. Так, у вересні 1945 р. в Лондоні нарком закордонних справ УРСР був обраний першим віце-головою Підготовчої комісії ООН, яка мала розробити й ухвалити тимчасовий порядок денний перших сесій Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки, ЕКОСОП і Ради з опіки, вирішити питання про місце перебування ООН тощо. Коли ж 10 січня 1946 року в британській столиці відкрилася I сесія Генеральної Асамблеї ООН, Українська РСР терміном на 1 рік стала членом Економічної і Соціальної Ради, а також увійшла до Ревізійної комісії ООН і комісій з прав людини та народонаселення. На цій же сесії очолювана Д. Мануїльським делегація рішуче виступила на захист кольорового населення Південноафриканського Союзу, пригнобленого расистами.

Водночас 21 січня 1946 року Д. Мануїльський адресував Раді Безпеки ООН спеціального листа, у якому наголошувалося, що воєнні дії проти проголошеної 17 серпня 1945 року Республіки Індонезії за участю «як регулярних англійських військ, так і ворожих японських збройних сил», створили загрозу миру й безпеці в регіоні. Д. Мануїльський пропонував провести належне й об'єктивне розслідування внутрішньополітичної ситуації в країні та вжити відповідних заходів. Національна партія Індонезії, що очолювала визвольну боротьбу на Зондських островах, надіслала тоді главі делегації УРСР телеграму, де було зазначено: «Серйозно протестуючи проти представництва Голландії в Раді Безпеки, яке суперечить інтересам Індонезії й не відповідає основній

тезі Атлантичної хартії, ми дозволимо собі довірити справу Індонезії Вашій доброзичливій підтримці та захистові». А в столичному журналі Республіки — «Індонезія» — наголошували на тому, що представник УРСР «захищав справу індонезійського народу так наполегливо, як це міг зробити лише сам індонезійський народ» [22, с. 44].

Таким чином, незважаючи на відсутність в Української РСР власної зовнішньополітичної лінії, її вихід на міжнародну арену в «еру Мануїльського» мав велике позитивне значення. Він сприяв збереженню в певних верствах населення республіки державницьких настроїв і водночас розкривав їм очі на значну невідповідність між формальним міжнародним статусом України, що своєю участю в створенні й діяльності ООН дістала певне визнання світового співтовариства, та її фактичним становищем абсолютної залежної частини радянської імперії.

«Між державами-членами ООН Українська та Білоруська РСР були, як тінь дерева між справжніми стовбурами, — влучно зазначив один із фундаторів дипломатії незалежної України, Постійний представник України при ООН, посол України в Канаді В. Батюк, — але ж були — то була тінь від справжнього дерева, і тому толерувались, бо передбачливим політикам вірилося, що невдовзі і предмет, який відкидає від себе ту тінь, об'явиться на картині» [23, с. 41].

1. Радянська Україна. — 1945, 3 червня.

2. Радянська Україна. — 1944, 2 лютого.

3. Правда. — 1944, 2 лютого.

4. Радянська Україна. — 1944, 6 березня.

5. Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers. 1944. Volume III: The British Commonwealth and Europe. — Washington, DC: US Government Printing Office, 1963. — 1482 p.

6. Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers. 1944. Volume IV: Europe. — Washington, DC: US Government Printing Office, 1965. — 1476 p.

7. Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941–1945: Документы и материалы в двух томах. — Т. 2. 1944–1945. — М.: Политиздат, 1984. — 567 с.

8. Голубничий В. Україна в Об'єднаних Націях — Мюнхен, 1953. — 124 с.

9. Гриневич В. Як Україну до вступу в ООН готували: Сталінська «конституційна реформа» воєнної доби / Владислав Гриневич // Дзеркало тижня. — 2005, 22–28 жовтня.

10. Sullivant R.S. Soviet Politics and Ukraine, 1917–1957 — New York; London: Columbia University Press, 1962. — 438 p.

11. Anglo-American Perspectives on the Ukrainian Question, 1938–1951: A Documentary Collection (Studies in East European Nationalisms) / [compiled by] Lubomyr Y. Luciuk and Bohdan S.Kordan / Foreward by Hugh A. Macdonald. — Kingston, Ont.; Vestal, N.Y.: Limestone Press, 1987. — 242 + XXX p.

12. Центральний державний архів громадських об'єднань України в Києві. — Ф.1, оп. 70, спр. 871.

13. Ибрагимбеили Х.-М. Сказать правду о трагедии народов / Политическое образование. — 1989. — № 4. — С. 58-63.

14. Бугай Н.Ф. Правда о депортации чеченского и ингушского народов / Вопросы истории. — 1990. — № 7. — С. 32–44.
15. Переписка Председателя Совета Министров СССР с Президентами США и Премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. В двух томах: Т. 2. Переписка с Ф. Рузвельтом и Г. Труменом (август 1941 г. — декабрь 1945 г.). Издание 2-е. — М.: Издательство политической литературы, 1986. — 293 с.
16. Советский Союз на международных конференциях периода Великой отечественной войны 1941–1945 гг. Т. IV. Крымская конференция руководителей трех союзных держав — СССР, США и Великобритании (4-11 февраля 1945 г.): Сб. документов. — М.: Политиздат, 1984. — 302 с.
17. Sawczuk K. The Ukraine in the United Nations Organization: Study in Soviet Foreign Policy, 1944–1950 (Eastern European monographs) — New York: Columbia University Press, 1975. — 159 p.
18. Стеттиниус Э. «Аргонавт» / От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. — М.: Политиздат, 1988. — С. 370–383.
19. Українська РСР на міжнародній арені (1944–1961 рр.): збірник документів і матеріалів / упоряд., передмова К.С. Забігайло; відп. ред. Л.Х. Паламарчук. — К: Держполітвидав УРСР, 1963. — 576 с.
20. Україна і зарубіжний світ / О.А. Макаренко [та ін.]. — К.: Політвидав України, 1970. — 511 с.
21. *Aspaturian Vernon V.* The Union Republics in Soviet Diplomacy: A Study of Soviet Federalism in the Service of Soviet Foreign Policy — Geneva, Paris: E. Droz, 1960. — 228 p.
22. Шолмов Ю.А. Советский Союз — Индонезия: 1945–1954 — М.: Наука, 1976. — 163 с.
23. Батюк В. Україна в ООН (роздуми напередодні 50-річчя Об'єднаних Націй) / Альманах «Гомону України» на рік 1995. — Торонто, 1995. — С. 39–42.

Volodymyr HOLOVCHENKO,

Doctor of Political Sciences,

Professor of the Institute of International Relations

of the Taras Shevchenko National University

UKRAINE – «INITIAL MEMBER» OF THE UNITED NATIONS

The article covers less known circumstances of renewal of Ukrainian SSR' international activity and its including into the circle of the initial members of the United Nations, reveals real motives of Stalin's diplomacy to launch this process and explains its influence on the Ukrainian state building.

The positive impact of Ukraine's membership in the UN, and the creation of the Ukrainian SSR Foreign Ministry that preceded it, was undeniable. This concerned not only the emergence of the concept of «State of Ukraine» in contemporary foreign press materials and formal acquisition of status of a subject of international law by the Ukrainian SSR, but also political changes within the Republic. The very fact of its «going out on the international arena» certainly contributed to the growth of Ukrainian national identity, a sense of their nation itself that merits full representation in the international community. Increasing importance of the arising Ukrainian question in the Soviet Union posed a new threat to the Soviet totalitarian system, which it had to cope with for several postwar decades, but was never able to overcome.

By increasing international legal status of Union Republics Kremlin hoped to legitimize territorial annexation 1939–1940 agreed by Hitler (because they concerned not only hostile states such as Romania and Finland, or neutral Baltic countries, but also a member of anti-Hitler coalition — Poland, that was the first object of Nazi aggression) and after the victory over Germany to expand western borders of the USSR at the expense of future satellite countries (probably also allied Czechoslovakia in Transcarpathia). In addition bolshevik authorities tried to demonstrate real improvements and show to Ukrainians a radical difference between their policy and that of national humiliation carried out by occupiers. With ostentatious bustle about the possibility for the Ukrainian SSR to establish direct diplomatic communication with foreign states, Stalin's diplomacy put a significant pressure on the anti-Hitler coalition partners about Soviet Republics membership in the United Nations.

Keywords: state, diplomacy, international organization, international relations, policy.

Остап НАГІРНЯК,
кандидат історичних наук, доцент

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Актуальність обраної теми полягає не тільки у вагомій даті — 1000-ліття смерті видатного давньоукраїнського володаря, а й визначною державотворчою роллю Володимира Великого в історії Русі зокрема та української історії загалом. Адже в результаті діяльності цього князя відбулося остаточне становлення давньої української держави — Русі та її подальший розвиток, упевнене утвердження та світове визнання, розквіт дивовижної давньоруської культури та життя в усіх проявах та сферах, засвідчена тяглість та неперервність української державотворчої традиції. Окрім того, важко переоцінити прогресивність запровадження Володимиром християнства: воно сприяло поступу економіки держави, стало підтвердженням її загальноєвропейського значення. *Об'єктом* статті є зовнішня політика Русі в період князювання Володимира Великого. *Предметом* — закономірності, напрями і тенденції зовнішньополітичної діяльності Володимира та її вплив на суспільно-економічне, політичне та культурно-ідеологічне буття Київської держави того часу. *Мета* статті полягає в здійсненні цілісного аналізу зовнішньої політики Володимира Великого, докладному розгляді її головних напрямів — східного, західного, північного (скандинавського) та південного (візантійського).

Особі та діяльності Володимира Святославича присвячено значну кількість літератури в *історіографії*, але багато питань залишаються й досі дискусійними. Нагромаджено певний масив спеціальної літератури, що висвітлює окремі аспекти цієї проблематики, написаної у різні часи і з різних ідеологічних позицій, що має свої предметно-тематичні та жанрові відмінності. Взагалі історіографію зовнішньої політики Володимира Великого можна умовно поділити на такі напрями:

1. Російська історіографія ХІХ — початку ХХ ст.

За своєю суттю це питання розглядалося переважно з великодержавних імперських позицій, змальовуючи діяльність Володимира Святого як російського князя. Головний акцент тут робився на хрещенні Русі та значенні цієї вагової події в подальшому житті російського народу. Такої ж історико-ідеологічної позиції дотримуються

представники *сучасної російської історичної науки (кінець ХХ — початок ХХІ ст.)*: Володимир Великий — це суто російський князь, він є засновником Російської держави тощо, а Україна взагалі не має права претендувати на цю історичну постать. У рамках цієї історичної концепції працювали такі російські історики, як: М. Карамзін, В. Татищев, С. Соловйов, В. Іконников, А. Карпов та низка інших [34; 35; 43; 56; 58]. Для нас праці цих дослідників цікаві насамперед з фактологічного погляду, у них наявний значний джерелознавчий матеріал.

2. Українська національна історіографія ХІХ — початку ХХ ст.

Представники цього напрямку більш-менш об'єктивно розглядали зовнішньополітичну діяльність князя Володимира, вказуючи на те, що цей монарх був основоположником давньоукраїнської держави, а хрещення ним Русі відкрило Україні шлях до розвинутої європейської цивілізації. У цьому науковому річизі активно творили М. Костомаров, В. Антонович, М. Грушевський, Д. Багалій, О. Єфименко та інші корифеї української історичної науки [7; 23; 24; 25; 28; 30; 37; 41].

3. Українська історична наука ХХ століття в еміграції теж долучилася до вивчення цієї тематики, хоча й менше, ніж їхні попередники з ХІХ століття. Це пояснюється тодішніми історичними умовами, в яких опинилися діаспорні історики, недостатністю джерельної бази (адже архіви залишилися на території СРСР); спектр історичних студій зміщується переважно на період Гетьманщини, історії України ХІХ–ХХ ст. Хоча деякі вагомні розвідки з цієї теми залишили М. Чубатий, Д. Дорошенко, Н. Полонська-Василенко, В. Кубійович, О. Прицак, Л. Винар, О. Субтельний та ін. [6; 28; 41; 50; 57].

4. Радянська історіографія 30–80-х років ХХ століття.

Вчені цього періоду були змушені (хто несвідомо, а хто свідомо) працювати в жорстких рамках теорії давньоруської народності, а тому їхні роботи є заідеологізовані, тенденційні, написані з позицій лєнінсько-комуністичних догматів. Хоча ці історики відтворили більш-менш об'єктивну картину зовнішньої політики Володимира Великого але історії усього східного слов'янства, а не України передусім. До таких дослідників слід віднести Д. Лихачова, Б. Грекова, Б. Рибакіова, Л. Черепніна, В. Пашуто, І. Ганусенка, І. Шекеру та ряд інших [19; 22; 42; 43; 49; 51; 64]. Виняток становлять хіба що відомі праці українського історика Михайла Брайчевського, який розкритикував теорію давньоруської народності, якісно по-новому розглянув зовнішню політику великого українського князя, за що був підданий переслідуванню та усіялому шельмуванню [8; 9; 10; 11; 12]. Загалом науковий доробок радянської історіографії з цієї проблеми, незважаючи на ідеологічний монізм та заполітизованість останнього, не можна відкидати з огляду на досить значну фактологічну та джерелознавчу насиченість цих робіт і для досягнення історіографічної повноти з даного питання. Адже успіхи радянських науковців у вивченні зовнішньої політики Володимира Великого

були значними, але водночас і суперечливими, бо їхні праці мають на собі відбиток комуністичної методології наукового пізнання дійсності.

5. Сучасна українська історична наука кінця ХХ — початку ХХІ ст.

З проголошенням незалежності України та становленням сучасної української державності відбувається активне відродження вітчизняної історичної науки, але вже на нових, національних та європейських засадах. Особливо через відкритість архівів, решту джерел, диспору літературу, науковий плюралізм, виховання сучасної генерації українських істориків почали з'являтися розвідки з різних питань історії України, зокрема й історії Русі та київського князя Володимира Святославича. У цьому контексті варто згадати праці Я. Ісаєвича, В. Сергійчука, В. Рички, П. Толочка, М. Котляра, Н. Яковенко та багатьох інших [18; 39; 40; 52; 53; 54; 59; 60; 61; 62; 65]. Глибокими з погляду наукового аналізу з цієї теми сьогодні є розвідки Л. Войтовича, Ю. Дибі, О. Моці, Т. Шатківської та ін. [14; 15; 16; 21; 27; 44; 67]. Вищезгадані роботи значно доповнюють наукову картину з цієї тематики, вони мають значний інформаційний потенціал і збагачують національну історіографію про князя Володимира Великого.

Найяскравішим взірцем видатної особистості в історії України є Володимир Великий, державний діяч і полководець, один із основоположників давньоруської державності. Згідно з деякими історичними даними, народився Володимир (по-скандинавськи Вольдемар) Великий у 948 році і був молодшим із трьох синів київського князя Святослава Ігоревича (Хороброго), а отже, молодшим внуком київської княгині Ольги [17, с. 25].

Ніщо не віщувало йому ролі великого князя. Адже Володимир був позашлюбним сином київського князя і рабині-ключниці Малуші (ймовірно, дочки деревлянського князя Мала). Ключники вважалися невольниками, а тому Володимира іноді називали «робичич», син рабині. Але історія вирішила по-своєму.

У 970 році Володимир був посаджений батьком у Новгороді, де від його імені правив брат його матері Добриня. А після загибелі Святослава (972 р.) між його синами почалися сварки, розбрат та запекла боротьба за владу. Міжособна війна тривала кілька років (972–979 рр.), після загибелі в цих зіткненнях братів Олега і Ярополка посів у 979 році київський великокнязівський стіл. Тим самим Володимир утвердився як єдиновладний правитель Русі та розпочав важливі реформи, метою яких було об'єднання всіх земель, укріплення центральної влади та зростання могутності країни, централізація розрізнених давньоруських племен.

Князування Володимира Великого (979–1015 рр.) вважається початком розквіту Київської Русі. Це був один із найяскравіших державних діячів давньої України того часу зокрема і Європи загалом. Правління Володимира Святославича стало початком нового етапу в історії України-Русі, періодом її піднесення та розквіту. Сівши на велико-

княжий стіл, новий правитель виявив себе як авторитетний державний діяч, мужній воїн, далекоглядний реформатор і вмілий дипломат. Саме на період правління Володимира припадає завершення процесу консолідації руських земель в одне могутнє державне об'єднання. Внутрішнє зміцнення держави дало змогу князю Володимиру проводити активну й успішну зовнішню політику [38, с. 24; 41, с. 48–53], в основі якої було територіальне розширення, внутрішнє зміцнення Київської держави та її вихід на європейську міжнародну арену. Однак дипломатія цього видатного володаря Русі мала різні етапи, форми, геополітичні напрямки, що виходили з тогочасних обставин і потреб держави.

1. Зовнішньополітичну діяльність князя Володимира можна чітко поділити на *два етапи*: до хрещення Русі (*дохристиянський*) та після хрещення Київської держави (*християнський*). На першому етапі його зовнішньої політики головними формами були експансіонізм, завойовницькі походи та війни. Так, Володимир воює з Польщею, ятвягами, Волзькою Булгарією тощо. Другий етап характеризується іншими тенденціями та формами — це переважно оборонна дипломатія (захист південних кордонів держави), схильність князя до переговорів, мирних договорів (хоча були й винятки), а також державна праця Володимира, спрямована на зміцнення міжнародного престижу України-Русі, входження останньої в європейський цивілізаційний простір.

2. Окрім того, у зовнішній політиці Володимира Великого яскраво простежуються чотири геополітичні напрями, які існували протягом усього правління цього давньоруського монарха:

а) західний напрям, спрямований на зміцнення дипломатичних зв'язків з країнами Східної та Центральної Європи (Польщею, Німеччиною, Угорщиною тощо).

б) північний (варяго-скандинавський) напрям, метою якого було підтримання відносин з варягами, скандинавськими країнами, литовськими племенами.

в) східний напрям зовнішньої політики Володимира був теж значним, особливо на початку його князювання, й досить агресивним. Адже у той час головна загроза для Київської держави йшла зі Сходу — це і походи князя на волзьких булгарів, спроби завоювати хазарів, і постійні війни з печенігами, які тривали до самої смерті давньоукраїнського володаря.

г) південний (візантійський) напрям дипломатії Володимира Святославича, який був центральним у зовнішній політиці тодішньої давньоруської державної еліти. Власне результатом цього геополітичного напрямку є хрещення України-Русі та входження останньої до надбань стародавньої античної цивілізації, а відтак і до європейської сім'ї народів.

Північний напрям зовнішньої політики Володимира Великого був досить вагомим, адже саме скандинавське походження князя передбачало тісні контакти Києва з цим регіоном. Навіть прихід до влади Володимира став можливим завдяки підтримці варягів. Зокрема, у 978 році князь залишив Новгород і з дядьком Добриною подався

до Швеції, де одружився з Оловою, донькою одного з місцевих вождів. Тесть надав молодому князю військову допомогу, з якою той і вирушив до Новгороду, а далі в Київ, вигнавши звідти Ярополка. При дворі Володимира перебував Олаф Трюгвасон — нащадок Гаральда Прекрасноволосого, який 995 року став королем Норвегії, підтримуючи тісні й дружні відносини з Володимиром [15, с. 241].

Однак за правління Володимира варяги поступово втратили провідні позиції на Русі. Так, «Повість минулих літ» розповідає, що варяги, здобувши Київ, заявили князеві: «Це город наш, ми його здобули і хочемо взяти окуп в них, по дві гривні за чоловіка». Але Володимир не дозволив грабувати міста, наказав варягам чекати місяць, а тоді не дав нічого, очевидно, сам зібравши собі військо. Варяги побачили, що князь не дозволить собі верховодити, і попросили дозволу йти на службу до Візантії. Володимир з радістю відпустив цих неспокійних гостей. А його послі повідомили імператорові, що варяги ненадійні, тому їх не слід залишати в столиці, а краще направити в різні місця. Просив він також в жодному разі не дозволяти варягам знову повернутися на Русь, бо, зміцнившись у власних силах, не хотів більше мати з ними справу [4, с. 43–47; 5, с. 107–110; 24, с. 484].

Взагалі у зовнішньополітичній діяльності Володимира у 80-х роках X століття поєднувалися успіхи і невдачі. Так, цікава історія відносин Володимира з Норвегією. Є дані, що він міг воювати з норвезьким принцом Ерійком і війна ця тривала близько чотирьох років.

У 995 році в Норвегії після загибелі ярла Хакона до влади прийшов Олаф Трюгвасон, нащадок Гаральда Прекрасноволосого, якого пов'язують з князем Володимиром. Саги розповідають історію, як юний принц був проданий в рабство розбійниками. Потім він потрапив на Русь, був викуплений своїм дядьком Сігурдом, який служив при дворі Володимира, коли той був ще новгородським князем. Коли хлопчик на торзі напав на свого мучителя і відкривалося його походження, Володимир узяв його до свого двору. Олаф довго служив у київському війську, а потім брав участь у походах вікінгів на Данію, Грецію, Ірландію, Уельс і Шотландію, не раз повертався на Русь, де його приймали як удома. Ставши норвезьким конунгом, Олаф I здійснив спробу запровадити християнство. При ньому християнство прийняли і в Ісландії. Діяльність короля Олафа Трюгвасона (995–999 рр.) знайшла відбиток у різних норвезьких джерелах.

Союз Володимира з Олафом мав на протидію з боку Швеції. Син ярла Хакона Ейрік здійснив притулок при шведському дворі. При підтримці шведів Ейрік здійснив напад на Ладогу, котру йому вдалося взяти і спалити «і робив він це з помсти і ненависті до Олафа» [15, с. 241]. Володимир виступив з військом до Новгороду, але Ейрік відплив до острова Саарема, а далі поплав у напрямку Данії. Союз данців зі шведами був спрямований проти союзу Норвегії і Київської держави. Можливо, у Швеції була особлива підстава для конфронтації з Володимиром.

Існує легенда про шведського принца Малфріда (Манфреда) Сильного, який допоміг Володимирі здобути столицю волинян — місто Волинь. Це міг бути претендент на шведський престол, який служив у київському війську і якого політично підтримував Володимир. Однак дансько-шведський союз вирішив долю Олафа I. Він загинув у 1000 році і ярли заволоділи Норвегією до 1016 року [16, с. 120–128].

Перші роки князювання Володимира в Києві йдуть на зміцнення розхитаної державної системи в період міжусобної боротьби. Першими заходами Володимира і його дядька Добрині була спроба консолідувати племінні князівства навколо Києва. Спираючись на антихристиянську партію, яка сприяла їхній перемозі, вони спробували зібрати в Києві пантеон головних язичницьких племінних богів — Перуна, Хорса, Дажбога, Стрибога, Симаргла, Мокош, Велеса. Звичайно, головне місце зайняв Перун-Одін, покровитель династії, боярства і дружини. Йому було встановлено величну статую зі срібною головою та золотими вусами [4, с. 52].

Окрім того, Володимир продовжив централізаторську політику своїх попередників, яка полягала в остаточному об'єднанні всіх східнослов'янських племен навколо Києва. Тому у зовнішній політиці Володимира Великого *західний вектор* відіграв особливу важливу роль, оскільки на той момент частина західноруських земель перебувала у складі інших європейських держав. Також в основі західної орієнтації князя було намагання контролювати головні торговельні шляхи на Захід та прокласти новий шлях на Константинополь.

На західному кордоні України-Русі зав'язалася боротьба за політичний вплив з Польщею, яка претендувала на західноруські землі. 981 роком «Повість минулих літ» зазначає: «йде Володимир на Ляхи и взя грады их Перемишль, Червен и иныя грады иже есть под Русью» [24, с. 485; 39, с. 68; 5, с. 117]. З наявного сьогодні історичного матеріалу можна стверджувати, що ця територія етнічно була руська, але політично залежна від Великоморавської держави.

Польський князь Мешко I, якому, напевно, вдалося зробити своїми васалами хорватські та волинські племінні князівства, на той час у союзі з чеським королем Болеславом, баварським герцогом Генріхом, маркграфом Північної марки і данським конунгом Гаральдом Синьозубим повів війну проти германського кайзера Оттона II. Одночасно польський князь воював проти лютичів. Володимир увійшов у порозуміння з противниками поляків, або принаймні з одним із них, і розпочав наступ на Волинь і Сян.

Доводиться констатувати, що воєнна кампанія 981 року закінчилася приєднанням до Києва земель Побужжя, включаючи «Червенські гради» (сучасна Галичина) та Посяння, тобто землі племінних волинських князівств і хорватського Перемишльського князівства, а також, можливо, і хорватських князівств у Верхньому Придністров'ї, столиця одного з яких Стольсько була зруйнована київським військом. Успіх

Володимира пов'язаний також з тим, що йому вдалося порозумітися з окремими з місцевих племінних князів. Про це свідчить поява серед його дружин двох «чехонь»: Малфреди та Аделі. Для закріплення Волині тут була закладена фортеця Володимир, яка у 988 році згадана як новий центр краю [27, с. 39–51]. Отже, похід Володимира закріпив територію Червенських градів та Волині за Київською Руссю.

Пізніше літопис зафіксував, що Володимир знову ходив походом на Польщу. Однак згодом деякий час країни не ворогували, і Володимир навіть одружив свого сина Святополка з дочкою польського князя Болеслава Хороброго [35, с. 103–105].

У 983 році київський князь розпочав війну з давньолитовським племенем ятвягів. Окраїнна земля Ятвягія (Судовія) займала простір між середньою течією р. Німан і верхів'ям р. Нарев. У X столітті її південні межі доходили до витоків Прип'яті і Берестейського Побужжя, де перехрещувалися з давньоруською колонізацією, а тому загрожували північно-західним кордонам Київської держави.

Військовий похід Володимира був вдалим і зазначена територія була включена до складу Києво руської держави. Ятвяги були розбиті і їх частина змушена була сплачувати данину. Результатом цієї війни була поява фортеці Берестя, яка вже в XI столітті стала містом і центром цього регіону [24, с. 487; 35, с. 128–130]. Війна з ятвягами була одним з головних епізодів нової політики київської влади — це розширення західних кордонів Русі та закріплення її на нових землях.

Важливою деталлю західної політики Володимира Великого напередодні християнізації Русі є відрядження своїх послів до Німеччини для з'ясування тамтешніх вірувань і звичаїв, натомість послі з Німеччини (у літописі «німці з Риму») побували у Києві [49, с. 122]. І хоча Володимир прийняв християнство візантійського зразка, його нова дружина Анна була родичкою Феофано, дружини Оттона II, що сприяло зближенню Русі та Німеччини, і об'єктивно це зближення було спрямоване проти домінування Візантії.

У 992 році Володимир виступив проти білих хорватів. Схоже, це були хорватські князівства на лівому березі Дністра з центром у Теребовлі та на Верхньому Пруті. Мешканці тих територій не хотіли визнавати зверхність Києва і, як свідчать археологічні дослідження, більшість їхніх градів загинуло, а самі ці землі були остаточно приєднані до Києва. Взагалі у зовнішній політиці Володимира після утвердження християнства суттєвих змін не відбулося.

На початку XI століття нормалізувалися відносини з Польщею. Сприяла цьому і місія проповідника Бруно, який у 1008 році спробував повернути до християнства печенігів. Схоже, ще тоді вдалося добитися угоди, скріпленої шлюбом Святополка Володимировича з донькою Болеслава Хороброго. Цікаво, що саме Святополк Володимирович був заручником у печенігів під час місії Бруно. З польською принцесою у Турів до двору Святополка прибув і коло-

бжезький єпископ Рейберн. Деякі дослідники відносять цей шлюб до пізнішого часу, однак не пізніше 1012 року [58, с. 249].

У 1013 році польський князь Болеслав здійснив невдалий похід на Русь. Можливо, це була реакція Польщі на зміну в політиці Володимира і його зближення з Германською імперією після 1012 року, що загрожувало власне Польщі. 1012 року овдовілий Володимир Святославич одружився з дочкою графа Куно фон Енінген. З того часу і почалося потепління у відносинах Володимира з Германською імперією. Зближення Києва з Німеччиною і стало причиною загострення взаємин з Польщею. Цю версію вперше висунув М. Баумгартен і підтримав В. Корольок, В. Пашуто, М. Свердлов та Л. Войтович [49, с. 419].

Саме тому Болеслав став підтримувати сепаратистські настрої свого зятя Святополка. Тоді Володимир заарештував і ув'язнив Рейберна, а свого сина Святополка перевів у Вишгород, ближче до себе і подалі від Польщі. Після цього Болеслав вдався до союзу з конунгом Кнудом Сильним, який об'єднав під своєю владою Данію, Англію і Норвегію. Володимир вступив у союз з чеським князем Олдріхом (1012–1033, 1034). Дружні відносини склалися у Володимира і з угорським королем Стефаном (1000–1038). Так, Никонівський літопис повідомляє про угорське посольство в Київ у 1000 р. [5, с. 98]. Цей альянс було скріплено шлюбом дочки Володимира Премислави з двоюрідним братом короля герцогом Ласло Саром. В основі цих альянсів були насамперед економічні інтереси Київської держави. Адже торговий шлях з Києва через Володимир, Сандомир, Краків, Прагу до Регенсбурга впродовж усього періоду існування Київської Русі був ключовим у її зв'язках з Центральною Європою.

Нормальними були зовнішньополітичні відносини Володимира Великого з Римським папством. Наприклад, 988 року під час облоги Корсуня посли від папи Іоанна XV принесли князеві в дар мощі — голову святого Климента, другого папи Римського. В 991 році знову прибуло до Києва посольство від того ж папи. 994 року літопис занотував повернення посольства Володимира з Рима. А року 1000-го їздили посли від Володимира до папи [52, с. 58–62]. Останній відомий акт відносин Володимира з папою — це проїзд через місто до печенігів і назад вищезгаданого єпископа Бруно з Кверфурта, родича імператора Генріха II. У своїй західній політиці Володимир добре розумів важливість династичних шлюбів для стабільності міжнародних відносин. Тому серед перших його чотирьох дружин було дві іноземки: чешка чи богемка і болгарка.

Своїх дітей Володимир одружив з членами родин західноєвропейських володарів. Так, старший син — Святополк був одружений з дочкою польського короля Болеслава Хороброго, Ярослав — з донькою короля Швеції Олафа Інггердою — Іриною. Дочка Премислава була одружена з угорським королем Владиславом Лисим, інша — з чеським королем Болеславом Рудим, третя, Марі-Доброніга — з Казимиром Обновителем, королем Польщі [50, с. 89–90].

Досягнувши певних успіхів на Заході, київський уряд Володимира Великого у своїй зовнішньополітичній діяльності завжди значну увагу приділяв *східному напрямку*, від якого також залежали оборона і захист східних кордонів Русі.

Ще у 981–982 роках Володимир повернув під владу землі в'ятичів, які, напевно, скористались недавнім послабленням Києва, знову стали незалежними.

У 984 році Володимир послав військо проти радимичів. На р. Піщаній воевода Вовчий Хвіст розбив їхнє військо. Племенне князівство радимичів було ліквідоване. У подальшому земля радимичів як окрема політична одиниця вже не виступає [22, с.12–14].

У річищі східного напрямку зовнішньої політики Володимира треба розглядати його походи проти Волзької Булгарії та боротьбу з печенігами. У 985 році Володимир Святославич розпочав війну з Волзькою Булгарією. Це була потужна держава, через яку проходили основні торговельні шляхи, що з'єднували з мусульманським світом та Далеким Сходом. Схоже, що Володимир спробував закріпитися на провідних пунктах, які контролювали східну торгівлю. З певним часом війни обидві сторони погодилися на мир. Умови його влаштували більше болгар, бо данину на волзьких болгар накласти не вдалося, а отже, не можемо говорити про підконтрольність цієї території Києву [17, с. 26–27; 56, с.180–181]. Мир з Булгарією було закріплено черговим шлюбом Володимира Святославича. Булгарська княжна стала матір'ю майбутніх князів Бориса і Гліба. Волзька Булгарія, для якої транзитна торгівля між Сходом та Заходом була одним з найважливіших компонентів економіки, намагалася ці відносини закріпити. Через рік з Булгарії прибуло посольство з пропозицією обговорити можливість прийняття Руссю мусульманства. Однак певні непорозуміння, очевидно торговельні, між обома сторонами продовжували існувати, про що свідчать збережені Никонівським літописом повідомлення про військові походи Володимира у 994 та 997 роках, а також інформація В. Татищева про укладення 1006 року нової угоди, яка регламентувала болгарсько-руську торгівлю, захищаючи від конкуренції інтереси руських купців та забороняючи болгарським купцям роздрібну торгівлю на селах безпосередньо з тіунами, вірниками, огнищанами та смердами. При цьому, як практикувалося у Візантії, купці обох сторін повинні були мати особливі грамоти з печатками, де були вказані міста, в яких їм дозволялося торгувати [58, с. 257–263].

Після завершення війни з булгарами у 985 році, спустившись вниз по Волзі, Володимир довершив розгром залишків Хазарського каганату. Але у гирлі Волги розпоряджався вже намісник Хорезмшаха Абу Абдаллах Мухаммад, а поволзькі хазари перейшли в мусульманство. Союзники Володимира огузи спустошили частину хорезмійських факторій. Ітіль було повністю зруйновано, Семендер та інші міста спалено. Позиції хазарів на Дону перейшли до Тмутаракані, але у гирлі

Волги та на берегах Каспія закріпитися Володимиру так і не вдалося [24, с. 486; 32, с. 38–41].

Таким чином, безпосередніми наслідками активної зовнішньої політики Володимира Великого на північному, західному та східному геополітичних напрямках було потужне зміцнення Київської Русі в усіх відношеннях. Окрім того, продовжуючи політику попередніх київських князів, збираючи навколо Києва давньоруські землі, Володимир своїми військовими походами 981–993 рр. завершив тривалий процес формування території Давньої Русі. Князь приєднав до складу держави союзи східнослов'янських племен та племенні князівства хорватів і дулібів (981 р.), в'ятичів (982 р.), радимичів (984 р.) та інших. Отже, територія держави Володимира в цей час охоплювала вже близько 800 тис. км² і простягалася на північ до Чудського, Ладозького й Онезького озер; на півдні — до басейнів річок Дону, Росі, Сули і Південного Бугу; на сході — до межиріччя Оки та Волги і на заході — до течії Дністра, Західного Бугу, Неману та Західної Двіни. Київська держава стала найбільшою та найсильнішою державою континентальної Європи.

Тому з часом замість далеких походів Володимир зосередився на захисті власних володінь. Особливе місце у зовнішньополітичній діяльності Володимира посідали відносини з печенігами. Адже у спадок від батька Володимир отримав «печенізьку проблему». Дуже багато зусиль було витрачено на укріплення південного кордону. Печеніги, які вже за князювання Ігоря та Святослава зайняли чорноморські степи, тепер безперервно нападали на прикордонні оселі, захоплюючи навіть час від часу Київ. Літопис вказує: «Була боротьба велика безперестанку» [4, с. 56]. Про героїчні змагання українського населення з південним степовим ворогом залишилися напівлегендарні свідчення, наприклад, про облогу Білгорода, коли міщани перехитрили печенігів, ніби мають великі запаси поживи. Володимир особисто на чолі своєї дружини обороняв кордон, зустрічаючи печенігів то під Києвом, то під Переяславом.

З 990 року печеніги здійснили серію грабіжницьких нападів на руські землі. У 992 році під Переяславом Володимир розбив кочовиків, але в битві 996-го ледве не потрапив до них у полон. 997 року печеніги невдало облягли Білгород.

Тому заради охорони від їхніх набігів Володимир ініціював створення нової системи оборони. За його задумом, ця система мала складатися з потужних земляних укріплень і низки фортець на південному кордоні Руської держави. Щоб протистояти загрозі з боку печенігів, він збудував розгалужену мережу фортифікаційних споруд, а також нові міста на південь від Києва. Заходами князя Володимира було споруджено сотні кілометрів захисних валів і ровів.

Саме в цей час почалося будівництво так званих Змієвих валів. Це були дерев'яно-земляні укріплення (рів і вал) завдовжки близько 1 тис. км. Основна їх частина — 5 ліній — розташована на Правобережній Україні по річках Віта, Бобриця, Стугна, у межиріч-

чях Дніпра — Тетерева, Дніпра — Кам'янки, Росі — Гуйви (притоки Тетерева). У найвразливіших місцях постали ще й фортеці.

Було збудовано низку таких фортець над річкою Стугною на південь від Києва і над Десною, Трубежем і Сулою на Лівобережжі. Залишки цих укріплень збереглися і нині. Така система укріплень нагадує римський лімес. Можливо, Володимир проектував його на основі візантійських фортифікацій. Все це дало змогу зняти раптовість печенізьких вторгнень і значною мірою забезпечити південні рубежі держави від печенігів. Як повідомляє літописець, війна з печенігами принесла київському князю військову славу, що з часом міцно закарбувалася у народних переказах і легендах [4, с.58; 5, с. 104, 57, с. 56–59]. Однак до кінця вирішити печенізьку проблему Володимир Великий так і не зміг.

Південний (візантійський) напрям дипломатії князя Володимира можна охарактеризувати як *головний* у його зовнішньополітичній діяльності. Адже основним результатом зовнішньої політики Києва у сфері цього геополітичного напрямку стало хрещення України-Русі і вихід Київської держави на якісно вищий ступінь цивілізаційного поступу. Без сумніву, це стало найголовнішим досягненням Володимира Великого.

Розуміючи, що Русь уже пережила свою традиційну анімістичну релігію, Володимир став замислюватися над тим, як віднайти більш витончені способи вираження духовних, соціальних, політичних прагнень суспільства. Тим більше, що вся Європа була християнською і виявляла погорду до язичницьких народів. Християнство могло мати для Київської держави також внутрішньополітичне значення, бо воно, як зазначав І. Крип'якевич, «нівелоувало партикулярні вірування і ставало цементом, що в'язав усі племена, а при тому підносило авторитет князя, якого благословила церква» [41, с. 50]. Володимир також чудово розумів культурне значення запровадження християнства.

Для Володимира двома високорозвиненими системами віри, які він зауважив, були християнство та іслам, тобто релігії тих країн, з якими Русь мала і намагалася утримати найтісніші торговельні та політичні відносини. Існує й інший погляд на цю проблему. У «Повісті минулих літ» зазначається, що посланці Русі відкинули іслам через те, що він забороняв уживати алкогольні напої, і отже, вибір зупинився на християнстві з Візантії. Цей зразок християнства з його розкішними релігійними обрядами викликав захоплення у Володимира [4, с. 67]. Як свідчить хрещення Ольги, християнство вже пустило глибокі корені в Києві. Сусідство Київської Русі з християнізованими болгарами і новонаверненими поляками та уграми лише прискорило цей процес. Проте як би не змальовували ці події літописці, за вибором Володимира стояли конкретні політичні й економічні чинники.

Знамените хрещення Русі, яке поклато початок становленню могутньої держави, було викликано цілим комплексом факторів:

— політичний — прагнення князя Володимира зміцнити державу та її територіальну єдність за допомогою створення єдиного пан-

теону язичницьких богів на чолі з Перуном не привело до подолання племінного сепаратизму та посилення княжої влади. Тільки монотеїзм міг згуртувати країну і підняти авторитет одноосібної княжої влади;

— міжнародний — прийняття християнства вводило Русь у сім'ю європейських народів, а язичництво прирікало на ізоляцію та ворожість з боку християнізованих сусідів. При цьому слід враховувати, що остаточний розкол християнства на католицьку та православну гілки стався лише в 1054 році;

— соціальний — соціальна неоднорідність, яка зростала, а також мінливі духовні запити еліти суспільства створювали умови для переходу до більш складної світоглядної системи;

— особисті міркування Володимира та деякі епізоди його життя. Він, напевно, брав до уваги хрещення своєї бабусі Ольги, яка залишила по собі добру пам'ять в народі. Не виключено, що деякі епізоди його гріховного життя, наприклад, братовбивство під час боротьби за владу, насильство, багатоженство у підсумку змусили замислитися про духовне очищення, про таке діяння, яке могло б залишити про нього також добру пам'ять. Але він діяв виходячи швидше з прагматичних міркувань — прийняття ним християнства було зумовлено одруженням на сестрі візантійського імператора. Це надзвичайно піднімало його авторитет, а отже, зміцнювало і княжу владу [45, с. 20; 46, с. 112–118].

Літописець докладно описує роздуми Володимира про те, якій релігії віддати перевагу. Усі сусідні країни хотіли привернути могутнього державця на свій бік за допомогою віри. Його хотіли бачити «своїм» представники таких релігій: магометанської (запропонованої послами волзьких болгарів), юдейської (за якою стояли послы хазарів), католицької (пропозиції надійшли від Рима та німців), грецької (ініціатором була Візантія). Врешті Володимир вислав десять послів у різні місця з наказом розібратися в перевагах тієї чи тієї релігії. Повернувшись до Києва, послы говорили князеві з презирством про богослужіння магометан, з неповагою до католицизму й із захопленням про грецьку віру. «Якби закон грецький, — сказали послы, — не був кращим за інші, то бабка твоя, Ольга, наймудріша за всіх людей, не задумала б прийняти його» [5, с. 136].

Тут літописець не перебільшує. Грецький стародавній рукопис з паризької бібліотеки доводить істинність поїздок київських посольств до Рима й Царгорода [12, с. 121–122].

Проте не слід думати, що лише зовнішня атрибутика грецької релігії приваблювала Володимира. Найбільше йому імпонували догмати православ'я, які на чільне місце висували монархічний устрій держави. Київський князь вбачав позитивний вплив православної релігії на зміцнення Візантійської імперії, забезпечення певною мірою високого рівня цивілізації та міцності об'єднання різнорідних територій. Це й був справжній мотив його прихильності саме до

грецької релігії. Та й добросусідські відносини з Візантією завдяки спільній вірі було легше налагодити.

Існує також погляд, що вибір від початку був безальтернативний, його визначила багатівікова орієнтація Русі на Візантію. Можна окреслити кілька важливих факторів впливу Візантії на Русь: географічний (територіальна близькість), економічний (власне торговий, так послідовно обстоюваний русичами у договорах із візантіяцями), політичний (запозичення візантійських інститутів влади), культурний (вища культура імперії не могла не мати постійного впливу на руське суспільство, особливо його еліту). Окрім того, візантійська модель християнства в уявленні руських князів пов'язувалася з вищістю світської влади (так званий цезаропапізм), на противагу Риму та Заходу, де провідним був папоцезаризм [46, с. 123–128; 33, с. 46–49].

Тодішня політична ситуація у Візантії сприяла задумам князя Володимира. У 987 році за надану візантіяцям допомогу у придушенні місцевого повстання Володимир став вимагати віддати за нього їхню сестру Анну. За версією М. Брайчевського, події розвивалися таким чином. До Києва прибуло посольство, очолене топархом (намісником) однієї з наддунайських областей, просити допомоги. Володимир дав на це згоду, але за умови, що йому буде віддано сестру імператорів Василя II і Костянтина VIII — Анну. Візантійський дипломат не готовий був дати ствердну відповідь, оскільки не мав на це повноважень (небажання візантійських імператорів родичатися з «варварами» було загальновідоме).

Повернення візантійського посланця відбулося восени 986 року. Василь II був обурений пропозицією київського князя, але переговори не перервав. Навесні 987 року відбулося повстання Варди Фоки — ситуація, в якій опинився Василь II, стала критичною. За таких умов князь Володимир узяв ініціативу у свої руки — здійснив восени 987 року похід на Херсонес (Корсунь) у Криму. До березня 988 р. тривала облога міста, яка закінчилася його капітуляцією [10, с. 103–104; 12, с. 120–127]. Про цю облогу йдеться у «Повісті минулих літ»: «Заперлися корсуняни в городі, і став Володимир з одного боку города в гавані, на віддалі одного польоту стріли од города, і боролися кріпко городяни з ними. Князь заявив непоступливим корсунянам, що має твердий намір тримати місто в облозі, якщо знадобиться, то й три роки. День у день насипали київські вої землю під міські мури, щоб оволодіти ними. Та городяни, підкопавши непомітно міську стіну, поночі вибирали той насип і носили землю до центру міста. Облога Корсуня затягувалася. Та ось до стану руських воїв упала стріла з прикріпленим до неї посланням». У ньому корсунянин на ім'я Анастас сказав київському князю, як можна покласти край облозі й заволодіти містом. Він радив перекрити воду, що надходила до міста з колодязів, розташованих на східних околицях Корсуня. Скориставшись цією порадою, Володимир негайно звелів поруйнувати труби. Приречене на

спрагу, багатотисячне місто відкрило ворота [4, с.41–42]. Здобувши фортецю, Володимир передав її своєму шуринові.

З Херсонеса Володимир вислав посольство до Константинополя з погрозою — якщо йому не віддадуть Анну, то наступним місцем походу буде візантійська столиця. Опинившись у безвиході, Василь II дав присягу на одруження, але вимагав, щоб Володимир охрестився. На переговорах у Києві Володимир підтвердив свою готовність прийняти християнство як державну релігію Русі, а візантійські імператори-співправителі обіцяли відповідно видати за нього свою сестру Анну. Київський князь зобов'язувався надати Візантії військову допомогу, зокрема негайно надіслати до Константинополя руський експедиційний корпус для боротьби із заколотниками. Володимир погодився — його хрещення відбулося в Херсонесі в церкві Святого Іоанна, там же було укладено шлюб з Анною. Тоді шеститисячне військо русичів прийшло на поміч імператору та допомогло йому розбити Варду Фоку. 989 року самого Фоку було взято в полон і страчено [24, с. 498–500]. Після повернення додому князь розпочав процес християнізації Русі. Отже, корсунська експедиція була наслідком візантійсько-руської союзницької угоди, реалізації якої передувало заручення київського князя з Анною Порфирородною та охрещення влітку 988 року мешканців Києва [6, с. 28–32]. Повернувся Володимир до своєї столиці з багатьма дарами, іконами, мощами святих, трофеями та дружиною Анною. Для зовнішньої політики князя Володимира це був не просто успіх, це був колосальний дипломатичний прорив.

Крім корсунської теорії, літописцям були відомі й інші версії Володимирового охрещення. Зокрема, називають ще Василів (сучасний Васильків Київської області). Однак вже сама назва цього міста, збудованого на честь християнського патрона Володимира, свідчить про пізнішу літературну інтерпретацію [13, с. 57–66].

Сьогодні є вагомі підстави вважати, що Володимир прилучився до християнства в Києві на початку 988 року. Днем охрещення київського князя було обрано день Богоявлення Господнього, який припав на 6 січня. Відповідно до церковних канонів, Володимир пройшов також підготовку до охрещення, що зазвичай триває 40 днів. А навесні 988 року Володимир попрямував до дніпровських порогів, де й відбулося масове охрещення киян (очевидно, 27 травня 988 року, на Зелені свята) [12, с. 241–243].

Охрещенню передувало знищення загальнодержавного язичницького пантеону, зовсім недавно спорудженого в центрі Києва. Князь наказав, як повідомляє літописець, «...поскидати кумирів, порубати, вогню віддати. Перуна ж велів привязати коневі до хвоста і волочити з гори по Боричевому узвозі на ручай, а дванадцятьох мужів бити його палицями. Коли волокли його по ручаю до Дніпра, оплакували його невірні люди, бо ще не прийняли вони хрещення. Потім вкинули його у Дніпро, а як пристане до берега, то одштовхували» [4, с. 55; 23, с. 80].

Пізніше митрополит Іларіон оповідав: «Не було нікого, хто спротивився б його благочестивому наказові, — як хто не з любові, то зі страху перед княжим наказом хрестився, бо його благовірність із владою була з'єднана» [3, с. 123]. Також завважено, що в Києві християнство не зустріло опору, адже давнє язичництво не мало тут колишньої сили і мусило відступити перед релігією нового типу. Проте в деяких містах християнство доводилося запроваджувати насильно. Так, у Новгороді залишилася приказка про Володимирових воєвод: «Путята хрестив вогнем, а Добриня — мечем». Християнство не могло одразу всюди вкорінитися, бо їй не було достатньої кількості місіонерів, що могли б опанувати простори Східної Європи.

Церква, організаційні структури і служителі якої були цілком запозичені і привезені з Константинополя, не лише отримала широкі привілеї та автономію, на її потреби надходила, крім того, десята частина княжих прибутків. Перше духовенство прийшло з Криму під проводом Анастаса — корсунянина, що допоміг Володимирові здобути Корсунь і через те отримав великий статус при київському дворі. Князь наказав будувати церкви, а в Києві поставив церкву Богородиці, на утримання якої призначив десяту частину своїх володінь — відтоді стала називатися вона Десятинною.

За правління Володимира Святославича не всі давньоруські землі було цілком християнізовано, але є вагомі підстави вважати, що більшість населення прийняло, принаймні формально, нову віру. Було закладено основи церковної організації. Церква сприяла зміцненню територіально-адміністративного поділу, засновуючи єпископії в адміністративно-політичних центрах давньоруських земель — князівств, що формувалися. Все це, безумовно, відповідало потребам об'єднувальної політики київського уряду та згуртування країни.

Крім того, для Київської Русі доби Володимира актуальним було не суперництво її з Візантійською імперією, а забезпечення автономності нової християнської держави в рамках церковної супрематії (зверхності) василевса, який стояв над усім східним християнським світом. Не випадково в пам'ятках давньоруської писемності неухильно підкреслюється самостійна роль київського князя в запровадженні християнства на Русі, усвідомлення ним цього вибору [42, с. 99–100].

Внаслідок таких нововведень зріс міжнародний престиж Київської Русі. Варто звернути увагу, що Володимир, одружившись з Анною, практично став імператором Русі, та їй загалом після запровадження християнства починається така собі конкуренція, або навіть зверхність над Візантією. Династія Володимира тепер стала пов'язаною зі славетним домом візантійських імператорів. Природно, тіснішими ставали відносини Володимира, що тепер належав до «християнської сім'ї правителів», з іншими монархами Європи.

Отже, запровадження християнства на Русі за Володимира Великого мало багатогранні й далекосяжні наслідки. В некролозі на

смерть князя, вміщеному в «Повісті минулих літ» під 1015 роком, його автор чітко усвідомлював, що Володимир не просто охрестив Русь, а привів увесь народ до Бога. І справді, Володимирі Святославичу належала вирішальна роль у справі запровадження християнського віровчення в давній Україні.

За Володимира Київ став гідним суперником Царгородові. Німецький найманець, який 1018 року, вже після смерті великого князя, під час міжусобної війни потрапив до Києва, був вражений його 8 ринками, 400 церквами, багатонаціональним натовпом на майданах. Німець зустрів там скандинавів, франків, греків, данців, вірменів — різномовну, різноетнічну масу людей. А це могло свідчити лише про одне — про високий міжнародний авторитет Київської держави.

Однак наприкінці життя Володимира його сини Святополк і Ярослав почали виявляти непослух до батька. Готуючись до боротьби з Ярославом, Володимир 15 липня 1015 року раптово помер. Його поховали у Десятинній церкві у Києві, яка пізніше, на жаль, була зруйнована. А тому, як слушно зауважив М. Грушевський, ми й досі не знаємо, де покоїться прах одного з найвидатніших державних діячів української історії [24, с. 532–533].

Отже, зовнішньополітична діяльність Володимира Святославича сприяла розвитку Київської держави, зміцненню її міжнародного авторитету. Церква канонізувала князя Володимира як святого.

Яскравим виявом зовнішньої політики Володимира був один із найважливіших його заходів — проголошення християнства державною релігією Русі. Запровадження християнства відіграло величезну роль у подальшій історичній долі українського народу. Будучи на перехресті між християнським Заходом та мусульманським Сходом, Київська Русь остаточно пов'язала себе з Європою. Адже християнство ввело Русь у коло європейських держав, а керівну київську династію — у середовище християнських королівських родин.

Треба відзначити, що у роки князювання Володимира фактично завершилося формування державності Русі. Князь Володимир був видатним державним діячем, увійшов в історію України як визначний політик, адміністратор і реформатор.

Князь Володимир був сильним правителем, який проводив активну зовнішню політику на чотирьох геополітичних напрямках — північному (варязькому), західному, східному та південному (візантійському). У відносинах із сусідніми державами він використовував як військову силу, так і дипломатичні контакти. Продовжуючи політику попередніх київських князів, збираючи навколо Києва слов'янські землі, Володимир своїми військовими походами 981–993 рр. завершив тривалий процес формування території Давньої України-Русі.

Жваві дипломатичні відносини на рівні обміну посольствами Володимир мав із Німеччиною, Римом, Вірменією, дружні відносини — із мадярами, поляками, чехами. Налагоджував добросусідські

відносини з європейськими державами, зокрема з Візантією шляхом укладення шлюбу з візантійською принцесою Анною — сестрою імператора Василя II; активізував відносини з країнами Центральної та Північно-Західної Європи шляхом укладення династичних шлюбів; підтримував відносини зі Скандинавією, встановив дипломатичні відносини з Чехією, Угорщиною, Польщею, здійснив обмін посольствами з Німеччиною тощо.

У «Слові про закон і благодать» митрополит Іларіон так прославляв князя Володимира: «Похвалімо ж і ми, по силі нашій, хоч малими похвалами, того, хто велике і дивне діло сотворив, нашого вчителя і наставника, великого кагана нашої землі Володимира, онука старого Ігоря, а сина славного Святослава, про мужність і хоробрість якого в літа його володарювання слух пройшов по багатьох сторонах, а звиятиги його і могутність поминаються й пам'ятаються ще й нині... бо володарював той, не в худорідній і невідомій землі, а в Руській, про яку відати і чути на всі чотири кінця землі» [3, с. 125–126].

Взагалі князювання Володимира Великого (979–1015 рр.), який прийшов до влади на тлі міжусобної боротьби двох своїх братів, вважається початком розквіту Київської Русі. За правління Володимира Русь перетворилася у найбільшу європейську державу, яка простяглася від Карпат до Волги, від Балтики до Чорного моря.

Таким чином, київський князь Володимир був могутнім володарем і монархом Руської імперії. Часи Володимира Великого — це епоха найбільшої експансії Київської держави. Могутній князь провів низку успішних походів на Захід, на Балкани і на Чорне море, з успіхом розбивши майже всі сили, що ставали на його шляху. Ці військові походи тісно пов'язувалися з економічними цілями, вони мали на меті усунути торгових конкурентів і здобути для Києва комунікаційні мережі сусідніх земель. Це була епоха великих здобутків і триумфів в історії України. Володимир правив своєю імперією понад тридцять років уміло й успішно. Саме це правління довело, що Володимир був геніальним монархом.

Інші історики називають Володимира дипломатичним генієм, що зумів втримати зв'язки з Візантією і з Римом, а одружуючи своїх дітей, налагоджував зв'язки з могутніми володарями Європи.

Такою незрівнянною постаттю, таким велетом духу стає перед нами Володимир Великий. Тож не дивно, що він — творець «нових» перспектив, нової епохи, «золотої доби» в нашій давньоукраїнській історії.

Нині над крутим схилом Дніпра, у парку на Володимирській гірці, височіє постаць святого Володимира — пам'ятник хрестителю Русі. У правій руці князь тримає хрест, у лівій — княжу шапку. За формою постамент нагадує каплицю. Горельєф, розміщений на п'єдесталі пам'ятника Володимирові, зображує сцену хрещення мешканців Києва. Сюди приходять кияни, гості міста, державні та політичні діячі, приїжджають ієрархи усіх православних церков, аби віддати шану хрестителю землі української.

1. Древняя Русь в свете зарубежных источников / под ред. Е.А. Мельниковой. — Москва, 1999. — 352 с.
2. Древняя Русь в свете зарубежных источников: Хрестоматия. — Том 2: Византийские источники. — Москва, 1999. — 384 с.
3. Митрополит Іларіон. Слово про Закон і Благодать // Історія України в особах: IX–XVIII ст. — К., 1993. — 396 с.
4. Повесть минулих літ // Поетичні скарби минулого. — К., 2004. — 127 с.
5. Повесть временных лет / подготовка текста, перевод, статьи и комментарии Д.С.Лихачева; под ред. В.П. Адриановой-Перетц. — 2-е изд., испр. и доп. — СПб., 1996. — 667 с.
6. Хрестоматія тисячоліття хрещення Руси-України. — Філадельфія; Торонто, 1986. — 320 с.
7. *Багалій Д.І.* Нарис історії України. — К., 1994. — 288 с.
8. *Брайчевський М.* Біля джерел слов'янської державності. — К., 1964. — 356 с.
9. *Брайчевський М.* Конспект історії України. — К., 1993. — 208 с.
10. *Брайчевський М.* Походження Русі. — К., 1968. — 224 с.
11. *Брайчевський М.Ю.* Суспільно-політичні рухи в Київській Русі. — К., 2004. — 719 с.
12. *Брайчевський М.Ю.* Утверждение христианства на Руси. — К., 1989. — 295 с.
13. *Булгак О.В.* Хреститель України-Русі: До дня рівноапостольного князя Володимира Великого // Календар знаменних і пам'ятних дат. — К., 2000. — 3 квартал. — С. 54–58.
14. *Войтович Л.* Гольмґард: де правили руські князі Святослав Ігорович, Володимир Святославич та Ярослав Володимирович? // Український історичний журнал. — К., 2015. — № 3 (522). — // за травень-червень. — С. 37–55.
15. *Войтович Л.В.* Княжа доба на Русі: портрети еліти. — Біла Церква, 2006. — 784 с.
16. *Войтович Л.В.* Князівські династії Східної Європи (кінець IX — початок XVI ст.). — Л.: Інститут українознавства, 2000. — 649 с.
17. Володимир Великий (980–1015) // Усі видатні постаті історії України. — Х., 2006. — С. 25–30.
18. Володимир Святославич // Котляр М.Ф. Історія України в особах: Давньоруська держава. — К., 1996. — С. 60–67.
19. *Ганусенко І.* Боротьба східних слов'ян за вихід до Чорного моря. — К., 1956.
20. *Головко О.Н.* Проблеми взаємовідносин Київської Русі з Візантією у IX— I пол. XI ст. // Укр. іст. журн. — 1989. — № 12. — С. 65–73.
21. *Грабовський С.* *Ставрянні С., Шкляр Л.* Нариси з історії українського державотворення. — К., 1995. — С. 64–115.
22. *Греков Б.* Киевская Русь. — Москва, 1953. — С. 10–22.
23. *Грушевський М.* Ілюстрована історія України. — Л., 1990. — 524 с.
24. *Грушевський М.* Історія України-Руси. — К., 1991. — у 10 т., 12 кн. — Т. 1. — 649 с.
25. *Грушевський М.* Очерк истории украинского народа. — К., 1991. — 397 с.
26. Давня історія України. Київська Русь в історіографії. — К., 1995. — Т. 2. — С. 79–88.
27. *Діба Ю.* Батьківщина святого Володимира. Волинська земля у подіях X століття. — Л., 2014. — 483 с.
28. *Дорошенко Д.* Нарис історії України. — Л., 1991. — С. 80–96.
29. *Зайцев Ю.* Історія України. — Л., 1996. — 471 с.
30. *Єфименко О.* Історія України та її народу. — К., 1991.
31. *Іванченко М.Г.* Дивосвіт. — К., 1991. — 200 с.
32. Історія України в особах: IX–XVIII ст. — К., 1993. — 396 с.
33. Історія хрещення Київської Русі. — К., 2013. — 64 с.
34. *Карамзин Н.* Предания веков. — Москва, 1988. — 478 с.

35. Карлов А. Ю. Владимир Святой. — Москва, 1997. — 446 с.
36. Кислюк К.В., Кучер О.М. Релігієзнавство. — К., 2007. — 636 с.
37. Князь Володимир Святий // Костомаров М.І. Галерея портретів: біографічні нариси. — К., 1993. — С. 11–15.
38. Коляда І. Київська Русь за правління Володимира Великого // Історія в школі. — 2000. — № 2. — С. 23–28.
39. Котляр М. Історія України в особах. Давньоруська держава. — К., 1996. — 240 с.
40. Котляр М. Русь язичницька. Біля витоків східнослов'янської цивілізації. — К., 1995. — 288 с.
41. Крип'якевич І. П. Історія України. — Л., 1990. — 520 с.
42. Кузьмин А. Падение Перуна. Становление христианства на Руси. — Москва, 1988. — 240 с.
43. Любимов Л.Д. Искусство Древней Руси. — Москва, 1981. — 335 с.
44. Моця О.П., Ричка В.М. Київська Русь: від язичництва до християнства. — К., 1996. — 224 с.
45. Назарко І. Князь Володимир Великий та його державотворча і освітня діяльність // Народна творчість та етнографія. — 1998. — № 1. — С. 18–21.
46. Назарко І. Святий Володимир Великий: Володар і христитель Руси-України / 2-ге вид. — Жовква, 2012. — 200 с.
47. Новосельцев А.П. Принятие христианства Древнерусским государством как закономерное явление эпохи // История СССР. — 1988. — № 4. — С. 97–122.
48. Пархоменко В. Начало христианства на Руси. Очерк из истории Руси IX–X вв. — Полтава, 1993. — 260 с.
49. Пашуто В.Т. Внешняя политика Древней Руси. — Москва, 1968.
50. Полонська-Василенко Н. Історія України. — К., 1993. — 386 с.
51. Рыбаков Б.А. Язычество древних словян. — Москва, 1981. — 608 с.
52. Ричка В. Володимир Святий в історичній пам'яті. — К., 2012. — 208 с.
53. Ричка В. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації // Історія України. — 2001. — № 8. — С. 1–4.
54. Ричка В. Про характер соціальних конфліктів у Київській Русі // Укр. іст. журн. — 1993. — № 2–3. — С. 28–36.
55. Сергієнко В. Історія України від найдавніших часів до кінця XVIII століття. — К., 1995. — 254 с.
56. Соловьев С.М. Сочинения: В 18 кн. — Москва, 1993. — Кн. I: История России с древнейших времен. — Т. 1-2. — 768 с.
57. Субтельний О. Україна: історія. — К., 1992. — 720 с.
58. Татищев В.Н. История Российская с самых древних времен... — Москва, 1962–1964. — Т. 1–3.
59. Толочко П.П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. — К., 1987. — 245 с.
60. Толочко П.П. Від Русі до України. — К., 1997. — 393 с.
61. Толочко П.П., Толочко О.П. Київська Русь.: (Україна крізь віки). — К., 1998. — 351 с.
62. Толочко П. Літописи Київської Русі. — К., 1994. — 88 с.
63. Филлист Г.М. Введение христианства на Руси: предпосылки, обстоятельства, последствия. — Минск, 1988. — 252 с.
64. Шекера І. Міжнародні зв'язки Київської Русі. — К., 1963. — 204 с.
65. Яковенко Н. Нарис історії України. — К., 2006. — 582 с.
66. Ямпольская Т. История русской культуры. — Москва, 2007. — 832 с.
67. Яроменок О. Київська держава за часів князя Володимира // Історія України. — 2004. — № 43. — С. 14–15.

FOREIGN POLITICAL ACTIVITY OF VOLODYMYR THE GREAT

Prince Volodymyr was an outstanding statesman, who went down in history of Ukraine as a prominent politician, administrator and reformer. He was strong and militant ruler who led an active foreign policy in four geopolitical directions – northern (Varangian), western, eastern and southern (Byzantine). Foreign policy, pursued by Volodymyr the Great, had a single goal – the territorial extension, internal strengthening of the Kyivan realm and its entrance into the European and international arena.

He used both military force and diplomatic contacts in relations with neighbouring countries. Prince Volodymyr's foreign policy contributed to the development of the Kyivan realm, strengthening its international authority. Continuing the policy of previous princes of Kyiv, Volodymyr completed the long process of forming the territory of ancient Ukraine – Rus.

The reign of Volodymyr the Great is considered to be the beginning of Kyivan Rus prosperity. The introduction of Christianity in Rus is, undoubtedly, the greatest merit of prince Volodymyr. In 988–990 years the prince introduced Christianity as the established religion, which opened broad prospects for economic and cultural relations with Byzantium as well as with the countries of Western Europe.

Volodymyr successfully ruled his empire over thirty years. His governing proved that Volodymyr was a brilliant monarch. He is a diplomatic genius who managed to keep relations with Byzantium and Rome, and imposed blood relationship on powerful rulers of Europe through marriages of his children.

Володимир ДЕНИСЕНКО,

доктор історичних наук;

Олексій КИЙКОВ,

директор Дирекції «Дипсервіс»

МУДРІ СЛАВУ ОТРИМУЮТЬ У СПАДОК

Яскраво зіркою сяє в українській національній інституції Києво-Могилянська академія, заснована чотириста років тому. Її славетна історія, внесок у європейську цивілізацію незаперечний. Серед вихованців університету чимало тих, хто присвятив себе дипломатичній діяльності. Зберігаючи пам'ять про них, ми підживлюємо національні орієнтири, потужну духовну ауру єднання, без якої не існує цивілізованого поступу¹. Зазначимо, що на формування та становлення майбутніх дипломатів значною мірою впливала Києво-Могилянська академія, яка «стає для України трансформатором спадку європейської цивілізації на рівні змістовному, інформативному, методологічному та лінгвістичному. Але, інтегруючи Україну в європейський культурний масив, Академія сприяє формуванню оригінальних культурних моделей, а саме тому, що в перший період її існування конкретна національна ідея ще не відчужена від загального культурно-освітнього комплексу». Активними її носіями й пропагандистами стають якраз випускники Києво-Могилянської академії. Архівні масиви доносять до прийдешніх поколінь чимало імен українців, які здобули освіту в Києві. Отож вступимо в плин вічності розповіддю про дипломатів — випускників Києво-Могилянської академії².

Зі стін Києво-Могилянської академії вийшли: Федір Вешняк, який виконував дипломатичні доручення Б. Хмельницького (1648 р. очолив перше козацьке посольство до Варшави, а в квітні-травні 1649 р. керував дипломатичними місіями в Москві)³; Іван Чорнота (у 1649 р. прийняв у Переяславі представника Речі Посполитої А. Киселя)⁴; Іван Виговський — гетьман; Федір Виговський, разом з Іваном Виговським — творці Гадяцького договору 1658 р., за яким було утверджено незалежні основи України як державного утворення, гідні організатори опору російській військовій агресії (відома Конотопська битва)⁵; Андрій Войнаровський — у 1711–1712 рр. перебував із дипломатичною місією від шведського короля Карла XII у Стамбулі, у 1714 р. виконував дипломатичні доручення Карла XII в Адріанополі⁶;

Йосип Врублевський — викладач академії, у 1742 р. призначений до місії РПЦ у Пекіні⁷; Петро Дубровський, який мешкав протягом 23 років у Парижі та виконував дипломатичні доручення в багатьох європейських столицях (Лондоні, Римі, Мадриді, Мюнхені), а також був знайомим із багатьма письменниками, філософами, митцями, зібрав значну власну колекцію книжкових раритетів, яку подарував імператорській публічній бібліотеці⁸; Петро Заводовський, який разом із графом Воронцовим підписав Кючук-Кайнарджійський договір (1774 р.) і сприяв відкриттю Харківського університету (1805 р.)⁹.

До когорти вихованців Києво-Могилянської академії належав Пилип Орлик — дипломат, генеральний писар, гетьман в екзилі, творець «Конституції прав і свобод Запорозького війська»¹⁰.

Данило Братковський — родом із Волині. Його рід був тісно пов'язаний із Луцьким братством. Здобував освіту в Києво-Могилянській академії, де вчився разом із Семеном Гурком (Палієм). Після навчання в Італії отримав призначення королем Яном II Казиміром на посаду секретаря польського посольства в Москві. Спілкування 1700 року в Батурині з гетьманом І. Мазепою та давня дружба із С. Палієм кардинально змінили його світогляд. Д. Братковського вважають одним із найпалкіших прихильників незалежності України. Невдовзі стає одним з ідеологів і натхненників визвольної боротьби на Правобережній Україні. 26 листопада 1702 року за вироком Польського військового суду його було страчено. Героїчну постать Братковського відтворено в трагедії М. Старицького «Остання ніч» (1899 р.). Восени 1992 року на місці страти Братковського вдячні нащадки встановили меморіальну дошку¹¹.

Олександр Безбородько — його дипломатичний хист викликав захоплення та повагу сучасників. Англійський посланник у Санкт-Петербурзі Джеймс Гарріс писав: «Безбородько відіграв першу роль у внутрішніх і зовнішніх справах».

Народився Олександр Безбородько в місті Глухові у сім'ї генерального писаря, який службою у військовій канцелярії досягнув високих чинів і доброго статку. 1736 р. Андрій Безбородько володів трьома селами — Стольним, Пшехданами й Богданами.

Спочатку вдома, під опікою батька, а згодом у Київській духовній академії Олександр здобув досить пристойну освіту. Вісімнадцятирічний юнак був представлений графові Петру Румянцеву, який після скасування гетьманства й відставки Кирила Розумовського став президентом Малоросійської колегії та генерал-губернатором краю. Румянцев узяв здібного юнака на службу до своєї канцелярії зі званням бунчукового товариша.

Через кілька років було розпочато чергову Російсько-турецьку війну, і Олександр Безбородько відбув до діючої армії. Улюбленець Румянцева командував полком: спочатку козацьким Ніжинським, зго-

дом — Лубенським, а потім і російським регулярним. Він узяв участь у бойових операціях на річках Ларга, Кагул, штурмував турецькі укріплення під Сілістрією.

Участь у турецькій кампанії принесла Безбородьку не лише полковницький чин; саме тоді й виявилися його дипломатичні здібності. Румянцев довірив йому вести таємні справи та листування. Молодий чоловік здобув прихильність графа за допомогою незвичної пам'яті, кмітливості, уміння бездоганно чітко викласти в реляціях до імператриці всі події перебігу російсько-турецької війни.

10 липня 1774 року в селі Кучук-Кайнарджі було підписано мирний договір Росії з Туреччиною. Задоволена таким завершенням війни, Катерина II вирішила врочисто відзначити цю подію, тож улітку 1775 року запросила в столицю причинців торжества, зокрема й Безбородька.

Імператриці потрібні були здібні секретарі. Є свідчення, що граф Румянцев, рекомендуючи полковника Олександра Безбородька, сказав: «Пропоную вашій величності необроблений алмаз, але ваш розум поцінує його». Новопризначений секретар імператриці з головою поринув у справи. Він дивував співрозмовників цитуванням напам'ять законів, державних угод, розпоряджень і рескриптів Катерини II. Швидко опанував французьку мову, отримавши таким чином доступ до всієї дипломатичної документації. Написав кілька праць, які й тепер мають неабияку історичну й наукову цінність. Відома його історична записка «Картина или краткое извещение о российских с татарами войнах и делах, начавшихся в половине десятого века и почти беспрерывно через восемьсот лет продолжающихся».

Спливло три роки служби в царському палаці. Безбородько одягнув мундир бригадира. І хоча невдовзі цей військовий чин (середній між полковником і генералом) було скасовано, в нагороду дістав значні земельні володіння в Полоцькій губернії. Мешкав у царському палаці, але мріяв придбати власне житло на берегах Неви.

Безбородька призначили до Колегії закордонних справ, надали чин генерал-майора. Чимало енергії віддав він розвитку російської пошти, здійснивши в цій сфері важливі реформи.

Після смерті керівника Колегії закордонних справ графа Микити Паніна наш земляк стає фактичним очільником цієї установи. Він укладає проекти, маніфести, постанови, угоди, інколи з відома Катерини II підписує їх.

1785 р. улюбленець цариці, який, однак, не належав до сонму її фаворитів, удостоюється титулу графа Австрійської та Російської імперії.

Як гофмейстер (придворний чин дуже високого рангу) Безбородько супроводжував Катерину II в подорожі Україною в ранзі офіційного Міністра закордонних справ. У Каневі він провів переговори з польським королем Станіславом Понятовським, у Нових Кайданах — з австрійським імператором Йосифом II.

Невдовзі по завершенню поїздки Катерини II на Південь імперії знову розпочалася війна з Туреччиною, яка не могла примиритися з утратою Кримського ханства. Головнокомандувач російського війська Потьомкін здобув низку значних перемог. Однак напередодні завершення переговорів він помер. За дорученням Катерини II О. Безбородько вирушив до Ясс, де з успіхом провів переговори зі своїм турецьким колегою та найвищими чиновниками Османської імперії. Після напруженої, копіткої роботи він підписав угоду, яка підтвердила умови Кайнарджійського миру. До Росії відійшли Очаків, землі між Бугом і Дністром, а також частина Північного Причорномор'я.

Статус чиновника не гасив у Безбородьку пієтету до високих мистецьких ідеалів. Вельможний українець заводить дружні стосунки з літераторами, художниками. Серед них — поети Гаврило Державін, Василь Капніст, Іван Хемніцер, Денис Фонвізін. Доброзичливо ставився до вільнодумця й тогочасного політичного радикала Олександра Радіщева, клопотався перед Павлом I про його звільнення з ув'язнення.

О. Безбородька було обрано членом Російської Академії наук, ще мав звання почесного члена Академії мистецтв. Він опікувався збиранням матеріалів із героїчного минулого українського козацтва, написав разом із В. Рубаном «Короткий літопис Малої Росії» (1777).

Олександр Безбородько не міг, як і тисячі талановитих українців, забраних до Росії, безпосередньо служити Україні. Але він не забував про свою батьківщину. Домігся від імператора Павла I видання указу 1796 р. про часткове відновлення на Лівобережній Україні адміністративно-судових установ колишньої Гетьманщини. Усі свої статки заповів братові Іллі Безбородьку на заснування в Україні вищої школи — Ніжинського ліцею (у 1875 р. — Інститут, а з 1980-го — Педагогічний інститут імені Гоголя)¹².

Шляхетний напрям думок — таке визначення діяльності можна застосувати до Григорія Брайка (Брайковського), який походив зі шляхетського українського роду. Про те, що це був дуже обдарований юнак, свідчить той факт, що його зарахували до класу філософії Києво-Могилянської академії. Та невдовзі мусив залишити навчальний заклад у зв'язку зі скаргою своїх однодумців митрополиту Київському, Галицькому та всієї малої Росії А. Могилянському на префекта М. Орловського, який наказав покарати кількох студентів, безпідставно звинувачених у крадіжці дров у київського міщанина. Вірність ідеалам правди та справедливості супроводжувала його впродовж усього життя. Після завершення навчання в Санкт-Петербурзі, Кільському та Геттінгенському університетах (Німеччина) Григорій працював у Колегії закордонних справ. Його дипломатична кар'єра розпочалася 1783 року призначенням на посаду радника російського посольства у Венеції. Григорій також був знаний і як видавець щомісячного журналу «Санкт-Петербургский вестник», який виходив у 1778–1781 рр.

і був одним із найкращих столичних часописів. Його передплачували й на Лівобережній Україні. Журнал надрукував твори Сапфо, Аполея, Бомарше, Вольтера, Дідро, Лесінга, з'явилася публікація оди Г. Державіна «Властителю и судиям». Антисамодержавницький зміст цього твору викликав незадоволення, призвів до закриття щомісячника, видавця ж відправили до Венеції з негласною заборонаю займатися літературною діяльністю. У 1789 р. Григорія Брайковського перевели до Відня радником російського посольства, де він і помер¹³.

Незвичне своїми біографічними сюжетами також життя випускника Києво-Могилянської академії Івана Ванслова, доля якого тісно переплелася з діяльністю відомих літераторів В. Рубана, Ф. Еміна, М. Бантиша-Каменського, із якими навчався та співпрацював у різних періодичних виданнях, а згодом поринув у дипломатичну діяльність. Із 1770 р. працював у Колегії закордонних справ, згодом виконував обов'язки дипломатичного кур'єра, доставляючи урядову пошту до Швеції, Німеччини, Данії, багато зробив, обіймаючи посаду консула Росії в м. Ензем (Персія) впродовж 1776–1782 рр., що засвідчує історик В. Уляницький¹⁴.

Окремо слід сказати про вихованців Києво-Могилянської академії — очільників церковних дипломатичних місій, насамперед Іларіона Лежайського, призначеного 1714 року головою першої російської православної місії до Китаю. Зазначимо, що там архимандрит проявив себе як людина вчена, чесна й працююча, чим заслужив прихильність китайського богдыхана, який надав йому звання чиновника 5 ступеня¹⁵. Також посаду намісника першої російської православної місії в Китаї понад 12 років (1745–1757) обіймав Гервасій Линцевський (Ланцевський)¹⁶.

Намісниками російської посольської церкви у Кілі (Німеччина) були: Микита Майборода (1744–1745)¹⁷, Йов Чарнуцький (1780–1791)¹⁸.

Серед настоятелів руської посольської церкви в Італії є вихованці Києво-Могилянської академії — у Римі Феофан Авсенев, в Афінах ієромонах Антоній Капустін¹⁹.

Про одного з вихованців Києво-Могилянської академії Андрія Італінського згадував Адам Чарторийський: «Дякуючи яскравому сонцю та своєму місцезнаходженню, Неаполь завжди чудовий, хоча на той час зовнішній вигляд у нього був доволі сумний. Дипломатичні обов'язки там виконував декілька років Італінський, надісланий потім до Константинополя, а ще пізніше до Риму, за походженням українець, колишній лікар і хірург... Він вивчав археологію та фізику (як лікар). Необхідно надати належне, він дійсно чудово виконував свою справу»²⁰. До речі, Андрій Якович Італінський — доктор медицини, академік, дипломат, археолог і лінгвіст. Із 1781 року — повноважний посол Росії в кількох країнах. Одночасно вивчав філософію, археологію, історію, мови. Його було обрано членом Російської академії наук і почесним членом Римської академії. У 1812 році очолив росій-

ських дипломатів на переговорах із Туреччиною в Константинополі, які закінчилися підписанням мирного договору саме напередодні війни Наполеона в Росії, чому неабияк посприяв Італінський. Із 1817 до 1827 року жив у Римі та Неаполі як посланник Росії. Заповів значні кошти на стипендії здібним студентам Києво-Могилянської академії для вдосконалення знань із математики й фізики за кордоном²¹.

Завершити розповідь про вихованців славетної академії, якій виповнилося 400 років, буде цілком доречно згадкою про одного із засновників Київської братської школи, її покровителя та благодійника, дипломата, гетьмана Війська Запорозького Петра Конашевича-Сагайдачного. Ушановуючи пам'ять великого українського лицаря, стверджуючи ідею про безсмертя подвигів і добродійність, тодішні спудеї проголошували: «... не смертної слави достойний, Гетьмане, твоя слава в молчанію нікди не зостане!»²².

У багатій і розмаїтій історичній пам'яті залишиться слава Києво-Могилянської академії, зокрема і внесок її вихованців у європейську дипломатичну спадщину.

¹ Пахльовська О. Києво-Могилянська академія як чинник ставлення національної самобутності української культури: парадокси еволюції // Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. // Енциклопедичне видання. — К., 2001. — С. 19.

² Пахльовська О. Києво-Могилянська академія як чинник ставлення національної самобутності української культури: парадокси еволюції // Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. // Енциклопедичне видання. — К., 2001. — С. 24.

³ Пахльовська О. Києво-Могилянська академія як чинник ставлення національної самобутності української культури: парадокси еволюції // Києво-Могилянська академія в іменах

⁴ Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. / Енциклопедичне видання. — К., 2001. — С. 586.

⁵ Там само — С. 113–115, 116.

⁶ Там само — С. 121.

⁷ Там само — С. 127.

⁸ Там само — С. 191.

⁹ Там само — С. 215–216.

¹⁰ Там само — С. 407–409.

¹¹ Там само — С. 87.

¹² Денисенко А. Канцлер О. Безбородько // Старожитності. — Чис. 4 (квітень). — К., 1991. — с. 15.

¹³ Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. — С. 85–86.

¹⁴ Уляницький В.А. Русские консульства за границей в XVII веке. — М., 1899. — С. 623–626.

¹⁵ Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. — С. 316.

¹⁶ Там само — С. 322.

¹⁷ Там само — С. 345.

¹⁸ Там само — С. 581–582.

¹⁹ Тітов Ф. Стара вища освіта в Київській Україні XVI — поч. XIX ст. — Київ, 1924. — С. 418.

²⁰ Мемуари князя Адама Чарторижского и его переписка с императором Александром I. — Т. 1. / Книгоиздательство К.Ф. Некрасова / Москва, 1912 г. — С. 192.

²¹ Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. — С. 242.

²² Мищик Ю.А., Хижняк З.І. Конашевич (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович / Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. — С. 273.

Volodymyr DENYSENKO,

Doctor of Historical Sciences;

Oleksii KYIKOV,

Director of the Directorate «Diplomatic Service»

WISE INHERIT GLORY

This article is about the diplomats-alumni of Kyiv-Mohyla Academy. Its glorious history and contribution to world civilization are undeniable. Among the students of the Academy there were many of those who chose to carry out diplomatic activity. They were students and teachers. Notably, among them was Oleksandr Bezborodko whose contemporaries were delighted with his diplomatic skills. With good reason James Harris, the English Ambassador (envoy) in St. Petersburg, wrote: «Bezborodko played the first fiddle in both internal and external affairs».

Hryhoriy Braika (Braikowskij) began his diplomatic career as the Russian Embassy Counsellor in Venice in 1783. Hryhoriy was also known in journalistic circles as the publisher of the monthly magazine «Sankt-Peterburgskiy Vestnik», which was being published in 1778–1781.

Fedir Veshnyak also was the student of the Academy. He carried out the diplomatic assignments of Bohdan Khmelnytsky, who led the first Cossack Embassy in Warsaw in 1648 and headed the diplomatic missions in Moscow in April-May of 1649. Ivan Chornota who met A. Kysel in Pereyaslav in 1649. Hetman Ivan Vyhovsky and Fedir Vyhovsky both are the creators of the Treaty of Hadiach in 1658. In this treaty was alleged the independent basis of Ukraine as a state formation and the worthy organizers of the resistance of the Russian military aggression (the famed battle of Konotop).

The glory of Kyiv-Mohyla Academy and the works of its students at the diplomatic fields will always remain in the historical memory.

Keywords: Kyiv-Mohyla Academy, alumni, diplomats, international relations.

Ірина МАТЯШ,

*доктор історичних наук,
професор, заслужений діяч науки і техніки України,
професор Дипломатичної академії при МЗС України*

ДОЛЯ ДИПЛОМАТИЧНОГО АРХІВУ ЄВГЕНА СЛАБЧЕНКА

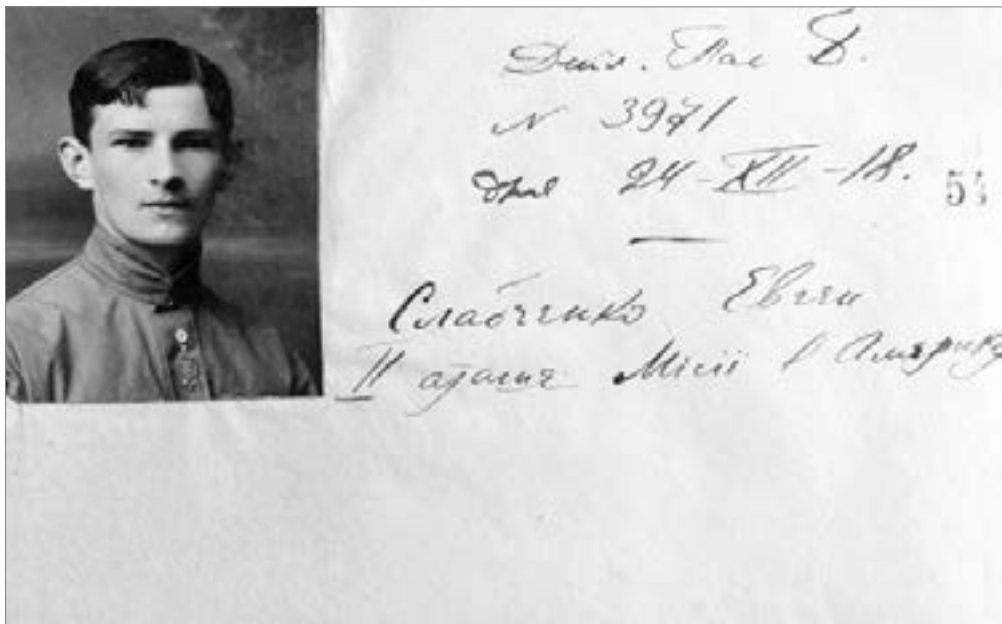
Збирання Світової бібліотеки україніки та Дипломатичного архіву в її складі було головним заняттям Євгена Слабченка¹ (Ежена Деслава) впродовж багатьох років. Поняття «дипломатичний архів» він розумів дещо ширше, ніж нині прийнято в міжнародному праві («сукупність документованої інформації, утвореної в діяльності відомства закордонних справ та його закордонних представництв» [1, с. 81–82]), розширюючи та включаючи до складу своєї колекції як оригінали та копії міжнародних угод, офіційних документів, утворених у діяльності дипломатичних представництв, так і особисті документи дипломатичних працівників, мапи та фотодокументи різних часів, друковані матеріали на теми міжнародних відносин і дипломатії. У справі формування «збірки і архіву» його найближчими порадниками, консультантами, а почасти й співрозробниками концепцій (що неодноразово мінялися), були власники великих документальних зібрань — відомі українці, колишні дипломати: Михайло Єремійв та Євген Бачинський. Попри те що стосунки між цими двома діячами були напружені, Є. Слабченко розраховував на їхній досвід і знання, пробував знаходити компроміси у спілкуванні та планував об'єднати всі зібрання для створення української музейно-архівної установи на чужині. Його документальна колекція, що містила унікальні джерела з історії української дипломатії періоду її становлення за доби УНР та Української Держави, у майбутньому, за задумом власника, мала потрапити в Україну. Євген Слабченко свідомо заповідав збірку за єдиної умови: «коли Україна стане справді незалежною Державою, цей Музей-Архів передати в Київ» [2, с. 107]. У березні 1963 року (незадовго до раптової смерті), як щирий патріот України, він наголошував: «збірка Україніки і мій архів будуть перевезені в Швейцарію і я вже дістав гарантію від швейцарських офіційних чинників, що збірка і архів будуть передані лише в розпорядження Уряду Суверенної України» [2, с. 124].

Очевидно, що ця ідея створення бібліотеки й архіву української еміграції не була новою. На той час уже стала історією діяльність Музею визвольної боротьби України в Празі (1925–1948) [3–5], із багатьма діячами якого Є. Слабченко був добре знайомий. Відомі йому були й гострі дискусії про місце розташування фондів МВБУ та потребу перенесення його на Північноамериканський континент, що велися з кінця 1920-х років. Каленик Лисюк пропонував профінансувати спорудження будинку для фондів МВБУ в Швейцарії [3, с. 81]. Михайло Єреміїв висловлювався за створення Женевської філії МВБУ, куди планував передати свій архів, і бачив себе в ролі її завідувача [6, оп. 1, спр. 463, арк. 56]. Євген Бачинський пропонував створити в Женеві філію Бібліотеки ім. С. Петлюри й готовий був передати туди на особливих умовах своє документальне зібрання [5, с. 231–232]. Андрій Жук розглядав можливість створення окремого архіву-музею ЗУНР [7]. У Канаді та США перші українські архіву-музеї постали в 1940-х роках: 1944 р. — Осередок української культури і освіти у Вінніпезі; 1945 р. — Музей-Архів УВАН у Нью-Йорку; 1948 року — Український інститут Америки в Нью-Йорку [5, с. 412–427]. А в 1954 році Каленик Лисюк заснував в Онтаріо (Каліфорнія, США) Український національний музей і бібліотеку як спадкоємця МВБУ. Власники великих документальних колекцій (Євген Бачинський, Михайло Єреміїв, Андрій Жук та ін.) плекали надію створити приватні музеї, зберігши тим самим свої документальні скарби. Зрештою, їхні зібрання знайшли місце в канадських архівах [8]. Коли фонди МВБУ в Празі формувалися з приватних колекцій і документальних фондів дипломатичних та інших державних установ, переданих на зберігання переважно керівниками дипломатичних місій УНР, що опинилися у вимушеній еміграції, основним принципом комплектування архівів-музеїв на чужині залишалися добровільні документальні пожертви, що забезпечувало надалі збереження документів та передбачало запровадження інформації, що містилася в них, до наукового обігу. Відповідно потрапляли на зберігання також і документи офіційного походження, оскільки серед українських емігрантів були державні службовці різних рангів (від міністрів до працівників канцелярій) міністерств і відомств УНР, які свого часу вивезли ці документи, та дипломати, котрі зберегли у власних колекціях документи дипломатичних місій. Менша частина таких колекцій за різних обставин повернулася в Україну [5, с. 287–326], більша — залишилася в тих країнах, де було завершено їх формування. Подібним став фінал «долі» Дипломатичного архіву Євгена Слабченка, сформованого шляхом цілеспрямованої евристики.

Євген Слабченко, який здобув визнання наприкінці 1920-х років на ниві європейського кіноавангарду, долучився до збирання українських архівів на початку 1950-х років. Саме він першим серед власників документальних зібрань запровадив термін «дипломатичний архів» для означення колекції документів, що утворилася в результаті діяльності дипломатичних установ та особистих документів дипломатів. Більше того, у його амбітних планах було створення Українського дипломатичного інституту як наукового товариства зі спеціалізованим видавництвом. Новий для себе напрям зацікавлень він відкрив під впливом ознайомлення з діяльністю архіву Осередку української культури і освіти у Вінніпезі, потрапивши до Канади 1949 року в пошуках роботи на ниві кіно.

На той час Слабченко мав достатній операторський і режисерський досвід діяльності в кіноіндустрії Франції, Іспанії та Швейцарії та репутацію «доброго кінотехніка (фільмовий декупаж, мізансцена, дубляж і монтаж)» [2, с. 19]. Його кінокар'єра почалася невдовзі після приїзду в Париж із Праги, де він деякий час після невдалої спроби стати дипломатом [9] мешкав на емігрантській околиці — Біянкур. Згодом Євген Слабченко в оповіданні «Хата на колесах» [2, с. 158] так зображував цю частину Парижа. «Білянкур є фабричне паризьке передмістя. Сірий вигляд, повітря отруєне сажою, відсутність дерев... Будови симетричних майстерень-ательє рів[но] займають довгі ділянки: тут знаходяться великі заводи самоходів Рено. Головним осередком білянкурського життя є Національна площа, на яку виходить найбільша брама заводів Рено. Довкола площі — маленькі каварні та ресторани, так само як і брама, добре знайомі багатьом паризьким українцям, що за часи своєї емігранщини працювали “на Рено”». Так само, як і багато інших емігрантів, Слабченко починав «життєву кар'єру» «простим робітником на заводі Рено» [10, с. 114]. Матеріальні труднощі, неналежне знання мови, забутої за п'ять років, які відділяли його від часу завершення гімназійної освіти, шкільна наука були суттєвою перешкодою для отримання університетської освіти. Проте винахідливий юнак безпомилково знайшов точку докладання своєї бурхливої енергії та нереалізованих амбіцій. У цьому районі було розміщено Біянкурську кіностудію, яка часто давала можливість емігрантам «попрацювати в кіно» — набирала статистів. Серед них, очевидно, був Євген. Тоді й виникло його захоплення цим модним мистецтвом.

У квітні 1924 року він закінчив спеціальні курси кіномеханіків [11, с. 34], а навесні 1925-го став слухачем російської навчальної кіностудії, де викладали соратник автора теорії «фотогенії» Луї Деллюка й творець теорії мистецтва «ліросфера» Жан Епштейн, актор німого кіно красень Осип Руніч (Фрадкін) та інші діячі культури. Жан Епштейн був також учасником утвореного 1921 року Альберто Кавальканти

Клубу прихильників кіно в Парижі, де ділився своїми враженнями зі слухачами. Саме у Ж. Епштейна Є. Слабченко вчився використанню крупного плану, подвійної експозиції, оптичної деформації, нестандартним прийомам монтажу. Навчання в російській кіностудії тривало недовго. Восени приватний заклад закрила паризька поліція за рішенням суду через звинувачення у зйомках порнофільмів.

Одночасно на сторінках газети «Русское время», редактором якої був епатажний журналіст і видавець киянин Олександр Філіпов, свого часу співвидавець газети «Голос Києва», упродовж весни 1925 — літа 1926 років у розділі кінохроніки з'являлися його стислі дописи про кіноновини, підписані акронімами «С.», «Е.С.», «ЄдС» та ін. Від 1925 року він почав співпрацювати з румунським журналом «Сінема», що виходив у Бухаресті, як автор рубрики «Кіно за кордоном», а 1926-го його ім'я з'явилося серед членів редколегії цього часопису. Свої матеріали він підписував творчим псевдонімом Ежен Деслав (Ежен де Слав) — французький варіант імені Євген (Ежен) і прізвище-псевдонім, що означає «зі слов'ян». У складі редколегії він числився під своїм справжнім ім'ям, яке зазвичай закордонні видання плутали й писали як «Славченко». Щодо потреби вибору псевдоніма Є. Слабченко згодом писав у оповіданні «Пан Серж»: «На Монпарнасі

його називали — “Серж”. Іноді, щоб краще пояснити про кого іде річ, додавали до “Сержа” — “Укренієн”, тобто українець. Прізвище його ніхто не міг запам’ятати. Воно було задовге й зашироке, всі спроби скоротити й зробити це прізвище більш аеродинамічним були невдалі» [2, с. 158]. Від середини 1920-х років Слабченко переважно послуговувався творчим псевдонімом.

1926 рік був позначений іще однією важливою подією в його житті: він увійшов до кола засновників Гуртка молодих письменників, художників і кіноавангардистів на Монпарнасі, членами якого були Шарль Вульф (Charles Vouloff), Жорж Пілон (Georges Pilon), Арманд Нуд (Armand Naud), Наталі Жардін де Лаваль (Natalie Guerquin de Laval) та ін. Мріяв зняти власне кіно. Того ж року зробив спробу розпочати університетську освіту — записався на юридичний факультет Сорбонни на 1926–1927 навчальний рік. Однак числився там лише протягом першого триместру [11, с. 31]. Аби бути ближчим до мистецтва, Є. Слабченко деякий час працював електротехніком і декоратором у паризькій Опері, помічником режисера в театрі Жоржа (Георгія) Пітоєва. Свої «Кіноетюди» він надсилав до всіх відомих мистецьких часописів Праги, Лондона, Софії, Москви. 1927 року став ще й французьким кореспондентом ВУФКУ, активно друкувався в київському журналі «Кіно», створив клуб «Друзі українського кіно» як паризьку філію київського Товариства друзів радянського кіно.

Тріумфальним виявився для Євгена Слабченка 1928 рік. Тоді він створив фільми «Марш машин» та «Електричні ночі», яким судилося увійти до класики кіноавангарду, як і його псевдоніму — Ежен Деслав — залишитися в історії світового кіно. Окрилений успіхом у кіно та кіножурналістиці, Деслав зняв 1929 року новий фільм — «Монпарнас». «Вечір на Монпарнасі: переповнені тераси каварень, рух, світло, гомін, різноманітні мови, раси, фахи. Талан поруч з бездарністю, мільонер коло бідолахи артиста, що не має чим заплатити...», — таким він хотів показати на екрані цей богемний куточок Парижа» [2, с. 158]. Із прем’єрними показами фільму Деслав-Слабченко об’їхав кілька європейських столиць, де шукав славу та заробіток на майбутнє. Відтоді Деслав вирішив не зраджувати кіномистецтву й брався за будь-яку роботу в цій сфері. 1936 року він одружився з французенкою Деніз Борне (Denise née Bogner), яка впродовж усього життя була йому вірним другом і зробила останнє розпорядження щодо його Дипломатичного архіву.

Під час Другої світової війни митець залишився поза політикою. Постійні пошуки заробітку привели його в Іспанію, деякий час Ежен Деслав працював для Спілки «Середземноморське кіно» в Мадриді. Водночас пробував започаткувати серію брошур українською мовою: «Вміння поводитись», «Вміння їсти», «Вміння плекати красу», потрібних, на його думку, «кожній культурній людині — чоловікові і жінці»

[2, с. 29]. Рукописи надсилав Євгенові Бачинському, сподіваючись на його допомогу в організації їх публікації. Однак той, хоч дієво допомагав Слабченкові, щодо його письменницького хисту ілюзій не мав. «Повістярського таланту на мою думку у Вас великого немає, — писав він авторові, — але читаються вони з приємністю і будуть мати успіх напевно. Ще скорше спомини з емігрантського життя, хоч взяті з ріжних уст і іноді фантастичні (наприклад про Інститут краси в Женеві!). Мова жива й добра, але треба її більш обробити. Тепер в Україні великий попит на емігрантську літературу і Ваші оповідання будуть мати успіх. Про це не турбуйтеся. Але через них Ви до красивого письменства не увійдете!..» [2, с. 208]. На початку 1948 року Слабченко розпочав писати роман «з життя українських дипломатичних місій 1918–1921 років» «Український дипломатичний кур'єр» [2, с. 53], доля якого поки що невідома. Часто декларуючи свою причетність до світу дипломатії, Євген Слабченко ще не раз звертався до цієї проблеми в різних видах своєї діяльності.

У листопаді 1948 року кінооператор повернувся в Ніццу, щоби «відновити кіно-зв'язки та відремонтувати помешкання», яке дружині вдалося зберегти під час війни, та зі сподіванням отримати більш оплачувану працю, ніж у Мадриді. Подружжя мешкало за адресою: 6 bis avenue Durante Nice. Звіди Слабченко розсилав численні листи особам, установам, товариствам, мистецьким організаціям у Франції, Іспанії, США, Канаді, інших країнах, а також у радянській Україні та Росії.

Від вересня 1949 року Деслав-Слабченко почав брати участь у Каннському кінофестивалі. Там він зустрівся зі своїм давнім знайомим — Володимиром Винниченком, домовився про «фільмування» його побуту. Проте виконання домовленості дещо відклав, оскільки того ж року виїхав до Канади в пошуках режисерської роботи та доброго заробітку. Як він згадував згодом, ніхто із земляків його рішення морально не підтримав («“Не їдьте, згинете з голоду на льоду Канади!” — писали земляки» [2, с. 166]). Очевидно, не в останню чергу під впливом таких застережень Євген Деслав не знайшов для себе місця на канадському кіноринку та повернувся в Європу. Однак невдовзі переконався в тому, що «кінопродукція в Канаді постає, існує і завдяки телебаченню буде розвиватись» і пошкодував про своє рішення: «Видатних кінотехніків у ній немає, а я працюю в Мадриді на користь іспанської кінематографії» [2, с. 167].

Проте подорож до Канади мала неочікуваний результат. Є. Слабченко познайомився з діяльністю Осередку української культури і освіти у Вінніпезі, його архівом, бібліотекою і музеєм і зацікавився проблемою збереження документальної спадщини українців у сенсі локалізації їх колективної пам'яті поза межами України та репрезентації української ідеї. Отримання матеріальної вигоди від такої роботи також передбачалося. Він сподівався, що знайде людей, які передадуть до його уста-

нови не лише свої книжки, але «і свої заощадження за тестаментом». Доброю нагодою для встановлення таких контактів стала можливість узяти участь у Першій зустрічі українських митців Америки й Канади з громадянством у Торонто, підготовку до якої було розпочато в травні 1954 року [12, с. 3–4, 76]. Книга, що вийшла внаслідок цієї зустрічі, мала присвяту: «Честі і пам'яті тих з наймогутнішого і найбільш атакованого бастиону України, — української культури — тих, що у смертельній боротьбі з Московщиною впали, падуть та падатимуть, поки на Сході Європи не стане вартовим миру, свободи, добробуту і вільної, щасливої творчої праці людини Українська Держава» [12, с. 5]. У червні 1954 року Деслав-Слабченко звернувся до всіх українців, що «мають фільмові матеріали навіть і дуже короткі» з пропозицією передати йому ці матеріали на зберігання в Український кіноархів, щоб уникнути їх загибелі. На той час у його архіві вже було зібрано сюжети, зняті в Європі: відомі українські діячі, українські військові провідники, українські мистці, що працювали в Парижі, декілька сцен із життя українців у Празі й у Мадриді. Матеріал зберігався у відповідних умовах, що сприяло забезпеченню збереженості негативної та позитивної плівки [2, с. 173]. Рекламування діяльності в цій сфері Слабченко фактично не припиняв, залучав до неї знаних співвітчизників, розшукував дарувальників, а іноді купував бібліотечно-архівні колекції українських діячів.

Результатом активної пошукової роботи стало започаткування 1954 року «Збірки україніки» («Світової збірки україніки», «Міжнародної бібліотеки українознавства»), створення Українського кіноархіву, Архіву української еміграції (з перспективою перетворення його на Східноєвропейський архів), Українського дипломатичного інституту та інших архівних проєктів.

Участь у Міжнародному кінофестивалі ЮНЕСКО в Локарні в липні 1954 року вже була чітко мотивована з цих позицій — Євген Деслав-Слабченко там «робив велику пропаганду українській справі» [2, с. 64]. Аналізуючи твори, удостоєні премії Гонкура — найбільшої літературної премії Франції, — «Час мертвих» П'єра Гаскара та німецької премії Лессінга в Гамбурзі — «Аж до світанку» Альбрехта Геза, присвячені людському виміру подій Другої світової війни, Деслав висунув ідею «встановити українську премію в 1954 році за твір, написаний чужою мовою, де Україна є найкраще показана» [2, с. 169].

Надалі Є. Слабченко використовував мистецькі майданчики для популяризації свого нового захоплення. У лютому 1955 року в рамках «Української міжнародної культурної акції» він організував виставку української книги в ательє Миколи Приходька в Торонто. Наступна акція, присвячена виданням про Україну іноземними мовами, відбулася під час чергового Каннського кінофестивалю. На той час збірка Деслава мала 400 назв, найціннішими примірниками були книжка

про Україну китайською мовою, видана в Харбіні 1939 року, та канадські книжки про Україну, видані після 1945 року.

Щодо подальшого розвитку збірки україніки Є. Слабченко консультувався з М. Єремійвим. Той підтримував ідею колеги щодо створення бібліотеки українознавства, хоч і пробував її «редагувати» з урахуванням свого попереднього досвіду та власних нереалізованих ідей. Він вважав актуальним «утворити Центральну Українську Бібліотеку і постійний Культурний Центр (на зразок Академій, які існують по всіх більших містах Франції та Швейцарії. Встановити титул “Амбасадора Української Культури” і призначити для кожної більшої держави заслужену людину, яка має відповідні здібності, заслуги і зв’язки)» [13, файл 46]. Як можливих фінансових донорів у цій справі розглядав Південноєвропейський фонд у США («вони дають УВАН в Нью-Йорку 60.000 доларів річно, — отже можуть дати і на бібліотек» [13, файл 47]), фонди Рокфеллера й Карнегі.

Під впливом ідей М. Єремійва та з надією, що той, як обіцяв, «буде далі вести акцію в ЗДА», щоб його «призначили (і дали гроші!!!) представником УККА в Європі з осідком у Женеві» [13, файл 47], Слабченко дещо змінив концепцію. Відтак ідея формування Збірки україніки трансформувалася в спробу створення «Міжнародної бібліотеки Українознавства» з осідком у Швейцарії (Женеві або Лозанні). З метою інтелектуального та фінансового забезпечення проекту колекціонер планував створити «Почесний Комітет Міжнародної бібліотеки Українознавства», до якого серед перших запросив Є. Бачинського з дружиною. Є. Бачинський натомість скептично ставився до «затії» заснування «Міжнародної бібліотеки Українознавства»: «Це буде, як звичайно, “солом’яний вогонь” кількох ентузіастів і не принесе нічого сталого і позитивного!» [2, с. 231].

Та песимістичні зауваження поважного українця не розхолоджували Є. Слабченка. Він використовував усі можливості для реалізації задуму, пробував започатковувати пов’язані з цією працею видавничі проекти. Найбільше його захопила ідея створення «Дипломатичної історії України», яку він згодом назвав «головною справою» свого життя. Водночас планував підготувати «Український світовий путівник» («Всесвітній путівник для українських туристів»), призначений для українців-туристів, що подорожують по світу. Структурування було передбачено за країнами із зосередженням уваги на зв’язках з Україною: «Українське та історичне має кожне місто, названо українських митців, адреси українських закладів, музеїв, що мають українські експонати, відомості про знаних українців». У серії мали побачити світ путівники: «Україна і Франція», «Україна й Італія», «Україна і Швейцарія», «Україна й Іспанія», «Женева, Лозанна, Вевей і Монтре в літературі 19-го століття», «Український Ватиканський путівник» тощо. Першим він запланував видати «Український путівник

у Швейцарії» (інші назви: «Путівник по Швейцарії для українських туристів», «Українці в Швейцарії і швейцарці в Україні»). За браком часу, грошей, необхідної наукової компетенції автора ідеї ці важливі проекти практично не знайшли втілення.

Починаючи з березня 1958 року свої документи почав надсилати йому капітан Святослав Шрамченко (помер 18 липня 1958 року) — матеріали про себе, свою біографію, фото, статті, документи й навіть пакунок українських грошей. Капітан дуже хотів, аби колись найбільший корабель Чорноморського флоту носив його ім'я, а зроблений власноруч альбом потрапив до Українського Морського Музею Вільної України [2, с. 88]. Іншого шляху туди, ніж через Збірку Євгена Слабченка, він не бачив. У липні 1958 року колекціонер купив архів композитора Федора Якименка з багатьма невиданими композиціями і архів дипломатичних нот, меморандумів, меморіалів УНР, ЗУНР і центру УНР за кордоном відомого українського діяча, удова якого, підписуючи акт продажу, зобов'язала не подавати ім'я чоловіка [2, с. 87]. У квітні 1959 року він дістав з Австралії колекцію матеріалів про Карпатську Україну. Зростання бібліотеки виводило на нові ідеї — накопичені документи склали основу «одинокого в світі “Архіву Телевізії”» [2, с. 102].

Найбільшими документальними надбаннями Слабченка на початок 1960-х років стали бібліотека й архів сина протоієрея Києво-Софійського собору Симеона Трегубова Григорія Трегубова, випускника 1-ї Київської гімназії та університету Монпельє, ученого-біолога, директора Вілла-Франкської зоологічної станції, та бібліотека підприємця, власника невеликого готелю в Сошо Данила Гречкосія — разом близько 5000 томів. На віллі останнього в Ніцці (за адресою: 20 bis Avenue Mont-Rabeau²) через деякий час було розташовано Світові збірки українці; згодом тут оселився також її упорядник із дружиною. Збірки мали такі відділи: загальний літературний, дипломатичний архів, українська дипломатична бібліотека; архів українських письменників, митців, науковців та чужинців («співпрацьовників Української Справи»), приватні архіви українських діячів, депоновані у збірці.

Маючи на меті збирання книг і документів з української тематики, Євген Слабченко не дбав про цілісність отримуваних колекцій. «Я все цікаве українське вибрав [...] для моєї збірки українці, а все не цікаве (російською мовою) тепер ліквідую — головним чином обмінюю на українські книжки» [13, файл 47]. Шлях обміну й пожертв виявився продуктивним. Так, Польський літературний інститут у Парижі та редакція польського часопису «Культура» надіслали в обмін на польські книжки видання, присвячені Україні; відома балерина українського походження Рома Прийма подарувала свої фото; Михайло Єремійв передав добірки «Офінору». Поступово обсяг збірки зростав. У складі Української Дипломатичної Бібліотеки ви-

окремлювався відділ Західної України, де накопичувалися матеріали про зв'язки Станіслава Лещинського зі Львовом, про Наполеона й Галичину, про окупацію Тернопільщини царськими військами, про зустріч у Чернівцях австрійського цесаря Франца I та російського царя Олександра I у жовтні 1823 року тощо.

М. Єремійв ставився до дій Є. Деслава дещо упереджено, очевидно, з огляду на (не власний) негативний досвід у подібних проектах та схильність колеги до перебільшень і самореклами (Є. Бачинський цю рису Слабченка називав «хлестаковщиною»), однак постійно контактував із ним, пробував заручитися підтримкою женецьких наукових кіл і навіть пропонував своє помешкання («4 великих покої і 2 менші») під розташування збірки. Як журналіст і науковець, альтернативою він убачав ширший варіант створення Слов'янської бібліотеки, однак при цьому установа повинна була б мати статус наукової. «Ідея моя слідує, — писав він Деславу, — заложити бібліотеку і при ній наукову установу, де б могли відбуватися відчити на українські теми, а також видавати власний бюлетень» [13, файл 48].

На червень 1962 року Світова збірка україніки Деслава-Слабченка налічувала понад 4000 книжок про Україну й на українські теми. Архів складався з 15 000 витинок із преси про Україну та 600 тек із документами, рукописами, творами українських письменників, художників, артистів, композиторів, науковців, дипломатів та історичних діячів, що перебували за межами України, та 300 тек матеріалів про чужинців, пов'язаних із Україною та українською культурою.

У лютому 1963 року ідеї Слабченка знову еволюціонували. Потребуючи уточнення концепції, він писав М. Єремійву: «Мене часто під час побуту в Швейцарії питали чому ми не створимо “Institut des Studes Ukrainiennes”. Подумайте над цим, — але нема й що казати що в управі такого інституту я мушу мати відповідне місце» [13, файл 48]. У березні 1964 року у зв'язку з підготовкою «Дипломатичної історії України» виникла думка про створення дипломатичного видавництва з осідком у Женеві, директором якого він хотів бачити М. Єремійва. Назва — «Український Дипломатичний Інститут», що прирівнювало б їхню діяльність до наукового товариства чи академії [13, файл 48]. Таким способом він повертався до пропозицій М. Єремійва.

У квітні 1964 року Дипломатичний архів Є. Деслава поповнився цінними документами — «матеріалами Токаржевського про дипломатичну діяльність УНР (і гетьманської в Царгороді, з текстами [...] українських і турецьких)» [13, файл 48]. Нові надходження систематично висвітлювалися в пресі, але на пораду М. Єремійва було засновано ще й «Вісті Збірки». У складі збірки й Дипломатичної бібліотеки на той час уже налічувалося 4780 позицій. Архів мав 5700 вирізок про Україну, Київ, 359 мап України, 240 фотографій тощо. Важливим при цьому залишалося питання доступу до фондів і легалізації уста-

нови. На думку М. Єреміїва, вільний доступ сприяв би посиленню авторитету установи. Він радив Є. Деславу в рекламі збірки зазначати, що «Ви тримаєте свою Збірку до послуг українських науковців і резервуєте для бажаючих працювати кімнату при Збірці» [13, файл 48]. І якщо власник збірки цілком із цим погоджувався, то питання проведення процедури її реєстрації в державних установах не розглядав як можливе. «Що до “легалізації” моєї бібліотеки і архівів то у Франції це неможливо, — вважав він. — Я не бачу в цьому жадної користі для мене. Легалізація коштує якихось 200 — 300.000 старих франків, і “легалізовану” бібліотеку я не зможу нікуди без спеціального дозволу Національної бібліотеки вивезти. Що до субсидій, то це дурниці» [13, файл 48].

У цей час, а саме 24 травня 1964 року, у Києві в жахливій пожежі загинуло майже 20% книжкового фонду Державної публічної бібліотеки Академії наук УРСР [14, 15]. Звістка про втрату близько 500 тисяч одиниць літератури на суму 117 тис. крб однієї з найбільших книгозбірень Європи негайно облетіла світ. Радіо «Свобода» в режимі щогодинного повтору транслювало таку інформацію: «Звістка про пожежу в бібліотеці АН УРСР настільки жахлива, що можна уявити собі, що українська культура понесла непоправні втрати. Не лише українська культура, а й світова культура чимало втратила, оскільки в бібліотеці АН України зберігаються цінності, які мають всенародне значення» [14]. Натомість партійно-державне керівництво республіки намагалося замовчати трагедію, що породжувало підстави для свідомих українців³ вважати підпал наукової бібліотеки спеціальною акцією радянських спецслужб⁴.

Звістка про пожежу в академічній бібліотеці стимулювала Є. Слабченка до завершення свого тривалого проекту. Хоч як не дивно, його в цій ситуації цікавили передусім не причини підпалу й катастрофічність втрати, а власні перспективи. Він уважав, що у зв'язку з утратою книжкового фонду в Києві зросло значення його збірки, тому вирішив «ропочати [...] негайно акцію за створення великої центральної Української бібліотеки в Женеві з метою охоронити те цінне, що маємо за кордоном» [13, файл 48]. Однак уже в грудні 1964 року стало зрозуміло, що він запізнився. Відтак він задумався над продажем бібліотеки, розраховуючи отримані кошти використати на видання українських книжок. «Мені пишуть з Парижу (Унеско) що Київська Академія бажала би купити мою бібліотеку. Але як зробити з ними зв'язок? — ставив він чергове запитання перед М. Єреміївим. — Подумайте про це» [13, файл 48]. Очевидно, що ця ідея не знайшла втілення. Хоч шанси для її реалізації існували. 21 листопада 1965 року віце-президент АН УРСР акад. І.К. Білодід повідомляв президію ЦК КПУ серед іншого про те, що з числа 500 тисяч утрачених книжок із дублетного й ре-

зервного фондів повернуто на полиці 250 тисяч одиниць літератури та придбано ряд унікальних книжкових колекцій [14].

Залишалося активізувати дії щодо оформлення архівних зібрань. («Як Ви вже знаєте, писав він М. Єремійву, — наш проєкт створення Бібліотеки перехватили в Лондоні, — треба щось робити інше⁵. Швейцарська преса час від часу пише про необхідність створити музей рефюжу (політичного) гадаю що ми можемо зробити перший крок з нашого боку і створити Архів Української Еміграції (поки що української але з можливістю побільшати Архів на Східно-Європейський). Це дасть змогу звернутись до всіх українських бібліотек передати до Архива всі свої дублі, на збереження яких вони не мають місця. В паризькій бібліотеці дублі лежать просто на долівці навіть не зв'язані. В Мюнхені дублями розпалюють грубки. Я маю кілька сотень дублів і охоче передам їх до такого Архиву. У Франції є люди, які передадуть до такого Архиву не лише свої книжки але і свої заощадження за тестаментом» [13, файл 48].

Однак щедрих жертводавців не було. На початку січня 1965 року він вирішив «справу з бібліотекою... поки що відкласти» й зосередитися на підготовці «Дипломатичної історії України». Найважливішим у цих умовах став для нього склад перлини його Збірки — Дипломатичного архіву. Він продовжував вишукувати документи, які мали відношення до історії дипломатії, міжнародних відносин, особисті документи (зокрема фото) українських дипломатів. Справжньою подією було для нього повідомлення іспанських колег про те, що в архіві МЗС Іспанії в Мадриді є листування графа Михайла Тишкевича з королем Альфонсом XIII з українських питань.

10 вересня 1966 року Євген Слабченко раптово пішов із життя. Жодних розпоряджень щодо долі Світової збірки україніки та Дипломатичного архіву він не залишив. Невдовзі після його смерті документальне зібрання обсягом «близько 5000 досьє» («20 дерев'яних скринь кожна приблизно по 30 кг»: особисті документи, документи дипломатичних місій УНР та їхніх співробітників, фільми, кіносценарії, листування, відгуки про фільми, контракти з кінофірмами, газетні вирізки, рукописи новел і сценаріїв, повні зібрання закордонних періодичних видань: «Офінор», «Вісник Союзу визволення України», фотодокументи тощо) придбав у вдови Слабченка Деніз Слабченко-Борне музикознавець, скрипаль, педагог, знаний у Франції український громадський діяч Аристид Вирста. Достеменно невідомо, чи це була його власна ініціатива, чи громадське доручення перевезти зібрання з Півдня Франції в Париж. Однак точно відомо, що вже в жовтні Деніз Слабченко-Борне отримала кілька пропозицій щодо продажу архіву чоловіка. Серед перших були запити з Канади й від проф. Вирсти. Маючи сумніви щодо ціни документального зібрання, вона звернулася до Михайла Єремійва за порадою, оскільки «не хо-

тіла зберігати всі ці цінні книги дуже довго», не лише через те, що мала матеріальну скруту після передчасної смерті чоловіка, а й тому, що хотіла бути «впевненою до кого потраплять книжки», бо «також не вічна». Ситуацію ускладнювало те, що жінка не могла знайти складений Деславом каталог зібрання, без якого важко було оцінити його вартість. М. Єреміїв згадав про суму в 150 000 франків, запропоновану представником ЮНЕСКО в 1963 році, однак радив не поспішати й висловив бажання приїхати на допомогу для оцінки архіву та спілкування з покупцями. Утім невдовзі проф. Вирста викупив архів за 10 000 доларів [11].

Україна втратила шанс повернути це надзвичайно цінне зібрання. На початку 2000-х років на запит Леоніда Череватенка через Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей Посольство України у Франції повідомляло про бажання проф. Вирсти продати архів, але коштів на його придбання не знайшлося. Документальне зібрання Євгена Слабченка викупив французький кінознавець українського походження Любомир Госейко, який багато чим прислужився поверненню імені кіномитця та колекціонера із забуття. Доля Дипломатичного архіву Слабченка повторила долю багатьох документальних скарбів, які досі, всупереч мріям їхніх утворювачів (Євгена Бачинського, Михайла Єреміїва, Андрія Жука, Івана Огієнка, Яна Токаржевського-Карашевича), не знайшли шляху на батьківщину. Документи, які залишилися за межами України, мають колосальний джерельний потенціал для вивчення історії міжнародних відносин і персоналій видатних дипломатів. Їх можна умовно назвати «Дипломатичний архів української еміграції». Він потребує спеціального вивчення як із точки зору складу й змісту документів і джерельного потенціалу щодо дослідження історії розвитку міжнародних відносин України, персоналій видатних дипломатів та історії дипломатії, так і з точки зору можливості повернення цих документів до України.

Нижче подаємо два листи — фрагмент листування дружини Євгена Слабченка — Деніз Слабченко-Борне та Михайла Єреміїва з приводу долі архіву Слабченка. Документи зберігаються в Бібліотеці та архівах Канади, у фонді Михайла Єреміїва. Неофіційний переклад із французької мови здійснили В.Б. Гуртенко та А.В. Василенко.

¹ Слабченко Євген Антонович (псевдоніми: Ежен Деслав, Євген Деслав, Євген Деслав-Слабченко, Євген де Слав та ін.; криптоніми: Є.Д., Е.Д., Д., ED; 8 грудня 1899 р., м. Таганча Канівського повіту Київської губернії (нині — Черкаська обл.) — 10 вересня 1966 р., Ніцца) — український громадський діяч в еміграції, кінорежисер, кінооператор, колекціонер бібліотечних і архівних зібрань, автор «Дипломатичної історії України». У юнацькі роки був одним із засновників дружин бойскаутів у Білій Церкві, 1919 року долучився до повстання Січових Стрільців, деякий час перебував у найближчому оточенні Симона Петлюри і Володимира Винниченка. У січні 1919 р.

- призначений до складу Надзвичайної дипломатичної місії УНР в США. Не потрапивши до місця призначення, залишився в еміграції, мешкав у Празі, Подєбрадах, став засновником української пластової дружини в Празі. На початку 1920-х переїхав у Париж, почав займатися мистецтвом кіно (автор класичних вірців кіноавангарду «Монпарнас», «Електричні ночі», «Марш машин», «Генерали без ґуздиків» тощо), став активним автором більшості світових часописів із цієї тематики, був представником ВУФКУ в Парижі, працював у Франції, Іспанії, Швейцарії.
- ² За цією адресою нині працює консульство Алжиру у Франції: CONSULAT D'ALGÉRIE 20 bis av Mont Rabeau.
- ³ Чітку позицію щодо невідповідності масштабам трагедії судового процесу з приводу підпалу бібліотеки висловили незламні борці проти тоталітарного режиму — Євген Сверстюк та Іван Світличний у памфлеті «З приводу процесу над Погружальським». Поширення памфлету вважалося державним злочином. «Злочинцями» на цій підставі стали Михайло та Богдан Горині, Михайло Осадчий, Михайло Косів та ін.
- ⁴ На думку українських істориків О.Г. Бажана та Ю.З. Данилюка, версію про організований спецслужбами підпал бібліотеки з метою знищення унікальної колекції українки та рукописних фондів, породила сама система, яка невинувато утаємничувала будь-які екстраординарні події в житті суспільства. Як з'ясували дослідники, найбільших ушкоджень зазнали фонди літератури з географії, медицини, деяких технічних дисциплін; наявність під час пожежі якихось спеціальних речовин, які завадили якнайшвидшому гасінню, не підтверджено архівними документами [14].
- ⁵ Є. Слабченка непокоїла діяльність Української видавничої спілки в Лондоні, яка напередодні відзначила 15-річчя видання журналу «Визвольний шлях», і активно друкувала українські книжки.

№ 1

Лист Деніс Слабченко-Борне до Михайла Єреміїва з приводу Архіву Євгена Деслава

Ніцца, 22 жовтня 1966 р.

Шановний Пане,

Прошу вибачення, що так довго не відповідала на ваш лист, але я була занадто виснажена всі ці дні від жахливого шоку і нічого не хотіла робити. Ваш довгий та люб'язний лист мене втішив. Це правда, що мій чоловік був хорошим кінематографістом і часто стикався з труднощами під час роботи. Він був дуже ретельним та завжди намагався поставити себе на місце [...], які часто трапляються в цій роботі. Він втішався книжками, він відпочивав пишучи, він [...] для книги, яку він писав. Потім прийшла ця жахлива смерть, яка перервала все це.

Що стосується бібліотеки, я ще не вирішила, прошу Вас, шановний Пане, відшукати лист мого чоловіка, в якому він робив натяк на орієнтовну вартість, як він оцінював. Це б мені дуже допомогло, щоб визначитися з ціною, яку я могла запросити в потенційного покупця. Цього ранку я отримала пропозицію з Канади із запитом щодо моєї ціни.

Ви також мені говорили про бібліотеку в Женеві, а чи будуть представники Женевської влади готові її купити? Я прекрасно розумію, що я не повинна квапитися, проте я б не хотіла зберігати всі ці цінні книги дуже довго. По-перше, тому що моє фінансове становище не дуже гарне. По-друге, я також не вічна і хочу бути впевнена до кого потраплять книжки.

Я думаю, що мене незабаром відвідає пан Вірста, котрий хотів придбати все разом. Мій чоловік підготував каталог всіх книг та документів, це б дуже мені допомогло, якщо б я його знайшла. Я продовжую його шукати серед документів. Дуже добре, шановний Пане, якщо Ви зможете приїхати до Ніци. Це далеко від Женеви і втомлює. Повідомте мене, що Ви про все це думаєте, оскільки Ваші думки для мене дуже важливі.

Передавайте мої вітання мадам Єреміївій

Деніз Деслав

Пані Гречкосій також передає Вам вітання.

Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Series I, D.Correspondence-Individuals, vol. 3, fl.49

№ 2

Лист Михайла Єремієва до Деніз Слабченко-Борне з приводу Архіву Євгена Деслава

Женева, 28 жовтня 1966 р.

Шановна Пані,

Я був стурбований Вашим довгим мовчанням, але я все прекрасно розумію, оскільки сам пережив подібну трагедію і розумію Ваші розстроєні почуття. Але я задоволений, що не сталося нічого страшного та життя продовжується іноді з перешкодами, але у нормальному руслі.

Ви мене просили дати Вам поради, ось вони:

Справа щодо розпродажу бібліотеки і архівів Вашого чоловіка — не складна, але складність полягає в тому, щоб продати за відповідною ціною. Таким чином, вам необхідно вирішити чи хочете Ви слідувати моїм порадам чи бажаєте діяти самостійно.

Якщо Ви хочете слідувати моїм порадам, по-перше, Вам необхідно тримати мене в курсі всього листування щодо бібліотеки і до того ж пересилати запити мені безпосередньо для підготовки відповідей. Якщо зацікавлені особи дізнаються, що я в справі, вони будуть набагато відповідальнішими, ніж у випадку, якщо ви будете діяти окремо, так як я добре відомий у цій сфері. По-друге, не дозволяти оглядати бібліотеку без Вашої присутності і не приймати осіб, які не залишають свої портфелі в приймальній. Це обов'язкове правило для всіх бібліотек. Таким чином Ви уникнете випадків, коли аматори-книголюби не вкрадуть кілька томів, так як вони люблять це робити.

По-третє, дозволити мені приїхати аби побачити все на власні очі без будь-яких зобов'язань з Вашого боку, і вже після цього дати Вам поради безпосередньо. Я жалкую, що ви не прийняли мою пропозицію про візит, оскільки наразі я дуже зайнятий, але я розумію Ваші засмучені почуття, і те, що раніше Ви не могли про це думати. Зараз я дуже зайнятий, але я завжди зможу знайти час для бібліотеки, так як мене це дуже цікавить, і повірте мені, я не маю з цього будь-якої вигоди. Ежен, як і всі в цьому світі, не думав про смерть, і залишив незакінчену важливу роботу, яка повинна була стати йому винагородою за нерозуміння в усьому світі. До того ж, він не виключав, що я зможу закінчити його роботу та надрукувати, так як він мені говорив про це у своєму останньому листі. Це було б гідним завершенням його страждань.

Що стосується ціни, я не можу оцінити всю його кореспонденцію, так як в ній міститься багато листів, але я вже знайшов його лист від 23 вересня

1963 з наступною фразою: «Я зустрівся з представником ЮНЕСКО, який запропонував мені за бібліотеку 150 000 франків». Але з цього часу бібліотека збільшилася. Здається, що в іншому листі, який я поки не можу знайти, він також говорить про ціну, яка набагато зросла. Може бути, що в його кореспонденції я знайду пропозиції.

Ось чому дуже важливо нічого не продавати з колекції, оскільки за ринком і за всім уважно слідкують. У разі, якщо Ви продате одну книгу з бібліотеки, про це одразу стане відомо, будуть казати, що Ви розпродаете бібліотеку, і що вона втрачає свою цінність. Я Вам також раджу написати пану Вірсті з пропозицією відкласти його візит, оскільки Ви очікуєте мого приїзду для впорядкування бібліотеки, після цього Ви можете дати точну інформацію про стан.

В мене стискається серце від величезної кількості кореспонденції, якою ми з Вами обмінюємося. Скільки проектів та роботи, боюся подумати, якщо зі мною станеться те саме, все, що я підготував, буде нікому не потрібно, так як немає нікого, щоб цим зайнявся. У Вашому наступному листі прошу Вас повідомити мене про те, що Ви мені довіряєте зробити. Я приїду найближчим часом, щоб надати Вам на схвалення наступний план дій.

З найкращими побажаннями Михайло Єреміїв.

Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Series I, D. Correspondence-Individuals, vol. 3, fl.49

1. Матвієнко В.М., Гайдуков Л.Ф. Архіви дипломатичні // Українська дипломатична енциклопедія. У 2 т. Т. 1. — К.: Знання України, 2004. — С. 81–82.
2. Листування Євгена Деслава / упоряд., вступна стаття й коментар о. Юрія Мицика. — К., 2009. — 358 с. — (Серія «Джерела з історії української еміграції»).
3. Мушинка Микола. Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів: Історико-архівні нариси. — К., 2005. — 160 с.
4. Боряк Тетяна. Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010). — Ніжин: Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2011. — 544 с.
5. Палієнко Марина. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій). — К.: Темпора, 2008. — 688 с., іл.
6. ЦДАГО України. — Ф. 269. — Оп. 1. — Спр. 463. — Арх. 56.
7. Бібліотека і архіви Канади, Andry Zhuk fonds, R2297-0-3-E, vol. 24, pl. 6.
8. Матяш Ірина. Архівна українка в Канаді: історіографія, типологія, зміст. — К., 2008. — 152 с.
9. Матяш Ірина. Чи був Євген Слабченко дипломатом? // Зовнішні справи. — 2014. — № 6.
10. Француженко Микола. Українські візії Євгена Деслава // Кіно-коло. — 1999–2000. — № 4–5. — С. 108–119.
11. Госейко Л. Про архів та де що з кіноархіву Євгена Деслава // Кіно-коло. — 2005. — № 27. — С. 29–36.
12. Книга митців і діячів української культури — учасників Першої Зустрічі українських митців Америки й Канади з громадянством у днях 3–5 липня 1954 р. — Торонто: Друкарня о. Василіян, 1954. — 316 с.
13. Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Series I, D. Correspondence-Individuals, vol. 3.
14. Бажан О.Г., Данилюк Ю.З. Правда про «Справу Віктора Погружальського», або Хто і чому здійснив підпал Державної публічної бібліотеки АН УРСР // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — 1997. — № 1-2/4-5. — С. 177–187.
15. Білокінь С. Пожежі київської Публічної бібліотеки АН УРСР 1964 та 1968 років // Пам'ятки України. — 1998. — № 3-4. — С. 145–148.

Iryna MATIASH,

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine,
Professor of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA*

FATE OF THE DIPLOMATIC ARCHIVE OF YEVHEN SLABCHENKO

World Library Collection of Ukrainica and diplomatic archive in its composition was the main occupation of Yevhen Slabchenko (Eugene Deslav) for many years. The concept of «diplomatic archive» he understood somewhat broader than currently admitted in the international law. He searched for originals and copies of international agreements, official documents of diplomatic missions and personal documents of diplomatic employees, maps and photographs of different times, printed materials on topics of international relations and diplomacy and included them to his collection.

In the case of the formation of «collection and archive» known Ukrainians, former diplomats – owners of large documentary collections: Mykhailo Yermiiiv and Yevheniy Bachynskiy, were his closest advisers, consultants, and partially co-designers of concepts. Although the relationship between these two figures were strained, Ye. Slabchenko relied on their experience and knowledge, tried finding compromises in communication and planned to combine all collections to create Ukrainian museum and archival institution in a foreign land. His documentary collection, which contained unique sources on the history of Ukrainian diplomacy in the period of its formation in the era of the UPR and Ukrainian State, according to the owner's idea, in future had to make it to Ukraine.

Yevhen Slabchenko abruptly passed away on September 10, 1966. He left no regulations regarding the fate of the World Ukrainica collection and diplomatic archive. Shortly after his death, the documentary collection with the size «about 5000 dossier» was bought from his widow by well-known in France Ukrainian public figure Arystyd Vyrsta, musicologist, violinist and teacher.

Ukraine lost its chance to get this extremely valuable collection back. In the early 2000's, at the request of Leonid Cherevatenko Embassy of Ukraine in France reported the desire of prof. Vyrsta to sell the archive, but there were no funds for its acquisition. Documentary collection of Yevhen Slabchenko was bought by French film historian of Ukrainian origin Lubomyr Hoseiko. Diplomatic archive did not find its way home, among many documentary treasures, despite the dreams of their creators (Yevhen Bachynskiy, Mykhailo Yermiiiv, Andrii Zhuk, Ivan Ohiyenko, Yan Tokarzhevskiy–Karashevych).

Documents that remain outside Ukraine, have a huge source potential for learning the history of international relations and prominent personalities of known diplomats. They can be called «diplomatic archive of Ukrainian emigration». It requires a special study in terms of structure and content of documents and source potential for research into the history of development of international relations of Ukraine, diplomats' prominent personalities and the history of diplomacy and in terms of possible return of these documents to Ukraine.

АНТИУКРАЇНСЬКІ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ МОСКОВСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ДОБИ ПЕТРА I

Антиукраїнська пропаганда, що твориться в Москві, має багатовікову історію та традиції. Ми не будемо зупинятися на її витоків і етапах розвитку. Зазначимо тільки, що її найгучніші сплески пов'язані з прагненнями українців позбутися залежності спочатку від Московського царства, або Московії, як ту країну називали й позначали на мапах провідні європейські картографи, потім — від Російської імперії, як ту державу назвав цар Петро I, ще згодом — від її модифікації під назвою СРСР. Головними об'єктами тієї пропаганди ставали політики й державні діячі, які в різні часи й неоднаковими методами намагалися створити незалежну й соборну Україну. Найлютішими ворогами Москви стали особисто І. Мазепа, С. Петлюра й С. Бандера. Від їхніх імен було утворено узагальнюючі назви — «мазепинці», «петлюрівці» та «бандерівці». Згодом ці слова перетворювалися чи не на найбруднішу лайку на адресу українців. У невеликій статті ми не маємо змоги розглянути всі етапи антиукраїнської пропаганди. Для початку зупинимось на тому її етапі, відколи вона стала системною та набрала своїх головних рис.

Понад 20 років український гетьман І. Мазепа був чи не найкращим другом московського царя Петра I. Траплялося, що Петро Олексійович, за свідченням деяких джерел, міг посмикати за вуса багатого старшого за себе Івана Степановича. Однак робив він то люблячи, у сито виховних цілях. Та ситуація докорінно змінилася восени 1708 року, коли І. Мазепа перейшов на бік шведського короля Карла XII. Про причини того переходу написано чимало. Тому не вдаватимуся до аналізу вчинку українського гетьмана. Чи не найкраще за інших той аналіз зробила петербурзька дослідниця Т. Таїрова-Яковлева, до речі, прихильниця російсько-українського співробітництва в межах Російської імперії¹.

З огляду на специфіку цього видання, дозволю собі звернути увагу на один епізод дипломатії Петра I, який відіграв вагому роль у прийнятті історичного рішення І. Мазепою. Для цього не будемо лізти в

архівні нетрі (така нагода нам ще трапиться). Наведу тільки один абзац з «Истории дипломатии», на якій вчилися й виховувалися радянські, а згодом російські дипломати. Отже: «Ехавшему в 1706 г. послом в Англию Матвееву было поручено склонить на русскую сторону всемогущего в то время герцога Мальборо, хотя Петр и сомневался в успехе, “по-неже через меру богат, однакож обещать тысяч около 200 или больше”. Мальборо запросил княжества в России, Петр был в то время настолько заинтересован в союзе с Англией, что согласился было дать герцогу на выбор Киевское, Владимирское или Сибирское княжество с ежегодным доходом в 50 тыс. ефимков, самый большой в мире камень рубин и орден Андрея Первозванного. Из этой сделки ничего не вышло»².

А які ця обуродка відбулася, як Ви думаєте, шановний читачу, яке князівство з трьох запропонованих обрав би англійський герцог? — Невже безлюдний Сибір або безперспективне Нечорнозем'я? І. Мазепа, який тямив у європейській дипломатії, просто не міг не знати про цю пропозицію Петра І. Може, хтось скаже, що часи тоді були такі й дипломатія відповідала своїй епосі. Але й у наші часи ніхто з російських істориків і політиків не сумнівається в коректності торгівлі Петром І українською землею. Та сама Т. Таїрова-Яковлева, яку вважають найпалкішою прихильницею І. Мазепа, міркує: «Адже ніхто не засуджує Петра за те, що він в обмін на англійську допомогу пропонував у кінці 1706 року герцогові Мальборо Київське князівство»³. СТОП! Тут хочеться поміркувати разом із нею. А чи спитала вона в Івана Степановича Мазепа, уродженця Київщини, його ставлення до цієї вікопомної пропозиції? Чи спитала вона про це українців, зокрема й мене — корінного киянина? А як вона сама поставилася б, наприклад, до пропозиції Карла XII віддати в обмін на допомогу тому ж герцогові Мальборо, предку Вінстона Черчилля, скажімо, Петербург? Чи Сталіна самому серу Вінстону — її рідний Ленінград, ще й з областю на додачу під час Другої світової війни?

Та такими вони вже є — основоположні засади московського сприйняття України: її землі можна продавати наліво й направо, аби це відповідало інтересам Імперії. Як це зробив Петро І, віддавши Польщі Правобережну Україну в 1711 році. І при цьому не втомлювався звинувачувати І. Мазепа в намірі зробити це. І то була найголовніша теза антимазепинської, а отже й антиукраїнської, пропаганди московського самодержця.

Багатотиражний надсекретний лист українського гетьмана

Уперше таке звинувачення пролунало відразу ж, щойно Петро І дізнався про «зраду» І. Мазепа. «Известно нам, великому государю, учинилось, что гетман Мазепа, забыв страх Божий и свое крестное к нам, великому государю, целование, изменил и переехал к неприятелю нашему, королю Швецкому, по договору с ним и Лещинским, от

Шведа вибраним на королевство Полское, дабы со общаго согласия с ними Малоросийскую землю поработить попрежнему под владение Полское и церкви Божии и святых монастыри отдать во унию», — проголошував російський самодержець⁴ в Указі до всіх жителів Малої Росії від 28 жовтня 1708 року.

Та справа в тому, що договору, на який він посилався, ніколи не бачив ані він сам, ані жодна інша людина у світі, позаяк його просто не існувало. Спочатку поширилися чутки про якийсь документ, нібито знайдений на згарищі Батурина. Аналізуючи хід і наслідки війни маніфестів та універсалів Карла XII й Мазепи з одного боку та Петра I й Скоропадського з іншого, М. Костомаров дійшов такого висновку: останні мали перевагу в цій війні, адже переконали народ, що «в делах, найденных у Мазепы во дворе после взятия Батурина, оказался договор бывшего гетмана со Станиславом, по которому гетман отдавал Украину Польше»⁵. Так, учений сумнівається, що на руїнах Батурина насправді було знайдено договір Мазепа–Лещинський («упевнити народ, що знайшли», аж ніяк не означає «знайшли»).

Усе було б добре, але самі батуринські полонені заявили, що Мазепа «договори о том заключил, чтоб помогать королю шведскому й Конфедерации Польській (себто Лещинському), Малороссию же отрешить би от російського іга і бити ему самовластным князем»⁶. Більше того, в офіційному Щоденнику військових дій російської армії під Полтавою було чітко записано: «Канцлер граф Головкин и под-канцлер Петр Шафиров осматривали и описывали кабинет королевский, в котором найдены многие вещи... и многие отысканы письма изменника Мазепы, которыми призывал он короля Карла в Малороссию, обещая всю его армию на своем пропитании содержать и войсками малороссийскими до полутора ста тысяч помогать, да в помощь у султана, и у хана, и у Буджацкой орды многие помощные войска исходатайствовать, и бусурману угодно, чтоб малороссийские казачьи народы от России были особое княжение, а не под Российской державою»⁷. Отже, розбираючи архів Карла XII, навіть найближчі соратники Петра I з творення пропагандистських фальшивок не побачили жодного натяку на договір І. Мазепи із С. Лещинським. Текст «договору» було опубліковано через багато років після тих подій — у щоденнику камергера Карла XII — Густава Адлерфельда (загинув у Полтавській битві 1709 р.); книжка вийшла друком у 1740 р. Протягом тривалого часу історики обговорювали й аналізували статті того договору. І тільки нещодавно авторів цих рядків поталанило встановити натхненника документа, зрештою, його співавтора, якщо й не автора. Ним виявився «пташеня гнізда Петрова», згодом — «батько» російської історіографії В. Татищев⁸.

Та Петру потрібні були докази намірів Мазепи віддати Україну Польщі тоді, наприкінці 1708 року, у розпал антиукраїнської пропагандистської кампанії. І він їх знайшов. Козирною картою ро-

сійської пропаганди став нібито перехоплений лист І. Мазепи до С. Лещинського, відправлений із Ромен 5 грудня. У науковий обіг його увів І. Голіков, автор першої багатотомної біографії Петра І. Необхідно зазначити, що із самого початку з цим листом відбуваються дивовижні метаморфози. Так, уміщуючи документ, І. Голіков зазначає, що публікує переклад із польської «одного з оригіналів» (!)⁹. Виходить, що І. Мазепа розмножив у багатьох екземплярах свій надсекретний лист? Із якою метою? Розклеїти його на кожному дереві? Так це чомусь зробив не він, а Петро І! І зробив із притаманною йому оперативністю. Уже 21 січня 1709 року він повідомляє у своїй програмній Грамоті до українського народу, що для «лутшого известия и уверения» послав польський оригінал гетьману І. Скоропадському з повелінням «оный объявить в войске нашем Запорожском и по всем полкам, а при сем переписав оный для лутшого разумения на российский язык». Далі цар не шкодує зусиль, аби дезавуювати власну тезу про намір І. Мазепи добитися незалежності: «Чтобы им [українцям] будто ни под нашею, ни под полскою властию не быть, но особливо свободным остатися». «А ныне по тем его, богоотступного изменника, явилася явная ложь и предателство под полское иго малороссийского народа», — наголошував Петро І¹⁰. Його дії у випадку з цим листом краще за інших пояснив такий глибокий знавець російської радянської історичної пропаганди, як академік Є. Тарле. Характеризуючи лист як «найвдячніший агітаційний матеріал»¹¹, він зазначає, що «розповсюджував його сам російський уряд, знаючи добре, що нічим не можна було так безнадійно підірвати авторитет гетьмана, який зрадив, як викриттям його наміру віддати Україну саме Польщі»¹².

Публікуючи цей документ, Микола Костомаров подавав як його оригінал польською мовою (який у 2-й половині ХІХ ст. ще був доступний в Архіві іноземних справ), так і переклад «малоросійською», у котрому від імені всієї України гетьман, начебто, писав: «Ожидаем пришествия Вашей Королевской милости, аки избавителя нашего, и прося о том покорно, лобзаю тысячекратно непобедимую Вашу десницу. Вашей Королевской милости, моего милостиваго Государя верный подданный и слуга нижайший Ян Мазепа, Гетман»¹³.

Потім польський оригінал у якийсь дивовижний спосіб випарувався, тому сучасні російські історики будімо змушені посилатися на копію, у якій з'явилися нові фрагменти, зокрема заява І. Мазепи «о подданной своей подлеглости королю»¹⁴.

Загалом автентичність того «найвдячнішого агітаційного матеріалу» адекватно охарактеризував той же Є. Тарле. «Слід зауважити, що перекладів із польської листа Мазепи було декілька, і вони бувають різночитаннями й пропусками», — визнавав академік¹⁵. Зі свого боку, В. Шевчук, на основі текстологічного аналізу, схиляється до думки про легендарний характер листа І. Мазепи до С. Лещинського

від 5 грудня 1708 року й пов'язаних із ним фальшивок петровської пропаганди. «Отже, жодних договірних стосунків, можемо твердити, між обома правителями не було, не було і взаємної довіри», — робить слушний висновок В. Шевчук¹⁶.

«Сьома зрада» Мазепи

Характерною рисою петровської пропаганди була її багатовекторна цілеспрямованість. Цар не обмежився творенням образу І. Мазепи як зрадника в очах українського народу, він доклав неабияких зусиль, аби очорнити гетьмана перед його новими союзниками — шведами.

Наприкінці 1708 року з'явився поголос про намір Мазепи просити вибачення в Петра I шляхом «здачі» в полон російському царю свого нового союзника — шведського короля Карла XII. Ця версія базувалася на листах російського канцлера Г. Головкина й миргородського полковника Д. Апостола до Мазепи в грудні 1708 року. У відповідь на пропозицію, буцімто зроблену гетьманом. Попри те що листи були начебто суто конфіденційними, їхній зміст став надбанням широкого загалу. І не тільки українського. 22 грудня «добре поінформований» австрійський посол О. Плеер передав таке повідомлення: цар обіцяв «Мазепі та його прихильникам амністію, якщо вони повернуться назад. Він шукав нагоди втекти від шведів, одного разу вже втік був від них на сім миль, але знову його спіймали й доставили під вартою...»¹⁷. І треба ж такому трапитися, що лист канцлера Головкина, у якому йшлося про «здачу» Мазепою Карла XII московському царю, також датований тим самим 22 грудня! Немає ніяких сумнівів, що відповідний лист Д. Апостола, який ішов «у пакеті» з посланням Г. Головкина, хоча й не містить дати, був сфабрикований тоді ж. Ось він, блискучий зразок петровської дезінформації та пропаганди: створення фальшивок і моментальний «витік інформації»!

Уперше листи Г. Головкина й Д. Апостола опублікував Д. Бантиш-Каменський як додаток до першого видання своєї знаменитої «Истории Малой России» у 1822 році. На них базувався такий абзац: «Миргородський Полковник Данііл Павлович Апостол перший відстав від зрадника... З Малоросійських справ, що зберігаються у Колезькому Архіві, видно: що Мазепа відправив Апостола зі словесною пропозицією видати Короля Шведського, який його спокусив, з найпершими Генералами в руки Його Величності, якщо Государ дарує йому прощення і поверне гетьманське достоїнство...»¹⁸.

І пішло-поїхало. Відтоді мало хто з російських істориків відмовляв собі в задоволенні посмакувати той епізод. Так, наприклад, старший науковий співробітник Інституту російської історії Російської академії наук В. Артамонов у своїй неодноразово перевиданій під різними назвами праці, згадуючи його, з неабияким, до того ж далеким від наукового, задоволенням кваліфікує це як спробу Мазепи «всьоме здійснити

зраду» своїм благодійникам (За підрахунками В. Артамонова перший подібний злочин І. Мазепа вчинив у віці... 16 років, коли «зрадив Україну й Росію» (!), присвятивши себе «служінню королю-католику Яну II Казимиру». А потім зраджував усіх наліво й направо. І свого запеклого ворога при королівському дворі, автора брудненької плітки про амурні походеньки молодого Мазепа — Яна Хризостома Пасека, звинувативши того в намірі підняти литовське військо проти короля. І гетьманів П. Дорошенка з І. Самойловичем. І царівну Софію з її фаворитом В. Голіциним. І того ж Петра I за компанію)¹⁹.

І ось, кілька років тому чернігівський дослідник С. Павленко, опираючись на неспростовну документальну базу, переконаливо довів безпідставність звинувачень на адресу І. Мазепа в намірі зрадити Карла XII і проявив роль Д. Апостола в тій епопеї²⁰. Не будемо детально зупинятися на аргументації дослідника, зазначимо тільки одну деталь, що не залишає каменя на камені від версії критиків І. Мазепа. Справа в тому, що листи Г. Головкина й Д. Апостола були з приписом: «Писма, что писаны к Мазепе по измене ево фальшивые от канцлера»²¹. Здавалося б, тема «сьомої зради» Мазепа закрита раз і назавжди, а зазначені листи можна розглядати хіба що як зразки петровських пропагандистських фальсифікацій. Та для російських дослідників навіть такий неспростовний аргумент не є вагомим. Зокрема Т. Таїрова-Яковлева, котра позиціонує себе як палкого симпатика І. Мазепа, спробувала знайти контраргументи. Головний із них полягає в тому, що С. Павленко опрацював копії документів, котрі зберігають у Києві, де відповідний запис було зроблено на останній сторінці, однак в оригінальних копіях, що перебувають у Москві, «приписка зроблена у заголовку справи невідомою особою (підкреслення, найімовірніше, кінця XVIII – XIX ст.)». Ну то й що з цього? Навпаки, те, що київський копіювальник повторив запис про фальшування листів, а хтось невідомий у Москві ще й підкреслив цю інформацію, робить її більш достовірною.

Намагаючись обґрунтувати свою версію про намір Мазепа повернутися до Петра I, дослідниця вказала на документ, який є ключем до розгадки всієї епопеї з фальшивими листами. Ідеться про оригінал листа Д. Апостола Г. Головкину від 1 січня 1709 року «о посылке к Мазепе известных писем с Андреем Борисенком, и о возвратном его оттуда приезде и отправлении к князю Меншикову для донесения своей комиссии»²². Водночас Т. Таїрова-Яковлева категорично заявляє: оригінал листа Апостола «фальшивим» бути не міг. А він і не був. Фальшивим був... Андрій Борисенко! Сама ж петербурзька вчена не змогла знайти жодних слідів того таємничого гінця ні серед документів Малоросійського приказу, ані в похідній канцелярії Меншикова.

Що ж, спробуємо й ми пошукати Борисенка з нашого, українського боку. Крім того, логічно буде припустити, що таку відповідальну

місію досвідчений полковник міг доручити тільки людині з близького оточення, якщо не гетьмана, то самого себе, за умови, що Мазепа неодмінно повинен був знати емісара особисто. Що ж, уважно передивляємося ґрунтовну монографію С. Павленка «Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники» (К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2004. — 602 с.). Ні, серед оточення гетьмана ніякого Борисенка немає. Ідемо далі. Серед старшини Миргородського полку тих часів зустрічаємо шишацького сотника Борисенка, але... Пилипа²³. Спроби відшукати утаємниченого агента Апостола серед неурядової старшини Гетьманщини теж виявилися марними²⁴.

Звернімося, нарешті, ще до одного джерела — об'ємної та змістовної монографії «Мазепа» українського історика Богдана Кентржинського, який у роки Другої світової війни залишився у Швеції та ретельно обстежив тамтешні архіви. «Джерела зовсім не підтверджують припущення, що Данило Апостол, а зразу ж після нього й полковник Гнат Галаган з відома Мазепи втекли, щоб провадити переговори з Петром I», — пише історик. І наголошує: «Ця темна справа скидається на російську спробу провокації»²⁵.

Така провокація цілком відповідала інтересам Петра I, позаяк події осені 1708 року розвивалися для Московії в небажаному напрямку. 29–30 жовтня 1708 року в Гірках було підписано шведсько-український союзницький договір. В. Шевчук, аналізуючи текст цього документа, зокрема зазначає: «...Простір [українського] князівства не означено, але застерігається, що завойовані козаками землі, як і “все те, що — як виявиться — належало колись українському народові, передається і задержиться в Українському князівстві”, тобто Українське князівство тут бачиться на всьому етнічному просторі»²⁶. Реалізація такого договору означала для Московії втрату Гетьманщини і в перспективі — Слобожанщини. І Мазепа запевняв стародубського полковника І. Скоропадського в листі від 30 жовтня у тому, що в Гірках Карл XII «нас утвердив і упевнив своїм ніколи не змінним королівським словом і даною на письмі асекурацією»²⁷.

Петро I прочитав цей лист, позаяк він був перехоплений росіянами. І як контрзахід, із метою будь-що не допустити консолідації мазепинців, 7 листопада оголосив амністію всім, хто протягом місяця повернеться під його «високодержавну руку». Проте мазепинці не квапилися підпадати під амністію. І тут на авансцені з'являється миргородський полковник Апостол. 20 листопада його спіткало лихо. Допмагаючи лубенському полковнику Д. Зеленському в похованні дочки, зразковий сім'янин Д. Апостол вирішив по дорозі відвідати свою родину у власному маєтку в Сорочинцях. Звідки ж йому було знати, що за кілька годин до його приїзду в село увійде великий загін російського полковника Г. Волконського! Звичайно, що потрапивши в халепу, він подбав про те, як із неї виплутатися. Зрозуміло, що зіслався на оголошену Петром

І амністію. Але для такої значної фігури, якою був у мазепинському русі миргородський полковник, цього, вочевидь, виявилось недостатньо. Справжню роль Д. Апостола в комбінації з фальшованими листами ми не з'ясуємо ніколи. Можливо, намагаючись «набити собі ціну», миргородський полковник сам вигадав «секретне доручення Мазепи», справедливо прогнозуючи, що Карл XII не повірить у цей наклеп. Не виключено, що ідею йому підказали. Так чи інакше, він змушений був узяти участь у цій не зовсім чистій грі. Адже в Сорочинцях на положенні заручників залишалася його численна родина. Як би там не було, але в цій брудній партії миргородський полковник робить 1 січня блискавичний хід... Борисенком! Так, досвідчений вояк начебто посилає в стан ворога незнайомого Мазепі козака, не маючи жодних підстав для сумнівів, що гетьман неодмінно сприйняв би того як провокатора й одразу ж віддав би під варту. Радше за все, полковник, у присутності кого слід, дійсно послав кудись якогось козака. А коли той повернувся нізвідки, послав його ще далі — нібито до Меншикова, а насправді світ за очі, давши при цьому пару копійчин і пораду непомітно розчинитися десь подалі від місця подій. І Борисенко дематеріалізувався. А лист, що став алібі для Д. Апостола, залишився.

Варто зазначити, що такий тонкий знавець того періоду, як Борис Крупницький, до речі, автор єдиної на сьогодні біографії Данила Апостола, називає цей епізод «найбільш неясною сторінкою в житті Апостола», а саму справу — «досить сумнівною». Не вірить визначний історик і в надії гетьмана на прощення Петра I: «Тяжко повірити, що така розумна людина, як Мазепа, могла сподіватися повного вибачення від царя після всього, що сталося»²⁸.

Як московський цар одружив шведського короля на своїй померлій сестрі

Ще одним методом петровської пропаганди стала пряма й зухвала брехня на дипломатичних напрямках.

...Навесні 1709 року Карл XII опинився у скрутному становищі в Україні та сподівався на допомогу ззовні. Ось як описує ситуацію автор чи не найкращого дослідження про Полтавську битву, провідний шведський історик Петер Енглунд:

«Шведське командування докладало великих зусиль, щоб здобути собі поповнення. Сподівалися, що на схід вирушить із Польщі корпус Красова та військо польського короля. Шведський міністр у Польщі Вахслагер отримав наказ пришвидшити відправлення тих сил на російські терени... Якби, крім того, пощастило втягти у війну Туреччину та її васальну державу Крим, то це дуже зміцнило б шведську армію. Наприкінці березня послано листа кримському ханові, а також через Бендери султанові до Константинополя. Шведи ще очікували, сподіваючись на цю допомогу; командування поклало на неї

великі надії, державний секретар Гермелін, між іншим, сказав: «Ми стоїмо якраз на тому шляху, яким татари звичайно ходять на Москву. Може, й тепер вони приєднаються до нас.

...22 червня, того дня, коли армія стояла, вишикувана до бою, полковник Сандул Кольца повернувся зі своєї дипломатичної подорожі в Бендери. Йому товаришив також секретар Отто Вільгельм Клінковстрем, що їхав від командира шведської армії в Польщі Красова. Були й посланці, що повернулися від татарського хана. Повідомлення, які привіз із собою той гурт людей, гірко розчарували шведське командування»²⁹.

Ми не будемо зупинятися на розвитку подій на західному напрямку: там російським військам удалося заблокувати похід шведсько-польських сил військовими засобами. Зовсім по-іншому склалося на півдні. Ось свідоцтво дуже авторитетного самовидця тих подій — словацького священика Даніела Крмана, який під час походу Карла XII в Україну був послом від протестантів Угорщини й Словаччини при шведському королі й мав із ним постійні безпосередні контакти. У своєму знаменитому «Подорожньому щоденнику» він так розповідав про приїзд татарських послів (дослівний переклад відповідного фрагмента подаємо зі словацького академічного видання, яке вважають найбільш адекватним і коректним): «Татари також дивувалися, що король Карл здобуває Полтаву, тому що царська величність за посередництвом свого власного посла повідомила їх про те, що московсько-шведська війна вже скінчилася на почесних умовах із відданням його сестри в дружини королю Карлу. Тими вимислами він хотів відвернути татар від мазепсько-шведського союзу, для укладення якого воевода Мазепа зовсім нещодавно відправив до Криму свою людину з волоським полковником. Козаки справді мали якусь стару угоду, за якою іменем братства одна сторона зобов'язується чинити допомогу іншій, що бореться з труднощами»³⁰.

Чи може взагалі таке бути? — мабуть, запитаєте Ви, шановний читачу. Щоби глава великої держави змушував свого посла брехати на найвищому дипломатичному рівні, чудово усвідомлюючи, що та брехня буде викрита вже найближчим часом? До того ж спекулюючи при цьому ім'ям і гідністю власної сестри! Для тих, хто сумнівається, наведу ще одне дуже авторитетне свідчення. Ідеться про щоденник особистого історіографа Карла XII, королівського камергера Густава Адлерфельда. Ось як він описував відповідний епізод:

«Мазепа прийшов до Короля й доповів йому, що кілька Татарських Делегатів прибули в Кобиляк (нині місто Кобеляки, районний центр Кобеляцького району в Полтавській області. — О.Д.) у супроводі Турецького ескорту. Невдовзі прибув секретар Клінкострьом з полковником Сандулом і Татарськими Делегатами, якими були Капітан Гвардії Хана Татар, Письмоводитель і кілька Мурз, усі офіцери. Їх

провели до Короля, вони вклонилися, а тим часом Полковник Сандул подав Графу Піперу (*перший міністр Карла XII; до 1709 р. очолював королівську похідну канцелярію. — О.Д.*) відповідь Сераскира Бендер [Юсуф-паші] стосовно Волоських рекрутів, а Клінкострьом дав йому лист від Хана Татар. Суть листа полягала в тому, що [коли] Татари були готові осідлати своїх коней проти Росіян, вони були поінформовані, що його Величність уклав мир з Царем, після того, як тричі вимагав того [від царя], що Росіяни, які розповсюдили цю новину, додали, що Король вимагав сестру Царя для одруження; що Міністри того Можновладця до того ж пропонували великі суми грошей Хану Татар, аби перешкодити його виступу на боці Короля Швеції та переконати його обрати сторону Царя; але що Хан через свою надзвичайну шанобливість до Короля Швеції відкинув їх пропозиції, будучи до кінця налаштований розділити з його Величністю всі ризики»³¹.

Такий перебіг подій підтверджує також сучасний російський дослідник Б. Григор'єв у своїй біографії Карла XII, що вийшла друком у відомій серії «ЖЗЛ» «...Петро заслав [...] у Бахчисарай своїх послів, які пропонували кримському ханові “відкупного”, але Девлет-Гірей виявив стійкість і від прийняття хабара відмовився». Далі автор наводить уже знайому нам версію відмови кримського хана вступити у війну з Росією. «Девлет-Гірей нібито довідався, що Карл XII збирається укласти з Петром I мир і одружитися на його сестрі Софії. Усе це дуже схоже на те, що кримський хан став жертвою дезінформаційної акції», — робить висновок Б. Григор'єв³². Не будемо вдаватися в подробиці, що на той час наречена, так і не дочекавшись свого щастя, померла ще 1704 року в монастирі, куди запроторив її братик, і не надто важливо й те, що вона годилася в матері Карлу (була на чверть століття за нього старша; і навіть якщо братик мав на оці не свою звідну сестру Софію, а рідну Наталію, то й та була на десяток років старшою за Карла XII, який, начебто домагався руки якоїсь царевої сестри). Звернімо увагу тільки на те, що сучасна російська історіографія дипломатично називає відверту брехню «дезінформаційною акцією». Причому та акція відіграла свою роль у перебігу подій під Полтавою влітку 1709 року.

Канцелярська перемога Москви в Стокгольмі

І то була далеко не єдина подібна акція, пов'язана з Полтавською битвою.

Та нищівна поразка в ній не зламала бойовий дух Карла XII. Не минуло й двох тижнів після тієї сумної для шведського короля події, як 10 липня 1709 року він надсилає листа до Стокгольма, який був доставлений у місце призначення 31 серпня того ж року.

У посланні, підготованому його помічниками, король викреслив кілька речень, у яких йшлося про масштаби катастрофи.

Натомість Карл вписав більш м'яку фразу про те, що «шведське військо зазнало втрат у бою». А після слів «тим часом справи йшли тут добре й усе обстояло благополучно» король дописав: «Отже, можна було очікувати незабаром такої переваги над ворогом, що він змушений буде погодитися на всі наші вимоги». Центральною в листі була категорична вимога якомога швидше рекрутувати «вдома (тобто у Швеції) зовсім нові земські полки». Завдяки цьому Карл XII сподівався, що «незважаючи на понесені втрати, можна буде незабаром так притиснути ворога, що він змушений буде виконати всі вимоги»³³.

Й ось, усього через день після цієї оптимістичної депеші, 2 вересня, урядова рада в Стокгольмі отримує документ із назвою «Коротка реляція про нещасливу битву з армією Московитів біля міста Полтава в Україні 28 червня»³⁴. Із цієї дуже емоційної розповіді безпосередніх свідків тих подій випливає, що: 1) у жорстокій і надзвичайно кривавій битві шведська армія зазнала нищівної поразки; її вояки були викошені російською артилерією немов трава косою, а сам король тільки дивом залишився живим; 2) майже вся шведська військово-політична еліта на чолі з першим міністром Піпером і головнокомандувачем Реншельдом опинилася в російському полоні; 3) рештки шведської армії, що вціліли після полтавського погрому, на чолі з генерал-лейтенантом Левенгауптом здалися росіянам. Отже, шведської армії фактично не існує, а сам король перебуває невідомо де в Туреччині...

Поряд з об'єктивною, хоча й часом надто емоційною інформацією, «Реляція» містила дуже суттєві викривлення фактів. Ми не будемо розглядати дрібні неточності, які не могли вплинути на прийняття рішення шведською урядовою радою. Звернімо увагу лише на два вкрай важливі моменти:

1) «росіяни зібрали армію до 200 000 чоловік, і всі вони були екіпіровані й вимуштрувані на німецький кшталт»;

2) «російські... гармати стріляли зарядами, начиненими чавунним ломом і картечю, і наші люди, як трава під косою, були покладені долу, а в той же час козаки пішли геть і залишили свого володаря Мазепу в біді».

Що стосується кількісного складу регулярних російських військ, то за останніми уточненими даними під Полтавою шведській армії протистояло 60 тисяч російських вояків³⁵; крім того, 40-тисячний резерв Петра I стояв на річці Псел³⁶. Разом це становило 100 000, але аж ніяк не 200 000. Отже, кількість російських регулярних військ під Полтавою була завищена вдвічі.

Друга важлива «помилка» «Реляції» стосувалася поведінки козаків Мазепи, котрі в найскрутніший момент начебто кинули свого володаря напризволяще. Тут необхідно сказати, що Мазепу згадано в документі більше, ніж будь-кого зі шведських воєначальників — чотири рази. Причому згадується як єдиний союзник Карла XII.

У підсумку бачимо таку картину. Петро I має величезну, 200-тисячну армію, вимуштрувану й екіпіровану за кращими європейськими зразками. До того ж ця армія має смертоносну артилерію, якій не може протистояти шведська; крім того, у неї є чудові інженери, здатні за кілька діб збудувати дуже ефективні оборонні споруди. У Швеції просто не вистачить сил протистояти цій велетенській потузі. А союзників у Карла XII немає. Були козаки Мазепи, та й ті повтікали від грізної російської армії.

Зрозуміло, що після такого звіту самовидців Полтавської катастрофи в урядовій раді значно поменшало ентузіазму набирати нові полки. Як би там не було, «...Державна рада упустила час, піддавшись на дипломатичні комбінації англійців і голландців, до того ж вона відверто саботувала всі заклики короля (*курсив мій.* — О.Д.), тому на момент весняного наступу [1711 р.] османців і кримців Карл XII міг виставити проти росіян усього лише десятитисячний загін з поляків та українських козаків під командуванням колишнього прибічника короля Лещинського Потоцького і самозваного гетьмана України Орлика й надати їм допомогу безкоштовними порадами», — пише Б. Григор'єв³⁷.

Щоб ідентифікувати авторів «Реляції», знову почитаємо її текст: «Цар дозволив секретарю Седергельму, судді-адвокату Брюсену, капітану Естгетського кавалерійського полка Гілленпампу та сурмачу з їх паспортами здійснити подорож додому в Швецію і зробити там доповідь, але під їх чесне слово протягом 4 місяців з'явитися в Санкт-Петербурзі знову». Усе вказує на те, що саме цей невеличкий колектив на чолі із секретарем королівської канцелярії Йосіасом Седергельмом і був тим автором, що створив «Реляцію». Не будемо зупинятися на всіх його учасниках, скажімо лише кілька слів про подальшу долю Й. Седергельма. Так, він дотримав свого слова й повернувся в Росію, тоді ще Московію. Згодом він зміг «наблизитися до самого Петра і, хоч полонений, мав порівнюючи досить значну свободу рухів»³⁸, а після полону перетворився на протагоніста петровської зовнішньої та навіть внутрішньої політики, що дозволяє зробити вельми ймовірне припущення, що справжнім натхненником тієї Реляції був ніхто інший, як російський цар³⁹. Хоч як би там було, після його «Реляції» шведська Державна рада саботувала вимогу Карла XII набирати нові полки.

Нарешті, спробуємо відповісти на запитання: а чи могла знесилена війною Швеція після Полтави виконати вимогу Карла XII та створити нову армію?

Є деякі підстави припустити, що так. Уже до весни 1710 року фельдмаршалу Стенбоку вдалося створити боєздатну 20-тисячну армію. Він розгромив датське військо й змусив його відступити від Швеції. «Таким чином, стратегічні наслідки Полтави й Переволочні вдалося локалізувати, звівши їх до відчутної, але не смертельної для

країни втрати фортець на східному узбережжі Балтики. Але зате була відсунута негайна загроза для метрополії. Стокгольм отримав необхідний йому як повітря перепочинок і шанс матеріалізувати його в нові воєнні зусилля», — пише російський дослідник В'ячеслав Красиков⁴⁰.

А якби урядова рада діяла активніше, якби Стенбок мав більше сил і зміг би прорватися до Польщі в 1711 році? Тоді б історики писали не про похід Пилипа Орлика в Україну, а про другий похід Карла XII в Україну. Можливо, про спільний шведсько-українсько-польський похід за участю кримських татар. І невідомо, чим він міг би закінчитися. Якби Карл XII мав у 1711 році хоча б ті 20 тис. вояків, що назбирав Стенбок, то він би неодмінно взяв безпосередню участь у російсько-турецькій війні й точно не випустив би Петра I та російську армію з оточення. Але Її Величність Історія не визнає слова «якби». Сталося так, як сталося. Шведська урядова рада опинилася не на висоті. І певну роль у цьому відіграла «Реляція» Седергельма. Як би там не було, але того разу Петро I одержав чергову пропагандистську перемогу, причому, — на полі суперника — у Стокгольмі. І одержав він її силами шведських канцеляристів.

Розподіл Польщі розпочав... Петро I (Карл Маркс)

Кожний управний школяр знає, що провідну роль у розподілах Польщі 1772, 1793 і 1795 років відіграла російська імператриця Катерина II. Але далеко не всі фахові історики бачать, що фундамент під цей процес заклав Петро I. Чи не першим це усвідомив основоположник «безсмертного» вчення, яке отримало його ім'я — Карл Маркс. У своїй праці, написаній із приводу подій Кримської війни 1853–1856 років, опублікованій уже після його смерті зусиллями його дочки, Елеонори Маркс Евелінг, К. Маркс дав чіткий і абсолютно коректний аналіз процесу. Ось він:

«Протягом 1715 року між Росією, Данією, Польщею, Пруссією й Ганновером був укладений північний союз із метою розподілу не самої Швеції, а того, що ми можемо назвати Шведською імперією. Цей розподіл є першим великим актом модерної дипломатії, логічною передумовою для розподілу Польщі... Сама Польща, яка пленталася у хвості в Росії і яку представляв Август II, курфюрст саксонський і король польський, це втілення аморальності, була висунута в змові на перший план і в такий спосіб сама підписала свій смертний вирок, не діставши навіть того привілею, що Поліфем надав Одиссею, — бути з'їденому останнім. Карл XII у своєму добровільному засланні в Бендерах пророчо передбачив її долю в маніфесті, котрий він жбурнув проти короля Августа й царя. Маніфест датовано 28 січня 1711 року»⁴¹.

Автору даного дослідження поталанило відшукати цей документ у рукописному фонді бібліотеки м. Упсала (Швеція). Він є зверненням Карла

XII напередодні походу Пилипа Орлика в Україну. Написаний у військовому таборі під Бендерами⁴². Отже, читаємо фрагмент, що нас цікавить:

«Август... несподівано кидається з озброєним загоном нищити Польщу і розпалювати у ній нову пожежу війни... Московіта, найлютішого ворога польського народу, бере співучасником злочину і приводить майже незліченний натовп ворогів невідомого роду в лоно республіки і віддає її йому на розграбування, щоб таким чином легше і спокійніше панувати над нею, безкровною і розбитою, мучити її найкращі частини. Бо Цар, із запалом використовуючи саме цей зручний час і сприятливу нагоду, в нагороду за надану допомогу присвоює собі у вічне володіння найкращі області, обіцяні королем Августом. Він захоплює землі, що межують з його державою й зміцнює їх укріпленнями, захисними спорудами та військовими гарнізонами, щоб легше приборкати усю республіку, щоб вона йому сплачувала данину. Ще більше впадають у вічі ці царські зусилля... і якщо дехто... їх не помічає, [то тим] вони тяжчі й більш згубні для республіки, тому що вони можуть не вплинути на розсудливого громадянина і не вразити його. В дійсності підступний ворог намагається услякими царськими хитрощами зняти з себе ту чи іншу провину, або підозру, і перекласти її на нас, скаржачись то на якесь зволікання, що ми [так] довго робимо на землях Оттоманської Імперії, то поширюючи від нашого імені (підкреслення – в оригіналі. – О.Д.) фальшивки, як ото, імовірно, донесений до Самого Султана лист, у який спосіб слід поділити і, крім того, зробити знову покірною на майбутнє всю Польщу, і дійсно, роздмухуючи усюди їдкими наклепами ненависть до нас, так що з-за довірливості простих людей ці нечестиві хитрощі приховані, а наші дії та рішення викликають підозру».

Отже, бачимо два надзвичайно важливі моменти:

- 1) Петро I накреслив план розподілу Польщі;
- 2) цей план він поширив від імені Карла XII, перекладаючи в такий спосіб усю відповідальність за міжнародний злочин на шведського короля.

Ось вона, класика московської дипломатії та пропаганди: створити фальшивку, у якій звалити всю провину за власні підступи та злодіяння на протилежну сторону!

Так, у 1711 році Петро I і насправді «винагородив» за «вірність» Августа II Правобережною Україною, яку використав як розмінну монету. Але, як ми побачили, при цьому російський цар мав на оці дочекатися послаблення Польщі й інкорпорувати її разом із Правобережжям до тіла імперії. Що й зробили його наступники.

* * *

Підсумовуючи розгляд антиукраїнської пропаганди Петра I, ще раз виділимо її основні форми й методи:

1. Характерною рисою цієї пропаганди стало продукування й масове тиражування фальшивок.

2. Ці фальшивки мали багатовекторне й багатоцільове призначення; вони були розраховані як на внутрішнього, так і на зовнішнього споживача.

3. Із метою розповсюдження цих фальшивок назовні й надання їм правдоподібності, організовувалися витoki «секретної» інформації на дипломатичних напрямках.

4. Петровська пропаганда не гребувала прямою та зухвалою брехнею в дипломатичному колі, незважаючи на неминучість її викриття.

5. Одним із найулюбленіших методів московських пропагандистів і дипломатів стало перекладання відповідальності за власні зловісні плани та злочинні дії на іншу сторону.

¹ Див.: Таїрова-Яковлева. Мазепа. — Москва: Молодая гвардия, 2007; Таїрова-Яковлева Т. Иван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради». — К.: Кліо, 2013.

² История дипломатии. Т. 1. — Москва: Государственное Издательство политической литературы, 1959. — С.351.

³ Таїрова-Яковлева Т. Иван Мазепа і Російська імперія. — С. 287.

⁴ Указ ко всем жителям Малой России // Письма и бумаги императора Петра Великого. Т. 8 (июль-декабрь 1708 г.). — Вып. 1. — Москва-Ленинград: Изд-во АН СССР, 1948. — С. 242.

⁵ Костомаров Н. Монографії и дослідження. — Т. 16: Мазепа и мазепинцы. — СПб.: Типографія М.М. Стасюлевича, 1885. — С. 474.

⁶ Млиновецький Р. Гетьман Мазепа в світлі фактів і в дзеркалі «історій». — 2-ге вид., доповнене у 2 книгах. Кн. 2. — 1959. — С. 84.

⁷ Щоденник військових дій російської армії під Полтавою // Військові кампанії доби Івана Мазепи в документах. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. — Док. № 226. — С.731.

⁸ Дубина О. Роль польського чинника в утворенні шведсько-українського союзу 1708 року // Україна дипломатична. — Вип. 15. — К., 2014. — С. 589–604.

⁹ Голиков И.И. Деяния Петра Великого, мудраго преобразителя России, собранныя из достоверных источников и разложенныя по годам. Т. 11. — Изд. второе. — Москва: Типографія Николая Степанова, 1839. — С. 137.

¹⁰ Января 21. — Грамота к украинскому народу // Письма и бумаги императора Петра Великого. Т. 9. — Вып. 1. — Москва-Ленинград: Изд-во АН СССР, 1950. — С. 38–39.

¹¹ Тарле Е.В. Северная война и шведское нашествие на Россию. Сочинения. Т. 10. — Москва: Изд-во АН СССР, 1959. — С. 605.

¹² Там же. — С. 603.

¹³ Костомаров Н. Монографії и дослідження. — С. 483–484.

¹⁴ Артамонов В.А. Вторжение шведской армии на Гетманщину в 1708 г. и Мазепа // Вторжение шведской армии на Гетманщину в 1708 г. Образы и трагедии гетмана Мазепы / В.А. Артамонов и др. — СПб.: Общество памяти игумени Таисии, 2008. — С. 29.

¹⁵ Тарле Е.В. Северная война и шведское нашествие на Россию. — С. 604.

¹⁶ Шевчук В. Просвічений володар. Иван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой. — К., 2006. — С. 166–167.

¹⁷ Таїрова-Яковлева Т. Иван Мазепа і Російська імперія. — С. 288.

- ¹⁸ *Бантыш-Каменский Д.* История Малой России со времен присоединения оной к Российскому государству. Часть 4. — Москва: Типография Семена Селивановского, 1822. — С. 172–174; 9–10.
- ¹⁹ *Артамонов В.А.* Вторжение шведской армии на Гетманщину в 1708 г. и Мазепа. — С. 16–19.
- ²⁰ *Павленко С.* Изменял ли Мазепа Карлу XII? // Павленко С. Восстание мазепинцев: мифы и реалии. — Чернигов: Русь, 2009. — С. 114–130.
- ²¹ Там же. — С. 125.
- ²² Таїрова-Яковлева. Іван Мазепа і Російська імперія. — С. 286.
- ²³ *Кривошея В.В.* Козацька еліта Гетьманщини. — К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. — С. 265.
- ²⁴ Неурядова старшина Гетьманщини / В.В. Кривошея та ін. — К.: «Стилос», 2009. — 432 с.
- ²⁵ *Кентржинський Б.* Мазепа. — К.: Темпора, 2013. — С. 305.
- ²⁶ *Шевчук В.* Просвічений володар... — С. 148–149.
- ²⁷ Лист І. Мазепи стародубському полковнику Іванові Скоропадському про причини переходу до шведського короля // Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / упоряд. С.О. Павленко. — К.: Києво-Могилянська академія, 2007. — Док. № 288. — С. 249.
- ²⁸ *Крупницький Борис.* Гетьман Данило Апостол і його доба. — Автсбург: Накладом Товариства Прихильників УВАН, 1948. — С. 11–12.
- ²⁹ *Енглунд Петер.* Полтава. Розповідь про загибель однієї армії. — Харків: Фоліо; Шведський інститут (Стокгольм), 2009. — С. 83–84.
- ³⁰ *Krman Daniel.* Itinerarium (Cestovný denník z rokov 1708 — 1709). http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1249/Krman_Itinerarium-Cestovny-dennik-z-rokov-1708-1709/1
- ³¹ *Adlerfeld Gustavus.* The Military History of Charles XII, King of Sweden. — Vol. III. — London: J. and P. Knapton, 1740. — P. 121–123.
- ³² *Григорьев Борис.* Карл XII, или пять пуль для короля. — Москва: Молодая гвардия, 2006. — С. 292.
- ³³ Карл XII [Письмо о полтавском сражении. 1709 г.] / публ. Я.К. Грота // Грот Я.К. Труды Я.К. Грота из русской истории. Исследования, очерки, критические заметки и материалы. Т. 4. — СПб., 1901. — С. 157–158.
- ³⁴ Uppsala universitetsbibliotek, Handskriftsenheten, F. 103, Handlingar till Sveriges politiska historia, 1704-1709, pärm F. 103, häfte 1708, s. 328 — 331, Uppsala, Sverige.
- ³⁵ *Красиков В.* Северная война или блицкриг по-русски. Москва: ОЛМА Медиа Групп, 2010. — С. 68.
- ³⁶ *Павленко Н.И.* Петр Великий. — Москва: Мысль, 1994. — С. 308.
- ³⁷ *Григорьев Б.* — Знач. праця. — С. 401.
- ³⁸ *Крупницький Б.* Теофан Прокопович і шведи. — Жовква, 1934. — С. 5.
- ³⁹ Докладніше про це див.: Дубина Олександр. Шведська реляція про Полтавську битву. Новий погляд // Сіверянський літопис. — 2011. — № 5. — С. 38–48.
- ⁴⁰ *Красиков В.А.* Северная война или блицкриг по-русски. — С. 216.
- ⁴¹ *Marx Karl.* Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century. — London, 1899. — P.25.
- ⁴² Uppsala universitetsbibliotek, Handskriftsenheten. — F. 141. — Handlingar till Sveriges politiska historia. — Pärm 141. — S.111–119.

Oleksandr DUBYNA,

PhD in Historical Sciences

ANTI-UKRAINIAN FALSIFICATIONS OF MOSCOW PROPAGANDA OF PETER I ERA

The article states about anti-Ukrainian propaganda in Moscow, which has a long story and traditions. The most strong burst of its activity was when Ukrainian people aspired to be independent of Tsardom of Russia or Moskovia (as it was called and marked by leading European cartographers on their maps), afterward – of Russian Empire, named so by Peter the Great, and then they wanted to be independent of its final modification called USSR. Politicians and statesmen, who at different times and in many ways were trying to create Ukraine as independent and united state were the main objects of propaganda. The bitter enemies of Moscow became Mazepa, Petliura and Bandera. Generalized names – mazepyntsi, petliurivtzi, banderivtzi are derived from their names. Afterwards those words evolved into almost the greatest insult to Ukrainians.

The main stages of anti-Ukrainian propaganda are:

Production and replication of counterfeits.

They were produced for both domestic and foreign consumer.

To spread these counterfeits, through diplomatic channels were organized leaks of «secret» information.

Peters propaganda used any way to distribute false statements despite the inevitability of its disclosure.

One of the most popular methods of Moscow propagandists and officials was to shift the responsibility for their own disastrous plans and criminal acts onto Ukrainian side.

Key words: propaganda, Peter the Great, anti-Ukrainian misinformation actions, falsified data.

Ігор АЛЕКСЕЄНКО,

кандидат біологічних наук

ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА – ЗАПОРУКА СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Біосфера і суспільство. Із появою homo sapiens приблизно 40 тис. років тому біосфера – місце існування живого на планеті – почала поступово піддаватися негативному антропогенному тиску, який набув загрозливих масштабів із настанням промислової (друга половина XVIII – початок XX ст.) та науково-технічної (середина XX ст.) революцій і «демографічного вибуху» XX ст. Вплив негативних наслідків діяльності людини на довкілля значно прискорився та посилювався. У середині XX ст. вчені дійшли висновку щодо його серйозної загрози для подальшого існування людства й усього живого в цілому. Біосфера перейшла в якісно новий стан, головною рисою якого стала її деградація.

Важливим для розуміння ситуації є проведення на замовлення Римського клубу дослідження співробітників Масачусетського технологічного інституту під керівництвом Д. Медоуза, результати якого у 1972 році були опубліковані під назвою «Межі зростання» («The Limit to Growth»). Із застосуванням системного підходу та методу математичного комп'ютерного моделювання було встановлено, що за умови зберігання тогочасних темпів зростання чисельності населення, розвитку промисловості, виробництва продовольчої продукції, забруднення навколишнього середовища й виснаження природних ресурсів світ до кінця XXI століття досягне фізичної межі зростання, після чого чисельність населення планети різко зменшиться паралельно зі значним зменшенням обсягів виробництва.

Альтернативою цьому є зміна свідомості людства, відмова від концепції «зростання» на користь концепції «розвиток», що в довгостроковій перспективі гарантує економічну й екологічну стабільність.

Проведені через 20 і 30 років аналогічні дослідження із залученням нової інформації загалом підтвердили правильність прогнозу початку 70-х років.

Кризи кінця минулого – початку цього сторіччя чітко вказали на те, що парадигма суспільства «споживання», основою якого є екстенсивна економіка, вичерпала себе.

Екологічні проблеми (забруднення, зміна клімату, техногенні катастрофи тощо) умовно поділяють на регіональні та глобальні, але по суті більшість цих проблем мають глобальний характер. Пов'язано це з тим, що забруднення води, повітря та ґрунтів залежно від його масштабів із часом у той чи інший спосіб поширюється за межі території, де це сталося. І чим масштабнішим є забруднення, тим швидше цей механізм реалізується. Згадаймо, що першими підняли тривогу з приводу аварії на ЧАЕС у Скандинавії. До найбільшої ріки Центральної Європи Дунаю потрапляють забруднення з десяти держав, через які вона протікає. Так само забруднення поширюються і в природних системах та об'єктах, що мають статус екстериторіальних (повітряний океан з озонним шаром, Світовий океан, Антарктида й ін.).

Усе це об'єктивно обумовило міжнародний характер зусиль, які слід докладати для зменшення чи ліквідації наслідків негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище. Жодна країна не в змозі самостійно вирішити такі масштабні проблеми й має узгоджувати свою діяльність у цій галузі з іншими державами.

Історично координацію міжнародних заходів щодо захисту довкілля можна поділити на два етапи. На першому етапі домовленості в цій сфері між країнами не були системними та підпорядкованими вирішенню конкретних прагматичних цілей. Зокрема, Австро-Угорщина й Італія в 1875 році прийняли декларацію з охорони птахів, а Росія, Японія та США в 1897 році – про охорону морських котиків у Тихому океані. У 1902 році вступила в дію Паризька конвенція з охорони птахів, корисних у сільському господарстві. До таких угод можна віднести й Московський договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі і під водою 1963 року, хоча головною метою цього документа була проблема припинення гонитви озброєнь.

Системно міжнародно-правові питання захисту навколишнього середовища почали розробляти після створення в 1945 році Організації Об'єднаних Націй. Так, у резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1962 року «Економічний розвиток і охорона природи» було сформульовано кілька кардинальних принципів:

- природні ресурси, тваринний і рослинний світи є одним цілим;
- процеси економічного розвитку обов'язково мають враховувати охорону навколишнього середовища;
- термін «охорона природи» було замінено на більш ємний термін «охорона навколишнього середовища».

Стокгольм-1972. У 1972 році під егідою ООН у м. Стокгольмі (Швеція) відбулася перша міжнародна конференція з проблеми за-

хисту навколишнього середовища, де сформульовано головні принципи захисту довкілля та розвитку людства; вироблено рекомендації щодо діяльності в таких сферах, як середовище перебування людини, використання природних ресурсів, забруднення довкілля, міжнародна співпраця в галузі охорони навколишнього середовища; визначено роль освіти та громадськості в цій справі.

Конференція визначила головні напрями міжнародного співробітництва, зокрема й дипломатичного, у цій галузі. Уперше було сформульовано положення про необхідність дбайливого ставлення країн до своїх та екстериторіальних природних ресурсів. Визначено важливість створення глобальної моніторингової мережі. Радянський Союз і країни «соціалістичного табору» участі у цій конференції не брали.

У 1973 році ООН створила Програму з навколишнього середовища (United Nations Environment Programme) – ЮНЕП, установу, яка мала координувати міжнародну діяльність у галузі охорони довкілля. У 1983 році ЮНЕП організувала Міжнародну комісію з довкілля та розвитку, яку очолила Гру Харлем Брунтланд* (Норвегія). Комісія, яку ще називали «Комісією Брунтланд» розробила концепцію сталого (збалансованого) розвитку («sustainable development»), яку оприлюднено у 1987 році в доповіді «Наше спільне майбутнє», відомій ще як «Рапорт Брунтланд». Матеріали фундаментально обґрунтовують концепцію сталого розвитку, яка полягає в тому, що матеріальні потреби сучасного людства мають задовольнятися в такий спосіб, аби не зменшувати можливості реалізації цих потреб у майбутніх поколіннях. Розвиток світового виробництва має обов'язково бути гармонійно пов'язаний із захистом і збереженням навколишнього середовища. Людство не має права залишати борги, за які будуть розраховуватися наступні генерації.

Концепція передбачає наукову розробку та практичне впровадження заходів щодо забезпечення балансу між задоволенням потреб сучасного населення Землі та всебічним захистом інтересів майбутніх поколінь.

Концепція має три складові: економічну, соціальну й екологічну, які взаємодоповнюють одна одну.

З економічного погляду нагальною є потреба оптимізації та мінімізації використання кількісно обмежених природних ресурсів, застосування технологій, що мають найменший негативний вплив на довкілля,

* Гру Харлем Брунтланд – політичний і суспільний діяч, займала посади Прем'єр-міністра та Міністра довкілля Норвегії, згодом – генерального директора Всесвітньої організації охорони здоров'я при ООН, зараз – спеціальний посланець Генерального секретаря ООН з проблем зміни клімату.

перехід від екстенсивного до інтенсивного способів хазайнування, підвищення ефективності інвестицій.

Основа соціальної складової концепції — це теза про те, що головними є інтереси людини й суспільства, причому перші визначаються пріоритетними. На тлі розвитку кризових явищ у світі дедалі більшого значення набуває справедливий розподіл матеріальних благ. Актуальною лишається боротьба з бідністю, передбачення можливих і ліквідація поточних силових конфліктів. Вирішення цих завдань має відбуватися не лише в межах сьогодення, а й передбачати можливості виникнення конфліктних ситуацій у майбутньому. Запорука цього — розширення та вдосконалення демократичних засад організації суспільства на планеті.

Екологічна складова концепції передбачає створення та підтримку умов стійкого й тривалого функціонування біосфери, як екологічної системи в цілому, так і підсистем, що її формують. Велике значення надається збереженню біологічного різноманіття, яке саме й забезпечує стійкість функціонування всіх екологічних систем Землі. Припинення деградації навколишнього середовища — це нагальне завдання сьогодення.

Ріо-де-Жанейро-1992. Концепція сталого розвитку стала етапним фундаментальним досягненням людства, ідеологічним і теоретичним підґрунтям проведення в 1992 році — через 20 років після I Стокгольмської — II Конференції ООН із навколишнього середовища й розвитку в Ріо-де-Жанейро. Через високий представницький рівень і важливість питань, які було розглянуто, конференцію називають «Саміт Землі», іноді — «Ріо-92». У роботі брали участь понад 45 тис. фахівців, більше 100 керівників країн, понад 10 тис. представників громадських організацій.

На II Конференції було прийнято кілька документів, що підсумували її роботу й визначили завдання подальшого міжнародного співробітництва, а саме: Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища й розвитку, Порядок денний на XXI ст., Конвенція зі зміни клімату, Конвенція з біологічного різноманіття, Декларація напрямків розвитку, охорони та використання лісів.

Оскільки рішення Конференції були переважно декларативними, наводимо лише зміст документа «Порядок денний-XXI» («Agenda XXI»), у якому відображено виклики, що постали перед людством:

Вступ.

Розділ I. Соціальні й економічні аспекти.

2. Міжнародне співробітництво в цілях прискорення досягнення стійкого розвитку в країнах, що розвиваються, та відповідна національна внутрішня політика.

3. Боротьба з бідністю.

4. Зміна моделей споживання.
5. Демографічна динаміка та стійкий розвиток.
6. Охорона здоров'я та створення умов, від яких залежить здоров'я людини.
7. Сприяння сталому розвитку місць проживання людей.
8. Інтеграція питань захисту навколишнього середовища й розвитку в процесі прийняття рішень.

Розділ II. Збереження та раціональне використання ресурсів для розвитку.

9. Захист атмосфери.
10. Комплексний підхід до планування та раціонального використання земних ресурсів.
11. Боротьба зі зникненням лісів.
12. Управління вразливими екосистемами: боротьба з поширенням пустель і засухою.
13. Управління вразливими екосистемами: стійкий розвиток гірських районів.
14. Сприяння веденню сільського господарства й розвитку сільських районів в аспекті стійкого розвитку.
15. Збереження біологічного різноманіття.
16. Екологічно безпечне використання біотехнологій.
17. Захист океанів, морів і прибережних районів та охорона, раціональне використання й освоєння їхніх живих ресурсів.
18. Збереження якості ресурсів прісної води та її використання: комплексні підходи до освоєння водних ресурсів, ведення водного господарства й водокористування.
19. Управління екологічно безпечним використанням токсичних хімічних речовин, включно із запобіганням незаконному міжнародному обігу токсичних і небезпечних продуктів.
20. Урахування екологічної безпеки під час поводження з небезпечними відходами.

21. Урахування екологічної безпеки при поводженні з твердими відходами й очисткою стічних вод.

22. Безпека й екологічно обґрунтована утилізація радіоактивних відходів.

Розділ III. Посилення ролі основних груп населення.

23. Вступ.

24. Глобальні заходи в інтересах жіноцтва з метою забезпечення стійкого та справедливого розвитку.

25. Урахування інтересів дітей і молоді в процесі стійкого розвитку.

26. Визнання та підсилення ролі тубільних народів та їхніх общин.

27. Підсилення ролі неурядових організацій: партнери в процесі забезпечення стійкого розвитку.

28. Ініціативи місцевої влади в підтримці «Порядку денного-XXI».

29. Підсилення ролі трудящих та їхніх профспілок.

30. Підсилення ролі бізнесу та промисловості.

31. Наукові та технічні спільноти.

32. Підсилення ролі фермерства.

Розділ IV. Засоби реалізації.

33. Фінансові ресурси та механізми.

34. Поширення екологічних технологій, співробітництво та створення потенціалу в цій галузі.

35. Внесок науки для забезпечення стійкого розвитку.

36. Сприяння освіті, інформованості населення та підготовка кадрів.

37. Національні механізми та міжнародне співробітництво для створення потенціалу в країнах, що розвиваються.

38. Міжнародні організаційні механізми.

39. Міжнародні правові документи та механізми.

40. Інформація для прийняття рішень.

Отже, було визначено «напрями головних ударів», постало завдання аналізу стану довкілля в конкретних регіонах, визначення цілей і засобів їх досягнення. Постульовано перехід розвитку світової спільноти на основи економічної ефективності, соціальної захищеності й екологічної безпеки.

Нью-Йорк-1997. Червнева 1997 року XIX спеціалізована сесія Генеральної Асамблеї ООН зі стійкого розвитку узагальнила те, що було зроблено за 5 років після «Саміту Землі», вказала на здобутки й недоліки роботи, що триває відповідно до прийнятих рішень.

Як позитивний момент було відзначено, що багато країн «повернулися обличчям» до проблем захисту довкілля, створивши або підвищивши статус природоохоронних організацій. Активізувалася робота з моніторингу довкілля.

Водночас констатували, що деградація навколишнього середовища продовжується, бідність у світі збільшується, зростає експлуатація природних ресурсів.

Підтримано пропозицію щодо розробки стратегії стійкого розвитку на 50–100 років, а одним із пріоритетних завдань визначено співпрацю в різних напрямках із реалізації положень конвенцій та посилення інформаційного обміну, також підкреслено роль Комісії ООН зі стійкого розвитку в координації діяльності з іншими інституціями.

Йоханесбург-2002. У серпні-вересні 2002 року в м. Йоханесбург (ПАР) відбувся Всесвітній саміт зі стійкого розвитку «Ріо+10». У його роботі взяли участь більш ніж 20 тис. учасників, зокрема понад 9100 делегатів і 8200 представників неурядових організацій. Зустріч було присвячено аналізу виконання прийнятих рішень і визначення нових завдань.

Насамперед зазначалося, що після «Ріо-92» досягнуто незначного прогресу в справі забезпечення стійкого розвитку, має місце подальше погіршення екологічної ситуації та ріст бідності. З'явилось розуміння того, що для розв'язання проблем сьогодення треба постійно реалізовувати практичні заходи.

На зібранні конкретизовано низку нових важливих напрямів діяльності:

- суттєво знизити до 2010 року темпи втрат біологічного різноманіття;

- досягти відновлення та збереження запасів промислових видів риби до рівня, який на довгий час забезпечить постійне її надходження;

- до 2015 року вдвічі зменшити кількість населення, яке не має можливості користуватися основними санітарними послугами;

- до 2020 року звести до мінімуму шкідливий вплив, що спричиняє використання хімічних речовин на довкілля та здоров'я людини.

На саміті не планували підписувати нові договори, проте було розроблено план подальшої роботи й визначено виконавців.

Велику увагу приділено проблемі розвитку енергетики, зокрема й розвитку альтернативних джерел енергії. Оскільки в найближчі роки ці джерела не зможуть суттєво замінити роботу атомних, теплових та гідроелектростанцій, головну увагу слід приділити енергозберігальним технологіям і паливно-енергетичному балансу.

На зустрічі глав держав і урядів Генеральний секретар ООН Кофі Аннан нагадав про п'ять пріоритетних напрямів діяльності, що мають забезпечувати стійкий розвиток: чиста вода, енергетика, охорона здоров'я, сільське господарство, біорізноманіття та керування екосистемами.

Попри скепсис деяких учасників саміту, його слід оцінювати як законний етап розвитку концепції сталого розвитку. Зустріч підкреслила міжнародну єдність і безальтернативність обраного шляху, досягнення прогресу, вірність міжнародної спільноти ідеї сталого розвитку.

Ріо-де-Жанейро-2012. Через 20 років після проведення Саміту Землі знову в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) з 20 до 22 червня 2012 року проведено Конференцію ООН зі стійкого (збалансованого) розвитку, яка отримала назву «Ріо+20». У роботі Конференції брали участь представники урядів 172 країн, зокрема 108 керівників держав чи урядів, понад 2400 осіб від промислових організацій та приватного бізнесу, разом близько 40 тис. учасників.

На Конференції було підсумовано зроблене, акцентовано увагу на головні проблеми й накреслено шляхи їх вирішення. Попри незадоволення низки представників громадських організацій, було прийнято підсумковий документ «Майбутнє, якого ми прагнемо», у якому знайшли відображення рішення Конференції, програма подальших дій і заходів. Документ складається із 6 розділів, 283 параграфів.

У першому розділі «Наше спільне бачення» підтверджується прихильність до визначеного курсу та створення економічно, соціально та екологічно стійкого майбутнього для Планети в цілому, теперішніх і майбутніх поколінь.

У другому розділі «Підтвердження політичної прихильності» є посилання на Стокгольмську декларацію конференції ООН 1972 року, підтверджуються всі принципи декларації «Ріо-92», зокрема принцип загальної (але диференційованої) відповідальності держав. Підтверджується прихильність у повному обсязі здійснювати рішення інших планів, що були прийняті під егідою ООН протягом останніх 20 років.

У третьому розділі «Зелена економіка»* зазначено, що для різних країн є різні підходи, концепції, моделі та інструменти, які відповідають їх національним ситуаціям і пріоритетам, для досягнення стійкого розвитку в усіх трьох його аспектах. У цьому контексті «зелена економіка» є одним із найважливіших інструментів.

У четвертому розділі «Інституціональні рамки стійкого розвитку» підкреслено важливе значення зміцнення інституціональних механізмів.

У п'ятому розділі «Рамкова програма дій і наступні заходи» йдеться про усунення недоліків.

У шостому розділі «Засоби здійснення» наголошено, що за власний економічний і соціальний розвиток відповідають перш за все самі країни.

* * *

Відповідно до рішень саміту «Ріо+20» при Генеральній Асамблеї ООН було утворено «Міжурядовий політичний форум високого рівня», перше засідання якого відбулось 23 вересня 2014 року. Форум, крім іншого, бере участь у розробці Цілей стійкого розвитку, які в 2015 році мають замінити Цілі розвитку тисячоліття. На відміну від своєї попередниці – Комісії ООН зі стійкого розвитку – у роботі нового органу можуть брати участь представники всіх країн-членів ООН.

* «Зелена економіка» як науковий напрям в економічній науці сформувався протягом останніх двадцяти років. Економіка розглядається як один із компонентів природного середовища, у якому все взаємопов'язане і частиною якого вона є. Відповідно до базисних понять «зеленої економіки» неможливо безкінечно розширювати сферу впливу в обмеженому середовищі, як і неможливо вимагати задоволення потреб, які постійно зростають, в умовах обмеженості ресурсів.

Із метою підсилення та підвищення статусу Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) у березні 2013 року на Генеральній Асамблеї ООН замість Ради керівників ЮНЕП затверджено Асамблею ООН з навколишнього середовища ЮНЕП, до якої входять представники всіх держав-членів ООН. Перша сесія Асамблеї відбулась у червні 2014 року в Найробі, темою її було «Гідне життя для всіх».

Киотський протокол. Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату — Framework Convention on Climate Change — було прийнято на «Саміті Землі» у Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Вона визначала основні цілі, завдання та засоби боротьби зі змінами клімату. Головну увагу було приділено проблемі «парникових газів»: вуглекислий газ (CO₂), а також метан (CH₄), закис азоту (N₂O) та ін., які, на думку експертів, зумовлюють глобальне потепління, яке в останні десятиріччя спостерігається на Землі.

Конвенція набула чинності в березні 1994 року. Як будь-який документ загального типу, вона була декларативною, не містила конкретних показників, які мали бути досягнуті в певний термін. Саме через це у грудні 1997 року в Кіото (Японія) було прийнято т. зв. Кіотський протокол як додатковий документ до згаданої Рамкової конвенції. Протоколом передбачалося досягти зменшення викидів парникових газів із 2008 до 2012 років на 5,2%, тобто зменшити й стабілізувати кількість парникових газів на рівні 1990 року. Головні зобов'язання взяли на себе індустріально розвинуті країни. Так, країни ЄС мали скоротити викиди на 8%, США — на 7%, Японія та Канада — на 6%. Україна та Росія мали утримати кількість викидів на рівні 1990 року. Країни, що розвиваються, зокрема Китай та Індія, зобов'язань не брали.

Зменшення кількості викидів газів може бути досягнуто за рахунок обмеження використання «брудних» технологій і застосування новітніх, заміною енергетичних ресурсів на більш «екологічні».

Розроблено механізми торгівлі квотами на викиди парникових газів, за якими країна чи підприємство може купувати чи продавати на регіональному, національному чи міжнародному ринках сертифікати на право викиду певної кількості цих газів. Передбачена можливість реалізації проектів щодо зменшення викидів підприємствами однієї країни частково чи повністю за рахунок інвестицій іншої держави.

Підписання протоколу тривало з березня 1998 року до березня 1999 року. Дія його передбачена на період 2008–2012 років, чинності він набув із лютого 2005 року. Сьогодні більше 190 країн підписали та ратифікували цей документ.

Механізми досягнення результатів, зокрема й торгівлі квотами на викиди, було затверджено у 2005 році.

У листопаді–грудні 2011 року в Дурбані (ПАР) відбулась чергова Конференція ООН з проблеми зміни клімату, у якій взяли участь

більше 190 країн-учасниць Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату. На Конференції мали підписати рамкову угоду замість Кіотського протоколу, дія якого закінчувалась у 2012 році. Проте було визнано доцільним підготувати до 2015 року новий глобальний договір щодо обмеження викидів парникових газів із уведенням його в дію з 2020 року. Відтак дію Кіотського протоколу було подовжено щонайменше на 5 років.

Канада офіційно оголосила про вихід із Кіотського протоколу.

Було відзначено, що світова економічна криза зменшила можливість розвинутих країн фінансово сприяти реалізації протоколу. Узгоджено план підготовки нової угоди, яка має стати юридично обов'язковою для всіх країн світу.

Було констатовано, що емісія вуглекислого газу після зменшення на 1,4% у 2009 році збільшилась у 2010 році на 5,9% — до 33,4 млрд тонн. Загалом із 1990 року викиди парникових газів збільшились на 49%.

У листопаді–грудні 2012 року в м. Доха (Катар) відбулась XVIII конференція сторін-учасників Рамкової конференції ООН зі зміни клімату (Conference of Parties) та 8-ма зустріч сторін Кіотського протоколу.

Було прийнято рішення про подовження дії Кіотського протоколу на період з 2013 до 2020 року. Країни, які беруть на себе подальші зобов'язання у межах протоколу, погодились переглянути свої зобов'язання щодо подальшого зниження рівня викидів парникових газів до 2014 року.

Досягнуто домовленість щодо прискорення роботи з підготовки до 2015 року загальної угоди зі зміни клімату, яка з 2020 року має стати офіційним документом для всіх країн світу.

Розглянуто питання про створення інфраструктури для передачі технологій і фінансування країн, що розвиваються, з метою зменшення викидів. Республіка Корея була обрана місцем перебування Зеленого кліматичного фонду, який має розпочати роботу з 2014 року.

Розвинуті держави підтвердили свої наміри продовжити довгострокову фінансову підтримку країн, що розвиваються, у цій справі, запланувавши для цієї мети за умов покращення світової економічної ситуації внесок 100 млрд доларів до 2020 року.

Цілком можливо, що акцент міжнародної співпраці в галузі зменшення викидів парникових газів буде перенесено на впровадження країнами нових технологій та двосторонні домовленості.

На думку експертів, обмеження зростання температури доквіля на 2°C забезпечить більш-менш стабільну кліматичну ситуацію. Актуальність проблем, які намагаються вирішити 195 країн-учасниць Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, об'єктивна необхідність розв'язання протиріч між країнами на шляху досягнення мети Кіотського протоколу підтверджує Міжнародне енергетичне агентство. За його даними у 2012 році викиди парникових газів збільши-

лися на 1,4% і становили 31,6 млрд тонн. Викиди промислових підприємств Китаю та Індії становлять 40% їх загального обсягу. Проте у 2012 році Китай домігся найнижчого показника зростання кількості викидів за останні 10 років. США, переводячи промислові підприємства з вугілля на газ, домоглися зменшення викидів на 200 млн тонн, досягнувши рівня середини 1990-х років. Країни ЄС зменшили у 2012 році викиди на 50 млн тонн. Отже, можна казати про перші, такі, що важко даються, але позитивні результати цієї міжнародної співпраці.

* * *

Підсумовуючи наведений матеріал, можна зробити кілька загальних висновків:

1. Стара істина — суспільство через певний час використовує фундаментальні знання для вирішення нових практичних завдань — вірна й у нашому випадку. Створене В.І. Вернадським у 20-х роках ХХ століття теоретичне вчення про біосферу вже через 50 років стало однією з основ для розробки та реалізації цілком конкретних практичних заходів, які мають украй важливе значення для подальшого існування людства.

2. Практика дій державних інституцій, зокрема урядів, як правило, відстає від нових актуальних проблем, які виникають час від часу, у зв'язку з чим на державному рівні необхідні заходи вживають запізно, майже ніколи не випереджаючи виклики часу, а тільки у відповідь на вимоги громадськості.

3. Розуміння близькості критичної ситуації в розвитку людської цивілізації, яка народилась у другій половині ХХ століття в середовищі науковців та інтелектуалів, було адекватно сприйнято Організацією Об'єднаних Націй. Вона забезпечила глибоке вивчення та популяризацію проблеми захисту природного середовища.

4. Попри певну декларативність перших рішень, скепсис як державних чиновників, так і представників громадських організацій, протягом останніх двох десятиріч розроблено й упроваджено заходи, які мають вивести людство з кризи. Хоч і з труднощами, адже перешкоджають цьому кризи, корупція, комерційні інтереси, нерозуміння та недолугість. Але альтернативи ідеї стійкого розвитку сьогодні не існує.

ENVIRONMENTAL PROTECTION IS A KEY TO SOCIAL DEVELOPMENT

The article refers to the fact that approximately 40 thousand years ago with the appearance of *Homo sapiens*, the biosphere as the habitat of all living beings on the planet, gradually began to get more affected by the negative anthropogenic pressure, which became worse as industrial and scientific-technical revolutions arose, with both of them resulting in «demographic explosion» of XX century. The influence of negative consequences of human activities on the environment considerably accelerated and increased. That is why in the middle of XX century scientists came to the conclusion that this influence is a serious threat for the further human existence and for all the living beings in general. The biosphere turned into a qualitatively new state, mainly featured by degradation.

It was defined that environmental pollution and exhaustion of natural resources will reach a physical point of increase by the end of XX century, then the number of the planet inhabitants will roughly and uncontrollably decrease, concurrently with the significant loss of production amounts.

Alternative ways are the change of mankind conscience, the refusal from the conception of «growth» in favor of another one called «development» which provides an economic and ecological stability in a long-term prospect.

Despite the declarativity of the first decisions, scepticism of both state officials and representatives of public organizations, during the last two decades have been in development measures, which contained a practical matter and which will help the humanity to get out of crisis. There are some difficulties with their realization. Corruption, bankruptcy, commercial interests, misunderstandings and invalidity get in their way. But today there is no alternative to the concept of the stable development.

Key words: The Kyoto Protocol, energy-saving, environmental pollution, climate change, man-caused catastrophes.

Сергій ШЕРГІН,

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри регіональних систем та
європейської інтеграції Дипломатичної
академії України при МЗС України;*

Микола ФЕСЕНКО,

*кандидат політичних наук, старший науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії»
НАН України*

ЧИННИКИ КОНСОЛІДАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СУБ'ЄКТІВ У ФОРМУВАННІ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Розвиток сучасної міжнародної системи, яка впродовж постбіполярного періоду перебуває в нестабільному (нестационарному) стані, визначається багатьма факторами й тенденціями, взаємодією різноманітних її учасників — державами, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, індивідами тощо. Загалом це дає можливість говорити про неї як про складну соціальну систему, що характеризується структурною неоднорідністю, багаторівневістю та функціональною різноманітністю.

Чинниками, що сприяють консолідації суб'єктів світ-системи та формуванню нового світового порядку, є: усвідомлення неможливості перемоги в ядерній війні; зростання гуманізму й культури у світі; збільшення кількості та створення своєї зони однорідних демократичних держав; широке використання концепції балансу сил і національних інтересів у нових умовах; зростання ролі міжнародного права.

Радикальна перебудова системи сучасних міжнародних відносин на базі розглянутих вище принципів передбачає визнання миру вищою цінністю соціального буття та необхідною умовою для розвитку людини. Важливою є відмова від застосування сили й забезпечення держав виключно політичними засобами, виходячи з принципу рівної, загальної та неподільної безпеки для всіх на основі створення системи всеосяжної міжнародної безпеки. Необхідним є також усебічне визнання свободи соціального та політичного вибору, зробленого народом тієї чи іншої країни, неухильне поглиблення співпраці країн і регіонів світу

щодо вирішення завдань збереження цивілізації, відмова від ідеологізації міждержавних відносин і готовність до діалогу й компромісів.

Конфігурація сучасного світового порядку зумовлена дією суперечливих і різноспрямованих тенденцій: інтеграції та фрагментації, глобалізації та регіоналізації. Вони відображають наявність закономірних об'єктивних протиріч усередині системи міжнародних відносин і виявляються майже в усіх регіонах світу. Процеси глобалізації розвиваються за умов подальшої ерозії Вестфальського міжнародного порядку, який передбачає просторово-територіальне оформлення суверенітету на підґрунті політичних і економічних інтересів національної держави як основного суб'єкта міжнародних відносин. Глобалізацією зумовлено процеси радикальної трансформації Вестфальського порядку та формування переваги як окремих держав, так і транснаціональних суб'єктів світ-системи як центрів сили — можливостей поширення їхнього впливу за межі власних кордонів і подальшого використання отриманих привілеїв у міжнародних відносинах.

Враховуючи важливість консолідації суб'єктів світ-системи, новий світовий порядок має відображати ідею організованості системи міжнародних відносин, упорядкованості зовнішньополітичних дій їхніх суб'єктів і структури світової політичної системи. Зміст світового порядку в ідеалі включає обумовленість загальними універсальними принципами й закономірностями політичних дій суб'єктів, а також наявність у зовнішньополітичній діяльності узгодженості та передбачуваності, існування єдиних форм політичного життя та єдиних імперативних норм розпорядчого й обмежувального характеру. Світовий порядок може бути більш-менш централізованим, йому притаманний конкретний комплекс засобів, прийомів і процедур організації та контролю, що забезпечує сталість елементів, єдність принципів і процедур функціонування. Отже, світовий порядок існує в однополярному, біполярному та багатополярному варіантах загальної структури міжнародної системи.

Система сучасних глобальних викликів часу й загроз із непрогнозованими для людства наслідками актуалізує консолідацію суб'єктів світ-системи. Визначення правил і норм організації життя світового співтовариства, за допомогою яких можна вирішити весь комплекс коеволуційних, демографічних, екологічних, продовольчих, економічних та інших проблем людства в умовах обмеженості найрізноманітніших ресурсів планети стає імперативним і першочерговим завданням. Недолік цих правил і норм у перспективі може привести до збільшення кількості міжнародних конфліктів і навіть глобальної анархії. Тому особливо важливо консолідувати зусилля суб'єктів світ-системи для забезпечення стратегічної стабільності та сталого розвитку світової спільноти. Украй важливою є також консолідація на основі духовного, морального та науково обґрунтованого світогляду як єдино можливо-

го конструктивного шляху виходу планетарної цивілізації із ситуації глобального взаємного нерозуміння, протистоянь і нестійкого розвитку.

Варто зазначити, що при аналізі основних чинників феномена консолідації використовують евентуальний підхід до розгляду світополітичних процесів, який передбачає використання змішаного набору змінних величин і критеріїв оцінки. З огляду на широкий спектр різних чинників у процесі дослідження виникає особливий критерій вибору між різними поясненнями, що допускає ефект взаємодії між окремими факторами. Водночас необхідно мати на увазі, що спосіб теоретичного узагальнення та генералізації факторів консолідації, а також загальне уявлення про їх роль і функції ґрунтовані на методології структурно-функціонального аналізу.

Взаємозалежність елементів міжнародної системи зумовлює виникнення явищ якісно нового рівня, тобто факторів, які впливають на її існування, розвиток і трансформацію. Використання факторного аналізу дозволяє вивчати умови та рушійні сили, що визначають скерованість сучасної міжнародно-політичної трансформації, причини безупинного процесу еволюції міжнародної системи. Водночас це дає можливість зробити узагальнення щодо її існування, розвитку та функціонування, а також дослідити якісні параметри факторів у динаміці їхнього розвитку та взаємозалежності.

Факторні теорії, або «теорії поля», розроблені К. Райтом [1] і Г. Румелем, формувалися протягом 50–60-х років ХХ століття, коли багато вчених звертали увагу на проблеми дослідження об'єктивних і суб'єктивних чинників, що прямо чи опосередковано впливають на міжнародні відносини. Важливою особливістю теорій, що досліджували цю проблематику, стала формалізація міжнародного середовища (поля), де розміщено учасників і здійснюються відносини між ними. Крім того, усі елементи великої багаторівневої системи міжнародних відносин характеризуються взаємозв'язаністю, взаємообумовленістю та взаємозалежністю. Ці обставини ускладнюють аналіз явищ і процесів, які постійно відбуваються в її середовищі.

За визначенням українського вченого В. Хоніна, фактор — це явище або сторона явища, що суттєво впливає на розвиток відповідних процесів інших явищ і в складних великих системах визначається як певна функція взаємозалежності одного явища від іншого, їх взаємопроникнення. Незважаючи на завжди суб'єктивне відображення складного існування об'єктивної основи життя явища, формат фактора дає можливість дослідникам формулювати чіткі образи якісних, суттєвих сторін досліджуваного явища — параметризувати цей фактор і, відповідно, вимірювати стан його параметрів у їх розвитку [2, с. 46].

Із визначенням поняття «фактор» пов'язується процес, який може бути зображений у вигляді послідовної, закономірної зміни явищ у міжнародному житті, що зумовлено конкретно-історичними причи-

нами (факторами), які також змінні та є різноманітними: політичний, економічний, військовий, соціально-культурний тощо. Цей процес є рухом від однієї ситуації в міжнародному середовищі до іншої, від простіших форм і видів міжнародних відносин до складніших, від меншої кількості суб'єктів до більшої. Рухом, який не має прямолінійного характеру, а нагадує, радше, спіральні цикли [3, с. 80].

Отже, використання факторного аналізу дає можливість досліджувати якості факторів, вимірювати їх параметри та визначати динаміку розвитку з метою кращого розуміння трансформації сучасної міжнародної системи та передбачення її наслідків для людства.

На думку російської дослідниці К. Боришполець, «Факторний аналіз застосовується у тих випадках, коли є підстави для обмеження кількості індикаторів (змінних). Основна ідея методу полягає в тому, що індикатори тісно скорельовані один з одним і вказують на одну й ту ж причину. Серед наявних індикаторів знаходять такі групи, які мають високий рівень кореляції, і на їхній базі створюються так звані комплексні змінні, об'єднані єдиним коефіцієнтом кореляції» [4, с. 180–181].

Методика однофакторного аналізу дає можливість ґрунтовно дослідити специфічні риси та закономірності кожного з факторів розвитку міжнародних відносин, а також визначити залежність одних факторів від інших. Крім того, зазначимо, що недоліком однофакторного аналізу є те, що в ньому не враховуються взаємодії, взаємопроникнення явищ, які складають соціальний об'єкт, коли розвиток одного фактора впливає на розвиток більшості інших, а зміна рівнів інтенсивності їхньої взаємодії визначає закономірності трансформації міжнародної системи.

Більше переваг має багатфакторний аналіз, використання якого обумовлено взаємозв'язаністю всіх факторів, що впливають на сучасні трансформаційні процеси. Зазначимо, що тільки цілісний аналіз факторів може наблизити нас до чіткішого розуміння явищ і процесів у сучасному міжнародному середовищі.

Для узагальнення відомостей про особливі риси елементів міжнародної системи та взаємодій між ними, а також із метою визначення загальних ознак і властивостей явищ та процесів часто-густо використовують синтетичний метод із такими методичними прийомами, як узагальнення й екстраполяція.

Метод моделювання дає можливість конструювати вірогідні варіанти взаємодії учасників світ-системи та моделювати ті чи інші ситуації в міжнародному середовищі, які можуть вплинути на її структуру та проаналізувати ймовірний розвиток міжнародних подій під впливом тих чи інших факторів або тенденцій. Моделювання займає особливе місце в аналізі різних процесів і нині широко застосовується для побудови можливих сценаріїв розвитку ситуацій і визначення стратегічних завдань у зовнішньополітичній практиці. Метод моделювання

пов'язаний із побудовою абстрактних об'єктів, ситуацій, що є складними уможливленними системами, структурні елементи яких відповідають елементам і відносинам реальних міжнародних феноменів і процесів.

Розглянемо одну з найбільш розроблених концепцій у межах нашого дослідження — консолідацію демократії. Однак перед аналізом проблеми демократичної консолідації розглянемо еволюцію виникнення цього феномена в досліджуваному нами контексті. Наразі перш за все необхідно зазначити, що виникнення терміна «консолідація демократії» пов'язане з теорією демократичних переходів (транзитів).

Отже, класична теорія демократичних переходів (транзитів) припускає, що «транзит», який визначався Г. О'Донелом і Ф. Шмітером як «інтервал між одним політичним режимом та іншим» [5, с. 6], розпадається на три основні стадії: лібералізацію, демократизацію та консолідацію. Лібералізація означає ерозію політико-ідеологічних конструкцій авторитарного режиму. Здебільшого вона здійснюється в умовах кризи легітимності влади, спричиненої економічними проблемами. Демократизація ж є стадією, що настає після лібералізації, причому остання готує для неї соціально-економічне підґрунтя. Основна відмінність лібералізації від демократизації полягає в тому, що лібералізація передбачає скорочення репресій і розширення свобод у рамках існуючого авторитарного режиму, водночас демократизація передбачає зміну політичних режимів. Однак навіть настання стадії демократизації, коли відбувається інституціоналізація демократичного режиму, не гарантує створення міцних основ стабільної демократії, про що свідчить досвід більшості країн пострадянського простору, зокрема України та Росії.

Критичного значення в цьому сенсі набуває фінальна стадія — консолідація демократії. Вона може бути визначена як складний і багатоплановий процес зміцнення інститутів демократії, розвитку та розповсюдження демократичних цінностей, поведінкових норм і установок у свідомості індивідів і соціальних груп, що є завершенням транзиту та затвердженням стабільної демократичної політичної системи. Причому консолідація розпадається на два етапи: негативну консолідацію, тобто стримування, якщо не усунення, будь-яких серйозних викликів демократії, та позитивну консолідацію — упровадження та закріплення демократичних цінностей і установок у свідомості та поведінці мас і еліт [5, с. 20].

Отже, жорстка фіксація стадіального характеру перехідних процесів є однією з особливостей першого етапу еволюції знань у галузі такої нової науки, як транзитологія.

Другий етап еволюції теорії переходів (транзитів) — кінець 1980-х — друга половина 1990-х років. Він пов'язаний з осмисленням краху комуністичних режимів у СРСР і країнах Центрально-Східної Європи кризь призму «транзитологічної парадигми». Демократичні транзити в

країнах Центральної та Східної Європи виявилися центральним компонентом «третьої хвилі» демократизації за американським політологом С. Гантінгтоном. Стрімкість руйнування автократичних структур, практична синхронність демократичних транзитів у вищезазначених країнах викликали широкий науковий інтерес і дискусії. У цей період політична транзитологія була поставлена перед дилемою: або йти шляхом імплікації теоретичних моделей, сконструйованих на основі досвіду [5, с. 23] південноєвропейських і латиноамериканських переходів, до аналізу транзитів у країнах «реального соціалізму» та СРСР, або «порівнювати посткомуністичні країни між собою, конструюючи відповідний “ad hoc” методологічний інструментарій» [5, с. 22].

Саме вищезазначена дилема спричинила відому дискусію на сторінках щоквартального альманаху «Slavic Review» у середині 1990-х років, у результаті якої перемогла позиція прихильників універсалізації теоретичних моделей. Результатом дискусій стала поява ґрунтовних колективних монографій, у яких із використанням єдиної концептуальної схеми досліджували причини, основні чинники й особливості демократичних транзитів як у Латинській Америці та Південній Європі, так і в країнах комуністичного світу.

Другий етап відзначився також виходом класичних робіт із теорії та практики демократичних транзитів — «Третя хвиля» (1991) С. Гантінгтона [6], А. Пшеворського [7], «Проблеми демократичної трансформації та консолідації» Ш. Авенрі, Х. Лінца [8], «Динаміка демократизації» Д. Прідхема [9] й інших досліджень. Поява фундаментальної монографії Л. Даймонда «Розвиток демократії: на шляху до консолідації» стала свідченням зростання інтересу до вивчення консолідації демократії [10].

Сьогодні однією зі складових глобальної системної кризи є криза неоліберальної моделі демократії, що зіштовхується з перепонами на шляху її подальшого поширення у світі. Це виявляється в несприйнятті неоліберальних цінностей, норм і правил, які розповсюджує США як переможець у біполярному протистоянні. Політика «нав'язування» демократії у світі призводить до виникнення низки квазідемократичних режимів, де демократичні вибори є лише прикриттям недемократичних дій влади щодо власного народу. Вважається, що процеси глобалізації та інформатизації не завжди сприяють розвитку демократичних інститутів і процесів у консолідації демократії, особливо в державах із незавершеним демократичним транзитом, а навпаки, викликають різноманітні кризові явища, що можуть сприяти делегітимізації й авторитаризації «молодих» демократій. Більше того, демократизаційна політика США суперечить із принципами суверенітету національних держав.

Процес демократичних перетворень наприкінці ХХ століття можна розглядати саме як тенденцію політичного розвитку світу, у реалі-

зації якої дедалі вагомішими стають не ендегенні (рівень соціально-економічного розвитку, політичні процеси в суспільстві тощо), а екзогенні фактори стосовно даної держави, тобто міжнародне середовище. Саме воно спонукає країни до демократичних перетворень.

Суперечність демократизації полягає в тому, що демократичні інститути та процедури в багатьох державах, зокрема й на пострадянському просторі, використовують лише як зовнішню форму, яка є іноді прикриттям недемократичних за суттю механізмів реалізації влади. Незважаючи на розширення демократичного простору, необхідно визнати недостатню гомогенність демократичних процесів, нестабільність і конфліктність у взаємовідношеннях значної кількості демократичних держав. Поза зоною її розповсюдження залишаються такі релікти розваленої соціалістичної системи, як Північна Корея та Куба (остання поступово змінюється в контексті демократизації). Хвиля демократизації майже не торкнулася країни-цивілізації Китаю, деяких східноазійських країн і більшості держав мусульманського світу.

Подальший внутрішній розвиток в одних із цих країн може рухатися в бік демократизації, в інших — у бік авторитаризму. У деяких випадках дуже ймовірні проміжні чи змішані варіанти, у зв'язку з чим складно провести чітку демаркаційну лінію між демократією й авторитаризмом у внутрішній і зовнішній політиці. До того ж, як показує практика сучасних міжнародних відносин, часто внутрішній авторитаризм не заважає співробітництву з демократичними державами на світовій арені та, навпаки, хоча й значно рідше, демократія всередині країни сама по собі ще не забезпечує її конструктивної ролі у вирішенні проблем світової політики.

Розвиток тенденції до демократизації відбувається нерівно та не прямолінійно, у протистоянні з авторитаризмом чи з різновидами тоталітаризму. Крім цього, своєрідність Півдня виявляється в наявності перехідних, змішаних і проміжних структур політичної організації соціумів, які ще недостатньо зміцніли, зокрема такі екзотичні симбіози, як демократичний авторитаризм або авторитарна демократія чи «суверенна демократія», якою позиціонує себе сучасна Росія. Порушують загальну тенденцію зрушень до демократії етнічні, релігійні й інші конфлікти. Усе це, безперечно, не може не ускладнювати відносин Північ–Південь, не кажучи вже про зв'язки між країнами, які розвиваються.

Найважливіші глобальні економічні структури (G7, СOT, МВФ, ОЕСР) перебувають під впливом виключно великих і розвинених країн. Крім того, існує небезпека того, що майбутній «політичний режим» у системі глобального керування може стати скоріше авторитарним, аніж демократичним. Це може бути зумовлене тим, що рішення з глобальних питань може приймати обмежене коло акторів і без належної гласності, а також тим, що внутрішню структуру багатьох із цих акторів (ТНК, неурядові організації й апарат міжнародних організа-

цій) сконструйовано аж ніяк не з урахуванням демократичних принципів, а на засадах жорсткої корпоративної дисципліни [11].

Представники ліберальної та неоліберальної парадигми теорії міжнародних відносин, до яких можна віднести таких представників американської школи міжнародних відносин, як М. Еліота, Ф. Фукуяму, С. Гантінгтона, Р. Хааса, Дж. Айкенбері, Д. Ріефа, Дж. Ная, Ч. та У. Мейсів, Ч. Купчана, М. Дойла та Ф. Бергстена, виступають за збереження та подальше розповсюдження ліберальних цінностей і демократичних принципів побудови суспільства в усьому світі, що сприятиме американському глобальному лідерству.

Відтак, враховуючи вищезазначене, дослідники феномена демократії, її хвиль і моделей вводять у науковий обіг таке поняття, як «консолідація демократії». Згодом воно набуло значення категоріального терміна в контексті порівняльної політології. Проблематика демократичної консолідації була поставлена західними вченими у 80-ті роки ХХ століття й отримала світову популярність як модель демократичного транзиту у зв'язку з виникненням «третьої хвилі демократизації». Перш за все це роботи Л. Даймонда [12], А. Валенцуела, Г. О'Донела [13], Р. Рігса, Ф. Шмітера [14]. Проте в них консолідацію демократії розглянуто тільки як третю стадію процесу демократизації, вона не була предметом усебічного аналізу.

Питання політичного управління процесами консолідації демократії, ролі політичної еліти в демократизації було розглянуто в роботах Ч. Ліндблома [15], Г. Саймона, Р. Гантера, Д. Хіглі. Водночас зазначимо, що розгляд консолідованої демократії як особливого політичного режиму, що виникає за певних умов, належить таким авторам, як Х. Лінц і А. Степан [16].

Одними з фундаторів напрямку дослідження «консолідації демократії» стали згадувані вище Г. О'Донел і Ф. Шмітер. У 1986 році вчені видали фундаментальну працю «Перехід від авторитарного правління», яка стала бестселером. У ній представлено переважно транзитологічний підхід до цієї теми [17, с. 73]. У 90-ті роки ХХ століття вона стає однією з провідних у демократичній літературі. Більше того, Ф. Шмітер увів поняття «консолідологія» як самостійний когнітивний напрям у політичних науках. Деякі дослідники вважають, що консолідологія обіцяє бути повноцінною, багатоплановою теоретичною дисципліною з великими практичними виходами у сферу політики. Матеріалом для консолідології може послужити вивчення та стимулювання прогресуючої динамічної стабілізації політичних систем, що гарантує її життєздатність і довговічність.

Варто зазначити, що політичні теоретики О'Донел і Шмітер сформулювали відмінність між переходом до демократії та консолідацією. На переконання цих учених, під час переходу «організуються основні інститути нового порядку й починають працювати та взаємоді-

яти відповідно до нових правил гри» [17, с. 73, 89]. Консолідація ж вимагає «інституціоналізації нових норм і структур режиму, розширення їхньої легітимації та усунення перешкод, які на початкових етапах роблять встановлення їх надто складним процесом» [17, с. 77].

Ф. Шмітер визначає консолідацію демократії як процес, коли «епізодичні угоди, половинчасті норми та випадкові рішення трансформуються у відносини співробітництва й конкуренції, міцно засвоєні, постійно діючі та добровільно прийняті тими особами та колективами, які беруть участь у демократичному управлінні». За умов консолідації демократичного режиму відбувається інституціоналізація невизначеності деяких ролей та областей політичного життя. Однак водночас громадяни отримують упевненість, що боротьба за державні пости буде чесною та не вийде за межі передбачуваного набору варіантів. На думку вченого, демократична консолідація — це сукупність процесів змін в інститутах, політиці та поведінці, які покращують управління через посилення компетенції держави, через лібералізацію та раціоналізацію економічних структур, через соціальну безпеку й політичний порядок разом із забезпеченням основних свобод, через панування права, розвиток політичних партій і зміцнення громадянського суспільства [17].

Не менш відомий дослідник феномена демократії Л. Даймонд переконаний в існуванні щільного зв'язку між поглибленням демократії та її консолідацією. Він, зокрема, зазначає у своїй праці «Чи закінчилася третя хвиля?», що «демократична консолідація заохочується безліччю змін в інститутах, політиці та поведінці. Зазначимо, що багато дослідників пишуть про керування через посилення компетенції держави; лібералізацію й раціоналізацію економічних структур; соціальну безпеку та політичний порядок разом із забезпеченням основних свобод; удосконалення горизонтальної підзвітності та панування права; контроль над корупцією. При цьому вважається, що інші зміни покращують репрезентативні функції демократичного правління за допомогою розвитку політичних партій та їхніх зв'язків із соціальними групами, за допомогою зниження фрагментації партійної системи, збільшення власної компетенції та громадської підзвітності законодавчих органів і місцевої влади, зміцнення громадянського суспільства» [18, с. 32–33].

Наукова розробка проблеми консолідації демократії отримала свій розвиток у дослідженнях Х. Лінца й А. Степана. Автори, об'єднуючи всі підходи, дійшли висновку, що демократична консолідація пов'язана з проведенням глибоких перетворень на поведінковому, ціннісному та конституційному рівнях. Наприклад, В. Меркель додає до описаної схеми й рівень політичної репрезентації, інакше кажучи, наявність інтегрованої партійної системи та системи взаємодіючих інтересів різних груп, водночас роблячи акцент на зовнішніх факторах (міжнародне середовище, міжнародні економічні відносини, регіональна інтеграція).

Очевидно, що демократична консолідація є складним поняттям, оскільки її зміст не зводиться лише до політичних аспектів демократизації, а включає в себе такі параметри демократичного розвитку, як проведення індустріалізації, наявність загальної середньої освіти, розвинені міжнародні зв'язки держави, мирний, консенсусний перехід від авторитарного режиму до демократичного.

Натомість С. Гантінгтон визначає «консолідацію демократії» як тенденцію в межах глобальних «хвиль» демократизації, яка аналітично є протилежною тенденції кількісного зростання групи формально демократичних держав (експансія демократії). Це полягає в «посиленні демократичних інститутів і демократичної практики в кожній із країн, а також у зміцненні міждержавних зв'язків у співтоваристві демократичних націй» [19, с. 254]. Він вважає, що нині нагальною є не експансія, а консолідація демократії.

За іншим визначенням, консолідація — це сукупність соціально-економічних, політичних та інших процесів, які спричиняють установа в країні консолідованої демократії, тобто таких політичних обставин, за якими демократичні принципи визнано основними у сфері політики, а демократичні зміни є невідворотними. Сьогодні в політичній науці немає єдиного розуміння консолідації. По-перше, погляд із позиції електоральної демократії: консолідація — це а) запобігання авторитарним відкочуванням назад до авторитаризму; б) запобігання «повільній смерті» демократії, ерозії демократичних інститутів. По-друге, погляд із позиції ліберальної демократії більш простий: консолідація — це поглиблення демократії та забезпечення демократичного прогресу. Відзначимо основні дослідницькі підходи до поняття консолідації: а) консолідація як запобігання краху демократії; б) консолідація як запобігання ерозії демократії; в) консолідація як завершення переходу до демократії; г) консолідація як поглиблення демократії [20].

Л. Даймонд, своєю чергою, дає таке визначення «консолідації демократії» — «сукупність соціально-економічних, політичних та ін. процесів, наслідком яких є встановлення в країні консолідованої демократії, тобто таких політичних умов, за якими демократичні принципи визнано основними у сфері політики, і демократичні зміни є невідворотними» [18, с. 34].

З іншого погляду, консолідація демократії — це необоротність сталих демократичних політичних структур, коли визначеність процедур веде до значного обмеження «невизначеності результатів», тобто коли недемократичні результати майже виключені [21, с. 8].

Натомість американські політологи Х. Лінч і А. Степан визначають консолідацію демократії як політичний режим, який уможливорює дотримання наступних умов: 1) не існує впливових акторів, що розпоряджаються значними ресурсами інших акторів, представлених етнічними, соціальними, економічними, політичними й іншими групами,

які домагаються своїх цілей шляхом створення недемократичного режиму, застосування насильства чи відділення від держави; 2) стійка більшість громадян переконана, що демократичні процедури й інститути — найоптимальніші засоби організації політичного життя їхнього суспільства; відповідно, частка тих, хто проти демократичного порядку, є невеликою та не впливовою; ці антисистемні сили маргінальні та не користуються суттєвою підтримкою населення; 3) державні та недержавні гравці згодні дозволяти будь-які конфлікти, що виникають на підставі закону чи в рамках сформованих демократичних політичних інститутів і до встановлених процедур [16, с. 17].

Російська дослідниця І. Конопелько головними акторами демократичної консолідації вважає політичні еліти та лідерів, які виражають інтереси певних соціальних верств і груп суспільства, що володіють значними можливостями у виробленні політичних рішень. У цьому контексті необхідно сформулювати відмінність між політичними акторами та політичними суб'єктами. Різниця між ними полягає в тому, що політичні актори роблять безпосередній визначальний вплив на політичні процеси, а суб'єкти, що виступають як різні соціальні сили — опосередкований. Така відмінність зумовлена різним рівнем політичної свідомості, політичної культури та політичної поведінки різних соціальних груп. Тому однією з найважливіших проблем консолідації демократії виступає забезпечення зростання політичної культури різних суб'єктів політики [22, с. 9–10].

Російська вчена Е. Терешена у своїй науковій праці «Консолідація демократії в умовах трансформації політичної системи суспільства: теоретико-методологічний аналіз» виокремлює наступні підходи до розуміння «консолідації демократії»: перший підхід, пов'язаний із готовністю політичних акторів діяти в рамках демократичних правил (Д. Растоу, М. Бартон [23], Р. Гантер, Дж. Хіглі, Дж. Александер [24]). Другий підхід будується на таких складових, як вибори чи ратифікація конституції, які є засобом досягнення важливих державних постів за допомогою каналів політичної партії (Т. Пауер, Н. Пауер [25], М. Каріло, К. Давіша [26]).

Третій — інституційний підхід орієнтується на ступінь інституціоналізації та тривалість нових політичних інститутів, ступінь їх значних змін (С. Гантінгтон, А. Пшеворський [27], Д. Елстер, Г. Оффе [28]).

Четвертий — культурно-ціннісний підхід, пов'язаний із легітимациєю нових демократичних інститутів і такими невід'ємними компонентами політичної системи, як політична свідомість і політична культура (Л. Морліно [29], Б. Ламуньєр [30], Л. Даймонд [18]).

Отже, консолідація демократії постає як один з автономних етапів зміцнення демократичного режиму. Для пояснення різних форм зміцнення демократії в науковому дискурсі виникли нові концепти (транзит, трансформація, інституціоналізація, консолідація), які

й досі залишаються предметом суперечок у науковому середовищі. Консолідація демократії постає не тільки як багатопланове явище демократії, а й як багатозначне наукове поняття, зміст якого розширювався та піддавався кардинальним змінам упродовж ХХ століття.

Незважаючи на різноманітні в політологічній літературі інтерпретації поняття «консолідація демократії», зміст його передбачає процес інституціоналізації — зміцнення демократичних інститутів, практичну реалізацію інституціоналізованих норм і правил та процес легітимації демократії — набуття режимом ціннісного значення на рівні політичної свідомості та політичної культури.

Відтак, проаналізувавши феномен консолідації в наукових працях, можна зробити такі висновки: по-перше, консолідація учасників міжнародних відносин в сучасних умовах залишається головним соціально-політичним завданням розвитку світової спільноти; по-друге, вирішення цього непростого завдання залежить водночас від теоретичного осмислення даного феномена й від об'єднання зусиль світової спільноти з метою подолання кризи, подальшого розвитку демократії при збереженні та повазі унікальних історичних цінностей і традицій світової цивілізації. Зрозуміло, що для досягнення цієї мети потрібні відповідні умови та фактори, які можуть бути обумовлені лише практикою політики консолідації в масштабах світової спільноти.

Як політичний феномен консолідація світового співтовариства є об'єднанням зусиль суб'єктів світ-системи, яке засноване на ціннісній згоді в контексті розуміння нагальних загальнопланетарних проблем, пов'язаних зі спільним їх вирішенням. У результаті політичний процес консолідації світової спільноти повинен спричинити позитивні зміни в політико-владних та громадських структурах і забезпечити сталий розвиток міжнародної системи. Консолідація світового співтовариства може бути обумовлена як позитивними, так і негативними чинниками, особливостями й умовами функціонування та розвитку світової спільноти. Наразі можна говорити про здійснення лише фрагментарної консолідації, яка частково реалізується в рамках таких організацій, як ЄС, БРІКС, «група 20», АСЕАН тощо.

Політична система значної кількості сучасних держав світу володіє широкими можливостями для створення умов сталого суспільного розвитку. У сучасній міжнародній системі спільна робота держав, міжнародних організацій, ТНК, політичних і громадських об'єднань дозволить проводити більш скоординовану політику в усіх сферах суспільного життя, створювати правові та суспільні механізми регулювання та, як наслідок, формувати політику консолідації. Злагоджена робота основних політичних суб'єктів міжнародної системи стає реальною умовою консолідації в процесі не часткової, вимушеної, а постійної взаємодії, на основі базових інтересів світової спільноти.

Узагальнення деяких теоретичних і методологічних підходів до проблем консолідації світової спільноти дозволило авторам, по-перше, запропонувати власне розуміння консолідації його учасників як політичного феномена та процесу, по-друге, визначити політичні умови, чинники та перспективи процесу консолідації в глобальному вимірі. Нарешті, політологічна концепція дослідження уможливила синтез загальних, середнього рівня окремих теорій для вивчення складових консолідації суб'єктів світ-системи. У цілому спроба актуалізувати новий напрям у політичній науці — консолідології дала змогу поглибити теоретичне осмислення проблем забезпечення політичного консенсусу світової спільноти, а також дослідити специфіку та перспективи її розвитку в контексті основних проблем трансформації сучасної міжнародної системи.

1. *Wright Q.* A Study of War: With a Commentary on War Since 1942. — Chicago: University of Chicago Press, 1971. — 1637 p.
2. *Хонин В.Н.* Теория международных отношений: Общая часть. — К.: Академ-Пресс, 2005. — 456 с.
3. *Мальський М.З., Мацях М.М.* Теорія міжнародних відносин: підручник. — 2-ге вид., перероблене й доп. — К.: Кобза, 2003. — 528 с.
4. *Боришполец К.* Международные отношения: социологические подходы. — Москва, 1998 / цит. за: Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин: підручник / М.З. Мальський, М.М. Мацях. — 2-ге вид., перероблене й доп. — К.: Кобза, 2003. — 528 с.
5. *O'Donnell G.* Transition from Authoritarian Rule / G. O'Donnell, P.C. Schmitter // Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. — Baltimore; London: Johns Hopkins University Press, 1986. — 96 p.
6. *Хантингтон С.* Третья волна. Демократизация в конце XX века. — Москва: РОССПЭН, 2003. — 368 с.
7. *Шеворский А.* Переходы к демократии // Путь. — 1993. — № 3. — С. 3–56.
8. *Авинери Ш., Линц Х., Степан А.* Проблемы демократической трансформации и консолидации — Южная Европа, Южная Америка, посткоммунистическая Европа // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. — Москва: Изд-во Центра Конституц. исслед. МОНФ, 1997. — № 2 (19). — С. 152–157.
9. *Pridham G.* Dynamics of Democratization. — London and New York: Continuum, 2000. — 367 p.
10. *Diamond L.* Developing Democracy: Toward Consolidation. — Baltimore, L.: The Johns Hopkins University Press, 1999. — 218 p.
11. *Барабанов О.* Основные концепции глобального управления [Електронний ресурс] // Вся Европа. — Режим доступу: <http://www.alleuropa.ru/problemi-globaljnogo-upravleniya-vibor-analiticheskoy-paradigmi>.
12. *Даймонд Л.* Прошла ли «третья волна» демократизации? // Полис. — 1999. — № 1. — С. 11–13.
13. *Unions in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in Comparative Perspective / Mainwaring S., O'Donnell G., Valenzuela A. (eds).* — South Bend: University of Notre Dame Press, 1992. — 326 p.
14. *Шмиттер Ф.* Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии // Полис, 1996. — № 5. — С. 16–27.

15. *Lindblom Ch., Woodhouse L.* The Policy — Making Process. — Englewooliffs, 1993. — 326 p.
16. *Linz J., Stepan A.* Toward Consolidated Democracies // *Journal of Democracy.* — 1996. — Vol. 7. — № 2. — P. 14–33.
17. *O'Donnell G., Schmitter Ph. and Whitehead L.* (eds). Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy. — Baltimore: The Johns Hopkins University, 1986. — 320 p.
18. *Diamond L.* Is the Third Wave Over // *Journal of Democracy.* — 1996. — Vol. 7. — № 3. — P. 20–37.
19. Категории политической науки: учебник для студентов вузов / под ред. А.Ю. Мельвиля. — Москва: МГИМО(У) МИД РФ, РОССПЭН, 2002. — 656 с.
20. Поняття демократичної консолідації та основні дослідницькі підходи до її визначення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://djerelo.com/shpargalki/129-politology/suchasna-zarubizhna-politologia/7964-45-ponyattya-demokratychnoyi-konsol%D1%96dac%D1%96yi-ta-osnovn%D1%96-dosl%D1%96dnyck%D1%96-p%D1%96dhody-do-yiyi-vyznachennya>.
21. Історія вчень про державу і право: курс лекцій. — Х.: Одиссей, 2008. — 187 с.
22. *Конопелько И.В.* Демократическая консолидация в условиях современного политического процесса: автореф. дис. канд. полит. наук: 23.00.02. — Ставрополь, 2004. — 26 с.
23. *Burton M., Gunther R, Higley J.* Introduction // *Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe* / ed. by J. Higley and R. Gunther. — Cambridge: Cambridge University Press, 1992. — 354 p.
24. *Alexander G.* The sources of democratic consolidation. Ithaca and London. — Cornell University Press, 2002. — P. 58–61.
25. Issues in the consolidation of democracy in Latin America and Southern Europe in comparative perspective — a rapporteurs' report / T. Power and N. Powers // *Working paper #113* — October, 1988. — P. 17–18 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/113.pdf>.
26. *Davisha K., Parrott B.* The consolidation of democracy in East-Central Europe. — Cambridge, 1997. — 348 p.
27. *Przeworski A.* Democracy and the market. Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America. — Cambridge, 1999. — 228 p.
28. Institutional design in post-communist societies. Rebuilding the ship at sea / J. Elster, Clauss Offe, and Ulrich K. Preuss. — Cambridge, University Press. — 364 p.
29. *Morlino L.* Consolidamento democratico: Definizione e modelli // *Rivista italiana di scienza politica* 2 (August). — 1986. — 270 p.
30. *Lamounier B.* Challenges to Democratic Transition in Brazil // *American Political Science.* — Association annual meeting. — Washington, 1988. — 206 p.

Serhii SHERHIN,

Doctor of Political Sciences, Professor,

Head of the Regional Systems and

European Integration Department of the Diplomatic

Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine;

Mykola FESENKO,

PhD in Political Sciences,

Senior Researcher of the

Institute of World History of the

NAS of Ukraine

FACTORS OF CONSOLIDATION OF INTERNATIONAL SUBJECTS IN FORMATION OF NEW WORLD ORDER IN TERMS OF DEMOCRATIZATION: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL DIMENSION

The development of the modern international system, which is in an unstable state during the post-bipolar period, is determined by many factors and trends, by the interaction of its different participants – states, international governmental and non-governmental organizations, individuals etc. Overall this makes it possible to speak of it as of a complex social system, to which structural heterogeneity, multilevel and functional diversity are inherent.

Factors contributing to the consolidation of subjects of the world-system and the formation of a new world order are: awareness of the impossibility of victory in a nuclear war; growth of humanism and culture in the world; increase of the number of zones and creation of a peculiar kind of zones of democratic countries; widespread use of the concept of power balance and national interests in the new environment; the increasing role of international law.

The radical restructuring of the international relations system based on the abovementioned principles implies recognition of the supreme value of peace in social existence and the prerequisite for human development. It is important to refuse using the force and securing states by political means only, basing on the principle of equal, common and indivisible security for everyone through the establishment of an all-encompassing system of international security. It is also necessary to have a full recognition of freedom in making social and political choices made by people of a country, steady deepening of cooperation between countries and regions of the world to

solve the challenges that will help save civilization. Rejection of ideologization of international relations and readiness for dialogue and compromise.

In the modern international system common work of states, international organizations, political and public associations will allow to conduct more coordinated policy in all spheres of public life, create legal and social mechanisms of regulation and to shape the policy of consolidation. Well coordinated work of the main political subjects of the international system becomes a real condition for the consolidation in the process of constant cooperation based on the basic interests of the world community.

Generalization of some theoretical and methodological approaches to the consolidation problem of the world community allowed authors, firstly, to offer their own understanding of consolidation of its participants as a political phenomenon and process. Secondly, it allowed to determine political conditions, factors and prospects of the process of consolidation in the global dimension. In general, the attempt to actualize a new direction in political science – consolidology – gave an opportunity to deepen the theoretical understanding of political consensus problems of world community, as well as explore the specificity and prospects of its development in the context of major problems of the modern international system transformation.

Павло ГАЙ-НИЖНИК,

доктор історичних наук,

завідувач відділу історичних студій

Науково-дослідного інституту українознавства

ФІНАНСОВА АГЕНТУРА УНР У БЕРЛІНІ: САБОТАЖ І ДИСКРЕДИТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВАЛЮТНО- ЕКОНОМІЧНИХ І ДИПЛОМАТИЧНИХ ПЛАНІВ УРЯДУ ДИРЕКТОРІЇ (1919–1921 РР.)

Після повалення гетьманської влади в Києві 14 грудня 1918 року та відновлення Української Народної Республіки (УНР) під проводом Директорії уже в січні 1919 року, в умовах нової війни з більшовицькою «червоною» та денікінською «білою» Росією, українською республіканською владою спішно формувалися різноманітні місії для виїзду за кордон¹. Однією з таких місій була Фінансова агентура Народного міністерства фінансів УНР. Її було сформовано в січні 1919 року на чолі з колишнім директором Кредитової канцелярії Народного міністерства фінансів Центральної Ради Григорієм Супруном.

15 січня 1919 року на пропозицію міністра фінансів до всіх місій УНР, яких відряджали за кордон, мали призначати агентів Міністерства фінансів². 17 січня 1919 року міністр фінансів Б. Мартос відрекомендував Раді народних міністрів УНР Г. Супруна як кандидата на посаду фінансового агента в Берліні, Парижі та Лондоні³. Отже, спочатку було заплановано, що фінансовий агент працюватиме в столицях трьох країн, але через політичні обставини Фінансова агентура та її голова осіли в столиці Німеччини.

Новопризначений голова такої важливої та впливової закордонної місії, як Фінансова агентура УНР, Г. Супрун не був новачком як у фінансовій, так і в справі провадження торговельно-економічних зв'язків із представниками інших держав, а також частково в переговорно-дипломатичній сфері. У 1918 р. він займав досить вагомую посаду директора Кредитової канцелярії Народного міністерства фінансів УНР, а з призначенням 14 березня 1918 року Комісії по товарообміну з Центральними державами при Раді народних міністрів УНР став ще й одним із її членів⁴. Головою ж цієї Комісії тоді був М. Порш, який у 1919 р. займав посаду посла УНР у Німеччині, що давало надію на успішну співпрацю Посольства УНР у Німеччині та Фінансової агентури Народного міністерства фінансів, яка також мала бути розміщена в Берліні.

Крім того, є всі підстави вважати, що Г. Супрун був особистою креатурою народного міністра фінансів УНР Б. Мартоса, який цінував і довіряв своєму висуванцеві. Це підтверджується й тим фактом,

що ще на початку грудня 1918 року (до повалення гетьманської влади) саме Г. Супрунові Директорія з пропозиції Б. Мартоса доручила таке важливе завдання — узяття під контроль одеської друкарні Фесенка, у якій друкували українські грошові знаки, або вивезення «літографських каменів» (кліше для виготовлення грошей) із Південної Пальміри до Вінниці. Принагідно зазначу, що Г. Супрун не виконав цієї місії, проте Б. Мартос навіть в еміграції виправдовував цю невдачу тим, що його випередила Добровольча армія⁵. У грудні ж 1918 року Б. Мартос уже визначився з тим, що саме Г. Супрун поїде до Берліна на чолі української Фінансової агентури⁶.

Фінансова агентура мала надзвичайні повноваження для праці в Європі. Саме в її руках було зосереджено чи не всі закордонні рахунки та грошові фонди УНР і щонайширші повноваження щодо їх використання за кордоном. А також, зокрема, розпорядження всіма закордонними банківськими фондами уряду України, фінансування українських місій і представництв, грошові операції щодо закупівлі майна, медикаментів, зброї та одягу за кордоном, доставка української валюти з Німеччини урядові УНР тощо.

Одним із джерел здобуття грошової маси для республіканського уряду Директорії УНР стали валютні накопичення гетьманського уряду. За даними Кредитової канцелярії Міністерства фінансів, на час початку владарювання Директорії в Києві поваленій нею Українській Державі (Гетьманату) в німецьких банках належало вільними сумами 180 млн марок серіями та 161 млн 700 тис. марок готівкою, із яких: 50 млн марок зберігали в Dresdener Bank, 50 млн марок — у Deutsche Bank і 61 млн 700 тис. марок у ReichsBank⁷. Валюта й закордонні авуари, які гетьманський уряд використовував надзвичайно ощадливо, влада Директорії витрачала вкрай легковажно. Німці, які під час збройного виступу Сіхових стрільців на чолі з Директорією зайняли нейтральну позицію та які за сепаратною домовленістю дозволили їй оволодіти Києвом, зажадали певних пілг не лише у вільному від'їзді на Батьківщину, але й у деяких фінансових справах.

Так, наприклад, у січні 1919 року на вимогу німецької комендатури німецьким воякам було дозволено здати українські гроші за курсом 85 коп. за 1 марку. Сама ж комендатура за тим же курсом поміняла 25 млн карбованців. Тож такий обмін зменшував запаси німецької валюти, що була на рахунках Української Держави в імперському банкові (ReichsBank), але Директорія не могла відмовити німцям у цій «люб'язності»⁸. Уряд же УНР робив усе, аби мати можливість розпоряджатися іноземними авуарами Гетьманату за договором від 10 вересня 1918 року.

Отримавши можливість розпоряджатися цими сумами, Директорія одразу ж цим скористалася. Так, із суми готівки в ReichsBank фінансовому агентові в Берліні Г. Супруну вже за влади Директорії було відкрито кредит у 100 млн марок. Згодом безконтрольність грошових

операцій, привласнення їх та розтрати цією особою стануть ганебною ознакою безгосподарності і зловживань республіканського уряду та його численних місій за кордоном.

Із загальної суми збережень гетьманського уряду в німецьких і австро-угорських банках владою Директорії було знято готівкою 700 мільйонів грошових знаків і 150 мільйонів серіями (облігаціями). Із них на власний рахунок у Dresdener Bank у Берліні було перераховано 100 млн крон, на рахунок у Wiener Bankverein у Відні — 100 млн крон, у Станіславів із Відня — 50 млн та 180 млн крон в інші місця. Загалом було використано 530 млн крон готівкою та залишилося вільними 20 млн готівкових крон і на 150 млн серій. Крім того, як свідчить відповідна довідка Кредитової канцелярії, контрвалютою в 180 млн крон — 90 млн крб було перераховано на поточний рахунок Державного банку УНР. На що витрачено 200 млн крон, переведених до Берліна в Dresdener Bank і до Відня у Wiener Bankverein, довідка не повідомляє. Проте зауважує, що обрахунки було зроблено в поспіху, а тому в них, можливо, допущено й певні помилки⁹. Поспіх у фінансових справах, ще й державного характеру й у таких обсягах, як відомо, може бути спричинений украй терміновою потребою у грошах в умовах незадовільного ведення загального фінансового господарства, постійним супутником чого завжди були зловживання та спекуляція.

Витративши німецькі марки й австрійські крони, Директорія спробувала придбати валюту французьку й англійську. 1919 року Л. Неманову під час захоплення Києва денікінцями вдалося віднайти у справах Кредитової канцелярії УНР документ, який свідчив про укладення Директорією позики (чи принаймні спробу здійснити такий контракт) через варшавського банкіра А. Клейнмана. На початку січня 1919 року міністр фінансів УНР Б. Мартос і директор Кредитової канцелярії Міністерства фінансів Г. Лерхе уклали із цим банкіром угоду щодо надання українському урядові 500 тис. фунтів стерлінгів у Лондоні в City Midland Bank і 15 млн франків у Парижі у Banque de Paris et des Pays Bas або в Comptoir National d'Escompte за ціною 40 марок за фунт стерлінгів і 138 марок за 100 франків.

Отже, Директорія мала придбати західноєвропейську валюту за завищеною ціною, а саме (обраховуючи за тогочасним курсом марки у 85 коп.): фунти обійшлися б урядові УНР по 34 крб за фунт (замість номінальних 9 крб 60 коп.), а франки — по 1 крб 17 коп. (замість номінальних 37,5 коп.). Ці гроші мали бути переведені на рахунки Міністерства фінансів УНР у Парижі та Лондоні. 21 січня 1919 року фінансовому агентові в Берліні Г. Супруну, згідно з виконанням цієї угоди, було відкрито кредит у Берлінському відділенні Dresdener Bank на суму 50 млн марок для виплати вже згадуваному варшавському банкірові Артурові Клейнману. Акредитив підписали міністр фінансів УНР Б. Мартос і директор Кредитової канцелярії Міністерства фінансів УНР Г. Лерхе. Відтак суму в 50 млн марок було переведе-

но з Імперського банку (ReichsBank) на рахунок Дрезденського банку (Dresdener Bank)¹⁰. Щоправда, невідомо, чи отримав уряд УНР фунти стерлінгів і франки. А один з авторів цієї операції, колишній міністр фінансів УНР Б. Мартос у своїх спогадах узагалі не згадує про цей намір чи доконану акцію.

Надії ж на швидке отримання українських грошових знаків, які друкували в Німеччині на замовлення гетьманського уряду, або якісного паперу для їхнього виготовлення в Києві, не справдилися через революцію в Німеччині. Тамтешня друкарня (Reichsdruckerei), що згідно із замовленням уряду гетьмана П. Скоропадського мала виробити папір для друку українських грошей, відмовилася передавати його в розпорядження уряду УНР і почала друкувати на ньому німецькі грошові знаки. Це поставило київську Експедицію заготовок державних паперів (ЕЗДП) у надзвичайно складне становище, позаяк перехід на вітчизняний папір вимагав не лише часу на його закупівлю, а й заміну всіх раніше підготовлених зразків, що, своєю чергою, вимагало кількох місяців.

Уряд УНР розглядав питання про перевезення українських грошових знаків у розпорядження Директорії ще 26 грудня 1918 року. Тоді було прийнято рішення доручити міністрові знайти шляхи до порозуміння з міністрами військовим і фінансів та негайно виконати цю справу¹¹. Проте доставити вже виготовлені в Німеччині українські гроші в Україну теж було надзвичайно складно. Відряджений міністром фінансів Б. Мартосом у Німеччину фінансовий агент Г. Супрун зумів відправити вагон із готовими грошима та різними друкарськими матеріалами, проте через захоплення поляками Холмщини його довелося повернути назад у Берлін¹². Як повідомляв ще на початку січня 1919 року представник Міністерства фінансів УНР у Берліні В.Аристархов, проблеми були не лише в транспортуванні грошової маси, а й із її тимчасовим зберіганням на території Німеччини. Водночас він отримав указівку домогтися від німецьких виробників українських грошових знаків змінити раніше передбачений на них напис держави-емітента «Українська Держава» на назву «Українська Народня Республіка». Це, зі свого боку, не лише створювало додаткові технічні та мистецькі складнощі, але й на невизначений час відтермінувало виготовлення грошей і передання їх у розпорядження українського уряду.

На грудень 1919 року українська Фінансова агентура в Берліні, окрім її очільника Г. Супруна¹³, мала у своєму розпорядженні ще 14 офіційних урядовців, 3 «співробітники» та ще 2 урядовці найманих¹⁴. Головну канцелярію Агентури було розміщено на Клейштштрассе, 6. 25 німецької столиці¹⁵. Міністр фінансів зажадав від голови Фінансової агентури річної звітності про грошові операції цієї специфічної закордонної місії УНР. Задля підготовки звітності Г. Супрун попросив місячного терміну, щоб «упорядкувати книги»¹⁶. Справа затягнулася й Б. Мартос вирішив призначити спеціальну Ревізійну комісію для перевірки діяльності Г. Супруна.

16 грудня 1919 року згідно з наказом міністра фінансів Б. Мартоса (№ 40) було призначено спеціальну Ревізійну комісію для перевірки діяльності Фінансової агентури УНР у Берліні на чолі з О. Скорописом-Йолтуховським, до якої увійшли також Фрід, П. Донець і В. Ісіченко. Комісія (О. Скоропис-Йолтуховський і В. Ісіченко) прибули в кабінет Г. Супруна вже наступного дня (17 грудня 1919 року) о 13-й годині та вручили йому відповідні документи: відношення міністра фінансів від 16 грудня 1919 року (№ 42) разом із копією наказу Б. Мартоса Міністерству фінансів від 16 грудня 1919 року (№ 40) в м. Берліні, а також копію журнальної постанови так званої Комісії по обривуванню агента Міністерства фінансів у Берліні від 16 грудня 1919 року (№ 1)¹⁷. Проте Комісія так і не змогла приступити до праці, позаяк голова Фінансової агентури Г. Супрун не допустив її до ревізії.

В особистому листі від 18 грудня 1919 року (№ 1059) на ім'я Б. Мартоса Г. Супрун виклав власну мотивацію відмови допустити Комісію до перевірки. Голова Фінансової агентури аргументував свої дії політичною ситуацією в Україні, зокрема кризою в міжпартійній взаємодії та розколом в урядових лавах УНР, конкретно вказуючи на діяльність міністра закордонних справ В. Темницького* та міністра фінансів М. Кривецького** навесні 1919 року¹⁸.

* Галицький соціал-демократ В. Темницький був уведений до складу Ради народних міністрів у квітні 1919 р. як член Української Національної Ради ЗУНР після Акту Злуки й 22 травня, за дорученням уряду, виїхав за кордон із метою ознайомлення з діяльністю дипломатичних місій УНР. Відтоді, незважаючи на неодноразові вимоги уряду, не повертався в Україну, що, як згодом зазначав С. Петлюра в листі до І. Мазепи, «різало» українську владу в міжнародних відносинах [Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – С. 248]. Крім того, В. Темницький неодноразово вимагав коштів від Фінансової агентури та був прихильником лідера ЗОУНР Є. Петрушевича, у якого були вкрай загострені стосунки із С. Петлюрою. Відтак його усунення з посади вимагав сам Головний отаман С. Петлюра, що й було зроблено в серпні 1919 р.

** У березні 1919 р. у керівництві УНР сталася парадоксальна ситуація, коли Директорію було роз'єднано, її члени перебували в різних місцевостях (частина членів Директорії на чолі з С. Петлюрою опинилися в Рівному, а Є. Петрушевич та О. Андрієвський майже цілком самостійно «урядували» в Станіславові). Подібна ситуація склалася й в уряді, який також розпався на кілька частин – одні перебували в Одесі, інші при Головному отаманові С. Петлюрі, частина (Д. Симонів, М. Кривецький) – при Є. Петрушевичу. Останній, на протигагу решті членів Директорії та голови уряду УНР, навіть призначив собі в Станіславові окремого керівника Міністерства фінансів, яким став саме М. Кривецький. У квітні 1919 р., коли уряд УНР перебрався до Рівного, міністр фінансів М. Кривецький не прибув до міста й саме замість нього виконувачем обов'язків міністра фінансів було призначено Б. Мартоса. У Станіславові М. Кривецький (із візії члена Директорії О. Андрієвського) вів власну політику й навіть скасовував рішення нового міністра фінансів УНР тощо. Крім того, М. Кривецький належав до партії соціалістів-самостійників, яка була пов'язана зі спробою здійснення державного перевороту на користь Є. Петрушевича (заколот В. Оскілка).

Знаючи про політичну кризу в Україні та вкрай складну військову ситуацію на фронтах УНР, Г. Супрун вдало використав не лише ці важелі, але й особистий фактор. Він зазначав у листі Б. Мартосу: «Не торкаючись вищезазначених документів по суті, я дозволю собі звернути Вашу увагу на сучасну ситуацію для України і тих відомостей, які маєте Ви і я. Я не хочу розуміється тут торкатися відомого Вам випадку з бувшим Міністром Фінансів п. Кривецьким і не приймаю його тут на увагу, але рахую абсолютно необхідним, щоб в такі менти, які переживає в цей час Україна, всяка більш менш серйозна акція була переведена на авторитетних громадських підставах з безумовними гарантіями об'єктивності і абсолютним виключенням персонального суб'єктивізму. Наша історія останніх часів дає багато доказів цьому, нагадаю хоча б моє далеко не помилкове відношення до розпоряджень бувших п.п. Міністрів Кривецького і Темницького»¹⁹. Відтак голова Фінансової агентури прямо заявляє міністрові фінансів: «Згаданий Ваш наказ я не можу виконати». Водночас Г. Супрун, зауваживши, що час для ревізії обрано невдалий, усе-таки запевнив, що він може піддати свою діяльність перевірці відповідної комісії. Проте такій, яка була б укомплектована на авторитетних громадських засадах. Також, за словами голови Фінансової агентури, його, мовляв, «примушує та роля, яку Фінансова Місія до сього часу відіграла і, хто знає[,] можливо в будучому має відігравати ролю ще більшу»²⁰.

Зі свого боку Г. Супрун пропонував скласти Ревізійну комісію з уповноважених представників «усіх» українських партій, а саме: соціалістів-революціонерів, соціал-демократів, соціалістів-федералістів і хліборобів-демократів, доповнивши цей список ще й уповноваженим представником кооперації. Така вимога яскраво свідчила, що за умов, які склалися на той час в Україні, оперативно сформувати подібну комісію було неможливо. А отже, голова Фінансової агентури не лише саботував попередній склад Ревізійної комісії, укладений міністром фінансів, але й відверто затягував час початку перевірки своєї діяльності фактично на невизначений термін.

Як наслідок, Ревізійна комісія на чолі з О. Скорописом-Йолтуховським через нетривалий час припинила своє існування, так і не розпочавши перевірку. Відтак ні уряд, ані Директорія також не вдалися до жорстких дій щодо такого свавілля голови Фінансової агентури. Отже, Г. Супрунові також удалося переграти Народне міністерство фінансів, уряд і Директорію УНР та зірвати перевірку своєї діяльності й усїєї Фінансової агентури УНР у Німеччині. Як згодом виявилось — до березня 1920 року.

Варто зазначити, що така ситуація з діяльністю Фінансової агентури стурбувала владу УНР і змусила її вдатися до зміни формату державних торговельно-фінансових операцій за кордоном. Так, наприклад, 23 грудня 1919 року С. Петлюра та виконував

обов'язків голови Ради народних міністрів УНР і водночас керівник Міністерства закордонних справ А. Лівницький підписали одразу кілька наказів із цього приводу. Зокрема, документом «Ч.869/Д.С.» голові Посольства УНР у Німеччині М. Поршу було наказано передати в розпорядження Торговельної комісії УНР на чолі з А. Сербіненком «усі військові кредити і взагалі кредити на державні закупки, які були одпущені в розпорядження Українського Посольства в Німеччині або на ім'я Пана Посла»²¹.

Торговельній комісії мали передати також усе вже закуплене посольством військове майно та різні товари. Усі ж документи в справах здійснених посольством закупівель повинні були віддати представникові державного контролю УНР у Німеччині, а в разі його відсутності — ревізорів військових місій отаманові О. Жуковському. У наказі було наголошено на тому, що «нові закупки військового майна в Німеччині мають переводитися надалі тільки Торговельною Комісією У.Н.Р. за кордоном під головуванням А. Сербіненка»²².

Самому ж А. Сербіненкові було наказано (Ч.872/Д.С.) за участі представника держконтролю УНР за кордоном (а в разі його відсутності — за участю ревізора військових місій отамана Жуковського) прийняти від посольства в Німеччині та його голови М. Порша всі наявні закупівельні кредити. А все вже закуплене військове й інше майно передати під охорону Торговельної комісії, яка з часу його прийому переймала на себе відповідальність за нього. Нові ж закупки військового майна було наказано припинити, а у випадку отримання вигідних для держави пропозицій із цього приводу — доповідати урядові та здійснювати закупівлі лише через Верховну владу УНР.

Крім того, усі питання щодо майбутніх закупівельних операцій із військовим та іншим майном мали відтоді розглядати за обов'язкової участі ревізора військових місій УНР О. Жуковського чи уповноваженої ним особи. Торговельній комісії також було наказано подати звіт про свою діяльність, а саме: а) що закуплено Комісією; б) що прийнято Комісією від ліквідованих закупівельних установ; в) де це майно перебуває, у якій кількості та за яких умов його зберігають; г) план найближчої діяльності Комісії та проект штатів, а також точний звіт про стан кредитів, які були в її розпорядженні²³.

Подібний наказ (Ч. 870/Д.С.) того ж дня було надіслано й до Посольства УНР у Відні. У ньому, зокрема, йшлося про передачу 50-мільйонного військового фонду, який перебував на рахунку Посольства УНР в Австрії, у розпорядження Торговельної комісії УНР на чолі з А. Сербіненком. Головний отаман С. Петлюра наказував також домогтися від усіх приватних осіб, які на той час перебували у Відні й отримували кошти із зазначеного фонду за розпорядженнями колишнього міністра закордонних справ В. Темницького, звітностей про витрати цих грошей, а також обов'язкового повернення решти із цих сум. Крім того, самому В. Темницькому було наказано

сформувати справу й пояснити власні витрати, а також ті асигнування із державного військового фонду, які він без належних на те повноважень здійснив на ім'я окремих місій і приватних осіб²⁴.

Після перебрання контролю над 50-мільйонним військовим фондом у Відні від Посольства УНР в Австрії, Торговельна комісія повинна була (Наказ Головного отамана С. Петлюри Ч.873/Д.С. від 23 грудня 1919 року) припинити витрату цих коштів. Частково їх можна було використати лише на утримання персонального складу Комісії та її агентів, проте тільки із санкції ревізора військових місій УНР за кордоном О. Жуковського. Відтоді якщо інакше витрачати кошти з цього фонду можна було винятково за окремим у кожному випадку розпорядженням Верховної влади УНР. Водночас було категорично заборонено витрачати валюту США, сума якої на рахунку фонду дорівнювала 204 тис. 735 долларам. Заздалегідь зауважу, що у виборі А. Сербіненка на посаду голови Торговельної комісії УНР за кордоном С. Петлюра помилився***, та згодом у виданій ним 1923 року брошурі «Сучасна українська еміграція та її завдання» згадає про «недостойне й непристойне поведження деяких представників української кооперації в справі державного скарбу і зловживання урядовими дорученнями (Сербіненко і К^о) з проволіканням відчитності у витраті державних грошей та одночасним залякуванням до большевиків, щоб кінці у воду сховати»²⁵.

Контролювати діяльність, запобігати зловживанням військових місій взагалі й очолюваної А. Сербіненком Торговельної комісії зокрема, як уже було зазначено вище, мав ревізор військових місій УНР за кордоном, яким було призначено колишнього військового міністра часів Центральної Ради полковника О. Жуковського. Повноваження ревізора військових місій юридично не поширювалися на цивільні установи УНР за кордоном, якою власне й була Торговельна комі-

*** Очевидно, призначаючи його на цю посаду, Головний отаман піддався двом аспектам: по-перше, А. Сербіненко в минулому був членом Київської губерніяльної земської управи та виконкому Київської губернії (С. Петлюра був провідником земств у 1918 р.) і членом Центральної Ради та Селянської спілки (як, до речі, і член Директорії Ф. Швець); по-друге, А. Сербіненко був кооператором, автором брошури «Кооперація на селі» (1919 р.), а саме тоді уряд УНР через Б. Мартоса, Х. Барановського й інших відомих діячів кооперативного руху фактично лобював інтереси представників кооперації в сенсі державних закупівельних замовлень, виділяючи їм величезні, як на той час, скарбові суми. Уже в 1920 р. А. Сербіненко придбав собі у власність книгарню в Берліні й займався перевезенням і реалізацією книжок в Україні. У 1920 р. він (за дорученням уряду УНР) став також одним з організаторів Об'єднання центральних українських кооперативів, яке проіснувало до 1923 р. Так А. Сербіненко ошукав уряд Директорії.

сія, а відтак їх слід було дещо змінити й унормувати. Як наслідок, 23 грудня 1919 року з'явився відповідний наказ (Ч. 871/Д.С.) Голови Директорії та Головного отамана військ УНР С. Петлюри. Згідно з документом на ревізора військових місій УНР за кордоном (як додаток до доручень, наданих від 5 вересня 1919 року) було покладено: а) контроль над загальною та закупівельною діяльністю військових місій і торговельних агентів УНР за кордоном; б) з'ясування стану відпущених у розпорядження названих місій та агентів, а також посольств і дипломатичних місій УНР кредитів на закупівлю військового майна й узагалі державного майна; в) визначення кількості й місця перебування закупленого для УНР майна.

Ревізор військових місій УНР за кордоном отримав також право припинення витрат із вищевказаних кредитів, а також право контролювати справи, що були пов'язані з купівлею для УНР військового й іншого майна та можливими майбутніми закупівлями. Крім цього, О. Жуковський здобув право (у межах його обов'язків) не лише безпосередньо співпрацювати з посольствами та дипломатичними місіями УНР, а й вимагати від них необхідних пояснень і допомоги. Для виконання цих обов'язків О. Жуковському було надано також право утримувати канцелярію й робити інші видатки згідно з відповідними штатами²⁶.

Штати ревізора військових місій УНР за кордоном було затверджено того самого дня, що й наказ про розширення його повноважень (23 грудня 1919 року). Отже, під час ревізії військових місій встановлювали такі посади: юрисконсульт, секретар і канцелярист. Осіб на ці посади призначав сам ревізор у випадку потреби. Офіційно ревізор військових місій та його співробітники постійно належали до Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Празі, а витрати, пов'язані з його діяльністю, відносилися до військового фонду УНР за кордоном. За штатом на утримання було передбачено витрати в чеських кронах: ревізоріві, як військовому агентові, по першому класу відповідно до штатів військових агентів за кордоном, затвердженому Військовим міністерством; юрисконсульту — одноразові винагороди за потребою, але за умови, що загальна сума місячної винагороди не перевищуватиме місячного утримання ревізора; секретареві — 3 тис. чеських крон; канцеляристу — 2 тис. крон. Довові витрати при роз'їздах було регламентовано за таким принципом: ревізоріві виділяти суму рівня дипломатичного радника, відповідну до ставок посольств і місій УНР у тих державах, куди він прямував; співробітникам (урядовцям) — як урядовцям для доручень, а саме — на квиток 1-го класу на залізниці та на готель (відповідно до дійсної вартості). Канцелярські видатки не мали перевищувати 250 крон місячно. Крім того, на представницькі (репрезентативні) й непередбачені видатки О. Жуковський мав можливість місячно витратити до 10 тис. чеських

крон. Кожних два тижні ревізор військових місій був зобов'язаний подавати урядові звіт про свою діяльність²⁷. Чи була успішною ревізорська робота колишнього військового міністра Центральної Ради (1918 р.) і командира Корпусу кордонної охорони УНР за Директорії (1919 р.) полковника О. Жуковського — відомостей замало. Позаяк із того часу він перебував на своїй посаді лише три місяці. 23 червня 1920 року рішенням Ради народних міністрів його було звільнено з посади військового агента в Празі та ревізора військових місій УНР за кордоном із 16 березня 1920 року²⁸.

Питання ж про зміст і методи діяльності української Фінансової агентури УНР у Німеччині знов загострилося з початком 1920 року. Причиною цього стали чутки про факти зловживання та марнотратства державних коштів головою Агентури Г. Супруном. Хоча й номінальний голова Ревізійної комісії, створеної ще за рік до цього в грудні 1919 року О. Скоропис-Йолтуховський, як можна зрозуміти з листа його дружини Вікторії до свого батька Є. Чикаленка, і сумнівався, чи вдасться урядові УНР якимось чином притягти голову Фінансової агентури до перевірки²⁹. Проте конфлікт між членом Директорії А. Макаренком, Б. Мартосом і Г. Супруном, який із новою силою розпалився на початку 1920 р. і був пов'язаний із фінансовими справами, мав, зрештою, наблизити та загострити й питання про діяльність Фінансової агентури в Берліні.

Окреме й доволі сумнівне місце в цій історії займає також А. Макаренко. Будучи членом Директорії та перебуваючи за кордоном, А. Макаренко прагнув відігравати там провідну роль. Одним із засобів посилення свого впливу вибирав численні обіцянки грошових асигнувань посольствам і місіям УНР, українським організаціям, партійним групам та окремим діячам за кордоном. Утім такі кошти він міг отримати лише безпосередньо від Народного міністерства фінансів України (тобто від Б. Мартоса й, відповідно, із візії С. Петлюри), що було практично неможливо, або ж від Фінансової агентури УНР у Німеччині (тобто від Г. Супруна). Проте отримати належні кошти він ніяк не міг. Ситуацію, що склалася, лаконічно змалював Є. Чикаленко в листі від 8 лютого 1920 року. В. Чикаленко-Скоропис, яка тоді працювала в місії Українського Червоного Хреста у Відні: «Грошей він [А. Макаренко] не має, тільки усе усім обіцяє; одні других тут підкопують: він Мартоса, Мартос його, Супрун їх, вони Супруна»³⁰.

Відтак, аби остаточно не втратити репутацію, А. Макаренко вдався до радикального методу тиску на Фінансову агентуру. Як свідчив Г. Супрун, у січні 1920 року А. Макаренко, користуючись статусом члена Директорії, своїм наказом (№ 102) заборонив Фінансовій агентурі виплачувати кошти всім закордонним місіям УНР³¹. Таким кроком А. Макаренко завдав не лише надзвичайної шкоди діяльності закордонних місій УНР, які й так потерпали від нестачі кош-

тів, але, звичайно ж, і брутально перевищив свої повноваження. Тут буде доречним з'ясувати, які ж саме повноваження отримали члени Директорії А. Макаренко та Ф. Швець, від'їжджаючи восени 1919 року за кордон. У відповідній Постанові Директорії УНР від 15 листопада 1919 року³², завізований її головою С. Петлюрою, головою Ради народних міністрів І. Мазепою та державним секретарем С. Шрамченком, було чітко зазначено, що А. Макаренко та Ф. Швець, відбуваючи за кордон, «від імені Верховної Влади У.Н.Р.» отримують такі повноваження:

1) вони могли брати участь у Міровій Конференції в Парижі й інших міжнародних конференціях із правом заступництва інтересів УНР;

2) А. Макаренко спільно із Ф. Швецем могли затверджувати ті фінансово-економічні договори, які підготовлені або були попередньо укладені міністром фінансів Б. Мартосом чи іншими особами на підставі уповноважень, наданих їм урядом УНР;

3) могли здійснювати вищий контроль над діяльністю всіх урядових інституцій УНР за кордоном та окремих урядових осіб із правами скорочення встановлених законами штатів цих інституцій, а також змінювати розміри утримання їхнього персонального складу та право примусово відряджати до місця осідку уряду УНР усіх тих осіб урядових інституцій за кордоном, відносно яких ухвалено відповідні постанови урядом Республіки;

4) мали право попередньо укладати угоди та військово-політичні договори від імені УНР з іншими державами;

5) у випадку припинення фізичного існування Верховного уряду на території України уживати всіх заходів для збереження державного майна та коштів УНР за кордоном, для чого мали право укладати й підписувати відповідні акти від імені УНР³³.

Після отримання заборони А. Макаренка виділяти кошти закордонним місіям УНР голова Фінансової агентури Г. Супрун, незважаючи на незаконність і неправомірність такого розпорядження, одразу ж (без усіляких на те застережень) узагалі припинив виплачувати кошти українським місіям і посольствам за кордоном. Коли ж із Посольства УНР у Німеччині надійшов логічний запит щодо фінансування, Г. Супрун листом від 20 січня 1920 року повідомив посольство про відповідну заборону А. Макаренка³⁴. Відтак виникла суперечка.

Вже наступного дня, 21 січня 1920 року, посол УНР у Німеччині М. Порш надіслав голові Фінансової агентури жорсткого листа, у якому заявив, що подібний наказ А. Макаренка є незаконний. Крім того, М. Порш зазначив, що член Директорії А. Макаренко мав право лише скорочувати штати місії УНР, але цим правом він міг скористатися не одноосібно, а лише в порозумінні з іншим членом Директорії Ф. Швецем. Забороняти ж виплату коштів узагалі не належить до

його повноважень. Задля підтвердження своїх слів посол надіслав Г. Супруну також і зазначену вище постанову Директорії «про повнова́сть» цих директорів за кордоном УНР. Крім того, М. Порш запросив надіслати йому копію наказу № 102 А. Макаренка. Посол також поставив Г. Супруна до відома, що у зв'язку з тим, що зазначений наказ А. Макаренка загрожує інтересам держави, він водночас повідомляє про цей незаконний учинок голову Директорії, міністра закордонних справ і міністра фінансів УНР. Голові ж Директорії М. Порш категорично заявив, що він (Г. Супрун) «є відповідальним за всі шкоди, які повстануть із виконання цього наказу»³⁵.

Проте Ревізійна комісія О. Скорописа-Йолтуховського так і не розпочала перевірку діяльності Фінансової агентури й особисто її голови Г. Супруна. Невдовзі їй взагалі було закрито за рішенням народного міністра фінансів УНР. Як заявив членам зазначеної Комісії після наради з окремими представниками УНР за кордоном сам міністр фінансів Б. Мартос, причиною такого кроку з його боку було те, що він «не вважав своєчасним загострювати це питання і настоювати, не зважаючи на опір п. Супруна, на негайному переведенню ревізії»³⁶. Зі свого боку Г. Супрун заявив, що сумнівається в міністерській посаді Б. Мартоса й той навіть отримав від Директорії посвідчення, що він дійсно є міністром фінансів УНР³⁷, але й такий аргумент виявився марним.

Тим часом, після скандалу з наказом А. Макаренка та скасування ревізії Фінансової агентури, Б. Мартос усе ж таки сподівався, що Г. Супрун таки дасть йому звіт про свою роботу. Проте Фінансова агентура, незважаючи на категоричні вимоги міністра фінансів, жодного разу не звітувала урядові УНР щодо використання державних коштів і своєї діяльності взагалі. Не поновила вона й фінансування українських посольств і місій, які змушені були існувати без належних для відповідної діяльності за кордоном грошей. Відтак, згідно з наказом міністра фінансів (від 31 березня 1920 року), Г. Супруна «за невиконання наказів і зловживання виданими йому уповноваженнями» було звільнено з посади голови Фінансової агентури з 29 березня 1920 року³⁸.

Важливо й те, що зазначений наказ Б. Мартоса від 8 квітня 1920 року затвердили члени Директорії Ф. Швець і А. Макаренко, які перебували тоді за кордоном. Тож можна зробити висновок, що А. Макаренко в такий спосіб помстився Г. Супруну за непослух, а також заперечував свій наказ Фінансовій агентурі про заблокування фінансування українських посольств і місій. Про факт звільнення Г. Супруна негайно було повідомлено всім українським посольствам і оголошено в місцевих німецьких часописах.

Здавалося б, проблему було розв'язано, однак наказ міністра фінансів не визнав ані Г. Супрун, ані співробітники Фінансової агентури. Понад те, голова Фінансової агентури відмовився передавати справи, кошти й майно Фінансової агентури новопризначеному на

його місце Іванові Мірному, заявивши, що «Міністра Мартоса і того Уряду, якого представником він єсть, він, Супрун, не визнає»³⁹. Водночас припинили працю в Агентурі всі її урядовці (на той час — 11) та співробітники, що фактично можна вважати саботажем.

Перемовини в пошуках компромісу тривали з Г. Супруном майже місяць. Усвідомивши, що дійти згоди не вдасться, міністр фінансів Б. Мартос подав на голову української Фінансової агентури цивільний позов до німецького суду в Берліні з проханням накласти арешт на майно Г. Супруна та Фінансової агентури УНР. Коли ж на поточні рахунки (конто) та на сейфи Г. Супруна в берлінських і віденських банках — принаймні на ті, які до того часу виявили — було накладено заборону, а канцелярію та бухгалтерію опечатано (як виявилось згодом, опечатано було тільки майже порожні шафи), Г. Супрун погодився нарешті (але на певних умовах) здати активи та справи Агентури й допустити Ревізійну комісію до здійснення перевірки. При цьому 11 травня 1920 року між міністром фінансів УНР Б. Мартосом і Г. Супруном було укладено формальну угоду, у якій Г. Супруну було надано особисті гарантії від українського уряду.

Текст угоди з восьми пунктів було укладено в Берліні німецькою мовою та засвідчено підписами Б. Мартоса й Г. Супруна. У ній, зокрема, було зазначено, що Г. Супрун передає призначеному міністром фінансів Б. Мартосом його наступникові на посаді голови Фінансової агентури Іванові Мірному наявні друкарські машини, друкарський папір, фарби та все приладдя, що ще залишилося для виготовлення українських банкнотів. І. Мірному було передано подальше управління Фінансовою агентурою, ключі до її помешкання, шафи та скрині, як і урядові печатки. Г. Супрун був зобов'язаний також передати І. Мірному всі предмети, які йому (як колишньому українському фінансовому агенту) було передано, або які потрапили в його (Г. Супруна) розпорядження в інший спосіб, навіть якщо їхня наявність не була облікована при початку роботи Фінансової агентури.

Г. Супрун брав на себе обов'язок доручити банкам, у яких були грошові вклади та поточні рахунки, зберігати їх і надалі для розпорядження новопризначеним українським фінансовим агентом І. Мірним.

Узгоджено було також і створення нової Ревізійної комісії на чолі з колишнім генеральним (державним) писарем УНР (1917–1918 рр.), директором канцелярії Міністерства закордонних справ УНР та Української Держави (1918 р.), членом партії есерів Іваном Мірним і членами-заступниками (товаришами): колишнім міністром шляхів УНР (1918) та українським консулом у Женеві (Швейцарія), інженером і членом партії українських есерів Євгеном Соковичем і доктором Мортирієм Галиним. Г. Супрун мав негайно передати цій Ревізійній комісії всі книги Фінансової агентури, кореспонденцію, договори, угоди й інші листи. Своєю чергою, Комісія мала перевірити на їхній під-

ставі всі справи Агентури й подати свій звіт обом сторонам (міністрові фінансів Б. Мартосу та Г. Супрунові) до відома. Крім того, Г. Супрун був зобов'язаний надати Ревізійній комісії (або її голові) будь-які запрошені відомості та документи, він також відмовлявся від повернення йому назад тих документів, листів, довідок тощо.

Колишній голова Фінансової агентури повинен був надавати поради й послуги новому голові Агентури в питаннях залагодження та розв'язання суперечок із товариством Deutsche Luft-Reederei, яке займалося доставкою літаками українських грошових знаків із Німеччини в Україну для уряду Директорії УНР⁴⁰. Подібне зобов'язання Г. Супрун брав на себе і щодо договору, укладеного в Амстердамі з братами Рабиновичами та з голландською фірмою Rozelius and K^o. Водночас він мав передати із цього приводу відповідного листа, текст якого було одразу ж залучено при складанні угоди, Юстіцратові Марвіцу, що займався судовим процесом між Б. Мартосом і Г. Супруном.

Після передачі І. Мірному вищезазначених в угоді цінностей, документів, листів і предметів позовна сторона (Б. Мартос як представник уряду УНР) мала зректися вимоги арешту прав Г. Супруна й розблокування арештованого майна, а також відкликати свою вимогу. Адвокати обох сторін мали подати до відома суду, що встановлений термін для подання позову за згодою сторін продовжується на три місяці. Сам же Г. Супрун щодо запровадження та здійснення арешту його майна й рахунків не мав заявляти жодних претензій на відшкодування. Юстіцрат Марвіц мав забезпечити особистими переговорами з німецьким державним прокурором поступки щодо Г. Супруна. Судові витрати мав узяти на себе Г. Супрун, а позасудові домовлено було покрити спільно обома сторонами. Крім того, арештовані грошові суми мали повернути Г. Супрунові⁴¹.

12 травня 1920 року на основі зазначеної вище угоди наказом міністра фінансів Б. Мартоса й було призначено Комісію для обревізування справ Фінансової агентури за час керування нею Г. Супруна в складі І. Мірного (голова), Є. Соковича та М. Галина. Того самого дня вранці Комісія розпочала перебрання від Г. Супруна канцелярських і бухгалтерських книг, документів і листування. На вечірніх засіданнях у її роботі брали участь Г. Супрун і його співробітники (Аристархов, представник держконтролю Вронський та юрисконсульт Гершун), на яких присутніх знайомили з поточними результатами перевірки діяльності Фінансової агентури та головним чином зі справою купівлі чаю та інших товарів за кордоном, транспортування до Кам'янця-Подільського українських грошей, друкованих у Німеччині, й купівлі чужоземної валюти для українського уряду. Після попереднього загального перегляду справ канцелярії та ознайомлення з бухгалтерськими книгами та касовими документами, для чого знадобилося про-

вести 14 засідань, Ревізійна комісія вирішила здійснити детальне об'єктування окремих напрямків діяльності Фінансової агентури та на підставі підсумків цієї перевірки підготувати відповідні доповіді й акти пленуму Комісії, складання яких було доручено їй окремим членам.

На загальних засіданнях Комісії розглядали важливі питання, зокрема організаційного характеру тощо, які виникали під час ревізування, складали акти, обмірковували найголовніші запитання до Г. Супруна й аналізували його відповіді на них, а також готували інформацію для ознайомлення з роботою Ревізійної комісії членів Фінансової агентури. Детальну ж перевірку окремих справ було розподілено між членами Комісії в такий спосіб: І. Мірний займався ревізією роботи канцелярії Агентури та справою закупівлі нею чаю та інших товарів; Є. Сокович — купівлею для Фінансової агентури іноземної валюти та справою транспортування українських грошових знаків до Кам'янець-Подільського (справа «Deutsche Luft-Reederei») та справою так званої колишньої Зондеркомісії, яка була безпосередньо пов'язана з особистою діяльністю Г. Супруна; М. Галин — ревізією бухгалтерії, облікових, реєстраційних книг і грошових документів. Підсумки роботи Ревізійної комісії мали бути викладені у вступній записці її голови про призначення Комісії, її внутрішню організацію, механізм здійснення перевірки, а також зі складеного на основі перевірених і ухвалених на її загальному пленумі доповідей в окремих справах діяльності Фінансової агентури загального «Заключення» Ревізійної комісії.

Із перших же днів роботи Ревізійної комісії виявилось її надто складне становище. У розпорядженні Ревізійної комісії не було технічного персоналу, коштів і навіть окремого приміщення. Її члени були змушені тулитися в тісному помешканні Фінансової агентури, що дуже ускладнювало справу. Уся Комісія складалася лише з трьох членів, тим часом ніхто з них не був призначений виключно для здійснення ревізії. Усі вони входили до складу новоорганізованої Фінансової агентури й мали свої постійні обов'язки. Голова Ревізійної комісії І. Мірний водночас був і головою Фінансової агентури (призначений, як уже було зазначено, на цю посаду замість Г. Супруна) і додатково був обтяжений виконанням своїх обов'язків фінансового агента УНР. Крім того, він мав також провести нову реорганізацію Фінансової агентури, позаяк усі колишні урядовці Агентури саботували її роботу й, урешті-решт, були звільнені з посад, а канцелярію та бухгалтерію запроваджували цілком по-новому. Член Комісії Є. Сокович виконував одночасно й обов'язки скарбника Фінансової агентури, а М. Галин, хоч і був призначений урядовцем Агентури лише для здійснення ревізії, проте паралельно займався ще певний час і перевіркою звітів Української Республіканської Капели.

У зв'язку з цим І. Мірному довелося, дещо ослабивши Фінансову агентуру, передати їй бухгалтера майже цілком у розпорядження

М. Галина, який здійснював ревізію бухгалтерії, а також використувати для потреб Ревізійної комісії друкарку Фінансової агентури. Секретарські ж обов'язки продовжували нести самі члени Ревізійної комісії. Згодом для вироблення більш безстороннього висновку в справі ведення бухгалтерських книг, а також для певної допомоги Є. Соковичу при розгляді книг та обробки належних матеріалів і зібранню інформації для ретельної ревізії операції з купівлі іноземної валюти для роботи в Комісії було тимчасово залучено (із відрядною платнею) німецьких фахівців — бухгалтера п. Цеха та присяжного маклера бухревізора п. Гайна.

На всі ці потреби й на покриття канцелярських видатків із часом у розпорядження Ревізійної комісії було асигновано лише 7 тис. 500 німецьких марок. Із цих коштів половину суми було, між іншим, виплачено на додаткову платню за працю в Ревізійній комісії бухгалтеру Фінансової агентури Вішневському та друкарці Кніпфер. Жодних інших асигнувань для Ревізійної комісії більше не робили. Тільки після двох місяців від початку роботи Ревізійної комісії, відповідно до наказу міністра фінансів Б. Мартоса, до її складу 14 липня 1920 року було введено члена-секретаря П. Сікору, який займався винятково секретарською частиною, яку на той час було вже дуже розгорнуто й ускладнено. Член-секретар жодної іншої посади, окрім посади секретаря Ревізійної комісії, не займав і вважався відрядженим від Кредитової канцелярії Міністерства фінансів УНР. Варто додати також, що всі інші члени й голова Комісії, як урядовці Фінансової агентури, ніякої окремої платні за працю в Ревізійній комісії не одержували⁴².

Утім у такому побільшеному складі Ревізійна комісія працювала недовго, позаяк 16 серпня 1920 року її голова І. Мірний вийшов зі складу Ревізійної комісії. Свою добровільну відставку він мотивував тим, «що для нього, як виконуючого обов'язки Агента Міністерства Фінансів, яке розпочало (відновило) зараз судовий процес проти був[шого] Фінансового Агента Г. Супруна, дуже незручно стояти разом з тим на чолі Комісії для обревівування діяльності Супруна, яка повинна бути цілком відокремленою і безсторонньою. Крім того совісне виконання складних і відповідальних обов'язків по цим двом посадам разом для однієї людини взагалі сливе неможливе»⁴³. Зазначені підстави Ревізійна комісія визнала цілком слушними. Тож на своєму засіданні 16 серпня 1920 року постановила в цій справі наступне: «Поділяючи погляди п. Голови Комісії в цій справі і маючи на увазі, що перша стадія праці Ревізійної Комісії уже закінчена і висновки ревізії передано до відома пана Міністра Фінансів і пана Супруна і що склад Комісії з 10 липня збільшився ще Секретарем паном Сікорою, Ревізійна Комісія вважає можливим закінчити ревізію в тому складі, який залишається: — пп. Сокович, Др. Галин і Сікора, про що повідомити п. Міністра Фінансів і прохати призначити на будуче за Голову Ревізійної Комісії члена її п. Є.О. Соковича»⁴⁴.

Б. Мартос також погодився з наведеними аргументами та, прийнявши відставку І. Мірного, призначив замість нього головою Ревізійної комісії Є. Соковича. Вийшовши зі складу комісії, І. Мірний із відповідними доповідями закінчив працю щодо взятих на себе відділів ревізії. Отже, від середини серпня 1920 року у складі Ревізійної комісії залишилося лише три члени: її голова Є. Сокович, др. М. Галин та член-секретар П. Сікора. У цьому складі без дальших змін Комісія працювала й надалі.

Уже від початку роботи Ревізійної комісії поверхове загальне ознайомлення з діяльністю Фінансової агентури показало, що справи купівлі та ліквідації чаю, купівлі валюти, транспорту — надзвичайно складні, заплутані, потребують детального вивчення, аналізу договорів та інших документів, складених до того ж переважно німецькою мовою. Канцелярія ж і бухгалтерія Фінансової агентури перебували в повному безладі. Бухгалтерські книги не відповідали елементарним правилам ведення й не були, очевидно, автентичними. Частина їх було складено просто «по устним заповіданням», тобто без жодних касових документів.

Крім того, виявилось, що Г. Супрун жодного разу за весь час існування Фінансової агентури не подавав міністрові фінансів звіт щодо своєї діяльності взагалі, зокрема й про стан каси. Навіть під час роботи Ревізійної комісії, коли її голова І. Мірний беззастанно вимагав від Г. Супруна інформації з того чи іншого питання, він не склав і не подав у розпорядження Ревізійної комісії жодного звіту, а ті його баланси не відповідали дійсному стану справи. Г. Супрун змінював їх ще тричі після того, як Ревізійна комісія доводила їх неправдивість. Відтак Комісії доводилося перероблювати знову всі папери, а після цього відповідно до них самій складати звіти, що могли б прояснити ту чи іншу справу.

Передачу Ревізійній комісії книг, документів, паперів тощо Г. Супрун розпочав у другій половині травня 1920 року, а головну частину здавав протягом усього червня, ще й частинами (26 окремих актів). Цілу ж купу паперів різного змісту (до того ж без опису) передав ще пізніше, а деякі бухгалтерські книжки (за 1919 р.) лише 2 серпня 1920 року. Проте найбільше ускладнювало та гальмувало проведення ревізії те, що Ревізійна комісія не одержала одразу всіх необхідних їй для здійснення перевірки матеріалів. Попри вищевказану угоду між міністром фінансів Б. Мартосом і Г. Супруном, колишній голова Фінансової агентури надто поволі та непослідовно здавав Ревізійній комісії належні книги, документи та листування — майже все це переховувалось десь приватно в нього, а не в Агентурі. При цьому ревізори ніколи не могли знати, чи передано ним усе, чи він має ще якісь матеріали. Досить часто висновки, зроблені на основі наявних у розпорядженні Комісії матеріалів, поставлені запитання, зібрані відомості тощо виявлялися хибними, непотрібними при ознайомленні з повними матеріалами, які передав Г. Супрун. Відтак уже зроблену працю нищили, а дослідження розпочинали спочатку.

Узагалі ж у Ревізійній комісії небезпідставно склалося враження, ніби Г. Супрун навмисно зволікав зі здачею Комісії книг, документів, паперів і навіть активів новопризначеному фінансовому агентові І. Мірному. Так, наприклад, не було представлено для перевірки касової книги, яку вели у Фінансовій агентурі в 1919 р., чекових книжок і бухгалтерських книг («корешків») за 1920 р., які насправді повсякденно вели в Агентурі (натомість було надано інші — поспіхом складені знову); не передано цілої теки з листуванням з Амстердамським банком; не було надано також багатьох паперів, телеграм і навіть документів у справі купівлі чаю (наприклад, договору братів Рабиновичів із фірмою «Розеліус і К-о»; договору Г. Супруна з Рабиновичами від 4 вересня 1919 року; посвідчення банку в Амстердамі в справі закупівлі фірмою «Розеліус і К-о» чаю тощо). У розпорядження Ревізійної комісії також не було надано листа посла УНР у Німеччині М. Порша від 21 січня 1920 року (ч. 163), до якого було додано копію уповноваження члена Директорії А. Макаренка, розпорядження міністра фінансів Б. Мартоса від 17 липня 1919 року (ч. 21) про звільнення від праці у Фінансовій агентурі в Німеччині Скнаря, розпорядження того ж таки міністра фінансів від 18 січня 1920 року (ч.403) у справі урядовця Любецького, а також докладних інструкцій, виданих Г. Супрунові на папері міністром фінансів при його (Супруна) від'їзді з Києва в Німеччину та багатьох інших важливих документів.

Таке становище, звісно ж, непокоїло членів Ревізійної комісії та змушувало повсякчасно нагадувати про це Г. Супруну. Зі свого боку, і міністр фінансів Б. Мартос наполягав на якнайшвидшому закінченні отримання матеріалів, побоюючись, що Г. Супрун не здасть активи, книги та документи до того терміну, коли було тимчасово накладено заборону на сейфи. Ревізійна комісія врешті змушена була попередити Г. Супруна про те, що вона вдасться до припинення ревізії, якщо він не покvapиться зі здачею справ. Проте Г. Супрун так і не надав Комісії частини не лише паперів і документів, а навіть деяких бухгалтерських книг. Однак навіть на підставі наявних у розпорядженні Ревізійної комісії матеріалів було встановлено дедалі більше нових фактів протиправної та протизаконної діяльності Г. Супруна, самовільні видачі ним державних грошей, неправдиві записи в бухгалтерських книгах, пред'явлення не тих книг, які в дійсності вели у Фінансовій агентурі, незаконні виплати неустойки з купівлі чаю тощо.

Отже, міністр фінансів Б. Мартос знову розпочав у берлінському суді припинений за угодою від 11 травня 1920 року цивільний процес проти Г. Супруна у зв'язку з тим, що Г. Супрун не виконав своєчасно умови угоди. На той час Ревізійна комісія вже викрила численні вчинки голови Фінансової агентури, які в надзвичайному обсязі порушували матеріальні інтереси державного скарбу УНР. За наказом міністра фінансів Ревізійна комісія подала до його відома короткий

загальний звіт від 3 серпня 1920 року (ч. 70) у справі ревізії та попередню доповідь у справі купівлі чаю, спiniaючись при цьому виключно на найбільш помітних, цілком уже завершених дослідженнях і беззаперечних доказах протизаконних дій Г. Супруна. Копію цього звіту Комісія передала також і самому Г. Супруну.

Вороже ставлення до Ревізійної комісії частини звільнених урядовців Г. Супруна, яке було вже із самого початку її роботи, дедалі дужчало й супроводжувалося приховуванням документації, саботажем і відвертим глузуванням з української влади. Неприязнь, відверта ворожнеча з представниками уряду УНР переносилися й на призначену ним Ревізійну комісію. Особливо помітною така позиція стала після нетривалого арешту німецькою владою кількох колишніх урядовців Г. Супруна, хоча ані оновлена українська Фінансова агентура, ані Ревізійна комісія не мали до цього жодного стосунку й навіть про факт і причину арешту довідалися вже згодом. Причиною ж арештів став обшук німецькою кримінальною поліцією в цілком сторонньої особи, у якої було виявлено близько 2 мільйонів українських гривень, що були одержані в Посольстві УНР у Німеччині й не були здані до каси Фінансової агентури одним із колишніх її урядовців. Невдовзі німецька поліція повернула ці кошти Посольству України в Берліні.

Влітку 1920 року, очевидно через відновлення проти Г. Супруна судового процесу і, можливо, у зв'язку з виявленням повних наслідків ревізії, справа значно змінилася. На запитання Ревізійної комісії від 23 липня відповіді від Г. Супруна вже взагалі не надходили, а сам він навіть не заходив до Ревізійної комісії для персональних пояснень. Переговори Ревізійної комісії в цій справі з Г. Супруном ні до чого не призводили, а невдовзі він і зовсім виразно заявив, що взагалі не вважає надалі за потрібне давати Ревізійній комісії будь-які пояснення та відповідати на її запитання. Разом із Г. Супруном припинили відповідати на запитання Комісії й інші його урядовці, із якими Ревізійна комісія ще вважала за можливе співпрацю.

У зв'язку з тим, що відсутність пояснень із боку Г. Супруна не лише гальмувала й ускладнювала працю Ревізійної комісії, але й заважала ретельному та об'єктивному з'ясуванню справи, Комісія, з огляду на попередні безплідні перемовини з колишнім головою Фінансової агентури, ще раз, уже у вересні (17 вересня 1920 року) звернулася до Г. Супруна з письмовим запитом чи має він намір співпрацювати з нею. У відповідь на цей запит Ревізійна комісія одержала 20 вересня 1920 року неприховано зухвалу та принизливу, як для офіційної урядової комісії незалежної держави, відповідь:

«До так званої в добрім гуморі Ревізійної Комісії. Тут. Дня 18.9.20. На Ваше гумористичне письмо з дня 17.9.20 ч. 163 могу Вам заявити, що дуже добре Вам вдалося, яко жарт. Найбільш комізму додає йому те, що на ньому є два підписи. Це останнє дуже влучне і робить письмо

вдвоє гумористичним. Я щиро дякую за прислання мені Вашого жарту і сподіваюся, що Ви не забудете мене і будете посилати мені Ваші жарти періодично. Зі саркастичним усміхом Г. Супрун підписав Гуцайло»⁴⁵.

За таких умов Ревізійна комісія (враховуючи, що кілька десятків її попередніх листів до Г. Супруна взагалі залишилися без відповіді) припинила робити запити до колишнього голови Фінансової аген-тури. Звісно, неможливість отримати інформацію від особи, яка безпо-середньо керувала всіма грошовими операціями уряду УНР за кор-доном, розподіяла скарбові кошти в банках і займалася фінансуван-ням українських посольств і місії тощо, надзвичайно ускладнювало й гальмувало роботу Ревізійної комісії. Замість того, щоб одержати належну інформацію на місці з перших вуст, члени Комісії змушені були звертатися за поясненнями з кожного окремого питання до різ-них осіб та інституцій у різних країнах, розшукувати потрібні мате-ріали для ревізії по всіх усюдах, у різних частинах Європи й навіть Америки. Канцелярське діловодство стало надзвичайно громіздким, а справа перевірки тягнулася вкрай повільно, позаяк ту чи іншу від-повідь (за умов ускладнення повоєнної комунікації з Німеччини з ін-шими державами) доводилося очікувати тижнями й навіть місяцями, а потім знову звертатися до тих самих адресатів за доповненнями та поясненнями. І знову чекати на відповіді. Відтак ставало зрозумілим, що найближчим часом завершити ревізію не вдасться.

Нормальному перебігу ревізії, а надто після відновлення судового позову проти Г. Супруна, ставали на заваді також психологічні умо-ви й роздмухування скандалу в німецькій пресі, що, своєю чергою, негативно відбивалося на репутації державної влади УНР. У свое-му протоколі (ч. 2) від 24 вересня 1920 року (на цей час у суді вже тривали слухання в справі Супруна, які було розпочато 22 вересня) Ревізійна комісія уряду УНР занотовувала, що «брутальне поводжен-ня в відношенню до Ревізійної Комісії бувших урядовців п. Супруна пп. Гуцайла і Ляндера, які начеб то поставили собі завданням вивес-ти Ревізійну Комісію з рівноваги, утворити навколо неї атмосферу во-рожості, аби знеохотити її далі проводити ревізію совісно, уважливо і досконально», ще раз засвідчує «рішуче відмовлення п. Супруна і його урядовців від дачі пояснень, бажання утруднити для Комісії ви-яснення дійсного стану річей», а відтак закидає йому намір «дати, яко мога менше матеріалів до розпорядження Ревізійної Комісії, аби по-збавити її можливості виявити шкідливі для нього факти»⁴⁶. У про-токолі також було зазначено, що подібний розвиток подій примушує її «з жалем прийти до вис[н]овку, що всі ці виступи переводяться пла-номірно з метою не дати Ревізійній Комісії довести свою працю до кінця, до совісного і досконального вияснення справи, так мовити, «зі-рвати ревізію, дискредитувати її»⁴⁷.

Поряд із прагненням кинути тінь на добросесність і законність української урядової Ревізійної комісії, Г. Супрун почав через німецьку пресу вести кампанію також і проти українського уряду. Щедро роздаючи гроші, він домігся вміщення в різних німецьких часописах цілої низки статей і заміток, що дискредитували як уряд УНР загалом, так і поодиноких його представників в Україні та за кордоном. Крім цього, він заснував у Берліні власний друкований орган — «Німецько-українську газету», у кожному числі якого дописувачі намагалися нацькувати німецький уряд і німецьке громадянство проти уряду УНР⁴⁸. Таку пропаганду помітили й члени Ревізійної комісії, які в уже згадуваному протоколі від 24 вересня 1920 року щодо спроб очорнити її роботу, зазначали, що до такої дискредитації «в значній мірі спричиняється і агітація розпочата в пресі проти Уряду Української Народньої Республіки, представниками якого призначено ревізію — агітація розпочата в пресі з метою дискредитувати його, — і виступи такого ж самого характеру п. Супруна з його співробітниками перед Німецьким Судом при вирішенні Судом питання про підлеглисть йому справи Супруна»⁴⁹.

Водночас Г. Супрун оскаржив першу постанову німецького суду про накладання арешту на його майно. У своїй скарзі адвокати Г. Супруна перенесли питання на політичний ґрунт і доводили, що їхній клієнт начебто зовсім не відмовляється від відповідальності, але він (Супрун) не бачить, перед ким йому відповідати, позаяк ніякого законного уряду в Україні не існує, а ті особи, які себе називають урядом УНР чи його представниками — це тільки приватні люди. Відтак адвокати Г. Супруна поставили протилежній стороні, тобто новому міністрові фінансів УНР Х. Барановському, п'ять запитань, у яких вимагали, щоб українська урядова сторона довела: 1) що існує Українська держава в міжнародному правовому розумінні; 2) що існує Українська держава в німецькому приватно-правовому розумінні; 3) що існує українське Міністерство фінансів у правовому розумінні; 4) що це Міністерство в правовому порядку призначене, і насамперед, 5) що Х. Барановський є законним представником (як міністр фінансів) цього правомочного Міністерства фінансів.

Справу розглядали в берлінському окружному суді 22 вересня 1920 року, який оголосив вирок 25 вересня. За такого розвитку подій адвокати уряду Директорії змушені були втягнутися до політичної дискусії та навели низку доказів правового існування Української держави й уряду УНР.

Між іншим, вони передали судові наступних два документи: 1) виданий Міністерством закордонних справ Німеччини офіційний реєстр членів дипломатичного корпусу за червень 1920 року, де на сторінці 11-й Посольство УНР стоїть серед інших визнаних посольств, хоч на сторінці 12-й окремо перераховано «представництва формально ще не признаних держав», і серед цих останніх Посольства УНР не-

має; 2) словесну ноту німецького Міністерства закордонних справ від 29 червня 1920 року, у якій зазначено: «М-во Закорд. Справ має за честь одповісти на пов. словесну ноту Посольства У.Н.Р. од 22. ц.м. № 1254, що українська держава є визнана з боку німецького уряду, рівно як і Посольство У.Н.Р., як таке, є тут визнане. Зважаючи одначе на те, що на Україні зараз панують несконсолідовані відносини й що там є кілька урядів, компетенція Посольства мусить бути обмежена в де-яких подробицях, які виникають з сучасного стану річей»⁵⁰.

Попри те що адвокати Г. Супруна під час судового процесу вживали всіх заходів, аби зменшити враження від доводів української сторони, за три дні суд виніс мотивований вирок (загальний обсяг документа склав 14 сторінок⁵¹, згідно з яким накладений на майно Г. Супруна арешт було визнано законним, а протест позивача (Г. Супруна) — безпідставним і необґрунтованим. Зважаючи на високу суму позову — 51,2 мільйона марок, — суд постановив для його забезпечення зажадати від позовника заставу в сумі 1 мільйон марок, яку Г. Супрун незабаром таки заплатив⁵².

Натомість Ревізійна комісія отримала змогу продовжити свою перевірку діяльності української Фінансової агентури в Німеччині, яка тривала до листопада 1920 року, проте так і не була здійснена повністю та не мала логічного завершення. Довести розслідування до судового рішення щодо діяльності Фінансової агентури Міністерства фінансів УНР в Берліні Ревізійній комісії не судилося. У листопаді 1920 р. міністр фінансів УНР Х. Барановський вирішив через політичні й фінансові обставини припинити судовий процес проти колишнього голови Фінансової агентури Г. Супруна, а Ревізійній комісії наказав «закінчити всі справи по ревізії справ бувшого агента Міністерства Фінансів в Німеччині Гр. Супруна не пізніше 1-го грудня ц.р., а всі матеріали ревізії передати до Кредітової Канцелярії»⁵³. Очевидно, таке рішення стало наслідком спільного розслідування міністрів юстиції, закордонних справ і фінансів УНР. Після доповіді міністра закордонних справ А. Ніковського щодо справи колишнього фінансового агента в Берліні Г. Супруна на урядовому засіданні в Тарнові Рада народних міністрів 4 вересня 1920 року доручила їм виробити й подати з цього приводу свої висновки⁵⁴. Відтак 1 грудня 1920 року Комісія мала самоліквідуватися та, відповідно, припинити ревізію діяльності Фінансової агентури УНР у Німеччині, що її члени й виконали.

1 грудня 1920 року, згідно з наказом міністра фінансів Х. Барановського, було ліквідовано й Фінансову агентуру УНР у Німеччині, її помешкання закрили, а всіх урядовців звільнено або відраджено до Міністерства фінансів без утримання⁵⁵.

На цей час робота Ревізійної комісії була далекою від завершення. У її розпорядженні були передусім матеріали перевірки діяльності самого Г. Супруна, а також частково представника державного контро-

лю при Фінансовій агентурі Вронського. Ревізійна комісія так і не встигла в'яснити рівень зловживань співробітників Агентури, зокрема Хомяка, Скнаря, Крутія, Оwandера, Аристархова, Кос-Косаревица, бухгалтерів Ляндера та Гуцайла, які мали можливість вести справи у Фінансовій агентурі в певних межах більш самостійно.

Утім, попри те що Ревізійна комісія була змушена припинити збір документів, яких не вистачало, її члени зовсім не зупинили свою роботу, адже в їхніх руках вже накопичився величезний обсяг матеріалів, які ще слід було систематизувати, перевірити, обробити й скласти відповідні висновки та звітну документацію. Навіть лише технічне виконання роботи з перепису та друку на шапірографі кількох примірників величезного тому актів ревізії вимагали немало часу. Справу ускладнювало й те, що члени Ревізійної комісії (окрім її секретаря) були урядовцями Фінансової агентури з окремою платнею, а відтак із ліквідацією самої Агентури вони змушені були продовжувати роботу в Комісії після 1 грудня 1920 року без платні за свою працю. Усі ж колишні співробітники Фінансової агентури, окрім її нового голови І. Мірного та бухгалтера Вишневського, відмовилися надавати членам Ревізійної комісії будь-яку допомогу в з'ясуванні окремих аспектів ревізії та складанні звітних актів. Члени Ревізійної комісії, за браком помешкання, тимчасово розмістилися при Кредитовій канцелярії (яку також уже мали ліквідувати). Урядовці були змушені негайно шукати собі інших засобів заробітку, частина з них узагалі виїхала з Берліна, як, наприклад, член-секретар Комісії Сікора, який навіть не мав коштів для оформлення офіційного закриття Ревізійної комісії.

Тим не менш, незважаючи на такі несприятливі обставини, Ревізійна комісія вважала своїм громадським обов'язком хоч би формально довести до певного завершення доручену їй справу. На прохання її членів міністр фінансів Х. Барановський розпорядженням від 17 грудня 1920 року дозволив їм продовжити роботу для закінчення справ ревізії та складання звітних актів до 1 лютого 1921 року, але без відпуску коштів на утримання (за винятком колишнього бухгалтера Фінансової агентури Вишневського, якому як вільнонайманому виділяли платню від Кредитової канцелярії Посольства УНР у Берліні). Свою працю Ревізійна комісія завершила до встановленого міністром фінансів терміну, але технічна робота з друку звітних актів затяглася ще й на весь лютий 1921 року³⁶.

Результати роботи Ревізійної комісії щодо перевірки діяльності Фінансової агентури Міністерства фінансів УНР у Німеччині, як свідчать систематизовані й опрацьовані її членами матеріали та відповідні звітні акти, цілком ясно й чітко викрили глибокі корені корупції фінансового агента УНР Г. Супруна, який мав фактично надзвичайні й одноосібні повноваження в розпорядженні державними коштами України за кордоном, злочинну співпрацю чи не всіх співробітників Агентури,

саботаж і елементарну безвідповідальність, які були поєднані з усвідомленням безкарності. Додам також, що Г. Супрун так і не зазнав покарання за свої зловживання державними коштами УНР; він продовжував мешкати в Берліні й у 1924 р. навіть (спільно з Я. Оренштайном і Щепаловим) заснував у столиці Німеччини велику видавничу фірму українських «творів красного письменства та історії»⁵⁷.

Зрештою, попередні підсумки ревізії діяльності Фінансової агентури УНР вказують на те, що фінансові махінації, корупція та крадіжки державних коштів, які чинили голова та члени Фінансової агентури, були дуже пов'язані з найвпливовішими державними та політичними діячами й організаціями Української Народної Республіки. А це дає право припустити, що згорання роботи Ревізійної комісії міністром фінансів УНР Х. Барановським було пов'язане не лише з військово-політичними ускладненнями тогочасної української влади.

Вочевидь, сама організація влади в УНР часів Директорії була вкрай неефективною, а отже, дозволяла подібним елементам не лише підточувати українську державність ізсередини, але й дискредитувати її як в очах світової спільноти, так і власного народу. І це помітно не лише з аналізу роботи Фінансової агентури в Німеччині, а й з огляду на діяльність О. Севрюка в Італії, українських представників на Паризькій мирній конференції, принципи партійної та особистої квоти в призначенні урядовців, отаманщину в Україні, безпорадність держконтролю та судової системи, чвари в Директорії, фактичну немічність урядових структур і практичну узурпацію влади Головним отаманом, масштаб якої водночас обмежувався ареалом його особистої присутності тощо. Зазначені факти лише підтверджують те, що як фінансові, так і державотворчі проблеми УНР часів Директорії були набагато глибшими за банальну «корупцію» Супрунів та їм подібних і крилися у вихідних принципах організації та функціонування системи державної влади в УНР.

¹ *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції — К.: Темпора, 2003. — С. 80.

² Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 — листопад 1920 рр.: Документи і матеріали. — Т.1. — К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. — С. 184.

³ Там само. — С. 188.

⁴ ЦДАВО України. — Ф.3690. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 32.

⁵ *Мартос Б.* Українська валюта 1917–1920 років // Мартос Б., Зозуля Я. Гроші Української Держави. — Мюнхен, 1972. — С. 20.

⁶ Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Скр. XXIV-4. — Арк. 322.

⁷ *Немановъ Л. М.* Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 — 4 февраля 1919 г.) — К., 1919. — С. 91.

⁸ Там же. — С. 97.

⁹ Там же. — С. 91–92.

¹⁰ Там же. — С. 97–98.

¹¹ Директорія, Рада Народних Міністрів... — С. 118.

¹² *Мартос Б.* Українська валюта 1917–1920 років. — С. 24.

- ¹³ ЦДІА України у Львові. — Ф.681. — Оп.1. — Спр.1. — Арк.6.
¹⁴ Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 14а зв.
¹⁵ Ibid. — Арк. 12 зв.
¹⁶ Ibid. — Скр. XXIV-4. — Арк. 322.
¹⁷ Ibid. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 12 зв.
¹⁸ Ibid. — Арк. 12 зв.
¹⁹ Ibid. — Арк. 12 зв. — 13.
²⁰ Ibid. — Арк. 13.
²¹ Ibid. — Скр. 23 XXIV-4а (11). — № м-ф. 87286. — Арк. 78.
²² Ibid.
²³ Ibid. — Арк. 81—81 зв.
²⁴ Ibid. — Арк. 79.
²⁵ *Петлюра С.* Сучасна українська еміграція та її завдання // Симон Петлюра. Статті. — К.: Дніпро, 1993. — С. 231—275.
²⁶ Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Скр. 23 XXIV-4а (11). — № м-ф. 87286. — Арк. 80.
²⁷ Ibid. — Арк. 85, 80.
²⁸ ЦДАВО України. — Ф. 1429. — Оп. 2. — Спр. 53. — Арк. 46.
²⁹ *Чикаленко Є.* Щоденник. 1919—1920 — К.; Нью-Йорк: Вид-во імені Олени Теліги, 2005. — С. 229.
³⁰ Там само. — С. 251.
³¹ Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 119 зв.
³² На тому історичному останньому засіданні Директорії за участю Петлюри, Швеця, Макаренка й членів Ради народних міністрів (Мазепа, Черкаського, Шрамченка, Безпалка), що відбулося 15 листопада 1919 року в Кам'янці-Подільському, було вирішено про виїзд за кордон А. Макаренка та Ф. Швеця. І що верховне керування справами Республіки покладається на голову Директорії Головного отамана С. Петлюру, який іменем Директорії затверджує всі закони та постанови, ухвалені Радою народних міністрів [ЦДАВО України. — Ф.3696. — Оп.2. — Спр.318. — Арк.25].
³³ Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 119.
³⁴ Ibid. — Арк. 119 зв.
³⁵ Ibid. — Арк. 119.
³⁶ Ibid. — Арк. 4.
³⁷ Ibid. — Скр. XXIV-4. — Арк. 322.
³⁸ Ibid. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 4.
³⁹ Ibid. — Арк. 4.
⁴⁰ Дивіться: Гай-Нижник П. Справа Deutsche Luft Reederei (або коли і на яких умовах урядові УНР переправлялися гроші з Німеччини) // Україна дипломатична. — Вип. X. — К., 2009. — С. 441—457.
⁴¹ Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 4—5 зв.
⁴² Ibid. — Арк. 6— 8 зв.
⁴³ Ibid. — Арк. 10—10 зв.
⁴⁴ Ibid. — Арк. 10 зв.
⁴⁵ Ibid. — Арк. 9 зв. — 10.
⁴⁶ Ibid. — Арк. 10 зв. — 11.
⁴⁷ Ibid. — Арк. 11.
⁴⁸ Ibid. — Скр. XXIV-4. — Арк. 322.
⁴⁹ Ibid. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 11—11 зв.
⁵⁰ Ibid. — Скр. XXIV-4. — Арк. 322—323.
⁵¹ Die Ukraine. — 1920. — Band. X.
⁵² Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Скр. XXIV-4. — Арк. 323.
⁵³ Ibid. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 11 зв.
⁵⁴ Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 — листопад 1920 р.: Документи і матеріали. — Т.2. — К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. — С. 191.
⁵⁵ Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Скр. 23 XXIV-10 (17). — Арк. 12.
⁵⁶ Ibid. — Арк. 12—12 зв.
⁵⁷ Монолатій І. Львівська подорож Якова Оренштайна 1924 року: невдала спроба реалізації українсько-го проєкту // І. — 2008. — № 51.

Pavlo HAI-NYZHNYK,

*Doctor of Historical Sciences,
Head of the Department of Historical Researches
of the Ukrainian Studies Research Institute*

**FINANCIAL SECRET SERVICE OF THE UPR IN BERLIN:
SABOTAGE AND DISCREDIT OF EUROPEAN MONETARY
AND ECONOMIC AND DIPLOMATIC PLANS OF THE DIRECTORATE
(1919–1921)**

After overthrow of Hetman's power in Kyiv on the 14th of December 1918 and reinstatement of Ukrainian National Republic (UNR) under the guidance of Directorate, as far back as in January 1919, under the conditions of new war with Bolshevik «red» and Denikin «white» Russia, Ukrainian Republican Authorities quickly formed different types of missions for going abroad. One of such missions was Financial intelligence of National Ministry of Finance in UNR. This mission was formed in January 1919, and was headed by Hryhoriy Suprun – former director of Credit Office of Central Council National Ministry of Finance.

Financial intelligence had special powers for activity in Europe, that is to say it managed almost all foreign accounts and money funds of UNR and had full powers for they usage abroad. Particularly it controlled all foreign bank funds of Ukrainian government, financing of Ukrainian missions and representatives, monetary operations concerning purchase of property, medicine, weapons and clothes abroad, delivery of Ukrainian currency from Germany to UNR etc.

Obviously the organization of UNR Government itself in the times of Directory was rather ineffective (and this can be seen not only from analysis of Financial intelligence activity in Germany, but also in activity of O. Sevriuk in Italy, Ukrainian representatives on Paris Peace Conference, in principles of party and own quota in assignation of officials, existence of otamanschyna in Ukraine, helpless state regulation and judiciary system, quarrels in Directory, factual powerlessness of government structures and in actual usurpation of authority by the main otaman, (which scale was actually limited by the range of his own presence etc.)). Therefore it allowed such elements not only to undermine Ukrainian sovereignty from the inside, but to discredit it both in the eyes of world community and its own nation. Given facts only confirm that both financial and state development problems of UNR in the times of Directory were much deeper than simple Supruniv «corruption» and the like, and were hidden in basic principles of organization and functioning of state government system in UNR.

Key words: UNR, Financial intelligence, audit commission, Ministry of Finance.

Валерій СОЛДАТЕНКО,

*доктор історичних наук,
професор, член-кореспондент НАН України,
головний науковий співробітник Інституту
політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*

ДИПЛОМАТІЯ І ВІЙНА: ВЕКТОРИ БОРОТЬБИ ЗА ВЛАДУ В УКРАЇНІ (1917 Р. — ПОЧАТОК 1919 Р.)

Дипломатія й війна з давніх давен є важливими складовими і способами реалізації державної політики, підпорядкованими досягненню реалізації інтересів. Залежно від обставин вони можуть змінювати одна одну в системі пріоритетів або ж навпаки співдіяти у різних, часом конструктивних, а не взаємовиключних комбінаціях для забезпечення комплексного результату. Так було і в революційну добу 1917–1920 рр., коли Україна потрапила в поле зіткнення різноспрямованих розрахунків і процесів, стала одним із основних вузлів загальноєвропейських суперечностей та зусиль щодо їх подолання.

Одна з визначальних ліній напруги пролягла між українськими й загальноросійськими політичними силами і розвиток подій в цьому геосегменті достатньо наочно демонструє сутність поставленої проблеми. Зважаючи на природний ліміт обсягу публікації з відтворення буквально переповненого подіями напрямку, видається можливим і доцільним вичленити найбільш промовисті та переконливі приклади. Хронологічно вони стосуються переважно кінця 1917 р. — початку 1918 р. і кінця 1918 р. — початку 1919 р., хоча за необхідності є потреба вдаватися до бодай коротких екскурсів — пояснень, які виходять за окреслені часові межі, однак дозволяють рельєфніше означити домінуючі тенденції, зосередитися на найменших подробицях, що має особливе значення в умовах існування суперечливих, нерідко протилежних версій і тлумачень.

* * *

Прагнення Української Центральної Ради домогтися розв'язання посталих проблем розвитку нації, народу, регіону через домовленість із Тимчасовим урядом, який би легітимним шляхом запровадив ши-

року національно-територіальну автономію у децентралізованій, перебудованій на федеративних демократичних засадах Російській республіці, значного ефекту не мали¹.

Дипломатичні зусилля керівництва Української революції, передусім М. Грушевського, В. Винниченка за допомогою офіційного листування, кількарізкових поїздок делегацій до Петрограда з пропозиціями лише заявити (не вирішити по суті) про плани російського уряду надати в слушний момент автономію України у березні — червні 1917 р., наштотувалися на категоричне несприйняття. Більше того, звинувачуючи провід українства в сепаратистських нахилах, розвалі єдиного фронту, руйнації армії, державній зраді, нанесенні ударів по народжуваній «тендітній» демократії тощо, Тимчасовий уряд погрожував Центральній Раді репресивними заходами, а розгляд українського питання відкладав на невизначений час, формально пов'язуючи перспективу з Установчими зборами.

Вочевидь, грізна риторика уряду, підтримана практично усіма російськими партіями (за винятком більшовиків), була більше блефом, оскільки реальної підтримки військової сили в умовах колосальної деморалізації армії не було. То ж після проголошення Першим Універсалом наміру Центральної Ради розпочати до самочинного запровадження автономії України і створення виконавчого інструменту для цього — Генерального секретаріату — Тимчасовий уряд вирішив направити для переговорів до Києва делегацію у складі М. Терещенка, М. Некрасова та І. Церетелі (до них приєднався і військовий міністр О.Ф. Керенський, що саме перебував на Південно-Західному фронті). Нетривалі дискусії — «торги», завершилися появою 3 листопада 1917 р. двох документів — Постанови Тимчасового уряду з українського питання і Другого Універсалу Центральної Ради. Це і стало початком фактичної легітимізації як самої Української Ради, Генерального секретаріату (щоправда, як місцевого органу Тимчасового уряду), так і здійснених обережних, дуже обмежених кроків щодо запровадження автономії.

Більшого в тих обставинах провід Української революції досягти не міг, оскільки, серед іншого, не мав і реальної підтримки військової сили, як гаранта реалізації власних планів. Справжньої українізації армії, що розпочалася стихійно, всупереч бажанням Центральної Ради (остання, схоже, народної стихії боялася більше, ніж Тимчасового уряду) не відбулося. Показовими стали події так званого виступу полуботківців 3–5 липня 1917 р. — спроби Другого українізованого полку, захопивши ключові пункти в Києві, змусити Центральну Раду стати на шлях здійснення радикальних кроків — аж до руху у напрямку самостійності. Політичний провід українства зробив усе, щоб відмежуватися від стихійного вибуху, змусив вояків підкоритися російському військовому командуванню². Нічого не вдіяла Центральна Рада і в момент та після розстрілу солдатів Першого

українізованого, Богданівського полку, що стався невдовзі — 26 липня (частина, зі згоди Центральної Ради, всупереч бажання особового складу, відправлялася на фронт з повним підпорядкуванням російському військовому командуванню)³.

Тобто, бодай якоїсь військової опори очільники боротьби за українську державність не мали. То й мусили здебільшого коритися заходам Тимчасового уряду, який, після посилення в ньому правих елементів, почав відпрацьовувати «зворотний хід» щодо взятих у липні під час київських переговорів зобов'язань і обіцянок.

Отже, можна достатньо впевнено констатувати: пріоритет дипломатичних зусиль (нехай не дуже вправних і ефективних) над воєнними у відносинах між політичними проводами Української революції й офіційного Петрограда у березні — жовтні 1917 р. детермінувався фактичною неможливістю використання військових сил. Обидві сторони їх просто не мали у своєму розпорядженні. Це, зрештою, відкладало розв'язання питання про владу в Україні, її статус на невизначений час.

* * *

Ситуація істотно змінилася після жовтневого збройного повстання в Петрограді, приходу до влади більшовиків.

Центральна Рада, з одного боку, скористалася зі зникнення з політичної арени головного гальма у реалізації її планів — Тимчасового уряду, проголосивши 7 листопада 1917 р. Українську Народну Республіку. З іншого боку, вона фактично відразу ж виступила з рішучим засудженням подій у Петрограді, обіцянками боротися з їх підтримкою в Україні, не визнала рішень II всеросійського з'їзду Рад, більшовицького уряду.

Однак, проголошена складовою частиною навіть формально неіснуючої тоді Російської Федерації, відповідно, не маючи кордонів з нею, Українська Народна Республіка відразу була захоплена в силове поле більшовицької влади. Причому, внаслідок специфіки історичного й соціально-економічного розвитку регіону (високої концентрації пролетаріату на індустріальному Лівобережжі, зосереджені значних сил найманців-сільськогосподарських робітників на хліботоварному Півдні, гостроти становища на «дальніх» фронтах — Південно-Західному і Румунському — та всій прифронтовій смузі й ін.), тяжіння до радикальних перетворень, популярність лівополітичних гасел зумовили у невідділеній від Росії Україні порівняно (з іншими районами) високі темпи й значні масштаби рухів за відмову від старих порядків, встановлення влади Рад. Виступивши проти жовтневого повстання у Петрограді, Центральна Рада навряд чи до кінця усвідомила історичну загрозу.

Не маючи досить твердого ґрунту під ногами встановлення більшовицької влади Рад на місцях не лише не оминули України, а виявилися тут порівняно інтенсивнішими за інші регіони), Центральна Рада лірично і патетично розводилася про те, що як колись світло христи-

янської віри пішло великою землею руською саме з Києва, так і ладу та порядку народи Росії чекають з того ж таки золотоголавого Києва.

Що ж до можливих партнерів у справі творення федеративної коаліції, то вони були абсолютно або переважно не готові до такої перспективи. Центральна Рада, яка сама пройшла досить значний і результативний шлях у виробленні підходів, теоретичному обґрунтуванні концепції загальноросійського федеративного державотворення, просто не врахувала, що її сусіди (тут, звісно, не йдеться про прибалтів, фінів, поляків, які домагалися самостійного державного статусу, тобто відмежування від будь-якої, зокрема і федеративної, Росії) елементарно не дійшли, передусім психологічно, до того, щоб стати активними чинниками надскладного процесу.

Сама ж Центральна Рада не мала потенції ані для прямої (скажімо, у крайньому варіанті — воєнної) акції проти Раднаркому, ні для зусиль, спрямованих на бодай ясну, переконливу, мобілізуючу роз'яснювальну роботу серед імовірних співучасників федеративного процесу.

Плани федеративного переустрою Росії у варіанті Центральної Ради в листопаді — грудні 1917 р. не мали під собою серйозного ґрунту і реальної перспективи. Розрахунки Ради на втілення в життя цих планів пов'язувалися хіба що із рідкісно сприятливим збігом обставин (спонтанний розпад радянської влади, чудодійне поєднання волі і збігу векторів суспільного руху багатьох національно-державних утворень, виникнення їх потужної антибільшовицької сили тощо).

Уже з 9 листопада 1917 р. Генеральний Секретаріат проводив переговори зі Штабом Верховного головнокомандувача старої російської армії щодо створення єдиного уряду і мирних ініціатив (цілком реальними були побоювання, що розпочаті РНК переговори про перемир'я на фронтах без погодження з керівництвом національно-державних утворень закінчатся безрезультатно). Наступного дня, тобто 10 листопада, голова Генерального Секретаріату В. Винниченко «реферував справу участі Генерального Секретаріату в організації центральної влади на Малій Раді. Генеральний Секретаріат видвигнув тоді проект утворення однородної соціалістичної федеративної влади — від народних соціалістів до большевиків включно. Цей проєкт Мала Рада одобрила, доручивши Секретаріатові і далі вести справу в розпочатім напрямку»⁴.

23 листопада Генеральний Секретаріат звернувся «до правительства південно-східного союзу козаків, гірників і народів вільних степів, до правительства Кавказу, правительства Сибіру, органу влади автономної Молдавії, органу влади автономного Криму, органу влади автономної Башкирії і до решти зорганізованих областей, а так само до Ради народних Комісарів в Петрограді з пропозицією негайно вступити в переговори з Генеральним Секретаріатом у справі утворен-

ня соціалістичного правительства в Росії, на основі такої платформи: заключення загального демократичного миру та складання в своїй часі Всеросійських Установчих Зборів»⁵. У разі згоди Генеральний Секретаріат просив негайно повідомити про готовність прибуття до Києва відповідних представників для участі в спеціальній нараді. Однак ця ініціатива не принесла очікуваних результатів.

М. Грушевський схильний вбачати головну причину невдачі з реалізацією курсу на утворення федеративної демократичної республіки у більшовицькому керівництві Росії: «Народи й області Росії не важилось творити федерацію без участі найбільшого з членів, Великої Росії, а та не виявляла своєї волі в сім напрямі, почасти тому, що була паралізована большевицькою анархією, почасти і ще більше — тому, що все-таки не могла відірватися від своїх централістичних навичок. Українські заклики зіставались без відповіді»⁶.

Зі значною долею скептицизму оцінює зусилля Ради щодо створення федеративного уряду Росії Д. Дорошенко: «Ніякого федерального російського уряду Генеральний Секретаріат не створив з тої простої причини, що він обминав одинокий реально існуючий уже уряд в Росії — Раду Народних Комісарів, супроти якого він сам виявився надто слабким. Большевиків драгували вже самі переговори з Доном, з урядом генерала Каледіна...»⁷.

Парадоксальність («цугцванг») цього періоду полягала передусім у тому, що практично всі позитивні починання закінчувались не тільки безрезультатно або крахом, а ще й призводили до величезних ускладнень, серйозного загострення суперечностей, обертались навіть на свою протилежність.

Так і заходи щодо створення федерації вели передусім до загострення відносин з РНК. А висновок впливав досить простий. Його вельми категорично сформулював Д. Дорошенко: «...Це було явно непосильне й непотрібне для України завдання. Логіка подій доказала, що Україні треба було зовсім відділитися від Росії, стати самостійною й незалежною державою; вона мусіла визнати уряд Народних Комісарів, як уряд Росії, на основі обопільного визнання (більшовики самі тоді раз у раз підкреслювали, що визнають за кожною нацією право на самовизначення до відокремлення включно і — дати всеросійським справам спокій. Україна мала перед собою такі колосальні завдання внутрішньої організації, що ганялись за створенням всеросійської федерації, наражаючи себе на воронування вже існуючого фактично нового російського уряду, — це було нездійсниме в тодішніх умовах завдання...»⁸.

Центральна Рада, прагнучи уникнути небажаного для себе розвитку подій — дальшого поширення і зміцнення Радянської влади, вирішила перехопити ініціативу. Для цього у неї були певні важелі й розрахунки щодо їх використання.

Упродовж листопада вона, змінивши позицію, спромоглася нагромадити на своєму боці певну військову силу за рахунок українізації частин старої російської армії, що знаходилась у стані деморалізації й розкладу. Більшовики, захоплені успіхами мирного встановлення влади Рад, тоді ще не надто турбувалися про військове підсилення своїх позицій. Тому загони Червоної армії в Україні на початок грудня 1917 р. у 10–12 разів численно поступалися українізованим частинам⁹, а в Києві перевага останніх була щонайменше подвійною¹⁰.

* * *

За розвитком подій в Україні, переростанням боротьби у громадянську війну пильно стежили у Петрограді. І надалі вважаючи, що край залишається частиною Росії, не особливо зважаючи на зусилля Центральної Ради щодо державного самовизначення УНР, тут розглядали ситуацію в Україні крізь призму процесу розвитку соціалістичної революції, встановлення радянської влади. Тобто на події в Україні дивилися здебільшого як на внутрішні проблеми. Мабуть, недарма у 14 випадках із 15, коли на засіданнях РНК слухались питання про Україну (йдеться про листопад–грудень 1917 р.), доповідачем або автором, якому доручили підготовку документів, був нарком у справах національностей Росії Й. Сталін, і тільки одного разу — нарком закордонних справ Л. Троцький. Для В. Леніна Й. Сталін став незаперечним авторитетом з українських проблем, а для уряду — радше наркомом або ж провідним «фахівцем» із встановлення влади Рад на місцях, аніж наркомом у справах національностей¹¹.

Після обговорення 3 грудня 1917 р. на засіданні РНК у черговий раз питання про Центральну Раду було створено комісію для розробки проекту маніфесту до українського народу й ультиматуму Раді. Документ готував головним чином В. Ленін, у складанні й редагуванні тексту брали участь Л. Троцький (ним були сформульовані ультимативні вимоги) і Й. Сталін¹².

4 грудня РНК оприлюднив «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради». Маніфест визнавав право всіх народів, у тому числі українського, на національну незалежність: «...ми, Рада Народних Комісарів, визнаємо народну Українську республіку, її право зовсім відокремитися від Росії або вступити в договір з Російською республікою про федеративні і тому подібні взаємовідносини між ними.

Все, що стосується національних прав і національної незалежності українського народу, ми, Рада Народних Комісарів, визнаємо зараз же, без обмежень і безумовно»¹³.

Зазначимо, що В. Ленін зовсім не випадково не вдається до офіційної назви тогочасного державного утворення — «Українська Народна Республіка», а з розрахунком говорить про «народну Українську

республіку», що її, як видно з подальших положень документа, Центральна Рада не могла представляти. Йшлося про визнання «національних прав і національної незалежності українського народу». Що ж до Центральної Ради, то Раднарком цілком визначено заявляв: «Ми обвинувачуємо Раду в тому, що, прикриваючись національними фразами, вона веде двозначну буржуазну політику, яка давно вже виражається в невизнанні Радою Рад і Радянської влади на Україні... Ця двозначна політика, що позбавляє нас можливості визнати Раду, як повноважного виразника трудящих і експлуатованих мас Української республіки, довела Раду найостаннішим часом до кроків, що означають знищення всякої можливості угоди»¹⁴. РНК висував Центральній Раді ультимативні вимоги: відмовитися від дезорганізації фронту та пропуску контрреволюційних частин на Дон, Урал, в інші місця, припинити роззброєння радянських, червоногвардійських частин, а також сприяти боротьбі проти кадетсько-каледінського заклоту. В разі неодержання задовільної відповіді протягом двох діб Раднарком мав вважати Раду «в стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії і на Україні»¹⁵. Таким чином, «Маніфест» не дає жодної підстави трактувати його як визнання Центральної Ради і УНР, що, між тим, неодноразово намагалися довести деякі історики.

Можливо, тут відіграло роль і тлумачення проблеми Й. Сталіним — народним комісаром у справах національностей. 12 грудня 1917 р. у «Відповіді товаришам українцям в тилу і на фронті» він заявив: «Кажуть, що конфлікт виник в питанні про українську республіку, що Рада Народних Комісарів не визнає Української Республіки. Чи вірно це? Ні, не вірно. Рада Народних Комісарів офіційно визнала Українську республіку в «ультиматумі» і «відповіді Петроградському українському штабові»»¹⁶. І хоч далі Й. Сталін твердив, що РНК може визнати лише таку республіку, в якій господарем буде народ, правлячі кола якої не будуть вести контрреволюційної політики, слова про визнання існуючої Української республіки він написав. В. Ленін виявляв у цьому питанні більшу обачність. Тим паче Центральна Рада дала на ультиматум 5 грудня 1917 р. негативну відповідь. У документі, зокрема, йшлося про таке: «Українська демократія в особі українських рад солдатських, робітничих і селянських депутатів, які зорганізувались в законодавчому органі — Центральній Раді — та в уряді її — Генеральному секретаріаті, цілком задоволена як складом цих органів, так і переведенням в життя її волі.

Центральною Радою незадоволені великоросійські елементи чорносотенського, кадетського й більшовицького напрямків, які, певно, більше хотіли б другого національного складу Ради. Але Генеральний секретаріат дає повну можливість зазначеним елементам виїхати з території України до Великої Росії, де їх національне почуття буде задоволено.

Маючи це на меті, українські солдати були роззброїли анархічно настроєних великоросійських солдатів, які робили змови проти влади українського народу й загрожували внести в життя України криваву братовбивчу війну, анархію і всю ту розбещеність, яка панує на території народних комісарів»¹⁷.

Не погодившись по суті з жодною з висловлених претензій РНК, Центральна Рада їх рішуче відкидала. «...на території Української Народної Республіки, — говорилось у посланні, підписаному В. Винниченком та О. Шульгиним, — влада належить демократії України. Всякі замахі озброєною силою на цю владу будуть придушуватись тою ж силою»¹⁸.

Очевидно, на той момент, оглядаючись на дивізії «українізованого» війська, Рада вважала своє становище непохитним. Вона розгорнула інтенсивну кампанію, під час якої доводила, що поява «Маніфесту» — це оголошення війни Україні, видавала свою боротьбу проти Рад в Україні і в Росії за війну між Україною і Росією, між двома народами. 5 грудня 1917 р. В. Винниченко говорив про «Маніфест»: «Оголошення нас «буржуями» — засіб боротьби неукраїнців з українцями. Боротьба, яку тепер ведуть з нами більшовики, боротьба національна... Не Генеральний секретаріат, а Рада Народних Комісарів затіяла братовбивчу війну. Але той, хто підняв меч, від меча і загине...»¹⁹. Звертає на себе увагу й аргументація, до якої вдався М. Грушевський, аналізуючи ситуацію, пов'язану з одержанням «Маніфесту». Стверджуючи, що на Україну насувається вороже військо, він далі наголошував: «Воно (військо — *В.С.*) уже вступило на українську землю нашої держави. Посилають це військо на нас ті самі так звані народні комісари, які лицемірно кричать скрізь і всюди про свою любов до миру. Заклучивши перемир'я на всіх фронтах, народні комісари оголосили війну нам...»²⁰.

Варто зазначити, що в такій атмосфері чимала частина місцевих більшовиків виявила розгубленість, що засвідчив і обласний (крайовий) з'їзд РСДРП(б) в Києві 3–5 грудня 1917 р. Опинившись після збройних акцій Ради 28 листопада — 3 грудня практично беззахисними й побоюючись, що маси можуть захитатись, знову схилитись до Центральної Ради, вони висловлювали тривогу за можливий розвиток подій як несприятливий для себе у військовій і політичній перспективах²¹. Водночас робота з'їзду ще раз показала неготовність місцевих більшовиків до війни, про яку невгамовно твердили кожного дня у пресі.

5 грудня 1917 р. РНК розглянув відповідь Центральної Ради на ультимативні вимоги і, визнавши її незадовільною, вирішив «вважати Раду у стані війни з нами». Було доручено комісії у складі В. Леніна, Л. Троцького, Й. Сталіна вжити активних заходів до встановлення зносин зі Ставкою і видати від імені Ради Народних Комісарів дві вироки — до українського народу і солдатів²².

Отже, в офіційних документах, які надходили з обох таборів, що вступили в протиборство, стан відносин характеризувався саме як війна, війна між радянською Росією й Українською Народною Республікою. Однак насправді ситуація була складнішою.

Увесь листопад ішов пошук шляхів розв'язання кризи дипломатичними засобами. Жодних військових акцій не було. Не виявлено інформації навіть про будь-які передислокації військових частин, як кроків з підготовки до війни проти Києва. Ситуація практично не змінилася навіть із проведенням Першого Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих і солдатських депутатів у Харкові 11–12 грудня 1917 р., проголошенням України Радянською республікою, офіційним оформленням «двоцентрія» влади: в Києві — Центральна Рада й Генеральний Секретаріат, у Харкові — Всеукраїнський Центральний виконавчий комітет Рад робітничих і солдатських депутатів і Народний Секретаріат. Обидві влади взаємно не визнавали одну одну, заперечували правочинність документів тощо.

Однак військових дій усе ще не було. І головна причина полягала, вочевидь, у тому, що РНК ще сподівався залагодити конфлікт з Центральною Радою за столом переговорів (це, до речі, викликало невдоволення у харківського центру). Однак явний брак військових сил зумовлював саме таку поведінку.

Втім, російські війська у грудні 1917 р. з'явилися в Україні, навколо чого відтоді й до наших днів точиться чимало суперечок, породжуючи відмінні, часом діаметрально протилежні оцінки й висновки.

Вважаючи основною загрозою для радянської влади наприкінці 1917 р. каледінський заколот на Дону, В. Ленін ще 5 грудня доручив командуючому Петроградським округом В. Антонову-Овсієнку підібрати за угодою з головковерхом М. Криленком і наркомом військових справ М. Подвойським кандидата на пост командуючого військами, що діятимуть проти контрреволюції на Півдні країни, і погодився з пропозицією Антонова-Овсієнка призначити його самого на цей пост²³.

Документи свідчать, що В. Леніна та РНК у цьому випадку справді непокоїло передусім становище на каледінському фронті. Щодо Центральної Ради, то проти неї до якогось часу рішучі кроки не здійснювалися. Навпаки Раднарком з ініціативи свого голови терміново 6 і 7 грудня розглянув на своїх засіданнях пропозицію Українського революційного штабу Петроградської крайової військової ради про мирне врегулювання конфлікту між Центральною Радою й РНК²⁴.

Показово, що В. Ленін, обговоривши 8 грудня з В. Антоновим-Овсієнком плани боротьби з контрреволюцією на Півдні Росії, власноруч написав йому посвідчення, згідно з яким В. Антонов-Овсієнко уповноважувався «для загального керівництва операціями проти каледінських військ і їх пособників»²⁵. Наступного дня голова РНК запропонував представникові більшовиків України С. Бакинському, що саме

перебував у Петрограді, негайно виїхати до Харкова, куди прямував В. Антонов-Овсієнко, для сприяння налагодженню ділових, товариських стосунків між комісаром по боротьбі з контрреволюцією на Півдні Росії і місцевими партійними та господарськими працівниками²⁶.

11 грудня у розмові з М. Криленком В. Ленін дав указівку вжити «всіх заходів, аж до найреволюційніших, для найенергійнішого руху військ і притому у великій кількості» в район Харкова для відсічі каледінським заколотникам²⁷.

Тоді у В. Антонова-Овсієнка склався загальний план боротьби з контрреволюцією на Півдні. Суть його полягала в тому, щоб усі сили, які могли виступити проти Каледіна, враховуючи також і революціонізовані частини з Південно-Західного і Румунського фронтів, а також військові формування з інших фронтів і червоногвардійські загони з радянської Росії, спрямувати на Харків, а звідти рушити на Ростов і Новочеркаськ²⁸.

У перспективі планувалися військові дії і проти Києва — політичного центру України, але вони відклалися на невизначений термін, необхідний для попереднього збору військових сил. Застраховуючись від непередбаченого повороту подій, В. Антонов-Овсієнко домовився з М. Криленком про те, щоб жодного руху військ із фронту в східному напрямі, тобто на Київ, не здійснювалося без згоди командувача із боротьби з контрреволюцією на Півдні²⁹.

Таким чином, про військові дії проти військ Центральної Ради ні з боку Раднаркому, ні тих сил, які групувалися навколо місцевих більшовиків, у грудні не йшлося. Навіть більше: Раднарком намагався проводити переговори з Центральною Радою. Певні надії пов'язувалися, зокрема, з тим, що від Раднаркому їх було доручено вести В. Кареліну, І. Штейнбергу, П. Прош'яну — лівим есерам, що входили до уряду. Навіть після I Всеукраїнського з'їзду рад, пообіцявши ВУЦВК повну підтримку і дотримуючись цієї лінії, Рада Народних Комісарів одночасно продовжувала курс на ліквідацію конфлікту з Центральною Радою. На засіданні РНК 19 грудня були обговорені доповіді П. Прош'яна про його відвідини Києва і попередні переговори з Радою, Й. Сталіна про становище в Україні, В. Кареліна про переговори з делегатами від України, В. Менжинського про фінансові питання. В результаті була ухвалена підготовлена В. Леніним Резолюція:

«Вислухавши доповідь товариша Прош'яна, що мав як делегат від селянського зїзду розмову з Винниченком, Грушевським і Поршем та іншими, як офіціальними представниками Ради, і взявши до уваги, що ці офіціальні представники Ради висловили принципіальну готовність почати переговори про угоду з Радою Народних Комісарів на началах визнання Радою Народних Комісарів незалежності народної Української республіки і визнання Радою контрреволюційності Каледіна та його пособників;

узявши далі до уваги, що Рада Народних Комісарів завжди і безумовно визнавала право всякої нації, в тому числі й української, на незалежне державне існування;

що всяка спроба усунути війну з Радою, коли б Рада визнала контрреволюційність Каледіна і не заважала війні проти нього, безумовно, бажана;

висловлюючи своє переконання в тому, що тільки Рада української селянської бідноти, робітників і солдатів можуть створити на Україні владу, при якій сутички між братніми народами будуть неможливі;

Рада Народних Комісарів, уважаючи в той же час за доцільне розпочати ділові переговори з Радою з метою усунення тих сутичок, які викликані були політикою Ради щодо загального фронту і контрреволюційного повстання Каледіна, постановляє:

запропонувати Раді переговори про угоду на вказаних началах і намітити, як один з пунктів, де було б мабуть найзручніше вести переговори, міста Смоленськ або Вітебськ»³⁰.

Повний текст наведеного документа свідчить, що Раднарком понад усе непокоїло, як позбутися ворожості з боку Центральної Ради, домогтися від неї хоча б якоїсь прихильності у боротьбі РНК проти Каледіна.

Звісно, радянський уряд Росії не міг не враховувати і того факту, що Центральна Рада перебувала у стані найгострішого конфлікту з Народним Секретаріатом, і тому доручив Й. Сталіну провести з Всеукраїнським ЦВК відповідні консультації, що й було зроблено. Вже вночі проти 21 грудня народний комісар у справах національностей зробив доповідь про переговори³¹.

Наявність такого обмеженого військового контингенту робила проблематичною подальшу долю і Центральної Ради, і тієї державності, яку вона уособлювала. Голова Генерального Секретаріату В. Винниченко присвятив з'ясуванню суті цього феномена чимало сторінок у книзі «Відродження нації» і дійшов невтішних для себе висновків: «...це була війна впливом. Ні більшовики, ні ми не мали регулярного, дисциплінованого війська, яким можна було розпорядитися по волі керуючого центра, незважаючи на те, що й як собі там думало й почувало те військо.

Наш вплив був менший. Він був уже оскільки малий, що ми з великими труднощами могли складати якісь невеличкі більш-менш дисципліновані частини й висилати їх проти більшовиків. Більшовики, правда, теж не мали великих дисциплінованих частин, але їхня перевага була в тому, що всі наші широкі маси солдатства не ставили їм ніякого опору або навіть переходили на їхній бік, що майже все робітництво кожного міста ставало за ними; що в селах сільська біднота явно була більшовицька; що, словом, величезна більшість самого українського населення була проти нас.

Єдиною активною міліарною нашою силою була наша інтелігентна молодь і частина національно-свідомого робітництва, яке гаряче стояло за українську державність, розуміючи за нами ту державність так само, як і ми її розуміли...

Я під той час уже не вірив у особливу прихильність народу до Центральної Ради. Але я ніколи не думав, що могла бути в йому така ненависть. Особливо серед солдатів. І особливо серед тих, які не могли навіть говорити по-руськи, а тільки по-українськи, які, значить, були не лотишами й не руськими, а своїми, українцями. З якою зневагою, люттям, з яким мстивим глумом вони говорили про Центральну Раду, Генеральних секретарів, про їхню політику»³².

Видається доцільним цитування твору В. Винниченко: яскрава, талановита особистість, він, до того ж очевидно, володів і талантом передбачення. І начебто спеціально для нащадків, які будуть спекулювати на суб'єктивному тлумаченні подій тих непростих днів, зазначає: «Коли аналізуєш тепер усі події, які тим бурхливим, болючим вихором проносились крізь історію українського відродження, то перш усього задаєш собі питання: як же сталося, що ті маси, які так гаряче, так віддано піддержували і боронили українську владу, які так горіли національним чуттям і виявляли таку міць національної самосвідомості, як воно так сталося, що вони раптом відвернулись від нас, покинули й навіть повстали проти своєї влади?»

Ми тоді, коли прихильність мас до нас гасла й помирала, пояснювали це більшовизмом. Більшовики, мовляв, здеморалізували солдатські маси, загітували їх, обрехали українську владу перед ними, розпалили своєю демагогією їхні темні інстинкти, потягли за собою безсовісними, безоглядними обіцаннями всяких нездійснених благ, — от маси і пішли за ними. А ми, мовляв, чесно поводитись, ми не обіцяли того, що неможливо, ми дбали про організацію життя, ладу, порядку, ми не хотіли руйнувати господарських сил країни, ми кликали маси до дисципліни духа, до роботи, а це здеморалізованим масам не подобалось і вони через те відвернулись од нас.

Так ми тоді роз'ясняли ситуацію. Так, мабуть, будуть роз'яснять її українські історики. Але таке роз'яснення буде або нещире, або навіть, як воно було й у нас.

Так пояснювалось й пояснюватиметься особливо ще й для того, щоб виправдати наші маси, щоб довести, що вони таки мали національну свідомість, а що їх тільки збаламутили вороги українства, й через те вони так схибнули під той час.

Так само вороги українського відродження будуть посилатися на цей момент і доводити, що ніякої національної свідомості у мас не було, бо отже вони повстали ж самі проти української влади.

І те й друге пояснення — не вірне. Вся причина в тому, що українська влада, що вся керуюча, партійна українська демократія розі-

йшлася з своїми масами, що вона була соціально непослідовна, нерішуча, невиразна й не соціалістична»³³.

Так сталося, що єдиний бій на захист Української Народної Республіки, оголошеної 12 січня 1918 р. Центральною Радою IV Універсалом самостійною, ні від кого незалежною суверенною державою, змогла дати лише молодь (київські юнкери і студенти) під Крутами³⁴. Однак це не могло змінити вектору, сутності, характеру, результату військового протиборства. 25 січня керівництво Центральної Ради, Ради Народних Міністрів (так з 18 січня став йменуватись уряд УНР) змушені були залишити Київ, евакуювавшись до Житомира.

* * *

Уже в дорозі провідники Української революції дізналися про те, що надіслала ними на конференцію до Брест-Литовська делегація підписана мирний договір з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною.

Хід переговорів, сутність ухвалених документів, спроби їх об'єктивної оцінки неодноразово відтворювались у світовій і вітчизняній історіографії, зокрема й на сторінках «України дипломатичної», автором цієї розвідки³⁵. Це дозволяє обмежитися короткими зауваженнями.

Основний текст договору засвідчував завершення стану війни між Українською Народною Республікою з одного боку, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Османською імперією з іншого, а також їх бажання жити в мирі і дружбі. Сторони відмовилися від взаємних територіальних та матеріальних претензій, обмінювалися військовополоненими, зобов'язувалися налагодити економічні взаємовідносини³⁶.

Договір, підписаний представниками УНР з центральними державами, був актом геополітичного масштабу і клав край кривавому безумству на велетенських просторах з десятками мільйонів населення. На дипломатичному фронті досягалося одне із стратегічних завдань Української революції. Це досягнення було цілком співзвучним з бажанням народів країн, які воювали. Водночас патріотично-демократичні сили одержували ще один шанс продовжити вже при вирішальній підтримці зовнішньополітичного чинника процес українського державотворення, національного відродження. Однак австро-німецька сторона під різними приводами буквально відібрала в українських дипломатів єдиний екземпляр таємного договору про Галичину, передала його на зберігання міністерству закордонних справ Німеччини, обопільно домовившись, що в разі недотримання Україною умов постачання хліба (а в те, що їх можна взагалі виконати, міг вірити лише абсолютно позбавлений реалізму політик) автоматично втраять силу всі домовленості. Шляхом відвертого, цинічного шантажу австрійці домоглися істотного перегляду таємної угоди про Холмщину на користь поляків, не особливо переймаючись грубим порушенням науково-етнографічно-

го принципу, і не полишаючи настійних спроб взагалі «законно похоронити» всю угоду в частині взятих перед українцями зобов'язань.

Далеко не у всьому правильною виявилася конкретизація положень економічного договору: вони йшли незмінно на грані зриву, оскільки західні делегації відверто домагалися односторонніх вигод. Всіляко ухиляючись від точної фіксації своїх зобов'язань, вони, істотно зменшуючи обсяги можливого імпорту в Україну, домагалися від української сторони підписання, а потім і виконання умов, які були заздалегідь непропорційними, програшними, і в кінцевому підсумку, навіть, згубними для української економіки, а в принципі — часто просто нереальними. Для досягнення мети австро-німецька сторона не зупинялася перед безпардонною ревізією і фальсифікацією «великого договору», підписаного в Бресті 27 січня 1918 р.³⁷ Недалеким від істини був А. Денікін, який вважав, що в основу своєї економічної політики Німеччина поклала принцип «для даного моменту — викачування з України по можливості найбільшої кількості сировини, для чого був заборонений чи ускладнений товарообмін з сусідами, навіть з окупованою німцями Білорусією; на майбутнє — захоплення українського ринку і торгівлі, оволодіння чи підрив української промисловості і штучне утворення сильної заборгованості України»³⁸.

Ще в ході конференції розвіялися надії на примноження українських збройних сил за рахунок формувань з військовополонених, що потрапили до німецьких та австро-угорських таборів. На відповідні прохання представники урядів центральноєвропейських держав відповіли по суті відмовою. Посилаючись на технічні труднощі передислокації українських військ для передачі їх під керівництвом Центральної Ради, вони натомість вимагали походу в Україну власних регулярних збройних сил. Делегація УНР намагалася після відповідних консультацій з урядом, який вже перебував у Житомирі, домовитися, щоб німецькі війська розташувалися лише вздовж лінії північного кордону України. Та, маючи реальну силу, австро-німецька сторона не стільки домовлялася, скільки диктувала свої умови. І тому без особливих труднощів, скориставшись з безпорадності Центральної Ради, провела такі рішення, згідно з якими збройні сили Австро-Угорщини і Німеччини мали просунутися углиб України як гарант дотримання інших положень договору. Власне, навіть текст відповідного документа — звернення Центральної Ради до урядів Німеччини й Австро-Угорщини виробила німецька сторона, а українському представництву — М. Любинському нічого не залишалось, як підписати чужий текст²⁸.

Д. Дорошенко наводить переконливі аргументи на користь висновку, що «сама збройна інтервенція... була вже наперед вирішена в Берліні ще перед підписанням мирового договору»³⁹.

* * *

Однак 3 березня 1918 р. у Брест-Литовському було підписано мирний договір між Радянською Росією і Центральними державами. Значною мірою він торкався ситуації в Україні і впливав на подальший перебіг подій. За договором уряд РСФСР зобов'язувався визнати Центральну Раду, укласти з нею мир, припинити будь-яку агітацію проти Центральної Ради, партій і організацій, що її підтримували, вивести з України війська і червоногвардійські загони, розірвати федеративні зв'язки з Україною⁴¹.

Цими положеннями по суті легалізувалась окупація України австро-німецькими військами і до мінімуму зводила можливості більшовицьких сил, що їм протистояли. На кінець квітня вся Україна підпала під окупаційну адміністрацію, надіслану в регіон Німеччиною і Австро-Угорщиною.

* * *

У травні – листопаді 1918 р. в Києві йшли переговори між делегацією Української Держави (її очолив С. Шелухін) і направленою з Радянської Росії делегацією, яку очолювали Х. Раковський і Д. Мануїльський⁴². Будь-які воєнні дії задалегідь виключалися, а дипломатичні дискусії йшли нерівно, переривалися і значних результатів не принесли. Однією з причин відсутності прогресу на переговорах було те, що Росія, прагнучи використати завойований перепоchinoк для збереження бази революції, накопичення сил, демонструвала свою миролюбність щодо окупантів, а будівництву українських збройних сил свідомо перешкоджали військові адміністрації німців і австрійців. Вимальовувалася цілком прогнозована перспектива: без іноземної підтримки в умовах практично тотального несприйняття гетьманського режиму, масової селянської війни авторитарна влада буде абсолютно неспроможною себе захистити.

Так воно, власне, і сталося, коли в середині листопада 1918 р. на заклик Директорії, очоленої В. Винниченком, розпочалося повстання проти правління П. Скоропадського. Масштабне невдоволення окупантами і консервативною владою гетьмана зумовило тяжіння до лав добровольчої революційної армії під орудою члена Директорії, Головного Отамана відновлюваної Української Народної Республіки значних кіл селянства, що не давало жодних шансів на пролонгацію існування Української Держави⁴³.

¹ Детальніше див.: *Солдатенко В. Ф.* Федеративная модель национально-государственного устройства в свете исторического опыта российско-украинских отношений // От древней Руси к Российской Федерации: История Российской государственности. Материалы меж-

- дународной научной конференции. Москва, МГУ имени М. В. Ломоносова, 28–29 сентября 2012 г. — Спб., 2013. — с. 92–106.
- ² Див.: *Солдатенко В. Ф.* Виступ полуботківців у 1917 р. (Спроба хронікально-документальної реконструкції подій) // Український історичний журнал. — 1993. — № 7/8 — с. 17–29; № 9 — с. 28–39; № 10 — с. 3–20.
- ³ Див.: *Солдатенко В. Ф.* Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки: у 4-х томах. — Т. 1. Рік 1917. — Харків, 2008. — с. 337–339.
- ⁴ *Христюк П.* Замітки і матеріали до історії Української революції. — Прага, 1921. — Т. II. — с. 54.
- ⁵ Там само. — с. 54–55.
- ⁶ *Грушевський М.* Ілюстрована історія України. — К.: Прага, 1919. — с. 555.
- ⁷ *Дорошенко Д.* Історія України. 1917–1923 рр. — Ужгород, 1932. — Т. I. — с. 205.
- ⁸ Там само. — с. 185.
- ⁹ *Солдатенко В. Ф., Хало Л. Т.* Військовий чинник у боротьбі за політичну владу в Україні в 1917 — 1918 рр. — К., 2002. — с. 179–211.
- ¹⁰ *Солдатенко В. Ф.* Україна в революційну добу. — Т. I. — с. 478–485.
- ¹¹ Детально про становлення керівного ядра РНК до українських проблем див.: *Солдатенко В. Ф.* До конфлікту Раднаркому Росії з Центральною Радою (особистісний зріз) // Події і особистості революційної доби. — К., 2003. — с. 75–108. Його ж. До історії українсько-російських взаємин в 1917 — на початку 1918 рр. // Пам'ять століть. — 2003. — № 6. — с. 52–80.
- ¹² *Ленін В. І.* Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради // Повне збір. творів. — Т. 35. — с. 137–139, 448.
- ¹³ Там само. — с. 137.
- ¹⁴ Там само. — с. 138.
- ¹⁵ Там само. — с. 139.
- ¹⁶ *Сталін Й. В.* Відповідь товаришам українцям в тилу і на фронті // Твори. — К., 1947. — Т. 4. — с. 10–11.
- ¹⁷ Українська Центральна Рада // Документи і матеріали. У 2-х томах. — К., 1996. — Т. 1. — с. 512–513.
- ¹⁸ Там само. — с. 513.
- ¹⁹ Киевская мысль. — 1917. — 6 декабря.
- ²⁰ Там само.
- ²¹ Летопись революции. — 1926. — № 4. — с. 83–85.
- ²² Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника. — Т. 5. — М., 1974. — с. 111; Російський державний архів соціально-політичної історії (РДАСПІ — колишній ЦПА ІЛМ при ЦК КПРС). — Т. 19. — Оп. 1. — Спр. 19. — Арк. 1 зв., 3 зв.
- ²³ Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника. — Т. 5. — с. 110–111.
- ²⁴ Там само. — Т. 5. — с. 115.
- ²⁵ Там само. — Т. 5. — с. 118–119.
- ²⁶ Там само. — Т. 5. — с. 122.
- ²⁷ Ленинский сборник. XXXVII. — М., 1977. — с. 61–62.
- ²⁸ Див.: *Антонов-Овсеенко В. А.* Записки о гражданской войне. В 4-х томах. — М., 1924. — Т. 1. — с. 22, 25, 29–36, 50–52.
- ²⁹ Там само. — с. 50.
- ³⁰ *Ленін В. І.* Резолюція Ради Народних Комісарів про переговори з Радою // Повне збір. творів. — Т. 35. — с. 176–177.
- ³¹ РДАСПІ. — Ф. 19. — Оп. 1. — Спр. 31. — Арк. 2.

- ³² Винниченко В. Відродження нації (Історія Української революції [марець 1917 — грудень 1919 р.]). — К., Відень, 1920. — Ч. II. — с. 216–217, 254–255, 260.
- ³³ Там само. — с. 88–89.
- ³⁴ Див.: Солдатенков В. Ф. Бій під Крутами: історія і кон'юнктура // Революційна доба в Україні (1917–1920 рр.): логіка пізнання, історичні постаті, ключові епізоди. — К., 2011. — с. 161–171 (2-ге вид., доповнення і перероб.) — К., 2012. — с. 160–170.
- ³⁵ Див.: Солдатенко В. Ф. Перша дипломатична акція УНР — Берестейська угода // Україна дипломатична. Вип. II. — К., 2002. — с. 248–263; Його ж. Берестейський договір: військова складова та її реалізація в Україні // Україна дипломатична. Вип. VII. — К., 2006. — с. 463–487.
- ³⁶ Див.: Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х томах. — К., 1997. — Т. 2. — с. 137–139 та ін..
- ³⁷ Див.: Прутуляк А. А. Економічний договір УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною 1918 р. // Український історичний журнал. — 1997. — № 1. — с. 62–71.
- ³⁸ Деникин А. И. Гетьманство й Директорія на Україні // Революція на Україні: по мемуарам белых. — М.-Л., 1930. — с. 137.
- ³⁹ Дорошенко Д. Назв. праця. — с. 333.
- ⁴⁰ Там само.
- ⁴¹ Документ внешней политики СССР. — Т. 1. — М., 1957. — с. 122; Українська дипломатична енциклопедія. У 2-х томах. — Т. 1. — К., 2004. — с. 142–143.
- ⁴² Див.: Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР. Протоколи і стенограми пленарних засідань. 36. док. і матеріалів. — Київ–Нью-Йорк–Філадельфія. — 1999. — с. 369; Дорошенко Д. Історія України: 1917–1923. — Т. II. — Ужгород, 1930. — с. 261–288; Солдатенко В. Зовнішньополітичний курс гетьманської держави Павла Скоропадського // Україна дипломатична. Вип.. IV. — К., 2004. — с. 336–354.
- ⁴³ Див.: Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т.: Т. II. Рік 1918. — К., 2009. — с. 343–398.

Valerii SOLDATENKO,

Doctor of Historical Sciences,

Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine,

*Senior Researcher of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the NAS of Ukraine*

DIPLOMACY AND WAR: THE VECTORS OF STRUGGLE FOR POWER IN UKRAINE (1917 – BEG. 1919)

The work refers to the dialectic ratio diplomatic and military factors in one of the turning-lines of national history in 1917–1919. Experience between Ukrainian and all Russian political forces allows to make a series of instructive lessons for the present.

Diplomacy and War from ancient times are important components and methods of state policy. In both peak periods of struggle for power in Ukraine (late 1917 – early 1918 and the end of 1918 – beginning 1919), when crucial role played multi-directional vectors of inner political gravity forces in connection with Ukrainian-Russian relations, there were not just different versions of events – at the negotiating table or in the military tilt-yards. After all, these were alternative ways, not combined in practice mutually exclusive. Both times, after unsuccessful attempts to stop the controversy through diplomatic actions, it ended by escalation of political confrontation in the plane of hostilities.

It should also be considered that both times the actual number of Russian armed forces were involved in «Ukrainian theater of operations», was clearly low, given the extent of the territory and population of Ukraine in it. It's worth to state with quite a reasonable level of probability that to the fore in the determination of the final result of a power struggle played by internal factors – the actual alignment of political forces in Ukraine, the position and the prevailing mood of the masses of the people, the nation.

Responsible national researchers and their foreign colleagues who tried to consistently adhere to objective scientific criteria repeatedly drawn attention to the need for realistic consideration of the indisputable fact despite replication of abstract ideological stereotypes. For example, the famous historian and publicist of diaspora I. Lysyak-Rudnytsky wrote: «... The legend that should be handed over to the archive, is a fairy tale about “numerous regiments” of enemies under which blows allegedly collapsed Ukrainian statehood. In fact, Moscow’s military intervention dur-

ing the first and second invasion (winter 1917–18 and 1918–19) were relatively small. By summer 1919 Kremlin didn't dispose great regular army.

The Soviet expansion was capable to spread on those countries which stupidity made them an easy prey. If Finland and the miniature Baltic republics located at the gates of Petrograd maintained their independence, why several dozen million Ukraine with its enormous resources was not capable to do this? Also, the international conjuncture of Ukrainian affairs was favorable during the first two years of the revolution. Thus, the reasons for the failure must be sought primarily in the internal state of the citizenship of Ukraine».

The above stated factual analysis and impartial conclusions from it are significantly updated by the latest events in Ukraine. There is considerable sense to think about the lessons of the past, creatively apply them in the development of a reliable policy in challenging present circumstances, electing vectors of progressive development.

Євгенія ЮРІЙЧУК,

*доктор політичних наук,
доцент кафедри політології
та державного управління факультету історії,
політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Представники української діаспори (як західної, так і східної) повсякчас зацікавлені в демократизації та економічному відродженні України й надають їй свою допомогу. Досить відчутною вона є під час виборного процесу, хоча поки що малодосліджена. Українці за кордоном, які мають громадянство України, є суб'єктами процесу, виборів, беруть участь у голосуванні, у роботі виборчих органів, а українці — негромадяни — здійснюють контроль за процедурою виборів відповідно до міжнародних стандартів, тобто є спостерігачами. Саме міжнародне спостереження забезпечує оцінку процесів відповідно до міжнародних принципів проведення справді демократичних виборів. Воно відноситься і до відповідності виборів національному законодавству, оскільки саме населення країни в результаті вирішує питання про легітимність процесу виборів та довіру до їх результатів.

Інтерес до згаданої вище проблеми зумовлений двома чинниками: прагненням діаспори відстояти та захистити свої права, а також зародженням та формуванням міжнародно-правових норм та національного законодавства щодо регулювання відносин діаспори, яку з 80-х років усе частіше номінують «закордонне українство». У національній програмі співпраці з діаспорою всіх українців зарубіжжя об'єднують саме під таким терміном.

Мета статті — показати роль організацій української діаспори щодо громадського контролю за виборами в Україні.

Проблематика участі діаспори у виборному процесі досі у вітчизняній науці досліджена мало, за винятком праць М. Афанасьєвої¹, О. Білозір², О. Вдовенко³ та Є. Юрійчук⁴.

Серед методологічних засад дослідження — етнополітологічний метод, оновлений О. Картуновим, метод теорії політичної участі, тобто впливу громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і вироблення політичних рішень.

Дотримання в Україні, яка перебуває на шляху трансформації політичної системи, принципів вільних виборів є важливим фактором для визнання держави міжнародною демократичною громадськістю. Беззаперечно, сприяє цьому інститут спостереження. Про авторитет України на міжнародній арені особливо дбає українська діаспора, яка з 1991 року, перших президентських виборів і референдуму в незалежній державі Україна відряджає до нас контролювати вибори велику кількість спостерігачів. Якщо на початку незалежності українська діаспора направляла спостерігачів через ОБСЄ, то згодом — безпосередньо через власні організації.

Упродовж електоральних циклів часів незалежності була напрацьована міжнародна та національна необхідна правова база для реалізації українською діаспорою можливостей участі у політичному житті України і виборчому процесі, зокрема йдеться про здійснення функцій спостереження від міжнародних українських громадських організацій, що дає можливість здійснювати контроль за виборами та забезпечити їх легітимність.

Виразною вагомість спостереження була під час парламентських виборів 2002 року. 17 лютого цього року Мадлен Олбрайт, колишній Міністр закордонних справ США, на заході Фонду Сороса в Києві закликала представників 280 українських неурядових організацій організувати ретельне спостереження за виборами до парламенту 31 березня 2002 року. У результаті від діаспори в Україні було представлено Світовий конгрес українців (СКУ) (9 осіб) та Український конгресовий комітет Америки (УККА) (44 особи).

Великою перевагою цих спостерігачів було знання української мови, що уможливило здійснення реального спостереження, а також щира зацікавленість в об'єктивному результаті, що не завжди справедливо щодо інших. Українська діаспора доклала чимало зусиль для організації візиту тодішнього Прем'єр-міністра В. Ющенка до США, на якого покладали надії щодо організації демократичної парламентської більшості в результаті виборів.

Особливо важливу роль західна діаспора відіграла у президентській кампанії 2004 року. 30 січня цього року Олбрайт, вже як президент Національного демократичного інституту США (National Democratic Institute of the USA), на економічній зустрічі в Давосі заявила, що Україна, поряд з Колумбією, Нігерією та Індонезією, є однією з «головних країн для розвитку демократії». Під час першого туру виборів серед 9260 офіційних спостерігачів від 45 міжнародних організацій 2534 було від УККА, 195 — від СКУ, 3 — від Конгресу українців Канади

(КУК)⁵. Найчисленніші делегації спостерігачів від іноземних держав були від Польщі, Канади, США, де українська діаспора досить впливова. Це стало можливим зокрема і тому, що закордонні українці — громадяни держав, з якими Україна має візовий режим, отримали право безкоштовного оформлення багаторазової візи для відвідання України без надання відповідного запрошення терміном дії на 5 років на підставі посвідчення закордонного українця (ст. 8)⁶.

Під час другого туру та переголосування повторного голосування кількість спостерігачів зросла в декілька разів. Так, тільки від Канади прибуло вже понад 500 спостерігачів, відібраних із загальної кількості понад 4000 кандидатів, на чолі з сімнадцятим Прем'єр-міністром країни Джоном Тернером⁷. Особливістю цієї президентської кампанії була можливість здійснення ними довгострокового спостереження, чого не було передбачено законодавством для вітчизняних спостерігачів, бо останні як визнані суб'єкти виборчого процесу могли суттєво вплинути на його перебіг шляхом оскарження порушень. СКУ та його організації у тридцяти країнах світу активно спостерігали процес виборів Президента України 21 листопада 2004 року в складних умовах, бо як спостерігачів від кандидата В. Ющенка їх неодноразово затримували та залякували⁸. Керівники представлених міжнародних організацій — Аскольд Лозинський — президент СКУ, Віктор Педенко — Генеральний Секретар СКУ, Михайло Савків — президент УККА, О. Скрипник на прес-конференції після другого туру виступили із заявою про велику кількість порушень та перемогу В. Ющенка. Зокрема, в ній зазначалося: «Із найбільшими наслідками використовувалися на користь кандидата Януковича ресурси держави Україна та навіть чужих держав недемократичного устрою, наприклад Росії та невизнаного Придністров'я»⁹.

Остап Скрипник — Екзекутивний директор КУК, на прес-конференції після другого туру виборів 2004 року висловив обурення поведінкою МЗС України, яке перетворилося на «штаб В. Януковича», оскільки виборчі дільниці відкривалися тільки в тих державах, де виборчі голосували за нього¹⁰.

Доволі активною на цих виборах була українська громада США, зокрема щодо надання фінансової допомоги, проведення маніфестацій у Чикаго, Вашингтоні, Нью-Йорку, Кроуфорді та ін. на підтримку Помаранчевої революції. Як свідчить аналіз медіапростору українців США, з метою протидії негативним тенденціям у демократичному розвитку Української держави Українська національна інформаційна служба, УККА, Українсько-американська координаційна рада, Союз українців Америки проводили зустрічі з представниками уряду США, організували акції протесту, а також влаштовували офіційні звернення до Президента України і парламенту.

Вплив на свідомість електорату діаспори підкріплювався грубим втручанням уряду Росії у виборний процес в Україні. У заяві КУК йшлося про чисельні факти таких порушень. А саме: відкриті візити В. Путіна в час агітаційної кампанії на підтримку В. Януковича, присутність російського президента поруч із останнім на військовому параді на честь річниці незалежності в Києві, розпорядження російського уряду про матеріальне забезпечення виборної кампанії В. Януковича, прибуття до України загонів російського спецназу та ін. Наприкінці йшлося про вимогу до уряду Канади засудити дії російського уряду в Україні, щоб Росія утрималася від подальшого втручання¹¹. У заяві українців Аргентини були вказані причини виборної кризи, яка «стала наслідком зловживання адмінресурсом українськими владними структурами для агітації за провладного кандидата Віктора Януковича, а також втручання у виборчий процес президента Російської Федерації і Московського патріархату»¹². Якщо російський уряд так відкрито демонстрував підтримку В. Януковича в Україні, то, можна уявити, як би він «організував» голосування в Росії!

Проте і східна діаспора також долучилася до спостереження під час президентських виборів 2004 року. Так, представники Об'єднання українців Росії, які перебували в групі спостерігачів від СКУ, засвідчили факт розповсюдження в приміщенні Посольства України в Російській Федерації газети «Час України», створеної спеціально для агітації за В. Януковича¹³. З Росії лунали голоси підтримки українського народу в протистоянні фальсифікаціям виборів. Українці сибірського центру української культури «Сірий клин Омської області» висловили підтримку В. Ющенку як новому Президенту України¹⁴.

Представники діаспори в Естонії стверджували, що переважна більшість українських засобів масової інформації висвітлювали хід передвиборної кампанії тенденційно, тому українські телепередачі, що транслювалися в Естонії, здебільшого вплинули на формування думки українських виборців, які там проживають.

Не залишилися осторонь також українці Литви, надіславши петицію до українського народу з вимогою перерахунку голосів, або повторного голосування¹⁵.

Члени Ради Асоціації, до складу якої входить 12 обласних українських громад Республіки Казахстан, висловили занепокоєння долею виборів, але констатували «справжню консолідацію сформованої української нації»¹⁶.

Однак для західної діаспори характерні більша політична активність та вищий рівень протестної поведінки. Так, у багатьох містах світу, де мешкають українці, проводилися мітинги, демонстрації підтримки Помаранчевої революції. Скажімо, у місті Франкфурт-на-Майні в Німеччині було прийняте звернення до Канцлера, Бундестагу та політичних партій із закликом підтримати український народ¹⁷. У

Стокгольмі було проведено на майдані біля шведського Парламенту демонстрацію протесту проти фальсифікацій та на підтримку В. Ющенка. На підтримку права українського народу та громадян України вільно користуватись українським виборним процесом відповідно до чинного законодавства була проведена маніфестація в Лондоні. Такий же захід відбувся біля Посольства України в Гельсінкі у Фінляндії¹⁸. Чотири організації українців, що проживають у Чеській Республіці, звернулися до Президента Чехії, Прем'єр-міністра і голови Нижньої палати парламенту з проханням підтримати українських демонстрантів-протестувальників у Празі проти фальсифікацій президентських виборів в Україні¹⁹. Хоча, варто згадати, що спільну акцію протесту проти втручання у внутрішні справи України провели також біля будинку МЗС Російської Федерації і представники східної діаспори — члени громадських організацій Об'єднання українців Росії, Об'єднання «Українці Москви» та ін. під лозунгами «Україна сама собі обере Президента!», «Демократії — так! Сепаратизму — ні!»²⁰. Таку ж акцію протесту було проведено у Мурманську біля посольства Норвегії з державним прапором України і гаслами²¹.

Не були винятком щодо спостереження і вибори 2006, 2007 років. Якщо загальна кількість спостерігачів від міжнародних громадських організацій на виборах 26 березня 2006 року становила 3033, то з них українців діаспори представляли 612 осіб від таких організацій: СКУ (218), УККА (209), КУК (170), Українсько-Польський Форум (УПФ) (15). Висновки міжнародних спостерігачів були загалом позитивними. Зокрема, у звіті Асоціації колишніх членів Конгресу США йшлося про значне поліпшення атмосфери навколо виборів, вільний доступ усіх партій до ЗМІ, відсутність адміністративного ресурсу, що дало їм можливість охарактеризувати вибори в Україні як вільні та чесні²². Під час позачергових парламентських виборів 2007 року кількість офіційних спостерігачів від міжнародних організацій знизилася до 2813, що свідчить про демократизацію виборчого процесу України в очах світової громадськості. Українську діаспору представляли 558 осіб від таких організацій: Міжнародна громадська організація українців «Четверта Хвиля» (169), УККА (155), Канадсько-Українська Фундація (132), УПК (77), СКУ (25).

Спостереження на виборах Президента України 2010 року здійснювали 330 офіційних спостерігачів від 19 іноземних держав, 3449 від 16 міжнародних організацій²³, серед яких 227 міжнародних спостерігачів від СКУ, УККА та КУФ/КУК. Делегацію від СКУ очолила член Ради директорів СКУ Тамара Галло-Олексій, президент УККА. Уже до першого туру 17 січня 2010 р. тільки від УККА було зареєстровано 104 міжнародних спостерігачів із США та декілька спостерігачів з Канади, Франції, Великобританії, Німеччини, Австралії та Польщі. До того ж спостереження велося не тільки в містах

України, різних за регіональним представництвом (Івано-Франківськ, Львів, Київ, Полтава, Черкаси, Автономна Республіка Крим, Харків, Донецьк), а й на виборчих дільницях у США (Посольство України у Вашингтоні, консульські установи у Чикаго, Нью-Йорку, Сан-Франциско). Прагнучи якомога ширше охопити територію України спостереженням під час другого туру, делегацію від УККА збільшили кількісно до 115 фахових міжнародних спостерігачів та зосереджували увагу на нових регіонах, а саме Чернігівській, Чернівецькій, Дніпропетровській, Луганській, Закарпатській, Житомирській областях на додаток до вже охоплених спостереженням під час першого туру Донецької, Київської та АРК²⁴. Перший тур виборів Президента України (17 січня 2010 р.) відбувся відповідно до міжнародних стандартів, що визнали ЦВК, практично всі учасники президентських перегонів, а також міжнародні спостерігачі.

Такий висновок зроблено передовсім під впливом вражень від дня голосування, бо зафіксовані порушення були спричинені насамперед некваліфікованістю членів комісій, неточностями у списках, нервовим напруженням, спричиненим присутністю спостерігачів, поганими умовами на дільницях. Але позитивна оцінка стала можливою переважно завдяки ефективності довготривалого спостереження, своєчасному виявленню недоліків та заохоченню позитивних зрушень у демократичному напрямі в поведінці суб'єктів виборчого процесу²⁵. Сприяла цьому і налаштованість керівництва держави на забезпечення справді демократичної процедури виборів.

Проте спостерігачі вказали на наявність доволі серйозних недоліків у виборчій кампанії: неточність списків виборців (станом на 27 грудня 2009 р. на 1000 (3%) дільниць), порушення принципу пропорційності у складі окружних виборчих комісій та надмірна представленість у них В. Януковича, Ю. Тимошенка, А. Яценюка, В. Ющенка, нестабільний склад ДВК через недостатнє фінансування. Особливе занепокоєння викликала велика кількість «технічних» кандидатів, які заповнили ефірний час телебачення й агітували за основних кандидатів, та їх надмірна представленість у виборчих комісіях. Йшлося також про використання адміністративного ресурсу, особливо Ю. Тимошенка і В. Ющенком, навіть на пряме втручання у вибори уряду (перевірка МВС заяв щодо голосування вдома), негативну агітацію окремих кандидатів, відсутність транспарентності в засобах масової інформації. Вразив іноземних спостерігачів і тісний зв'язок між політикою та фінансами, бо вибори перетворилися на «конкуренцію між різними кланами та їх фінансовими інтересами» і такий «політичний цинізм становив реальну небезпеку для демократії». За чотири дні до виборів було прийнято нові поправки до закону, які разом із агітаційною кампанією вищих посадових осіб і голів обласних адміністрацій звели нанівець довіру елек-

торату до виборчих процедур. На відміну від загальної позитивної оцінки виборів, висловленої у спільній Заяві від 8 лютого 2010 року спостерігачів ОБСЄ/БДІПЛ, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Європейського Парламенту, ПАРЄ та Парламентської Асамблеї НАТО, висновки делегацій від організацій української діаспори були менш оптимістичними щодо чесності і демократичності виборів.

Думки щодо наявності фальсифікацій озвучили спостерігачі як від Канадсько-Української Фундації та КУК, так і від організацій та представників держав пострадянського простору. Перші були переконані в порушеннях з боку В. Януковича, другі — Ю. Тимошенко. Так, Аскольд Лозинський підрахував, що поширити наведені вище висновки Заяви можна на «максимум заледве 6% виборчих дільниць. А решта?»²⁶. Але спостереження за виборами має на меті не здійснювати суцільний контроль, а допомагати всім державам у підвищенні ефективності їхніх виборних процесів для блага їх громадян і тим самим легітимації новообраних органів влади.

Одним з чинників значної кількості порушень на місцевих виборах 2010 року і визнання їх недемократичними, на наш погляд, стала відсутність тривалого спостереження від міжнародних організацій, діаспоральних зокрема. Фахівці зауважують, що зниження зацікавленості іноземних представників місцевими виборами 31 жовтня 2010 року, порівняно з попередніми місцевими й парламентськими виборами, пов'язано насамперед із тим фактом, що місцеві вибори 2006 року проходили одночасно з виборами народних депутатів, які завжди були в центрі уваги. Проте невелика кількість спостерігачів пояснюється все-таки наслідком бездіяльності української влади, оскільки офіційне запрошення від Міністра закордонних справ України для спостереження на місцевих виборах 31 жовтня 2010 року надійшло тільки наприкінці вересня 2010-го. До того ж ці спостерігачі переважно були від держав і організацій з пострадянського простору, лояльно налаштованих до чинної влади. Незважаючи на «екстремальні умови», УККА все ж устиг надіслати 29 спостерігачів²⁷

Під час парламентських виборів 29 жовтня 2012 року²⁸ організації української діаспори не тільки брали участь у голосуванні та спостереженні, а й активно протестували проти прагнення влади В. Януковича позбавити українців за кордоном права голосу, одного з основних конституційних прав, «а через нього — можливості впливати на ситуацію в державі, на розбудову демократичної України»²⁹. Йдеться про звернення до Конституційного Суду України про визнання неконституційною ч. 2. ст. 22 Закону України «Про вибори народних депутатів» від 17 листопада 2011 року, за якою закордонні виборні дільниці віднесли рівномірно до всіх одномандатних виборних округів, що утворюються у столиці України. У разі скасування цієї статті кількість одномандатних округів у м. Києві скоротилася б

з 16 до 13, тобто кількість депутатів від Києва теж стала б меншою, що було вигідно Партії регіонів, оскільки її підтримка у столиці була слабкою. Аргументацію Конституційного Суду України на користь використання активного виборчого права лише за пропорційною складовою змішаної виборчої системи опозиційні політичні сили розцінювали як спробу маніпуляційної виборчої інженерії в інтересах правлячої політичної партії³⁰. Рішення КСУ призвело до скасування цієї статті³¹. Проте українська громадськість за кордоном активно протестувала проти «обмеження на 50%» їхнього виборчого права. У спільній заяві 37 українських громадських організацій, що представляли останню хвилю еміграції з Італії, Іспанії, Португалії, Греції, Німеччини, Чехії, США, від імені громадян, що тимчасово працюють в інших країнах — «мільйонів головних інвесторів України» — йшлося про перспективу, за відсутності негайної реакції органів влади, всіма законними шляхами добиватися відновлення конституційних прав, зокрема шляхом звернення до всіх світових інституцій та проведення протестних заходів, аж до невизнання цих виборів легітимними³². На жаль, до них не дослухалися.

До речі, Міжнародна місія СКУ зі спостереження за парламентськими виборами-2012 в Україні була найбільшою міжнародною спостережною місією, яка без жодного урядового фінансування здійснювала моніторинг парламентських виборів за участю понад 250 довгострокових та короткострокових спостерігачів з 20 країн світу³³.

Особливо активзувалася діяльність українців діаспори у складний для українців час російсько-української війни 2014 року. Організовані представниками закордонного українства акції протестів, мітинги, маніфестації, віче впливають на формування думки громадськості та масмедіа країн Заходу про порушення свобод, корупцію в Україні, реальний стан справ, що створює передумови для розв'язання цих проблем.

На виборах Президента України 25 травня 2014 року спостереження здійснювали 3325 міжнародних організацій³⁴. Діаспоральні організації були представлені СКУ (236 спостерігачів) і УККА (222 спостерігачі).

Міжнародна місія СКУ зі спостереження за президентськими виборами в Україні дійшла висновку, що дострокові президентські вибори в Україні 25 травня 2014 року відповідають міжнародним стандартам проведення демократичних виборів³⁵. Хоча спостерігачі помітили окремі порушення, виявлені недоліки, на їхню думку, не вплинули на результати виборів. Більшість виборців змогла висловити свою волю в день виборів, незважаючи на складну ситуацію у Східній та Південній Україні. Місія, яка налічувала 236 спостерігачів з 22 країн світу, була третьою за величиною міжнародною спостережною місією на позачергових виборах Президента України після спостережної Місії ОБСЄ та Європейської мережі організацій зі спостереження за виборами³⁶.

Загалом Місія СКУ відвідала понад 1700 виборчих дільниць та вела спостереження у 39 містах України. Місія здійснила аналіз проведення як виборної кампанії, так і дня голосування на основі міжнародних зобов'язань України щодо демократії, верховенства права, свободи слова та проведення чесних і справедливих виборів.

Місія СКУ зазначила, що в містах, де паралельно відбувалися вибори міських голів, зокрема й у Києві, Миколаєві, Херсоні, Одесі, Черкасах, Сумах, процес голосування значно сповільнювався, утворювалися черги, що призвело до потреби продовжити роботу дільниць. У місцях виборів міських голів та депутатів місцевих рад кількість порушень була більшою, ніж там, де проходили тільки вибори Президента, але вони не мали суттєвого впливу на результати. На думку спостерігачів, уряд України доклав зусиль, щоб вибори були прозорими та пройшли на найвищому рівні, без використання адміністративного ресурсу для підтримки будь-кого з кандидатів. Більшість виборців змогла здійснити своє волевиявлення у день виборів, незважаючи на ту складну ситуацію, яка склалася на Сході та Півдні України. З погляду результатів спостереження Місії СКУ, позачергові вибори Президента України 2014 року відповідали міжнародним стандартам проведення демократичних виборів.

Українська діаспора брала участь у спостереженні за виборами не тільки на території України, а й за кордоном. Дані про деяких із них є у Таблиці 1.

Таблиця 1

Відомості про офіційних спостерігачів за виборами Президента у закордонному виборчому окрузі, зареєстрованих Центральною виборчою комісією³⁷

№	Кандидат на пост Президента України	Кількість зареєстрованих офіційних спостерігачів від кандидата на пост Президента України
1	Гриценко Анатолій Степанович	8
2	Порошенко Петро Олексійович	48
3	Тягнибок Олег Ярославович	29
4	Ярош Дмитро Анатолійович	5
	Загальна кількість	90

Така ж схвальна оцінка була у висновках міжнародної Місії СКУ зі спостереження за парламентськими виборами в Україні 26 жовтня 2014 року, які проводилися у складних умовах війни на сході країни і намаганнях проросійських терористів їх зірвати.

Під час короткотермінового спостереження за виборчим процесом та підрахунком голосів спостерігачі СКУ повідомляли про деякі порушення та організаційні недоліки, які однак не вплинули на результати виборів: «Більшість виборців мала змогу висловити свою волю у день виборів, не зважаючи на складну ситуацію в Луганській та Донецькій областях, спричинену російською агресією, та нелегально окупованому Російською Федерацією Криму. Офіційна державна статистика та статистика неурядових організацій підтверджують загальну явку виборців, що становить 51%»³⁸.

Загалом Місія СКУ у складі 227 зареєстрованих спостерігачів із 25 країн була присутня на 27 виборчих округах, включно із 3 округами в Донецькій області, вела моніторинг на понад 1200 дільниць у сотнях міст і сіл України, включно зі Слов'янськом, Краматорськом, Червоним Лиманом у Донецькій області.

СКУ визнав легітимність виборів, а отже, і новообраної Верховної Ради України, незважаючи на неможливість обрати 26 депутатів за мажоритарними округами в Автономній Республіці Крим та Севастополі, частині Луганської та Донецької областей.

УККА здійснював обидва види спостереження. Його представники під час довготермінового спостереження не зафіксували випадків застосування та використання адміністративного ресурсу, підтвердили, що, на відміну від попередніх парламентських виборів 2012 року, усі кандидати і політичні партії мали вільний доступ до засобів масової інформації.

Короткотермінові спостерігачі (105) після відвідування 300 виборчих дільниць у дев'яти регіонах України, зокрема Дніпропетровській, Харківській, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Закарпатській, Запорізькій та Житомирській областях, а також на закордонних виборчих дільницях у США та Ірландії виявили незначні порушення і підтвердили відповідність виборів демократичним стандартам та реальне відображення волевиявлення українського народу³⁹.

Одночасно під час роботи спостережних місій організації діаспори виконують і дипломатичну функцію налагодження двосторонніх відносин шляхом численних зустрічей із українськими посадовцями, висловлюють власне бачення перспектив їх подальшого розвитку. Так, президент УККА Тамара Олексій та ексекутивний віце-президент УККА Андрій Футей провели зустрічі на високому рівні, щоб обговорити ситуацію в Україні з Прем'єр-міністром України Арсенієм Яценюком, Міністром закордонних справ Павлом Клімкіним та з іншими високопосадовцями з МЗС, Послом США в Україні Джеффері Паєттом, представниками Служби безпеки в Україні, Послом США в ОБСЄ Даніелем Беар та іншими співпрацівниками Конгресу США⁴⁰.

Українська діаспора повсякчас сприяла становленню демократичних виборів в Україні як необхідного політичного інституту.

Присутність її спостерігачів на дільницях для голосування сприяла прозорості виборчого процесу, об'єктивності інформації про вибори, зміцненню впевненості українських громадян у демократичності та справедливості, визнанню на міжнародному рівні легітимності їх результатів. Українці діаспори активною протестною поведінкою під час Помаранчевої революції допомогли протистояти фальсифікації виборів 2004 року. Поставивши перед собою завдання доносити правдиву інформацію про Україну до урядів і громадськості країн перебування та постійного проживання, вони сприяли формуванню позитивного іміджу держави, до того часу не дуже помітної на міжнародній арені.

Українці за кордоном продовжують дбати про розвиток України на шляху лібералізації політичного процесу, оскільки на виборах 2006, 2007, 2014 років перемогу на закордонних виборчих округах здобували політичні сили, які у своїх програмах висловлювалися за чіткий курс держави в напрямку демократичного розвитку та західноєвропейської інтеграції. Завдяки пильному контролю спостерігачів за виборчим процесом в Україні, з кожним роком значно зменшується кількість порушень виборного законодавства, прав і свобод громадян.

-
- 1 *Афанасьєва М.В.* Голосування виборців за кордоном як елемент виборчої інженерії // Актуальні проблеми держави і права. — 2012. — № 63. — [Е.р.]. — Режим дост.: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/76/638/24311>.
 - 2 *Білозір О.* Зміст правового статусу діаспори за національним законодавством // Віче. — 2011. — № 4. — <http://www.viche.info/journal/2421/>.
 - 3 *Вдовенко С.* Закордонне українство в національному державотворчому процесі: ідентифікація, організація, взаємовідносини // Національна академія держ. управління при Президенті України. — Чернігів: ЧДУ, 2004. — 209 с.
 - 4 *Юрійчук Є.* Роль українців діаспори у виборах в Україні // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Перша міжнародна наукова конференція. 8–10 березня 2006 р., м. Львів, Україна. Збірник доповідей. — С. 252–261; Її ж. Етнічні українці діаспори та вибори в Україні: політологічний аналіз // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. — Чернівці: Рута, 2006. — Т. 12–13. — С. 152–157; Її ж. Роль української діаспори у виборах в Україні // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Перша міжнародна наукова конференція. 8–10 березня 2006 р., м. Львів, Україна. Тези доповідей. — С. 57–59.
Павлюк О., Юрійчук Є. Роль української діаспори в легітимації політичної влади в Україні під час парламентських виборів 2006 та 2007 років // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації. Друга міжнародна науково-практична конференція. Тези доповідей. — Л.: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2008. — С. 161–163.
 - 5 *Вибори Президента України 2004 року. Електоральна статистика / Я.В. Давидович (гол. ред. кол.).* Інформ. аналіт. видання. — К.: ЦВК, 2005. — С. 399–400.
 - 6 *Про правовий статус закордонних українців.* Закон України від 4 березня 2004 р. // Урядовий кур'єр. — 2004. — 3 квітня.

- 7 Рекордна кількість спостерігачів стежитиме за виборами Президента // Версії. — 2004. — 24–32 грудня.
- 8 Пресс-конференція «Украина после второго тура глазами международных избирателей» [Е. р]. — режим дост: <http://www.podrobnosti.ua/themes/diaspora/>
- 9 Інформація УВКР (укр.) 20:12:00 14.12.2004. — [Е.р.]. — Режим дост: <http://kobza.com.ua/content/view/932/57/>
- 10 Пресс-конференція «Украина после второго тура глазами международных избирателей». — [Е.р.]. — Режим дост: <http://www.podrobnosti.ua/themes/diaspora/>
- 11 Інформація УВКР...
- 12 Там само.
- 13 Там само.
- 14 Там само.
- 15 Там само.
- 16 Там само.
- 17 Українці всього світу — за Ющенко // Час. — 2004. — 9 грудня.
- 18 Інформація УВКР...
- 19 Смаков С. У пошуках шляхів виходу з кризи // Урядовий кур'єр. — 2004. — 2 грудня.
- 20 За невтручання у політичні процеси // Урядовий кур'єр. — 2004. — 7 грудня.
- 21 Інформація УВКР...
- 22 Звіт щодо виборів до Верховної Ради України та в органи місцевого самоврядування. Підготувала делегація колишніх членів Конгресу США 20–24 лютого 2006 р. [Е.р.]. — режим дост.: http://www.usukraine.org/USAFMC-February2006_Delegation_Report-UKR.pdf
- 23 Офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій. Вибори Президента України 17 січня 2010 року. — [Е. р]. — Режим дост.: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>.
- 24 Звіт із діяльності Українського Конгресового Комітету Америки (Вересень 2009 — червень 2010). — [Е.р.]. — режим дост.: http://ucca.org/index.php?option=com_content&view=article&id=171%3A-ucca-annual-report-to-the-ukrainian-world-congress&catid=8%3Aucca-statements&Itemid=23&lang=uk.
- 25 OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Election Observation Mission Ukraine. Presidential Election 2010. INTERIM REPORT No. 1. 24 November — 8 December 2009 — 15 December 2009. — Available at: [Е.р.]. — Режим дост.: http://www.osce.org/documents/odihr/2009/12/42126_en.pdf
- 26 Лозинський А. Судове оскарження виборів і ОБСЄ [Е.р.]. — режим дост.: http://www.eposhta.com/newsmagazine/ePOSTHA_100218_World.html#TOP; Попередній звіт про спостереження за виборами Президента України. — [Е.р.]. — Режим дост.: http://cufoundation.ca/misc/EOM2010/PRELIMINARY_OBSERVATION_REPORT_FINAL_FEB9_UKR.pdf
- 27 Офіційні спостерігачі від всеукраїнських громадських організацій, іноземних держав та міжнародних організацій. Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. 30.10.2010. — [Е.р.]. — Режим дост.: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001>.
- 28 Світовий Конгрес Українців у спостереженні за парламентськими виборами в Україні. — [Е. р]. — режим дост.: http://ucca.org/index.php?option=com_content&view=article&id=259%3Auwc-to-monitor-ukraines-parliamentary-elections&catid=5%3Apress-releases&Itemid=22&lang=uk.
- 29 Українці світу: поверніть виборчі права, бо будуть протести. — [Е.р.]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/04/6/6962278/>.

- ³⁰ Афанасьєва М.В. Голосування виборців за кордоном як елемент виборчої інженерії // Актуальні проблеми держави і права. — 2012. — № 63. — [Е. р.]. — Режим дост.: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/76/638/24311>.
- ³¹ Іменем України. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України — міста Києва. Справа № 1-17/2012, м. Київ, 4 квітня 2012 року. № 7-рп/2012. — [Е.р.]. — режим дост.: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-12>
- ³² Українці світу: поверніть виборчі права, бо будуть протести...
- ³³ Ukrainian Canadian Congress calls for Election Observers to Ukraine [E.r.]. — Available at: <http://www.ucc.ca/2014/04/12/ukrainian-canadian-congress-calls-for-election-observers-to-ukraine/>.
- ³⁴ Складено за: Основні статистичні відомості виборчого процесу з виборів Президента України 25 травня 2014 року (у порівнянні з виборами Президента України 17 січня 2010 року) // Вісник ЦВК України. — 2014. — № 2 (29). — С. 20–22.
- ³⁵ Місія СКУ підтвердила демократичність президентських виборів в Україні // Вісник ЦВК України. — 2014. — № 2. — С. 12.
- ³⁶ Там само.
- ³⁷ Відомості про офіційних спостерігачів у закордонному виборчому окрузі, зареєстрованих Центральною виборчою комісією // Вісник ЦВК України. — 2014. — № 2 (29). — С. 24.
- ³⁸ Там само.
- ³⁹ Україна продовжує свій демократичний шлях через проведення вільних та справедливих виборів. 27 жовтня 2014. — [Е.р.]. — Режим дост.: http://ucca.org/index.php?option=com_content&view=article&id=436%3Apreliminary-statement-ukraine-continues-its-democratic-path-with-free-and-fair-elections&catid=8%3Aucca-statements&Itemid=23&lang=uk
- ⁴⁰ Звіт із діяльності Українського Конгресового Комітету Америки (липень 2014 — серпень 2015). 03 вересня 2015. — [Е.р.]. — Режим дост.: http://ucca.org/index.php?option=com_content&view=article&id=482%3Auccas-annual-report-to-the-ukrainian-world-congress&catid=8%3Aucca-statements&Itemid=23&lang=uk

Yevheniia YURIICHUK,

Doctor of Political Sciences,

*Associate Professor of the Department of Political Science and Public Administration
of the Yuri Fedkovych Chernivtsi National University*

SOCIAL CONTROL OF UKRAINIAN DIASPORA ORGANIZATIONS OVER ELECTIONS IN UKRAINE

Representatives of Ukrainian diaspora are interested in democratization of Ukraine and its economic rebirth. They always provide substantial support, which is especially noticeable during election process. Ukrainian citizens abroad are subjects of election process, they participate in the work of election bodies and have the right to vote, while Ukrainians without Ukrainian citizenship observe the conduct of elections in accordance with the international standards. International observation provides evaluation of election processes according to the international principles of holding truly democratic elections.

Adherence to the principles of free elections is an important factor for Ukraine, which is transforming its political system, to be recognized by democratic international community. Ukrainian diaspora has always contributed to consolidation of democratic elections in Ukraine and cared about the image of Ukraine in the international area. Presence of its observers at electoral districts helps to promote a transparent and fair election process. As a consequence, the number of election law and human rights violations decreases every year.

УДК 327.7(045)

Костянтин БАЛАБАНОВ,

ректор Маріупольського державного університету,

Почесний консул Республіки Кіпр в Маріуполі,

член-кореспондент НАПН України,

доктор політичних наук, професор;

Микола ТРОФИМЕНКО,

проректор з науково-педагогічної роботи (міжнародні зв'язки)

Маріупольського державного університету,

кандидат політичних наук, доцент

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ МІЖНАРОДНИХ ІСТИТУТІВ (ЄС, АСЕАН, НАТО)

Процеси глобалізації, інтеграції, що активно розвиваються в останнє десятиліття, зумовлюють небачений розвиток регіональних міжурядових організацій, які інтегрують все більше країн, об'єднуючи цілі континенти, та беруть на себе дедалі більше наднаціональних повноважень. З подальшим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, розвитком соціальних мереж, перебранням все більшої кількості повноважень держав, міжнародні організації починають перейматися питаннями сприйняття себе в інших регіонах, країнах, формування іміджу своїх політичних лідерів серед населення інших країн та своїх інтеграційних об'єднань. Таким чином питання розвитку публічної дипломатії набуває все більшої актуальності, наднаціональні структури міжнародних інтеграційних об'єднань дуже активно використовують методи публічної дипломатії у своїй діяльності, створюючи окремі підрозділи у своїх структурах управління.

Надзвичайно важливим ресурсом розвитку публічної дипломатії як окремих країн, так і міжнародних організацій є соціальні мережі, які дуже стрімко розвиваються. Так, сьогодні в світі більше 950 млн людей є користувачами Фейсбуку, з яких 223 млн в Європі. 500 млн користувачів заходять у Фейсбук щодня, причому зростання щоденних заходів з 2010 до 2011 року становило 48%. Щосекунди у Фейсбуку створюються 5 нових профілів, в середньому користувач Фейсбуку витрачає 20 хвилин на один захід у мережу, 50% 18–24-річних людей заходять

в Фейсбук щойно прокидаються¹. Міжнародні організації, уряди країн, урядові установи, політичні лідери, дипломати дуже активно використовують Фейсбук, Твітер, Інстаграм, інші мережі для формування уявлення про себе, донесення основних новин щодо своєї діяльності, до аудиторій інших країн, міжнародних організацій, що і є основною метою публічної дипломатії. Соціальні мережі й інтернет загалом значно здешевили реалізацію публічної дипломатії, проте рівень витрат на цю статтю в бюджетах країн, міжнародних організацій постійно збільшується, підкреслюючи значущість, актуальність та необхідність публічної дипломатії як для країн, так і для міжнародних організацій.

Однак не всі організації є прихильниками використання публічної дипломатії у своїй діяльності. Так, наприклад, в Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) вирішили не вдаватись до методів публічної дипломатії, залишаючись незмінними прихильниками принципів конфіденційності, таємності та «тихої дипломатії» («закулісних» переговорів). ОБСЄ не бажає використовувати публічну дипломатію відкрито. Уся діяльність установи проходить під незмінним мотивом «треба діяти потайки, непомітно, бо якщо ОБСЄ надмірно політизує або зробить завелику сенсацію з події, то вона не матиме жодних повноважень у тих країнах, де її представництва розташовані»².

У цьому випадку ОБСЄ скоріше виняток, бо більшість міжнародних організацій дуже активно використовують публічну дипломатію, підтримують і розвивають унікальні та, певною мірою, незалежні програми публічної дипломатії.

Розглянемо форми та методи реалізації публічної дипломатії найбільшого військово-політичного блоку країн – НАТО та найефективніших й найбільших регіональних інтеграційних об'єднань – ЄС та АСЕАН.

Організація Північноатлантичного Договору, НАТО (North Atlantic Treaty Organization – NATO) – міжнародна міждержавна організація, військово-політичний союз 28 держав Північної Америки і Європи, які прагнуть досягти мети Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року.

Відповідно до статутних документів Альянсу головна роль НАТО полягає у забезпеченні свободи і безпеки країн-членів з використанням політичних і військових засобів. НАТО дотримується спільних для Альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права та мирного розв'язання суперечок та підтримує ці цінності в усьому Євроатлантичному регіоні. Засадничим принципом Альянсу є спільність поглядів між північноамериканськими та європейськими

¹ Top 15 Valuable Facebook Social Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zephoria.com/>.

² Pagovski Z.Z. Public Diplomacy of Multilateral Organizations: The Cases of NATO, EU, and ASEAN – Los Angeles: Figueroa Press, 2015. – P. 12.

членами НАТО, що поділяють однакові цінності та інтереси і віддані справі збереження демократичних принципів, що робить нероздільною безпеку Європи і Північної Америки. Альянс стоїть на захисті своїх країн-членів від загрози агресії: головним військово-політичним принципом організації є система колективної безпеки, тобто спільних організованих дій усіх її членів у відповідь на напад ззовні³.

НАТО відкрито називає комунікаційні та інформаційні програми, що використовуються організацією, публічною дипломатією та використовує останню для того, щоб створити кращий імідж організації. Основною метою НАТО у проведенні публічної дипломатії є «збільшення рівня обізнаності щодо НАТО, розуміння мети організації та просування політики і діяльності, що сприяє підвищенню рівня довіри до Альянсу».

Для цього НАТО бере участь у різноманітній діяльності (смарт-оборона, боротьба з тероризмом, кібер-безпека та місії у Афганістані та Лівії), яка відхиляється від первісної мети організації та виходить за межі певних регіональних кордонів. Цей факт ускладнює процес створення організацією стислого, але зрозумілого наповнення публічної дипломатії. Згідно із думкою глави Управління публічної дипломатії НАТО пані Стефані Бабст, НАТО прагне створити унікальний «імідж сильного, відданого та компетентного трансатлантичного співтовариства, яке охороняє мир та спокій своїх членів і, де це можливо, прагне зробити свій внесок у забезпечення стабільності та безпеки Євроатлантичного регіону»⁴. Стратегія публічної дипломатії НАТО спрямована на боротьбу з деякими вадами іміджу організації, зокрема сприйняття НАТО як «міжнародного поліцейського», «інструмент США у досягненні своєї мети» та «пережиток періоду холодної війни».

У НАТО завжди розуміли важливість ефективної комунікації та інформування громадськості. Діяльність установи у сфері публічної дипломатії розпочалася у 1950 році зі створення Інформаційної Служби НАТО. Початкова роль Служби полягала в тому, щоб розповідати про діяльність НАТО широкій публіці. Робоча група з інформаційної політики та Робоча група з соціального та культурного співробітництва були об'єднані в Комітет з інформації та культурних зв'язків (КІКЗ). Із закінченням холодної війни та необхідністю нового підходу, апарат публічної дипломатії у 2004 році було реструктуризовано, тоді КІКЗ змінив свою назву на Комітет з питань публічної дипломатії (КППД), а Управління інформації та друку стало Управлінням публічної дипломатії (УПД).

³ Довідник НАТО. — 1110 Brussels, Belgium: NATO Public Diplomacy Division, 2006. — С. 15.

⁴ Pagovski Z.Z. Зазнач.праця— Р. 13.

НАТО прагне вести публічну дипломатію у формальному, писемному та задокументованому вигляді. Організація щороку видає Стратегію публічної дипломатії. Крім того, КППД переглядає та затверджує щорічний План дій з публічної дипломатії, який допомагає у реалізації щорічної Стратегії публічної дипломатії. КППД за необхідності також складає додаткові звіти та рекомендації для Північноатлантичної ради. Вперше в історії Альянсу, публічна дипломатія була згадана у Декларації саміту НАТО 2008 в Бухаресті. Держави-члени закріпили свої зобов'язання щодо встановлення зв'язків з внутрішньою та зовнішньою аудиторією у «відповідній, своєчасній та точній» манері.

КППД консультативний комітет з питань комунікації та інформації у Північноатлантичній раді відповідає за планування, реалізацію і оцінку стратегії публічної дипломатії НАТО, у той час як Управління публічної дипломатії координує усі стратегічні комунікаційні заходи цивільних або військових установ Альянсу та стежить за діяльністю інших підрозділів НАТО. КППД складається з представників держав-членів (по одному на кожному) на чолі з Помічником Генерального секретаря з питань публічної дипломатії та міжнародним штабом-секретаріатом. Мультимедійна бібліотека НАТО, гранти, які спільно спонсоруються, Центр інформації та документації НАТО у Києві, Інформаційне бюро НАТО у Москві та Контактні посольства НАТО у країнах-партнерах є внутрішніми складовими Управління публічної дипломатії. Також НАТО має окремий підрозділ зі стратегічної комунікації, який займається військово-громадськими справами.

Європейський Союз, ЄС (European Union, EU) – економічний та політичний союз держав-членів європейських спільнот (ЄВС, ЄОВіС, Євратом), створений згідно з Договором про Європейський Союз, підписаним у лютому 1992 року і чинним із листопада 1993-го року. Сьогодні в об'єднання входять 28 європейських держав з населенням понад 505 млн людей. Загальний валовий внутрішній продукт Європейського Союзу становить понад 18,4 трлн \$. (1-ше місце у світі). Інституціями ЄС є Європейська комісія, Рада Європейського Союзу, Європейська рада, Суд Європейського Союзу, Європейський центральний банк, Європейський суд аудиторів та Європейський парламент. Парламент обирається на п'ять років громадянами Європейського Союзу. ЄС є повноправним членом Світової організації торгівлі та має представництва у Великій сімці та Великій двадцятці. Неодноразово порушувалося питання членства ЄС в ООН, однак на заваді були як формальні причини (членами ООН згідно зі статусом можуть бути тільки держави), так і політичні (розподіл голосів у РБ ООН, «подвійне членство» держав, які входять до ЄС).

Навіть якщо діяльність ЄС і спрямована на розробку формалізованої публічної дипломатії, більшість різновидів його інформаційно-пропагандистської діяльності офіційно має назви певних інформаційних, комуні-

каційних, освітніх та культурних програм. Тим не менш, термін «публічна дипломатія» першим почали вживати після створення Відділу преси та інформації ЄС. Європейська комісія не називає свою інформаційну діяльність «публічною дипломатією» тому, що її дуже часто сприймають як пропаганду. Іншою причиною небажання спільноти використовувати термін «публічна дипломатія» може бути небажання держав-членів мати певну централізовану інституцію з питань публічної дипломатії.

Метою ЄС у проведенні публічної дипломатії є сприяння інтересам ЄС через розуміння, інформування та вплив. Такий підхід пояснює «мету, лінію поведінки та діяльність ЄС, а також допомагає сприяти розумінню цих цілей через діалог з окремими громадянами, групами, установами та засобами масової інформації». Діяльність ЄС у сфері публічної дипломатії зводиться до боротьби з деякими основними стереотипами, у яких спільноту зображено «штучною конструкцією» або організацією, що керується тільки своїми найбільш потужними державами-членами⁵.

З моменту свого створення ЄС намагався продемонструвати себе «проектом, який слугує на благо миру», що й урятувало Європу від небезпеки майбутніх війн та нестабільності. Публічна дипломатія ЄС прагне зобразити його як унікальну модель для наслідування іншими державами та регіональними організаціями. Тим не менш, така позиція є трохи агресивною, застарілою і такою, що не враховує майбутніх поколінь, які не знатимуть усіх історичних та політичних засад процесу інтеграції у ЄС. Нині ЄС позиціонує себе як (1) територія, на якій вже 50 років панують мир і спокій, стабільність і процвітання, (2) охоронець засад демократії, прав людини, верховенства закону і сумлінного управління, (3) вірний прихильник співробітництва та партнерства та (4) захисник культурної різноманітності своїх націй. Представництво ЄС у США надає американській громадськості продумані матеріали, зображуючи ЄС у своїх агітаційних матеріалах як «трансатлантичного партнера, глобального гравця».

Апарат публічної дипломатії в Євросоюзі розроблявся поступово, протягом усього процесу створення та інституційного розвитку. Створення механізму публічної дипломатії і структури Євросоюзу пов'язане з розвитком Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС. Створення Європейської комісії у 1958 році, а особливо Генерального директорату з комунікацій та запуск Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС) у 2010 році забезпечили формальну основу для використання публічної дипломатії.

ЄС не має розвиненого стратегічного плану з публічної дипломатії або ухваленого законодавчого акту зі структури його публічної дипломатії. Тим не менш, у 2005 році Комісія ухвалила «План дій

⁵ Pagoski Z.Z. Значч. праця – Р. 15.

Комісії з поліпшення комунікації в Європі». У 2006 році Комісія також розробила Білу книгу з Європейської комунікаційної політики. У 2007 і 2008 роках Комісія підготувала стратегічні та інформативні документи щодо залучення громадян ЄС через Інтернет та формування партнерства в рамках Євросоюзу. У 2010 році Європейська рада ухвалила резолюцію зі створення ЄСЗС, що передбачило створення відділу з інформації та публічної дипломатії. Згодом Європейська рада вирішила не відкривати цей відділ, а й далі надавати більше повноважень Генеральному директорату(ГД) з питань комунікацій в інформованні цільової аудиторії.

ЄС практикує публічну дипломатію через нечітко сформовану, децентралізовану та багатопарову структуру відділів, нескоординовані напрями діяльності та програми. Комісія ЄС керує діяльністю у сфері публічної дипломатії через Генеральні директорати з питань комунікації, оскільки вони є основним засобом пропаганди у сфері публічної дипломатії Євросоюзу, бо «відповідають за інформування та спілкування на тему політики Європейського Союзу з громадськістю». ГД з питань розширення, культури та освіти та EugoAid (розвиток та співробітництво) відіграють допоміжну роль в цьому процесі. ЄСЗС є для Євросоюзу чимось на кшталт міністерства закордонних справ, що координує діяльність представництв ЄС в усьому світі. Верховний представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки очолює ЄСЗС та підтримує діяльність відділів з комунікації. Питання розширення Європейської політики сусідства містять у собі елементи публічної дипломатії, які спрямовані на становлення позитивного сприйняття ЄС його потенційними членами і найближчими сусідами. Комітет політики та стабільності ЄС бере участь у заходах стратегічної комунікації для того, щоб мати змогу впливати на громадську думку щодо участі ЄС у військових операціях та операціях із забезпечення безпеки. Кадри та спеціальні представники ЄС в різних регіонах відіграють важливу роль у сприянні реалізації політики та інтересів Євросоюзу в різних регіонах та країнах. На даний час існує декілька комітетів у рамках ЄС, націлених на координацію різних заходів публічної дипломатії.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (англ. Association of SouthEast Asian Nations, ASEAN, АСЕАН) — геополітична та економічна міжнародна організація, до якої входять 10 країн, розташованих в Південно-Східній Азії. У 1960-х роках розпад колоніальних імперій спричинився до отримання незалежності Філіппінами, Малайзією та Індонезією. Лідери новостворених держав бажали бути впевненими у тому, що лідери сусідніх держав не будуть втручатися у їхні внутрішні справи. Найбільше цього побоювались такі невеликі країни, як Сінгапур та Бруней. У результаті основними засадами нової регіональної організації стали невтручання у внутрішні справи, консенсус, невикористання сили та неконфронтація. Організація була створена

8 серпня 1967 року Філіппінами, Малайзією, Індонезією, Сінгапуром і Таїландом, які ухвалили Бангкокську декларацію. Згодом до них приєдналися Бруней, Камбоджа, Лаос, Бірма та В'єтнам. Союз було закріплено на папері у вигляді Договору про дружбу та співробітництво АСЕАН в Південно-Східній Азії у 1976 році на Балі.

Площа суходолу, яку займає АСЕАН, становить 4,46 млн км² — 3% площі суходолу Землі, сукупне населення приблизно 600 млн осіб — 8,8% населення світу.

АСЕАН, на відміну від НАТО і ЄС, ще не використовує терміна «публічна дипломатія» у своїй практиці і не має спеціалізованого відділу з публічної дипломатії. Тим не менш, різні інституційні рівні організації вже реалізували ряд заходів публічної дипломатії.

АСЕАН працює над тим, аби успішно керувати інформацією задля створення відчуття приналежності і взаєморозуміння між його державами-членами. Організація збільшила використання публічної дипломатії задля створення «Спільноти АСЕАН» у 2015 році. Діяльність АСЕАН у сфері публічної дипломатії «спрямована на те, щоб допомогти АСЕАН роз'яснити свою політику і діяльність регіональному та міжнародному співтовариству» та «залучити людей до вирішення регіональних питань та участі у процесі побудови спільноти»⁶. Своєю діяльністю у сфері публічної дипломатії АСЕАН намагається боротися з помилковим сприйняттям організації як слабкого і незначного регіонального та глобального гравця.

Секретаріат АСЕАН проголошує «Єдиний погляд, єдиний колорит, єдина спільнота» офіційний девіз організації. Цей девіз пов'язаний із сенсом публічної дипломатії, який АСЕАН представляє своїм громадянам і всьому світу: «АСЕАН — це своєрідний концерт азійських націй на південному сході, що прагнуть стабільності, миру та процвітання, пов'язаних партнерством у динамічному розвитку та співтовариством небайдужих громад».

У АСЕАН почали розробляти механізми публічної дипломатії після холодної війни, особливо після приєднання десяти нових членів у 1999 році. Починаючи з 1989-го, конференції за участю міністрів АСЕАН, відповідальних за інформацію, проходять щороку, і щороку їх учасники визнають необхідність поширювати інформацію про АСЕАН серед держав-членів та за межами їх. Ці конференції відіграли провідну роль у розвитку багатьох механізмів та інституційних структур публічної дипломатії, таких як, наприклад, веб-портал АСЕАН, веб-сайт АСЕАН з питань культури та інформації та плани держав-членів щодо комунікації. Із створенням першого статуту у 2008 році у АСЕАН заявили, що організація буде більше практикувати публічну дипломатію.

⁶ Pagovski Z.Z. Зазнач. праця — Р. 17.

Прийняття Хартії АСЕАН у 2007 році є відправним пунктом в історії АСЕАН. Хартія вважається важливим механізмом публічної дипломатії, що демонструє єдність, владу та згуртованість організації зовнішнім аудиторіям. У Хартії описано створення фонду АСЕАН, який виконує схожі функції з установами з питань публічної дипломатії. Діяльність фонду АСЕАН спрямована на побудову спільноти АСЕАН шляхом сприяння підвищенню поінформованості про особистості АСЕАН, а також через взаємодію між людьми та тісну співпрацю між різними зацікавленими та впливовими сторонами в регіоні. Підписуючи Себуанську Декларацію про прискорення створення співтовариства АСЕАН, у АСЕАН залишилися вірними курсу подальшого розвитку діяльності у сфері публічної дипломатії, залучуючи та встановлюючи найкращі контакти зі своїми державами-членами. У рамках цієї Декларації в АСЕАН також склали План дій Соціально-культурного співтовариства АСЕАН з метою підвищення рівня поінформованості громадськості, обміну думками та збільшення кількості учасників. Крім того, у 2010 році організація розробила Майстер-план з інтеграції АСЕАН. Деякі дії, передбачені цим планом, включають організований зв'язок з громадськістю, інформаційно-пропагандистську діяльність та створення партнерських відносин на регіональному та національному рівнях. Крім того, у 2012 році комунікаційні та інформаційні представники від міністерств інформації держав-членів АСЕАН зустрілися, щоб обговорити створення плану з комунікацій для ефективного просування створення співтовариства АСЕАН до 2015 року.

АСЕАН, як і ЄС, практикує публічну дипломатію через нечітко сформовану, децентралізовану та багатопланову структуру відділів, нескоординовані напрями діяльності та програми. Секретаріат АСЕАН та додаткові установи відіграють важливу роль у поширенні інформації про діяльність АСЕАН. Конференції за участю міністрів АСЕАН, відповідальних за інформацію, мають велике значення та стимулюють організації до активнішого розповсюдження інформації та поліпшення комунікаційних механізмів. Веб-портал АСЕАН, веб-сайт АСЕАН з питань культури та інформації та плани держав-членів щодо комунікації також є основою публічної дипломатії організації.

Проаналізуємо публічну дипломатію згаданих організацій за основними компонентами: вивчення громадської думки та встановлення діалогу із закордонним суспільством (*listening*), інформаційні кампанії для формування позитивної думки у зарубіжних країнах (*advocacy*)⁷, залучення (*engagement*), оцінювання (*evaluation*).

⁷ Кубышкин А. Публичная дипломатия США / А.И. Кубышкин, Н.А. Цветкова. — Москва: Аспект Пресс, 2013. — С. 35.

1. Вивчення громадської думки та встановлення діалогу із закордонним суспільством (listening – англ. слухання)

Процес вивчення громадської думки та встановлення діалогу із закордонним суспільством передбачає збір даних про зовнішнє сприйняття, аналіз цих даних, визначення проблем та вживання заходів щодо поліпшення/регулювання стратегії поведінки. Ефективне вивчення громадської думки може бути виконане за допомогою ефективного дослідження, аналізу та взаємодії із зовнішніми аудиторіями. Планування і виконання вищезгаданих пунктів здійснюється всередині організації, яка дослуховується до цільової аудиторії. Тому дуже важко оцінити можливості, які надає вивчення закордонної громадської думки міжнародним організаціям. З дослідження діяльності НАТО, ЄС та АСЕАН у сфері публічної дипломатії стає очевидним, що деякі організації ставляться до вивчення громадської думки дуже серйозно. Колишній помічник Генерального секретаря НАТО з питань публічної дипломатії пані Бабст стверджує, що «успіх публічної дипломатії полягає не у розмові, а у вмінні слухати». Вона пояснює, що процес слухання є важливим для НАТО з двох причин: (1) збір та аналіз думок цільової аудиторії; (2) розуміння їхніх мотивів і переконань. У НАТО не проводять окремих опитувань задля виявлення суспільної думки щодо сприйняття організації серед громадськості. Тим не менш, у НАТО проводяться дослідження та використовуються аналітичні методи для формування іміджу організації за кордоном. У організації увага приділяється національним та міжнародним опитуванням. Наприклад, НАТО серйозно ставиться до опитування «Трансатлантичні тенденції», що проводиться Американським Фондом Германа Маршалла. В опитуванні встановлюється суспільне сприйняття трансатлантичного співробітництва, у тому числі вказані й деякі дані щодо Альянсу.

Крім того, НАТО використовує існуючі онлайн-спільноти та блоги, такі як www.atlantic-community.org, щоб визначити громадську думку з питань, пов'язаних з організацією. Організація створила чати та форуми на тему Нової стратегічної концепції НАТО та ролі НАТО в Афганістані. Колишній Комісар ЄС Марго Вальстрем, розмірковуючи на тему публічної дипломатії Комісії, відзначила, що «спілкування – це більше, ніж просто інформація, це встановлення відносин та зміцнення діалогу з європейськими громадянами, воно єднає людей та допомагає уважно слухати». Це означає, що Комісія ЄС вважає слухання важливим компонентом інформаційно-пропагандистської діяльності. Цей факт доводить і План дій Комісії з поліпшення комунікації в Європі, у якому цілий розділ присвячено важливості ефективного вивчення громадської думки та звітності. У цьому плані йдеться про два важливих кроки на шляху до успішного вивчення громадської думки: (1) визначення цільових аудиторій і (2) розуміння іноземних

держав через прямі контакти з національною, регіональною та місцевою владою за допомогою постійного моніторингу ЗМІ та опитування громадської думки. У плані також наголошується, що представництва ЄС мають звітувати до штаб-квартири та проводити дослідження на тему сприйняття суспільством конкретних питань.

Крім того, ЄС контролює діяльність Відділу з аналізу громадської думки, який відстежує еволюцію громадської думки у наявних та потенційних державах-членах ЄС. Цей відділ допомагає Євросоюзу в підготовці текстів, прийнятті рішень та оцінюванні. Задля ефективного вивчення громадської думки цей відділ займається проектом «Євробарометр», що являє собою дослідження на такі теми, як розширення ЄС, соціальна ситуація, охорона здоров'я, культура, ІТ, довкілля, євро та оборона.

АСЕАН не вистачає офіційного механізму для вивчення громадської думки цільової аудиторії. Тим не менш, організація використовує конференції, саміти та події, щоб зібрати інформацію про погляди внутрішньо- та зовнішньополітичних діячів, експертів та громадянського суспільства. АСЕАН також використовує діалог з аудиторією країн, які не входять до складу АСЕАН, для обміну ідеями та інформацією. Такий діалог допомагає АСЕАН краще зрозуміти те, як сприймаються цілі та діяльність організації.

Вивчаючи процес вивчення громадської думки (слухання) у публічній дипломатії НАТО, ЄС та АСЕАН, стає очевидним, що всі три організації спрямовують зусилля на краще розуміння суспільної думки щодо сприйняття цих організацій серед цільової аудиторії. Проте, природа та інтенсивність цих заходів не є однаковими. У той час як ЄС має цілий Відділ з аналізу громадської думки та координує проект «Євробарометр», НАТО в основному покладається на зовнішні опитування громадської думки (Трансатлантичні тенденції) та блоги (Атлантичне співтовариство). З іншого боку, АСЕАН більше використовує неформальні засоби (наприклад, конференції, саміти, діалоги тощо), щоб краще зрозуміти сприйняття організації цільовою аудиторією.

2. Інформаційні кампанії для формування позитивної думки в зарубіжних країнах (advocacy)

Інформаційні кампанії для формування позитивної думки у зарубіжних країнах (advocacy) є «одностороннім каналом» для спілкування із зовнішніми аудиторіями через зв'язки з пресою та інформаційну роботу. Цей процес має за мету ретельний відбір цільових аудиторій та використання міжнародними організаціями цифрових та мультимедійних технологій. НАТО використовує інтенсивні та сучасні методи організації інформаційних кампаній для того, щоб показати себе прозорою та інтерактивною організацією. Окрім міцних зв'язків з пресою та громадськістю організація успішно використовує соціальні мережі та за-

соби комунікації. Веб-сайт організації (www.nato.int) має чітку структуру, є інформативним, зручним, а також постійно оновлюється. На сайті є секція новин з прес-релізами, виступами офіційних осіб НАТО та аудіовізуальна бібліотека. Крім того, веб-сайт пропонує безкоштовну розсилку новин. Також у НАТО є свій радіоканал NATOchannel.tv.

У НАТО багато уваги приділяється соціальним мережам та новітнім цифровим технологіям. НАТО має свою сторінку у Facebook, Twitter, аккаунт у YouTube, Google, Flickr, і RSS-канал зі статтями, новинами, фотографіями, відео та іншим мультимедійним контентом. Також НАТО пропонує програми для iPad. У соціальних мережах є навіть сторінки не тільки французькою та англійською мовами, а й іншими, наприклад, російською та українською. Крім того, деякі діячі НАТО, наприклад, Генеральний секретар НАТО і Помічник Генерального секретаря НАТО з питань публічної дипломатії використовують власні сторінки у соціальних мережах для того, щоб стати ближчими до цільової аудиторії. Щоб відповідати вимогам, які диктує певний курс діяльності, у НАТО розробили спеціальні принципи та правила використання соціальних мереж та Інтернету загалом для всіх співробітників НАТО.

ЄС проводить різні інформаційні кампанії починаючи з преси та зв'язків з громадськістю і закінчуючи використанням соціальних мереж та нових цифрових інструментів. Для підвищення ефективності своїх інформаційних кампаній Євросоюз присвячує усі свої заходи певним щорічним темам (наприклад, зміна клімату), які просуваються як у Брюсселі, так і по представництвах в усьому світі. Офіційний веб-сайт ЄС з питань преси та зв'язків з громадськістю надає всебічний огляд новин, прес-релізів, прес-контакти, аудіовізуальні матеріали та календар подій ЄС. Також було створено програму Newsroom, яка є доступною для всіх смартфонів та дозволяє користувачам дивитися трансляцію прес-брифінгів наживо, а також слідувати за останніми новинами ЄС. На додаток до цього, на веб-сайтах представництв ЄС є розділ новин, де працівники представництв діляться інформацією, що є релевантною для кожного окремого регіону. Для того щоб покращити координацію між основними комунікаційними заходами в Брюсселі та між іншими країнами, було створено Підрозділ з питань преси та інформації для моніторингу діяльності делегацій ЄС шляхом регулярного звітування.

Крім того, ЄС займається радіомовленням. Комісія ЄС має сервіс аудіовізуальних новин Europe by Satellite. Цей сервіс націлений на спеціалістів у медіасфері та містить теле- та радіоканали, на яких транслюється інформація, що стосується ЄС, 23 мовами. Комісія також частково є спонсором Europeews, телеканалу, який розповідає про новини через пан-європейську призму. Цей канал відіграє значну роль у поширенні інформації про ЄС сімома мовами.

Протягом 50 років реалізації публічної дипломатії ЄС частково фінансував та створив документальні фільми та радіошоу, розміщав оголошення у пресі, фінансував телевізійні ролики та частково фінансував прес-додатки, у яких розповідалося про новини у більшості країн світу. Одним з висновків, який було зроблено з діяльності Євросоюзу, є той, що місцеві та регіональні ЗМІ повинні мати чіткішу мету, оскільки в багатьох країнах «місцева преса, телебачення і радіо можуть бути більш придатними для донесення повідомлення певній аудиторії, такій як молодь, ніж національна преса»⁸.

ЄС має довгий список соціальних мереж, де організація має акаунти: Facebook, MySpace, Hyves, LinkedIn, Twitter, Blip, Flickr, Picasa, Daily Motion, YouTube та Vimeo. Різні відділи ЄС, комісари, чиновники, делегації, політики та проекти стають відомими завдяки використанню соціальних мереж. Так само використання соціальних мереж безпосередньо чиновниками ЄС виявилось дуже ефективним. Наприклад, акаунти Верховного представника ЄС та Єврокомісара з питань розширення у Twitter є ефективним засобом пропаганди політики ЄС та встановлення зв'язків з цільовими аудиторіями.

АСЕАН різко збільшила свою діяльність у сфері зв'язків з пресою та громадськістю після закінчення холодної війни, вступу десяти нових членів та затвердження Хартії АСЕАН. До цього АСЕАН практикувала більш «елітну» та «таємну» дипломатію, яка не була доступна ЗМІ. Оскільки АСЕАН була заснована «елітою», організація і зараз в основному «спілкується через виступи, спільні заяви після зустрічей та публікації еліти».

Запуск сайту АСЕАН⁹ у 1995 році допоміг консолідувати інформаційні зусилля організації. Цей веб-сайт містить розділ «Новини», в якому розміщено останні новини організацій, заяви та комюніке керівництва. На сайті зберігаються відповідні документи та публікації, наявні мультимедійна галерея та календар подій. До сайту вдалося залучити різноцільову аудиторію: дослідники (80% усіх відвідувачів), бізнесмени (15%), міжнародні організації та приватні особи (5% усіх відвідувачів)¹⁰. На додаток до основної сторінки АСЕАН мала два веб-сайти з публічної дипломатії: Культурний та інформаційний портал АСЕАН та Медіапортал АСЕАН. Після появи проблеми із залученням відвідувачів на сайти, регулярного оновлення контенту та інтеграції цих сайтів у соціальні мережі, організація вирішила об'єднати ці веб-сайти та інтенсивніше впроваджувати новітні цифрові технології.

⁸ Pagovski Z.Z. Зазнач. праця — Р. 23.

⁹ Association of Southeast Asian Nations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.asean.org.

¹⁰ Pagovski Z.Z. Зазнач. праця. — Р. 24.

Незважаючи на те що АСЕАН не веде мовлення, деякі з її держав-членів прагнуть просувати організацію через свої національні ЗМІ. Наприклад, у Таїланді є канал 24 Thai-ASEAN News Network, на якому транслюються новини та події англійською мовою, та АСЕАН ТБ (транслює програми та передачі з економічних, політичних, соціально-культурних проблем англійською мовою). Поки що канал АСЕАН ТБ не здобув широку аудиторію у межах АСЕАН, але він діє як з'єднуюча ланка між громадянами зі 120 країн та з чотирьох континентів, що сприяє співробітництву між країнами АСЕАН і поліпшенню співробітництва між державами-членами АСЕАН.

У березні 2012 року, на конференції за участю міністрів АСЕАН, відповідальних за інформацію, було проголошено, що «АСЕАН повинна збільшити популярність у соціальних мережах, що допоможе організації і надалі бути актуальним джерелом інформації», особливо серед молодшого населення. Відтоді АСЕАН значно розширила використання соціальних мереж. АСЕАН підтримує сторінку у Facebook та щодня викладає стислі повідомлення, а також новини, відео, фото та інформацію про різноманітні події. Twitter аккаунт Секретаріату АСЕАН «вводить дипломатію у цифровий вік ... для того, щоб встановити зв'язок з громадянами, компаніями та іншими недержавними суб'єктами». На каналі організації у YouTube надається відео про різні дипломатичні, культурні та економічні заходи, здебільшого про Товариство АСЕАН-2015. Окрім соціальних мереж, АСЕАН має аккаунти на Flickr та Scribd (місце зберігання публікацій та документів АСЕАН).

Такий підхід до оцінювання інформаційних кампаній демонструє, що всі три організації мають добре розвинені зв'язки та інформаційні програми. НАТО, ЄС та АСЕАН роблять свої веб-сайти цікавими завдяки централізованому та добре розробленому розділу новин, в якому надаються прес-релізи, заяви чиновників, аудіовізуальні дані та календар подій. Усі три організації беруть участь у радіомовленні через свої канали, або власні програми у ЗМІ інших країн. Організації визнають важливість соціальних мереж та мають аккаунти у найпопулярніших з них. Основна проблема використання соціальних мереж ЄС полягає у тому, що майже кожна установа ЄС, делегація, програма, проект, а також громадські діячі мають окремі аккаунти майже в усіх соціальних мережах. Більшість з цих аккаунтів не інтегровані, а отже, є зайвими та повторюють ті ж самі повідомлення по кілька разів. Це заплутує та бентежить користувачів.

3. Залучення (engagement)

Ефективне залучення є важливим підходом публічної дипломатії, необхідним для того, щоб привернути увагу відповідних суб'єктів

та громадськості до дебатів та справ організації. Процес взаємодії – «двосторонній канал» спілкування. Залучення у міжнародних організаціях оцінюється через діяльність, здійснювану цільовою аудиторією та групами¹¹.

НАТО реалізує ряд заходів для залучення зовнішньої аудиторії. Наприклад, Управління публічної дипломатії НАТО організувало понад 140 інформаційно-пропагандистських заходів.

НАТО прагне стати більш доступним для пересічного громадянина. Штаб-квартира НАТО в Брюсселі приймає тисячі відвідувачів щороку, і деякі з них безпосередньо беруть участь у засіданнях разом з представниками НАТО. Мультимедійна бібліотека НАТО налічує понад 18 000 книжок та 155 журналів, які знаходяться у вільному для відвідувачів доступі. Також у бібліотеці доступна розсилка новин про нові публікації.

НАТО регулярно організовує веб-форуми і відкриті дискусії на каналах соціальних мереж. Представники НАТО часто ставлять запитання на своїх сторінках у соціальних мережах, тим самим залучуючи громадян через свої аккаунти.

Для того, щоб залучити безпосередньо «користувачів мережі» з усього світу відкрито та прозоро, НАТО створила інтерактивну платформу «МИ – НАТО». Після висловлювань з приводу того, що ця платформа є зайвою, її було видалено.

Альянс націлений на залучення молодих поколінь до обговорення. Для цього НАТО організовує і фінансує багато стипендіальних програм, літніх шкіл, семінарів, практикумів, конкурсів творів серед студентів і молодих фахівців. Прикладом такої програми є Літня школа для молодих спеціалістів Центру європейських та північноатлантичних справ, організована у Словаччині та Україні. Ця школа заохочує студентів і молодих лідерів до обговорення питань, пов'язаних з НАТО.

Крім того, НАТО організовує заходи та конференції, щоб привернути увагу експертів, директивних органів та інших груп до обговорення його ролі і його публічної дипломатії. Наприклад, у 2012 році в Брюсселі Альянсом організовано тематичний семінар «Сила м'якої сили – публічна дипломатія НАТО» за участю провідних спеціалістів, які обмінювалися думками про переваги впровадження новітніх технологій у публічну дипломатію НАТО. На семінарі було розглянуто два питання: (1) яке місце займає НАТО у глобальному середовищі комунікацій та чи має організація в ньому свій голос та (2) яким чином НАТО може підключитися до аудиторії в усьому світі для того, щоб спільно працювати над вирішенням ключових питань.

Для того щоб згуртувати експертів різних галузей, Альянс створив онлайн-журнал «NATO Review», в якому «ключові питання без-

¹¹ Pagovski Z. Z. Зазнач. праця – Р. 26.

пеки, які є важливими та актуальними для НАТО, розглядаються через призму поглядів експертів». Метою створення цього журналу було забезпечення платформи для спілкування і обміну думками між експертами, а також ознайомлення з питанням трансатлантичної безпеки через статті, відео, зображення тощо. «NATO Review» відкритий для завантаження документів (аналіз статей, рецензування книг, досліджень з історії, досліджень з військової тематики та власні думки), які відповідають чітким вимогам. Платформа оптимізована для використання на смартфонах та ПК і доступна через онлайн-підписку.

НАТО залучає неурядові установи, університети, мозкові центри та інші громадські організації через гарантоване спільне фінансування. Управлінням публічної дипломатії було запропоновано фінансування для проведення конференцій, семінарів, практикумів та інших видів діяльності, пов'язаних з публічною дипломатією, на актуальні для порядку денного НАТО теми.

Крім того, НАТО впровадило кілька заходів зі сфери культурної дипломатії. Напівмарафони НАТО в Угорщині привернули увагу учасників та забезпечили широке обговорення у ЗМІ. Також НАТО провело низку іміджевих заходів, таких як виставки НАТО, конкурси тощо.

ЄС так само активно залучає свою цільову аудиторію. Його мобілізаційні заходи пов'язані з конкретними цільовими аудиторіями, але, як правило, Брюссель та делегації залучають таких осіб, які задають тон дискурсу (журналістів, представників неурядових організацій (НУО) та вчених) за допомогою різних заходів, що проводяться організацією (візити, видача грантів, конференції, семінари, програми обміну тощо).

Програма візитів ЄС, яка була створена у 1974 році, дозволяє молодим лідерам з країн, що знаходяться за межами Євросоюзу, відвідати Європу для того, щоб «наочно оцінити цілі, політику та народи ЄС та покращити взаєморозуміння між фахівцями з країн, що не належать до Євросоюзу з їх колегами з ЄС». Учасники цієї програми мають можливість зустрітися з представниками ЄС у Брюсселі, Страсбурзі і Люксембурзі та обговорити теми, що становлять спільний інтерес.

Залучення різних впливових осіб є важливим компонентом публічної дипломатії ЄС. Для цього ЄС фінансує неурядові організації ЄС та країн, що не входять до складу ЄС, а також НУО та проекти, що просувають інтереси ЄС. ЄС також надає гранти молоді, дослідникам, фермерам, малим підприємствам країн-членів ЄС та потенційних країн-членів ЄС, а також країн, які не входять до складу ЄС.

Представники ЄС прагнуть залучити цільову аудиторію через кіберпростір. Багато комісарів ЄС та старших співробітників ЄС мають свої власні блоги, які проливають світло на погляди представників ЄС.

ЄС також намагається залучити аудиторію у країнах, що розвиваються, шляхом сприяння міжнародному розвитку. Євросоюз є най-

більшим у світі донором допомоги, забезпечуючи 55% всієї офіційної допомоги, наданої у справах розвитку та боротьби з бідністю.

Генеральна дирекція з освіти та культури впроваджує різні заходи з обміну, які роблять свій внесок у реалізацію мети публічної дипломатії ЄС завдяки стимулюванню обміну студентами та вченими між державами-членами ЄС та країнами, які не входять до його складу. Наприклад, програма ЄС Еразмус Мундус (Еразмус +) «спрямована на підвищення якості європейської вищої освіти та сприяння діалогу, порозумінню між різними людьми та культурами через співпрацю з третіми країнами». Ця програма успішно просуває вищу освіту ЄС в усьому світі, сприяє налагодженню партнерських відносин між університетами держав-членів ЄС та університетами країн, що не входять до його складу, та допомагає створити позитивний імідж Євросоюзу серед студентів та наукових кіл.

ЄС також практикує культурну дипломатію через Генеральні дирекції з освіти та культури та їхні делегації за кордоном. Культурна діяльність ЄС спрямована на сприяння як державам-членам ЄС, так і Євросоюзу загалом. Делегації ЄС за кордоном організують різні культурні заходи для того, щоб сформувати стійкий образ спільноти. Під час кампанії з публічної дипломатії, присвяченої 50-й річниці ЄС, було організовано 106 культурних заходів (концерти та музичні заходи, кінофестивалі, танці, театр) в усьому світі. Крім того, ЄС було проведено 62 виставки та ярмарки, 73 заходи для молоді, 48 конкурсів та вікторин та 19 спортивних заходів. Варто зазначити, що завдяки бренду ЄС вдалося залучити спонсорів з боку приватного сектору в усьому світі, оскільки компанії хотіли взяти участь у заходах, організованих Євросоюзом¹².

Діяльність АСЕАН також спрямована на залучення цільової аудиторії. АСЕАН просувала неформальні діалоги (саміти, конференції, семінари) як засоби залучення лідерів держав-членів. Саміти АСЕАН стали «швидше інструментом публічної дипломатії, а ніж частиною політичного процесу». Ці саміти дозволили внутрішній та зовнішній еліті встановити міцні професійні зв'язки й успішно вирішувати складні питання.

АСЕАН відома тим, що приділяє особливу увагу залученню експертів до процесу прийняття рішень. Інститути стратегічних та інституту міжнародних досліджень АСЕАН (з філіями у кожній державі-члені) були створені, щоб привернути увагу вчених, інтелектуалів, журналістів, бізнес-еліти та чиновників до науково-дослідницької діяльності. Такі заходи зазвичай проводяться у формі аналізу та пу-

¹² Pagovski Z.Z. Зазнач. праця — Р. 29.

блікацій, але експерти, запрошені АСЕАН, мали змогу брати участь у різних конференціях, семінарах, практикумах і зустрічах на найвищому рівні. Просування АСЕАН науково-дослідницької діяльності є важливим засобом для встановлення конструктивних відносин між експертами та науковцями у межах і за межами організації.

АСЕАН приділяє особливу увагу залученню громадян. Організація формалізувала процес офіційної реєстрації установ, пов'язаних з АСЕАН. Тим не менш, АСЕАН підтримує та здійснює ряд міжнародних проєктів за участю громадськості по всьому світу.

АСЕАН активізує свої зусилля щодо просування культурної дипломатії та обмінів молоддю. Організація розробила дві інтерактивні онлайн-гри («Next Top Chef» та «The Legend of the Golden Talisman») з метою підвищення обізнаності про організацію, її місце і культуру країн-членів. Програма «ASEAN Quiz Program» спрямована на підвищення знань про АСЕАН серед підростаючого покоління. Крім того, у Сінгапурі було створено університетську програму обміну ASEAN Scholarship, що націлена на «надання молоді АСЕАН можливості розвивати свій потенціал».

4. Оцінювання (evaluation)

Процес оцінювання вимагає розгляду кожного заходу публічної дипломатії, що проводять організації окремо.

Щороку Комітет з питань публічної дипломатії НАТО виробляє нову стратегію публічної дипломатії для організації. У даному стратегічному плані публічне середовище досліджується шляхом аналізу SWOT. Він допомагає встановити цілі та пріоритети організації, а також визначити підходи та інструменти проведення публічної дипломатії. Механізм оцінювання описано у стратегії публічної дипломатії, де пояснюється, що НАТО оцінює свою публічну дипломатію через: «засвоєні уроки, аналіз даних, систематичний аналіз засобів масової інформації та преси; регулярний перегляд статистичних даних щодо використання веб-сайта НАТО; аналіз звітів Контактних посольств НАТО та регулярний перегляд електронних видань тощо».

Рада зі стратегічних комунікацій – це організація, яка оцінює ефективність діяльності НАТО у сфері комунікацій. Крім того, у 2013 році Управління публічної дипломатії НАТО разом з Об'єднаним центром аналізу і вивчення досвіду розробили «Принципи стратегічного планування та оцінювання публічної дипломатії», для того, щоб краще оцінити та підвищити результативність діяльності у галузі публічної дипломатії НАТО. Вони містять параметри для ведення ефективною публічної дипломатії, стратегічного планування та оцінювання, які можуть бути використані не тільки в НАТО, а й в інших організаціях.

ЄС, на відміну від НАТО, не має всеосяжної стратегії публічної дипломатії. У Генеральних директоратах з комунікацій було створено кілька стратегічних документів, націлених на вдосконалення і координацію діяльності Євросоюзу. Однак, ці документи не допомагають досягти більшого успіху.

Крім того, ЄС не має підрозділів з досліджень та аналізу, які б «оцінювали ефективність програм ЄС». Тим не менш, попри відсутність чіткого стратегічного плану і механізму оцінки публічної дипломатії, ЄС намагається розглянути інші методи оцінювання ефективності своєї діяльності. Наприклад, у ЄС опублікували доповідь, у якій оцінювалася успішність діяльності. У доповіді стверджується, що організовані заходи дозволили політикам, вченим та громадськості «оцінити досягнення ЄС та встановити такі відносини, які вони хочуть підтримувати з країнами-партнерами в усьому світі». У цьому звіті представлені заходи, націлені на досягнення успіху, а також ряд факторів, які могли б забезпечити високу зацікавленість аудиторії (наприклад, чіткість повідомлення, завчасна підготовка та публічність, співпраця з державами-членами, співпраця з відповідними державними та місцевими органами влади).

На відміну від ЄС та НАТО, АСЕАН не мають офіційної стратегії або механізму оцінки публічної дипломатії. Проте задля побудови Спільноти АСЕАН-2015 організація складає важливі стратегічні документи, які могли б замінити всеосяжну стратегію публічної дипломатії. Стратегічний план АСЕАН з туризму на 2011–2015 роки був розроблений, аби підкреслити роль «туризму у суспільстві», залучити іноземців до відвідування регіону і забезпечити позитивне ставлення з боку країн-членів. Крім того, АСЕАН розробила 5-річний робочий план з розвитку освіти (2011–2015), що закріплює позиції АСЕАН в якості регіонального партнера у секторі освіти.

Навіть якщо АСЕАН бракує формального механізму оцінки, підрозділи Секретаріату АСЕАН відстежують здійснення багатьох видів діяльності у сфері публічної дипломатії. АСЕАН також прагне оцінити ефективність комунікації та якість наданої інформації в ході конференцій за участю міністрів АСЕАН, відповідальних за інформацію, де вони оцінюють дієвість комунікаційних планів держав-членів.

Цінності та інтереси міжнародних організацій зумовлюють стратегію використання публічної дипломатії. Пояснення того факту, що деякі організації офіційно називають свою діяльність «публічною дипломатією», тісно пов'язане з концепцією суверенітету та використанням публічної дипломатії. Ідея «колективної оборони» НАТО та його боротьба за просування м'якої сили пояснює, чому організація прагне відкрито практикувати публічну дипломатію. Стійка норма, що існує у АСЕАН, необхідна для «поваги суверенітету» і «невтручання» у справи інших держав. Це пояснює, чому організація ніколи не на-

зиває свою інформаційну діяльність публічною дипломатією. Як правило, держави-члени АСЕАН готові нехтувати вітчизняною стратегією публічної дипломатії заради використання наднаціонального підходу у публічній дипломатії.

Ефективна публічна дипломатія / стратегічні комунікації необхідні для пояснення воєнних дій, вжитих задля створення позитивного іміджу та переконання зарубіжної аудиторії у законності такого втручання. Воєнні втручання в Боснії (1995), Косово (1999) та Лівії (2011) вимагали від НАТО зусиль у переконанні міжнародного співтовариства у легітимності цих жорстоких дій на благо безпеки. Як стверджує Хауорт, перетворення ЄС з цивілізованої сили на діяча у сфері антикризового управління вимагало встановлення ефективного комунікації та створення успішного іміджу Євросоюзу в очах міжнародної спільноти. Міжнародні організації Азії, навпаки, утримуються від участі у втручанні і виступають проти подібної практики. Це пояснює чому інтенсивне використання публічної дипломатії не притаманно АСЕАН.

Розглянувши публічну дипломатію міжнародних організацій — ЄС, НАТО, АСЕАН, можна зробити наступні висновки.

По-перше, із розвитком інтеграційних процесів, дедалі більшою інституціоналізацією, міжнародні організації все більшу увагу, людські та фінансові ресурси спрямовують на розвиток публічної дипломатії.

По-друге, фундаментальні відмінності між політикою Європи та Азії зумовлюють створення у НАТО більш централізованого, ієрархічного та структурованого апарату публічної дипломатії, у той час як АСЕАН відмовилась від офіційної інституціоналізації публічної дипломатії.

По-третє, незважаючи на те що діяльність ЄС сконцентрована на дуже великій кількості проблемних галузей, в організації створена структура публічної дипломатії, яка вимагає більшої централізації, координованості та компактності.

По-четверте, азійські міжнародні організації є більш децентралізованими, що пояснює відсутність у АСЕАН відділів/комітетів з публічної дипломатії.

1. Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: монографія — Донецьк: ДонУ, 2012. — 386 с.
2. Гріненко О.О. Міжнародно-правове регулювання зовнішніх зносин Європейського Союзу — К.: «Фенікс», 2011. — 448 с. — (Бібліотека кафедри міжнародного права).
3. Демидов В.В. Информационно-аналитическая работа в международных отношениях: учебное пособие — Москва: Вузовский учебник: Инфра-М, 2013. — 200 с.
4. Довідник НАТО. — 1110 Brussels, Belgium: NATO Public Diplomacy Division, 2006. — 386 с.
5. Комерційна дипломатія: торговельна політика і право: навчальний посібник / [Л.Р. Доусон, М.З. Мальський, М.М. Микієвич, І.М. Грабинський та ін.]. — Л.: Астролябія, 2005. — 520 с.
6. Копійка В.В. Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу: монографія — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. — 253 с.

7. *Кубышкин А.* Публичная дипломатия США / А.И. Кубышкин, Н.А. Цветкова. — Москва: Аспект Пресс, 2013. — 271 с.
8. *Макаренко Є.А.* Європейська інформаційна політика: монографія — К.: Наша культура і наука, 2000. — 368 с.
9. Міжнародна економіка: навчальний посібник / [К. В. Балабанов, О. В. Булатова, Ю. І. Чентуков]. — Донецьк: Видавництво «Ноулідж», 2012. — 442 с.
10. *Тихомирова Є.Б.* Паблік рилейшнз у глобалізованому світі: монографія — К.: Наша культура і наука, 2004. — 489 с.
11. *Трофименко М.В.* Трансформація публічної дипломатії Європейського Союзу в умовах глобалізації // Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії. — 2015. — Випуск 7. — С. 290—296.
12. *Щетинин В.Д.* Экономическая дипломатия — Москва: Международные отношения, 2001. — 280 с.
13. Association of Southeast Asian Nations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.asean.org/>.
14. European Union [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://europa.eu/index_en.htm.
15. North Atlantic Treaty Organization [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/79511.htm>
16. *Pagovski Z.Z.* Public Diplomacy of Multilateral Organizations: The Cases of NATO, EU, and ASEAN — Los Angeles: Figueroa Press, 2015. — 45 p.
17. Top 15 Valuable Facebook Social Statistics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zephoria.com/>.

Kostiantyn BALABANOV,

*Rector of the Mariupol State University,
Honorary Consul of the Republic of Cyprus in Mariupol,
Corresponding Member of the NAPS of Ukraine,
Doctor of Political Sciences, Professor;*

Mykola TROFYMENKO,

*Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work (International Relations)
of the Mariupol State University,
PhD in Political Sciences, Associate Professor*

PUBLIC DIPLOMACY OF THE INTERNATIONAL INSTITUTIONS (EU, ASEAN, NATO)

Actively evolving processes of globalization and integration, which can be seen in the last decade, cause unprecedented development of regional intergovernmental organizations that integrate more countries, bringing together entire continents and having more and more supranational powers. With the further development of information and communication technologies, the development of social networks, growing number of powers delegated, international organizations deal with the issues of their perception in other regions, countries, form the image of their political leaders among the people of other countries and their integration associations. Thus the development of public diplomacy is becoming increasingly important and supranational entities of international integration associations are actively using the methods of public diplomacy in their work, creating separate units in their management structures.

An extremely important resource of public diplomacy both in certain countries and international organizations are social networks that are developing rapidly. So, today more than 950 million in the world are using Facebook, which is 223 million people in Europe. 500 million people visit Facebook every day, and increase in daily activities from 2010 to 2011 comprised 48%. Every second there are 5 new accounts created in Facebook. Also, the average Facebook user spends 20 minutes on going to the network and 50% of 18-24 year-olds visit Facebook on awakening. International organizations, governments, government agencies, political leaders and diplomats are actively using Facebook, Twitter, Instagram and other networks in order to form perception of them and to provide important news concerning their activities aimed at foreign audiences and international organizations which is the main purpose of public diplomacy. Social networks and the Internet in general made the implementation of public diplomacy cheaper, but at the same time increased the spending of international or-

ganizations with emphasis placed on the importance, urgency and need for public diplomacy for both countries and international organizations.

However, not all the organizations are committed to the use of public diplomacy in their activities. For example, the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) decided not to resort to methods of public diplomacy, remaining constant supporters of the principles of privacy, confidentiality and «quiet diplomacy» («backstage» negotiations). OSCE does not want to use public diplomacy in an open way. All the activities of the institution are held under constant motto «to act secretly, quietly, because if the OSCE politicize too much or make too big sensation of the event, it will lose its powers in those countries where its offices are situated».

In this case, the OSCE is rather an exception, because most international organizations are actively using public diplomacy, maintaining and developing unique and, to some extent, independent public diplomacy programs.

Let us consider the form and methods of implementation of public diplomacy of the largest military-political alignment which is the NATO and the most effective and the largest regional integration associations such as the EU and the ASEAN.

In accordance with the statutory documents of the Alliance, NATO's main role is to ensure freedom and security of its members, using political and military means. NATO adheres to common values of the democracy, individual liberty, supremacy of law and the peaceful resolution of disputes as well as supports these values throughout all Euro-Atlantic region. Fundamental principle of the Alliance is a fraternity between North American and European members of NATO, which share the same values and interests and are committed to the preservation of democratic principles, which makes the security of Europe and North America indivisible. NATO is protecting its members from the threat of aggression: the main military and political principle of organization is the system of common security which means organized joint actions of all its members in responding to an attack from outside.

NATO openly calls the communication and information programs, used by organization «public diplomacy», and applies it in order to create a better image of the organization. The main purpose of NATO in public diplomacy is «to increase the awareness of NATO, understanding of the purpose of the organization and to promote policies and activities that help to increase the level of credibility».

The aim of the EU in public diplomacy is to promote the interests of the EU through understanding, informing and influence. This approach explains the «aim, policy and activities of the EU, and helps to promote understanding of these goals through the dialogue with citizens, groups, institutions and media». The EU public diplomacy comes down to fighting against stereotypes which display the Union as an «artificial structure» or organization that is guided only by its most powerful member states.

Even if the EU activities aimed at developing formal public diplomacy, most of its advocacy is officially called «public diplomacy» and

described as informative, communicative, educational and cultural programs. The European Commission does not call its public diplomacy as outreach activities, because it is often perceived as propaganda. Another reason for the reluctance of the Union in using the term «public diplomacy» may be the reluctance of member states in having a centralized institution for public diplomacy.

The EU doesn't have a designed strategic plan on public diplomacy or adopted legislation on the structure of public diplomacy. However, in 2005, the Commission adopted the «Commission Action Plan on Improving the Communication in Europe.» In 2006, the Commission also developed the White Book on European Communication Policy. In 2007 and 2008 the Commission prepared strategic and informative documents on the engaging of EU citizens through the internet and the formation of partnerships within the framework of the Union. In 2010, the European Council adopted a resolution on the creation of EEAS which anticipated the creation of the department of information and public diplomacy. Later on, the European Council has decided not to open this department, and continue to give more powers to the Directorate General for Communications in informing the target audience.

ASEAN, as contrasted with the NATO and the EU still does not use the term «public diplomacy» in its practice nor has a specialized department on public diplomacy. However, various institutional levels of the organization have already implemented a number of public diplomacy measures.

ASEAN, like the EU, practicing public diplomacy through clearly formed, and a multilayered structure of decentralized departments, uncoordinated activities and programs. ASEAN Secretariat and additional institutions play an important role in disseminating information on the activities of ASEAN. Conferences involving ASEAN ministers responsible for information have more power in pushing organizations to actively disseminate information and improved communication mechanisms. ASEAN Web portal, ASEAN website on culture and information and Member States plans on communication are also a basis for organization's public diplomacy.

The present article analyzes public diplomacy of these organizations by basic components such as follows: studying public opinion and creating a dialogue with the foreign society (listening), information campaigns on forming a positive image in foreign countries (advocacy), engagement and assessment (evaluation).

1. The study of public opinion and creation of a dialogue with the foreign society (listening).

Effective public opinion study can be implemented through the effective research, analysis and interaction with external audiences. Planning and execution of above-mentioned items is carried out inside, that is how does the organization hear its targeted audiences is unknown to the public, therefore, it is very difficult to assess the possibilities provided by the study of public opinion to the foreign international organizations. However, on studying the activities of the NATO, the EU and ASEAN in the field of public diplomacy it became clear that some organizations take study of public opinion very

seriously. Considering the process of studying public opinion (listening) in public diplomacy, the NATO, the EU and ASEAN it becomes clear that all three organizations direct their efforts on better understanding of the perception of these organizations among the target audience.

2. Information campaigns on forming a positive image in foreign countries (advocacy).

Information campaigns on forming a positive image in foreign countries (advocacy) are a «one-way channel» for communication with external audiences through contacts with the press and informational work. This process has a limited purpose and therefore requires careful selection of target audiences and use of digital and multimedia technologies by international organizations. All three organizations have well-developed communication and information programs.

3. The involvement (engagement).

The effective involvement is an important approach to public diplomacy which is necessary for drawing attention of relevant actors and the public to debates and affairs of the organization. The process of cooperation is a «two-way channel» of communication. Involvement in international organizations is evaluated through activities carried out by the target audience groups.

4. Assessment (evaluation).

The process of assessment requires consideration of each measure of public diplomacy conducted by the organization separately. Effective public diplomacy / strategic communications are necessary for explaining military action taken to create a positive image and persuade foreign audience in legality of such intervention. Multilateral institutions in Asia refrain from participation and intervention. This explains why the intensive use of public diplomacy is not relevant for ASEAN.

Having studied the public diplomacy of international organizations such as the EU, the NATO and the ASEAN, we can draw the following conclusions.

The development of integration processes, the increasing institutionalization of international organizations require more attention, labor and financial resources aimed at developing public diplomacy.

The fundamental differences between European and Asian policy, cause the creation of more centralized, hierarchical and structured system of public diplomacy in NATO, while ASEAN rejects the formal institutionalization of public diplomacy.

Despite the fact that the activities of the EU are concentrated on hundreds of troubled branches, organization has established a structure of public diplomacy, which required more centralization, coordination and compactness.

Asian international organizations are more decentralized, which explains the absence of ASEAN departments / committees on public diplomacy.

Лілія БІЛОУСОВА,

заступник директора Державного архіву Одеської області,

кандидат історичних наук

НАДЗВИЧАЙНА ДИПЛОМАТИЧНА МІСІЯ УНР У ГРЕЦІЇ: ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЗА УКРАЇНУ НА СТОРІНКАХ АФІНСЬКИХ ЧАСОПИСІВ (1919–1920)

26 січня місія виїхала з Києва до Греції і 2 березня 1919 року прибула до місця призначення. Матушевський записав у своєму щоденнику: «Радість велика... Не сподівались вже достатись до Греції. ... День ясний, соняшний, теплий. Атени — з величезними руїнами Акрополя. І радісно, і сумно, і... страшно» [1, арк. 17].

Наступного дня голова провів першу нараду, де були визначені основні напрями роботи [2, с. 346–347]. Одним з початкових кроків було встановлення контактів із Міністерством закордонних справ, яке очолював Александрос Діамідіс в уряді Елефтеріоса Венізелоса. Це було нелегкою справою з огляду на те, що Українську Народну Республіку не було визнано.

Перший візит до МЗС відбувся вже 5 березня 1919 року і тривав годину. Прийом був ввічливим і привітним, але А. Діамідіс відмовився прийняти грамоту уряду Директорії до уряду Греції з поясненням, що не може цього зробити офіційно, поки не вирішиться справа про Україну на Паризькій мировій конференції. Разом з тим зазначив, що українські урядовці можуть розраховувати на традиційну гостинність Греції [2, с. 327; 3, с. 94–106].

Після цього візиту Ф.П. Матушевський узявся за складання документа для репрезентації України і вже 12 квітня Діамідісу було вручено «Меморандум, поданий Еллінському Королівському урядові Надзвичайною Дипломатичною Місією Української демократичної республіки» українською і французькою мовами. 8 березня відбулася аудієнція Ф.П. Матушевського в Афінського митрополита, який висловив надію, що самостійне політичне існування дасть Україні і незалежну церкву.

У квітні й травні Ф.П. Матушевський наніс візити до послів США, Англії, Італії, Франції, Румунії, Голландії, Бразилії і Персії та уповноважених у справах Іспанії і Бельгії [3, с. 33, 40]. У кінці червня до Афін прибула дипломатична місія Грузії, яка підтримала українців тим, що скрізь підкреслювала повну слухність українських домагань [2, с. 332].

Не вдалося Матушевському зав'язати відносин із сербським дипломатом. Він ухилився від зустрічі й розмов, посилаючись на незнання погляду свого уряду на українську справу. Але основним опонентом голови місії на дипломатичному фронті виявився Елім Павлович Демидов, князь Сан Донато — останній царський посол Росії у Греції. Після розпаду імперії він залишився в Афінах і хоча не займав офіційної посади, але продовжував представляти у Греції російських монархістів. 1 квітня у місцевій пресі з'явилося інтерв'ю Демидова щодо української місії, в якому він не раз ужив таких виразів, як «так звана Україна», «якась Україна». Звичайно, що після того Ф.П. Матушевський вважав неможливим йти навіть на так звану «випадкову» зустріч [2, с. 329–330].

Прибуття української місії до Греції не залишилося поза увагою грецької преси, яка поінформувала громадськість про цю новину. Щоправда, голову місії здивувала поява в одній з газет інтерв'ю з ним, якого Матушевський особисто не давав. В газеті було написано, ніби голова місії заявив, що Україні грецького війська не треба, а потрібна тільки технічна допомога. Тоді за умовою з Антантою, Греція готувала військовий десант для відправки на південь України, і греки висловлювали своє невдоволення. Загалом ситуація з налагодженням контактів з пресою потребувала обережності та вивчення усього спектра політичної орієнтації місцевих, іноземних часописів. Матушевський назвав першим і найтяжчим ворогом України повне незнання греками того, що таке Україна, український народ і які його справжні прагнення. Другим ворогом він уважав «свідомі ворожі сили», які заздалегідь подбали про формування упередженої думки грецької громадськості проти України «розпусканням брехливих відомостів і пльоток, що так запопадливо виготовляє польсько-московська кухня. Україну й українців розмальовано й тут як “жидівсько-австріяцьку вигадку”, як большевиків другого сорту, а місію українську — як самозваних представників фіктивного уряду і фіктивної України» [2, с. 327; 3, 94–106].

На початку весни 1919 року Україна опинилася у центрі уваги європейської преси у зв'язку з обговоренням Мировою конференцією її подальшої долі. Про той драматичний період свідчать сторінки європейської преси, зокрема французької, англійської і грецької, які відобразили всю гостроту дискусій щодо здатності українського народу та його інтелектуальної верхівки утворити власну державу.

12 березня 1919 року один з найвпливовіших французьких часописів «Journal des debate» у № 71 розмістив передову статтю під

красномовною назвою «Українське питання» [4, арк. 207–208 зв.]. Для європейського читача історія України з початку російської революції уявлялася особливо заплутаною, тому передовиця починалася з переліку основних подій в Україні 1917–1919 років. Найновіша історія України очима французького редактора виглядала як ланцюг безкінечних змін влади, починаючи з листопада 1917-го, в результаті яких у 1919 році младоукраїнці на чолі з Петлюрою змусили Скоропадського зректися влади і зайняли Київ. Директорія була схарактеризована як опозиційна до Українського національного союзу, а її уряд, що послав у Париж делегацію на чолі з Сидоренком, — слабким. Окресливши ситуацію в Україні загальною туманною, навіть темною, газета висловлювала думку про те, що який стан речей є почасти помилкою союзників, які не зуміли взяти участі у подіях і навіть не доклали зусиль, щоб з'ясувати реальне становище. В Україну навіть не було відряджено анкетної комісії, а у Парижі довгий час взагалі не давали згоди на в'їзд української делегації до Франції.

Отже, газета «Journal des debate», що від 1789 року мала понад сторічний досвід інтелектуальної боротьби з монархізмом, відображала офіційну позицію Франції. Вона зводилася до того, що союзникам нема чого визнавати Україну, тобто розпад Росії. Оскільки Україна, якою її розумів уряд УНР, охоплює величезну територію від Галичини до Каспійського моря, її незалежність поверне без України до становища, в якому Росія була перед Романовими. Газета зверталася до читачів із закликом відбудови федеративної Росії, в якій Україна була б членом федерації. Погляд «Journal des debate» зводився до висновку, що це єдиний вихід, відповідно до інтересів Росії взагалі, до умов України зокрема і заспокоєння сходу Європи» [4, арк. 208]. Закликаючи Францію не бути бездіяльною «із роззявленим ротом перед подіями», газета пропонувала вжити всіх заходів, щоб довести до згоди українців з росіянами, вважаючи першою умовою успіху обіцянку союзників визнати земельну реформу та місцеві свободи, другою умовою — порозуміння з українським урядом і допомогу йому в боротьбі з більшовиками, а третьою — приєднання до обіцянки самих росіян. Такою була офіційна позиція Франції — однієї з тих країн, що вирішували, бути Україні чи ні.

Інша французька газета, паризька «L'Humanité», опублікувала 4 березня 1919 року серію статей під загальним заголовком «Переговори з Україною», в яких висловлювала свою прихильність до більшовиків і зневажливо відгукувалася про політику уряду Директорії [5, арк. 74–87]. Основною темою було перебування франко-грецького експедиційного корпусу на півдні України і діалог Франції з С. Петлюрою. Посилаючись на повідомлення англійських часописів «Morning Post» і «Times» від 26 лютого про угоду Директорії з високим французьким ко-

мандуванням, «L'Humanité» виклала основні вимоги Петлюри: визнання суверенності Української республіки; участь у Мировому конгресі України як союзниці Франції; вільний доступ до всіх союзних держав політичним і економічним українським місіям; участь держав Союзу у витратах на війну з більшовиками; командування в операціях проти більшовиків і контроль над українськими залізницями лишається в руках українців. Спеціальна угода передбачала, що технічний французький персонал постачатиме необхідні матеріали українській армії. Після цієї інформації газета дала упереджені коментарі з низки питань.

У підзаголовку статті під красномовною назвою «Директорія без влади» різко критикували навіть евентуальну можливість укладення Францією угоди з українською Директорією, яку назвали хиткою представницею сепаратистського і антиросійського Національного союзу України. Наголошувалося, що Директорію «вигнали» з Києва більшовики і вона перемістилася у Вінницю, переживаючи тяжку кризу. Не залишилися поза увагою і внутрішні незгоди між українськими політиками, а саме оголошення С. Петлюрою поза законом В. Винниченка.

С. Петлюра безпідставно характеризувався комуністичною газетою як політик, який не мав реальної влади і вів подвійну гру в «антантофільство», витягаючи з наївної Франції мільйони, а умовляючись за кулісами з Німеччиною й Австрією.

Політику французьких генералів на окупованому півдні України газета назвала абсурдною і непослідовною. Франко-грецькому десанту довелося воювати одночасно і з гайдамаками, і з більшовиками, поруч із білою армією. З цього приводу передовиця зазначала, що неможливо йти одночасно і з Петлюрою, і з Денікіним, «бо Петлюра є українець-сепаратист, ворожий поєднанню з Росією, чи буде вона більшовицькою чи ні, а Денікін є руський, великорос, що хоче знов утворити єдину Росію проти більшовиків і проти сепаратистів-українців. Не можна погодити ці дві політики». «L'Humanité» закликала уряд Франції відкликати експедиційний франко-грецький корпус через протести як самих солдат, так і громадськості. Підсумовувалося, що є тільки один вихід — замиритися з більшовиками і зректися всякого втручання в українські справи, оскільки воно засуджувалося всією російською демократією.

На ці публікації місія відреагувала статтею М. Левицького, який виступив опонентом «L'Humanité» [5, арк. 74–86]. Він зазначав, що у розбурханому морі політичних сил після Лютневої революції саме Центральна Рада була базисом влади в Україні — з'їзд більшовиків у грудні 1917-го провалився, а Рада втрималася. М. Левицький зауважував, що з цієї статті українцям корисною є насамперед гірка правда наших відносин з Росією: проти допущення України на Мировий конгрес будуть усі росіяни без винятку: і монархісти, як Сазонов та Денікін, і кадети, як Маклаков і Єфремов, і соціалісти всякої

масті, евентуально і більшовики з їхніми французькими друзями з L'Humanité на чолі.

Левицький звертав увагу читача на те, що до цієї правди «підшилася» й брехня щодо нібито виманених Україною французьких мільйонів: на думку автора, вони існували тільки в бурхливій фантазії співробітника «L'Humanité». Звинувачення ж українців в укладенні Берестейського миру знайшло об'єктивне пояснення: коли більшовицька орда залила Україну, руйнуючи і грабуючи дорогою все, то жодної реальної допомоги Франція й Англія не могли дати Україні, і вона мусила шукати реальної підмоги у німців, бо більше ніде було її взяти. І тому не можна звинувачувати українців за мир із німцями, бо це було *malum necessarium*, робилося в становищі необхідної самооборони.

Левицький намалював грецьким читачам надзвичайно тяжке становище України, оточеної ворогами, що зазіхали на її багату територію, без матеріальної, навіть моральної підтримки сильних держав-переможців.

Значну частину статті автор присвятив історичному минулому і характеристиці особливостей українського народу, який на 90 відсотків був дрібним хліборобом, відзначався індивідуалізмом і фанатичною прив'язаністю до свого клаптика землі. Ще в XVII столітті, коли в Європі ще панував принцип монархізму і поневолення «трудящих» мас, вільні українські козаки мали демократичну республіку. Одвіку цей народ страждав як від аристократичної Польщі, так і від деспотичної Московщини. Але за період вікової неволі він не втратив своїх характерних прикмет: індивідуалізму, любові до свободи і демократичного ладу, не втратив свого національного обличчя, звичаїв, мови і культури [5, арк. 74–86].

Левицький підбив підсумки тим, що в Росії є тільки дві сили — більшовизм і реакція, які бажають знищити одна одну, і з жодною з них Україна іти на федерацію не може. Мiroва конференція ж має задуматися над тим, чи варто відновлювати мозаїку націй колишньої Росії тоді, коли свідомі національні сили вже заявили про свою волю до свободи.

На підкріплення цієї тези 14 липня 1919 року, у День 130-ї річниці взяття Бастилії та перемоги Французької революції, Ф. Матушевський направив до МЗС Франції вітальну телеграму від України: «В цей славетний день національного свята усього цивілізованого світу, що прийняв од великої французької революції високі ідеї вільності, рівності й братерства, Надзвичайна Дипломатична місія до Греції Української республіки, яка домагається справдити ідеї Великої Революції в незалежній Україні, приносить через Вас, пане Charge d'affaires, свої найщиріші привітання й побажання всього найкращого почесній французькій нації, поборниці прав поневолених народів» [6, арк. 11].

Весною 1919 року почалася греко-турецька війна. 15 травня грецькі війська висадилися в Ізмірі (Смірні), де грецьке населення становило понад 60%. Того ж дня Ф. Матушевський надіслав Прем'єр-міністрові

Е. Венізелосу і Міністрові закордонних справ А. Діомідісу вітального листа з приводу приєднання Смірни [6, арк. 1, 2–5].

За п'ять місяців діяльності Ф. Матушевський досяг помітних успіхів у контактах із засобами масової інформації. 20 серпня 1919 року він відправив Міністрові закордонних справ УНР доповідну записку із детальною характеристикою місцевої преси. Він зазначав, що за півроку сталися значні зміни у взаємовідносинах із грецькими часописами. Так, у березні преса зустріла українських дипломатів з цікавою обережністю. Місія також не могла розвинути свою діяльність у цьому напрямі через дві причини. По-перше, під час аудієнції Матушевського у заступника Міністра закордонних справ Греції українському дипломатові було висловлено побажання тимчасово з цим почекаати. По-друге, під час того першого офіційного візиту Матушевського Прем'єр-міністр Греції Е. Венізелос і Міністр закордонних справ А. Діамідіс перебували поза межами Греції і уряд не мав чітких інструкцій щодо української справи. Тому спочатку місія не зверталася до газет, не бажаючи ставити уряд у прикре становище. Перш ніж почати співпрацю, варто було проаналізувати політичне забарвлення і орієнтацію кожного з органів преси та їхній вплив на грецьку громадськість.

Щоденні афінські часописи Матушевський розділив на чотири групи [7, арк. 190–191]. До ліберальної (венізелівсько-державної) преси було віднесено вранішні «Le Messanger d'Athènes» («Афінський вісник»), «Elefteros Typos» («Елефтерос Тінос» — «Вільна преса»), «Patris» («Патріс» — «Вітчизна»), «Astir» («Астрір» — «Зоря») та вечірні «'Εστία» («Гестія»), «Valkanikos Tahydromos» («Валканікос Тахідромос» — «Балканський Кур'єр»), «Εθνος» («Етнос» — «Нація»). Опозиційну (роялістську й контрвенізелівську) пресу представляли газети «Embros» («Емброс» — «Вперед»), «Politia» («Політія» — «Державність»), «Enosis» («Еносіс» — «Єднання»), «Pepithisis» («Пепіфісіс» — «Переконання»), «Neon Pneuma» («Неон Пневма» — «Новий Настрій»), «Αθιναϊκή» («Афінаїкі» — «Афінська»), «Astrapi» («Астрап» — «Блискавка»). Соціалістичними виданнями були «Rizospastis» («Різоспастіс» — «Радикал») і «Kinonia» («Кінонія» — «Громада»). Незалежною пресою вважалися «Nea Ellas» («Неа Еллас» — «Нова Греція»), «Αθινηί» («Афінеї» — «Атени»), «Acropolis» («Акрополіс»), «Neologos» («Неологос» — «Нове Слово»), «Progres» («Прогрес») французькою мовою. Афінську періодичну пресу представляли 7 основних видань: щотижневі «Еон» («Еон» — «Вік»), «Neoelliniki Epiθeopisis» («Неоелінікі Епіфеопісіс» — «Новогрецький Огляд»), «Parnasos» («Парнасос» — «Парнас»), «Numas» («Нумас»), «Mellon» («Меллон» — «Майбутнє»), «Plutos» («Плутос» — «Багатство»), «Ellas» («Еллас» — «Греція») та щомісячна «La revue de Ггесе» французькою мовою.

Тільки після місячного перебування в Афінах з'явилося перше інтерв'ю Ф. Матушевського в газеті «Elefteros Typos» — найвпливовішому і різносторонньому органі ліберальної преси і найповажнішій у Греції газеті. Подальша діяльність місії щодо ознайомлення грецької громадськості з українськими справами розвивалася досить активно у межах можливостей. Не маючи достатніх фінансів навіть на придбання друкарської машинки з грецьким шрифтом та на оплату роботи перекладача, Матушевський сконцентрував свої зусилля на підготовці статей у засобах масової інформації.

Станом на 20 серпня 1919 року можна було говорити про певні успіхи у справі знайомства греків з Україною — на сторінках грецьких часописів було опубліковано 123 інформації, статті та замітки. Матушевський систематизував їх за джерелами і за хронологією так [7, арк. 190–196]:

1) *статті та інтерв'ю голови місії (12)*: 2 інтерв'ю в газетах «Elefteros Typos» і «Kinonia»; 4 статті у шести номерах таких газет, як «Elefteros Typos» («Росія і Царьгород», 24 травня та «Українське питання», 15 червня), «Nea Ellas» («Большовики та Соціалізм», 27 і 28 червня) і «Neoelliniki Enitheopisis» («Україна та Українці», 1–15 червня); 2 листи голови місії в газетах «Patris» та «Elefteros Typos», що спростовували неправдиві інформації; 2 вітальні телеграми Прем'єр-міністру Греції Е. Венізелосу, надруковані в «Le Messanger D'Athenes», 27 березня та «Εθνος», 26 березня; вітальна телеграма Прем'єр-міністру і Міністру закордонних справ Греції в «Nea Ellas» від 3 травня; привітання французькому послу від 14 липня.

2) *статті грецьких газет про Україну (14)*: «Велике питання» в «Elefteros Typos», 10 квітня; «Греція та Вкраїна» в «Nea Ellas», 25 і 27 травня; «Виява імперіалістів» і «Антибільшовизм України» в «Rizospastis», 25 травня; «Українізм та Соціалізм» в «Kinonia»; «Колхіда» в «Elefteros Typos», 29 липня; 4 статті французькою мовою в «Le Messanger d'Athènes» — 29, 30, 31 липня і 1/14 серпня; замітки грецьких газет «Acropolis» і «Astrapi» щодо статті голови місії «Росія та Царьгород», 25 травня; замітка газети «Elefteros Typos» з приводу заяви князя Голіцина щодо статті голови місії «Росія та Царьгород», 25 травня; замітки «Kinonia» від 25 червня та «Nea Ellas» від 27 червня на статтю голови місії «Соціалізм і Більшовизм».

3) *інформації, що з'явилися в грецькій пресі під впливом діяльності місії загальні*: нота Паризької делегації від 30 травня (газета «Patris», 9/22 червня); нота Міністра закордонних справ УНР Марголіна Директорові російських справ при Міністерстві закордонних справ Великобританії (газета «Astir», 28/11 червня). *Щодо війни з більшовиками*: «Бої біля Києва» («Nea Ellas» від 25/9 липня з «L'Homme Libre»); «Про "вкраїнського" Прем'єр-міністра Раковського (з заяви в "Temps" п. Шульгіна)» (часопис «Enosis» від 12/25 травня;

про захоплення Одеси Григор'євим («Astir», 6/19 липня з «L'Homme Libre»). *Щодо відношення України до Колчака та Денікіна*: про вбивство голови Кубанської ради Рябовола («Nea Ellas», 16/29 липня); про неможливість співробітництва національних військ з Денікіним («Nea Ellas», 25/9 серпня з «Temps»); заява генерала Драгомірова («Nea Ellas», 25/9 серпня з «L'Humanité»); про поїздку американського посла Моріса до Омська («Astir» 2/15 серпня). *Щодо війни з поляками в Східній Галичині*: «Nea Ellas», 26/9 липня з англійських часописів та 23/10 липня з «Nieuwe Rotterdamsche Courant»; «Astir», 6/19 липня з «Bund» № 279; резюме листа заступника голови української делегації у Парижі доктора В. Панейка Прем'єр-міністру Франції Ж. Клемансо в «Nea Ellas», 9/22 липня; стаття «Становище на Україні» з інтерв'ю посла пана Василька в «Journal de Genève» («Nea Ellas», 20/2 серпня; заява голови української делегації у Парижі Г. Сидоренка в «Temps», опублікована в «Nea Ellas» 25/7 червня; Постанова Ради Східної Галичини в «Elefteros Typos», 15 серпня; Постанова міжнародного соціалістичного з'їзду в Люцерні в «Elefteros Typos» і «Astir», 2/15 червня; про приїзд у Кам'янець французької місії «Elefteros Typos» і «Astir», 2/15 червня з «Petit Parisien»).

Ф. Матушевський, ознайомившись з грецькими часописами, повідомляв МЗС, що соціалістична преса в особі двох таких органів, як «Rizospastis» і «Kinonia», зайняла непримиренну позицію щодо української місії, оскільки за своїми поглядами підтримували більшовизм і його війну проти УНР. Разом з тим відзначив, що ця преса представляє невелику частину робітників Афін і Пірею і не має значного впливу на громадськість. Щодо інших ліберальних (урядових), консервативних (роялістських) та незалежних газет, то Матушевський вважав їх загалом прихильними до української місії, за виключенням тих часописів, які залежали від чужоземних та колишніх російських місій, що виступали проти незалежності України.

Федір Павлович звернув увагу на особливості місцевої преси та деякі аспекти взаємовідносин з нею української місії. Афінські газети, за його спостереженнями, переважно не були органами певних політичних кіл, а відбивали лише позиції директорів або видавців. Цим і пояснювалася значна їх кількість — до 30 щоденних, а також інформативна упередженість. На жаль, місія не мала жодної можливості підтримувати оперативні зв'язки зі своїм Міністерством і іншими місіями, а тому отримувала відомості здебільшого через європейську пресу. Матушевський зустрів значні перешкоди для розміщення у місцевій пресі повідомлень про наші національні справи. Заважала цензура під час військового стану у Греції, який був оголошений за місяць після прибуття місії. З огляду на такі обставини місцева преса повинна була «прислухатися до голосу Антанти» [7, арк. 196]. Саме цими особливостями голова місії пояснював той факт, що йо-

го стаття про події в Галичині, а також інші інформації про Західну Українську Республіку і режим поляків у ній так і не змогли побачити світ у Греції.

Влітку 1919 року з ініціативи архимандрита місцевої посольської російської місії почала виходити «Русская газета», яка стала рупором пропаганди ідеї єдиної Росії. Але, як зазначав Ф. Матушевський, «жодного успіху й впливу газета не має, починає завмирати і через короткий час вмере» [2, с. 334].

Загалом, на думку Матушевського, місія крок за кроком завойовувала певні позиції в інформаційному просторі, намагаючись використати для цього будь-яку нагоду, і набула симпатії преси і суспільства. Рішучим моментом для зміни думок людей і грецького уряду він сам вважав появу кількох редакційних нотаток про Україну в найбільш впливових органах преси. Особливо резонансною стала стаття голови місії «Росія й Царьгород» в газеті «Eleftheros Typos» від 25 травня щодо виступу колишнього Міністра закордонних справ царської Росії С. Сазонова і публіциста-панслависта О. Брянчанінова про мандату Росії на Константинополь. Цю статтю відзначила майже вся незалежна преса, що викликало велике незадоволення представника колишньої російської амбасад.

Розглядаючи співпрацю із засобами масової інформації як найдієвіший засіб впливу на громадську думку, Матушевський повідомляв МЗС, що місія вже обмірковує справу про видання власного спеціального органу для оборони національної справи. Але цю ідею Федору Павловичу Матушевському не довелося реалізувати: 21 жовтня 1919 року після тривалої хвороби перший український дипломат у Греції пішов з життя. Місцеві часописи відгукнулися на цю трагічну подію щирими словами співчуття.

Тимчасове виконання обов'язків голови місії прийняв Модест Пилипович Левицький, який активно продовжив інформаційну боротьбу [8, арк. 7 зв.]. Він уважно відстежував політичні настрої греків, реакції на події у світі, зокрема їхнє ставлення до Росії. На його думку, багато чого змінилося на користь України — інтерес до неї поступово зростав, тоді як престиж «єдиної неділимої», з його погляду, почав падати. Цьому сприяли і нетактовні вислови офіційних осіб Росії щодо своїх апетитів на Понт і Царьгород, і насильницька мобілізація греків Маріуполя, Новоросійська та інших причорноморських міст до Добровольчої армії Денікіна. Чимало було й суб'єктивних причин. Так, Афіни стали притулком для багатьох біженців та емігрантів з Росії: тут осіли дезертири з денікінської армії, російські монархісти, просто авантюристи, які набули сумнівної слави «ресторанних героїв» і аж ніяк не викликали симпатій у грецької громадськості.

Перебуваючи в епіцентрі інтриг з боку російської амбасад, Левицький намагався додержуватися позиції витримки і формування

позитивного сприйняття українців різними верствами грецького суспільства. Він налагоджував особисті зв'язки і прислуховувався до порад греків, зокрема у справі поліпшення інформаційної діяльності. Саме греки порадили йому видавати не політичний бюлетень, а літературно-наукове «Revue» з політичним відділом.

Уважно проаналізувавши грецьку пресу, Левицький дійшов висновку, що з 47 афінських газет і журналів тільки 3-4 не продають себе майже одверто всякому, хто платить, і що їх мало хто й читав. Отже, необхідно було створити часопис, який знайшов би собі читачів серед інтелігенції, депутатів, парламенту, урядовців.

Незабаром в Афінах запрацювало власне пресове бюро, яке почало надавати місцевим газетам інформації про Україну двічі-тричі на тиждень. На думку Левицького, грецькі часописи їх дуже цінували, «бо брехні в них нема, і самі бігають за ними до нас». Крім того, місія підготувала довгоочікуваний «Греко-Український Вісник» («Revue Greko-Ukrainienne»), про що так мріяв Ф. Матушевський. Наприкінці 1919 року вийшло перших два номери [9, арк. 93, 107]. Левицькому вдалося заручитися підтримкою відомого історика і політичного діяча, професора Афінського університету Павлоса Каролідіса (Карлоглу), який подав у перший номер свою ґрунтовну статтю. Також надав свої твори для публікації Леонідас Павлідіс — один з найталановитіших молодих грецьких письменників. Попри гострі фінансові проблеми, майже чотири місяці «Вісник» вдавалося публікувати [9, арк. 37].

14 квітня 1920 року до Левицького звернувся з приватним листом з Берліна уповноважений «Українського видавництва у Катеринославі» і співробітник Всеукраїнського Кооперативно-Видавничого Союзу «Книгоспілка» Євген Вировий [4, арк. 83–84]. Влітку 1919 року йому довелося тривалий час перебувати за межами України через польський наступ на Галичину. Маючи трохи грошей, він інвестував їх у видання популярної історичної белетристики: 14 книжок для дітей побачили світ у Відні. Згодом справу довелося перенести до Німеччини з метою відновити роботу в Ляйпцигу. Вировий висловлював думку, що добре було б зібрати за кордоном по 1-2 примірникам найкращих творів світової дитячої літератури, усе перекласти, видати й привезти згодом на Україну. Тому звернувся до Левицького із пропозицією взяти участь у серії «Бібліотека “Гостинці з чужини”» і дати кілька своїх праць, бажано белетристики, казок і книжок «характеру розумних розваг» [4, арк. 84].

Архів газетних публікацій, що відклався у діловодстві української місії, дає уявлення про те, наскільки Грецію цікавила Україна, що саме греки знали про події на сході, як висвітлювалися міжнародні події та якою була позиція країн Європи щодо долі України. З іншого боку, грецькі часописи стали полем політичних баталій між прихильниками та противниками незалежної України.

Що ж відбувалося на Україні від середини 1919-го до середини 1920 року і які події привертали увагу грецької преси?

У червні 1919 року Українська галицька армія під командуванням генерала М. Омеляновича-Павленка під натиском польської армії відійшла на кордон зі Східною Україною — до Збруча. Генерал вирішив з'єднатися з Дієвою армією УНР. Об'єднавшись, Галицька та Дієва армії у липні 1919 року розпочали спільний антибільшовицький похід на Київ. Але під Києвом зустрілися зі ще однією російською армією — білогвардійцями генерала А. Денікіна, який очолював збройні сили Півдня Росії.

Восени 1919 року Галицька армія та Дієва армія УНР були змушені вести війну на три фронти: проти червоних, білогвардійців та нейтрально-ворожих поляків. На початку грудня 1919-го Омелянович-Павленко став командувачем Армії УНР. Українські війська потерпали від страшної епідемії тифу. Утримати українців разом вже не було можливості. Галицька армія, щоб врятувати вояків, пішла на згоду з білогвардійцями. Дієва ж армія УНР опинилася в облозі під містечком Чудновим (тепер у Житомирській області), воюючи одна і проти більшовиків, і проти білогвардійців — та територія увійшла в історію під назвою «трикутник смерті». Командування військ УНР мало зробити вибір — продовжувати нерівну боротьбу на два фронти або об'єднатися з Галицькою армією і піти на компроміс з більшовиками. Дехто пішов на співпрацю з білими або більшовиками. Головний отаман Симон Петлюра та більшість політичного проводу УНР обрали третій варіант — перейшли на польську територію та інтернувалися.

Командувач Дієвої армії УНР В. Н. Тютюнник разом з генералом М. Омеляновичем-Павленком вирішили продовжувати боротьбу — переформувати армію у партизанські об'єднання, здійснити рейд українською територією через білих та червоних і навесні підняти повстання. 6 грудня 1919 року почався Зимовий похід п'яти тисяч бійців УНР, очолюваних Омеляновичем-Павленком, який замінив хворого на тиф Тютюнника на посаді командарма Армії УНР. У наступі на Київ їм вдалося прорвати фронт білих і вийти на Київщину, де бійці відпочили і були готові для подальшої боротьби. У лютому 1920 року почалися тяжкі бої з Червоною армією, яка тоді вже відтіснила білих на південь.

7 лютого Денікін здав Одесу більшовикам і подався до Криму. Тим часом у Варшаві С. Петлюра уклав із польським урядом мирну угоду, яка передбачала створити польсько-український військовий союз проти радянської Росії. Поблизу Кам'янця-Подільського та в Бресті-Литовському почали формувати нові українські дивізії. Армія УНР на чолі з Омеляновичем-Павленком за шість місяців Зимового походу пройшла 2500 км, 6 травня 1920 року перетнула лінію радянських військ і з'єдналася з польсько-українським фронтом.

Ось таким був перебіг подій, який знайшов яскраве відображення на сторінках грецьких газет. Воно не завжди відповідало дійсності, але свідчило про інтерес громадськості до ситуації на сході.

У нотатці «Петлюра у Варшаві» у «Nea Ellas» від 24 грудня 1919 — 5 січня 1920 року зазначалося: «Париж, 22 грудня, преса пише, що генерал Петлюра знаходиться у Варшаві у довгих переговорах з главою Польської держави генералом Пілсудським» [10, арк. 82].

«Elefteros Typos» від 24 грудня 1919 — 5 січня 1920 року у статті «Романовський проти Денікіна» інформувала читачів про розвал і невдачі антибільшовицької армії, відсторонення Денікіна від керівництва Добровольчими військами. Через чотири дні, 9 січня 1920 року, часопис цитував репортаж з «Nea Astrapi» про те, що Денікін і його уряд скинуті, а правління взяв у свої руки «Союз Відродження Росії» з генералом Романовським» [10, арк. 82]. Насправді ж інформація не відповідала дійсності. Тільки 22 березня — 4 квітня 1920 року А. Денікіна на посту головнокомандувача збройних сил Півдня Росії замінив генерал П. Врангель. Того ж дня Денікін разом зі своїм соратником, колишнім начальником штабу Добровольчої армії генералом І. Романовським відбув на англійському лінійному кораблі з Феодосії до Константинополя. По прибутті сталася трагедія — вранці 5 квітня 1920 року генерал Романовський був застрелений у будинку російського посольства у Константинополі поручиком М. Харузінін — членом таємної монархічної організації, який вважав Романовського масоном і головним винуватцем поразки Білої армії [11].

«Nea Astrapi» від 24 грудня 1919 — 6 січня 1920 року в статті «Українське питання» інформувала, що вся південно-західна Україна спустошена і там знаходиться тільки невелика армія українців. Білшовики не захопили Одесу, оскільки хочуть домовитися з українцями з питання визнання автономії України. Телеграма римського кореспондента сповіщала про підписаний договір між англійським урядом і Кавказькою Федерацією Грузії, згідно з яким англійці нададуть підтримку ідеї незалежності [10, арк. 81].

«Valkanikos Tahydromos» повідомляв 25 січня — 7 лютого 1920 року, що регулярна радянська Українська армія зайняла Одесу і порт [10, арк. 38].

Одним з гострих питань для дискусій та обговорень громадськості у Греції на початку 1920 року стало становище євреїв на території колишньої Російської імперії. 9/22 лютого 1920 року газета «Nea Ellas» розмістила статті професора Познанського університету (Польща) Р. Ганжунека «Хто винен у російському більшовизмі?» і «Політична автономія євреїв у Польщі, Україні і Росії» [10, арк. 19–20, 22–23]. По суті це було відкрите звернення до депутата грецького парламенту Кофінаса, який звинуватив поляків у єврейських погромах (дослівно — «поляки перерізали усіх євреїв»). Професор Ганжунек

дорікав депутатаві за необ'єктивність і за те, що інформацію щодо євреїв Кофінас узяв із упередженої французької преси. Тоді як Ганжунек користувався пресою німецькою і польською, зокрема варшавською робітничою єврейською газетою. Остання публікувала листи євреїв — арештантів мінської в'язниці з описанням жахів тюремного перебування. На думку Ганжунека, ці листи поклали початок антипольським настроям у Європі — поляків стали називати не інакше, як «варварами». Однак, стверджував Ганжунек, прізвищ авторів тих листів у списку в'язнів насправді не виявилось. Це привело його до висновку, що штучно загострюване єврейське питання стало однією з козирних карт у європейській політиці. Він стверджував, що антипольські публікації виходять з Центру єврейської комісії у Берліні і оприлюднюються у німецьких газетах, власниками яких є євреї — таким чином німецький уряд має вірного союзника проти Польщі.

Газета інформувала читачів, що виступ професора Ганжунека справив украї негативне враження на парламент Греції: депутати зробили заяву про те, що «грецький народ підтримує євреїв більше, ніж будь-який інший народ світу» [10, арк. 23].

Грецька газета «Valkanikos Tahydromos» у № 725 від 25 березня — 7 квітня 1920 року передрукувала з «Journal de Genève» від 8 лютого того ж року матеріал під назвою «Н ФРІКН ТОУ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΖΜΟΥ» («Жах більшовизму») про події на українських теренах, зокрема у місті Кам'янець-Подільському, де на той час перебував уряд УНР [10, арк. 56]. Отже, Україна у лютому 1920-го очима іноземця.

Автор (ім'я не зазначене) починає із зауваження, що народ Європи, читаючи у пресі коротенькі нотатки про Україну, не може собі навіть уявити увесь жах пореволюційного і повоєнного існування українців. Журналіст акцентував увагу читачів на тих сторонах життя, що вразили його найбільше: відносини між містом і селом, голод, сільськогосподарська розруха, стан освіти.

Читачі дізналися, що в Україні далеко до миру — адже там міста воюють з селами. У містах цілком зруйнована транспортна система, це зупинило розвиток торгівлі і промисловості, робітники і службовці «вийшли на дороги», тобто стали жебраками. Жителі міст не можуть платити селянам грошей за хліб. Під час червоного терору більшовики вбили у Києві 30 тисяч людей, в Одесі — 20 тисяч. Голод... Лікарні зачинені, працюють лише хірургічні відділення і морги. У Києві, Одесі, Москві і Петербурзі з'явилися велетенські цвинтарі. Автор гірко іронізує, що всі правила і революційні закони таки будуть працювати, адже незабаром їх вже нікому буде порушувати... Освіта у повному занепаді — середньої школи не існує, книжкові магазини зруйновані, бібліотеки і редакції закриті. Палива немає, тижнями діти не їдять гарячої їжі, а Одеський порт грабують — беруть усе

дерев'яне на паливо. Тиф, холеру та інші епідемії не лікують через відсутність медичних препаратів, навіть елементарного дусту. Немає світла — ніч триває взимку по 15 годин. Люди без одягу та взуття, а ціни на них жахливі: пара черевиків у Кам'янці-Подільському коштує 7–12 тис. карбованців, верхній одяг — 100 тисяч (у 1919-му — 40–50 тис.).

Автор зробив висновок, що народ негативно ставиться і до більшовиків, і до Денікіна, і до всіх, хто мав при собі зброю. Адже озброєні люди відбирали пшеницю, до того ж у них, крім зброї, нічого не було на обмін — ні палива, ні солі, ні ліків, ні взуття. Всі дуже виснажені і втомлені від нескінченної війни.

Ось такою показав Греції Україну журналіст із Швейцарії. Стаття закінчувалася щирим побажанням: «Нехай торжествує спокій і порядок» [10, арк. 18].

Однак загроза епідемії тифу, малярії, холери, дизентерії й дифтериту зі сходу викликала в Європі тривогу і страх. «Elefteros Typos» 1 лютого 1920 року опублікувала телеграму лондонського кореспондента «Тиф розповсюджується у Східній Європі», яка інформувала читачів про звернення С. Петлюри до Міністра громадських робіт Польщі по допомогу. Петлюра змалював украї тяжке становище — майже вся його армія хвора. На жаль, міністр не мав можливості допомогти, оскільки епідемія почала поширюватися вже й у Польщі, де зареєстрували 5 тисяч випадків. Це свідчило про реальну загрозу для всієї Європи [10, арк. 40]. Тему продовжувала газета «Embros» інформацією про те, що у Пірейському порту видано циркуляр про сувору заборону капітанам кораблів приймати на борт підданих Росії — з метою запобігання епідемії [10, арк. 40].

Газета «Acropolis» від 25 січня — 7 лютого 1920 року була в сполах у статті «Епідемії в Україні». Посилаючись на празький часопис «Tzeske Slovo» («Чеське слово»), де була опублікована телеграма Міністерства праці України про величезну кількість хворих чумою і малярією, «Acropolis» застерігав: уся Європа під загрозою! [10, арк. 38].

В архіві дипломатичної місії збереглася низка документів про роль українських жінок у справі інформування світової громадськості про жахливий медично-санітарний стан на Україні у 1919 — на початку 1920 року та намагання організувати допомогу Україні з Європи. Так, у часописі «Elefteros Typos» від 8/21 грудня 1919 року була опублікована відозва до жінок усіх народів із закликком звернутися до своїх урядів і вимагати скасування жорсткої заборони на надання Україні ліків і медичного матеріалу [10, арк. 97].

Певний резонанс викликало і Звернення Українського жіночого комітету під красномовною назвою: «До матерів, жінок, дочок усіх народів, яким не чуже терпіння, із гарячим зазивом про надання по-

мочі прибитій цим страшним горем країні» [12, арк. 6]. Наводилася жахлива статистика з видання члена Інтернаціонального Червоного Хреста майора Ледерея: в жовтні 1919 року 30% української армії була хворою на плямистий тиф, а 90% — поворотний. У Подільській губернії з 4 мільйонами мешканців у жовтні захворіло на тиф 140 тисяч [12, арк. 6]. У Галичині епідемія поширювалася нечуваними темпами. З 1 листопада до 6 грудня 1919 року урядом було зареєстровано 22 583 випадків тифу. Таке вкрай тяжке становище склалося через те, що Україна, а особливо західна її частина, була весь час тереном війни, де переміщувалися марші чужих і союзних військ з численними реквізіціями. Табори інтернованих польською владою цивільних і військовополонених українців стали жахливими розсадниками епідемічних недугів. Один лікар припадав на 20–30 тисяч мешканців, не було ліків, одягу, предметів щоденного вжитку. Комітет привертав увагу світу до того факту, що «цілий край є одним великим побоєвищем, по якому блукають сотні бездомних калік і осиротілих...» [12, арк. 7]. Звернення українок дійшло до жінок Греції через дипломатичну місію та публікацію у грецьких часописах [4, арк. 236–237а].

Тим часом питання майбутнього України і можливі політичні сценарії на сході продовжували залишатися у фокусі уваги афінської преси.

«Politia» 17 лютого — 1 березня 1920 року розмістила інформацію під назвою «Альянс хоче визнати Україну. А чого хоче Ленін?» [10, арк. 14, 18]. Мова йшла про те, що Англія і Італія не заперечували, щоб більшовицький уряд визнав Українську Республіку, але Ленін бачить Україну виключно у складі Росії. Тему продовжувала «Le Messanger d'Athènes»: газета інформувала 19 лютого — 3 березня 1920 року своїх читачів про політику більшовиків в Україні у руслі імперіалістичної політики царату у статті під красномовною назвою «Les Bolcheviks Continueurs De L'Imperialisme Tsariste» («Більшовики — продовжувачі царського імперіалізму») [10, арк. 12].

Серед численних драматичних новин і стислих інформацій особливе місце займають матеріали гострих дискусій щодо України, які час від часу зав'язувалися на сторінках грецьких газет. 2 (15) лютого 1920 року в афінській газеті «Politia» з'явилася стаття під назвою «Більшовизм, Схід і Еллінізм» [10, арк. 47–48 зв., 58]. Автор, Іон Драгуміс, був професійним дипломатом, випускником юридичного факультету Афінського університету, сином Міністра закордонних справ Стефаноса Драгуміса, онуком грецького революціонера і члена товариства «Філікі Етерія». Працював у Міністерстві закордонних справ, у 1901 році — консулом Греції в Італії і Швейцарії, в 1902 — віце-консулом і м. Бітола (Македонія). У 1907 році він перебував у Константинополі і разом з греками — членами парламенту Туреччини

видавав журнал «Політичний огляд». У 1910–1912 роках брав участь у Балканських війнах і був удостоєний честі підняти грецький прапор над звільненими Салоніками. На початку Першої світової війни І. Драгуміса було призначено послом Греції в Росії і він перебував у Санкт-Петербурзі. У 1915 році вийшов у відставку, але не полишав участі у політичному житті країни. Він не підтримував Е. Венізелоса і гостро критикував його діяльність на посаді Прем'єр-міністра. У 1920 році у столичному грецькому часописі «Kathimerini» вийшла одна з антивенізелівських статей, яка коштувала йому життя: 31 липня 1920 року він був заарештований та розстріляний у військових казармах району Абелокіпі. Незадовго до трагічного кінця Драгуміс намагався розібратися у причинах успіхів більшовиків на теренах колишньої Російської імперії та перипетіях міжнародної дипломатії.

Він писав, що режим, утворений в Росії диктатурою селян і робітників, «завівся» нині і в тих областях, які раніше контролювали білі армії Юденича, Денікіна і Колчака. Зазначав, що у змаганнях між червоними і білими перемогла не так Червона армія, як більшовицька ідея. Держави Антанти зрозуміли, що їхні дворічні зусилля перемогти радянську Росію неоголошеною війною не зламали завзяття російських селян і робітників. Намагання західних держав локалізувати більшовизм і замкнути його в залізне коло «підняттям сусідніх країн на війну проти радянської Росії» або ж утворити «санітарний кордон» навколо революційної держави не справилися перед цупким завзяттям революціонерів... [10, арк. 48]. Отже, Драгуміс зробив висновок, що перемога більшовизму сталася не через військову силу рад, а в результаті сили ідеології більшовизму.

На цю статтю відгукнувся секретар української місії П. Ламбріонідіс на сторінках «Elefteros Tyros» у дописі «Загроза більшовизму?» [10, арк. 66–70], де автор зазначав насамперед, що для росіян ця ідеологія є тотожною ідеології націоналізму і що Драгуміс не розуміє суті принципів більшовизму, демонструє свою елементарну неозбізаність щодо воєнних подій в Україні. Ламбріонідіс запропонував грецькому читачеві своє бачення ситуації.

Він вважав, що більшовики перемогли білих виключно тому, що мали перевагу в умінні воювати. Ні Колчак, ні Юденич не могли отримати перемогу через нечисленність своїх військ у порівнянні з червоними.

Висновки автора зводилися до того, що: перемога більшовиків була не воєнною, а перемогою їхніх принципів. Але ж чим, як не українським фактором можна пояснити те, що Денікін дійшов аж до Києва, а потім так швидко впав? Також помилково вважати, що Антанта палко підтримувала антибільшовицькі сили. Навпаки, через Антанту українська нація змушена була піти на найстрашніші поневіряння.

Український народ добився того, що завадив плану більшовиків — вимотав Червону армію так, що вона ледве не загинула.

Підбиваючи підсумки дискусії з Драгумісом, Ламбріонідіс звернув увагу грецької громадськості на те, що серед пригноблених націй Московії перше місце займає саме Україна і після розгрому Денікіна тільки Україна залишається нескореною на bastіонах боротьби з більшовиками. Представник української місії закінчив гострим запитанням, адресованим прогресивній громадськості світу: з того моменту, коли були визволені народи Туреччини і колишньої імперії Габсбургів, а право Польщі на незалежне життя було визнане усім світом, — чи можна сподіватися, щоб і до українців поставитися так само справедливо?

Для інформування грецької громадськості М. Левицький підготував статтю французькою і грецькою мовами під назвою «Останній акт української трагедії». Варто навести основні положення статті для розуміння всього комплексу жахливих внутрішніх і зовнішніх обставин існування України у той час [4, арк. 225–229]. Ось погляд українського політика і патріота, який бачив увесь трагізм ситуації і продовжував відстоювати ідею незалежності силою пера.

Автор зазначив, що Україна вступає в новий акт своєї кривавої трагедії. «Добровольча» армія Денікіна розбита і розпорошена, з одного боку, повстанцями з українських селян і населення Кубані та Кавказу, з іншого — новим наступом Червоної армії радянської Росії. Енергія підтримка авантюри генерала Денікіна, останнього з борців за реставрацію старого ладу «єдиної неділимої» Росії, з боку держав Антанти закінчилася поразкою. Цю невдачу передбачала і пророкувала справжня демократія Європи, невідкуплена преса, про неї попереджали Мирову конференцію у своїх численних нотах і протестах представники народів колишньої Російської імперії, що з героїзмом обороняли свою свободу і незалежність.

Однак бажаного миру на сході Європи так і не досягнуто. Проголошений принцип Вільсона щодо права народів на самовизначення так і не було реалізовано щодо України. Фатальною помилкою Левицький вважав рішення великих країн розірвати живе тіло українського народу і віддати Східну Галичину «Великій Польщі». Україна поділена всупереч усім принципам демократії, обезкровлена і зруйнована вже шостим для неї роком війни. Вмираючи від хвороб через «санітарну» блокаду, вона позбулася свого найгіршого ворога — реакційного московського імперіалізму, але постала перед іншим ворогом — більшовицьким московським імперіалізмом.

Чи буде цей акт для неї останнім у цій кривавій трагедії? Попри жахливу реальність, на це питання український дипломат відповів усе ж таки з надією: «Минуть два люті місяці зими і перед початком польових робіт український мужик під приводом свого улюбленого

ідеолога Петлюри змете нав'язану йому насильно диктатуру пролетаріату; йому вже не буде стояти впоперек дороги Денікін з його танками і аніонами, а можливо що допоможуть йому кавказці, Кубань, Білорусь, Литва, які так само, як і він, хочуть жити вільно, нарівні з іншими народами світу...» [4, арк. 225–229].

Надзвичайна дипломатична місія УНР у Греції завершила свою діяльність наприкінці 1920 року у зв'язку з поразкою Директорії. Упродовж двох років їй довелося діяти в умовах міжнародної ізоляції України, складної внутрішньої ситуації в Греції, активної протидії політичних опонентів та відсутності належного фінансування. Однак патріотизм та відповідальність керівників місії дозволили досягти певних позитивних результатів. Серед різноманітних напрямів їхньої діяльності слід відзначити налагодження контактів у Греції з представниками політичних партій, релігійних, наукових та культурних установ, дипломатичними органами інших країн, співпрацю з жіночими організаціями та Червоним Хрестом, надання допомоги біженцям, вивчення перспектив економічних та культурних зв'язків між двома країнами та ін. Але особливо важливим, власне, пріоритетним напрямом у справі донесення світові правди про Українську Народну Республіку стала інформаційна робота місії. Підготовка і розповсюдження Ф. Матушевським «Меморандуму, поданого Еллінському Королівському урядові Надзвичайною Дипломатичною Місією Української демократичної республіки», організація власного прес-біро і видання «Греко-Українського Вісника», вивчення особливостей місцевої преси, активна участь українських дипломатів у політичних дискусіях на сторінках грецьких часописів стали однією з яскравих сторінок діяльності місії. Завдяки цьому грецька громадськість почала краще розуміти події на сході та місце УНР у міжнародній спільноті. Про це свідчать численні публікації у грецькій пресі та засобах масової інформації інших країн, що мали обіг в Афінах. Загалом органи іноземної преси, незалежно від партійних і політичних уподобань, демонстрували пильну увагу до долі України. Вони систематично висвітлювали й аналізували перебіг подій на теренах нашої країни, розстановку класових сил, позиції політиків тощо. Українські дипломати використовували сторінки часописів для висвітлення цілей національно-визвольних змагань, внутрішньої і зовнішньої політики УНР, позиції українських лідерів, дискусій з опонентами. Співпраця із засобами масової інформації була чи не найсильнішою стороною діяльності дипломатичної місії УНР у Греції, і саме цей напрямок її роботи можна вважати найбільш успішним. Архів місії, зокрема зібрання газетних публікацій афінських часописів, є важливим історичним джерелом з історії національно-визвольних змагань періоду Директорії УНР.

1. ЦДАВО України (м. Київ). — Ф. 4441 (Надзвичайна Дипломатична місія Української Народної Республіки в Греції. 1919–1920 рр.). — Оп. 1. — Спр. 29 (Щоденник голови місії Ф. Матушевського, листування його з сином Юрієм Матушевським. 20 січня 1919 р. — 19 квітня 1920 р.). — 119 арк.
2. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1918–1924 рр.): документи і матеріали / упоряд. док.: Андрієвська Л.В. [та ін.]; редкол.: К.І. Грищенко (голова) [та ін.]. — К.: Вид-во гуманіт. л-ри, 2010. — С. 346–347.
3. Данilenko В., Миронець Н. Надзвичайна дипломатична місія УНР у Греції (1919–1920 рр.). — Кам'янець-Подільський, 2006. — С. 94–106.
4. ЦДАВО України (м. Київ). — Ф. 4441 (Надзвичайна Дипломатична місія Української Народної Республіки в Греції. 1919–1920 рр.). — Оп. 1. — Спр. 4 (Циркуляр, ноти, відозви, розпорядження, бюлетені МЗС, посольств і дипломатичних місій за кордоном про стратегічне, політичне і внутрішнє становище на Україні, відгуки на це української закордонної преси; про протест до Радянського уряду, який виступив від імені України з мирними пропозиціями, листування з МЗС, посольствами про їх діяльність, протоколи засідань Карлсбадської наради тощо. 25 вересня 1919 р. — 14 липня 1920 р.). — 247 арк.
5. Там само. — Спр. 9 (Листування з МЗС, НДМ УНР про відношення Англії, Франції і Америки та інших держав до УНР, про внутрішнє становище в Греції, план міроприємств Міністерства здоров'я і опікування, про медично-санітарне становище на Україні. 15 лютого — 29 вересня 1920 р.). — 90 арк.
6. Там само. — Спр. 7 (Листи Петлюри, Мазепи, Левицького до послів та місії УНР про посилення їх діяльності на користь УНР, про початок формування військ УНР на території Польщі, Румунії, і початок їх дій на Україні. Доповідь військового радника Паризької делегації УНР, промова французького депутата в парламенті про визначення самостійної України. 26 березня 1919 р. — 15 червня 1920 р.). — 65 арк.
7. Там само. — Спр. 8 (Листування з МЗС про діяльність місії, призначення і переміщення працівників місії, виплату утримання, фінансовий стан місії і питання про її існування, смерть голови місії Матушевського тощо. Січень–грудень 1919 р.). — 310 арк. Назви деяких грецьких газет у статті подаються так, як це зазначено в документах — в англійській і українській транслітерації з перекладом на українську мову.
8. Там само. — Спр. 2 (Книга наказів місії. 20 січня 1919 — 23 квітня 1920 р.). — 13 арк.
9. Там само. — Спр. 10 (Повідомлення газети «Патріс» про з'їзд духовенства в Афінах, смерть голови місії в Греції Матушевського. Листування з головою місії УНР в Римі з фінансових питань, МЗС про загублений дипломатичний паспорт членом місії Гриневичем. 1 січня–19 квітня 1920 р.). — 113 арк.
10. Там само. — Спр. 11 (Статті, повідомлення та вирізки статей з грецької преси про становище на Україні. 1919–1920 рр.). — 111 арк.
11. Залесский К.А. Кто был кто в первой мировой войне. Биографический энциклопедический словарь. — Москва, 2003.
12. ЦДАВО України (м. Київ). — Ф. 4441. — Оп. 1. — Спр. 5 (Ноти, відозви, розпорядження, інформації МЗС, посольств, дипломатичних місій УНР за кордоном про стратегічне і політичне становище на Україні й листування з ними з цього приводу. 13 січня 1920 р. — 16 березня 1920 р.). — 203 арк.

Lilia BILOUSOVA,

Director Deputy of the State Archive of Odesa Oblast,

PhD in Historical Sciences

**EXTRAORDINARY DIPLOMATIC MISSION OF THE UPR IN GREECE:
INFORMATION WAR FOR UKRAINE IN THE ATHENS PRESS
(1919–1920)**

The article deals with the information activities of the Extraordinary Diplomatic Mission of UNR in Greece in 1919-1920, which is reflected in the media. Numerous articles about Ukraine were published in the pages of Greek, English, French, Swiss, Czech and other newspapers and magazines which were issued or circulated in Athens.

Authors of foreign periodicals reflected conflicting views of their governments and various political forces on the independence of Ukraine. Taking call time, Ukrainian diplomats F. P. Matushevskiy, M. P. Levitsky, L. P. Lambrionidis expanded active educational activities and made a great contribution to the objective informing the international public about economic, political and cultural potential of Ukraine in the European space.

Key words: articles, Extraordinary Diplomatic Mission of UNR in Greece, magazines, Ministry of Foreign Affairs, newspapers, Ukraine.

Андрій ВІТРЕНКО,
заступник Міністра культури України

ПРАВОВА ОСНОВА ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОБУДОВИ ВІДНОСИН УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З МЕНШИННИМИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИМИ СПІЛЬНОТАМИ

Соціально-політичні перетворення, які відбулися в Україні після здобуття державної незалежності, зумовили зростання національної свідомості нації, утвердження національних меншин як сталих структурних компонентів українського поліетнічного суспільства. Відповідно до Конституції України держава докладає зусиль у сприянні розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин України. Конституційні положення заклали правову базу забезпечення цього розвитку. Права національних меншин на культурне відродження, збереження та розвитку самобутності, традицій і звичаїв були закладені у державній етнонаціональній політиці на перших етапах її формування. Як результат, в Українській державі відкрилися нові перспективи для відродження етнічних спільнот, творення ними самобутнього етнокультурного життя в руслі духовного розвитку всього українського поліетнічного суспільства. Державна етнонаціональна політика — це система концептуальних програм, організаційних заходів у сфері етнонаціонального, етнокультурного та етнополітичного розвитку суспільства. Як будь-яка внутрішня політика, вона складається з двох сутнісних рівнів: теоретичного і практичного. Мета державної етнонаціональної політики — вільний соціально-економічний, культурний і духовний розвиток етнічних спільнот країни з урахуванням їх взаємних інтересів. Завдання — створення правових, економічних, політичних, інших передумов для цього¹.

Абсолютна більшість сучасних країн є поліетнічними, тому етнонаціональна політика має вирішувати проблему гармонійного співіснування титульного етносу та національних меншин, а також узгоджувати взаємовідносини останніх між собою². У цьому випадку не обійтися без чіткої регламентації прав меншинних етносуб'єктів, які забезпечуватимуть сприятливі умови для збереження їхньої самобутності, розвитку культури, мови, гармонійного співіснування між собою. З цього можна зробити висновок, що від того, як забезпечуються

і захищаються права всіх етноспільнот у тій чи тій державі, залежить мирне існування їх на території країни³.

Основоположним документом державної етнонаціональної політики є Декларація прав національностей України. Про те, що за його допомогою Україна зробила лише перші кроки у сфері забезпечення прав етноспільнот, свідчить тотальна невизначеність понятійного апарату⁴. Об'єктами етнонаціональної політики в ньому є народи, національності та національні групи без жодного чіткого розмежування. Зараз ці терміни в етнополітології вважаються остаточно застарілими. Більш сучасний термін — «національні меншини» фігурує в наступному документі — Законі України «Про національні меншини в Україні» 1992 року⁵. Ним була сформована законодавча база для розвитку національних меншин та забезпечення їхніх прав. На законодавчому рівні було визнано існування національних меншин в Україні та закріплені окремі положення, спрямовані на захист і забезпечення їх самотності й розвитку.

Загалом, до основних документів, які забезпечують реалізацію прав національних меншин, слід віднести: систему національних законодавчих актів; міжнародно-правові документи у цій сфері, підписані й ратифіковані Україною; підзаконні акти державних органів виконавчої влади; цільові галузеві програми духовного відродження національних меншин; державні органи загальної та спеціальної компетенції, відповідальні за реалізацію державної етнонаціональної політики; громадські організації національних меншин⁶.

Закон України «Про національні меншини в Україні» конкретизував положення Декларації прав національностей України і став наступним знаковим етапом побудови відносин держави з меншинними етнонаціональними спільнотами, які її населяють. Свого часу цей закон було визнано найпрогресивнішим та найдемократичнішим серед усіх аналогічних законодавчих актів країн СНД. Але потреба його вдосконалення постала вже давно.

Закон України «Про національні меншини в Україні» визначає національні меншини як групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Зазвичай у міжнародному законодавстві національні меншини розглядаються як група осіб, громадян певної держави, які за фактом існування цієї групи, за критерієм національної, етнічної належності підпадають під дію певних міжнародних, а також національних правил, стаючи об'єктами права і суб'єктами певних правовідносин. Меншини виявляють почуття етнічного самоусвідомлення та спільності між собою, як правило, є частиною етносу, який має національну державу за межами України.

Права національних меншин в Україні захищає закон не як колективної спільноти, а як індивідуума, що належить до них. «Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах, — йдеться у законі. — При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід’ємною частиною загально визнаних прав людини». До речі, Рамкова конвенція про захист національних меншин також захищає не колективні права меншин, а індивідуальні права осіб, які до них належать. Найбільш відомим документом, у якому закріплені колективні права етностпільнот, є Конвенція МОП № 169 «Про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах»⁷. Але саме з цієї причини її ратифікувала незначна кількість держав, на території яких проживають корінні народи. Країни побоюються, що вихід на арену суб’єктів колективних прав може спровокувати міжетнічні конфлікти та претензії інших етностпільнот на колективні преференції.

Наступним етапом законотворності у сфері етностпільнот політики стала Конституція України 1996 року. Вона продовжила втілення принципів державної етностпільнотної політики, закладених у попередніх актах. Зокрема, стаття 24 Основного Закону стверджує, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом: не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками⁸. Оскільки норми Конституції є нормами прямої дії, у зв’язку з їх порушенням жертви дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, можуть вимагати притягнення винних до відповідальності.

У Конституції фігурують такі визначення етностпільнот — «український народ», «українська нація», «корінні народи», «національні меншини». Основний Закон закладає політичне розуміння нації в Україні: розглядаючи всі національні меншини, що проживають на території України, як невід’ємну складову українського народу. Українська нація — є основоположною, формотворчою частиною українського народу. Національним меншинам Конституція гарантує розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності для меншин так, як і для української нації.

Демократичну етностпільнотну політику можна визначити як мистецтво адекватно усвідомлювати виклики часу і відповідно реагувати в інтересах поступального та прогресивного розвитку українського поліетнічного суспільства. Однак реалізація державної етностпільнотної політики — це не завжди сприяння природному перебігові проце-

сів етногенезу етнічних компонентів суспільства, а й їх коригування, узгодження етнонаціональних інтересів, регулювання етнічного життя у найрізноманітніших його виявах, урахування етнонаціонального фактора в усіх сферах соціального буття. В центрі державної етнонаціональної політики — потреби розвитку людини і колективу як етнічної одиниці. Вона органічно пов'язана з економічною політикою, має максимально враховувати особливості демографічної поведінки різних етнічних спільнот, екологічну ситуацію на території їх розселення, міграційні процеси тощо⁹.

На практиці в питаннях захисту прав та інтересів національних спільнот Міністерство культури України, як уповноважений центральний орган виконавчої влади, повсякчас перебуває у взаємодії із громадськими організаціями національних меншин та залучає їх до вироблення управлінських рішень. Ця взаємодія має різні формати:

1. Діяльність консультативно-дорадчих органів (громадські та експертні ради, робочі групи тощо). Так, при Міністерстві культури України діє Громадська рада, до складу якої входить 120 представників інститутів громадянського суспільства, з них 24 — представники громадських організацій національних меншин. Дієвим робочим органом Громадської ради є Комісія з питань міжнаціональних відносин. Формою її роботи є засідання, що проводяться раз на квартал. За період з січня по вересень відбулося 5 засідань Комісії (2 у березні, по одному у квітні, червні та вересні).

Необхідно відзначити, що взаємодія Мінкультури з Комісією є надзвичайно продуктивною. Як приклад, можемо назвати взаємодію Мінкультури та Комісії і привернення уваги широкого загалу громадськості до резонансної події, що мала місце у березні 2015 року в Одеській області, — це проголошення т.зв. «Народної Ради Бессарабії». Щодо цього факту Комісія прийняла та оприлюднила на сайті Мінкультури та в Інтернеті Заяву, в якій рішуче засуджено будь-які сепаратистські настрої, заяви та дії, спрямовані на порушення територіальної цілісності України, і від імені етнонаціональних спільнот заявлено про наміри розвивати та поглиблювати культурний і гуманітарний діалог шляхом побудови сталих відносин на засадах порозуміння, партнерства і співробітництва з органами державної влади та місцевого самоврядування згідно з принципами міжнародного та національного законодавства і зростаючого націоналізму.

2. Дієвою формою роботи, що дозволяє оперативнo реагувати та вирішувати проблеми національних меншин, є проведення безпосередніх робочих зустрічей з лідерами та активістами громадських організацій (ГО) національних меншин.

Цього року відбулося близько 30 зустрічей керівництва та фахівців Мінкультури з представниками болгарської, німецької, польської,

еврейської, ромської, вірменської, литовської, арабської та інших спільнот. На робочому рівні такі консультації та зустрічі відбуваються майже кожного тижня.

3. Ще однією формою взаємодії Мінкультури з національними меншинами є організаційна та фінансова підтримка ініціатив інших громадських організацій (ГО). Йдеться про сприяння у проведенні мистецьких фестивалів, конференцій, семінарів, випуску друкованих ЗМІ тощо. Зокрема, щороку для Мінкультури у державному бюджеті передбачаються кошти на забезпечення етнокультурного розвитку національних меншин. Цьогоріч Мінкультури надасть фінансову підтримку шести проектам ГО.

Пріоритетним завданням етнонаціональної політики України сьогодні є розробка адекватної законодавчої бази, яка з одного боку відповідатиме реаліям та викликам сфери етнонаціональних відносин, а з іншого — наближуватиме Україну до реалізації положень ратифікованих раніше міжнародно-правових документів, зокрема Рамкової конвенції про захист прав меншин. Для цього насамперед необхідно прийняти політико-правовий документ, який зафіксує підвалини демократичної моделі етнонаціональної політики країни: визначить цілі, завдання, пріоритети та механізми реалізації цієї політики. Подальший же розвиток законодавчої бази відбуватиметься шляхом прийняття окремих спеціалізованих законів.

Ефективність державної етнонаціональної політики завжди залежить від того, наскільки адекватно вона відповідає викликам, які виникають у процесі етнонаціонального розвитку, а її принципи — етнонаціональній ситуації; наскільки гнучко влада реагує на запити етносуб'єктів, наскільки державна еліта зацікавлена у збереженні міжетнічної злагоди в суспільстві та гармонізації інтересів усіх суб'єктів етнополітичних відносин. Як стверджує О. Картунов, держава повинна залишатися неупередженим гравцем, а її етнонаціональна політика — модерувати інтереси та запити етноспільнот. Держава завжди і всюди, особливо у сфері етнонаціонального життя, має виконувати роль нейтрального посередника — представника і захисника інтересів усіх без винятку етноспільнот, що проживають на її території¹⁰. Тому будь-які дії щодо національної меншини, її культури, мови з боку держави та титульного етносу мають бути дуже виваженими. Будь-які натяки на дискримінацію, нерівність, нижче становище сприймаються як історична образа, яка може бути використана елітами для політизації етнічності та етнополітичної мобілізації задля досягнення політичних цілей.

- ¹ Євтух В.Б. Державна етнополітика України: історичні витоки та засади формування в сучасних умовах / Євтух В.Б., Трощинський В.П. // Етнополітична ситуація в Україні: спроби наукової інтерпретації. — К.: ІНТЕЛ, 1993. — С. 94–109.
- ² Аклаєв А.Р. Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент [учеб. пособие] — Москва: Академия народного хозяйства при Правительстве РФ, 2005. — С. 117.
- ³ Маруховська О.О. Про природу етнополітичних конфліктів: чому бунтують етнічні групи // Наукові записки: Збірник. — Коаліція: ІПіЕНД, 2005. — Вип. 27. — С. 49–62.
- ⁴ Декларація прав національностей України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1771-12>.
- ⁵ Закон України «Про національні меншини в Україні» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2494-12>.
- ⁶ Трощинський В.П. Етнополітика держави // Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001). — К.: Альтернативи, 2001. — С. 373–398.
- ⁷ Конвенція МОП № 169 «Про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_188.
- ⁸ Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96%2D%E2%F0>.
- ⁹ Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи / [Ю. І. Шаповал та ін.]. — К.: Ін-т національних відносин і політики НАН України, 1997. — С. 33
- ¹⁰ Картунов О.В. Вступ до етнополітології: [наук.-навч. посібник] — К.: Інтетнополітики, управління та господарського права, 1999. — С. 206.

**LEGAL BASIS AND DEVELOPMENT OF THE RELATIONS
BETWEEN UKRAINE AND ETHNO-NATIONAL MINORITIES
THAT LIVE THERE**

After the referendum in 1991, socio-political transformations led to the growth of national consciousness of the nation, strengthening of national minorities as constant structural components of the Ukrainian multi-ethnic society. According to the Constitution of Ukraine, the government makes efforts to promote the development of ethnic, cultural, linguistic and religious identity of national minorities of Ukraine. The rights of national minorities to cultural revival, preservation and development of identity, traditions and customs were laid down in state ethno-national policy.

The absolute majority of modern countries are multiethnic, so it is the obligation of national ethnic policy to solve the problem of harmonious coexistence of titular ethnic group and national minorities.

State national ethnic policy is a system of conceptual programs, organizational measures in the field of ethno-national, ethno-cultural and ethno-political development of society.

The priority task of Ukrainian national ethnic policy is the development of an adequate legal basis at this stage of evolution. On the one hand, this foundation will conform to reality and challenges of the ethnic relations, and on the other hand, it will advance Ukraine towards implementation of the provisions of ratified earlier international legal instruments, including the Framework Convention for the Protection of National Minorities. First of all, it is necessary to take the political-legal document that will fix the foundation of a democratic model of national ethnic policy of the country.

The effectiveness of state national ethnic policy always depends on how it adequately meets the challenges that arise in the process of national ethnic development. The state must act as a neutral mediator always and everywhere, especially in national ethnic life. It should be the representative and defender of the interests of all ethnic communities living in its territory. Therefore, any action of state or titular ethnic group related to national minority, its culture and language should be deliberated.

Михайло ІЛЬІН,

голова Федерації всесвітнього миру

МИР, БЕЗПЕКА ТА РОЗВИТОК ЛЮДСТВА

У Південній Кореї з 27 до 30 серпня пройшов всесвітній саміт Федерації всесвітнього миру (UPF) на тему: «Мир, безпека та розвиток людства». У заході взяли участь 230 учасників з понад сотні країн.

Представники з усіх регіонів світу виклали свої проблеми та відкрили шляхи їх вирішення. Програма була насичена сесіями, де учасники могли поділитися досвідом роботи у своїх країнах і перейняли від інших найкраще.

Під час Саміту було вручено міжнародну премію за мир «Сан Хак». Україну в Південній Кореї представляв перший Президент Леонід Макарович Кравчук.

Такі заходи сприяють порозумінню та встановленню дружніх дипломатичних відносин між народами як допоміжний засіб для офіційної дипломатії. Кожний учасник — досвідчений експерт у своїй галузі, що допомогло створити атмосферу відкритості, зацікавленості в обміні досвідом.

Міжнародний президент Федерації всесвітнього миру д-р Томас Волш висловив перспективи Організації в питаннях миру і людського розвитку. Він сказав: «Універсальні духовні принципи відіграють важливу роль у врегулюванні конфліктів і примирення розділеної людської сім'ї». «Діяльність Федерації всесвітнього миру повністю присвячена побудові миру в усьому світі, щоб кожна людина могла жити в атмосфері свободи, гармонії, співробітництва та процвітання, — сказав д-р Волш. Він охарактеризував основні цінності Організації як «основу основ нашої діяльності», серед них: 1) «Ми — одна людська сім'я, створена Богом»; 2) «Найвищі досягнення чоловіків і жінок сягають корінням у духовний та моральний розвиток»; 3) «Сім'я є школою любові і миру»; 4) «Мир приходить через діалог, співпрацю і принципів дії»; і 5) «Служіння іншим є основою хорошого суспільства». Ґрунтуючись на цих загальнолюдських цінностях, доктор Волш пояснив: «що діяльність UPF у п'яти сферах конче необхідна для досягнення стійкого миру в усьому світі». Серед цих сфер діяльності: 1) міжрелігійна миротворність через діалог та міжконфесійні конференції ; 2) мир і безпека з упором на дипломатію другого треку; 3) шлюб і сім'я — освітні програми про особисті і соціальні переваги шлюбу; 4) молодіжні програми

та виховні програми богослужіння, покликані об'єднати молодь різних культур і релігій, для сприяння взаєморозумінню і поваги; 5) підтримка ініціатив ООН і громадських організацій, таких як усесвітній тиждень гармонійних міжконфесійних відносин, Міжнародного дня сімей і Міжнародного дня миру.

«Діяльність UPF повністю присвячена побудові миру в усьому світі, щоб кожна людина могла жити в атмосфері свободи, гармонії, співробітництва та процвітання, — сказав д-р Волш. — UPF застосовує ці принципи, поважаючи думки обох сторін конфлікту. Таким є наш підхід до конфлікту на Близькому Сході, до розділеної Північної та Південної Кореї і теперішній кризі в Україні». Також він зазначив: «Ми взяли на себе зобов'язання сприяти конструктивному діалогу з усіма учасниками, з-поміж них: Ізраїль і арабські держави в рамках Близькосхідної мирної ініціативи; Росія і Україна в межах діалогу Європа–Євразія; Північна і Південна Корея в рамках Мирної ініціативи в Північно-Східній Азії. Створення мостів миру і безпрограшних стратегій дозволяє UPF бути важливим глобальним посередником».

Високоповажний Ден Бертон, який був членом Палати представників з 1983 до 2013 року, запропонував: «Ми всі хочемо миру і свободи, а світ звужується; регіональних загроз більше немає, з регіональних вони перетворилися на глобальні». Колишній конгресмен з Індіани заявив, що найкраща стратегія боротьби з радикальним екстремізмом — це повернення до спадщини покійного Президента Рональда Рейгана, основою політики безпеки якого був «мир за допомогою сили». «Сильне керівництво необхідно в усьому світі, щоб гарантувати свободу, які ми всі високо цінуємо».

Посол Крістофер Хілл, декан Школи міжнародних досліджень Йозефа Корбела, працював послом США в Іраку, Кореї, Польщі і Македонії, схвалив діяльність UPF у питаннях досягнення миру в усьому світі. Він підтримав вибір Кореї як місця проведення Всесвітнього Саміту. «Я не знаю придатнішої для обговорення питань миру країни, ніж Корея, країна, що пізнала руйнівні наслідки війни, які досі позначаються у всьому», — сказав він, натякаючи на фактично безперервний стан війни. «Дипломатичний підхід завжди є кращим варіантом, але нам також необхідно мати силу. Ми не можемо вести переговори в стані страху». Під силою посол мав на увазі не лише військову міць, а й корінні цінності, тобто принципи, які формують структуру і мету політичної діяльності країни.

Леонід Кравчук поділився досвідом України та згадав свій попередній візит до Кореї і висловив щире захоплення прогресом країни та її економічним зростанням за цей період. Він відзначив, що був дуже зворушений, побачивши як корейці прагнуть об'єднання півострова. Зокрема, він згадав виступ члена корейського парламенту, який зі словами на очах дякував усім, хто проїхав тисячі кілометрів з інших країн, щоб підтримати корейців в їх прагненні об'єднати країну. Він ска-

зав: «Українці чудово розуміють, як переживають корейці через те, що їхня країна розділена». Президент змалював відносини України і Росії за останні два роки. Він сказав, що, згідно зі статистикою Організації Об'єднаних Націй, 6 832 особи як військові, так і цивільні представники вважаються загиблими, 17 087 людей отримали поранення і понад 1,5 мільйона вимушено залишили свої оселі, Леонід Кравчук закінчив свою промову на оптимістичній ноті: «Я вдячний UPF за зусилля в наведенні мостів між усіма сторонами. Я впевнений, що ми можемо створити культуру миру, адже це можливо тільки спільними зусиллями всіх компонентів суспільства: неурядових та міжнародних організацій, державних та освітніх установ, релігійних та міжрелігійних організацій, а також керівників усіх сфер людської діяльності».

Колишній Президент парламенту Люксембургу Високоповажна Ерна Хеннікот-Шоепгес (Erna Hennicot-Schoepges) пролила світло на ситуацію у Європі. Вона зазначила, що в цей час перед нею стоїть багато викликів. Ми передусім маємо дивитися на континент загалом, включаючи Росію та інші колишні радянські республіки, Балкани і південну частину Середземноморської області. Європейський Союз включає 28 держав-членів, має історію успіху, досі зберігаючи мир на основі солідарності, загального простору справедливості, захисту прав людини та спільних цінностей Союзу. Ерна Хеннікот-Шоепгес нагадала, що лише 10 років тому було приєднано 13 нових держав-членів до 15 сучасних, що єдина валюта поки не є загальною для всіх держав-членів. У Союзі все ще занадто багато відмінностей; з урахуванням рівня життя населення, податкових правил. Тому, зазначила вона, перше завдання ЄС полягає в досягненні мети єдності в різноманітті. Єдність у розмаїтті є справжнім викликом для національних урядів і для спільних європейських інститутів. Уповільнення економічного розвитку створило серйозні проблеми для підтримки балансу спільної валюти. Остаточні постанови останніх місяців про проблеми Греції закінчилися великою дискусією про солідарність. Основне завдання — це солідарність усередині ЄС, а також з сусідніми країнами. Ставлення щодо цього доведеться міняти: перевага матеріалізму вбиває співчуття. Солідарність прописана в договорах і має бути реалізованою. Голова Парламенту згадала безробіття, яке є великою проблемою, що воно залишає молодих людей без перспективи незалежного професійного майбутнього та породжує екстремізм і популізм. Не оминула у своєму виступі і фінансові кризи та механізми, які проклали шлях до руйнування банківської системи. Вона запропонувала, що б деякі з продуктів, таких як кредитні дефолтні свопи, були заборонені, а етика в бізнесі позиціювалася як реальна цінність.

Ерна Хеннікот-Шоепгес підтримала бачення Президента Юнкера щодо удосконалення співпраці в європейській оборонній політиці. Його слід розглядати як підвищення європейської відповідальності і зміцнення співробітництва з НАТО. Обов'язкова військова служба, зазначила вона, була

скасована в більшості держав-членів; виховання в молодих людях почуття громадянського обов'язку служіння заради всієї громади зникло.

У найближчі роки стане ясно чи буде створено «спільний дім» у Європі, процитувала вона виступ Михайла Горбачова перед Радою Європи в 1989 році. А за тиждень до Саміту німецький журнал *Der Spiegel* надрукував його попередження, що може бути третя світова війна, навіть ядерна, якщо вирішення проблем в Україні піде хибним шляхом.

Справді, найбільший політичний виклик для ЄС — це можливість збереження миру Україною з сусідньою країною та регулювання санкцій проти Росії. Солідарність з людьми з сусідніх держав має краще заохочуватись через сучасні європейські програми. Вибухові відносини з Росією показали слабкість загальної дипломатії і те, як комерційні інтереси, та залежність від імпорту нафти й газу заважали прийняття рішень. Занадто пізно було сформульовано відповідь на порушення Росією міжнародних угод з ЄС. Помаранчева революція 2004 року в Україні була вдалим моментом, щоб краще підготувати наступні кроки.

Дві світові війни з мільйонами смертей почалися на Європейському континенті через слабкість їх політичних лідерів. Це не повинно повторитися.

Високоповажна Амариліс Сантана, сенатор у Домініканській Республіці, розповіла учасникам про ситуацію в Латинській Америці та у своїй країні: держава ділить острів Еспаньйола з Гаїті. Хоча в обох країн спільна історія колоніалізму, вони розмовляють різними мовами, в кожній країні власна культура і політична та економічна системи. Сенатор Сантана зізналася, що вона зберігає оптимізм щодо майбутнього країни, і повідомила про ініціативу Сенату сприяти соціальному розвитку в інтересах усіх верств суспільства.

Високоповажний Хосе де Венісія, спікер парламенту Філіппін, голова Міжнародної конференції азійських політичних партій, розповів про пропозицію щодо створення Міжрелігійної Ради при Організації Об'єднаних Націй, яку він озвучив на Генеральній Асамблеї ООН у 2004 році. «Незалежно від расової, релігійної, культурної чи національної належності, Рада сприятиме створенню глобальної культури миру і взаєморозуміння», — сказав він.

У ХХІ столітті людство увійшло в епоху глобалізації та інтернаціоналізації та зіткнулося з численними терміновими завданнями з подолання викликів та перешкод у досягненні миру в усьому світі. Всі багатомірні проблеми можуть бути вирішені завдяки процесу, який має бути спрямований на основу вирішення коріння проблеми. Ми бачимо, що наш світ сьогодні по вінця у конфліктах, збентежений та наповнений ненавистю. Головна проблема, що людство не може прийти до миру з собою. Якщо конфлікт починається в самій людині, то він природно поширюється на сім'ю, рід, громаду й увесь світ. Прийшов час позбутися власного егоїзму, що заважає жити та працювати заради загального блага.

Mykhailo ILIN,

*Head of the Board of the International NGO
«Universal Peace Federation», Ukraine*

PEACE, SECURITY AND HUMAN DEVELOPMENT

The World Summit on «Peace, Security and Human Development» was held on August 27–30 in South Korea. 230 leaders from more than 100 countries participated in this event. The Sunhak Peace Prize Award Ceremony took place during the Summit.

Such events promote mutual understanding and establish friendly diplomatic relations between nations in parallel to the official diplomacy. The participants from all over the world — experienced experts in their fields — revealed their problems and shared the ways of solving the difficulties.

The International President of the Universal Peace Federation (UPF) Dr. Thomas Walsh reported on the organization's perspectives concerning peace and human development. He stated that the UPF activity is fully dedicated to the peace achievement all over the world to enable every person to live in the atmosphere of freedom, harmony, cooperation and prosperity. UPF respects views of all the parties of the conflict — that is the organization's approach to the Middle East conflict, North and South Korea separation and current crisis in Ukraine.

Ukraine was represented at the Summit by Leonid Kravchuk, the first President of the country. He shared Ukraine's experience, recalled his previous visit to Korea and expressed his sincere admiration of the progress achieved by the country and its economic growth during this period. The former President reported on the situation in Ukraine and its relationship with Russia. Leonid Kravchuk finished his speech on an optimistic note, expressing his confidence in the eventual achievement of peace.

Томас ДЖ. ВОЛШ,

*доктор філософії,
президент Федерації всесвітнього миру*

СПОГАДИ ПРО ООН У 70 І ПІСЛЯ

У 2015 році ми відзначаємо 70-річчя Організації Об'єднаних Націй, створеної в 1945 році внаслідок Другої світової війни з надією, як написано в її статуті, «закінчення лиха війни». За останні 7 років було багато досягнуто, і можна тільки уявити, що могло би статися, якби таку міжнародну організацію національних держав не створили.

Протягом людської історії, у відповідь на загрозу війни й насильства, народи формували альянси для забезпечення миру. У Стародавній Греції більш ніж 100 міст-держав сформували Делоський союз під гегемонією Афин для стримування агресії Персії.

Після релігійних війн у Європі в 17-му столітті Вестфальський мир (1648 р.), привів до ідеї територіального суверенітету. Ця концепція стала основою для сучасної міжнародної системи.

По наполеонівських війнах, що спалахнули в Європі після невдалої Французької революції, на Віденському конгресі 1815 року укладено мир, досягнутий в результаті переговорів за участю таких великих держав, як Австрія, Пруссія, Англія, Росія та Франція.

Ці віхи багато в чому були попередніми чинниками для формування Організації Об'єднаних Націй століттями потому.

Звичайно, інтелектуальне бродіння епохи Просвітництва в Європі, особливо робота «Вічний мир» Іммануїла Канта створена в 1795 році, також стали міцним фундаментом для концепції міжнародних організацій заради миру. Із часів Канта, певною мірою було погоджено, що збільшення демократичних, конституційних урядів у поєднанні з активізацією міжнародних і взаємозалежних торговельних відносин та формуванням міжнародних асоціацій вільних держав спричинить «вічний мир». Отже, Кант мав рацію.

Звичайно, Перша світова війна була драматичним і жахливим спростуванням ідеалів Канта. Ніхто не міг передбачити рівень насильства, смерті та руйнувань, які супроводжували цю безглузду війну. Здавалося, що людство ніби перебувало під впливом історичних

сил, які воно не могло ні зрозуміти, ані контролювати. Проте після Версальського договору, як наслідок, 1920 року було створено Лігу Націй як спробу запобігти будь-яким майбутнім війнам.

Історія, однак, не скоряється так легко. Менш ніж два десятиліття потому насильство Другої світової війни поглинуло всю земну кулю. Ще одна майже нескінченна катастрофа з'явилася, як космічна чума.

Уже в 1941 році, коли Франклін Рузвельт зустрівся з Вінстоном Черчиллем у відкритих водах Атлантичного океану, вони підписали «Атлантичну хартію» як набір принципів для міжнародної організації вільних, незалежних держав. Через рік 26 союзних країн підписали «Декларацію Об'єднаних Націй». Навесні 1945 року, ще до закінчення війни, делегати 50 країн зібралися в Сан-Франциско, аби підготувати статут того, що мало стати Організацією Об'єднаних Націй.

Першу Генеральну Асамблею було зібрано у жовтні 1945 року в Лондоні, у великій залі англійського парламенту.

Хоча війни, насильство й різні конфлікти продовжуються і після заснування ООН, але водночас не відбулося жодної війни, яку можна було б порівняти з двома великими війнами 20-го століття. Ядерну зброю також жодного разу не використовували з тих часів. Спалахи війни в Кореї, В'єтнамі, на Балканах, на Середньому Сході та в Україні були відносно невеликі. Не можна допускати війн і конфліктів, які коштують людських життів. І все ж таки, протягом років деякі речі стали кращими.

Без сумніву можна сказати, що існування Організації Об'єднаних Націй, а особливо Ради Безпеки ООН, відіграє певну роль у зменшенні широкомасштабних воєн. До того ж такі чинники, як зростання економічної взаємозалежності, більш виявлене людське порозуміння разом зі збільшенням взаємного страху атаки зброєю масового ураження теж зіграли певну роль.

Без сумніву, зросла цінність щодо прав і гідності людини. Про це свідчить прийняття Загальної декларації прав людини в 1948 році, дедалі більше визнання прав жінок, глобальна боротьба з бідністю. Усе це було представлено в Цілях розвитку тисячоліття (ЦРТ) у 2000 році Генеральною Асамблеєю. Зараз, у 2015 році, ООН готова створити подальші Цілі сталого розвитку. Це істотні ознаки того, що людство зазнало деякої еволюції колективної моральної свідомості. Існування та стійкість Організації Об'єднаних Націй є класичним свідченням того, що людство прагне до миру й безпеки для всіх народів.

ООН має справу з постійними проблемами в різних галузях, якот: зростання недержавних суб'єктів; проблема суверенних держав, які порушують права власних громадян; зростання сектантського екстремізму; ігнорування Вестфальської системи світового порядку, заснованого на суверенній територіальній цілісності держав. І це тільки деякі об'єктивні складності ООН.

ООН стикається також із певними внутрішніми проблемами, які пов'язані з її власною інституційною структурою, першочергово з проблемами у своїй Раді Безпеки. П'ять постійних членів Ради Безпеки — США, Китай, Росія, Великобританія та Франція — були тими потужними країнами, які виграли Другу світову війну. Тоді це мало неабиякий сенс. Але, тим не менш, через деякий час у таких державах, як Японія, Індія, Нігерія, Південна Африка, Бразилія, дійшли до думки, що прийшов час розширити склад постійних членів Ради Безпеки, зокрема й право вето. Ця тема перебуває в стані постійного обговорення, особливо серед країн, які прагнуть мати постійне місце в РБ. ООН, своєю чергою, побоюється, що будь-яка спроба внести поправки до статуту призведе лише до збільшення змін, які можуть негативно позначитися на ефективності дій Організації. За її відсутності, або ж якщо вона серйозно занепаде, невідомо, на яку небезпеку слід чекати.

Діяльність ООН останнім часом надто критикують, і це пов'язано з питанням ефективності її дій у вирішенні проблем у Сирії та в регіоні загалом. Кількість померлих становить більш ніж 200 000 чоловік, а мільйони біженців і вимушених переселенців страждають від гуманітарної кризи. ООН було не під силу вирішити цю нерозв'язну проблему. Певним чином проблема в розбіжностях інтересів серед членів Ради Безпеки. Часто інтереси Росії та Китаю не збігаються з поглядами Франції, США й Великобританії. Тому важко досягти консенсусу з питань щодо Сирії, Ірану чи України. Право вето завжди може стати на заваді вирішенню проблеми.

Саме з цієї причини дехто, стверджуючи, що ми вже проминули епоху Другої світової війни, виступають за переосмислення системи вето та включення декількох нових постійних членів до Ради Безпеки, наприклад країн БРІКС (Бразилія, Індія, ПАР). Дехто ж стверджує, що, можливо, крім розширення числа постійних членів, право вето має бути припинено, змушуючи учасників дійти консенсусу чи прийняти певну форму правління більшості.

ООН також зіткнулася з критикою щодо прогресу в досягненні Цілей розвитку тисячоліття. Тим не менш, по 15 роках, є місце для оптимізму, оскільки прогрес щодо всіх восьми ЦРТ був досягнутий. На сьогоднішній день ООН розробляє низку цілей у сфері стійкого розвитку на період після 2015 року. Нині визначено 17 цілей, які мають остаточно прийняти під час засідання саміту у відділенні Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку. У центрі програми ООН щодо сталого розвитку на період після 2015 року на порядку денному розглядають засоби боротьби з подальшого скорочення рівня крайньої бідності. Це найбільш гідна мета й тому заслуговує повної підтримки урядових і неурядових секторів, зокрема приватного сектору. У грудні цього року в Парижі відбудеться велика конференція ООН, темою якої бу-

дуть проблеми вирішення кліматичних змін, які й раніше турбували Організацію Об'єднаних Націй і держав-учасниць.

Зазначу, що скликання 21–22 квітня 2015 року «Тематичних дебатів високого рівня» на тему «Просування толерантності та примирення: сприяння розвитку мирних, інклюзивних товариств і боротьби з насильницьким екстремізмом» було організовано Генеральним секретарем Пан Гі Муном і Верховним представником Альянсу цивілізацій ООН, послом Ан-Насером, разом із його світлістю, паном Семом Кутесі, Президентом 69-ї сесії Генеральної Асамблеї. Головною частиною порядку денного є «міжконфесійний діалог, що характеризується високим рівнем звітності та інтерактивними панельними обговореннями з релігійними лідерами щодо об'єднання громад, спрямованого на протидію насильницькому екстремізму. Також ітиметься про роль релігійних лідерів у пропаганді толерантності щодо принципів культурної різноманітності, свободи слова та прав людини». («Концептуальна записка» для тематичних дебатів високого рівня Генеральної Асамблеї ООН, 21–22 квітня 2015 року)

Викладене вище вказує на зростаюче усвідомлення як у системі ООН, так і серед урядовців і громадян глибокої значущості релігії та міжконфесійного діалогу в засобах сприяння миру й розвитку людського потенціалу.

Формування Альянсу цивілізацій при Організації Об'єднаних Націй близько 10 років тому демонструє широко популярність ролі представників «м'якого впливу» у вирішенні міжнародних справ, таких як віросповідання. Релігія не лише відіграє динамічну та впливову роль у міжнародних справах місцевого та світового значення (варто лише задуматися про майже 2 млрд християн, 1,5 млрд мусульман, 1 млрд представників індуїзму та 6 млрд прихильників буддистської віри) — пропонується також значний за розміром набір активів, які ми могли б назвати «соціальним капіталом». Релігія морально виховує, надає сенс і стимул для запобігання злочинам і слідування добру та забезпечує чудовий набір інших благочинностей, за відсутності яких світова спільнота була б у скрутному становищі, зокрема й уряди держав.

Як нам відомо, релігія має і свою темну сторону, яка проявляється в здатності сприяти поділу, відокремленню, політиці винятковості, антираціоналізму, екстремізму та насильству. Ця риса релігії, яку багаторазово висвітлювали популярні ЗМІ, зокрема в період прояву жорстокого тероризму, часто мала підтримку з боку фанатичних релігійних ідеологій.

У 2000 році засновник UPF, колишній проповідник, д-р Сон Мьон Мун у своїй промові до Організації Об'єднаних Націй запропонував створення сенату чи ради релігійних і духовних старшин як складової частини системи ООН, схожої за статусом до Ради Безпеки чи Економічної та Соціальної Ради. Тоді ця пропозиція не набула широ-

кого визнання, однак через рік, у вересні 2001-го, відбувся терористичний напад на Всесвітній Торговий центр у Нью Йорку, що змінило хід обговорення. Відтоді зростає рівень інформованості щодо соціального, політичного й економічного значення релігії, яке можна виміряти з погляду як утрат, так і здобутків.

Д-р Сон Мьон Мун разом із дружиною, д-ром Хак Джа Хан Мун, часто виступали в ООН і неодноразово наголошували на трьох головних рекомендаціях: насамперед вони виступали за внесення поглядів щодо віри та релігії до системи ООН. 13 травня доктор Хак Джа Хан Мун виступила із промовою у штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй у Відні, в якій закликала сприяти духовному пробудженню та оновленню людей всього світу, аргументуючи це тим, що за відсутності цього критичні глобальні проблеми людства не можуть бути вирішеними.

По-друге, вона наголосила на важливості укладання шлюбу та створення сім'ї. Міцні, стабільні, здорові шлюби та сім'ї обумовлюють розвиток людського потенціалу в широкому спектрі економічних, соціальних, освітніх, психологічних, фізіологічних, етичних показників тощо. Посилаючись на шлюб та сім'ю, ми робимо свій внесок у розвиток людського потенціалу. Зокрема, доктор Мун і його дружина звернулися до Організації Об'єднаних Націй із пропозицією затвердити День батьківства. Із приємністю зазначу, що Генеральна Асамблея ввела Всесвітній день батьків як офіційний день ООН, який відтак відзначають щороку 1 червня.

По-третє, містер ОООН і місис Мун закликали створити низку мирних зон під управлінням ООН у різних гарячих точках по всьому світу, зокрема демілітаризовану зону на Корейському півострові. Це місця, де люди з усіх куточків світу могли б жити як добровольці, чия діяльність була би спрямована виключно на побудову миру та розвиток людства.

Федерація за загальний мир працює над сприянням кожної з трьох ініціатив. Прогрес відбувається щодо кожного питання. Рекомендація щодо релігії принесла значний прогрес.

Організація Об'єднаних Націй має дві дуже вагомні причини сприймати релігію більш серйозно, як соціальну силу. Релігія, перш за все, може створити проблеми в соціальному порядку. Із цими проблемами слід справлятися чи хоча б зробити спробу їх мінімізувати. Це має відбуватися не лише зусиллями урядів або країн, але й діями самих релігій. Сприймаючи релігію серйозно та залучаючи її до дій, ООН може запобігти становленню релігії як серйозної дестабілізуючої сили у світі.

Крім того, і це, мабуть, найважливіше, релігія є величезним джерелом потенціалу для добра, і цей ресурс не слід ігнорувати чи не використовувати. Зокрема, міжрелігійний діалог може бути надзвичайно корисним у спробах розв'язання конфліктів та з метою запобігання їм, при впливі на людей на початковому рівні та забезпеченні як обслуговування, так і освіти. І, звісно ж, релігія може співпрацювати з

урядами та громадянським суспільством у розв'язанні більшості серйозних соціальних, політичних та економічних проблем.

Усесвітній тиждень гармонійних міжконфесійних відносин є помітною ознакою прогресу. Так само, як і формування Альянсу цивілізацій мало великий вплив на систему ООН, враховуючи доручення Альянсу сприяти діалогу між культурами, цивілізаціями та релігіями заради взаємоповаги, розуміння та співробітництва. 20 років тому такі ініціативи важко було навіть уявити. Отже, є причина сподіватися на краще.

Оскільки з дня заснування ООН минуло вже 70 років, ми вважаємо потрібними інновації в чотирьох сферах:

1. Докладати більше зусиль, аби використовувати більше можливостей релігії та міжрелігійного діалогу. У зв'язку з цим Альянс цивілізацій потрібно посилити. Від імені місії ООН з миру та розвитку можна дедалі частіше консультувати й заохочувати до дій дедалі більше релігійних недержавних і конфесійних організацій, що вже є дуже активними в ООН.

2. Місія сталого розвитку 2015 мусить серйозно звернути увагу на роль релігії як партнера та союзника, який може досягти значних результатів/успіхів у спробі знизити рівень бідності, сприяти рівноправ'ю та збереженню людської гідності, розширенню прав жінок і піклуванню про нашу планету.

3. Слід серйозно звернути увагу на реформування Ради Безпеки. Продовження існування застарілої системи призведе насамкінець до кризи в ситуації з керівництвом, що може викликати нестабільність. Тому потрібно ініціювати деякі плани з реформування системи Ради Безпеки через 15-річний період. Насправді, це може навіть бути частиною Місії на період після 2015 року.

4. Існує безліч заморожених конфліктів у всьому світі, особливо у Східній Європі та на Південному Кавказі, від України та Придністров'я до Абхазії та Осетії, також іще Корейський півострів, кордон між Індією та Китаєм і багато територій на островах у Південно-Китайському морі. ООН мусить намагатися створити «зони миру» в цих регіонах. Вони можуть стати зонами вільної торгівлі та місцями, де житимуть волонтери з метою сприяння миру та розвитку.

Ось ці кілька пропозицій для ООН з огляду на перші 70 років розвитку.

Thomas G. WALSH,

*Doctor of Philosophy,
President of the Universal Peace Federation*

REFLECTIONS ON THE UN AT 70, AND BEYOND

In 2015 we celebrate the 70th birthday of the United Nations, launched in 1945 in the wake of World War II with a hope, stated in its charter, «to end the scourge of war.» Over the past 7 decades, much has been accomplished, and one can only imagine what might have happened had no such international organization of nation states come into existence.

Throughout human history, in response to the threat of war and violence, peoples have formed alliances to help secure the peace. In ancient Greece, more than 100 city states formed a Delian League, centered in Athens, to deter aggression from Persia.

In the 17th century, the Peace of Westphalia (1648), following the wars of religions in Europe, developed the idea of territorial sovereignty. This concept has served as the basis for the modern international system.

Following the Napoleonic Wars that erupted in Europe following the ill-dated French Revolution, the Congress of Vienna of 1815 resulted in a negotiated peace, involving the great powers of Austria, Prussia, England, Russia and France.

These milestones in many respects were precursors to the formation of the United Nations centuries later.

Of course, the intellectual ferment of the Enlightenment in Europe, and especially the work of Immanuel Kant, who crafted «Perpetual Peace» in 1795, was also a forceful foundation for the concept of international organizations for the sake of peace. Since Kant, it has largely been agreed that the increase of democratic, constitutional governments, coupled increased international and interdependent trade relations and formation of international associations of free states, would result in a «perpetual peace». To a great extent, Kant was right.

Of course, World War I was a dramatic and horrific disconfirmation of Kant's ideals. No one could predicted the level of violence, death and destruction that accompanied that virtually senseless war. It was as if humanity was being possessed by historical forces it could not comprehend or control. Nevertheless, as an outcome, following the Treaty of Versailles, the League of Nations was formed in 1920, as an attempt to prevent any future wars.

History, however, is not easily tamed. Less than two decades later, the violence of World War II descended on the entire globe. Another disaster of almost infinite proportion came like a cosmic plague.

As early as 1941, when Franklin Roosevelt met with Winston Churchill on the high seas of the Atlantic, they signed an «Atlantic Charter» as a set of principles for an international organization of free, independent states. One year later, 26 allied nations signed the «Declaration of United Nations.» In the Spring of 1945, before the war had come to an end, delegates of 50 nations gathered in San Francisco to draft the charter of what was to be the United Nations.

In October of 1945, the first General Assembly of the United Nations was in convened in London, in the Methodist Great Hall Westminster.

Although war, conflict and violence continue after the formation of the United Nations, it is nevertheless a fact that no war comparable to the two great wars of the 20th century has occurred, and no use of a nuclear weapons has occurred. Wars have largely been relatively limited, as in Korea, Vietnam, the Balkans, the Middle East, and in the Ukraine. War and conflicts that cost human lives are always unacceptable. And yet, things have gotten better in some respects over the years.

The existence of the United Nations, and especially the Security Council system, no doubt plays some role in the diminution of large scale wars. At the same time, we can imagine that such factors as increased economic interdependence, a more highly evolved human consciousness, along with increased mutual fear of the impact of weapons of mass destruction, have also placed a role.

There is evidence of an increased appreciation for the rights and dignity of human beings. We see this in the acceptance of the Universal Declaration on Human Rights (1948), the growing recognition of the rights of women, the global war on poverty, all presented in the Millennium Development Goals outlines in the year 2000 at the UN's Millennium General Assembly. Now in 2015, the UN is poised to formulate the Post 2015 Sustainable Development Goals. These are significant signs that humanity has undergone some evolution of the collective moral consciousness. The existence and persistence of the United Nations is a classic testimony to humanity's aspiration for peace and security for all peoples.

The UN faces ongoing challenges in a variety of areas, including the rise of non-state actors, the problem of sovereign nations who violate the rights of their own citizens, the rise of sectarian extremism, and a growing disregard for the Westphalian system of world order based on the sovereign territorial integrity of states. These are but a few of the UN's external challenges.

The UN also faces some internal challenges related to its own institutional structure, most notably, the Security Council. The Security Council's five permanent members — USA, China, Russia, UK and France — were

the powerful and victorious nations of World War II. It made sense at the time. However, during the interim, nations such as Japan, India, Nigeria, South Africa, Brazil, and others feel the time has come to expand the permanent members on the Security Council, including the veto power. This remains a topic of ongoing discussion, especially among the nations who aspire to hold a permanent seat on the Council. The UN, meanwhile, is loath to tinker with the charter, fearing that any effort to amend the charter will only lead to a proliferation of changes that will ultimately undermine the effectiveness of the UN. While it is not a perfect system, it is in many ways providing a very useful service. In its absence, or were it to be severely weakened, we cannot know what perils will follow.

There is much criticism about the UN recently in terms of its effectiveness in addressing problems in Syria and the wider region. The loss of life exceeds 200,000 and the humanitarian crisis afflicts many millions of refugees and displaced persons. The UN has not been able to solve this seemingly intractable problem.

To some extent the problem goes back to the divergent interests among members of the Security Council. Often the interests of Russia and China do not coincide with those of the USA, the UK and France. Thus, consensus on issues such as Syria, Iran, or Ukraine is difficult to achieve. The veto power can always block the way for a solution.

It is for this reason that some, arguing that we are no longer living in the World War II era, advocate for a re-thinking of the veto system, and the inclusion of several new permanent members of the Security Council, for example the BRICS nations [Brazil, India, South Africa]. Some argue that perhaps, in addition to expanding the number of permanent members, the veto itself should be discontinued, forcing the members to come to a consensus or to have some form of majority rule.

The UN has also faced criticism in relation to the progress made in achieving the Millennium Development Goals. Nevertheless, after 15 years, there is room to be optimistic, as in relation to all eight of the MDGs, progress was made. Now, in fact, the UN is formulating the Post 2015 Sustainable Development Goals, currently set at 17 goals, to be finalized during a major Summit at the United Nations in New York. At the center of the UN's Post 2015 Sustainable Development Agenda is the effort to further reduce extreme poverty. This a most worthy goal, and merits full support of both governmental and non-governmental sectors, including the private sector.

In December of this year, a major UN conference will convene in Paris to address the problem of climate change. This topic has been an item of significant focus for the UN community and member states.

I note the convening [April 21–22, 2015] of a «high-level thematic debate» on «Promoting Tolerance and Reconciliation: Fostering Peaceful, Inclusive Societies and Countering Violent Extremism» and called by the

Secretary General Ban Ki Moon, and the High Representative of the United Nations Alliance of Civilizations, Ambassador Nasser, together with H.E. Sam Kutesa, President of the 69th Session of the General Assembly. A central part of the agenda is “centered on interfaith dialogue, featuring high-level statements and interactive panel discussions with faith leaders on community engagement aimed at countering violent extremism. It will also focus on the role of faith leaders in promoting tolerance for diversity, freedom of expression and human rights.» («Concept Note» for the High-Level Thematic Debate of the UN General Assembly, April 21–22, 2015)

The above statement is indicative of a growing awareness, both within the UN system, but also among governments and civil society, of the profound relevance of religion and interfaith dialogue to the effort to promote peace and human development. The formation of the Alliance of Civilizations at the United Nations, some ten years ago, shows that there is widespread appreciation for the role of «soft power» players in global affairs, such as the religions. Not only do religions play a dynamic and powerful role in world affairs, both locally and globally – one only needs to reflect on the nearly 2 billion Christians, the 1.5 billion Muslims, the 1 billion Hindus, .6 billion Buddhists – they also offer a very sizable set of assets, or what we might call social capital. Religions provide meaning, moral education, incentives to avoid crime and pursue goodness, and a remarkable array of philanthropic services without which the world, and governments especially, would be in trouble.

Religions also have a dark side, as we know, with capabilities to promote division, separation, exclusivism, anti-rationalism, extremism and violence. This dark side is what is most often highlighted in the popular media, particularly in the era of violent terrorism, often driven by fanatical religious ideologies.

In the year 2000, UPF’s Founder, the late Rev. Dr. Sun Myung Moon, proposed, in a speech delivered at the United Nations, the formation of a senate or council of religious and spiritual elders as part of the UN system, comparable in status to the Security Council or the Economic and Social Council. In the year 2000 there was no widespread acceptance for such a proposal. One year later in September 2001, there was a terrorist attack on the World Trade Center in New York which, to some extent, changed the discussion. Since that time there has been an increasing level of awareness of religion’s social, political, economic significance; a significance that can be measured in terms of both its costs and in terms of its benefits.

Dr. Sun Myung Moon and his wife, Dr. Hak Ja Han Moon, spoke often in the context of the United Nations. They repeatedly underscored three key recommendations: First of all, they advocated for the voices of faith and religion to be included within the UN system. In fact, on May 13, Dr. Hak Ja Han Moon spoke at the United Nations headquarters in Vienna, Austria, and made a since plea for the United Nations to promote

a spiritual awakening or spiritual renewal for all the peoples of the world, arguing that without such an awakening the critical global problems humanity faces cannot be resolved.

Secondly, they advocated for the significance of marriage and family. Strong, stable, healthy marriages and families translate into human development on a broad spectrum of indicators, economic, social, educational, psychological, physiological, ethical, etc. By strengthening marriage and family, we contribute to human development. In particular Dr. and Mrs. Moon have called for the United Nations to develop a day dedicated to the affirmation of parents. It is with a good deal of satisfaction that I mention that the General Assembly established the Global Day of Parents as an official UN day, to be celebrated each year on June 1.

Thirdly, Dr. and Mrs. Moon have called for the establishment of a series of peace zones to be under UN administration in various trouble spots around the world, including the DMZ of the Korean peninsula. These peace zones would be places where people from all over the world could live as volunteers committed exclusively to peacebuilding and human development.

The Universal Peace Federation has been working to promote each of these three initiatives. Progress is being made on each front. The recommendation related to religion has enjoyed a good deal of progress.

The United Nations has two very legitimate reasons to take religion much more seriously as a social force. First of all, religion can create problems for social order. These problems should be managed, or at least effort should be made to minimize these problems. The minimizations of these problems needs to come from the actions of not only governments or the states, but from the religions themselves. By taking religion seriously and engaging religion, the UN can help prevent religion from becoming a serious destabilizing force in the world.

Secondly, and perhaps more importantly, religion is an enormous source of potential for the good, and this resource should not be ignored or untapped. Interreligious dialogue, in particular, can be immensely helpful in efforts to resolve or prevent conflict, in reaching people at the grass roots level and providing both services and education, and, finally, in being a partner with governments and civil society in addressing our most serious social, political and economic problems.

The United Nations World Interfaith Harmony Week is a distinct sign of progress. Likewise, the formation of the United Nations Alliance of Civilizations has had a profound impact on the UN system, given the mandate of the Alliance to promote dialogue among cultures, civilizations and religions for the sake of mutual respect, understanding and cooperation. Such initiatives would not have been conceivable even twenty years ago. There is reason to be hopeful.

As we consider the United Nations going forward on the foundation of the past 70 years, there are four areas where innovation is in order:

1. Make greater efforts to tap the resources of religion and interreligious dialogue. The Alliance for Civilizations should be strengthened, in this regard. More religious NGOs and faith-based-organizations, already very active at the UN, can be increasingly consulted and encouraged to take action on behalf of the UN's peace and development agenda.

2. The Post 2015 Sustainable Development Agenda should give serious attention to the role of religion as a partner and ally who can bring great value to the effort to reduce poverty, promote equity and human dignity, empower women, and take care of the earth.

3. Give serious attention to the reform of the Security Council. The continuation of an increasingly outdated system will eventually lead to a crisis management situation that could be very unstable. Thus some plan should be initiated to reform the Security Council system over a 15 year period. Indeed it might even be part of the Post 2015 Agenda.

4. There are a number of «frozen conflicts» around the world, especially in Eastern Europe and the southern Caucuses, from the Ukraine and Transneistria to Abkhazia and Ossetia, but also one the Korean Peninsula, as well as the border between India and China, and many island territories in the South China Sea. The United Nations should try to create «peace zones» in these regions. They could become «free trade zones» and places where non-violent volunteers could live with a purpose of promoting peace and development.

These are a few suggestions for the United Nations as we look beyond its first 70 years.

Борис ВОЙЦЕХІВСЬКИЙ,
член правління Українського фонду культури,
лауреат премії Михайла Сікорського

ЙДЕМО ЗА ГРИГОРІЄМ СКОВОРОДОЮ І ТАРАСОМ ШЕВЧЕНКОМ

*Хто не знає свого минулого,
той не вартий свого майбутнього.
Хто не шанує видатних людей свого народу,
той сам не годен пошани.
Максим Рильський*

У кожного народу є світочі, котрі становлять його славу, велич і національну гордість. У березні 1939 року поет-академік П.Г. Тичина в поезії «В ім'я людини» рефреном наголосив: «Нам треба голосу Тараса»... В умовах сьогодення, коли сусідня держава впродовж останніх років веде неприкриту інтенсивну інформаційну війну проти України, всупереч елементарним нормам міжнародного права, анексувала Крим, пішла неспровокованою «гібридною» війною на Україну, нам треба голосу Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Івана Огієнка (митрополита Іларіона).

У складних умовах відновлення державності українського народу, розбудови України як суверенної, соціальної держави нам треба мудрості великого просвітителя-гуманіста Григорія Сковороди. Народився він 3 грудня (за старим стилем 22 листопада) 1722 року на Полтавщині, в сотенному містечку Чорнухи Лубенського полку, в козацькій родині Сави і Пелагеї, що мала міщанський стан. З дитинства виявив великий потяг до науки та музики. У 1734–1744 роках здобув ґрунтовні знання з гуманітарних наук у Києво-Могилянській академії, а в 1742–1744 роках був співаком придворної хорової капели цариці Єлизавети, отримав звання регента. Грав на скрипці, флейті, бандурі, гусях. Повернувшись до України у 1744 році, поновив навчання в Академії у класі філософії. Втім вже в 1745 році вирушив з російською місією генерала Ф. Вишневського до Угорщини, в м. Токай, як півчий (уставник) православної церкви, де пробув п'ять років. У 1750–1751 роках викладає піітику (поетику) в Переяславському

колегіумі. Працює в 1753–1759 роках в селі Каврай (тепер Коврай) учителем і вихователем сина колишнього Переяславського полковника С. Томари Василя. Побувавши в Москві та Троїце-Сергієвій лаврі, в 1759–1769 роках викладає в Харківському колегіумі. Упродовж 1769–1794 років мандрує як філософ, народний учитель-просвітник. Навесні 1794 року оселився в селі Паніванівці (Іванівка, тепер с. Сквородинівка) Золочівського району на Харківщині, де і скінчив свій життєвий шлях 9 листопада 1794 року. Згідно із заповітом, похований не на кладовищі, а серед природи з вчиненням на могилі напису: «Світ ловив мене, але не спіймав».

Постав Г.С.Скворода в добу великої руїни України, коли розбещена відьма на царському престолі Росії Катерина II підступно знищила останній прихисток козацької вольності — Запорозьку Січ, завершила закріпачення українського народу, щедро роздавала його землі своїм фаворитам, запровадила цілу систему повсюдного збору по Україні літописів, інших джерел культурної спадщини українців, масштабне їх нищення з одночасною фальсифікацією перш за все історії Російської імперії. В умовах азіатського деспотизму Першпорозум-Любомудр рішуче став на захист рідного народу, заявивши, що «мое місце з голяками» (з трудовим народом).

Вражає багатогранність таланту Г.С. Сквороди—філософа—любомудра світового рівня, педагога («мандрівна академія»), письменника, співака, музиканта, поліглота (володів вісьмома мовами), глибокого знавця античності та Святого Письма і знаного його тлумача. І все ж заслуга Григорія Сквороди, перш за все в тому, що він створив вікинчену філософську систему («про дві натури та три освіти»), в центрі якої щастя людини та шляхи його досягнення. Своєю творчістю він на півтора століття випередив епоху, неоціненно посприяв становленню нової української літератури, вперше ввів у неї самотні образи простих українців. Усім життям і діяльністю довів, що без освіти та відродження духовності українського народу нам не відродити свою державність. Він посів почесне місце в історії прогресивної української та світової культури. Григорій Скворода упродовж всього життя постійно вдосконалював свої знання, щедро ділився ними зі своїми учнями, знайомими, випадковими слухачами. Будучи енциклопедично освіченою людиною, він все життя всіляко прагнув допомогти рідному народу, знайти шлях до кращого життя. Брав від нього все необхідне для творчості — ідеї, образне слово. Непохитно вірив у перемогу добра, у торжество правди і справедливості. Його творчість, усе життя — найкращий зразок безкорисного служіння українському народу, Батьківщині.

Мандруючи низкою країн Європи (під час перебування в Токайській місії генерала Ф. Вишневського як «півчий уставник» та, ймовірно, ще і як вчитель сина зверхника місії — Гаврила), Г.С. Скворода окрім Угорщини за 5 років побував в Австрії, Словаччині, Польщі, мож-

ливо також в Італії, зокрема Венеції, Болоньї, Флоренції, а також у Чехії (Прага), Німеччині (Дрезден, Лейпціг). Він відвідав ряд міст Центральної та Західної Європи: Жешув, Дукля, Свидник, Бардіїв, Пряшів, Кошіце, Шарошпатак, Братислава, Трнава, Токай, Будапешт, Відень. Де б не був — глибоко цікавився народним життям, звичаями, мистецтвом, віруваннями. І все це згодом відобразалося в його творах.

Варто наголосити, що Першорозум своєю творчістю неоціненно посприяв становленню нової української літератури. Його гуманістичні та демократичні ідеї були новітніми для того часу. Вперше за багатолітню історію увів своїми творами в українську літературу самобутні образи простих українців.

Незважаючи на схильність Григорія Савича до усамітнення, втечі від світських принад, він в умовах жорсткого імперсько-азіатського поневолення рідного народу, послідовного нищення національної культури, освіти став генерувати з освітньої кафедри серед своїх учнів, приятелів, шляхти, державних чиновників, інтелігенції, духовенства, селян необхідність відродження національної духовності, культури, освіти, науки. Все це сприяло тому, що серед підготовлених ним харківсько-полтавських поміщиків зріла потреба дбати про освіту, відкривати школи. На цьому ґрунті В. Каразін став наполегливо пропагувати необхідність створення університету, котрий був відкритий у Харкові в 1807 році на кошти наполовину державні та дворянські.

Григорій Савич стверджував, що цей світ людина може пізнавати лише через пізнання себе. Теорія самопізнання викладена у творах «Нарцис. Розмова про те: пізнай себе» та «Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе». Пізнавши себе, людина легко самоствердиться, обере свій шлях та виконає своє земне призначення. Багатство, гроші вважав джерелом зла, сили для боротьби з яким є в кожній людині, варто лише їх віднайти. Для цього потрібно займатись «спорідненою» працею, жити в гармонії з собою, із навколишнім світом, природою.

Викладаючи піітику (поетику) в Переяславському колегіумі, Г.С. Скворода закликав учнів до свободи мислення. Тут написав курс піітики «Рассуждение о поэзии и руководству к искусству оной», який був водночас педагогічним і філософським, новаторським твором. На жаль, як і деякі з інших його творів, про які відомо, не дійшов до нас.

Григорій Савич створив низку пісень-віршів. У творі «Сон», зокрема, постали яскраві картини з життя різних верств населення, а у вірші «Фабула» звертається до молоді із закликом шукати «істину і правду» в служінні народові. Згодом поет об'єднав 30 віршів, основна частина яких написана у Переяславі та Переяславському повіті, у збірку «Сад Божественних пісень».

Працюючи в Харківському колегіумі, Любомудр звернув особливу увагу на античну літературу, на творчість Плутарха, Цицерона, Горация, Лукіана, Оригена, Ніла, Діонісія, Максима Ісповідника, Климента

Александрійського. В колегіумі (між 1759–1769 рр.) викладає піїтику, синтаксис, грецьку мову та «благонравіє». Цей період ознаменувався широкішими «Байками Харківськими» (всього їх 30, створені у 1769–1774 рр.). Залишивши Харківський колегіум (1769 р.), останні 25 років життя проводить як мандрівний філософ на землях українських і російських, вчить людей і творить, пише найвідоміші філософські твори.

Для України XVIII століття – це період втрати не тільки залишків власної автономії (державності), а й заборони царським урядом друкувати та видавати книжки українською мовою. Тому «завдяки» цим заборонам за життя Григорія Сковороди не опубліковано жодного його твору. Проте вони широко поширювались у списках. Його філософський трактат «Нарцис. Розмова про те: пізнай себе» (1767 р.) побачив світ у 1798 році в Петербурзі. А перше зібрання творів видрукуване тільки через століття після смерті (та й те неповне) під редакцією професора Д. Багалія: «Г.С. Сковорода. Сочинения. Ювілейне видання (1794–1894)». У 1912 році В. Бонч-Бруевич, переборовши труднощі цензури, видав вже всі відомі філософські твори Г.С. Сковороди, але як матеріали до вивчення російського сектанства. Згодом виходить низка праць та статей (Багалія, Чижевського, Мірчука, Олячина та інших). Ними заново був відкритий людству Любомудр, а також належно поцінований.

Роздуми, ідеї, вся творчість і життя Григорія Савича мали великий вплив на творчість І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, І. Франка, низки російських письменників українського походження – В. Капніста, В. Наріжного та багатьох інших. Ним захоплювались Л. Толстой, П. Тичина, М. Рильський тощо. Для популяризації його творчості чимало зроблено В. Шевчуком, М. Щудрою, Л. Ушкаловим, В. Стадниченком, І. Драчем, І. Гришиним та низкою інших сучасників.

За рішенням ЮНЕСКО у 1972 році в 134 країнах світу відзначено 250-річчя від дня його народження. В Україні було здійснено немало заходів: видано його твори та книжки про нього; відкрито музей у селі Сковородинівка на Харківщині; відновлено садибу Сави і Пелагеї у селищі Чорнухи на Полтавщині; проведено ювілейні зібрання й творчі вечори, у тому числі в Чорнухах, Золочеві, Лохвиці та Переяславі-Хмельницьку Свято шанують переяславчани пам'ять про великого Любомудра, який назвав Переяславщину своєю другою матір'ю. Серед 27 музеїв Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», однією з перлин став відкритий 20 листопада 1971 року Меморіальний музей Григорія Сковороди. На його базі проводились присвячені Першорозуму зібрання громадськості, а в 1983 році відбулися Сковородинівські читання. Згодом проведення Всеукраїнських Сковородинівських читань перебрав на себе Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди за активної участі науковців Національного

історико-етнографічного заповідника «Переяслав» очолюваного багатолітнім директором і фундатором, Героєм України Михайлом Сікорським, Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України, земляків Любомудра, представників Харківщини, низки вишів України, знаних діячів науки, культури, мистецтва. На базі цього університету в жовтні 2015 року відбулися 17-ті Сковородинівські читання.

Григорій Сковорода будив народ, буйну і квітучу Україну від духовно-летаргійного сну. Будив як лицар духу. Вважав, що пробудження до духовності життя є однією з основних передумов відродження України.

Тарас Шевченко перейняв прапор борні від Григорія Сковороди. Ідеї Пророка є концентрацією та реалізацією ідей Першорозума.

І Тарас Шевченко, і Григорій Сковорода побачать своє майбутнє призначення у СНІ. Один і другий залишають свідоцтво про цей важливий в їхньому житті момент. Сон Пророка вилється в геніальну поему. Нею він здійснює своє призначення в борні ВОЛІ з царським азіатським деспотизмом. Сон Першорозума зафіксований у формі його власних нотаток. Йдеться про сон опівночі 24 листопада в с. Коврай, переданий його учнем і другом Ковалинським на основі записок, які збереглися після Григорія Савича. Від царських палат аж до сільської вулиці — жодних проявів духовного життя... «Світ спить» — скаже згодом Сковорода. Цариця нічим не відрізняється своєю духовністю від сільської дівчини... Додавши до цього сну політичне забарвлення, отримаємо «Сон» Т. Шевченка. Той самий побут на царському дворі, але у Григорія Савича мотив етичний, а у Тараса Григоровича — політичний. Т. Шевченко побачив у Сибіру ВОЛЮ, заковану в кайдани... Побачив свою долю і пішов їй назустріч... Варто наголосити, що «Сон» Пророка не мав впливу Любомудра, бо «сон» Сковороди було опубліковано аж 1886 року, тобто після смерті Шевченка.

Тарас Григорович з'явився на світ як уособлення свого народу в безпросвітний час кріпацтва став явищем у світовій літературі. До творчих висот пройшов важкий шлях: лише 47 років прожив, з них у кріпацтві пробув 24 роки, на засланні — 10, а решту — під наглядом жандармів. «Кобзарем» він започаткував новий етап у розвитку національної літератури і мови. Його живопис і графіка — визначне явище не лише національного мистецтва. До його «Кобзаря» звертаємось як до Святого Письма, коли наше єство проймає велика духовна потреба. Більше досі ніхто, аніж він — син кріпака, не зробив для відродження самосвідомості українського народу. Творчість Кобзаря відіграла величезну роль у розвитку національної і соціальної самосвідомості українського народу. Вона — головний натхненник у національно-визвольних змаганнях, у боротьбі за створення суверенної держави Україна. 25 грудня 2015 року виповниться 170-років з часу створення

ним на Переяславщині геніального і безсмертного «Заповіту», який понад 100 років був нашим Гімном і виконувався стоячи.

Хіба відповідає здоровому глузду та обставина, що на 25-му році існування суверенної України суспільство все ще морочать так звані «представники еліти» з числа народних депутатів, представники деяких ЗМІ безплідними дискусіями про зміст національної ідеї та про запровадження двомовності. Із шкури пнуться саме ті, котрих вони взагалі, як мовиться, не гриють або й просто їм чужі. Так, народ України за демократію, за громадянське суспільство. Але не за вседозволеність, зневажливість, закидання лайном історичних витоків та основ нашої державності, приниження титульної нації, її самовідданих борців за незалежність України, з упертістю, варто іншого застосування, ігнорування мови українського народу, паплюження його світочів, фальшування історії України.

Свого часу Президент України Леонід Кучма бідкався, що національна ідея не спрацювала. Є думка, що цю, м'яко кажучи, необачність навів Президенту один із ідеологів його Адміністрації. Втім намагання морочити суспільство безплідними дискусіями про зміст національної ідеї суперечить здоровому глузду. Всі грані національної ідеї у «Кобзарі» Великого Тараса. І історичні, і гуманітарні, і світоглядні. Спитайте себе, чи всі грані творчості Тараса Шевченка нами досконало прочитані та осмислені. Нам він потрібен не як Ікона... Ми, його нащадки, маємо все життя йти до Пророка, вивчати його шире слово, доростати до нього і, найголовніше, — слідувати його ЗАПОВІТАМ. Морально-етичні, естетичні, філософські, суспільно-політичні погляди Пророка мають бути повернуті повною мірою Україні як базові у її розбудові. Нажаль сьогодні справжня високохудожня національна культура витісняється примітивною масовою, або ж низькопробними підробками на національному ґрунті. Тому значною мірою маємо втрати у державотворенні.

Переконливим визнанням величі Т.Г. Шевченка є зокрема висловлювання видатних діячів культури, мистецтва, науки з усього світу та низки державних діячів. Більше 35 років вивчає скульптурну Шевченкіану офіцер у відставці Микола Семенюк (народився на Житомирщині, мешкає у Харкові). Згідно із зібраними ним матеріалами у 41 країні світу Т.Г. Шевченку встановлено 1623 пам'ятники і пам'ятні знаки, з них в Україні 1449, а решта за кордоном. Така шана до Шевченка наснажує нашу національну гордість.

Упродовж понад 290 років наша духовна самосвідомість, національна культура, думка і мораль невіддільні від Григорія Сковороди. Вони збагачувались і розвивались під благотворним впливом його філософсько-етичного вчення. Він стоїть на сторожі морального здоров'я нації, був яскравим виразником народної демократичної ідеї і, безумовно, заслуговує на широке нами пошанування.

Реалізовано і передбачається здійснити низку заходів до 300-річчя Г.С. Сковороди (у 2022 р.), подібних до тих, що здійснені на честь Т.Г. Шевченка до 200-річчя його народження: У квітні 2008 року відкрито Музей ЗАПОВІТУ Тараса Шевченка в складі Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»; з 2005 року відбулося шість творчих пленерів студентів Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури з метою створення Переяславської Шевченкіани; організовано Всеукраїнські Шевченківські читання (листопад 2008 року) та науковий круглий стіл «Т. Шевченко і Переяслав» (грудень 2006 року); створено в Переяслав-Хмельницькому держпедуніверситеті Науково-навчальний центр з поглибленого вивчення проблеми «Тарас Шевченко і Переяслав» (травень 2009 року) тощо. Надано з червня 2008 року матеріали і відкрито 38 Шевченківських світлиць, з котрих 8 — у Посольствах України за кордоном, а решта — в навчальних закладах України. В ряді місць закладено «живі пам'ятники» на честь Пророка — розплановано парки, сквери, алеї.

Викликали значний громадський інтерес перший (грудень 2005 року) та другий (2006 р.) міжнародні «круглі столи» «Філософія серця Григорія Сковороди» (м. Київ); засідання круглого столу «Наш сучасник Григорій Сковорода», яке відбулося 2 липня 2009 року в Держтелерадіо України, на якому створено Громадський організаційний комітет Великого проекту «Григорій Сковорода — 300» на чолі з поетом-академіком, Героєм України, лауреатом Шевченківської премії Борисом Олійником (невдовзі після нього Б.Олійник провів засідання групи діячів культури і було намічено низку невідкладних першочергових заходів щодо підготовки належного відзначення ювілею Першорозума); засідання в Укрінформі (08.10.2009) — «Наш сучасник Григорій Сковорода» («Сковорода-300»); наукова конференція в Чорнухах та ювілейний міжнародний форум присвячені 290-й річниці від дня народження Першорозума; «Григорій Сковорода як гасло часу» (Київ, 01.12.2012), в газетах «Зоря Полтавщини» (вересень 2014 року), «Слово Просвіти» (жовтень 2014 року) та чорнухинській «Нова праця» опубліковано звернення діячів культури, науки, лауреатів Шевченківської премії «Григорій Сковорода постане в Чорнухах на повен зріст» щодо спорудження пам'ятника Любомудру з граніту методом народної толоки (автор — молодий київський скульптор Віталій Андріанов, відомий вже тим, що пам'ятник Тарасу Шевченку його різця у вересні 2011 року встановлено в центрі Вільнюса). Створено благодійний фонд «Батьківщина Григорія Сковороди», який очолює Микола Кривчун, з метою збору коштів на цей пам'ятник. Низку практичних заходів здійснив на честь Любомудра харківський професор Іван Гришин — ініціатор створення на Харківщині фонду «Сковорода-300». У жовтні 2009 року на околиці с. Ковалі закладено «Священний гай Григорія Сковороди» з 300 червоних дуб-

ків, а у квітні 2011 року на Горловій горі, що неподалік Чорнух, — Дубовий гай Г. Сковороди з 3,5 тисяч дубків і там вже встановлено гранітний пам'ятний знак на честь Першорозума. 19 вересня 2012 року під час святкування трудящими Чорнухинського району 72-ї річниці визволення від фашистської навали підбито підсумки 5-го творчого пленеру митців з Києва «Чорнухинська Сковородіана» та одночасно скульптор В.Андріанов презентував світлини в різних ракурсах проекту скульптури Любомудра з гіпсу (висотою 2,5 м) та вже створеної ним її половини з граніту (висотою 2,6 м). За підсумками першого творчого пленеру «Чорнухинська Сковородіана» у Меморіальному музеї-квартирі П.Г.Тичини було експоновано створені на ньому твори живопису. У січні-лютому 2012 року у галереї мистецтв Києво-Могилянської академії проведено художню виставку «Людина на всі часи» до 290-річчя від дня народження Г.С.Сковороди з понад 90 творів живопису, скульптури, графіки більше ніж 20 авторів. Обидві виставки отримали високу оцінку знаних митців і громадськості столиці та земляків Першорозума.

В Чорнухинській середній школі в жовтні 2009 року створено Світлицю Григорія Сковороди і Тараса Шевченка.

Створення Сковородинівських «живих пам'ятників» шириться Україною. Ім'я Першорозума — у дендропарку, який заклав колектив Переяслав-Хмельницького держпедуніверситету імені Григорія Сковороди, в парку Г.Сковороди і т.Шевченка на території Хомутецької середньої школи Брусилівського району на Житомирщині; в алеях, що з'явилися на території Центру творчості дітей та юнацтва у м. Прилуки на Чернігівщині та інших місцях. Студенти харківських вишів висадили восени 2012 року 250 дубків. А їхні попередники ще у 2010 році під час студентських Сковородинівських читань Харківщини посіяли в землю жолуді з дуба-сина того дерева-велетня, під котрим охоче працював і відпочивав Григорій Савич. Молодь озеленяє улюблені місця великого філософа з відчуттям причетності до збереження національних святинь.

Зі скульптурними постатями філософа світового рівня Г.С. Сковороди, який народився на Полтавщині, а попросився з рідною землею словами «Світ ловив мене, але не спіймав» на Харківщині, українці щодня зустрічаються у Києві й Харкові, Сковородинівці на Харківщині, у Чорнухах та Лохвиці на Полтавщині, у Переяславі-Хмельницьку на Київщині, в селі Каврай на Черкащині. Пам'ятні дошки нагадують про цю планетарну людину у Братиславі в Словаччині та Токаї в Угорщині. Погруддя Григорія Савича прикрашає одну із станцій Київського метрополітену. Його іменем названі крім Переяслав-Хмельницького Харківський педагогічний університет, вулиці у Харкові, Полтаві, Одесі, Києві, Переяславі-Хмельницькому та інших містах. Майже 60 авторів створили скульптурні зображення Г.Сковороди.

Пам'ятник Г.С. Сковороди на повен зріст з граніту постане на його малій батьківщині в Чорнухах. Як ініціатор його створення, організаційно супроводжую цю святу справу при підтримці академіка, лауреата Шевченківської премії Володимира Чепелика, завідувача кафедри скульптури НАОМА, заслуженого діяча мистецтв України Валерія Швецова, очільника Благодійного фонду «Батьківщина Григорія Сковороди» Миколи Кривчуна, земляків Любомудра.

На думку багатьох діячів культури, мистецтва, науки неодноразово висловлених на наукових Сковородинівських читаннях, керівництво держави зобов'язане нарешті вирішити питання про створення в столиці України Музею Григорія Савича Сковороди.

Видатний вчений, громадський і політичний діяч, Герой України, академік П.Т.Тронько, який вів зібрання сквородознавців у Держтелерадіо (липень 2009 року), беззастережно підтримав пропозицію про створення такого музею. Видатний музестворець, лауреат премій імені Вернадського, Яворницького, Шевченківської премії Михайло Іванович Сікорський, який за 57 років, починаючи з 1951 року, створив з колегами-одномудцями у Переяславі-Хмельницьку на Київщині 27 музеїв, перетворивши це місто у місто-музей, тоді ж авторитетно заявив, що повноцінний музей можливо створити за два-три роки. Маємо для цього всі можливості... Державотворчі зусилля в Україні потребують наполегливого утвердження базових морально-етичних, духовних, загальногуманітарних орієнтирів, котрі традиційно властиві ментальності українського народу. Провідним носіями таких орієнтирів для нас в Україні завжди виступала творчість та життя Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, І. Огієнка. Активна пропаганда їх творчості всіма наявними засобами безумовно посприє монолітному об'єднанню народу України у відстоюванні та зміцненні державного суверенітету, а також стимулюватиме подальший розвиток держави.

Borys VOITSEKHIVSKYI,
*Board Member of Ukrainian Cultural Foundation,
Mykhailo Sikorskyi Prize laureate*

FOLLOWING HRYHORII SKOVORODA AND TARAS SHEVCHENKO

Every nation has luminaries that form its glory, grandeur and national pride. In March 1939, poet and academician Pavlo Tychyna in his poem «In the name of a person» stressed with a refrain that «We need a voice of Taras»... Under present conditions, when neighboring country during last years is leading an uncovered intensive information warfare against Ukraine, annexed Crimea, in spite of any basic rules of international law and started unprovoked war with Ukraine, in these difficult times we need a voice of Grigory Skovoroda, Taras Shevchenko, Ivan Franko, Lesya Ukrainka and Ivan Ohienko (metropolitan Ilarion).

Grigory Skovoroda awoke impetuous and blooming Ukraine and its people from spiritual lethargy dream. Awoke as a knight of spirit. He believed that awakening to spiritual life is one of the key prerequisites for the rebirth of Ukraine.

Taras Shevchenko took over the struggle flag from Grigory Skovoroda. Ideas of the Prophet are concentrated and implemented in the ideas of the First Mind.

Popularizing in all possible ways works of Grigory Skovoroda, Taras Shevchenko, Ivan Franko, Lesya Ukrainka and Ivan Ohienko will undoubtedly promote monolithic unification of Ukrainian people in standing up for state sovereignty and successful repulse of Russian military invasion.

КРИНИЦЯ МУДРОСТІ ДИПЛОМАТІЇ

Церква, як ви знаєте, у політику не втручається. Але все, що відбувається у світі, для церкви не є байдужим. Тому що народи — це наша паства. Церква дуже стурбована тими подіями, які відбуваються нині в Україні — порушення правди й миру. Україна, будучи третьою за силою ядерною державою, віддала добровільно свою ядерну зброю. Це свідчить про те, що Україна є миролюбною. І от Росія, яка гарантувала недоторканність нашої території, відібрала Крим. Тепер, не оголошуючи війни, воює в Донбасі. Хоч і не зізнається в тому, що воює. Танки, «Смерчі», «Гради»... Хіба це в магазинах продають? Із Росії ж привезли! А спеціалісти, які воюють у Донбасі, — хто їх запрошував сюди? Тобто, як ви бачите, Росія стала на шлях неправди. І цю неправду бачить увесь світ. Бог бачить це! Та якщо Бог бачить, то він не допустить, аби перемогло зло. Бо зло ніколи в історії розвитку людства не перемагало. Тимчасово — так. Але остаточно — ніколи! Тому ми переконані, що буде перемога добра. Але ми не повинні бути байдужими. Натхненні божественною благодаттю, маємо працювати для того, щоб у світі панували правда й мир. І тому те, що відбувається зараз у Донбасі, стосується не тільки українців, а й усього світу. Тому наше завдання, насамперед дипломатів, не допустити, щоб агресор набрав силу, а потім пішов війною на весь світ. А цей агресор здатний на все зло. І ви бачите це, коли на чорне говорять біле, а на біле — чорне. Тому весь світ повинен зупинити агресора. Якщо світ його не зупинить, то Третя світова війна є неминучою. Тому що цей агресор уже заявив нашому Президентові, що він може взяти не тільки Київ, а й Варшаву, і Бухарест, і Ригу, і Таллінн, і Вільнюс. Якщо в нього вже є такі думки, то він може їх утілити. І коли це почнеться, то європейські держави та НАТО будуть мовчати? Не будуть!

Як зупинити агресора? Зброєю? Ні! Треба це зробити мирним, дипломатичним шляхом. Я думаю, що світ здатний на це. І Бог допоможе нам зупинити цього агресора. Тому ми духом не падаємо. Дух наш є непереможним. Ви бачите, що відбувається в Україні. При всіх стражданнях український дух зміцнів настільки, що смерті не боїться ні молодь, ані люди похилого віку. І йдуть захищати свою землю. Крім того, якою великою є хвиля гуманітарної допомоги! Не тільки в Україні, а й у світі. Гуманітарна допомога біженцям і жителям Донбасу, нашим добровільним батальйонам, нашим воїнам. Це добро

чи це зло? Це є добро! А саме – виявлення любові до ближнього. А там, де любов до ближнього, там і Бог. І тому ми непохитно віримо в нашу перемогу. Бо не може бути переможеним народ, із яким є Бог. А Бог із нами, адже з нами правда! Тому я хочу сказати, що наша Церква активно бере участь у цих подіях. Так, як може, звісно. Вона молиться, і наші священники перебувають в авангарді. Церква надихає людей не боятися страждань, бо вони тимчасові, а кінцевою буде наша перемога – перемога добра над злом!

Слава Ісусу Христу! Слава Україні!

***Святі́йший Патріарх Ки́ївський
і всієї Руси-України ФІЛАРЕТ***

WELL OF DIPLOMACY WISDOM

As it is known, the Church does not interfere in politics. But we are not indifferent to everything that is happening in the world. The Church is very concerned about the events that are occurring today in Ukraine. Ukraine voluntarily surrendered the world's third largest nuclear arsenal. This indicates that Ukraine is a peaceful state. And Russia, who guaranteed inviolability of our territories, annexed Crimea. Now, without declaring war, its troops are fighting in Donbas.

We believe in the victory of good over evil. But we should not be indifferent. Inspired by divine grace, we have to work hard to make truth and peace prevail in the world. What is happening now in Donbas is the concern of Ukraine as well as the whole world. Therefore, the world must stop the aggressor, not with weapons, but by peaceful and diplomatic means. And God will help us because truth is on our side!

Glory to Jesus Christ! Glory to Ukraine!

***His Holiness Patriarch of Kyiv
and All Rus-Ukraine FILARET***

Віктор АНДРУЩЕНКО,

*ректор НПУ імені М.П. Драгоманова,
президент Асоціації ректорів педагогічних
університетів Європи, доктор філософських наук,
член-кореспондент НАН України,
академік НАПН України,
професор*

ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Розвиток освіти та інтелекту нації сьогодні постає як першочергова і невідкладна проблема, для вирішення якої мають бути мобілізовані всі наявні та приховані ресурси.

І це зрозуміло. Світ увійшов у фазу інформаційної революції, де інтелект поступово утверджується як головний чинник суспільного поступу. Від інтелектуального розвитку людини, народу, нації залежить не тільки рівень виробництва чи елементарна якість життя, але й місце народу у світовій ієрархії народів і культур. Звісно, ми бачимо себе в лідерах, а тому приділяємо цій галузі особливо увагу.

Головним при цьому є визначення стратегії розвитку освіти. Як стратегію наші країни цілком закономірно обрали **європейську стратегію розвитку**.

Її реалізація в Україні має свою історію. Під час проведення чергового саміту Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи у Вільнюсі 2013 року, нас, українців, застала невтішна звістка про відмову колишнього Президента України Віктора Януковича щодо підписання Угоди України з Європейським Союзом.

Ця звістка вразила й обурила усіх. Люди вийшли на майдан. Через боротьбу і жертви змінили державне керівництво, обрали нового Президента, повернули й утвердили своє право на європейський вибір.

Означений вибір влаштував не всіх. Луганський і Донецький регіони заявили про свою орієнтацію на Росію, а та розпочала проти України неоголошену війну. Її результатом стала анексія Криму та збройне протистояння у південно-східних регіонах України. Ситуація в Україні наблизилась до критичного стану. Однак народ не впав духом. Тим паче, нас підтримали зарубіжні партнери і друзі.

Європейський вибір – це зміна стандартів розвитку економіки та політики, науки і культури, загального способу буття людей, їх свідомості та моралі. Зрозумілим є те, що інтелектуальне й нормативно-ціннісне підґрунтя для цього створює освіта, яка також має перебудуватись, освоїти і втілити європейські норми, стандарти та принципи.

Питання про те, якою має стати національна освіта відповідно з європейським викликом, я розглядаю як центральне і стратегічне питання розвитку освіти України у XXI столітті. Спробую визначити основні напрями цього процесу на найближчі 10–15 років.

Перше і головне: українська освіта має пройти тим шляхом, за яким відповідь на виклик часу глобалізації та інформаційної революції, торували провідні європейські держави.

До речі, наскільки мені відомо, низку принципів європейських інновацій вже впроваджено у нашому університеті. Відповідно до основних норм європейського простору освіти, українська національна педагогічна освіта розгортається як відкрита система, зрозуміла й доступна для студентів – майбутніх педагогів країн європейського простору.

Реалізація Лісабонських і Болонських стратегій забезпечує модернізацію змісту освіти на основі принципів демократії та людиноцентризму, впровадження новітніх інформаційних освітніх технологій, формування життєвих компетенцій, досягнення високої академічної мобільності, свободи, самостійності, творчості та відповідальності учасників навчально-виховного процесу, рівного доступу до якісної освіти, державно-громадського управління освітою тощо. Означені стратегії варто розглянути як основні напрями модернізації освіти відповідно із європейським вибором.

Друге. Європейська освіта розгортається у тісній взаємодії із розвитком **наукових досліджень**.

В Україні історично склалося так, що висока наука концентрувалася в академічних установах. Університетська ж наука розглядалася як меншовартісна, другорядна. Скажу відверто, багато в чому ця настанова домінує і в наші дні.

Між тим, європейський досвід засвідчує інше: освіта і наука – нероздільні; основні наукові центри функціонують в університетах. Оскільки така модель поєднує науковий досвід дослідників з непереборною творчою активністю молоді, я переконаний, саме вона є найбільш продуктивною і перспективною. А тому саме за нею мають здійснюватися реформи науково-освітньої галузі як в Україні, так і в інших країнах пострадянського простору.

Третє. Відомою й цілком зрозумілою є теза про те, що «не хлібом єдиним живе людина». **Людина живе цінностями**, завдання формування яких, знову ж таки, покладається на систему освіти.

Європейська спільнота історично випестувала й подарувала світові такі основні цінності, як демократія, права людини, миролюбство, то-

лерантність, екологічна безпека, солідарність. На їх основі і розгортається навчально-виховний процес практично у кожній демократичній країні європейського простору освіти.

Україна, як і інші країн колишнього СРСР та так званого соціалістичного табору, досить довго жили в умовах тоталітаризму, обмеження свободи особистості, підпорядкування її свідомості, волі ідеології. Холодна війна посилювала протистояння народів і культур. Залишки останнього відчуються і в наші дні. Між тим, народи європейського простору прагнуть жити у взаємному порозумінні, повазі та співпраці.

Завдання освіти – всебічно сприяти цьому шляхом переведення навчально-виховного процесу на основі європейських цінностей. У поєднанні з кращими національними традиціями вони створять духовний фундамент нової Європи – об'єднаної, щасливої. За моїм переконанням, саме вчитель має стати тим провідним модератором європейської інтеграції та формування світогляду молоді у дусі демократизму і прогресу.

За для цього ректори педагогічних університетів Європи об'єднались у асоціацію, яка прийняла Педагогічну конституцію Європи, й тим самим фактично створили аксіологічну платформу підготовки Нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття.

На часі розробка і впровадження в навчальний процес спільних програм і підручників для країн європейського простору освіти, а далі – створення Центрально-європейського континентального педагогічного університету, де в одній аудиторії будуть навчатись і товаришувати представники різних країн та народів. Саме вони понесуть у життя й передадуть новим поколінням основні європейські цінності, ідеї єдності народів і культур, їх порозуміння, поваги та співпраці.

Viktor ANDRUSHCHENKO,

Rector of the National Pedagogical Dragomanov University

President of the Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe,

Doctor of Philosophical Sciences,

Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Corresponding Member of the Academy of Educational Sciences of Ukraine,

Professor

EUROPEAN DEVELOPMENT EDUCATION STRATEGY

Today, the development of education and national intellect is a priority and urgent problem whose solution should mobilize all available or hidden resources. The world is being influenced by the information revolution, where intellect is gradually established as the main factor of a social progress. The intellectual development of nation influences on the elementary level of production or life quality as well as on the place of people in the global hierarchy of nations and cultures.

Ukraine has chosen the European strategy of education development. European choice is to change standards of economy, politics, science, culture, the way of the being, our conscience and morality. It is clear that the intellectual and regulatory valuable background for this was created by education, which also has to be restructured, develop and implement European norms, standards and principles.

The European peoples want to live in rapport, respect and cooperation. The purpose of education is to contribute to this by transferring the education on European values far and wide. They will create the spiritual foundation of a new united and happy Europe in combination with the best national traditions. In my opinion, it is a teacher who has to become the leading moderator of European integration and formation of a student's ideology for democracy and progress.

For this reason the Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe was founded. Soon «Pedagogical Constitution of Europe» was adopted, and thus it was created the axiological basis of a new teacher training for a united Europe of the XXI century.

Now they work on the development and implementation of joint programs and textbooks in the study process of countries with the European education. The next thing is the creation of a Continental European Central Pedagogical University, where people from all over the world will be able to study and have friendships in the same classroom. It is they who will be the saviors of basic European values, ideas of the unity of peoples and cultures, the international understanding, respect and cooperation.

Петро ТАЛАНЧУК,
*президент Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»*

ДОПОМАГАТИ ЛЮДЯМ – ДОПОМАГАТИ СОБІ!

У сучасному суспільстві, яке ще схильне сприймати людину з інвалідністю крізь призму негативних стереотипів, значна кількість людей звикла упереджено ставитись до них, інколи вважаючи таких людей непрацездатними і неспроможними. Безумовно, це принижує людину з інвалідністю, не дає їй повірити в свої сили, розкрити і розвинути свої таланти та здібності. Навчаючись у ВНЗ, молодь з інвалідністю має звісно складнощі і перешкоди, які є відзеркаленням неготовності суспільства у повноцінно подбати про таких людей, надати їм рівні можливості отримати якісну освіту. Тому в університеті «Україна», головною метою якого є гармонійний розвиток особистості кожного студента, послідовно створюється атмосфера рівності, партнерства, взаємодопомоги і взаємоповаги. Відоме гасло соціальних працівників «Допомогти людям – допомогти собі», тут стало головним. Наш університет працює вже впродовж сімнадцяти років.

Концепція інклюзивної освіти студентів з інвалідністю Відкритого міжнародного розвитку людини «Україна», розроблена відповідно до Декларації ООН про права людини, Конвенції ООН про права інвалідів, Конвенції ООН про права дитини, Конвенції ООН про боротьбу с дискримінацією в галузі освіти, Конституції України, Законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання», Статуту Університету «Україна», інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері освіти, соціального захисту та реабілітації осіб з інвалідністю. Відповідно до вищенаведених документів університет забезпечує доступність і якість освітніх послуг людям з інвалідністю з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожного, шляхом запровадження інклюзивної освіти. Зазначу, що інклюзія – це політика і процес, які забезпечують всебічну участь усіх членів суспільства у будь-яких сферах життєдіяльності.

Це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права людини на отримання якісної освіти у закладі будь-якого типу за власним вибором. Також це — комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти студентам з інвалідністю шляхом організації навчання з урахуванням індивідуальних особливостей їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

З чого ми виходили? Незалежно від соціального стану: бідний ти чи багатий; сирота чи напівсирота, народився у великій сім'ї чи не дуже; незалежно від того, де ти проживаєш; незалежно від стану здоров'я — ти маєш право здобути освіту, а отже, необхідно створювати для цього певні умови. Маю на увазі людей із проблемами зору, слуху, опорно-рухового апарату, іншими фізичними вадами. Ми проголосили наш вищий навчальний заклад для таких людей відкритим. Конституція України проголошує рівні права на рівень підготовки, але ми не створили рівних можливостей.

Хочу звернути увагу й на такий факт у нашому суспільстві. Усі вищі навчальні заклади буквально полюють за талановитими абітурієнтами. Але це абсолютно не правильно і не справедливо. Справа в тому, що ми маємо суспільство таке, яким воно є. У нас різні діти: є талановиті, є безталанні, але за наявності кваліфікованих викладачів, певних методик, якщо ми виявимо, як кажуть військові, тактично-технічні можливості (інтелектуальні, психічні, фізіологічні та інші) та доберемо студентам індивідуальні програми (не хочу казати траєкторії), то в такий спосіб допоможемо їм самореалізуватися. Але, безумовно, певний, хай і мінімальний, рівень освіченості у майбутнього студента повинен бути.

Ми в університеті «Україна» працюємо з особливими студентами. Це, нагадаю, діти-інваліди, соціально незахищені, діти-сироти, але серед них є надзвичайно талановиті. Однак, якщо ви приймаєте на навчання оту талановиту людину, і вона вже готова розквітнути, а ви кидаєте її у звичайне «сіре» середовище, то вона зав'яне там, втратить інтерес, мотивацію та стане «сірою», як решта.

Саме тому особливо талановитим дітям треба приділити й особливу увагу, бо вони потребують особливого середовища, яке повинно бути основою для формування майбутньої національної еліти — наукової, суспільної, політичної... Еліта це — таке тонке явище, що десь навіть може й розрватися, але вплив еліти на суспільство надзвичайно великий. Якби в нас була еліта, державницька еліта, то ми мали б зовсім інший результат розвитку нашого суспільства і держави.

Що ж до наступного слова в назві нашого вищого навчального закладу — «міжнародний», то ми посилаємось на багатофакторність цього поняття. По-перше, під час створення нашого університету, ми орієнтувалися на кращі зразки міжнародного освітянського досвіду організації навчально-виховного процесу в діяльності кращих університетів світу.

По-друге, ми опікуємося створенням асоціації університетів інклюзивної освіти. Це процес не простий, рухаємося ми, може, і не дуже швидко, але уже є понад двадцять міжнародних партнерів. Наприклад, проводимо міжнародні конференції університетів, які працюють із такою категорією студентів. Нещодавно відбулася XI Міжнародна конференція за участю провідних фахівців США, Канади, Великої Британії, Німеччини, Чехії, Білорусії, Росії та інших. Спочатку загальна тематика конференцій визначалась як навчання інвалідів, потім постало питання про інклюзивне навчання, організоване в такий спосіб, щоб дитині було зручно. Коли ми зарухуємо абітурієнтів на навчання, то перед усім запитуємо кожного: «Ти хочеш навчатись і розвиватись?». Тому словосполучення «розвиток людини» є цілком слухним.

Останнім часом з іноземними країнами спостерігається поглиблення тривалої і плідної співпраці на педагогічному та науково-дослідницькому рівні. Наприклад, Україна має наукові зв'язки з Австрією, Німеччиною, Польщею, Словаччиною, Чехією, США, Корейською Республікою, Японією, Китаєм, Литвою, Білорусією та інші. Завідувач кафедри імунології, д.б.н., професор Шичкін В.П. є співвиконавцем міжнародного проекту «Розробка технології відновлення функції імунної системи на основі стовбурових клітин тимусу», що виконується членами міжнародного консорціуму науковців семи зарубіжних країн – Великобританії, Іспанії, Хорватії, України, Туреччини, Чехії, США. Проект фінансує Єврокомісія в межах сьомої рамкової програми у галузі охорони здоров'я і розрахований на чотири роки, починаючи з жовтня 2013 року. Для виконання цього проекту в університеті створено Науково-дослідний центр імунології та біомедичних технологій.

Науковці Інженерно-технологічного інституту підтримують наукові зв'язки з провідними вищими навчальними закладами та організаціями Австрії, Франції, Словаччини, Словенії, Болгарії, Румунії, Білорусії, Китаю, В'єтнаму. Упродовж 2011–2015 р.р. виконувались спільні наукові дослідження в галузях розроблення новітніх екологічно-безпечних та ресурсозберігаючих технологій у високотемпературній хімії та електрохімії розплавів.

Продовжується плідна співпраця з Шяуляйським університетом (Литва). Упродовж 2011–2014 р.р. спільно з кафедрою соціальної роботи та педагогіки є два міжнародні проекти. Сьогодні ми працюємо над проектом «Професійна реабілітація осіб з обмеженими можливостями», у рамках якого проводиться порівняльний аналіз систем професійної реабілітації в Литві та Україні. Університетами випускається англomовний українсько-литовський науковий журнал «Social Welfare: Interdisciplinary Approach».

Науковці кафедри психології спільно з колегами Інституту Практичної Психології Академії спеціальної педагогіки імені Марії

Гжегожевської (Варшава, Польща) задіяні у проєкті «Вивчення чинників агресивності студентської молоді».

Вагомі здобутки у галузях захисту довкілля, нанотехнологій, енергетики мають науковці НДІ екології та альтернативної енергетики (Монастирьов М.К.). Розроблені та готові до впровадження розробки, зокрема «Технології очищення повітря від органічних та неорганічних забруднень, дезінфекції та дезодорації», «Енергоефективні електричні електродні системи локального опалення», «Отримання субмікронних та нанодисперсних металевих порошків» та багато інших.

Вінницький соціально-економічний інститут долучився до програми обмінів Fulbright, зокрема з 01.09.2014 р. до 30.05.2015 р. професор Л. Кауфман (Канзас, США) викладав спеціальну педагогіку та навчав англійській жестовій мові студентів з вадами слуху. До речі, в інституті активно функціонує Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки, що налічує понад 180 членів з України та ближнього зарубіжжя.

У Полтавському інституті продовжується співробітництво з Лі Університетом (Клівленд, Теннесі, США), Корпусом Миру за напрямками дослідження актуальних проблем міжкультурного спілкування, ролі мистецтва, фольклору та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Науковці Мелітопольського інституту екології та соціальних технологій співпрацюють з провідними зарубіжними науковими установами в напрямі вивчення процесів видоутворення, розповсюдження та еколого-генетичної мінливості у нижчих хребетних.

У Миколаївському міжрегіональному інституту розвитку людини в рамках співробітництва з фундацією Central European Academy Studies and Certification (CEASC–Польща) виконуються проєкти за напрямом «Новітні тренди в туризмі та готельному бізнесі на території ЄС».

У Білоцерковському інституті економіки та управління здійснюється співробітництво з Малопольською вищою школою в м. Бжеску (Польща) в напрямках реалізації безперервної освіти, обміну студентами, проведенні спільних наукових заходів.

Недержавні ВНЗ не фінансуються з державного бюджету, тому їх студенти вимушені звертатися до різних фондів та громадських організацій інвалідів чи шукати спонсорів. В університеті «Україна» малозабезпечені студенти з інвалідністю навчаються за рахунок фонду соціального захисту інвалідів України, а також деяких інших фондів.

Хочеться сподіватися, що в процесі здійснення глибоких соціально-економічних реформ нашого суспільства держава зробить суттєві практичні кроки у розв'язанні гострих соціальних проблем, зокрема людей з інвалідністю, і буде надавати адресну підтримку для здобуття вищої освіти всім студентам з інвалідністю, незалежно від типу власності навчального закладу.

Petro TALANCHUK,
*Rector of the Open International
University of Human Development «Ukraina»*

HELPING PEOPLE IS HELPING YOURSELF!

In modern society, which tends to view people with disabilities through the lens of negative stereotypes, many people are biased against them, sometimes seeing such people unemployable and incapable. It certainly humiliates people with disabilities, erodes self-confidence and prevents discovering and developing their talents and abilities. Studying at the university, young people with disabilities encounter many difficulties and obstacles, which reflect the unwillingness of society to take care of these people and give the equal opportunities to obtain quality education.

The Open International University of Human Development «Ukraina» ensures affordable quality education for people with disabilities with account of their skills, capabilities, desires and interests by implementing inclusive education. We create an atmosphere of equality, partnership, mutual support and respect in the University «Ukraina», the prime objective of which is harmonious development of the students' personality. The famous slogan of social workers «Helping people is helping yourself» became leading here.

Сергій ЗДІОРУК,

*завідувач відділу гуманітарної безпеки
Національного інституту стратегічних досліджень,
кандидат філософських наук, доцент,
заслужений діяч науки і техніки України*

УКРАЇНА У НЕДИПЛОМАТИЧНОМУ ДВОБОЇ З «РУССКИМ МИРОМ»

У сучасних геополітичних реаліях окремі держави все ще дозволяють собі нехтувати не лише правами власних громадян, а й інших народів, ігноруючи міжнародні правові норми та угоди щодо заходів колективної безпеки. При цьому вони задля реалізації химерних інтересів та амбіцій готові розв'язувати війни, зневажаючи десятки мільйонів жертв, котрі віддали свої життя у ХХ столітті для встановлення миру на нашій планеті.

Україна нині веде нерівну боротьбу проти агресії Російської Федерації, захищаючи свій суверенітет і водночас демократичні цінності всієї Європи. Серед механізмів окупаційно-імперської політики Росії супроти України особливе місце посідає проект «русского мира».

Міфологема про «русский мир» інспірується в українське суспільство різними шляхами. Серед низки доволі дієвих трансляторів цієї ідеологічної конструкції виключне місце відводиться гуманітарним чинникам, оскільки саме під їхнім впливом відбувається формування основоположних світоглядних, ціннісних, смисложиттєвих установок особистості та соціуму, які до того ж глибоко укорінюються та із значними складнощами демонтуються із емоційно-вольової сфери людини. Йдеться насамперед про такі речі, як релігія, мова, освіта, культура, що різнопланово використовує РФ задля реалізації своїх геополітичних інтересів.

Дискусії навколо ідей «русского мира» були у російському середовищі політичного істеблїшменту наприкінці ХХ — початку ХХІ сторіччя. Сьогоднішній політико-ідеологічний проект «русский мир» сконструйований для реалізації прагнення владної еліти РФ знайти вихід із кризи ідентичності, в якій опинилося російське суспільство після краху СРСР. Інша причина — відновлення імперських амбіцій Росії та посилення протидії поширенню західних ліберальних док-

трин, з розвитком яких у масовій російській свідомості пов'язуються усі попередні поразки і втрати.

Політико-економічні інтеграційні процеси на пострадянському просторі (СНД, ЄврАзЕС, ЄЄП, Митний союз, Євразійський союз) не принесли бажаних результатів для Росії, хоча й постійно жорстко контролюються нею. Тому для забезпечення політико-гуманітарного супроводу проект «русского мира» повинен виконувати функцію світоглядного й ідеологічного рушія політичних та економічних процесів на пострадянському просторі.

Ставлення до ідей «русского мира» на теренах України нині є вкрай неоднозначним: від категоричного неприйняття (здебільшого) до активної підтримки (особливо на окупованих територіях). Як свідчить аналіз громадської думки, така ситуація зумовлена кількома чинниками: наявністю відмінних ідентичностей, котрі цілеспрямовано століттями формувалися імперськими режимами Росії (що особливо виявляється в регіональному розрізі), а відтак різним ставленням до української державності; бізнесовими та політичними інтересами олігархів і частини політиків. Особливу роль відведено Московському патріархату в поширенні та закріпленні ідеології «русского мира» на теренах Української держави, оскільки його структури тут масово поширені.

Нині Московський патріархат через юрисдикційну підпорядкованість йому Української Православної Церкви є одним із потужних провайдерів російської політико-релігійної ідеології в Україні, використовуючи задля цього низку тактичних прийомів.

По-перше, це вельми специфічна риторика очільника РПЦ патріарха Кирила. Її лейтмотив зводиться до того, що Російська Федерація, Україна, Білорусь, а віднедавна ще й Молдова творять сучасну «східно-православну цивілізацію» на історичному просторі «Святої Русі». Державні кордони між означеними країнами — умовність: найголовніше — оберігати та зміцнювати духовну єдність між «братніми народами». Тільки діючи згуртовано (а згуртованість досягається завдяки православної вірі, російській мові і культурі), вони нібито спроможні виступити як гравці світового рівня на міжнародній арені та конкурувати на рівних із західною «католицько-протестантською цивілізацією». Такі розмірковування очільника Московського патріархату з очевидністю показують спробу фальсифікації історії та у такий спосіб легітимізувати уявлення про нібито тисячолітню державність Росії та її претензії на спадок Київської Русі.

По-друге, це протидія РПЦ усамостійненню Української Православної Церкви та конституюванню у будь-якому форматі Української Помісної Православної Церкви. Така позиція мотивована тим, що автокефалія українського православ'я:

— сприятиме поступовому дистанціюванню Української держави від участі в імперських проектах Росії у євразійському регіоні.

– кардинально послабить позиції Московського патріархату як у самій Росії, так і в світовому релігійному середовищі, а особливо у Вселенському православ'ї.

– приведе до неминучого краху всієї ідеологічної конструкції «русского мира» з її базовим постулатом про «непорушну духовну єдність двох братніх народів».

По-третє, це опертя на агресивний клерикалізм навколоцерковних громадських рухів («Союз православних громадян України», «Единое Отечество», «Союз православних братств України», «Православне братство св. Олександра Невського», Всеукраїнське громадське об'єднання «Православний вибір» тощо). Йдеться передусім про організації, котрі діють у системі координат «русского мира» та використовують релігійну риторику у політико-маніпулятивних цілях або для дестабілізації суспільної ситуації.

По-четверте, це ініціювання проектів і заходів, покликаних продемонструвати широкому суспільному загалові нібито наявність в Україні та Росії спільної справи, спільної генеалогії, спільного духовного спадку та спільного майбутнього.

Так, при Московському патріархові було створено навіть Експертну раду «Економіка і етика», одним із завдань діяльності якої є вибудова «стратегічного співробітництва України та Росії в економічній сфері» на основі «спільних духовних цінностей».

В умовах окупації військами Росії українських земель у риторичі Московського патріархату підсилюються акценти щодо потреби зберегти «цілісність історичного простору Святої Русі». РПЦ всіяко підтримує вторгнення РФ на українську територію. «Миротворча місія Росії в Україні, – наголошує глава синодального відділу взаємин церкви й суспільства протоієрей Всеволод Чаплін, – повинна гарантувати її жителям право на самобутність і тісні відносини з іншими народами історичної Русі... Будемо сподіватися й на те, що місія російських воїнів із захисту свободи й самобутності цих людей і самого їхнього життя не зустрінє запеклого опору, який призведе до великомасштабних зіткнень. Нікому не хочеться пролиття крові і поглиблення тих поділів, які вже існують серед православних людей на просторі історичної Русі»¹.

Таким чином, діяльність Московського патріархату, попри заяви про власну аполітичність, навпаки засвідчує повну підтримку російською церквою імперської окупаційної політики диктаторського режиму В. Путіна.

Важливою складовою діяльності влади Російської Федерації в рамках зовнішньої гуманітарної експансії є зміцнення позицій та розширення ареалу побутування російської мови. Особлива увага до цього питання зумовлена тим, що російська мова виступає одним з на-

ріжних каменів «русского мира», об'єднавчим чинником міжнародної спільноти громадян різних країн, пов'язаних з Росією.

Публічна діяльність російських організацій, спрямована на зміцнення позицій російської мови в Україні, здійснюється здебільшого на базі інфраструктури двох установ — «Росспівробітництва» та фонду «Русский мир». Зокрема, «Росспівробітництво» спільно з Міністерством освіти та науки РФ є замовниками федеральної цільової програми (ФЦП) «Російська мова» на 2011–2015 роки. П'ятирічний бюджет програми становить 2526,66 млн рублів², а її заходи планується здійснювати як на території РФ, так і в інших країнах. Серед них — реалізація проєктів, які базуються на використанні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (наприклад, інтерактивний портал російської мови *Gramota.ru*, розрахований переважно на вчителів і викладачів російської мови, а також на працівників ЗМІ).

Агресивному функціонуванню та поширенню російської мови в Україні сприяє підтримка РФ низки вітчизняних посадовців, політиків та організацій, що провадять діяльність в інтересах «русского мира». Найбільш одіозним прикладом такої політики свого часу стало ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про засади державної мовної політики», покликаного зміцнити позиції російської мови у національному суспільному просторі, водночас ослаблюючи й так непевні позиції української мови. Вагомою особливістю зовнішньої політики Росії у мовній сфері щодо України (а також країн Балтії) є наголошування на нібито «утисках і переслідуваннях», яких зазнає російська мова та її носії.

Ще одним важливим напрямом діяльності з розширення впливу Росії у світі та реалізації ідей «русского мира» визнається зміцнення позицій російської освіти, розвиток експорту освітніх послуг. Провідна роль у відповідній царині належить також «Росспівробітництву». Саме ця інституція координує взаємодію з російськими університетами в країнах СНД, контролює двосторонні програми студентських обмінів, здійснює роботу з добору та направлення на навчання до Росії іноземних громадян тощо.

Щоправда, на нинішньому етапі російська вища освіта не має в Україні значних перспектив для свого розвитку. Зумовлюється це насамперед достатньою кількістю вітчизняних вищих навчальних закладів, що надають цілком співмірні чи й вищі за якістю освітні послуги. Окрім того, представники бізнесової та політичної еліт України для своїх дітей більше схильні обирати британські, американські і швейцарські школи й університети, змінити цю тенденцію протягом ближчих років навряд чи вдасться.

Інструментами реалізації офіційної культурної політики РФ в координатах «русского мира» виступають уже відомі організації — «Росспівробітництво» та фонд «Русский мир». Вони мають свої пред-

ставництва і центри, які розташовані у Києві та переважно у східних і південних регіонах України. Окрім того, в Україні діє близько півсотні згаданих «організацій співвітчизників». Діяльність більшості з них має культурно-просвітницьке спрямування. Однак наявні й одіозні об'єднання — Український філіал Інституту країн СНД, Всеукраїнський правозахисний громадський рух «Російськомовна Україна», Міжнародна громадська організація «Вірне козацтво», Всеукраїнська громадська організація «За Україну, Білорусь і Росію» тощо. Їхня ідеологія та діяльність вирізняються антиукраїнським, антидержавним характером, спрямовані на блокування самостійного розвитку України та на її реінтеграцію в черговий варіант Російської імперії.

Водночас необхідно зазначити, що сучасний російський кінематограф посилює ідеологію єдиного «спільного» історичного минулого, яке начебто було в країн колишнього СРСР. Наявність «інших» історіографій, не пов'язаних із Росією та більшовицьким тоталітаризмом, у народів на теренах пострадянського простору навіть не розглядається або подається викривлено.

Так само український книжковий ринок перенасичений російською книжковою продукцією. Значну частину цієї продукції становлять «наукові» твори, котрі подають радянське й російсько-імперське трактування історичних і сучасних подій та процесів, зокрема українсько-російських відносин та українського національно-визвольного руху. Фактично українців, попри їхню волю, позбавляють права читати рідною мовою. А це вже питання не лише мови, а й формування цінностей, світогляду, способу сприйняття світу та власної національної безпеки.

З розгортанням навесні 2014 року активної фази агресії Росії проти України спостерігається радикалізація прихильників ідеології «руського мира». Останню широко використовують російські агенти для мобілізації сепаратистських настроїв у відповідних регіонах Української держави. Ідеологеми «руського мира» (зокрема, «захист співвітчизників» чи «російськомовних громадян», «збереження спільної історичної пам'яті», «відсіч націоналізму» тощо) знаходять підтримку серед провідників сепаратизму, культивуються різними екстремістськими угрупованнями, метою діяльності яких є нищення України. Спочатку в Криму, а згодом у східних та південних областях України гасла, що збігаються з ідеологемами «руського мира», стали «візитною картою» сепаратистського руху.

Особливу небезпеку активна проросійська пропаганда в координатах «руського мира» становить для частини дезорієнтованих жителів Донецької і Луганської областей, які починають пов'язувати із закликами та діями сепаратистів сподівання на стабілізацію становища шляхом відділення від України та проголошення «незалежних» квазідержавних утворень або через приєднання до РФ за прикладом Криму.

Оскільки проект «русского мира» суперечить національним інтересам України, орієнтований на підрив гуманітарної безпеки Української держави, поляризує українське суспільство, перешкоджає формуванню загальноукраїнської ідентичності, гальмує процеси європейської інтеграції, то, природно, постає питання про необхідність на найвищому державному рівні здійснювати заходи, котрі покликані нейтралізувати експансію неоімперських політико-ідеологічних проектів в українському суспільстві.

Важливо також розуміти, що проект «русского мира» як симбіоз певних інституційних структур та комплексу культурологічних і політико-ідеологічних настанов під виглядом політики «м'якої сили» активно використовується керівництвом РФ у контексті реалізації геополітичних інтенцій Російської держави, пошуку відповіді на питання щодо перспектив її майбутнього розвитку, а також руйнування внутрішньої консолідації суспільств інших держав. Адже проект «русского мира» виконує роль культурного та ціннісного фундаменту в реінтеграційних процесах політико-економічного спрямування, котрі безроздільно контролюються Росією.

Звичайно, пріоритетним простором прикладного застосування проекту «русский мир» є простір СНД, а в його межах об'єктом політики переважно є Україна, враховуючи її історичне значення для формування російської державності та національної ідентичності, а також великий ресурсний потенціал. Саме тому вплив ідеології «русского мира» на Україну є багатоканальним і здійснюється безпосередньо як структурами, створеними державними органами Російської Федерації, так і суб'єктами ринку культурної індустрії, «організаціями співвітчизників», агентами російського впливу в органах української державної влади тощо. Внаслідок цього, наголосимо ще раз, проект «русского мира» не обмежується суто гуманітарною спрямованістю. Він обов'язково передбачає синхронізацію з інтегративними процесами у політичній та економічній сферах. Іншими словами, є засобом утримання України у силовому полі Росії.

Ідеологія «русского мира» поглиблює поляризацію українського суспільства, спекулюючи на мовних, культурних і світоглядних уподобаннях місцевого населення, відмінних історичних долях різних географічних регіонів нинішньої Української держави. Політико-ідеологічний проект «русского мира» перешкоджає формуванню загальноукраїнської ідентичності через пропагування цінностей штучно витвореної російськими політтехнологами «східно-православної цивілізації» й постійного інспірування в українському суспільстві ідей про «непорушну братську єдність двох народів». До того ж механізми «русского мира» покликані гальмувати процеси європейської інтеграції України. Натомість вони пропонують «альтернативні варіанти» — участь в інтеграційних проектах на пострадянському просторі під егідою Російської Федерації.

На жаль, в українському суспільстві та навіть політичному істеблішменті оцінки політичного проекту «русского мира» почасти мають поверховий характер. Навіть у вищих органах державної влади (особливо в законодавця держави) відсутнє належне розуміння його загроз для національної безпеки України. А тому нерідко провідні діячі Української держави продовжують діяти в розрізі парадигмальних настанов «русского мира».

Певну загрозу національним інтересам України становить відсутність власної політико-ідеологічної альтернативи (окрім євроінтеграційної), котра була б противагою, стримувальним чинником щодо експансії ідеї «русского мира» на українських теренах, окреслювала б стратегічні пріоритети майбутнього поступу української нації.

Характерно, що «русский мир» початку ХХІ століття має те ж фундаментальні складові, що й російська імперська ідеологія середини ХІХ століття, котра базувалася на «православ'ї», «самодержавстві» та «народності». Певні зміни, не зачепивши глибинного змісту офіційної ідеології, торкнулися «народності», що трансформувалася в «російську мову і культуру», та «самодержавства», переформульованого в «єдність історичної пам'яті», що передбачає безумовну лояльність до Російської держави як осердя і хранителя цієї єдиної історичної пам'яті. Менший наголос на «православ'ї» в офіційній риторичі сучасних державних діячів РФ (але не близьких до Кремля очільників РПЦ) зумовлений не так усвідомленням російською владою своєї світськості, як необхідністю знаходити порозуміння з дедалі численнішою та потужнішою мусульманською громадою РФ, яка здебільшого становить і цільову аудиторію проекту Євразійського союзу.

З огляду на викладені вище виклики і загрози для українського народу з боку Росії вважаємо доцільним окреслити кілька пропозицій.

1. Необхідно активізувати діяльність щодо протидії «русскому миру» органів центральної та місцевої влади під егідою Ради національної безпеки і оборони України.

2. Проводити постійну роз'яснювальну роботу серед дипломатичного корпусу та громадськості щодо розкриття сутності політико-ідеологічного проекту «русского мира» шляхом проведення науково-практичних заходів і використання потенціалу ЗМІ.

3. Неухильно дотримуватися євроінтеграційної стратегії. Докладати зусиль щодо виконання Україною міжнародних угод, а особливо, щодо впровадження демократичних стандартів у контексті виконання підписаної Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. Ідеться, зокрема, про забезпечення реальної незалежності судової влади, активізацію боротьби з корупцією, всебічне забезпечення прав та основоположних свобод людини, модернізації виборної системи тощо.

4. Забезпечити на належному рівні державну підтримку розвитку та популяризації української культури як у своїй країні, так і в європей-

ському та світовому просторі. Важливим кроком у цьому напрямі є сприяння Української держави у відкритті та забезпеченні функціонування національних культурних центрів у столицях провідних держав світу.

5. У контексті протидії впливам ідей «русского мира» слушним є розроблення власних національних проєктів, які змогли б запропонувати шляхи консолідації українства та визначити стратегію майбутнього поступу української нації. В таких проєктах є місце і представникам української влади, і національній інтелектуальній еліті, і фаховим аналітичним спільнотам.

¹ У Російській Православній Церкві побачили «миротворчість» у вторгненні Росії в Україну [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/ua/db/text/3606220.html>. — Назва з екрана.

² Постановление Правительства РФ от 20 июня 2011 г. № 492 «О федеральной целевой программе «Русский язык» на 2011–2015 годы» (с изменениями и дополнениями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://base.garant.ru/55171580/>

Serhii ZDIORUK,

*Head of the Department of Humanitarian Security
of the National Institute for Strategic Studies,
PhD in Philosophical Sciences, Associate Professor,
Honoured Worker
of Science and Technology of Ukraine*

UKRAINE IN UNDIPLOMATIC DUEL WITH «RUSSIAN WORLD»

In the modern geopolitical realities, some separate states still allow themselves to ignore not only the rights of their own citizens, but also the rights of other nations, ignoring the international regulations and agreements for the collective security measures. However, they also can unleash wars, paying no regard for tens of millions of victims who gave their lives for peace on our planet in the twentieth century. All of this only for the implementation of their chimerical interests and ambitions into life.

The «Russian world» mythologem inspires into Ukrainian society in different ways. Among a number of rather effective compilers of this ideological design, exclusive place is given to humanitarian factors. Because the formation of main ideologies, life-purpose settings of personality and society, which are demounted from emotional and volitional sphere of a person with big difficulties. First of all, such things as religion, language, education and culture are diversifiedly used by RF for realization of their geopolitical interests.

The stance on «Russian world» ideas in Ukraine is very ambiguous today: from the categorical non-acceptance (at most) to active support (especially in the occupied territories). According to the analysis of public opinion, this situation is caused by several factors: availability of different identities, which had been purposefully formed by Russian imperial rule for centuries (which was especially seen in the regional context), and therefore by different attitudes to Ukrainian statehood; business and political interests of oligarchs and in politicians. In spreading and securing the ideology of the «Russian world» on the territory of Ukraine, because its structure is massively expanded, a special role is assigned to the Patriarch of Moscow.

It is customary for the «Russian world» of the XXI century to have the same basic elements as the Russian imperial ideology of the mid-XIX century, which was based on the «Orthodoxy», «autocracy» and «nationality». Without hitting deep meaning of the official ideology certain changes had touched «nationality», which was transformed into «Russian language and culture», and «autocracy» which was reformulated into the

«unity of historical memory» that provides unconditional loyalty to the Russian state as a core and keeper of this exclusive historical memory. Less emphasis on «Orthodoxy» in the official rhetoric of modern public figures of RF (but not close to the leaders of the Kremlin ROC) determined not by understanding of the Russian authorities of their own gentillesse, but as the need to find understanding with numerous and powerful Muslim community of RF, which is also heavily constitutes a targeted audience of the Eurasian Union project.

Development of their own national projects is quite appropriate in the context of opposition to the influence of the «Russian World». These projects could propose ways of consolidating Ukrainianness and determine the strategy of the future development of the Ukrainian nation. There is the place in such projects for the Ukrainian authorities and national intellectual elite, professional and analytical communities.

Анатолій ДЕНИСЕНКО,

кандидат історичних наук, заслужений журналіст України;

Василь ТУРКЕВИЧ,

член Національної спілки письменників України,

заслужений діяч мистецтв України

ООН – СИМФОНІЯ МИРУ

Сімдесят років діяльності Організації Об'єднаних Націй в історичному вимірі сучасної цивілізації — невеликий відрізок часу. Попри те найчільніша міжнародна спільнота держав пройшла не тільки великий шлях у формуванні принципів мирного співіснування різних, не завжди прихильних одна до одної країн, а й зуміла зберегти світ від прогнозованої футурологами і доволі відомими політиками апокаліпсису третьої світової війни, небезпека вибуху якої в наш час стає ще більш реальною у зв'язку із брутально агресивною політикою нинішнього керівництва Росії, яке дійшло вже до цілеспрямованої руйнації усталеного світового порядку.

Шляхом напружених політичних переговорів, часом досить тривалих і багатоступеневих, ціною неймовірних зусиль Організації Об'єднаних Націй вдавалося налагоджувати, здавалося б, нездоланні конфлікти. Світ кілька разів опинявся на межі своєї загибелі, і тільки злагодженість дій ООН, авторитет і активність головних її інституцій, які включали всі механізми з недопущення потенційної збройної агресії, що загрожувала вже не стабільності у світі, а й узагалі його існуванню, відвертали планетарні загрози миру і безпеці. Багато разів ООН вдавалося врегульовувати локальні міждержавні або внутрішньодержавні збройні конфлікти, ще більше разів їх не допускала, рятуючи народи від жахливих наслідків військових дій, міжнаціональної та міжрелігійної різанини.

ООН в Україні

Здобуття Україною у 1991 році державного суверенітету і незалежності започаткувало кардинально нові сторінки її подальшого історичного розвитку. Та водночас і низку проблем, без вирішення яких суттєво гальмувалася інтеграція держави у світову спільноту. Поставали питання про розбудову низки інфраструктур, які відповідали б світовим стандартам, зокрема в економічній, соціальній, медичній, освіт-

ній сферах, відкритого демократичного суспільства, а також про захист природних ресурсів, взаємообмін трудовими ресурсами, надання нових інформаційних та комунікативних технологій. Власне, у житті молодій державі з'явилося дуже багато економічно-соціально-політичних аспектів, які мали вирішуватися із застосуванням нових підходів, яких, на жаль, бракувало з огляду довготривалої штучної ізоляції України від власного державобудування. Як і кожна молода держава на цьому етапі свого становлення, Україна потребувала допомоги світової спільноти. Однією з перших таку допомогу надала Організація Об'єднаних Націй, відкривши в 1992 році своє Представництво в Києві. У червні 1999 року тодішній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан, враховуючи, що під одним дахом Представництва працювала низка установ міжнародної організації, присвоїв Представництву ООН в Україні почесний статус «Дім Організації Об'єднаних Націй», офіційне відкриття якого відбулося 14 червня 2000 року.

Дім Організації Об'єднаних Націй у Києві репрезентував агенції і програми інститутів міжнародної організації, які акредитовані в Україні. А це: Дитячий фонд, Фонд народонаселення, МАГАТЕ, Рада торгівлі і розвитку, Європейська економічна комісія, Всесвітній поштовий союз, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародне бюро праці, Управління Верховного комісара у справах біженців, а також Чорнобильська програма, Міжнародна програма боротьби з наркоманією, Програма боротьби зі СНІДом. Представництво координувало зусилля й інших міжнародних інституцій ООН, які відкрили свої офіси в Києві дещо раніше — Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Міжнародної фінансової корпорації, які, працюючи в окремих сферах і за власними планами, об'єднані великою стратегічною метою — сприяти Україні у вирішенні низки проблем, прерогативними з яких у Програмі «Глобальні цілі розвитку тисячоліття» (для виконання протягом 1990–2015 рр.) визначено: викорінення крайньої бідності; досягнення загального рівня початкової освіти; сприяння гендерній рівності та надання більших повноважень жінкам; зменшення дитячої смертності; покращення стану здоров'я матерів; поборення ВІЛ/СНІДу, малярії та інших небезпечних хвороб; забезпечення сталого розвитку доквілля; розвиток глобального партнерства заради розвитку.

До вирішення в Україні кожної із цих проблем докладає зусиль й Представництво ООН, а також інші організації оонівських інституцій в Україні. Треба сказати, що Україна мала та й продовжує мати чимало доволі гострих проблем.. Суттєва від інших європейських країн відсталість рівня життя, відверта, часом до цинічності, корупція, зокрема й серед державних чиновників найвищого рівня, різке ріст безробіття, стагнаційні процеси в аграрному та промисловому секторах і різке падіння економічних показників, які балансують в останні два роки в площині загрози державного дефолту, свідчать про серйозні прорахунки в системі політичного, економічного й соціально-духовного розвитку. Продовжує викликати занепокоєння сфера соціального захисту та гарантій для населення, зокрема людей похилого віку, рівень пенсійного забезпечення яких сягнув критичного розміру, скорочення чисельності населення, еміграція наукових і кваліфікованих працівників, скорочення тривалості життя, погіршення якісних характеристик людського потенціалу, погіршення стану довколишнього середовища. Не відповідають стандартам і декларовані демократичні перетворення, які, попри дві революції — Помаранчевої і Гідності, не набули конкретного вираження. Подолання цих проблем потребують не тільки значних зусиль самої України, але й допомоги міжнародної спільноти, що яскраво проявилось під час Помаранчевої революції і Революції Гідності, коли світова спільнота в одноставному пориві стала на підтримку України як суверенної держави і її громадян, які по-

зиціювали себе як прихильники європейських демократичних цінностей, декларованих ООН протягом усієї історії свого існування.

Програми розвитку, започатковані ООН у Києві в 1992 році, спрямовані на розширення можливостей і досягнення порозуміння українського уряду, інших урядів і міжнародних організацій для проведення в нашій державі реформ у різних сферах економічного, соціального життя, просування головних принципів оонівських засад, сформованих у визначальних документах, зокрема принципів суверенітету і незалежності, власного вибору шляхів розвитку, Декларації прав людини.

Перший координатор системи ООН в Києві, Постійний представник програми розвитку ООН (ПРООН) Стівен Браун надавав великої уваги консультативній допомозі Представництва у сфері впровадження демократичних принципів державного управління на всіх рівнях, проведенню адміністративних реформ, розбудові громадянського суспільства і розширенню впливу громадськості на діяльність державних органів та установ в Україні. Було ініційовано або підтримано низку програм на розбудову малого та середнього бізнесу як класичної основи економічного життя розвинутих країн. У 1998 році відбувся перший всеукраїнський семінар «Шляхи подолання бідності в Україні» під егідою ПРООН, Світового банку, агентства міжнародного розвитку США (USAid) та програми TACIS (Технічна допомога для СНД — програма Європейського Союзу на допомогу новим незалежним державам Східної Європи і Центральної Азії для колишніх республік Радянського Союзу, крім країн Балтії). За час, що минув від першого семінару, в економіці України відбулися суттєві зміни, які поліпшили якість і рівень життя. Проте ПРООН продовжувала активно співпрацювати із державними та громадськими організаціями України в питаннях зміцнення інституційного потенціалу сталого розвитку українського міста (створення умов праці та якісного рівня життя).

«Декларація тисячоліття ООН», яка узагальнювала вироблені та погоджені орієнтири розвитку країн на глобальну перспективу до 2015 року, передбачала пріоритетність людського розвитку і спрямування зусиль на допомогу у сприянні найбільш уразливим верствам населення, зокрема й українців, відіграла значну роль у впровадження європейських та світових стандартів суспільного розвитку.

Про вагомість співпраці ООН і незалежної України свідчать візити до Києва представників цієї універсальної міжнародної організації. Тут побували Генеральні секретарі ООН Б. Бутрос-Галі (1993), Кофі Аннан (2002), заступники Генерального секретаря ООН П. Гансен (1994), Сергіо де-Мелло (1998), Нафіс Садік (1999), Кендзо Ошима (2002), президент Світового банку Джеймс Вольфенсон (1995), Генеральний директор Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) Мауріціо Марія і Компаса, Верховний комісар ООН у справах біженців Садако Огата (1997), Генеральний

директор ЮНЕСКО Фредеріко Майор (1997), виконавчий директор Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) Карол Белламі (1998), заступник Генерального директора ЮНЕСКО Мунір Бушнакі (2005).

У серпні 2001 року за дорученням ПРООН та ЮНІСЕФ і за підтримки Управління ООН з гуманітарних питань та Всесвітньої організації охорони здоров'я міжнародною міжгалузеву групою спеціалістів було здійснено комплексне і неупереджене дослідження проблем населення, яке постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції. Концептуально були розглянуті такі питання: екологічні наслідки найбільшої техногенної катастрофи ХХ ст., охорона здоров'я, економічні втрати, яких зазнали промисловість, сільське господарство й індивідуальні господарства внаслідок цієї катастрофи. Місія, до складу якої входило шість спеціалістів у галузі екології, охорони здоров'я та економіки, підготували звіт під назвою «Гуманітарні наслідки аварії на ЧАЕС. Стратегія відродження» і висловили конкретні рекомендації для відповідних установ та структурних підрозділів щодо розробки і втілення міжнародних програм допомоги Україні в подоланні наслідків аварії. Місія визначила п'ять головних принципів подолання наслідків аварії, які лягли в подальші міжнародні оонівські програми, спрямовані на мобілізацію зусиль в подоланні цих наслідків.

Багато оонівських програм вимагають значних коштів, які надаються за безпосередньою участю або за сприяння представництва Світового банку в Україні, яке має широкий спектр діяльності, спрямованої на інтенсифікацію економічного розвитку України, інтеграційні економічно-фінансові процеси, підтримку різних сфер виробництва, розширення економічних зв'язків, запобігання різким перепадам у сфері міжнародних торговельно-фінансових операцій українських партнерів.

Представництво ООН в Україні відіграло значну роль у вирішенні досить складної проблеми, яка виникла в Криму в 1991–2002 роках. Повернення на півострів депортованого в 1944 році кримськотатарського народу створило напружену соціальну і етнічну ситуації, які необхідно було вирішувати шляхом зближення інтересів тих, хто проживав на території Криму, і тих, хто повертався додому. А це надання майже 270 000 особам роботи, житла, соціального захисту, виділення земельних ділянок під забудову, організація освіти, врахування національних і релігійних традицій, врешті забезпечення умов, які б виключали міжнаціональні конфлікти, в яких, певно, були зацікавлені антиукраїнські сили.

Варто нагадати, що 98 відсотків репатріантів були або виселенцями, або їхніми нащадками. До цієї програми, започаткованої в 1995 році, київське Представництво ООН залучило Швейцарію, Канаду, Норвегію, інші країни-донори. Згодом уряд України за безпосередньою участю та підтримкою низки оонівських установ (ПРООН, УВКБ,

ЮНОПС, ФР ООН та ЮНІСФЕР) розробив програму комплексно-го сприяння розвитку Криму. Спеціалісти ООН включили до програми такі заходи, як підтримка надання тим, хто повернувся з депортації, елементарних соціальних послуг, вирішення питань громадянства, участь у місцевому самоврядуванні, забезпечення робочих місць, надання кримськотатарським дітям освіти рідною мовою. Представництво звернуло увагу й на інші національні меншини, які до 1944 року жили в Криму і розділили долю кримськотатарського народу. Їм також надавалося сприяння в організації самоврядування, освіти, культурного життя, розбудови національного інформаційного простору. На жаль, усі досягнення в цій сфері були брутально ліквідовані російською окупацією Криму і незаконною його анексією у 2014 році.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців опікується й іншими проблемами, насамперед пов'язаними з правами біженців, кількість яких, на жаль, з кожним роком збільшується. Особливо протягом 2014 та 2015 років, коли велика кількість населення змушена була тікати від військових дій на теренах анексованого Російською Федерацією Криму та двох східноукраїнських областей – Донецької та Луганської, внаслідок дій терористів незаконно проголошених республік.

Ще одним важливим аспектом уваги ООН в Україні є освітня галузь. Освітою різного рівня в Україні охоплюється до 80 відсотків молоді. Це досить високий показник як для тих, хто здобуває вищу освіту в державних вузах, так і для тих, хто навчається в приватних вузах (в межах 18–20% населення). Надалі ця цифра зменшуватиметься з огляду на те, що за останні двадцять років в Україні значно зменшилася народжуваність. Внаслідок недостатнього державного фінансування освітнього процесу, недосконалості політики реформування знижується її якість, хоча входження України в Болонський процес дозволяє суттєво змінити таке становище. В рамках підтримки освіти в Україні ПРООН започаткувала три довготривалі проекти. Один з найцікавіших і найфундаментальніших – проект впровадження освітніх інновацій на базі Національного університету імені Тараса Шевченка, найбільшого і найструктурованішого в різних напрямках українського вишу. Проект «Підвищення освітнього потенціалу Київського Національного університету імені Тараса Шевченка» створено з метою надання підтримки для реалізації цілей подальшого людського розвитку та подолання бідності, як пріоритетного завдання програми «Цілі розвитку Тисячоліття. Україна».

Динамічні зміни, які відбуваються сьогодні у світі, пов'язані насамперед з глобалізаційними процесами і формуванням нового, постінформаційного суспільства. Роль людини, як індивідуума, зростає, набуває універсального значення, передусім у професійному вимірі. Виховання людини, формування громадянина світу набуває нині особливого значення. Це стає сферою уваги і відповідальності не тільки України, а й

організацій системи ООН. Має відбутися зближення соціально-економічних параметрів співжиття народів і держав, поглиблення взаєморозуміння між людьми поза расовими, мовними, релігійними ознаками на гуманістичних принципах та ідеалах, проголошених Статутом ООН та її фундаментальними документами, виробленими упродовж сімдесяти років існування цієї поважної міжнародної організації.

Формування особистості — це насамперед школа, яка в нових реаліях політики і часу має включати у навчально-виховний процес не лише наукові дисципліни, а й найширший спектр понять, які є універсальними для людини і суспільства у контексті світового цивілізаційного поступу. А це фундаментальні права людини, міжнаціональна толерантність, віротерпимість, повага до політичного вибору іншої людини. Хоча це й виглядає дивно, але в сучасному світі формування людини не може обмежуватися виключно національними традиціями чи замкнутими освітніми системами, а має прагнути до універсалізації, як писав Тарас Шевченко: «І чужого навчайтесь, й свого не цурайтесь».

Проблема людської цінності знайшла своє розуміння в низці інших програм ООН в Україні. Представництво ООН, Фонд народонаселення та Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), які мають у Києві свої представництва, надають дієву допомогу Україні у виконанні ратифікованої нею в 1991 році Конвенції ООН з прав дитини, згідно з якою було розроблено національну програму «Діти України» та інші програми, спрямовані на захист здоров'я підростаючого покоління, опіку дітей з фізичними і психічно-розумовими вадами, безпритульних та дітей, які знаходяться у конфлікті із законом. Програми ООН, які поширюються на Україну, охоплюють також захист молоді від таких тотальних загроз, як СНІД, вживання наркотиків та алкоголю, насилля над дітьми, підліткова вагітність, дитяче і підліткове самогубство. Програма співпраці між ЮНІСЕФ та Україною передбачає створення спеціалізованої правової бази та відповідного соціального середовища для забезпечення прав дітей і молоді, захисту підростаючого покоління від факторів, які загрожують їхньому здоров'ю: вживання тютюну, алкоголю, наркотичних препаратів, насилля, а також для адаптації дітей, які залишилися без батьківської опіки.

10 грудня 1997 року було презентовано «Звіт про людський розвиток в Україні», у травні наступного року в рамках гендерної програми ООН було проведено всеукраїнський семінар для обговорення проблем жінок, молоді, дітей і прав людини. В серпні 1998 року Представництво ООН опублікувало звіт «Україна. Права людини і людський розвиток» і в порядку його обговорення провело регіональну конференцію в Ялті, в якій взяли участь 300 делегатів із 27 країн Східної Європи та СНД. Не слід забувати, що протягом 1990–1996 років у результаті суттєвого погіршення економічного стану України різко знизився й індекс її людського розвитку. У цьому рейтингу

Україна із 32 місця перемістилася на 102 (було проаналізовано стан у 185 країнах). І хоча сьогодні Україна має дещо кращі показники, занепокоєння неналежним темпом росту індексу людського розвитку все ж залишається, що дає суттєві підстави для активізації інтегрування України в нові й нові соціально-гуманітарні проекти ООН, особливо з урахуванням суттєвого погіршення гуманітарної ситуації, яка склалася в 2014–2015 роках на сході нашої держави.

У квітні 2000 року Світовий банк, ПРООН та уряд України започаткували програму «Україна: шлях до глобального розвитку», в якій велика роль відводилась формуванню особистості, інтелектуально-духовному розвитку людини.

Того ж року було започатковано трирічний проект ООН «Сприяння гендерній рівності», спрямований на досягнення рівності жінок у всіх сферах життя і діяльності: від вибору професії до керівництва державою. Ця проблема стоїть в Україні так само гостро, як і в багатьох інших країнах світу. Йде пошук шляхів удосконалення законодавства, моралі, регулятивної діяльності, які виключають таке поняття, як соціальна, економічна, духовна, політична дискредитація жінки. Це мало бути досягнуто шляхом включення гендерних питань до всіх державних стратегій діяльності та програм, прийняття рішень з урахуванням гендерної рівноправності, насамперед у політичній та економічній сферах. Програма ООН в Україні була спрямована суспільством на розуміння гендерних проблем у сучасному світі, сприяє підвищенню компетенції державних службовців та правоохоронних органів під час розгляду справ, пов'язаних з гендерним насиллям та торгівлею жінками, підтримує центри «Чоловіки проти насильства». Верховна Рада України ратифікувала Палермську конвенцію ООН, яка зобов'язує уряди викорінювати будь-які спроби торгівлі людьми, а також розробила закон України про гендерну рівність, в написанні якого взяли участь експерти програми «Сприяння гендерній рівності». Варто відзначити, що в цій сфері в Україні помітні суттєві покращення, зокрема в центральних державних органах та установах, де жінки обіймають значні посади, мають суттєвий вплив на прийняття державних та регіональних рішень. Значно збільшилася кількість жінок в усіх скликаннях Верховної Ради України за останні шістьнадцять років.

Як відомо, Україна — одна з найбагатших країн Європи щодо біологічно-ландшафтного розмаїття, яке становить понад 25 000 видів рослин та грибів і 45 000 видів тварин, велику кількість видів птахів, які зникли у багатьох європейських країнах. Так, понад 90 відсотків світової популяції ластівок гніздяться на островах Чорноморського біологічного заповідника. В Україні знаходиться значна кількість ареалів рослин, занесених до Червоної книги як такі, що зникли на європейсько-азійських просторах. Проте, як і більшість індустриальних країн світу, Україна постала перед багатьма проблемами збереження

для майбутніх поколінь цих природних скарбів від руйнації і повного зникнення. Досить гостро стоїть в Україні й питання збереження, хоча б на теперішньому рівні, водних ресурсів, які загрозово зменшуються, хоча ми чудово розуміємо, що ця проблема не знаходить адекватного розуміння саме на верхніх щаблях владних структур. Мовляв, Бог дав і ще дасть, але все складається далеко не так добре, як це комусь видається. І в Україні змілюються водні ресурси, стає суттєво менше лісів, особливо в Карпатському регіоні, мільйони гектарів родючого українського чорнозему заростає бур'янами, окисляються, стають непридатними для обробітку...

У 1994 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про охорону біологічного розмаїття, що зобов'язувало до здійснення низки довготривалих заходів для забезпечення охорони довкілля. Верховна Рада України ратифікувала також рамкову конвенцію ООН про зміну клімату, Кіотський протокол про викиди парникових газів, приєдналася до Конвенції ООН про спустелення, Конвенції із захисту навколишнього середовища в басейні Дунаю. Україна приєдналася до ініційованої ООН Конвенції про охорону дикої природи і фауни та природного середовища. Загалом сьогодні Україна є стороною понад 20 міжнародних конвенцій та протоколів, націлених на те, щоб у першому столітті третього тисячоліття досягнути гармонії між людиною і природою. В іншому випадку на людство чекає низка вселенських апокаліпсичних катастроф. Підписання і ратифікація Україною цих міжнародних документів дозволяє говорити про те, що є велике розуміння проблематики збереження світового природного середовища, яке в останні десятиліття серйозно страждає від діяльності людей, та прагнення включитися у світовий процес відновлення біологічного балансу на планеті, зменшення на нього впливу індустріалізації та економічної діяльності людей. Це турбує світову спільноту і є одним зі стратегічних завдань Організації Об'єднаних Націй.

Активну участь бере Україна в розгорнутій структурами ООН Стратегії прав людини – проблемі, яка ось уже сімдесят років не сходить з порядку денного діяльності цієї поважної міжнародної організації. Понад 250 організацій в Україні долучилися до цього оонівського проекту. Розроблено і ухвалено низку законів, які передбачають закріплення і додаткові гарантії для кожної людини у сфері реалізації її основоположних конституційних прав, доступу до інформації, участь у вирішенні соціальних, гуманітарних та політичних проблем в інтересах побудови відкритого, всеохоплюючого в просторі і часі громадянського суспільства. Структура національної стратегії у сфері прав людини має вивести нас на непорушність базових категорій прав людини, які є фундаментом у багатьох країнах Євросоюзу, якого прагне й український народ. А це забезпечення прав на життя, свободу та особисту недоторканність, запобігання дискримінації за будь-

якими соціально-етнічними ознаками, гендерна рівність, доступність до освіти всіх рівнів і, врешті, забезпечення громадян можливістю вирішення будь-яких справ у доступному і справедливому, позбавленому корупції українському суді.

Україна у структурах ООН

Україна, як одна из засновниць Організації Об'єднаних Націй, у 1991 році вступила у сферу нових історичних умов, як суверенна і незалежна держава, розбудовуючи якісно нову палітру двосторонніх і багатосторонніх міжнародних відносин.

Формування в 1945–1946 роках структури міжнародних організацій системи ООН спричинило появу численних спеціалізованих органів і установ. Україна обиралася, приєднувалася до них, або ж ставала однією з їх засновниць. Так, у 1946 році вона була обрана членом кількох органів ЕКОСОП: Статистичної комісії, Комісії з прав людини, Комітету у справах біженців і переміщених осіб, Комітету з проведення заходів щодо консультацій з неурядовими організаціями, Комісії з народонаселення.

У 1947 році Україна стала членом Економічної Комісії для Європи, до якої увійшли всі європейські країни-члени ООН і США. На Першій сесії Генеральної Асамблеї ООН у грудні 1946 року представника України було обрано (разом з делегатами Швеції і Канади) членом Ревізійної комісії ООН. На Третій сесії ГА ООН представника України обрали головою Комітету з перевірки повноважень делегацій.

Україна була однією з держав — засновниць Всесвітньої організації охорони здоров'я, яка почала свою діяльність 7 квітня 1948 року. Того ж року Україна стала членом Всесвітнього поштового союзу, приєдналася до Всесвітньої метеорологічної організації та Міжнародного союзу електрозв'язку. Про активізацію міжнародного життя України свідчило її обрання непостійним членом Ради Безпеки на дворічний термін (1948–1949), що дозволило їй увійти до складу Комісії з атомної енергії (у лютому 1948 року була її головою), Комісії ООН з озброєнь звичайного типу, Комітету з прийому нових членів ООН.

Вдруге наша країна була обрана до складу Ради Безпеки на 1984–1985 роки. Це обрання відбулося на пленарному засіданні ГА ООН у 1983 році. 130 із 155 держав, які брали участь у голосуванні, підтримали кандидатуру України. Двічі протягом тих років представник України виконував функції Голови Ради Безпеки ООН. Ці обов'язки виконував видатний український дипломат, багаторічний представник України при ООН Геннадій Удовенко, на долю якого випала також велика честь бути головою 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Окрім Економічної і Соціальної Ради ООН Українська РСР була представлена у Комісії ООН з питань народонаселення, Комісії ООН з прав людини, Соціальной комісії ООН, Комісії ООН зі становища жі-

нок, в Адміністративній раді Міжнародної організації праці, Виконавчій раді ЮНЕСКО та в інших органах міжнародних організацій.

З обранням у 1970 році членом Спеціального комітету ООН проти апартеїду Україна зробила значний внесок у ліквідацію злочинної політики і практики апартеїду. З 1976 року вона активно відстоювала принципи і засади Міжнародної конвенції, наближаючи час ліквідації цього огидного явища ХХ століття.

З 24 серпня 1991 року розпочався новий відлік участі вже незалежної України в міжнародних організаціях. Безперечно, досвід і знання, здобуті українськими представниками в попередні десятиліття участі у міжнародних організаціях і особливо в ООН, стали вагомими підвалинами для розбудови сучасної української дипломатії та самостійної зовнішньої політики нашої держави.

Вперше за 45 років членства в ООН Україна брала участь у роботі Генеральної Асамблеї ООН, керуючись директивами і вказівками, затвердженими українським керівництвом, і відстоюючи національні інтереси власної держави. На першому етапі свого державного статусу Україна взяла участь у низці важливих заходів: Міжнародній конференції з проблем розвитку (1994, Каір), Світовому саміті із соціального розвитку (1995, Копенгаген), Четвертій Міжнародній жіночій конференції ООН (1995, Бейджин, Китай), Дитячому форумі (1998, Париж), Саміті Тисячоліття (2000, Нью-Йорк) та інших.

У складі миротворчих сил ООН українські військові позитивно впливали на перебіг подій протягом першого десятиліття третього тисячоліття у Молдові, на Кавказі, в Центральній Азії, були активними учасниками врегулювання кризи у Боснії і Герцеговині, Хорватії, Косово і Македонії, в Іраку, Анголі, Таджикистані, Гватемалі, Грузії, Сьєрра-Леоне, Афганістані, Південному Лівані, Ефіопії й Еритреї, Конго (Браззавілі), Східному Тиморі, де було задіяно понад 12,5 тис. українських вояків. Україна стала ініціатором ухвалення Конвенції щодо захисту миротворчого персоналу ООН (1994). У 1999 році Верховна Рада України ухвалила Закон «Про участь України у миротворчих операціях», який практично закріпив організаційні та фінансові засади такої діяльності, а також порядок підготовки, направлення і забезпечення військового, цивільного національних контингентів.

Україна є одним з ініціаторів й активним учасником руху щодо запобігання розповсюдження зброї масового знищення. Свого часу вона зробила безпрецедентний крок — добровільно відмовилася від наявної у неї зброї масового ураження. На початку лютого 2005 року, на відзнаку 60-річчя підписання угод Ялтинської конференції про створення ООН, Україна провела у Лівадії ювілейний міжнародний симпозіум, на якому відзначалося, що в Європі, дякуючи наполегливості ООН, зберігаються запропоновані в Ялті кордони, зокрема й українські. Але менш як за десять років, цей основоположний принцип, ви-

значений ще на перших сесіях Генеральних Асамблей ООН, був бру- тально розтоптаний незаконною окупацією російськими військами Кримського півострова (2014).

Для України нинішня 70-та сесія Генеральної Асамблеї ООН на- дала чудову можливість порушити перед світовою громадськістю пи- тання про засудження російської агресії на Сході України, незакон- ної окупації та анексії українського Криму і створення міжнародного трибуналу для суду над тими, хто збив малайзійський пасажирський літак у небі над Донеччиною, надати найширшу інформацію світовій спільноті про порушення Російською Федерацією суверенних прав та територіальної цілісності України.

* * *

Сімдесят років — поважний вік не тільки для людини, а й для міжнародної організації. ООН подолала досить не простий історич- ний шлях, не встелений трояндами. Це був шлях боротьби, випробу- вань і пошуку, часом і помилок, які, однак, ставали хоч і гірким, але досвідом, давали змогу ще чіткіше висвітлити ту чи іншу проблему, важливу для всього світу.

Загалом ООН виправдовує покладені на неї в 1945 році надії і сподівання. Більше того, вона розширила свої повноваження в низці інших найглобальніших проблем, з якими не справилася б жодна, на- віть найбагатша країна світу. Отже, можна сказати, зроблено багато, але необхідно розуміти, що попереду організацію очікують ще сер- йозніші випробування на міцність у мінливому хитросплетінні нових і нових проблем.

Настав час діяти. Із збільшеною енергією, об'єднаними зусиллями всіх держав-членів, зробити все можливе, щоб вберегти планету від ще однієї світової війни. Сьогодні це завдання набуває ще більшого значення — зберегти мир і в третьому тисячолітті, зробити життя ба- гатшим і змістовнішим, долю кожної людини щасливішою.

Anatoliy DENYSENKO,

Candidate of historical sciences,

Merited Journalist of Ukraine;

Vasyl TURKEVYCH,

Merited Artist of Ukraine,

Member of the National Society of Writers of Ukraine;

UNITED NATIONS: SYMPHONY OF PEACE

Historical essay about the United Nations

Seventy years of activity of the United Nations in the historical dimension of the modern civilization is an extremely short period of time. Nevertheless, one of the largest international communities of states has gone a long way of developing peaceful coexistence of different, not always supportive of each other countries, as well as managed to save the world from the predicted by some futurologists and well-known politicians apocalypse of the third world war, which has become even more overt in connection with the aggressive policy of Russia, which led to the destruction of the established world order in the early years of the UN.

Through intense, sometimes arduous and multi-stage political negotiations, with incredible efforts, the United Nations was able to resolve seemingly insurmountable conflicts between the armed with devastating nuclear weapons rival superpowers.

The United Nations met the hopes of keeping the world peace, which were laid on it in 1945. Moreover, it expanded the authority in a number of other global, challenging even for the wealthiest country problems. Looking back in the history of the United Nations it could be said that much work has been already done, but there is still a difficult way to go dealing with the rapidly changing maze of new problems.

Ігор ТУРЯНСЬКИЙ,

член редколегії «України дипломатичної»,
Надзвичайний і Повноважний Посол,
ветеран дипломатичної служби,
учасник 19-ти сесій Генеральної Асамблеї ООН,
член Національної спілки журналістів України

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО ООН

У зв'язку з проведенням у м. Нью-Йорк, США, 70-ї ювілейної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (ООН) і обранням на ній України до непостійних членів Ради Безпеки редколегія наукового щорічника «Україна дипломатична» підготувала для своїх читачів низку цікавих фактів про цю світову Організацію та участь у її діяльності України.

«МИ, НАРОДИ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ, СПОВНЕНІ РІШУЧОСТІ

врятувати прийдешні покоління від бідувань війни, що двічі в нашому житті принесла людству невимовне горе, і знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особи, у рівноправність чоловіків і жінок і в рівність прав великих і малих націй, і

створити умови, за яких можна дотримуватися справедливості і поваги до зобов'язань, що випливають з договорів та інших джерел міжнародного права, і сприяти соціальному прогресу й поліпшенню умов життя при більшій свободі,

І З ЦІЄЮ МЕТОЮ

проявляти терпимість і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди, і

об'єднати наші сили для підтримки міжнародного миру і безпеки, і

забезпечити прийняттям принципів і встановленням методів, щоб збройні сили застосовувалися не інакше, як у спільних інтересах, і

використати міжнародний апарат для сприяння економічному й соціальному розвитку всіх народів,

ВИРІШИЛИ ОБ'ЄДНАТИ НАШІ ЗУСИЛЛЯ ДЛЯ ДОСЯГ- НЕННЯ ЦИХ ЦІЛЕЙ

Згідно з цим наші відповідні уряди через представників, які зібралися в місті Сан-Франциско і пред'явили свої повноваження, визнані в належній формі, погодилися прийняти даний Статут Організації Об'єднаних Націй і цим засновують міжнародну організацію під назвою «Об'єднані Нації».

(цитується за Офіційним виданням Управління громадської інформації Організації Об'єднаних Націй. Charter of the United Nations (Ukrainian). OPI/323 – 248 – October 1969 – 5 М. Printed in Kiev, Ukrainian SSR).

Так написано в преамбулі до Статуту Організації Об'єднаних Націй (ООН), яку було розроблено Комітетом з підготовки преамбули і Першого розділу (цілі і принципи) діяльності ООН під керівництвом міністра закордонних справ Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) Д.З. Мануїльського.

З ініціативи УРСР до Статуту було включено низку важливих положень, зокрема положення про сприяння міжнародному співробітництву в розв'язанні економічних і соціальних проблем, про загальну повагу та дотримання прав і основних свобод людини незалежно від расової належності, статі, мови та релігії.

Складовою частиною Статуту ООН є Статут Міжнародного суду. Протягом 70 років функціонування Організації Об'єднаних Націй до Статуту ООН не було внесено жодних суттєвих змін. Внесені до деяких статей поправки мали лише організаційний і процедурний характер.

Ідея створення ООН виникла ще на початку Другої світової війни. 14 серпня 1941 року Президент Сполучених Штатів Америки Ф. Рузвельт і Прем'єр-міністр Великої Британії В. Черчилль підписали Атлантичну хартію, у якій було проголошено цілі двох країн у війні проти нацистської Німеччини та її союзників, а також бачення післявоєнного устрою світу. 24 вересня 1941 року до Хартії приєднався СРСР. 1 січня 1942 року представники 26 союзних держав, які воювали проти країн гітлерівської коаліції, заявили про свою підтримку Атлантичної хартії і підписали Декларацію Об'єднаних Націй. У цьому документі вперше було використано назву «Об'єднані Нації», запропоновану Ф. Рузвельтом.

Наприкінці жовтня 1943 року на Московській конференції міністрів закордонних справ Радянського Союзу, США та Великої Британії було підписано рамковий документ про створення цієї міжнародної організації. Остаточної домовленості про створення ООН було досягнуто у лютому 1945 року в м. Ялта на Кримській (Ялтинській)

конференції керівників антигітлерівської коаліції — Й. Сталіна, Ф. Рузвельта і В. Черчилля. Основою діяльності майбутньої Організації став принцип однакості великих держав - постійних членів Ради Безпеки ООН при прийнятті рішень, яких було наділено правом вето.

У Ялті було досягнуто принципової домовленості про участь у роботі ООН Української РСР (УРСР) і Білоруської РСР (БРСР) як країн, які найбільше постраждали від німецької агресії та зробили значний внесок у перемогу над фашизмом. Пропозиція Й. Сталіна надати право всім радянським республікам стати членами-засновниками ООН не знайшла підтримки. Було також відхилено його пропозицію про включення до країн-засновниць ООН Литовської РСР як країни, на територію якої, поряд з УРСР і БРСР, німецький вермахт вторгся першим. На Конференції було досягнуто домовленості про те, що США матимуть право надати статус засновників ООН своїм двом штатам, однак у зв'язку з низкою обставин (смерть Ф. Рузвельта і критика в Сполучених Штатах досягнутих у Ялті домовленостей, негативне ставлення до них нового Президента США Г. Трумена) згадане рішення залишилося нереалізованим.

Конференція з розробки Статуту ООН тривала з 25 квітня до 26 червня 1945 року в американському місті Сан-Франциско. Саме 26 червня 1945 року представники 50 держав-засновниць Організації підписали цей документ. Серед них були представники Української РСР і Білоруської РСР. Польща, яка не брала участі в роботі Конференції, підписала Статут згодом, проте увійшла до переліку держав-засновниць ООН. Отже, засновниками ООН стала 51 держава. 24 жовтня 1945 року Радянський Союз здав свою грамоту про ратифікацію Статуту ООН. Саме вона забезпечила потрібну кількість ратифікацій для набрання ним чинності. Відтоді 24 жовтня вважається Днем заснування Організації Об'єднаних Націй, який щороку широко відзначається у світі.

Перша сесія Генеральної Асамблеї ООН почала свою роботу 10 січня 1946 року у Лондоні, столиці Великої Британії. Перша схвалена нею резолюція стосувалася мирного використання атомної енергії та ліквідації атомної та інших видів зброї масового знищення. У Лондоні було визначено порядок виступів делегацій у загальнополітичній дискусії на щорічних сесіях Генеральної Асамблеї ООН. Право завжди виступати першою одержала делегація Бразилії, оскільки її представник першим підняв руку при розгляді цього питання. Іншим рішенням, схваленим у ході першої сесії Генеральної Асамблеї, було рішення про розташування штаб-квартири в м. Нью-Йорк, США, куди вона переїхала 16 серпня 1946 року. Саме тому другим у загальній дискусії завжди виступає представник США, як країни-господаря місця розташування штаб-квартири ООН.

17 січня 1946 року у Лондоні відбулося й перше засідання Ради Безпеки ООН. Спочатку до її складу входило 11 країн, зокрема й 5 постійних членів, наділених правом вето: Велика Британія, Китай,

СРСР, США та Франція (до 1971 року місце Китаю в Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки ООН займав Тайвань). Перша схвалена резолюція Ради Безпеки стосувалася створення Військово-штабного комітету, до якого мали входити начальники штабів збройних сил постійних членів Ради Безпеки чи їхні представники.

14 грудня 1946 року Генеральна Асамблея прийняла пропозицію крупного американського фінансиста Д. Рокфеллера-молодшого про надання гранту в сумі 8,5 млн. дол. США для придбання ділянки землі під будівництво штаб-квартири ООН. Церемонія закладки фундаменту будинку відбулася 24 жовтня 1949 року, в четверту річницю заснування Організації, а офіційне відкриття — 10 січня 1951 року.

Протягом 70-ти років існування Організації Об'єднаних Націй відбулося 70 регулярних, 29 спеціальних і 10 надзвичайних сесій Генеральної Асамблеї. Одна з надзвичайних сесій, яка відбулася 14 січня 1980 року, засудила введення Радянським Союзом військових підрозділів на територію одного з членів ООН — суверенного Афганістану.

Серед пріоритетів діяльності ООН — підтримання міжнародного миру та безпеки, сприяння економічному зростанню в державах-членах, контроль за дотриманням прав людини, збереження довкілля, розвиток Африки, боротьба з хворобами й бідністю, наркоманією, тероризмом, охорона прав інтелектуальної власності, надання гуманітарної допомоги біженцям і мігрантам, питання контролю над озброєннями та роззброєнням, миротворча діяльність тощо.

В Організації Об'єднаних Націй В Організації Об'єднаних Націй діють шість головних органів: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, шість головних органів: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і соціальна рада, Рада з опіки, Міжнародний суд і Секретаріат. Окрім штаб-квартири ООН у Нью-Йорку, в Женеві (Швейцарія), Відні (Австрія) та Найробі (Кенія) діють Відділення Організації.

За час існування ООН її очолювали За час існування ООН її очолювали вісім Генеральних секретарів. Першим був представник Норвегії Трюгве Лі, Генеральних секретарів. Першим був представник Норвегії Трюгве Лі, який очолював її до 1952 року. Упродовж 1953–1961 рр. цю посаду займав Д. Хаммаршельд (Швеція), який загинув при виконанні службових обов'язків у 1961 році в авіакатастрофі в Африці. Протягом 1961–1971 рр. Генеральним секретарем був У Тан (Бірма), у 1972–1981 рр. — К. Вальдхайм (Австрія), упродовж 1982–1991 рр. — Перес де Куельяр (Перу), у 1992–1996 рр. — Бутрос Бутрос-Галі (Єгипет), протягом 1997–2006 рр. — Кофі Аннан (Гана). Нинішній, восьмий Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун (Республіка Корея), очолює Організацію з 2007 року. Його повноваження закінчуються 31 грудня 2016 року. Сім із восьми генеральних секретарів ООН обіймали цю посаду протягом двох п'ятирічних строків, окрім Бутроса

Бутроса-Галі (формального обмеження перебування на посаді двома строками немає).

Кандидатуру на посаду Генерального секретаря розглядає Рада Безпеки ООН, після чого її затверджує Генеральна Асамблея. Кандидат має одержати 2/3 голосів держав-членів ООН. Протягом 70 років існування Організації Об'єднаних Націй Генеральна Асамблея завжди розглядала тільки одну кандидатуру. Жодного разу Генеральним секретарем ООН ще не був представник країн Східної Європи. Крім того, цю посаду ще не обіймала жінка.

Сьогодні членами ООН є 193 держави світу (державами-засновницями, як зазначено вище, була 51 країна). Збільшення кількісного складу Організації відбувалося в результаті вступу до неї колишніх колоній Великої Британії, Франції, Італії та Бельгії, які ставали незалежними державами, а також нових незалежних держав, які виникли після розпаду колишнього СРСР і Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (СФРЮ). Останнім членом ООН у 2001 році став Південний Судан.

Статус спостерігача при ООН було запроваджено у 1946 році, коли його одержала Швейцарія (повноправний член ООН з 2002 р.). Нині його мають Святий Престол (Ватикан, з 1964 р.) та Палестина (з 2012 р. У 1974–2012 роках вона мала цей статус як недержавне утворення — Організація визволення Палестини).

Індонезія — єдина країна, яка добровільно припиняла своє членство в ООН у 1965-1966 роках.

У 1965 році у зв'язку з появою на карті світу низки нових незалежних держав, колишніх колоній, відбулося розширення складу Ради Безпеки Організації з 11 до 15 членів. Водночас кількість постійних членів Ради не змінилася.

В історії ООН було два випадки, коли держав-членів позбавляли права участі в роботі Генеральної Асамблеї (не в роботі ООН загалом): упродовж 1974–1994 рр. — Південно-Африканську Республіку у зв'язку з проведенням політики апартеїду, а протягом 1992–2000 рр. — Союзу Республіку Югославію (СРЮ), яка вважала себе правонаступницею колишньої СФРЮ та відмовлялася вступати в ООН як нова держава.

З 1946 і до 2015 року постійні члени Ради Безпеки ООН 237 разів застосовували право вето: СРСР і Росія (з 1991 р.) — 103 рази, США — 79, Велика Британія — 29, Франція — 16, Китай — 9 (до 1971 р. місце Китаю займав Тайвань, який застосував право вето лише один раз). 41 раз право вето застосовували на рішення про прийом нових членів до ООН, близько 40 — для блокування призначення нового Генерального секретаря. Були випадки, коли вето накладали одразу декілька країн. Росія з 1991 року використала право вето 13 разів, 10 із яких застосував нинішній постійний представник цієї країни в Раді Безпеки. Останній раз — при голосуванні резолюції про створен-

ня Міжнародного трибуналу для кримінального переслідування винних у катастрофі літака «Малайзійських авіаліній». Починаючи з 1991 року, США голосували проти 14 проектів резолюцій, які, переважно, містили в собі критику політики Ізраїлю.

За 70 років існування ООН накладала санкції на 23 країни, причому в 1946–1990 роках лише двічі: у 1966 році проти Південної Родезії (нині Зімбабве) й у 1977 році проти Південно-Африканської Республіки. Нині санкції діють проти 14 країн, серед яких – Іран, Ємен, Сомалі, Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР). Санкції діють також проти терористичної організації «Аль-Каїда» та руху «Талібан».

Діяльність Організації Об'єднаних Націй фінансують за рахунок внесків держав-членів до її бюджету, який становить більше 6 млрд. дол. США на дворічний період. Величина внеску кожної країни визначається на підставі принципу платоспроможності, який враховує цілу низку факторів. Найбільші внески сплачують США (22%), Японія (10%), Німеччина (7%), Франція, Велика Британія та Китай (по 5%), Італія (4%). Росія сплачує 2,5%, або близько 350 млн дол. США. Внесок України у 2015 році складає близько 2,7 млн. дол. США.

Секретаріат ООН формується з відповідних фахівців країн-членів з урахуванням принципу справедливого географічного розподілу. Водночас за кожною країною резервується мінімальна кількість місць для її представників (т. зв. фактор членства). Внесені на розгляд кандидати проходять через кадровий відбір, який включає професійне та лінгвістичне тестування. Нині в Секретаріаті ООН працює близько 6 тис. осіб.

Діяльність ООН із підтримання миру було розпочато в 1948 році зі створення органу за спостереженням за дотриманням умов перемир'я на Близькому Сході. Перші збройні сили ООН у складі 10 країн було створено у 1956 році для спостереження за виводом іноземних військ (англійських, французьких та ізраїльських) із зони Суецького каналу (Єгипет). Тоді ж уперше вони використали блакитні берети й шоломи, що стали символами миротворців. Починаючи з 1948 року, було проведено 71 операція з підтримання миру. У лавах миротворців служили понад один мільйон військових, поліцейських і цивільних співробітників. Більше 3,3 тисяч із них загинуло, зокрема 126 у 2014 році. Зараз миротворчі сили ООН налічують 125 тис. осіб із 122 держав. Вони здійснюють 16 місій у країнах Європи, Азії й Африки.

Ще до здобуття незалежності українці брали участь у миротворчих операціях ООН від СРСР. Починаючи з 1992 року, у них взяло участь 37 000 українських військовослужбовців, 50 з яких загинуло, а 87 було поранено. Наразі українські миротворці беруть участь у чотирьох миротворчих місіях – у Косово, Демократичній Республіці Конго, Кот-Д'Івуарі та Ліберії. Їхня загальна чисельність – близько 400 осіб.

З 2002 року 29 травня відзначають у світі як Міжнародний день миротворців ООН, аби віддати шану всім миротворцям усіх контингентів Організації. Лише Рада Безпеки ООН має право визначити всі умови, зокрема й фінансові, на яких проводять миротворчі операції з підтримання міжнародного миру та безпеки. Проведення Організацією операцій із підтримки миру здійснюється за рахунок окремого бюджету.

Упродовж 1950–2013 років Нобелівський комітет присуджував премію миру окремим діячам, органам і організаціям ООН більше 10 разів. Так, у 1950 році нею вперше було нагороджено посередника ООН у врегулюванні конфлікту між арабами та євреями в 1948 році Ральфа Банча, у 1961 році – Генерального секретаря ООН Д. Хаммаршельда. Цією нагородою відзначено й Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (1954 і 1981 роки), Дитячий фонд ООН (1965 р.), Міжнародну організацію праці (1969 р.), Міжнародні сили з підтримання миру (1988 р.). У 2001 році Нобелівську премію одержала сама Організація Об'єднаних Націй та її Генеральний секретар Кофі Аннан, у 2005 році – Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) та його Генеральний директор Мухаммед аль-Барадеї, у 2007 році – Міжурядова група з вивчення змін клімату та її голова Альберт А. Гор-молодший. Останнє нагородження відбулося у 2013 році: премію одержала Організація із заборони хімічної зброї.

Попри те, що структура й діяльність ООН з часу її створення зазнали деяких змін, реформа Організації наразі є одним із найактуальніших питань, яке вже тривалий час обговорюють на різних рівнях. ООН критикують за те, що країни, що розвиваються, недостатньо представлені в головних органах, передусім у Раді Безпеки, де незмінним правом вето користуються лише п'ять постійних членів. Україна виступає за реформування ООН, за надання їй діяльності більшого динамізму, за усунення дублювання в роботі окремих органів, за економію витрат на утримання апарату, за більшу оперативність у роботі.

Протягом усіх 70 років існування ООН спочатку Українська РСР, а з 1991 року незалежна Україна бере активну участь у її роботі, допомагаючись конструктивного та справедливого вирішення актуальних міжнародних проблем. Одним із пріоритетних напрямів діяльності нашої держави в ООН є співробітництво з метою пом'якшення та мінімізації довготермінових наслідків Чорнобильської катастрофи. З 1990 р. за ініціативи України, Білорусі та Російської Федерації Генеральна Асамблея ООН схвалює резолюцію «Зміцнення міжнародного співробітництва та координація зусиль у справі вивчення, пом'якшення та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи». Пріоритетним з 2014 року є також питання збереження територіальної

цілісності України у зв'язку з окупацію Росією Криму і її вторгненням у Донецьку та Луганську області.

З 1958 року в м. Нью-Йорк діє Постійне представництво України при ООН. Першим Постійним представником було призначено П.П. Удовиченка (1958–1961 рр.). Потім Постійними представниками були: Л.Є. Кизя (1961–1964 рр.), С.Т. Шевченко (1964–1968 рр.), М.Д. Полянничко (1968–1973 рр.), В.Н. Мартиненко (1973–1979 рр.), В.О. Кравець (1979–1984 рр.), Г.Й. Удовенко (1985–1992 рр.), В.Г. Батюк (1992–1993 рр.), А.М. Зленко (1994–1997 рр.), В.Ю. Єльченко (1997–2000 рр.), В.П. Кучинський (2001–2006 рр.), Ю.А. Сергеев (з 2007 року і дотепер).

Представників України неодноразово обирали заступниками голів сесій Генеральної Асамблеї ООН, керівниками, заступниками керівників і доповідачами головних комітетів Генеральної Асамблеї ООН: Другого (економічні та фінансові питання), Третього (соціальні, культурні та гуманітарні питання, питання прав людини), Четвертого (спеціальні політичні питання, питання опіки і деколонізації) та Шостого (правові питання).

Протягом 25 років поспіль (1946–1971 рр.) УРСР обирали до складу Комісії ООН з прав людини. У 1983 році її знову було обрано до цього важливого органу, а з перетворенням його в Раду ООН з прав людини у 2005 році Україна знову зайняла в ній чільне місце (2005–2011 рр.). Відтоді і дотепер Україна є спостерігачем у Раді.

Українського вченого-юриста професора В.М. Корецького обирали до складу Комітету ООН з прогресивного розвитку міжнародного права (1947 р.). У 1947–1949 роках він був першим заступником голови Комісії ООН з прав людини, на яку було покладено завдання розробки Загальної декларації прав людини, схваленої Генеральною Асамблеєю 10 грудня 1948 року. У 1961–1970 роках В.М. Корецький був членом і віце-головою Міжнародного суду ООН.

Представник України професор П.О. Недбайло вніс значний вклад у розробку таких важливих міжнародних актів, як Декларація та Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародні пакти про права людини. Ця робота здобула заслужене міжнародне визнання: П.О. Недбайлу було присуджено премію ООН у галузі прав людини.

Міністра закордонних справ України Г.Й. Удовенка в 1997 році було обрано Головою 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Це єдиний випадок за всю історію діяльності ООН, коли український представник займав таку високу посаду.

На нинішній ювілейній 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН Україну 15 жовтня 2015 року вже вчетверте обрано до складу непостійних членів Ради Безпеки. До цього часу вона була членом Ради в 1948–1949, 1984–1985 і 2000–2001 роках, що є свідченням визнання

міжнародною спільнотою внеску нашої держави у справу зміцнення та підтримання міжнародного миру й безпеки.

Шість разів Україну було обрано до одного з шести головних органів ООН — Економічної та соціальної ради (ЕКОСОП). Протягом багатьох років наша держава була членом допоміжних органів Ради — Комісії з народонаселення, Статистичної комісії, Комісії соціального розвитку, Комісії зі становища жінок, Комітету з природних ресурсів, Комісії з транснаціональних корпорацій, Комітету з неурядових організацій. Україну було обрано також до Спеціального комітету з розробки міжнародної конвенції щодо боротьби з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, Спеціальним комітетом з питань міжнародного тероризму, Комітету ООН з інформації, Міжурядового комітету ООН із науки й техніки з метою розвитку та низки інших.

Представників України обирали заступниками голів Спеціального комітету ООН з апартеїду, Спеціального комітету ООН з розробки міжнародної конвенції проти апартеїду в спорті, Комітету ООН зі здійснення невід'ємних прав палестинського народу. Українських представників обирали також до керівного складу сесій низки інших органів Генеральної Асамблеї ООН — Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Програми розвитку ООН (ПРООН), Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) та інших.

Україна активно долучається до координованих ООН міжнародних зусиль із протидії морському піратству та збройним пограбуванням суден. У травні 2010 року за ініціативи нашої держави відбулося перше в історії ООН тематичне засідання Генеральної Асамблеї ООН, присвячене боротьбі з цим ганебним явищем сьогодення. Україна є членом Контактної групи з протидії піратству біля узбережжя Сомалі.

Міністрами закордонних справ незалежної України, які забезпечували участь нашої держави в роботі Генеральної Асамблеї ООН, її головних органів і Ради Безпеки ООН були: А.М. Зленко (1991–1994 рр.), Г.Й. Удовенко (1994–1998 рр.), Б.І. Тарасюк (1998–2000 рр.), А.М. Зленко (2000–2003 рр.), К.І. Грищенко (2003–2005 рр.), Б.І. Тарасюк (2005–2007 рр.), А.П. Яценюк (2007 р.), В.С. Огризко (2007–2009 рр.), П.О. Порошенко (2009–2010 рр.), К.І. Грищенко (2010–2012 рр.), Л.О. Кожара (2012–2014 рр.), А.Б. Дешиця А.Б. (2014 р.), А.П. Клімкін (з 2014 року і дотепер).

З 1992 року Організацію Об'єднаних Націй представлено в Києві 17-ма органами, програмами та фондами. Їх очолює Координатор системи ООН в Україні.

Окремі держави-члени зробили подарунки Організації на знак поваги до її діяльності. Україна подарувала килим і велику порцелянову вазу, декоровані національними орнаментами.

В ОБОРОНУ РОДУ І НАРОДУ (БОРИСОВІ ОЛІЙНИКУ – 80)

Вистояв. Відстояв свою, за покликанням долі громадянську варту на сторожі духу і слова. І продовжує твердо обороняти рідним словом пам'ять роду, долю народу, честь і гідність українця, нації. Бо стояв на землі — на рідній землі ще з початку шестидесятих, коли поряд поставали в тривожних роздумах про людське щастя звичайних хліборобів — матерів, сестер, дядьків, тіток, дідів Василь Симоненко, Іван Драч, Ліна Костенко, Микола Вінграновський, Борис Нечерда, коли космос і чорнозем, пафосна героїка та безнадія фронтового інваліда намагалися «вжитися» в лірико-романтичному зачудуванні «скаженим, шаленим, шосейним» двадцятим віком.

Поет стає в оборону пам'яті полеглого на фронтах Другої світової свого батька, а в його особі всіх тих, хто проходить «на березі вічності» «крізь попіл, і бронзу, і мармур» з непам'яті в пам'ять, в оборону гідності витрудженої, вимореної горем і колгоспно-ланковим вичаханням фізичних і моральних сил солдатки-вдовиці, в оборону хліба, в якому «народна світиться душа» і жах «безхлібних в сорок шостім році», витворює зворушливий до сліз, реальний і водночас метафорично-символічний образ Матері — уособлення долі української жінки, величі материнства, самопожертви в ім'я збереження та продовження українського роду.

Кожен образ, звукопис, ритмомелодика в Олійниковій поезії органічно підпорядковані вираженню думки і почування, прагненню автора досягти емоційно гармонійного співпереживання з читачем, якого поет розмовно-діалогічною формою спілкування кличе у свій поетичний світ.

Вийти на «прямий зв'язок» із читачем, вступити з ним у відвертий діалог — характерна, а в останніх поезіях, опублікованих у поетичних збірниках «Таємна вечеря» (2000), «Стою на землі» (2003), «Пісня про матір» (2004), «Основи» (2005), «У замкненому колі. Із окупаційного зошита» (2007), «Трубить Трубіж» (2012) домінантна риса поетичного мовлення Бориса Олійника. Поет обирає саме таку — діалогічно-полемічну — форму спілкування з читачем, бо переконаний, що в цьому

поетичному диспуті швидше народиться істина. Точніше, це найближча відстань до читацьких почуттів, бо ж саме на співпереживання розраховує поет, виповідаючи свої думки, тривоги й болі.

В поезії «Зустріч із Архістратигом» автор висловлює в уявній розмові із «Верховним Архістратигом небесних вояків» ті думки, тривоги й сумніви, якими переймаються багато українців. Чому ми «все хитруєм ближнього обстригти», чому у нас, таких і до роботи, і до рагної справи, і до інших таланів удатних, не ладиться в державі — чого ж у нас не так, як у людей?..

«Змусивши» читача критичним оком подивитися на себе і водночас із гідністю згадати про свою національну гордість і велич, поет закличе не стільки шукати причини своїх бід, поразок і проблем на стороні, скільки самокритично оцінити себе, знайти себе в собі, усвідомити своє національне я, своє імення Українець.

Цей класичний зразок художнього діалогізму, завдяки якому міфобраз Архістратига бере з волі поета на себе функцію провісника головної істини для загублених у тисняві сумнівів і роздоріжних блуканнях українців.

*І ця розмова стане до потреби,
Коли затьямить зряче і сліпе,
Що перше, як шукати правду в небі,
Знайдіть спочатку на землі себе!*

Драматичний стан душі поета породжує особливо гостру емоційну чутливість образних реагувань на принизливу як із людського, так і з національного боку політичну мімікрію землячків, схильних до ділення кольорів та меж, до чублення, як горобці у просі, готових пхатися світ за очі замість того, щоб вміло хазяйнувати у суверенній... Сатирично-іронічні стріли інвектив Борис Олійник спрямовує на тих, хто залежно від політичної кон'юнктура готовий до «перевдягання душ», до гризні за булаву, хто не наважується підійти до люстерка і зазирнути у власну душу — боїться впізнати в собі свого ворога. І балада «Сон», і «Інвектива-1» та «Інвектива-2», і «Роздум», і «Диптих з Майдану», і «Таємна вечерея», і низка інших полемічно драматичних поезій звернені до тих, хто може і повинен визволити правду «із окаянних уст», хто здатний усвідомити, якою моральною покарою є згуба пам'яті роду та озивання всує високого імені народу.

І зараз, на щасливій висоті творчого довголіття, Борис Олійник натхненно активізує духовні сили, виражає у медитативних інтонаці-

ях високий почуттєвий настрій душі, виводить свої думки і переживання на рівень особливого, емоційного мислення і вразливого на зміни в суспільній атмосфері світосприйняття. Як і в ранніх поетичних сповідах, так і в часи зрілої мудрості народнописенна поетика органічно «вживлюється» в його емоційно-експресивну лірику. Поет володіє унікальним мовним чуттям, майстерно впрощує в образну тканину вірша фольклорну символіку, народні образи, тропи, метафори... Поетичне слово Бориса Олійника ліричне, романтичне, публіцистично гостре, шпичасте, як тернові голки, парадоксальне, з полтавськими натяками і загадками, іронічне й саркастичне, органічно визріле на простонародній мовній метафориці та вибуяне на суто олійниківській системі образного самовираження зі своїми смислами, позиціями і жанровими традиціями.

Уроки Тараса Шевченка, що їх повсякчас поет прагне осягати, допомагають зазирати у «першоджерела характеру рідного народу, в корені його болінь, борінь та сподівань» і слідувати у своїй творчості, в громадській діяльності за ідейно-естетичними дороговказами Великого Кобзаря. В одному із інтерв'ю Борис Олійник так визначає головні уроки від Шевченка: «Прагнення до свободи духу й слова, до рівності, соціальної справедливості, відчуття власного гнізда —

Вітчизни, синівську шанобу до предтеч, зрештою потяг до пізнання світу й себе».

На цих шевченківських уроках-заповітах поет стоїть твердо, впевнено, незрушно. Стоїть на своїй землі з вірою в пам'ять роду в оборону рідного народу.

Міцного козацького здоров'я, добра і наснаги зичить ювілярові, нашому автору, поету, політичному і громадському діячеві редакційна колегія щорічника «Україна дипломатична».

Mykola ZHULYNSKYI,

Member of the NAS of Ukraine

**FOR DEFENCE OF GENERATION AND NATION
(80TH ANNIVERSARY OF BORYS OLIINYK)**

He maintained his civil sentry guarding spirit and word. And he continues to defend memory of kin, fate of nation, honor and dignity of a Ukrainian with a native word. For he stood on the native soil since the early sixties, when Vasyl Symonenko, Ivan Drach, Lina Kostenko, Mykola Vingranovskyi, Borys Necherda stood next to him with a disturbing reflections about simple human happiness of a simple farmers – mothers, sisters, uncles, aunts, grandparents. When space and black earth, pretentious heroics and despair of the front line invalid tried to «play in» the lyrical and romantic astonishment at «mad, wild, racing» twentieth century.

Now, on the happy height of creative longevity, Borys Oliynyk activates his spiritual strength, expresses sensual spirit of his soul in meditative tones, projects his views and feelings on the level of special, emotional thinking and worldview, sensitive to changes in the social atmosphere. Lessons of Taras Shevchenko help to look into the «source of nature of his people, into the roots of its pain, struggles and hopes» and follow ideological and aesthetic guide signs of the Great Kobzar in his work and social activities. In one of the interviews Borys Oliynyk defines the main lessons from Shevchenko: «The desire for freedom of mind and speech, equality, social justice, feeling of belonging to Motherland, son's reverence for the ancestors, and finally, the desire for knowledge of the world and yourself».

Poet tirelessly follows these lessons of Shevchenko. He stands on his land with faith in memory of his kin and in defense of his people.

Микола ЖЕЛЕЗНЯК,

директор Інституту

енциклопедичних досліджень

Національної академії наук України

ПЛАНЕТА ЯРОСЛАВА ЯЦКІВА До 75-річчя від дня народження академіка Ярослава Яцківа

Ім'я цієї людини буквально вийшло за межі планети Земля — небесне тіло, малу планету № 2728 названо іменем «Яцків».

У жовтні цього року наукова та мистецька громадськість України відзначає 75-ліття академіка НАН України, багатолітнього директора Головної астрономічної обсерваторії НАН України, члена Президії НАН України, голови Науково-видавничої ради НАН України, члена багатьох українських та зарубіжних наукових товариств, громадських організацій, почесного професора кількох університетів України, члена редакційної колегії низки видань Ярослава Степановича Яцківа.

Вітаючи академіка Яцківа — давнього друга та члена редакційних колегій часописів «Пам'ять століть», «Україна дипломатична», «Історичний календар» — зі славним ювілеєм, бажаємо йому козацького здоров'я, нових наукових звершень, втілення в життя його численних проєктів, спрямованих на утвердження демократичного суспільства та розвою науки й культури в Україні!

Ярослав Яцків настільки багатогранна особистість, що важко знайти сферу діяльності, до якої б не долучився ювіляр. Це й наука, де академік Яцків досяг світового визнання — підтвердженням цього є не лише звання заслуженого діяча науки й техніки України, дві Державні премії України, Державна премія СРСР, а й престижна Міжнародна премія Рене Декарта, почесна відзнака НАСА, обрання іноземним членом Польської академії наук, академіком Міжнародної академії астронавтики. Це й інноваційні технології, реформування науки та освіти: вироблена під керівництвом Я. Яцківа концепція реформування української науки позитивно оцінена науковцями й представлена урядові України. Це і державотворча діяльність — у 2000–2001 роках Я. Яцків очолював науковий напрямок Міністерства освіти й науки, працюючи заступником міністра. Це і політика — двічі Ярослав Степанович балотувався до Верховної Ради

України. Це і громадська діяльність у Конгресі української інтелігенції, Українській всесвітній координаційній раді, Раді конкурентоспроможності України. А хто не знає про Яцківські «Світлиці» й про десятки інших реалізованих проєктів у рамках Комітету науки й культури (КНК), який 20 років тому створив Ярослав Степанович й успішно очолював увесь цей період!

Досягнувши вершин у астрономії, захопився гуманітаристикою, ввійшов у чільне коло сучасної гуманістичної еліти — 5 років очолював Міжнародну асоціацію українців. Ім'я Яцківа поряд з іменами Драча, Дзюби, Жулинського — під десятками відозв, відкритих листів, у яких порушено найбільш проблемні сьогодення. Від Ужгорода до Харкова, від Чернігова до Сімеїза — такі географічні виміри професійної діяльності академіка Яцківа! Та що там Україна, його знає увесь світ, а він знає світ: від стажування в Японії до президентства у комісії «Обертання Землі» Міжнародного астрономічного союзу, віце-президентства у цьому ж союзі, головування у Міжнародній службі обертання Землі та Європейському астрономічному союзі. А ще — виступи на конференціях фактично в усіх країнах світу; високогірна обсерваторія на Терсколі, яку вибудував від першого каменя, мережа станцій астрогеодинамічних спостережень навігаційних супутників, низка фахових видань, як от: «Кинематика і фізика небесних тел», «Космічна наука і технологія», «Світогляд». Цей перелік зайняв би не одну сторінку журналу.

Енергії й ентузіазму Ярославу Степановичу вистачає на все. По-доброму заздимо його працездатності й працелюбству, його непохитному бажанню приносити користь своїй Державі, любов'ю до якої просякнуті всі його справи й звершення.

З роси Вам, з води, дорогий Ярославе Степановичу, на многії й благії літа!

Mykola ZHELEZNIAK,

*Director of the Institute of Encyclopedic Research
of the NAS of Ukraine*

**PLANET OF YAROSLAV YATSKIV
(To the 75th anniversary of
the academician Yaroslav Yatskiv)**

The name of this person has literally exceeded the bounds of Earth — the name «Yatskiv» was given to a celestial body, a small planet № 2728.

In October of this year Ukrainian scientific and artistic community celebrates the 75th anniversary of Yaroslav Yatskiv, Member of the NAS of Ukraine, longstanding Director of the Main Astronomical Observatory of the NAS of Ukraine, Member of the Presidium of the NAS of Ukraine, Head of the Scientific and Publishing Council of NAS of Ukraine, member of numerous Ukrainian and foreign scientific societies, non-governmental organizations, honorary professor of several universities in Ukraine, member of the editorial board of a number of publications.

Yaroslav Yatskiv is a many-sided person. Academician Yatskiv achieved an international recognition in the sphere of science: he was awarded the title of the Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, two State Prizes of Ukraine, the State Prize of the USSR, the prestigious international Rene Descartes award, NASA medals, he was also elected as foreign member of the Polish Academy of Sciences, Academician of the International Academy of Astronautics. Under auspices of J. Yatskiv was created the concept of reforming of science in Ukraine, which was positively estimated by academics and presented to the Government of Ukraine. In 2000–2001 J. Yatskiv worked as Deputy Minister of the Ministry of Education and Science of Ukraine. He has run for Verkhovna Rada of Ukraine twice. In addition, everybody knows about Yatskiv's «Svitlytsia» and dozens of other projects within the Committee of Science and Culture, which was established 20 years ago and successfully headed by Yaroslav Stepanovich. His energy and enthusiasm are enough for all!

Олександр ХАРЧЕНКО,

генеральний директор, УКРІНФОРМ;

Віталій ФЕДЯНІН,

оглядач, УКРІНФОРМ

ЖУРНАЛІСТИ ТА ДИПЛОМАТИ: ЯК ДОСЯГТИ СИНЕРГІЇ ЗУСИЛЬ

Журналістів і дипломатів часто порівнюють між собою. І це слушно, адже їх поєднує інформація, яку вони збирають, аналізують, на базі якої прогнозують майбутній розвиток подій. Сьогодні ж, в умовах відкритої агресії Росії проти України, представники обох професій мають стати справжніми партнерами. Журналістсько-дипломатичний тандем здатний набагато ефективніше протистояти кремлівській пропаганді та відстоювати інтереси Української держави на інформаційному фронті. Якими можуть бути практичні кроки для досягнення синергії між засобами масової інформації та дипломатичними працівниками в Україні?

Оперативність. Через нав'язаний Росією конфлікт за останній рік інформаційний потік значно зріс. Новини швидко змінюються, відбувається постійне вкидання нових порцій інформації, росіяни широко використовують технологію «фейків». Відтак життєво важливо, щоб МЗС і українські закордонні дипломатичні установи першими надавали вітчизняним медіа відповідні коментарі чи заяви щодо численних міжнародних заходів за участю України або щодо міжнародних подій, безпосередньо пов'язаних з Україною. Оперативне інформування українців ускладнить введення їх в оману. Російська дезінформація і пропаганда вже натикатиметься на українську позицію, а не просто заходитиме в інформаційний вакуум, формуючи перше уявлення і сприйняття.

Відкритість. Міністр закордонних справ України Павло Клімкін демонструє гарний приклад розуміння важливості постійного контакту з медіа. Його пости на сторінці в Твіттері стали невід'ємною частиною журналістського буття. Посли та інші керівники українських закордонних дипломатичних установ також мають допомагати формувати наш спільний український інформаційний фронт в масштабах світу. Сучасні засоби, такі як Facebook, Twitter, Youtube, дозволяють це робити безперешкодно. При цьому відкритість дипломатів передбачає вміння брати на себе відповідальність, здатність відчувати і формувати чіткі меседжі,

але це потрібно робити, щоб медіапростір був заповнений нашою позицією. Доволі тривалу відсутність речника МЗС після призначення Євгена Перебийніса Послом України в Латвії можна вважати неприпустимою помилкою для країни, що перебуває у стані війни. Таким чином зникли регулярні брифінги, що формують щотижневий потужний інформаційний привід. Гарним рішенням є активна медійна діяльність Посла з особливих доручень МЗС України Дмитра Кулеби, але це не може бути заміною регулярної роботи апарата речника.

Універсальність. Журналісти УКРІНФОРМу в Україні та за кордоном відіграють значну роль в інформаційному протистоянні не лише завдяки своїм публікаціям. Адже вони беруть постійну участь у різного роду публічних заходах, де вступають у дискусії, ведуть полеміку, відстоюють українські позиції на рівні з дипломатами. Своєю чергою, хотілося б бачити якомога більше матеріалів у закордонній пресі, підготовлених працівниками наших посольств. Позицію українського дипломата має бачити, чути і читати широка громадськість у його інтерв'ю чи статтях закордонних ЗМІ.

Завдяки цим трьом факторам журналісти і дипломати зможуть спільно не тільки чинити гідний опір російському агресору, а й активно і наступально популяризувати національні інтереси. При цьому важливою особливістю вітчизняних медіа, на відміну від російських, має стати інший цивілізаційний вимір. Українські ЗМІ зобов'язані бути символом справжніх дипломатичних зусиль, поваги до міжнародного законодавства і визначених міжнародних норм як альтернатива їх брутального нехтування, як додаток до використання сили, що прославляють різні російські «лай ньюзи».

Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» як єдине державне агентство новин в Україні відіграє у цьому процесі особливу роль. Відповідно до статуту, метою діяльності УКРІНФОРМу є реалізація в межах його компетенції державної політики у сфері інформації. Намагаючись охопити якомога ширшу аудиторію і показати Україну світу саме українськими очима, ми постійно працюємо над розширенням багатомовності свого ресурсу. Окрім української, новини агентства виходять російською, англійською, німецькою, іспанською та китайською мовами. Однак тут складно рухатися вперед швидко без хоча б мінімальної державної підтримки. Не працюватиме носій іноземної мови за 200 доларів. Якщо ж це не носій, то якість перекладу не відповідатиме стандартам природного сприйняття тексту іноземцем. А варто було б розширити наші інформаційні стрічки французькою та арабською мовами, щоб українське слово знайшло своїх читачів у франко- та арабомовних регіонах світу.

Отже, разом українські дипломати та українські журналісти здатні багато досягти у формуванні позитивного іміджу України як демократичної, динамічної та ефективної країни.

Oleksandr KHARCHENKO,
Director General of the National News Agency Ukrinform
Vitalii FEDIANIN,
columnist, Ukrinform

JOURNALISTS AND DIPLOMATS – HOW TO ACHIEVE SYNERGY OF EFFORTS

Journalists and diplomats are often compared to each other, and rightly so.

They are combined with information they collect, analyze, on the basis of which make forecasts of future events development. Today, with open aggression of Russia against Ukraine representatives of both professions must become proper partners. Journalistic and diplomatic tandem is able to counter Kremlin's propaganda and much more effectively defend the interests of Ukraine on the informational front. What are the practical steps to achieve synergy between media and diplomatic employees in Ukraine?

Efficiency. Because of the conflict imposed by Russia, information flow has significantly increased last year. News change quickly, there is a constant information input and Russians widely use «fakes».

Openness. The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin demonstrates good example of understanding the importance of constant contact with media. His posts on Twitter have become an integral part of journalistic life. Modern tools such as Facebook, Twitter and Youtube permit to do it freely.

Versatility. In Ukraine and abroad journalists of Ukrinform play an important role in the informational confrontation not only through their publications, but also by participating in various public events where they enter into discussions, debate and defend Ukrainian positions up to par with diplomats. In turn, it would be desirable to see more publications by the employees of our embassies in foreign press.

Due to these three factors journalists and diplomats will be able not only to combat vain attempts of Russian aggressors together, but actively and offensively promote national interests.

Thus, Ukrainian diplomats and journalists are able to achieve a lot together in creating a positive image of Ukraine as a democratic, dynamic and efficient country.

Сергій БРАГА,

головний редактор газети «Урядовий кур'єр»;

Михайло СОРОКА,

головний редактор газети «Урядовий кур'єр» (1990–2008 рр.)

ДОКУМЕНТАЛЬНА МІСІЯ «УРЯДОВОГО КУР'ЄРА»

Чверть віку тому, у жовтні 1990-го, вийшов перший номер газети «Урядовий кур'єр». Тоді ще існував Радянський Союз, але на його гігантській території вже розгорталися невідворотні відцентрові процеси небаченої сили й розмаху. Власне, поява газети українського уряду теж вочевидь була їх наслідком. До тих процесів навряд чи кому в цьому уряді прийшла б думка відкривати свій друкований орган. Адже газети, як і практично всі ЗМІ, були суто партійною справою. Звичайно, тогочасна Рада Міністрів УРСР входила у трійку співзасновників республіканських газет «Радянська Україна» і «Правда України». Але ні в кого тоді не було ілюзій, хто в цій трійці — ЦК Компартії України, Верховна Рада УРСР і Рада Міністрів УРСР — є реальним власником і опікуном обох видань.

Щоправда, прийнята у серпні 1990 постанова Радміну про створення власного видання передбачала його скромні обсяги (вісім сторінок формату А3) і ще «скромнішу» періодичність (двічі на місяць). Це був несміливий крок. Але він відбувся. А за ним були наступні кроки: вже на початку 1991-го «Урядовий кур'єр» став тижневиком, а незабаром — і щоденною газетою.

* * *

Серед проблем, які постали перед його колективом, чи не найголовнішим було визначитися з тематикою видання. Про що воно мало писати, чим повернути увагу читача? Зрозумілим було, що варто не відриватися від проблематики, якою займався уряд. Тим більше, що у згаданій постанові на необхідності широкого висвітлення діяльності уряду особливо наголошувалося.

Однак виникла загроза всеосяжності. Адже уряду, який з осені 1990 року став Кабінетом Міністрів, довелося займатися безліччю дрібних і великих питань, а коли розпався Союз, то їх стало значно більше. Перші матеріали про засідання Кабміну нам довелося погоджувати з Прем'єр-міністром України Вітольдом Фокінім. Зустрічі з ним відбувались, як

правило, пізніми вечорами, коли Вітольд Павлович більш-менш звільнявся від значної кількості щоденних справ. Втомлений, переобтяжений клопотами, обкладений паперами, які ще треба було переглянути, він намагався вчитуватися в наші звіти, вносити зауваження. Та вже після першої такої вичитки і йому, і головному редакторові стало зрозуміло, що це не той шлях, що краще працювати на довірі. Керівник редакції має самостійно приймати рішення щодо того чи іншого матеріалу, як і кожного номера загалом.

Відтоді колектив отримав відносну свободу дій. Ми випрацювали певну систему у висвітленні діяльності уряду, намагалися виокремлювати найсуттєвіші рішення та хід виконання їх за вертикаллю виконавчої влади — від Президента і Кабміну до місцевих органів влади, надавати перевагу ексклюзивним коментарям керівників уряду, міністерств і відомств, фахівців-господарників, учених, юристів. Такий, сказати б, об'єктивістський підхід не раз ставав у пригоді при змінах урядових команд, а вони відбувалися аж надто часто.

Траплялося, звичайно, що окремі урядовці, зокрема віце-прем'єри з гуманітарних питань або міністри Кабміну, намагалися покермувати редакцією «в ручному режимі». Доводилося терпеливо їх вислуховувати, делікатно роз'яснювати специфіку нашої роботи, а коли потрібно було, то й відстоювати наші погляди. У подібних ситуаціях багато залежало від керівників і співробітників кабмінівської прес-служби, куди часто приходили нові люди. Але, на наше щастя, там працювали і туди приходили переважно наші колеги-журналісти, яким була добре знайома «редакційна кухня». Вони нерідко відвідували нашу редакцію, з ними завжди можна було знайти спільну мову.

* * *

Від початку ми (наш колектив) орієнтувалися на те, щоб не минати гострих тем, бо кому потрібна «беззуба» газета. Скажімо, не могли прямо критикувати роботу уряду — свого засновника. Але на нарадах і лігучках не раз говорилося про те, що навіть така критика цілком можлива. Все залежало від того, як її подати, тобто від аналітичних здібностей, літературного таланту журналістів редакції.

Бували, щоправда, періоди, коли «Урядовий кур'єр» потрапляв, так би мовити, між двох вогнів. Найчастіше це відбувалося у періоди загострення відносин між Банковою і Грушевського. Перші громи у протистоянні Адміністрації Президента і Кабміну пролунали 1993 року, коли главою держави був Леонід Кравчук, а урядом керував Леонід Кучма. Не так вони, як їхні команди час від часу, безпосередньо чи опосередковано, прямо чи завуальовано виявляли невдоволення тим, що про їхні діяння ми розповідаємо недостатньо або надаємо перевагу іншій стороні цього протистояння. За президентства Леоніда Кучми і недовгого прем'єрства Павла Лазаренка ця колізія ще більше загострилася.

Показовим проявом цього стала нав'язана нам Кабміном і передана звідти стаття «Зелена тінь свободи слова» (зелена — від кольору американських доларів). Хтось переконав Прем'єра, що через «Урядовий кур'єр» можна боротися з іноземними засновниками і видавцями багатьох видань, які тоді з'являлися, як гриби після дощу. Наївний (а може, провокативний?) задум, але стаття в нашій газеті з'явилася, і резонанс від неї був доволі бурхливий. Леонід Кучма під час прес-конференції висловився у своєму стилі: «Після прочитання таких публікацій хочеться помити руки». Редакція у репліці, опублікованій в наступному номері, від неї відмежувалася, недвозначно заявивши про її директивно-замовницький характер. Ми чекали на кабмінівський пресинг, але все минулося. Не бракувало конфліктних ситуацій і в наступні роки. Але особливо непростим для редакції був час, коли головні ролі в державі виконували Віктор Ющенко і Юлія Тимошенко. Оточення Юлії Володимирівни підраховувало матеріали про Президента буквально у кожному номері і потім про це їй з відповідними коментарями доповідало...

Окремо варто виділити документальний розділ газети. З перших її номерів ми почали друкувати повні тексти найважливіших постанов, розпоряджень, декретів Кабінету Міністрів, законів і постанов Верховної Ради, указів і розпоряджень Президента України. Таким чином «Урядовий кур'єр» став газетою-документом. На ці публікації стали посилатися як на офіційні не тільки в матеріалах органів влади, службовому документообігу, наукових дослідженнях, а й у повсякденному суспільному житті. Ці матеріали друкували, як правило, дуже оперативно. Нерідко було так, що після ухвалення і підписання вони з'являлися в «Урядовому кур'єрі» вже наступного дня. Ми ввели рубрику «Орієнтир», своєрідну газету в газеті, де публікували великі добірки офіційних матеріалів.

Різко підвищило важливість публікації таких документів та загальну увагу до них прийняття у 1997 році директивними органами рішення про те, що вони набувають чинності в день оприлюднення в «Урядовому кур'єрі». Це було для нас справою почесною, та й відповідальною. Нерідко виникали пов'язані з цим гострі колізії. Якось за півгодини до підписання номера у світ і передачі плівок з його сторінками до друкарні із кабмінівської служби випуску документів надійшла постанова уряду про приватизацію Укртелекому, надзвичайно «ласого шматка» державної власності. Нам передали доручення урядового міністра поставити цей документ у номер. Що ми й зробили, ненадовго затримавши підписання номера. А вранці наступного дня у квартирі головного редактора пролунав дзвінок з Кабміну з наполегливою вимогою повернути постанову, оскільки її прийняття анулюється. Звісно, отриманий редакцією документ ми могли повернути, але як зібрати більше двохсот тисяч примірників газети, які тоді уже розійшлися серед передплатників. З цього приводу знялася велика буча, але ж, як то кажуть, слово — не горобець...

Ще гостріша, з неабияким резонансом ситуація виникла наприкінці листопада 2004 року, коли вирішувалося, хто має обійняти посаду Президента України — Віктор Ющенко чи Віктор Янукович. Перед здачею номера за 25 листопада до друку надійшли рішення Центральної виборчої комісії про перемогу другого з них. Але тоді ж, близько сімнадцятої години з теленовин стало відомо, що у Верховному суді ці рішення опротестовано. Головний редактор зняв документи ЦВК з номера. Однак тут же в редакції з'явилися офіційні представники засновника — віце-прем'єр Дмитро Табачник і урядовий міністр Анатолій Толстоухов, які взяли на себе відповідальність, підписавши номер з постановами Центровиборчкому. Друкування цього номера було зупинено, до речі, завдяки безпосередньому втручання Петра Порошенка, нинішнього Президента України, а в ту пору одного з найближчих соратників Віктора Ющенка.

* * *

Ще в радянські часи люди нерідко змушені були шукати правди не у владних коридорах, куди потрапити було дуже важко, а в редакціях газет, інших ЗМІ. У роки незалежності України багато що змінилося, але в суспільстві збереглася повага до журналістів, віра в те, що вони здатні допомогти людині у складних життєвих ситуаціях, зокрема й у конфліктних відносинах з владою. Ми не могли не враховувати цього у повсякденній роботі.

Намагання вибудувати зворотний зв'язок з читачами і постійно його підтримувати простежується з першого номера «Урядового кур'єра». Це вирізняло нашу газету на фоні інших тогочасних періодичних видань, більшість з яких не переймалися проблемами маленької людини, їх більше цікавили політичні пристрасті, відомі імена, сенсаційні події. Ми ж вирішили зберегти традицію систематичного діалогу з читачем і ведемо його до сьогодні, практично в кожному номері: на сторінці «Запитуйте — відповідаємо, юридичні консультації, публікації з редакційної пошти».

При цьому прагнули й прагнемо скористатися статусом урядового видання, можливостями звернутися за роз'ясненнями до керівників міністерств і відомств, авторитетних фахівців урядового Секретаріату. Їхні коментарі часто виходять за свіжими слідами прийнятих суспільно вагомими урядових рішень, а інколи й разом з ними. Зізнаємося, що це завдання не з легких: розбуркати чиновника, переконати його в потребі публічних коментарів, узяти на себе відповідальність за слово без страху перед вищим керівництвом було й залишається важким завданням. Але газета цю лінію продовжує. Ми переконані, що підтримати конкретну людину, допомогти їй у пошуках справедливості не менш важливо, ніж порушити на сторінках газети проблеми загальнодержавного масштабу.

* * *

Не злічити, скільки тем, проблем, актуальних питань порушено і висвітлено «Урядовим кур'єром» за двадцять п'ять років його історії. І все ж один напрямок у газеті хотілося б відокремити особливо. Йдеться про державотворчу проблематику. Перегорніть підшивки газети і переконаєтеся: з першого номера «Урядовий кур'єр» зайняв, по-східовно веде і чітко відстоює позицію захисту інтересів України, її незалежності, соборності. Мінялись уряди, але ця позиція залишалася незмінною. Ми прагнули своїм словом працювати для консолідації суспільства, єднання його різних національностей, партій, політичних течій і груп, релігійних конфесій задля розбудови Української держави і її кращої долі. Ми шукали й пропагували найменші позитивні досягнення, перспективні паростки на цьому шляху. Добре слово лікує, а зле, отруйне руйнує — таким було і таким залишається головне неписане правило нашої творчості.

Для «України дипломатичної» нам би хотілося проілюструвати цей державотворчий курс газети на прикладах висвітлення в «Урядовому кур'єрі» зарубіжної тематики, пов'язаної, зокрема, з виходом України на міжнародну арену і розбудовою її відносин з іншими державами та народами світу. Знову ж таки: матеріалів цієї теми на сторінках газети величезна кількість, бо по суті не було жодного з п'яти з половиною тисяч номерів «УК», де б не друкували такі ж матеріали. Тому ми зішлемося на кілька прикладів з перших номерів газети, з яких ця тематика починалася. До того ж, на наш погляд, ці приклади можуть бути цікавими для читачів щорічника «Україна дипломатична» тим, що вони стосуються переломного для України періоду, пов'язаного з її виходом зі складу СРСР.

* * *

У першому номері «УК», датованому 28-м жовтня 1990 року, було вміщено матеріал про візит до Києва Міністра закордонних справ Польщі Кшиштофа Скубішевського. Тоді започатковували українсько-польські контакти, які нині так цінують і пишаються обидві сторони.

Кшиштоф Скубішевський під час переговорів з Міністром закордонних справ УРСР Анатолієм Зленком підписали тоді Декларацію про принципи і основні напрями розвитку українсько-польських відносин. Присимо читачів звернути увагу на назву документа і ще раз згадати про час його підписання — вересень 1990 року. Започаткувати в ту пору прямі по суті міждержавні зв'язки було річчю нечуваною. Відразу ж після церемонії підписання керівник польського зовнішньополітичного відомства дав коментар для «Урядового кур'єра»:

— Я радий, що приїхав до Києва і що ми з паном Зленком підписали цей важливий документ. У Радянському Союзі відбуваються різкі зміни. Польща не втручається у внутрішні справи СРСР і

України. Але ми беремо до уваги факти. Декларацію про державний суверенітет України сприйняли в Польщі з великим інтересом. Ми зичимо українському народові успіхів у її здійсненні і будемо прагнути до розвитку і поглиблення наших зв'язків. Підписаний щойно документ дає для цього добру основу. Його тепер слід наповнювати реальним змістом.

Під час розмови з паном Скубішевським з'ясувалася цікава обставина. Київ викликав у нього підвищений інтерес, бо тут у далекому 1914 році на медичному факультеті Університету святого Володимира навчався його батько — Людвіг Скубішевський. Його цікавила наука, дослідна робота, а Київський університет мав у ті роки, як і нині, високий науковий авторитет. Перша світова війна перервала навчання батька. Він пішов на фронт, був капітаном російської армії, керував шпиталем.

— Цікаво було б знайти в Києві будинок, де мешкав батько, — додав до своєї розповіді польський міністр. — Але часу, на жаль, немає. Та й, можливо, він не зберігся.

— А чому раніше не приїздили до Києва, коли були менш зайняті? — запитав кореспондент «Урядового кур'єра».

— Бажання таке було. Кілька разів оформляв документи, по 12 фотокартки здавав, але дозволу так і не отримував. Словом, до столиці України в мене особливі почуття, і я радий, що місто мене не розчарувало. Воно дуже гарне.

* * *

У завершальні дні 1990 року було скликано сесію Верховної Ради СРСР. Сесію назвали черговою. У ті грудневі дні головний редактор «Урядового кур'єра» був у Москві у службовому відрядженні. Поперше, планували інтерв'ю для газети посла Сполучених Штатів у Радянському Союзі Джека Метлока. По-друге, цікаво було вивчити досвід деяких московських газет, які відмовились від лінотипів і перейшли на комп'ютерну верстку (з цього погляду найбільший інтерес викликав тижневик «Книжное обозрение», який за обсягом і періодичністю був подібний до «УК»).

Але хіба можна було не скористатися можливістю акредитації на сесії союзного парламенту, де мали бути гарячі політбої між прибічниками збереження СРСР і тими, хто виступав за самовизначення і суверенітет республік? У акредитованого головреда «Урядового кур'єра» викликав занепокоєння той факт, що одними з перших на зустрічі з журналістами у прес-центрі сесії з'явилися керівники силових союзних відомств. Зі світою високопоставлених військових прибув міністр оборони Д. Язов. Своім виглядом, відповідями на запитання він демонстрував упевненість і незворушність. Шеф КДБ Крючков нама-

гався підкорити нас поінформованістю, неспростовністю аргументів і твердістю позиції.

До чого б це? Ситуація дещо прояснилася, коли на сесії із сенсаційною заявою виступив міністр закордонних справ СРСР Е. Шеварднадзе. Застерігши депутатів, всю країну та міжнародну громадськість, що силовики в СРСР переходять у наступ і хочуть взяти ситуацію під свій контроль, Шеварднадзе оголосив про свою відставку з поста міністра. Судячи з реакції М. Горбачова, ця заява виявилась повною несподіванкою навіть для нього...

Відставка Шеварднадзе стала тоді світовою подією номер один. «Урядового кур'єра» вона торкнулася безпосереднім чином. Прийшовши під вечір того дня до резиденції посла США Джека Метлока, головний редактор, замість інтерв'ю з ним, отримав... вибачення його радника. Він повідомив, що у зв'язку з виступом Едуарда Шеварднадзе, його раптовою відставкою і новою ситуацією, що склалася в СРСР, Білий дім зажадав від посла докладної інформації та пропозицій. Всі зустрічі посла, зокрема й інтерв'ю для «Урядового кур'єра», довелося відмінити.

Інтерв'ю з Джеком Метлоком невдовзі все-таки відбулося: на запитання редакції він відповів письмово. Зате наступного дня, після виступу Е. Шеварднадзе і відміненої у зв'язку з цим зустрічі з послом США, відбулася певна компенсація у вигляді незапланованого інтерв'ю з Борисом Єльциним. Як і належить Голові Верховної Ради Російської Федерації, Борис Миколайович під час засідань сесії сидів у президії. З балкона, де були місця для преси, головред «УК» помітив, як він підвівся з свого місця і попрямував за куліси. Шансів зустрітися з ним було небагато, адже він міг вийти з Кремлівського палацу з'їздів через службовий вхід. На щастя, того разу він вийшов у фойє, де, як з'ясувалося, відбулася його розмова з народними депутатами — представниками Чечні. Головред терпляче дочекався її завершення і, підійшовши до Бориса Миколайовича, попросив його дати оцінку українсько-російським відносинам, зокрема практичній реалізації підписаного 19 листопада того року Договору між Україною і РФ. Ось уривок з його відповіді:

— Часу відтоді минуло небагато. Трохи більше місяця. Однак навіть цей часовий відрізок підтвердив правильність обраного обома республіками шляху і велике значення підписаного у Києві Договору. Росія та Україна, як і інші республіки Союзу, прийнявши декларації про суверенітет, вийшли на прямі міждержавні зв'язки. Тепер я постійно спілкуюся по телефону з Леонідом Макаровичем Кравчуком. Такий діалог, наскільки мені відомо, підтримують між собою і керівники урядів обох республік. Підписаний Договір істотно поживив прямі міжгосподарські зв'язки. Словом, я вважаю, що початок хоро-

ший, що домовленості, досягнуті в Києві, проходять ті етапи реалізації, які їй потрібно пройти.

* * *

В останні два дні весни 1991 року Голова Верховної Ради України Леонід Кравчук здійснив офіційний візит до Угорщини. У складі невеличкої групи українських журналістів, які висвітлювали цей візит, був і спеціальний кореспондент «Урядового кур'єра».

Ще за рік до цього Угорщина однією з перших східноєвропейських країн соціалістичної орієнтації рішуче заявила про свій новий — ринковий, прозахідний — курс. Як і Польща, вона виявляла підвищений інтерес до України, до безпосередніх контактів з нею. Причому не тільки економічних, а й політичних. І зустрічі в Будапешті української делегації переконливо це засвідчили. По суті Леоніда Кравчука приймали як главу суверенної держави, а українсько-угорські переговори та підписані за їхніми підсумками документи мали ледь закамуфльований міждержавний характер.

Передчуваючи це, тодішній посол СРСР в Угорщині Іван Абоїмов за два місяці до візиту виступив з неприхованим застереженням. В інтерв'ю популярній угорській газеті «Мадьяр Хірлап» він почав з того, що «ми зацікавлені у розвитку відносин Угорщини із союзними республіками. Наші зв'язки, особливо в економічній сфері, доповнюють, збагачують радянсько-угорське міждержавне співробітництво». Водночас посол пригрозив пальцем: «Однак будь-яку спробу підтримати сепаратистські устремління, які проявляються в республіках, або подати безпосередню допомогу сепаратистським силам ми розцінюємо як втручання в наші внутрішні справи».

Пригадується, тоді, у завершальну годину візиту Леоніда Кравчука, посол СРСР дещо заспокоївся і навіть розслабився під час прийому, який влаштувала наша делегація для високопоставлених представників угорської сторони. Річ у тім, що відбувався прийом на контрольованій послом території — у розкішному особняку тодішнього посольства Радянського Союзу (правда, харчі й напої, як і спеціальний кухар, були доставлені з України). В аеропорту під час провідів, потиснувши Л. Кравчуку руку, Іван Абоїмов навіть сказав йому по-українськи «До побачення!»

Зигзаги долі: через сім років після цього Іван Петрович Абоїмов прибув до Києва, щоб очолити в суверенній Україні посольство Російської Федерації.

* * *

В американському істеблішменті навряд чи хто краще від Збігнева Бжезінського може оцінити геополітичну ситуацію України. Польський емігрант, який зробив у США карколону політичну кар'єру, тонко та чутливо сприймав і сприймає всі процеси, які від-

буваються в цій частині Європи. І ті зміни, які відбулися в СРСР на зламі вісімдесятих-дев'яностих років минулого століття, він передбачив у своїх статтях і книгах ще у шістдесяті роки. Не випадково в СРСР його вважали ідеологічним ворогом номер один.

Саме Збігнев Бжезинський (думається, не без благословення Білого дому) прибув до Києва у жовтні 1991 року, щоб побувати в епіцентрі подій, ближче познайомитися з головними дійовими особами політичної авансцени України. Головний редактор «Урядового кур'єра» мав з ним розмову одразу після його тривалої зустрічі з Міністром закордонних справ України Анатолієм Зленком.

— Щойно я одержав досить-таки вичерпну інформацію про те, як ставиться Україна до ядерної зброї взагалі і зокрема до тієї, що є на її території, — розповів американський політик. — Це одне з питань, яке мене найбільше цікавило. Адже йдеться про те, у чиїх руках буде ядерна зброя Радянського Союзу і чи не загрожують процеси, які у вас відбуваються, втратою контролю над нею, порушенням стабільності у світі. Не приховую, мене цікавить і характер цих процесів, а також їх можливі наслідки. Я з великим інтересом сприйняв роз'яснення суті політики України після проголошення її незалежності. Вважаю, головне сьогодні для вас, як і для інших республік, — знайти найоптимальніші рішення і шляхи для реалізації принципів суверенітету і обраного вами курсу.

...Треба віддати належне Збігневу Бжезинському: він в усі часи був переконаний, що Радянський Союз рано чи пізно розпадеться. І так само послідовно він виступав та й досі виступає за незалежність, територіальну цілісність держави Україна.

* * *

Сьогодні «Урядовий кур'єр» — знана й авторитетна в Україні газета. Це не похвальба, а оцінка тисяч наших читачів за чвертьвікову історію газети. За цей час багато що змінилося в житті нашої країни, українського суспільства, як і загалом у світі. Зокрема й в українських засобах масової інформації. Десятки газет і журналів спалахували та згасали в інформаційному просторі. Дошкульних, часом нокаутуючих ударів завдавала нашій пресі галопуюча інфляція, неконтрольоване зростання цін на друк, доставку, особливо ж папір, квоти вітчизняних виробників і убогість реклами, та чи не найбільше — безгрошів'я читачів. Певна річ, все це болісно пережила та переживає й нині наша газета. І все ж вона зуміла вистояти, зберігши, зміцнивши свою позицію серед найбільш впливових українських газет. В усі роки з часу виходу першого номера й до сьогодні вона була і залишається одним з найважливіших документальних джерел для дослідження життя незалежної України, сумлінним і об'єктивним літописцем її новітньої історії.

Serhii BRAHA,

Editor-in-Chief, «Uriadovyi Kurier» (since 2010);

Mykhailo SOROKA,

Editor-in-Chief, «Uriadovyi Kurier» (1990–2008)

DOCUMENTAL MISSION OF «URIADOVYI KURIER»

The first issue of the newspaper «Uriadovyi Kurier» was published in October 1990. In early 1991 it became a weekly, and after a while – a daily newspaper. We began publishing the full texts of resolutions, regulations, decrees of the Cabinet of Ministers, laws and regulations of Verkhovna Rada, decrees and orders of the President of Ukraine. Thus, «Uriadovyi Kurier» became a newspaper-document. People began referring to the publications as authoritative in official documents and researches as well as in everyday life.

We developed a new system in the coverage of government activity, trying to highlight the most important decisions and the process of their implementation and preferring the exclusive comments of scientists, lawyers and heads of the Government, Ministries and Departments.

Even in Soviet times, people often had to look for answers in the newspaper and other mass media rather than the government institutions. During the years of independence, Ukraine has seen many changes, however the society kept the respect for journalists as well as belief that they can help people in difficult situations, including conflicts with the authorities.

For twenty-five years of its history, the pages of «Uriadovyi Kurier» have covered a wide array of topical problems. However, one of the directions deserves a special mention. This is the issue of nation-building. «Uriadovyi Kurier» has always maintained the position of protecting the interests of Ukraine, its independence and unity, working at the consolidation of society, unity of its nationalities, political parties, movements and groups, religious confessions for the development of Ukraine and for the good of the people.

Nowadays «Uriadovyi Kurier» is popular and authoritative Ukrainian newspaper. Since the first issue, it has been one of the most important documental sources for the research of the life of independent Ukraine, conscientious and objective chronicler of contemporary history.

Сергій ТОМІЛЕНКО,

*в.о. голови Національної спілки
журналістів України*

МІЖНАРОДНІ МЕДІАОРГАНІЗАЦІЇ ПІДТРИМУЮТЬ ІНІЦІАТИВИ СПІЛКИ

Національна спілка журналістів України (НСЖУ) активно співпрацює з міжнародними медіаорганізаціями — Європейською федерацією журналістів (ЄФЖ) та Міжнародною федерацією журналістів (МФЖ). Нагадаємо, що НСЖУ є членом цих організацій.

У червні 2015 року делегація НСЖУ взяла участь у щорічних зборах Європейської федерації журналістів, що відбулися у Чорногорії. Українці провели презентацію щодо законодавчих змін у сфері регулювання прав журналістів, здійснених в останні роки в Україні, щодо негативного впливу та загроз для журналістської професії від пропаганди та досвіду залучення молоді в медіасферу. В рамках конференції відбулося обговорення діалогу українських і російських журналістських організацій, що проходить під патронатом ОБСЄ.

Учасники зборів ЄФЖ також засудили трансформацію журналістики у пропаганду. Крім того, медійні організації виступили проти порушення прав журналістів у процесі воєнного конфлікту на Донбасі й у зв'язку з подіями в Криму. Також організації-учасниці українсько-російського діалогу пропонували розширити його і на інші країни, адже вони так само стоять перед загрозою російської пропаганди.

Події в Україні, в тому числі у сфері медіа, знаходять відгук в колег з інших країн та в членів професійних організацій. Так, цьогоріч Міжнародна федерація журналістів і Європейська федерація журналістів приєдналися до журналістів України, щоб відзначити 15-ту річницю вбивства українського журналіста Георгія Гонгадзе.

«Сьогодні ми згадуємо Гонгадзе, як символ української журналістики, якого вбили за його мужність, його професіоналізм, і який продовжує надихати журналістів в Україні і за кордоном, щоб підтримувати боротьбу за справедливість і свободу, — сказав Джим Бумела, президент МФЖ. — Тому ми відзначаємо цей день закликком до влади діяти відпо-

відно до своїх зобов'язань щодо створення демократичного та підзвітного уряду, зокрема й у боротьбі проти безкарності, яка продовжує існувати щодо тих осіб, які нападали, залякували чи вбивали журналістів».

МФЖ та ЄФЖ надалі підтримуватимуть НСЖУ та НМПУ (Незалежна медіапрофспілка України) та закликають журналістів України об'єднуватися, щоб захистити свою професію, свої стандарти і свою безпеку.

«Ми повинні використовувати силу нашої єдності, щоб захищати своїх колег і свою професію від тих, хто буде контролювати, залякувати та намагатися нас корумпувати», – сказав Могенс Бліче, президент ЄФЖ.

Крім цього, у 2015 році Україна вперше взяла участь у Генеральній асамблеї Європейської Федерації прес-клубів та подала заявку на членство. Рік тому, у червні 2014 року, у Відні Україна вперше приєдналася до Світової Асоціації прес-клубів.

«Членство України у міжнародних організаціях є продовженням інтеграції України у світовий простір. Членство України у Європейській Федерації прес-клубів – це продовження інтеграції українських медіа у світовий інформаційний простір. Крім того, це можливість контактувати із зарубіжними колегами, реалізовувати спільні проекти, розвивати інформаційну галузь у глобальному світі», – зазначив голова Держкомтелерадіо Олег Наливайко.

Українські та російські медіа-організації продовжують професійну співпрацю

Політична ситуація в країні не стає на заваді підтриманню і розвитку професійних зв'язків. Представники українських та російських медіаорганізацій знаходять спільну мову завдяки підтримуваному ОБСЄ постійно діючому Діалогу між Союзом журналістів Росії та Національною спілкою журналістів і Незалежною медіапрофспілкою України. Регулярно проводяться зустрічі делегацій Спілок обох країн, приймаються важливі заяви, розробляються плани спільних дій на підтримку журналістів, які висвітлюють події на Сході України.

В рамках Діалогу, зокрема, було прийнято спільну заяву щодо засудження використання журналістських смертей як елементів пропаганди. Медіаорганізації України та Росії разом засудили також допити журналістами полонених. З відповідною пропозицією виступив перший секретар НСЖУ Сергій Томіленко, нагадавши, що російські журналісти неодноразово знімали інтерв'ю із полоненими українськими військовими, по суті ведучи їх допити. І таку практику треба засуджувати.

Крім цього, учасники Діалогу домовилися і провели конференцію з питань безпеки журналістів.

Також у рамках співпраці було проведено низку навчальних заходів для представників медіа України і Росії. Зокрема, з ініціативи представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ та австрійського відділення «Репортерів без кордонів», в Австрії відбулося навчання для молодих

Молоді журналісти з України та Росії дискутують етичні стандарти та працюють над ідеями спільних проєктів, які будуть реалізовані за ініціативи австрійського відділення організації «Репортери без кордонів». Відень, жовтень 2015 року

Young journalists from Ukraine and Russia discuss ethical standards and work on ideas of joint projects to be implemented at the initiative of the Austrian branch of the international organization Reporters Without Borders in Vienna, October 2015

українських і російських журналістів. У ньому взяли участь по сім представників від країни. В ході семінару обговорювались актуальні питання дотримання професійних стандартів та напрацьовувалися підходи до створення спільного медіапродукту. А в Києві пройшов тренінг для 30 російських і українських журналістів з питань професійних та етичних стандартів. Питання, що обговорюються під час тренінгу, стосувалися тих труднощів у професійній діяльності, з якими зіштовхуються працівники ЗМІ в час конфлікту на Сході України.

Українські та російські журналісти також разом виступили за припинення використання мови ворожнечі в ЗМІ. Цю заяву було прийнято в рамках семінару «Роль ЗМІ у запобіганні та боротьбі з пропагандою національної, расової та релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі і насильства», що проходив у Женеві під егідою Верховного комісара ООН з прав людини, участь в якому взяли українська та російська делегації, сформовані за сприяння Національної спілки журналістів України, Незалежної медіапрофспілки України та Спілки журналістів РФ.

«Ми вважаємо, що в ситуації, що склалася, представникам ЗМІ категорично неприпустимо виконувати роль “піднощиків снарядів”, їхнім за-

Діалог журналістських організацій України (Національна спілка журналістів України та Незалежна медіапрофспілка України) і Росії (Союз журналістів Росії) ініційовано Представником ОБСЄ з питань свободи медіа Дунею Міятювич та присвячений питанням безпеки журналістів та професійним стандартам. Відень, лютий 2015 року

The dialogue of the journalistic organizations of Ukraine (the National Union of Journalists of Ukraine and the Independent Media Trade Union of Ukraine) and Russia (the Union of Journalists of Russia) initiated by the OSCE Representative on Media Freedom Dunja Mijatovic and dedicated to the safety of journalists and professional standards in Vienna, February 2015

вданням є максимальньо повне, точне, чесне і сумлінне інформування суспільства про події», — ідеться у спільній заяві за підсумками семінару.

Журналісти також закликали національні органи саморегулювання медіа оперативнo реагувати на публікації, що містять ворожу лексику, дискримінацію та нетерпимість.

Колеги з Польщі підтримують українських журналістів

Триває активна співпраця НСЖУ з Польською Асоціацією Журналістів. Нагадаємо, ПАЖ — одна з перших медіаорганізацій, що відгукнулися на критичну ситуацію з дотриманням прав журналістів в Україні. Після трагічних подій Євромайдану ПАЖ розпочала збір коштів для працівників українських медіа. Завдяки цьому було створено Об'єднаний Центр допомоги постраждалим журналістам НСЖУ і НМПУ. Віце-президент Асоціації Агнешка Ромашевська-Гужі неодноразово перебувала в Україні, реагуючи на виклики стосовно представників медіа.

Щорічно у м. Казімеж-Дольний проходить польсько-український медіа-форум з актуальних питань співробітництва журналістських організацій обох країн, вересень 2015 року
The annual Polish-Ukrainian media forum on the current issues of cooperation between journalistic organisations of both countries in Kazimierz Dolny, September 2015

У тому, що співпраця між журналістами України і Польщі зміцнюється, переконалися учасники 3-го Міжнародного журналістського форуму, який відбувся в польському містечку Казімеж Дольни на березі Вісли. Участь у форумі взяли майже 20 українських журналістів — представників Національної спілки журналістів України та Незалежної медіапрофспілки.

Цього року до дискусій щодо захисту професійної діяльності журналістів в Україні та боротьби проти російської псевдопропаганди долучилися не лише члени ПАЖ, а й науковці та лідери громадських і профспілкових організацій.

Співпраця НСЖУ з польськими колегами також уможливила шістьом українським журналістам-розслідувачам поїхати на тижневе стажування до Польщі. Переможці зустрічалися з журналістами та редакторами провідних польських видань, обговорювали питання журналістської етики, особливостей розслідувальної журналістики в Польщі, а також відвідали кілька музеїв та палаців. Крім того, багато часу в програмі було виділено для збору матеріалів та підготовки власного розслідування.

Цей візит став можливим у рамках проекту «Польська стипендія для журналіста-розслідувача», який проводять Асоціація польських журналістів у партнерстві з Національною спілкою журналістів України та Незалежною медіапрофспілкою України.

Пекінські журналісти беруть коментарі у українських колег, липень 2015 року
Beijing journalists interview Ukrainian colleagues, July 2015

Нагадаємо, Польсько-український конкурс журналістської майстерності (партнерська ініціатива Асоціації польських журналістів, НСЖУ і НМПУ) з кожним роком набуває все більшої популярності серед медійників. Так, якщо у 2012 році на конкурс подали 43 роботи від 21 учасника, то у 2014 році було вже 59 учасників та близько 120 робіт.

Українські медійники обмінюються досвідом з колегами

Триває обмін досвідом з професійними організаціями інших країн. НСЖУ підтримує постійні зв'язки з професійними медіаорганізаціями, з якими має договори про співпрацю щодо координації професійної діяльності, обміну інформацією, налагодження журналістських та студентських обмінів. Це, зокрема, професійні організації Польщі, Білорусі, Китаю, Молдови, Придністров'я, Грузії тощо. На початку року делегація НСЖУ у складі близько 30 журналістів і редакторів, що представляють національні та регіональні ЗМІ з різних областей України, побувала з візитом у Білорусі.

Також відбувся прес-тур до Китаю. А в червні Україну відвідали китайські журналісти. Вони взяли участь у круглому столі за участі журналістів і медіаекспертів з питань професійних викликів та редакційних стандартів у сучасних реаліях.

Налагоджуються зв'язки і з представниками інших країн. Так, на Львівщині побував член правління Ізраїльської асоціації журналістів, оглядач та журналіст з Хайфи Рості Гольтсман. Відбулась його зустріч з головою Львівської обласної організації СЖУ Ярославом Климовичем та головою Медіапрофспілки Львівщини Ларисою Біньо. Ізраїльський колега розповів про сучасний стан журналістики у своїй країні, відносини засобів масової інформації з владою, нові тренди в мас-медіа, роль пропаганди у сучасних інформаційних війнах, розвиток ринку преси та конкуренцію між газетами.

Світова спільнота дізнається про Україну завдяки проектам і конкурсам

Широкого резонансу набув проект «Донбас: війна та мир», зініційований Уповноваженою Президента України з мирного врегулювання ситуації у Донецькій і Луганській областях, головою Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції Іриною Геращенко та Національною спілкою журналістів України. Він зібрав фотороботи журналістів, фрілансерів, волонтерів, солдатів, присвячені різним аспектам війни на Сході. Проект «Донбас: війна та мир» покликаний показати світовій спільноті правду про події в Україні. Виставка була презентована у Києві та інших містах України, у приміщенні Європарламенту (Брюссель), у Копенгагені (Данія), Великобританії та інших країнах.

За ініціативи Одеської обласної організації СЖУ триває Загальнонаціональний конкурс «Українська мова — мова єднання». Захід уже вийшов на міжнародний рівень, адже збирає сотні колективних і персональних творчих дописів з України, Білорусі, Великобританії, В'єтнаму, Киргизстану, Китаю, Молдови, Придністров'я, Росії, Словаччини, США.

Широкого визнання набув також Міжнародний конкурс шкільних медіа, яким опікується секретар НСЖУ, директор Миколаївського коледжу преси і телебачення Гліб Головченко. Перший конкурс шкільних газет відбувся ще в 1997 році, в ньому взяли участь близько 50 видань, над якими працювали миколаївські школярі.

За ці роки конкурс розширив географію та вийшов на міжнародний рівень. Цьогоріч у ньому взяли участь юнкори не тільки з України, а й з Польщі, Греції, Грузії, Болгарії, Придністров'я, Білорусі. Загалом надійшло 1675 робіт.

У 2015 році Спілка стала партнером проведення міжнародного фестивалю соціальної реклами «Інший погляд». НСЖУ ініціювала окрему номінацію фестивалю, присвячену мові ворожнечі у медіа. Серед учасників фестивалю — представники Німеччини, Португалії, Польщі, Росії. За роки існування фестивалю було подано понад 1200 робіт.

Serhii TOMILENKO,
*Acting Chairman of the National Union
of Journalists of Ukraine*

INTERNATIONAL MEDIA ORGANIZATIONS SUPPORT INITIATIVES OF THE UNION

National Union of Journalists of Ukraine (NUJU) actively collaborates with the international media organizations European Federation of Journalists (EFJ) and International Federation of Journalists (IFJ). It is to be recalled that, NUJU is a member of these organizations.

In June 2015 NUJU delegation took part in the annual assembly of European Federation of Journalists that was held in Montenegro. Ukrainians made a presentation about legislative changes in the field of regulation of journalists' rights, which have taken place in recent years in Ukraine, about negative influence and threats of propaganda and about experience of involving youth to the media sector. Within the conference, under the patronage of OSCE was held a discussion on the dialogue between Ukrainian and Russian journalistic organizations.

The international colleagues and members of professional organizations also respond to events in Ukraine, including the media field. Thereby, this year International Federation of Journalists and European Federation of Journalists joined Ukrainian journalists to commemorate the 15th anniversary of death of Ukrainian journalist Heorhii Honhadze.

On top of that, in 2015 for the first time Ukraine took part in European Federation of Press Clubs General Assembly and applied for membership. Year ago, in June 2014 in Vienne Ukraine joined International Association of Press Clubs.

The political situation in Ukraine does not affect the professional ties. Representatives of Ukrainian and Russian media organizations find common ground owing to the permanent dialogue between Russian Union of Journalists, National Union of Journalists of Ukraine and Independent Media Trade Union of Ukraine with the support of OSCE. Both unions regularly hold meetings, make important decisions and develop participatory action plan to support the journalists who cover the events in eastern Ukraine.

Вячеслав ЦВАТИЙ,

*перший проректор
Дипломатичної академії України при МЗС України,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри дипломатичної та консульської служби,
заслужений працівник освіти України*

ГАСТРОНОМІЧНА (КУЛІНАРНА) ДИПЛОМАТІЯ ЯК ДІЄВА СКЛАДОВА ДИПЛОМАТІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ХХІ СТОЛІТТЯ

Рецензія на книгу: **Слипченко А.С. Дипломатическая кухня. Художественно-документальное издание.** — Киев: Генеральная дирекция по обслуживанию иностранных представительств, 2015. — 493 с. (ISBN 966-518-338-9).

У 2015 році побачила світ чергова книга Олександра Сергійовича Сліпченка під романтичною назвою «Дипломатична кухня». Лише взявши до рук і прочитавши назву, відчуваєш появу енергії, гарного настрою, смак вишуканих страв і аромат смаколиків, які заховано під симпатичною обкладинкою видання. Жанр книги можна визначити як мемуари або спогади дипломата.

Сліпченко Олександр Сергійович, Надзвичайний і Повноважний Посол, перебував на дипломатичній службі України з 1966 року, кар'єрний дипломат. З 1991 року обіймав посади Постійного представника України при ЮНЕСКО, першого Повіреного в справах незалежної України у Франції, першого посла України у Швейцарії, Постійного представника України при Європейському відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві, начальника Управління країн Європи і Америки МЗС України. Він також був Послом України у Швеції і за сумісництвом — у Данії та Норвегії, а потім послом України в Державі Ізраїль. Має державні нагороди України, Франції, Швеції, Литви, Португалії. З 2005 року у відставці, займається громадською, літературною і викладацькою діяльністю. Передає свій багатий дипломатичний досвід на своїх майстер-класах і практичних семінарах слухачам Дипломатичної академії України при МЗС України.

Автор цього видання О.С. Сліпченко, багато років працюючи за кордоном, не забував про одне із своїх багаточисленних хобі — кулінарію. «Кухню» дипломатичної кухні — меню, етикет, дипломатичний протокол, традиції та правила організації дипломатичного прийняття всіх рівнів — він знає зсередини, не з чуток, як і кулінарні вподобання різних народів, і щедро ділиться своїм багатим досвідом зі своєю читацькою аудиторією і спогадами про свою улюблену професію дипломата.

Влучно охарактеризував політику, дипломатію і кулінарію відомий французький філософ, кулінар, шеф-повар, політичний діяч першої чверті XIX століття і автор трактату «Фізіологія смаку» Жан-Антельм Брійя-Саварен: «Доля націй залежить від того, як вони харчуються». Твердження про те, що національна кухня є візитною карткою будь-якої держави є усталеною константою, яка не потребує додаткових аргументів для переконання.

Сам термін «гастрономія» існує понад 200 років. Його Батьківщиною є Франція, а авторство належить французькому поетові Бершу, улюбленою справою якого було писати про радощі вишуканої кухні. Сьогодні гастрономія — це мистецтво смачно поїсти, мистецтво хорошої кухні й самого застілля. Гастрономія (від грец. шлунок) — це наука, яка вивчає зв'язок між культурою та їжею. Як стверджує історик Патрік Рамбур, «...в історії французької кухні й гастрономії — застілля — найважливіший дипломатичний вектор!». Ще у XVII столітті Людовик XIV — «король-сонце» — упровадив у Версалі традицію, яка міцно вкоренилася у французькій зовнішній політиці — дипломатія гастрономії. На початку XIX століття Шарль-Моріс Талейран (міністр закордонних справ Франції) використовував застілля, щоб провести переговори і домогтися для Франції більш вигідних умов.

Незважаючи на те, що французи славляться гурманами, серед них практично не зустрінеш людей з надмірною вагою. Французи їдять три рази на день і, як правило, у певний час. Вони п'ють каву вранці, щільно їдять вдень і особливо ввечері (між дев'ятою і десятою годинами). Для них це норма. При цьому суворо дотримується головне правило: отримати задоволення від їжі й не нашкодити здоров'ю. Погляд на їжу крізь призму здоров'я — це філософія французької гастрономії, сформована під впливом видатних політичних діячів, дипломатів і знаменитих кухарів Франції.

На сьогодні гастродипломатія (культурно-гастрономічна дипломатія, гастрономічна дипломатія, кулінарна дипломатія) — це мирне знаряддя м'якого впливу в дипломатії, зброя сучасної зовнішньої політики, дипломатії та економіки. Фактично — це наука про мистецтво вести переговори під час офіційних обідів. У світі політики зазначають «...шлях до консенсусу і досягненню мети пролягає через вишукане частування».

Алессандра Роверсі в інтерв'ю газеті «Le Temps» підкреслила, що «...гастрономічна дипломатія визначає використання блюд у контексті міждержавних відносин з метою передавання невербальних повідо-

мень...». Важливо, що таке визначення не обмежується хорошими стравами та вишуканими винами для полегшення процесу переговорів. Їжа фактично сприяє також виникненню потрібних моментів для виголошення тостів чи промов, тих чи інших слів, допомагає «переварити» умови угоди, договору чи контракту, що підписується. Зауважимо, що в історії не раз свідомо підбиралися інгредієнти, розстановка і форма столів, коли переслідувалися згадані цілі. Наприклад, Рональд Рейган на прийнятті у Вашингтоні в 1987 році спеціально вибрав каліфорнійське вино з виноробного регіону Russian River Valley, ніби натякаючи на історію російської імміграції в цей штат США.

Власне гастрономічна (кулінарна) дипломатія — це порівняно недавня форма політико-дипломатичних відносин. У світі є держави, які прийняли мудре рішення просувати свою націю, як «Торговельну марку». З цією метою розробляються спеціальні стратегії, створюються інституції (установи) і виділяються кошти. Завдяки такій політиці громадяни інших держав дізнаються про національні особливості та традиції харчування народів і країн через національні страви і національну кухню як інституцію, а паралельно стимулюються торгівля і туризм; зрештою країною починають цікавитися інвестори. Перші програми гастрономічної дипломатії як складової дипломатії «м'якої сили» були започатковані у 2000-х роках ХХІ століття. Термін «гастрономічна дипломатія» (англ. *Gastrodiplomacy*) уперше опублікував у 2002 році журнал «The Economist» у науковій статті про Королівство Таїланд.

Так, у главі ХХVІІ автор О.С. Сліпченко наводить приклад з дипломатичної діяльності у сфері гастрономічної Надзвичайного і Повноважного Посла Індонезії в Україні Нінік Кун Нар'яті (*Mrs. Niniek Kun Naryatie Siswojo*), яка презентувала індонезійську національну кухню на виконання урядової програми просування національної кухні. Ще у 2011 році МЗС Індонезії провело науково-практичний і методологічний семінар на цю тему, на якому було поставлено завдання: «...сформулювати концепцію індонезійської кулінарної дипломатії як частини дипломатії «м'якої сили». Частково вона має бути націлена на включення індонезійської їжі в глобальний кулінарний звід однієї зі складових міжнародної гастрономії. Однак треба вважати, що ці зусилля не лише представлять (за кордоном) культуру країни, але й слугуватимуть економічним інтересам Індонезії» (с. 428–429). Цікава деталь: для досягнення цієї мети крім фінансової підтримки розвитку мережі індонезійських ресторанів по всьому світові пропонується також направляти досвідчених кухарів у закордонні дипломатичні представництва (у 132 місії за кордоном).

Приблизно в такому ж ракурсі сформулювали свої програми кулінарної дипломатії багато інших країн регіону. Аналогічні заходи і форми дипломатичної роботи широко використовують держави Європи, Азії, Америки та ін., про що детально можна дізнатися зі сторінок презентованої книги.

Кулінарна дипломатія (мистецтво приготування страв для державних службовців або сановників) — це така ж поважна леді, як і сама дипломатія, і відповідні приклади можна віднайти ще в Стародавньому Китаї або Стародавній Греції. Цікаво, що Шарлю-Морісу Талейрану приписують сакраментальну фразу: «Найкращий помічник дипломата — його особистий кухар».

У своїй книзі Олександр Сергійович Сліпченко ставить перед собою завдання ознайомити читачів з багаторічними історичними традиціями дипломатичного спілкування (від історії стародавнього часу й Середньовіччя до історії Новітньої й сьогодення), напрацьованими численними формами прояву «державної» гостинності, в яких за великим рахунком відображаються честь і гідність держави-господині, а також її ставлення до держави-партнера (с. 3). Але зовнішня святковість і суворий дипломатичний етикет не існують самі по собі, як самодостатня ціль. Головною сутністю обідів, сніданків і прийнятть завжди була й залишається дипломатична робота. Така ж самісінька, як і в інших випадках дипломатичної практики, метою якої є не лише обов'язок дипломата в найкращому світлі презентувати свою державу й обзавестися новими друзями і корисними контактами, а й отримати необхідну інформацію.

Але вже з першої сторінки своєї фундаментальної та ґрунтовної праці автор акцентує увагу читачів на тому, що теоретичні питання не є предметом його дослідження, а вже з наступної сторінки і до останньої (а книга налічує 493 сторінки!) він розповідає про його особисту дипломатичну практику, пропонує веселі й реальні історії, цікаві факти й події, але у чітко визначеному жанровому форматі — через призму кулінарної дипломатії. І одразу попереджає читача про те, що в книзі багато унікальних і апробованих рецептів, які читач зможе самостійно використати на своїй власній кухні або в дипломатичній практиці.

Загалом видання присвячено різнобічним аспектам дипломатичного мистецтва і дипломатичної майстерності за допомогою дипломатичної кухні.

Автор у вступі привертає увагу своїх читачів до особливостей предмета свого дослідження і ще раз наголошує, що з ними він говоритиме про дипломатичну кухню не в переносному, а в прямому значенні цього терміна. Відомі слова Ш.М. Талейрана, звернені до Наполеона Бонапарта: «Дайте мені гарного кухаря, і я вам забезпечу потрібні договори».

Авторська подача матеріала характеризується міждисциплінарним характером дослідження: історія, теорія і практика дипломатії презентується в тісному зв'язку із літературними й подорожніми студіями, багатою палітрою спогадів, фактів і фотографій з особистого архіву автора, кулінарними рецептами, ранжованими від рівня королівської або президентської вишуканості до звичайного ранкового сніданку пересічного дипломата, особистою дипломатичною практикою і дипломатичним досвідом.

Роль дипломатії як зняряддя зовнішньої політики держави завжди була надзвичайно високою, тому автор у своїй книзі приділив належну увагу питанням теорії та практики дипломатії та дипломатичній службі в історичній ретроспективі, не забуваючи однак про головний предмет свого дослідження — гастрономічну дипломатію.

Багатий фактологічний матеріал для розуміння витоків дипломатії як одного із видів державної діяльності автор подає у тридцяти тематичних блоках-оповідах. І в кожному з них ми поринаємо в різні історичні епохи або мандруємо різними країнами, регіонами й континентами, і всюди за нами шлейфує, відчувається смак і аромат страв національних кухонь, і подумки ми їх дегустуємо й насолоджуємося з надією і впевненістю, що це стане в майбутньому нашими реаліями.

Особливий інтерес, на погляд рецензента, заслуговує розділ ХХХ, присвячений дипломатично-гастрономічним подіям кінця ХХ — початку ХХІ століття, зокрема пов'язаних з дипломатією України (с. 472–487).

Автор також не лишив без уваги і таємну дипломатію досліджуваного періоду, що надає дипломатії особливий шарм і колорит (розділи VI, VIII, XIII, XXIV).

Розгляд усього комплексу дипломатично-практичних, теоретичних, методичних і науково-практичних складових цього видання дає змогу констатувати, що автору О.С. Сліпченку вдалося виконати поставлені перед собою завдання. До позитиву книжки можна також віднести те, що вона багато ілюстрована і написана легкою для сприйняття високого гатунку літературною мовою. Читаєш її і розумієш, що ти знайшов спосіб для свого відпочинку, але відпочиваючи, ти отримуєш море задоволення, інформації та вражень від прочитаного!

Книжка О.С. Сліпченка — це найвищою мірою цікава, практично необхідна і справді талановита спроба створення подібного типу видань. Вона є першою у вітчизняній науці працею, яка дає повну і методично обґрунтовану та узагальнену характеристику предмета вивчення. У рецензованому виданні знайшли відображення новітні дослідження, а особлива цінність видання — особистісні напрацювання автора. Подана читачеві книга — значне явище в новітній зарубіжній історіографії, яке може вплинути на напрям теоретико-методологічних пошуків у сучасному знанні дипломатичних досліджень.

Спираючись на архівні матеріали, широку джерельну базу і документи, упроваджені в науковий обіг уперше або маловідомі широкому загалові, автор подає власне бачення методологічних підходів до дослідження дипломатичної кухні в контексті гастрономічної та кулінарної дипломатії, зробив власні узагальнення через розгляд та компаративний (порівняльний) аналіз контрверсійних поглядів попередніх дослідників і практичних дипломатів.

Як і будь-яка науково-методична та творча праця, рецензована книжка потребує удосконалення. Зокрема, хотілося б висловити побажання автору до наступних її перевидань, а саме — включити в

більшому обсязі матеріали з історії та дипломатії держав Південно-Східної Азії та Сходу, що безперечно надасть виданню глибшої змістовності й внесе елемент компаративного аналізу особливостей та національних надбань дипломатичних практик і моделей дипломатії.

Загалом же, ми отримали у своє розпорядження доброякісну, змістовну, виважену в науково-теоретичному й методичному плані та видану на належному поліграфічному рівні книжку.

На особливі слова подяки заслуговує видавець, генеральний директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв Павло Олександрович Кривонос і його колектив (ГДІП), які доклали значних зусиль, щоб ця книга відповідала за своїми видавничо-поліграфічними показниками найкращим світовим стандартам. Одним із головних аспектів ГДІП на сьогодні є утвердження позитивного іміджу України як незалежної, суверенної, демократичної держави з народом високого освітнього і культурного рівня, який володіє унікальним історичним, художнім і кулінарним спадком. Видання цієї книжки — це ще один крок уперед в популяризації гостинності й відкритості України для всього світу. Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв та її керівник П.О. Кривонос щиро пишаються тим, що зробили міжнародну гостинність своєю професією.

Рекомендуємо нашим читачам це нове видання і сподіваємось, що книжка зацікавить їх, а студентам-міжнародникам та слухачам Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України допоможе в засвоєнні начальних курсів «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Світова дипломатія», «Дипломатія іноземних держав», «Дипломатичний протокол і етикет».

Хочеться сподіватися, що ця книга стане корисною знахідкою для майбутніх дипломатів і сучасних дипломатів-практиків, яким вона і адресована в першу чергу. А також тим, хто цікавиться новітніми підходами до дослідження історії та практики дипломатії в її глобалізаційному вимірі.

Книжка О.С. Сліпченка — це джерело знань і скарбниця відповідей на більшість запитань практичної дипломатії: читай, думай, аналізуй, реалізуй!!!

За словами экс-держсекретаря США і одного з кандидатів на пост Президента США у 2016 році Хілларі Клінтон, «презентація улюблених страв, застільних традицій і цінностей є могутньою зброєю дипломатії, яким часто нехтують...». Адже справді, тисячолітня історія та практика дипломатичних застіль залишається живою, і сучасна дипломатична практика ледь не щодня її збагачує і спрямовує за дороговки майбутнього в просторі актуальної політики.

Viacheslav TSIVATYI,

*First Pro-rector of the Diplomatic Academy under Ukraine of the MFA of Ukraine,
PhD in Historical Sciences, Assistant Professor of the Consular Service Department,
Honoured Worker of Education of Ukraine*

GASTRONOMIC (CULINARY) DIPLOMACY AS AN EFFECTIVE COMPONENT OF «SOFT POWER» DIPLOMACY OF XXI CENTURY

Book Review: **Slipchenko A.S. Diplomatic Table. Artistically and Documentary Edition. — Kyiv.: The State Enterprise «Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions», 2015. — 493 p. (ISBN 966-518-338-9).**

Another book under the romantic name «Diplomatic Table» by Oleksandr Slipchenko was published in 2015. By taking book in hands and reading the title you feel a surge of energy, of good mood, taste and aroma of delicious food that are hidden under the attractive cover. The genre of the book can be described as a memoirs or reminiscences of the diplomat.

Slipchenko Oleksandr, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, a career diplomat since 1966. Since 1991, served as a Permanent Representative of Ukraine to UNESCO, the first Charge D'affaires of independent Ukraine in France, the first Ambassador of Ukraine in Switzerland, Permanent Representative of Ukraine to European department of the UN and other International Organizations in Geneva, Head of the Department of European and American countries of the MFA of Ukraine. He was also the Ambassador of Ukraine in Sweden with concurrent accreditation to Denmark and Norway, and later the Ambassador of Ukraine to the State of Israel. Has Ukraine, France, Sweden, Lithuania, Portugal state awards. Since 2005, retired, engages in social, literary and teaching activities. Passes on his rich diplomatic experience on master classes and workshops to the students of the Diplomatic Academy of Ukraine of MFA of Ukraine.

The author of this publication — O. Slipchenko — while working abroad for many years, did not forget about one of his numerous hobbies — cooking. «Kitchen» of diplomatic kitchen — menu, etiquette, diplomatic protocol, traditions and rules of the organization of diplomatic events of different levels he knows from within, not by hearsay, as well as the culinary

preferences of different nations. He generously shares his rich experience and memories of his beloved diplomat profession with readers.

Policy, diplomacy and cookery was aptly described by the famous French philosopher, cook, chef, politician of the XIX century and author of the treatise «Physiology of taste» Jean Anthelme Brillat-Savarin: «The fate of nations depends on how they eat». The claim that the national cuisine is the hallmark of any state is the established constant that does not require additional arguments to believe.

The term «gastronomy» itself exists for more than 200 years. Its birthplace is France, and authorship belongs to the French poet Bersh, whose favorite activity was to write about the joys of gourmet cuisine. Today gastronomy is the art of having a good meal, the art of a good cuisine and art of the feast itself. Gastronomy (from the Greek. *stomach*) – the science that studies the relationship between culture and food. According to historian Patrick Rambur, «... in the history of French cuisine and gastronomy a feast is the most important diplomatic vector!». Back in the XVII century Louis XIV the “Sun King” brought in Versailles a tradition that is firmly rooted in French foreign policy – gastronomic diplomacy. In the early XIX century, Charles Maurice de Talleyrand-Périgord (Minister for Foreign Affairs of France) used feasts to negotiate and achieve more favorable conditions for France.

Despite the fact that the French are famous for being gourmets, you will not practically meet overweight people among them. The French eat three times a day and usually at a certain time. They drink coffee in the morning, have a solid meal during the day and especially at night (between nine and ten hours). It is normal for them. They strictly follow the main rule: to enjoy meal and do not harm health. A look at food through the prism of health is a philosophy of French gastronomy, formed under the influence of prominent political figures, diplomats and famous chefs of France.

Today gastronomic diplomacy is a peaceful instrument of soft power in diplomacy, weapon of modern foreign policy, diplomacy and economy. In fact it is the science of art to negotiate during official dinners. It is noted in the world of politics «...the path to consensus and achieving goals is through delicious treat».

Alessandra Roversi in an interview with «Le Temps» newspaper emphasized that «...gastronomic diplomacy determines the use of dishes in the context of intergovernmental relations in order to transmit nonverbal messages...». It is important that this definition is not limited to good food and fine wines to facilitate the negotiations. Food also contributes to the emergence of right moments for toasts or speeches delivery, helps to «digest» the terms of agreement or contract signed. Let us note that in history when certain goals were being pursued, many times ingredients, placement and shape of the table were deliberately chosen. For example, Ronald Reagan on a social function in Washington in 1987 specifically chose the

Californian wine from the winemaking region Russian River Valley, as if alluding to the history of Russian immigration to this US state.

By itself, gastronomic (culinary) diplomacy is a relatively recent form of political and diplomatic relations. There are states in the world that made a wise decision to promote their nation as a «Trademark». To this end, special strategies were being developed, institutions created and funds allocated. With this policy, citizens of other countries learn about national characteristics and traditions of the nutrition of peoples and countries. It is done through national dishes and national cuisine as an institution, parallel to stimulated trade and tourism, and ultimately, investors are beginning to get interested in country. First programs of gastronomic diplomacy as a part of soft power diplomacy were initiated in 2000 of the XX century. The term «Gastrodiplomacy» was first published in 2002 in «The Economist» magazine in the scientific article about the Kingdom of Thailand.

In Chapter XXVII the author — O. Slipchenko — gives the example of diplomatic activity in gastrodiplomacy area of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Indonesia to Ukraine Mrs. Niniek Kun Naryatie Siswojo, who presented the Indonesian national cuisine at request of government cuisine promotion program. Back in 2011, the Ministry of Foreign Affairs of Indonesia held a scientific-practical and methodological workshop on the subject, which had a task to “...*formulate the concept of Indonesian culinary diplomacy as a part of «soft power» diplomacy. In part, it should be aimed at inclusion of the Indonesian food to the global culinary cove as one of the components of international gastronomy. However, we have to believe that these efforts will not only present the culture of our country (abroad), but will also serve the economic interests of Indonesia*” (p. 428–429). An interesting detail: for this purpose, in addition to financial support for development of a network of Indonesian restaurants throughout the world, it also means to direct experienced chefs to foreign diplomatic missions (132 missions abroad).

Many culinary diplomacy programs were formed in the same way by many other countries in the region. Similar measures of diplomatic work are widely used in Europe, Asia, America, etc., as can be found on the pages of the presented book.

Culinary Diplomacy (art of cooking dishes for civil servants or officials) — is as much a respectable lady like as diplomacy herself, and relevant examples can be found in ancient China or ancient Greece. Interestingly, Charles Maurice de Talleyrand-Périgord is said to utter the sacramental phrase: «The best assistant of the diplomat is his personal chef».

In his book Oleksandr Slipchenko aims to acquaint readers with long historical traditions of diplomatic communication (from the history of ancient time and the Middle Ages to the Modern and Present history), accumulated numerous manifestations of «state» hospitality which largely

reflect dignity and honor of a hostess country and her relationship to the partner state (p.3). But external solemnity and austere diplomatic etiquette do not exist by themselves as a self-sufficient goal. The main essence of dinners, breakfasts and functions has always been and remains a diplomatic job. The very same as in other cases of diplomatic practice whose aim is not only the duty of a diplomat to present their country in the best possible light and to get new friends and useful contacts, but also to get the necessary information.

But from the first page of their fundamental and thorough work the author draws readers' attention to the information that theoretical questions are not the subject of his research, and from the next page to the last (and the book has 493 pages!) he offers the story of his personal diplomatic practice, funny and true stories, interesting facts and events, but through the clearly defined genre – through the prism of culinary diplomacy. And immediately warns the reader that the book has many unique and proven recipes that readers will be able to try and experiment with on their own kitchen or in diplomatic practice.

In general, this publication is dedicated to various aspects of diplomatic skill with the help of diplomatic kitchen.

In the introduction the author draws readers' attention to the peculiarities of the object of his research and emphasizes once again that he will speak with them about the diplomatic cuisine not figuratively, but literally. Widely known words of C. Talleyrand addressed to Napoleon Bonaparte: «Give me a good cook, and I will provide you with the necessary agreements».

Author's presentation of the material is characterized by the interdisciplinary nature of the study: history, theory and practice of diplomacy is presented in close connection with literature and travelling studios, a rich palette of memories, facts and photos from personal archive of the author, recipes that range from the royal or presidential level of sophistication to the usual morning breakfast of an average diplomat, personal diplomatic practice and diplomatic experience.

The role of diplomacy as an instrument of foreign policy has always been extremely influential, so the author paid proper attention in his book to the theory and practice of diplomacy and the diplomatic service in historical retrospective, but not forgetting about the main subject of his research – gastronomic diplomacy.

The rich factual material for understanding the origins of diplomacy as one of the types of state activity, the author shows in thirty thematic tales' blocks. And in each of them we plunge in different historical periods, or travel different countries, regions and continents, and everywhere we feel the taste and aroma of dishes of national cuisines, and mentally we taste and enjoy them with hope and confidence that they will become our realities in future.

Chapter XXX, in the opinion of the reviewer, deserves a particular interest. It focuses on diplomatic and gastronomic events of the late XX – early XXI centuries, in particular related to the diplomacy of Ukraine (pp. 472–487).

The author also writes about the secret diplomacy of studied period, which gives a special charm and flavor to diplomacy (sections VI, VIII, XIII, XXIV).

Consideration of the entire complex of diplomatic and practical, theoretical, methodological and scientific components of this edition allows to state that the author was successful in accomplishing the set tasks. The book is also richly illustrated and written in an easy to understand and a high quality literary language. You read the book and realize that you have found a way to rest, but resting you get a lot of pleasure, information and impressions from reading!

The book of Slipchenko is highly interesting, necessary and a really talented attempt to create this type of publications. It is the first work in domestic science that gives full and methodically proved and generalized description of the research subject. Special value of the edition are personal achievements of the author. The book showed to the reader is a significant phenomenon in modern foreign historiography, which can affect the direction of theoretical and methodological research in the modern knowledge of diplomatic studies.

Based on archival materials and a wide source base, the author gave his own vision of methodological approaches to the study of diplomatic gastronomic cuisine in the context of gastronomic and culinary diplomacy, did his own generalizations through reviews and comparative analysis of previous controversial views of the researchers and practical diplomats.

Like any scientific, methodical and creative work, the reviewed book is not without some drawbacks. In particular, I would like to wish for the book to include a greater extent of materials on the history and diplomacy of Southeast Asia and East. It will undoubtedly provide the book with even deeper content-richness and bring an element of comparative analysis of particularities and national heritage of diplomatic practices and models of diplomacy.

In general we have got at our disposal a good quality book, meaningful and published at the appropriate polygraphic level.

A special gratitude deserves the publisher, Kryvonos Pavlo, the Director General of the Directorate General for Rendering Services to Diplomatic Missions and his staff (GDIP) who went to great lengths for this book to correspond to the highest international standards. One of the main aspects of GDIP today is strengthening the positive image of Ukraine as an independent, sovereign, democratic state, with a high educational and cultural level of the Ukrainian people, with unique historic, artistic and culinary heritage and values. The publication of this book

is another step forward in promoting Ukraine's hospitality and openness to the world. Directorate General for Rendering Services to Diplomatic Missions, and its leader P. Kryvonos are genuinely proud to have made an international hospitality their profession.

We encourage our readers and hope that this book will interest them. It will also help students of the Diplomatic Academy of Ukraine of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine in studying introductory courses «Comparative History, Theory and Practice of Diplomacy», «International Diplomacy», «Diplomacy of Foreign Countries», «Diplomatic Protocol and Etiquette».

One would hope that this book will be a useful discovery for future diplomats and present practicing diplomats, who she addresses in the first place. And also for those interested in modern approaches to the study of history and practice of diplomacy in terms of globalization.

Book of O. Slipchenko is a source of knowledge and treasury of answers to most questions of practical diplomacy: read, think, analyze, implement!

According to the former United States Secretary of State and one of the candidates for the US presidency in 2016 Hillary Clinton, «...the presentation of favorite foods, drinking traditions and values is a powerful weapon of diplomacy, which is often neglected...». Because really, a millenary history and diplomatic feasts practice are still alive, and modern diplomatic practice enriches it and directs its future in the space of relevant policies almost every day.

Володимир ДЕНИСЕНКО,

*доктор історичних наук,
завідувач кафедри журналістики
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»*

СМУТА ЯК ПРЕДТЕЧА ДЕМОКРАТІЇ

З-поміж наукових досліджень політичного життя сьогодення і особливо тих, що порушують виклики сучасного стану України у міжнародному співтоваристві, виокремлюється публіцистичне видання Віктора Циганова «Державний переворот».

Презентація перевороту завжди говорить про те, що влада не виконала своїх зобов'язань. І переворот — це не кінець старого і початок нового життя, а представлення нових обіцянок. У підсумку, навіть вдалий переворот — це успішне зусилля покінчити з поганим урядом, щоб отримати ще гірший. Швидко змінюватися суспільство може тільки в гірший бік. А всі благі зміни, йменовані еволюцією, відбуваються дуже повільно. Саме тому революції відбуваються у столицях, а в провінціях — тільки бунти. І переворот — це запізніле рішення за давних проблем. В одних державах перевороти суттєво менш поширені, ніж в інших. У чому причина цього? Чому в одних випадках влада не піддається ризику бути поваленою, а в інших спостерігається якщо не епідемія, то пандемія переворотів? Переворот відбувається в умовах конкретних характеристик країни і дій людей. Які чинники, обставини та дії акторів продукують можливість спроби перевороту? Де і коли можна очікувати подібних подій сьогодні? В рамках цієї книги розглядаються не тільки фактори, що впливають на ступінь імовірності перевороту, як то: політична нестабільність, авторитаризм, гібридність, неефективність влади, політичні конфлікти, негативна поточна економічна динаміка, рівень нерівності, ступінь фракціоналізації суспільства, а й інструментарій їх реалізації. Оптимісти впевнені, що зміни на краще неможливі без подолання кризових станів, і контрольована нестабільність може зіграти

позитивну роль у досягненні стабільності. Така постановка проблеми змушує замислитися над багатьма питаннями. Чи не призведе прагнення зберегти стабільність за всяку ціну до втрати динамізму розвитку, такого важливого в конкурентному світі XXI століття? По-друге, який рівень «дестабілізації», у тому числі неминуче породжене реформуванням, можна вважати допустимим? Як контролювати політичну нестабільність, які засоби тут найбільш ефективні? По-третє, чи можна використовувати в сучасному взаємозалежному світі методи «дестабілізації» потенційних супротивників, не ризикуючи завдати шкоду власним інтересам? Ця монографія покликана дати якщо не відповідь, то хоча б підґрунтя для подальших досліджень з поставлених питань.

Належним чином варто відзначити популярність думок автора, його високий журналістський хист. Читачами цікаво сприйматимуться розділи книги «Поради оптиміста: Як зберегтися при збройному перевороті» та «Кудетології» (кудетологія – Coup d'état (фр.) – буквально «удар по державі», або «державний переворот»). Таким чином, кудетологія – це наука про перевороти, яка вивчає методи і можливості захоплення влади і зміни політичного режиму).

Приємно відзначити, що дослідник свою книгу «Державний переворот. Соціологія. Дестабілізаційний інжиніринг. Захист» присвятив своєму вчителю і наставнику, творцеві науково-теоретичних засад національної безпеки України, академіку Володимирі Павловичу Горбуліну.

Безперечно, ця книга стане добрим порадиником майбутнім дипломатам і тим, хто цікавиться історією нашої країни.

Volodymyr DENYSENKO,

Doctor of Historical Sciences,

Head of the Department of Journalism

of the Open International University

of Human Development «Ukraina»

DISTURBANCE AS PRECURSOR TO DEMOCRACY

Among the researches of modern political life, especially those concerning challenges of current position of Ukraine in international community, the issue of Victor Tsyhanov «Сoup» («Державний переворот») deserves a special attention.

The introduction of coup is a reflection of the fact that the government has not fulfilled its obligations. The coup is a presentation of new commitments rather than the end of an old life and beginning of a new one. Eventually, even successful coup is an effort to change the bad government for the worse. Society can change quickly only for the worse, while the good changes, so-called evolution, come slowly. That is why in capitals take place the coups and in provinces – the revolts only.

The popularity of author's thoughts and his journalism talent are especially noteworthy. The readers will appreciate the book's chapters «Optimist's advices: how to protect yourself during a military coup» and «Kudetolohia» («Кудетологія»). Kudetolohia (fr. «Coup d'état» – literally «attack on state» or «stroke of state») is the science of revolution, which involves studying methods and opportunities of political regime change and conquest of power.

It is pleasant to note that the researcher devoted the book «Coup. Sociology. Destabilising engineering. Security» to his mentor, author of the theoretical principles of the national security of Ukraine, Member of the National Academy of Sciences of Ukraine Volodymyr Horbulin.

Undoubtedly, this book will be a good adviser for future diplomats as well as those interested in the history of our country.

ЗМІСТ

Петро Порошенко. Виступ Президента України на загальних дебатах 70-ї Сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй	10
Павло Клімкін. Виступ у ході відкритих дебатів в ООН на тему: «Забезпечення міжнародного миру і безпеки»	25
Юрій Стець. Наші інформаційні перемоги	31
Планетарний відгомін України	34

ДИПЛОМАТИЧНЕ ЖИТТЯ В ІЛЮСТРАЦІЯХ

Дипломатичне життя в ілюстраціях	37
--	----

ПАРАЛЕЛЬНИЙ ПОГЛЯД

Саймон Сміт. Українці — люди, у яких є майбутнє	63
Володимир Хандогай. Порядність, патріотизм і професіоналізм!	88
Генрік Літвін. Ми будемо дружні відносини	99
Андрій Дешиця. Вірю в мудрість наших народів	107

Трибуна Дипломата

Валентин Величко. Україна для нас — надійний партнер	122
Ейнулла Ядулла оглу Мадатлі. Відносини між Азербайджаном і Україною: історія та сучасний стан	142
Чжань Сіюнь. Китайсько–українські відносини в контексті сьогодення	154
Улукбек Чіналієв. Киргизстан–Україна: курс на співпрацю	162
Юсеф Хуссейн Аль-Кабанді. Двосторонні відносини між Кувейтом та Україною	170
Чуа Теонг Бан. Рейс МН-17: рік потому. Мої роздуми	181
Ваджахат Аль Муфті. Пакистансько–Українські відносини: особливості розвитку	189
Раде Булатович. Історія наших народів — це дружні зв'язки і взаємодітримка	195
Юрай Сівачек. Ми маємо допомагати один одному	199
Алішер Абдуалієв. Узбекистан–Україна: аспекти взаємодії	203
Євген Микитенко. Катарська мозаїка	212

ІНТЕРВ'Ю ІЗ ЗАРУБІЖНИМИ ДИПЛОМАТАМИ

Міхеїл Уклеба. Грузія завжди солідарна з Україною	228
Йон Елведал Фредріксен. Наші пріоритети: демократичні принципи і вільна торгівля	236
Джеффі Пайєтт. Україна є лінією фронту боротьби за свободу в Європі	247
Шірекі Сумі. Перспектива України — в її потенціалі	252

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ДИПЛОМАТІЯ

Микола Кулініч. 20 років Дипломатичній академії України	260
Вячеслав Ціватий. США–Європа: інститути дипломатії та політико-дипломатичний діалог у XVIII-XXI століттях (історична ретроспектива і перспектива)	268
Людмила Чекаленко, Марія Васильєва. Європа. Безпека. Україна. Дипломатія	284
Наталія Татаренко. Основа економічного прориву: уроки історії	294
Григорій Перепелиця. Віра у фетиш дипломатії як виклик національній безпеці України	303
Леонід Шкляр. Сценарії для України у «нормандському форматі»	312
Василь Кирилич. Нова публічна дипломатія: «track two» дипломатія, парадипломатія. Природа і форми здійснення	324

Степан Віднянський. Україна у транскордонній співпраці: історіографічні інтерпретації на прикладі вивчення досвіду Карпатського євро регіону	331
Ігор Жалоба, Ігор Гаврилов. «Фінляндизація» як виклик європейській системі безпеки: пан'європейський підхід до проблеми «нав'язаного» нейтралітету (70-ті рр. XX ст.)	351
Ігор Лоссовський, Олексій Копил. Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму «Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї»	364
Микола Держалюк. Формування кордонів у Європі за наслідками II Світової війни (на прикладі Угорщини)	376

ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС УКРАЇНИ

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах	389
Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні	433
Представники України при міжнародних організаціях	472
Представники міжнародних організацій в Україні	476

СЛОВО ВЕТЕРАНАМ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

Юрій Богаєвський. Вони були першими.....	485
Михайло Дашкевич. Шлях до Токіо виявився тернистим і тривалим	499
Іван Майдан. Як я був першим послом незалежної України в Ірані.....	546
Микола Макаревич. Сторінки мого життя.....	562
Володимир Чорний. Посольство без посла.....	604

ГЕНЕРАЛЬНА ДИРЕКЦІЯ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

Павло Кривонос. Відкриваємо Україну.....	650
---	-----

ДОСЛІДЖЕННЯ. ДИПЛОМАТИЧНІ РОЗВІДКИ

Сергій Пирожков. Придністровський конфлікт та війна на Донбасі.....	661
Володимир Головченко. Україна — “Initial Member” Організації Об'єднаних Націй	673
Остап Нагірняк. Зовнішньополітична діяльність Володимира Великого	688
Володимир Денисенко, Олексій Кийков. Мудрі славу отримують у спадок.....	708
Ірина Матяш. Доля дипломатичного архіву Євгена Слабченка	715
Дубина Олександр. Антиукраїнські фальсифікації московської пропаганди доби Петра I	732
Ігор Алексєнко. Захист навколишнього середовища — запорука суспільного розвитку	749
Сергій Шергін, Микола Фесенко. Чинники консолідації міжнародних суб'єктів у формуванні нового світового порядку в умовах демократизації: теоретико-методологічний вимір	761
Павло Гай-Нижник. Фінансова агентура УНР в Берліні: саботаж і дискредитація європейських валютно-економічних і дипломатичних планів уряду Директорії (1919–1921 рр.).....	777
Валерій Солдатенко. Дипломатія і війна: вектори боротьби за владу в Україні (1917 р. – початок 1919 р.)	803
Євгенія Юрійчук. Громадський контроль організацій української діаспори за проведенням виборів в Україні.....	822
Костянтин Балабанов, Микола Трофименко. Публічна дипломатія міжнародних інститутів (ЄС, АСЕАН, НАТО).....	836

Лілія Білоусова. Надзвичайна дипломатична місія УНР в Греції: інформаційна війна за Україну на сторінках афінських часописів (1919-1920).....	860
---	-----

НАРОДНА ДИПЛОМАТІЯ

Андрій Вітренко. Правова основа й еволюція побудови відносин української держави з меншинами та етнонаціональними спільнотами	880
Михайло Ільїн. Мир безпека та розвиток людства	887
Томас Волш. Спогади про ООН у 70 і після.....	892
Борис Войцехівський. Йдемо за Григорієм Сковородою і Тарасом Шевченком.....	904

ДУХОВНА ДИПЛОМАТІЯ

Філарет. Криниця мудрості дипломатії.....	914
Віктор Андрущенко. Європейська стратегія розвитку освіти	916
Петро Таланчук. Допомогати людям — допомогати собі!	920
Сергій Здіорук. Україна у недипломатичному двобої з «русским миром»	925

ПОДІЇ

Анатолій Денисенко, Василь Туркевич. ООН – симфонія миру.....	935
Ігор Турянський. Цікаві факти про ООН.....	948
Микола Жулинський. В оборону роду і народу (Борисові Олійнику — 80).....	957
Микола Железняк. Планета Ярослава Яцківа. До 75-річчя від дня народження академіка.....	963

ДИПЛОМАТІЯ ОЧИМА ЖУРНАЛІСТІВ

Олександр Харченко. Журналісти та дипломати – як досягти синергії зусиль	966
Михайло Сорока, Сергій Брага. Документальна місія «Урядового кур'єра»	969
Сергій Томіленко. Міжнародні медіаорганізації підтримують ініціативи Спільноти	979

БІБЛІОГРАФІЯ. ЗВІДОМЛЕННЯ

Вячеслав Ціватий. Гастрономічна (кулінарна) дипломатія як дієва складова дипломатії «м'якої сили» XXI століття	987
Володимир Денисенко. Смута як предтеча демократії.....	999

TABLE OF CONTENTS

Petro Poroshenko. Statement by the President at the General Debate of the 70th Session of the United Nations General Assembly.....	18
Pavlo Klimkin. Statement at the UN SC Open Debate on Maintenance of international peace and security	28
Yurii Stets. Our information victories	33
Worldwide echo of Ukraine	36

DIPLOMATIC LIFE IN PICTURES

Diplomatic Life in Pictures	37
--	----

POINTS OF VIEW

Simon Smith. Ukrainians are people with future.....	77
Volodymyr Khandohii. Professionalism, patriotism, propriety!	94
Henryk Litwin. We build friendly relations.....	103
Andrii Deshchytsia. I believe in wisdom of our peoples	115

DIPLOMAT'S TRIBUNE

Valentyn Velychko. Ukraine is our reliable neighbor	132
Eynulla Madatli. Azerbaijan–Ukraine relations: history and current situation	150
Zhang Xiyun. Modern state of China–Ukraine relations.....	160
Ulukbek Chinaliev. Kyrgyzstan–Ukraine: course on cooperation.....	166
Yousef Hussain Al-Gabandi. Bilateral relations between the State of Kuwait and Ukraine	176
Chuah Teong Ban. My reflections on MH-17: a year after	185
Wajahat Ali Muftee. Pakistan-Ukraine relations: peculiarities of development.....	192
Rade Bulatovich. History of our nations is based on friendship and mutual support	197
Juraj Sivacek. We must help each other	201
Alisher Abdualiev. Uzbekistan–Ukraine: aspects of interaction	208
Yevhen Mykytenko. Mosaic of Qatar.....	227

INTERVIEW WITH FOREIGN DIPLOMATS

Mikheil Ukleba. Georgia associates itself with Ukraine.....	232
Jon Elvedal Fredriksen. Democratic principles and free trade are our priorities	242
Geoffrey Pyatt. Ukraine is the frontline for freedom in Europe	250
Shigeki Sumi. Potential of Ukraine is its perspective.....	256

MODERN UKRAINIAN DIPLOMACY

Mykola Kulynych. The 20 th anniversary of the Diplomatic academy of Ukraine	266
Viacheslav Tsivatyi. US–Europe: institutions of diplomacy and political–diplomatic dialogue in XVIII–XXI centuries (historical retrospective and perspective)	281
Liudmyla Chekalenko, Mariia Vasylieva. Europe. Security. Ukraine. Diplomacy	290
Nataliia Tatarenko. Basic principles of economic breakthrough: lessons of history.....	302
Hryhorii Perepelytsia. Belief in fetish of diplomacy as a challenge to national security of Ukraine.....	311
Leonid Shkliar. Scenarios for Ukraine in «Normandy format».....	323

Vasyl Kyrlych. New public diplomacy: «track two» diplomacy, paradiplomacy. Origin and form of implementation.....	329
Stepan Vidnianskyi. Ukraine in cross-border cooperation: historiographical interpretations on example of learning experience of Carpathian Euroregion	350
Ihor Zhaloba, Ihor Havrylov. «Finlandization» as a challenge to European security system, Pan-European approach to the issue of «imposed» neutrality (70-ies XX century)	362
Ihor Lossovskiy, Oleksii Kopyl. International and legal status of the Budapest Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons	374
Mykola Derzhaliuk. Formation of borders in Eastern Europe after World War II (on example of Hungary).....	388

DIPLOMATIC CORPS OF UKRAINE

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine in foreign countries	389
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of foreign countries in Ukraine	433
Representatives of Ukraine to international organizations	472
Representatives of International organizations in Ukraine	476

VETERANS OF DIPLOMATIC SERVICE RECALL

Yurii Bohaievskiy. They were the first	498
Mykhailo Dashkevych. Arduous and lengthy way to Tokyo.....	524
Ivan Maidan. When I was the first ambassador of Ukraine to Iran.....	555
Mykola Makarevych. Episodes from my life.....	583
Volodymyr Chorny. Embassy without ambassador	631

DIRECTORATE-GENERAL FOR RENDERING SERVICES TO DIPLOMATIC MISSIONS

Pavlo Kryvonos. Discovering Ukraine.....	659
---	-----

RESEARCHES. DIPLOMATIC ESSAYS

Serhii Pyrozhkov. Transnistria conflict and war in Donbas.....	672
Volodymyr Holovchenko. Ukraine — «Initial Member» of the United Nations.....	687
Ostap Nahirniak. Foreign political activity of Volodymyr the Great	707
Volodymyr Denysenko, Oleksii Kyikov. Wise inherit glory	714
Iryna Matiash. Fate of the diplomatic archive of Yevhen Slabchenko	731
Oleksandr Dubyna. Anti-Ukrainian falsifications of Moscow propaganda of Peter I Era	748
Ihor Aliexsieienko. Environmental protection is a key to social development	760
Serhii Sherhin, Mykola Fesenko. Factors of consolidation of international subjects in formation of new world order in terms of democratization: theoretical and methodological dimension	775
Pavlo Hai-Nyzhnyk. Financial secret service of the UPR in Berlin: sabotage and discredit of European monetary and economic and diplomatic plans of the directorate (1919–1921)	802
Valiriy Soldatenko. Diplomacy and war: the vectors of struggle for power in Ukraine (1917 – beg. 1919).....	820
Yevheniia Yuriichuk. Social control of Ukrainian diaspora organizations over elections in Ukraine	835
Kostiantyn Balabanov, Mykola Trofymenko. Public diplomacy of the International institutions (EU, ASEAN, NATO)	856
Liliia Bilousova. Extraordinary diplomatic mission of the UPR in Greece: information war for Ukraine in the Athens press (1919–1920).....	879

PEOPLE'S DIPLOMACY

Andrii Vitrenko. Legal basis and development of the relations between Ukraine and ethno-national minorities that live there.....	886
Mykhailo Ilin. Peace, security and human development	891
Thomas G. Walsh. Reflections on the UN at 70, and beyond.....	898
Borys Voitsekhivskiy. Following Hryhorii Skovoroda and Taras Shevchenko.....	913

SPIRITUAL DIPLOMACY

Filaret. Well of diplomacy wisdom.....	915
Victor Andrushchenko. European development education strategy	919
Petro Talanchuk. Helping people is helping yourself!	924
Serhii Zdioruk. Ukraine in undiplomatic duel with «Russian world».....	933

EVENTS

Anatolii Denuysenko, Vasyl Turkevych. United Nations: symphony of peace	947
Mykola Zhulynskiy. For defence of generation and nation (80 th anniversary of Borys Oliinyk)	962
Mykola Zhelezniak. Planet of Yaroslav Yatskiv. To the 70 th anniversary of the academician	965

DIPLOMACY THROUGH THE EYES OF JOURNALISTS

Oleksandr Kharchenko. Journalists and diplomats — how to achieve synergy of efforts.....	968
Serhii Braha, Mykhailo Soroka. Documental mission of «Uriadovyi Kurier».....	978
Serhii Tomilenko. International media organizations support initiatives of the Union	986

BIBLIOGRAPHY. NOTIFICATION

Viacheslav Tsivatyi. Gastronomic (culinary) diplomacy as an effective component of «soft power» diplomacy of XXI century	993
Volodymyr Denysenko. Disturbance as precursor to democracy.....	1001

DIPLOMATIC LIFE IN PICTURES

Упорядники:

*Леонід Губерський, Павло Кривonos,
Анатолій Денисенко,
Василь Туркевич, Микола Кулінич*

Compiling editors:

*Leonid Huberskyi, Pavlo Kryvonos,
Anatolii Denysenko,
Vasyl Turkevych, Mykola Kulynych*

Засновники

Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, Історичний клуб «Планета»

Founders

The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, The Diplomatic Academy at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, The Directorate-General for Rendering Services to Foreign Missions, The Historical Club *Planeta*

Видавець

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв

Publisher

The Directorate-General for Rendering Services to Foreign Missions

Літературне редагування

*Павло Хоменський, Оксана Ракоїд,
Інна Хоменська*

Literary editing

*Pavlo Khomenskyi, Oksana Rakoid,
Inna Khomenska*

Коригування текстів

Віра Карпенко

Proofreading

Vira Karpenko

Комп'ютерне опрацювання матеріалів

Вероніка Хрипунова

Computer processing of materials

Voronika Khrypunova

Переклад

*Оксана Ракоїд, Ілона Лебедь,
Наталія Кузьменко, Юлія Соловей,
Христіна Кононюк, Наталія Кукса,
Олена Богопольська*

Translation

*Oksana Rakoid, Ilona Lebed,
Nataliia Kuzmenko, Yuliia Solovei,
Khrystyna Kononiuk, Nataliia Kuksa,
Olena Bohopolska*

*Марія Пінчукова, Ольга Опришко,
Анна Семендія, студентки 42-П групи,
НПУ ім. М.П. Драгоманова*

*Mariia Pinchukova, Olha Opryshko,
Anna Semendiai, students, group 42-P,
National Pedagogical Dragomanov
University*

Верстка і дизайн

Дмитро Грязов

Page layout and design

Dmytro Hriazov

Адреса редакції: м. Київ, вул. Стрілецька, 16-Б; тел. 482-38-06, e-mail:
ukraina.dyploamatychna@gmail.com, prepress.gdip@gmail.com

Address of the Editorial Board: Kyiv, 16B Striletska st.; Tel. 482-38-06

Видруковано в Видавництво "Логос"

м. Київ, .

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

Формат 60×84/16. Обл.-вид. арк. 71. Підписано до друку

Тираж 1000 примірників. Зам.